ENCHIRIDION CHRI STIANÆ INSTITVTIONIS IN

Concilio Prouinciali Colonienſi editum, opus omnibus ueræ pietatis cultoribus longe utiliſſimum.

IN QVO HÆC CONTINENTVR

Expoſitio Simboli Apoſtolici.

Aſſertio & doctrina de. 7. Eccleſiæ ſacramentis.

De ratione ac modo orandi Deum, cum expo- ſitione orationis Dominicæ,

De natura, diſtinctione, vi, ac uſu legis, cum ſubiuncta explicatione Decalogi.

HAC AQVA, NON

QVI BIBERIT EX

SITIET IN AETERNVM.

VENETIIS *Apud Andream Arriuabenum ad ſignum Putei.* M. D. XLIIII.

ADeo quid poſtulandum. 244. 292
Abrahã quomodo continentiſſimus. 253
Abrahæ poligamy & Iohannis uirginis, par meritum. ibidẽ
Abſolutio ſacerdotalis quærenda eſt, & non tantum fraterna remiſſio. 151
Abſolutio in foro Dei, & iudiciali non eſt eadem. 187
Abſolutio & ligatio ſacerdoti æqualiter demandatæ. 175
Abrenuntiatio in baptiſmo eſt trina. 55
Abuſus corrigendus, non res pia mutanda. 105
Abuſus indulgentiarum. 184
Abuſus matrimonii uehementer cauendus. 272
Abuſus reliquiarum quo modo tollendus. 368
Abuſus circa imaginum uenerationem corrigendi. 370
Abuſus ſacramentorum ſanctitati nihil detrahit. 233
Acolythorũ officiũ quale. 234
Acolythus q̃uo ordinabatur. ibi.
Accuſare publicum latronem, nõ eſt peccatum. 322
Actio miſſæ conſtat fidei exercitiis. 81
Adam & Euæ coniugium, grãde myſterium. 250
Adam matrimonialis myſterii non ignarus fuit. ibidem
Adam quale nomen uxori ſuæ indiderit. 161
Admonẽdus populus ad rugẽ cõfeſſionẽ interiorem. 146
Admonitio generalis Confeſſario ſeruanda. 229
Adulti baptizati quomodo ſe olim baptizabant. 56. 57
Aduerſa huius mundi patienter ferenda ſunt. 333
Aduentus Chriſti, ſeruatoris noſtri, duo. 23
Aduentus domini dies nobis ignotus. 25
Aduentus dñi ſecundus ardẽter deſiderandus. 307
Adultera uxor qd̃ timeat. 67
Afflictiones patienter latæ ſunt

ſalutares. 20

Affectus erga baptiſmum qualis eſſe debeat. 58

Affectus qualis eſſe debet in ſuſceptione confirmationis. 69

Affectus eucha. petentibus qualis eſſe debeat.iii. & quæ ad hanc digne ſumendam requirantur. ibidem,& infra.

Affectus confitentis,qualis ad ſacerdotem eſſe debeat. 221

Affectus contrahentium qualis eſſe debeat. 273

Affectus pniæ donũ dei. 123

Affectu qualis Ordines ſint ſuſcipiendi. 247

Affectus bene uiuendi oranti neceſſarius. 289

Affectus Iudaicus ĩ orãdo.291

Affectus æthnicorũ ĩ orãdo. ibi.

Affectus hominum carnalium in dimittendo. 225

Affectus quis circa imagines habendus. 369

Agnes virgo q̃uo triũpharit.108

Altaria,quam ob cauſam thurificentur. 385

Amen quid ſignificet & qualis ſit uox. 46

Amen,uox eſt ſermonem confirmantis. ibidem

Ambr. ſtatuit priuatam confeſſionem. 175

Amor dei,amori parentum anteponendus. 397

Ancillarum officium erga dominos ſuos. 227

Anabaptiſtę dãnantur,paruulorum negantes baptiſmũ. 52

Anabaptiſtæ hæreſum antiquarum innouatores. 115

Anabaptiſtarum error circa matrimonium. 255

Anabaptiſtæ cũ Nouationis ad metham rediguntur. 323

Analogia baptiſmi ad circuncisionem. 52

Animæ piorum nomine uirginis recreantur. 16

Anima ſancta poſt hanc uitã perpetuis pfruetur bonis.45.46

Annuli ſimilitudine pulchra introducuntur. 47

Antiſt tes & præſules unde dicantur. 241

Anus decrepitæ quomodo ſint informandę. 228

Appetẽdi uis ĩ hoĩe uitiata. 84

Apoſtolis ſunt claues traditæ. 157. ſed quales fuerint. 158
Apoſtolus denegat plebi ordinãdi poteſtatem. 292
Apoſtolicæ epiſtolæ, meminerũt Epiſcoporum, & Diaconorum. 232
Apoſtolorũ canones collecti per Clementem. 235
Apoſtolus docet matrimoniũ eſſe ſacramentum. 265
Apoſtoli ex Chriſti inſtitutioue ungebant ægrotos. 275
Ad ſolum Deum omni tempore recurrendum. 358
Aſſertio ſtatus animarum poſt mortem. 103
Aſtra & planetæ cur à deo creata. 302
Aqua benedicta cur die dominico ſpargatur. 385
Aqua qđ ſignet ĩ baptiſmo. 52
Archiepiſcoporũ officium. 243
Arre gratiæ, certificamur eos eſſe filios dei. 348
Authoritas eccleſiæ propter malos prælatos non diſperit. 31
Authoritas clauiũ par eſt. 38
Authoritate diuina imponitur ſatisfactio pro peccatis. 180
Author cœleſtis Hierarchię pulchre defenditur. 235
Auium more nobis omnibus laborandum. 317
Authoritas ſtatuendi eſt apud præſides eccleſiæ. 400

Baptizati, quomodo uiuere debeant. 43
Baptiſmi uocabulum quid ſignificet. 51
Baptiſmus ianua in eccleſiam Dei. ibidem
Baptiſmi partes quę ſint. ibidem
Baptiſmi uerba exponũtur. ibi.
Baptiſmus, fœdus Dei cũ homine & hominis cũ deo. ibidem
Baptiſmi cerimõiæ. 53. 55. 56
Baptiſmo adhibetur exorciſmus. 55
Baptizatus concupiſcentiæ fomitem ſeruat. 57
Baptiſmi uirtus præcipua. 58
Baptiſmi uis tota uita exercenda. ibidem
Baptiſmo cõmorimur xp̃o. 53
Baptiſma eccleſię eſt unicũ. 116
Baſis fidei reſurrectio mortuorum. 45

Baſilius confirmat confeſſionem ſacramẽtalem eamq́; totius eccleſiæ conſenſu ſtabilitam ac receptam. 169
Benedictiones priuatę bonorum & malorũ quõ differãt. 224
Benedicere priuatim & publice, differunt. ibidem
Benedictio ſacerdotalis in matrimonio. 269
Beneficia Chriſti in miſſæ ſacrificio illuſtrantur. 80.106
Benignitas Dei in quo oſtenſa ſit. 141.297
Bellum gerere an Chriſtianis liceat. 408
Bonũ matrimonii proles. 271
Bona tẽporalia cui tribuat mũdus. 316
CAnonem ſacrũ eccleſiæ hoſtes inſectantur. 81
Canonis expoſitio pia, & germana. 97.& infra
Canon uindicatur ab aduerſariis. 98
Canon pulcherrime explicatur. 105.& infra
Canon omnẽ meriti humani prę ſumptionẽ excludit. ibidem
Canõ generalis: Omnes utriusq; ſexus &c. explicatur. 165
Canon non ligat peccatorem, ut certo tempore confiteatur ſacramentaliter. ibidem
Canones appellationum collecti per Clementem. 235
Hi canones etiam per ſextam ſynodum agniti. ibidem
Canon Euariſti de matrimonio. 269
Calumnia quorundam aduerſariorum detegitur. 104
Cantica canticorum eſt canticũ nuptiale. 249
Cauſa inſtitutionis matrimonii. 248
Carnalis commixtio trifariã in coniugio adhibetur. 271
Caro domini quomodo manducetur. 75.76
Caro habet ſuã uoluntatẽ. 311
Caſuũ reſeruatorũ origo. 155
Caſtitas triplex. 417
Cauſa efficiẽs iuſtificatiõis. 200
Cauſa formalis ipſius iuſtificationis. 201
Cauſa dilectionis inter uirum et mulierem, quæ. 266

Cauſæ inſtitutione matrimonii. 248.249
Cœli & terræ appellatione quid contineatur. 299
Cœlũ & terra ſimul facta. 389
Cenſura de matrimoniis clandeſtinis. 268.269
Cẽſuræ nõ ſunt ſpernẽdę. 399
Cerimoniarum finis quis ſit. 37
Cerimoniæ ſunt eccleſię uehementer neceſſariæ. ibidem
Cerimonias diuus Paulus *approbat.* ibidem
Cerimoniæ circa baptiſmũ. 53.
Cerimonię eccleſiaſticæ uetuſtiſſimæ. ibidem
Cerimoniæ eccleſiaſticæ quomodo æſtimandæ. 293.294
Cerimoniarum regula. 294
Cerimonia ſabbati cœdit charitati. 385
Cærei quid ſignificent in eccleſia. 234
Cæroferarii olim qui. ibidem
Certitudo fiducię. 197
Charitas in Deum *præferenda omnibus.* 10
Charitas dei perficit oĩa. 11
Charitas dei cauſa formalis ipſius iuſtificationis. 201
Charitas tertia orõnis ala. 287
Charitas dei unde in nobis excitetur. ibidem
Charitas proximi quomodo innaſcatur. 288
Charitatis gradus peculiaris eſt longanimitas. 411
Chriſtus priore ſuo aduentu uenit ut ſaluator. 12
In ſolo Chriſto omnis noſtra ſalus. ibidem
Chriſtus plenitudine ſancti ſpiritus inunctus. ibidem
Chriſtus, ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech. ibidem
Chriſti regnum ſpirituale. ibidẽ.
Chriſtus unicus Iudæorum *Meſſias.* ibidem
Chriſtus uerus deus & hõ. 13
Chriſtus eandem habet cum patre naturam. ibidem
Chriſti natiuitates duæ. 14
Chriſtus cur paſſim in ſcripturis dominus appelletur. ibidem
Chriſtus omnium dominus, quatenus deus. ibidem
Chriſtus dominus, quatenus homo. ibidem

Chriſtus omnium dominus, maxime credentium & electorum. ibidem
Chriſto fidens, ab omni periculo tutus. ibidem
Chriſti, quatenus homo fratres ſumus. ibidem
Chriſti ſecunda natiuitas. 15
Chriſtus propter nos incarnatus. 16
Chriſtus, cur de ſpiritu ſancto conceptus, & ex uirgine natus. ibidem
Chriſtus uere paſſus in corpore & anima. 17
Chriſto in cruce oblato, ueteris legis hoſtiæ euanuerunt. 18
Chriſtus uoluntarie mortuus eſt & non coacte. ibidem
Chriſtus hoſtia ĩmaculata. 19
Chriſtus eſt ſerpens æneus & agnus immaculatus diuerſis reſpectibus. ibidem
Chriſtus quare ad inferos deſcenderit. 20
Chriſtus in paſſione ſe hominem in reſurrectione uero, ſe deum eſſe declarauit. 21
Chriſtus pro nobis reſurrexit. ibidem
Chriſtus caput corporis eccleſiæ. 22
Chriſtus aſcendit ſecundũ hominem adſumptum. ibidem
Chriſtus quomodo ad dexteram Dei patris, & ſedere & ſtare dicatur. ibidem
Chriſtus quomodo ſedere & ſtare dicatus diuerſis reſpectibus. ibidem
Chriſtus propter nos quomodo rediturus. 25
Chriſtus in eccleſia diſcreuit officia. 33
Chriſtus eſt fundamentum eccleſię. 40
Chriſtus ſacramenta inſtituit, ut nos ſibi colligaret. 48
Chriſtus quare miſit poſt aſcenſionem ſpiritum ſanctum Apoſtolis. 61
Chriſtus quare poſt cœnam euchariſtiæ ſacramentum inſtituerit. 70
Chriſtus ſub altera ſpecie totus ſumitur. 76
Chriſtus applicat nobis fructum ſuæ paſſionis. 8

Chriſtus in altari ſacramentaliter immolatur. 94
Chriſtus quomodo peccatum appelletur. 135
Chriſtus quare in diſcipulos ſuos inſufflauit. 161
Chriſtum non præceſſiſſe confeſſionem, redarguuntur. 163
Chriſtus quare tam frequenter, uitam æternam, mercedem noſtram appellet. 210
Chriſtiani omnes, reges ſpirituales. 230
Chriſtus parens regeneratorum. 249
Chriſti uerbo Chriſtianorum matrimonia ſtabiliuntur. 257
Chriſtus matrimonium primæ ſuæ dignitati reſtituit. 260
Chriſtus orandi formulam præſcripſit. 281.282
Chriſtus ſpes gloriæ. 285
Chriſtus uult communem præcationem. 298
Chriſti doctrina ac uita, dei uoluntas. 311
Chriſtus dat nobis corpus ſuum & ſanguinem. 321
Chriſtus non prohibet pecuniam mutuo datam repetere. ibidem
Chriſtus non abolet imperia ſeu iudicia terrena. ibidem
Chriſtus non uetat maleficos puniri. 322
Chriſtus quomodo nos certos faciat à peccatis purgatos. 334
Chriſtus cur uſus ſit hoc uerbo, dimittendi. ibidem
Chriſtus docuit quomodo ſit nobis orandum. 281.282
Chriſtus finis præcepit ad ſalutem. 361
Chriſtus quare iuſſit omnino nõ iurare. 376
Chryſmatis materia. 62
Chryſma ab hæreticis fruſtra contemnitur ibidem
Chryſma quare conficiatur ex oleo oliuæ & balſamo. 62.&.68
Circuncíſio figura baptiſmi. 51
Clandeſtina matrimonia multorum malorum cauſa. 268
Clandeſtina irreligioſe contracta non ſunt ſacramen-

tum. ibidem
Clandeſtina, quare eccleſia haſtenus permiſerit. 269
Clandeſtina matrimonia per eccleſiam abroganda. ibidem
Clauium authoritas in eccleſia æqualis. 38
Clauis in ſcripturis quid, & quibus claues ſunt traditæ. 157
Clauium eccleſiæ diuiſio. 158
Clauium diuiſio. ibidē. & infra.
Claues aliud ſunt quā fides. 162
Clauis ordinis in omnibus ſacerdotibus eadem. 243
Clerici quare tondeãtur. 246
Coitus effrenis in coniugio damnabilis. 272
Colligantia eccleſię quibus conſtet. 33
Collatio originalis peccati ad actuale. 178
Comes peccati eſt pœna. 323
Communicandum non eſt cum hæreticis. 30
Cōmunio bonorū operum eſt in ſanctorum ſocietate. 41
Commune diuini officii quare ſic uocetur. 80
Cōmunio quare ſic uocetur. 101
Cōmunicatio fiebat olim ter in anno. 165
Communio olim non reſtituebatur ante ſatisfactionem expletam. 181
Communicantes ſine oblatione. 184
Communia Iudaici & Chriſtiani matrimonii. 255
Compunctionis genera ſunt duo. 123
Concluſio fidei noſtræ uita æterna. 46
Cōcubitus præter neceſſitatē nō impurat matrimoniū. 272
Condonatio iniurię ſignum eſt remiſſionis peccatorū. 150
Conciliator religioſi matrimonii deus. 159
Cōcupiſcentiæ fomes maneat in baptizato. 57
Concupiſcentia in nobis eſt mortificanda. 58
Confirmationis ſacramentum declaratur. 59. & 61
Confirmandus quare ſignetur in fronte. 68
Confirmationis ſacramentum tota uita rememorandum. 69

Confirmationis miniſter eſt epiſcopus. ibidem
Confirmationis ſacramentū cur patres Toleten appellarūt. 68
Cōfitētibus qd inculcādū. 219
Cōfeſſio peccatorū triplex. 144
Cōfeſſionis uocabulum uarie accipitur. ibidem
Confeſſio interior propria Chriſtianorum, quæ & chriſtianis ſemper inculcanda. 145
Confeſſio mentalis ſemper exercenda. 147
Confeſſionem noſtrā quare deus requirat. 146
Confeſſio generalis apud Iudæos, quæ etiam in eccleſia frequens. 148
Confeſſio fraterna quæ ibidem. & hæc eadē eſt neceſſaria. & infra. 149
Confeſſio fraterna nō eſt de numero ſeptē ſacramētorū. 151
Confeſſio quæ fit presbyteris tertia confeſſionis ſpecies. ibidem
Confeſſio fraternæ correptionis. 149
Confeſſio uoluntaria eſt publica gratia. 151
Cōfeſſio ſecreta et priuata. 154
Confeſſio ſacramentalis an ſit iuris diuini uidebis ibidem, & folio ſequen. utiliſſima. 156
Confeſſio ſacramentalis per chriſtum inſinuata. 161
confitendum quomodo ſit, & de quibus peccatis. 165
confitendum quare ſit proprio ſacerdoti. ibidē
confeſſarius ſacerdos qualis deligendus. 168
confeſſio ſacramentalis neceſſaria. 170
confeſſio an ſit reuelanda. ibidē
confitēdum eccleſiæ miniſtris ut ſoluant confitentem. 171
cōfeſſio mētalis nō ſuffici. ibidē
confeſſio ſecreta in eccleſia græca ab initio fuit. 173
confeſſio ſecreta, in nulla eccleſia penitus ſublata. 174
confeſſariorum officium. 184
cōfeſſario, quæ ſūt cauēda. 217
cōficere & offerre nō ſunt unū & idem. 93
confitentium ineptitudo corrigenda. 217
cōfitēdi uerus ratio optima. 218

Cōfeſſiōis pudor pellēdus. 220
Cōfeſſa. qualis eē debeat. 222
Confeſſarius in idoneus quis ſit. ibidem
Confeſſio humilis quid apud deum poſſit. ibidem
Coniugiū & matrimonium unde dicantur. 247
Coniuges quomodo continentes eſſe poſſunt. 272
Coniunctio ſacerdotalis in matrimonio. 169
Cōiunx caſta & adultera, quid timeant. 67
Conſenſus uniuerſalis eccleſiæ, aduerſariis opponendus.
Conſenſus uniuerſalis eccleſiæ, miſſam ſacrificium eſſe teſtatur. 81
Conſenſus totius eccleſię probat ordinem. 232
Conſentire facientibus quid dicantur. 340
Conſilium in quo ſitū ſit, & quæ uis illius. 64
Conſilium humanū quale. 65
Conſilium pro imperfectis in remittendo. 326
Conſuetudo iurandi deteſtabilis. 379
Conſtitutiones humanæ quanti faciendi. 399
Conſtitutiones humanæ inutiles, niſi ad pietatem expendantur. ibidem
Copula matrimonialis ſigni perfectio. 265
Copulati in matrimonio quorū admonendi. 274
Conſecratio quare ſub duabus ſpetiebus ſeparatim fiat. 76
Contemptores priuatę confeſſionis quid agant. 175
Continentia in coniugio laudabilis. 267
Cooperatio fidei, & charitatis eſt iuſtificatio noſtra, &c. 209
Contritio eſt uehemens animi amaritudo. 121
Corona iuſtitiæ cur dicatur. 137
Corpora noſtra poſt reſurrectionem, non erunt obnoxia doloribus noſtris. 46
Correptio fraterna duo requirit. 152
Correptio fraterna in primitiua

eccleſia frequens. 153
correptio fraterna quomodo in deſuetudinem abierit. ibi.
corpora cœleſtia quatenus in nos agant. 364
corporum ſubtilitas poſt reſurrectionem. 24
corruptores ſimplicium mẽtium. 219
creaturam eſſe nouã in Chriſto quid. 205
credere deum et credere in deo uel in deum. 6
credimus ſanctam eccleſiam non in eccleſiam. 28
credentium, peculiari ratione Chriſtus eſt dominus. 14
credere in creaturã abunde poteſt nemo. 119
criminum inquirendorum formula. 194
criminum enarratio eſt ſacerdoti facienda. 159
crimina ſpectant ad idololatriã ſpiritualem. 359
crux Chriſti quomodo nobis poſt Chriſtum ferenda. 19
crucis mors redemptori omniũ peculiaris. 17
cubiculum cordis Chriſtus nos intrare iubet. 291
culpam expiari non poſſe ethnici putabant. 145
culpa abolita, non ſtatim aboletur pœna. 179
cultus dei uerus in ſpũ. 291
cypriani authoritas de plebe, quomodo intelligenda. 36
Decalogus aptiſſima methodus agendorum &c. 219
Decalogus uitæ regula, & ſpeculum. 334
Decalogus pertinet ad omnes gentes. 350
Decalogus complectitur conſummatam iuſtitiam. ibidem
Decalogus omne ius ciuile ſuperat. 351
Decalogi collatio ad legem naturæ. ibidem
Decalogi ſeries. 352
Decalogus quare à deo traditus. ibidem
Decalogi duę ſunt tabulæ. 353
Decus coniugale caſtitas. 271
Defunctorum cõmemorationem ratio miſſæ expoſtulat. 102

Depoſitum Pauli eſt promiſſio dei. 138
Deprecatio pro confitente non eſt ſacramenti uis. 220
Deprecatio Paulina ad Hebræos. 22
Deſperandum non eſt ſuper miſericordia dei. 372
Deus unus eſſentia, trinus in perſonis. 5
Deus q̃ à nobis fidẽ exigat. 6
Deus nobis tantum per fidem uidetur. ibidem
Deus quid ſit. ibidem
Deus ſolus omnipotens. 7
Deus pater trifariam accipitur. ibidem
Dei oĩpotentia, fidei robur. ibidẽ
Deum eſſe teſtatur rerum uniuerſitas. 8
Deum quomodo æthnici cognouerunt. ibidem
Deo aperta ac nuda ſunt omnia. 10
Dei uoluntas per charitatẽ adimpletur. 11
Dei pietas eſt ineffabilis erga nos. 18
Deus pręeſt piis cõiugibus 257
Deus eſt conciliator religioſi matrimonii. 259
Deus qũo hominem deſerat. 125
Deus nullam in ſe habet iniquitatem. 126
Dei beneficiis cur afficiantur impii. 312
Dei gratia biſariã accipit. 127
Deus nemini gratiam ſuam ex toto ſubtrahit. 129
Deus cur gratiam ſpecialem impiis ſubtrahit. ibidem
Deo bis ſe debet homo. 138
Dei promiſſio iuſtiſſima. 140
Dei præſcientia non eſt anxie inquirenda. ibidem
Dei præſcientia non obſtet rerũ contingentiæ. 140
Dei præſcientia non ligat hominis uoluntatem. 141
Dei p̄ſcientia pios lætificat. 141
Deus quare noſtram confeſſionẽ requirat. 146
Deus opa ſua facit noſtra. 209
Deus quare nos interdum non exaudiat. 286
Dei cultus in ſpiritu. 290
Deus q̃re uult nos petere. 292
A deo quę ſint petenda. 295

Deum quare appellamus patrem. 297
Deus quomodo nos oẽs æquales habeat. 298.299
Deus ſicut & in cœlo, ita & in terra. 299
Deus cur in cœlis potiſſimũ eſſe dicatur. ibidem
Deo propitio a nulla creatura timendum. 300
Dei nomen inuocari ſuper nos, quid ſit. 301
Dei nomen polluit quid ſit. 302
Dei uolũtas, alia atq; alia. 310
Deus malorũ conatus in ſua uertit gloriam. 312
Dei uoluntati nos ſubmittere debemus. ibidem
Dei uerbum quõo ſalutare. 319
Dei uerbũ, panis animę. ibidem
Deus humilem à nobis confeſsionem requirit. 323
Deus & diabolus diuerſa tentãt ratione. 327
Deus ſemper paratus nos eripere à tentatione. 330
Deus operatur ſenſibiliter in mẽtibus hominum. 339
Deus peccatori ut reſipiſcat neceſſarius. 342
Deus ſolus uere eſt. 354
Deus qualiter timendus. ibidem
Deo plus obediendum quàm hominibus. 355
Dei nomina plurima ſunt apud Hebręos. ibidem
Deus cognoſcitur ab effectibus. 356
Deus cognoſcitur uerbis & ſignis. ibidem
Dei nomen tranſlatum ad Moſen. 357
Deus huius ſeculi ẽ Satanas. ibi.
Deus agnoſci uult qualis erga nos ſit. 370
Dei nomine quibus rationibus recte utamur. 371
Deus in ſcripturis cur dicatur odiſſe ſabbata. 384
Deus bis condidit mundũ. 387
Deus creauit oĩa ſimul. 389
Deus quomodo requ[illegible]iſſe dicatur. ibidem
Deus quare ſolum ſ[illegible] b[illegible]um benedixerit. 392
Diabolus & deus diuerſa tentãt ratione. 327
Diaboli machina duplex. 238

Diabolus in Chriſto uincitur. 104
Diabolus eſt poteſtas tenebrarū & princeps mundi. 337
Diaboli libertas quæ ſit. 350
Diabolus non poteſt nobis facile incōmodare, niſi permittente deo. 365
Diabolus abhorret ſignum crucis. ibidem
Diaconorū officium, quale apud ueteres. 238
Diaconorum officium. 139
Dicere nos lingua ſola peccatores, non ſufficit. 143
Dies aduentus domini nobis incognitus. 25
Dies dominicus quid nobis ſignificet. 384. & 386
Dilectio eſt plenitudo legis. 24
Diſcrimen inter excluſos ab eccleſia & peccatores nondum refectos. 30
Diſcrimen ueteris legis & nouæ. 82
Diuerſitas particularium rituum non ſoluit catholicam communionem. 38
Diuiſio tertiæ partis Symbo. 25
Diuitibus quæ in confeſſione iniungenda. 228
Diuites incedunt intentationes. ibidem
Diuinitas in Chriſto impaſſibilis. 17
Diuortium habet rationem q̄ polygamia. 254
Diuortium & polygamia denegatur chriſtianis. 258
Diuortii, quorumdam rationes, expenduntur. 262
Diuortium adſtruentibus, Auguſtin. opponitur. 263
Doctrina chriſtiana omnia rediget ad unum. 395
Dominica, dicūtur templa apud ueteres. 236
Dominorum, patrum et matrum familias officium erga ſeruos. 228
Dona ſpiritus ſancti quæ ſint. 63. et infra.
Dona ſpiritus et uirtutes, ſuos habent gradus. 289
Dono liberi arbitrii nullum præſtantius. 141
Donū diuinū bene uiuere. 344
Dubitationi cuidam quomodo ſuccurrendum.

ſuccurrendum. 193
Eccleſia quaſi euocata concio. 29
Eccleſia militans, uinea domini, diuerſa habet membra. ibidem.
Eccleſia propter malos non deſerenda. 30
Eccleſiæ authoritas non extenuatur per iniquos pontifices. 31
Eccleſię catholicæ certiſſima ſigna. 32
Eccleſiæ nexus eſt ordo. 33
Eccleſiæ officia per Chriſtum diſcreta. ibidem
Eccleſiæ miniſtri non ſunt a plebe conſtituendi. 34
Eccleſia primitiua agnouit ordines minores. 234
Eccleſiæ ueteris pietas circa ſanctorum fidem. 367
Eccleſiarum uarii mores. 401
Eccleſiæ miniſtris debetur ueneratio. ibidem
Eccleſia præſens credit ſicut primitiua. 37
Eccleſiæ cenſura in rebus dubiis. ibidem
Eccleſiæ ſunt cerimonię multum neceſſariæ. ibidem
Eccleſiæ primitiuæ uehemens in cunctis eruditio. ibidem
Eccleſiæ præſentis par clauium authoritas. 38
Eccleſia ſemper habebit tam malos q̃ bonos. ibidem
Eccleſia cur ſancta dicatur. 38
Eccleſiæ dei unitas eſt peculiaris. 39
Eccleſiam non habere maculam, quomodo accipiendum. 40
Eccleſia, quam ob cauſam dicatur catholica. ibidem
Eccleſia non eſt affixa ulli loco. ibidem
Eccleſiæ fundamentum Chriſtus. ibidem.
Eccleſię indies maiorem fieri non eſt neceſſe. ibidem.
Eccleſię copula ſub paſtore uno. 41
Eccleſiæ duæ, altera dei, altera diaboli. ibidem
Eccleſia ſancta, quid. ibidem
Eccleſię ſacramenta ſeptem. 47
Eccleſia ex inſtitutione Chriſti offert ad baptiſmum paruulos. 55

Eccleſiæ hoſtes canonem miſſæ inſectantur. 81
Eccleſia celebrat quod Chriſtus geſſit in cœna. 92
Eccleſiæ ſacrificium quale. 93
Eccleſiæ baptiſma eſt unicum. 116
Eccleſiæ preſentis indulgentia. 181
Eccleſia, quomodo ſanctificationem requirat. 182
Eccleſia uetus optimum habuit ordinem. 235
Eccleſiæ ueteris ordo pene confuſus. ibidem
Eccleſia inuiſibilis. 244
Eccleſia quid oret in canone. ibidem.
Eccleſia ab exordio mundi Chriſto deſponſata. 249
Eccleſia quare orat per interualla temporum. 229
Effectus baptiſmi eſt mors peccati. 57
Effectus gratiæ liberum excitans arbitrium. 139
Efficacia & uirtus baptiſmi. 57
Eleemoſyna, oratio & ieiunium peccata delent. 183
Elementũ baptiſmi eſt aqua. 52
Elementum ſacramenti ordinis. 245
Elementi loco quid in ordinibus minoribus. ibidem
Elementum ſacramenti matrimonialis. 264. & infra.
Elemẽtum ſacræ unctionis. 277
Eleuatio manuum in miſſa. 96
Epiſcoporum ſucceſſio legitima. 33
Epiſcopi, quos authores habuerint. 34
Epiſcopis quid olim cauendum. 154
Epiſcopus dicitur ſuperattendens. 241
Epiſcopis & parochis quid debeatur. 229
Epiſcopi ſoli olim de matrimonio iudicabant. 275
Epiſtola ad Roman. duæ potiſſimum continet. 207
Error primus in eccleſia. 206
Erubeſcentia duplex. 171
Eſus ſanguinis prohibitio quid ſit. 408
Ethnici quomodo deum cognouerunt. 2

Ethnici credebant culpam expiati non poſſe. 145
Euangelium ante finem ſeculi prędicabitur per totum orbem. 40
Euangelium ſolum docet nos dei uoluntatem. 47
Euangelium quid differat à lege. 187
Euangelium in exhibitione iuſtitiæ ſpiritualis conſiſtit. 188
Euangelium nouum teſtamentũ dicitur. 189
Euãgeliũ proprie quid ſit. 190
Euangelium habet uaria nomina. 191
Euangelium, quare dicatur lex ſpiritus. 349
Euangelica lex eſt operoſa. ibidem
Euangelii profeſſores debent omne uerbi factores. ibidem
Euangelium duo complectitur. ibidem
Euãgelii gratia quid agat. 350
Euangelium non tollit ius naturale. 409
Euchariſtiæ ſacramentum dicitur Synaxis. 70
Eucha. ſacramentum, quare poſt cœnam inſtitutum. ibidem
In euchariſtia quid credendum. 72
Euchariſtiæ miniſter ſacerdos. 114
Euchariſtia certum pignus uitæ æternæ. 107
Euchariſtiæ finem qui fructus comitentur. 108
Euchariſtia animæ medicina efficaciſſima. 110
Euchariſtiæ proprius uſus. ibi.
Euchariſtia panis, quomodo nobis porrigatur. 316
Euchar. ſacramento nihil habet eccleſia ſublimius. 69
Excommunicati ſalus nequaquã negligenda. 144
Excluſi ab eccleſia qui ſint. 30
Excommunicandi poteſtas eſt diuini iuris. 158
Exemologeſis quid ſit. 168
Exẽpla pietatis in parẽtes. 396
Exorciſmus baptiſmo adhibetur. 54
Exorciſtarum officium. 234
Expoſitio canonis pia & germana. 97

Factores legis iuſti. 207
Feſta in quem finem inſtituta. 387
Fidei regula eſt Symbolum. 4
Fidei eſt dei donum. ibidem
Fides quid ſit. 5
Fides coniugalis. 271
Fidei uis quæ ſit. 6
Fidei robur eſt omnipotentia dei. 7
Fides mortua non confert ad ſalutem. 24
Fidei noſtrę concluſio uita ęterna. 46
Fides ſpei coniuncta eſſe debet. 96
Fides informis, imperfecta, uiuida, infuſa, acquiſita, habitualis, actualis. 119
Fides intellectu, & fides in uolun tate. 120
Fides iuſtificans non accipitur ſine ſpe & charitate. ibidem
Fides donum ſpeciale etiam ſine charitate. ibidem
Fides hiſtorica quid faciat. 121
Fides in deum cum timore filiali ueram cōtritionem parit. 122
Fidei iuſtificantis gradus. 196
Fide ſola iuſtificari, quid. 199
Fidei præſumptio mala eſt. 205
Fides eſt immediatum inſtrumentum iuſtificationis. 203
Fidei proprium opus, quale ibid.
Fides dæmoniaca & impiorum. ibidem
Fides multiplex. ibidem
Fides iuſtificans includit pœnitentiam. 204
Fides quare dicitur iuſtificare. 194
Fides eſt inſtrumentum iuſtificationis. 192
Fides accipit, non meretur. 204
Fides debet cooperari operibus. 206
Fides accedere debet ſacramento. 259
Fides gratuitum donum. 279
Fides, ſpes & charitas, coniunctę eſſe debent. 280
Fides chriſtianorum non eſt euanida. 279
Fidei ſpiritus ſuggerit nobis omnia. ibidem
Fides donum dei. 320
Fides prima orationis ala. 281
Fides, nobis noſtram oſtendit in-

firmitatem. 282
Fidei exordium quale ſit. 312
Fiducia in deum, unde. 7
Fiducia noſtra omnis in quo ſit. Fiducia noſtra in quo conſiſtit. 197
Fiducia bonæ conſcientiæ in coniugio. 271
Fiducia miſericordiæ dei in nobis quid agat. 284
Figmentum dei ſumus omnes. 11
Filii perſona deus et homo pluribus nominibus deſignatur. 10
Filium quare miſerit pater. 13
Filius quare incarnatus & quomodo per hunc ſolum ad patrem perueniatur. 16
Filios cœleſtes pater cœleſtis requirit. 390
Finis rerum omnium cõditarum quis ſit. 8
Finis cerimoniarum ad ſacra reuerentius tractanda. 37
Finis principalis euchariſtiæ quis ſit. 110
Finis principalis & multiplex etiam euchariſtiæ. ibidem
Fomes concupiſcentię manet in baptizatis. 57
Fons quare conſecretur. 54
Forma extremi iudicii. 24
Forma uiſibilis, inuiſibilis eſt gratiæ. 265
Formula inquirendorum criminum. 154
Fortitudo humana, quæ. 65
Fortuna quos uexat aduerſa quomodo docendi. 365
Forum dei aliud eſt, q̃ ſacerdotis. 166
Fractio hoſtiæ ſalutaris fit tãtum in ſpecie panis. 80
Fructus ſpiritus, qui ſint. 21
Fructus ſacrificii ſaluatoris noſtri quis. 88
Fructus Euchariſtię qui. 108
Fructus meditationis decalogi. 335
Fructus pœnitentię qui ſint digni. 179
Fundamentum eccleſiæ eſt Chriſtus. 40
Gentes agnouerunt matrimonium, rem ſanctam eſſe. 251
Gentes non uiderũt cauſam finalem iuſtificationis. 201

Gentes & Iudæi cur contraxe-rint matrimonia. 251
Gratia Dei bifariam accipi-tur. 127
Gratia propria Chriſtiano-rum. 128
Gratia duplex. ibidem
Gratia præueniens duplex. ibidem
Gratiam ſuam deus nemini pe-nitus ſubtrahit. 129
Gratiam ſpecialem cur deus im piis negat. ibidem
Gratia incitans non ſufficit, ſed iuſtificans. 130
Gratiæ opera ante iuſtificatio-nem. ibidem
De gratia ſubſequente adii-ciuntur nonnulla. 133
Gratiæ teſtimonium oratio. ibidem
Gratia non tollit liberum arbi-trium ſed magis ſtatuit. 134
Gratia ſubſequens comitatur no ſtram uoluntatem. 136
Gratiæ effectus excitans liberũ arbitrium. 139
Gratia Ordinationis quomodo ſe habeat. 245
Gratia quid in bonis ſacerdoti-bus operetur. ibidem
Gratia confertur à deo coniu-gibus. 257
Gloria noſtra in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. 19
Gloria Iſrael in nos tranſla-ta. 352
Gradus pœnitentiæ. 124
Gradus fidei iuſtificantis. 196
Gradus quidam ſunt in læ-dendo. 406
HAbitus uirtutis & opus externũ differũt. 253
Halleluia quid ſignificet. 70
Hæreditas impiorum mors æ-terna. 46
Hæretici, falſo apud ſe fidem eſ-ſe uolunt. 40
Hæretici, ipſum chryſma fruſtra reſpuunt. 62
Hæretici hallucinuntur in Pau-li uerbis. 117
Hæreticorum ſtudium in quo ui-gilet. 230
Hominis mens incomprehenſi-bilis. 8
Homo quare creatus. ibidem
Hominem ueſtigium diuinitatis

exprimit. ibidem
Hominem quorundam ſtupiditas. 9
Homo ſæpe carnalis & animalis appellatur. 28
Homo ex quibus conſtet. 43
Homo creatus ad ſacrificandum Deo. 83
Homini quę inſit. ibidem
Homo obnoxius morti duplici ratione. 86
Homo quomodo à Deo *deſeratur.* 125
Homo non eſt in hac uita ſine peccato. 134
Homo bis ſe debet deo. 138
Homo, ex operibus ne, an ex fide iuſtificetur. 200
Homo iuſtificatus indies magis iuſtificatur. 205
Homo quare aſpergitur cinere in capite ieiunii. 215
Hominibus inuolutis quid agendum. 221
Homicida apud Deum *quis ſit.* 350
Hominem totum libido fœda commutat. 114
Honor tria complectitur. 396
Hoſtes nobis tres ſunt, quos contra ſemper dicandum. 59
Hoſtes noſtri diligendi ſunt. 325
Hoſtes noſtri tres & potentes ualde. & folio ſequenti. 329 *& infra.*
Hoſtiarius, quomodo olim ordinabatur. 233
Hoſtiæ ueteris legis, defuncto Chriſto euanuerunt. 18
IAnitorum officium quales. 233
Iconomachi damnati. 369
Ieiunium, oratio, & eleemoſyna peccata delent. 183
Ieiunium & eleemoſyna orationem faciunt alacriorem. 290
Iohannis Euangel. locus explicatur. 157
Imaginum uſus quomodo habendus. 368
Imaginum utilitas. 369
Imago ſaluatoris quomodo colenda. 368
Imagines non prohibentur, ſed earum adoratio. ibidem
Imagines tenendæ tãquam mu-

tæ hiſtoriæ. ibidem

Imago crucis olim in eccleſia ſed non lanceæ aut clauorum. 369

Impietas huius ſeculi, diuitum. 319

Impiorum hæreditas mors æterna. 45

Impii ſuam damnationem in deum transferunt. 124

Impiis quibuſdam ſatis occurritur ſuper illo dicto, & non uoluntatis &c. 138

Impii non habent fidem iuſtificantem. 204

Impii quare dei beneficiis afficiuntur. 312

Immortalitas, piis & impiis cõmunis, in pari tamen ratione. 44

Impoſitio manuum quid ſignificet. 216

Impoſitio manuum quare fiat. 245

increpatio nulla durior q̃ gratiæ repudiatæ. 139

indulgentia præſentis eccleſiæ. 181

indulgentiarum abuſus. 184

induci in tentationem quid ſit. 328

infidelis, qui uerbo dei in ſacramento euchariſtiæ potentiam detrahi. 71

initium ſubſtantiæ quid ſit apud Paulum. 118

iniquitas non cõpetit deo. 126

inobedientia nos peccato inuoluit. 400

iraſci ſine cauſa eſt prohibitum. 426

inuocatio ſanctorum an ſit licita. 292. & infra ac folio ſequenti de ſanctis pulcherrima.

inuocatio, præcipuus Dei cultus. 373

intellectus & uoluntas quomodo hominibus inditæ. 5

inunctio uerticis quid ſignet. 56

iudæi confeſſionem generalem habent. 148

iudæis datus eſt ſpiritus timoris. 348

iudæorum monogamia. 252

iudicium extremum in momento peragetur. 24

iudicium extremum in uiuos & mortuos, quale ſit futu-

rum. 25
iudices quales eſſe debent in exigendis iuramentis. 380
iurare quatenus liceat. 375
iurare quatenus Iudæis olim permiſſum. 376
iuramenta domino reddere quid ſit. ibidem
iurás quatenus excuſetur. 378
iuramentum debet habere tres comites. ibidem
iuramentum non eſt omnibus negotiis adhibendum. 379
iuramenta forenſia moderanda. 380
iuræ naturæ quomodo omnia ſint communia. 352
iuſtificatio legis quomodo a iuſtificatis impleatur. 58
iuſtificatio fit per innouationem uoluntatis. 187
iuſtificatio duo complectitur. 186
iuſtificari quid proprie apud Paulum ſignificet. ibidem
iuſtificantes ſeipſos quales ſint. 283
iuſtificationes noſtræ ſententia catholica. 191
iuſtificationis inſtrumentum eſt fides. 192
iuſtificationem quibus modis conſequamur. 194
iuſtificatio quando accipiatur. ibidem
iuſtificatio quæ requirat. 196
iuſtificati, quomodo ſe habere debeant. 199
iuſtitiæ corona cur dicatur. 137
iuſtitia bonæ conſcientię. 182
iuſtitia fidei cur ſic dicta. 190
iuſtitia Chriſti & phariſæorum, differt. 376
iuſti ſumus, quia Chriſto inſiti. 201
iuuenes quomodo doceri oporteat. 228
Labor externus quid faciat. 389
Laici quid epiſcopis & parochis debeant. 124
Lapſi quomodo olim recipiebantur. 214
Latria ſoli deo debetur. 101
Laurentius martyr ſacrificii meminit. 108
Legis iuſtificatio quomodo a

iuſtificatis adimpleatur. 58
Lex naturæ arguit diuinam prouidentiam. 8
Lex iubet, ſed gratia iuuat. 134
Lex & euangelium in quo differant. 187
Lex ſeruitutis & timoris. 189
Lex operum ſeu factorum. ibidem.
Lex eſt index quo ad Chriſtum perducimur. ibidem
Lex fidei lex ſpiritus uitæ. 191.
Lex unde dicta & legis diuiſio. Multa quoq; ac uaria de lege diuina, humana, ac diabolica ſimul inueniens. 335. & infra.
Legis diuinę diuiſio. 335
Lex ſcripta neceſſaria aſſumenda. 340
Item folio. 343. & ſequentibus optima quæq; de lege inuenies.
Lex uetus quomodo differat ab euangelio. 345
Multa ibidem & ſequentibus foliis de lege.
Liber Tobiæ matrimonium honorat. 260
Liberi arbitrii dono nullum melius. 141
Liberorum munus ergà parentes. 227
Liberum arbitrium poſt lapſum inefficax ad bonum. 339
Libertas diabolica quæ ſit. 350
Libido fœda totum hominem cōmutat. 414
Linitio ſputi in paruulis quid uelit. 55
Litigandi peruicaciam damnat Paulus, non iudicia. 322
Loci communes ad exemologeſin ſpectantes. 224
Locus Pauli ad Corinthios explicatur. 120
Locus paulinus explicatur. 126
Locus prophetę per Paulum explicatus. 190
Longanimitas ſummus charitatis gradus. 411
Machina diaboli eſt duplex. 328
Magiſtratibus non eſt obediendum contra dei præceptum. 403
Magiſtratibus quid ſubditi de-

beant. 402
Magiſtratus ciuitatum honorandi. ibidem
Maleficæ ſua uirtute nihil efficere poſſunt. 364
Maleficis quibus modis ſit obſiſtendum. 365
Malitia animi aggrauat peccatum. 217
Malum culpę & malum pœnæ. 332
Manducare corpus domini quid ſit. 113
Manichæi damnantur. 136
Manus quare imponuntur. 116
Maritorum officium quale. 226
Materia chryſmatis. 62
Matrimonium propter quatuor inſtitutum. 248
Matrimonii deſcriptio etiã apud gentes. 251
Matrimonium apud gentes legitimum, ſed non ſacramentum. ibidem
Matrimonium Chriſtianum quid habeat cum cæteris commune. 225
Matrimonium Iudaicum quo à noſtro diſcrepet. ibidem
Matrimonium, & matrimonii ſacramentum differunt. 258
Matrimonio, quid ueteres tribuere. 259
Matrimonium uerum non eſt extra legem dei. 262
Matrimonium eſt ſignum unionis Chriſti & eccleſię. 265
Matrimonii ſacramentnm quid magis requirat. 266
Matrimonium ſine ſpe prolis poteſt eſſe. ibidem
Matrimonium poteſt eſſe ſanctum ſine copula carnali. ibidem.
Matrimonium, aliud legitimum ratum, & conſummatum. 267
Matrimonii Chriſtiani finis principalis. 270
Mat imonii abuſus ſummopere cauendus. 272
Matrimonium quę indies perpendi uelit. ibidem
Matrimonii miniſter legitimus eſt ſacerdos. 273
Mediator Chriſtus nobis omnibus neceſſarius. 11
Meditatio uera in lege domi-

ni quæ ſit. 221
Melchiſedech typus Chriſti portauit. 74
Memoria ſanctorum reuerenter habenda ob tres cauſas. 359. & infra.
Mendicantes ualidi quomodo inſtruendi. 228
Mens hominis incomprehenſibilis. 8
Mens ſibi conſcia mali omnium miſerrima. 241
Mente & uoce orandum. 292
Mente æqua in omnibus nos eſſe oportet. 313
Mens hominis nullis ſubiacet conſtellationibus. 364
Mentem & os circa fidem concordes eſſe oportet. 374
Mentis confeſſio nobis omnibus ſemper habenda.
Mercenariorum munus erga dominos. 227. & infra.
Meritum congrui, meritum improprie. 131
Meritum condigni cur ſic dictum. 137
Meritum noſtrum in miſeratione domini conſiſtit. 196
Methodi doctrinæ Chriſtianæ. 351
Militibus quid iniungendum. 228
Miniſter ordinis epiſcopus. 247
Miniſter matrimonii ſacerdos. 273
Miniſtris eccleſiæ debetur ueneratio. 401
Miſericordia dei ſuper omnia eius opera. 371
Miſſa ex duabus partibus conſtat. 77
Miſſæ membra ſecundum ordinem enumerantur. ibidem
Miſſę uocabulum quid ſignificet. ibidem.
Miſſa quale ſit ſacrificium. 82. & infra.
Miſſę ſacrificium quomodo ſit eximium. 97
Miſſæ ratio commemorationem defunctorum requirit. 102
Nachie appellatione, omnis illicitus coitus exprimitur. 413
Moderatione quædam per eccleſiam circa pænitenties rece-

ptæ. 154.& infra
Modus hic uiuendi triplex. 103
Modus manducandi carnem domini. 75
Modus cognoſcendi deum præſcribitur. 354
Monicæ extrema poſtulatio. 104
Monogamia patrum quid ſignificabat. 252
Mores corrupti eccleſiaſticorum malorum anſam hæreticis præbuerunt. 236
Moriens pro Chriſto ſine eccleſiæ unitate non, ſaluatur. 41
Mors crucis redemptorem decebat. 17
Mors triduana Chriſti à prophetis prędicta eſt. 21
Mors æterna hæreditas impiorum. 46
Mortem domini quis annuntiat. 113
Mortem qui ſibi conſciſcunt grauiſſime peccant. 412
Mors ſpiritualis aſcendit per ſenſus. 416
Mortificatio in homine, quomodo peragatur. 58
Mos benedicendi cibum &c. nobis retinendus. 318
Mos benedicendi ramos in die palmarum. 336
Mortuorum reſurrectio noſtræ eſt baſis fidei. 45
Mortuorum reſurrectio per ſpiritum ſanctum. 44
Multiloquium quomodo a Chriſto accipiatur. 291
Munus, ſiue officium bonarum uxorum. 226
Munus principum ac magiſtratuum declaratur. 225
Mundi aduerſa æquo animo ferenda. 333
Mundus cui tribuat bona temporalia. 316
Mundus non habet pietatem ſpiritus. 66
Myſterium ſanctæ trinitatis incomprehenſibile, etiam angelis. 26
Myſteria eccleſię ſacra per primos patres ſatis diſcutiuntur. 37
Myſteriorum baptiſmi expoſitio.

Myſterium quæ apud fontem celebrantur, expoſitio. ibidem
Myſteriū dñicæ mortis. 192
Myſterii matrimonialis breuis explicatio. 250
NAtiuitas filii in diuinis inexplicabilis. 13
Natiuitas diuina nulla ſimilitudine explicatur. ibidem
Natiuitates Chriſti duæ. 14
Natiuitas Chriſti ſecunda. 15
Naturæ lex arguit prouidentiā diuinam. 8
Naturam eandem cum patre habet Chriſtus. 12
Natura corrupta quomodo reſingatur. 43
Natura quę erat bona, qualitate facta eſt mala. 132
Neceſſitas & charitas in omnibus externis diſpenſant. 385
Neceſſitas duplex. 141
Nomina ſpiritus ſancti in ſcripturis diuerſa. 27
Nomen pietatis quod contineat. 66
Nomina ueteris teſtamenti ſunt uaria. 189
Nomen domini quid ſignificet 301
Nomen dei inuocari ſuper nos, quid ſit. ibidem
Nomen dei pollui quid ſit. 302
Nomen dei multifariam afficitur contumelia. ibidem
Nomē dei nobis ē illuſtrā. 303
Nomen dei ſanctificatur in nobis per bona opera. 304
Nomen tetragamaton ineffabile. 354
Nomine diuino recte utimur duadruplici ratione. 312
Nouatiani unde dicti. 115
Nouatiani hæreticorum omniū immaniſſimi. 119
Nouatiani atq; Anabaptiſtæ ad quid cogantur. 323
Nouum teſtamentum duo complectitur. 189
Nouum teſtamentum eſt lex uiua hominem immutans. 190
Nuptiæ quo differant à matrimonio. 248
Nuptiarum celebritas elementum ſacramenti coniugales. 263
Nuptiæ inter amicos celebrandæ. ibidem

Nundinæ diebus feſtis agi non debere. 394
OBlationes noſtrę erga deũ à Chriſto petẽdę. 21
Oblatio Iſaac typus Chriſti. 87
Oblatio in miſſa duplex. 92
Oblatio corporis Chriſti myſtici. 96
Obediẽtia parẽtib' debita. 397
Occidere inuaſorem multa requirit. 409
Occultorum confeſſio. 169
Offerre pro redemptione animarum quid ſit. 99
Officium confeſſarii & quid eidem cauendum. 217
Officium ſacerdotis munus ſpiritus ſancti. 175
Officium presbyteri pœnitentiũ. 212
Officiũ maritorũ, quid ſit. 226
Officium parentum erga liberos. 227
Officium presbyterorum in quo ſitum ſit. 240
Oleo catechumenorum ungitur pectus. 55
Oleum triplex in eccleſia. 62
Oleum quid ſignificet in ſacramento unctionis. 276
Omnipotentia dei eſt fidei robur. 7
Opera bona abſque fide nulla ſunt. 6
Opera bona neceſſaria quæ ſequuntur iuſtificationem. 12
Opera ſatisfactionis cur dicuntur indebita. 179
Opera gratiæ ante iuſtificationem quæ ſint. 130
Opera legis à cauſa iuſtificationis excluduntur. 202
Opera legis pædagogia in Chriſtum. ibidem
Opera fidei poſt iuſtificationem. 205
Opera gratiæ prœuenientis iuſtificationem. 203
Opera noſtra placent propter Chriſtum. 206
Opera bona actualis bona uoluntas. 205
Optimi quiq; quid omnibus debeant. 229
Opa extra chari. ſeruilia. 386
Opera bona ſunt inchoata uita æterna. 219
Opiniones quorundam dam-

nantur. 110
Opus miſſæ fidem exercet & beneficia Chriſti illuſtrat. 80
Oratio noſtra tanquã per unius corporis membra. 42
Oratio Epiſcopi ſuper confirmandum. 63
Oratio dominica quomodo dona ſancti ſpiritus comprehendat. 68
Oratio in miſſa pro quibus fiat fidelibus. 78
Orandum tam pro pontifice, q̃ regibus. ibidem
Oratio, gratiæ teſtimoniũ. 133
Oratio, ieiunium & eleemoſyna delent peccata. 183
Oratio donum gratiæ. Itemq; et quis ſit, qui fideliter oret. 280
Orantem non oportet heſitare. 285
Orantem, in ſpe patientem eſſe oportet. ibidem
Orationem faciunt alacrem, ieiunium & eleemoſyna. 290
Orationis tota vis, in quibus conſiſtat. ibidem
Orandi authoritates conciliantur. ibidem
Orandum eſt in ueritate. 291
Orationes Chriſtianorum breues. 192
Orare ſine intermiſſione quid ſit. ibidem
Oratio dominica omnibus anteponenda. 295
Oratio dominica totum complectitur quicquid à deo peti poteſt. 296
Orationis Dominicæ perfectio. ibidem
Orationis Dominicæ petitiones ſunt ſeptem. 301
Oratio pro q̃bus habẽda. 307. lectu iucũdiſſima inuenies pro ſalute omnium.
Oratione feruida quid conſequamur. 289
Orandum ſedulo pro magiſtratibus. 401
Ordo, per quem homo à Chriſto curatur. 42
Ordo pulcherrimus de tractatione ſacramentorum. 50
Ordo correctionis quare neceſſarius. 152
Ordo in eccleſia quid ſit. 231
Ordinandi poteſtatem laici non habeñt.

habent. ·34.& 232
Ordinatio ſpiritui ſancto tribuitur. ibidem
Ordo & baptiſmus, quare non reiterantur. ibidem
Ordinum, alii maiores, alii minores. 233
Ordines minores primitiua eccleſia agnouit. 234
Ordines minores, quō in contemptum uenerunt. 235
Ordo ueteris eccleſiæ pene confuſus. 236
Ordines minores ex Chriſti authoritate inſtituti. 237
Ordo miniſterium eccleſiæ pulcherrimus. 238
Ordo catechizādi eccle. 279
Ordo petitionū in oratione dominica. 306
Ordo cathechiſmi eccleſiæ ſub baptiſmum. 334
PAnis in ſcripturis quomodo accipiatur. 37
Panis in ſcripturis uarie accipitur. 315. & *infra.*
Parabolę de filio prodigo, quo reſpiciant. Similiter de publicano & phariſæo. 285
Parabola de iudice iniquo, explicatur. 286
Parabola de amico nocte ueniente. ibidem
Parentes quomodo ſe habebunt erga ſuos liberos. 227
Parentes in ſcripturis ſunt uarii. 395
Parentes impii ad pietatem ducendi. 396
Parochis & epiſcopis quid à laicis debeatur. 228
Parochis ante omnia uictus ſuppeditantibus. 238
Paſſibile & impaſſibile quō fuerint ſimul in Chriſto. 17
Pater ex nihilo, omnia per fidē condidit. 7
pater, quare filium cœlo demiſerit. 13
pater in filio loquutus eſt nobis. 47
pater cœleſtis filios requirit cœleſtes. 300
patribus ſpiritualibus maxime ſuccurendum. 398
Iiſdē debetur obedientia. 399
partes ſymboli ſunt tres. 6
patriarchæ et prophetæ nō ha-

buerunt claues remittendorum criminum. 157
Patriarcharum officium. 244
Patrinorum munus & quare paruuli offerantur. 54
Paulus excommunicat fratrem incæſtum. 30
Pauli ſententia contra hæreticos pulchre exponitur. 117
Paulus patientiæ exẽplar. 286
Paupertas ſpiritus à ſola mente mentienda. 284
Pax domini quàm & quotuplex. 73
Pax dabatur pœnitentibus in die cœnæ. 213
Peccato reſiſtendum eſt vſq; ad mortem. 20
Peccatorum remiſſio eſt in ſola eccle. catholica. 42
Peccatum in baptiſmo omne remittitur. 59
Peccatum in ſpiritum ſanctum quod ſit. 117
Peccatum ad mortẽ, quod. ibi.
Peccator nullam habet excuſationem contra Deum. 142
Peccatorum triplex confeſſio. 144
Peccati uis per Christum euacuata. 136
Peccatum non agnitum nec confeſſum, non dimittitur. 148
Peccantibus publice quid hodie incumbat. 155
Peccata, quomodo ſoluantur claue ſcientiæ. 160
Peccata ſigillatim cõfitẽda. 170
Peccata confitẽda quę ſint. 216
Peccata uenialia qualiter confitenda. ibidem
Peccatorum circunſtantiæ quæ ſint confitendæ. ibidem
Peccata mortalia quæ ſint. 217
Peccatorum agnitio ex confeſſione. 221
Peccatum, aut animo, aut uno quinq; ſenſuũ cõmittitur. 218
Peccata, num à ſolis ſanctis dimittantur? lege ibidẽ pulcherrima. 222
Peccatoribus quo affectu ſit orãdum. 289
Peccatoribus orandum, ſed pie affectis. 333
Peccandum non eſt ob Dei miſericordiam. 372
Peccatores omnes ſumus in con-

ſpectu Dei. 323
Peccatorum ueniam conſequi eſt facile. ibidem
Perfectio Euangelici præcepti. 152
Perfruitio deitatis quando plena erit. 320
Periurium homicidio & adulterio grauius. 382
Peccatorum remiſſio, à ſolo Deo petenda. 323
Permiſſio Dei iuſtiſſima. 140
Perſonarum æqualitas in diuinis. 27
Phariſaica iuſtitia quę. 207
Pietas & ſcientia quare ſimul eſſe uelint. 67
Pietatis nomen quid complectatur. 66
Pietas uiuentium quibus defunctis proſit. 103
Pietas in parentes magna eſt religio. 397
Piis & impiis quomodo communis ſit ipſa immortalitas. 44
Pios Dei præſcientia lætificat. 141
Pilatus propter duo in ſymbolo nominatur. 17
Pietas Dei immenſa eſt ergà nos omnes. 18
planetę et aſtra cur creata. 364
Plebs non conſtituet pro ſuo arbitratu eccleſię miniſtros. 34
Plebi quid agendum, cui malus paſtor præficitur. 36
Plebi, quomodo iudicium quarundarum rerum deferendum non ſit. ibidem
Plebs quomodo inſtruenda circa ſanctorum inuocationē. 362
Plebs quomodo ad confitendum inducetur. 218
Plenitudo legis dilectio. 24
Polygamia patrum non repugnat uerbis Adę. 253
Polygamia Chriſtianis iure negatur. 258
Pœnitentiam ſpiritus ſanctus in nobis efficit. 43
Pœna in confeſſarium ſecreta referentem. 176
Pœnitētię tres ſunt partes. 115
Pœnitentiæ ſacramentum. ibidē
Pœnitētiæ ueræ deſcriptio. ibidē
Pœnitentia quotidiana. ibidem
Pœnitentia, ſecunda poſt naufragium tabula. 118

Pœnitentia in genere accepta tribus partibus conſtat. 119
Pœnitentiæ gradus qui ſint. 123
Pœnitentiæ affectus eſt donum Dei. ibidem
Pœnitentia ſedulo à deo poſtulanda. 124
Pœnitentiam publicam, patres olim expetebant. 151
Pœnitentiæ ſacramentum per Chriſtum inſtitutum. 163
Pœnitentes olim nobis feruentiores. 175
Pœnitentię fructus digni qui ſint. 179
pœnitentię ſingulæ partes dicuntur pœnitentia. 185
pœnitentia interior tribus partibus conſtat. 186
pœnitentia exterior declaratur. 211
pœnitentiæ ſacramentum quare inſtitutum. ibidem
pœnitentiæ ſacramentum nõ eſt idem cum pœnitentia publica vel priuata. ibidem
pœnitẽtia publica duplex. 212
pœnitentibus dabatur pax in die cœnæ. 213
pœnitentia publica non ſolennis. 214
pœnitentiæ ſacramentum quid. 215
pœnitentis affectus ad ſacerdotem. 221
pœna, eſt indiuidua peccati comes. 325
pontifices mali non extenuãt eccleſiæ authoritatem. 31
pontifices vnde dicantur. 241
pontifex Romanus quomodo cæteris præſtet. 142
populus admonendus ad iugem confeſſionem interiorem. 146
poteſtas ſacerdotalis in malis nõ contemnenda. 36
poteſtas conſecrandi non ſolis data apoſtolis. 72
poteſtas vnde ſit nobis corpus Chriſti offerendi. 95
poteſtas excommunicandi eſt iuris diuini. 158
poteſtas ligandi atq; ſoluendi, quæ. 212
poteſtas tenebrarum Diabolus. 337
poſtulationes noſtras deo innoteſcere, quid. 292

Precationes communes amat Chriſtus. 298
præcepti euangelici perfectio. 152
præcepta pleraq; quare negatiue tradita. 357
præceptum primum ſecundæ tabulæ, honorare parentes. 395
preces horariæ ad ſacerdotes ſpectant. 292
prædicatio uerbi dei unde ordienda. 123
prælatis iniquis etiam honor exhibendus. 402
presbyteri, quare dicti ſeniores. 240
presbyterorum officium, in quo ſit ſitum. 241
pręſcientia dei non eſt anxie inquirenda. 140
præſcientia dei non obſtat rerum contingentiæ. ibidem
pręſcientia Dei moderate prædicanda. ibidem
præſidentes nobis, omnes honorandi. 403
præſumptio fidei eſt mala. 200
præuaricatio Adæ quæ mala ſuperinduxerit. 126. ubi et multa alia pręclara inuenies.
Principum ac magiſtratuum munus explicatur. 225
principes patriæ patres. 396
princeps, ſi efferus fuerit, quid agendum. 402
prouidentiam diuinam arguit lex naturæ. 8
proximus quomodo ſit diligendus. 353
proceſſiones cur die dominico agantur. 385
proprietates perſonarum in diuinis quomodo ſeruandæ. 5
publicanis quid imponēdū. 228
pudor intolerandus, occultu nolle confiteri. 168
pudor, confeſſionem impediens pellendus. 220
pugna in nobis aſſidua atq; perpetua. 43
RAdix quomodo in Adam corrupta fuerit. 5
Radix & origo caſuum reſeruatorum. 155
Radix indulgentiarum papalium. 184
Ratio confitendi deo. 148
Ratio ac modus orandi. 279

Ratio ordinis dominicæ præceptionis. 323
Reconciliatio pœnitentium quõ fiebat eccleſiæ. 181
Redemptorem mundi mors crucis decebat. 17
Regnum Chriſti ſpirituale. 12
Regnum quotuplex ſit. 304 & folio ſequenti leges pulcherrima.
Regnũ gloriæ poſtulandũ. 307
Regula fidei eſt ſymbolum. 4
Reliquiæ peccati manẽt poſt remiſſa peccata. 178
Reliquiæ martyrum in omni eccleſia religioſe habitæ. id qđ hereticos male habet. 366
Rememoratio beneficiorũ Chriſti ſaluberrima. 23
Remiſſio peccatorum eſt in ſola Chriſti eccleſia. 42
Remiſſio peccatorum cui debeatur. 99
Remiſſio publica lõge alia quã priuata. 150
Remiſſio ac retẽtio pc̃tõrum diſcretionem requirit. 161
Remiſſio peccatorũ quõ applicatur per Chriſtum. 178
Remiſſio peccatorum quibus detur. 43
Remiſſionem culpæ ſubſequitur pœnitentiæ ſatisfactio. 220
Remittere proximo, facile eſt. 225
Reſtõ ad quos ſpectet. 219
Rerum diuiſio, rerum communionem confirmat. 352
Res oblata in miſſa duplex eſt. 91
Res piæ nõ ſunt immutandæ, ſed abuſus corrigendi. 105
Reſurrectio corporum docetur per ſimilitudinem. 44
Reſurrectio mortuorum eſt fidei baſis. 45
Reſurrectio mortuorum eſt per ſpiritum ſanctum & in corpore proprio. 44
Ritus diuerſi in eccleſia, nihil mali cauſant. 38
Ritus miſſæ paucis explicantur. 77
Ritus pœnitendi quomodo ſublatus. 173
Ritus ordinãdi hoſtiarũ. 233
Ritus ordinandi epiſcopum & presbyterum. 244

Ritus qui in collatione Ordinum exhibetur. 245

SAbbatū q̃ uarie ſumatur. & ſequentibus foliis pulcherrima. 383

Sabbatum quare in diem dominicum tranſlatum. 386

Sacerdotalis poteſtas in malis honoranda. 36

Sacerdotes Chriſti legatione funguntur. 150

Sacerdoti eſt facienda criminum enarratio. 159

Sacerdos non remittit peccata, niſi confeſſa. 161

Sacerdotis forum eſt aliud q̃ ipſius dei. 166

Sacerdottium ac regnum in ſcripturis duplex. 230

Sacerdotium ſpiritale, laicis eſt baptiſma. ibidem

Sacerdotium externum euangelium non abrogat. 231

Sacerdotes unde dicti. 241

Sacerdotium, ſummus ordo in eccleſia. ibidem

Sacerdotalem dignitatem quis deceat honos. 247

Sciētia & pietas quare iungan-

tur. 67

Sacramentum, quid æthnicis ſignificet. 37

Sacramēta eccleſiæ ſeptē. ibi.

Sacramenta eccleſie cur ſint inſtitutiō. 49

Sacramenta nouæ legis ſunt remedia contra peccatum. 50

Sacramēta principalia ſunt duo ibidem

Sacramento eucha. nihil habet eccleſia ſublimius. 69

Sacramentum & ſacrificiū quo modo differant. 92

Sacramenti euchariſt. efficacia 106

Sacramentum pœnitentiæ non eſt idem cum publica pœnitentia, &c. 211

Sacramentū pœni. quid. 215

Sacramentum ordinis. 230

Sacramēta ueteris legis quo pacto patribus profuerint. 255

Sacram̄. rō in quo cōſiſtat. 258

Sacrificia ueterum qualia fuerint ex optimis. 87

Sacrificia ueterum quare deus nonnunquā reprobarit. ibi.

Sacrificium propitiatorium unis

cum tantum pro peccatis. 81. & .88
Sacrificii veteris & nouæ legis diſcrimen. 82
Sacrificium quid ſit. ibidem
Sacrificia deo reddere in noſtra ſola non eſt poteſtate. 85
Sacrificia veteris legis, omnia ad dilectionem referuntur. 89
Sacrificium duplex, quod & duo expetit. 91
Sacrificium miſſæ ex inſtitutione. 91. & .93
Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda. 105. & infra.
Sal cõſecratũ quid ſignificet. 54
Saltandi leuitas in nuptiis prohibenda. 263
Saluatio competit his, qui in unitate eccleſiæ perſeuerãt. 41
Salus noſtra omnis eſt Chriſtus. 12
Salus noſtra cum tremore operanda. 124
Salus excommunicati non negligenda. 153
Sancti pro nobis apud Deũ ſunt ſoliciti. 78
Sanctorum communio quid ſignificet. 79
Sanguinis effuſio, remiſſionem parauit. 18
Sanctorum commemoratio rite fit in miſſa. 100. & infra.
Sancti ueſtigia Chriſti inſecuti ſunt. 314
Sancti ſe dei uoluntati ſemper ſubmiſerunt. 285
Sanctorum cineres, ſanctorum pignora. 368
Sapientia in quo conſiſtat. 63
Sara filia Raguelis, exemplar caſtitatis. 273
Satisfactio nobis omnibus multũ neceſſaria. 143
Satisfactio tertia pars pœnitentiæ, & hæc eſt duplex. 178
Satisfactio pro peccatis imponitur authoritate diuina. 180
Satisfactionis opera quare dicantur indebita. 179
Satisfactione penſantur delicta præterita & pœna. 180
Satisfactio publica, ueteribus gratior. 183
Satisfactio in eccleſia non eſt abolita. ibidem
Satisfactiones eccleſiaſticæ quo

modo redimantur. 184
Satisfactio uera opus deo bis gratum. 185
Satisfactionis uſus uerus, retinendus eſt. ibidem
Satisfactio quomodo populo inculcanda. ibidem
Scopus Epiſtolæ ad Hebræos. 87.&.117
Scopule epiſtole ad Ro. indicatur. 206
Scopus orationis noſtræ quis ſit. 284
Scripturæ teſtimonia pro ſacramento confirmationis. 61
Scientię mundanæ finis. 66
Scriptura, quare corpus domini interdum poſt conſecra. panem uocat. 76
Scopus omnis petitionis triplex. 295
Scripturæ, quomodo expendant hoc uerbum, tentare. 327
Scire literam legis non ſufficit. 343
Senes quomodo inſtruendi ac docendi ſint. 228
Senſus horum uerborum, propter hoc homo relinquet. 256
Sententia quorundam de ſcripturæ partibus. 187
Sermo, quomodo ad plebem habendus. 199
Serpens ignitus eſt diabolus. 19
Seruitia coacta deo non placent. 165
Seruorum officium erga dominos. 227
Signa, eccleſiam catholicam ubi ſit demonſtrantia. 32
Signum dignę ſuſceptionis ipſius euchariſtiæ. 113
Singulis ſua crux ferenda. 391
Similitudo nulla conueniens ad indicanda diuina. 8
Similitudines non exprimunt natiuitatem diuinam. 13
Simplices oculis toti à deo pendent. 10
Simultas omnis ſemper nobis deponenda. 112
Societas ſanctorum communionē habet bonorum operum. 41
Socordia noſtra qualis ſit. 147
Solatium noſtrum eſt ſpes noſtræ reſurrectionis. 45
Spes reſurrectionis eſt piorum ſolatium. ibidem

Spes eſt ſecunda orationis ala. 284
Spei noſtræ ſcopus quis eſſe debeat. ibidem
Spes debet eſſe ſyncera, ut ſancta petat. 187
Spiritui ſancto quid peculiariter attribuatur. 15
Spiritus uarie accipitur in ſcripturis. 27
Spiritus ſanctus deo patri, filioque coequalis. ibidem
Spiritus unicus natura ſanctus. ibidem
Spiritus ſancti diuerſa nomina in ſcripturis. 27
Spiritus quam in ſe fidem haberi uelit. 28
Spiritus ſanctus mortificat & uiuificat. ibidem
Spiritum Chriſti non habentes, fruſtra eum appellant deum. ibidem
Spiritus ſanctus pœnitentiæ effector. 43
Spiritus dei quomodo reddit teſtimonium ſpiritui noſtro. 58
Spiritus idem innouans & defendens. 59
Spiritus ſanctus uaria ſpecie uiſus eſt. 60
Spiritu pauperi etiã poſſunt eſſe diuites cenſu. 284
Spiritus fides ſuggerit nobis ꝙ oremus. 279
Quo etiam ſine nemo ſalubriter orat. ibidem
Spiritus eſt qui clamat in cordibus noſtris. 297
Spirituales ab impiis nihil pati poſſunt. 312
Spiritualis non eſt ſub lege. 345
Spiritus lex, quare euangelium dicatur. 349
Spiritus dei in nobis bifariam operatur. 390
Spiritus ſanctus efficit in nobis requiem. 391
Sputi linitio quid deſignet. 55
Studium hæreticorum quale ſit. 230
Stulti qui aliter orãt quàm Chriſtus docuit. 327
Stupiditas hominũ quorundã. 9
Subdiaconorum officium. 237 & infra.
Subditi, quid debeant magiſtratibus. 225

Subſtantia dei quo corporibus inſeratur. 15
Subtilitas corporum poſt reſurrectionem. 24
Succeſſio patrū legitima, uerum dat teſtimonium. 33
Superſtitio omnis reprehenditur. 362
Summa fidei noſtræ quàm ſit. 45
Syon mons unde dictus. 353
Symbolum eſt fidei regula. 4
Symboli partes ſunt tres. 5
Templa orationi dedicata contēni non debent. 293
Templa inuitant nos ad orandum. ibidem
Temporalia uidentur, nō autem ęterna. 20
Tentare quid ſignificet in ſcripturis. 327
Tentatus animo puſillo eſſe non debet. 328
Tentationibus quo pacto reſiſtendum. 330
Teſtamentum mors ſequitur teſtatoris. 18
Teſtes ſynodales uiſitationibus parochiaꝝ olim adhibiti. 153
Timor filialis perficitur. 122
Timor ſeruilis ſolus parum utilis. 121
Timor filialis per fidem in deū, ueram parit contritionē. 122
Timor fiduciæ coniunctus. ibidē
Timor duplex, ſeruilis & filialis. 121
Timor caſtus amori Dei coniunctus eſt. 67
Traditio eccleſiæ uniuerſalis quid poſſit. 36
Tropus ſcripturæ in uerbo indurare & tradere. 140
Trinitas tota cooperata eſt myſterium incarnationis. 15
Typus Chriſti melchiſedech. 74
Typus pt̄ātis ſacerdotalis. 171
Tyrannis magiſtratuum quomodo mollienda. 403
Verbum æternum incommutabile. 7
Verbum, uirtus & ſapienlia patris. 8
Verbū crucis uirtus Dei & paſſionis myſterium. 17
Verbum eſt inſtrumentum quo Dei uoluntas ſignificatur. 49
Verbum formale baptiſmi. 56
Verba ligandi ac ſoluendi di-

ſcutiuntur. 161. & infra.
Verba abſolutionis per ſacerdotem, quæ. 215
Verbū ſacramēti Ordinis. 245
Verbum ſacri ordinis quo Epiſcopus utitur. ibidem
Verba Adæ quomodo ſunt intelligenda. 252
Verbum, quo matrimonium efficitur ſacramentum. 257
Verbum hoc, reconciliari, quomodo capiendum. 262
Verborum profuſio quomodo neceſſaria. 293
Verbū dei quomodo ſit ſalutare. 319
Verbum dei panis animæ. 316
Verbi miniſtri opus eſt in eccleſia. 346
Veneratio reliquiarum & imaginum, licita. 366
Veteris teſtamenti uaria nomina. 189
Vetus teſtamentum cur. ibidem.
Vetus teſt. non ex tempore uetus uocatur, 190
Vetuli poſſunt honeſte contrahere. 272
Veſtigium publicæ pœnitentiæ in eccleſia Roma. 155
Victus quibus ſuppetit contenti eſſe debent. 228
Viduæ, quomodo per Confeſſarium docendæ. 229
Vigilare in oratione neceſſe eſt. 290
Virgines in confeſſione quæ diſcere debeant. 229
Virginis matris uirginitas, perpetua. 15
Vim ui repellere, an liceat Chriſtiano. 409
Vires noſtræ ſine dei prouidentia nullæ ſunt. 9
Vires ſuperiores per peccatum non extinctæ. 84
Vires liberi arbitrii non ſufficiunt ad iuſtificationem. 348
Viri non debent contēnere uxores ſuas. 273
Vis baptiſmi tota uita exercenda. 58
Vis et efficacia ſacramenti confeſſionis. 220
Vis peccati per Chriſtum euacuata. 136
Vis ſacramenti Ordinis. 270

Vis iuſtificandi detrahitur conſtitutionibus eccleſiaſticis. 202
Virtus & efficacia ſacramenti euchariſtiæ. 109
Virtute legis non accipitur bona uoluntas. 190
Virtus ſacramenti matrimonialis. 270
Virtus in infirmitate perficitur. 329
Vita æterna fidei noſtræ concluſio. 46
Vitæ æternæ dulcedo. ibidem
Vita æterna qui ſit. ibidem
Vitam præſentem in oratione dominica quæ reſpiciant. 315
Vitam æternam quare Chriſtus mercedem noſtram ingeminet. 116
Vita beata eſt una ac ſola. 284
Vitæ longitudinis merces. 405
Vltima particula orationis dominicæ quid concludat. 331. & *quomodo differat à priore.* 322
Vmbræ ex ſe non iuſtificabant. 88
Vmbra eccleſiæ ueteris à nobis non ſeruatur. 240
Vindicta exercenda ſecundum legem. 407
Vnitatis conſeruandæ gratia, unus cæteris præfertur. 242
Vnitatis nexus eſt ordo. 244
Vnitatem ſcindere eſt proprium hæreticorum. ibidem
Vnctionis extremæ finis. 274
Vnctiones uariæ in eccleſiaſtic. lege pulcherrima per totũ. 275
Vnctionẽ citat Iacobus ex Chriſti euangelio. ibidem
Vnctionem qui ab eccleſia tollere nitũtur, plurimũ errãt. 278
Vnctionis ſacramentum reiteratur. ibidem
Vnctionis ritus qui ſint ibidem.
Vnctionis miniſter ſacerdos. ibid.
Vocabulum ſacramẽti ſtrictè nõnunq̃ accipitur, & interdum ſtrictiſſime. 47
Vocabulum baptiſmi quid deſignet. 51
Vocabulum confeſſionis nõ uno modo accipitur. 144
Voce & mente orandum. 292
Votum q̃ uarie ſit ſumendum. per totum. 380
Voluntas dei per charitatẽ adim

pletur. 11
Voluntas quamuis bona, non omnis ſufficit. 130
Voluntatem noſtram gratia ſubſequens cenſeatur. 136
Voluntas, de qua in oratione dominica, duplex. 308
Voluntas duplex, diuina & humana. ibidem
Voluntas dei, alia atq; alia. 310
Voluntas pręſcientiæ dei nõ eſt inquirenda. ibidem
Voluntas dei ſcrutanda & agnoſcenda. ibidem
Voluntas dei cognoſcenda & facienda 311
Voluntas dei eſt doctrina & uita Chriſti. ibidem
Voluntas dei ſequenda, q̃. 312
Voluntati diuinæ nos ſubiicere debemus. ibidem
Voluntas dei non eſt anteuertenda, &c. 313
Voluntas noſtra ſubſterniculum iuſtificationis. 202
Voluntas non iuſtificat ſeipſam. ibidem
Vtilitas confeſſionis interioris. 219
Vxorum munus quale. 226
Vxorem dimittere & aliam ducere non ſunt idem. 262
Vxorem ducere, non eſt res leuis. 259
Xiſti pythagorici ſententia. 272
Zizania non debent nos expellere ab eccleſia. 31

FINIS.

AD LECTOREM.

O quicunꝙ dei fideiq́; arcana beatus
Facundo ex aliquo pectore & ore petis ;
Si tempeſtatis tibi noſtræ audacia uerba,
Ex ſacris uerbis fracta uidere uacat,
Si ueterum ritus ac reſtauranda piorum
Sæcla ; ſacrum & lepidum me hercle uolumen habes.

INSTITV
TIO COMPENDIARIA DOCTRI
NÆ CHRISTIANÆ, IN CON
CILIO PROVINCIALI
POLLICITA.

CREDITIS IN DEVM, ET IN ME CREDITE

SI QVIS SITIT, VENIAT AD ME ET BIBAT,

SI QVID PETIE. PATREM MEVM IN NO. MEO, DABIT VOBIS,

SI QVIS DILIG. ME, MAND. MEA SERVAB.

HERMANNVS DEI GRATIA SANCTÆ
Colonieñ.eccleſię Archiepiſcopus,Princeps Elector,Vueſtualiæ & Angariæ dux,ac Adminiſtrator eccleſiæ Paderborneñ.etc.Omnibus ac ſingulis Parochis,aliiſq; diuini verbi miniſtris per noſtras ciuitates ac diocœſes conſtitutis, ſalutem in domino ſempiternam.

ENchiridion doctrinæ Chriſtianæ, quod vobis in Concilio noſtro prouinciali nuper polliciti ſumus,præter inſtitutum noſtrum in iuſtum exiit volumen, quod tandem, Deo authore,reddimus. Maluiſſemus certe ſi licuiſſet, Enchiridii metas nequaquam excedere,verum cum in progreſſu experiremur,res quaſdam maximi momenti,quæ in præſentia,quorundam nouatorum curioſitate ſumma cum eccleſiæ iactura contrauertuntur(veluti ſunt illæ,de authoritate eccleſię,de hominis iuſtificatione, de ſacrificio miſſæ, ac ſimiles complures) tam paucis explicari non poſſe,vt libellus intra Enchiridii anguſtias cõtineretur,Et tamen veſtra omnino referre ſentiremus,vt hę res ad catholicæ eccleſiæ ſententiam dilligenter expenderentur, ac q̃ fieri poſſet explicate traderentur, quod alioqui omnis noſter labor nullum fructum facturus videretur,potius viſum eſt, libro per nos ædendo aliud nomẽ a iam deſignato indere,q̃ cõmittere,vt vos ignoratis illis,quæ ſine graui periculo,præſertim hac tempeſtate ignorari non poſſunt,non ſolum ipſi impingeretis,ſed et populum vobis concreditum in eandem ruinam vobiſcũ traheretis.Quamobrem ne vel hinc quiſpiam anſam calumniandi arri

piat,per nos planè licebit,vt qui hunc quem damus librum ob ſui magnitudinem Enchiridion proprie vocari ac inſcribi non poſſe arbitrabitur,is eundem aut Inſtitutionẽ doctrinæ Chriſtianæ,aut Compendium Chriſtianæ inſtitutionis, aut ſi malit alio quolibet nomine appellet,modo tamen operam noſtram boni conſulat,& quæ pro noſtra exiguitate in medium adferimus ſic accipiat, tan quam ab eo profecta,qui non ſuæ,ſed communi eccleſiarum ſibi commiſſarum vtilitati in ſolius Chriſti gloriam tantiſper ſaltem proſpicere voluerit,donec generali Concilio publicis totius eccle ſiæ rebus propè collapſis ſalubrius fuerit prouiſum.Erunt ſcimus q̃ plures,qui hunc conatum noſtrum,vel non probabunt, vel etiam arrodent ac reprehendent.Quidam enim prophanam eruditionẽ ac venuſtã ſermonis elegantiam requirent.Sed hi ſciant,hæc nos non delicatis hominibus,ſed noſtris parochis,aliiſq; verbi Dei mi niſtris ſcripſiſſe.In quibus Paulus non decorum aut venuſtum ſer monis ornatum,ſed tãtum rerum diuinarum ſcientiam deſiderat. Quoſdam etiam offendet,quod quædam parcius attacta ſint,quæ dam fuſius forſan q̃ par erat tractata.Rurſus,quod quædam non minus q̃ quæ tradita ſunt cognitu neceſſaria, præterita videan tur.Qui tamen vel hinc nobis placidiores euadent, ſi intelligant nos non perfectum aut abſolutum aliquod opus fuiſſe molitos, ſed qualemcunq; ſaltem opem eccleſiis noſtris afferre voluiſſe, qua ſe aduerſus graſſantem hac tempeſtate veterum ac nouarum hære ſeon peſtem,veluti præſenti quodam antidoto ſeruarẽt ac tueren tur,donec,ſcilicet Concilium illud generale,pleno remedio,rebus exulceratis ſuccurreret ac proſpiceret.Quidam deniq; erunt qui in ſententiam noſtram non vbiq; diſcedent, Quin etiam quædam veluti ab eorum paradoxis nuperius inuectis diſſonantia ſuo mo re reprehendẽt.Qui tamen vt ſpes eſt,nos mitius excipient,Tum quod toto opere nullum hominem cuiuſcunq; tandem ſectæ ſit,no

minatim perſtrinxerimus,ſed tantum doctrinã nobis minime com probatam,non tam libere q̃ modeſte reiecerimus,ac eius loco doctrinam hactenus receptam ſimpliciter ac bona fide reponere,ac confirmare ſimus annixi,adeo ut eam etiam apud aduerſarios repertam,ſuis propemodum ipſorum verbis afferre non abhorruerimus.Tum quod nemini(deus nobis teſtis eſt)male velimus,qui tamen eccleſiæ Chriſti ac ſibi bene uelit,nihil magis optantes, q̃ ut pacatis diſſidiis,omnes in unitatem catholicæ fidei ac profeſſionis in Chriſto Ieſu quandoq; coaleſcamus. Quod ſi nihiloſecius quidam aduerſus nos contentioſi eſſe pergant,hos admonitos eſſe uolumus,ne ſimul & operam & oleum perdant, quod tales,tametſi ſuam quoq; maledicentiam in nos libellis,quamuis famoſis, exerere ac ſtringere in animum inducant, nullo dignabimur reſponſo,contenti illis opponere tam ueterum q̃ recentiorum orthodoxorum patrum dogmata, ac uniuerſalem totius eccleſiæ, non huius tãtum, ſed omnium temporum,catholicum conſenſum. Nos enim in hac inſtitutione,non noſtro ingenio,uel induſtriæ ſumus innixi, ſed ſanctorum Patrum(qui eccleſiã a primis,ut dici ſolet, crepundiis in hæc uſq; tempora,& doctrina,& exemplo illuſtrarunt)ipſiſſimam ut ſperamus mentem in diuinarum ſcripturarum (quarum ſacroſancta ac inuiolabilis eſt authoritas)interpretatione & intellectu,ubiq; libenter ſequuti ſumus,eorum nõ ſolum ſentẽtias,ſed & cũ licuit ipſa uerba tranſcribẽtes.quamobrẽ quis nõ uidet eos ipſos,nõ nos futuros,qui impetentur? quos certe neceſſe nõ eſt,ut nos ab iniuria uindicemus,quod ipſi ad ſua,quin potius uniuerſalis ac catholicę eccleſię(aduerſus quã, ne portæ quidẽ inferi qd ualebũt)dogmata tuẽda ac defendẽda,nullo egeant defenſore.Interim hoc ubiq; cõteſtatũ uolumus,ut quecunq; in hoc uolumine ueluti a nobis profecta uidebuntur,non ut pertinaciter di-

ſta, ſed potius, vt quę Apoſtolicę ſedis ac inſtantis Oeconomicę ſynodi iudicio penitus ſubmiſerimus, habeantur. Supereſt vt vos Parochi noſtri ac cæteri verbi miniſtri, qui eccleſiis moderandis eſtis deſtinati (vobis enim potiſſimũ hic labor noſter paratus eſt) hanc inſtitutionem noſtram diligenter euoluatis, veſtraſq; contiones ad illius prȩſcriptum exigatis, ac toti in hoc ſitis, vt diſciplina cęleſti formati, ſectas comprimatis, errores eradicetis, veritatem euangelicam doceatis, eccleſiaſticam vnitatem ĩ vinculo pacis cõſeruetis, quo per veſtrum miniſterium (cui eſtis alligati) nomen, honos, et gloria Dei Opt. Max. vbiq; amplietur ac illuſtretur, et homines quamplurimi ad ſalutis æternę conſortium adducantur.

QVÆ HOC VOLVMINE, IN QVATVOR PARTES DISTRIBVTO, CONTINEANTVR.

Expoſitio Symboli Apoſtolici,

Aſſertio & doctrina de ſeptem Eccleſiæ Sacramentis,

De ratione ac modo prȩdicandi Deum, cum expoſitione Orationis Dominicæ.

De natura, diſtinctione, ui, ac uſu Legis, cum ſubiuncta explicatione Decalogi.

Inſunt etiam huic volumini complures loci communes, prȩſertim hi, de quibus hac tempeſtate non leuis controuerſia eſt, ad catholicam, et eccleſiaſticam veritatem excuſſi. et explicati.

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM.

PRÆFATIO.

Qui doctrinæ chriſtianæ rudimēta, omnibus hominibus, ad perpetuam ſalutem neceſſaria compendio tradunt, (ſunt enim in hoc argumēto complures, quum doctrina, tum pietate illuſtres viri, ſumma cum laude ac fructu verſati) haud diſpari quidem ſententia, non vno tamen ordine omnes incedunt. Nos eum potiſſimum ſequendum putamus, quo Eccleſia catholica per lauacrum regenerationis nos efficit chriſtianos. Ibi enim ſymbolum Apoſtolicum (quæ eſt fidei regula) primum locum tenet, ꝙ hæc quum in fidelium mentibus digito Dei exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes Satanæ laqueos (quibus implicati infeliciter naſcimur) diſrumpat, ianuamq́; diuinæ pietatis aperiat, quam introgreſſi, ſoluto reatu corruptionis antiquę (qui ex primi parentis Adę delicto, in omnes poſteros deriuauit) ad ſuauem odorem præceptorum Dei feramur, ipſiq; in ſua eccleſia læti deſeruiamus, ac proficiamus de die in diem, donec occuramus omnes in uirum perfectum, in menſuram plenitudinis Chriſti. Hunc ordinem oſtendit beatiſſimus ille eccleſiæ doctor Paulus: Accedentem (inquit) ad Deum oportet credere. Et Roma. v. Per quem habemus acceſſum per fidē in gratiam

Ordinis ratio.
Cyprianus in ſymbol.
Symbolum fidei regula
Hiere. 31
Hebr. 8
Heb. 11
Rom. 5

Heb. 11 *iſtam. Ac rurſus ad Hebræos, Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Sed, & propheta dicit: Niſi credideritis, non in-*
Eſaiæ. 7
Aug. in ſymbol. li. 4. ad Cate. Eph. 2 *telligetis. Vt ergo intelligentiæ aditus pateſcat, omnium primum ſymboli profeſſio proponitur, in qua fidei catholicæ fundamentum, ſuper quod ædificium eccleſiæ ſurrexit, conſtructum manibus Apoſtolorum ac prophetarum continetur, idq́ mirabili breuitate, perſpicuitateq́ ſermonis, vt de*
Eſaiæ. 10 *hac ſumma diuini dogmatis Propheta non immerito dixiſſe videatur, verbum conſummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram.*

Aug. ad Sixtum contra Pelagianos. *NE vero quis in primo veſtibulo ſtatim offendat, nemo putabit hanc fidei regulam ac doctrinam, huma-*
1. Corint. 3 *na tantum induſtria perdiſci compararíq́ poſſe. Dei enim*
1. Corint. 1 *donum eſt fides. Cæterum, verbi miniſter huius fidei prædicator, ſecundum gratiam quæ ipſi data eſt, non niſi plantator eſt & rigator. Neq́ tamen (vt Apoſtolus ait) qui plan-*
Ibidem. *tat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus, qui vnicuique partitur menſuram fidei prout vult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organū temperat & diſcentis mentem tranſformat.*

Qua de re, cum nobis tantus magiſter (quem cœli cœlorum adorant, ac tremunt dominationes & poteſtates) audiendus ſit, oportet huc accedentem, deponere omnem arrogantiam ac ſupercilium, omnem carnis ſenſum & humanæ rationis argutias, vt ſimpliciter certoq́; credat quic-
1. Tim. 1 *quid nobis ad ſalutem diuina tradidit authoritas. Quod tamen non prius faciet, quam Deus id per ſuam gratuitam miſericordiam ipſi largiatur. Nam ea ſola facit, vt fideles ſimus, ac Deo per omnia credamus.*

Fides q̃d ſit. Aug. in Enchiridion ad Laurẽtium.

FIdes ergo, de qua hic agimus, eſt donum menti hominis diuinitus infuſum, quo citra vllam hæſitantiam credit eſſe ueriſſima, quæcunq; diuina eloquia docuerunt, quã Paulus apoſtolus deſcribens, conſiſtere aſſerit in earum rerũ, quæ non uidentur cognitione, aſſenſioneq; longe omniũ certiſſima, quod in Deũ, cui creditur, nulla ſuſpitio uanitatis cadere poſſit.

Heb. 11 Roma. 3 Iohan. 3

Hæc ſola aditũ præbet ac facit, vt qui per incredulitatẽ, & ſuperbiam veteris Adæ a Deo excidimus. Deo rurſus appropinquemus, ac etiã per charitatẽ inſeramur.

Radice in Adam corrupta vitiata eſt tota ſtirps generis humani. Auguſti. de ſymbolo ad catech. li. 1

Infecta eſt in Adã protoplaſtę radix, vnde conſequẽs erat, vt ſtirps quoq; tota uitiaretur. Erant ſiquidẽ homini in primis pręcipuæ illæ animę uires, intellectus & uoluntas, in hoc diuinitus inditæ, vt Deũ veluti optimum ſimul & maximum rerum omnium conditorem ac conſeruatorẽ ꝑpetuo agnoſceret, agnitũ vero, quoad fieri poſſet, cõplecteretur. At poſteaquam protoplaſtes legẽ Dei neglexit, & Satanæ legibus obtemperare maluit, protinus intellectum, hoc eſt, mentem & rationem, qua iudicaret, quid eligendũ, omnis error inuaſit. Itidẽ voluntatẽ qua expeteret, quod cõmonſtraret ratio, carnalis concupiſceutia grauiter uitiauit, Atquè ita factum eſt, vt recederet homo (qui ad imaginẽ Dei creatus fuerat a Deo conditore ſuo) comparatuſq; iumẽtis inſipientibus, ſimilis illis factus ſit.

Duplici remedio opus. Pſal. 48 Actorũ. 15 1. Timo. 1

Vtraq; ergo parte uitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ purificaret cor, hoc eſt, mentẽ & rationẽ, ceu fontem animi; & charitate, quæ ſubmoueret prauas cupiditates, vt ad ea tantũ feramur quę præſcripſit Deus. Sed vtrumq; remediũ nõ aliunde, quam a Deo petendum vel expectandum erit, ambo enim ipſiſſima Dei dona ſunt, quod nemo per fidẽ veniat, ad patrem, niſi

Iohan.6 Roma 5

per filium. Et viciſſim, nemo veniat ad filium, niſi pater traxerit eum. Rurſus, Charitas Dei per filium pro merita, non aliter diffunditur in cordibus fidelium, quàm per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Sũma symboli. Credere in Deum. Deus vnus eſſentia trinus in perſonis. Augu. de fide & symbo.

IAm vt ad ſymboli apoſtolici, in quo hæc fides proponitur, expoſitionem pergamus. Principio ſciendum eſt, quicquid inibi continetur, tribus verbis ſummatim comprehendi, Nempe fide in Deum, qui vnitate eſſentiæ ſimpliciſſime vnus eſt, & trinus in perſonis, quarum tamen eadẽ eſt deitas, eadem eſſentia & coæternitas, eadem omnipotentia, eadem maieſtas, eadem ſapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, ſecunda filio, tertia ſpiritui ſancto. Quarum proprietates diſertæ, obſeruandæ, & retinendæ ſunt.

Proprietates perſonarum diſertæ obſeruandæ.

Pater innaſcibilis eſt, filius ab æterno genitus, appellatus verbum & imago Dei patris, qui deſtinato tempore aſſumpſit humanam naturam ex virgine Maria, Spiritus ſanctus ab vtroq; procedens, vtriuſque quidam nexus ineffabilis. Pater per filium condidit vniuerſa, Filius reſtituit prolapſa; Spiritus ſanctus vtrique cum vtriſque operatus. Pater, cui ſumma eſt authoritas, per filium redemit eccleſiam, per ſpiritum ſanctum gubernat, vegetat ac viuificat. Tribus ergo partibus hoc ſymbolum, vt ſunt tres ſanctiſſimæ trinitatis perſonæ, ad quas refertur, conſtat. Prima pars patri, ſecunda filio, tertia ſpiritui ſancto deputatur. In ſingulas perſonas nos credere profitemur, vt diuinitatis vnitatẽ, ac parem potentiam teſtemur. Nã pares ſint, neceſſe eſt, in quos par fiducia collocatur.

Tres symbolis partes.

CREDO IN DEVM PATREM, OMNIPOTENTEM CREATOREM COELI ET TERRÆ.

DEVM, *ſicuti eſt, nemo vidit vnquam, vt ne ſeraphicæ quidem mentes diuinam naturam, ſicuti eſt, comprehendant, Multo minus nos in hac vita mortali, quibus tantum per fidem Deum videre licet, ſed tanquam in ſpeculo, & ænigmate.* Optimo ergo iure *ſymboli prima vox eſt, credo, ſed hoc initio commonendum eſt, duplicem eſſe credendi rationem.* Prior cum credimus *Deum eſſe, & vera eſſe quæ de Deo dicuntur, quemadmodum, & dæmones credunt, & contremiſcunt, (ſciunt enim illum mentiri non poſſe) & plerique philoſophi crediderunt, ſed tamen euanuerunt in cogitationibus ſuis.* Altera ratio credendi eſt in Deo, ſiue in Deum credere, *quemadmodum pii credunt, qui pro compertiſſimis habent omnia, quæ ſacris bibliis ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto prodita ſunt, & ſine omni dubitatione ſperant, quæ Deus ibi promittit.* Rurſus timent quæ minatur, *breuiter, & conſtanter* Deo *credunt, eique ſe totos cõmittunt, quantum poſſunt. qui ſibi nihil quaſi proprium, & in ſua poteſtate poſitum, vendicant, ſeſe illius clementiſſimi domini ſeruos profitentur, ſuaq; omnia tradunt diuinæ uoluntati, propria abnegãtes in omnibus. Quod facimus cum credendo amamus, credendo diligimus, & credendo in eũ imus. Hæc eſt fides quam in nobis exigit Deus. Nec tamen*

Deus nobis tantum per fidem videtur.
Iohan. 1
1. Iohan. 4
3. Reg. 8
1. Corin. 13
Duplex credendi ratio.
Aug. in pſalmum. 77
Credere Deum

Roma. 1
Credere in Deo uel in Deum.

Aug. in ſolilo. lib. 1. circa finem.

Quam fidē in nobis exigat deus, & quę illius uis ſit.

Aug. in Iohan. ca. 19 *inuenit quod exigat, niſi donauerit quod inueniat.* Hæc nos *Deo copulat, hæc in huius uitæ tenebris prælucet, oſtendens quid vere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat, im pauidos, inuictoſq; reddit, aduerſus omnes mundi, ſatançq; machinas, hæc eſt quæ conſolatur nos in omnibus afflictio-nibus ſpe bonorum cœleſtium, ſemper habens in ore:* Si Deus (Roma. 8) *pro nobis, quis contra nos?* Et, *Non ſunt condignæ paſſio-nes huius ſeculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in no bis, de qua ſcriptum eſt.* Induite vos armaturam Dei, *in om nibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela ne quiſſimi ignea extinguere.* Et *iterum, Circuit vos tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, cui reſiſlite fortes in fi-de.* Et *rurſus:* Et *hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides veſtra. Si deſit hæc fides, nulla bona opera conferunt ad ſa-lutem.* Nam *diuus* Paulus *peccatum* pronuntiat, *quicquid non eſt ex fide intelligens, quia non eſt ſine fide quicquam meritorium. Sin adſit, omnia cooperantur in bonum.* Neque *enim* Deus *fide formata ſibi ſic credẽtem ſubleuare deſinet, nihilq; ei euenire permittet, niſi quod ei proſit, et ſi neſciat, vt ſiue viuamus ſiue moriamur, domini ſimus.*

Ephe. 6 — 1. Petri. 5 — 1. Iohan. 5 — Nulla opera bona absque fide. — Roma. 14 — Roma. 8 — Aug. in ſoli lo. lib. 1 — Iob. 13

Deus quid

CRedimus, *inquam, in Deum.* Cum Deum *dicimus, ſen-timus illam æternam mẽtem, qua nihil eſſe poteſt, nec maius, nec ſapientius, nec melius, quæ incommutabiliter eſt ſine tempore, quæ eſt ipſum eſſe, & a qua venit rebus con-ditis, vt ſint aliquo modo. Sic* Exodi. iii. *legimus.* Ego *ſum qui ſum.* Et *qui eſt, miſit me ad vos.* Et Chriſtus *ait* Deus *ſpi ritus eſt, id eſt, ſubſtantia ſpiritualis ſine initio, ſine fine, ſim-plex, ſine vlla admixtione, inuiſibilis, incorporea, immen-ſa, ineffabilis, inextimabilis. In qua nihil adiunctum, nihil*

Exodi. 3 — Iohan. 4

creatum ſit. Nam infinita potentia, infinita ſapientia, infinita bonitas, infinita iuſtitia, infinita miſericordia, quæ Deo tribuuntur, non ſunt accidentia in Deo, ſed Deus eſt re ipſa hæc omnia.

PATREM. *Patrem addidit, ut diſtinguat hanc perſonam a filio.* Mox enim ſubiicit: Et in Ieſum filium eius unicum. *Quanquam in ſcripturis Deus trifariam appellatur pater. Primo, ut ſit notionaliter nomen perſonę deitatis, cui ſoli hoc cõpetit, ꝙ filium genuit eiuſdem deitatis conſortẽ, et unum cum patre exiſtentem, quemadmodum hic accipitur. Et apud Iohãnem: Qui me uidet, uidet & patrem.* Et: Ego *& pater unũ ſumus. Deinde Dei nomine ſic accepto, ut totam declaret trinitatẽ, Deus recte dicitur pater, ꝙ creator ſit omniũ, rerum conditarum, quemadmodũ legimus:* Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te & creauit te? *Deniq; peculiari ratione Deus dicitur pater timẽtiũ ipſum, quos in filios adoptare dignatur, ſicut ſcriptum eſt:* Et dedit *illis poteſtatẽ filios Dei fieri his qui credũt in nomine eius.*

Deus pater trifariam accipitur. Iohã. 14. 2 Deut. 32. 3 Iohan. 1

OMNIPOTENTEM. *Quũ audis omnipotentẽ, intelligis Deum eſſe, ad cuius potẽtiam & maieſtatem nihil eſt hominum aut angelorum ſublimitas, ſeu quæcunq; poteſtas.* Poteſt *quidem ſecũdum datam poteſtatem, quilibet angelus uel homo dici potens, ſed abſit, ut dicatur omnipotens.* Solus *Deus omnipotẽs, qui omnia ex nihilo creauit.* Et omnia *quęcunq; uoluit, fecit, in cœlo et in terra, facitq; hoc omnipotentis cognomẽ ad cõfirmandam fidẽ imbecilliũ, et ad excludendas omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis, quibus omnibus hoc vno verbo reſpondetur, Quia non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum. Quum enim infinita*

Solus deus omnipotẽs. Iohan. 1 Pſal. 134 Omnipotentia dei, fidei robur. Lucę. 1

ſit & incomprehenſibilis Dei potentia, ſtultum eſt diſquire re, quomodo hoc vel illud fecerit. Ex quo hunc fructum homo fidelis capit, ut quemadmodum credit Deum omnipotentem, hunc mundum, cum nondum eſſet, condidiſſe, atque alia omnia quæ Deum feciſſe ſacra ſcriptura commemorat. Ita credit ſimul futurum quicquid ille futurum promiſit vel prædixit, quando nutu quicquid vult poteſt, quantumuis homini videatur impoſſibile. Ita fit, vt incipiat homo ſuis & quibuſlibet humanis viribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt omnia, cui nemo reſiſtit aut dicit, Cur ſic facis? Gum autem ſit omnipotens, mori non poteſt, falli non poteſt, mentiri non poteſt, & quod ait Apoſtolus, negare ſeipſum non poteſt, quod hæc omnipotentiæ repugnent.

Fiducia in Deum vnde Iob.9 Aug. de ſymbo. ad catechu. lib. 1. cap. 1

2. Timot. 2 De ſym. ad cate. lib. 2. cap. 3

In hoc autē articulo cū dicimus, Credo in Deū patrem omnipotentē, filium aut ſpiritum ſanctum, omnipotentē non negamus, ſed aſtruimus, patris & filii & ſpiritus ſancti, ſicut eſt eadē eſſentia, et omnipotētia, ſic & eadē ſempiternitas.

CREATOREM cæli & terræ, qui condidit cælum & terram, & quæcunque cælo terraq; continentur, viſibilia & inuiſibilia, idq; ex nihilo per coæternum verbum ſuum, id eſt, filium, ſicut pſal. xxxii. legimus, Verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et deinde: Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Quod tamen verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere, ſeu intelligere. Nam hæc uere, atq; ore prolata, verberato aere tranſeunt, nec diutius manent q̃ ſonant, Cum illud æternum verbum incommutabile maneat, nam de ipſo dictum eſt, cum de ſapientia diceretur, in ſeipſa manens, innouat omnia. Ideo verbum patris

Pater ex nihilo omnia cōdidit per filium. Pſal. 32 Pſal. 148 Verbū quod & filius Aug. de fide & ſym. c. 3.

Sapient. 7 Verbum cur dicatur.

appellatum, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut enim verbis noſtris hoc agimus, cum verum loquimur, vt animus noſter innoteſcat audienti, & hoc conamur & verbis, & ipſo ſono vocis, & vultu & geſtu corporis, vt animum ipſum noſtrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri poteſt) cognoſcendum & perſpiciendū animo auditoris inferamus, quod intus eſt demoſtrare cupientes. Sic Deus pater, verbum ad *ſeipſum indicandum genuit, quanquam hæc ſimilitudo infinitam diſſimilitudinem habeat.* Deus enim cum verbum ge*nuit, id quod eſt ipſe ab æterno genuit, in illud eſſentiā ſuam transfundēs.* Vnde & virtus & *ſapientia eius dicitur, quia per ipſum operatus eſt, et diſpoſuit omnia. Et ne quis in hac rerum creatione ſomniet præexiſtentem materiam, diuus* Iohannes *ait:* Omnia *p ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. quod &* Apoſtolus *exerte pronūtiat* Coloſſ. i. *quoniam per ipſum cōdita ſunt vniuerſa, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt.* Fecit *in cælo viſibilia, ſolē & lunam & ſtellas.* Suis *animalibus terreſtribus, & omni plantarum genere impleuit terrā.* Impleuit *aerē volatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis propriis.* Fecit *hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, in mente homini inditā, ibi enim eſt imago* Dei. Ideo *mens ipſa non poteſt comprehendi, ne a ſeipſa quidem, quia eſt imago* Dei. Fecit, *inquam, hominem, ut creaturis cæteris dominaretur, conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum.* Omnia *ſubiecit ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi,* Volucres *cæli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.* Et *vt hæc propter hominem, ita hominem atq; omnia*

Nulla ſimilitudo conueniens ad iudicanda diuina.

Verbum, virtus et ſapientia patris.

Iohan. 1

Auguſti. de symb. ad catechu. lib. 1 cap. 1

Gen. 1

Mens hominis incōprehenſibilis,

Cur homo creat⁹ Pſal. 8.

Finis omniũ rerum conditarum. Pſal.8.18. 103.148

alia propter ſe,tametſi ipſe nullius egeat,creauit. Siquidem hic eſt finis omnium rerum cõditarum,vt cognoſcant et glorificent conditorẽ ſuum,quod fidelis David *non tacuit.* Pſal. *viii.xviii.ciii.ac.cxlviii. quod & hymnus trium puerorum manifeſte declarat.*Et *quis tam cæcus eſt,qui non videat,cœlos enarrantes gloriam* Dei? Et *hanc vniuerſitatem rerum conditarum demõſtrare ac teſtari deum,qui ſit omnipotens, ſapiẽs,bonus,& iuſtus.*Ideo & Paulus *ad* Romanos *inquit, diuinitatem in natura conſpici,Inuiſibilia enim* Dei *a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq; eius virtus & diuinitas,ita vt omnes pronuntiet inexcuſabiles,qui quũ ex creatura cognouiſſent deũ, non ſicut deũ glorificauerunt.*Nonne *lex naturæ,quæ in omnibus rebus conditis viget,hanc rerum naturam non exiſtere caſu,ſed certo conſilio cõditã eſſe gubernari et conſeruari aperte clamat?* Veluti *quod corpora cœleſtia tot annorũ milibus,ſuos certiſſimos motus retinẽt.quod ſuperiora et inferiora corpora,in quadam naturarum contrarietate,perpetuo quodã conſenſu colligantur quod vices temporum recurrunt quod maria,flumina,fontes,plantæ,omne animantium genus,ſuæ quoq; naturæ legibus obtemperant, & in ſuos certos vſus ac fines diriguntur.*In *primis autem in mẽte hominis expreſſum quoddã veſtigium diuinitatis deprehendimus,cũ illius admirabilẽ vim in corpore humano ſentimus.* Per *hos gradus etiã ethnici venerũt ad aliquã notitiã ſummæ illius mẽtis,vnde cõdita ſunt omnia.* In *q̃bus tamẽ nihil eſt tã egregiũ,q̃n infinitis partibus ſit infra primã cauſam.*

Pſal.18 Vniuerſitas rerum deum eſſe teſtatur Roma.1

Lex naturę arguit diuinam prouidentiam Acto.14

In mente hominis expreſſum veſtigiũ diuinitatis.

Ethnici quomodo deum eſſe cognouerunt Au.de symb. ad cathecu. lib.1.iii.

IAm *Chriſtiani hominis eſt, non ſolum intelligere hunc orbem a* Deo *conditum,ſed &* Deum *vbique eſſe præſentem,*

tem, ſuſtentantem & gubernantem omnia. Adeo, vt ſi ille vel pauliſper manum ſubtrahat, omnia ſtatim in nihilum reciderent, quemadmodum ſcriptum eſt pſal.ciii. Porrigente *te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur, auferes ſpiritum eorum et deficient, & in puluerem ſuum reuertentur.* Quamobrem *in hoc articulo, nomine creationis non ſolum conditio, ſed & ſuſtentatio ac gubernatio, & conſeruatio rerum conditarũ intelligi debet, vti quoq; eodẽ pſalmo ſubiicitur:* Emitte *ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciẽ terræ.* Hinc *fit, vt in tota ſcriptura nihil vel factum geratur uel dicatur ſine mentione Dei, vt ſciamus* Deum *eſſe, cuius nutu geruntur omnia, atque adeo propè adeſſe Deũ, vt penè manibus contrectari poſſit. quemadmodum in actis legimus Paulũ inſigniter dixiſſe ad viros Athenienſes, Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt, hic cœli & terræ, cum ſit dominus, nõ in manufactis templis habitat (intellige quaſi circumſcriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipſe det omnibus vitam & inſpirationem, & omnia, fecitq; ex vno omne genus hominum inhabitare ſuper vniuerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere Deum, ſi forte attrectẽt aut inueniant, quamuis non longe ſit, ab vnoquoq; noſtrum in ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus.* Et ad Hebr*ę. i. portans omnia verbo virtutis ſuæ. Itidẽ ad Coloſſ. i.* Om*nia per ipſum & in ipſo creata ſunt & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant, quod Chriſtus (illud ęternum Dei uerbũ) in Euãgelio maniſeſtiſſime docet* Matth.x. Duo *(inquit) paſſeres aſſe veneũt, & vnus nõ cadit ſuper terrã*

Pſal. 103. Pſal. 105

Ibidem

Aug. de dogma. eccle.

Acto. 17.

Hebræ. 1. Coloſſ. 1

Matth. 10.

ſine patre ueſtro,ueſtri autem capilli capitis omnes nume-
Matth. 8 *rati ſunt:Et iterũ : Reſpicite uolatilia cœli, quoniam non ſe*
runt neq; metunt,& pater ueſter cœleſtis paſcit illa.Et pau
lopoſt: Si enim fœnũ agri,quod hodie eſt & cras in cliba-
num mittitur Deus ſic ueſtit,quanto magis uos,modicæ fi-
Gene. 1 *dei ? Verbum ergo,quo Deus dixit: Germinet terra herbã*
uirentẽ & faciẽtem ſemen,et factum eſt ita,non deſiit ope
Irene.lib.4 cõtra hære. cap.34 *rari, ſed perpetuo operatur,& perpetuo uſq; in cõſuma-*
tionẽ ſeculi fit ita,& ſic de reliquis rebus creatis.Verbo.n.
Pſal.32 *domini cœli firmati ſunt & terra.Vt proinde dixerit Chri*
Iohan.5
Pſal.144 *ſtus:Pater meus uſq; modo operatur,& ego operor.Quod*
& ubiq; Pſaltes mirifice inculcat:Omnia(inquit)a te expe
ctant,ut des illis eſcã in tẽpore,Dante te illis,colligẽt.Et ite
rum:Oculi omniũ in te ſperãt domine,et tu das illis eſcã in
Pſal.146 Acto.14 *tẽpore opportuno.Atq; alibi:qui operit cœlum nubibus,&*
parat terræ pluuiam. qui producit in montibus fœnum,&
herbã ſeruituti hominũ.qui dat iumẽtis eſcam ipſorum,&
Pſal.35 *pullis coruorum inuocãtibus eũ.Ac Pſal.xxxv.Homines &*
Pſal.99 *iumenta ſaluabis domine.Et iter: Scitote quoniã dominus*
ipſe eſt Deus,ipſe fecit nos,& nõ ipſi nos,nos autem popu-
Nibil temere aut uiribus noſtris fit. *lis eius & oues paſcuæ eius.quæ omnia euidenter oſtẽdũt,*
nos non naſci aut uiuere, aut ali, aut hoc uel aliud operari
caſu,aut tantũ noſtris uiribus ſeu prouidentia,ſed Deo dan
te,uiuificante ac conſeruãte.quemadmodum diuus Paulus
Timoth.v.uocat Deum uiuificantem omnia,qui præſtat no
bis omnia abunde ad fruendũ,& eſt ſaluator omniũ homi-
Quorundã hominum ſtupiditas *num,maxime fidelium.Hæc altius repetere,uiſum eſt,quod*
Tit.1 *ſciamus maximam hominum partem,tanta mẽtis caligine*
obtenebratã,ut etſi ſe noſſe Deum profiteantur,factis tamẽ

negent,ac ſic uitã inſtituit, quaſi Deo res creatæ nullæ ſint curæ. Et quaſi Deũ aliquid cælare, aut præter illũ ſibi pro ſpicere,aut aliud agere poſſint. Quum tamen omnia nuda et aperta ſint oculis eius,qui ſcrutatur renes et corda Deus, ſine quo nihil facere poſſumus. Qui craſſiſſimus error facit. ut hoc hominum genus nunquam recta mente ſit erga Deũ, et quicquid agat,non agat ex fide,aut ſimplici oculo in deũ collato(quem Chriſtus in omni actione requirit)ſit quoq;,ut deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondũ perſuaſum eſt omnia a Deo petenda, ſed humanis viribus aut prouidentia cõparanda,quomodo is in oratione dominica,panẽ quotidianũ a Deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit,niſi qui certũ habeat eũ adeſſe,gubernare,alere,et cõſeruare omnia. Et nihil nobis vel boni,vel mali contingere poſſe,niſi dante uel ꝑmittẽte Deo. Qui uero eo ꝑuenit ut hęc intelligat,is nõ poteſt ſuis uiribus,et qbuſcunq; aliis, externis præſidiis non diffidere,et totus ab illo pendere, qui poteſt et præſtat omnia, Is nihil ſuæ ſapientiæ tribuit,quũ Dei ſapiẽtiã intuetur. ſed credit oĩa rectiſſime,iuſtiſſimeq; ab eo fieri,etiã ſi iuxta ſenſum humanũ(id quod interdũ fit)abſurdum uideatur,quale eſt,quod videmus impios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mũdo tribulationi expoſitos eſſe. Is deniq; cui bonitatem Dei,omnia propter hominem, ipſumq; hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinẽ creantem,ac lapſum per filium reſtituẽtem,ac omnia per Chriſtũ in ſpiritu ſancto,cum fiducia petenti,donantem intelligit. videt nihil eſſe,quod illius gratuitæ beneficentiæ non debeat. Quo fit,vt ſyncero affectu totam ſpem in illum transferat, ut oẽm ſolicitudinem plena fiducia in illũ(cui ſcit eſſe cu-

Omnia deo aperta. Ecclet. 38 Hebræ. 4.

Pſal. 7 Iohan. 15 Matth. 6

Ibidem

Qui oculo ſimplici ſui toti a deo pendent, ſibi diffidentes

Pſal. 36 Pſal. 72 Pſal. 33

Gene. 1

Lucæ. 11 Roma. 8 1. Petri. 5

ram de nobis) coniiciat. Vnde tandem conſequitur, vt viui da charitate erga deum afficiatur, & in illum tẽdat, quem nouit eſſe ſumme bonum, Nihil illi in amore aut præferens aut ęquans, ut libeat potius relinquere patrẽ, matrem, liberos, & uxorem, vt maiit amittere principis amorẽ, perdere opes, honores, et omnem voluptatẽ, quin et vitã (ſi deus ita iuſſerit) q̃ hunc offendere. qui quicquid veneratur, quicquid metuit, quicqd amat, præter eũ, eius cauſa amat, metuit, ac veneratur, omnia ad illius gloriã referens, ſemper gratias agens, ſiue cõtingãt lęta, ſiue triſtia, ſiue mori detur, ſiue viuere, certus, diligentibus Deũ, omnia cooperari in bonum, & Deũ non derelinquere ſanctos ſuos, ſed in æternum conſeruare, breuiter beatos eſſe omnes, qui confidunt in eo.

Matth. 10 Lucæ. 14 Roma. 8 Pſal. 38 Pſal. 2

ET IN IESVM GHRISTVM FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM.

HIc ſecundũ caput apoſtolici ſymboli ingredimur, qđ nobis, ſecundã perſonã, quę filii eſt redẽptoris, proponit, quã in primis varii cognomẽtis nobis deſignat, vt omnibus modis declaret hanc perſonã, quę carnẽ aſſumpſit, eſſe verũ deum de deo, & verum hominem ex homine. Sicut enim anima rationalis, et caro vnus eſt homo, ita deus, & homo, vnus eſt Chriſtus Ieſus. Et quemadmodum ab æterno tres perſonæ deitatis ſunt, in vnitate naturæ ſeu ſubſtantię, ita tẽpore deſtinato factũ eſt, vt verbum Dei humanã naturam aſſumens ſine confuſione ſubſtantiæ, vnum Chriſtum conſtitueret, ſicuti Iohannis Euangelium teſtatur: Verbum caro factum eſt. Verbum, inquam, quod in principio erat

Filii perſona deus & homo, pluribus nominibus deſignatur Ex ſymbo. Athana. Aug. de tri. lib. 13. cap. 17 Iohan. 1

deus,apud deum,per quod omnia facta ſunt,& ſine quo factum eſt nihil. Verbum,*in quo vita erat,lux hominũ,et lux in tenebris lucebat,& tenebræ eam non comprehenderũt, lux vera,quæ illuminat omnem hominem venientem in hũc mundum.* Verbum *deniq; quod in mũdo erat,per quod mundus factus eſt,et quod mundus non cognouit,factũ eſt caro.* Filius dei *factus eſt homo*. Hic enim caro totum hominem *ſignificat,ſicut ſępe alibi*. *Induit inquam,humanam naturam dei filius, vt daret ſe recipientibus, ac lucem hanc apprehendentibus, poteſtatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius.Qui non ex ſanguinibus,neq; ex* voluntate *carnis,neq; ex volũtate viri(quales omnes ſumus ex Adã) ſed ex* Deo *nati ſunt,id eſt regenerati ſunt.*Hic *eſt Chriſtus Ieſus plenus gratię & veritatis*, De cuius *plenitudine nos omnes accepimus,& gratiam pro gratia, per quem deus, quem nemo vidit vnquam,multifariã, multiſq; modis olim in prophetis loquutus,nouiſſime nobis in perſona eiuſdem filii ſui familiariſſime,euidentiſſimeq; innotuit.Vnigenitus enim filius,qui eſt in ſinu patris,ipſe enarrauit,per quem allata eſt vita ęterna.*Hæc *enim eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verũ deum,& quẽ miſiſti*. *Ieſum Chriſtum, per quẽ liberatio ac ſalus,humano generi, in diabolica captiuitate detẽto,apparuit,quemadmodũ ſcriptum eſt:*Si *uos filius liberauerit,tunc uere liberi eritis.Cũ enim primus parens noſter Adã,ab initio ad* Dei *imaginẽ & ſimilitudinẽ cõditus,ac in paradiſo delitiarũ,ubi erat perpetuo beatus, et immortalis futurus,per inobedientiã ſeipſum perdidiſſet, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus,nimirum auerſus a* Deo *vero,æterno illo ac incõ*

Aug. in Ioh.

Eſaie. 4

Iohan. 1

Roma. 5

Augu. de ſide ad pe. c. 2

Iohan. 3

Iohan. 1

Hebræ. 1

Iohan. 1

Iohan. 16

Iohan. 8

Gen. 3

Augu.in enchi.cae.26 Aug. de li. ar. l. 2. c. 20. *mutabili bono atque hanc corruptelam, in totam ſtirpem ſuam maſſę corruptę ſobolem, deriuaſſet, non potuit homo, ſicut ſponte ceciderat, ita ſponte etiam reſurgere, quẽadmodum qui ſeipſum occidit, ſeipſum reſuſcitare non poteſt. Sed*

Nobis mediator Chriſtus erat neceſſarius *neceſſarius erat mediator, per quem* Deus *dexterã ſuam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in uitã, & captiuos vindicaret in libertatẽ.* Proindeq; *factũ eſt, ut illud* Dei *verbũ, per quod facta ſunt omnia, et in quo omnia ſubſiſtũt, caro fieret, & vſque ad miſeriam noſtram ſeſe dimitteret et habitaret in nobis, quemadmodũ* Diuus Paulus *ait: Qui quũ in forma* Dei *eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem* Deo, *ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiẽs, ut filius qui in deitate erat patri æqualis humanam indutus naturam, & quatenus homo, ab omni tamen peccati labe longe alieniſſimus,* Deo *patri uſque ad mortem obediens factus, hominem, qui a* Deo *per inobedientiam in mortem prolapſus erat, ſeq; diabolo ſubiugauerat, in vitam ac libertatẽ reuocaret.* Nobis *datus, nobis natus, ut peccata noſtra, imo totius mundi (pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus* Deo, *habuimus) ipſe portaret, & nos quũ inimici eſſemus* Deo, *p mortem ſuam in ſanguine ſuo reconciliaret, ſuiq; ſpiritus in ſe credẽtes participes faceret, p quẽ diffunderet charitatẽ in cordibus noſtris, qua* Deũ *ſponte ac libẽter, nõ ut ſerui, ſed ut ingenui filii, læti ac alacres,* Dei *volũtatẽ faceremus.* Tunc *enim efficimur vere liberi, quũ* Deus *nos fingit, id eſt, format & creat, nõ ut homines (quod iã fecit) ſed et ut* Deo *accepti ac boni homines ſimus, quod nunc gratia ſua facit, ut ſimus in Chriſto* Ieſu, *noua creatura, ſecundũ quod dictũ eſt: Cor mundũ crea in me* Deus. Neceſ-

Philip. 2 — Eſaiæ 53 — 1. Iohan. 3 — 1. Petri. 3 — Gene. 3 — Eſaię. 9 — Roma. 5 — Ephe. 1 — Roma. 8

Per charitatem voluntas dei adimpletur. Augu. in enchi. ca. 31

Gala. 6 — Pſal. 50

*ſe ergo fuerat, ut hic mediator, ſimul Deus eſſet, & homo,
quod alioqui perditos ſeruare, mortuos uiuificare, iuſtificare
impios, peccata remittere, ſpiritũ ſanctũ dare, breuiter, nos
regenerare non potuiſſet, quæ omnia benignitas et humani
tas ſaluatoris noſtri Dei in Chriſto non ex operibus iuſtitię,
quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiã perfecit.
Miſericordiam enim conſequuti ſumus, ut ſimus fideles, &
hoc nõ ex nobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne for
te quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, ſic nos gratis li
beratos, ut bonis operibus poſthac non ſit opus, ſtatim ſubie
cit; Ipſius enim figmentum ſumus, in Chriſto Ieſu, in operi-
bus bonis, ut in illis ambulemus. Non quæ iuſtificandũ præ
cedunt (quod impoſſibile ſit ſine fide, placere Deo, aut bene
uiuere) ſed quæ comitantur iam iuſtificatum, qui ſunt fru-
ctus ſpiritus & fidei per charitatem operantis.*

Gratias redempti ſumus. Tit. 2. 3. 1. Corint. 7 Opera bona neceſſaria, que ſequuntur iuſtificationem. Hebræ. ii.

ET IN IESVM, *Vides qualis uenerit hic media
tor. Non enim venit ut ultor, ſed ut ſaluator. Ieſus enim He
bræis ſaluatorem ſonat, ut non temere id nominis ei tribu-
tum ſit, ſed ab angelo priuſquam naſceretur, inditum ſicut
ſcriptũ eſt: Et uocabis nomẽ eius Ieſum, ipſe enim ſaluum fa
ciet populum ſuum a peccatis eorũ. Legimus & aliũ quem
piã Ieſum, filiũ Nauè, ſed nihil aliud quã Ieſu redemptoris
typum ac imaginẽ gerentem. Moſes enim, qui typus ueteris
legis eſt, non potuit populum in terrã repromiſſam perduce
re, ſed illi ſuccedẽs dux Ieſus, qui et Ioſue, perduxit. Et quẽ-
admodũ is de terra Aegypti populum eductum, deque here
mi erroribus liberatũ, in terram repromiſſionis introduxit.
Ita hic Ieſus redemptor noſter populum, de ignorantiæ te-
nebris eductum, & de mundi erroribus euocatum ad re-*

Priori aduẽtu. Chriſtus venit vt ſaluator. Lucæ. 1. Hierony. in Ioſue. Deut. vlt. Ioſue. 1. In ſolo Chriſto ſalus.

*gna cœlorum prouexit.*Nec *enim aliud nomen eſt ſub* Cœlo *datum hominibus,in quo oporteat nos ſaluos fieri,ꝙ non ſit aditus ad ueram felicitatem,niſi per fidem in* Ieſum, *Sicut ipſe teſtatur.*Nemo*(inquiens)venit ad patrem,niſi per me.*Et *iterum,*Ego *ſum via,veritas,& vita.*Ego *ſum oſtiũ, ſi quis ꝑ me introierit,ſaluabitur,et cætera quæ ſequuntur.*

Iohan. 14
Iohan. 10

CHRISTVM, *Chriſtus vel regium vel pontificale nomen eſt.*Nam *& ſacerdotes & reges apud* Iudæos, *unguento chriſmatis conſecrabantur,qui &* Chriſti *dicebantur,ſed illi exteriori vnguento,materiæ corruptibilis,velut mortales & corruptibiles vngebãtur.* Hunc *autem ſingulariter plenitudine ſpiritus ſui.vnxit* Deus,*ſicut &* Eſaias *ex perſona domini præſignauerat,*Spi *ritus domini ſuper me, eo quod vnxerat me, euangelizare pauperibus miſit me.* Vterꝗ *porro titulus* Chriſto *apprime congruit, qui dictus eſt ſacerdos ſecundum ordinem* Melchiſedech.Qui *vt ſacer dos ſeipſum agnum vere immaculatum in ara crucis obtulit pro ſalute mũdi.*Rex *quoquè ab angelo pronuntiatus eſt.* Dabit*(inquit)illi* Deus *ſedem* Dauid *patris eius,& regnabit in domo* Iacob *in æternum,& regni eius non erit finis.* Regnabit *inquã,non in regno corporali aut,mũdano,quod nullũ tale ſit æternum,& vt ipſe alibi teſtatur:* Regnũ *eius non eſt de hoc mũdo,ſed ſpirituali,in quo ſedet ad dextrã* Dei *patris,interpellãs pro nobis,dans remiſſionẽ peccatorũ & ſpiritũ ſanctũ in ipſum credentibus, & inuocantibus eũ,quos & ſanctificat vt reſuſcitet eos a nouiſſimo die ad vitã & gloriã æternã.*De *hoc* Chriſti *regno,quod eſt vita æterna,quæ hic in nobis incipit,ibi cõſumãda, alibi fuſius dicemus.*Tantũ *hic admonebimus ſymbolũ docere,hũc eſſe.*

Cyprianus in symbo.
Chriſt⁹ plenitudine ſpiritus .inunctus.
Eſaiæ. 61.
Chriſtus ſacerdos.
Hebræ. 6
Ephe. 5
Eſaiæ. 9
Lucæ. 1.
Chriſt⁹ rex
Chriſti regnum ſpũale.
Iohan. 18.
1. Iohan. 2
Chrũs unicus illi

verũ Meſſiam illũ unicum a prophetis olim promiſſum. Nã quẽ Latini vnctũ uocant, Græci Chriſtũ, Hebræi Meſſiam appellant. Proindeq; cæcos Iudæos fruſtra aliũ expectare, quod ſemel Chriſtus venerit, qui non potentia corporali inſtructus, ſed plenitudine ſpiritus ſancti inunctus, ſanguine ſuo, conſummato illo vnico atq; admirabili ſacrificio, in ara crucis oblato, nos a tyrannide Satanæ liberauerit, condonatiſq; peccatis omnibus, ueræ libertati reſtituerit, tandẽ quoque cœleſtis regni ſibi cohęredes & conſortes aſciſcendos.

Meſſias. Iudeorum cæcitas. Gene. 49 Danie. 9 Matth. 26 Luce. 9 Iohan. 6 Iohan. 1 Heb. 1. 1. Petri. 2. Coloſſ. 1. 2 Roma. 8

FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, *Duobus prioribus uerbis, ſymbolũ, eam perſonam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno deſtinata, ut per eam mundus redimeretur, & vt notũ faceret nobis Deus ſacramentum voluntatis ſuę ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in Chriſto, in diſpenſatiõ. plenitudinis temporũ, inſtaurare omnia quę in cœlis, & quæ in terra ſunt in ipſo. Iam declarare incipit hanc perſonam, & uerum Deum, & uerum hominem eſſe. Verum enim Deum oſtendit, quum Chriſtum filium Dei vnicum pronuntiat, id eſt, natura filium Dei ex ſubſtantia patris genitum, & vt aliud ſymbolum exponit patri conſubſtantialem. Et Proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti virtute, magnitudine, ſapientia, bonitate, ſempiternitate, hoc quod pater eſt, omnia tamen hæc non ſine authore, ſicut pater, ſed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, ſine initio a patre natus, quemadmodum Iohannes ait: In principio erat uerbum & verbum erat apud Deum, et Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum. Porro filium Dei quum audis, nolo*

Cur pater filium miſit. Ephe. 1.

Chriſtus uerus deus & homo.

Symb. Nic. Philip. 2 Cyp. in ſymbolum. Ioh. 5. 16. 17

Iohan. 1

Natiuitas filii inimis inexplicabilis Eſaiæ.54

cogitationem carnalis natiuitatis,aſſumas,ſed cum Eſaia *ex*
clama:Generationem eius quis ennarrabit? Nam *ſi vel eo*
quod cor generat verbum,vel mens rationem,vel lux ex ſe
parit ſplendorē,nulla fragilitas cogitatur quanto ſacratius
de horum omnium creatore cenſendum eſt? quanquam hic
nulla ſimilitudo afferri poſſit, quin innumera diſcrepent.

Nulla ſimilitudine diuina natiuitas dxprimi poteſt Pſal.31.

Nulla enim creatura talis eſſe poteſt,qualis creator eius. Et
ideo ſicut ſine exemplo eſt diuina ſubſtantia,ita & ſine exē
*plo eſt diuina generatio,*Lux *enim non parit ſubſtantiuum*
ſplendorem,aut cor ſubſtantiuum generat verbum ſiue cō=
ceptum,ſiue prolatum,ſed filius Dei *ſubſtantialiter genera*
*tur,ꝙ pater in eum omnem eſſentiam ſuam tranſfundit.*Si=
Iohan.10 *cut in* Euangelio *dicit:*Ego *& pater vnum ſumus.*

1 Eſaiæ.1 Iohan.1 Roma.8 Roma.5 Iohan.1

ADdidit ergo,*V N I C V M,vt hunc natura filiū* Dei,
ſecernat à filiis adoptionis Dei.*In ſcripturis enim fre*
quēter homines pii appellantur filii Dei,*at non natura.* Na
tura enim omnes nati ſumus filii iræ,ſed dignatione adop=
tiō.per fidem in Chriſtum,*facti ſumus filii* Dei,*quemadmō*
dum Iohānes *ait,*Dedit *eis poteſtatē filios* Dei *fieri,his qui*
credunt in nomine eius,quū Chriſtus nunquā non fuerit na
Ephe.1 Roma.8 *tura filius* Dei,Deus *de* Deo.Itidē Paulus *Apoſtolus.Præde*
ſtinauit(inquit)nos in adoptionē filiorū per Ieſum *Chriſtū.*
Et *iterum* Roma.viii.*Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorū*
Dei *in quo clamamus:*Abba *pater.*

2 SEcundū *ergo hanc priorē generationem,Chriſtus non*
frater eſt noſter,nec hæres Dei,*nec fratres habet,nec*
*cohæredes habet.*Quanquam *etiā vel ob id filius vnicus re*
ɫe aſſeritur, quod licet ſit Deus *& homo, duabus naturis,*
Aug.de eccl. *deitate ac humanitate conſtans.Sit etiā bis natus,unius ta=*

men filius ſit. Non enim duos fatemur filios, ſed Deũ & ho- *cle.dog.c.2*
minẽ, vnũ filiũ credimus, manentẽ in duabus naturis, non ta *Duę chriſti*
men confuſis. Et *quanquam duas habeat natiuitates.* Vnã, *natiuitates.*
qua naſcitur ex patre ſine tempore, alterã, qua naſcitur ex virgine matre, tempore præfinito a Deo, *non tamen duo ſed vnicus eſt filius, non alius, ſed idem aliter natus.*

DOMINVM NOSTRVM, *Filius in ſcripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomen in Chriſtum competit, non tantũ iuxta alterã, ſed vtranq; naturam & diuinã, & humanã.* Quatenus *enim eſt ab æterno* Deus *de* Deo, *dominus eſt omniũ, non alius dominus a patre, quẽ admodũ nec alius* Deus. Et *ſi enim dicuntur alii domini, cõ ceſſa & impartita, non ingenita poteſtate dicuntur.* Hic *uero ſolus eſt unicus filius, & ſolus unicus dominus.* Sicut Apo*ſtolus dicit,* Vnus *pater Deus, &* vnus *dominus* Ieſus Chri*ſtus, per quẽ omnia.* Iuxta *aſſumptã uero naturã, per crucẽ mortẽ, et ignominiã promeruit intrare in gloriã patris, omnibuſq; ſibi ſubiectis, conſtitutus eſt ad dexterã* Dei *in cœleſtibus, ſuper omnẽ principatũ, & poteſtatẽ, & virtutẽ, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolũ in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.*

Cur chriſtus paſſim dñs in ſcripturis appelletur.
Chriſtus omnium dñs, quaten⁹ de⁹.
1.Corin. 8
Chriſt⁹ dñs, quaten⁹ hõ.
Ephe. 1

Et *vt alibi* Paulus *ait,* Datũ *eſt illi nomẽ, quod eſt ſuper omne nomẽ, vt in nomine* Ieſu *omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtriũ, & infernorum.* Et *omnis lingua cõfiteatur, quia dñs* Ieſus *Chriſtus in gloria eſt* Dei *patris.* Vnde *ipſe apud* Mattheũ *dixit,* Data *eſt mihi omnis poteſtas in* Cœlo *& in terra.* Et *vt humanitati Chriſti non tribuamus omnipotentiã, tamen ob unitatẽ hypoſtaſeos, duas naturas cõplectentis, recte dicitur omnium dominus, quemadmodum*

Philip. 2
Matth. ult.

Chriſtus omnium dominus. Peculiari ratione dominus credentium
1. Petri. 2 Ephe. 1 1. Petri 2 Ioan. 8 Coloſſ. 2

chriſtiane ac pie dicimus, Deum paſſum ac mortuũ, Sed peculiari ratione, Chriſtus dicitur dominus credentiũ, ſeu electorum, et ideo ſymbolo additur, noſtrum, quo admonemur quotquot in Chriſto per baptiſmum renati ſumus, quotquot habemus redemptionẽ per ſanguinẽ eius, ut totos nos ei dedicemus & hunc vnicum dominũ noſtrum profiteamur, qui nos a dominatus Satanæ liberauit, & ſibi peculiũ & populum acquiſitionis fecit. Nam quũ eſſemus ſerui peccati (qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati) & per peccatũ diabolus in nos tyrannidem obtineret is clementiſſimus dominus, noſtri miſertus, ab hoc tyrãno crudeliſſimo dominiũ in

Matth. 11

ſe tranſtulit, & nos ſuo ſuauiſſimo iugo ſubiecit, vt qui in baptiſmo diabolo renuntiamus, & ipſi uti dño noſtro nomen damus, ipſius etiam præceptis per omnem vitã voluntarie parere, & ſub eius tutela ſecuri viuere & poſſimus &

Roma. 67 Iohan. 13

debeamus. Suauiſſima vox eſt dicentis: Vos vocatis me, magiſter et domine, et bene dicitis, ſum etenim, Sed vide quid repoſcat: nempe vt quemadmodũ ipſe fecit, ita et nos faciamus. Certi, quod ab eo toti pẽdẽtes, tuti ſimus ab omni periculo. Nam oues, quæ audiũt vocem eius et ſequũtur eũ, non peribũt in æternũ, et non rapiet eas quiſquã de manu eius. Breuiter, dat eis vitã æternã: nimirũ a patre impetrãs hic benegniſſimus dñs, vt vbi ipſe eſt, illic ſit et miniſter eius.

Chriſto fidẽs ab omni periculo tutus
Iohan 10 Iohan. 17 Iohan. 12

ET *quanquam ſecundum hanc rationem humanitatis aſſumpte, et peractæ redemptionis dominus noſter ſit,* Non dedignatur tamen *ſecundum eandem, nos ſuos compellare fratres, & pro ſeruis amicos. quidni? quum nec dedignatus ſit agere miniſtrum: Ego (inquit) in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. At hæc vocabula non æqualitatis,*

Chriſti, quatenus cõfratres ſumus.
Matth. 28 Iohan. 15 Lucæ. 22

ſed ſimilitudinis cognationis,& charitatis ſunt. Nam *quod & ad humanitatem attinet,habitu quidē inuentus eſt ut ho mo,receptis in ſe omnibus incommodis,quæ naturæ verita= tem comitantur, vt ſunt,eſurire, ſitire,laſſari,angi,tedere, denique mori,idq; volens, noſtra cauſa, ut exolueret quod nos commerueramus, ſed interim, gratia & veritate ſem= per plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinita= tis corporaliter,expers omnis peccati, & ad peccandum procliuitatis,erroris, ignorantiæ, breuiter omnium quæ vel non congruunt dignitati perſonæ (quæ ſimul erat Deus & homo) uel gratiæ plenitudinem excludunt.*

Philip.2 Matth.26 Luce.24 Iohan.1 Coloſſ.2

QVI CONCEPTVS EST DE SPI= RITV SANCTO, NATVS EX MA RIA VIRGINE.

HIc articulus,ſecundam Chriſti natiuitatē(de qua pro pheta prædixit:Poſthæc,inquiens, in terris uiſus eſt, et cum hominibus conuerſatus eſt) proponit. quem ergo ex prioribus,ſecundū naturā diuinam ab æterno ineffabili= ter ex patre natū didiciſti,eundem hic audis in tempore de ſpiritu ſancto conceptū,et ex virgine natum,quemadmodū ante multa ſecula vaticinatus erat Eſaias:Ecce(inquit)vir= go cōcipiet et pariet filiū,et vocabitur nomē eius Emanuel, q eſt,nobiſcum Deus.In primis ergo hoc articulo refertur, Spūs ſanctus dñicę carnis et tēpli eius creator,Sic tamen,ut intelligas totā trinitatē hoc adorabile myſteriū cooperatā eſſe.Quod teſtatur Euangeliſta,referēs,angelū uirgini Ma riæ reſpōdentē:Spiritus ſanctus ſuperueniet in te et virtus

Secunda Chriſti natiuitas Bar.3

Eſaie.7

Cy.in sym. Tota trinitas cooperata eſt myſterium in carne. Luce.1 1 Corint.1

Quid ſpiritui ſancto peculiariter dedicatur.

altiſſimi obumbrabit tibi. Et ideo quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. *Adeſt ergo altiſſimus, intellige patrem, fontem & authorem deitatis. Adeſt virtus altiſſimi, nempe filius, qui proprie carnem aſſumpſit. Adeſt ſpiritus ſanctus, cui tamen hoc opus peculiari quadam ratione attributum, ſcriptura dedicat, quod non eſt rarum, ut quædã quę omnium perſonarum communia ſunt, ſcriptura ſingulis tribuat perſonis, veluti quum patri tribuit omnipotentiã, filio ſapientiam, ſpiritui ſancto charitatem. Iam quũ opus incarnationis* Chriſti, *opus ſit incomprehenſibilis & ineffabilis charitatis* Dei, *quemadmodum Chriſtus dixit: Sic Deus dilexit mũdum, vt filiũ ſuum unigenitum daret, recte hoc opus ſpiritui ſancto tribuitur, per quem dilargiiur chariſmata.*

Iohan. 3

NATVS EX MARIA VIRGINE, *Sic enim debebat adimpleri ſcriptura, prophetico ænigmate perpetuã integritatẽ virginis Mariæ ſignificans, quũ ait:* Porta *hæc clauſa erit, & non aperietur, & uir non tranſibit per eam, eritquè clauſa principi.* Quo *quid euidentius de conſecratiõe virginis dici potuit? Clauſa fuit ĩ ea virgnitatis porta, ſoli* Deo *Chriſto principi patuit, reſpiciẽs ad orientẽ, vnde ſol oritur nunq̃ occidens, qui viſitauit nos oriens ex alto, vt illuceſcat his q in tenebris, & in umbra mortis ſedent, p hanc prodiit ſol ille iuſtitiæ, qui illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundũ,* Non *humana ſed vulgari ratione.* Spectabat *enim porta ad uiam ſanctuarii exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra vulgarem hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiſcentiæ aut fragilitatis. Suſcepit verbum carnem, non eſt mutatum in carnẽ, quia manens* Deus *ſuſcepit hominem.*

Perpetua uirginis matris uirginitas.

Cyp. in ſym bol.

Ezech. 44

Lucæ. 1

Iohan. 1

QVanquã nec hoc omittẽdũ uidetur, ꝙ filius Dei per animã rationalẽ, tũ ſimul creatã, omnis cœleſtis gratię plenã, in ſecreta rationabilis ſpiritus arce verbũ capientẽ, tanquã mediã, carni vnitus ſit. Neq; enim ſubſtãtia Dei, quę per omnia incorporea eſt, inſeri corporibus, vel capi ab eis principaliter poteſt, niſi aliqua media ſit ſubſtãtia ſpiritualis, quæ capax eſſe diuini ſpiritus poſſit. Nihil ergo hic vulgare cogitãdũ eſt, vbi ſanctificatio ſpiritus inerat, & anima quę erat Dei capax, particeps etiã fiebat carnis. Nihil putãdum impoſſibile, ubi aderat uirtus altiſſimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum, vbi plenitudo inerat deitatis.

Cyp. in symb. l.

VIrginẽ autẽ deſignat ex nomine Mariã, idq; non temere, quod et Lucas facit, Miſſus eſt (inquit) angelus Gabriel ad virginẽ deſponſatã uiro, ac ſtatim poſtea, Et nomẽ uirginis Maria. Hęc eſt illa Maria, ad cuius nomen recreãtur oẽs animę piorũ, Eua ſiquidẽ diabolo aſſentiens, maledictionẽ & mortẽ orbi intulit, Maria virgo Deo credẽs, benedictionẽ & uitã protulit. Per Euã adhuc uirginẽ, ſerpẽtis afflatu deceptã, uenit calamitas, Per virginẽ ſpiritus ſancti afflatu grauidã, rediit beatitudo. Per Euã pręuaricãtẽ Dei pręceptũ, irę filii naſcimur. Per Mariã Deo ſubditã, ac dicto angelico parẽtẽ, atq; credẽtẽ, Chriſtũ accepimus, ꝑ quẽ renaſcimur filii Dei, Eua ſuperbiens gratiã Dei amittẽs, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, & cõceptus tuos, In dolore paries filios, & quę ſequũtur. Maria gratiã apud deũ inueniẽs, humilis audiuit: Aue gratia plena dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui, nimirum, in quo benedicuntur omnes tribus terræ.

Lucę. 1

Ad Marię nomen, oẽs piorum animę recreantur.

Gene. 3

Iohan. 1. 3
Gene. 2
Lucæ. 1
Gene. 12
21

Chrũs propter nos incarnatus. *Non ſufficerit autem, ut hæc omnia ineffabili Dei di-*
ſpenſatione facta credas (nam & dæmones ad eum
Iaco. 1. Matth. 8 Marc. 5 Lucæ. 8 *modum credunt & contremiſcunt, exclamãtes. Ieſu fili dei*
altiſſimi, vt quid veniſti ante tempus perdere nos?) ſed ne-
Sym. Nicæ. *ceſſe eſt vt credas hæc omnia propter te facta, quemadmo-*
dum ſymbolum Nicenum *exerte cõmemorat,* Qui *propter*
nos (inquit) & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.
Et *incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex* Maria *virgine, & ho*
mo factus eſt. Venit *de cœlis* Deus, *homo factus ex uirgi-*
Aug. lib. cõfeſſ. 7. cap. 1. 13 *ne, ut eſſet mediator* Dei *& hominum, homo Chriſtus*
Ieſus, *qui eſt ſuper omnia* Deus *benedictus in ſecula, vt*
1. Timo. 2 *eſſet via per quam veniremus ad patrem, quemadmodum*
Iohan. 14 *ipſe ait:* Ego *ſum uia, veritas & uita.* Neq; *enim per*
ullam aliam creaturam, ſiue ſit in cœlo, ſiue ſit in terra,
Actio. 4 Cur filius incarnatus. *venitur ad patrem, ſed tantum per filium.* Nec *eſt aliud no-*
Iohan. 1 *men ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri, q̃ non ſit in*
alio aliquo ſalus. Verbum *caro factum eſt, vt lactaret infan*
tiam noſtram, ſapientia Dei, *per quam creata ſunt omnia,*
induit humanam naturam æterna veritas, ſupereminẽs om
nibus creaturis ſuis, vt ſubditos erigeret ad ſeipſam, ut ape-
Au. de sym. ad catechu. *riret nobis uolũtatem* Dei, *vt erudiret nos abnegare omnẽ*
Tit. 2 *impietatem, & ſecularia deſideria, vt nos deprimeret a no*
biſipſis, & ad ſe traiiceret, vt carnales faceret ſpirituales,
vt filios hominum per inſitionem adoptionis faceret filios
Dei *factus humilis, vt ſanaret ſuperbos.* Exaltauit *enim ſe*
Cur de ſpũ ſancto cõceptus, & ex uirgine natus. *homo & cecidit, humiliauit ſe deus & erexit.* Nos *cecidi-*
mus, ille deſcendit, Nos *gemebamus, ille ſe inclinauit, ac ma*
num deus homini porrexit, ac miſere lapſum ſubleuauit. Cõ
ceptus de ſpiritu ſancto, ſine omni humana ac carnali actio
ne, ſine

ne,ſine viri ſemine,idq; propter nos, vt conceptionem noſtram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, noſq; per infinitam ſuam patriſq; miſericordiam in ſpiritu ſancto regeneraret,Natus ex Maria virgine,illeſa ipſius virginitate ac pudore permanente,idq; propter nos & natiuitatem noſtram,originalis peccati macula pollutã,purgaret Deus & homo,nam qui poſſet hæc,niſi eſſet pariter Deus & homo?quis enim(vt Iob ait)poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine?Nonne tu qui ſolus es?

PASSVS SVB PONTIO PILATO CRVCIFIXVS, MORTVVS ET SEPVLTVS EST:

IAm myſterium paſſionis ingredimur,quod Paulus Apoſtolus uerbum crucis appellat,in quo ſolo oportet nos gloriari.Nam etſi uerbum crucis pereuntibus ſtultitia ſit,his tamen qui ſalui ſiunt,virtus Dei eſt,In primis ergo credimus, Chriſtum uere paſſum.Sic enim ſcriptura clamat apud Eſaiam prophetam,Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur,Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcũ antequam patiar.Et iterum:Nonne oportuit Chriſtum pati,& ita intrare in gloriam ſuam.Item prima Petri ſecundo,qui quum pateretur,non comminabatur.Paſſus itaq; eſt in corpore & anima,indicans ſe verum hominem eſſe, captus,vinctus,contumeliis adfectus,colaphis cæſus,cõſputus, flagellatus,ſpinis coronatus,deniq; in crucẽ actus.Et ne exiſtimes eũ a paſſione,quod ad animã attinet,liberum fuiſſe, audi quid dicat,Triſtis(inquit)eſt anima mea vſq; ad mor-

Verbum crucis,uirtus dei

1. Corin. 1

Chriſtus uere paſſus.

Eſaie.53

Lucæ.22

Lucæ.24

1.Petri.2

Paſſus in corpore & anima.

Matth. 26

Marci.14

Lucæ.22

Iohan. 12 tem,& factus in agonia,prolixius orabat,& factus eſt ſu-
Diuinitas in Chriſto impaſſibilis. dor eius ſicut gutta ſanguinis decurrentis in terram, Abſit
autē,vt credas Chriſtū uel dāno aliquo,aut iniuria impaſſi
bilis diuinitatis,in carne paſſum,aut paſſionē quā in carne
& animo ſuſtinuit,per diuinitatis vnionem abſorptam eſſe.
Vnio enim illa incomprehenſibilis,ſingulis naturis ſuā pro-
prietatē ſeruauit. quod enim paſſibile, nempe humanitas,
paſſibile fiat. Quod impaſſibile, nempe diuinitas, manſit
Pſal. 101 impaſſibile.Ego(inquit)Deus,& non mutor.
Malach. 3

SVB PONTIO PILATO,Iudicis nomē,ſub
quo paſſus eſt Chriſtus,adiectum eſt,propter temporū agni
tionem, & hiſtoriæ certitudinem. Erat enim id temporis
Matth. 27 Pontius Pilatus præſes Iudææ, ſub Tyberio Cæſare Augu-
Marci. 15 Luc. 23 ſto,qui Chriſtum,licet īnocentem,a ſe iudicatum, in cru-
Iohan. 18 cem tamen egit.

CRVCIFIXVS,Mortis genus audis,quod vt erat
maxime cruciabile ac lentū,ita habebat ſummā ignominiā
maxime apud Iudæos.Nā in lege eorū ſcriptū reperieba-
Mors in cruce decebat redemptorē tur:Maledictus omnis qui pendet in ligno.Cur autem hæc
mortis ſpēs omniū acerbiſſima a Deo electa ſit,præter ſcri-
pturę vaticiniū(quę hāc & typis & prædicatiōibus aper-
Cyp. in symbolum tiſſimis futurā prodiderat)nō oportet Chriſtianū admodū
eſſe ſolicitum,modo credat ac ſciat eā mortis ſpeciē,ad re-
dimēdū genus humanū,nedum optimā, ſed & decētiſſimā
fuiſſe.Decebat enim,ut qui in ligno per ſuperbiæ & volu-
ptatis ſtimulos uicerat, in ligno quoq; per extremam hu-
militatem & ingentiſſimos dolores uinceretur per Chriſtū
dominū noſtrū.Decebat vt Chriſtus expanſis brachiis a ter
ra ſublimis pēderet,qui pro ſua ineffabili miſericordia quę

rebat omnes complecti,quẽadmodũ ipſe,diſcipulis ſuis, mor tis genus ſignificãs,ait,Quũ exaltatus fuero a terra, omnia trahã ad meipſum,Decebat,propter quẽ omnia,& per quẽ omnia,qui multos filios in gloriã adduxerat,authorẽ ſalutis eorũ per paſſionẽ & crucẽ cõſummari.Decebat vt ſponſus noſter thalami ſui lignum aſcenderet,& quum in eiuſmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & eccleſia uirgo prodiret,deſponſanda Chriſto, ut quõ Eua facta eſt ex latere Adæ dormiẽtis,ita & eccleſia formetur ex latere Chriſti in cruce pendẽtis,ex quo manauit ſanguis & aqua, quæ ſunt eccleſiæ ſacramenta.Decebat deniq; ut Chriſtus, qui ſibi tria regna ſubiecturus venerat,quẽadmodũ Paulus apoſtolus ait:Quia in nõie Ieſu omne genu flectetur,cœleſtiũ terreſtriũ & infernorũ,in aerẽ ſublimatus,aereas ſubiugaret poteſtates, tẽderetq; manus,vt & populo nõ credẽti incredulitatẽ ſuã exprobraret, & inuitaret credẽtes, fixa demũ cruce in terrã,ut ĩdicaret q̃d et inferna ſibi regna ſubiiceret.Crux ergo iſta triũphus erat ſeu potius triũphi inſigne,quod trophæũ appellamus,nẽpe deuicti hoſtis indiciũ.

Iohan. 12 · Hebr. c. 2 · Au. de sym. ad cathecu. lib. 2. cap. 6 · Gene. 2 · Iohan. 19 · Philip. 2 · Eſaie. 65 · Crux trophæum.

MORTVVS,*Ecce hoſtia pro peccato in ara crucis immolata.Ecce Chriſtũ,Dei & hominis filiũ,obediẽtẽ patri vſq; ad mortẽ,mortẽ aũt crucis.Ecce Ieſum gratia Dei pro omnibus mortẽ guſtãtẽ,atq; ideo participantẽ carni & ſanguini,ut per mortem deſtrueret eum,qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant ſeruituti.Id quod & eccleſia canit:qui mortem noſtram moriendo deſtruxit. Et propheta Oſee ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morſus tuus ero inferne. Et ideo Chriſtus*

Philip. 2 · Hebr. 2 · In p̃fa. miſſ. Oſee. 14

Hebræ.9 noui teſtamẽti mediator eſt,ut morte intercedente in redẽptionẽ earum prçuaricationũ,quæ erant ſub priori teſtamẽto,repromiſſionẽ accipiant,qui vocati ſunt æternæ hæreditatis.Vbi enim teſtamentum eſt,mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris,teſtamentum enim in mortuis confirmatũ eſt, alioqui nondum ualet dum viuit qui teſtatus eſt. Vnde neĉ primum quidẽ ſine ſanguine dedicatum eſt. Et omnia penè in ſanguine ſecundũ legem mundãtur,& ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.Sed prioris teſtamẽti typi,nimirũ diuerſa illa hoſtiarũ & holocauſtorũ genera euanuerũt,poſtquã Chriſtus verus agnus dei,qui tollit peccata mundi,p ſpiritũ ſanctũ ſemetipſum obtulit immaculatũ Deo,ut emũdaret cõſcientiã noſtrã ab operibus mortuis ad ſeruiendũ Deo viuẽti.Obtulit aũt ſemetipſum volũtarie ſacrificiũ Deo,ſicut ſcriptum eſt:Oblatus eſt,quia voluit,vt vel hoc inter mortẽ noſtrã & Chriſti interſit,quod noſtra anima vi morbi,aut humorũ defectu a corpore depellitur,ſed dominus volẽs animã ſuam depoſuit,quemadmodum apud Iohannem ait: Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam a meipſo.

In ſanguine omnia mundãtur. Chriſto in cruce oblato,omnes vet.legis hoſtiæ euanuerunt. Voluntarie Chriſtus mortuus. Eſaie.53

Iohan.10

ET SEPVLTVS, Sepultus eſt,ut monumentũ clauſum,reſurrecturo ad vitę nouitatẽ, teſtimoniũ prębere,ſicut naſcituro vterus virginalis.Sepultus autẽ in monumẽto nouo,e viuo ſolidoq; lapide exciſo,ut ſicut in hoc monumẽto nullus alius mortuus ſepultus eſt,nec ante nec poſtea,ſic in illo vtero,nec ante nec poſtea quicquã mortale conceptũ eſt, quãquã et alia pleraq; myſteria hęc ſepultura cõplectatur.

Aug.de fide & ſymbo.

Matth.27

Ineffabilis dei pietas erga nos.

IAm qui credis Chriſtum paſſum, crucifixum mortuum, & ſepultum.Et in Chriſtum propter te paſſum, crucifixum,mortuum & ſepultum crede. Audi Chriſtum tuum te

Au.de ſym. ad catechu. lib.2.ca.6.

aduocantem ac dicētem. Sic deus dilexit mundum,ut filium Iohan.3
ſuum vnigenitū daret,ut omnis qui credit in illum, non pe-
*reat, ſed habeat uitam æternā.*O *ineffabilem* Dei *miſericor*
diam,quā deus cōmendat in nobis,quoniā adhuc quum pec Roma.5
catores,& impii eſſemus,ſecundū tempus,Chriſtus pro no-
bis mortuus eſt,quū inimici eſſemus,reconciliati ſumus Deo
per mortem filii eius.Capiat ergo fiduciam anima Chriſtia Hebre.9
na,pro qua mortuus eſt Chriſtus filius dei,hoſtia immacula Iohan.1 Exodi.12
ta,ſufficiens ad totius mundi diluēda crimina.Hic eſt agnus Nume.21 Iohan.3
ille immaculatus, cuius puriſſimus ſanguis ſubmouit ange-
lum extinctorem. Hic *eſt æneus ille ſerpens,quem exaltauit*
Moſes in deſerto,poſitus pro ſigno, ut qui percuſſi ſunt ab
ignitis ſerpentibus & aſpexerint eum, viuant & ſanentur.
Serpens ignitus eſt diabolus, qui humanum genus a Deo *vi* 1.
uo per inobedientiam auertens,per concupiſcentiam, om- 1.Timo.6 Coloſſ.2
nium malorum radicem,peccare fecit,& peccati chirogra In peccatis
phum contra nos ſcripſit,quia ut propheta dicit: In pecca- noſtris ve-
*tis noſtris uenundati ſumus,*Pretium *enim animæ ſuæ diuen* mundati ſumus.
ditæ,vnuſquiſque conſequitur,quum concupiſcentiæ ſatiſfece
rit.Chriſtus ergo non ſuam, ſed patris faciens voluntatem,
aſcendens crucē,deleuit quod aduerſus nos erat chirogra-
phū,et affigens illud cruci ſuæ,traduxit principatus et pote
ſtates,triūphans in ſemetipſo,dans ſubinde hominibus,in ſe
crucifixum credentibus, poteſtatem calcandi ſuper ſerpen- Lucę.10
tes,et ſcorpiones,& ſuper omnem uirtutem inimici.

DEinde *pro peccatis noſtris mortuus & ſepultus eſt*
Chriſtus,ut & nos peccatis moriamur. An *ignora-*
tis(inquit Paulus)fratres,quicunque baptizati ſumus in Chri Roma.6
ſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus.Conſepulti enim ſu

mus cũ illo per baptiſmum in mortẽ,hoc ſciẽtes, quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,ut deſtruatur corpus peccati,ut ultra non ſeruiamus peccato,nec regnet peccatũ in noſtro mortali corpore,ut obediamus concupiſcentiis eius.Iti-

1.Petri.2

dem Petrus Apoſtolus ait:Chriſtus paſſus eſt pro nobis, uobis relinquens exẽplum,ut ſequamini ueſtigia eius,qui peccatũ non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius,qui quũ malediceretur,non maledicebat:quum pateretur,non cõminabatur,tradebat autem iudicanti ſe iniuſte, qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum,ut peccatis mor-

1.Petri.4

tui,iuſtitiæ uiuamus,cuius liuore ſanati ſumus.Et iterũ:Chriſto ergo paſſo in carne,& uos eadem cogitatione armemini;quia qui paſſus eſt in carne, deſiit a peccatis, ut iam

Gloria noſtra, in cruce domini. Gala.6

non deſideriis hominum, ſed uoluntate Dei, quod reliquum eſt uiuat tẽporis.Iuuet ergo exclamare cum Paulo:Mihi abſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quẽ

Quomodo portanda crux poſt Chriſtum. Coloſſ.3

mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo.qui enim Chriſti ſunt,carnem ſuam crucifixerunt cum uitiis & concupiſcentiis,qui Paulum commonentem & audiunt & imitantur,dicẽtem:Mortificate membra ueſtra,quæ ſunt ſuper terrã,fornicationem,immunditiã,libidinem,concupiſcentiã malam, & auaritiam,quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus,ac deponentes iram,indignationem malitiam,blaſphemiam,turpem ſermonẽ de ore veſtro,non mentientes,ſed expoliantes uos veterem hominẽ,qui renouatur in agnitionẽ Dei,ſecundũ imaginẽ eius,qui creauit illũ.Docet deniq; Chriſtus, ꝙ abſolutã obedientiã præſtare erga deũ nos oporteat, quemadmodũ diuus Paulus exponit:Hoc ſentite in uobis, quod et in Chri-

Philip.2

ſto Ieſu,qui quum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitra

tus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus eſt obediens patri vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum reſiſtendi peccato vſq; ad mortem, & libenter interitum ſuſcipiendi, ſi ita res poſtulet pro pietate. Demonſtrauit enim corporis mortem timendam non eſſe, dum ipſe prius pro omnibus dignatus eſt mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit ſuæ voluntatis ſectatoribus, vitam temporalem, et momentaneã voluptatem. Chriſtus vero, iuſtitiam vſq; ad mortem ſitientibus, uitam æternam. Et hic admodum ſuaue eſt, guſtare et ſentire per mortem & paſſionem Chriſti factum eſſe, ut & afflictiones noſtræ, imo & mors ipſa (modo tamen eas Dei reſpectu ac patienter feramus) ipſi deo non tantum gratæ ſint & acceptæ per Chriſtum, ſed & nobis ſalutares, habentes promiſſionem, quoniam ſi compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignæ ſunt paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, hæc eſt crux, quã tollere nos iubet Chriſtus, & eum ſequi, quã gaudentes ſuſceperunt Apoſtoli & martyres Chriſti. In hac gloriatur Apoſtolus Paulus. ii. Corinthi. xi. Hæc qui intelligunt, in omnẽ fortunã erecti, cũ fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dñs abſtulit, ſicut domino placuit, ita factũ eſt, ſit nomẽ domini benedictum. Nouerũt enim, qđ in præſenti eſt momentaneũ et leue tribulation. noſtræ, ſupra modũ in ſublimitate æternũ gloriæ pondus, operari in nobis, non contemplantibus nobis, quæ uidentur, ſed quæ non videntur. Quæ enim uidentur, temporalia ſunt: quæ autem non uidentur, æterna

Reſiſtẽdum peccato uſq; ad mortem.
Au. de agone ad cate. lib. 1. ca. 3
Matth. 10
Matth. 5
Afflictiones modo patiẽter feratu, ſalutares.
2. Timoth. 2
Roma. 8
2. Corin. 11
Iob.
2. Cor. 4
Roma. 8

ſunt,Hæc qui ſciunt, ne mortem quidem abhorrent, Sciunt enim,quod ſiue viuimus ſiue morimur,domini ſumus.Sciunt quoq; quod mors adeo non ſeparat nos a charitate dei,vt et arctius copulet,quod ſit via,per quam tranſimus a charitate imperfecta ad perfectam,optabilis piis,ſed horribilis impiis. Paulus clamat. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et ſancti patres,mortes piorum,tranſitus ſeu dormitiones, imo natales potius vocant quam mortem,Chriſti verbum ſequuti,dicentis,quod qui crediderit in eum,non morietur in ęternum,ſed tranſeat a morte ad vitam.Sed alia longe ratio eſt de impiorum morte, nam quemadmodũ propheta ait,Mors peccatorum peſſima,

Aug. de sym. ad catechu. lib. 2. cap. 10

Iohã.5.11

Pſalmi. 33

DESCENDIT AD INFEROS.

CRedimus Chriſtum ad inferos deſcendiſſe,non ꝙ ibi ſit aliquid paſſus.Nã in cruce omnis paſſiõis eius cõſummatio facta eſt, ſed vt nobis frangeret regnum Satanę. Deſcẽdit,nõ vt illic cruciaretur,ſed vt Satanã cũ omni potẽtia, propter quã princeps mundi huius dictus eſt, ſibi & in ſe credẽtibus ſubiiceret ac captiuã duceret captiuitatẽ. In Chriſto enim uere completa eſt prophetia pſalmi:Nõ derelinques animã meã in inferno,quẽadmodũ Petrus Apoſtolus de Chriſto prædictũ in Actis Apoſtolicis interpretatur,Idẽ in prioris epiſtolæ capite tertio ſcripſit in hunc modũ:Mortificatus autẽ carne,viuificatus autẽ ſpiritu, in quo & his qui in carcere erãt ſpiritibus ueniẽs prędicauit.Huc quoq; ſpectat prophetia Oſee, Ero mors tua o mors, morſus tuus ero inferne.Et pie interpretãtur,qui ad hũc articu

Cur chriſtus ad inferos deſcenderit

Roma.6 Acto.2 Iohan.12 Ephe.5

Pſal.15

Acto.2 1 Petri.3

Oſe.13

lum citāt, quod Zach.ix.ſcribitur, Tu quoq; in ſanguine te ſtamenti tui emiſiſti vinctos de lacu, in quo nō erat aqua. Et quod Eccleſiaſti.xxiiii.ſub perſona ſapientiæ dictū legimus: Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in domino. Et pleraquè alia, ex pſalmis cum hoc articulo congruentia. Zach.9 Eccle.24

TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS.

IN miſſæ ſymbolo canit eccleſia, Et reſurrexit tertia die, ſecūdū ſcripturas. Et Paulus Apoſtolus ait, Tradidi vobis in primis quod accepi, quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, & q; ſepultus eſt & reſurrexit ſecūdū ſcripturas. Nā triduana mors domini, paſſim & prędicta eſt, et præſignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus quo ſpectet, ipſe dominus indicauit, quū ait ad Iudæos: Generatio hæc generatio nequā eſt, ſignū quærit, & nō dabitur, ei niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita oportet eſſe filium hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus, quod per ſynecdochen intelligitur. Porro in Euangelio nihil eſt quod tam ſæpe inculcat Chriſtus, tam euidenter prædicit, q̄ ſe paſſurum, & tertia die reſurrecturum, ut poſtquā factum fuerit quod prædixit, incōcuſſa fide teneremus Chriſtum Deum, & hominem, vt hæc omnia noſtræ ſalutis cauſa peragaret, de cœlis deſcendiſſe. In paſſione, hominem ſe declarauit mortalem, per quam quod infirmum ac fragile erat abſoluit. In reſurrectione ſe Deum declarauit, & im-

1. Corint. 15

Triduana mors domini.

Ionæ.2 Matth.12 Lucæ.11

Matth.17. 20 Marc.9.10 Lucæ.9 18

Hebr.2 *mortalem. Qui enim deuicta morte reſurgit, non poteſt*
eſſe mortalis. Atq; ita decebat eũ, propter quẽ omnia, & p
quẽ omnia, multos filios in gloriã adducentẽ, authorẽ ſalu-
tis eorum per paſſionem cõſummari. Reſurrexit ergo Chri
ſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Primum, ut eũ quẽ
authorem ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne præſidiũ
incolumitatis noſtrę collocamus, immortalem ſciremus. Chri
Chriſtus pro nobis reſurrexit. *ſtus enim reſurgẽs ex mortuis, iam non moritur, mors illi vl*
Roma.6 *tra non dominabitur. Deinde, ut nos ſimul cum illo per pœ-*
Ibidem *nitẽtiam commortui peccatis, & per baptiſma conſepulti*
Coloſſ.2
Lucæ.1 *ſimul etiam cum illo, in nouitate uitę reſurgeremus, vt quo*
Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriã patris, ita & nos in
nouitate uitæ ambulemus, ut excitati per gratiã, ac ſpiritũ
Roma.4
Roma.6 *ipſius, ipſi pie uiuendo, & in mandatis Dei ambulando, ſer*
uiremus. Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſur
rexit propter iuſtificationem noſtram. Si ergo cõplantati,
facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectio-
nis erimus. Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſi-
mul etiam viuemus cum illo. Quod enim mortuus eſt pecca
to, mortuus eſt ſemel, quod autem uiuit, viuit Deo. Ita &
vos exiſtimate, uos mortuos quidem eſſe peccato, uiuentes
autem Deo in Chriſto Ieſu, mortificatos legi per corpus
Roma.7
Fructus ſpiritus qui. Gala.5 *Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fru-*
ctificetis Deo. Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gau-
dium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſue-
tudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, aduerſus
quæ non eſt lex. Qui enim Chriſti ſunt carnem ſuam
crucifixerunt cum uitiis & concupiſcentiis. Et iterum,
Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite,

Vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, nõ quæ ſuper terram: Mortui enim eſtis, & uita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Induite ergo uos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti, uiſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Proinde pientiſſima oratio eſt Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis, paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni, dñm noſtrum Ieſum Chriſtum, aptet uos in omni bono, ut faciatis voluntatem eius faciens in uobis quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtum. Deniquè Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium, ut nobis certam ſpem reſurrectionis faceret, Ipſe eſt enim caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus eſt ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Si enim (ut diuus Paulus colligit) Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus.

Coloſſ. 3

Deprecatio Paulina. Hebr. 13

3 1. Corin. 15

ASCENDIT AD COELOS, SEDET AD DESTERAM PATRIS.

Conſumatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter conſummato redemptionis myſterio Chriſtus aſcendit in cælum, Non ſecundum deitatem, qua ſemper æqualis eſt patri, qua

Chriſtus aſcendit ſecundum hominem aſſumptum.

Philip.2 Hier.23 1. Ioh. 1 Pſal.8 Ephe.1 Hebræ.2 Pſal.67 Ephe.4 Acto.1

ubiq; eſt, et qua nuſquam deeſt, ſed ſecundum hominem aſſumptum, gloria & honore coronatum, ſubiectis ſibi omnibus, & quæ in Cœlo, et quæ in terra. Aſcendit vero ut propheta, & prophetā explicans, Paulus ait: Captiuā ducens captiuitatē, corporis aſpectum ſubducens diſcipulis, & animos illos ad cœleſtia ſubuehēs, promittens dona ſpiritus ex alto. Aſcendit autem poſt quadraginta dies a reſurrectione, intra quos ſeipſum diſcipulis ſuis uiuum prębuit in multis argumentis apparens eis, loquens de regno Dei.

Quō Chriſtꝰ ſedet ad dexterā patris

Au.de ſym. ad catechu. lib.2. ca.7

SEdet ad dexteram Dei omnipotentis. *Seſſio iſta nō eſt accipiēda humano ſenſu, tanquam pater ad ſiniſtram, filiūs ad dexteram ſedeat, ſed per dexteram intelligēda eſt honoris æqualitas, regni conſortium, & poteſtas, qua conſtitutus eſt Chriſtus ſuper omnes creaturas, & quæ in Cœlo, & quæ in terra, & quæ apud inferos ſunt, Sicut Paulus* Ephe.1 *Epheſiis ſcribit: Secundū operationē potentiæ uirtutis eius quam operatus eſt in Chriſto Ieſu, cōſtituens eum ad dexteram ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatum & poteſtatem, & virtutē, & dominationē, & omne nomē quod nominatur nō ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro. Sic Stephanus legitur vidiſſe Cœlos apertos, & Ieſum ſtantem a dextris virtutis Dei. Et ipſe Chriſtus ſic futurū dixit: Verum tamen dico uobis, amodo videbitis filiū hominis ſedentem a dextris uirtutis Dei. Sedet q ſine ſollicitudine gubernat uniuerſa, ſtat paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus, ſicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis. Secundum ergo hanc virtutem de cordibus fidelium nunq̄ diſcedit, nunq̄ ſuos derelinquit, ſed ſemper potēs eſt nos eripere de omnibus tribulationibus, anguſtiis ac hoſtibus no-*

Acto.7 Matth.26 Cur ſedere dicitur, & cur ſtare

Hebræ.6 1.Iohan.2 1.Petri.1 Matth. ulti.

ſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego vobiſcum ſum uſq; ad conſumationem ſeculi.

ASCendit Chriſtus propter nos, ut omnes illum ſpiritua 2 1.Petri.1
liter amaremus, & ex æquo omnes animos in cœlum
tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrū. Aſcendit Chriſtus Au.de sym. ad catechu. lib.ult.ca.7
pro nobis præcurſor factus, pandens iter, & ſecuros nos de
ſe reddens, ut fideliter ſperemus ad ipſum nos poſſe perueni
re, quem credimus ad dexteram patris ſedere, quemadmo
dum Paulus apoſtolus dicit: Habentes ergo pontificem ma Hebr.4.8 9.10.
gnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filiū Dei, teneamus ſpei
noſtræ cōfeſſionem. Aſcendit caput noſtrū in cœlum, ut nos
mēbra ſua ſecū in cœlū ſubleuaret, alioqui nunq̄ aſcēſuros.
Nemo enim aſcēdit in cœlū, niſi qui deſcendit de cœlo, filius Auguſtinus
hominis qui eſt in cœlo. Vis aſcendere in cœlum, aſcenden
tem tene, etenim per teipſum leuari non poteris. Vis aſcen Ephe.11
dere, membrum illius eſto, qui ſolus aſcendit. Qui ſimul conſu
ſcitauit nos, ſimulq; ſedere fecit in cœleſtibus.

VIdes quantum Chriſto debeas, ut te a ſeruitute dia Rememoratio beneficiorū Chriſti
boli redimeret, factus eſt homo. Et ut certus de libe
ratione tua eſſes, tradidit ſe in mortem, animam ſuā pro te Iohan.10
poſuit, teq̄; pretioſo ſanguine ſuo coemit, ut in nouitatem ui Roma.6 1.Cor.15
tæ reſurgeres, ut certa fiducia crederes te in die illo extre 1.Petri.1 2.Corint.5
mo eodem quod geſtas, ſed glorificato corpore, reuicturū, 1.Petri.2 Hebr.10
ipſe primus a mortuis reſurrexit, ut ſcires ubi petenda feli 1.
citas, ut hoc mundo non aliter quam peregrinus ac in tran
ſituutereris, aliā inquirens patriam, omnemq̄; curam ad il
lam cœleſtem æternamq̄; uitam transferres, ſubuehendus
tandem in terram viuentium, ipſe primus aſcendit in cœ
lum, ut nō timeres vel a mundo, uel a morte, uel a diabolo,

ſedet ad dexteram virtutis Dei, paratus miſereri tibi. Ideo
Pſal.26 Hebr.2 enim vt Paulus ait: Debuit per omnia fratribus ſimilari, vt miſericors fieret & fidelis pontifex ad Deũ, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo paſſus eſt ipſe, & tentatus, potens eſt eis qui tentantur auxiliari. Quid facies igitur o homo, qui tanta Chriſti erga te beneficia vides? Ex
Pſal.115 clama cum propheta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et ſi non habes quod retribuas accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Accipiendũ a Chriſto quod deo offeramus.

INDE VENTVRVS EST IVDICARE VIVOS ET MORTVOS.

Duo Chriſti aduentus.

SYmbolum apoſtolicum duos Chriſti aduentus cõmemorat. Alterum, quo deſcendens de cœlis, humilis venit, ut
1. Aug.de fide & sym.c.8 per mortem & ſanguinem ſuum captiuos redimeret, perditos repararet ac ſeruaret, de quo dictum eſt prius. Alterum
2. Matth.24 Marci.13 Lucæ.1 quo veniet conuenientiſſimo tempore ac die, quem nobis ignotũ eſſe voluit in gloria patris, iudicaturus viuos et mortuos. Quos ambos aduentus in ſcripturis caute diſtinguere neceſſarium eſt. Rediturus eſt autem in ea forma qua aſcendit, atteſtantibus idipſum quum aſcenderet angelis, ac dicentibus: Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cœlum. Hic eſt
Act.1 Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Humana quidem ſpecie conſpicuus, ſed iam immortalitatis gloria refulgens.

Iuditium extremum.

Au.de sym. ad catechu. lib.1. ca.4 IVdicabit autem viuos & mortuos: id eſt, ferens ſententiam, & de viuis qui tum adhuc in aduentu ſuo ſuper-

erunt,& de mortuis,nimirum omnibus,quotquot ab Adam vſq; in eum diem defuncti ſunt,tum ſubito reuicturis,quemadmodum diuus Paulus *ait: Quod nos qui viuimus,qui reſidui ſumus in aduentu domini,non præterueniemus eos qui dormiĉtur.*Oportet *enim nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti,ut referat unuſquiſq; propria operis ſui,prout geſſit, ſiue bona ,ſiue mala.* Pater *enim omne iudicium dedit filio.* Nec *tantũ homines,ſed & angeli boni ac dæmones impii corã eo ſiſtentur.*Ieſum*q; præſentẽ intuebuntur,pii ad ſolaciũ,impii ad terrorẽ.Qui hic iniuſte pro nobis iudicari condemnariq; ſuſtinuit,illic iudicabit orbẽ vniuerſum,redditurus cuiq; ſecundũ opera ſua.*Et *hæc forma iudicii,quũ venerit filius hominis in maieſtate ſua,& omnes angeli cum eo, tum ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ,& cõgregabuntur ante eum omnes gentes,& ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis,& ſtatuet oues quidẽ a dextris ſuis,hœdos autẽ a ſiniſtris.Tũc dicet rex his qui a dextris eius erunt:* Venite *benedicti patris mei,poſſidete paratum vobis regnũ a cõſtitutione mũdi.Eſuriui enim,& dediſtis mihi mãducare:ſitiui,et dediſtis mihi bibere:hoſpes erã, & collegiſtis me:nudus,et operuiſtis me:infirmus,et viſitaſtis me:in carcere erã,et veniſtis ad me.*Et *q̃diu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis,mihi feciſtis.*Tunc *et rex his q̃ a ſiniſtris eius erũt,dicet:Diſcedite a me maledicti in ignẽ æternũ,qui paratus eſt diabolo & angelis eius.Eſuriui enĩ, & non dediſtis mihi manducare,ſitiui,& non dediſtis mihi potũ:hoſpes eram,& nõ collegiſtis me:nudus,& nõ operuiſtis me: infirmus, & in carcere eram, & non viſitaſtis me .*Et *quamdiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi*

Roma. 18
Iohan. 15

Forma iudicy.
Matth. 25

Matth. 29

Fides mortua non cōfert ad ſalutem.

Plenitudo legis dilectio Roman. 13

feciſtis. quæ uerba diligenter recolenda ſunt, quibus docetur chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis, opera haud ſaluandum. Quin adeo charitatis ac miſericordiæ opera (ſine quibus nemo vere fidelis ſeu chriſtianus cēſeri poteſt) requiri, ut de cæteris penè omnibus ſileatur. qui enim dilectionem habet omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio eſt, Et finis præcepti charitas eſt, de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta.

Timo. 1

Auguſtinus

Nam etſi quiſq; per fidem abſq; meritis propriis, ex impio fiat iuſtus, interim tamē manifeſtū eſt, fidē ſine operibus fidei nō prodeſſe ad ſalutē, in eo qui tēpus habet operandi.

Iudiciū extremum in momēto peragetur

Roma. 2

CAeterum totum hoc iudicium non humano more ſed in momento punctoq; temporis geretur, & tamē veriſſime geretur. Nec enim opus eſt moroſa diſcuſſione, quando patebunt omnia cordium arcana, quando ſua quemq; damnabit conſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimoniū illis reddente cōſcientia ipſorū, ac inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiā defendentibus, in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Corpora quoq; tūc ad immortalitatem immutata, nō occupabunt (quemadmodum nūc) ſpatiū loci, iuxta triplicem dimenſionem, longi, lati, et profundi, ut nemo demirari debeat, ubi ſiſtendi ſint omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerint, & tamen erunt ueriſſime eadem corpora, quemadmodum circa articulum Reſurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem ſcriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudicium hoc extremum peragendum ſit, more ſuo facit, attemperans ſermonem ad humanum captum, obſecundans tarditate noſtræ.

1. Corin. 15

Corporum poſt reſurrectionē ſubtilitas

Credimus

CRedimus autem Chriſtum propter nos venturum iudicare viuos & mortuos, vt pios a corporali morte ac aliis omnibus anguſtiis liberatos, in regnum ſuum cœleſte, vbi perpetuo cum eo erimus, ſubuehat. Impios vero debitis pœnis afficiat, quemadmodum ipſe dixit: Et ibunt hi, nimirum impii, in ignem æternum. Iuſti autem in vitam æternã. Itidem beatiſſimus Apoſtolus ait: qui reddit vnicuiq; ſecundum opera ſua, his quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem, quærentibus vitam æternam. His autem qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autẽ iniquitati ira & indignatio, tribulatio et anguſtia in omnem animã hominis operantis malum, Iudæi primũ & Græci. Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deũ. Proindeq; omnes pii hunc aduentum cum ſummo deſiderio morantur, expectantes beatã ſpem & aduẽtum gloriæ magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ſemper orantes, ut Deus pacis ſanctificet eos per omnia, vt integer ſpiritus eorum & anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti conſeruetur, ſcientes quia fidelis eſt, qui vocauit eos, qui etiam faciet. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli teſtimonio comprobatur: De cætero (inquit) repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quã reddet mihi dominus iuſtus iudex in illa die, non ſolum autẽ mihi, ſed, & his qui diligunt aduentum domini.

Redditurus propter nos & cur — *1. Theſſ. 4* — *Matth. 25* — *Rom. 2* — *Acto. 10* — *Tit. 2* — *1. Theſſ.* — *1. Timot. 4*

VOluit autem dominus hunc diem aduentus ſui nobis eſſe ignotum, ad excitandum nos, quo ſemper in officio, & ea qua vocati ſumus vocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcum dominus ita Euangelium ſuum

Cur dies aduentus domini nobis ignotus

claudit: Videte & vigilate, & orate, neſcitis enim quando tempus ſit, ſicut homo qui peregre profectus, reliquit domũ ſuam & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſq; operis, & iani

Marci, 13

tori præcepit, ut vigilet: Vigilate ergo, neſcitis enim quan dõ dominus domus veniat, ſero, an media nocte, an galli cã=

Aug. in sym.

tu, an mane, ne quum venerit repẽte, inueniat vos dormien tes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigile= mus ergo & oremus, quia breuis eſt & incerta iſta uita, et neſcimus tempus quando venturus eſt dominus.

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM.

Tertiæ par tis symboli diuiſio

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quæ ſpiritui ſancto tri= buitur, in primis declarans eius diuinã naturã quã ha= bet cũ patre filioq; cõmunẽ, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarũ: ſubinde dilucide exprimens, quæ ſit per ſpiritum

1.Cor.xij

ſanctum in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, gubernatio.

Spũs varie accipitur.

SPiritus interdum pro flatu aereo accipitur, re inconſtã ti, volubili & inſtabili, ſecũdum quam appellationem

Pſal. 148 1.

non oportet aliquid ſimile imaginari de ſpiritu ſancto. Sed

Iob. 4 2

frequentius in ſcripturis, generali vocabulo, ſpiritus dici= tur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euangelio dicitur: Spi ritus eſt deus, quod omnibus perſonis iuxta diuinã naturam

Pſal. 105 Heb. 1 3. Rom. 8 1. Corin. 2

cõmune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicũtur, ſic & animus ho minis ſpiritus appellatur, ſed ratione incõparabiliter craſ= ſiore. Peculiari autem appellatione in ſcripturis ſanctis, ter= tia in diuinis perſona, Spiritus ſanctus nuncupatur.

Sũma sym.

CREDO ETC. In exordio noſtræ expoſitionis di= ximus ſummam apoſtolici ſymboli tribus verbis contineri,

nimirum, Credo in deum. Cætera enim quæ ſequuntur, tres vnius eiuſdemq́; deitatis perſonas, perſonarumq́; proprietates exponunt quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, unico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidem hanc eſſe catholicam, vt vnum deum in trinitate, et trinitatem in vnitate veneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt et coæquales. Illa ergo omnia quæ de Chriſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum dominum noſtrum, media intercedunt, ad incarnationis et paſſionis eius myſterium pertinēt. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, Sed ut vna eademq́; in trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars, qua principio dicimus.

Cy. in sym. Athan. ſuis

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM, *Diligenter enim hic retinenda eſt præpoſitio,* IN, *quæ manifeſte declarat ſpiritū ſanctum deū eſſe patri filioq; coæqualem. Nā in quas perſonas pariter creditur, eaſdem neceſſe eſt coæquales, at[que] vnū deū eſſe. Nemo enim in creaturā ullam credit, hoc eſt, ſummam fiduciā collocat, ſed in vnico ſoloq́; deo, ſicut ſcriptum eſt: Audi Iſrael dominus deus tuus vnus eſt. Interrogati ergo de patre, an pater deus ſit? Reſpondemus, deus eſt. Interrogati de filio, eodem modo, quia deus eſt. Interrogati deniq; de ſpiritu ſancto, pariter dicimus, quia deus eſt. Non tamen tres dii, ſed vnus eſt deus, de quo meminit ſcriptura: Quoniam ex ipſo et per ipſum et in ipſo ſunt omnia, ipſi honor et gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Quanq̄ autem omniū veriſſimū ſit in rebus creatis, nullam reperiri*

Prępō, in, ꝓ eſſ. deus Aug. in Iohā. cap. 14

Deute. 6 Matth. 22 Marc. 10 Au. de fide et sym. cap. 9

Roma. 11

poſſe conuenientem ſimilitudinem, per quam vel tenuiter, hæc trinitas perſonarum in vnitate deitatis intelligi poſſit. Quæ enim ratio, aut quę ſimilitudo incõprehenſibili, & ineffabili deo cõparari poteſt, quemadmodũ quoq; ſupra meminimus? Tamen, cum uenia diuinæ maieſtatis, ſequuti diuum Auguſtinum, adiuuandam infirmitatem noſtram, aliq̃ afferemus ſimilitudinem, in ea re creata, in qua deus noſter, in ſcripturis apparuiſſe dicitur, nempe igni. In igne tria conſpicimus, lumen ignis, ſplendorem, & calorem, & quũ ſint tria, vnum lumen eſt, ſimul exurgunt, ſimulq́; conſiſtunt, nec ignis pręcedit ſplendorem, nec ſplendor calorem, et hæc nõ confuſe vnum ſunt; ſimul operantur, & inſeparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud ſplendori, aliud calori. Nã quum ad ignem refers viſionem, ibi operatur, & ſplendor, & calor, & quũ ad ſplendorem refers illuminationẽ, ſimul operatur & ignis & calor, & quum ad calorem refers calefactionẽ, ſimul operatur ignis & calor & ſplendor. Ita quũ dicitur, ꝙ deus fecerit mundũ, intelligimus patrẽ ex quo omnia, ꝑ filiũ ꝑ quẽ omnia, in ſpiritu ſancto, in quo omnia, mũdũ cõdidiſſe. Et quũ dicimus, filiũ pro nobis incarnatũ et paſſum, intelligimus incarnationẽ & paſſionẽ filii, operatũ fuiſſe & patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ, quẽadmodũ ſuperius quoq; meminimus. Et quũ peccatorũ remiſſio tribuitur ſpiritui ſancto, intelligimus totã trinitatẽ hoc donũ inſeparabiliter opari. Hoc ominno rudes dixerimus. Nã illud myſteriũ, quod eſt ineffabile, et incõprehẽſibile, nec verbis angelicis explicari poteſt, q̃to minus humanis, propterea temere nihil de inuiſibilibus affirmemus tanq̃ ſcientes, ſed tanq̃ credentes, quoniam non niſi mundo corde videri poſſunt, Idq;

Au. de sym. ad catechu. lib. 3. ca. 9.

Exo. 3. 13

Trinitas inſeparabiliter omnia operatur

Gene. 1

Rom. 11

Myſteriũ trinitatis incõprehenſibile etiã angelis.

3. Reg. 8

Aug. de fide & sym. ca. 9

Matth. 5

1. Corint. 3

non aliter in hac vita q̃ ex parte tantum, et in ænigmate.

SImpliciter ergo credenda eſt hæc perſonarũ æqualitas. Nã quid eo manifeſtius? quod ſaluator in Eũgelio ait: Baptiʒantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Hic enim tres perſonas recenſet, quibus tribuit parem potentiam, virtutem & honorẽ remiſſionis peccatorũ, & regenerationis noſtræ, per baptiſmum. Et vt euidentius ſymbolum, quod in miſſa canitur, æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinitate cum cæteris perſonis indicaret, addidit quaſdam voces de ſpiritu ſancto, appellans illum, dominum, et viuificantem, qui ex patre filioq; procedat: qui cũ patre et filio ſimul adoretur et conglorificetur, qui loquutus ſit per prophetas. Perſonarum æqualitas. Matth. 24 Symbolum Conſtan.

SPIRITVM SANCTVM, *Sanctũ appellauit, quia vnicus eſt ſpiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificans, quę ſancta ſunt, appellatus propterea a Paulo ſpiritus ſanctificationis, angelorũ quidem et hominũ piorũ ſpiritus. Sancti quoq; dicuntur, at non ſanctificantes, ſed ſanctificati per ſpiritum creatorem. Sanctus quoq; ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionem aliorũ ſpirituũ. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe ſpiritum a domino malum, et ſpiritum mendacẽ in ore prophetarum, ſpiritum vertiginis, ſpiritum phytonicum, ſpiritum fornicatiõ. ſpiritum neq̃ ſpiritum immundũ, ſpiritum huius mundi, ſpiritum Satanæ, ſpiritum tumidum, et elatum. His omnibus ſpiritus ſanctus contrarius eſt, eiiciẽs eos. Nam diſpellit omnem malitiam, pro ferocibus mites reddit, deducit in omnẽ ueritatẽ, reuelat ſcripturarũ myſteria, per fidẽ purificat corda, largitur verã charitatem, quæ non cogitat malum, nec operatur perperam, inſpirat huius mundi contemptum, eximit ab omni conſortio Satanæ, et ſubie-* Vnicus ſpũs natura ſanctus. Roma. 1 1. Reg. 16 3. Reg. 22 1. Reg. 28 Acto. 16 Lucæ. 11 2. Corin. 12 Prouerb. 16 Lucę. 11 Iohan. 16 1. Corin. 12 1. Corin. 13 Io. 14. 15 Roma. 8

ctos reddit deo,quia ſpiritus dei eſt,& ſpiritus Chriſti a pa
tre filioq; procedens. A patre quidem,atteſtante ſcriptura:
Qui (inquit Chriſtus) a patre procedit ille teſtimonium pe-
Ioh. 15 rhibebit de me. Et item: Non enim vos eſtis qui loquimini,
Matth. 10 ſed ſpiritus patris veſtri,qui loquitur in vobis. A filio vero,
quum Euangelium dicat: Quod filius poſt reſurrectionem
Iohan. 20 mittens diſcipulos ſuos, prædicare Euangelium, inſufflauit
Roma. 8 in faciem ipſorum & dixit: Accipite ſpiritū ſanctum. Et Apo
ſtolus ait: Si quis ſpiritum Chriſti nō habet,hic nō eſt eius.

Spiritus ſanctus diuerſa nomina in ſcripturis.

HAbet autem ſpiritus ſanctus in ſcripturis diuerſa no-
mina, ſecundū diuerſas operationes. Digitus dei dici
tur,in quo Chriſtus eiiciebat dæmonia. Spiritus paracletus,
Luc. 1 Matth. 10 id eſt conſolator,qui cōfirmat & cōſolatur nos in omni tri-
Iohan. 15 Actio. 2 bulatione noſtra, ſeu aduocatus, Ipſe enim poſtulat pro no-
2. Corint. 1 Roma. 8 bis gemitibus inenarrabilibus,id eſt,ad poſtulandū nos inci
2. Corin. 11 tat & impellit, Spiritus rectus quod deducat nos in vitā rectā
Pſal. 50 a terrenis affectibus,quibus inambulamus,nos purgans, &
ad cœleſtia ſubuehens,a circuitu,in quo impii ambulant, re
uocās,& in viā rectā mandatorum dñi reducēs. Spiritus prin
cipalis quod cōfirmet nos,vt nullis perturbationibus a Chriſto
ſeparari valeamus,nullis terroribus recedere,nullis cruciati
Roma. 8 bus infirmari. Spiritus bonus quē dat deus petētibus eū, diſ-
Luce. xi fundēs charitatē in cordibus noſtris. Spiritus adoptionis fi-
Roma. 5 liorum dei,in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur aūt in pri
Roma. 8 mis ſpiritui ſancto bonitas,quoniā per ipſum fit remiſſio pec-
Gala. 4 Roma. xii catorum & largitio donorum,quibus ornat animā abolitis pec-
1. Cor. xij Ephe. 4 catis. Itidem charitas,quia per ignem amoris ſui cōgregan
tur & conglutinantur fideles,ſicut membra corporis noſtri
cohærent integra,beneficio animi ſeu ſpiritus noſtri.

CRedimus ergo in ſpiritum ſanctum deum, cum patre & filio. Credimus quod in illo pater per Chriſtum, & in Chriſto omnia operatur, omniaq; viuificat ac ſouet. Credimus quod hoc ducēte & gubernante, per filiū veniemus ad patrē, quod per hūc a deo patre cum filio agitemur, excitemur, vocemur, ac trahamur. Credimus quod ille per eam fidem, quæ in Chriſtum eſt, donetur, quod per eum inhabitantem, efficimur tēplum dei, ſicut dicit ſanctus Paulus: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et iterum: Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis a deo. Credimus, quod hic eſt, qui cōſcientias noſtras reas arguit de peccato. Cui enim dubium eſt aliū ſpiritū ſpiritui noſtro in iniquitate frigido, tum adueniſſe, cum feruore accenditur pœnitentiæ? Neq; enim qui letali crimine occubuit, ſeipſum rurſum accendere poteſt, vt ad deum ſuum reuertatur, niſi accedat alius, hoc eſt, dei ſpiritus, ipſum diiudicās. Credimus, ꝙ ſpiritus mortificet in nobis carnales cōcupiſcētias, quod extinguat opera carnis, quod motus in nobis excitet, & fructus gignat ſpirituales. Eſt itaq; certiſſimum pignus vocationis noſtræ, quoniam quum ſentimus opera eius in nobis, id eſt, conuerſionem animarum noſtrarum ad deum viuentem, & cætera quæ diximus: ipſe ſpiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſumus filii dei. Si autem filii, & hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti. Quo imbuti, cum fiducia clamamus: Abba pater. Nam qui hoc ſpiritu vacant, mundano ſpiritu imbuti, falſo dicunt Chriſto, Domine domine, quia hoc ſpiritu carent, non facientes voluntatem patris, nec fructus ſpiritus, proindeque ſecundum Iohannis

Quō in ſpiritū ſanctū credendum.

Io. 14. 15 16
Ioh. 3
Roma. 8
Actio. xi
1. Cor. 3
2. Corin. 6
Iohan. 16
Ber. in ſerm. dies pente. 1
Spūſ. mortificat.
Gala. 5
2. Corin. 5
Ephe. 1
Roma. 8
Qui ſpiritū χρi nō hēt, is fruſtra appellat deum.

1. Cor. 15 teſtimonium nemo Ieſum appellat dominum, niſi in ſpiritu ſancto. Dominum enim Ieſum appellare non poteſt quiſquam, qui ſe illi totum non committit & ſubdit, quod fit ſpiritu ſancto docente. Ergo fratres (vt diuus Paulus inquit) debitores ſumus, non carni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecũdum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu, facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filii dei. Roma. 8

Nolo tamen: vt intelligas hanc motionem animi tui, eſſe ipſum ſpiritum ſanctum, & ſi in ſcripturis interdum ſic nominetur, nimirum quod ſit gratia et opus ſpiritus ſancti ab eo proficiſcens, quæ non ſubſtantia, ſed accidens in nobis eſt. Ad eum modum orat Paulus, vt hic ſpiritus integer perſeueret in nobis, hoc eſt, ſpiritus ſancti gratia, Atque huius gratiæ reſpectu, quam operatur ſpiritus ſanctus in cordibus fidelium, homo ex corpore, animo, & ſpiritu humano compoſitus, ſæpe numero caro, carnalis ſeu animalis apud Paulum appellatur, quod quicunque ex ſpiritu ſancto non fuerit renatus, mentem, rationem & voluntatem carnalibus deſideriis ita obſitam teneat, vt regnum dei videre non poſſit.

Aug. de tri. lib. 5. cap. 14.

1. Theſſ. 5

Aug. de fide & sym. ca. x

1. Corin. 2

Iohan. 3

SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM.

Cy. in sym. Hic ſermonis vis mutatur, omittitur enim præpoſitio, IN. Non enim dicit ſymbolum, Credo in ſanctam eccleſiam, & cætera quæ ſequuntur, ſicut ſuperius dixit, Credo in deum patrem, & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, & in ſpiritum ſanctum, Sed tantum, Credo ſanctam eccleſiam catholicam, id eſt credo eccleſiam a deo congrega-

Credimus ſanctam eccleſiam non in eccleſiam.

tam eſſe, nō in ſanctam eccleſiam, vt in deum. Hac ergo prę poſitionis ſyllaba, creator ſecernitur a creaturis, & diuina ſeparantur ab humanis.

SANCTAM ECCLESIAM, *Proximo articulo di dicimus ſpiritum omnia ſanctificantem, hic eccleſiam audimus ab illo ſanctificatam. Eccleſia græca uox eſt. ab ἐκκαλεῖν quod eſt euocare. Vnde eccleſia quaſi euocata concio. Fides enim (vt ait Paulus) ex auditu eſt, auditus autem per verbum Chriſti, qui ergo per uerbum Chriſti euocati ſunt a ſimulachris mortuis ad deum viuum, ab ignorantię tenebris ad lucem Chriſtianæ veritatis, & obtemperarunt, eccleſia Chriſti dicuntur. Eccleſia autem duplex eſt, militans & triũphans, utramq; complectitur hic articulus. Triumphans eſt cœtus ille beatarum animarum cum Chriſto regnãtium, qui & de mundo & diabolo triumphauit, & regnat cum Chriſto ſecurus in æternum, quem Apocalypſis deſcribit, Hi (inquit) ſunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas & dealbauerunt eas in ſanguine agni, & ideo ſunt ante thronum dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in tẽplo eius, & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos, non eſurient neq; ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol neq; vllus æſtus, quoniam agnus qui in medio throni eſt, reget illos. & deducet eos ad fontes aquarum, & abſterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.*

Eccleſia quid ſignificet
Roma. 12
1. Petri. 2
Eccleſia duplex
Aug. in enc. 56. 57. 58
Apoca. 7

VT ad eccleſiam militantem veniamus, hæc bifariam conſideratur. Primum ſtrictius quatenus dicimus eos eſſe in eccleſia, qui ita ſunt in domo dei, vt & ipſi ſint domus dei, ſeu templum ſpiritusſancti, qui conſtituunt urbẽ illam beatã Hieruſalem de cœlo deſcendentẽ, a deo paratã,

Militans bifariam cõſideratur.
Aug. de fide ad Pet. Item lib. 7. cõtra Donatiſt.
Apoc. 2

1. Cori. 12 Rom. 12 Ephe. 4 Tit. 2 2. Timo. 2 conſtructam uiuis ex lapidibus, de quibus dixit Apoſtolus, Multi vnũ corpus ſumus in Chriſto Ieſu, quos & alibi uocat populũ emũdatũ ab omni iniquitate acceptabilẽ deo, ſectatorẽ bonorũ operũ, Eccleſia verò eatenus accepta ſoli deo nota eſt, quemadmodũ idẽ Apoſtolus ait: Cognouit dominus qui ſunt eius. Verũ ad eũ modum non oportet accipere Eccleſiæ uocabulum, vbi vel Chriſtus de audienda Eccleſia præcipit, vel Patres poſt Apoſtolos de authoritate Eccleſiæ diſſerunt, hanc. n. quę audiẽda eſt & cuius authoritas ſequẽda, nobis cognobilem atq; adeo uiſibilem eſſe oportet. Secundo ergo Eccleſia conſideratur, ut cõplectitur omnes qui habent communionem profeſſionis fidei, doctrinæ, & ſacramẽtorum ſecundum Catholicam & Apoſtolicam traditionem, Ad hunc modum, nimirum quod ad eam ſocietatem attinet, tam boni quam mali, per quandam colligantiam eiuſcemodi profeſſionis ac exterioris participationis ſacramentorum, ſunt in Eccleſia dei, mali tamen nõ ſecus, quam palea eſt in frumento. Et quemadmodum humano corpori, plerunq; adhærent membra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, quæ nonnunq̃ reſecanda veniunt, ne cætera membra horum contagione inficiantur, interdum toleranda, ne forte ſi abſcindantur, totum corpus in periculum ueniat, quæ etſi membris uiuis in uitali ſpiritu non communicent, colligantia tamen quadam uiuis adhærent, proindeque adhuc corporis membra dicuntur & corporis eſſe partes. Ita de Eccleſia, ad hunc modum accepta ſentiendum eſt, vt ſit populus in vnam profeſſionem fidei, & communionem ſacramentorum uocatus, cohærens ſaltem ſecundum unitatem profeſſionis, & uiſibilem quandam Chriſtianæ fidei formam. In quo

Margin notes: Eccleſia uiſibilis. — Aug. de fide ad Pe. c. 45. Boni & mali in ecleſia quomodo. — Matth. 15 — 1. Corint. 5

cœtu & bonos & malos dicimus eſſe permixtos, qui & ſi non ſint colligati omnes, unitate ſpiritus, & vinculo charitatis, colligati tamen ſunt ſecundum vnionem, vnius ſignaculi fidei, & corporaliter coniuncti, ſecundum viſibilia pietatis ſacramenta, quamuis nonnulli inter eos ſint impii, peccatores, auari, fornicatores, & id genus homines, ſecundum exteriorem fidei profeſſionem, formam quidem pietatis habentes virtutem tamen eius abnegantes.

2 Timot. 3

A D *hunc modum accipientes eccleſiam, excludimus ab ea tum excōmunicatos, tum hæreticos, ſchiſmaticos, item & paganos.* Excommunicatos, *quidem, quod publico eccleſiæ iudicio ab exteriori eccleſiæ conſortio, donec reſipiſcát, ſeparati ſint.* Hæreticos *autem & ſchiſmaticos, quod ſua ſponte eccleſiam exierint, deſeruerintq; eandem & contemnentes, et proſcindentes et perſequentes,* Paganos *vero, quod eccleſiam, veluti, in qua nec ſint nec unquam fuerint, nulla ex parte agnoſcant, ſecundum nullam, ne exteriorem quidem & uiſibilem formam religionis et ſacramentorum, eccleſiæ unquam adſcripti ſeu coagulati.* Nec *dubium eſt, magnum diſcrimen eſſe inter hos, quos a conſortio eccleſiæ penitus ſecludimus, et illos quos certa ratione vti membra, licet inutilia, ab eccleſiæ unione non repellimus.* Nam *gentes, itidem manifeſtos hæreticos, ſchiſmaticos et excōmunicatos, quamuis eccleſiæ membris cohabitent, et ſecundum exteriorem politiam cum eccleſiæ membris conuerſentur, nemo tamē eos eccleſiæ membra dixerit, quod ſecus eſt in Chriſtianis, quamuis publice peccantibus, ab eccleſiæ tamen cōſortio nondum reſecatis: ſcripturis id apertiſſime docentibus,* Paulus *Apoſtolus ad* Corinthiorum *eccleſiam ſcribens,*

Qui ab eccleſia ſint excluſi.

1. Corint. 5
1. Iohan. 2
Iohan. 2
Au li. 7. cōtra Donat.

Diſcrimē inter excluſos ab eccleſia, & inter peccatores non cū reſectos.

1. Corint. 5

culpat ipſos, quod audiretur inter eos fornicatio talis, qualis nec inter gentes. Et ſtatim apertum diſcrimen facit inter fornicarios & ſceleratos fratres, ac fornicarios ac ſceleratos huius mundi, quod illos uti membra contagioſa tolli ac ſegregari, & ut fermentum malitiæ ac nequitiæ, commixtum maſſæ, expurgari iubeat, donec reſipuerint, quemadmodum ipſe illic inceſtum fratrem excommunicat ac ſatanæ in interitum carnis tradit, ut ſpiritus eius ſaluus fiat in die domini, non tolleret autem nec ſegregaret, niſi eum intus in eccleſia fuiſſe fateretur. At hos, nempe fornicarios ac ſceleratos huius mundi, ibidem penitus foris eſſe dicit, & eos ad ſuum iudicium non pertinere. quid enim mihi (inquit) de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt uos iudicatis? nam eos qui foris ſunt, deus iudicabit. Auferte ergo (ut ſubdit) malum ex vobiſipſis. Hæretici ergo ac ſchiſmatici manifeſti, non intus, ſed foris eſſe dicuntur, vt qui ſecundum verbum Apoſtoli receſſerint, & non permanſerint in doctrina Chriſti, qui ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, pmanſiſſent utiq; nobiſcum, quibus ne vel aue dicamus uel hoſpitiũ præbeamus, idem Apoſtolus uetat, ac Paulus hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem deuitari præcipit quod ſubuerſus ſit qui eiuſmodi eſt, & delinquat, quum ſit proprio iudicio condemnatus. Quod ſi (ut omnes ſolent hæretici) ſe eccleſiæ membrum eſſe ſimulet, ſtatim ut innotuerit, eccleſiam exiiſſe, ac palmitem areſactum eſſe, eccleſiaſtico ſarculo reſcindendus eſt, ne uiti officiat.

Paulus excommunicat fratrẽ inceſtum.

1. Iohan. 2

10.2 epiſt.

Cum hæreticis non cõmunicandũ.

Timo. 3

Iohan. 13

E T ne quis hoc diſcrimen uanum eſſe putet, ſed intelligat Chriſtianos, uitę licet nõ ſatis inculpatę ac carnali

Malos ſuo modo in eccleſia eſſe cõprobatur.

ter viuẽtes, atq; a deo letalibus criminibus cõtaminatos (modo tamen pacem integram tum quod ad fidei profeſſionem ac doctrinam, tum quod ad ſacramentorum participationẽ attinet, cum membris viuis retineant) ad prędictum modum in eccleſia eſſe Chriſtus eccleſiam ſuam, aream uocat, quæ continet & paleam & triticum, Sementem quoq; ſeminatũ in agro, in quo quum ſuperſeminatur loiium, ſuccreſcunt ſimul zizania & triticum. Sagenã item in mare miſſam, atq; ex omni genere piſcium cõgregantem, malosq; piſces ſimul cum bonis permixtos habentem. Itidem vineam, in qua ſunt palmites, non tantum vuas, ſed & labruſcas facientes. Regnum etiam cœlorum appellat eccleſiam, quod confert decem virginibus, quinq; prudentibus, et quinq; fatuis. Deniq; quemadmodum in arca Noe *animalia munda erant ſimul cum immundis, ita & in eccleſia, quandiu in hoc mundi pelago iactatur, bonos habebimus & malos.*

Matth. 3 L. c. 13 Matth. 13 Matth. 20 Iohan. 15 Matth. 25 Gene. 7

HAec autem noſſe oportet omnem Chriſtianum, ne exiſtimet eccleſiam propter malorum permixtionem deſerendam, et aliam quærendam. Verum in omnibus (uti Auguſtinus ait) tenenda eſt beatiſſimi Cypriani pleniſſima charitatis pietatisq; ſententia, dicentis: quanquam in eccleſia videamus eſſe zizania, non tamen debet perturbari aut fides aut charitas noſtra, neq; de eccleſia recedere debemus ob id, q; zizania in eccleſia eſſe cernimus, quin potius ubi videmus eccleſiam opprimi per impios, hic fidei articulus, quẽ tractamus, nos confirmabit, ne deſperemus, ſed ſciamus eccleſiam eſſe permanſuram, et nauiculam iactamdam quidẽ, ſed non ſubmergendam.

Cypria. ad Max. Aug. contra Creſco. gramma. ca. 31 Matth. 16 Matth. 14

Ob malos pontifices nõ extenuãda eccleſiæ authoritas

SEcundo, vt intelligamus non extenuandam eccleſiæ authoritatem, multo minus ab eccleſia recedendum ob id, ꝙ interdum cathedram occupent Pontifices uitæ non ſatis inculpatæ, aut ꝙ in eccleſia præſidere conſpiciamus crimi-noſos, modo tamen per legitimam ordinationem ius et poteſtatẽ miniſterii acceperint, et in communione permanſerint. Siquidem eum qui ſemetipſum conſtituerit Epiſcopum, nemini ſuccedens, nemine legitima ordinatione epiſcopatũ dante, quantumlibet ſub ſe congreget multitudinem populi, et dicat ſe ſeruare ac docere quatuor Dei Euangelia, apoſtolicam ſcripturam, et fidem et charitatem cum cæteris eccleſiis, non poſſe tamen eccleſiæ membrum eſſe, palam eſt.

Iren. contra hære lib. 4 ca. 4. 3. 63 Tertull. de preſcrip. hæred. Cyprianus.

Sacramẽta efficaciter conferuntur per malos miniſtros.

Eccleſiæ ergo ordinem authoritatemquè ob malos tantummodo mores miniſtrorum labefactare, planè ſchiſmaticum eſt. Nam etſi tales eccleſiæ miniſtri, uitam ducẽtes improbatam, ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint et iuſti, quandiu tamen eccleſię membra ſunt, et ab eccleſia tolerantur ſpiritũ ſanctum, qui Chriſti et eccleſiæ miniſteriis, quę per eos agũtur, aſſiſtit, habent, per quem in eccleſia peccata remittunt ac ſacramẽta efficaciter impertiuntur. Neq; enim ideo non ſunt efficacia ſacramẽta, quia per malos tractantur. Omnia enim ſacramenta, licet indigne tractantibus obſint, proſunt tamen per eos digne ſumentibus, In miniſtris enim, quatenus miniſtri ſunt, non attendimus meritorum diuerſitatem, ſed tantum uirtutem ac poteſtatem eius cuius munere funguntur. Non enim pendent ſacramenta ex dignitate miniſtrorum, ſed ex mandato et ordinatiõe diuina. Clamat contra Corinthios Paulus, ꝙ æſtimarint baptiſmi gratiam a miniſtris dicentes, Ego quidem ſum Pauli, ego autẽ Apol-

Vis ſacramẽtorum ex ordinatiõe dei 1. Corint. 1

lo,ego uero Cephe,ego uero Chriſti,quaſi diuiſus eſſet chriſtus,uel Paulus, vel Apollo pro ipſis crucifixi,aut in nomine Pauli,et non potius Chriſti baptizati eſſent.Proindeq; grauiter arguit eos,ut ſchiſmatis reos,dicens,Quum ſit inter uos zelus et contentio,nonne carnales eſtis et ſecundum hominem ambulatis?Quid enim Apollos?quid vero eſt Paulus. Miniſtri eius cui credidiſtis.Ego quidem plãtaui,Apollo rigauit,ſed qui incrementum dat,deus,Itaq; neq; qui plãtat eſt aliquid,neq; qui rigat.ſed qui incrementum dat,Deus. 1.Corint.3

Hac de re,multę inſignes in ſcripturis ſententiæ extant in Euangelio Iohannis legimus Baptiſtæ teſtimonium, Qui (inquit)miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit. Super quem uideris ſpiritum deſcendentem et manentem ſuper eum,hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto,Similiter apud cęteros Euangeliſtas,Ego baptizo uos aqua,ille autem baptizabit vos in ſpiritu ſancto.Docet idem aperta Chriſti ſententia,honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ,in qua tamen impii ſedebant:Super cathedram(inquit)Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi,quæcunque dixerint,facite. Et iterum:Vade & oſtende te ſacerdoti.Itidem alibi:Ite,& oſtẽdite vos ſacerdotibus.Et quid apertius,eo quo ait:Qui uos audit,me audit,qui uos ſpernit:me ſpernit? Vbi miniſterii authoritatem a miniſtris in ſe transfert.Baptizatus ergo ab immundo ſacerdote nihilo ſecius mundatur, non ab immundo,ſed a Chriſto qui intus baptizat in homine,in quem oportet totam ſpem ponere.Maledictus enim, qui confidit in homine. Iohan.3 Matth.3 Marci.1 Lucæ.3 Matthe.24 Matth.8 Lucæ.17 Lucæ.x

TErtio, hæc noſſe oportuit, vt ſciamus malos in eccleſia Dei præſidentium mores, non tanti æſti- Ephe.4

mãdos,ut nos dubitare faciant,vbi nam ſit eccleſia Chriſti, quod hac tempeſtate multis vſu venit,qui fluctuant ab omni vento doctrinæ,a nobis recedentes,& in angulum aliquem ſe recipientes,dicere incipiunt,Ecce hic Chriſtus, ecce illic.Sic enim fieri non oportuit.Notas & ſigna habemus longe certiſſima, quæ nos de eccleſia,ubinam ſit, dubitare non ſinunt,Principio nemo negat,in eccleſia ſynceram doctrinam,euangelicam & apoſtolicam eſſe oportere.Et hanc pręcipuam eſſe eccleſię notam,iuxta illud,Oues meæ uocem meam audiunt,& quod eſt apud Paulum:Si quis prædicauerit alíud Euangelium anathema ſit.Sed hæc nota nõ ſtatim defendet nos ab hæreticis.Nam & ipſi iactant ſe Chriſtianum habere nomen,& apud ſe ſolos eſſe Chriſti fidem, ſacramenta, & ſcripturas, ſed aut mentiuntur detorquentes ſcripturas,aut grauiter falluntur. Nam & Cyprianus ait, Scripturas ſi ſeruarẽt,eccleſiã Chriſti cognoſcerent,et in ea permanerent:quærendã eſt enim eccleſia in ſcripturis ſacris, vbi manifeſte cognoſcitur, quibus deſignatur ipſa ab Hieruſalem incipiens creſcere,& inde per apoſtolos diffundi in omnes gentes,ſecundum ſeriem ſucceſſionis durans ad hæc vſq; tempora.Quiſquis ab hac eccleſia catholica fuerit ſeparatus,quantumlibet ſe laudabiliter viuere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere(quod a Chriſti vnitate ſeiunctus eſt)non habebit uitam æternam,ſed ira Dei manet ſuper eũ,quiſquis autem,in hac eccleſia bene vixerit,nihil ei præiudicant aliena peccata,quia communio malorum non maculat aliquem communione ſacramentorum,ſed conſenſus factorum. Hæc eſt ergo ſola religionis Chriſtianæ machina,quę cunctas hęreſes ſemel abolet.Ipſa inquam concors doctrina, omnium

ſanctorum

Margin notes: Matth.23 Mar.13 Luce.17 — Certiſſima ſigna eccleſiæ catholicæ: — Ioh.x Galat.2 — Cyprianus: — Aug.ad circẽ.epi.150 ad Donati. epiſt.160. Lucæ,24

ſanctorum patrum, ſecundum ſuorum temporum ſucceſſiõnes, concorditer reddentium teſtimonium verbis Chriſti & Primitiuæ eccleſiæ cõſuetudini. Quod ut paulo euidẽtius fiat, ex ſcripturis manifeſtum eſt eccleſiæ colligantiam non tantum conſtare, aliquorum hominum conſenſu in vnam aliquam fidei profeſſionem, ſacramentorumq; communionem, aut in eadem Euangelia, eaſdemq; canonicas ſcripturas, ſed præter hæc, ordo in eccleſia retinendus eſt, veluti quidam eccleſiæ nexus, non quem humana præſumptio adinuenit, ſed quem Chriſtus inſtituit, qui in eccleſia ſua omnia ordinatiſſima eſſe uoluit, ſingulaq; membra ſuis officiis defungi, diuidens vnicuiq; gratiam, prout vult, proindeq; poſuit ac dedit quoſdam apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios uero Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii, in ædificationẽ corporis Chriſti, donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei & agnitionem filii Dei, in uirum perfectum, in menſuram plenitudinis Chriſti. Et quur hoc neceſſarium fuerit, continuo addidit, dicens, vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ in nequitia hominum, Officia ergo Chriſtus in eccleſia diſcreuit, non parem membris omnibus tribuens poteſtatem, ſacerdotalem inſtituens functionem, cui annexuit non humanam, ſed planè diuinam poteſtatem, nempe prædicandi Euangelii, remittendi & retinendi peccata, dandi ſpiritum ſanctum, claudendi & aperiendi regnum cœlorum, conficiendi corpus & ſanguinem dominicum, ac cætera ſacramenta eccleſiæ miniſtrãdi. Hanc poteſtatem collaturus Chriſtus Apoſtolis, iam renatis ac ſpiritum ſanctum habentibus, poſt reſurrectionem in-

Conceſſio patrum legitima

Colligantia eccle. & quibus conſtet.

Ordo eccleſiæ nexus.

1. Corin. xii
Ephe. 4

Chriſtus in eccleſiam diſcreuit officia.

Marci ulti.

Luc.22 *ſufflans dixit, Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeri-*
1.Corint.4 *tis peccata, remittuntur eis,* Hanc *inſufflationem* Auguſti-
Iohan.20 Matth. 18 Auguſtinus *nus ac cæteri patres, peculiarem gratiam ac poteſtatem in-*
1.Timot.4 *terpretantur, quæ per traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impoſitionem rite ordinantur, de qua di-cit* Apoſtolus *ad* Timotheum: Noli *negligere gratiam* Dei,
Matth.10 *quæ in te eſt per impoſitionem manuum presbyterii.* Vi-
Marci. 3 6 Luc.9.10 *ſibili ergo ordinatione per* Chriſtum *inſtituta, per* Apo-
Acto.14 Ti.1 *ſtolos dein facta, & in nos continua ſucceſſionis ſerie de-ducta, ad retinendam eccleſiæ unitatem quàm maxime opus erat.*

Iohan.10 Marci. ulti. N*Am nunquam ſchiſmatum fuiſſet finis, niſi Chriſtus, non tantum inuiſibili, ſed & uiſibili iuſſione ac ſacramento, Apoſtolos ſuos miſiſſet dicens: Sicut me miſit uiuens pater, & ego mitto uos. Et iterum, Euntes in mundum vniuer-*
Matth.ult. Roma. 10 *ſum, prædicate* Euangelium *omni creaturæ, baptizantes eos, in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti, docentes eos omnia ſeruare quæcunque præcepi vobis. Quomodo enim*
Acto.13 *prædicabunt, niſi mittantur vt* Apoſtolus *ait?* Non *enim tut to vlli hominum creditur ſe inuiſibiliter miſſum aut a* Deo *unctum eſſe, dicenti, Quum &* Paulus *Apoſtolus &* Barna*bas viſibili ſacramento ſegregandi erant apoſtolica autho-*
Tit.1 *ritate ad eccleſiaſtica miniſteria.* Et Paulus Titum *officii*
Legitima episcoporũ ſucceſſio eccleſiæ, Nota. *commonens ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſi-cut & ego diſpoſui tibi. Quærenda eſt ergo eccleſia apud eos, apud quos eſt concors doctrina, & legitima epiſcoporum ſucceſſio; ab apoſtolorum temporibus ad hæc uſque tempora deducta.*

QVod patres apertiſſime docēt, & in primis Irenæus uetuſtiſſimus epiſcopus, qui non multo poſt Apoſtolorum tempora floruit: hanc ſententiam paſſim inculcat. Nam lib. iiii. aduerſ. hæreſ. cap. iiii. ſic habet. Agnitio uera (nimirum eccleſię) eſt apoſtolorum doctrina, & antiquus eccleſiæ ſtatus, in vniuerſo mundo, & charactere corporis Chriſti, ſecundum ſucceſſiones epiſcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoq; loco eſt, eccleſiam tradiderunt, quæ peruenit vſq; ad nos cuſtodita. Et poſt pauca: Et pręcipuum dilectionis munus (ſubaudi, eccleſia habet) quod eſt pretioſius q̃ agnitio, glorioſius autem q̃ prophetia, omnibus autem chariſmatibus ſupereminens; & eiuſdem lib. ca. xlv. (vbi refert ſe audiſſe presbyterum, qui audierat ab his qui Apoſtolos uiderant) ait: Vbi igitur chariſmata dñi ſunt poſita, ibi diſcere oportet veritatē, apud quos eſt ea quę eſt ab apoſtolis eccleſiæ ſucceſſio, quod hinc cōfirmat, quia poſuit Deus primo in eccleſia Apoſtolos, &c. Eādē ſentētiā lib. iii. cap. i. ii. iii. iiii. & v. aduerſus hęreticos grauiſſime ac luculētiſſime defendit, vindicans authoritatē & traditionē eccleſię, quę ab Apoſtolis per ſucceſſionē prєsbyterorum cuſtoditur, perueniens vſq; ad nos. Et eiuſdē aſtruēs unitatē: Pleniſſima (inquit) eſt hæc oſtenſio, unam & eādem uiuificatricem fidem eſſe, quæ in eccleſia ab Apoſtolis vſq; nunc ſit conſeruata, & tradita in veritate. Et ne quis putaret ſolius fidei ſucceſſionē ſufficere lib. iiii. cap. xliii. ait: His tantum presbyteris obediendum, qui ſucceſſionē habent ab Apoſtolis; qui cum epiſcopatus ſucceſſione, chariſma veritatis certum ſecundū placitum patris acceperunt, reliquos qui abſiſtunt a principali ſucceſſione, & quocunque loco colliguntur; ſuſpectos

Ire. li. 4. tra hęr. 63

Ire. li. 4. cap. 45

Ire. li. 3. c. 1. 2. 3. 4. & 5

Iren. lib. 4. c. 43

Schiſmatici qui ſeipſos prępoſitos conſtituunt.
2. Tim. 3
2. Tim. 6

habendos, vel quaſi hæreticos & malæ ſententiæ, vel quaſi ſcindentes & elatos & ſibi placentes, aut rurſus vt hypocritas quæſtus gratia, & vanæ gloriæ hoc operãtes, qui omnes à veritate decidunt. Et hæretici quidem (vt ſubdit) alienum ignem offerẽtes ad altare dei, id eſt, alienas doctrinas, a cœleſti igne comburentur, quemadmodum Nadab *&* Abiu, *et qui exurgunt contra veritatem & alios adhortantur aduerſus eccleſiam* Dei, *remanent apud inferos, voraginæ terræ abſorpti, quemadmodum qui circa* Chore, Dathan, *&* Abyron, *qui autem ſcindunt & ſeparant vnitatem eccleſiæ, eandem quam* Hieroboam *pœnam percipiunt a* Deo. *Hæc ille.*

Num. 16

3. Reg. 14.

Cui reliqui ſancti patres vno ore omnes aſſentiũtur ac ſubſcribunt. In primis autem Tertullianus *lib. de præſcrip. hæreticorum, vbi docet epiſcopum principalem in vnaquaq; eccleſia, habuiſſe authorem, vel* Apoſtolum, *a quo ius & poteſtatem ſacerdotii acceperit. Itidem* Cyprianus *paſſim, ex profeſſo vero in* Epiſtola ad Antonianũ: *Eos docet eſſe ſchiſmaticos, qui ſe præpoſitos cõſtituũt ſine vlla ordinationis lege, qui, nemine epiſcopatũ dante, epiſcopi ſibi nomen aſſumũt,* Cui Hieronymus *accedit: Sine chriſmate (inquit) & epiſcopi iuſſione, neq; presbyter neq; diaconus ius habẽt baptizandi. Deniq; vt cæteros ſileamus, diuus* Auguſtinus *clara voce pronuntiat, eos extra eccleſiã eſſe, qui relicto* Epiſcopo Dei, *ſuccedanea ordinatione præſidente, aut ſibimetipſis aut ſemetipſos conſtituunt præpoſitos, primates, & epiſcopos.*

Tertull. de pſcri. hæi e.

Cypiãn epi. ad Antonia.

Hieronym⁹.

Auguſtinus.

Plebs nõ habet poteſtatem pro ſuo arbitratu miniſtros eccleſiæ cõſtituendi.

VBi in primis eos perſtringit, qui etſi eccleſię ordinariam poteſtatem verbis ornent, tamen re ipſa confundunt, aſſerentes apud eccleſiam, hoc eſt, promiſcuum populum ius eſſe conſtituendi miniſtros, modo hi qui titulum

habent ordinariç poteſtatis,dare nolint. *Interpretantur*q́; *eccleſiam eam,quæ habet purũ verbum dei abſq́; omni alia nota*.Ordinarios autem tum nolle dare dicunt,quum nõ ſtatim dant,quos ipſi petunt homines reprobos circa fidẽ,quo hoc cõtendunt,vt plebs aliqua,male perſuaſa,ſe tantum purum Dei verbum habere,cõtemnat eccleſiaſticam ordinationem,& miniſtros legitime cõſtitutos pro ſuo arbitratu reiiciat,& ſibimet ipſi conſtituat magiſtros,pruriẽtes auribus, & huc torquent ſcripturas,afferentes illud : Cauete a pſeudoprophetis. Et illud : Oues meç vocem meam audiunt. Et hoc : Si quis aliud Euangelium prædicauerit,præterq̃ quod prçdicatũ eſt vobis,anathema ſit,Imo non tãtum ſcripturas torquent, ſed & patres citãt,in primis Cyprianum,quaſi is plebi poteſtatem fecerit interpretandi ſcripturas,deſtituendi,ac conſtituendi pro ſuo arbitratu miniſtros,quum tamen Cyprianus in eo quem citauimus loco,diuerſam ſententiam acerrime tueatur. Adferũt ergo,quod Cyprianus habet epiſto.iiii.ubi ait : Propter quod plebs obſequens præceptis dominicis & deum metuens,a peccatore præpoſito ſeparare ſe debet,nec ſe ad ſacrilegi ſacerdotis ſacrificia miſcere,quũ ipſa maxime habeat poteſtatem,uel eligendi dignos ſacerdotes, uel indignos recuſandi. Sed ipſi videre non uolunt. hanc epiſtolam de hæreſiarchis Martiale & Baſilide ſcriptam eſſe,Et in hoc ſcriptam eſſe,vt doceat, plena diligentia & exploratione ſyncera,oportere ad ſacerdotiũ deligi eos,quos Deo cõſtet fore acceptos,nõ tantum ſuffragio plebis (q̃uis & plebem adhiberi cõuenerit,vt præſente plebe, vel detegantur malorum crimina,uel bonorum merita) ſed legitima & iuſta ordinatione accedente nimirũ ſacerdotali

Iohan. 10
Gala. 1
Cyp. epiſt. 2
Obiectio.
Dilutio.

Oſee.88 *authoritate, alioqui cõpetet in plebem, quod per Oſeam do minus dixit, Sibimet regem conſtituerunt, & non per me.* Propterea (vt ibi ſubdit Cyprianus) *de traditione diuina, & apoſtolica obſeruatione ſeruandum eſt & tenendum, vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpoſitus ordinatur, epiſcopi eiuſdẽ prouinciæ proximi quiq; cõueniãt.* Et *epiſcopus eligatur plebe præſente.* Et poſt pau
Matth. 23 Marci. 13 Lucæ. 21 *ca: quãuis domini uoce prædictũ ſit deficiente mundo bona quoq; deficere, mala uero ac aduerſa proficere.* Non ſic ta*men, q̃uis nouiſſimis temporibus in eccleſia dei, aut euangelicus uigor cecidit, aut Chriſtianæ uirtutis, & fidei robur elanguit, ut non ſit portio ſacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas, & fidei naufragia ſuccumbat. Sed fortis, & ſtabilis honorem diuinæ maieſtatis, & ſacerdotalem dignitatem plena timoris obſeruatione tueatur.* Aperte ergo Cyprianus diffinit, aliud eſſe eligere, ac nominare hominẽ, qui incipiat eſſe paſtor, aut epiſcopus, quod permiſſum eſt plebi, aliud conſtituere paſtorem, quod proprium eſt Apoſtolo
Acto. 14 Tit. 1. rum, & eorum, qui ipſis ſuccedũt. Vt enim ſcriptura habet, Apoſtoli conſtituerunt diaconos, presbyteros, ac epiſcopos per loca, & ciuitates. Deniq; aliud eſſe inſtituere ſacerdotiũ, ſeu epiſcopalem poteſtatem, quod proprium eſt Chriſti.

QVod autem Cyprianus ait, licere plebi, ſeparare ſe a peccatore, & ſacrilego ſacerdote, uel intelligendum eſt de eo, qui extra legitimam ordinationem eccleſiã exiens, cathedram occupat, uel ſi malis generatim intelligere, cognoſces aliud eſſe, uitare perſonam uitiis corruptã, maxime cum eccleſiæ legitimo iudicio a conſortio reſecta ſit. Aliud uero ſeparare ſe a cathedra, hoc eſt, aliud eſſe, con-

temnere corruptam uitam hominis in cathedra ſedentis, aliud contemnere ſacerdotalem poteſtatem, nam & hæc in malis epiſcopis honoranda eſt, non uita; hanc fuiſſe Cypriani ſententiam, ipſe ubique teſtatur & exemplo declarat. Nam & ipſe (vt beatus inquit Auguſtinus) cum auaris & rapacibus, non ſolum laicis, & clericis, ſed & epiſcopis, atque Pontificibus, panem domini manducabat, & calicem bibebat, nec tamen terrebatur verbo Apoſtoli iubentis, non commiſcere illis nec cibum ſumere, ſufficiebat enim illi a talibus corde ſeiungi, uita & moribus diſtingui, qui non poterat ab eis corporaliter ſeparari. quare ſi plebs ex uita ſcelerata paſtoris ſcandalizetur, non ſeparet ſe ob id a paſtorali poteſtate, non conſtituat ſibi proprio arbitratu parochum, ſed expectet eccleſiæ iudicium, quæ ſeruata lege Euangelii, debet tollere malos, ac contumaces a communione. Interea autem ſequatur plebs Euangelii præceptum. quæcunque dixerint uobis, facite, ſecundum opera vero facere nolite.

Sacerdotalis poteſtas etiam in malis honoranda.

Auguſtinus

Quid agendum plebi, cui præfectus eſt malus paſtor.

Matth. 10

Matth. 23

IAm quod de puro verbo adſerunt, non eſt audienda plebs, uindicans ſibi cenſuram, & authoritatem de puritate verbi cognoſcendi. Nam ſi quibuſlibet licebit de puritate ſcripturæ, & doctrinæ pronunciare, tot erunt eccleſiæ, quot ſunt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes ſchiſmaticos ſuperbia inflatos, aut miſerabili cæcitate deceptos, dicere; ſe tenere ſcripturas, & recte ſentire de domino noſtro Ieſu Chriſto: nomen Chriſtianum fortiter iactantes. Neque enim ſibi blandiantur (vt inquit Hieronymus) ſi de ſcripturarum capitulis uideantur ſibi affirmare quod dicunt. Nam & diabolus de ſcripturis nonnulla eſt loquutus, & ſcripturæ non in legendo, ſed in intelligendo conſiſtunt. Alioqn (ut ſubdit) ſi literam ſeq̃

Plebi non eſt deferendum iudicium de puritate doctrinæ.

Hieronym⁹

Matth. 4

mur, poſſumus & nos quoq; nouum vobis dogma compone re, vt afferamus in eccleſiã non recipiendos, qui & calceati ſunt & duas tunicas habent, ex ca.ix. Lucę detorto, ſed puritas doctrinæ expendenda eſt non ſecundum traditionem præſentis, aut huius vel illius particularis eccleſiæ, huius vel illius interpretis, ſed ſecundum traditionem ab initio a temporibus apoſtolorum concordi patrum ſententia ad nos vſq; deductam. Non enim ideo quia Cyprianus aut Hieronymus aut Auguſtinus ita docuit, ſed quia eccleſia Chriſti ab initio ſecundum ſucceſſionem, ſerie ad hæc vſq; tempora deducta, ex ſcripturis ſic credidit, tenuit, docuit, & prędicauit, idem credendum ac docendum eſt.

Lucæ.9. Vniuerſalis, & perpetua traditio eccleſiæ.

QVare nemo nobis opponat eccleſiam præſentem in ſingulis membris poſſe falli, aut eccleſiæ præſenti nõ licere nouos fidei articulos condere. Neq; enim hoc dicimus, eccleſiam præſentem pro arbitratu ſuo poſſe diffinire & ſtatuere de fidei articulis, Sed doctrinam eccleſię dicimus eam quæ ſpiritu Dei ab Apoſtolis in nos vſq;, concors deriuata eſt. Innititur ergo præſens eccleſiæ antiquæ fidei, antiquis ſcripturis ac traditionibus veteris eccleſiæ apoſtolicæ, cui hæc eccleſia per fidei ſpiritum copulatur.

Obiectio. Dilutio. Cũ in eccleſia quæſtio orietur, quo recurrendũ.

SI ergo (quemadmodum Irenæus lib. 3. cap. 4. pulcherrime dixit) de aliqua quæſtione diſputatio eſt, oportet ad antiquiſſimas recurrere eccleſias, in qbus cõuerſati ſunt apoſtoli, & ab eis de propoſita quæſtione ſumere quod certum eſt. Quid autem ſi neq; Apoſtoli quidem ſcripturas reliquiſſent nobis? nonne oportebit ordinem ſequi traditionis, quem tradiderunt his quibus cõmittebant eccleſias, cui & barbari aſſenſerunt, atramento ſcriptam habentes, per ſpiri

Ire. li. 3. c. 4.

2. Corint. 3
Gala. 1

tum in cordibus ſuis ſalutem? Hæc ille. Proinde'q; Paulus dixiſſe videtur, Si quis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, nimirum traditione, non ſcriptura.

Aug. contra Manichæos.

Præſens eccleſia credit quemadmodum primitiua.

IRenæo conſentit Auguſtinus contra Manichæos: Palàm (inquit) eſt, quod in re dubia ad fidem ac certitudinem valeat authoritas eccleſiæ, quę ab ipſius fundatiſſimis Apoſtolorum ſedibus, vſq; in hodiernum diem durans ſuccedentium ſibi tot epiſcopoꝝ ſerie, & tot populoꝝ conſenſione firmatur. Iam ſi inſpicientes veteris eccleſiæ traditionē et antiquiſſimoꝝ patrum volumina, planè videmus veteris eccleſiæ doctrinam prorſus cum doctrina eccleſiæ præſentis conuenire, & in hiſce quę fidei ſunt, faciem & ſtatum eccleſiæ præſentis, eſſe antiquo ſtatui conſentaneū, & eccleſiā Chriſtianam impræſentiaꝝ credere & obſeruare, quemadmodum credidit & obſeruauit eccleſia, quæ fuit, quum Bernardus ageret in humanis, Et eccleſiam eam, quę ętate Bernardi fuit, in eiſdē fidei rebus, ita credere et docere, quēadmodum tota eccleſia Chriſtiana, quę Bernardū ſexcētis et multo pluribus annis anteceſſit, quę et baptizabat infantes, & pro defunctis orabat, & ieiunia commendabat, et vota obſeruabat, et ſanctorum interceſſiones non reſpuebat, ac alia quæ nunc in contentionem vocantur, tradebat. Inſanimus profecto ſi concordi & vetuſtiſſima eccleſiæ traditione relicta, ſchiſmaticis aſſentiamur.

ET ut nunc occurrat aliquid, quod uel aperto ſcripturæ teſtimonio, uel ſynodorum generaliū authoritate aperte deciſum non ſit, ſed inter dubia cōputetur, ſua cenſura & authoritas etiam præſenti eccleſiæ ſubtrahenda non eſt, ad quā Chriſtus ultimum iudiciū retulit. Præterea præſens

Eccleſiæ cẽſura in rebus dubiis Matthe. 18

ecclesia poteſtatem habet inſtituendi ordinationes,& ritus eccleſiaſticos,ad fidem charitatemq́; ædificãdã,alendamq́;, quarum finis quum huc tendat, vt in eccleſia omnia(ſecundum diui Pauli præſcriptum)ordine,ac decenter gerantur, vt ſint pædagogia,ad ſecretiora myſteria capeſſenda,& ſacra reuerentius tractãda,vt ſint imagines pietatis,& fidei in oculos,& aures influentes,ut ſint fulcimenta uirtutis,& ſtimuli quidam nos admonentes,quid,a quo,quo tempore, quoue pacto ſuſcipi, agi,tractariq́; in toto iſto ordine conueniat omnino contemnendæ non ſunt.Quæ tamen ab eccleſia ſic inſtituũtur,non ut charitati(modo abſit ſcandalũ) interdũ cedere nõ debeant,ſed potius vt fidẽ,& charitatẽ prouehant,quales ſunt ieiuniorũ,feriarum,ac alii innumeri pii ritus,qui huc ſpectant,ut expeditiores ſimus ad audiendũ verbũ Dei,ſacramenta participandũ,& ſeruiendũ deo uiuenti,& proinde non tantũ utiles,ſed & neceſſariæ ſunt, in præſenti eccleſia,quæ multos carnales complectitur,quibus manuductione opus eſt.Quare qui has ſpernit,et reiicit, aut ut mera figmenta hominũ irridet,aut a Deo vetitas eſſẽ dicit, is cum deo,& diſcipulo eius Paulo pugnat. Nam ut cætera ſileamus,prior ad Corinthios epiſtola ſatis oſtendit, quàm fuerit diuus Paulus,in ritibus iſtis piis ordinãdis,atq; adeo obſeruãdis ſolicitus,ut pronuntiarit reiiciendos ſecus ſentientes.Si quis(inquit)vult contentioſus eſſe nos talẽ conſuetudinem non habemus,nec eccleſia Dei.

Finis ceremoniarum. 1.Cori. 15

2.Cori. 14

Ceremoniæ eccleſiæ neceſſariæ.

Paulus ceremonias aſtruit. 1.Cor. 11

Primitiuæ eccleſiæ in erudẽdis myſteriis maior scientia, tiue eruditio.

DEniq; ut præſens eccleſia non ſit eiuſdem illuminationis,& reuelationis,cuius illa fuit,quæ ſub apoſtolis,et ſtatim poſt Apoſtolos erat, quod ad docenda ; ac tradenda Chriſtianæ fidei myſteria,atque doctrinas attinet,quod

apoſtoli,ac ipſorũ proximi ſucceſſores,eccleſię primitiuę co lũnę,artius teſtimoniũ de his,quæ uiderant,perhibere pote rãt,qui & ipſum Chriſtũ,illiuſq́ opera uiderũt, & doctri nã exſacratiſſimo ipſius ore perceperunt,manifeſtationẽq́; diuini ſpiritus in ſignis,& prodigiis aſſequuti ſunt, quibus & ipſe Chriſtus poſt reſurrectionẽ aperuit ſenſus,vt intelli gerẽt ſcripturas prophetarũ. Pręſens tamẽ eccleſia eãdem authoritatẽ habet,quã illa primitiua,quod ad claues eccle ſiæ traditas attinet,quæ nihil aliud ſunt q̃ poteſtas eccleſia ſtica in docẽdo uerbo dei,in ſacramẽtis,cæteriſq́ myſteriis Chriſti diſpẽſandis,in remittẽdis,ac retinẽdis peccatis,in ex cõicando,ac reconciliando criminoſos, ac contumaces, ac aliis eiuſdem generis,de quibus ſuo loco latius dicemus.

Lucæ.23

Præſentis eccleſię par clauium au thoritas.

Claues q̃d

I*Am neminem offendet,q́ ſingulæ eccleſiæ ſuos interdũ ritus non ad modum conſentientes habeãt.* Hæc *enim di uerſitas,fidei ac charitatis communionem non diſſoluit, pręſertim quum idem finis ſit,& idem ſcopus,quem ſinguli in his rebus(ut diximus)intẽdunt,multominus q́ patres inter dum diuerſa tradere uidentur.* Nam *quod extra eos articu los,quos eccleſia,catholica traditiõe diffiniuit(cui illi ſcien tes nunquã repugnarent)ſalua fidei cõpage,& ſpiritu cha ritatis interdũ diſſonent,non ducimus abſurdũ,quod in his non immobili ſententia diffiniendo loquuti ſint.Cõperta eſt enim pietas fidei in eis non vacillare,quoniã omnia(in uni tate ecleſiæ uſq́ in uitæ finem manentes,)ad fidei ædifica tionem,& eccleſiæ concordiam alendam dixerunt.*

Diuerſitas particula rũ rituum non ſoluit catholicam cõmunionẽ.

Auguſtinus.

E*X quibus omnibus manifeſtum euadit, eccleſiam* Dei *quod ad exteriorem colligantiam, & communionem attinet,vſq́ in finẽ ſeculi habiturã permixtos bonos,& ma*

Epilogus.

los etiam ſecũdum rationem membrorum. Deinde quod ob malos mores uel præſidẽtiũ in eccleſia uel membrorum, ab eccleſiæ unione recedendum non ſit, ſed ſemper eccleſiæ au thoritas quærenda, ne perpetuo uel ob malos mores præſidẽtium, uel eccleſiæ mẽbrorum, etſi mortuorũ, hæreamus, num in corpore uerę eccleſiæ ſimus, nec ne. Deniq; ad quam regulam ſcripturæ interpretatio & dubiarum rerum quæ in eccleſia occurrunt, determinatio exigenda ſit.

In eccleſia ſtricte accepta ſoli prę deſtinati.

INterim tamen, quod & ſupra diximus, nõ inficiamur ad Eccleſiam ſtrictius acceptã, quatenus ſcilicet ii in Eccleſia eſſe dicuntur, ex quibus Ciuitas dei conſtat, tantum uitę ſpiritualis participes, & ſibi mutuo in ſpiritu charitatis cohærentes, pertinere. ad quem modũ Eccleſia eſt corpus Chriſti myſticum, ſeu congregatio fidelium, in unitate fidei & charitatis vinculo, ſub uno capite Chriſto militãtium, ipſique capiti (ex quo totum corpus per nexus coiunctioneſq; ſubminiſtratum & cõſtructum creſcit in augmẽtum dei) ꝑ uiuam fidem & charitatem cohærẽtiũ, Quã hic ſymbolum appellat ſanctam, id eſt, mũdã ac puram, quãquam & ſancta recte dicatur, quod ſit deo cõſecrata: ſicut ſanctum domino dicitur, quod eſt illi ſacrum. Deniq; quod ad eam rationem, qua ſanctum inuiolatum appellamus, eccleſia omnino inuiolabilis eſt fundata ſupra firmam petram, id eſt Chriſtum, adeo ut ne portæ quidem inferorum aduerſus eam prę ualere poſſint. Talem eccleſiam cõſtãtem tãtum ex mẽbris participibus uitę ſpiritualis & occulta quadam cõnexione in ſpiritu charitatis cohærẽtibus, Apoſtolus Paulus deſcribit Ephe. quinto. Chriſtus (inquit) dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundãs eam la-

Ephe.2 Coloſſ.1 Ephe.4

Eccleſia cur ſancta dicatur.

Lucæ.2

Matth. 16

Ephe.5

uacro uitę, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non hã bentem maculam aut rugam aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata, nutritq; & fouet eam, quia membra ſumus corporis eius & de oſſibus eius.

N*Ec prætermittẽdum cenſemus, quod miſſæ ſymbolum (ut quæ uera ſit eccleſia, manifeſtius reddat) unã ſanctam dicit, nam eccleſiæ catholicæ nihil ita peculiare eſt, quam unitas, proindeq; inter alias notas, qua uiua membra eccleſiæ dinoſcuntur, hæc eſt, quod ſupportant inuicem in charitate ſolicita ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis.* Symb. Conſtant. *Vnum (inquit Apoſtolus) corpus & unus ſpiritus, ſicut uocati eſtis in una ſpe uocationis ueſtræ, unus dominus, una fides, unum baptiſma, unus deus & pater omnium, qui eſt ſuper omnes, & per omnia & in omnibus nobis. Vocati ergo ſumus in unitatem ſpiritus, ut ueritatem facientes in charitate creſcamus, in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & cõnexum per omnem iuncturam ſubminiſtratiõ. ſecundum operationem in menſuram uniuſcuiuſq; membri augmentũ corporis facit in ædificationem ſui in charitate. Et alibi, Sicut enim in uno corpore multa mẽbra habemus, omnia autẽ membra nõ eundem actũ habent ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autẽ alter alterius membra, habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes, & cętera quæ ſequũtur. Hæc in canticis deſcribitur in hũc modũ, Vna eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ electa genetrici ſuę, Hæc eſt tunica illa inconſutilis deſuper cõtexta per totum, quæ ſciſſa non fuit, de qua Chriſtus dixit apud Iohannem. Et erit unum ouile & unus paſtor.*

4. nota. 1 Vnitas ac charitas mutua eccleſię peculiaris. Ephe. 4

1. Cor. 12

Iohan. 19 Iohan. x

Aug. de bap-tis. contra Donat. lib. 5. cap. 27
Canti. 4

HAec deſcribitur hortus concluſus ſoror mea ſponſa, fons ſignatus, puteus aquę uiuę, paradiſus cum fructu pomorũ. Quod intelligere nõ audet Auguſtinus, niſi in ſanctis & iuſtis, non auaris, fraudatoribus, rapacibus, ebrioſis & inuidis, quibus baptiſmum habuiſſe cum iuſtis commune eſt, cũ quibus nõ habent cõmunẽ charitatẽ. Numerus ergo

Ephe. 1
2. Timo. 2
Canticor. 2
Predeſtinatorum tres gradus
Gala. 5

iuſtorum, qui ſecundũ propoſitũ uocati ſunt, de quibus dictũ eſt. Nouit dominus qui ſint eius, *ipſe eſt hortus cõcluſus, fons ſignatus, puteus aquæ uiuę, paradiſus cum fructu pomorũ.* Ex hoc numero (ut ſubdit Auguſtinus) *quidam ſpiritaliter uiuunt, & ſupereminẽtẽ uiã charitatis ingrediũtur, & cũ præoccupatũ hominẽ in aliquo delicto inſtruũt in ſpiritu lenitatis, intendũt ne & ipſi tententur.* Et *cũ forte ipſi præoccupãtur, reprimitur in eis aliquãtulũ, nõ autẽ extinguitur charitatis affectus, rurſuſq; reſurgens & inardeſcens priſtino curſui reſtituitur.* Norunt enim dicere, *Dormitauit anima mea præ tœdio, confirma me, in uerbis tuis.* Quidã *uere adhuc carnales & animales, prouectus ſuos inſtãter exercẽt. & ut cibo ſpiritualiũ fiant idonei ſanctorũ myſteriorum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiam iudicio manifeſta ſunt, in* Dei *timore deuitant, & ut minus minuſq; in rebus terrenis, & tẽporalibus delectẽtur uigilãtiſſime ſatagunt, regulam fidei diligenter inquiſitam firmiſſime tenent, & ſi quid ab ea deuiant, cito* authoritate *catholica corriguntur.* Ex *numero etiam eorum qui nequiter uiuunt, aut etiam in hæreſibus uel in gentilium ſuperſtitionibus iacent, nouit dominus qui ſunt eius, qui nobis quidem foris eſſe uidentur.* Dei autem *præſcientia intus ſunt, ipſe enim nouit ſi conuertantur ad eum & uiuant,*

Pſal. 113
Tit. 2

QVod ergo diximus, ſanctam eccleſiam nõ habere ma culam aut rugam intelligendum eſt de criminibus le talibus, a quibus omnes qui chriſtiani ſumus et poſ= ſumus & debemus abſtinere, opitulante ſpiritu Chriſti, qui confirmabit nos uſq; in finem ſine crimine in die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti. A leuioribus autem, quis dicere poteſt ſe mundum eſſe: Sed hi naui verius ſunt q̃ maculę fa cile diluibiles, aut quod dicimus eccleſiã nõ habere maculã aut rugã, nõ ſic accipiẽdũ eſt, quaſi iã ſit tota pulchra, ſed quod ad ſummã puritatẽ enitatur & a Deo pręparetur, ut tandẽ glorioſa appareat. Nũc enim propter quaſdã igno= rãtias & infirmitates membrorũ ſuorum habet eccleſia, un de quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra.

[Margin: Eccleſiã nõ habere maculam quo modo accipiendum. 1 The. 5. 1. Corint. 1. 1. Iohan. 2. Aug. lib. retra. cap. 19. Matth. 6. Luc. xi]

CATHOLICAM, Eccleſia ſancta appellatur ca= tholica, hoc eſt uniuerſalis, protendens palmites ſuos in quę libet & loca & tempora, tum prętérita, tũ pręſentia, tũ fu= tura, ſecũdũ ſeriem ſucceſſionis, naſcentiũ & decedentium continuata ſub uno duce inuiſibili, Deo, in unitate fidei & religionis. Proindeq́; hęc eccleſia non eſt affixa ulli loco, re gioni, genti, aut familię, dicẽte ſcriptura: Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci, Non eſt perſonarũ acceptio apud Deum, ſed in omni gẽte & loco, qui timet Deũ, acceptus eſt illi. Qui cunq; ergo ab Adã in præſens vſq; tempus fuerũt, ac dein= ceps uſq; in cõſumationẽ ſeculi erũt de fide in vnum Deum & Chriſtum eius (quem ſancti ab orbe condito in ſpiritu uẽ turum, & diaboli regnum deſtructurum nouerunt) conſen= tientes, vnius eiuſdemq́; fidei & ſpiritus uiuificãtis ſignacu lo obſignati, de eccleſiæ membris ſint, nouerint ſe mutuo, nec ne, Sufficit enim ſcire hanc ſocietatem ſpiritu Chriſti.

[Margin: Eccleſia cur catholica dicatur. Eccleſia nõ eſt affixa ulli loco. Galat. 3. Roma. 2. Acto. 10. Iohan. 8. 2. Pet. 1. Hebræ. xi]

conglutinatam, in orbe ſemper fuiſſe & vſq; in conſummationem ſeculi futuram, Viderunt *ſancti ab orbe condito die Chriſti, & gauiſi ſunt.* Viderunt *autem partim diuino et ſupercœleſti lumine illuſtrati, partim diuinis promiſſionibus innixi, quæ ſtatim poſt* Adæ *lapſum (ne deſperaret homo) inſonuerunt de ſemine, quo conterendum foret ſerpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes.* Proindeq́; *manifeſtum eſt, & ueteris & noui teſtamenti vnam eandemq́; eccleſiam eſſe fundatam ſuper fundamentum prophetarum & apoſtolorum, hoc eſt Chriſtum, qui vtriuſq; teſtamenti finis eſt, & utriuſq; populi fundamentum, lapis ille angularis quo vterq; populus connectitur.* Vocamus *ergo eccleſiã catholicam, q̃ ramos & palmites ſuos per vniuerſam terram extendat, quemadmodum dominus pronuntiauit eccleſiam ab* Hieruſalem *incipientem creſcere, donec perueniat in omnes gentes,* Prædicabitur *(inquit)* Euangelium *regni in uniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet conſummatio.* Et *iterum oportebat* Chriſtum *pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam et remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab* Hieruſalem. Et *alibi:* Eritis *mihi teſtes in* Hieruſalem, *in* Iudæa *&* Samaria *vſq; ad ultimum terræ, non quod neceſſe ſit, eccleſiam indies maiorem fieri, ſed quod quotidie accreſcant noui palmites ex gentibus, aut rurſus, non quod nulla ſit natio, vbi in præſentiarum non uigeat fides, quòd poſſibile ſit, nonnullas adhuc eſſe gentes, quibus* Euangelium *prædicatum non ſit, ſed quod finis ſeculi uenturus non ſit, donec* Euangelium *ſalutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit* Ex *quibus omnibus eſt cõſequẽs hæreticos inſanire, qui aſſerunt totum*

Marginalia: Matth. ulti. Iohan. 8 — Gene. 3. 12 — Ephe. 5 — *Fundamẽtũ eccleſiæ Chriſtus.* — Pſal. 117 — *Ante finẽ ſeculi prædicabitur euãgeliũ per totum orbẽ.* — Matthe. 24 — Luc. 24 — Acto. 1 — *Non eſt neceſſe eccleſiam indies maiorẽ fieri.* — *Inſaniũt hęretici, qui apud ſe tantum fidem aiunt eſſe.*

runt totum terrarum orbẽ apoſtataſſe, & fidẽ tantũ apud ſe remanſiſſe, & a ſua parte in quodam terræ angulo ſtare.

CVr autem ſymbolum miſſæ addat, apoſtolicam ſupe- rius expoſuimus ac docuimus; Spiritum ſanctum re- mittentem peccata, nõ alibi reſidere quàm apud eccleſiam apoſtolicam, cui Ieſus dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quo rum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Hic enim ſpiritus copulat & ſociat omnia eccleſiæ membra, non ſecundum corporalem congregationem, in vnam patriam, prouinciã, regionem, ſed ſecundum ſpiritualem copulam, in uno fidei ſacramento, in vna profeſſione, in vno grege, in vno ouili, ſub uno paſtore, ſub vna cathedra.

Eccleſia cur apoſtolica dicatur. Iohan. 20

Eccleſiæ copuli ſub uno paſtore, ſub una cathe dra.

DEnique noſſe oportet ex ſcripturis, duas eccleſias eſſe, vnam Dei, alteram diaboli, unam Chriſti, alteram Sa tanæ, unam piorum, alteram malignantium. Prioris author eſt Deus, & ſanctificator ſpiritus ſanctus, de qua hic articu lus loquitur. Alterius, Diabolus per apoſtatationem a Deo. Duæ quidem ciuitates, quarum vtraque uti corpus quoddam creſcit uſque ad conſummationem ſeculi, de quorum ortu, pro greſſu ac exitu inſigne uolumen ædidit Auguſtinus, cui no mẽ a parte meliori indidit de ciuitate Dei. Conſtat autem eccleſia malignantium ex conuenticulis ſchiſmaticorũ, hęre ticorũ ac aliorũ impiorũ aduerſus eccleſiaſticæ hierarchiæ trãquillitatẽ conſpirãtiũ, quę licet innumera ſint, uariis titu lis ſe uenditantia & inter ſe contraria. In hoc tamen con- ueniunt, quod vni eccleſiæ catholicæ nunquam non inſi- diantur, aduerſantur, ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fiduciam præbet, quod non præ- ualebunt aduerſus eam.

Duæ eccleſiæ, altera dei, altera diaboli.

Aug. de ciui tate dei

Matthe. 16

Extra eccleſiæ unitatem nemo ſaluatur
2.Corin.2

CRedimus ergo vt huius articuli finem tandem faciamus, vnam tantum per totum terrarum orbem ſanctã eccleſiam catholicam, quæ per ſpiritum ſanctum in vnitate fidei colligitur, conſeruatur & gubernatur, quodq; nullus ſaluari poſſit, uel qui de hac eccleſia non eſt, uel qui ab illa rite reſectus eſt, niſi ſe illi reconciliet. quod fit quum per eccleſiæ miniſtros authoritate clauium in gratiam recipitur, nam & ſæpe in ſcripturis, eccleſiæ miniſtri, iudices, rectores, moderatores, & paſtores eccleſia dicuntur. Quemadmodum ſi diuo Chryſoſtomo credimus, dictum eſt Marci. xviii. Si te nō audierit is, dic eccleſię, id eſt, eccleſiæ præſulibus ac præſidētibus, quibus Chriſtus ligandi ac ſoluendi poteſtatē cōmiſit.

Chryſoſt.
Marci. 18

SANCTORVM COMMVNIONEM.

ARticulus iſte potius explanatio eſt proxime prioris, q̃ articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum ſit per ſanctam eccleſiam, & quem fructum referat qui eccleſiæ catholicæ uiuum eſt membrum. Sancta enim eccleſia (vt paulo ante diximus) eſt cœtus & congregatio fidelis populi, unum Deum, unum Euangelium, unam fidem, unam ſpem, in uinculo charitatis profitentium, atq; eiuſdem ſpiritus, eorundemq; ſacramentorum participationem habentium, Credimus ergo, non ſolum in cœlis ſed & in terris eſſe talē ſanctorum ſocietatem, ſpiritu Chriſti conglutinatam, idq; arctiſſima coniunctione myſtici corporis cum capite ac inter ſe membrorum, adeo, ut in hac ſocietate talis quidam ſit cōmunio omnium bonorum operum, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mundi, qualis eſt membrorum corporis inter ipſa ſocietas, Proindeq; credimus aliorum omnium piorum

Sancta eccleſia quid.
Ephe.4
In ſocietate ſanctorum cōmunio bonorum operum.
1.Corin.1

hominum benefacta nobis ſubuenire, nos iuuare, defende re ac confirmare, Donec tamen membra corporis, hoc eſt eccleſiæ fuerimus. Hinc eſt quod Chriſtus nos orare docens, iubet non ſibi quemꝗ peculiariter aliquid rogare, ſed uelut vnius corporis membra, eodem animata, ſpiritu, quod in commune omnibus expediat poſtulare, quemadmodum ſuo loco in expoſitione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & ſic adimplemus legem Chriſti.

Oramus pro inuicem, ut unius corporis membra. Matth.6 Luca.11

Gal.6

Cæterum extra hanc ſanctorum communionem, quæ eſt eccleſia, ne propria quidem benefacta conducunt cuiquam ad ſalutem, quamlibet etiam in ſpeciem eximia. quapropter etſi pro Chriſti nomine quis ſanguinem fundat, tamen ſi in hac uita non tenuit eccleſiæ catholicæ unitatem, non habebit æternam ſalutem. Nam ſi unam ſanctam eccleſiam, ſanctorumꝗ communionem credimus (quæ eſt Chriſti corpus myſticum) conſequens eſt, eum nullam cum ſanctis cō munionem habere qui hanc vnitatem deſerit, in corpore quoꝗ Chriſti myſtico non eſſe qui ab illa recedit. Nec pertinet ad Chriſti præmia qui relinquit eccleſiam Chriſti, alienus eſt, prophanus eſt, hoſtis eſt, deniꝗ, habere non poteſt Deum patrem, qui non habet eccleſiam matrem, in qua ſola eſt remiſſio peccatorum. Et ideo ſequitur.

Auguſtinus

Cyp. de ſim plicitate.

REMISSIONEM PECCATORVM.

EX ſuperioribus manifeſtum euadit, non propter aliud factum eſſe, ut & pater mitteret filium, & ipſe filius ſuſciperet hominē ſanandū & ſpiritus ſanctus ſua dona in nos

Au. de ſymbo. ad c. te. lib.2. ca.10

*eſſunderet, niſi vt noſtrę animæ a ſarcinis peccatorũ libera-
rẽtur. Suſcepit quidẽ Chriſtus totũ hominẽ, & in anima, et
in corpore curãdũ, a cura tamẽ animi capit, tãdẽ etiã cor-
pori daturus felicitatẽ, immortalitatẽq́; quin priorẽ curam
animę adhibẽdã eſſe q̃ corpori demõſtrauit, quũ paralyti-
cũ ſanaret: Fili (inquit) cõfide, remittũtur tibi peccata tua.
Deinde quũ uidiſſet peruerſam Iudæorũ mẽtẽ: Vt (inquit)
ſciatis, quia habet poteſtatẽ filius hominis in terra dimitten-
di peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatũ tuũ & ambu-
la. Neceſſe eſt enim, ut prius interius ſanus ſit, qui exterius
ſaluus eſſe deſiderat, quẽadmodũ dominus alibi ait: Munda
prius quod intus eſt, ut fiat & id quod deforis eſt mundũ.*

Quo ordine hō per Chriſtum curetur

Matth. 9
Marci. 2

Matthe. 23

CRedimus ergo in ſola eccleſia Chriſti, neq; vſquã alic-
bi eſſe remiſſionẽ peccatorũ. In eccleſia inquam, non
hæreticorum, ſed ſancta catholica & apoſtolica, in ſpiritu
Chriſti congregata, eſt remiſſio peccatorum per baptiſmũ;
& poſt baptiſmum per pœnitentiam & claues eccleſię da-
tas. Baptiſmus quidem extra eccleſiam eſſe poteſt apud hæ-
reticos baptizantes, in nomine patris & filii & ſpiritus ſan-
cti, ſed prodeſſe non poteſt ad remiſſionẽ peccatorũ, niſi ba-
ptizatus ante finẽ uitæ ſuæ, catholicæ eccleſię reconciliatus
redditus, & incorporatus fuerit. Quia etſi habeam (inquit
Apoſtolus) omnem fidem, & nouerim omnia myſteria, cha-
ritatẽ autem (quę in hæreticis & ſchiſmaticis ſe ab vnitate
eccleſiæ ſeparantibus non eſt) non habuero, nihil ſum. Nam
& in diebus diluuii neminem legimus extra arcam potuiſ-
ſe ſaluari. In eccleſia autem catholica, ſanctũ baptiſma, om-
nia prorſus delicta delet, & originalia & propria, ut amo-
do non imputentur. Innouat ſiquidẽ hominẽ per baptiſmũ

In ſola eccleſia Chriſti catho. remiſſio pctõrum eſt.

Aug. de fide ad Pet. c. 37 & ſequen.

1. Corin. 1

Gene. 7
Au. de sym. ad cat. lib. 3 cap. 10. & lib. ult. ca. 9

qui fecit illum, præuenit gratia etiam ipſam infantiam, ut ſint liberi, per Chriſtum liberati, qui in Adam a diabolo tenebantur ante captiui. Deoneratur anima ſarcinis peccatorum, vt libertate nouæ uitæ induta, aduerſus diabolũ cum adiutorio diuino fortiter ualeat dimicare, eumq; a quo ſuperata eſt, ita ſuperet ut in regnum Dei tranſlata de hoſte deuicto ſecura regnet cum ſuo capite Chriſto. Quum ergo baptizati fuerimus, ducere uitam bonam in præceptis Dei debemus, ut baptiſmum cuſtodiamus uſq; in finem.

Baptizatis quomodo agenda uita.

Hierony.

AT ſi poſt baptiſmum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, ſupereſt ſecunda poſt naufragiũ tabula, nempe pœnitentia, per quam lapſis in uirtute ſanguinis Chriſti, donatur remiſſio peccatorum, miniſterio clauium eccleſiæ in perſona Petri traditarum: Tibi dabo (inquit) claues regni cœlorum, quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quęcunq; ſolueris ſuper terram, ſoluta erunt & in cœlis, Et iterum Mat. xviii. Amen dico uobis, quæcunq; ligaueritis ſuper terram, erunt ligata et in Cœlo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram, ſoluta erunt & in Cœlo. Et hæc pœnitentiæ ianua, non aperitur, niſi per ſpiritum ſanctum illuminantem & conuertentem, quemadmodum Apoſtolus dixit: Ne forte det illis Deus pœnitentiã ad cognoſcendum ueritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis, ſed de hoc ſuo loco latius. Tantum meminiſſe omnes debent tunc demum remitti nobis peccata, ſi nos uiciſſim proximo remiſerimus. Hic locus foret non importunus de ſeptem eccleſiæ ſacramentis dicendi, ſed ne lectorem ad ſymboli finem properantem remoremur peculiarem illis locum, ſtatim poſt calcem huius explanationis reſeruamus.

Matth. 16

Matth. 18

Pœnitentiæ effector ſpiritus ſanct⁹

2. Timot. 2

Matth. 6

Marci. xi

Non aliter remitti peccata, niſi nos uiciſſim proximis remittamus

CARNIS RESVRRECTIONEM.

Hō conſtat Corpore.

IAm diximus, Chriſtum totum hominem curandum & ſaluandum ſuſcepiſſe. Conſtat autem homo anima & corpore. Anima rurſus duas partes habet rationalem, & uitalem ſeu ſenſitiuam. Rationalis (qua carent beſtiæ) mens ſeu ſpiritus dicitur, qua Deo ſeruimus, non prius tamen quā hic ſpiritus noſter, per ſpiritus ſancti gratiam exoneratus à peccatis & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apoſtolus: Mēte ſeruio legi Dei, Et iterum: Teſtis eſt mihi Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo. Altera pars, nempe uita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, quæ quum etiam in electis & innouatis non omnino concupiſcentiam carnalem exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Poſtremo, tertia pars, quæ tātū uiſibilis eſt ultimū & infimū in nobis, corpus eſt noſtrū. Iam natura corrupta refingitur, & perficitur, quū ſpiritus hominis ſubiicitur ſpiritui Dei, & quū ſequitur ducentē Deū per uerā fidē & bonā uoluntatē, Dein quū anima ſpiritui noſtro per ſpiritū Dei innouato, ad bonā operationē ſubditur, Quod non tam cito fit q̄ ſpiritus noſter ſpiritui ſancto ſubiugatur, aliquanto enim tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia diffluit, refrenatur. Et ideo aſſidua in nobis donec uixerimus pugna eſt, qua ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem, & caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Sed tamen quia & ipſa carnalis anima mundatur, recipiens ſtabilitatem naturæ ſuæ dominante ſpiritu, qui ei caput eſt, cuius rurſus caput eſt ſpiritus Chriſti, non dubitandum, ſed firmiter credēdū eſt, corpus etiam ipſum, beneficia Chriſti tandē propriæ

Aug. de fide & ſym. c. x.
Mente.
Roma. 7
Anima.
Quō natura corrupta refingitur.
Roma. 8
Gal. 5
Luc. 2
Aſſidua & perpetua in nobis pugna.
Gal. 5

naturæ reſtitui, quamuis non tam cito q̃ uel anima uel ſpiritus reſtituuntur, ſed tempore opportuno, in nouiſſima tuba quum mortui reſurgent incorrupti & nos immutabimur. 1. Corin. 15

CRedimus ergo per ſpiritum ſanctum reſuſcitandam omnem carnem, hoc eſt, omnes homines ſecundum corpus & carnem reuicturos, tam pios q̃ impios, tam bonos q̃ malos, ſic ut eadem caro quam circumferimus, quæ mortua eſt & ſepulta, ac computruit, reſuſcitanda ſit, quod aperte oſtendit Paulus, quum reſurrectionem carnis tradit, addito pronomine, dicens, Oportet corruptibile hoc. Quũ enim dicit, hoc, in carnem quam geſtamus, quaſi digitũ intẽdit. quid enim aliud eſt dicere mortale hoc, q̃ ꝗ hæc uiſibilis caro ſit reuictura? Sicut & apertiſſime Iob teſtatur, dicẽs, Et rurſus circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum meũ, quem uiſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, et non alius. Reſurget ergo hoc corpus ad immortalitatẽ. quæ piis atq; impiis communis erit. ſed longe diuerſa ratione; nã piis æternam beatitudinem, impiis uero æternos cruciatus adferet, quemadmodum apud Danielem prophetam legimus: Quia tunc reſurgent qui ſunt in terræ puluere, hi quidem in uitam æternam, hi autem in opprobrium & confuſionem æternam. Sicut Chriſtus dixit, Et procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in reſurrectionem iudicii, id eſt, æternæ condẽnationis, quẽadmodum explanatius dicitur in ſymbulo Athanaſii. Ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam, & qui mala egerunt, ibunt in ignẽ æternum.

Per ſpũ ſanctũ reſurrectio mortuorum

Eadem corpore reſurgemus.

1. Corin. 15

Iob. 19

Immortalitas piis & impiis communis ſed diuerſa ratiõe

Danie. 12

Symbolum Athanaſii.

Reſurget ergo caro non mutata ſubſtantia, ſed qualitate, quod ſi Deus noua corpora creare poteſt, cui dubiū quin, & hæc corpora ad immortalitatem reſtituere poſſit? non immutata corporis ſubſtantia, ſed corporis qualitatibus. Non contradicit ergo reſurrectioni corporum, quod
1. Corin. 15 Paulus prima Corinthio. xv. (vbi toto capite reſurrectionem corporum ex profeſſo demonſtrat) ait: Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, hoc enim oſtendere uoluit, quod caro & ſanguis cum his qualitatibus corruptibilibus non reſurgant. Subdit enim, neque corruptio corruptelam poſſidebit.

queſtio. Reſponſio. 1. Corin. 15 Dicet ergo quiſpiam, quomodo ergo mortui reſurgēt, quali corpore venient? Audi reſpondentem Paulum, Inſipiens tu, quod ſeminas, non uiuificatur, niſi prius moriatur. Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum, vtputa tritici, aut alicuius cæterorum. Cyp. in sym. Similitudine reſurrectio corporū docetur. Deus autem dat illi corpus ſicut vult, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Quaſi diceret, quod in ſeminibus quæ tu in terrā iacis per annos ſingulos fieri vides, hoc in tua carne quæ legi Dei ſeminatur in terra, futurum eſſe nō credis? Nonne quum diuerſe ſemina quis in vnum permiſcet, & hęc indiſcreta ſeminat, uel paſſim ſpargit in terram uniuſcuiuſque ſeminis ſatio quocunque loco fuerit, competenti tempore ſecundum naturæ ſuæ ſpeciem germen producit? & culmē ſuæ formæ, ſuique corporis reparat? quid ergo mirum, ſi Deus uniuſcuiuſque carnis ſubſtantiam, quamuis uarie diſperſam, mutatis qualitatibus reparet ac refingat, ſic vt unicuique animæ non confuſum aut extraneum corpus, ſed ſuum quod habuerat, reparetur, vt ſubinde idem corpus cum anima ſua

uel pudica coronari, uel impudica puniri poſſit.

HAec eſt ergo ſumma fidei noſtræ, quæ ſeparat nos ab infidelibus, qua ſine, vana eſt fides noſtra, tum ꝙ qui credit reſurrectionem mortuorum, neque credit ꝙ Chriſtus reſurrexit, tum ꝙ nos, ſi in hac uita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſimus omnibus hominibus. Hæc inquam eſt baſis totius fidei noſtræ, quæ piis in hoc ſeculo, præcipuum adfert ſolatium contra omnes afflictiones, impiis uero terrorem, alioqui in omnia ſcelera ſine modo prolapſuris. Porrò hic articulus inſignis eſt (quod ad pios attinet) promiſſionum magnitudine, vt ex multis paucul as referamus. Chriſtus (inquit Paulus) reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, et per hominem reſurrectio mortuorum, & ſicut in uno omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur, primitiæ Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti, qui in aduentū eius crediderunt. Et ſtatim poſt, Stella a ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum, ſeminatur in corruptione, ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, ſeminatur in infirmitate, ſurget in uirtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus Adam in animam uiuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum uiuificantem, primus homo de terra, terrenus, ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Igitur ſicut portamus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. quibus & hæc addit, Ecce myſterium uobis dico, Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba, Et cætera quæ ſequuntur. Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcri-

Summa fidei noſtræ. 1. Corin. 15

Baſis fidei, reſurrectio mortuorum.

1. Corin. 15

ptus eſt: Abſorpta eſt mors in uictoria, vbi eſt mors uictoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuus? hoc eſt peccatum. Stimulus

1. Theſſ. 4

enim mortis, peccatum eſt, quod tunc euacuabitur. Et iterū, quid dulcius illa conſolatione, quæ eſt ad Theſſaloñ. Nolo uos (inquit) ignorare fratres de dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent, nam ſi credimus quia Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita Deus eos qui dormierunt per Ieſum, adducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui relicti ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dominus in iuſſu, in uoce archangeli, in tuba Dei, deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos qui uiuimus qui relicti ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aera & ita ſemper cum domino erimus. Itaq; (ut ſubiicit) conſolemini inuicem in uerbis iſtis. Quod magis ſolatium homini pio adferri poteſt, q̄ quod Deus per Apoſtolum ſuum teſtatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, ut in occurſum domini ſuſpenſa nubibus, & aere uectata rapiantur? quinimo, quod deus trāſformabit corpus humilitatis noſtræ cōfiguratū corpori filii claritatis ſuę, facietq; æquales angelis, ſicut in Euangelio pollicitus eſt, in reſurrectione mortuorum non nubent neq; nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo, ut uiuant cum ipſis in æterna uita. Et ideo ſequitur.

Nullū ſolatium pio homini maius, quā q̄ Chriſtus reſurrexit.

Cy. in ſym. Gloria corporum piorū poſt reſurre.

Matth. 2

ET VITAM ETERNAM.

QVid iucundius? quid dulcius? quid optatius hac ſymboli concluſione, qua in Chriſto manentibus poſt glo

rioſam reſurrectionem corporum promittitur æterna uita, *Vita æterna fidei noſtræ concluſio.*
æterna felicitas, æternaque beatitudo. In hac lachrymarũ ualle nihil præſente uita charius ducimus; quæ tamen uix uita dicenda eſt, quem ergo nõ delectet ueræ æternæque uitæ fidelis promiſſio: Vita inquam corporis & animi nunquam *Vitæ æternæ dulcedo.*
finienda, Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius ob
noxium fami, ſiti, æſtui, frigori, indigentiæ, laſſitudini, ſerui *Apoca. 7 Quod ad corpus attinet.*
tuti, dolori, morti aut ullo incommodo, ſed erit immortalitate, agilitate, ſubtilitate, & claritate ſumma decoratum, ſicut ſcriptum eſt: Quod iuſti ſicut ſol fulgebunt, & ſicut ſplẽdor in firmamento dei. Et iterum fulgebunt iuſti & tanquã *Quod ad animũ attinet.*
ſcintillæ in arundineto diſcurrẽt. quod ad animũ attinet, nullis uitiis, nulla triſtitia aut mœſtitia ſolicitabitur, ſed perpetuo fruetur ſummo bono, qui eſt deus. Quæ fruitio quanta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mens humana *Eſaiæ. 6*
apprehendere poterit. Nec. n. oculus uidit, nec auris audi- *1. Corin. 2*
uit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Quis enim explicet, ex qua gloria, inquam glo *Ephe. 4*
riam ſanctorum corpora reſuſcitata tranſeant? quis cogitãdo aſſequatur, quẽadmodũ ſpõſa eccleſia in uirũ perfectum conuertatur, conregnatura Chriſto: quis explicare audeat? *1. Corin. 15*
quo ipſe filius quũ tradiderit regnum deo & patri, id eſt, cõgregationem fideliũ, ita illum hominẽ ſuſceptum ampliuſque clarificatum non dimittat, ut eam claritudinem quam habet cum patre, anteq̃ mundus fieret, ſuis fidelibus demonſtrare *Iohan. 17*
non differat? Deniq; quomodo erit deus omnia in omnibus, contemplantes delectabimur, & delectabiliter contemplando, dei uiſione fruemur, Idque in ſanctorum omnium commu- *1. Corin. 13*
nione ubi erit feruẽtiſſima charitas nõ minus de bonis alie-

Matthe. 18 nis q̃ de ſuis gaudens. Bonis inquam ſpiritualibus, quibus
Psal. 46 Vita æterna quid. fruuntur angeli, ſemper uidentes faciem patris qui in cœlis eſt, tum complebimus quod iubet Dauid: Vacate & uidete, quoniam ego ſum deus. Hæc eſt enim uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerum deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum.

Mors æterna, hæreditas impiorũ. QVemadmodum autem pii uitam æternam hæreditabunt ita impios mors æterna & animi & corporis, hoc eſt, æternum ſupplicium poſſidebit, Chriſtus dixit,

Matth. 25 Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in uitam æternam. Impiorũ enim immortalitas uerius æterna mors, quam immortalitas nuncupatur, quod æternos cruciatus tã animi quam corporis abſq; vlla ſpe ueniæ ſit allatura. quem admodum Paulus Roma. viii. Stipendia (inquit) peccati.

Roma. 8 mors: gratia autem dei, uita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Amen.

A M E N.

QVoniam omnia prædicta uериſſima eſſe indubitate credimus. Et quæ vel ad creationem vel redemptionem uel ſanctificationem noſtram pertinent patrem cœleſtem per filium, in & cum ſpiritu ſancto operatum eſſe, & nobis certo obuentura per dei miſericordiam credimus,

Amen quid. Idcirto dicimus, Amen, que uox eſt ſermonem confirmantis & ratum fore precantis, hoc eſt, ita certo fiat.

Soli deo ſaluatori noſtro, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum gloria, & magnificentia, imperium & poteſtas ante omnia & nunc & in ſecula ſeculorum. Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

Quid ſacramentum ſignificet ethnicis.

SACRAMENTI vocabulum *uarie accipitur, nã qui ad proprietatem latinę uocis reſpiciũt, & ex ethnicis tantum ſcriptoribus uerbi ſignificationẽ petunt, ſacramẽtum appellant iuſiurandũ ſeu obligationẽ numinis ac religionis interuẽtu confirmatã. Sed qui Biblia tranſtulerũt, ac cęteri ſancti patres eam uocẽ accõmodarunt, ad ſignificandũ id quod Grę ci myſteriũ dicunt, quod ſacrum ſecretum aut religioſum arcanum dicere poſſumus. In qua tamen ſignificatione interdum latius, interdum reſtrictius accipitur. Nã in genere accepto vocabulo, ſignificat omne religioſum arcanũ, ſeu omnem rem ſacram abſconditam, etſi alterius rei ſignum non ſit, uti dicimus ſacramentum diuinitatis. Et Paulus Epheſiis ſcribens, ait, Deum nobis ſacramentum uoluntatis ſuæ notũ feciſſe, ſecundum beneplacitum ſuum, quod aliis generationibus non eſt agnitum, ſed abſconditum a ſeculis, nempe gentes eſſe concorporales & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto Ieſu, in quo omnes habemus fiduciam ac acceſſum in confidentia per fidem ad ipſum. Itidem. i. Timot. iii. Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne. nimirum ipſum Chriſtũ innuens, magnum eſſe pietatis ſacramentum, quod quum ſit filius dei.*

Quid ſacris ſcriptoribus

Interdum latius accipitur

Ephe. 1

Per ſolum euangeliũ didicimus uolũtatem dei erga omnes gentes, a prudentib. huius ſeculi abſconſam

Interdum reſtrictius accipitur ſacramenti uocabulum.

Sacramenta uet. teſt.

Inuiſibilis, manifeſtatus eſt in carne. Frequentius vero ſacramentum dicitur ſacræ rei ſignum, quod eius ſimilitudinem gerit cuius ſignum eſt, quemadmodum ſigna & figuræ ueteris teſtamenti, ſacramenta appellantur, id quod familiare eſt patribus. Sic Auguſtinus ait: *Sacramenta quæ obſeruabantur ex lege prænuntiatiua tantum fuiſſe* Chriſti *uenturi.* De*niq; quod ad propoſitum noſtrum attinet, patres ſacramenti uocabulum ad ſignificandum peculiariter ſacramenta nouæ legis deflexerunt, ea ſcilicet, quæ ſunt ſigna uiſibilia inuiſibilis gratiæ* Dei *quam* Deus *efficaciter & certo in ipſis operatur, modo rite nec indigne tractentur & accipiantur. Qui enim ſuis ſacramentis ſe adiuturum promiſit* Deus, *mentiri ſeu fallere non poteſt.*

Aug. contra Fau. Manich. lib. 96. cap. 13. Interdũ ſtrictiſſime.

Roma. 3.

Ad hunc ergo modum accepto uocabulo, ſeptem numerantur eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt, Baptiſmus, Confirma*tio,* Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema *unctio,* Ordo, & Ma*trimonium.* Ex *ſcripturis enim animaduerterunt patres, hæc ſeptem myſteria recte ac proprie ſacramenta dici.* Quod *ita ſint ſenſibilia ſigna inuiſibilis gratiæ* Dei, *ut & ipſius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerant & cauſa ſint, quod ut paulo notius fiat, a rebus externis ſumamus exemplũ. Quædã ſunt quæ interdum propter ſe fiunt, interdum autem propter alia deſignanda, quatenus ſcilicet & dicuntur & ſunt ſigna, quemadmodũ annulus interdum datur, non ut ſit alterius rei nota, ſed tantum propter ſe.* Interdum *vero datur uti congruum fidelitatis ſignum, veluti quo dominus* Vaſallum *de feudo inueſtit, quo ſcilicet accepto,* Vaſallus *non ſolum de beneuolentia domini ſeu beneficio accepto certus efficitur, ſed & mutuum quoddam fœdus inter dominum &* Vaſal-

Septẽ eccleſiæ ſacramẽta.

Bern. in ſer. in cœna dñi de baptiſm. & ſacramẽto alt.

Quedã propter ſe fiunt quædã propter alia deſignanda

lum contrahitur, ut iam dicere qui annulum accepit, poſſit: Non reſpicio annulum, ſed hæreditas eſt, quam quærebam. Eodem modo ſentiendum ac tenendum eſt (quod eſt huius rei caput) nempe dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſigna quædam delegiſſe, per quæ deus in uirtute uerbi ſui peccatis noſtris mederetur, & nos quodammodo de gratia ſua in ueſtiret ac fœdere ſpirituali ſibi colligaret. Ita eñi ipſi Deo Opti. Maxi. ſemper uiſum eſt, ſubducere nos per ſenſibilia ad inuiſibilia. Nam quæ eſt humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuaricatione in nos deriuata, nõ poteſt homo ex ſeipſo in Dei cognitionẽ aſſurgere, aut Dei uoluntatem, in remittendo peccata, ratione deprehendere; Propterea Deus ſemper & uerbis & externis ſignis nobiſcum egit, per quæ nobis ſe manifeſtaret, ſuamq; erga nos uoluntatẽ indicaret. Atq; adeo quum iam multifariam multiſque modis, Deus olim loquutus fuiſſet in prophetis, conſulꝰiſſetq; uerbo, lege, ſignis & prodigiis, nouiſſime nobis loquutus eſt in filio ſuo, quem carnem ſumere & crucẽ pro nobis ſubire uoluit, ut in illum tanquam in ſignum potẽtiſſimũ à deo poſitum, ſimilem nobis factum, uiſibilem ac palpabilẽ intuentes, eundemq; audientes, Deum in ipſo agnoſcere, deo credere ac fidere, Deum denique ſuper omnia diligere inciperemus. In ipſo enim Dei potentia, ſapientia & bonitas perfectiſſime, euidentiſſimeq; reſplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et quo tandem ſigno deus potentius oſtendere potuit, nos ſibi præcipue curæ eſſe, quam quod filium ſuum unigenitum pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat uitam æternam? Et quoniam tota uirtus paſſionis Chriſti, quod ad

Chrũs ſacramẽta inſtituit ut per hec nobis mederetur nosq; ſibi colligaret. Ro. 2

Iohan. 1
Mat. 9
Rom. 10

Hebr. 1

Grego.

Luce. 1
Hebre. 2
1 Iohan. 1
Iohan. 3
2 Petri. 1
Iohan. 14
Roma. 5
Colos. 2
Iohan. 4
1 Iohā. 4

nos attinet, in applicatioñ. ſita eſt, vt ſcilicet eam gratiam
Iohan. 17 *(quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Chriſtus) participemus, dignatus eſt ipſe quædam poſt ſe ſacramenta relinquere, quæ ſuo uerbo & promiſſione firmauit, vt ſciremus per eorum legitimum vſum, fructum ſuæ paſſionis, nobis efficaciter & certo communicari. Potuit quidem ille ſi-*
Aug. li. 3. de trin. cap. 4 *ne omni viſibili forma gratiam ſuam nobis donare, ſed quoniam carnales ſumus, & ad ſpiritualia capeſſenda admodũ tardi, quod animi robur corporis ui, mole ac operatioñ.*
Iohan. 3 Matth. 16 Roma. 7 *debilitetur ac diſtrahatur, a fide, ſpe, & charitate ſubinde concidens, idcirco fragilitas carnis ſub forma uiſibili reparanda, incitanda, erudienda, fouenda & confortanda erat. Et ne quis de horum uiſibilium ſacramentorum uirtute adSubitaret, addidit Deus ſigno uiſibili, verbum promiſſionis, adhibuit quoq; inter initia ſacramentorum, uiſiones uiſibiles*
Apoc. 5 Aug. in Io. tracta. 80 Aug. in pſal. 109. 144 Chryſoſt. in Matth. ho. 12 Matth. 3 Marci. 1. Luc. 3 Acto. 1. Iohan. 20 Grego. *ac miracula, ut ea quæ ſemel facta cernimus, per eundem Chriſti ſpiritum, in ſacramentis indies fieri, fidei ardore credamus, Nam ut certa fide teneres, quum baptizaris, ſpiritũ ſanctum in te uenire, Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie ſupra Chriſtum quũ baptizaretur apparuit. Vt crederes quũ confirmaris, ſpiritum ſanctum tibi ad robur dari, factus eſt in die pentecoſtes ſpiritus uehemens, ac uiſæ linguæ diſpartitæ tanquam ignis, ſedentes ſupra apoſtolos, & ſic de cæteris, quæ euidentia ſigna quotidie replicari non eſt neceſſe, quum nobis ſola fides ſufficere debeat, quæ alioqui euaneſceret, ſi Chriſti uerbo addito ſacramento, abſq; euidenti miraculo credere detrectaremus.*

Sunt ergo ſacramenta noui teſtamenti principaliter inſtituta vt ſint certa & efficacia ſigna, uoluntatis & gratiæ

Dei

Dei in ſenſum externũ incurrentia, admonentia & erudientia nos, ut quod ſcris in ſpecie viſibili geri cernimus intus p Dei uirtutem effici credamus. Conſtat enim ſacramentum duobus, nempe elemento ſenſibili, uti ſigno & verbo, Verbũ eſt inuocatio trinitatis uerbo promiſſionis innixa, Elementum eſt aqua, oleum, &c. eiuſmodi. quemadmodum uero verbum inſtrumentum eſt, quo Dei voluntas ſignificatur & apprehenditur, & per quod ſpiritus ſanctus efficax eſt, ſicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per uerbũ Chriſti. Et iterũ, Euangeliũ eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Ita per ſacramenta tanquã quædam indicia ſeu teſtimonia Dei (quibus teſtatur ſe nobis placatum propter Chriſtum filium ſuum) ſpiritus ſanctus efficaciter operatur ſalutẽ & confert gratiam. In ſacramento ergo non tantum elemẽtum ſeu exteriorem ſpeciem reſpicimus, ſed magis uerbum.

Aug. contra Fauſt li. 19 cap. 16 M. ſigiſt. in 4 diſt. 1. ac tri p'l. Aug. in Ioh. tracta. 80

Roma. 10 Roma. 1. Aug. contra Fauſti. li. 19 cap. 14 Cy de card. op:. Chriſti. ſer. de baptis. Chriſti.

Vnde quum quæritur, quo ſacramenta uiſibilia operari poſſint in animam, ſeu partem hominis ſpiritualẽ & incorporalem, facile reſpondetur, virtutem ſacramenti non tribui ſeu aſcribi elemento exteriori, ſed Deum eſſe qui pro bona ſua voluntate per hæc ſenſibilia in verbo fidei gratiam inuiſibilem operetur, quã promeruit Chriſtus, ex cuius latere in cruce aperto, ſacramẽta nouæ legis fluxerũt. quod ergo ſupra diximus ſacramẽta nouę legis ita eſſe ſigna gratię, ut ſint & cauſa, intelligendum eſt non quod ſacramenta proprie & per ſe ſint cauſa efficiens, remiſſionẽ peccatorũ ſeu collationis gratię, Nã ad eũ modũ ſolus deus iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, ſed quod ſint cauſa, large ſumpto uocabulo, quẽadmodũ cauſam rei dicimus, ſine qua res fieri non ſolet, quãuis ſine ea fieri poſſit. Non enim (vt diximus) ſic

Ephe. 5 1. Petr. 3 Iohan. 19 Auguſti. in pſal. 138

Ger. in compẽ. tracta. 3 artic. 1 Ma. ca. 2.

alligauit deus potentiam ſuam ſacramentis,ut ſine illis gratiam ſuam donare non queat,quis ſine ſacramentis, quum illis conceditur uti,minime eam donet.Conſtat quidem pleriſq; ab exteriori communione ſacramentorum per præoccupationem mortis prohibitis,ſuam fidem & bonam voluntatem ſacramenta(ſi licuiſſet)percipiendi,ad ſalutẽ ſuffeciſſe. Interim tamen uis ſacramentorum (quæ inenarrabiliter ualet plurimum)contempta ſacrilegos facit.Impie quippe contemnitur, ſine quo non poteſt perfici pietas, quare eatenus ſacramenta gratiæ cauſa ſunt,quatenus ſpiritus ſanctus eorundem effectum in nobis operatus fuerit alioqui ſine ipſius ſpiritus opere ſacramenta nullam in nobis efficaciã habent.

Aug.in Le. que.1.9.li. 2 3 de trin. ca.7 lib.4. contra. Dona.c.22.
Aug.contra Fauſt.lib.9 cap.11
Auguſt. li.2 retracta.

Sacramẽta cur inſtituta ſint.

Hæc eſt ergo principalis cauſa inſtitutionis ſacramentorum nouæ legis,ut ſint præſentiſſima remedia contra peccatum,& efficacia ſigna gratię dei,quę ipſorum diſpenſatiõ. non reſiſtentibus fidei,& recipientibus non indigne,certiſſime confératur,Proindeq; ſic ſunt ſigna,ut non tantum ſignent,ſed & ſanctificent,ut hinc facile ſit diſcernere ſacramenta ueteris legis a ſacramentis nouæ legis.Illa.n.umbra futurorum fuerũt,ut ſignificarent,quę cum ſuo aduẽtu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt,& ideo ablata, quia impleta. Hæc vero inſtituta ſunt, uirtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora,numero pauciora,ut nõ tantũ ſignificarẽt ſed & mundarent ac ſanctificarẽt.Deinde (licet minus principaliter)ſacramenta inſtituta ſunt,vt ſint ſigna memoralia paſſionis ac mortis Chriſti, ſigna quoq; conſolatiõ.futuræ gloriæ.Deniq; ſigna excitantia in nobis fidem,ac cohortantia ad mutuam dilectionem,alioſq; ſanctos ac Chriſtianos mores,quo argumento ſæpe vtuntur ſancti patres.

Aug.contra Fauſt.li.19 cap.1.13. 14.16
Auguſt.in Pſal.73
Aug.contra Fau. lib.19 cap.9

Aliam inſuper inſtitutionis ſacramentorũ cauſam diuus Auguſtinus recenſet: In nullum (inquiens) nomen aut uerum aut falſum coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum uel ſacramentorum uiſibilium conſortio colligentur. Quamobrem dominus Ieſus Chriſtus leui iugo ſuo & leui ſarcinæ nos ſubdens, ſacramentis numero pauciſſimis obſeruation. facillimis, ſignification. præſtantiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum eſt in explanatione ſymboli, circa articulos qui de eccleſia ſancta catholica & ſanctorum communione ſunt. Au cõ. Fau. lib. 19. ca. 11. de do. chriſt. li. 3. cap. 9

Et ut reuertamur unde digreſſi ſumus, firmiter retinendum eſt, ſacramẽta his duobus conſiſtere, uidelicet uerbo & elemẽto, tanq̃ partibus quibuſdam ſubſtantialibus, quibus tamen eccleſia plerosq; ritus, tam ad decorẽ honoremq; ſacramenti, quàm ad denotãdũ et docendũ nos, quid in ſacramẽto agatur, addidit ſine quibus licet verũ ſacramentũ conſiſtere quidẽ poſſit, modo ibi ſint, uerbũ & elementum, tamen quum eiuſmodi ritus, diuinorũ myſteriorum pleni ſint; & magna cũ ratione a patribus inſtituti, nẽpe in excitationẽ fidei & charitatis, nequaq̃ contẽnẽdi erunt, quin potius ex doctrina Pauli (qui iubet ut in eccleſia omnia honeſte, ordinate ac ad ædificationem fiant) maxime circa ſacramentorum diſpenſationem, ne uileſcant uti fulcimenta pietatis diligentiſſime ac acerrime (niſi inſtãs neceſſitas prohibeat) retinendi ſunt tanq̃ catenulæ quædã eccleſiaſticæ unitatis. Magi. in 4. diſt. 1 Mag. in 4. diſt. 1 1. Cor. 14 Sacramẽta nouæ legis ſunt remedia contra peccatum.

Quanq̃ uero hæc legis nouæ ſacramenta præſentiſſima remedia ſint, quibus Samaritanus ille bonus vulnerato appropinquans & originalis & actualis peccati vulneribus medetur & corda noſtra per operationem ſpiritus ſancti, Lucæ. 10

in uerbo illuminata, ſanctificat, cõfortatq́, non tamen omnibus una eſt ſignificatio, non eadẽ dignitas aut uirtus, nam præter oẽm controuerſiã, duo inter alia pręcipua ſunt, baptiſmus & euchariſtia, at ſingulis ſuum eſt verbũ, quod formale ſacramenti quidam appellant. Suum itẽ ſignum rei externæ & uiſibilis, internam & inuiſibilem gratiam referẽs & adumbrãs, quod quidã materiale dicunt: Hoc vero *omnibus eſt cõe, q́ miniſter ſeu ſacramẽti diſpenſator, non ſuã, ſed* Chriſti *perſonã refert, quẽadmodũ in expoſitiõe articuli ſymboli* Apoſtolici*(qui de eccleſia catholica eſt) declarauimus.* Tantũ *hic repetiſſe ſuffecerit, ſacramẽta nec bonorũ diſpenſatorũ meritis ampliari, nec malorũ (modo in eccleſiæ cõſortio maneant) attenuari.* Alia *ratio eſt in hæreticis, nam etſi apud hæreticos ſacramẽta ſint & miniſtrentur, tñ non pręſtantur ad remiſſionẽ peccatorũ ſeu ſalutẽ, q́ extra eccleſiã ſacramẽtorum efficacia eſſe non poſſit, proindeq́ qui in hæreſi quacunq́ uel ſchiſmate, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, baptiſmi ſacramentum acceperit, integrum quidẽ ſacramentum accepit, ſed ſalutẽ (quæ uirtus eſt ſacramenti) non habebit, ſi extra eccleſiã catholicã, ſacramentũ non habuerit.* Debet *ergo ad eccleſiã redire, non ut ſacramentũ baptiſmi iterũ accipiat, ſed ut eccleſiæ reconciliatus, in ſocietate catholica uitam accipiat.* Et *ut quę diximus magis pſpicua fiat, de ſingulis ſacramẽtis ſpeciatim diſpiciemus, idq́ eo ordine ut primo de uerbo ſacramẽti,* Secũdo *de exteriori elemẽto,* Tertio *de cæteris ritibus, quos eccleſia ad ſacramẽti uſum addidit,* Quarto *de effectu & uirtute cuiuſlibet, quinto de accedẽtiũ adfectu,* Sexto *de cuiuſuis miniſtro, idq́ quã fieri poteſt, breuiſſime dicturi ſumus.*

Augu. ad Ianua. epiſco. 118. Itẽ de doct. chriſt lib 3 cap. 9

Duo ſacramenta pręcipua.

Au. ſup Ioh. de con. dis. 4. c. baptiſmus

Aug. de fide ad Pet. ca. 5

Ordo tractationum.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

BAptiſmus græca uox eſt, ſignificans tin- Baptiſmi uocabulum quid ſignificet.
ctionē ſeu lotionē. Quamobrem uocabulū
in genere acceptū, etiā ad lotionem rerū 1
externarū accōmodatur, ſicut Marci. vii. Marci. 7
legimus, Phariſei & omnes Iudæi a foro
uenientes, niſi baptizentur, non comedūt, Et alia multa quę
tradita ſunt eis ſeruare, Baptiſma calicum & urceorum &
æramentorum & lectorum, Transfertur item ad calicem 2
paſſionis dominicæ & mortis eiuſdem. Marci. x. Poteſtis Marci. 10
baptiſmo quo ego baptizor baptizari. i. ſanguinem funde-
re & ſupplicium mortis meæ ſufferre: Et Lucæ. xi. Baptiſ- Lucæ. 11
mo habeo baptizari, & quomodo coartor vſque dum per-
ficiam, id eſt, patiendum mihi eſt pro ſalute generis huma-
ni, id quod ſumme deſidero. Sed quod ad propoſitum no- 3
ſtrum attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod Baptiſmus, ianua in eccleſiam.
eſt omnium ſacramentorum primum, & ianua qua in eccle
ſiam & ad cætera ſacramenta peruenitur.

IN baptiſmo duo ſunt, uerbū & elementum. Verbum eſt Baptiſmi partes.
ipſa inuocatio trinitatis huic diuinę promiſſioni innixa,
Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, quæ peragi
tur hiſce uerbis a Chriſto traditis, uidelicet, Ego baptizo te Aug. in Ioh.
in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti, In quod quidem tracta. 80
verbum in primis intuendum eſt, In aqua enim uerbū mun Itē in Iohā. tracta. 53
dat, detrahe uerbum, & quid eſt aqua niſi aqua, accedit uer
bum ad elementū & fit ſacramentū. Vnde iſta tanta uirtus
aquæ ut corpus tingat & cor abluat, niſi faciēte uerbo: nō
quia dicitur aut pronūtiatur, ſed quia creditur, Nā et ī ipſo

Au.cõ Fau. li.19.c.19
Ephe.5
Aug.contra Fauſt.li.19 cap.19

uerbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud uirtus manens: propterea dixit Apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam, & tradidit ſeipſum pro ea, ut eam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, niſi accederet uerbum, quo accedẽte fit ſacramẽtũ, quod perinde ſe habet atque uiſibile uerbum.

Sententia verbi baptiſmi.
Baptiſmus fœdus cum homine & hominis cũ deo.
Roma.6
Tit.3
1 Petri.3
Aug.in Ioh. tracta.80

NAm quũ dicit miniſter, Baptizo te in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, ſenſus uerborum eſt, Hoc uiſibili ſigno tecũ paciſcor ac teſtor, te reconciliari Deo, te recipi a Deo, qui eſt pater filius & ſpiritus ſanctus. Nam quid aliud eſt baptiſmus, q̃ fœdus Dei cũ hõie, & hominis cum Deo, Nã quatenus homo, ſatanæ et mũdi gloriæ, põpiſq; abrenuntiat, & ſe uero Deo aſtringit, ad mortificãdũ per oẽm uitã membra peccati, eſt fœdus hominis cũ Deo, Rurſus quatenus ſe Deus uiciſſim homini aſtringit, quod peccata illi remittat, quod propter filiũ recipiat quod ſpiritũ ſanctum donet, qui uiuificet & ſanctificet, fœdus Dei cũ homine dici poteſt, quod diuus Petrus grauiſſime teſtatur: Sic et vos (inq̃t) baptiſma ſaluos facit, nõ carnis depoſitio ſordiũ, ſed cõſcientiæ bonæ interrogatio in Deũ, per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti ex mortuis, Id eſt, baptiſmũ eſſe nõ tãtũ externã ſordiũ corporis ablutionẽ, ſed pactũ bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionẽ Chriſti, quo Deus erga nos teſtatur, ſe nobis placatum eſſe propter reſuſcitatum Chriſtũ, ut uiciſſim hoc fœdere bona conſcientia bene reſpondeat apud Deum, confidens ſe habere placatum Deum propter Chriſtum.

Tit.3
Actio.8

Circunciſio figura baptiſmi.
Atha.li.q̃ſt. quæſt.38

TYpus autem baptiſmi in ueteri lege, circunciſio fuit myſterio & ſignificatione cum baptiſmo conueniẽs, adeo ut beatus Athanaſius dixerit, baptiſmũ eſſe ipſam cir-

cunciſionē ſpiritualem, quēadmodū enim circunciſio ſignū ſeu pactum fœderis inter Deū & Abrahā, Abrahęq; poſteros fuit uti ſcriptura dicit, Statuā pactū meum inter me & te, & inter ſemē tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, ut ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Et tu ergo cuſtodies pactum meum & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis, quod pactum ſubinde exprimens, ait: Hoc eſt pactum meum, quod obſeruabitis inter me & uos, circūcidatur ex uobis omne maſculinum, & circuncidetis carnē præputii ueſtri. Infans octo dierum circuncidetur in uobis, eritq; pactum meum in carne ueſtra in fœdus æternum. Ad eundem modū in Euāgelio diſcipulis loquitur Chriſtus: Ite (inquiens) docete omnes gētes, baptiȥantes eos, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Et in actis ait Petrus: Baptiȥetur unuſquiſque in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionē peccatorum. Et quemadmodum dicit ſcriptura ueteris legis Maſculus cuius præputii caro circuncunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit. Ita de baptiſmo dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nō poteſt introire in regnū Dei. Gene. 17 Analogia baptiſmi ad circunciſionem. Matth. 18 Acto. 2 Gene. 17 Iohan. 3

ET uel ex hoc ipſo refellūtur impii Anabaptiſtæ, qui baptiſmū infantiū impie negant ac auerſantur Nā Deus in ueteri lege circūcidi iuſſit infantes, ut infererentur ſynagogæ, & adiecit pactū promiſſionis: Ero Deus eorum. Ergo per baptiſmū, qui circunciſiōi ſucceſſit, pueri inſerendi ſunt eccleſiæ, extra quā non eſt ſalus, ne excludantur a regno Dei: quod Chriſtus ad eos pertinere aperte aſſeruit: Sinite (inquit) paruulos uenire ad me, taliū enim eſt regnū cælorum. Itē, non eſt uoluntas corā patre ueſtro qui in cælis eſt, Anabaptiſtæ damnantur. Gene. 17 Matth. 19 Marci. 10 Luca 20

Matth. 18 *ut pereat unus de puſillis iſtis. Et iterū, Videte, ne contemnatis unum ex his puſillis, Dico enim uobis, quia angeli eorū ſemper uidēt faciē patris mei qui in cœlis eſt, quibus verbis teſtatur paruulos Deo placere, & per Deū cuſtodiri. Et ſicut pactum circunciſionis, non ideo minus ad infantes pertinuit, quod non intelligerēt, quid ageretur. Ita nec baptiſmus, propterea minus ualet in infantibus, quod nondum intelligant pactum gratiæ diuinæ, quo remittitur ipſis peccatum originale. In fide enim eccleſiæ per verbum credentis, offerentis, benedicentis, tingentis, etiam tantilli mundantur infantuli, quamuis nondum ualentes corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem. Sed quid opus eſt errorē ab eccleſia catholica a tēporibus Apoſtolorū ſemper dānatū, pluribus reuincere? Tantū de verbo baptiſmi.*

Aug. ad Bonifa. e. 23 In Iohan. tracta. 80

Elemētū baptiſmi aqua. Quid ſignet aqua. Ephe. 5 Ephe. 2 Iohan. 1

ELementum autem ſeu materiale externum huius ſacramenti, eſt aqua. Ideo autem per aquam celebratur, ut ſicut aqua corporis ſordes abluit, ita credamus & nos per baptiſmum ab omni peccato ſpiritualiter mundari, innouari & regenerari, ut quod incorporale eſt, inuiſibiliter abluatur. Vnde & lauacrum regenerationis appellatur. Natura enim naſcimur filii iræ, ſed baptiſmus regenerat nos filios gratiæ, Natura naſcimur ex ſanguinibus, ex uoluntate carnis, ex uoluntate uiri, hoc eſt, in peccatis, ſed ex baptiſmo renaſcimur filii Dei: nimirum Chriſto filio Dei per baptiſmum inſerti, ſicut Paulus ait: Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.

Galat. 3

POrro omnino conueniebat, vt huius ſacramenti elemētum aqua eſſet, Nam inter alias huius ſacramenti figuras, baptiſmi typus, diluuium fuit, Nam quemadmodū Deus

per diluuium mundum perdidit, & paucos in arca ſeruauit Amb.de my
per aquam, ſic per baptiſmum, mundus, id eſt peccata pe- ſte. rijs.li.3 Gene.7
reunt, & baptizati in arca eccleſiæ, ex aqua emergẽtes ſer 1.Petri.3
uantur. Atq; caro immergitur, ut ſignificetur illic ueterẽ ho- Per baptiſ-
minẽ mori, ablui omne peccatum, ſepeliri omne uitium. Ex mū Chriſto
aqua reducimur, ut ſignificetur illic nos in nouitatem uitę re cōmorimur
ſurgere, quamobrem Paulus paſſim ait, per baptiſmum nos
cõmori & conſepeliri Chriſto & reſurgere cum Chriſto,
Roma.vi. *Quicunq; (inquit) baptizati ſumus in Chriſto Ie-* Roma.6
ſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus
cum illo per baptiſmum in mortem, ut quomodo Chriſtus
ſurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouita-
te uitæ ambulemus. Rurſus, conſepulti Chriſto per baptiſmũ
in quo & reſurrexiſtis per fidẽ operationis dei, qui ſuſcita-
uit illum a mortuis. Hinc illa exhortationis uox: Igitur ſi cõ Coloſſ.3.
ſurrexiſtis cũ Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi eſt Chri
ſtus in dextera dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ
ſuper terram, mortui enim eſtis, &c. Et iterũ, Mortificate er
go membra ueſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationẽ, im-
munditiam, libidinem, cõcupiſcentiam malã, & auaritiã. Er
go baptiſmi myſterium non leuiter tranſmitti, ſed hæc quę
ſignificat & requirit per omnẽ uitam meditari, in his exer-
ceri oportet, ut mortificationem Ieſu Chriſti in corpore no-
ſtro perpetuo circumferamus, id eſt ut exemplo Chriſti deo
uiuamus, mortui mundo. Et ut Chriſtus ꝗ mortuus eſt, mor- 2.Corint.4 Roma.6
tuus eſt ſemel, quod autem uiuit, uiuit deo, ita nos peccato ſe
mel mortui, uoluntatem noſtram dei uoluntati attempere-
mus. Mortificanda eſt enim non natura, ſed concupiſcentia
mala. Si enim (vt Paulus ait) ſecundum carnem, id eſt ſecun- Roma.8

dum carnalem concupiſcentiam uixeritis,moriemini.Si au-tem ſpiritu facta carnis mortificaueritis,uiuetis,ubi Athanaſius:Corpus(inquit)non morte conficiendum, ſed opera carnis,quæ Paulus *ad* Gala.v.*&* Coloſſ.*iii.enumerat.*

Athana.

Galat. 5 Coloſſ. 3

1. Cor. 10

MAre etiam rubrum,ſacramentum ſeu ſignaculum baptiſmi fuiſſe declarat beatus Paulus,*dicens:*Nolo.n. *uos ignorare fratres,quia patres ueſtri omnes ſub nube fuerunt,& per mare tranſierunt,& omnes in* Moyſe *baptizati ſunt,& in nube & in mari:& adiecit,dicens:*Hæc *autẽ omnia in figura noſtri fuerunt ſignificans in baptiſmo,diabolum(cuius* Pharao *imaginem geſſit) nequitiæ ſuæ uires amittere.*Pharao *enim reluctatus & in ſua pfidia demoratus,tam diu reſtitit ac præualuit,donec ad aquam ueniret, quo quum ueniſſet,uictus eſt et extinctus cũ ſuo ſatellitio:ſic hodie p exorciſmos,uoce humana,ſed poteſtate diuina flagellatur,uritur,& torquetur diabolus,interim tamen fallax eſt,exire ſe & homines dimittere ſimulans:Sed quũ ad aquam ſalutarem & baptiſmi ſanctificationem uenitur.ſcire debemus & confidere,ꝙ illic diabolus opprimitur,& homo dicatus deo,diuina indulgentia liberatur.*

Cerimoniæ circa baptiſmum.

*IAm de myſticis ritibus, quę eccleſia in baptiſmo adhibet;paucis agemus.Adhibentur(*vt et *ſupra diximus)*nõ *temere,ſed ut* viua *quædã incitamenta fidei & pietatis ad formandam religionem neceſſaria, nimirum quibus manuducitur* vulgus *ad intelligendum, & retinendum myſteria* Chriſti, Pædagogia *enim & lacte ei principio opus eſt, ut aſſueſcat diſciplinæ* Chriſti,Nec *dubium eſt, maximam cerimoniarum partem, quæ circa adminiſtrationem adhibentur,a primitiua & apoſtolica eccleſia ad nos perueniſſe, ut*

Hebræ. 5

Cerimoniæ eccleſiaſticę vetuſtiſſimæ.

impie abiiciatur, quod tot ſeculis, tot ſanctiſſimis uiris ſacroſanctum eſt habitum.

IN primis conſecratur fons baptiſmatis, & ſignatur oleo unctionis duobus ſolennibus anni diebus, quando in primitiua eccleſia baptiſmus recipi cōſueuerat nempe paſchæ & pentecoſtes, quem ritum ex eccleſia matrice ad nos deriuatū, diuus Auguſti. paſſim teſtatur, quanquā tempore neceſſitatis etiam aqua non conſecrata liceat baptizare, quod Victor Ro. pont. qui circa annum. cxc. uixit, decreuit, quo decreto primitiuæ eccleſiæ conſuetudo aperte comprobatur. Conſecratur fons. ... c. eccleſiaſti canum 11. diſt. Ex decreto victori.

QVum uero baptiſmus miniſtratur, principio adhibetur exorciſmus, qui uerbo & exufflatiōe peragitur, vt ſpiritus immundus a baptizando expellatur, vtque per purum ſacerdotis miniſterium ſpiritui ſancto cedat fugiens ſpiritus malignus. Non cum natura (vt inquit Auguſtinus) exorciſatur aut exufflatur, ſed ille ſub quo ſunt qui ſub peccato naſcuntur. Adiurantur ergo, ut expellatur ab eis poteſtas inimica, quæ decepit hominem, ut poſſideret hominē, ne poſthac contendat, eos ſubuertere, nec hoc ſacrum ſignaculum unquam audeat violare. quem ritum antiquiſſimum eſſe, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambroſio, & quem citauimus, Auguſtino, Chryſoſtomo, Cœleſtino papa, aliiſque patribus diſcimus. Vide Au li. 2. de gratia Chriſti & pec. orig. ca. 40. Lib. de ſymb. Gene. 3

DEinde ſignum crucis, fit principio in fronte, ad ſignificandum, quod baptizandus nomen dat Chriſto crucifixo, in quo confidat, & quem publicitus confiteri, nunquam erubeſcat. Super oculos dein, ut intelligamus baptizandum præparari ad uidendum charitatem dei. Super aures quoque, ut intelligamus eum conſecrari, ut audiat uerbum Signū crucis in frōte. Super oculos. Aures.

Nares. Pectus. Roma.10 Scapulæ. Os. Rom.10

veritatis dei. Super nares etiam, ut percipiat ſuauitatẽ odoris dei. Signatur quoque pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iuſtitiam. Scapulę quoque, ut ſuſcipiat iugum ſeruitutis dei iuxta Chriſti præceptum: Tollite iugum meum ſuper vos. Os denique, ut confiteatur illi: quia ore confeſſio fit ad ſalutem.

Sal cõſecratum quid ſignificet. Beda.

INter exorcizandum, ſal conſecratum in os baptizandi datur, ut per ſal typicũ cõditus, iniquitatis fœtore careat id eſt, carere ſignificetur, vtq; a uermibus peccatorum ultra ne putrefiat, ſed magis illeſus, ad maiorem gratiam recipiẽdam ſeruetur, ac ad ſapientiæ ſaporem præparetur.

Lectio Euangeli. Matth.19 Eccleſia ex inſtitutione Chriſti offert ei paruulos baptizandos. Patrinorum munus.

DEin legitur Euangeliũ, Oblati ſunt Ieſu paruuli, quo ſignificamus, nos paruulos noſtros offerre Chriſto, quia ipſe dicit: Sinite paruulos uenire ad me. Et quoniam addit, Talium eſt enim regnum cœlorum. Offerimus etiam eos Chriſto baptizandos. Si enim illorum eſt regnum cœlorum, non negabit eis Chriſtus baptiſmum, qui eſt (vt diximus) ianua, qua in eccleſiã & ſubinde in regnũ cœlorũ intramus.

POſt, patrini manum infanti imponunt, ſymbolumq; recitant & orationem dominicam, quod eccleſiam referant, quæ domino pueros offert baptizandos, & in ſuam illos fidem recipit. Offeruntur quippe paruuli, ad percipiendum ſpiritualem gratiam, non tam ab eis quorum geſtantur manibus quamuis & ab ipſis, ſi & ipſi boni fideles ſint, quã ab vniuerſa ſocietate ſanctorum atq; fidelium. Ab omnibus nanq; recte offerri intelliguntur quibus placet quod offeruntur, & quorum ſancta atq; indiuidua charitate ad communicationem ſancti ſpiritus adiuuantur. Tota ergo hoc mater eccleſia, quæ in ſanctis eſt, facit, quia tota omnes, tota ſin

gulos parit. Vnde non fides illa particularis quæ in patrinorum credentium uoluntate conſiſtit, ſed fieri ſacramentum fidelem facit. In eccleſia ergo Chriſti per alios paruuli credunt, ſicut ex aliis (quæ in baptiſmo remittuntur) peccata traxerunt. Deinde, patrini ſe quodammodo fideiuſſores conſtituunt pro baptizatis: Ideoque ſemper admonere debent eos, ut caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia vero, ſymbolum et orationem dominicam edoceant.

Aug. ad Bonifa. de bap. In baptiſmo paruuli per alios credũt

DEinde illinitur ſputum naribus & auribus, exemplo Chriſti, qui prius cæci nati oculos luto e ſputo facto ſubliniuit, & ſic ad aquas Siloe miſit. Illinitio uocationem ad gratiam baptiſmi ſignificat, unctus nondũ uidet, ſed mittitur ut lauet ad aquas Siloe, id eſt ut baptizetur in miſſo, id eſt Chriſto, id enim Siloe ſignificat. Et dicitur ei uerbũ Euãgelicum; quod Ieſus, quando mutum & ſurdum ſanauit, tangens ſputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Ephetha, quod eſt adaperire, uerbum ſanè ſacramento conueniens. Admonentur enim baptizandi per ſaliuam typicam, & ſaluatoris factum, ut aperiantur ipſis nares ad odorem notionis dei & uitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Chriſti ſumus, utq; aperiãtur eius aures ad audiendum uerbũ & mandata dei. Saliua typus eſt ſapientiæ & gratiæ dei & diſcretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & diſcretio in naribus ſignificatur.

Illinitio ſputi quid ſignificet. Ioan. 9 Siloe, quid

Marci. 7

2. Corin. 2

Saliua quid

POſt peractum exorciſmum ſuccedunt myſteria quæ apud ipſum fontem celebrantur. In primis quæritur de nomine infantis. Nam uetuſtiſſimo eccleſiæ more ante baptiſmum, baptizãdi nomen ſuum dant, quo ſignificatur, eos

Myſteriorũ q̃ apud fontem celebrãtur, ex, ordo.

per abrenuntiationē prioris poſſeſſoris.ſe nomen dare Chriſto,ut in illius dominium tranſeant.A nomine enim quod ab Adam habebant, ſcilicet filii Adæ uocati,ad nouum nomen quo filii dei uocantur,perueniunt,quinimo tum demū nomē acquirunt,anteq̄ enim baptizamur, fide & nomine caruimus.Poſtquam uero inuocatur nomen dei ſuper nos,ſecundū nomen eius uocati ſumus.Reddito nomine,baptizandus

Trina abrenuntiatio.

ter abrenuntiat, Nam *interrogatus*, *Abrenuntias* Satanæ Reſpondet:Abrenuntio.Et *omnibus operibus eius*: Reſpondet: Abrenuntio.Et *omnibus pompis eius omni uanitati & gloriæ ſeculi,faſtui,luxui,uoluptatibus,breuiter omnibus uitiis*:Reſpondet:Abrenuntio,*quā eccleſię primitiuę cōſuetudinē fuiſſe,docet* Tertul.*de corōa militis*.*Debet ergo baptizatus tota uita eſſe memor ſermonis ſui,& nunq̄ cōmittere vt ſibi excidat ſuę ſeries cautiōis.Per uerbi.n.illius renūtiationis quę in baptiſmo fit recordationē,diabolicas incātationes, faſtū,uoluptates,breuiter,oīa peccata facile uincemus.*

Ter.de corona mili. Am.de myſ. initian.c.2 & lib.1.de ſacra.cap.2

Oleū cate.

P*Oſthæc baptizandus oleo cathecuminorū inungitur in pectore & inter ſcapulas,at poſt baptiſmū,chriſmate, in uertice.De chriſmate poſtea latius dicemus.*Quod *autē ad unctionē(quæ in baptiſmo fit)attinet,beatus* Auguſtinus *traditionis* Apoſtolicæ *eſſe dicit,eam ſiquidem ab apoſtolorum temporibus ad nos vſq; deriuatam,& canones* Clemētis *ac* Fabiani *pont.& pleraq; Concilia declarant.* Prioris *vnctionis,quæ ante baptiſmum fit myſterium,Auguſtinus explicat.Vngimur(inquit)in pectore & ſcapulis,quoniam fides mente concipitur & opere perficitur.Vngitur pectus, vt ſignificetur hoc pectus conſecrari Chriſto, & mentem in ſanctæ trinitatis fide confortari,in qua amodo nullas reli*

c.eccleſiaſtico. xi. di.

Roma. 10
Roma.2
Iaco.2

quias latentis inimici reſidere oporteat. Vngitur inter ſca= pulas, ut ſignificetur, baptizandũ per gratiã undiq; muniri ad bona opera facienda, & ad portandũ onus domini fortitudinẽ accipe, quẽadmodũ diuus Ambroſius ait: Vnctus es quaſi athleta chriſti, quaſi certamẽ huius ſeculi luctaturus. Inter ſcapulas cur. Amb. de ſacra. lib. 1.

VNctioni ſuccedit catecheſis, id eſt inquiſitio de fide trinitatis, id iuxta domini noſtri Ieſu Chriſti ſaluatoris imperium, qui quum ad patrem in cœlum aſcenderet, Apoſtolos mandauit: Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Quod autem interrogamus, Credis ſanctam eccleſiam, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem, & uitã æternam poſt mortem, non eo modo interrogamus, ut quomodo in deum creditur ita & in eccleſiam ſanctam credatur, ſed vt in eccleſia ſancta conuerſantes, in deum credamus. Nam eccleſia propterea ſancta & catholica eſt, quia recte creditur in deum. Proindeq; interrogatur: Vis baptizari? Et reſpondetur. Volo. Nemo enim ſaluatur inuitus, ſed uolens, ut integra ſit forma iuſtitiæ. Sicut enim homo propria arbitrii libertate ſerpenti obediens periit, ſic uocante ſe gratia dei, propria mentis conuerſione ſaluatur. Catecheſis. Matth. 28 Vide expo. ſymbo. Eccle. 15 Ex conci. Toleta.

QVo facto, baptizatur tandem infans in hiſce domini uerbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filii et ſpiritus ſancti. quid autem uerba iſta ſignificent, & quod fœdus inter deum & hominem hiſce uerbis contrahatur, ſupra diximus. Verbũ formale baptiſmi.

TEr uero infans uel immergitur uel tingitur aqua baptiſmatis. Baptizamur enim in patrem & filiũ & ſpiritum ſanctũ, ad ſingula nomina, ad ſingulas perſonas tingi Infans ter tingitur.

mur;ut æqualitas, eademq; perſonarum poteſtas, ac maieſtas declaretur,ut trinitatis vnum appareat ſacramentum. Tertio *quoque repetita immerſio uel tinctio,typum triduanæ dñi ſepulturæ exprimit, per quam Chriſto conſepulti ſumus in baptiſmo,& cum Chriſto reſurreximus in fide,ut a peccatis abluti,in ſanctitate uirtutum viuamus,imitãdo Chriſtũ.*

Au.de conſ. dis.3.c.poſt quam
Rom.6

Inunctio q̄ chrismate in uertice fit quid ſignet. Amb.de ſacram.cap. 8

P*Oſt baptiſmum, baptizatus inungitur chriſmate, ſed in uertice,cuius myſterium diuus Ambroſius declarat, dicens :* Memento *quid tibi dixerit,nimirum ſacerdos baptizans : Deus (inquit) pater omnipotens qui te te regenerauit ex aqua & ſpiritu ſancto,cõceſſitq; tibi omnia peccata tua,ipſe te ungat in uitam æternam.*Noli *ergo hæc vitam illi æternæ uitæ anteferre.*Verbi *gratia, ſi exurgat inimicus aliquis, ſi uelit tibi fidem tuã auferre, ſi minatur mortem ut præuariceris.*Vide *quid eligas,*Noli *eligere in quo non es unctus, ſed elige in quo es vnctus, & uitam æternã uitæ præferas temporali,per* Chriſtum Ieſum *dominum noſtrum.*In *capite uero ungitur baptizatus,ut norit ſe capiti* Chriſto *inſitum,ut ſciat ſe iam a* Chriſto *nomen accepiſſe, ſeque chriſto nomen dediſſe,hoc eſt,chriſti militiæ eſſe inauthoratum.A chriſmate enim nomẽ habet chriſtianus, ſicut & chriſma a chriſto,in cuius nominis inuocatione,ad eum quem diximus inungendi uſum, præparatum eſt chriſma.*

Vnctio quæ fit in capite quid ſignet.
Chriſtus
Chriſma
Chriſtiano

Tertul.
Amb.de myſ. incar.di.c.7

P*Oſtremo baptizatus alba ueſte ueſtitur,quod eſt ſignũ manumiſſion. & libertatis, teſte* Tertulliano. Notat *quoque innocentiam & puritatem chriſtianam, quam poſt ablutas ueteres peccatorum maculas ſtudio ſanctæ conuerſationis immaculatam ſeruare debet,ad repræſentandam eam ante tribunal chriſti.Olim in primitiua eccleſia,bapti*

zati

zati adulti per totam hebdomadam ſtolis albis ſeſe ueſtie-bant, quamobrem dies ille dominicus proximus poſt paſcha, dominica in albis vocatur, qua cerimonia eccleſia & fidem & uitæ innocentiam, religioniſquè puritatem animis no-ſtris imprimere ſtuduit. Dñica in albis cur dicatur.

V*Irtus, efficacia, ſeu effectus baptiſmi, ſatis ſuperq; ex prædictis colligitur. In baptiſmo enim per aquam & ſpiritum in paruulis originalis culpa aboletur, & ex filio iræ fit filius dei. In adultis vero tam originalia quam actua-lia ſeu perſonalia peccata delentur. Morimur enim in baptiſ-mo peccato, uicturi deo in Chriſto Ieſu, qui per lauacrum aquæ mundat eccleſiam in uerbo uitæ, vt exhibeat ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam aut rugā, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. De hoc baptiſmi fonte uaticinatus eſt Zacharias: In die (inquit) il-la, erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſa-lem, in ablutionem peccatorum. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam ſuper uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus ueſtris, & ab uniuerſis idolis ueſtris mundabo uos, & dabo uobis cor nouum & ſpiritum nouum ponam in medio ueſtri. In baptiſmo enim regeneramur ac renaſcimur, ſicut Chriſtus in Euangelio dixit. Niſi quis re-natus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt uidere re gnum dei. Ad Tit. iii. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpi-ritus ſancti, quem effudit in nos abunde, per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, ut iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſi-mus ſecundum ſpem uitæ æternæ. Quotquot enim baptiza-ti ſumus in Chriſto Ieſu, Chriſtum induimus. Effectus ergo*

De re ſacra baptiſmi. Roma.6 Ephe.5 Zacha.13 Ezech.36 Iohan.3 Tit.3 Gal.3

baptiſmi eſt mors peccati, vt alia ſequatur natiuitas, quæ corporis manente compagine, hominum mentem innouat, ſepulta omniũ peccatorũ vetuſtate, quãquam idẽ baptiſmi effectus demum morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) abſoluatur.

Amb. in epiſto. ad Roma. cap. 6

Concupiſcẽtiæ fomes, ſoluto reatu remanet in baptizato

Iam ſi quis quærat, Si verum eſt, in baptiſmo deletũ eſſe peccatum, quod a parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & veluti incẽtiuum quoddã peccati? Neque enim dubium eſt quin a primis parentibus in nos traducta ſit lex iſta peccati ſeu membrorum, ideſt concupiſcentia, quã Paulus *opponit legi mentis ſeu dei, dicens:* Con*delector enim legi dei ſecundum interiorem hominem.* Vi*deo autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Omnes *ſiquidem in peccatrice voluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam poſt baptiſmũ illicitos quoſdam & beſtiales propemodũ motus ſentimus, qui aſſiduam in nobis pugnã generant,* Paulo *teſte:* Caro *enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, & cætera.* Huic *ergo quæſtioni reſpondendum eſt, in baptiſmo imputationem & reatũ omnis peccati tolli, quia deletur chirographum damnationis noſtræ, & reſponſum mortis quod in nobis ex inueterato vlcere manabat.* Reatus *enim ſeu imputatio in peccatum proprie peccatũ eſt.* Beatus *enim vir, cui nõ imputat dominus peccatum.* Sed *manet concupiſcentia, quæ licet a* Paulo *interdum peccatum dicatur, veluti quum ait:* Si *autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Tamen *poſt baptiſmum fomes non imputatur in peccatum, niſi ei*

Roma. 7

Bern. in ſer. in cœna domini de lauatis.

Galat. 5

Peccatũ proprie reatus.

Pſalmi. 31

Roma. 3

Roma. 7

Roma. 8

mens ſeu voluntas aſſentiatur. Atq; hæc eſt eximia baptiſmi virtus, quod nõ tantum peccatum tollit, ſed & contra hunc fomitem gratiam cõfert, ne iam nobis cõcupiſcentia noceat, ſi tamen a conſenſu abſtineamus, quod vt facere poſſimus, impartit nobis deus in baptiſmo ſpiritum, cuius ductum ſequuti, non in noſtra, ſed in eius virtute de concupiſcentia ac diabolo triumphemus atque in hunc modum hanc quæſtionem diſſoluit Paulus: *Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Gratia dei per Ieſum Chriſtum *dominum noſtrum. Vt ergo concupiſcentiam, quæ radix eſt amaritudinis, quæ ſeges eſt omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, deniq; vt eradicemus eam, tota vita elaborandum eſt. Et perpetuo cum Paulo orandum, vt ſpiritus ille in baptiſmo nobis collatus, integer perſeueret in nobis: nimirum ut gratia ſpiritus ſancti (quæ ſpiritum noſtrum mouet, incitet, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur a nobis, ſed in uiſceribus noſtris continuo innouetur, ut illius uirtute iuſtificatio legis impleatur in nobis qui non ſecundum carnẽ ambulamus, ſed ſecundũ ſpiritũ. Si quis autem hunc Chriſti ſpiritum nõ habet, hic nõ eſt eius. Si uero Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuũ eſt propter peccatum, ſpiritus uero uiuit propter iuſtificationẽ. Ergo (ut Apoſtolus infert) debitores ſumus nõ carni ut ſecundũ carnẽ uiuamus. Si enim ſecundũ carnẽ uixeritis moriemini. Si autẽ ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filii dei. Reddit autem ipſe ſpiritus teſtimoniũ ſpiritui noſtro, q; ſumus filii dei, quũ ſentimus, nõ accepiſſe nos ſpiritum ſeruitutis, iterum in timore, ut ſcilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus, ſed*

Præcipua uirtus baptiſmi.

Roma. 8
Concupiſcẽtiã vt mortificemus tota vita enitendum.
1. Theſſ. 5

Pſal. 50
Roma. 8
Iuſtificatio legis quõ a iuſtificatis impleatur.

Quõ ſpũs dei reddat teſtimoniũ ſpiritui noſtro de vocatione noſtra.

Roma.8 quum ſentimus nos accepiſſe ſpiritum adoptionis filiorum dei,in quo filiali amore perciti,clamamus,Abba pater.Si autem per baptiſmum filii,ergo & hæredes,hæredes quidem dei,cohæredes uero chriſti.Si tamen compatimur,ut & conglorificemur.Baptiſmi ergo uis & effectus tota uita in nobis ad hunc modum(ut diximus)exercendus eſt,atq; ita viuendum,vt uitali huic moriamur uſui,ut ſeipſum homo ſibi abneget,& totus mutetur,imitans chriſtum ducem, Quod faciendo,tandem etiam abſq; moleſtia mortificationem carnis(in domino obdormientes)peragamus adeo,ut cum Paulo dicere libeat.Mihi enim uiuere chriſtus eſt,mori lucrum, nimirum quod hoc mortale induet immortalitatem,& corruptibile hoc induet incorruptionem.Tunc enim planè effectus baptiſmi abſoluetur, nempe per corporis reſurrectionem,cuius baptiſma eſt pignus & imago(ſi diuo Ambroſio in epiſtolá ad Romanos credimus)ſed de hoc latius ſupra diximus,circa articulũ ſymboli,q. de carnis reſurrectione eſt.

Baptiſmus tota uita exercendus.

Mortificatio in homine quomodo peragatur.

Philip.1

1.Cori.15

Amb.in epiſto. ad Romanos cap.6

DE affectu,quo ad baptiſmum accedendum ſit,in canonibus concilii prouincialis,ſub titulo de adminiſtratione ſacramentorum,dictum eſt,ut hic repetere nõ ſit neceſſe,qui adultus accedit, cogitare debet,ſe huius ſacramenti perceptione , ſeipſum totum Chriſto offerre , ſeque exutum ueterem hominem, nouum q; indutum exhibere , repræſentareq;,atq; hoc tota uita conaturum,ut candidam illam ueſtem,inſigne libertatis & manumiſſionis,ab omni peccatorum labe immaculatã,ad tribunal Chriſti proferat.Quod ſi totum ludicre, mimice & ioco ageretur,tum nec recipitur ſacramentum,nec res ſacramenti, ſi indigne aut irreuerenter propoſitum peccandi retinens,quis accedat, characterẽ

De affectu quo ad percipiendũ baptiſma accedendum ſit.

Vide ma. in 4.diſt.4. & 5.art. Solet etiam,&c.

quidem ſacramentalem recipit, ſed rem ſacramenti, id eſt, gratiam nullam conſequitur, poſtea tamen reconciliatus eccleſiæ, effectum ſacramenti abſq; noua tinctione per pænitentiam recipit ac indipiſcitur.

MIniſter ſacramenti ſacerdos eſt, in quo (quantum ad ſacramenti efficaciam attinet) uitæ meritum non reſpicimus. Nam re uera non homo eſt, ſed Chriſtus qui baptizat, ſacerdos uero legatione tantum pro Chriſto fungitur, per quem Chriſtus baptizat. Et quamuis ſacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen ut eum non aliter quàm miniſtrum hoc agere intelligas, non in nomine ſuo, ſed in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, baptizare ſe dicit, quemadmodũ Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

Cyp. de cœna, Chriſti ſermo. de bapt. Chriſti. Tertul. in li. de exhor. caſti. Hiero. aduer. lucif. 1. Corint. 1

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

QVum in baptiſmo non ſolum omne peccatum, tam originale quàm actuale remittatur, ſed et ſpiritus ſanctus, in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiſcentiæ fomitem (id eſt, appetitus inordinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, quæ in nobis poſt baptiſmum reliqua eſt) ſic attenuat, ut ea nobis, niſi rurſus peccato aſſentiamus, nocere non poſſit. Conſequens eſt, vt ſi continuo ex hoc ſeculo poſt perceptum baptiſmum nobis migrandum foret, ſolus ipſe baptiſmus ſufficeret, & regeneratio per ſe ſaluaret, mox in pace beati ſeculi recipien-

Amb. lib. de myſte. init. cap. 3 Tit. 3 Vide Ber. in ſer. habito in die cœnæ dñi de baptiſmo. Roma. 8 Ex dec. Melchiad. Papæ

dos. qui enim poſt baptiſmum cum acquiſita innocentia im maculatus peruenit ad mortē, ipſa morte confirmatur, quod nō poſſit peccare poſt mortem. Iam uero quū nos poſt tranſitum mare rubrum uaſtum huius mundi deſertum ingredi, ac cum hoſtibus & internis & externis, priuſquam ad terram repromiſſionis perueniamus, ſine intermiſſione dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tātus eſt, ut nemo ſecure glorietur ſe in hoc corpore peccati ſine peccato eſſe poſſe, quod humanæ cupiditates & ueteris peccati reliquiæ in ſinu noſtro latentes, rebellionē aduerſus ſpiritum mouere nunquam ceſſant. Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onuſtos, omnibus machinis oppugnat. Denique diabolus ille artifex tanquam leo rugiens, ſemper circuit quærens quem deuoret, ut merito quis hanc initurus luctam grauiter terreatur, niſi interim agnoſcat Chriſtum redemptorem (qui carnem domuit, mundū uicit, ac diabolum mundi principem foras eiecit) aduerſus hoſce inſultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis ſubueniret, reliquiſſe, ut non in uirtutibus noſtris, ſed in eo faciamus uirtutē. In Exodo legimus, filios Iſrael ex Aegypto per mare rubrum iam egreſſos, deuictis ac ſubmerſis etiam nū hoſtibus (flauit enim ſpiritus Dei, & operuit eos mare) tum maxime fuiſſe cōpluribus aliis confortatos ſacramētis.

Dimicandū nobis tota uita cū tribus hoſtibus. Roma.7 1. Iohan. 1 Galat.5 Mundus. Diabolus 1.Petri.5 1.Petri.4 Iohan.16 Iohan.12 Pſal.59 Exodi.15

In primis expanſione nobis in protectionem eorum, & ignis, ut luceret eis per noctem, Deinde alitione panis cœleſtis, & bibitione aquæ, quam percuſſa dedit petra.

Colūna nubis ignis. Pſal.140

Ad eundem modum Chriſtus (qui ueteris legis typos impleuit) poſt baptiſmum pleraque alia ſpiritus ſancti munera, ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptiſmū

Matth.15 Ephe.4

reſurgentes, & erectos ſuſtentaret, confirmaretq́;, ne ab hoſtium impetu nos rurſus impetente ſuccumbemus.

Quæ ſunt cætera eccleſiæ ſacramenta. In primis uero Confirmatio, & Euchariſtia. *De confirmatione nunc dicendum eſt.* In baptiſmo, filii Dei renaſcimur, & cæleſtis hæreditatis promiſſionem accipimus, ſed ut hanc retineamus, pupillis tutore eſt opus. Quare non ſatis uiſum eſt Chriſto, in baptiſmo nobis impartiri ſpiritũ innouantẽ, niſi & p cõfirmationis ſacramentũ largiretur ſpiritũ tuentẽ ac defendentẽ, qui tamẽ nõ alius, ſed idẽ eſt ſpiritus in baptiſmo datus, alius tantũ atq; alius ſecundum diuerſas gratiarum donationes & chariſmata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus eſt, qui regeneratis in Chriſto, & cuſtos & conſolator, & tutor eſt. Ergo ſpiritus ſanctus, qui ſuper aquas baptiſmi, ſalutifero deſcendit illapſu, in fonte pulchritudinẽ tribuit ad innocentiam. In confirmatione augmentum præſtat ad gratiam, quia in hoc mũdo tota ætate uicturis, inter inuiſibiles hoſtes & pericula gradiendum eſt, quamobrem alia atq; alia ſpecie ſubinde uiſus eſt.

Ex decret. Melchiadis. Tit. 3

1. Cor. 12

Iohan. 16

Cur ſpũſſanctos alia ac quædia ſpẽs ſubinde viſus ſit.

Matth. 3

Marci. 1

Lucæ. 3

Actio. 2

In baptiſmo, in ſpecie columbæ deſcendit, innocentiam (in quam regenerat) teſtatus. In die uero pentecoſtes, in diſcipulos in linguis igneis illapſus eſt, quibus Apoſtoli intrepidi loquerentur magnalia Dei.

Itaq; in baptiſmo regeneramur ad uitã, poſt baptiſmũ cõfirmamur ad pugnã. In baptiſmo abluimur, poſt baptiſmũ roboramur, i baptiſmo i milites Chriſti recipimur ac ſignamur. In cõfirmatione ad agones & prælia mundi huius, reſeruandi, armis cõpetentibus inſtruimur pugnaturi.

Vtrunq; ergo magnum eſt ſacramentum, & quamuis

Iohan. 13 *alterum alteri admodum coniunctum ſit, tamen in* Euange*licis & Apoſtolicis literis ſic diſcernuntur, ut non vnum, ſed duo planè appareant ſacramenta.* Poſtquam Chriſtus

Iohan. 15 *in vltima cœna Apoſtolis pedes lauiſſet, & dixiſſet: qui lotus eſt, non indiget, niſi ut pedes lauet, ſed eſt mundus totus.*

Iohan. 16 *Et uos mundi eſtis. Tandem poſt multa ſubiecit: quum autē uenerit paracletus, quē ego mittā uobis a patre, ſpiritū ueritatis: qui a patre procedit, ille teſtimoniū perhibebit de me, et uos teſtimoniū perhibebitis. Et iterū: Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modo, quum autē uenerit ſpiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.*

Iohan. 20 *Deinde, poſt reſurrectionem, quamuis dominus inſufflaſſet in Apoſtolos, dicens: Accipite ſpiritum ſanctum, tamen iam in cœlum aſcenſurus, aliud donum Apoſtolis & per Apoſtolos, omnibus regeneratis pollicitus eſt: Ego (inquit) mittam*

Lucæ. 24 *promiſſum patris mei in uos, uos autem ſedete in ciuitate,*

Acto. 1 *quoadusq; induamini uirtute ex alto. Et iterum, Accipietis virtutem ſpiritus ſancti ſuperuenientis in uos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalē & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad ultimum terræ, quam promiſſionem, poſtea in ſigno uiſibili in die pentecoſtes euidentiſſime præſtitit, ut quod in*

Chriſoſt. de cō. di. 5 c. nouiſſime *Apoſtolis ſemel in forma ſenſibili factum eſſe cernimus, in nobis per ſacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus, Nam quod in primitiua eccleſia, ſpiritus ſancti deſcenſio in credentium populos donauit uniuerſis, hoc in confirmandis neophitis impoſitio manus Epiſcoporum tribuit ſingulis, unicuiq; tamen ſecundū menſuram donationis Chriſti. Alioqui Chriſtus uere diuinum illum ſermonem in cœna habitum (quo toties paracletum pollicetur) finiens, fruſtra*

orasset in hunc modum, Nõ pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me, ut omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt et ipſi in nobis unum ſint, & cætera.

Ephe. 4. Iohan. 13. 14. 15. 16. Iohan. 17

QVod ut manifeſtius fiat, ſaltem duo apertiſſima ſcripturæ teſtimonia intuenda ſunt. Actorum octauo ſic legimus: Quum autem audiſſent Apoſtoli, qui erant Hieroſolymis, quod recepiſſet Samaria uerbum dei; miſerunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum ueniſſet, orauerunt pro ipſis, ut acciperent ſpiritum ſanctum, nondum.n. in quenquam illorum uenerat, ſed baptizati tantum erant in nomine domini Ieſu, tunc imponebant manus ſuper illos. & accipiebant ſpiritum ſanctum, etiam in ſigno viſibili, Sequitur.n. Simonem magum uidiſſe, quia per impoſitionem manus Apoſtolorum daretur ſpiritus ſanctus. Item Actorum. xix. His auditis, baptizati ſunt in nomine domini Ieſu, & quum impoſuiſſet illis manus Paulus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos, & prophetabãt. Quos ambos locos omnes catholici ſcriptores ad ſacramentum confirmationis referunt.

Teſtimonia ſcripturæ pro hoc ſacramẽto. Acto. 8.

HIc ſi quis requirat, quid profuerit Apoſtolis aduentus ſpiritus ſancti poſt aſcẽſionem Chriſti, quem & prius acceperunt? Ex Euangelio reſpondetur, quoniam profuit ad robur uirtutis, qua induti ſunt ex alto. Docuerunt certe nos Apoſtoli, quanta ſit infirmitas noſtra, & quanto ſpiritus profectu etiam poſt baptiſmum indigeamus. Petrus Apoſtolorum princeps Chriſtum uidit, gloriam eius in monte guſtauit, uocem patris audiuit, mira opera ſuis oculis conſpexit, ipſe quoque miracula fecit, Super aquas pedibus ambulauit, cum domino familiariſſime conuerſabatur, Vbi a do-

Cur Chriſto poſt aſcen. miſerit ſpũ ſanctũ apoſtolis quem prius dederat. Luc. 24. Matth. 17 Marc. 9 Lucæ. 9 1. Petri. 1 Matth. 14 Iohan. 13

Iohan. 13 Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Iohan. 18 Iohan. 20 Acto. 1. 2

mino lotus eſſet, & mundus pronuntiatus, ſe paratum & in carcerem & in mortem cum eo ire adſerebat. Sed quid factum eſt? Ad uocem ancillæ territus, ſtatim negauit. Venit alia ancilla, & iterum negauit. Quomodo Petrus ſtetiſſet coram regibus & principibus, qui coram mulieribus ſtare non potuit? Quinimo poſt reſurrectionem, uiſo etiamnum Chriſto, ac larga conſolatione recepta, ſimul cum cæteris Apoſtolis, propter metum Iudæorum latebat, atq; adeo, ubi cum cæteris Chriſtum tam glorioſe aſcendentē uidiſſet, & angelorum uiſione, conſolationeq; confortatus eſſet, in publicum tamen prodire nō audebat, ſed expectabat promiſſum

Acto. 4.

patris ſpiritum ſanctum. Quum primum uero hic aduenit, tunc ipſe ſtatim ſimul & cæteri Apoſtoli, magna fiducia loqui cœperunt, uirtuteq; magna teſtimonium reſurrectionis Chriſti reddiderunt, atq; adeo principes ſacerdotum, & reges huius mundi nō timuerunt, ut gloriarentur etiam in tri

Acto. 5.

bulationibus, & irent a conſpectu concilii gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Quid agitur in ſacramento confirmationis.

HOc ergo in ſacramento confirmationis agitur, ut ſpiritum ſanctum, quem in baptiſmo ad purificationem & emundationem accepimus, ad robur quoq; & augmentum uirtutis capiamus, quo aduerſus peccatorum mundi, & diaboli inſultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus ſuccumbere, nullis deniq; terroribus, ac cruciatibus a Chriſto ſeparari ualeamus, affectantes cum Paulo dicere: Mihi autem abſit glo

Philip.

riari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Hoc ſpiritus ſancti robur, eſt illa charitas Dei, quæ diffunditur in cordibus noſtris

per ſpiritum ſanctum, qui nos certos facit, quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque uirtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Quã gratiam quũ Chriſto uiſum ſit, ſanctis Apoſtolis ſuis ſigno quodam uiſibili, ſupra modum illuſtri, impartiri, quanto magis neceſſe erat, ut eadem nobis tanto infirmioribus ſigno quopiam uiſibili, ad cõfirmandã in nobis uerbi fidẽ traderetur. Roma. 5 Roma. 9

VErbum quo hoc ſacramentum traditur, hoc eſt, ſigno te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Promiſſionem, cui hoc uerbum innititur, & ex qua eruitur, ſupra retulimus. Verbum huius ſacramẽti.

MAteria uero huius ſacramenti, chriſma eſt, quod manu Epiſcopi in frontem confirmandi illinitur. In eccleſia Dei triplex oleum, in die cœnæ domini per Epiſcopos conſecratur, Oleum infirmorũ, oleum catechumenorum, & chriſma, quod ex oleo oliuæ & balſamo componitur, idque non abſque inſigni myſterio, Nec putandum eſt, nouam eſſe ſacri chriſmatis inuentionẽ, quũ ex Dionyſio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Auguſtino, cæteriſque catholicis ſcriptoribus, chriſmatis conſecrationem nos ab Apoſtolis recepiſſe, eandemq́; nõ tantum in Romana, ſed per totam eccleſiam catholicam receptam eſſe, diſcere ac uidere eſt. Quanquam enim ueteris legis cerimoniæ, Chriſto illuceſcente, euanuerunt, unctionis tamen myſterium religio Chriſtiana nõ cõtempſit, ſed potius quod regibus & ſacerdotibus, eius tantum gentis, unde Chriſtus erat uenturus, peculiare eſſe conſueuit, in omnẽ populũ catholicũ propagatũ eſt, ut ſicut chriſtus a chriſmate dictus eſt eo, quod ſingularia Materia chriſmatis. Cypri. Aug. in pſalmum. 17. Dion. iii. de ſac. vnct. c. cũ ueniſſet paragrapho vnde in ve.

excellẽtiæ oleo, hoc eſt, ſpiritu ſancto, præ participibus ſuis unxerit eum Deus, Ita & participes eius, quotquot ſunt, cõſortes ſint, tam actionis quam nominis, & dicatur a Chriſto
Acto. 11 *Chriſtiani, ut ſint ſui, Chriſto duce, rectores & duces, &*
1. Petri. 1 *offerant Deo ſpiritualia ſacrificia, ordinati a Deo ſanctimoniæ ſacerdotes, quemadmodum Petrus omnes Chriſtianos appellans: Vos (inquit) eſtis genus electum, regale ſacerdo-*
Inno. 3. *tium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Vnctio ergo chriſ-*
1. Iohan. 1 *matis exterior, unctionem ſpiritus ſancti interiorem ſignificat, quam accipimus a Chriſto, quæ docet nos de omnibus.*

Heretici chriſmati ſuum honorẽ detrahere cõtendunt, ſed fruſtra.
1. Timo. 3

IAm quod eccleſiæ hoſtes chriſmati ſuum honorem detrahere contendunt, eo ꝙ in actis apoſtolicis non legamus, Apoſtolos in confirmandis baptizatis chriſmate uſos fuiſſe, ſed tantum manuum impoſitione & oratione, id illi ſuo more faciunt, degeneres filii, eccleſiam matrem, ueritatis colũnam, mendacem facere cupientes, quæ aſſeuerat per Apoſtolos, chriſmatis conſecrationem nobis commendatam, ſed
Matth. 16 *ſuperat illa & ſuperabit perpetuo, ꝙ nec portæ inferi præualebunt aduerſus eam. Vis autem ſcire, cur neq; Chriſtus Apoſtolos, neq; Apoſtoli in primis eccleſię primordiis, populos confirmandos chriſmate unxiſſe legantur, animaduerte chriſmatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuiſibilem ſpiritus ſancti unctionem) tantiſper non fuiſſe opus; quantiſper ſpiritus ſanctus ſigno uiſibili deſcendit in confirmatos,*
Acto. 8. 10 *quod per impoſitionem manuum Apoſtolorum in primis illis eccleſiæ crepundiis factum legimus, poſtea vero dilatata eccleſia dei, cum ſigno illo viſibili diuerſitatis linguarum opus non eſſet amplius, ſpiritu ſancto roborandi ac confirmandi, chriſmate ſunt inuncti, vt & ipſi ſigno externo ad-*

monerentur, excitarenturq́ ad myſterii interioris fidem & contemplationem, quandoquidem beatus Auguſtinus ait: Sacramentum chriſmatis in genere viſibilium ſignaculorũ ſacroſanctum eſſe ſicut ipſe baptiſmus eſt. Neq́ enim (vt idẽ alibi ait) temporalibus & ſenſibilibus miraculis atteſtantibus, per manus impoſitionem modo datur ſpiritus ſanctus, ſicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & eccleſiæ primordia dilatanda.

Li. 2. cõtra literas Petiliani. c. 104. De bapt. cõtra Donat. cap. 16

QVis enim nunc hoc expectat, ut hi, quibus manus ad accipiendum ſpiritum ſanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui, ſed inuiſibiliter & latenter intelligitur per uinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inſpirari, ut poſſint dicere, quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Opponẽdus eſt ergo æmulis noſtris, uniuerſalis cõſenſus eccleſiæ omnium temporum, vti certiſſimum teſtimonium, quod hæc ordinatio ſit Apoſtolica, maxime quum vel uno eodemq́ tempore, idq́ non multo poſt Apoſtolorum deceſſum, per omnes fermè eccleſias, uti apoſtolica, cuſtodita comprobatur. Sic enim habet Fabianus, Hæc (nimirũ chriſmatis annuam conſecrationem, renocationẽ, et ueteris cõfirmationem ſignificans) a ſanctis Apoſtolis & ſucceſſoribus eorum accepimus, uobiſq́ tenenda mandamus. Hæc ſancta Romana eccleſia & Antiochæna a tempore Apoſtolorum cuſtodit. Hæc Hieroſolymorum & Epheſianorum tenet, in quibus Apoſtoli præſidentes hæc docuerunt.

Ibidem

Roma. 5

Ex li. 3. contra Don. c. 63

Ex decretis Fabia.

NEc hic prætereundum eſt, q chriſma aliter in baptiſmo, aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus chriſmate per ſacerdotem in capitis uertice, per

Chriſma aliter in baptiſmo, aliter in cõfir. datur

pontificem vero in fronte, vt in priori vnctione ſignificetur ſpiritus ſancti ſuper ipſum deſcenſio, ad habitationē deo cōſecrandam. In ſecunda vero, vt eiuſdem ſpiritus ſancti ſeptiformis gratia, cum omni plenitudine ſanctitatis & ſcientiæ & virtutis in hominem venire declaretur, quod orationes, quæ circa utranq; recitantur, ſatis indicant. In confirmatione ſic inter alia orat Epiſcopus ſuper cōfirmandum: Immitte in eum ſpiritum ſanctum tuum ſeptiformis gratiæ tuæ, paracletum, de cœlis, ſpiritum ſapientiæ & intellectus, ſpiritū conſilii & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, & imple eum ſpiritu timoris tui, & ſigna eum ſignaculo ſanctæ crucis, propitiatus, & ſpiritum ſanctum non amittat in uitam æternam. Quamobrem Dionyſius hoc ſacramentum ab Apoſtolis uocatum eſſe Teloten teſtatur, id eſt, perfectionē & abſolutionem uirtutis ſpiritualis.

Oratio epiſcopi ſuper confirmandum.

Sapientia in quo cōſiſtit

Aug. in Enchi. cap. 1.

HIc obiter ſe offert locus de donis ſpiritus. Sapientia (quæ donum eſt ſpiritus ſancti) in cognitione & delectatione ſummi boni, id eſt dei, ſita eſt, quàm beatus Auguſti. Theoſebian, id eſt cultum Dei, appellat: quia uacat ac ſtudet Deo, & fertur in Deum, ſyncero affectu totam fiduciam ac ſpem in illum tranſferens, ipſumquè ex toto corde, tota anima, tota mente, tota uirtute diligens, præterea nihil amans aut colens, niſi Dei cauſa, omnia ad illius gloriam referens, quo fit, ut nihil niſi Deum ſuſpiciat, ac omnia quæ in mundo ſunt, præ Deo, tanquā ſtercora contemnat, ut Chriſtum lucrifaciat, quæ ſapientia plena eſt cœleſtis ſuauitatis. Hæc eſt quæ de ſurſum deſcendit a patre luminum, donum ſpiritus ſancti, quæ neq; naturę beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut ſtudio acquiritur, ſed ab illo illuſtrante datur,

Philip. 3
Amb. lib. 3 offi. cap. 1.

Iaco. 3

de quo ſcriptũ eſt: Omnis ſapientia a deo eſt. Quare, quem admodũ diuus Iacobus *monet, Si quis indiget ſapientia, poſtulet a deo, & dabitur ei. Huic oppoſita eſt ſapientia huius mundi, quam diuus* Iacobus, *terrenã, animalẽ ac diabolicã appellat, nimirum propter finem in quẽ intendit, qualis erat philoſophorum ſapientia, qui licet ratiocinãdo, qualẽ qualẽ* Dei *cognitionẽ eſſent aſſequuti, nõ tamẽ* Deum *ſicut* Deum *glorificauerunt, nõ fide, ſpe & charitate deũ coluerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, ſibi tantum placentes, & ſuam, nõ dei gloriam, nõ æternã, ſed terrenã cõmoditatem quærentes,* Imo *in ſapientia, quin potius aſtutia & uiribus ſuis, tanq̃ in idolũ quoddã, ſpem ſuam collocantes, quibus inſultat* Apoſtolus, *dicens: Vbi ſapiens, ubi ſcriba, ubi cõquiſitor huius ſeculi? Nõne ſtultã fecit deus ſapientiã huius mundi? Et iterũ: Sapientia huius mũdi ſtultitia eſt apud Deũ.* Eccle. 1 Iaco. 1 Iaco. 3 Roma. 1 Coloſſ. 2 1. Corin. 1 1. Corint. 3

INtellectus *ſecundũ donũ, in agnitione cõſiſtit, ſicut præcedens donũ in contẽplatione,* Chriſtus, *in* Euangelio *ad diſcipulos ait: Vobis datũ eſt noſſe myſteriũ regni, illis autẽ qui foris ſunt, omnia in parabolis fiũt, ut uidẽtes uideant & nõ uideant, & audiẽtes audiant & nõ intelligant. Itẽ: Confiteor tibi pater dñe cœli & terræ, quia abſcõdiſti hæc a ſapientibus & reuelaſti ea paruulis, hoc dono, noui & ueteris teſtamẽti ſcripturæ, ſyncere & recte intelligũtur, proindeq; hoc dono* Chriſtus *illuſtrauit mẽtes diſcipulorũ, ut intelligerẽt quę de ipſo erãt, aperiens illis ſcripturas: Neq; n. aliter unq̃ eas ĩtelligemus, niſi ille q ſolus apit et nemo claudit, claudit et nemo apit, nobis reuelet. Oportet. n. nos oẽs a deo doceri &* Theodidactos *eſſe, qđ ſentiens* Dauid *dñm orat: Da mihi (inqt) intellectũ & ſcrutabor legẽ tuã & cuſtodiã* Matth. 4 Marci. 1 Lucæ. 8 Iohan. 12 Eſaiæ. 6 Acto. 28 Roma. 11 Matth. 11 Lucæ. 24 Apoca. 3 Eſaiæ. 26 Hiere. 31 Iohan. 6 Pſal. 118

illam in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, *qui exteriori literæ legis ſunt affixi, ſuper quorum oculos uelamen poſitum eſt, ut non poſſint intendere in faciem* Moyſi.

1. Corin. 3 2. Petri. 3 Hoc dono hæretici uacant, *qui Paulinas epiſtolas (in quibus ſunt quædam difficilia) indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem.*

Hierony. ad Paul. Roma. 8 Hoc donum Ariſtoteles, *quantumuis magni, ſed humani intellectus philoſophus neſciuit, & facūdus* Demoſthenes *ignorauit,* Breuiter *quotquot animales ſunt, qui non percipiunt ea quæ ſint ſpiritus* Dei. *Stultitia enim eſt illis & non poſſunt intelligere.* Soli *vero ſpirituales, quibus deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum* Paulus *ait:* Nos *autem ſenſum Chriſti habemus.*

1. Corint. 2

Greg. 1 mora. IVnguntur autem hæc ambo dona, ꝙ minor ſit ſapientia ſi intellectu careat, et ualde inutilis ſit intellectus, ſi ſapiētia non ſubſiſtat. Quid enim prodeſt habere prophetiam et

1. Cor. 13 noſſe omnia myſteria, ſi charitas dei, in qua uerus dei cultus, id eſt ſapientia, conſiſtit, non habeatur.

Conſiliū tu quo ſitum TErtium donum ſpiritus eſt, conſilium. Duo priora dona in contemplatione & agnitione ſita ſunt, quæ recte ſequitur conſilium, quod conſiſtit in iudicando & amplectendo, Hoc dono confertur bona uoluntas deum colendi & bene operandi, per ſapientiam guſtamus, per intellectum uidemus, per conſilium iudicamus, quia ſuauis eſt dominus, & ꝙ proinde beatus eſt uir qui ſperat in eo. Poſtquam ergo Dei aliquam ſuauitatem deguſtauimus, & ali-

Pſal. 33 quā cognitionē accepimus, orandum nobis eſt ut uoluntatē

Deus nō ex terioꝛum operum ſunē etiam ad ſeruiendum Deo capiamus, Nam niſi hæc adſit, nihil certe proderit operum externorum facies, quantumuis

in ſpeciem

in ſpeciem bona,quia deus intuetur cor & ſpontaneam voluntatem,quod Chriſtus apud Matth.in bonis operibus inſignioribus,nempe ieiunio,eleemoſyna et oratione diuiniſſime explicat. Hoc eſt donum quo audemus dicere : voluntarie ſacrificabo tibi,& confitebor nomini tuo domine,quoniam bonum eſt, Nam etſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas,etſi tradidero corpus meũ ita ut ardeã,tamen ſi non prius ſtatuero in corde meo,hoc bonum eſſe coram Deo,& ſponte fecero propter deum,nihil mihi prodeſt.Propterea Apoſtolus dixit:Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo,non ex triſtitia aut ex neceſſitate, nam ſpiritus ſanctus,ſpiritus libertatis eſt.Huic dono ſpiritus,opponitur cõſilium humanũ,cuius ſcopus non eſt dei gloria, ſed hæret in rebus externis,& quærit quæ ſua ſunt.Conſilio,dono ſpiritus,inſtructi erãt Apoſtoli,quum principibus ſacerdotum præcipiẽtibus,ne docerent in nomine Ieſu, reſponderunt : Oportet plus obedire deo q̃ hominibus.Conſiliũ vero humanũ cœperũt ipſi ſacerdotũ principes cõferentes ad inuicem ac dicẽtes : Quid faciemus hominibus iſtis? quoniã quidem notum factum eſt ſignum omnibus habitantibus Hieruſalem, ſed ne amplius diuulgetur in populum, cõminemur eis,ne ultra loquantur in nomine hoc vlli hominum, ſed Gamaliel vtriuſq; conſilii vim recte,ac grauiter diſcreuit. Quoniam (inquit) ſi eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur, ſi vero ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere,ne forte & deo repugnare videamini.Et Dauid in eandem ſententiam : Dñs diſſipat conſilia gentium,reprobat autem cogitationes populorum,& reprobat conſilia principum,conſilium autem domini manet in æternum.

[Margin notes: ſed cor reſpicit. — Huius doni uis. — Pſal.53 — 1.Cori. 13 — 2.Cor. 8.9 — Roma.8 — 2. Cor. 3 — Conſiliũ humanum quale — Acto.5 — Acto.4 — Acto.5. — Pſal.32]

Ambro.lib. offi.1.cap. 31.& ſeq. Fortitudo quartũ donũ ſpiritus eſt,quo dei reſpectu,
res habentes forti animo cõtemnimus,quo nullis illece
bris emollimur,nullis aduerſis perturbamur,quo nõ lucris,
aut diuitiis uincimur,nõ adulatione flectimur,non fauore
delinimur,nullius potentiæ terrore proſternimur,ſed inui=
ctum animũ pro cõſeruatione Chriſtianæ iuſtitiæ tenemus,
quo caſto corde,nullius uſq; gloriæ cauſa,ſed ueri dei amo
2.Timot.2 re,quiduis libenter perferimus.Quo dono omnia poſſumus,
Iob.7
2.Timo.3 in eo qui nos cõfortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis
eſt nobis neceſſariũ,quãdiu in hac uita (quæ militia eſt ſuper
terrã) degimus,Omnes enim qui uolũt pie uiuere in Chri
Act.5 ſto,oportet in hoc mũdo perſecutionem pati. Quinmo ex
hoc dono,ſit ne quiſquã uere Chriſtianus potiſſimũ cogno
ſcitur,nã qualis unuſquiſq; apud ſe lateat,illata cõtumelia
probat.Hoc dono inſtructi Apoſtoli,ibãt a conſpectu cõci
Fortitudo lii gaudentes,quoniã digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõ
humana.q. tumeliã pati.Huic uero dono opponitur fortitudo uiriũ hu
Pſal.58
Pſal.45 manarum,quatenus ſibiipſi fidit,Nã prior innititur dei præſi
Pſal.59 dio,habẽs ſemper in ore,fortitudinẽ meã o Deus,ad te cu=
ſtodiã,Deus refugiũ noſtrũ & uirtus,In Deo faciemus uir
tutem quia uana ſalus hominis,poſterior viribus humanis,
potẽtia multitudinis,& animi pertinacia cõſtat,quæ adeo
uirtus nõ eſt,ut potius uitiũ ſit,quamobrẽ apud Deũ nullam
laudem merentur fortia illa philoſophorum ac Romanorum fa
Li.5.de ci= cta,abſq; pietate.Quoniam (ut diuus Auguſtinus inquit)
ui.dei.c.10 libertas,& cupiditas laudis humanæ, ad facta compulere
Pſal.19 miranda Romanos.Nos itaq; cum Dauid dicere conuenit,
Hi in curribus,& hi in equis,nos autem in nomine domini
Pſal.146 Dei noſtri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine

equi uoluntatem habebit, nec in tibiis uiri beneplacitũ erit ei, ſed beneplacitum eſt domino ſuper timentes eum.

BEne autem conſilium & fortitudo iũguntur, quoniam ualde inutile eſt conſilium, cui opus fortitudinis deeſt, & ualde fortitudo deſtruitur, niſi per conſilium fulciatur, Non probat deus conſtantiam hæreticorum, aut eorum qui ſibiipſis mortem conſciſcunt, quia eſt ſine conſilio, qualis & Iudæ fuit, qui ſeipſum ſuſpendit. Nec probat conſilium eorum, qui quum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt uerbum, et quia radices non habent, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itaq; non qui cœperit, ſed qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Grego. I mora. Matth. 27 Matth. 13 Marci. 4 Lucæ. 8 Matth. 24

SCientia quintum donum ſpiritus ſancti, ab Auguſt. Epiſtenii, hoc eſt diſciplina uocatur, ſita in elaboratione boni, idq; propter ſummũ bonũ, deũ, qua prudenter cõuerſamur in medio nationis prauæ, ſine noſtro & aliorũ ſcandalo. Hæc Sapientiæ. iiii. dicitur, ſcientia ſanctorũ: iuſtum (inquit) deduxit dñs per uias rectas & oſtendit illi regnũ dei, & dedit illi ſcientiã ſanctorũ, honeſtauit illum in laboribus, & cõpleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere a malo ſcientia. Sicut ergo ſapientia in contemplatione, intellectus in agnitione, cõſiliũ in deliberatione, & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerũ labentiũ, ita ſcientia in opere cõſiſtit, cuius finis eſt, declinare a malo & facere bonũ, inquirere pacẽ & perſequi eã, prouidere bona, nõ tantum corã Deo, ſed etiã corã omnibus hominibus. Huic oppoſita eſt ſcientia mundana, cuius finis eſt rerum notitia, in oſtentationem ſeu ob quæſtum, de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Et Sapiens: Qui Aug. de ciu. dei. I 4. c. I Philip. 2 Sap. 4 Iob. 28 Pſal. 33 2. Corint. 8 Scientia mũdana ... 1. Corint. 8 Eccle. I

addit ſcientiam, addit & laborem. Scientiæ ergo, quæ do-
1.Corint.8 num ſpiritus eſt charitate ſemper temperata eſt. Vnde hoc dono carent, qui inflati ſciētia, traditiones eccleſiaſticas temere diſſoluunt, in ſcandalum infirmorum propter quos illæ
Roma.14 factæ ſunt, quos grauiter increpat Paulus ad Rom.xiiii. &
1.Corint 8 1.Corin.viii. atque alibi queritur Paulus, Iudæos Zelum qui-
Roma.10 dem Dei habere, ſed non ſecundum ſcientiam.

Pietatis nomē quid cōplectatur. SExtum donum ſpiritus, pietas dicitur. Hoc nomen complectitur omnem affectum, cultū, omniaque officia quæ debemus iis, unde vitā accepimus. Summa ergo pietas debetur Deo, ſecundum quā quidem ſummā ſpeciē, pietas non eſt donum a dono ſapientiæ diſtinctum, ſed eſt ipſa ſapien-
Aug.in Enchi.cap.2 tia quemadmodū in Iob legimus: Ecce pietas eſt ſapientia, vbi græce legimus, θεοσέβεια, id eſt, Dei cultus. Sed quatenus diſtinctū donū eſt, ſignificat miſericordiā, ac ſita eſt in affectu hominis prono ad benemerēdū de proximo, idque cauſa Dei, vt ſcilicet Dei voluntatem exequatur, & obſequiū Deo præſtet: quia Deo fœneratur, qui miſeretur proximi. Vnde & pietas vulgo accipitur pro operibus miſeri-
Amb.de uocat. gent. cordiæ, & pius pro miſericorde. qui pius eſt in dn̄o gloriatur, & proximū non niſi in dn̄o diligit. Hæc pietas nobis
1.Timo.4 cōmendatur.1.ad Timoth.iiii. Exerce teipſum ad pietatē, Nam exercitatio corporalis ad modicum utilis eſt, pietas
Mundus nō habet pietatem ſpūs. autem ad omnia ualet. Hanc pietatem mundus non habet, quālibet multa pietas exempla liberorum in parentes, ſeruorum erga dn̄os, ciuium erga patriam cōmemoret, quia non ſtatuit finem beneficentiæ Deum, Pietas autem Chriſtiana
Matth.10 Lucæ.14 adeo Deum ſcopum habet, ut Dei cauſa relinquat patrem, matrem, fratres, & ſorores, patriam et cognationem, Imo

impium putet in cauſa Dei parentes Deo præponere.Hoc *dono muniti, facile condonamus fratribus,libenter largi-mur egentibus, ſubuenimus oppreſſis, ac alia miſericordiæ opera (ad quæ alioqui, niſi ſpiritu* Dei *excitati torpentes ſimus)libenter præſtamus,quã nobis* Chriſtus *mirifice commendat : Miſericordiam (inquit)* volo,*& non ſacrificium.*

Huius donum.

Matth. 8

Neq; *temere ſcientia et pietas iũguntur.*Nulla *eſt enim ſcientia, ſi utilitatẽ pietatis non habet,& ualde inutilis eſt pietas, ſi ſcientia diſcretione careat* ; quod Paulus Roma. *xiiii.&.i.*Corinth.*x. grauiſſime oſtendit, quemadmodum etiam iamiam declaratum eſt.*

Cur ſciẽtia & pietas iũguntur.

Roma. 14
1. Cor. 10

S*Vpereſt ſeptimum donum ſpiritus ſancti,timor.*Timor *duplex eſt, ſeruilis ac filialis. Seruilis eſt,quo perinde atq; ſerui dños timore plagarũ metuunt,*Deus *timetur,ne ſcilicet mittat in gehennam,hoc timore lex cuſtoditur metu pœnę,quo qui præditus eſt,præuaricari mallet, ſed a crimine lex timoris cohibet illum,qui ueluti tyrannũ & exactorem* Deum *habet non patrem,de quo timore dixit* Apoſto-*lus:* Non *accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore.*Et *alius* Apoſtolus : Per*fecta charitas foras mittit timorem.* Timor *caſtus,qui & filialis,& reuerentialis dicitur,eſt timor ſyncerus,abſq; prauo affectu , quo præditi,mandata* Dei *cum quadam reuerentia & ex intimo affectu cuſtodiunt, ſemper ſoliciti,ne alicubi offendant,ſuam ſalutem in timore,ac tremore operantes , quos* David *beatos pronuntiat* Beati *(inquit) qui timent dñm,qui ambulant in uiis eius,de quo timore alibi idem* Pſaltes *dixit.*Timor *dñi ſanctus permanens in ſeculum ſeculi.* Vtriuſq; *timoris exemplum beatus* Auguſtinus *dat,in pſal.cxxvii.fingit duobus timoribus ſimi*

Timor duplex.

Roma. 8
1. Iohan. 4

1. Petri. 1

Pſal. 127

Pſal. 18

Auguſtin. In pſal. 127

les eſſe duas vxores: Pone(*inquit*) *aliquã mulierẽ caſtam, timentẽ virum, aliã pone adulteram, & ipſa timet uirum. Caſta timet, ne diſcedat vir: adultera, ne veniat.* Illa timet; *quia amat virũ, eius optans præſentiã, cui ſe caſtos debere amplexus agnoſcit, adulterinos vero concubitus ſuper omnia deteſtatur, cogitat tantũ vt placeat viro ſuo,* Hæc *timet maritum, quia adhuc nequitiam amat pluſquam maritum.* Proinde *grauis eſt illi mariti præſentia, cui ſi ſperaret occultũ fore, adulterium cõmitteret, illius timor ex mariti reuerẽtia, & amore procedit, odit crimẽ, etiamſi ſciat perpetuo id poſſe latere, trepidat et ardet, vt officio reſpõdeat, timet, ne qua macula diſpliceat viro : metuit ne quid illi mali cõtingat abſenti cuius præſentia nihil ipſi gratius eſt, quẽ cupit mẽte.* Huius *vero timor ex metu pœnæ proficiſcitur, amans iniquitatem, quã cuperet perficere, ſi eandem ſperaret poſſe latere.* Ad *modum igitur caſtæ & pudicæ fœmine ſe habet caſtus timor erga* Deum, *qui perpetuo curat, ne offendatur* Deus, Dei *amore & reuerẽtia honeſte agit, amans ſynceritatem, nequitiã fugiens, cupiens tantũ placere* Deo, *cui coniungi nunquam non deſiderat dicens cum* Paulo : Cupio *diſſolui & eſſe cum* Chriſto. *Seruilis vero longe ſecus ſe habet, ꝙ oderit peccare non* Dei *amore, ſed formidine pœnæ, quam a* Deo *cõminante peccatoribus expectat.* Et *quãuis hic timor ſeruilis, meritum non habeat, tamen quũ* Dei *iuſtitiã reſpicit ac* Deo *credit comminanti, præparat locũ charitati. Quũ enim quis per hunc timorem ſe a peccato continet, aſſueſcit iuſtitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulceſcit* Deus, *& quo magis charitas creſcit, decreſcit timor, donec perfecta charitas*

Caſta coniunx quid timeat. Adultera quid.

Caſtus timor, amori dei cõiũct᷑.

Philip. 1

Auguſti. in pſal. 127

penit.us foras mittat timorem. Eſt deniq; timor quidá mere humanus, qui Dei reſpectum non habet, ſed tantũ alicuius externi incõmodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amiſſio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his ſimilia ipſis obueniant, qui timor quatenus naturalis eſt, licet defectus potius corruptæ naturæ q̃ peccatũ ſit, tamen quum a iuſtitia deflectit & Dei amori præponitur, dãnabilis eſt, prohibitus a Chriſto, Nolite (inquit) timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ non poſſunt occidere. Et iterum: Nolite ſoliciti eſſe de craſtino. Orandũ itaq; nobis eſt, vt dominus timorẽ ſeruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat, Nã niſi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis ſurgit. 1. Iohan. 4 Timor mere humanus quis. Matth. 10 Matth. 6 Grego. 1 mora.

QVod ſi orationem dominicam diligenter expendamus, ſingulis donis, ſingulæ precationes videntur dicatæ. Timorem caſtum petimus, quum dicimus: Libera nos a malo. Fortitudinem precamur. Et ne nos inducas in temptationem. Pietatem, dicentes: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Scientiã petimus, orantes: Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodie. Conſilium, quando dicimus: Fiat voluntas tua. Intellectum dicentes: Adueniat regnum tuum. Deniq; ſapientiam, quum dicimus: Sanctificetur nomen tuum. Vide Aug. de ſerm. domini in monte, lib. 2

Ex prædictis ergo ſatis ſuperq; liquet, cur ſancti patres hoc ſacramentum Teleten, ſeu ſacramẽtum perfectionis & conſummationis vocarint. Cur hoc ſacramentum partes Teleten appellẽt

IAm ad ſignorum & rituum expoſitionem pergemus. Quid chriſma ſignificet, ſupra diximus, quanquam non Cur chriſma conficitur ex oleo

oliuæ & balſamo

temere etiam ex oleo oliuæ & balſamo mixtum conficiatur. Nam oleum, gratiæ pinguedinem, ſplendorem fidei; & ardorem charitatis ſignat, Balſamum, ſpiritus ſuauitatem, qua nos Chriſtus ad ſe trahit, & cuius cõmunicatione dicimus: Chriſti bonus odor ſumus. Ideo enim confirmamur, ut meminerimus nos intrepide fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circumferre oportere.

2. Corint. 2

Cur confirmandus ſignetur cruce in frõte

Matth. 10
Marci. 9
Lucæ. 9. 12
Galat. 6
Acto. 5
Matth. 5

SIgnatur vero confirmandus ſigno crucis in fronte qui locus eſt pudoris, ut admoneamur ſuſcepiſſe ſignum Imperatoris noſtri Chriſti, quem omni metu, atq; pudore poſtpoſito, palàm & ubiq; confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.

POſt confirmationem, confirmatus alapa cæditur, ut meminerit ſe deinceps pro nomine Ieſu contumeliam libenter paſſurum, & percutienti ſe ad dexteram, ſiniſtram etiam porrecturum.

Quid ſuſceptoribus iniungatur.

POſtremo, poſt abſolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt ſuper confirmatos, ſuſceptoribus ſeu patrinis iniungitur, ut confirmatum in fide inſtruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

EFfectus ſacramenti ſatis ſuperq; ex prædictis elicitur, nempe quod detur ad impartiendum donum ſpiritus, quo confirmemur aduerſus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitẽdum & glorificandum nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, quo deniq; charitatis augmentum, ac perſeuerantiam in bonis operi-

bus capiamus. Huius ergo ſacramenti myſterium tota vita rememorandum eſt, ut recogitet Chriſtianus, ſe Chriſti ſignifer um eſſe, ſe Chriſti arma in fronte portare, ſe in crucifixo omnia aduerſa uicturum, ſe pro deſertore habēdum, ſi ab his ſignis ad aduerſarii, nempe diaboli, caſtra peccando transfugerit, ſe non coronandum, niſi legitime certauerit, ſe deniq; perdendum, niſi ab imperatore ſuo in omnibus actionibus, tribulationibus & anguſtiis fideliter ſteterit: Vix eſt ergo ulla cerimonia in eccleſia, quæ nos in omnibus tentationibus ad conſtantiam, perſeuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur.

Huius ſacramenti myſterium tota uita rememorandum.

Roma. 8
1. Timo. 1. 2.

AFfectus accedentis ad participandum hoc ſacramentum, is erit, ut credat ſe accepturum ſpiritum ſanctũ, arrabonem ſalutis. Confirmabit autem fidem ſuam ex locis ſcripturæ ſupra allatis, memor uerbi ſaluatoris, quod Chriſtus ad Apoſtolos (quorum Epiſcopi in eccleſia ſucceſſores ſunt) dixit: Sicut me miſit viuens pater, & ego mitto vos. Vt enim diuus Ambroſius ait: Non humanum hoc opus, neq; ab homine datur, ſed inuocatus a ſacerdote ſpiritus a Deo traditur, in quo Dei munus miniſterium eſt ſacerdotis.

Quo affectu accedendum ſit.
Roma. 8

Iohan. 20
Amb. de ſpiritu ſan. li. 1 cap. 7

DEniq; miniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt. Nam ut in actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos uerbo Dei conuerterit, & baptizauerit, non tamen hoc ſacramentum miniſtrauit, ſed Apoſtoli miſerunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum deſcendiſſent, orauerunt pro ipſis, ut acciperent ſpiritum ſanctum, quod nunc faciũt Epiſcopi, nimirum Apoſtolorum ſucceſſores.

Actio. 8
Hierony. contra lucifer.

DE SACRAMENTO EV-
CHARISTIÆ.

Sacramēto euc. eccleſia nihil habet ſublimius.

SAcramēto Euchariſtię, eccleſia nihil ſublimius habet. Quid enim auguſtius, quàm quod eccleſia per corporis, & ſanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam, et ſubſtantiam vnum cum Chriſto efficitur? & quodammodo in Deum ſuum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indiſſolubilemq; concordiam fouendam, quàm quod eccleſia eodem corpore veſcens, eundem ſanguinem bibens, per eundem ſpiritum in vnum corpus redigitur, & Chriſto capiti viuo, uiua connectitur. Et eatenus hoc ſacramentum cæteris ſacramentis, tum veteris, tum noui teſtamenti maius, & excellentius eſt, quòd in aliis elementum ſeu exterior ſpecies nullam ſubſtantialem mutationem recipit, Neq; enim aqua baptiſmatis, aut oleum chriſmatis conſecrata, in aliam naturam mutantur, neq; ſpiritus ſanctus (quem aqua in baptiſmo ſignificat abluentem, & emundantem, chriſma uero in confirmatione roborantem, & illuminantem) in eiſdem elementis eſſentialiter continetur, quamuis credentibus in myſterio exhibeatur & detur. At ſolum ſacramentum panis, & uini potentia uerbi diuini ita mutatur, & ſubſtantialiter ut nō ſit quod ante fuerat, ſed quæ ante conſecrationem erāt panis, & vinum, poſt conſecrationem ſint ſubſtantialis caro, & ſanguis Chriſti. Vnde id (quod paulo ante diximus) conſequitur, nempe nos virtute huius tam eximii ſacramenti non ſolum ſpiritualiter (quod recta fi-

In cæteris ſacramentis exterior ſpecies nō mutatur ſubſtantialiter.

In ſacramēto altaris non manet q ante fuerat.

de, charitateq́; ſyncera ſit, ſed & corporaliter Chriſto, uniri, ut ſimus non tantum ſpiritu ei conglutinati, ſed & ſimus membra corporis eius ex carne & ex oſſibus eius, quemadmodum apud diuũ Paulum, Ephe. v. legimus. Sic enim eum locum orthodoxi patres in primis vetuſtiſſimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretantur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis, quem inſtitutionis cauſa delegimus, ordo ſequendus eſt. Ephe. 5 Cyrillus Hilarius.

De nomine in primis uidendum. Conſtat autem uarias eſſe huius ſacramenti appellationes.

A Patribus certe frequẽtius Euchariſtia appellatur. Euchariſtiã vero quidã gratiarũ actionẽ, quidã bonam gratiã interpretãtur. Baſilius hoc ſacramentũ, Euchariſtiæ vocabulum exprimere uolens, corporis, & ſanguinis Chriſti gratiã appellat, utrunq; recte, in eo enim Chriſtus qui gratia, & ueritate plenus eſt ſeipſum nobis exhibet, ac teſtatur carnem ſuam, quã ipſe æternũ patris uerbum, mortalis factus, noſtri cauſa ſuſcepit, pro nobis crucifixam, & ſanguinem ſuum pro nobis in cruce effuſum eſſe in remiſſionem peccatorũ noſtrorum, Iubetq́; nos eandem carnem pro nobis vulneratam ſumere, & ſanguinem bibere, idq́; in ſuam commemorationem, hoc eſt, ut pro tantis beneficiis in Euchariſtia tanquam in noſtræ redemptionis; & futuræ ſalutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipſi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait: Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec veniat. Canit itaque eccleſia, ad Euchariſtiæ nomen alludens: O ſacrum conuiuium, in quo Chriſtus ſumitur, memoria paſſionis

Euchariſtia cur dicatur. Baſilius Iohan. 1 Matth. 26 1. Cor. 1 Ibidem. Eccleſiæ canticum.

eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, Halleluia, quod eſt, laudate dñm, nimirũ pro tanto nobis collato beneficio. Dicitur quoq; hoc ſacramentum græcis ſynaxis, id eſt, cõciliatio ſeu cõmunio, quod hoc myſterio ſignificetur, & confirmetur arctiſſima cõiunctio myſtici corporis cum capite, hoc eſt, Chriſti & eccleſiæ, & omnium Chriſti membrorũ, Chriſti nomen uere profitentium inter ſe, quæ appellatio ex diui Pauli uerbis deſumpta eſt, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio eſt ſanguinis Chriſti? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis dñi eſt? Quoniã multi vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane, & de uno calice participamus. Gemina ergo iſta nomina ab effectu ſacramenti deſumpta ſunt, de quo infra latius dicemus. Quod hodie quidam hoc ſacramentum exemplo diui Pauli, cœnam dñicam malunt appellare, id nõ admodum improbandum, modo nouandi ſtudium abeſſet. Cæterum poſt Paulum uix reperias quenquã ex patribus, qui hoc ſacramentum cœnam dominicam appellet, poſtquã ſcilicet uiſum eſſet ſpiritui ſancto, ut in honore tanti ſacramenti in hos chriſtiani hominis dominicum corpus prius intraret quam alii cibi, non enim quia poſt cibos dedit dominus, propterea pranſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum conuenire debent, aut (ſicut faciebant, quos Apoſtolus redarguit & emendat) menſis ſuis iſta miſcere. Nam ſaluator, quo vehementius cõmendaret myſterii illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriç diſcipulorum a quibus erat ad paſſionem digreſſurus. Quo autem ordine deinceps ſumeretur apoſtolis, per

[Margin notes:]
Hoc ſacramẽtum cur ſynaxis dicitur.
1. Cor. 10
Cœna dñi. 1. Cor. 11
Auguſti. ad Ianu.
1. Cor. 11
Chriſt⁹ cur poſt cœnã hoc ſacramentum inſtituerit.

quos eccleſias diſpoſiturus erat docendum reſeruauit.

VErbum huius ſacramenti eſt, ſermo Chriſti, cuius virtute hoc ſacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Chriſti, & uinum aqua mixtum tranſit in ſanguinem. Hũc ſermonem eccleſia ſancta Dei a dño ſuo Chriſto Ieſu per apoſtolicam traditionem acceptum, ſic pronunciat: Accipite & manducate ex hoc omnes, Hoc eſt enim corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite ex hoc omnes, hic eſt enim calix ſanguinis mei noui & æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorũ. Reliqua omnia quæ dicũtur, uel ad vſum ſacramẽti pertinent, vel laudes, vel gratiarũ actiones ſunt, uel certæ obſecrationes & fidelium petitiones. Tam autem apertus eſt hic Chriſti ſermo quo hoc ſacramentum (ut diximus) conficitur, ut planè inſani ſint, qui eum ſecus quàm a Chriſto dictus eſt, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (ſed fruſtra) contendunt.

Ambr. de ſacramentum

In canone

Auguſt. contrum, de cõſec diſt. 2

Chriſtus enim æterna illa ueritas, quæ omnino mentiri non poteſt, ut euidentiſſime nobis oſtẽderet, quid in hoc traderet ſacramento, quum hoc ipſum diuina poteſtate inſtitueret ac porrigeret, ſimplicius ac apertius dicere non potuit, quàm quod atteſtantibus Matthæo, Marco, Luca Euangeliſtis dixiſſe legitur: Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ quod pro vobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro uobis, & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorũ. Itidem diuus Paulus uas illud electionis, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur Chriſtus, dñicam inſtitutionem renarrans, ſic habet .i. Corin. xi. Ego enim accepi a dño, quod & tradidi uobis, quoniam dñs Ie

Iohan. 14
2. Timo. 2

Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22

Actio. 9

1. Cor. 2. 7

1. Cor. 11

ſus in qua nocte tradebatur, accepit panẽ & gratias agẽs, fregit & dixit: Accipite & mãducate, hoc eſt corpus meũ quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam cõmemoratio nem. Similiter & calicem, poſtq̃ cœnauit, dicens: Hic calix nouum teſtamentũ eſt in meo ſanguine, hoc facite, quotieſ cunq; bibetis in meã cõmemorationẽ. Porrò hic ſermo quẽ retulimus, nec humanus nec angelicus etiam putãdus eſt, ſed planè diuinus, quem etſi pronuntiet cõſecrans ſacerdos homo mortalis, tamen pronuntiãdo nõ ſuis, ſed Chriſti ver bis utitur. Itaq; non ſacerdotis, ſed Chriſti ſermo eſt; cui omne genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorũ. Is vtiq; ſermo, quo facta ſunt omnia, quum antea non eſſent. Ante cõditionem mundi cœlum nõ erat, mare non erat, ter ra, non erat, nulla creatura erat, Sed audi dicẽtem: Ipſe di xit, & facta ſunt: ipſe mãdauit, & creata ſunt. Ergo quũ Chriſtus illud ęternum Dei uerbum, per quod facta ſunt omnia exertiſſime dicat: Accipite & comedite, hoc eſt cor pus meum. Et iterum: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus, certiſſime credere debemus, hoc quod nobis porrigitur, eſſe & verum corpus & vèrum ſanguinem Chriſti, licet ante conſecrationem, quæ fit hoc omnipotenti verbo Dei, fuerit, panis & vinum, quod qui non facit, is ne primum quidem Apoſtolici ſymboli articulum mente percepit, neq; etiam in Deum omnipotentem credit, qui verbo eius omnipotentiam diuini verbi intelligit, is ſtatim colligit; quod Deus quæcunque vult, facit in cœlo & in terra. Et ut Paulus ait: Vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Quod ſi tanta vis eſt in ſermone domini, ut incipiant eſſe quæ non erant; quanto magis operatorius eſt, ut quæ

Chriſo. homi. 51. in Matth. cap. 14

Philip. 2

Gene. 1
Iohan. 1
Amb. de ſacrament.

Infidelis q; i verbo dei in hoc ſacramẽto omnipotentiam detrahit.

Pſal. 134

Roma. 2
Amb. de ſacra.

erant, ſuo iuſſu in id quod prius non erant (id eſt, in corpus & ſanguinẽ ſuũ) cõmutentur. Quũ itaq; Chriſtus, inuiſibilis ille ſacerdos per viſibilem miniſtrũ, panem in manus accipit, ac benedicit, dicens: Hoc eſt corpus meũ, *ſcito ibi ſtatim ac certiſſime eſſe corpus Chriſti. Itidem ad hæc verba, hic eſt ſanguis meus, ſtatim adeſſe ſanguinem Chriſti. Abſit ergo, ut fidelis quiſquã aurem accõmodet impiis illis* Sacramẽtariis *hæreſiarchis, qui excæcata mente omnipotentiã Chriſti in hoc ſacramẽto credere vel cõprehẽdere detrectant, quos tanq̃ peſtẽ quandã letalem uitare, ac intellectũ noſtrũ in obſequiũ Chriſti captiuare debemus, exemplo fidelis patri, noſtri* Abrahæ *qui in repromiſſione* Dei *non hæſitauit diffidentia, ſed cõfortatus eſt fide, dans gloriam* Deo, *pleniſſime ſciẽs, quia quæcũq; promiſit* Deus, *potens eſt & facere. In ſolum Chriſti teſtimoniũ, quod nõ poteſt nõ eſſe veriſſimum (q; Chriſtus ſit ipſa veritas) intueri debemus. Ipſe eſt qui teſtificatur nobis q; corpus ſuũ accipiamus & ſanguinẽ, ſic enim ait:* Accipite, hoc eſt corpus *meum.* Nũquid *debemus de eius fide & teſtificatione dubitare? qui ut omnem nobis ſcrupulum eximeret, addidit:* Quod pro *uobis tradetur, id eſt, non aliud, ſed illud idem, ſubſtãtialiter, quod pro uobis redimẽdis tradetur ad mortem & crucifigetur. Neq; enim uel hoc imaginandum eſt, q; ipſum corpus in utero uirginis formatum, deinceps formetur, ſed illud ipſum corpus quod per ſpiritum ſanctum in vtero virginis formatum & igne paſſionis in ara crucis decoctum eſt, verbo cœleſti conficitur,* Deinde, *ne hæc tanta myſteria ex perſona ſeu dignitate miniſtri ſeu ſumentis metireris, adiecit: hoc facite, Hoc inquam, id eſt hoc ip-*

Quid cre-dendum in Euch.

2. Cor. 10
Roma. 3

Chry. in homi. 51. in Matth. cap. 14
Iohan. 14.
Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22
1. Cor. 11

Magi. in 4. diſt. 11
Damas. lib. de orth. c

ſum quod ego nunc facio, inſtituo, ac faciendum & ſumendum iubeo, facite & uos: nimirū ex pane, corpus meum; non veſtra uirtute, ſed meo uerbo conſecrate, accipite & manducate, ac aliis mādu candum porrigite. Rurſus, *ne putares hanc poteſtatē conficiendi et porrigendi corpus dñi cum Apoſtolis tantum fuiſſe cōceſſam, adiecit,* In meā cōmemorationem, *id eſt, corpus meum accipite & manducate per ſucceſſionem tempoꝝ uſq; in finem ſeculi, in memoriam paſſionis meæ, quemadmodum diuus* Paulus *cæteris* Euangeliſtis *apertius retulit, dicens:* Quotieſcunq; *manducabitis panem hūc & calicem dñi bibetis, mortem dñi annunciabitis donec ueniat.* Ergo *hoc ipſum quod* Chriſtus *fecit, quod deinde* Apoſtoli, *eius mandato fecerunt, nūc quoq; per ſacerdotes & fideles ipſius in conſecrādo, porrigendo, & manducando corpore dñico fit, & deinceps fit, & deinceps fiet, donec ipſe redierit ad iudicandum uiuos & mortuos.* Interea *enim oportet perpetuo meminiſſe & prædicare mortem dñi, & annuntiare remiſſionem peccatoꝝ in nomine eius, uidelicet quod is per mortem & ſanguinem ſuum nos a morte æterna redemerit, remiſſionemq; peccatorum & uitam ęternam impetrauerit, quod certe maiori ſerio facere aut exprimere haud poſſumus, q̄ edendo corpus* Chriſti *in cōmemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibendo ſanguinē* Chriſti, *in cōmemorationem ſanguinis* Chriſti *pro nobis in cruce effuſi.* Iam *ut* Apoſtolus *ueritatem dñici corporis in* Euchariſtia *magis etiam confirmaret & teſtatiorem redderet, ſic ſubintulit:* Ita p̄ *quicunq; manducauerit panem hunc & biberit calicem dñi indigne, reus erit corporis & ſanguinis dñi.* Et *iterum:*

Non ſolum Apoſtolis hæc ptās cōceſſa.

1. Cor. 11

Amb. de ſacra. cap. 6

Veritas corporis ex Paulo.

1. Cor. 11

Ibidem

rum: qui enim manducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. *Quorũ verborum ſenſus eſt. Quandoquidem dominus Ieſus teſtatur ſe in hoc ſacramento, nobis tradere verum corpus ac ſanguinem ſuum. Itaq; quicunq; mãducauerit indigne, reus ſit corporis, & ſanguinis* Domini, *id eſt, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis* Domini *dabit, quia non diiudicat corpus* Domini, *id eſt, non diſcernit q̃ ſit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametſi quod ad externam ſpeciem attinet, videatur eſſe panis, id quod ipſe Apoſtolus graui cenſura coarguit in* Corinthiis, *qui non diiudicabant illud, ſed velut quemlibet cibum indiſcrete, negligenterq; ſumebant. quos & ſuperius cõmonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis* Domini *eſt? Quibus verbis nihil aliud ſignificatur, q̃ porrecto nobis ſacramento ſub ſpeciebus panis, & vini in Euchariſtia, exhiberi nobis corpus, & ſanguinem Chriſti, qui vt cõmunicauit carni & ſanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniũctus eſt, indicibili charitate nobis rurſus cõmunicat, & impertit.* Ex *quibus omnibus manifeſtum euadit, quid Chriſtianum hominẽ de hoc ſacramento omniũ maximo ſentire, & interrogatũ reſpondere oporteat, nempe in hoc ſacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi verum corpus & verum ſanguinẽ* Chriſti, *ſub ſpeciebus panis & vini, ex ipſius Chriſti inſtitutiõe.* Ipſe *eſt enim (vt ſupra diximus) ipſe inquam eſt, non miniſter, qui nobis carnẽ & ſanguinẽ ſuum (licet per miniſtrum ſacerdotem) porrigit, quod verba ſua clariſſime teſtantur.*

Senſus verborum apoſtoli.

Corinthij grauiter reprehenſi a Paulo.

1. Cor. 10

Hebræ. 2

Quid Chriſtianum hominem de hoc ſacramẽto interrogatũ reſpondere oporteat.

Cap. de cœna dñi ſub finem.

Elementum huius ſacramenti quod ſit.

ELementum ergo ſeu materia huius diuiniſſimi ſacramenti, panis eſt, & vinũ aqua mixtum, ad quæ quum accedit verbum, tranſeunt in verum corpus & ſanguinem Chriſti, et fit ſacramentũ. Hoc (inquit Auguſtinus) eſt quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus ſacrificium eccleſiæ, duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili Domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine, ſacramento, id eſt, viſibili, ſed myſtico ſigno, & re ſacramenti, id eſt corpore Chriſti, quanquã hic adnotandum eſt, rem huius ſacramenti geminam eſſe. Vnã quæ ſub ſpeciebus panis & vini vere cõtinetur, nempe carnem & ſanguinẽ Domini atq; illud ipſum corpus quod pro nobis traditum eſt, quæ res huius ſacramenti baſis & fundamentum eſt. Alteram, quæ eſt huius ſacramenti virtus & efficacia, ſecũdum quem dicendi modũ rem huius ſacramenti, vnitatem corporis Chriſti (quæ eſt eccleſia) appellamus, quæ res magis ſignificatur hoc ſacramẽto quàm contineatur. Dicimus autẽ ſpecies panis & vini tantũ ſacramentum, & nõ rem eſſe ſacramẽti, quod ſint ſacræ rei ſignũ, ſiquidem præter ſpeciẽ, quã ſenſibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionẽ venire. Quod vt Paulo manifeſtius euadat; noſſe oportet, nullum elementũ congruentius eſſe ad ſignificandum rem in hoc ſacramẽto cõtentam & ſignificatam, quam ſunt panis & vinũ. Qui in ſcripturis vel mediocriter verſati ſunt, nouerunt appellatione panis, non tantũ hunc, qui ex farre frumẽtitio conficitur, venire, ſed per panẽ interdum ſignificari Chriſtũ, quemadmodũ idẽ de ſeipſo ait: Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Ipſe enim vnigenitus filius, verus panis eſt, qui quũ ſit ex ſubſtãtia patris

Aug. in lib. ſen. proſper. c. hoc eſt. de conſe. diſt. 2.

Augu. de ſacra fid. Spẽs panis & vini tãtũ ſacramẽtũ.

Panis uero in ſcripturis accipiatur.

Iohan. 6

naturaliter cũcta viuificans, vniuerſum terrarũ orbẽ poteſt nutrire et toti mũdo vitã præbere, qui & ſolus per ſpiritũ ſanctum, ſpiritum noſtrũ viuificat, & corpus ipſum a corru-ptione liberat. Quia vero Chriſtus hũc mirabilem in nobis 1. Timo. 6 Iohan. 6
operatur effectũ virtute paſſiõis & mortis ſuæ, quã in car- Ro. 6. 7. 8 Ephe. 2
ne ſuſtinuit, frequẽter panis, Chriſti corpus ſignificat, vt eſt Hebr. 10 2
apud Hieremiã: Venite (quæ eſt Iudæorũ vox) mittamus li- Hiere. 11
gnum in panẽ eius, hoc eſt, crucẽ in corpus eius. Interdum verbũ Dei, quo fidelis anima reficitur ac ſuſtentatur, panis dicitur. Nã vt in Deute. legimus, et Chriſtus in Euãgelio te- 3 Deut. 8
ſtatur: Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod Matth. 4
procedit de ore Dei. Hic enim eſt panis ille ſuperſubſtantia- Math. 6
lis, quẽ petimus nobis quotidie dari. Interdũ panis, omnia 4
ad vitæ præſentis ſubſidiũ neceſſaria deſignat, et præſertim panẽ illum materialẽ, quo potiſſimũ victitamus. Ergo quum Chriſtus ſeipſum nobis in ſacramẽto exhibere et porrigere, eſuq; corporis ſui, in fide verbi diuini, reficere, ſuſtinere & conſeruare nos voluerit, elementũ delegit, quod ad hæc o-mnia ſignificãda, & nõ tantũ mẽti, ſed et oculis noſtris in-culcanda cõgruentiſſimum eſt. Vt enim panis hic terreſtris 1
imbecillitatẽ carnis noſtræ reficit, ſuſtinet & cõſeruat, & Pſal. 103
vinum hominem lætificat atq; inebriat, ſic caro & ſanguis Chriſti, quũ non tantũ ſacramentaliter, ſed & ſpiritualiter mãducãtur, interiorẽ hominẽ mirifice reficiũt, lętificãt et ſa-ginant, quũ ſcilicet intelligit ſe p Chriſtũ adeptũ eſſe omnia Roma. 8
regenerationẽ, iuſtificationẽ, & vitã æternã. Quã refectio- Tit. 3 1. Corint. 1
nem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quam Iohan. 6 Pſal. 22
præclarus eſt. Deinde quũ eccleſia Chriſti corpus myſticũ 2
ſit, & illius vnitatem, perceptione huius ſacramẽti Chriſtus

Ephe.2 Aug.in ſer= mo.de ſacr. fid. nobis cõmendare voluerit, panis & vini materia cõgruentiſſime delecta eſt. Quoniã ſicut ex multis granis conficitur unus panis & ex pluribus acinis vinum cõfluit, & vnũ corpus ex multis membris cõponitur, ſic eccleſia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Au.in ſerm. ad infan. de ſacram. Myſterium ſiquidem pacis & vnitatis noſtræ Chriſtus in ſua menſa conſecrauit. Præterea ſic oportebat adimpleri ſcripturã & umbram per ſuperuenientem lucem euacuari & veritatẽ figurę reſpondere. Typus x̄pi. Melchiſed. Pſal.109 Quod enim Melchiſedech typũ Chriſti portarit, declarat ſpiritus ſanctus ex perſona patris ad filiũ dicens. Ante luciferũ genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternũ, ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Hebræ.7 Hic eſt (inquit Apoſtolus) Melchiſedech, qui obuiauit Abrahæ reuerſo a cæde regum, & benedixit ei, cui Gene.14 decimas omnium diuiſit Abraham, primũ quidem, quia interpretatur rex iuſtitiæ, deinde autem & rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dierũ, neq; finem vitæ habens, aſſimilatusq; filio Dei, Chryſ.hom. 34.in Gen. manet ſacerdos in æternum. quæ tamen Apoſtoli verba ſic intellige nõ quod Melchiſedech, ſine patre & ſine matre fuerit, ſed vt ſcriptura in typo nobis oſtẽderet ſacerdotium Chriſti, finẽ nõ habiturũ, ſubito introducitur in Geneſi, Melchiſedech occurriſſe Abrahã a cæde hoſtiũ reuertẽti, cuius quidẽ nomẽ, nec antea, nec poſtea reperitur aſcriptum. Ibidem. Hic ergo Melchiſedech (quemadmodũ ſcriptura refert) proferens panẽ & vinũ, erat enim ſacerdos Dei altiſſimi, benedixit Abrahę. Quis eſt iſte Melchiſedech, qui ſignificatur rex 1.Cor.1 Ephe.2 Coloſſ.1 iuſtitię, rex pacis, niſi Chriſtus, qui ſolus eſt Dei iuſtitia, Dei pax, & Dei ſapientia: in quo ſolo iuſtificamur, & iuſtificati

per fidem,pacem habemus apud Deũ, hic protulit panem et vinum,dicens:Hoc eſt corpus meũ,hic eſt ſanguis meus, hic benedixit fideli Abrahæ,& obtulit ſemetipſum pro eo verum ſacrificium.Per ſuum enim ſanguinem,benedictionem,id eſt,peccatorum remiſſionem acquiſiuit illi, imo & omnibus electis,qui expectauerunt eum ab origine mũdi. Rom.5

Non enim benedictio illa ad Abraham tantum, ſed ad nos pertinet,Nam ſi Abraham Deo credidit et reputatum eſt illi ad iuſtitiã,utiq; quiſquis Deo credit & fide uiuit,iuſtus inuenitur,et iampridem in Abrahã fideli(cui deus repromiſit,quia in illo benedicẽtur omnes gentes)benedictus & iuſtificatus oſtẽditur,manducãs ac bibens carnẽ & ſanguinẽ dñi ſui,quæ verus ille Melchiſedech ſacerdos in æternum ſub ſpecie panis & vini,ipſi de altari ſuo profert. Cæteras huius ſacramenti figuras,quæ plurimæ ſunt,perſequi in præſentiarum ſuperſedebimus,quod hanc inſtitutionem noſtram breuitas deceat, ſufficiat admonuiſſe, per manna non tantum uerbum Dei, ſed & hoc ſacramentum pulcherrime adumbratum eſſe.qui vero uolet cognoſcere q̃ conueniat figura veritati,ueteres orthodoxos plegat.Certo Paulus Apoſtolus teſtatur,patribus omnia in figura contigiſſe: Nolo(inquit)vos ignorare fratres,quoniã patres noſtri omnes ſub nube fuerũt & omnes mare trãſierunt,& omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari,et omnes eãdẽ eſcã ſpiritualem manducarũt,& omnes eũdem potum ſpiritualem biberunt.Biberunt autem de ſpirituali,cõſequente eos petra, petra autẽ erat Chriſtus.Sed ut ſubiecit,Non in pluribus eoꝝ beneplacitum eſt Deo,Nam proſtrati ſunt in deſerto.Hæc autẽ in figura ſunt noſtri,et cætera.Et poſt

Gene.15 Rom.4 Galat.8 Gene.12

Hierony. in pſal.109.

Exodi.16 Iohan.6 1.Cor.10

Auguſti. in pſal. 39 *pauca: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebãt de petra, ſed aliud illi, aliud nos, illis imago dabatur, nobis veritas exhibetur: illi manducabant manna, vmbrã tantum veri panis, qui de cœlo deſcendit, quemadmodũ* Chriſtus *ait:* Non Moyſes *dedit vobis panẽ de cœlo, nos corpus & ſanguinẽ* Domini, *in ſacramento, re ipſa præſentia edimus.* Illis *petra erat* Chriſtus, Iohan. 6 *ſed non aliter quã in ſigno & figura, in qua omnia (uti ſe ipſum interpretatur* Paulus*) cõtingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & ſanguinis ueritatem, eam nobis non petra inſenſibili, ſed ipſo Chriſto porrigẽte, qui vt omnem allegoriã & æquiuocationem tolleret, tam diligenter diffiniuit ac deſcripſit, quod dedit, ut accuratius nõ potuerit:* Hoc *eſt (inquit) corpus meum,* Et *addidit,* Quod *pro uobis tradetur,* Item: Hic *eſt ſanguis meus.* Et *adiecit,* Qui *pro uobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum, totumq́; modum manducandi carnem ſuam & bibendi ſanguinem ſuum tradens:* Hoc *(inquit) facite in meam commemorationem.*

Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Modus manducandi carnem domini Paschas. de hoc ſacramento. ca. 4

Proinde cunctis figuratũ uel ſimilitudinũ nebulis amotis, nõ corpus quodlibet, ſed corpus Domini, *quod pro nobis traditum eſt, edere, & illum ſanguinẽ, qui pro nobis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum, nos bibere indubitato credimus, & ꝙ facit ipſe, hoc idẽ in cõmemorationem ipſius ſcimus & bene ſcimus nos facere: id eſt, carnẽ ipſius manducare, et ſanguinẽ bibere ſub ſpeciebus panis et uini tectum.* Atqui *id eſt ꝙ* Auguſtinus *ait, et nos ſupra retulimus:* Hoc *eſt (inquit) quod dicimus, ſacrificiũ eccleſiæ duobus cõſtare, uiſibili elementorũ ſpecie, & inuiſibili* Domini

Auguſti. de conſ. diſt. 2 ca. hoc eſt.

noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine. Et iterũ: Nos autẽ in ſpecie panis, et uini quam uidemus res inuiſibiles, id eſt, carnẽ Chriſti, et ſanguinẽ honoramus. Nec enim ſimiliter pendimus has duas ſpecies, ſicut ante conſecrationẽ pende bamus, quum fateamur ante conſecrationẽ, panẽ eſſe et ui num, quod natura formauit, poſt conſecrationem uero, car nem Chriſti & ſanguinem, quę benedictio conſecrauit.

QVod uero interdũ ſcriptura corpus Domini poſt cõ ſecrationẽ panẽ uocat, more ſuo facit, quę res quaſ libet uocare ſolet nominibus earũ rerum, ex quibus fiunt, ut quum dicitur homini: quid ſuperbis terra et cinis? Sic ergo corpus Domini panis adhuc uocatur, quia ex pa ne cõficitur, et panis retinet qualitates, intuẽtiũ oculis ad huc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animę ſit et angelorũ, uitam æternam mundo miniſtrans. Cur ſcriptura interdum corpus dñi poſt cõſecrationem panem uocat. Pſal. 78 Iohan. 6

QVod ſi interroges, cur Chriſtus carnẽ et ſanguinem ſuum his ſpeciebus tecta et operta nobis exhibeat? Reſpõdemus, id fieri tũ ut fidẽ tuam exerceat, quæ eſt de his quę non uidentur, deinde ne abhorreat animus, quod cerneret oculus carnẽ et cruorem. Deniq, ne ridicu lum fiat paganis, quod cruorem occiſi hominis bibamus. Amb. lib. 8 de ſacra.

COnſecratur autem ſub duabus ſpeciebus ſeparatim, tum quod ita inſtituerit Chriſtum, tum etiã quod ita fieri cõueniat, nam quum hoc ſacrificium ſit rememorati uum paſſionis dominicæ, conuenit ut ſeparatim panis, et ſeparatim calix cõſecretur: quoniã et in paſſione ſanguis fuit ſeparatus a corpore, quo etiam ſignificatur Chriſtum uerũ, et non phantaſticũ corpus aſſumpſiſſe. Deinde in dua bus ſpeciebus celebratur, ut animæ, et carnis ſuſceptio in Cur ſeparatim ſub duabus ſpẽbus cõſecretur. Amb. ſuper epiſt. ad Corin. cap. 11

Roma.8 1.Theſſ.5 Chriſto,& utriuſque liberatio in nobis ſignificetur. Valet enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus, quia caro Chriſti pro ſalute corporis, ſanguis vero pro anima noſtra offertur, ſicut præfigurauit Moyſes: Caro (inqt) pro corpore veſtro offertur, ſanguis pro anima. Sub altera tamẽ ſpecie totus ſumitur Chriſtus, nec plus ſub utraq;, nec minus ſub altera tantum ſumitur, Nec debent dici duo ſacramenta, ſed vnum, quia ſub utraq; ſpecie idem ſumitur, atq; eadẽ eſt ratio (ut ait Hilarius) in corpore Chriſti quæ in mãna præceſſit de quo dicitur: Qui plus collegerat, nõ habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo ſpecie, ex vi (ut uocant) ſacramenti Chriſti corpus continetur. Sanguis vero per cõcomitantiã, contra ſub ſpecie vini ſanguis Chriſti ex ui cõtinetur ſacramenti, per concomitantiã vero & corpus, Nam hoc corpus mãducamus, de quo dixit Chriſtus: quod pro uobis tradetur. Et hũc ſanguinem bibimus, de quo idem aiebat: qui pro multis effundetur. At illud corpus viuum erat, ille itidem ſanguis uitalis. Abſit enim, ut uel in mentem noſtram ſubeat Chriſti corpus poſt reſurrectionem, uel a ſanguine, uel ab anima, uel a diuinitate ſeparari, ſiquidem Chriſtus ex mortuis reſurgens, amodo nõ moritur. Nã qui moreretur, qui mortem moriẽdo deſtruxit, et Oſee vaticiniũ conſumauit: Ero mors tua o mors. Et ideo in Epheſino Concilio cõtra Neſtorium diffinitum eſt, nos vere viuificatricem, & ipſius uerbi propriam factam carnem percipere. quæ quum ita ſe habeant, laico moleſtum eſſe non debet, eccleſiæ conſuetudinem ac decretum tantiſper ſequi donec illi aliter uiſum erit, ne de exteriori ſpecie tantum ſolicitus, uirtutem ſacramenti, hoc

Marginal notes: Sub altera tãtũ ſpẽ totus Chriſtus ſumitur. — Hilarius de cons. diſt.2 c.ubi pars ẽ — Exod.16 — Cyp. — Damasc. — Matth.26 — Marci.14 — Lucæ.22 — Roma.6 — Oſee. — Ephe. Concilium.

eſt, eccleſiæ, unitatem, amittat, ne dicamus, rumpat ſeu diſſipet, quemadmodum in canonibus Concilii prouinciaiis admonuimus. Aug. de ſacra. ſid.

AQua vero in ſacrificio altaris vino miſcetur, quod patres perhibent fieri exemplo & miniſterio dñi, qnod etſi in Euangelio nõ dicatur expreſſim, patrum tamen concors teſtimonium nobis ſatisfacere debet, maxime quod illi regionis Iudææ mos ſuffragetur, quum ibi non merum, ſed aqua mixtum vinum ex more bibatur, quanq̃ magis intuendum myſterium eſt, Nam primum ſignificatur adimpletio figuræ, quæ in lege præceſſit, de qua dixit Apoſtolus: Bibebant autem de conſequẽti eos petra. Moyſes propheta Dei, uirga, hoc eſt verbo Dei, tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ſacerdos calicem redundat aqua in calice, ſalit in uitam æternam, & bibit populus Dei, qui gratiam conſequutus eſt. Accipite & aliud, Vnus ex militibus tempore dominicæ paſſionis (quam repreſentamus in hoc ſacrificio) lancea latus Chriſti mortui aperuit, & cõtinuo exiuit ſanguis, & aqua: aqua, ut emundaret: ſanguis, ut redimeret. Per uinũ igitur redemptio, ablutio per aquã ſignificatur. Per aquam quoq; populi, ſignificantur (dicente Iohanne) aquæ multæ populi multi. Quum ergo in calice vino aqua miſcetur, ſignificatur, quod Chriſto populus adunatur & credentium plebs ei in quem credit copulatur.

Cyprianus. Tho. aqui. Ambr. de ſacramentum 1. Cor. 10 Nume. 20 Iohan. 19 Matth. 26 1. Cor. 11 Cyprianus Apo. 17. c. cum oẽ. de conſe. diſ. 2.

CAeteros ritus miſſæ, in qua hoc ſacramentum conficitur, perſequi longum fuerit, nec eſt neceſſariũ, quum cõplures libelli extent, qui hos omnes ſigillatim & ex profeſſo explicent. De paucis tantum admonebimus. Miſſa uocabulum eſt ex lingua Hebræa mutuatum, quo ſignificare

De ritibus miſſæ. Quid miſſæ uocabulo ſignificet.

Liturgia. *voluerunt patres, quod Græci liturgiam vocāt, nos ſacrum miniſterium appellamus. Quæ ſiue ueſtitum, ſiue totam ſacerdotis aliorumq́; miniſtrorū actionem ſpectes, nihil aliud eſt quam repræſentatio quædam iucundiſſima myſterii humanitatis, & præſertim paſſionis* Chriſti. *Nullam enim hic ſpectas cerimoniā (vt interim de reliquis ſileam) otioſam, quæ non ſuam peculiarem vim ſignificandi habeat. Cōſtat* Miſſa ex duab' partibus cōſtit. *autem miſſa ex duabus potiſſimum partibus; nempe ex verbis domini, quibus corpus & ſanguis eius cōficitur, quæ recenſentur in canone, hanc eſſe potiſſimam miſſæ partem, nemo ambigit, Reliqua omnia alterā partem dicimus, quæ (ut ſupra ex* Auguſtino *retulimus) nihil aliud cōtinet quā* Auguſt. c. utrum de conſe. diſt. 2 *laudes, confeſſiones, obſecrationes vel petitiones pro populo, antiſtitibus & regibus longe omnium pientiſſimas, quas* Auguſti. & Pauli. *eccleſia ſancta* Dei, *exemplo capitis ſui* Chriſti *huic auguſtiſſimo altaris ſacrificio adhibendas decreuit, idq́; mirabili quadam per orbem terrarum concordia,* Nam *ſi quid uariant eccleſiæ diuerſæ, in vnitate catholica perſeuerantes, id certe pa*rū *admodum eſt, quo res ipſa non uariatur: Sequuta eſt autem (vt iam diximus) eccleſia dn̄m ſuum, quē* Mat Matth. 26 *thæus teſtatur, ultimæ cœnę, in qua corpus, & ſanguinē porrexit) hymnū addidiſſe, et tandem hymno dicto exiuiſſe in montem* Oliueti. *Iohānes etiā refert, quo pacto pro diſcipulis, & pro tota eccleſia per eorū uerbum croditura potiſſimum pro eius vnitate patrem cœleſtē orauerit.* Iohan. 16 Porrò *Paulus apoſtolus oblationē in cruce factā (quā eccleſia ex dn̄i ſui inſtitutione repræſentare ſtudet) pertractās, de* Chriſto Hebræ. 5 *ſic ait: qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationesq́; ad eum qui poſſit illum ſaluum facere a morte, cum clamore ua*

lido, & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reueren-
tia. Quid uero Chriſtus, et pro quibus orauerit, apud Euan Lucæ.23
geliſtas in hiſtoria paſſionis videre eſt. Inſequens igitur ec Introitus.
cleſia magiſtrum ſuũ, miſſam orditur a pſalmodia. Suppli-
cat deinde Deo cum glorioſa celebratione ſanctiſſimę trini Cantica.
tatis in canticis, Kyrieeleyſon, & Gloria in excelſis. Et qm̃ 1. Cor. 11
cõuenimus ad participandũ corpus dñi. ſi nõ ſem per ſacra
mentaliter exteriori participatione, ſaltẽ ſpiritualiter per
fidẽ. Idcirco eccleſia præparat animos noſtros viuo verbo
dei, quod partim ex prophetica ſeu apoſtolica, partim ex
euãgelica lectione deſumit, quibus interſerit cãtica quædã Epiſto'a.
laudis, Euãgelicæ lectioni annectit ſacroſanctæ fidei noſtrę Euangelica lectio.
profeſſionẽ ſeu confeſſionẽ. Statim poſt, ſe ad huius myſtici Sym. apoſtolicum
ſacrificii celebrationẽ accingit, præmiſſo cãtico, quod Of- Confeſſio.
fertoriũ appellamus. Subinde ad potiſſimã miſſæ partẽ (in Offertoriũ.
qua verbis dñicis corpus, & ſanguis dñi conſecrãtur) pro- Cyp. in ora- tio. dñicam.
greſſura, accepto in manus pane, et calice, gratiarũ actio-
nem, quã præfationẽ dicimus, ſimul & hymnũ illum angeli
cum & planè diuinũ, ex Eſa. cap. vi. et Mat. xxi. deſumptũ Eſaiæ.6
Deo cõcinit, imitata quidẽ dñm ſuũ, nã (ut ait Euãgeliſta) Matth. 21 Lucæ.22
ipſe accepto pane, gratias agẽs, benedixit et fregit. His er
go præmiſſis, progreditur ad ſacerrimũ canonẽ, cuius (ut ſę Canon. ſacroſanctus.
pe diximus) præcipua pars hęc eſt, in qua corpus, et ſanguis
dñi cõſecrãtur, Interim tamen eccleſia, quia ſacrificiũ illud
in cruce pro uiuis & mortuis in remiſſionẽ peccatorũ obla
tum, ex Chriſti inſtitutione recolit, inſequens dñm ſuũ, ua-
rias petitiones, preces, ſupplicationesq́; ad Deũ effundit, In
primis obſequiũ ſuum quod ex iuſſu Chriſti obit, acceptum
haberi petit, Dein ordine quodam dominum deprecatur.

Vide augu. epiſt. 59. ad qõn. Pau. in queſt. 5 Auguſti. ad Pauli.
Orandũ tã pro pont. q̃ regibus

Primũ pro vnitate ſanctæ ac catholicæ eccleſiæ generatim orat, poſt pro his qui publicã alios regendi ac gubernandi adminiſtrationẽ ſpiritualẽ vel ciuilẽ gerũt, quẽ deprecãdi ordinẽ ab Apoſtolo accepit, huc cohortãte: Obſecro (inqt) primũ omniũ fieri obſecratiões, orationes, poſtulatiões, gratiarum actiões, pro oíbus hominibus, pro regibus, & oíbus qui in ſublimitate ſunt cõſtituti, vt quietã ac tranquillã uitam agamus in omni pietate, & caſtitate. Neq; vero tantũ pro ciuili magiſtratu, ſed magis etiã pro eccleſiæ antiſtitibus orandũ eſſe docet idẽ Paulus Epheſi.vi. Coloſſ.iiii. & Luc. Act.xii. Poſt obſecrationẽ pro antiſtitibus, & poteſtatibus, pro quibuſdã etiam ſpecialiter orat, maxime pro his qui circunſtant, fideq; ac pro affectu ſacerdoti in actione cõmunicant. Et quia non dubium eſt, nos curæ eſſe ſanctis qui cum Deo viuunt, illiſq; ſua eſſe merita & preces, quibus pro nobis apud Deum ſunt ſolliciti, quemadmodum pro inuicem vnius eiuſdemq; corporis ſollicita ſunt membra, orat ſacerdos, vt Deus id precibus ſanctorũ concedat, non vt illorum, ſed ſuæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idq; per Chriſtum Dominum noſtrum.

Pro nobis ſoliciti ſunt ſancti qui apud deum ſunt.
1. Cor. 11 quid ſanctis tribuatur.

Deinde ad conſecrationẽ corporis & ſanguinis domini ci proceſſurus, fidẽ præambula oratiõe acuit, qua inter alia oblationẽ ſeruitutis ſuæ atq; adeo cunctæ eccleſiæ acceptã haberi, & vt nobis corpus & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti, virtute diuini ſermonis (quẽ proferet ſacerdos) fiat, precatur. Accepta quidẽ ſemper eſt patri hoſtia, quã in altari repræſentamus quod ad ſe attinet, ea enim ſola patri cõplacuit. Sed quod ad nos attinet, oblationẽ ſeruitutis noſtræ acceptã fieri petimus ne indigne cõtrectemus, offeramus ac

Quare ſacerdos petat oblationem hãc acceptam habere.
Matth. 17
2. Petri. 1

máducemus,vtq; nobis virtus paſſionis Chriſti in fide man ducantibus applicetur.Sequitur deinde corporis & ſangui nis dñi cõſecratio,in qua huius ſanctiſſimi ſacramẽti inſtitu tio,et paſſiõis dñicę vis et efficacia cõmemorãtur ac prędi cantur.Quã comitatur oblatio huius ſacrificii repręſentati ua,ꝗ in memoriã Chriſti dñi Dei noſtri,et tã beatæ paſſio nis,necnon ab inferis reſurrectionis, & in Cœlos glorioſæ aſcẽſiõis,diuinæ maieſtati offerimus de ſuis donis ac datis. Cui annectitur ſupplex deprecatio ad Deũ, qua petimus, vt participemus corpus, & ſanguinẽ dominicũ nõ ad iudi cium ſeu condemnationẽ, ſed potius vt tali participatione mediante,per Chriſtũ Dominum noſtrũ,gratia cœleſti re pleamur.Deinde cõmendamus Domino defunctorum ani mas,ſed eorũ tantũ,qui nos præceſſerunt cũ ſigno fidei,& dormiũt in ſomno pacis.Signa fidei ſacramẽta ſunt & opa chriſtiano homine digna.Obdormiũt autẽ in ſomno pacis, qui in pace cõſcientiæ erga Deũ cũ certa fiducia remiſſio nem peccatorũ letaliũ e viuis exceſſerũt,certiſſime creden tes,ꝙ ſanguis ille p̄tioſus,ꝗ pro multis effuſus,eſt in remiſ ſionem peccatorũ,nõ ſolũ ad ſalutẽ viuentiũ,verumetiã ad abſolutionẽ valeat mortuorũ. Quodq; pietas viuentiũ his defunctis proſit,qui cun viuerẽt,hæc ſibi,vt poſtea poſſent prodeſſe,meruerũt.Nam ſi hoc ſanctorũ cõmunio(quã nos credere profitemur)ſignificatur,quod in illo ſanctorũ cœtu omnia cõmunia ſunt neq; quicquã proprium quenquã ha bere, omneſq; omnium aliorũ pias precationes, ac omnia pia opera aliis eiudẽ corporis membris prodeſſe, certe ſan cta et ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare,vt a pec catis ſoluãtur. Eam autem orationẽ pro defunctis maxime

Hebr.10
Annũciatio mortis dominicæ

Pro quibus animab' corpore abſolutis oretur.
Matth.7
Lucæ.6
Coloſſ.1
1. Petri.3

Sanctorum cõio quid ſignificet.

2.Mach.12

Nobis quoque etc.

efficacem eſſe,par eſt,quæ ſacrificio altaris coniuncta eſt.
Poſt orationem pro defunctis poſtulatur & pro uiuis, de
multitudine miſerationũ dñi, ſperantibus conſortiũ ſanctis,
iam cum Chriſto regnantibus, idq; per eundem Chriſtum
Per quem hæc omnia etc. *dñm noſtrum. Qui poſt,tanq̃ Dei & hominum mediator,*
1.Timo.2 *prædicatur omnium horum bonorum author,et elargitor,*
Orem⁹,præceptis, &c. *atq; huius ſacrificii inſtitutor,confector,& applicator. Iam*
Oratio dominica. *ſacerdos progredi incipit ad participationem diuiniſſimi*
Matth.6 *ſacramenti, ad quam ut recte præparemur, hortatur alta*
Libera nos q̃ſum⁹ &c. *uoce omnes ad orationem dominicam dicẽdam,in qua in-*
ter alia panem hunc ſupercœleſtem nobis dari petamus,in
cuius calce ſubnectitur oratio,qua ultima dominicæ oratio
Aug.in ſer. ad infan. de ſacra. *nis precatio magis explicatur. Et quia Chriſtus in menſa*
ſua myſterium unitatis,& pacis nobis conſecrauit,ſequitur
Pax dñi quę & quotuplex. *pacis dñi imprecatio. Pax vero dñi non quæuis pax eſt,*
1 Roma.5 *ſed ipſa cordis tranquillitas,quæ ſolis reconciliatis per fidẽ,*
Roma.4 *ipſa remiſſione peccatorum,contingit. Iam quia remiſſio*
Canticum Agnus dei. *peccatorum, niſi per Dei miſericordiam nobis in Chriſto*
Iohan.1
2 *propoſitam (quę fidei obiectum eſt) omnino haberi non po*
teſt,idcirco ad agnum illum Dei conuertimur,qui ſolus tol
lit peccata mundi,cuius miſericordiam imploramus,et de-
Roma.8 Roma.6 *mum pacem,eam quam diximus,nobis donari petimus. At*
3 *præter hanc pacem,quam per fidem habemus erga Deum,*
alia quoq; dñi pax eſt,hominis uidelicet erga ſeipſum,quæ
ex priori proficiſcitur,& per ſpiritum ſanctum mortifican
tem ſubinde concupiſcentiam noſtram,ne dominetur rur-
Pſal.33 *ſus peccatum in noſtro mortali corpore,ingeneratur. De-*
1.Petri.3 *niq; pax dñi eſt charitas fraterna, qua ex animo remitti-*
mus proximo,ueramq; et chriſtianam concordiam cum eo

habere per charitatem ſtudemus. Hæc quoq; ſimul cum charitate diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis. Extra hanc triplicem pacem domini, quam ipſe abiens nobis reliquit, ac dedit, non eſt ulla uera pax, Eſaiæ. xlviii. Nõ eſt pax impiis dicit dñs. Triplicẽ ergo hanc dñi pacem ſacerdos petit, Priorẽ in ſupplicatione ter repetita, quæ incipit Agnus Dei. Alterã in ea, quæ incipit, Dñe Ieſu, Tertiã omnes habere iubet, ut apti ſint ſacro ſanctis myſteriis Chriſti, ac ſic tandem oſculum pacis ſumit chriſtianæ charitatis ſymbolum. Frangitur interim hoſtia ſalutaris, quæ quidem fractio in ſpecie tantũ panis fit, quæ poſt conſecrationẽ remanet ſine ſubiecto, Chriſtus uero integer manet & totus in ſingulis particulis, Fit autẽ hoc in ſigno ſeu ſacramẽto nõ ſine inſigni myſterio, ſignificat. n. et repræſentat Chriſti paſſionem, Quodq; corpus Chriſti pro multis datũ, et a multis participãdũ ſit, quemadmodũ diuus Paulus ait: Panis quem frãgimus, nõne cõmunicatio corporis Chriſti eſt: Per partes itaq; mãducatur in ſigno, ſed manet integer, totus in ſubſtãtia manet integer, totus in corde noſtro. Poſt hæc ſe ad cõmunionẽ, parat, orationes aliquot ad Chriſtum fundens, quibus hoc agit, ut & cordis ad deũ excitet affectum, & gratiã digne ſumẽdi, uitæ panem impetret. Deinde ſumit ſacramentũ, poſt ſumptionem iterum orat, ut quod ſumptũ eſt corporaliter ſub ſacramẽto, ſpiritualiter etiã cum participatione uirtutis, & effectus ſacramenti (de quo infra latius dicemus) percipiatur. Rurſus ſacra cantio, quod cõmune uocamus, ſuccinitur. Sequitur precatio. Poſtremo loco, ſacerdos totũ populum uelut in ſuã tutelam receptum, deo benedictione tradit atq; commen-

Roma. 5

Iohan. 14

Eſaiæ. 48

Domine Ieſu, etc.

Tom. 4. Auguſt. tract. de amic.

Fractio hoſtiæ ſalutaris

1. Cor. 10

Aug. de cõſe. diſt. 2

Sumptio ſacramenti.

Commune. Vide Aug. epiſt. 59 ad Paulinum.

dat. quæ omnia ſic agit ac precatur ſacerdos, ut interim nihil ſibi aut ſuis meritis aut operibus tribuat, ſed cũcta præſtari depoſcat ex diuinæ miſericordiæ magnitudine, p Chriſtum dominum noſtrũ, per quem ubiq; optat fructum paſſionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam mediatorem donari ſeu propinari.

Chriſtus appellat nobis fructũ paſſionis ſuæ

QVid in hoc toto miſſæ contextu non eſt pium, uenerandum ac ſacroſanctum? Certe omnino fateri neceſſe eſt, in eccleſia vix ullum opus eſſe, quo fides magis exerceatur & beneficiũ Chriſti illuſtretur, quã quod in miſſa peragitur, ſi tamen quod agitur, recte intelligatur et pio affectu geratur. In primis ſiquidẽ hic neceſſe eſt captiuare intellectum in obſequiũ Chriſti, ut ſub uiſibilibus ſpeciebus panis, & uini, ex omnipotentia uerbi dei contineri credamus uerũ corpus & ſanguinem Chriſti, atq; adeo hic nos fallente ſenſu, ad firmãdum cor ſyncerum ſola fides ſufficit. Præterea principalis finis inſtitutionis huius ſacramenti eſt, ut ſit teſtimoniũ & quaſi pignus remiſſionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis per Chriſtũ promeritæ. Quũ.n. Chriſtus nobis corpus ſuũ impertit, & nos ſibi tanq̃ mẽbra adiungit, teſtatur ad nos ſuum beneficiũ pertinere, ſic enim ait: Qui manducat carnem meã, & bibit ſanguinem meũ, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, quàm quum hoc ſpectaculum oculis atq; animo obiicitur. Adde miſſam totam huc ſpectare, ut in ea Chriſti beneficiũ annuntietur, prædicetur, illuſtretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Chriſtum per uſum miſſæ, ueluti per inſtrumentum (ſaltem quum fides his accedit, quę in ea geri uidemus) conſolari & uiuificare conſcientiam noſtram.

Opus miſſę q̃ maxime fidẽ exercet & beneficia xp̃i illuſtrat.

2. Cor. 10

Tho. aquin. in hymn.

2.

Iohan. 6

ſtram. Deinde ſi annuntiatio & prædicatio mortis domini 5 1.Corint.1
cæ (in qua potiſſima Euangelii pars conſiſtit) ſi inuocatio, Pſal.46
gratiarū actio, & confeſſio, præcipua fidei opera ſunt &
præcipui cultus ac opera Deo placētia, atq; adeo ſacrificia
ſpiritualia nouæ legis, quibus Deus, ſibi honorē haberi pro
nuntiat, ipſo teſtante, qui ait: Hoc facite in meam cōmemo
rationem. Item, Mortem Domini annuntiabitis donec ve=
niat. Et pſal. xlix. Immola Deo ſacrificiū laudis & redde al 1.Cor. 11
tiſſimo vota tua. Et iterum: Inuoca me in die tribulationis Pſal.49
et honorificabis me, et illic iter, quo oſtēdā illi ſalutare Dei, Ibidem.
Profecto cōſequens eſt, miſſam quā maxime opus fidei eſſe, Actio miſſę cōſtat fidei exercitiis
& Deo placere, quod tota illa actio conſtet annuntiatione
dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obſecratione, gra= Eccleſię hoſtes canonē inſectantur potiſſimum propter tria.
tiarum actionē, cōfeſſione, et ſimilibus fidei exercitiis, quē=
admodum ſupra oſtendimus. At eos qui eccleſiam ſanctam
Dei inſectantur, male habet, quod miſſam ſacrificium dici= Tit.3
mus, quod defunctorū in Chriſto memores ſimus, quod ſan Conſenſus uniuerſalis eccleſię miſſam ſacrificium eſſe teſtatur.
ctos in canone (vt dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudi
cio canonem qui tot ſeculis concordi totius eccleſiæ cōſen=
ſu ſacroſanctus eſt habitus, temere reiiciunt ac aſpernātur.
Cum quibus non eſt quod cōtendamus, quod iam ſint pro=
prio iudicio condemnati, tantum de paucis admonebimus
pios, ne illorū vel ſcriptis, vel dictis offendantur. Principio
igitur hoc conuenit, miſſam eccleſiæ ſacrificium eſſe, & ſic
appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipſis
Apoſtolorum temporibus in hæc vſq; tempora eccleſiam,
& vita, & doctrina ſua, miraculis etiam comprobata, illu= Vide Ire. li. 4. cōtra hæres. cap. 63
ſtrarunt, inter quos ſunt, Ignatius, Clemens, Irenæus Apo=
ſtolorū ſynchroni, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Au=

guſtinus, Chryſoſtomus, Gregorius. Vniuerſalis ergo cōſenſus eccleſiæ, omnium temporum teſtimonium eſt omni exceptione maius, miſſam ſacrificium eſſe.

Hoc quæritur quale ſit ſacrificium miſſæ. Aduerſarij orthodoxos mendacijs traducunt.

SEd hoc quæritur. Quale nam ſacrificium miſſa ſit? Aduerſarii fingūt, orthodoxos diffiniſſe oblationē in miſſa ſacrificiū eſſe, quod applicatū pro uiuis, & pro mortuis, mereatur eis remiſſionē culpæ, & pœnæ, & quidē ex opere operato, etſi nō accedat fides eorū, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obſcurare beneficium Chriſti eodemq; rurſus crucifigere filiū Dei, quod oblationi ſemel in cruce factæ, ſanctificationem pro peccatis noſtris detrahunt, ac miſſæ ſeu uerius operi illi externo ſacerdotis tribuant. Verū hæ aſpergines aduerſariorū non debent illum eccleſiæ hominē offendere, ꝙ longe alia orthodoxorū ſemper fuerit & ſit mens ac ſentētia, q̄ iſti fingunt. Omnes pii quotquot ab origine mūdi uſq; in hanc diē fuerūt, ſpiritu ſancto ſuggerēte ac dictante ſciuerunt, unicum tantū eſſe ſacrificium propitiatoriū ſeu ſatisfactoriū pro peccatis noſtris, imo totius mundi, nimirū Chriſtū Dominum, agnum illum immaculatū pro nobis in cruce immolatū, qui occiſus perhibetur ab origine mundi. De hoc enim omnis ſcriptura teſtatur, quia agnus eſt qui tollit peccata mundi, qui occiſus eſt, & redemit nos Deo in ſanguine ſuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Qui dedit animam ſuam pro delictis, ut uideret ſemen longæuū. De quo quidem ſacrificio nimirū quo ſeipſum in manifeſtatione corporis ſui Chriſtus ſemel tamū ſeſe Deo patri obtulit, tota fermè ad Hebræos epiſtola concionatur, quā eccleſia ſubinde inter miſſarū celebrationē replicat, cū Paulo libēter

Vnicū tantum propitiatorium pro peccatis. Hier. in epi. ad Gal. c. 2. 1. Petri. 1 Iohan. 1 Apoc. 5 Eſaiæ. 51 Aug. in lib. ſent. proſp.

Epiſtolæ ad Hebræos ſcopus. Hebræ. 7

pronuntians, quod Chriſtus pontifex ille ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, et excelſior cœlis factus, nõ habet neceſſitatẽ quotidie (quemadmodum ſacerdotes ueteris legis) prius pro ſuis delictis hoſtiã offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſe offerẽdo, nam ut ſubdit Apoſtolus. Per propriũ ſanguinẽ introiuit ſemel in ſancta æterna redẽptione inuẽta. Et paulo poſt: Neq; ut ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodũ pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno. Alioqui oportebat eũ frequẽter pati ab origine mũdi. Nunc autẽ ſemel in cõſummatione ſeculorũ ad deſtructionẽ peccati per hoſtiam ſuã apparuit. Itẽ, Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Item, in qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationẽ corporis Ieſu Chriſti ſemel. Et poſt pauca. Hic unã pro peccatis offerens hoſtiã, in ſempiternũ, ſedet in dextera Dei. Vna enim oblatiõe cõſummauit in ſempiternũ ſanctificatos. Qua ſentẽtia toties repetita, quid aliud vult Apoſtolus q̃ vt ſuis hebręis, legalibus cerimoniis aſſuetus ac deditis, diſcrimẽ ſacrificioꝝ veteris legis et ſacrificii Chriſti oſtẽdat, vtq; illos doceat illa oĩa velu ti vmbras ac ſigna quædã promiſſiõis de Chriſto ĩ hoc vere vnico propitiatorio ſacrificio eſſe cõpleta et proinde ſignati p̃ſentia penitus ſublata. Hic eſt.n. eius epiſto. ſcopus.

Heb. 9

Heb. 10

Diſcrimẽ ſacrificiis veteris & nouæ legis.

Reſtat igitur videre, quale nam ſacrificiũ miſſa ſit. In qua re explicanda ſi paulo diutius immoremur, quã Enchiridii breuitas patiatur, nemo nobis vitio verterit, quod operæpretium fore putemus, eam materiam, quæ hoc ſeculo vel maxime controuertitur, quam fieri poteſt dilucide tractari, expedirią;, quo eorum calumniæ, qui ſacra-

Quale ſacrificiũ miſſa ſit.

tiſſimos iuxta ac vetuſtiſſimos eccleſiæ cultus ac ritus hoſtiliter inſectantur, manifeſte deprehendi poſſint. Tacemus quod ſacrificii ratione ac naturam noſſe & tenere, ad multa alia religionis noſtræ argumenta penitius percipienda quamplurimũ fecerit. Et vt a ratione vocabuli auſpicemur, nemo grammatices vtcunq; peritus ignorat. Sacrificium a verbo ſacrificare deductũ, quod eſt ſacrum facere, ſacrũ vero ſignificare, quod Deo peculiariter dedicatũ eſt, Proindeq; ſacrificium appellari, quod Deo veluti ei proprie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus. Quod vſq; adeo verũ eſt, vt ne Ethnici quidem cenſuerint vlli alii ſacrificandũ, quam ei, quem Deũ aut ſciuerint aut putauerint aut finxerint. Qui etiã non ob hoc culpantur quod ſacrificia fecerint, verum quod hæc non ſecundum inſpirationem atq; doctrinam veri Dei, ſed ſecundum adinuentiones proprias, nõ vero Deo, ſed idolis et dæmoniis exhibuerint. Nec dæmonia quidẽ ſibi ſacrificiũ fieri expeterẽt, niſi id ſoli Deo uero deberi ſcirent. Falſus enim Deus ſic vult honorari ab his quos decepit, quemadmodũ verus Deus honoratur ab his quibus cõſulit. Ergo ad intelligendã ſacrificii rationem, hoc tantum nobis indagandũ eſt, quidnam ſit, quod Deus ab homine tanquam ſibi proprie debitũ requirat? Et quatenus id Deo homo perſoluere potuerit ac poſſit? Qui vel primis religionis noſtræ rudimentis ſunt imbuti ſciunt Deũ non ob vllã indigentiã (quod ipſe ſibi ſummũ & perfectiſſimum bonũ ſemper fuerit) ſed tantũ propter ineffabilem ſuã bonitatẽ, omnia tam viſibilia quã inuiſibilia omnipotenti verbo ſuo creaſſe, hominẽ autem omniũ poſtremo, non vt cætera viſibilia, ſed ad imaginẽ & ſimilitudinem

Sacrificium quid ſit.

Aug. cõ. aduer. leg. & prophe. li. 1 ca. 18. tom. 6.

Au. de ciuit. dei lib. 10. cap. 4

Au. ad deo gratias epi. 19. q. 3. to 2. li. 10. de trin. dei, ca. 19

Cur deus hominẽ condiderit.

Exodi. 3

Gene. 1
Pſal. 103
Iohan. 1
Coloſſ. 1

ſuam cõdidiſſe, quod non tantũ vitam, motũ, & ſenſum, ſed Gene.1
& mentem & rationẽ (in qua diuinitatis veſtigiũ relucet) Gene.2 Pſal.8
ei indiderit. Dein, quod eundẽ in paradiſum voluptatis col Gene.2 Au.in Ge.li.
locarit, vt operaretur & cuſtodiret illũ, ſubiectis ei omni= 3.cap.25. & ſeq.
bus, ut eorũ dominaretur. Et ne quicquã ei deeſſet, dediſſe Au.de corr
Deum ei edere ex omni ligno paradiſi, in quo & lignũ vi rep. & gra. cap.2
tæ conſtituit, vt ex eo veſcens (modo vellet) viueret immor= Eccl.15.1 Deut.32
talis, quæ omnia oſtendunt Deũ diuinæ ſuæ bonitatis diui= Liberũ arb. Eccle.15
tias, in vno ligno veluti circumlatas, illuſtrare voluiſſe.

Præterea norunt fideles, Deũ indicibili pietate, quo ſci licet non tantũ, vti optimus, maximusq; Deus reuereretur, colereturq;, ſed vt pientiſſimus pater agnoſceretur, pater= num quoq; officiũ erga tam mirifice conditũ & tam pul= chre cõdecoratũ hominẽ egiſſe, proindeq; ne is male vtens libertatis arbitrio (quod ex ſumma libertate creatoris acce perat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impinge ret, adiecisse etiã mandata, & præcepta, oſtendiſſeq; illi bo num, & malũ, vt ſi voluiſſet mandatũ conſeruare, cõſuma= retur, & in perpetuum fidem placitam cuſtodiret, hoc eſt, Deum homini pręter collatam arbitrii libertatẽ, addidiſſe inſuper & gratiã, quam ſi per liberum non deſeruiſſet ar= Au.de cor. & grat.c.2 bitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatusq; eſſe po tuiſſet, ſin deſeruiſſet, morte moreretur, ſiquidem hoc erat mandatũ vitæ, & mortis. Ex ligno Paradiſi comede, de li= Gene.2 gno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas. In quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.

QVid ergo homo pro tot, tantisq; beneficiis, quæ gra tis conditus, gratis a Deo, beneficentiſſimo creato= Pſal.115 Roma.11 re, pientiſſimoq; patre acceperat, ipſi Deo rurſus

debebat? Num vt aliquid redderet quod nõ accepiſſet. Ne-quaquã. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? quod ex ipſo, & per ipſum, et in ipſo ſint omnia. Sed hoc tantum debebat, vt perpetuo erectus, et eleuatis ſemper oculis mẽtis in Deum nunquam non intueretur et reſpiceret in creatorem, ad cuius imaginem, & ſimilitudinem erat cõditus, vt illius omnipotentiam, ſapientiã, ac bonitatem cõtemplaretur, vtq́ ei, a quo corpus, animã, & mentem, & quid nõ? dono acceperat, & a cuius uerbo ac nutu omnia pendere cognouerat, ſoli fideret, ſoli crederet, ſoli adhæreret, ſoli obediret, ſolum amaret, ſolum coleret, ſolũ prædicaret, laudaret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret, ſolo deniq́ frueretur in cuius fruitione omnis beatitudo conſiſtit. Hæc ergo erãt ſacrificia laudis, quę Deus pro tot, tãtisq́; beneficiis tantũ repoſcebat, idq́; nõ propter ſuã indigentiam ſed magis propter maximã hominis vtilitatẽ, quod ſine his beatus eſſe ac permanere nõ poſſet. Potuiſſetq́; hæc ſacrificia homo ante lapſum, ꝑ adiutoriũ ſummi Dei adiutus mediante libero arbitrio, Deo præſtitiſſe, quæ et præſtitiſſet, et præſtãdo immortalis vixiſſet, niſi deſerta ac cõtempta gratia creatoris, libero arbitrio male vtens ꝑ præuaricationẽ mãdati in cõminatã mortẽ miſere collapſus fuiſſet, ipſumq́; liberũ arbitriũ in quandã ſeruitutẽ peccãdo præcipitaſſet.

[Eccle. 17 — Coloſſ. 1 — Au. de doct. Chriſt. li. 1 — Homo creatus ad ſacrificandum deo viuenti — Aug. li. 10 de ciui. dei cap. 5 — Contra aduer. leg. & proph. c. 18 — Aug. de cor. & grat. c. 2 — Au. cõ. Fortu. diſput. 2 — In en. capi. 105 — Bern. de aduentu dñi. ſer. 2 — 1. Corin. 8 — Gene.]

NAm poſtquam ſerpens diabolus *Euæ male credulæ (inſigni fraude vſus) perſuaſiſſet, non fore Deo toto corde credendum, ſed illis de ſummi Dei fide (qui vt negare ſeipſum, ita mentiri nequaquam poteſt) addubitandum eſſe. Quod ſuggereret, nequaquam fore, vt comedentes de ligno ſciẽtiæ mali, & boni, iuxta Dei verbum morerentur,*

ſed potius futurũ, vt aperirentur oculi eorum, & eſſent ſicut dii, ſciẽtes bonum et malũ. Atq; ſic demẽtaſſet mulierẽ, vt æſtimaret, Deum hanc arborẽ cõtingi nõ ob id uetuiſſe, ꝗ eis pro ſua paterna pietate, bonitateq; optime uoluiſſet, ſed magis quod eius arboris fructum ipſis inuidiſſet, ipſaq; mulier ſic dementata, diabolo plus ꝗ̃ Deo credidiſſet, deq; arbore vetita mãducaſſet, ac uiro ſuo Adæ ex eadem præbuiſſet. Deniq; ambo mãdatum Dei uiolaſſent, atq; adeo ſacrificia ſoli Deo debita, nẽpe perfectã fidem & abſolutam obedientiã, diabolo potius quam Deo viuo ac uero exhibere maluiſſent, protinus omnia in diuerſum ſunt mutata. Aug in Ge. ad lit. lib. 8 cap. 6 Au. in enc.

INtegritas enim omniũ humanarum viriũ tam corporis quam animi per originale peccatũ corrupta & uitiata eſt, in cuius locũ flagitioſiſſimi impetus nõ tantum in corpore, ſed & horribiles peſtes ac vitia in mente ac voluntate ſucceſſerunt. In homine enim ſunt, ratio ſeu mens, quę iudicat, voluntas quæ obtẽperat, vel repugnat iudicio, imperans viribus inferioribus. Inferiores vires ſunt, appetitiones ſenſuum ſeu affectus cornales. Statim ergo vt primi parentes noſtri mãdatũ Dei præuaricati ſunt, obſcurata hominis mens eſt et ratio, nimirũ Deo vultũ ſuũ ſubtrahẽte, cœpitq; protinus humanã mentẽ occupare Dei ignoratio ac dubitatio, diffidẽtiaq; de bonitate Dei. Sic vt deinceps homo ſerpentis aſtu miſere deluſus, putaret nõ amplius Deo, ſed ſibiipſi, ſuisq; propriis viribus magis fidendum fore, iudicaretq; (ſed cæco iudicio) nõ expectãda poſt hac omnia ab offenſo deo, ſed potius ſe ſibi proſpicere oportere. Quæ quidẽ erga deũ iſidelitas, ſuiq; fiducia, omnis mali ſeminariũ eſt, atq; adeo ſolum peccatũ, de quo vt mundũ argueret miſſus

Aug. de ci. dei lib. 4 1. capi. 5

Appetendi vis. Vide Lact. de ira dei cap. 1 Ratio vitiata per peccatum.

Ber. in vigilia nati. dñi. ſermo. 5 Au. de ver. do. ſer. 40

Iohan. 16 & ibi uide Auguſt. Gene. 3

eſt in orbē terrarum ſpiritus ſanctus. Hanc vero peſtē proxime ac neceſſario ſubſequutū eſt odium Dei, quæ peſtis voluntatem uti prior mentē hominis inuaſit. Vbi enim cœperunt primi parentes uacare metu et fiducia Dei, cōſequens erat, ut non poſſent eū, cui non credebant aut fidebāt, amare, quin potius eum vt uindicē & ultorem cōmiſſi peccati horrebant, a uoce ac uultu eius trementes & fugientes ac abſcondentes ſeſe. In locū ergo amoris Dei, amor ſui ſucceſſit, uitiū ſanè (ut diximus) omnium peſtilentiſſimū, nimirum quod non Dei uoluntati, ſed ſuis affectibus planè obſequendum perſuadet, unde inobedientia erga mandatū Dei proficiſcitur, atq; obediētia erga Deū, quā ſolā, omni creaturæ rationali ſub Deo agēti, uirtutē eſſe, diuus Auguſtinus aſſerere non dubitauit, fugatur. Deniq; amiſſa integritate uirium animæ rationalis, amiſſa firma de Deo notitia, amiſſis timore & amore Dei factū eſt, ut quum iam homo quodāmodo eſſet ſine Deo, protinus & neceſſario ſubſequeretur in corpore et uiribus inferioribus inordinata cōcupiſcentia duas potiſſimū comites ſupra modū uitioſas poſt ſe trahens, timorē ſcilicet et amorē rerū carnaliū & externarum. Vbi enim cœpiſſet homo uacare metu dei, uiciſſim cœpit ea tantū timere quę corpori ac uitæ mortali uidebātur incōmoda aut nocitura. Vbi itidē amiſiſſet uerū amorem Dei, ea tantū uehementi impetu cœpit cōcupiſcere diligere & amplecti, quæ ad uitā corporalē uel conſeruandam uel fouendā uel delectandā facere uidebantur. quia tamen uires ſuperiores per peccatū nō extinctæ, ſed tantū uitiatæ ac corruptæ erāt, remanēte ſcilicet ſingulari Dei benignitate in natura hominis, iudicio quodam, atq; etiā delectu

Amor ſui peſtilentiſſimus. Aug. de Ge. ad lite. li. 8 cap. 16 Pſal. 13 Pſal. 48 Roma. 3

Appetendi uis uitiata.

Vires p pec catū nō extinctæ, ſed uitiatæ Galat. 5

earum rerũ quæ ſunt ſubiectæ rationi ac ſenſui,ineuictabi= lis conflictus & perpetua quædã lucta in homine ſuborta eſt,qua ratio cõtra carnales belligeratur affectus, et ſubin de uim ſuſtinẽs inquietudine carnis perurgẽte & in uolun tariis motibus fatigata infelicitatis ſuæ deplorat miſeriã. Hãc luctã prima nõ ſenſit hominis cõditio,ſed ſequutũ eſt trãſgreſſorẽ ſuppliciũ,et adhęſit ĩdiuidua pœna peccato. Cyp.de c[ar] di.op.chriſti ſer.d circũ. Immutabile.n.decretũ ab ęterna lege exierat,cõcupiſcẽtia Au.de ciui. dei li.13.c. affligi et morte puniri peccatorẽ oportere,nec fieri poſſe, 13.14.15 q̃n ſtimulus carnis ſine ulla exceptiõe colophizaret infirmũ Cyp. ſer. de circun. et uſq; ad diſſolutionẽ mors importuna ꝑſequeretur capti Gene, 2. 3 uũ,Et ut mors carnis, cõcupiſcẽtiaq; interſecaret ludibria, ſupereſſet tamẽ poſt mortẽ carnis,animę labor,et afflictio ſpiritus,mors illa ſecũda,priore multo acerbior ac grauior.

QVæ omnia quũ ſic ſe habeant,& originale pecca= tum cum pœna ſua a primis parẽtibus in totam ge= Roma. 5.7 neris huius ſucceſſionẽ defluxerit,facile ſanè depre hendi poterit,num a modo in noſtra poteſtate fuerit, poſt lapſum primorum parentum & tantos morbos in nos hę= reditaria ſucceſſione deriuatos,ea ſacrificia, propter quæ Deo optimo,maximo litanda,cõditi ſumus reddere ac prę ſtare. In ſola poteſtate noſtra nõ eſt ſacrificia ſpũalia deo reddere Aug.de uer. dñi ſer. 31 de ciuit. dei c.13.14 Nam non ſtatim conditi ſunt primi parentes,ſed po= ſteaq̃ peccarunt,natũ eſt de illis genus humanũ,id eſt, ho= mo de homine,immundus de immundo conceptus ſemine, morboſus de morboſo,obnoxius de debitore, peccator de peccatore,mortalis de mortali, quemadmodũ diuus Pau= lus ait:Per unũ hominem peccatũ in hunc mundũ intrauit, Roma.5 & per peccatũ mors,et ita in omnes homines mors pertrã ſiit,in quo omnes peccauerũt.Proinde nõ eſt natura iuſtus Pſal.13

Roma.3

quiſquam non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. *Om nes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui fa ciat bonũ, non eſt uſq; ad vnum, nimirũ quod ex ſe eſt, neq;* Deo *penitus confidentes, neq;* Deum *ex omnibus animæ* vi*ribus amantes, ſed potius pleni terrore mortis & omnium*

Roma 7. 1. Timo.5

incõmodorũ, quę mortẽ pręcurrunt, pleni itidẽ malę ac pe ſtiferę concupiſcentię, quę eſt radix omniũ malorũ, & lex illa peccati, qua ſerpens diabolus impios quidẽ ac iniuſtos veluti ſua mancipia captiuos detinet, pios vero exercere,

Augu. contra Iul. li. c. vlt.

affligere, & quantum poteſt, a perfectione boni remora ri nunquã ceſſat, atq; hęc ita ſe habere nõ vane opinamur ſed experientia ipſa (quę optima rerũ magiſtra eſt) edoce mur, atq; adeo cõſciẽtia, quę mille teſtes eſt nobiſq; ſemper

Cyp. de cardi. op. Chriſti. ſer. de circun. Roma.7

ſcaturiẽtis intus peccati inſidias exponit, cõuincimur, Pau*lus* Apoſtolus *clamat.* Non *quod volo bonum, hoc ago, ſed quod odio malũ, illud facio.* Itẽ, *Scio quia nõ habitat in me hoc eſt in carne mea, bonum: nã* velle *adiacet mihi, perfice re autẽ nõ inuenio:* Inuenio *igitur aliã legẽ in mẽbris re pugnantẽ legi mẽtis meæ & captiuantẽ me in lege pecca*

Roma.8 Hier. in dia. aduer. Pela. Aug. de ſpũ & lit. c. 36 Aug. de tem po. ſer. 49 Hila. in pſal mum 118. Aug. in enchi. c. 10. idẽ cõ. Fau.

ti, quæ eſt in mẽbris meis. Et iterũ: *Carne ſeruio legi pecca ti.* Itẽ, *ſenſus ſeu prudẽtia carnis mors eſt, legi enĩ* Dei *nõ eſt ſubiecta, nec enĩ poteſt.* Quare *ſi hęc eſt cõditio noſtra quãdiu ſumus in Adã, vt legi* Dei *perfecte obedire, aut dia bolũ nos in lege peccati captiuãtẽ noſtris tãtũ* viribus *vin cere nõ poſſimus, dein vt faciamus non quę volumus, ſed quę odimus, deniq; vt velle nos quod rectũ eſt ſentiamus, ſed perficere nõ poſſimus, ſequitur, quod homo poſt lapſum, ni ſi redẽptus, reſtitutus ac recõciliatus* Deo, *ea ſacrificia non potuerit offerre, ob quę litãda erat cõditus. i. nõ poterat* ve

re,& ex toto corde Deo fidere, Deũ amare, Deo adhęrere Deo perfectè,& abſolute obedire. Quãobrem duplici ratione morti erat obnoxius, tũ ob immutabilẽ diuini iudicii ſententiã, tum quia vim operãdi opera vitę, amiſiſſet, ſeq; in captiuitatẽ diabolicã miſere pręcipitaſſet. Ergo alio ſingulari ſacrificio opus erat, quo in primis vinceretur hoſtis diabolus,& placaretur offẽſus deus, vt dein a redẽptis recõciliatis, viuificatis, reparatis, ac Deo rurſus vnitis debita laudis ſacrificia perſolui poſſent. Defecerant enim (ut diximus) ſacrificia laudis poſt lapſum, quod nõ ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris, Et vt Eſaias ait: Facti ſumus vt immundi omnes nos,& quaſi pãnus mẽſtruatę oẽs iuſtitię noſtrę, Et ſicut Apoſtolus ait: Eramus oẽs natura filii irę, quibus neceſſarius erat recõciliator, qui hãc irã ſacrificii ſingularis oblatione placaret, idquè eo (vt diximus) fine, vt poſtquã fiducia hoſtię tã potentis oblatę agnoſceremus illum ſuſtuliſſe peccata, reconciliaſſe nos Deo, reconciliatoſq; iam habere pacẽ erga Deũ, per eiuſmodi fidẽ iam mortui peccatis, diuini ſpiritus participes efficeremur. Quo ſubinde ſpiritu carnis cõcupiſcentias mortificãte, charitatemq́; in cordibus noſtris diffundẽte, fieret vt Deũ rurſus ex toto corde diligere & amplecti poſſemus, eodemq́; ductore, ac adiutore ſpiritu ad perfectam obedientiam Deo pręſtandam totis viribus accincti, in bonis operibus ambularemus, In quo omnis ratio ſacrificii Deo pręcipue debiti conſiſtit.

Matt.li.19 cap.17
Homo obnoxius erat morti duplici ratione.
Eccle.15
Eſaie.64
Ephe.2.
Aug.in enchi.ca.31
Eſaie.53
Iohan.1
Ephe.1.2
Roma.5
Roma.6
Roma.8
Galat.5
Matth.5
Ephe.2

HVnc autem reconciliatorem talem eſſe oportebat, qui quod nos peccati originalis contagine irretiti, facere ex nobis non poteramus,& tamen facere eramus obligati, totũ adimpleret ac Dei volũtati omnino ſatiſfaceret.

Matth.5
Philip.2
Eſaie.53
Ephe.2

1. Pet.2.3 *Rurſus,q,quicquid nos tranſgreſſionis cauſa merueramus,*
4 *nec tamẽ perferre poteramus, ipſe noſtri cauſa portaret ac ferret,eiuſcemodiq; rationibus diaboli tyrãnidẽ iuſto certa mine vinceret,ac tantã & talem hoſtiã Deo offerret, quæ*
Acto.2 *ad hæc omnia ſufficeret.Quapropter is & Deus & homo*
Heb.2 *eſſe debebat.Homo quidẽ,nam id quod homo facere obſtri ctus erat,et quod pati ob peccatũ meruerat,alius quã homo, pſoluere nõ poterat.Sed tamẽ eũdem hũc,alia ratione quã nos cõceptũ et natũ eſſe oportuit,ne et ipſe reus pecca*
1.Pet.2 *ti,pro alioꝝ peccatis ſatiſfacere nõ poſſet.Vt autẽ et Deus*
Pſal 67.88 1.Reg.2 *eſſet,multo magis erat neceſſarium: nã alioqui neq; diabo*
Oſee.13 *lum tam potentem ac prudentem tyrãnum,neq; mortem et infernum,quibus ille tyrannidem in hominem exercebat,et quæ homo peccando meruerat,vincere potuiſſet.*

Aug.de cor. & grat.ca.x *ERgo,ne deſperaret homo perditus,optimus ac beneficentiſſimus Deus (qui nouit etiã de malis benefacere)miſertus hominis,aliena fraude decepti, ſpem futuræ liberationis,captiuo facturus in hunc modum ſerpẽtem affatus eſt :*
Gene.3 *Inimicitias(inquit) ponam inter te & mulierẽ,inter ſemen tuũ & ſemen illius,ipſum conteret caput tuũ,& tu inſidiaberis calcaneo illius.Ex quibus uerbis,planè conſolatoriis,Adã depoſita diffidentia,de bonitate & miſericordia Dei ſpẽ firmam cõcepit omnino fore,ut aliquãdo prodiret ſemen illud benedictum,quod & ſerpentis tyrãnidem, hoc eſt peccatum,mortem,& infernum ſuperaret,& hominem ex diabolica captiuitate liberatũ,deo rurſus aſſereret ſed nõ ſine graui cõflictu.Vnde,nõ dubium,ille collegit ac*
Eſaie.5 Iohan.10 Philip.2 *intellexit eam liberationis humani generis rationẽ fore,ut ſcilicet hoc benedictum ſemen ſe veluti mediatorem inter*

deũ offenſum et hominem, diaboli captiuũ volens offerret, & veluti deuouens ſeſe pro nobis omnibus, graues inimicitias hoſtis antiqui ſolus ſuſtineret, & quicquid ille nobis ad reſiſtendum impotentibus intentabat, in ſe exciperet, ſuaq́; tãdem inſuperabili virtute patiendo, deiq́; voluntatem plenißime perficiendo uinceret, idq́; non ſui, ſed noſtri gratia, quo ſcilicet per hanc ſpontaneam uoluntatem, qua Dei uoluntati per omnia reſponderet, ſeq́; pro nobis deuoueret, eum ſpiritum & gratiam nobis impetraret, qua accepta, totos nos deo conſecrare, & ſecundum dei uoluntatem uiuere poſſemus. Coloſſ.2 1.Pet.2 Heb.10 Roma.5 Aug.in Enchi.cap.33

H*Vius itaq; fiduciæ alendæ ac confirmandæ cauſa, ſtatim ab ipſis mundi primordiis, quicunq; erant homines pietate erga Deum præditi, ſacrificia deo de primogenitis ac ſeleƐtiſſimis animalibus gregum ſuorũ faciebant, nõ quod exiſtimarent Deũ (qui & ſpiritus eſt & omnia in manu ac poteſtate ſua habet) ex huiuſmodi pecudũ maƐtatione deleƐtari, ſed potius quod vera illa ſacrificia, quibus Deus placaretur ac coleretur, deſignare ſtuderẽt. In primis ſiquidẽ hiſce ſacrificiis hoc teſtatum uolebãt, ut quemadmodum illa animalia ĩmaculata erãt a corporũ uitiis, ita indubitato credere ac ſperare ſeſe futurũ, ut is ĩmoletur aliquãdo pro nobis, qui ſolus immaculatus eſſet a peccatis quod Paulus ad Hebræos de hoſtia iuſti Abel manifeſte explicat. Et ne dubites, patres veteris teſtamenti omnes ſuas oblationes ad hũc tantum finẽ retuliſſe exemplo eſt oblatio Iſaac, in quo Abrahã benediƐti ſeminis repromiſſionẽ acceperat, quem teſtatur Apoſtolus ipſum Abrahã in parabolam acce piſſe, eandemq́; figurã futuri ſacrificii fuiſſe, atq; eadem ex* Aug.cõ.ad uer.leg.& proph.c.18 Ioann.4 Pſal.48 Auguſt. Hebr. 11 Oblatio Iſaac typus chriſti. Heb.11

Cyp. de ra= tion. circun. Au. de ciui. dei ca. 20

Cur deus ſacrificia vete. leg. interdũ reprobare videatur.

cauſa, Deus poſtea Moyſen tot ſacrificia inſtituit, videlicet vt hoc vnicũ & ſingulare ſacrificiũ per multiplicia ſigna figuraretur, vtq; res vna variis typis adũbrata, tanquã multis verbis q̃maxime & ſine faſtidio cõmendaretur atq; in memoriã recõderetur, quod aliter nulli hominum ab exordio mũdi ſalus, niſi per huius hoſtię fiduciã cõtingere poſſet. Hęc itaq; hoſtia Chriſtus eſt, ſplendor glorię & figura ſubſtantię ęterni patris, portans oĩa verbo virtutis ſuæ, purgationẽ peccatorũ faciens, in ſimilitudinẽ hominũ factis, et habitu muẽtus vt homo, vt gratia Dei pro omnibus guſtaret mortẽ, & per mortẽ deſtrueret eum, qui habebat mortis ĩperiũ, id eſt diabolũ, & liberaret eos qui timore mortis per totã vitam obnoxii erant ſeruituti. Quapropter eos q *ſacrificia illa externa alia intentione offerebant, vel quod exiſtimarent ſe effuſione pecuini ſanguinis* Deum placare, *vel ea ratione tantũ ſe iuſtos eſſe corã* Deo, *& non magis reſpiciebant in agnũ illum immaculatũ, Chriſtũ, ab æterno prædeſtinatũ, ad tollendũ peccata mundi, Eos inquã* Deus *nõ ſecus increpat, quã ſi eaipſa ſacrificia, quæ per* Moyſen *præcepit penitus reprobaret, interim ſummo ſerio reuocãs ad illius ſignificatæ tantũ hoſtiæ agnitionẽ: Sic enim atteſtãte apoſtolo. Hebræ. x. loquitur Chriſtus ad patrẽ apud prophetam ſuã Dauid: Sacrificiũ & oblationẽ noluiſti, corpus autem aptaſti mihi, holocauſtomata & pro peccato nõ poſtulaſti, nõ tibi placuerunt, tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam voluntatem tuam, &c. Sacrificium (inquit) & oblationem noluiſti.*

Ibidem.

1. Petri. 1 Iohan 1

Eſaię. 1

Hebræ. 10 Pſalm. 39

Augu. li. 10 de ci. dei c. 5

Nunquid noluit quod inſtituit? ſed ſic noluit quomodo illi offerebant, et quomodo à ſtultis illa velle credebatur ve

luti ſuæ gratia voluptatis: Aufert (inquit Apoſtolus) primũ vt ſecundũ ſtatuat: primũ, hoc eſt, ſacrificia legis, tollit, quod nihil aliud eſſent, quam vmbræ iuſtificationis (quod ex ſe erat) expertes, vt ſequens ſtatueret ſitum in uolũtate Chriſti, qua ſeipſum pro nobis obtulit, In qua (inquit) voluntate ſanctificati ſumus per oblationẽ corporis Ieſu Chriſti ſemel quemadmodũ, & Chriſtus apud Iohannẽ ait: Pro eis ſanctifico meipſum, ut & ipſi ſanctificati ſint in veritate. Breuiter, hoc ferè tota epiſtola illa ad Hebræos Paulus agit, vt oſtendat, & ſi pleraq; fuerint propitiatoria ſacrificia apud Iudæos, ueluti pro peccato, pro delicto holocauſtum, idq; ſignificatiue, & figuraliter. Vnũ tamen re uera propitiatorium ſacrificiũ eſſe pro peccato, per tot & tã uaria ueteris legis ſacrificia tantũ obũbrata non exhibita. quodq; hæc veteris legis ſacrificia unica Chriſti oblatione facta, penitus ſunt euacuata, quẽadmodũ fieri erat neceſſe, nã quatenus ex ſe erãt, nõ iuſtificabãt, nec poterãt iuxta cõſciẽtiã pfectũ facere ſeruiẽtẽ, nihil .n. ad pfectũ adduxit lex, umbrã tãtũ futuroꝝ, nõ ipſã reꝝ imaginẽ habẽs. Exhibuit .n. lex (ut ſubdit Apoſtolus) exẽplaria cœleſtiũ et verorũ, quæ nõ potuerũt auferre peccata, ſed Chriſtus is eſt (quẽ adũbrabant illa) qui unã pro peccatis offerẽs hoſtiã, in ſempiternũ ſedet in dextera Dei, qui tradidit ſemetipſũ pro nobis oblationẽ et hoſtiã Deo in odorẽ ſuauitatis. Et ut alibi Paulus ait: De peccato dãnauit peccatũ .i. peccatũ deleuit p hoſtiã pro peccato, nã Hebræi hoſtiã peccatũ uocãt, quẽadmodũ Latini piaculũ. Ex qbus oibus cõſequẽs ẽ, patres ueteris legis hiſce ſacrificiis ĩprimis hãc unicã pro peccatis hoſtiã xpi ſignificaſſe, p cuius unius fiduciã quotquot ex illis pii fuerũt, Deo

Hebræ. 10

Iohan. 17
Scopus epiſtolæ ad Hebræ.
Pleraq; propitiatoria ſacrificia apud Iudæos
Vmbræ ex ſe non iuſtificabant

Heb. 9. 10.
Hebræ 7
Hebræ. 10
Sed Chrũs adumbratus per legem.
Roma. 8

Primo ſacrificiũ propitiatorium
Iohan. 8

reconciliati ac ſaluati ſunt, quẽadmodum de Abraham ſcriptura meminit, quod uiderit diem Chriſti, & gauiſus ſit.

Secundo ſacrificia pietatis noſtræ per fidem in Chriſtum

Eſaiæ. 53

SEcundo, & minus principaliter, hæc ſacrificia veteris legis deſignabãt ſacrificia pietatis noſtræ erga Deum præſtandæ per fidem in unicum illud ſacrificium propitiatoriũ, Chriſtum, Eſaias propheta beneficia per Chriſtum nobis præſtita, proinde atq; iam exhibita fuiſſent euangelico ſpiritu denuntians, teſtatur Chriſtum uoluntarie oblatum, ipſumq; unicam eſſe hoſtiam, per quã accipimus remiſſionem peccatorum. Poſuit (inquit) dñs in eo iniquitates omniũ noſtrum, etc. Et paulo poſt de efficacia et fructu oblationis ſic ait: Si poſuerit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemẽ longæuum, & uoluntas dñi in manu eius dirigetur. quo nihil aliud ſignificat, quam hũc eſſe fructum ſacrificii Chriſti ad Dei noſtri, ut quotquot beneficium Chriſti ſe pro nobis hoſtiam offerentes, apprehendunt, efficiantur filii Dei, & æſtimentur in ſemine, quod ſcilicet prædeſtinati ſint, conformes fieri imaginis filii Dei, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. In quam ſententiã Apoſtolus ait: Non qui filii carnis, hi filii Dei, ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimãtur in ſemine, quod & aliis uerbis apud Iohãnem ita legimus: Et dedit (inquit) eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: Itidem Apoſtolus ait: quod Chriſtus per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatũ deo, & in ſanguine ſuo emundauit cõſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo uiuenti. Patres ergo ueteris teſtamenti, cum ſe promiſſionis eſſe filios per fidẽ intelligerent, ſpiritui ſeruitutis in timore ualedixerunt, acceptoq; ſpiritu adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater,

Fructus ſacrificii Chriſti quis

Roma. 9

Iohan. 1

Heb. 11

ter, ſumma ope cõtenderunt, vt ſe totos per hanc fiduciam Rom. 8 Gal. 4
Deo conſecrarent, omnemq́; vitã & actionem ſuam ad vo
luntatem Dei, non vt ſerui, ſed veluti morigeri filii compo-
nerent, reputantes eiuſmodi pietatis erga Deum ſtudia & Mich. 6
officia uera eſſe ſacrificia, quæ a reconciliatis filiis pater re
quireret, non quidem vt propitiatoria, nam illud vnicũ eſt,
ſed vt ſacrificia filialis fiduciæ, debitæ obedientiæ, laudis,
& gratiarum actionis, quæ quum ex ſolius Chriſti ſacrifi- Ephe. 2
cio omnem ſuum valorẽ mutuentur ac ſortiantur, atq; adeo
dona ſint Dei, & propemodũ nõ noſtra, ſed Chriſti ſacrifi Auguſt.
cis, quæ Chriſtus in mẽbris ſuis per fidẽ facit ac operatur.
Idcirco hæc etiam per tam varia veteris legis ſacrificia,
ſed ſecundario deſignabantur. quamobrem (vt Auguſtinus Lib. x. de ciui. dei. c. 6
ait) omnes eæ res ac opera, quæ aguntur in nobis, ad hoc,
vt ſancta pietate Deo inhæreamus, eiuſq́; voluntati obedia
mus, atq; etiam ad eundem finem proximo conſulamus, ve Eo. lib. c. 4 1
ra ſacrificia ſunt olim adumbrata. Ergo quando ad illum
ſurſum eſt cor noſtrũ, hoc eſt, cum omnia cura et cogitatio
ne rerum terreſtrium abiecta nos totos ad cogitationem et Heb. 9 2
amorem Dei conuertimus, tum cor noſtrum eius altare eſt
ſanguine vnigeniti filii dei ſummi et æterni ſacerdotis, ex- Rom. 5. 6 3
piatum. Quando vſq; ad ſanguinem pro eius veritate cer-
tamus, ei cruentas hoſtias cædimus. Quando per ſpiritum
Chriſti nobis impertitũ animus noſter peccato moritur, &
concupiſcentia igne charitatis per ſpiritum in nobis diffu-
ſæ exuritur, & ſpes nouæ vitæ coram Deo gerendæ conci
pitur, holocauſtũ longe grauiſſimũ deo offerimus. Sic enim
Dauid loquitur ad Deũ: Holocauſtis nõ delectaberis. Sacri Pſal. 50
ficium Deo ſpiritus cõtribulatus, cor contritũ et humiliatũ

Au. de ciui. dei li. x. c. 5 *Deus nõ deſpicies.* Non *delectatur holocauſtis, qui nõ dele*
4 Eo. lib. c. 6 *ctatur ſacrificio trucidati pecoris, ſed vult ſacrificiũ cõtriti*
Rom. 6 *cordis, nimirũ illo externo ſignificatum.* quãdo *corpus no=*
ſtrum per temperantiã caſtigamus, idq́; propter Deũ faci=
mus, vt nõ exhibeamus mẽbra noſtra arma iniquitatis pec
cato, ſed arma iuſtitiæ Deo *hoſtiã viuã offerimus, ad quam*
Rom. 12 *exhortãs* Apoſtolus, *ait:* Obſecro *vos fratres per miſericor*
diam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiã viuam Deo
placentẽ, rationabile obſequiũ veſtrũ. Quando *noſipſos to=*
tos, ſimul & dona Dei in nobis ipſi Deo vouemus & reddi
mus ac in eius cõſpectu pio ſanctoq́; amore flagramus, tum
5 *ei ſuauiſſimũ incenſum adolemus.* quãdo *ſolẽnitatibus, fe=*
Li. x. de ci. dei c. 4 *ſtis, & diebus ſtatutis beneficiorũ Dei dicamus, ſacramusq́;*
Pſal. 125 140 *memoriã, imo ſemper quũ ex corde Deũ inuocamus, cõfite=*
6 *mur, & gratiarũ actione proſequimur, ei hoſtiã humilitatis*
et laudis in ara cordis igne feruidę charitatis ſacrificamus.
Pſal. 4. 49 7 *quãdo vnius eiuſdemq́; corporis mẽbra nos eſſe in Chriſto*
1. Cor. 11 *agnoſcimus, doniſq́; nobis a Deo ſingulis ſecundum menſu=*
ram fidei donatis in totius corporis vtilitatem vtimur, imo
quum omnes homines natura et origine nobis ſimiles, per=
inde ac noſipſos cõplectimur, ac in Deo diligimus, hoc o=
mnibus modis ſtudẽtes, vt illi perinde ac nos in corpore &
Aug. ibidẽ. *animo ſeruentur, et tandẽ nobiſcum* Deo *(in quo omnis bea*
Omnia ſacrificia uet. le. ad dilectionem dei & proximi referuntur. *titudo cõſiſtit) fruantur, magnũ ſacrificiũ eſt.* Vnde *cõſequi*
tur, vt quæcunq; in miniſterio tabernaculi de multis modis
de ſacrificiis legũtur diuinitus eſſe præcepta, ad dilectionẽ
Dei *& proximi ſignificandã referãtur.* quod *in his duobus*
præceptis vniuerſa lex pẽdeat, et prophetæ, quæ intellexiſ=
ſe, magnã lucẽ attulerit in ſcripturarũ lectione et ſcrutatio

ne verſanti, Regũ. xv. legimus: Nunquid vult Deus holocau Math. 22
ſta et victimas, & nõ potius ut obediatur uoci Domini: Me
lior eſt enim obedientia q̃ uictima, & auſcultare magis q̃
offerre adipẽ arietum. Dauid diuinus ille Pſaltes ad uerũ ſa Pſal. 4
crificium cohortans, ſic ait: Sacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ, & Pſalm. 15
ſperate in Domino. Et in alio loco: Conſerua (inquit) me do
mine, nõ quia multã pecudum victimã occidi, ſed quia ſpe Pſalm. 49
raui in te, quoniã beneficiorũ meorũ nõ eges. Et iterũ alibi:
Si eſuriero (inquit Deus) non dicã tibi, meus eſt enim orbis Aug. de ciu. dei ca. 5
terræ, et plenitudo eius: Nũquid mãducabo carnes taurorũ
& ſanguinẽ hircorũ potabo: quaſi diceret, utiq̃, ſi hic quæ
rerem, non a te peterẽ quæ habeo in poteſtate, ſed ut intel
ligas, quid illa ſignificet, & quid requirã: Immola (inquit) Pſal. 49
Deo ſacrificiũ laudis, et redde altiſſimo vota tua. Et: Inuo
ca me in die tribulatiõis, & eripiã te, et honorificabis me,
Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter quo oſtendã
illi ſalutare Dei, Itẽ: Quid retribuã Dño pro omnibus quæ
retribuit mihi: Calicẽ ſalutaris accipiam, & nomẽ Domini
inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo Pſal. 115 Mich. 6
eius. Apud Michæã prophetã ſic legis: Quid dignũ offerã
domino curuabo genu Deo excelſo: Nunquid offerã ei ho
locauſtomata, & uitulos anniculos: Nũquid placari poteſt
dominus in milibus arietũ, aut in multis millibus hircorũ pin
guium: Nũquid dabo primogenitũ meum pro ſcelere meo,
fructum vetris mei pro peccato animæ meæ: Indicabo tibi
o homo quid ſit bonũ, & quid dominus requirat a te. Vtiq̃
facere iudiciũ, & diligere miſericordiã et ſolicitũ ambula Eſai. 1
re cum Deo tuo. Eſaias planè reiicit ſacrificiũ externũ, ſine
pietate & bono motu cordis oblatũ: Ne offeratis (inquit)

vltra ſacrificiũ fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi, &c. ſed lauamini et mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, quieſcite agere peruerſe, diſcite benefacere. Quærite iudicium & ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam et venite & arguite me, dicit dominus. At quid tam multis opus? quũ Chriſtus veriſſimus ille interpres legis & prophetarum, apud Matthæum phariſaicam increpans hypocriſim, Oſeam citans, clamet: Euntes autẽ diſcite, quid eſt, Miſericordiam volo & non ſacrificium? Et illius vas electum Paulus in Epiſtola ad Hebræos, quum demonſtraſſet vnicum illud propitiatorium ſacrificium fermè in calce epiſtolæ, nos etiam noſtri ſacrificii quod in Chriſto oblatũ, tantum valet; Per ipſum (inquit) offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo: id eſt, fructũ labiorũ cõfitentium nomini eius beneficentiæ etiam & cõmunicatiõis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur deus.

Hypocriſis Iudaica
Matth. 9. 12
Oſee. 6
Heb. 13

QVum igitur quicquid ſinguli per Chriſtum redempti, Deo dedicamus ac cõſecramus, quicquid ſic operamur, vt ad Deũ referamus, vtq; illi inhæreamus, verum ſacrificium ſit, proindeq; & animus Deo mancipatus, & corpus mundo mortuum, ac in ſeruitutem Dei redectum, & totus inſuper homo Dei nomini conſecratus & Deo deuotus, inquantum mundo moritur, & Deo viuit; & demum, omnia pietatis ac miſericordiæ opera, recte ſacrificia appellẽtur ac Deo per Chriſtum in nobis operantem offerri recte dicantur, profecto efficitur, vt tota ipſa redempta ciuitas, hoc eſt congregatio, ſocietasq; ſanctorũ, velut vniuerſale ſacrificiũ offeratur deo per eundẽ illum ſacerdotem magnũ, qui prius ſeipſum obtulit in paſſione pro no-

Tota congregatio peccatorum per Chriſtũ patri offertur.
Aug. de ci. dei li. 19. c. 6. & 20.

bis, vt tanti capitis corpus eſſemus ſecundum formam ſerui, hanc enim obtulit, in hac oblatus eſt, quia ſecundum hanc mediator eſt, in hac ſacerdos, in hac ſacrificium eſt.

Epilogus

IAm ex his omnibus facile erit ad intelligentiam eius pe netrare, quale nam miſſa ſacrificium ſit, modo diligenter intueamur q̃d in miſſa tractetur, et agatur. Liquet enĩ ex ſuperioribus, duplex eſſe ſacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remiſſione peccatorum iram Dei placat, & Deo nos recõciliat. Aliud vero ſacrificium, laudis, gratiarum actionis, & obedientiæ, quam Deo veluti honorẽ, & ſeruitutẽ ei proprie debitos reddimus. Itidẽ, quia hoc ſacrificiũ laudis poſt Adæ lapſum & naturæ cor ruptionem defecerat, conſtat propitiatoriũ ſacrificiũ idcirco initio promiſſum, & demum in Chriſto exhibitũ eſſe, ut Euchariſticũ iſtud inſtauraret. Nam vt Apoſtolus ait: Sanguis Chriſti qui per ſpiritũ ſanctũ ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emũdauit conſcientiã noſtrã ab operibus mortuis. (Ecce ſacrificiũ propitiatorium) cuius vim & efficientiam ne ignorares, ſtatim addidit, ad ſeruiendũ Deo viuẽti. Ecce inſtauratione ſacrificii euchariſtici. Vnde conſequens eſt, hæc ſacrificia ſic cohærere, vt poſterius non ſit ſine priore, ſed potius poſterioris cauſa & baſis ſit. Rurſus liquet, ſacrificiũ propitiatoriũ aliud dici propitiatoriũ ſignificatione, qualia fuerũt illa veteris teſtamẽti pro pecca to, pro delicto holocauſtũ victima, aliud autẽ reipſa, uerũ, et p illas veteris legis hoſtias ſignificatũ. Deinde manifeſtũ eſt in omni ſacrificio duo eſſe, quę ſunt res oblata, & ipſa oblatio. Omnis põtifex (vt ait Apoſtolus) ex hominibus aſſumptus, pro hominibus cõſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deũ,

Duplex ſacrificium

Hebræ. 9

In omni ſacrificio duo

Gene. 22

Hebræ. 5

ut offerat dona et ſacrificia pro peccatis, dona quæ offeruntur ſacrificia appellans. quæ omnia diligenter intuenti, facile erit (ut diximus) ad intelligentiam eius peruenire, quale nam ſacrificium in miſſa ſit & peragatur, ſi tamen diligenter reſpiciamus, quid in miſſa tractetur, & agatur.

In miſſæ res oblata duplex. Vide Tho. aqui. par. 3. q. 73 Heb. 7 1. Ioh. 1. 2

IN miſſa itaq; duo ſunt, res oblata, ipſa item oblatio. *Ruſus, res oblata duplex eſt, uidelicet corpus Chriſti uerũ, & corpus Chriſti myſticum. Si ad corpus Chriſti uerum, quod virtute omnipotentis uerbi Dei in ſacroſancta Eucharistia continetur, reſpicimus, quis negat hoc corpus ſacrificium propitiatorium recte dici poſſe, non ratione oblationis, quã ſacerdos facit, ſed ratione eius oblationis, quæ ſemel præteriit facta in cruce, cuius virtus perpetuo durat, eiuſdẽ ſemper potentiæ & efficaciæ.* Proinde *ſancti patres nõ ſunt ueriti corpus et ſanguinẽ chriſti in altaris pñtia, ꝑtium pro peccatis totius mũdi, pretiũ redemptionis noſtræ, & victimam ſalutarem appellare, quia ſcilicet conſecratione verbi cœleſtis hoc corpus mãducamus, in quo tãta perpeſſus eſt, & bibimus ſanguinem quẽ fudit, quo & redẽpti & uiuificati ſumus, hoc enĩ accipimus in ſpecie panis quod pepẽdit in cruce, & hoc accipimus in calice quod effuſum eſt de latere Chriſti, quæ digne ſumentibus, in remiſſionem peccatoꝝ & in uitam æternam, & in cuſtodiam animæ et corporis ſunt, atq; hæc eſt hoſtia illa pura et incruenta quã ab ortu uſq; ad occaſum ipſi offerri, dñs per prophetã conteſtatur, corpus uidelicet & ſanguis Chriſti in ſtabilimentum, animæ noſtræ & corporis incõſumptum & incorruptum, omnis nocumenti reparatio, omnis ſordis purgatio.* Panis *enim iſte ſubſtãtialis, & calix benedictionis ſolenni*

Cypria. Aug. ad Florid. epi. 162. Au. ho. 33 Cyp. ad cecil. epi. 3 Am. de my. ad neophi. Damas. li. 4 c. 14

Malach. 1 Cyp. de cœna domini.

benedictione ſacratus, ad totius hominis uitam proficit, ſimul medicamentũ et holocauſtum ad ſanãdas infirmitates & purgandas iniquitates exiſtẽs. Hoc *eſt ſacrificiũ illud ſingulare, omnes excedens uictimas, hoc poculum quod ipſe Chriſtus pincerna nobis porrexit, tantæ uirtutis, ut omnipotentis aſperſiõe animã muniat, & ſanet quicquid carni uel ſpiritui ueteris uitæ adlinierat corruptela.* Et *licet ſecundũ hanc rationẽ corpus domini in altari non omnino proprie dicatur ſacrificiũ, ſed magis ſacramẽtum, ſeu res ſacramẽti, quod ſacramẽtum & ſacrificiũ eo differre uideãtur, ut ſacramentum ſit ſacroſanctũ ſignũ, per quod* Deus *nobis aliquid exhibet.* Sacrificiũ *uero, quod nos* Deo *reddimus.* Atta*men (ut diximus) patres non dubitarunt, hoc Chriſti corpus in altari ſacrificium & ſalutarẽ uictimam appellare, non ratione ſacrificii, quod eſt ſitum in actione ſacerdotis, ſeu miſſæ cõmunicantium, aut eccleſiæ, ſed ratione ſacrificii, quod in cruce oblatũ eſt ſemel, in quo Chriſtus ſacerdos eſt ipſe & oblatio in ſempiternũ potens.* Eo *enim* ꝙ *manet in æternũ, ſempiternum habet ſacerdotiũ.* Vnde *et ſaluare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad Deum, ſemper uiuens ad interpellãdum pro nobis, qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi, perpes utiq; ſacrificium & ſemper permanens holocauſtum. Secundum quam quidem rationẽ in hoc ſacramento nihil propriũ eſt ſacerdotis, ſed totũ agit Chriſtus, qui uſq; hodie hoc ueraciſſimũ et ſanctiſſimũ corpus ſuũ creat et ſanctificat, et benedicit, & pie ſumẽtibus diuidit.* Et *eatenus credere debemus omnes, quemadmodũ apud diuũ Chryſoſtomũ eſt, quod etiã nunc illa cœna cele-*

Cypr. ibidẽ. Sacramentum. Sacrificiũ. Aug. de ciu. dei lib. 10. Heb. 7. 1. Iohan. 2. Cyp. de cœna domini. Chry. hom. 51. in mat. c. 14. Hoc celebratur in ec

ecleſia quod chriſtus geſſit in cœna.

bratur, in qua Chriſtus ipſe recumbebat, Nihil quippe intereſt inter illam & hanc, non enim hæc ab homine, illa ab ipſo conficitur. Proindeq́; ut ſubdit, quãdo ſacerdotem corpus tibi præbere uideris, noli ſacerdotis, ſed Chriſti manum ad te porrigi arbitrari, Nam (ut paulo poſt ait) carnes ſuas nobis tradidit, ſeipſum immolatum propoſuit. Immolatio ſeu ipſa oblatio per quam Chriſtus in mortali corpore, factus obediens uſq; ad mortem, in cruce ſeipſum obtulit, Ea inquam oblatio trãſijt non reiterabilis, ſed uictima ipſa immolata, illiusq́; uirtus eiuſdem ſemper efficaciæ in perpetuũ manet. Neq; enim ſacerdotii Chriſti uti ſacerdotii Aaron pœnituit Deum: quoniam ſacrificium quod in Cruce Chriſtus obtulit, ſic in beneplacito Dei conſtat acceptabile, & perpetua uirtute conſiſtit, ut non minus hodie in conſpectu patris oblatio illa ſit efficax, quam eo die qua de ſautio latere ſanguis & aqua exiuit, ſemper enim reſeruatę in corpore plagæ, ſalutis humanę exigunt pretiũ, et obedientiæ donatiuum requirunt. Ex quibus perſpicuum euadit, quemadmodũ corpus Chriſti verum ſit ac dicatur res oblata in miſſa. De corpore Chriſti myſtico poſt dicemus.

Philip.2

Cyp. de baptis. chriſti.

IAm de ipſa oblatione, quæ in miſſa ſit: id eſt, de opere ſacrificantiũ videndum eſt, vbi iterũ ad duo reſpicere oportet, nempe ad cerimoniã exteriorem. Et id quod intus agitur per fidẽ cerimoniã ſeu actionẽ exteriorẽ, ſacramentalem oblationẽ vocamus, quam orthodoxi abſq; ſpirituali oblatione, id eſt, ſine fide & bono motu cordis, ex ſolo opere operato, nobis proficere aut vtilem eſſe negant, tantum abeſt, vt illi tribuãt meritũ remiſſionis peccatorũ pro viuis & pro mortuis non participantibus Chriſti meritũ per fi-

In miſſa oblatio duplex.

dem. Quũanquã hic animaduertendũ eſt, orthodoxos, quũ quid tribuunt operi operato in hoc ſacrificio, nõ intelligere per opus operatũ cerimoniã exteriorem ſine fide, quod faciũt aduerſarii, ſed potius veritatem corporis & ſanguinis Chriſti in Eucharistia, quæ non in merito ſacerdotis, ſed in verbo cõficitur creatoris. In quã ſententiã. Innocentius tertius dixit: Non ſacerdotis iniquitas effectũ impedit ſacramẽti, ſicut nec infirmitas medici uirtutẽ medicinæ corrumpit. Quãuis igitur (vt ſubiicit) opus operans aliquãdo ſit immũdum, ſemper tamẽ opus operatũ eſt mundũ, nõ quidẽ ut pariter dignis, & indignis, ſed tantũ ut digne ſumẽtibus; ad ſalutem proficiat, ut omnia ſunt immunda immundis. Conuenit ergo orthodoxis cum aduerſariis cultũ noui teſtamenti ſpiritualẽ eſſe, qui nõ aliter ꝙ ſpiritu & ueritate, hoc eſt; vero cordis affectu perficitur, quẽadmodum Chriſtus ait: Veri adoratores adorabunt patrẽ in ſpiritu & veritate. Interim tamen (vt iã diximus) nõ detrahunt orthodoxi ſacramento corporis & ſanguinis dominici ueritatem, & ſi malus ſit ſacerdos cõſecrans, ſi tamen cõſecrare intẽdat, et verbis Chriſti ſacramentũ conficiat. Aliud eſt enim cõficere corpus Chriſti, quod facit ſacerdos Chriſti vice, Chriſti verba pronuntiãs, aliud uero offerre deo Chriſti corpus uerum uel myſticum, ꝙ nemo utiliter facit, niſi accedat uera fides & bonus motus, uel offerentis, uel eius pro quo fit oblatio. Itaq; ſancti patres utrãq; oblationẽ ſacramẽtalem, ſcilicet & ſpiritualẽ iungunt, ac pronuntiãt eandẽ oblationem ſpiritualẽ cum externo opere coniunctã in miſſa, eccleſiæ ſacrificiũ eſſe Deo placẽs ſuper oĩa ueteris legis ſacrificia. Sed quale nã ſacrificiũ ea oblatio ſit, explicãdũ ẽ.

Opus operatum quid verteribus

Inno. 3 lib. 3. de ſacro altaris my. c 5

1. cor. 11 Tit. 1

Iohan. 4.

Aliud eſt cõficere aliud eſt offerre corpus xpi

Eccleſiæ ſacrificium

*RES in hoc ſacramento oblatæ duæ ſunt, vt prædixi-
mus, nempe corpus Chriſti uerum cum ſuis meritis,
et corpus Chriſti myſticum cum ſuis donis a Deo acceptis.
Quatenus ergo eccleſia uerum corpus & uerum ſanguinem
Chriſti Deo patri offert, ſacrificium mere repreſentatiuum
eſt eius quod in cruce ſemel eſt peractum. Quatenus uero*

Ephe. 5

*ſeipſam (quæ eſt corpus Chriſti myſticum) per Chriſtum
offert, ſeq́; ac ſua omnia per Chriſtum Deo dedicat, ue-
rum, ſed ſpirituale ſacrificium eſt, hoc eſt, ſacrificium eucha*

Heb. 10

*riſticum, laudis, gratiarum actionis, & Deo propriæ, debi-
tæ obedientiæ, Sed dices: qui fit, ut uerum corpus Chriſti
in altari iterum offeratur, quum Apoſtolus dicat: Quod
Chriſtus una oblatione conſummauit in ſempiternum ſan-*

Aug. in lib. de trin. item in ſen. pros.

*ctificatos: quis hanc eccleſiæ tribuit poteſtatem: Reſpon-
demus: Chriſtus in manifeſtatione ſui corporis, in diſtinctio
ne membrorum ſuorum, ſemetipſum ſemel in mortali carne
in mortem obtulit, ut mortem deſtrueret, & uitam nobis*

Rom. 6

Sacrificium miſſæ ex inſtitutione

*reſurgendo repararet. Sed nihilo ſecius eccleſia eum quoti-
die offert, non in mortem, ꝙ Chriſtus ſemel reſurgens ex
mortuis, iam non moriatur, ſed in mortis ſuæ recordatio-
nem; ut fructu paſſionis ac mortis eius repleatur, idq́; ſe-*

Chriſti. 1. Cor. 11

*cundum ipſius Chriſti doctrinam & inſtitutionem, dicen-
tis: Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis.*

Iren. li. 4. c. 32

Matth. 26

1. Cor. 11

*Nam ut diuus Irenęus, uetuſtiſſimus ille eccleſię doctor, in-
quit: Chriſtus panē accipiens et gratia agens, dixit: Hoc eſt
corpus meum. Et calicē ſimiliter, qui ex eadem creatura eſt
quæ ſecundum nos eſt, ſuum ſanguinē confeſſus eſt, et noui
teſtamēti nouā docuit oblationem, quā eccleſia ab Apoſto
lis accipiens, in uniuerſo mundo offert Deo, de quo in duo-*

decim prophetis Malachias ſic præſignificauit: Non eſt mi hi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & ſacrificium non accipiam de manibus veſtris: quoniã ab ortu ſolis vſq; ad occaſum nomen meũ glorificatur inter gentes, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & ſacrificiũ purum, quoniã magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotẽs, Hæc ille. Dum enim nõ habemus quod illi dignum offerre valeamus pro omnibus quæ retribuit no bis, calicem ſalutaris accipimus: id eſt, paſſionẽ eius, repreſentantes Deo patri opus noſtræ redemptionis, vt illius ſacrificii ſemel in cruce pro nobis oblati, & noſtra cõmemoratione refricati, participes facti, maneamus & viuamus in ipſo, per ipſum. Paſſio enim domini eſt (vt inquit Cyprianus) ſacrificium quod offerimus, id eſt, quod offerendo repreſentamus, memores illius vnici & ſummi ſacrificii & ſanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Chriſtus in altari, ſed ſacramentaliter & myſtice, quia in ſacramento recordatio illius fit, quod factum eſt ſemel. Nõ toties (quod dictu abominabile eſt) occiditur Chriſtus, ſed repreſentatur quod olim factum eſt, ne beneficii in nos cõllati obliuiſcamur, ſed potius hoc ſacramento ſic excitemur ac moneamur, tanquam videamus dominũ pendentẽ in cruce. Itaque immolatio, quæ manibus ſacerdotis fit, Chriſti paſſio vocatur, non rei veritate, ſed ſignificãdi myſterio, nec hac immolatione magis quam eſu corporis dominici occiditur Chriſtus. Nõ occiditur (inquit Auguſtinus) Chriſtus, vt mãducetur, ſed mortuos viuificat, quando manducatur, reficit non deficit, viuit mãducatus, quia ſurrexit occiſus, per partes mãducatur, et manet integer totus, p̃ partes mãducatur

Malach. 1

Pſal. 115

Cy. ad ce.

Chriſtus in altari ſacramentaliter immolatur.

in ſacramento & manet integer totus in Cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus ſummam ita perſtringit: Nullatenus*(inquit) dubites, ipſum unigenitũ* Deum*, uerbum carnẽ factũ ſe* pro nobis obtuliſſe *ſacrificium & hoſtiã* Deo *in odorẽ ſuauitatis, cui cum patre & ſpiritu ſancto à patriarchis, prophetis & ſacerdotibus tẽpore ueteris teſtamẽti animalia ſacrificabantur, & cui nunc: id eſt, tempore noui teſtamenti, cum patre & ſpiritu ſancto (cum quibus eſt illi una diuinitas) ſacrificium panis, & uini in fide, & charitate, ſancta eccleſia catholica per uniuerſum orbẽ terræ offerre nõ ceſſat.* In illis *enĩ carnalibus uictimis figuratio fuit carnis* Chriſti*, quã pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis quẽ erat effuſurus in remiſſionem peccatorum noſtrorum.* In *iſto autem ſacrificio gratiarum actio, atque cõmemoratio eſt carnis* Chriſti*, quam* pro *nobis obtulit, & ſanguinis quem* pro *nobis idẽ* Deus *fudit.* In *illis ſacrificiis quid nobis condonatum ſit, euidẽter oſtẽditur.* In *illis ſacrificiis pronunciabatur filius* Dei pro *impiis occidendus.* In *hoc autẽ* pro *impiis annuntiatur occiſus. quæ omnia latius idẽ ipſe* Auguſtinus *in pſal.* 37. & *cõtra* Fauſtũ *Manich. libr.* 19. *elegãter admodũ proſequitur.* Et *in pſal.* 79. *Semel(inquit)* Chriſtus pro *nobis immolatus eſt? Sed quum meminimus quod ad nos uenerit, & quod nobis donauerit, nempe remiſſionẽ omnium peccatorum, idquè credimus, tum ex ipſa memoria quotidie nobis ſic immolatur, quaſi quotidie nos innouet, qui prima ſua gratia in baptiſmo innouauit. quod & alibi breuius dixit:* Tunc*(inquit) cuique occiditur, quum credit occiſum.* Atq;

hanc ſacrificii noſtri rationem, diuus Chryſoſtomus in epiſtolam ad Hrbræos pulcherrime deſcripſit: In *Chriſto (inquit) ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem potens. quid ergo nos?* Nonne *per ſingulos dies offerimus?* Offerimus *quidẽ, ſed ad recordationẽ facientes mortis eius, & una eſt hæc hoſtia, non multæ.* Q*uomodo una eſt & nõ multæ?* Et *quia ſemel oblata eſt illa, oblata eſt in ſancta ſanctorum.* Hoc *autem ſacrificium exẽplar eſt illius, idipſum ſemper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationẽ aliquã conciperet, de ueritate corporis domini in* Euchariſtia *(quã idem* Chryſoſtomus *ubiq; grauiſſime aſſerit) ſtatim ſubiecit.* Nec *nunc quidẽ alium agnum, craſtina alium, ſed ſemper idipſum.* Proinde *urium eſt hoc ſacrificium, alioqui hac ratione quia in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt?* Nequaquã, *ſed unus ubique eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unum corpus eſt, & non multa corpora: ita etiam & unum ſacrificium.* Pontifex *autem noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit, ipſam offerimus, & nunc oblata quidem conſumi non poteſt, hoc autem quod nos facimus, in commemorationem quidem fit eius, quod factum eſt.* Hoc enim *(inquit) facite in meam commemorationem. Hæc ille.* Q*uibus uerbis quid aliud inculcat beatus; ille pater, quàm quod in hoc ſacrificio ex parte rei oblatæ ſit uerum corpus Chriſti, quum dicat unum ubique eſſe Chriſtum, & hic plenum, & illic plenum, & utrobique unum corpus. Sed quod ad oblationem noſtram attinet, eam eſſe exemplar illius in cruce factæ, hoc eſt ſacrificium repræſentatiuum?*

Chryſo. 17 ad Heb.

1. Cor. 11

Vnde nobis ſit.is ſit, vnū xpi corpus in recōcilia tionē offerre. Iohā. 3 Rom. 8

NEque mirabere nos, verum Chriſti corpus in recōm dationem Deo offerre audere. Nam quū Deus Chri ſtum nobis donauerit, quēadmodum ſcriptū eſt: Sic Deus di lexit mundū, vt filium ſuū vnigenitum daret, vtiꝗ propter eam nobis donatus eſt, vt hunc iræ Dei tanquā reconcilia torem noſtrum opponamus, et diffiſi de noſtris viribus, hāc potentiſſimā uictimā patri repræſentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) virtus mea, nō conturbor, non diffido, ſcio quid faciam, Calicē ſalutaris accipiā. Et alibi: Totum quod dare poſſum miſerum corpus iſtud eſt. Id ſi minus eſt, addo & corpus ipſius, nam illud de meo eſt, & meum eſt. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt mihi, de te domine ſuppleo quod minus habeo in me. O dulciſſima recōciliatio, ò ſatisfactio ſuauiſſima. Hæc ille. Nemo vel pri mis rudimentis chriſtianiſmi imbutus ignorat. Nō eſſe aliā ſatisfactionē pro peccatis, ꝗ quæ facta eſt in cruce, eademq; non tantum pro noſtris, ſed & totius mundi peccatis ſuf ficientiſſimā eſſe, nullaꝗ ſuppletione egere, neꝗ requiri vl lam aliam hoſtiam, aut ullum aliud meritum, per quę ex im piis efficiamur iuſti, & reconciliemur Deo patri, ꝗ nō ſit aliud nomen ſub Cœlo in quo oporteat nos ſaluos fieri. In terim tamen omnes ſcire debēt, neminem huius hoſtiæ par ticipem fieri, niſi tantum credentem & obtemperantē Euā gelio Chriſti, quemadmodū Iohannes ait: Filiū ſuum vnige nitum dedit Deus, vt omnes qui credunt in illum, non pere ant. Quum ergo in miſſa propemodū totius Euangelii ſum ma, fide recenſeatur, videlicet ꝗ Chriſtus traditus ſit pro nobis in remiſſionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidi mus nobis pœnitentibus per hanc hoſtiam nempe Chriſtū

Ber. in cant. ſer. 22. Pſal. 115. In ſer. 1. de Epiph. dñi. Eſaię. 9.

Vnica pro peccatis ſatiſfactio. 1. Iohan. 2.

Iohan. 3

Sūma euangelij recenſetur in miſſa.

Applicatio beneficij Chriſti.

pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non videt Deum per talem fidem (quæ in huius repræſentatiui ſacrificii celebratione, atq; adeo eiuſdem corporis pro nobis paſſi manducatione vel maxime exercetur) beneficium Chriſti dilectiſſimi filii ſui, ſuis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem ſacerdoti, ſed Deo tribuimus, non operi noſtro ſed Dei beneficio, quod tamē nō aliter q̃ voluntatis noſtræ aſſenſu per fidē accipimus. Idq; etiā vt poſſimus, is velle, & ſequi, is facit, q datvelle et pficere pro ſua bona voluntate.

IAm vide, quanto interuallo hoc ſacroſanctum altaris ſacrificium cum fide coniunctum, cætera ſacrificia noſtra (quæ tantum interna ſeu ſpiritualia dicimus, qualia ſunt omnia opera noſtra bona in fide facta) præcellat, atque à Deo cætera omnia roboret ac confirmet. In huius (inquit Cyprianus) veraciſſimi & ſanctiſſimi corporis præſentia, non ſuperuacue mendicāt lachrymæ ueniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaſtum repulſam. Quoties ergo te in conſpectu domini uideo ſuſpirantem, ſpiritum ſanctū non dubito aſpirantem, quum intueor flentem, ſentio ignoſcentem. Et Paulo poſt, Hierarcha pius quem ſpiritus ſanctus compungit, excitat, inhabitat & ſanctificat, eleuatione manuum crucis myſterium repræſentans, confidenter orat pro ſua, & populi ignorantia. Hæc ille.

Philip. 2

Sacrificium altaris cæteris lōge præſtat.

Cyp. de cœna domini

Eleuatio manuum in miſſa.

HAbes itaq; nūc explicatū ſatis, quo pacto altaris ſacrificiū ex parte corporis Chriſti veri in ſacramēto oblati, repreſentatiuū ſit ſupereſt vt exponamus, quatenus miſſa, nō tm̄ repreſentatiuū, ſed pſ̄ens ēt ac verū, ſed ſp̄ūale ſacrificiū ſit, cæteris omnibus ſacrificiis ſpiritualibus vniuerſalius, et eccellētius, Sacerdos q ſacrificat, nō ſuā, ſed in

primis Chriſti, deinde totius eccleſiæ perſonam gerit, miniſterioquè publico fungitur. Iam quum eccleſia Chriſti ſit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in uno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autē alter alterius membra habentes dona ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. Idcirco eccleſia per ſacerdotem, ut i publicum miniſtrum, Chriſti corpus in miſſa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Chriſti uerum illiuſque paſſionem, quæ præteriit, Deo repræſentet, ſed & ſeipſam (quæ Chriſti capitis myſticum corpus eſt) per Chriſtum offerat. Hoc (inquit Auguſtinus) ſacrificium chriſtianorum eſt. Multi unum corpus ſumus in Chriſto, quod ſacramento altaris fidelibus noto frequentat eccleſia, ubi ei demonſtratur, quod in ea oblatione quam offert, ipſa offeratur. Quemadmodum enim Chriſtus nos omnes in cruce portabat, qui, & peccata noſtra portabat, & quemadmodum ille totius eccleſiæ cauſam gerebat, eandem in ſeipſo Deo patri, offerens, ſic eccleſia tantam oblationem, tantumquè beneficium pia deuotione recolens, non ſeſe diuidit, ſed omnium membrorū ſuorum curam gerens, & pro uiuis & pro mortuis (quos una eademq; fides colligauit) deprecatur, ſequè totam per Chriſtum Deo uiuo uiciſſim, dedicat ac conſecrat.

[Cyp. ad ce. — Ephe. 5 — Roma. 12 — Aug. de ci. dei. c. 20 lib. 10 — Ephe. 1. 5 — lib. 10. c. 6 — 1. Corin. x — Cyp. ad ce. epi. 3. li. 2 — 1. Pet. 2 — Au. in psal. 21 — Oblatio corporis xpi mystici.]

ATq; hic uide, q̄ nihil eorum ſpiritualium ſacrificiorum (per quæ fit ut immobiles inhæreamus Deo) prætermittat. In miſſa primas partes tenet fides, hoc eſt, fiducia remiſſionis peccatorum per Chriſtum, quæ utique ſacrificium illud eſt iuſtitiæ, de quo propheta dixit: Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in domino. Deinde cū

[Fides cū ſpe commenda. — Pſal. 4.]

hac

hac fide neceſſario cõiuncta eſt gratiarũ actio pro illo ſum Chryſoſt in Matth.ca 8
mo beneficio, & nobis & vniuerſali eccleſiæ collato, pro- Homil. 16
pter quam reuerẽda, & ſalutaria iſta myſteria, Euchariſtia
appellantur, ſunt enim beneficiorum recordatio plurimo-
rum, caputq́; diuinæ erga nos charitatis oſtendunt nosq́; fa- Charitas
ciunt debitas Deo gratias ſemper exoluere. Et qui fieri po-
teſt, vt non accendamur mira quadã charitate erga Deum
tantorum beneficiorũ recordatione? Erga proximos quoq;,
cum quibus intelligimus, unũ nos eſſe corpus in Chriſto, ut
quemadmodũ Chriſtus nobis ſe totũ donauit, ita nos quoq;
utilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (ut 1. Cor. 10
Apoſtolus ait) unum corpus multi ſumus, qui de vno pane,
& de vno calice participamus. Myſterium enim pacis & Aug. in ſer. ad infan. ad
vnitatis noſtræ Chriſtus in ſua menſa conſecrauit, adeo vt alta. de ſa-
qui accipit myſterium vnitatis & non ſeruat vinculum pa- cramento.
cis, non myſterium accipiat pro ſe, ſed teſtimonium contra
ſe. Rurſus in hoc ſacrificio fideles ſe totos Deo conſecrant,
animus peccato moritur, cor ſurſum ad Deum erigitur, to- Cyp. de cœ-
tumq́; ad cogitationem & amorem Dei tam beneficentiſſi- ra domini.
mi conuertitur, atq; adeo anima, propter quã Chriſtus im- Chry. to. 1 hom. 51
molatus eſt, reconciliatione per Chriſtum accepta, ac ſan-
ctificata Deo offertur, vt deinceps homo cũ Paulo glorie-
tur & lętetur, dicens: Viuo iam non ego, viuit vero in me
Chriſtus. Corpus deniq;, & quicquid ſumus in hoc ſacrifi- Aug. in Ioh.
cio, Deo cõſecratur. Nã qui Chriſti corpus mãducat, quid c. 6. c. 26
aliud proteſtatur, q̃ ſe in Chriſto manere et illum manentẽ
in ſe habere? Qui ſanguinẽ bibit, quid ců teſtatur aliud, q̃ ſe
libẽter etiã ſanguinẽ, ſi res ita poſtulet, fuſurũ pro Chriſto,
qui non tantũ pro eo ſanguinẽ fundere, ſed et eundem ſan-

guinem ſuum illi in potum propinare non dubitauit.

Præſtantia huius ſacramenti.

QVam eximium ergo ſit miſſæ ſacrificium, modo ſecundum Chriſti inſtitutionem, & exemplum pie celebretur, quis non uidet? Hic eſt præſens illa victima, quæ ſemel in cruce oblata, nos reconciliauit Deo. Hic eadem illa uictima per manum Dei a recõciliatis accepta, rurſus myſtice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repræſentatur Deo. Hic eccleſia (quæ corpus eſt myſticum) ſe totam Deo conſecrat, adeo ut Cyprianus tale ſacrificium verum & plenum ſacrificium non dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuẽtibus, nihil uel abſurdi, uel ſcrupuloſi in toto miſſæ contextu occurret, ſed omnia (præſertim quæ Canon cõplectitur) pietatis pleniſſima ac planè reuerenda (ut ſunt) uidebuntur. Aut enim eccleſia reſpicit ad corpus et ſanguinem Chriſti, pro ſe in cruce oblata, & ui omnipotentis uerbi in altari, præſentia, & non ueretur hæc appellare hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum uitæ æternæ, et calicem ſalutis perpetuæ, Aut ad oblationem repræſentatiuam & cõmemoratiuam paſſionis ſeu corporis Chriſti veri (quę fide miſericordiã per Chriſtũ apprehendente, & redemptionẽ, quæ eſt in Chriſto Deo patri opponente) peragitur, & non dubitat hoc ſacrificium laudis offerre pro ſuiſq; omnibus, pro redẽptione animarũ ſuarum, pro ſpe ſalutis & incolumitatis ſuę, nimirũ ſpem ſalutis & incolumitatis, ac redemptionẽ animarũ, debita laude & gratiarũ actiõe Deo accepta referẽs, petitq; ut hanc oblationẽ ſeruitutis ſuæ Deus placatus accipiat, dieſq; noſtros in ſua pace diſponat, atq; ab æterna damnatione nos

Ephe. 1. 5

Cyp. ad ce.

Pia & germana Canonis expoſitio.

eripi,& in electorum ſuorum grege iubeat numerari, non quidem ex meritis noſtris, aut ex dignitate noſtræ ſeruitutis, ſed per Chriſtũ dñm noſtrũ. Et ne ulla cauillandi occaſio æmulis relinquatur, Canon toties ſeipſum declarat, ut planè calumniari, & eccleſiam mendacio traducere conuincantur, qui aſſerunt orthodoxos iterum offerre Chriſtũ pro peccato, iterumq; crucifigere filium Dei, ueluti nõ ſufficerit oblatio in cruce ſemel peracta, Non enim eccleſia Chriſtũ ad eum modũ, quo ſemel in cruce oblatus eſt, offert nec oblationi ſuę ſeruitutis, remiſſionẽ peccatorũ aſcribit, nec hanc applicat ut opus meritoriũ remiſſionis culpæ & pœnæ, ſed aperte, idq; nõ ſemel, pronuntiat, ſe hanc oblationem offerre in memoriã paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis dñi noſtri Ieſu Chriſti. Vnde inquit, *memores dñe nos ſerui tui, ſed & plebs tua ſancta tã beatæ paſſionis, necnõ & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis offerimus præclare maieſtati tuę de tuis donis ac datis hoſtiã purã, etc.* cui ſanę hoſtię (nõ ſuo operi operato, ut uocant) uitę ęternę & ſalutis perpetuę efficaciã tribuit. Ergo nõ ſuã oblationẽ applicat, ſed fructum oblationis Chriſti, quã recolendo rememorat, per fidẽ ſibi applicari petit. Deniq; quatenus eccleſia ſeipſam Deo conſecrat & p̃ Chriſtum hoſtiã laudis et gratiarũ actionis breuiter fidei, ſpei et charitatis offert, reddit uota ſua ęterno deo, uiuo et uero.

Canon uindicatur ab aduerſarijs. Eccleſia nõ rurſus crucifigit filium dei.

Oblatio cõmemoratiua Canon.

NE uero cum aduerſariis dicas, ſacerdotem, eccleſiæ perſonam gerentem, non poſſe hoc ſacrificium laudis pro aliis offerre, ſeu pro aliis gratias agere. Audi quod ſupra relatum Paulus ad Timotheum habet: Obſecro (inquit) primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtu-

Sacrificium laudis pro alijs offerri poteſt.

lationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus &c.

1. Timo.2

Au. ad Paulinum.

Quem locũ beatus Auguſtinus ad Paulinum explicans: In his (inquit) verbis, eligo hoc eligere, quod omnis vel penè omnis frequẽtat eccleſia, vt obſecrationes ſeu præcationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorum, antequã illud, quod eſt in domini menſa, incipiat benedici. Orationes, quũ benedicitur & ſanctificatur & ad diſtribuendum comminuitur. Græcus enim textus habet, προσευχάς, *id eſt, orationes, quas facimus ad votum. Vocentur autẽ omnia quæcunq; offerũtur Deo, maxime ſancti altaris oblatio, quo ſacramẽto prædicatur noſtrũ aliud votum maximum, quo nos vouimus in Chriſto eſſe manſuros vtiq; in compage corporis Chriſti. Ideo (inquit Auguſtinus) in huius ſanctificationis, & diſtributionis præparatione exiſtimo Apoſtolum iuſſiſſe proprie fieri* προσευχάς, *id eſt orationes.*

Poſtulationes.

Poſtulationes vero ſiue interpellationes (vt ſubiicit) fiunt quũ populus benedicitur. Tunc enim antiſtites uelut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſſime offerũt poteſtati. Quibus peractis, et participato tanto ſacramẽto, gratiarum actio cuncta cõcludit,

Gratiarum actiones.

quæ ob eã cauſam ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat, ne putaretur negligendum eſſe quod ſequitur in Apoſtoli verbis, nẽpe pro omnibus hominibus, pro regibus, et iis qui in ſublimitate ſunt, vt trãquillã, et quietã uitã agamus in omni pietate, & caſtitate, ne quiſquã (ſicut ſe habet humanæ cogitationis infirmitas) exiſtimaret, non iſta facienda pro iis, a quibus perſequutionẽ patiebatur eccleſia, quum membra Chriſti ex omni eſſent hominũ genere colligẽda. Ideo enim adiungit Apoſtolus: Hoc (inquit) bonum, & acceptum eſt

coram ſaluatore noſtro Deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quiſquã dice ret, poſſe eſſe ſalutis viã in bona cõuerſatione, et vnius Dei omnipotentis cultu ſine participatione corporis & ſangui nis Chriſti, idcirco (eodẽ Auguſtino teſte) Apoſtolus ſubie cit: Vnus enim Deus, & vnus mediator Dei, et hominũ, ho mo Chriſtus Ieſus, vt illud ꝙ dixerat, nullo alio modo intel ligatur præſtari, niſi per mediatorẽ hominẽ Chriſtũ Ieſum, quẽ verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Non relinquitur una ſalutis, niſi in cõmunione eccleſiæ. Iohan. 1

QVid potuit uir ille ſanctus fortius pro miſſa atque adeo ipſo Canone dicere? qui ex Apoſtolo Paulo, & celebrationis, et deprecationis, quæ in miſſa fit, ordinẽ oſtẽdit, ac palã diffinit hoc ſacrificiũ, quod in miſſa per obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiões fit, pro tota eccleſia offerri oportere, atq; adeo etiã pro iis, a quibus eccleſia perſequutionem patitur. In quam ſententiam Tertullianus (qui ſub impio Imperatore viuebat) dixit: *Sacrificamus pro ſalute Imperatoris, ſed Deo noſtro & ipſius, & id quidẽ pura prece.* Nec hic aliquid duri aut ſcrupuloſi occurrit, ſi oblationũ ſpecies teneamus, & ſingula ſingulis referamus. Hoc enim (vt idẽ toties repetamus) omnis planè fatetur eccleſia, quod remiſſio peccatorum ſeu iuſtificatio ſoli oblationi, quæ in cruce facta eſt, tribuatur. Hæc enim ſola eſt pretiũ pro peccatis noſtris, imo totius mũdi, quæ in adultis tantũ his applicatur, qui eandẽ propria fide percipiunt. Abſit enim vt operi noſtro hoc tribuamus, vt ex dignitate ſua, ſeu ex opere operato, aliis, etiã iniuſtis, impœnitẽtibus et nõ reſipiſcẽtibus, remiſſionẽ peccatorũ (theſaurum illum planè diuinũ) mereatur. Nam

Tertul.

Peccatorũ remiſſio ſoli oblationi in cruce factæ debetur.

Abacuc. 2
Roma. 1
Roma. 12

quantum ad iuſtificationẽ attinet, omnino uerũ eſt, ꝙ iuſtus ex fide ſua viuet, nihilo ſecius tamẽ, quia ſumus eiuſdẽ corporis mẽbra veriſſimũ eſt, quod omnia opera noſtra bona, quę per fidẽ ſiunt, impetrẽt multa cõmunia bona, atꝙ adeo in hoc fideliũ cœtu omnia eſſe cõmunia, neꝙ quicquã proprium quenquã habere, ſed omnia pia opera, nõ tantum facienti, ſed & aliis credẽtibus prodeſſe, eoſdemq́; defendere ac confirmare, quemadmodum in expoſitione ſymboli in Communio ſanctorum. *articulum de cõmunione ſanctorum diximus. Quanquam oratio (quã ſcriptura etiã inter ſacrificia ſpiritualia recen*Pſal. 140 Apoc. 8 Nu. 21. 26 Luc. 6. 23 Act. 7. 12 27 *ſet, Pſal. cxl. Apocalyp. viii.) hoc peculiare habet, quod non tantum pro nobis, nec pro credentibus tantũ, ſed pro iniuſtis fiat, non ſuæ dignitati, ſed Dei mandato, promiſſioni ac miſericordiæ tota innitens. Vide vero quam diligenter in miſſa proprietas iſta ſeruetur. In miſſa eſt ſacrificium cõmemoratiuum paſſionis, gratiarũ actionisq́; piorum votorũ ac precum. Pro tota enim eccleſia ſecundũ Chriſti inſtitutum precatur ſacerdos, vt eã Deus pacificet, cuſtodiat, adiuuet ac regat. Pro poteſtatibus quoꝙ qui in ſublimitate cõſtituti ſunt, ſecundum Apoſtoli prçceptũ, orat. Inſuper pro quibuſdam ſpeciatim, & ſubinde pro omnibus circũſtantibus hoc ſacrificium laudis offert, ſed pro iis tantum, quorum Deo* Offerre pro redemptione animarũ quid. *fides cognita eſt & nota deuotio, qui & ipſi offerunt hoc ſacrificium laudis pro redemptione animarum ſuarum, hoc eſt, qui per fidem recolunt ſe per Chriſti paſſionem, quę hic repræſentatur, redemptos eſſe, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim eſt alind offerre ſacrificium laudis, q̃ laudem dicere & gratias agere?*

De ſanctorũ *SEd adhuc male habet aduerſarios, quod in miſſa ſan-*

ctos(vt dicunt)inuocemus. quanquam ſi totum miſſæ,& in cōmemoratione in miſſa quã miſſæ ratio requirit.
primis Canonis cōtextum intueamur, inueniemus in miſſa
omnes, ſeu penè omnes orationes ac preces ad ſolū Deum
patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantum
ad filium, nullas ad ſanctorū aliquem, vt vel hinc deprehen=
datur, quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant,
ſed de inuocatione ſanctorum ſuo loco dicemus. In præ=
ſentia oſtēdere ſuffecerit, nos id facere in miſſa, quod miſ=
ſæ ratio requirit. Miſſa non ſingulare, ſed totius eccleſiæ
ſacrificium eſt, in cuius oblatione, eccleſia Chriſti oblatio=
nem repreſentat, & corpus capitis oblationem imitatur.
At ſancti nobiliſſima eccleſiæ membra ſunt, quos pater cœ= Iohan. 1
leſtis filios agnoſcit ac honorat, filius fratres & cohære= Iohan. 12 Matth. 28
des, ſpiritus ſanctus templa ſua vocat. Deinde, licet ſolus 2
Chriſtus factus ſit nobis a Deo ſapiētia, iuſtificatio, ſancti= Roma. 8 2. Corint. 6
ficatio, & redemptio, atq; ſolus, qui potuit & debuit nos 1. Corint. 1
liberare a peccato, morte, & diaboli poteſtate, reconcilia=
re nos Deo, & dare nobis vitam æternam, tamen præter
hæc gratuita ſaluatoris beneficia & diuina opera, quę ſoli Cyp. ſer. 5 de lapſis.
Chriſto tribuūtur, nemo ignorat (quod nec aduerſarii ne= Eccle. 16
gare poſſunt) ſanctis ſua eſſe merita, quę tamē etiā dei sūt
dona. Hęc, non dubiū eſt, viuis eccleſię mēbris cōmunicari,
alioqui quid eſt quod profitemur in ſymbolo, nos credere
ſanctorū communionē. Deniq; quis dubitat, ſanctos miro de 3
ſiderio deſiderare accelerationē pœnitentiæ & ſalutis no
ſtræ, eoſdemq; ſedulo pro nobis orare. Nam ſi angeli, qui
non communicauerunt carni & ſanguini, de ſalute noſtra
q̃ maxime ſunt ſoliciti, Lucę. xv. Sancti pro nobis orare nō Luc. 15
ceſſant, Zachariæ. i. quanto magis ſancti pro nobis ſoliciti Zach. 1

1. Cor. 12 *ſunt eiuſdem corporis membra. Si glorificatur (inquit Apoſtolus) unum mẽbrum, congaudent, & ſi patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* Nouerunt illi periculum noſtrum, figmentum noſtrum, ignorantiam noſtram: fragilitatem noſtram, nouerunt aduerſariorum dolos, impetus, & inſultus, In eadem tentatione fuerunt, eoſdem ſuperarunt conflictus, eoſdem laqueos euaſerunt, & didicerũt ex his, quæ paſſi ſunt, compaſſionem. Nec eſt quod de eorum pia erga nos ſolicitudiue dubitemus, quandoquidem non ſunt conſumandi ſine nobis, ſed expectant nos, donec in nouiſſimo die omnia ſimul, in uirum perfectum cum ſuo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate ſua Chriſtus Ieſus in ſecula benedictus.

Ber. in ſer. ulti. in feſto omniũ ſancto.

Heb. 11

MErito ergo eccleſia in eo votiuo ſacrificio, quo mouet ſe in Chriſto manſuram (vtiq; in compage corporis chriſti) piis votis ſanctis communicat, merito memoriam eorum (quos honorat Deus) ueneratur, uel ob id ut per eorum memoriam, fidem in Chriſtum confirmet, ſpem æternæ ſalutis roboret, & charitatem accendat, nimirum quum recogitat illos olim homines ſimiles nobis non eſſe amiſſos, ſed præmiſſos ad uitam uenturi ſeculi, ac aliquando fore, ut & nos, qui fratres, & conciues ſanctorum, et domeſtici Dei ſumus, ſuperſtructi, ſuper fundamentum apoſtolorum, & prophetarum ſummo angulari lapide, ipſo Ieſu Chriſto, eos ſequamur, & erepti ex hoc ſeculo nequam, cum ipſis in tuto collocemur. Merito deniq; eccleſia in celebratione tanti ſacramenti precatur, ut Deus meritis precibusq; ſanctorum ſuorum concedat, ut in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Chriſtum domi-

Au. ad Pau.

Iohan. 12

Iaco. 5

Iohan. 6
Cyp. ſer. de morta.
Ephe. 2

Canon.

num noſtrum. Quid et im euidentius huius diuiniſſimi ſacramenti participatione ſignificatur ac promittitur, q̄ nos in Chriſti, & omnium ſanctorum ſuorum conſortium recipi, ut non temere patres hoc ſacramentum cōmunionem uocauerint, quod qui hoc ſacramēto digne cōmunicat, certus ſit ſe in Chriſti corpore eſſe, & ſanctiorum omniū (qui eiuſdem corporis membra ſunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi; ac cōfirmari. Ergo ſynaxeos ratio omnino requirit, ut eccleſia militans huius ſanctæ cōmunionis (quæ piis hominibus inæſtimabilis theſaurus eſt) ad altare dñi recordetur, pioq; deſiderio magis fidem ſuam (quæ de hac cōione eſt) exerceat, q̄ ſanctos, alioqui ſemper pro nobis apud Deum ſolicitos excitet. Nec poteſt uideri recens, quod & eccleſia ueteris legis obſeruaſſe legitur. Sic Moyſes pro populo qui uitulum conflatilē adorauerat, intercedēs, inter orādum patrum memoriā recolit: Recordare (inquit) Abrahā, Iſaac, & Iacob ſeruorū tuorum. Tres itē pueri Hebræi in fornace ſuccenſa ſic oraſſe leguntur: Ne auferas a nobis miſericordiam tuā domine Deus noſter, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruū tuum, & Iacob ſanctum tuum. Certe Cyprianus uetus ille ac vere pius eccleſiæ doctor teſtatur, in eccleſia ſolitas celebrari oblatiōes, & ſacrificia ob cōmemorationes martyrum, qui ad immortalitatē glorioſæ mortis exitu trāſierunt. Et Auguſtinus cōtra Fauſtū Manich. libr. xx. cap. xxi. Populus (inquit) chriſtianus memorias martyrū religioſa ſolēnitate cōcelebrat, et ad excitandam imitationē, & vt meritis eorū cōſocietur, ita tamē vt nulli martyrū, quamuis in memorias martyrū conſtituamus altaria. Et vt alibi ait: Non cōſtituimus eiſdē marty-

Cur cōmunio dicatur.

Ephe. 1

Exod. 32
Dani. 3
Cyp. li. epi. 2. epiſt. 6

Aug. contra Fau. Mani. li. 20. c. 21

ribus templa, ſacerdotia, ſacra, & ſacrificia: quoniã non ipſi, ſed Deus eoꝝ nobis eſt Deus. Honoramus *ſanè memorias eoꝝ, tanq̃ ſanctoꝝ hominũ Dei, qui uſq; ad mortem ſuorum corpoꝝ pro ueritate certarũt, ut innoteſceret uera religio falſis religionibus uictis atq; cõuictis. quis autem audiuit aliquãdo fidelium, ſtãtem ſacerdotem ad altare, etiam ſuper ſanctum corpus martyris, ad Dei honorem cultumq; conſtructum, dicere in precibus, Offero tibi ſacrificium Petre, uel Paule, uel Cypriane, quũ apud eoꝝ memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit et ſanctis ſuis angelis cœleſti honore ſociauit; ut ea celebritate, & Deo uero de illoꝝ uictoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronaꝝ atq; palmaꝝ, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ recordatione adhortemur. quæcunq; igitur adhibentur religioſorum obſequia in martyrum locis, ad ornamenta ſunt memoriaꝝ, non ſacra ſunt uel ſacrificia mortuorum tanq̃ Deorum.* Hæc ille.

Au.lib.3.cõtra epi. Pelag. ad Bonifa.c.8

Latria ſoli deo debetur

Ergo non adoramus ſanctos, non facimus eos mediatores, nõ ſeruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc ſoli Deo ac Chriſto debeantur, ſed ad altare Chriſti (cuius ipſi ſancti membra ſunt) eos ut domeſticos Dei amicos, ac pios & ſedulos apud Deum pro nobis interpellatores agnoſcimus, ipſorumq; meritis (quæ et Dei dona ſunt) per fidem participes fieri petimus. Nec hoc ſentimus, ſanctorum preces (quibus adiuuari petimus) ipſorum meritis inniti, ſed potius Chriſti, cui iam ueluti incorporati exiſtunt. Neque ignoramus, ſanctos omnes, ſiue ab illo antiquo Abel uſque ad Iohannem Baptiſtam, ſiue ab ipſis apoſtolis uſq; ad hoc tempus, & deinceps uſq; ad terminum ſeculi, in domino

Ephe.2
1.Corint.4
Ephe.2

Ephe.5

tantum eſſe laudandos, non in ſeipſis: quia illorum uox eſt gratia Dei ſum id quod ſum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur, in domino glorietur. 1.Cor.1 2.Cor.x

PORRÒ quũ ſynaxeos ratio requirat, ſanctorũ cõmemorationẽ in miſſa fieri, q̃to magis par eſt, ut, & defunctorũ in Chriſto ad tãti ſacrificii oblationẽ memores ſimus. Opponimus autẽ his qui hãc inſtitutionẽ ueluti ignotã ueteri eccleſię calumniãtur, uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omniũ tẽporũ, quæ euidẽs planè teſtimoniũ eſt, q hæc ordinatio ſit apoſtolica, Beatus Auguſtinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perſcripſit: Vacare (inquit) nõ poteſt quod uniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare cõſueuit, & ex Machabæis locum citat, quo oſtẽditur oblatum pro mortuis ſacrificium. Nec hoc cõtentus Auguſtinus, adiecit: Sed etſi nuſquam (inquit) in ſcripturis ueteribus omnino legeretur, nõ parua hac cõſuetudine claret authoritas, in precibus ſacerdotis (quæ dño Deo ad eius altare funduntur) locum ſuũ habet etiã cõmemoratio animarum, & nõ multo poſt cap. iiii. Nõ ſunt (inquit) prætermittẽdæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorũ, quas faciẽdas pro omnibus in chriſtiana ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumq;, ſub generali cõmemoratione ſuſcepit eccleſia, ut quibus ad iſta deſunt parentes, aut filii, aut quicunq; cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite ultimo, ſatis indicat quemq; diligentius hæc facere pro neceſſariis ſuis deinde generatim pro omnibus. Itidem Chryſoſtomus hunc ritum orandi quotidie in ſacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in eccleſia græca ſemper fuiſſe, eundemq; apoſtolicæ traditio-

Ratio miſſæ requirit cõmemorationem defun. in Chriſto.

Au. de cura pro mor. gerend.

2. Macc. 12

Ibidem. c. 4

Ibidẽ. c. ult.

Chry. to. 4 homi. 69

Io. Dama. in ſermo. *nis eſſe, aſſerere non dubitauit. Quibus Iohãnes Damaſcenus in ſermone de iis qui in fide hinc migrarunt, ſubſcribẽs ait: Apoſtoli diſcipuli ſaluatoris in tremendis uitalibuſquè ſacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam eſſe dixerunt. Et hanc receptam, & generalem catholicæ eccleſiæ obſeruationẽ fuiſſe toto ſermone confirmat. Si quis ex vetuſtioribus plures deſideret, poſt Dionyſium teſtis eſt Tertul, oblationes pro defunctis eccleſiam annua die facere. Teſtis Cyprianus li. i. epiſ. ix. Teſtis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæſareum fratrem de matre ſua, Gregorius item Nyſſænus, Baſilius li. quæſt. ad Antiochũ principẽ, quæſt. 34. docet, ſanctorũ aĩas ſentire beneficia, quum ſuper illis fiunt conuentus & peractiones bonorum: Nam ſi nõ aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura, & exequiis cõmemoratio. Ambroſius in epiſtola ad Fauſtinum, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eã (inquit) non tam deplorandam, q̃ orationibus proſequendam reor, non mœſtificandam lachrymis tuis, ſed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rurſus de obitu Theodoſii Imperatoris: Dilexi (inqt) uirũ, & præſumo de domino, quod ſuſcipiat vocem orationis meæ, qua proſequor animam piam, da requiem ſeruo tuo Theodoſio, illo conuertatur anima eius vnde deſcendit, vbi mortis aculeum ſentire non poſſit, vbi cognoſcat mortem hanc non hominis finem eſſe, ſed culpæ.*

Diony. ca. 7 cœl. hierar. Te. ad vxo. Cyp. lib. 1. epiſt. 9. Gre. Nyſſæ. Baſil li. quæ. ad Antioch. Am. ad Fau. Idem de obitu Theo.

SEd vt ad Auguſtinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opuſculo beatus ille pater exiſtimat ſe diligenter eſſe complexum, quomodo ſit colendus Deus) præterea Dulcitii quæſtionibus reſpondens, denique

Au. in enc. Lib. retrac. 2 cap. 63. Ad dulcitiũ lib. de cura pro mor. age.

in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, ſed ex profeſſo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem eſſe, dum in hoc corpore viuitur, viuendi modum. Vnum tam bonum, vt hęc poſt mortẽ nõ requirat, in quo Apoſtoli & ſancti Dei mar
tyres, quum hinc decederent, inuẽti ſunt, Alterum tam ma- 1
lum, vt ei nõ proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui
etſi Chriſti lauacro in eccleſia baptizati, nec ab ea vllo ſchi 2 In enc. c. 17
ſmate vel hæreſi præciſi ſint, in letalibus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) vſq; ad vltimum huius vitæ diem pertinaciſſime perſeuerãt, de quibus Apoſtolus dixit: Quoniã regnum Dei non poſſidebunt. Tertium vero, velu
ti medium quendam viuẽdi modum, nec tam bonum, vt nõ Ephe. 5. 3
requirat iſta poſt mortem, nec tam malum, vt ei nõ proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui pœnitentes in fide, et confeſſione Chriſti obdormiunt, necdum tamen peccati re-liquiis penitus expurgatis, quos nõ incredibile eſt per ignẽ quendam purgatorium expiari, certe conſtat eos, quanto magis minusue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue ſaluari, qui ſanè tales ſunt, vt meritum ſibi in hac vita compararint, vt eis hæc poſt mortem prodeſſe poſſint, ni mirum meritum fidei, quod promiſſionem habet communionis ſanctorum, quẽadmodũ ſuperius abunde declaratũ eſt.

Aſſertio Au[illegible] de ſtatu animarum poſt mortẽ.

QVum igitur aduerſarii nobis obiiciunt, nos noſtris tãtum aut ſubleuari actibus aut grauari, Pauli Apoſtoli ſententiam citãtes, quum inquit: Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat unuſquiſq; ſecundũ ea, quæ per corpus geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Reſpondet Auguſtinus: Ea quæ pro defunctis commendandis fre-

[illegible] ad aduerſarius 2. Cor. 5. Auguſt.

quentat eccleſia,huic apoſtolicæ ſententiæ nequaquam eſſe aduerſa.Fatemur enim planè,hic omne meritum compara-ri,quo poſt hanc uitam poſſit releuari quiſquam uel graua-ri,quod nemo recte ſperet,ſe id quod hic neglexit,quũ obie-rit,apud Deum promeriturum. Ergo ſi meritum per quod iſta proſunt,nullum cõparatum eſt in hac uita fruſtra quæ-ritur poſt hanc uitam,Sin cõparatum eſt,ſit ut aliquid adiu-uent iſta defunctos,quæ poſt obdormitionem pro eis reli-gioſe facta fuerint,ita ut neq́ inaniter eccleſia,uel ſuorum cura,pro defunctis,quod potuerit,religionis impendat, & tamen ferat unuſquiſq́ ſecundũ ea quæ geſſit per corpus,ſi-ue bonum,ſiue malum,reddente domino unicuiq́ ſecundum opera eius,ut enim hoc quod impẽditur, poſſit eis prodeſ-ſe poſt corpus,in ea uita eſt acquiſitum, quam geſſerunt in corpore.Breuiter genere uitæ quod geſſit quiſque,per cor-pus efficitur,ut proſint,uel non proſint,quæcunque pro illo pie fiunt,quum reliquerit corpus.

Quibus defunctis viuentium pietas proſit.

Matth.18. Roma.2.

NEc tamen ideo,quia non omnibus proſunt hæc pie-tatis officia,non debemus pro omnibus,qui in ſigno fidei deceſſerunt,orare.Nam(ut idem beatus pater ait)quũ ſacrificia,ſiue altaris,ſiue quarũcunq́ eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur , pro ualde bonis gratiarum actiones ſunt,pro non ualde malis propitiatio-nes ſunt,pro ualde malis,etiam ſi nulla ſunt adiumẽta mor-tuorum , qualeſcunque tamen uiuorum conſolationes ſunt. Certe charitas chriſtiana,uirtus eſt mire efficax & ampla quę ſe non continet quum & pro uiuis,& defunctis ſit ſoli-cita , ita ut commembra noſtra ex hoc ſeculo emigrantia, pia prȩce domino cõmendet,quam noſtram pietatem cha-

Oramus pro omnibus qui in ſigno fidei deceſſerunt Au.ibidem.

1.Cor.10.

ritatis fructum apud Deum inanem eſſe quis dicere auſit.

QVod uero ſynaxeos ratio poſtulet, in miſſa potiſſimum, animarum commemorationem fieri, Auguſtinus alibi declarat: Piorum (inquit) animę mortuorum non ſeparantur ab eccleſia, quę etiam nunc eſt regnum Chriſti, alioqui nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Chriſti, quod tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Chriſti, qui membra ſunt Chriſti. Et quum conuiuium domini unitas ſit corporis Chriſti, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra ſunt corporis eius? Au. de anima & eius ori. li. 1. c. 9 & ſeq. Idem ad Bonifa. epi. 50 Ephe. 4. 5.

Vide uero quam diligenter pietatem iſtam idem Auguſtinus libro. 9. confeſſionum commendet, ubi reperies quemadmodum pro Monica matre ſacrificium pretii noſtri obtulerit, quas preces fuderit, quantis prçconiis pia Monicæ deſideria proſequatur. Illa (inquit) imminente die reſolutionis ſuæ, tantummodo memoriam ſui, ad altare tuum (ô Chriſte) fieri deſiderauit, cui nullius diei prætermiſſione ſeruierat unde ſciret diſpenſari uictimam ſanctam, qua deletum eſt chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus eſt hoſtis, computans delicta noſtra, & quærens quod obiiciat, & nihil inueniens in illo in quo uincimus. Ad cuius pretii noſtri ſacramentum ligauit ancilla tua animam ſuam uinculo fidei, nemo à protectione tua dirumpat eam. Hęc ille. Idem li. 9 confeſſ. Coloſſ. 2. Vincimus in chriſto diabolum.

Nec contentus, quod ipſe parentes piis precibus domino commendaſſet, orat ut idem perpetuo faciant qui ſua legerint. Inſpira (inquit) dñe Deus meus, inſpira ſeruis tuis, fratribus meis, filiis tuis, dñis meis, quibus & uoce et corde Ibidem.

& literis ſeruio, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuę cum Patricio quondã eius coniuge, per quorum carnem introduxiſti(me in hanc uitã. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce trãſitoria, & patrum meorum, ſub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu uſque ad reditum, ut quod illa à me poſcit extremum, uberius illi præſtetur in multorum orationibus, tam per confeſſiones q̃ per orationes meas. Hactenus Auguſtinus.

Extrema poſtulatio Monicæ.

Au. de cura. promor. c. 4 & ſeq. Item de anima & eius ori. lib. 1. c. 9. & ſeq. & ad Vincen. Vict. li. 3. c. 11. In enc. c. 109. Canon.

PORrò duo ſunt, quæ hic beatus pater requirit, ut ſupplicationes iſtæ ſpiritus mortuorum proſint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut ſcilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat, ſine quo nec externa ſupplicatio, nec exanimorum corporum in quamlibet ſanctis locis depoſitio, ullas ſuppetias animabus ferunt. Secundo, ut tales fuerint defuncti, qui quum viuerent, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerũt, quorum (inquit) animas pietate ſuorum uiuentium releuari, quum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiunt, omnino negãdum non eſt, Quo fit ut in Canone non pro quibuſlibet, ſed tantum pro iis, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis, ſacerdos oret, Nam (ut Auguſtinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum eſt ſacrificiũ Chriſtianorũ pro iis qui nõ baptizati de corpore exierunt offerendũ, ſed tãtũ pro eis qui mẽbra ſunt Chriſti.

Aduerſariorũ calumnia detegitur.

ADuerſarii itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere ſe, hoc ſacrificium etiam mortuis applicare, ſeq́; illis remiſſionem culpæ & pœnę, & quidem

ex opere

ex opere operato mereri, ſeq; mortuis liberationē a penis purgatorii ſuis meritis ac virtute polliceri. Nā in Canone nulla eiuſcemodi applicationis (maxime quæ ſine fide fiat) nulla meriti ſacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mentio fit, ſed tota actio, & oratio, ex fide, & charitate proficiſcēs ſoli indulgentiæ Dei innititur, & per Chriſtum dominum omnia quæ petuntur, cōcedi deprecatur. quin ut Canon omnem meriti humani præſumptionē excluderet, oratione ſtatim ſubſequente (in qua iterū pia ac religioſa ſanctorum cōmemoratio fit) ſic habet. Intra quorum nos conſortiū non æſtimator meriti, ſed veniç quæſumus largitor admitte, per Chriſtum dominū noſtrum. Eccleſia ergo quemadmodum pro viuis, ita & pro ſpiritibus defunctorum ſacrificiū mediatoris offert, id eſt, paſſionē domini Deo repreſentat, illosq; pia oratione propitiatione tanti ſacrificii ſemel oblati cōmendat, firmiſſime credens, quod hoc ſacrificium in cruce oblatum, tum viuis, tum fide defunctis ad relaxationē proſit. Quod Innocentius tertius recte ac grauiter ſic explicauit: Orat (inquit) pia mater eccleſia, nō ſolum pro viuis, ſed etiam pro defunctis, & eos ſacrç oblationis (nimirū in cruce factæ) interceſſioni cōmendat, certiſſime credens, q ſanguis ille pretioſus, qui pro multis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum, non ſolum ad ſalutē viuentium, verumetiā ad abſolutionem valeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabiloneñ. dubio procul, diligētiſſime expenſa ſunt, in quo inter alia ſic ſtatutum legimus: Viſum præterea nobis eſt, ut in omnibus miſſarum ſolemnibus pro ſpiritibus defunctorum, loco competenti, in eccleſia ad dominum deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viuentibus, &

Canon explicatur

Canon oēm meriti humani præſumptionem excludit.

Innoc. 3. de ſacro al. myſte. li. 4. c. 5

Concil. Cabilonē. c. ui ſum, de conſecr. di. 1

pro quibuſlibet neceſſitatibus dominum deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in miſſarum ſolennibus fundantur.

Abuſus corrigendus nõ res ipſa mutanda.

V*Ides quãtis teſtimoniis, eccleſiæ vetuſtiſſimus perinde ac pientiſſimus ritus aſtruatur, quẽ ob ſolos abuſus maloꝝ ſacerdotum hoc diuiniſſimum ſacramentum, & miſſæ myſteriũ prophanantiũ ſugillari non oportuit, multo minus tolli: Fuerunt et diui Auguſtini, imo ſanctoꝝ Apoſtolorum tẽpore, qui hoc ſacramento ac ſacrificio abuterentur, Propterea tamẽ neq; ſacramẽto, neq; ſacrificio quid detractum eſt, ſed abuſus tantũ damnatus eſt, Abuſum Corinthiorum dãnat Apoſtolus.i.Corint.xi. Abuſum ſimilẽ damnat Auguſtinus ad Aureliũ de coercenda temulentia, & contẽtione, ſcribens, vbi ebrietates, & luxurioſa cõuiuia in templis, & cœmiteriis, tanquã maximam fœditatem ac turpitudinem inſectatur, iubetq; vt oblatiões pro ſpiritibus dormientium (quas vere aliquid adiuuare credendum eſt) ſuper ipſas memorias nõ ſint ſumptuoſæ, ſed omnibus petentibus ſine typo, & cum alacritate præbeãtur, neq; uendantur. Sed ſi quis aliqd pecuniæ offerre voluerit, id vt in præſenti pauperibus erogetur. quod ſi fiat, nec ſuperſtites deſerere videbũtur memorias ſuorũ, & id celebrabitur in eccleſia, quod pie, & honeſte celebratur, Interim tamen eccleſiæ miniſtro ſuo officio recte ac pie fungẽti quod ſuum eſt non adimimus, Atq; hic erat tenẽda eiuſdẽ beati patris doctrina, qui in eadẽ epiſtola ſanctiſſime cõſuluit eiuſcemodi malum auferendũ non aſpere, ſed (ſicut ſcriptum eſt) in ſpiritu lenitatis, & manſuetudinis, nõ duriter, non impetioſo modo, ſed magis docendo q̃ iubendo, magis monendo*

1. Cor. 11

Aug. ad Aurel. de coercenda temulentia.

Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda.

Ibidem.

Galat. 5

ꝗ minando. Sic enim agendũ eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autẽ exercenda eſt in peccato paucorum. Et ſi quid minamur, id vt cũ dolore fiat, de ſcripturis comminando vindictam futuram, ne nosipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur. Itaꝗ (eodem Auguſtino authore) prius erãt monendi ſpirituales, uel ſpiritualibus proximi, quorũ authoritate, & leuiſſimis quidem, ſed inſtantiſſimis admonitiõibus cætera multitudo frangatur. Hęc ille. Cuius doctrinã et nos ſequuti in canonibus Cõcilii noſtri prouincialis ſub titu. de Euchariſtia hoſce abuſus paulo latius indicamus, et quod in nobis eſt correximus. Ibidem.

EX his omnibus pius lector facile deprehẽdet ſacrificii iugis rationẽ, quod eccleſia ab Apoſtolis acceptum, toto terrarum orbe religioſe celebrat, non deſiturã celebrare donec Chriſtus redierit iudicare viuos & mortuos, facile quoꝗ iudicabit, num aduerſarii recte faciant qui hoc ſacrificium ab eccleſia auferre, & ſacerrimũ illum canonem diuini plenum myſterii Theonino dente lacerare, atꝗ e medio tollere nitantur. Præterea num Chriſtiana erga orthodoxos charitate vtãtur, qui ipſos nihil tale cogitantes grauiſſimo crimine inſimulant, quaſi ſcilicet Chriſtum denuo crucifigant, eiuſꝗ beneficium obſcurent, nimirum quod (ut illi fingunt) oblationi in cruce factæ, ſatiſſactionem pro peccatis noſtris detrahant, ac ſuo operi aſcribant. Et vt cætera quæ de generali ſacrificii ratione attulimus, omittamus, ſaltem id locupletiſſime nos oſtendiſſe credimus, in hoc eccleſiæ ſacrificio adeo non obſcurari beneficium Chriſti, vt eo potius quãmaxime illuſtretur, ac quàm late pateat, pulcherrime oſtẽdatur, exponaturꝗ́, expoſitũ deniꝗ et repræ

Epilogus.

In ſacrificio miſſæ beneficiũ chriſti ꝗmaxime illuſtratur.

ſentatum oculis & auribus ſumma quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac demum mente, per fidem & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur. In *quo argumento & ſi vel prolixiores, vel ineptiores fuerimus, quā ſuſceptæ inſtitutionis modus ferre videatur, ignoſcendū tamen nobis putamus, quibus hoc quāmaxime in votis fuit, vt rem cognitu admodū neceſſariā, ſed hac tempeſtate ſumma cum animarū iactura, ac eccleſiaſticæ vnitatis ac pacis detrimento mire cōtrouerſam ac obſcuratā (quod in nobis eſt) expediremus. Quod ſi aliqua ex parte factum eſt, ſoli* Deo *gratia, ſin ſecus, luculentiorem eccleſiæ diffinitionē (cui hæc oīa libēter ſubmittimus) ex animo optamus.*

IAm ad ſuſceptæ imſtitutionis ordinē reuertamur. Cerimoniis itaq; quæ circa ſacroſanctæ Euchariſtiæ *confectionem & diſtributionē totius eccleſię conſenſu adhibentur, aliqua ſaltem ex parte explicatis, nunc de virtute, & efficacia huius ſacramenti dicendum occurrit. Quanquā vero ex ſuperioribus ſatis ſuperq; depręhendatur, quæ tanti ſacramenti vis & efficacia ſit, tamen quia hinc tota ſacramenti vtilitas pendet, vt non ſolū ſciamus quid nō ſit ipſum ſacramentū, ſed & quę ſit cauſa inſtitutionis et qui ſint eius fructus, & effectus,* (Hoc *enim ſolum nobis prodeſt, vt ſciamus quem fructum ex ſacramenti ſumptione capere debeamus)* Idcirco *quam breuiſſime epilogi in morem inſtitutionis huius ſacramenti rationem, & virtutem repetemus.*

De uirtute & efficacia ſacramenti euchariſtię.

Cyril. in Io.

Principalis ergo huius ſacramenti virtus eſt, vt qui ſumit hoc ſacramentum carnis & ſanguinis domini, ita cum ipſo coniugatur vt Chriſtus *in ipſo, & ipſe in* Chriſto *inueniatur, quemadmodum ipſe dixit: Qui mādicat meam car*

nem,& bibit meum ſanguinem,in me manet,et ego in illo. Perceptione enim eius ſacramenti quæ recta fide fit,ipſum filium Dei ſuſcipimus,ac Chriſti corpus & membra efficimur.Et quia Chriſtum ſuſcipimus, theſaurum illum percipimus,in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors aboletur,in quo vita nobis communicatur.Viuificat quidem Dei verbum,quemadmodũ apoſtoli ſenſerunt,dño dicẽtes: Domine,quo ibimus?verba vitæ æternæ habes.Sed non minus viuificat Chriſti corpus,omnipotenti verbo(a quo vniuerſa viuificãtur)coniunctũ. Caro enim ſaluatoris verbo Dei (quod naturaliter vita eſt)coniuncta, viuifica effecta eſt. Ergo quãdo eam in fide,et charitate comedimus,tunc vitã habemus in nobis, illi carni coniuncti quæ vita effecta eſt. Hac de cauſa Chriſtus in exuſcitandis mortuis,non ſolũmodo verbo vt Deus vtebatur, verumetiã carnem ſuã veluti cooperatricem adhibebat ac tactu mortuos excitabat vt oſtẽderet corpus quoq; ſuũ viuificare poſſe.Quod ſi ſolo tactu ſuo corrupta redintegrãtur, quomodo nõ viuemus qui carnem illam,& guſtamus,& manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatẽ ſuam participes ſui.Porrò, oportuit vt non ſolum anima per ſpiritũ ſanctũ in beatam vitam aſcenderet,verumetiã vt rude atq; terreſtre hoc corpus cognato ſibi,tactu,& cibo ad immortalitatem reduceretur.Non quidem vt qui corpus Chriſti ſumerent iam ſtatim ne temporali quidem morte morerentur, ſed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixiſſet Chriſtus: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinẽ, habet vitã æternam,cõtinuo ſubiecit.Et ego reſuſcitabo eũ in nouiſſimo die, vt habeat interim ſecundũ ſpiritũ vitã æternã

Iohan.6 | Roma.3 | 1.Corint.1 | Ephe.1.2 | Iohan.6 | Caro chriſti uiuificat. | Cyril.in cõcil. Epheſi. | Matth.6 | Marci.1.5 | Luc.7 | Au.in Iohã. tract.26 | Iohan.6

in pace,& requie cõſcientiæ,ac tãdem caro etiã eius uita ęterna nõ fraudetur,nimirũ reſuſcitanda in nouiſſimo die.

Caput Io.6 VT autem quis contendat caput Iohannis ſextum de ſpirituali manducatione tãtum intelligendum,quod tamen ſanctiſſimi patres etiam ad ſacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt,ſaltem is verba Chriſti,quibus hoc ſacramentum inſtituit ac porrigit,intueatur,quæ luce clarius oſtendunt quid nobis in hoc ſacramento Chriſtus exhibeat.Hoc(inquit) eſt

Matth.26 corpus meum quod pro uobis tradetur,Hic eſt ſanguis noui
1.Cor.11 teſtamenti qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.Quibus uerbis quid aliud Chriſtus teſtatur q̃ ſe porrigere corpus ſuum pro nobis in ara crucis immolatum,& ſanguinem in remiſſionem,et abſolutionem peccatorum noſtrorum effuſum?Is ergo quem peccatorum ſuorum ex animo pœnitet, ſubindeq́; contrito,& humiliato ſpiritu accedit,ſuauiterq́; recolit ac memoria recõdit,quod pro ſe Chriſtus corpus ſuum tradiderit,& ſanguinem in remiſſionem peccatorum fuderit,atq; ita demum plena cõcepta fiducia hoc ſacramẽtum percipit,is inquam certum pignus remiſ-

Euchariſtia certum pignus uitæ æternæ. ſionis peccatorum,immortalitatis,& uitæ æternæ capit.quo enim alio pignore Chriſtus de tãtis donis nos certiores red-

Iohan.12 dere potuit,q̃ impertitione ſui pretioſi corporis,inæſtimabilis utiq; theſauri,quo nos ſibi tanq̃ membra adiungit, ut ubi ipſe ſit,illic & nos ſimus.quemadmodũ Hilarius dixit,

Hilarius. Hęc ſacramenta ſuſcepta facere,vt & Chriſtus in nobis,et nos in Chriſto ſimus.O ineffabilem Dei benignitatẽ,o ſuauiſſimũ ſummi Dei erga nos amoris pignus,& teſtimoniũ, quod Chriſto nõ fuit ſatis ſe pro nobis in mortẽ tradere,niſi

& ſe nobis daret in cibū,ut in eo ſaluati,et innouati,ex eo etiā tanq̄ ſolido cibo uiuamus ac grādeſcamus atq; adeo in eū cōuertamur,ab eo nunq̄ ſeparādi,quemadmodū piētiſſime Auguſtinus in perſona Chriſti,cibus (inquit) ſum grā dium,non tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me. Auguſt.

Vide uero q̄ti et q̄ mirifici fructus hūc principalē Eucharistię finē cōſequātur. Nā in primis,qui p fidem intelligit,quomodo Chriſtus ſe totū ei impartiat,& ineffabili charitate adiūgat,is nō poteſt nō uiciſſim ſe totū Chriſto cōſecrare. Initio ergo q̄maxime cauēdū ducet,ne iā factus tēplum Chriſti,corpus ſuū,& animā corpore Chriſti iam cōiūctā,rurſus inquinet,polluat ac peccatis proſtituat. Neſcitis (inquit Apoſtolus) q̄m corpora ueſtra mēbra ſunt Chriſti? Tollens ergo mēbra Chriſti,faciā mēbra meretricis? Abſit. Nō poteſtis mēſæ dn̄i participes eſſe,& menſæ dęmoniorū. Quæ enim participatio iuſtitiæ cū iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? quæ autē cōiūctio Chriſti ad Belial? Deinde curat is,ut cui Chriſtus iā factus eſt cibus,ipſe rurſus cibus Chriſti mūdus inueniatur.i.ut uoluntati Chriſti ſe totū accōmodet,ſic enim Chriſtus cibatur. Hi uero tā inſignes ſacramēti fructus q̄maxime in ſanctis Dei eluxerūt,qui nō tātū ab omni pollutione corporis,et animę ſe cōtinuerūt,ſed & reciproco amore propter Chriſtū corpora ſua immanibus tormētis tradiderūt,ne mortibus quidem truculentiſſimis ab illo dimobiles. Vt vnū uel alterum exemplum afferamus,Ignatius ille martyr egregius ad beſtias damnatus ardore martyrii,in hęc uerba prorupit: Frumentū Chriſti ſum,dētibus beſtiarum molar,ut panis Chriſti mūdus inueniar,ignes,cruces,beſtiæ,diſcerptiones mem

Fructus qui hanc eucharistiæ finem comitātur.

1. Cor. 6

1. Cor. 10
2. Cor. 6

2. Fructus. Iohan. 4

Ignatios.

brorum ac totius corporis pœnæ, et omnia in me unum ſupplicia, diaboli arte quæſita, cumulentur dummodo Ieſum Chriſtum merear adipiſci. Et ne eandem conſtantiam in ſexu fragili deſideres. Agnes virguncula, necdum tertiumdecimum ætatis annum egreſſa, vide quam ardet & æſtuat, quam fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretioſiſſimi theſauri virtute: Diſcede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æſtuantem) à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis. Diſcede à me, quia iã ab alio amatore præuenta ſum, Et poſt pauca: Iam mel & lac ex ore eius ſuſcepi, iam amplexibus eius caſtis aſtricta ſum, iam corpus eius corpori meo ſociatum eſt, & ſanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquam deficiunt cuiuſq; diuitiæ non decreſcunt, ipſi ſoli ſeruo fidem ipſi me tota deuotione committo, quid Laurentius? Nunquid non *is tibi bene ſaginatus fuiſſe videtur hac eſca, & illo calice probè inebriatus: qui pro illius dulcedine immaniſſima tormenta non ſenſit. Manſit in Chriſto vſq; ad tẽtationem, mãſit vſq; ad tyrannicã interrogationem, manſit vſq; ad acerrimam comminationem, manſit vſq; ad peremptionem, parum eſt, vſq; ad immanem excruciationem mãſit. Nunquid hic tibi temere dixiſſe videtur ad Sixtum iam cruci affixũ? Quo progrederis ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diacono properas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificium offerre conſueueras, quid in me igitur diſplicuit paternitati tuæ, nunquid degenerem probaſti, experire certe vtrum idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſtributionem? Certe Cyprianus teſta-*

S. Agnes Amb. in vita. Agnetis.

Laurentius. Aug. in Iob. tract. 27.

Cyprianus.

tur: Ab hoc ſacramento ne eos quidem, qui inter illius tempeſtatis perſequutionem procellas lapſi eſſent, ſi tamen iam Chriſti nomē fortiter confiterentur ſecludi, idq́; propterea, vt quos excitamus (inquit) & exhortamur ad prælium non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis, & corporis Chriſti muniamus. Et quum ad hoc fiat Euchariſtia, vt poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarium volumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca, Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit. Ibidem. *Hæc ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus, ſaltem hunc fructum ex Euchariſtiæ perceptione referre oportet, vt deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus, & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi raucidum radenſq́ palatum acutæ mordacitatis acetum. Solus vero Chriſtus nobis ſapiat, ut ſcilicet nihil aliud ſtudeamus quā eius paſſionibus cōmunicare, & eam conuerſationem imitari, quam ipſe geſſit in vita.*

Ber. in pſal. 4. qui habitat, ſer. 3. Cyp. de cœna domini.

ET quo magis huius ſacramenti virtus illuſtretur, ad cæterorum etiam ſacramentorum efficaciam conferenda eſt. Sub baptiſmum quum exorcizamur quaſi molimur, quando baptizamur quaſi conſpergimur, quando ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur. At in hoc ſacramento Chriſti panis efficimur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtræ deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi volumus, noceat. In con-

Aug. de ſacra. fidel.

Cōfirmatio.

firmatione, aduerſus concupiſcentiam armamur, ſed tamen ipſius concupiſcentiæ ſomes non auſertur. Hic fomes, ſi rurſus (vt ſolet) efferis motibus, ebulliat, & vel incogitantes vel non reſiſtentes in peccatum præcipitet, poſt priora illa duo ſacramēta (quæ non iterātur) altera ſupereſt poſt naufragium tabula nimirū pœnitentia, efficax contra peccatū medicina, qua Deus lapſis peccatoribus, ad ſe per fiduciam miſericordiæ (quæ eſt in Chriſto Ieſu) ex toto corde conuerſis, peccata iterum condonare paratus eſt. Sed nunquid etiānum poſt cōdonata peccata per pœnitentiā infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquā, ſed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne cōcupiſcentia, quæ nos rurſus ad malum incitare pergit, atq; adeo nunquā interquieſcens hoc agit, vt etſi in hoc corpore ſine crimine, non tamē ſine peccato eſſe poſſimus. Interim nec mundus nos deſerit ſed circunſtans ad malū ſolicitare nunquā deſinit diabolus quoq; quo magis nos de vita in melius cōmutanda ſolicitos videt tanto acrius cōtra nos bella parat ac inſtaurat, atq; nō aliter q̄ leo rugiens circuit, quærens quē deuoret. Ergo vt aduerſus perpetuos iſtos ac ſæuiſſimos hoſtes partim domeſticos, partim externos (cum quibus nobis tota vita belligerādum eſt) fortiter cōſiſtamus, noua ſemper ope, nouis ſuppetiis ſubinde eſt opus, quæ eſt gratia huius ſacramenti Euchariſtiæ ſacroſanctæ. Hæc enim fomitem mirifice temperat ac reſtinguit, & quo minus grauioribus peccatis ſolicitante carne, mundo, ac diabolo conſenſum præbeamus, prohibet, minora vero peccata omnia diluit. Hæc mundum & quæ in mundo ſunt, omnia pro Chriſto, veluti ſtercora, contemptibilia facit, Hæc fortiorē illū athletā, nēpe Chriſtū, intro-

Marginalia: Pœnitentia. — Ezec. 33. — Au. in enc. cap. 64. — 1. Iohā. 2. 3 — Lucæ. 11 — 1. Pet. 5. — Ber. in ſer. de cœna dñi — Lucæ. 11. — Ibidem.

ducit, qui fortē armatū, arcē animi noſtri præoccupantē (ni mirum diabolū) ſuperueniēs vincit, vniuerſaq; arma, in qui bus confidebat, aufert, & ſpolia diſtribuit. Non inſcite Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis nō tā acerbos ſentit iracū diæ, inuidiæ, luxuriæ, & eiuſcemodi criminum motus, gratias agat corpori, & ſanguini dominico, & gaudeat quod peſſimum vlcus accedat ad ſanitatē. Ergo per baptiſmum abluimur, per confirmationē roboramur, per pœnitentiam relapſi mundamur. Sed per Euchariſtiam, intus latētis mor Euchariſtia animæ medicina efficaciſſima.
bi & perpetuæ infirmitatis noſtræ conſcii medicamur, ac dulciter reficimur & conſumamur, deniq; aduerſus omnes peccati, mundi ac diaboli inſidias roboramur ac ſuſtentamur fidei, et charitatis augmento. Quis ergo nō videt q̄ in digeamus hoc ſacramēto per totam vitam, qui in carne pec 3. Reg. 8.
cati inter tot mundi & diaboli inſidias cōmoramur, ab hoſtibus illis nunquā tuti aut ſecuri? Et quis tandē ex nobis eſt qui nō aliquādo peccet, qui nō labatur? Iteratur ergo (vt inquit Auguſtinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie pec Aug. ad Ianuarium.
camus, peccatis, ſine quibus mortalis infirmitas cōſiſtere nō poteſt. Et quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus myſticæ immolatur pro nobis, dedit.n. nobis hoc ſacramentū ſalutis vt (quia nos quotidie peccamus, & ille iā mori nō poteſt) p Roma. 6.
hoc ſacramentū remiſſionē conſequamur. Adeamus igitur Matth. 11.
Chriſtū ſinguli, qui laboramus, qui onerati ſumus, qui ægrotamus, q tētationū procellis quatimur ac iactamur. Ad pñs Pſal. 54.
illud remediū nobis propoſitū properemus. Ei (q & virtus & refugiū noſtrū eſt et adiutor in tribulationibus) nos ma Coloſſ. 2.
gna cū fide copulemus, atq; adeo virtutē i corpore et ſāgui ne eius ſitā (qua oēs poteſtates inimici fortiter debellauit)

Lucæ. 8 Chryſoſt. in Matt. ho. 26

in uiſcera noſtra traiiciamus. Nam ſi qui fimbriam ueſtimẽti eius tetigerunt, recte omnes cõualuerunt, q̃to magis corroborabimur, ſi totum illum in nobis habeamus: Sedabit ille in nobis ſeuientem membrorum noſtrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni caſu nos eriget, & inimici poteſtate deuicta, ad uerã pietatem concitabit, atq; adeo in ſeipſum nos transformabit.

Principalis finis huius ſacramenti.

Hic eſt ergo principalis finis huius ſacramenti, nempe ut Chriſto incorporemur, deq; remiſſione peccatorum et futura gloria, tanq̃ pignore quodam certi reddamur, ac ueluti viuificatrice quadam medicina ſanemur, reficiamur, erigamur, conſolidemurq;. Atq; hæc omnia Chriſtus ſignificare uoluit hiſce uerbis, Accipite & comedite hoc eſt corpus meum quod pro uobis tradetur. Accipite meam carnem in remiſſionem peccatorum pro uobis traditam, & manducate, manducantes in me tranſformamini, & ualedictis omnibus terrenis cupiditatibus in me manete, et ego in uobis.

Matth. 26 1. Cor. 11

1. Cor. 11 Secũdus euchariſtiæ finis.

SEd quid ille ſubiungat, uideamus. Hoc facite (inquit) in meam cõmemorationem. Ad hoc, inquit, ſacramentum iſtud vobis relinquo, ut ſcilicet non tãtum corpus et ſanguinem meũ manducetis ac bibatis, ſed & vt tanti beneficii (quod ueſtri cauſa moriens vobis impetraui) nempe remiſſionis peccatorum, & uitæ æternæ ſemper memores ſitis & ſemper ad gratiarum actionem conuertamini, prædicantes & annuntiantes mortem domini ueſtri pro uobis occiſi, id.q; tantiſper donec veniat. Hic eſt ergo huius ſacramenti proprius vſus (quod & ſupra attigimus) ut manducantes & bibentes corpus, & ſanguinem domini, in æterno cordis gaudio ſumma cum laude cõmemoremus, annun

Proprius uſus huius ſacramenti.

tiemus, prædicemus corpus Chriſti pro nobis traditum, & ſanguinem eius in cruce in remiſſionē peccatorum noſtrorum effuſum, vtq́; confiteamur hoc eſſe vnicū pretium redemptionis animarum noſtrarum, ſicut Paulus ait: Empti enim eſtis pretio magno, exultate & portate Deum in corde & corpore veſtro. Idq́; facere nos oportet donec veniat, vt rediēs ad iudicandū viuos et mortuos, inueniat nos facere, quod ipſe a nobis diſcedens, vt faceremus, inſtituit. 1. Corint. 6

POſtremo (quod & ſuperius ſatis declaratum eſt) nemo ignorat hoc ſacramentū inſtitutum eſſe, vt ſit efficax ſignum eccleſiaſticæ vnitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo rite accipit hoc ſacramentum. Hoc nimirum eſt quod dixit Apoſtolus: quoniā vnus panis, et vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Myſteriū ergo pacis & vnitatis noſtræ (vt inqt Auguſtinus) Chriſtus in mēſa ſua cōſecrauit; & per hoc cibum, & potum ſocietatē ſui corporis & membroꝵ ſuorum intelligi voluit, quę eſt eccleſię vnitas. Qui ergo eſt in eius corporis vnitate, id eſt, in Chriſtianoꝵ compage membrorum, ipſe vere dicendus eſt māducare corpus Chriſti & bibere ſanguinē Chriſti. Ac per hoc hæretici, & ſchiſmatici ab huius corporis vnitate ſeparati, poſſunt quidē idē percipere ſacramentū, ſed non ſibi vtile, imo vero ſibi noxium accipiunt enim id in teſtimoniū cōtra ſe, qui non ſunt in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur ſacramento: diuiſionem enim quærunt cū panis ille cœleſtis indicet vnitatem. Vna menſa omnibus eſt propoſita, idem cibus porrigitur, non diuiti amplius, non pauperi minus, ꝙ Chriſtus omnes æqualiter vocarit, idq́; in propatulo fit, vt ſcilicet nos vnū

Tertius finis huius ſacramenti.

1. Cor. 10

Auguſt.

c. quia paſſus de cōſe. diſt. 2

Aug. de ciu. dei lib. 21. cap. 25

Augu. de ſacra. fide.

Chry. to. 4 homi. 51 in Matth. hom. 33

corpus agnoſcamus et mutua charitate cõplectamur. O ſacramentũ pietatis, ò ſignũ vnitatis, ò vinculũ charitatis. Cõmendatur itaq; hoc ſacramentũ (quod et ſupra attigimus) in eiuſcemodi rebus, quæ ad vnũ aliquid redigunt, ex multis enim granis vnus panis conficitur, ex multis racemis vinum confluit vt participatione huius ſacramẽti inter alia admoneremur gratiæ Chriſti, vt & nos vnũ ſimus, nos diligendo, vnã tenẽdo fidẽ, vnã ſpẽ, indiuiduã charitatẽ. Nec dubiũ eſt, quin hoc ſacramentũ hanc charitatẽ in nobis efficiat, modo vt debet ſumatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc ſacramento ſaturati, intellige quæ loquantur, q̃ ſancti odoris ſit quicquid illa eructat gratiæ plenitudo, verbũ bonũ, mores cõpoſitos, affectus pudicos, ſenſus pacificos, ita vt poſt odoramẽta iſta, gratiæ huius cõparticipes, diſcurrãt & mutuis ſe adinuicẽ affectibus cõplectãtur, Et quibus vnus eſt panis, vnũ eſt corpus, & omniũ vnũ cor et anima vna, vni Chriſto adhærens, & cætera. Certe hi ſunt fructus, quos in nobis Euchariſtiæ perceptio gignere debet hi fines propter quos à Chriſto inſtituta, & veluti vltimum memoriale relicta eſt.

Aug. in Io.

Cyp. de cœna domini.

De affectu accedentiũ.

DE affectu quo ad altare accedendũ eſt, quid attinet plura dicere? Nam quẽ hunc eſſe oporteat, & in canonibus Concilii noſtri prouincialis, licet ſuccincte, & ſuperius late docuimus. Paulus Apoſtolus acceſſuros ſic commonefacit: Probet (inquit) ſemetipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat: Acceſſuro itaq; ad hoc cœleſte conuiuiũ, ad hanc magnã cœnã regis æterni, incũbit, vt ſe primũ excutiat, vt cõſcientiæ ſuæ cõplicatam rationẽ euoluat, ut infirmitatẽ, et peccatũ ſuum agnoſcat, ut de pec

1. Cor. 11

Primo requiritur excuſſio cõſcientiæ.

Rom. 3.

catis pœniteat, ſecũ reputans quã graue ſit commiſſum, ob
quod expiandũ, Chriſtus Dei filius in mortẽ tradere ſe non
dubitauit, & ſi quid eſt criminis quod conſcientiã grauat,
id ut ſacerdoti, Chriſti uice patefaciat, atq; ea ſarcina per
uerbũ abſolutionis (quod non ſacerdotis, ſed Chriſti eſt) ſe
exoneret, ut deniq; uoluntatẽ deinceps peccandi deponat.
In primis autẽ omnẽ ſimultatẽ, ſi quã cum proximo habet, In primis om nis ſimultas
animo eximat, atq; etiã cum eo, quantũ in ſe fuerit, in gra- deponenda.
tiam redeat. Hanc ſanè præparationẽ præcedere oportet. Præparatio
Quãdiu enim homo peccatũ & infirmitatẽ ſuam nõ ſentit
ineptus eſt ad participandũ hoc ſacramentũ, quod interio-
ris hominis eſuriẽ quærit. Eſuriem quidẽ, de qua dictũ eſt: Aug. in Io.
Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã, non quã ſibi facit ho- tract. 27.
mo, ſed quã dat Deus. Planè inepti ſunt qui ignorãtes Dei
iuſtitiã, & ſuam uolentes cõſtituere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſu Matth. 5.
biecti, qualis fuit ille ſuperbus phariſæus. Non enim bene Rom. 10
habẽtibus (hoc eſt, ſe iuſtos & ſine peccato præſumẽtibus) Luc. 18 Matth. 9
opus eſt medico, ſed male habentibus. Excluditur ergo ab Chry. ſe. 4 ho. 6
huius ſacramẽti uirtute, & qui de ſe præſumẽs reſolutus cũ
nauſea accedit, & qui impœnitens animo impuro & cha-
ritate uacuo accedit, indigne certe accipit, qui tũc accipit
quum debet agere pœnitentiã, ergo prius ſe iudicet et ſe-
ueritate pœnitẽtiæ ſe exerceat ut à ſeipſo iudicatus, nõ iudi Augu. 1. Cor. 11
cetur à Deo, ceſſat enim uindicta diuina, ſi cõfeſſio præcur Chry. ho. 51 in Mat.
rat humana. Nullus Iudas, nullus Simon hanc menſam ade-
at, pacis enim ſacramentũ inquiſitioni pecuniarũ & ſimo-
niæ nõ conuenit, nullus immiſericors, & nullus impurus ac
cedat, nullus cõmunicet, niſi ex diſcipulis ſit, alioqui iudiciũ Au. trac. 26 in Ioh.
ſibi manducat & bibit, nõ quia malum accipit, ſed quia bo 1 Cor. 11

num male malus accepit, Habentem enim adhuc volunta-tem peccandi magis Euchariſtiæ perceptione grauari, q̃
Au. de ecc. dog. c. 53. *purificari conſtat. Rurſus, ſi mens cuiuſpiam de cætero pec candi non habeat voluntatem nec mortalibus criminibus prægrauetur (nimirum talibus quę iudicio ſacerdotis per pœnitentiam vel publicam vel ſecretá prius expiari opor-tuit) is confidens de domini miſericordia (qui peccata piæ confeſſioni donare conſueuit) accedat ad Euchariſtiam in-*
Pſal. 31. *trepidus & ſecurus, Quod ſi peccatis quotidianis, non ta-men mortiferis adhuc morderis antequam ad altare acce-das, attende quid dixeris, nempe, dimitte nobis debita no-ſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si dimittis, dimittetur tibi, ſecurus accede, panis (nimirum cœleſtis) nō venenum eſt, ſed vide ſi dimittis, Nam ſi non dimittis, men-*
Pſal. 138. *tiris, & ei mētiris quem non fallis, Mentiri Deo potes, Deū fallere non potes, nouit ille quid agas, intus te videt, intus te examinat, intus inſpicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat. Breuiter, qui ſpiritaliter manducare vult, vi-debit ne ſine veſte nuptiali ſe ingerat, ſed innocentiam ad*
Matth. 22. *altare portet, euangelicæ parabolæ memor, quam Mat-thæus capite vigeſimo ſecundo deſcribit.*

Secundo accedere debet fides. Aug. Qua fide opus ſit. 1. 2.

SEcundo vt digne capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Auguſtinus) paras dentes & ventrem: crede, etiam & manducaſti. Credere enim in eum, hoc eſt, man-ducare panem viuum, qui credit in eum, manducat eum. Fide ergo opus eſt, qua ſumens credas, non tantum verita-tem corporis & ſanguinis domini in Euchariſtia, ſed & credas ac ſentias per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ie
Aug. *ſu, tibi gratis remitti peccata, qua Chriſtum veluti adhuc*

in cruce

in cruce pro te pendentem, tequè ſanguine ſuo in remiſſionem criminum aſpergentem intuearis, & hoc ſacrificium pro te ſemel immolatum ſumma cum laude ac prædicatione proſequaris, qua intelligas, te ueluti e manu Chriſti, corpus eius pro te traditum, & ſanguinem in Chryſo. *remiſſionem peccatorum tuorum effuſum ſumere, ut non aliter ſis affectus, ac ſi dominum Ieſum præſentē uideres, proindeq; carnem illam, quam tibi Chriſtus ad ſalutē dat, prius adores, quā manduces.* Breuiter, *ea fide imbutus eris,* Au. in pſal. 98 *qua in cauſas inſtitutionis, & fines huius ſacramenti diligenter reſpicias, eademq; fide fructus tam mirificos (quos ſupra retulimus) capias ac indipiſcaris, adeptis uero rurſus in proximi tui cōmodum utaris, inſequens & præceptum & exemplum domini tui, qui ait:* Hoc *eſt præceptū meum,* Iohan. 15 *ut diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.* Maiori *certe dilectione nos perſequi ille non potuit, quam ut animam ſuam poneret pro nobis.* Qua *ergo dilectione, & nos oporteat proximos noſtros cōmembra noſtra complecti uidemus.* Qui digne hoc ſacramentū communicent. Qui *hac uiua fide accedit, is demum quotieſcunq; corpori domini cōmunicat, mortem domini annuntiat, & corpus domini ſecundum apoſtolicam iuſſionem diiudicat, referens fructum permanentē in uitam æternam.* Qui *hac fide uacuus* Aug. in Ioh. tract. 26 *accedit, foris quidē manducat, non intus, premit dente, non capit mente.* Sumit *quidem is veram Chriſti carnem et ſan*guinem, *ſed eſſentia, non ſalubri efficientia: ſacramentum* Greg. li. dialog. 4 *accipit, ſed uitam Chriſti non accipit.* Ad *iudiciū ſibi manducat & bibit, nō diiudicans corpus domini.* Hoc *eſt enim* Manducare corpus domini quid. *(ut idem ſæpius repetamus) manducare illam eſcam, & illum bibere potum in Chriſto manere & illum manentē in* Aug. in Ioh. tract. 26

P

ſe habere, ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo
Manducare ſpiritualiter. non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpirituali-
Manducare ſacramentaliter. ter eius carnem, nec bibit eius ſanguinē, licet premat den-
tibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, ſed magis
tantæ rei ſacramentū ad iudiciū ſibi mādućat, et bibit, quia
immundus præſumpſit ad Chriſti accedere ſacramēta, quæ
Matth. 5 nemo digne ſumit, niſi qui mundus eſt. Beati enim mundo
corde: quoniā ipſi Deum videbunt. Ergo priuſquam acce-
1. Cor. 11 dat, probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, et de ca
lice bibat. Itidem poſtquā ederit & biberit, probet ſeipſum
an digne, & cū fructu hoc ſacramēto ſit vſus, id quod hinc
intelliget, nimirū ſi ſenſerit cor ſuū hoc cibo viuifico ab ope
ribus mortuis repurgatum ea charitate inardeſcere vt &
inimicos odiſſe deſinat, atq; adeo experiatur ſe nunc ad o-
mnia charitatis officia proximo impendēdā paratū ac prō
ptum eſſe, ſeq; in rebus proximi afflictis non ſecus ac pro-
Certiſſimū ſignum digni ſuſcepti ſacramenti. priis moueri. Nullū enim eſt certius teſtimoniū, nos hoc ſa-
cramentum digne ſuſcepiſſe, q̃ quū ſentimus poſt ſumptum
ſacramētum officia illa charitatis cum magno virtutū pro-
2. Pet. 1 uentu in nobis elucere. Id quod et Petrus Apoſtolus innuit,
quū ait: Satagite fratres, vt per bona opera certā veſtram
vocationem & electionem faciatis. Quod ſi quis nō ſentiat
hos affectus poſt ſumptā Euchariſtiā, ſed magis contrarios,
vel cui non præſto ſunt hęc charitatis officia, adhuc cæcus
eſt, & manutentans, obliuionem accipiens purgationis ve-
terum ſuorum delictorum, cui hoc ſolum ſupereſt, vt ſedulo
oret patrē cœleſtem, quo miſerū pectus prauis iſtis affecti-
bus expurget, et panis illius ſuperſubſtantialis guſtū inge-
neret. Tantum de affectu accedentium dixiſſe ſuffecerit.

MInister huius ſacramẽti, vniuerſalis eccleſiæ conſenſu, ſacerdos eſt, qui pro Chriſto legatione fungitur, & a Chriſto miniſterium reconciliationis accepit, qui etſi malus ſit, nihilo ſecius tamen corpus & ſanguinem domini conficit & impertit. Nihil enim a bono maius, nihil a malo minus perficitur ſacerdote, quia nõ in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris, ſiquidem credẽdum eſt, quod in uerbis Chriſti ſacramenta conficiantur: ſicut ipſe eſt qui baptiZat, ita ipſe eſt qui per ſpiritum ſanctum ſuam efficit carnem & ſanguinem. Non ſacerdos, ſed ſpiritus ſanctus eſt qui viuificat, qui vnus idemq́; in tota eccleſia inuiſibiliter ea myſteria & operando ſanctificat, & ſanctificando benedicit. Ergo diuina ſolummodo eſt hæc virtus ſiue poteſtas, non humanę efficaciæ, vt non ſit mirum ſacramentum, nec bonorum diſpenſatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus miniſter ad iudicium & condemnationem ſuam tanto miniſterio fungatur.

Aug. de corpo. domi. c. intra catholi. 1. q. 1
2. Corint. 5
Matth. 3
Marci. 2
Luce. 3
Iohan. 1
Grego.

DE POENITENTIA.

VT à ratione vocabuli auſpicemur, pœnitere grammaticis ſignificat diſplicere ꝙ ante placuit, non ſine interno animi dolore. quod autẽ ſcriptura interdum Deũ alicuius rei pœnitere dicit, manifeſtus tropus eſt, quo ſignificatur, Deum non humano quidẽ more pœnitere, quaſi ſcilicet dolore aliquo tãgatur, ipſiq́; quadã ae ſtus mutatiõe diſpliceat, quod placuit prius, quum ſcri-

Pœnitere quid.
Deus quomodo pœnitere dicatur.

ptum ſit. Ego Deus, & non mutor, Sed quemadmodum homines, quos cuiuſpiam rei pœnitet de re mutanda ſoliciti ſunt, atq; etiam quoad poſſunt, mutant: ſic quum Deus mutat ſemel ſtatuta uel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geñ. vi. legimus, Deum pœnituiſſe q hominem feciſſet in terra. Nam eo loco Deus iuſto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terrã plaſmauerat, rurſus de terra ob eius malitiam per diluuiũ perditurus foret. Itidem. i. Regum. xv. refertur dñm pœnituiſſe q conſtituiſſet Saul regem, quo ſignificatur, Deum uelle regnum, quod ſua diſpoſitione prius Saul regi detulerat, in aliũ meliorem transferre. Econtrario, non pœnitere Dei eſt, ſemel ſtatuta nullo modo mutare, ut eſt illud in pſalmo: Iurauit dñs & non pœnitebit eum tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, quo declarat, ſacerdotiũ Chriſti perpetuum et immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quo proprie in hominem cadit uidendum eſt.

Gene. 6 — 1. Reg. 15 — Non pœnitere dei. — Pſal. 119

PRincipio itaq; uerbum pœnitere latiſſime acceptum ſignificat non tantum propter erratum, ſed propter rem quamcunq; dolere, quam uelimus aliter actam eſſe uel aliter ſe habere, nullo interim habito iuſti aut recti reſpectu, Quemadmodum ſunt, quos pœnitet opes ſuas diuiſiſſe pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuo eccleſiæ contuliſſe quas uellent reuocatas, e quorum munere Ananias & Saphira fuerunt, & generatim ſic pœnitent omnes, qui ſecundum ſeculum triſtantur, quorũ triſtitia non pœnitẽtiam in ſalutem ſtabilem, ſed mortem operatur, de quibus dictum eſt in Euangelio, q a ſolici

Verbũ pœnitere latiſſime accepti. — Ambro. de pœn. tit. 2. cap. 9 — Actorum. 5 — 1. Cor. 7 — Lucæ 8

tudinibus et diuitiis et uoluptatibus uitę euntes, ſuffocātur.

SEcundo, uocabulum pœnitētiæ accipitur ſtrictius, nempe pro dolore qui ob crimē perpetratum aut erratum cōmiſſum concipitur. Secūdum quā ſignificandi rationem, pœnitentia more ſcripturæ in ueram et falſam ſeu fictam diuiditur. Vt autem vera a falſa recte diſcerni poſſet, ueteres veræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, contritionem, confeſſionem, & ſatiſfactionem. Rurſus veram pœnitētiam duabus ſpeciebus contineri conſtat, Interiori & exteriori. Exterior ite₰ in publicam & priuatam ſcinditur. Sunt qui publicam ite₰ in ſolennem & ſimpliciter publicam ſecent. Sed hæc ultima publicæ pœnitentiæ diſcriminatio magis rituū publicæ pœnitentiæ differentiā, q̄ diuerſas pœnitentiæ ſpecies denotat. Hæ tn̄ omnes exterioris pœnitētiæ ſpecies vt fructuoſæ ſint, interiorem pœnitentiā pręſupponūt. Interim conſtat, illius exterioris pœnitentię, quæ proprie ſacramentū eſt, (de qua poſtea dicemus) uim propemodū totam in abſolutione conſiſtere. quę omnia q̄ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, vt ſperamus, haud parum luminis non tantum ei rei quę præ manibus eſt, ſed etiam veterum eccleſiæ patrum de pœnitentia ſententiis ac ſcriptis.

Diuiſio. Tres partes pœnitentię.

Pœnitentiæ ſacramētū.

ORdiemur ergo a ueræ pœnitentię deſcriptione, quæ ſanè nihil eſt q̄ cōuerſio hominis ad Deum, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quę uel in nobis experimur, uel commiſimus, propter Deum, ex animo non ſine graui animi dolore odimus cum uoto ac propoſito deinceps non peccandi, ſed vitam in melius cōmutandi. Tres autem ſunt huius pœnitentiæ actiones, ſi diuo Auguſtino credimus, in eccleſia vſitatæ, Vna eſt, quæ nouum hominem parturit,

Deſcriptio ueræ pœnitentiæ.

Aug. ad Seleu. de bapt. & pœniten. Pr.

1 *donec per baptiſmum omnium præteritorum ablutio pec-torum fiat, hoc agitur ante baptiſmum. Nullus enim qui ſuę voluntatis eſt arbiter, niſi pœniteat eũ veteris vitæ, nouam inchoare poteſt. De hac dixit Apoſtolus Petrus: Agite pœ-*
Acto.2 *nitentiam & baptizetur vnuſquiſq; veſtrũ in remiſſionem peccatorum. Altera eſt actio pœnitentiæ poſt baptiſmum, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de*
2 *qua loquutus eſt Apoſtolus Paulus: Timeo ne iterum quum venero ad vos, humiliet me Deus apud vos, & lugeã multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia*
3 *quam geſſerunt. Eſt & pœnitentia bonorum & fideliũ pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: Illa vtiq;, quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamen crebra ſubrepunt, quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & oppriment ſicut unũ aliquod grande peccatum. Nihil enim intereſt ad naufragium, vtrum uno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta impleat nauem atq; ſubmergat. In dies itaq; orantes, Dimitte nobis debita noſtra, manifeſtamus habere nos, quod nobis dimitti poſtulemus, atqui in his uerbis*
Quotidiana pœn. *humiliantes animas noſtras, quotidianam quodãmodo agere pœnitentiam non ceſſamus.*

INuenti ſunt autem hæretici, qui primam tantum pœnitentiæ actionem ante baptiſmum concederẽt. Pœnitentiam uero poſt baptiſmum penitus negarent, a Nouato
Nouatiani. *authore Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impieta-*

tem noſtris tẽporibus fanatici Anabaptiſtæ renouare conati ſunt, hos nõ difficile eſt apertiſſimis ſcripturę teſtimoniis & exẽplis innumeris refellere. quid enim eo teſtimonio fortius, quo Deus apud Ezechielẽ cap. xxxi. addito etiã iureiurando, hos hæreticos impie mẽtiri apertiſſime pronuntiat: Viuo ego dicit dominus. Nolo mortẽ peccatoris, ſed vt magis cõuertatur & viuat. Per ſeipſum iurat Deus (per maiorem enim ſe iurare nõ poteſt) ſe nolle mortem peccatoris, quin potius lapſum cõuerti & viuere. Faceſcat ergo hæreticus, qui Dei teſtimoniũ conuellere nõ erubeſcit. Itidẽ Chriſtus apud Matthæum cap. xviii. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolũ, ſi te audierit, lucratus eris fratrẽ tuum. Lucæ quoq; cap. xv. ſic ait: Maius gaudium erit ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, q̃ ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitẽtia. Paulus ad Galatas. vi. inquit: Fratres, ſi pręoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, & cætera. Et quid apertius eo. Memor eſto vnde cecideris et age pœnitentiam, et prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magũ iã baptizatũ ait: Pœnitentiã age ab hac neq̃tia tua, etc. Poſſent et alii ſexcẽti loci afferri, ꝗ ſi exẽpla ſcripturæ requiras, habes ex pœnitẽtibus receptis, Dauid, Manaſſen, Petrũ, Magdalenã, Galatarũ eccleſiã, Corinthiũ incæſtũ, et pleroſq; alios, de q̃bus ſcriptura paſſim meminit. qui vero plura in numerato habere deſiderat, q̃bus hęreticos illos reuincat, hic ſanctos illos eccleſiæ patres perlegat, p̃cipue diuũ Ambro. in duobus, quos de pœnitẽtia cõſcripſit libris, vbi eoſdẽ grauiſſime ac acerrime cõfutauit. Quos tantum

Anabaptiſtę. | Ezech. 31 | Heb. 6 | Matth. 18 | Lucæ. 15 | Galat. 6 | Apoca. 2 | Acto. 2 | Ambroſius.

locos, quos illi uti præcipuos pro ſua hæreſi tuenda ex epiſtola ad Hebræos adferunt, attingemus. Obiectio. Heb. 6 *Prior legitur Hebræorum ſexto in hæc uerba. Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati (guſtauerunt enim donum cæleſte & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt'q; nihilominus bonum Dei uerbum, uirtuteſq; ſeculi uenturi, & prolapſi ſunt rurſus) renouari ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes.* Dilutio. *Hic locus licet duriuſculus uideatur, tamen ſani intellectus adeo pœnitentiam non tollit ut etiam ſtatuat.* 1 *Veteres de quorū numero ſunt Ambroſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, & cæteri fermè omnes hunc locū de baptiſmo intelligunt, quod hunc impoſſibile ſit iterari. Et ſententiam ſuam his uerbis Pauli nis (nempe renouari ad pœnitentiā, item crucifigentes ſibimetipſis filium Dei et oſtentui habentes) cōfirmant. Nam qui poſt baptiſmum (in quo cum Chriſto cruci cōfigimur et cōſepelimur) labitur, ac putat aliam renouationē baptiſmatis ſupereſſe, is Chriſtum denuo crucifigit. Semel crucifixus* Rom. 6 *eſt Chriſtus, ſemel peccato mortuus eſt, amodo non moritur.* Vnicum in eccleſia baptiſma. *Ergo et unicū oportet eſſe in eccleſia baptiſma, nō plura.* 2 Verbum impoſſibile. *Poteſt etiam ſecundū ueterum ſententias de blaſphemis intelligi, ut uerbū impoſſibile capiatur pro admodum difficile. Blaſphemos enim qui Chriſtum iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari poſſe ad pœnitentiam ualde difficile atq; adeo apud homines impoſſibile uidetur. Interim tamen nemo negauerit, id apud Deum nequaquā eſſe impoſſibile, ſi blaſphemo pœnitentiā dare decreuerit. Exemplo ſint in ueteri teſtamento Manaſſes, in nouo Paulus, qui* 4. Reg. 2 1. Para. 33 *quamuis blaſphemi et perſequutores Dei fuerint, cōſequuti*

tamen ſunt ueniam. Cæterum qui hunc locũ de finali blaſphe mia ſeu impœnitentia aut deſperatione tantum intelligũt, uidentur nobis quàm proxime ad germanam epiſtolæ intelligentiam accedere, quæ nullam habet abſurditatẽ. Nam & Euãgelium docet. Vnũ tantum genus eſſe peccati, quod Chriſtus peccatum in ſpiritum ſanctum appellat, neq; hic neq; in futuro ſeculo remiſſibile. Hoc beatus Auguſtinus et cæteri ſancti patres, finalem impœnitentiam ſeu deſperatio nem uſq; ad mortem interpretantur. Nam hæc ſola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet. Qui enim fieri poteſt ut obſtinatus & deſperans, gratiã remiſſionis pecca torum accipiat quam repudiat? Cætera omnia quantumuis grauia crimina, etiam poſt baptiſmum, quamlibet ſæpe ite rata, uera pœnitentia dilui tota ſcriptura proclamat. Iam locum illũ ad Hebræos ſic recte intelligi, ſatis indicant præcedentia, quæ declarãt ſequẽtia. Superius enim dixerat. Vi dete fratres ne ſit in aliquo ueſtrũ cor malum incredulita tis diſcedendi a Deo uiuo; ſed adhortamini uoſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex uobis malitia peccati. Hic apoſtolus clare ſignificat ſe pœnitentiã poſt baptiſmum permittere, qui & obteſtatur fratres, ut ſeſe mutuo cohortẽtur, donec hæc uita ſuperſtes eſt, ne quis omnino ex ipſis incredulitati obnoxius obduretur malitia peccati, nimirum ſolos incredulos & finaliter obduratos, non autẽ reſipiſcentes & piis cõmonitionibus obedientes ab illa requie excludens. Quibus enim, ut ſubdit, iurauit dominus, non ingreſſuros in requiẽ, niſi his qui non obedierunt; quos uidemus, quod non potuerunt ingredi propter incredulitatẽ? alioqui remiſſio peccatorum,

1. Timo. 1

Matth. 12
Marci. 3
Lucæ. 12
Aug. de pec ca. in ſp̃m ſanctum.

Cap. 3

Eſaiæ.28. Roma. 10. Iohan.3 quod ad credẽtes attinet, vniuerſalis eſt. Omnis enim qui credit in eũ nõ cõfundetur. Itẽ, Sic Deus dilexit mundũ, vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret, vt oĩs qui credit in eũ, nõ pereat, etc. Sic itaq; intelligendus eſt locus ille ad Hebræos, Impoſſibile eſſe renouari eos, qui Chriſtũ iterũ crucifigũt & ludibrio habẽt, id eſt, renouari nõ poſſunt qui Chriſto increduli ſunt, qui Chriſti fidẽ deſerũt, qui Chriſtũ cõtẽnunt, qui Euãgelio amplius nõ obediũt, quod nõ ſit in alio quoquã ſalus. Poteſt & ſic enarrari locus, Impoſſibile eſſe eos, qui bonum Dei verbum reliquerunt, ad pœnitentiã renouari, tantiſper ſcilicet, donec ludibrio & oſtentui filium Dei habẽt.

Actiuorũ.4.

Alter locus clariuſculus Hebræ.11.

ATq; hanc eſſe vere Paulinã ſententiã, ex alterius loci, quẽ hæretici ex eadẽ epiſtola cap. x. obiiciunt, interpretatione magis perſpicuũ euadit, Qui ſic habet, Volũtarie peccantibus nobis poſt acceptã notitiam veritatis, iã non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicii. Quo certe nihil aliud inculcare vult Apoſtolus q̃ Chriſtum eſſe viuã illã pro peccatis noſtris hoſtiã in cruce immolatam, atq; hanc veritatem nos retinere oportere. Alioqui ſi poſt notitiam huius veritatis voluntarie peccauerimus, hanc veritatem atq; adeo Chriſtum ipſum deſerentes, certe nihil ſupereſt, niſi vt in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino eſt ſententia, quæ eſt illius apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine vnigeniti filii dei. Et item: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed mors Dei manet ſuper eum, atq; hoc eſt peccatum illud ad mortem, de quo in prima epiſtola idem Apoſtolus ait: Eſt peccatum ad mortem, pro eo non dico vt quis oret. Non ma-

Dilutio.

Iohan.3

Peccatũ ad mortẽ quod 1. Iohan.5.

gis ergo ambo hi loci ex epiſtola ad Hebræos citati, reuertentem per pœnitentiam ad Chriſtum repellunt, q̃ illi apud Iohannem. Vtrobique enim ſignificatur incredulos iam iudicatos eſſe, iram Dei ſuper eos manere, quādiu increduli ſunt, quamdiu filium Dei iterum crucifigunt & oſtentui habent, quamdiu voluntarie peccant, notitia veritatis ſemel accepta, voluntarie relicta ac contempta, quamdiu filium Dei conculcauerint & ſanguinem teſtamenti, in quo ſanctificati ſunt, pollutum duxerint, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc eſt, gratiam quæ eſt in Chriſto repudiarint. Nam quiſquis ad Chriſtum per pœnitentiam & fidem reuertitur, horum omnium contraria facit, ad quem non pertinet hæc Chriſti comminatio (non remittetur hic neque in ſeculo futuro) ſed tantum ad illos qui ſubuerſi ſunt & proprio iudicio condēmnati, de quibus ſcriptum eſt. Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, aures vt non audiant. Item, obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Iam & totius epiſtolæ Scopus hanc ſententiam manifeſte aſſerit. Paulus enim tota illa epiſtola ad Hebræos ferè nihil aliud agit, quam vt diſcernat ſacrificia veteris legis ab illo vnico ſacrificio propitiatorio, Chriſto, doceatquè omnia illa, in hoc vnico iam euacuata & adimpleta eſſe. Quo fiat vt impoſſibile ſit, eum qui Chriſtum (quē ſemel amplexus eſt) rurſus contempſerit, renouari per aliam hoſtiam, quum non ſit alia pro peccatis hoſtia, quā Chriſtus, quem qui relinquunt, fruſtra ad alias victimas ſeu opera cōfugiunt. Ignorantes enim Dei iuſtitiam, et ſuā volentes conſtituere: iuſtitię Dei non ſunt ſubiecti. Finis .n.

Matth. 12. Tit. Eſaię. 6. Roma. 11. Pſalm. 68

Scopus epiſtolę ad Hebreos.

Roma. 10.

legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Ex quibus omnibus conſequitur, ueriſſimam eſſe hanc ad Hebræos epiſtolam, pœnitentiam poſt baptiſmum magis ſtatuere quam tollere, quum Paulus iubeat ac obteſtetur, admoneri fratres per ſingulos dies, donec hodie cognominatur ut non obduretur quis malitia peccati, ſed ut participes Chriſti effecti, initium ſubſtantiæ eius uſq; ad finem firmum retineamus.

Quid p initium ſubſtã tiæ Paulus uelit Hebr. 10

Per initiũ ſubſtantiæ initia pietatis ſignificans, ſcilicet baptiſmi & pœnitentiæ doctrinam, quam tenentes non obdurabimus corda noſtra, ſicut illi qui propter incredulitatem a terra promiſſionis ſunt excluſi, quin potius plena fiducia accedemus in introitu ſanctorũ in ſanguine Chriſti aſperſi corda a conſcientia mala, & cætera.

Confutata itaq; ſentẽtia planè hæretica & plena impietatis, de pœnitentia, quæ poſt baptiſmum in eccleſia agitur, paucis diſſerendum eſt, hanc beatus Hieronymus, Tertullianum ſequutus, ſecũdam poſt naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat. qui tropus tam placuit poſteris, ut ferè in omnium de pœnitentia diſſerentium ore uerſetur. Prima tabula, qua ſubnixi ex diluuio peccatorum tam in Adam ueluti ſtirpe, quam poſtea male uiuendo, quacunq; tandem ratione contractorum enatamus, baptiſmus eſt, poſt quem acceptum, ſi rurſus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hoſtia reſtat, ſed tantum ſupereſt hæc ſecunda tabula. Pœnitentia; quam ſi grauiter (donec uita ſuperſtes eſt) apprehenderimus, ac apprehenſam perſequuti fuerimus, non dubium, quin rurſus ad ſalutis portum pertingemus, quãlibet etiam periculoſi ſint, in quos poſtea incidimus, peccatorum ſcopuli. Remedium ſanè in

Pœnitentia ſecũda poſt naufragium tabula. Hier. ſuper Daniel. Prima tabula baptiſm'

Secunda tabula, pœnitentia.

eccleſia ſumme neceſſarium, quo ſublato, quãtula quæſo hominum pars fuerit, quę poſt baptiſmum, nullius peccati, aut etiam criminis ſibi conſcia, uitæ æternæ participationẽ ſperare queat: ut nulli nobis immaniores hæretici unquã fuiſſe uideantur, q̃ Nouatiani, *qui tam neceſſarium animæ medicamentum e medio tollere conati ſunt.*

Nouatiani hęretici omnium immaniſſimi.

Porrò eccleſiaſtici patres veram pœnitentiam tribus partibus conſtare (quemadmodum & ſuperius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, *confeſſione & ſatiſfactione.* *Loquimur autem de pœnitentia, non quæ proprie ſacramentum eſt, nã ea uti cætera ſacramenta, ſuo uerbo, ſuo item elemento ſacramentali tanq̃ partibus ſuis eſſentialibus conſtat, Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuerſionem ſeu renouationem complectitur.* Ea *enim tum demum perfecta conſumata ac fructuoſa cenſetur, ſi tribus illis partibus abſoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, cõtritionem & fidem, Sed fides, noſtra quidem ſententia, non proprie pars, ſed magis radix et fundamentum eſt, non tãtum pœnitẽtię, ſed et omnis operis boni. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ortho*doxi doctores, fidem appellant ianuã ad ſalutem, nõ quod fides (ſi tamen ſecũdum omnem ſuã rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis ſit, & nihil præterea, ſed potius tale ſit initiũ, quod et perpetuo proſequatur progredientẽ, et in actionibus pietatis præcipuas agat partes.*

Pœnitentia in gñe accepta tribus partibus cõſtat.

Fides an proprie pœnitentiæ pars ſit.

Roma. 14.

Fides ad ſalutẽ ianua.

Quæ omnia ut clarius intelligantur, meminiſſe oportet eorum quæ in primum articulum ſymboli apoſtolici ex Auguſtino retulimus, quæ hic repetiſſe ac illuſtraſſe ſuperuacaneum haud putamus, Nempe duplicem

Triplex credendi ratio. 1. credimus deum. Iacobi.2. *aut triplicẽ etiã eſſe fidei ſeu credẽdi rationẽ. Siquidẽ vna eſt, qua Deũ eſſe ac cætera quæ ſcriptura cõmemorat, non aliter q̃ hiſtorica quadam fide recitata, vera credimus, Vnde & hiſtorica fides appellatur quam nobiſcũ dęmones cõ*

2. deo. *munem habent, Altera, qua Deo credimus, quæ perſuaſio & conſtans opinio eſt, qua fidem & promiſſionibus & cõminationibus diuinis adhibemus, quã habemus iniuſti cũ iu*

Roma. 1. *ſtis cõmunem. Nam (vt Apoſtolus ait) reuelatur ira Dei ſuper omnem impietatem & iniuſtitiã hominũ eorũ qui veritatem Dei in iuſtitia detinent, id eſt, ira Dei reuelatur hominibus etiam iniuſtis, qui veritatem & iuſtitiam Dei (qua ſciunt Deum eſſe, Deum peccatis iraſci, Deum ſcelera punire) in iuſtitia detinent & contemnunt.*

3. in deum *Tertia fidei ratio eſt, qua in Deum credimus, ſolis piis peculiaris, quæ certiſſima quędam fiducia eſt qua totos nos Deo ſubmittimus, totiq; à gratia & miſericordia Dei pendemus. Hæc & ſpem complectitur & charitatẽ indiuiduã comitem habet. Eſt enim (vt Auguſtinus ait) fides, qua amãdo in Deum itur, nimirũ quam Paulus deſcribens ait, fides*

Galat. 5. Fides informis. Fides imperfecta. *quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio ſeu fides illa hiſtorica, ſi ſolam accipias informis eſt & veluti adhuc mortua. Altera vero, qua Deo tantum credimus, necdum tamen erga Deum religioſa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in Deũ credimus, pioq; affectu in eum tendi*

Viuida fides *mus, ea demũ viuida, atq; integra fides eſt. Fides ergo qua perſuaſum habemus, Deum eſſe. Itẽ qua Deo vel promittẽti vel cõminanti credimus, ſpiritualis ædificii initium eſt.*

Hebræ. 11. *Oportet enim accedentem ad Deum credere quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator, deſerentibus vero gra-*

uis impietatis vltor ſit. Fides vero qua in Deum credimus, hęc nō tantū initiū eſt bonæ actionis, quin potius vt actio quæcunq; bona ſit, facit, & quod actioni noſtræ deeſt, ſupplet, non ex ſua dignitate, ſed ex miſericordia Dei quā accipit ſeu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad aſſentiendum his quæ credenda ſunt à Deo infunditur, fides infuſa dicitur, quatenus vero poſt iuſtificationē vel per auditum verbi, vel pet viſa miracula augeſcit, acquiſita. Rurſus quatenus ſe nō exerit, habitualis, Quatenus vero ſeſe exerit, & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendū eſt, fidē ſecundum duas priores credendi rationes in intellectu cōſiſtere. Secundū tertiam vero etiam in voluntate, quod actio fidei ſic acceptæ (quod eſt credere, fidere, & adhærere Deo) nō ſolo intellectu, quē fides illuminat, ſed & volūtate, quā accedente charitate inflāmat, perficiatur. Iam et ſi fides, ſpes & charitas tria dona ſpiritus ſint, & ſingula ſuas diſtinctas habeāt rationes, tamē hoc cōſtat, eam fidē qua in Deū credimus (quæ ſola efficax, ſyncera, integra & ſalutifera eſt) nec infundi nec accipi ſine ſpe & charitate. Vnde etſi tria hæc ratione, nō tamē tēpore ſeparātur, quia ſimul accipiuntur, quēadmodū enim radius, illuminatio, & calor ſimul tēpore ſunt ac fiunt, licet ratione atq; etiā reipſa diſtincta, ſic in iuſtificatinne hominis fides, ſpes et charitas ſimul in cordibus noſtris per ſpiritū ſanctū diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma. v. teſtatur, iuſtificari nos p fidem, ea ſcilicet in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei, ſpe quidem non qualibet, ſed ſpe quę non confundit, hoc eſt, non pudefacit, quod charitas Dei effuſa ſit in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui da-

August. in pſal. 31.

Fides infuſa

Acquiſita. Habitualis Actualis

Fides in intellectu.

Fides in voluntate.

Fides iuſtificans non accipitur ſine ſpe & charitate.

Roma. 5.

Locus Corinth. 13. explicatur.

tus eſt nobis.Nam quod alibi Apoſtolus ait:Si habuero omnem fidē,ita vt montes transferā,charitatē autem non habuero,nihil ſum,Non ſic accipiendum eſt,quaſi integra & ſyncera fides ſine charitate accipiatur,ſed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictū videri debet,atteſtantibus Chryſoſtomo ac Theophilacto.Nam & Baſilius magnus locum hunc citans in epiſtola quadā ad Neoceſarienſes,hæc ſubiicit:Non quod horum quæ cōmemorauimus,ſingula ſine charitate poſſint inueniri,ſed quod ſanctus Paulus voluerit teſtimoniis confirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus eſſe reliquis omnibus excellentius.Itidem diuus Ambroſius ad Herontianum locum hunc exponens:Sed arbitror,inquit,propoſiti gratia hoc dixiſſe Apoſtolum,Neque enim videtur mihi,qui habeat omnem fidem ita vt montes transferat,charitatem non habere Hactenus Ambroſius.Interim non negamus,fidem donum Dei eſſe ſpeciale,etſi deſit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt,In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donum,quum diceret, Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo.Eſt & in ſceleratiſſime viuentibus Chriſtianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit apoſtolus Iacobus:Fides ſine operibus mortua eſt.Sed fidei integræ ac ſyncerę(nimirum ſecundum tertiā credendi rationem acceptę, cui iuſtificatio tribuitur) non poteſt abeſſe charitas.Fruſtra enim credis,eſſe Deū,& eſſe Deū vnū,niſi ſic credas, Deum eſſe, vt illi omnia accepta referas,omnemquè tuæ ſalutis ſpem in illum defigas. At id non facies niſi fidei adiungas charitatem,ac poſtea piis operibus teſteris,& quod credis & quod ames.

Chryſoſt. Theophy. Baſilius magnus in epiſtola ad Neoceſa.

Amb. ad Herontia epiſtola.74.

Fidei donū ſpeciale etiam ſine charitate.

Iohan. 11.

Iacobi.2.

Quibus

QVibus repetitis ac pręmiſſis,iam ad penitentiæ partes veniendum eſt. Prima itaq; pars, contritio eſt, quam eccleſia vocat vehementem animi amaritudinem ac intimum dolorem conſcientiæ, quæ Deum peccatis iraſci ſentit & ſe peccaſſe grauiter dolet cum voto vitam in melius commutandi. Hæc incipit quidem & concipitur vt plurimum fide hiſtorica & timore ſeruili, ſed non perficitur niſi fide ſyncera et timore filiali. Principio enim fides illa ſecundum primam & ſecũdam credendi rationem, qua Deum eſſe, eundemq; iuſtum ac veracẽ credimus, timorem ſeruilem parit, peccantes metu pœnæ terrentem. De quo dictus eſt, Ambroſio, & Auguſtino teſtibus. Initium ſapientiæ timor domini. Hic in nobis augeſcit, quum notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis inſculptę accedit. Nam quum peccatum nihil aliud ſit, q̃ factum, dictum aut concupitum cõtra legem, conſequitur vt per legem cognitio peccati fiat, & quo magis in notitiam legis penetramus tanto perſpicacius peccata & delicta noſtra cernamus, quamq; procul ſimus ab obſeruatione legis, veluti in ſpeculo quodam intueamur. Ergo quum lex veluti digito oſtendat ac cõmonſtret peccatum, non tantum quod opere, ſed etiam quod affectu committitur, præterea doceat Deum peccata noſtra ſeueriſſime tam in hoc q̃ in futuro ſeculo puniturũ, ac ſubinde huic notitiæ conſcientia noſtra per fidem aſſentiat, fit ut hæc fides cum timore ſeruili coniuncta, grauẽ animi concuſſionem, terrorem, & amaritudinẽ pariat, quibus cordis noſtri ſuperbia frãgitur, ac veteris hominis affectus veluti conteruntur cõminuunturq;. Ab incuſſione huius timoris doctrinã pœnitentiæ. Baptiſta exorſus eſt: Progenies

[Margin notes: Contritio quid. — Timor ſeruilis. — Amb. lib. 2. de uoc. gen. Aug. in epi. Iohan. Prouer. 1 Eccle. 1 Roma. 3 — Deute. 5 — Fides hiſtorica cum timore ſeruili terrorem incutit cõſciẽtiæ. — Matth. 3]

(inquit) uiperarum, quis uos docuit fugere a uentura ira? Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem
Lucæ. 13 Matth. 10 *mittetur. Nec aliter Chriſtus docet: Niſi (inquit) pœnitētiā habueritis, omnes ſimul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nō poſſunt occidere. Sed potius timete eum qui poteſt & corpus & animā per-*
Actorum. 2 *dere in gehēnam. Itidem apoſtolus Petrus prima concione poſt acceptum ſpiritum ſanctum Iudęis hunc timorem inge-*
Pſal. 78. Eſaię. 1. 5 Chry. de cōpūct. cordis itē hom. 15 ſuper epiſt. 1. ad Timotheum. *rit, ex prophetis arguens & conteſtans, ꝙ Ieſum quem & dn̄m & Chriſtum fecit Deus per manus iniquoꝝ affligentes crucifixerunt ac interfecerunt. Sequitur enim: His autem auditis cōpuncti ſunt corde. Idem docendi genus ad-*
Roma. 7. *modum frequens eſt in prophetis. Concipitur itaq; cōtritio ferme ex hoc timore, quum ſcilicet peccator in legem diuinam intuens, conſiderat interiorem animi ſui immūdiciem legi Dei repugnātem ſimul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminum ſuoꝝ, repetēs, quoties in ea relapſus, & q̄diu in ſuis tenebris ac ſordibus uerſatus ſit, q̄tiſq; bonis ſeipſum interea priuauerit, a cōione totius corporis chriſti ſeparatus, obnoxius æternæ gehēnæ ſupplicio, ex quaꝝ reꝝ attēta cōſideratiōe naſcitur horror peccatoꝝ. Qui hūc horrorē nō ſentiūt, nec dolore ullo aut metu iræ Dei afficiūtur, ſed ſecuri indulgēt ſuis cupiditatibus, uel quaſi nihil habeāt uitii, ſibi blādiūtur, Hypocritę, lōge a pœnitētia ſunt,*
Pſal. 13 *de quibus propheta ait: Nō eſt timor Dei ante oculos eoꝝ.*

Solus timor ſeruilis parū ualis. *NEque tamen putandum eſt hunc timorem ſeruilem, qui ex metu ſupplicii ducit originem, & horrorem incutit peccatorum pœnitentiam totam abſoluere, quin po-*

tius is ſolus adeo non ſuffecerit, ut & exitialis ſit, quod deſperationem gignat, niſi proficiat ad ſpem ueniæ, per contemplationẽ miſericordiæ diuinæ, & ſuccedat fides illa ſecundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demum facit, ut timorem ſeruilem comitetur timor filio dignus: cui commiſſa diſplicent, non iam quod pertrahant in gehennã, ſed quod patrem optimũ ac ſic de nobis meritũ offendunt, quale uidere eſt in filiis qui grauiter in parentes deliquerunt. Primũ enim metu pœnæ ſeu plagarũ peccatũ oderũt, deinde paternæ pietatis memoria ſubeũte, ubi fiduciã reditus in gratiã cœperint, etiam ex amore cõmiſſa deteſtantur, ſicut etſi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamẽ ſciẽtes rurſus admittere nolint, quod parẽtes illorum offẽdat.

Timor filiali.

HAec ergo fides cum timore filiali coniuncta, uerã pœnitentiam a falſa pœnitẽtia ſeparat, & diſcrimen facit inter contritionẽ impii & uere pœnitẽtis. Impius enim cõcepto timore ſeruili ex metu ſupplicii, atque ibi conſiſtens, in deſperationem adigitur, quod videre eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore conſtitutos Deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demũ ad ueram pœnitentiã contriſtantur, quales fuerũt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur (qui nõ ut impii illi obdurant, ſed ſcindunt corda ſua, Deo ante oſtiũ ſtanti ac pulſanti aperientes ac locum dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcendi. Atque hæc tãdem eſt vera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paſſim nos prouocat & uerbis et exẽplis: Scindite (inquit Iobel) corda veſtra et nõ veſtimẽta

Fides in deũ cum timore filiali verã contritionẽ parit.

Apoca.

Iobel.2

Pſal. 50 veſtra. Et Eſaias: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contri-
to & humiliato. Sacrificium enim Deo ſpiritus contribula-
tus, cor contritum & humiliatũ Deus non deſpiciet. Item:
Matth. 5 Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur.

Vides ergo quẽadmodum cõſideratio iuſtitiæ ac iudicii diuini, accedente fide hiſtorica, pœnitentiam inchohet, conſideratio vero bonitatis diuinę ex amori affectu procedens cum fiducia miſericordię, pœnitentiam firmet, quãobrem hæc duo ſcriptura paſſim cõiungit: Beneplacitũ (inquit Dauid) eſt domino ſuper timẽtes eum, et in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Et Paulus Apoſtolus, quũ reuelari iram Dei ſuper omnẽ impietatem aſſeruiſſet, ſubiecit: An neſcis homo, ꝙ Dei benignitas ad pœnitentiã te adducit? Haud inficiamur, ſanctiorẽ eſſe pœnitentiam, quam timor filialis in bonitatẽ Dei reſpiciens & inchoat & format. Sed quoniã hæc eſt fragilitas & imperfectio noſtra, vt nõ facile ad bonitatẽ Dei oculos noſtros attollamus, niſi prius iram ſenſerimus, quẽadmodum Pſaltes ait; Quum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularẽtur. Idcirco ſanctis patribus recte placuit pœnitentiæ doctrinã a timore ſeruili nõ inepte ordiri. Hinc beatus Auguſtinus haud ineleganti tropo hunc timorẽ ſetæ & medici ferramento cõparat. Vt enim per ſetam linum introducitur, ſic per hunc timorẽ charitati locus præparatur, ſeta prius intrat, ſed niſi exeat nõ ſuccedit linũ. Sic timor primo occupat mentẽ, ſed ſuccedẽte charitate, non remanet timor, & quo illa creſcit tanto hic decreſcit magis, & quo fit illa intus familiarior, tãto magis timor cedit, donec perfecta charitas illũ foras mittat. At vbi

Margin notes: Timor fiduciæ commũctus. — Pſal. 146 — Roma. 2 — Sanctior pœnitentia, quã timor filialis inchoat. — Pſal. 106 — 1. Iohan. 4

*nullus eſt timor,ibi nō eſt qua intret charitas.Rurſus, quē-admodum medici ferramentū putredinem tollit, & vulnus quod minus dolebat , plus dolere facit atq; adeo principio auget,donec accedēte medicina,ſuccedat tandem ſanitas. ſic timor pungit ac vulnerat mentē,ſed ſuccedēs charitas, vulneri ſanato cicatricē obducit.*Nec *minus eleganter beatus* Baſilius *hunc timorem iſagogicum,hoc eſt,introducto-rium & pedagogicū appellauit ad pietatem.*Exercet *enim timor quem occupat,memoria veteris vitæ, perhorreſcētia & execratione peccati, & ignis ęterni pauore,vt exercitatum iam per timorē charitas plena fiducię ſuſcipiēs perficiat.*Non *enim hoc timore vel ratio vel intellectus aufertur,ſed illa potius quæ mētem premebat caligo diſcutitur, vt voluntas deprauata prius atq; captiua,recta efficiatur.* Eundem *timorē* Gregorius,Hieronymū *ſequutus , primum incipiētium gradum eſſe ſtatuit,vt qui neſcit proximum ſicut ſe diligere, iam tamen incidiat ſuperna iudicia formidare.* Atq; *alibi duo cōpunctionis genera pulcherrime deſcribit.*Primū*(inquit)anima timore cōpungitur,poſt amore.*Prius *enim ſeſe lachrimis afficit,quia dum malorū ſuorum recolit, pro his perpeti æternā ſupplicia pertimeſcit,* At *vero quum longa mœroris anxietate fuerit conſumpta, quædam iam præſumptione veniæ ſecuritas naſcitur, et in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur , et qui prius flebat ne perduceretur ad ſupplicium,poſt amariſſime flere incipit,quia differtur a regno.*Caſſiodorus *in pſalmum centeſimum decimum.*Metum *iudicii ianuam conuerſionis appellat, modo tamen diſcretio dilectionis addatur.* Breuiter,*in hanc ſententiam omnes pii diſcedunt.*

Baſilius.

Amb. de uo ca. gen. li. 2

Gregor. in Iob. ca. 29

Duo cōpunctionis gñā.

Caſſiodo. in pſal. 110

Prædicatio uerbi dei unde ordienda. Nicephorus ad Theodo. Quid cauendum.

HAec eo dicta ſunt, vt intelligant verbi Dei miniſtri, vnde verbũ prædicationis ſuæ ordiri debeant. Nam tum rectiſſime ſuo funguntur officio, ſi primum animos ad plangenda peccata cõmoueant, ſi ſpiritualibus increpationibus ex lege diuina deſumptis populum peccantẽ arguãt vitam futuram, & æterna ſupplicia in memoriã reducant. Hoc vnum vero q̃ maxime cauebunt, ne peccantes ſtatim ſecuros reddant, ne indulgẽtius & citra omnẽ obiurgationem abſoluant, alioqui alienorũ criminum participes futuri.

Pœnitentiæ gradus.

Vbi vero hunc primũ, pœnitẽtiæ gradũ ſtrenue iecerint, tum supereſt, ut ei ſecũdus protinus ſubiiciatur ac addatur, quo fiducia miſericordiæ in Chriſtũ arripitur, quẽ ordinem uidere eſt in prima illa Petri cõcione.

Acto. 2

Poſtquã enim uehementi oratione ad intimũ dolorẽ Iudæos cõcitaſſet, atq; illi cõpuncti corde dicere inciperent: Quid faciemus uiri fratres? nõ cunctandum ratus protinus eo prouectis per ueræ pœnitentiæ remedium, remiſſionem peccatorũ in Chriſto Ieſu denuntiat ac oſtendit. Eoſdem gradus uelut ob oculos nobis poſitos in beatiſſimi Pauli Apoſtoli cõuerſione cernere nobis licebit.

Acto. 9

Saulus adhuc ſpirans minarũ & cædis in diſcipulos dñi quum proficiſceretur in Damaſcum, primũ dure increpatus ac metu pœnæ exanimatus, in terrã proſternitur, at poſtq̃ tremẽs ac ſtupẽs dixiſſet: dñe, q̃d me uis facere? ſtatim dñi iuſſu in ciuitatẽ introducitur, ut ad eũ Ananias (q interpretatur gratia ſeu miſericordia dñi) accedat ac dicat: Saule frater, dñs miſit me Ieſus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas et implearis ſpiritu ſancto.

Affectus pœnitentiæ

ET uel hoc exemplo diſcimus q̃ non ſit in poteſtate noſtra, ut nobiſipſis hos pœnitentiæ affectus largiamur,

Nam Chriſtus eſt qui Paulũ ſtrauit. Rurſus, Chriſtus eſt qui domum dei.
Paulum erexit. Paulus uero trahenti, uocãti, ac ſananti tan Act. 9
tum aſſenſum præbuit. Quicquid ergo horum in nobis agi- Philip. 2
tur, merum Chriſti beneficium eſt, quia non ſumus ſufficien
tes; ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quaſi ex nobis,
Deus eſt, qui operatur in nobis et uelle et perficere pro ſua
bona uoluntate. Ipſe ſtat ſemper ad oſtium & pulſat, ut et Apoca. 3
initium ſalutis noſtræ ipſo inſpirante habeamus. Ipſe eſt qui
per uerbum ſuũ, et ſpiritum ſanctũ arguit peccata. Ipſe qui Iohan. 16 Pſal. 36
horrorem peccati nobis incutit, qui amaritudinẽ & dolo-
rem mentibus noſtris immittit. Ipſe qui eodem terrore (mo-
do uocãtem ſequamur) ad filiũ trahit. Breuiter ipſe eſt qui
& pœnitẽtiam in nobis inchoat & format, quod non ſiluit
Apoſtolus, quum ait: Ne forte det illis Deus pœnitentiam ut 2. Timo. 2
reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. Ergo
quum pœnitentia Dei gratuitum donum ſit, ab illo & pre- Pœnitentia
cibus & lachrymis, animi ſaltem, aliisq; piis ſtudiis expe- a deo poſtu
tenda eſt. Quod ſi non ſtatim cõtingit, quod ambitur, non landa, idq; ſe dulo.
eſt tamen deſiſtendum a bene cæptis. Proinde qui ex conſi- Gradus pœnitentiæ.
deratione uitę turpiter actæ ac metu gehennæ, iam conce
pit aliquam deteſtationem criminum, hoc eſt, timorem ſer
uilem, ac nedum ſentit timorem filio dignum, perſeueret in
lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulſet, donec et hunc
timorẽ ſenſerit, cum uoto certo mutandæ uitæ, cumq; amo
re bene ſperante cõiunctum. Vbi uero & hunc ſpiritũ ſen
ſerit, quem Apoſtolus uocat filiorũ, in quo clamamus, Abba Roma. 8
pater, caueat ne q̃d hinc ſibi tribuat, agnoſcat gratuitũ dei Galat. 4
munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius beni- Salutem noſtram cum
gnitati, rogãs ut ꝙ gratis largitus eſt pro ſua bonitate per tremore operatinur.

petuum eſſe velit, ac ſemper in maius augere: nec ſuo voto ſeu propoſito deinceps non peccandi ſic fidat, vt exiſtimet ſe ſuis viribus poſſe à peccatis abſtinere, ſed cũ magno tremore imploret opem diuinam, vt idem confirmet & adiuuet votum qui dedit. Sic enim eccleſia Deum orat, nempe vt actiones noſtras aſpirando præueniat, & adiuuãdo proſequatur, vt cuncta noſtra operatio ab eo ſemper incipiat, & per eum incepta finiatur, per Chriſtum dominũ noſtrũ.

Pſal.67.

Impij ſuæ dãnationis cauſam in deum transferunt. Roma.9

SEd interim impii, impœnitentes, & præfracti, qui excuſationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulãtes, ſuæ dãnationis cauſam blaſphema voce in Deum transferunt, cauſantes (idq́; ex Paulinis verbis perperã detortis) quod reſipiſcere ab iniquitate nõ ſit, neq; volẽtis, neque currentis hominis, ſed ſolius Dei miſerentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnẽ hominis curã in hac re planè ſupuacaneam eſſe, aſſerere nõ verẽtes arbitrii libertatẽ in homine ad bonũ prorſus nihil valere. Quæ ſententia planè impia hac deploratiſſima tempeſtate inumerabilem Chriſtiani gregis turbam miſere deceptã, in æternæ dãnationis barathrum præcipitauit. Quamobrem pios aduerſus tale venenum præſenti antidotho præmunire oportet. De liberi arbitrii poteſtate multis diſputare huius libelli anguſtia non fert, nec eſt neceſſe, quod hęc res locupletiſſime à veteribus maxime ab Auguſtino (qui arbitrii libertatẽ & meritũ ſimul cũ gratia tuetur) tractata ſit, ſummatim indicaſſe ſufferit, qd ð viribus noſtrę volũtatis ad bonũ ſẽtire oporteat.

Quid de viribus noſtræ volũtatis ad bonum ſentiendum ſit.

Initio, quod nõ ſemel ſuperius dictũ eſt, retinere oportet ſententiã quæ Eccleſiaſtici decimoquinto legitur, Quod Deus conſtituerit hominem, & reliquerit eum (quemadmo

Eccl.1.15.

dum & angelicã creaturam) in manu conſilii ſui: hoc eſt,
*quod Deus conſtituerit hominem talem, qui gratia crea*to*
ris ſibi inſuper collata potuiſſet, niſi liberæ ſuæ voluntatis Aug. de cor- rep. & gra cap. 2.
arbitrio male fuiſſet vſus, legi Dei *perfecte* obedire *ac ſatis*
facere, rurſus, qui poſſet deſerta gratia Dei *legem præuari*
cari, peccare, & in mortem (peccati ſtipendium) incidere. Roma. 6.

Secundo retinendũ eſt, quod Deus nõ ſit cauſa mali ſeu
peccati, Nã *Geneſis primo dicitur:* Vidit *Deus cuncta quæ* 2
fecerat, & erant valde bona proinde hominem ad peccan Damnantur Manichæi
dum neq; incitauit, neq; coegit, Nam vti *Pſalmiſta ait:* Nõ Pſalmo. 5.
Deus volens iniquitatẽ tu es. Et *ſapientiæ primo ſcribitur:* Sapientiæ. 1
Fidelis eſt dominus, qui mortẽ nõ fecit, nec lætatur in perdi
tione animarum. Et alibi: Nemini mandauit *impie agere,*
& nemini dedit ſpatium peccandi, non enim concupiſcit Eccle. 15
multitudinẽ filiorum infideliũ & inutilium. Sed homo ſua
pte ſponte lege Dei contempta, ſerpenti credens, Deum de
ſeruit, deſerens deſertus eſt, peccauit & in mortẽ præcipi Quõ de⁹ hominẽ deſerat
tatus eſt, deſertus quidẽ à Deo, *nõ per diſtãtiã localẽ, quod* Coloſſ. 1
Deus ſubſtantialiter vbiq; ſit præſens, res creatas (alioqui Hebræ. 1.
ſtatim perituras) indeſinenter ſuſtentans ac gubernans. Sed
deſertus eſt per gratiæ interioris & ſpiritualis ſubtractio
nem. Ergo *mali ſeu peccati cauſa, nihil aliud eſt, quã liberũ*
voluntatis arbitriũ diaboli & hominis. Vnde *Chriſtus in*
quit, diabolũ patrẽ eſſe mendacii, & ex propriis loqui mẽ
dacium. Itidem *primæ* Iohannis *tertio:* Qui *facit peccatũ,* Iohan 3
ex diabolo eſt: quoniã ab initio diabolus peccat. Omnis ue
ro qui natus eſt ex Deo, non peccat. Et *iterum primæ* Iohã 1. Iohan. 3
nis ſecundo. Omne *quod eſt in mundo, concupiſcentia car*
nis eſt & concupiſcentia oculorum & ſuperbia uitæ, quæ

non eſt ex patre, ſed ex mundo eſt. Et in eandem ſentẽtiam ad Romanos *quinto legimus*: Per vnum *hominẽ peccatum in hunc mundũ intrauit. Diſcernere ergo oportet naturam a vitio.* Natura a Deo *orta eſt, & conſeruatur, vitium a voluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate ſua, & ſe a* Deo *auertere, & ſic fieri cauſa peccati.*

Roma. 5

Tertio, *retinere debemus (quod & ſuperius docuimus) primam illam naturã, quæ in primis parẽtibus tota & integra erat, totam eſſe corruptã, proinde totam iuſtitiam ac immortalitatem perdidiſſe.* Vnde *conſequens erat, vt nec alios poſteros q̃ corruptos, iniuſtos, & mortales generare potuerit.* Quod *queritur* David *Pſalmo quinquageſimo*: Ecce *(inquit) in iniquitatibus cõceptus ſum et in peccatis concepit me mater mea. Significans ſtatim quum formaretur, in ipſo extitiſſe peccatũ illud originis.* Vnius *enim delicto propagatũ eſt malũ in omnes homines ad cõdemnationẽ; cuius mali magnitudinẽ* Paulus *Epheſiorum ſecundo deſcribit, vbi dicit diabolũ per hoc peccatũ efficacẽ eſſe in incredulis. Huc pertinet quod Geneſis octauo ſcribitur: Senſus et cogitatio humani cordis in malũ prona ſunt ab adoleſcenſcentia, hoc eſt, naſcimur omnes cum praua concupiſcentia, quæ nos ab ineunte ætate veluti hæreditarius quidam morbus totos occupat et comitatur, quo cõuincitur oẽs immundos eſſe, quos nõ mundat fides Chriſti, ſicut ſcriptũ eſt: quoniã nemo mũdus a peccato corã te, nec infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã.* Quæ *quũ ita ſint, ſequitur, neminem, etiã vnius diei infantẽ, ſi in hac corruptiõe peccati decedat contra* Deũ *queri poſſe ꝙ damnetur, quod reatum ſeu morbum illum damnatione dignum, non ex* Deo, *ſed ex*

Pſal. 50

Roma. 5

Ephe. 2

Gene. 8

Iob. 4. 14

15. 25

Iob. 34

voluntario vitio primorũ parentum cõtraxerit, quę etiam in infantibus ſuo modo efficacem oſtẽdit Auguſtinus, docẽs imbecillitatem membrorum infantilium innocentem eſſe, non animum infantium. Nam & zelum, & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac nondum loqui valentibus vos experiri conſtat. Rurſus liquet, quotquot hanc damnationẽ euaſerunt, Deo gratulari oportere, mortem enim debitam euaſerunt, & vitam non debitam repererunt, liberatis indebita exhibetur miſericordia, vnde gratias Deo agant: damnatis vero debita exhibetur iuſtitia vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos ſe gloriẽtur, nec hi ſe indignos pœna querãtur. In quã ſententiam dixit Apoſtolus: Nunquid dicit figmentũ ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An nõ habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidẽ vas in honorem, aliud vero in contumeliã? Vna erat maſſa perditionis ex Adam, cui nõ niſi ſuppliciũ debebatur, ſed facit deus ex maſſa, quę iam perierat, vas in honorẽ, quũ hominẽ per redemptionẽ quæ eſt in Chriſto Ieſu, reſtituit. Facit Deus vas in cõtumeliam, quũ hominẽ vel peccato originali oppreſſum derelinquit vel quũ peccatorẽ in peccatis obdureſcere permittit, idq; iuſtiſſimo iudicio nobis inſcrutabili, niſi q certum habemus, Deũ iuſtũ eſſe & abſq; omni iniquitate, nec vllũ hominem etiã vnius diei infantẽ damnare, niſi quẽ præuiderit merito damnandũ, id eſt, quẽ ſibi vocãti non aſſenſurum ſeu crediturũ præſciuerit. Hoc cõtentus, noli vltra diſputare vel quærere. Mẽ quare fecit in honorẽ, et alium in contumeliam? Imo mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarum ſapiẽtiæ, et ſciẽtie Dei, q̃ inſcrutabilia ſunt indicia

Confeſ. lib. 1. cap. 7

Au. de verb. apo. ſer. 11

Roma. 9

Explicatur locus paulinus. Roma. 9

Roma. 3

Ephe. 1

In deo nulla eſt iniquitas

Deut. 32

Aug. lib. retract. c. 23

Roma. 9

eius & inueſtigabiles viæ eius? quis enim cognouit ſenſum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit? tantum qui liberaris & iuſtificaris, ſedulo recogita, q̃tum gratiæ & beneficii in te conferatur, q:uum alter ex ſimili corrupta maſſa procreatus in damnatione relinquatur ac iuſte puniatur.

Vide epi. Aurelii & aliorũ epiſcoporũ, inter quos Augu. ad Inno. to. 2. nu. 95 Aug. ad Sixtum, item de ſpũ & lite c. 4. p. 28.

4 *Quarto, quum in præuaricatione Adę omnes homines naturalem poſſibilitatem, & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitriũ poſſe conſurgere, niſi eum gratia Dei miſerentis erexerit, et idcirco nemo ſuis ſolius uiribus ad iuſtificationem, uitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem, hominem per liberũ arbitrium, ſuisq́; viribus citra renouationẽ aliquo modo externa opera bona agere, ut colere agros domos ędificare, atq; adeo in ipſa impietate uitę ſuę aliqua legis & ſapere, & facere, ciuilemq́; aliq̃ iuſtitiam præſtare poſſe, quam Paulus appellat iuſtitiam carnis, ſeu iuſtitiam quæ in lege eſt, in qua ſe in Iudaiſmo cõuerſatum dicit ſine querela, quæ nihil aliud eſt quam iuſtitia quędam externa, quam poteſt homo implere, ut nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis pręuaricator ſit legis.* Lex dicit: Non cõcupiſces, Si cõcupiſcis, *reus es legis in oculis* Dei, *ſed ſi non rapis alienum, nulla de te (etſi intus cõcupiſcas) erit quęrela hominum. Aliud eſt enim, cõſpicua opera legis implere, uel timore hominum, uel ipſius dei, uel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectione, & amore iuſtitiæ, ut tametſi impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & phariſaica iuſtitia alibi dicit Apoſtolus. Volentes ſuam iuſtitiã conſtituere, hoc eſt, ſuis externis operibus in ſpeciẽ bonis (etſi mens*

Philip. 2
Aug. de tempo. ſer. 49
Idẽ ad Bon. cõtra Pela.

Exodi. 10

praua ſit) fidere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Nam quum Rom.10
uires hominis nõ ſint penitus extinctę, ſed vitiatæ, reliquũ
eſt in natura hominis naturale iudiciũ, et delectus quidam
reꝶ, quę ſunt ſubiectæ ſenſui et rationi, et opeꝶ externoꝶ,
quo fit, ut eadẽ ſuis uiribus aliquo modo efficere poſſit. Sed
interiores motus, hoc eſt, bonos affectus ſeu quæ Deus requi Amb. de uoca gent. lib. 1. cap. 3
rit (quam vocamus iuſtitiã ſpiritualem) per ſe ſine Deo effi
cere nõ poteſt. Sed ut hos motus cõcipiat, Dei & mediato-
ris gratia ac ſpiritu ſancto eſt opus. Animalis enim homo
nõ percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei. Sed hi tãdem qui ſpiri 1. Corint. 2
tu Dei ducuntur, hi ſunt filii Dei. Et ſiquis ſpiritum Chriſti
nõ habet, is nõ eſt Chriſti. quamobrem Chriſtus Iohãnis ter Roma. 8.
tio dixit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto, Iohan. 3
nõ poteſt uidere regnum Dei: Et iteꝶ Iohãnis ſexto: Nemo
poteſt uenire ad me, niſi pater meus, qui miſit me, traxerit Iohan. 6
eum. Itidem Iohãnis. xv. Sine me nihil poteſtis facere. Nam Iohan. 15
homo in peccatum lapſus, non inepte confertur homini, in Pſal. 68 Bern. in ſer.
profundiſſimam ac ſpurciſſimam foueam præcipitato ac de cœna dñi
grauiter uulnerato, unde ſe erigere non poſſit, niſi deſuper
quiſpiam fune demiſſo delapſum extrahat, & extractũ in-
ſuper diligenti curatione acceptoꝶ uulneꝶ proſequatur.

Quinto ſtatuendum eſt, quod Deus tam eſt benignus ac
miſericors, ut non tantum uoluerit hominẽ non peccare, ſed 5
et uelit hominem lapſum, atq; adeo q̃tumlibet criminoſum
reſurgere, ac reſipiſcere. Nã apud Ezechielem ſic loquitur: Ezec. 33
Viuo ego dicit dñs. Nolo mortem peccatoris, ſed ut magis
conuertatur & uiuat. Et Chriſtus indifferẽter omnes ad ſe
prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis, et one Matth. 11
rati eſtis, & ego reficiam uos. Et in hanc ſententiam dixit

1. Timo.2 Apoſtolus Paulus: Deus uult omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionẽ ueritatis uenire. Quod ſi obiiciat quis, Dei uoluntati quis reſiſtit? cur igitur non omnes ſaluantur, quos Deus ſaluari uult? Reſpondemus, hic ad duplicem uoluntatem Dei (diſcendi cauſa) reſpicere oportere, antecedentem & conſequentem. Res autem exemplo fiet dilucidior, Legiſlator legem ferens, omnes ciues ſuos uult eſſe bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; uoluntate antecedente, Interim tamen filii ſui alioqui chariſſimi, latæ legis tranſgreſſoris mortem uult, quem uellet non peccaſſe, ut nihil plectendum in eo poſſet inueniri, idq; uoluntate conſequẽte, qua mortem filii uult propter aliquid iam factum, Itidem hortulanus plantat arborẽ, non ea mente ut excidatur & in ignem mittatur. Attamen dum poſt longam expectationem eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non ſecus miſericors deus vult omnes homines ſaluos fieri, quod ad ſe attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos dãnat, fit uoluntate conſequente, quod iuſtum ſit eos quibus præbita eſt omnis occaſio conſequendæ ſalutis, nec apprehendere uoluerunt damnare. De infantibus alia ratio eſt, ut iam diximus.

Obiectio. Roma. 9. Dilutio. Simile. Lucæ. 13.

6 Sexto, quod Deus adeo vult omnes homines ſaluos fieri, ut nemini q̃tumlibet ſcelerato, gratiã ſuã ſubtrahat.

7 Septimo retinendum eſt, ſuum eſſe in hominis uoluntate, ut gratiam Dei oblatam uel accipiat, uel repudiet, quę ambo ut penitius intelligantur, fortaſſe retulerit de gratia Dei & quotuplex ea ſit, ſimul & de hominis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter et ſpecialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid nõ prę

Gratia dei bifariam accipitur.

cedentium aliquorum operum meritis,ſed gratuita bonitate Dei donatur,& ſic accepto vocabulo,gratia non improbanda ratione dicitur natura in qua cōditi ſumus, ut nonnihil eſſemus,nec ita eſſemus aliquid,vt cadauer quod non viuit,& arbor quæ non ſentit,aut pecus quod nō intelligit, ſed homines qui & eſſemus et viueremus & ſentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori noſtro gratias agere deberemus,hanc gratiam quam quidam donum naturæ appellant, habent impii nobiſcum cōmunem. Vide dicta epiſt Aurel. ad Inno. Eccle.17

*Gratia vero ſpecialiter accepta, quam doctrina chriſtiana & demonſtrat, & prædicat eſſe propriam chriſtianorum, nō eſt natura,ſed eſt occulta miſericordia Dei,qua per ſubminiſtrationē ſpiritus,ſanatur ac ſaluatur natura qua prædeſtinati vocamur,iuſtificamur,ſanamur, & glorificamur, vt dicere poſſimus,Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum.Hæc eſt illa gratia, quā diuinæ literæ vbiq; prædicāt,de qua dixit Apoſtoluss:*Non irritā *facio gratiā* Dei. *Nā ſi per legem iuſtitia,ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, nimirū gratiā intelligens,qua iuſtificamur ab iniquitate,et qua ſaluamur ab infirmitate,non qua creati ſumus cū propria uoluntate.*Hæc *gratia diſtinguitur in gratiā operantem,& cooperantem, ſeu in præuenientē,& ſubſequentē.* Vtranq; *in ſanctis eloquiis expreſſam legimus.Pſaltes ait: Et miſericordia eius prçueniet me,et miſericordia Dei ſubſequetur me.Deus enim nolentem prçuenit ut bene uelit,et uolentē ſubſeqtur ne fruſtra uelit,ſed ut perficere ualeat.* Gratia propria chriſtianorū. Vide dictam epi. ad Inno.contra Pelag. Roma.8 Galat.2 Gratia duplex. Pſal.58 Pſal.22 Aug.in enc. c.32

Operans *ergo gratia eſt quæ prçuenit ac prçparat uoluntatem ,nō ut fiat uolūtas,qa et ante hāc gratiā uolūtas erat,* Operās gratia quæ.

(inquit) uiperarum, quis uos docuit fugere a uentura ira? Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem
Lucæ. 13 Matth. 10 *mittetur. Nec aliter Chriſtus docet: Niſi (inquit) pœnitētiā habueritis, omnes ſimul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nō poſſunt occidere. Sed potius timete eum qui poteſt & corpus & animā per-*
Actionum. 2 *dere in gehēnam. Itidem apoſtolus Petrus prima concione poſt acceptum ſpiritum ſanctum Iudęis hunc timorem inge-*
Pſal. 78. Eſaię. 1. 5 Chry. de cōpūct. cordis itē hom. 15 ſuper epiſt. 1. ad Timotheum. *rit, ex prophetis arguens & conteſtans, ꝙ Ieſum quem & dn̄m & Chriſtum fecit Deus per manus iniquorꝝ affligentes crucifixerunt ac interfecerunt. Sequitur enim: His autem auditis cōpuncti ſunt corde. Idem docendi genus ad-*
Roma. 7. *modum frequens eſt in prophetis. Concipitur itaq; cōtritio fermè ex hoc timore, quum ſcilicet peccator in legem diuinam intuens, conſiderat interiorem animi ſui immūdiciem legi Dei repugnātem ſimul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminum ſuorꝝ, repetēs, quoties in ea relapſus, & q̄diu in ſuis tenebris ac ſordibus uerſatus ſit, q̄tiſq; bonis ſeipſum interea priuauerit, a cōione totius corporis chriſti ſeparatus, obnoxius æternæ gehēnæ ſupplicio, ex quarꝝ rerꝝ attēta cōſideratiōe naſcitur horror peccatorꝝ. Qui hūc horrorē nō ſentiūt, nec dolore ullo aut metu iræ Dei afficiūtur, ſed ſecuri indulgēt ſuis cupiditatibus, uel quaſi nihil habeāt uitii, ſibi blādiūtur, Hypocritę, lōge a pœnitētia ſunt,*
Pſal. 13 *de quibus propheta ait: Nō eſt timor Dei ante oculos eorꝝ.*

Solus timor ſeruilis parū ualet. *NEque tamen putandum eſt hunc timorem ſeruilem, qui ex metu ſupplicii ducit originem, & horrorem incutit peccatorum pœnitentiam totam abſoluere, quin po-*

tius is ſolus adeo non ſuffecerit, ut & exitialis ſit, quod deſperationem gignat, niſi proficiat ad ſpem ueniæ, per contemplationẽ miſericordiæ diuinæ, & ſuccedat fides illa ſecundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demum facit, ut timorem ſeruilem comitetur timor filio dignus: cui commiſſa diſplicent, non iam quod pertrahant in gehennã, ſed quod patrem optimũ ac ſic de nobis meritũ offendunt, quale uidere eſt in filiis qui grauiter in parentes deliquerunt. Primũ enim metu pœnæ ſeu plagarũ peccatũ oderũt, deinde paternæ pietatis memoria ſubeũte, ubi fiduciã reditus in gratiã cœperint, etiam ex amore cõmiſſa deteſtantur, ſicut etſi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamẽ ſciẽtes rurſus admittere nolunt, quod parẽtes illorũ offẽdat. Timor filiali.

HAec ergo fides cum timore filiali coniuncta, uerã pœnitentiam a falſa pœnitẽtia ſeparat, & diſcrimen facit inter contritionẽ impii & uere pœnitẽtis. Impius enim cõcepto timore ſeruili ex metu ſupplicii, atq; ibi conſiſtens, in deſperationem adigitur, quod videre eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore conſtitutos Deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demũ ad ueram pœnitentiã contriſtantur, quales fuerũt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur (qui nõ ut impii illi obdurant, ſed ſcindunt corda ſua, Deo ante oſtiũ ſtanti ac pulſanti aperientes ac locum dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcendi. Atq; hæc tãdem eſt vera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paſſim nos prouocat & uerbis et exẽplis: Scindite (inquit Iohel) corda veſtra et nõ veſtimẽta

Fides in deũ cum timore filiali verã contritionẽ parit.

Apoca.

Iohel.2

Pſal.50 *veſtra.* Et Eſaias: *Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatũ Deus non deſpiciet.* Item:
Matth.5 *Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur.*

Vides ergo quẽadmodum cõſideratio iuſtitiæ ac iudicii diuini, accedente fide hiſtorica, pœnitentiam inchohet, conſideratio vero bonitatis diuinę ex amori affectu procedens cum fiducia miſericordię, pœnitentiam formet, quãobrem hæc duo ſcriptura paſſim cõiungit: Beneplacitũ (*inquit* Dauid) *eſt domino ſuper timẽtes eum, et in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.* Et Paulus *Apoſtolus, quũ reuelari iram* Dei *ſuper omnẽ impietatem aſſeruiſſet, ſubiecit:* An *neſcis homo,* ꝙ Dei *benignitas ad pœnitentiã te adducit?* Haud *inficiamur, ſanctiorẽ eſſe pœnitentiam, quam timor filialis in bonitatẽ* Dei *reſpiciens & inchoat & format. Sed quoniã hæc eſt fragilitas & imperfectio noſtra, vt nõ facile ad bonitatẽ* Dei *oculos noſtros attollamus, niſi prius iram ſenſerimus, quẽadmodum* Pſaltes *ait; quum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularẽtur.* Idcirco *ſanctis patribus recte placuit pœnitentiæ doctrinã a timore ſeruili nõ inepte ordiri.* Hinc *beatus* Auguſtinus *haud ineleganti tropo hunc timorẽ ſetæ & medici ferramento cõparat.* Vt *enim per ſetam linum introducitur, ſic per hunc timorẽ charitati locus præparatur, ſeta prius intrat, ſed niſi exeat nõ ſuccedit linũ. Sic timor primo occupat mentẽ, ſed ſuccedẽte charitate, non remanet timor, & quo illa creſcit tanto hic decreſcit magis, & quo fit illa intus familiarior, tãto magis timor cedit, donec perfecta charitas illũ foras mittat.* At vbi

Marginalia: Timor fiduciæ commixtus. — Pſal.146 — Roma.2 — Sanctior pœnitentia, ꝗ timor filialis inchoat. — Pſal.106 — 1.Iohan.4

nullus eſt timor,ibi nō eſt qua intret charitas.Rurſus. quē-admodum medici ferramentū putredinem tollit, & vulnus quod minus dolebat , plus dolere facit atq; adeo principio auget,donec accedēte medicina,ſuccedat tandem ſanitas. ſic timor pungit ac vulnerat mentē,ſed ſuccedēs charitas, vulneri ſanato cicatricē obducit.Nec minus eleganter beatus Baſilius hunc timorem iſagogicum,hoc eſt,introductorium & pedagogicū appellauit ad pietatem.Exercet enim timor quem occupat,memoria veteris vitæ, perhorreſcētia & execratione peccati, & ignis ęterni pauore,vt exercitatum iam per timorē charitas plena fiducię ſuſcipiēs perficiat.Non enim hoc timore vel ratio vel intellectus auffertur,ſed illa potius quæ mētem premebat caligo diſcutitur, vt voluntas deprauata prius atq; captiua,recta efficiatur. Eundem timorē Gregorius,Hieronymū ſequutus , primum incipiētium gradum eſſe ſtatuit,vt qui neſcit proximum ſicut ſe diligere, iam tamen incidiat ſuperna iudicia formidare. Atq; alibi duo cōpunctionis genera pulcherrime deſcribit.Primū(inquit)anima timore cōpungitur,poſt amore.Prius enim ſeſe lachrimis afficit,quia dum malorū ſuorum recolit, pro his perpeti æterna ſupplicia pertimeſcit, At vero quum longa mœroris anxietate fuerit conſumpta, quædam iam præſumptione veniæ ſecuritas naſcitur, et in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur , et qui prius flebat ne perduceretur ad ſupplicium,poſt amariſſime flere incipit,quia differtur a regno.Caſſiodorus in pſalmum centeſimum decimum.Metum iudicii ianuam conuerſionis appellat, modo tamen diſcretio dilectionis addatur. Breuiter,in hanc ſententiam omnes pii diſcedunt.

Baſilius.

Amb. de uo ca. gen. li. 2

Gregor. in Iob. ca. 29

Duo cōpunctionis gn̄a.

Caſſiodo. in pſal. 110

Præ[?]catio uerbi dei vnde ordienda. Nicephorus ad Theodo. Quid cauendum.

HAec eo dicta ſunt, vt intelligant verbi Dei miniſtri, vnde verbũ prædicationis ſuæ ordiri debeant. Nam tum rectiſſime ſuo funguntur officio, ſi primum animos ad plangenda peccata cõmoueant, ſi ſpiritualibus increpationibus ex lege diuina deſumptis populum peccantẽ arguãt vitam futuram, & æterna ſupplicia in memoriã reducant. Hoc vnum vero q̃ maxime cauebunt, ne peccantes ſtatim ſecuros reddant, ne indulgẽtius & citra omnẽ obiurgationem abſoluant, alioqui alienoꝝ criminum participes futuri. Vbi vero hunc primũ, pœnitẽtiæ gradũ ſtrenue iecerint, tum supereſt, ut ei ſecũdus protinus ſubiiciatur ac addatur, quo fiducia miſericordiæ in Chriſtũ arripitur, quẽ ordinem uidere eſt in prima illa Petri cõcione. Poſtquã enim uehementi oratione ad intimũ dolorẽ Iudęos cõcitaſſet, atq; illi cõpuncti corde dicere inciperent: Quid faciemus uiri fratres? nõ cunctandum ratus protinus eo prouectis per ueræ pœnitentiæ remedium, remiſſionem peccatoꝝ in Chriſto Ieſu denuntiat ac oſtendit. Eoſdem gradus uelut ob oculos nobis poſitos in beatiſſimi Pauli Apoſtoli cõuerſione cernere nobis licebit. Saulus adhuc ſpirans minaꝝ & cędis in diſcipulos dñi quum proficiſceretur in Damaſcum, primũ dure increpatus ac metu pœnæ exanimatus, in terrã proſternitur, at poſtq̃ tremẽs ac ſtupẽs dixiſſet: dñe, q̃d me uis facere? ſtatim dñi iuſſu in ciuitatẽ introducitur, ut ad eũ Ananias (q interpretatur gratia ſeu miſericordia dñi) accedat ac dicat: Saule frater, dñs miſit me Ieſus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas et implearis ſpiritu ſancto.

Pœnitentiæ gradus.

Acto. 2

Acto. 9

Affectus pœnitentiæ

ET uel hoc exemplo diſcimus q̃ non ſit in poteſtate noſtra, ut nobiſipſis hos pœnitentiæ affectus largiamur,

Nam Chriſtus eſt qui Paulũ ſtrauit. Rurſus, Chriſtus eſt qui Paulum erexit. Paulus uero trahenti, uocãti, ac ſananti tantum aſſenſum præbuit. Quicquid ergo horum in nobis agitur, merum Chriſti beneficium eſt, quia non ſumus ſufficientes; ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, Deus eſt, qui operatur in nobis et uelle et perficere pro ſua bona uoluntate. Ipſe ſtat ſemper ad oſtium & pulſat, ut et initium ſalutis noſtræ ipſo inſpirante habeamus. Ipſe eſt qui per uerbum ſuũ, et ſpiritum ſanctũ arguit peccata. Ipſe qui horrorem peccati nobis incutit, qui amaritudinẽ & dolorem mentibus noſtris immittit. Ipſe qui eodem terrore (modo uocãtem ſequamur) ad filiũ trahit. Breuiter ipſe eſt qui & pœnitẽtiam in nobis inchoat & format, quod non ſiluit Apoſtolus, quum ait: Ne forte det illis Deus pœnitentiam ut reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. Ergo quum pœnitentia Dei gratuitum donum ſit, ab illo & precibus & lachrymis, animi ſaltem, aliiſq; piis ſtudiis expetenda eſt. Quod ſi non ſtatim cõtingit, quod ambitur, non eſt tamen deſiſtendum a bene cæptis. Proinde qui ex conſideratione uitę turpiter actæ ac metu gehennæ, iam concepit aliquam deteſtationem criminum, hoc eſt, timorem ſeruilem, ac nedum ſentit timorem filio dignum, perſeueret in lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulſet, donec et hunc timorẽ ſenſerit, cum uoto certo mutandæ uitæ, cumq; amore bene ſperante cõiunctum. Vbi uero & hunc ſpiritũ ſenſerit, quem Apoſtolus uocat filiorũ, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne q́d hinc ſibi tribuat, agnoſcat gratuitũ dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogãs ut ꝙ gratis largitus eſt pro ſua bonitate per

donum dei. Act. 9
Philip. 2
Apoca. 3
Iohan. 16
Pſal. 36
2. Timo. 2
Pœnitentia a deo poſtulanda, idq; ſedulo.
Gradus pœnitentiæ.
Roma. 8
Galat. 4
Salutem noſtram cum tremore operabimur.

petuum eſſe velit, ac ſemper in maius augere: nec ſuo voto ſeu propoſito deinceps non peccandi ſic fidat, vt exiſtimet
Pſa'.67. *ſe ſuis viribus poſſe à peccatis abſtinere, ſed cũ magno tremore imploret opem diuinam, vt idem confirmet & adiuuet votum qui dedit. Sic enim eccleſia* Deum *orat, nempe vt actiones noſtras aſpirando præueniat, & adiuuãdo proſequatur, vt cuncta noſtra operatio ab eo ſemper incipiat, & per eum incepta finiatur, per* Chriſtum *dominũ noſtrũ.*

Impij ſuę dã nationis cauſam in deum transferunt. Roma.9

SEd *interim impii, impœnitentes, & præfracti, qui excuſationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulãtes, ſuæ dãnationis cauſam blaſphema voce in* Deum *transferunt, cauſantes (idq; ex Paulinis verbis perperã detortis) quod reſipiſcere ab iniquitate nõ ſit, neq; volẽtis, neque currentis hominis, ſed ſolius* Dei *miſerentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnẽ hominis curã in hac re planè ſuꝑuacaneam eſſe, aſſerere nõ verẽtes arbitrii libertatẽ in homine ad bonũ prorſus nihil valere. Quæ ſententia planè impia hac deploratiſſima tempeſtate ĩnumerabilem* Chriſtiani *gregis turbam miſere deceptã, in æternæ dãnationis barathrum præcipitauit. Quamobrem pios aduerſus tale venenum præſenti antidotho præmunire oportet.* De *liberi arbitrii poteſtate multis diſputare huius libelli anguſtia non fert, nec eſt neceſſe, quod hęc res locupletiſſime à veteribus*

Quid de uiribus noſtræ volũtatis ad bonum ſentiendum ſit.

maxime ab Auguſtino (qui arbitrii libertatẽ & meritũ ſimul cũ gratia tuetur) tractata ſit, ſummatim indicaſſe ſuffecerit, qđ đ viribus noſtrę volũtatis ad bonũ ſẽtire oporteat.

Initio, quod nõ ſemel ſuperius dictũ eſt, retinere opor-
Eccl.1.15. *tet ſententiã quæ Eccleſiaſtici decimoquinto legitur, quod* Deus *conſtituerit hominem, & reliquerit eum (quemadmo*

dum & angelicã creaturam) in manu conſilii ſui: hoc eſt, quod Deus conſtituerit hominem talem, qui gratia creatoris ſibi inſuper collata potuiſſet, niſi liberæ ſuæ voluntatis arbitrio male fuiſſet vſus, legi Dei perfecte obedire ac ſatis facere, rurſus, qui poſſet deſerta gratia Dei legem præuaricari, peccare, & in mortem (peccati ſtipendium) incidere. Aug. de correp. & gra cap. 2.

Secundo retinendũ eſt, quod Deus nõ ſit cauſa mali ſeu peccati, Nã Geneſis primo dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona proinde hominem ad peccandum neq; incitauit, neq; coegit, Nam vti Pſalmiſta ait: Nõ Deus volens iniquitatẽ tu es. Et ſapientiæ primo ſcribitur: Fidelis eſt dominus, qui mortẽ nõ fecit, nec lætatur in perditione animarum. Et alibi: Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi, non enim concupiſcit multitudinẽ filiorum infideliũ & inutilium. Sed homo ſuapte ſponte lege Dei contempta, ſerpenti credens, Deum deſeruit, deſerens deſertus eſt, peccauit & in mortẽ præcipitatus eſt, deſertus quidẽ à Deo, nõ per diſtãtiã localẽ, quod Deus ſubſtantialiter vbiq; ſit præſens, res creatas (alioqui ſtatim perituras) indeſinenter ſuſtentans ac gubernans. Sed deſertus eſt per gratiæ interioris & ſpiritualis ſubtractionem. Ergo mali ſeu peccati cauſa, nihil aliud eſt, quã liberũ uoluntatis arbitriũ diaboli & hominis. Vnde Chriſtus inquit, diabolũ patrẽ eſſe mendacii, & ex propriis loqui mẽdacium. Itidem primæ Iohannis tertio: Qui facit peccatũ, ex diabolo eſt: quoniã ab initio diabolus peccat. Omnis uero qui natus eſt ex Deo, non peccat. Et iterum primæ Iohãnis ſecundo. Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt & concupiſcentia oculorum & ſuperbia uitæ, quæ

Roma. 6.

2 Damnantur Manichæi

Pſalmo. 5.

Sapientiæ. 1

Eccle. 15

Q̃uo de⁹ hominẽ deſerat

Coloſſ. 1

Hebræ. 1.

Iohan 3

1. Iohan. 3

*non eſt ex patre,ſed ex mundo eſt.*Et *in eandem ſentētiam*
Roma.5 *ad* Romanos *quinto legimus:* Per *vnum hominē peccatum in hunc mundū intrauit. Diſcernere ergo oportet naturam a vitio.*Natura a Deo *orta eſt,& conſeruatur,*vitium *a voluntate diaboli & hominis,quæ potuit abuti libertate ſua, & ſe a Deo auertere,& ſic fieri cauſa peccati.*

Tertio,*retinere debemus(quod & ſuperius docuimus) primam illam naturā, quæ in primis parētibus tota & integra erat,totam eſſe corruptā,proinde totam iuſtitiam ac immortalitatem perdidiſſe.* Vnde *conſequens erat, vt nec alios poſteros q̄ corruptos,iniuſtos, & mortales generare potuerit.*Quod *queritur* Dauid *Pſalmo quinquageſimo:*Ec
Pſal.50 *ce(inquit)in iniquitatibus cōceptus ſum et in peccatis concepit me mater mea. Significans ſtatim quum formaretur,*
Roma.5 *in ipſo extitiſſe peccatū illud originis.* Vnius *enim delicto propagatū eſt malū in omnes homines ad cōdemnationē;*
Ephe.2 *cuius mali magnitudinē* Paulus Epheſioꝝ *ſecundo deſcribit,vbi dicit diabolū per hoc peccatū efficacē eſſe in incre*
Gene.8 *dulis.*Huc *pertinet quod Geneſis octauo ſcribitur:Senſus et cogitatio humani cordis in malū prona ſunt ab adoleſcenſcentia , hoc eſt, naſcimur omnes cum praua concupiſcentia , quæ nos ab ineunte ætate veluti hæreditarius quidam morbus totos occupat et comitatur,quo cōuincitur oēs im*
Iob.4.14 *mundos eſſe,quos nō mundat fides* Chriſti,*ſicut ſcriptū eſt:*
15.25 *quoniā nemo mūdus a peccato corā te,nec infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terrā.* Quæ *quū ita ſint,ſequitur,neminem,etiā vnius diei infantē,ſi in hac corruptiōe peccati*
Iob.34 *decedat contra* Deū *queri poſſe ꝙ damnetur,quod reatum ſeu morbum illum damnatione dignum,non ex* Deo,*ſed ex*

voluntario vitio primorũ parentum cõtraxerit,quę etiam
in infantibus ſuo modo efficacem oſtẽdit Auguſtinus, do- Confeſ. lib. 1. cap. 7
cẽs imbecillitatem membrorũ infantilium innocentem eſſe,
non animum infantium. Nam & Zelum, & amaritudinem
atq; inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac non-
dum loqui valentibus vos experiri conſtat. Rurſus liquet, Au. de verb. apo. ſer. 11
quotquot hanc damnationẽ euaſerunt,Deo gratulari opor
tere,mortem enim debitam euaſerunt, & vitam non debi-
tam repererunt,liberatis indebita exhibetur miſericordia,
vnde gratias Deo agant: damnatis vero debita exhibetur
iuſtitia vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos ſe
gloriẽtur,nec hi ſe indignos pœna quærãtur. In quã ſenten
tiam dixit Apoſtolus: Nunquid dicit figmentũ ei qui ſe fin- Roma. 9
xit,quid me feciſti ſic? An nõ habet poteſtatem figulus luti,
ex eadem maſſa facere aliud quidẽ vas in honorem, aliud Explicatur locus paulinus.
vero in contumeliã? Vna erat maſſa perditionis ex Adam, Roma. 9
cui nõ niſi ſuppliciũ debebatur,ſed facit deus ex maſſa,quę Roma. 3
iam perierat,vas in honorẽ, quũ hominẽ per redemptionẽ Ephe. 1
quæ eſt in Chriſto Ieſu,reſtituit. Facit Deus vas in cõtume
liam,quũ hominẽ vel peccato originali oppreſſum derelin
quit vel quũ peccatorẽ in peccatis obdureſcere permittit,
idq; iuſtiſſimo iudicio nobis inſcrutabili,niſi quod certum ha-
bemus,Deũ iuſtũ eſſe & abſq; omni iniquitate,nec vllũ ho In deo nulla eſt iniquitas
minem etiã vnius diei infantẽ damnare, niſi quẽ præuide- Deut. 32
rit merito damnandũ,id eſt,quẽ ſibi vocãti non aſſenſurum
ſeu crediturũ præſciuerit. Hoc cõtentus,noli vltra diſputa- Aug. lib. re tract. c. 23
re vel quærere. Me quare fecit in honorẽ,et alium in con-
tumeliam? Imo mirare & exclama cum Paulo: O altitudo Roma. 9
diuitiarũ ſapiẽtiæ,et ſciẽtie Dei,quã inſcrutabilia ſunt iudicia

eius & inueſtigabiles viæ eius? quis enim cognouit ſenſum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit? tantum qui liberaris & iuſtificaris, ſedulo recogita, q̃tum gratiæ & beneficii in te conferatur, quum alter ex ſimili corrupta maſſa procreatus in damnatione relinquatur ac iuſte puniatur.

4 Vide epi. Aurelii & aliorũ epiſcoporũ, inter quos Augu. ad Inno. to. 2. nu. 95 Aug. ad Xiſtum, item de ſpũ & lite ca. p. 28.

4 *Quarto, quum in præuaricatione Adę omnes homines naturalem poſſibilitatem, & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per libe℞ arbitriũ poſſe conſurgere, niſi eum gratia Dei miſerentis erexerit, et idcirco nemo ſuis ſolius uiribus ad iuſtificationem, uitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem, hominem per libe℞ arbitrium, ſuisq; viribus citra renouationẽ aliquo modo externa opera bona agere, ut colere agros domos ędificare, atq; adeo in ipſa impietate uitę ſuę aliqua legis & ſapere, & facere, ciuilemq; aliq̃ iuſtitiam præſtare poſſe, quam Paulus appellat iuſtitiam carnis, ſeu iuſtitiam quæ in lege eſt, in qua ſe in Iudaiſmo cõuerſatum dicit ſine querela, quæ nihil aliud eſt quam iuſtitia quędam externa, quam poteſt homo implere, ut nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis pręuaricator ſit legis. Lex dicit: Non cõcupiſces, Si cõcupiſcis, reus es legis in oculis Dei, ſed ſi non rapis alienum, nulla de te (etſi intus cõcupiſcas) erit quęrela hominum. Aliud eſt enim, cõſpicua opera legis implere, uel timore hominum, uel ipſius dei, uel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectione, & amore iuſtitiæ, ut tametſi impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & phariſaica iuſtitia alibi dicit Apoſtolus. Volentes ſuam iuſtitiã conſtituere, hoc eſt, ſuis externis operibus in ſpeciẽ bonis (etſi mens*

Philip. 2 Aug. de tempo. ſer. 49 Idẽ ad Bon. cõtra Pela.

Exodi. 10

praua ſit) fidere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Nam quum Rom. 10
uires hominis nõ ſint penitus extinctę, ſed vitiatæ, reliquũ
eſt in natura hominis naturale iudiciũ, et delectus quidam
reꝝ, quę ſunt ſubiectæ ſenſui et rationi, et opeꝝ externoꝝ,
quo fit, ut eadẽ ſuis uiribus aliquo modo efficere poſſit. Sed
interiores motus, hoc eſt, bonos affectus ſeu quæ Deus requi Amb. de uo ca gent. lib.
rit (quam vocamus iuſtitiã ſpiritualem) per ſe ſine Deo effi 1. cap. 3
cere nõ poteſt. Sed ut hos motus cõcipiat, Dei & mediato-
ris gratia ac ſpiritu ſancto eſt opus. Animalis enim homo
nõ percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei. Sed hi tãdem qui ſpiri 1. Corint. 2
tu Dei ducuntur, hi ſunt filii Dei. Et ſiquis ſpiritum Chriſti
nõ habet, is nõ eſt Chriſti. quamobrem Chriſtus Iohãnis ter Roma. 8.
tio dixit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto, Iohan. 3
nõ poteſt uide re regnum Dei: Et iteꝝ Iohãnis ſexto: Nemo
poteſt uenire ad me, niſi pater meus, qui miſit me, traxerit Iohan. 6
eum. Itidem Iohãnis. xv. Sine me nihil poteſtis facere. Nam Iohan. 15
homo in peccatum lapſus, non inepte confertur homini, in Pſal 68 Bern. in ſer.
profundiſſimam ac ſpurciſſimam foueam præcipitato ac de cœna dñi
grauiter uulnerato, unde ſe erigere non poſſit, niſi deſuper
quiſpiam fune demiſſo delapſum extrahat, & extractũ in-
ſuper diligenti curatione acceptoꝝ uulneꝝ proſequatur.

Quinto ſtatuendum eſt, quod Deus tam eſt benignus ac
miſericors, ut non tantum uoluerit hominẽ non peccare, ſed 5
et uelit hominem lapſum, atq; adeo q̃tumlibet criminoſum
reſurgere, ac reſipiſcere. Nã apud Ezechielem ſic loquitur: Ezec. 33
Viuo ego dicit dñs. Nolo mortem peccatoris, ſed ut magis
conuertatur & uiuat. Et Chriſtus indifferẽter omnes ad ſe
prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis, et õne Matth. 11
rati eſtis, & ego reficiam uos. Et in hanc ſententiam dixit

cedentium aliquorum operum meritis,ſed gratuita bonita- Vide dictã epiſt Aurel. ad Inno.
te Dei donatur,& ſic accepto vocabulo,gratia non impro
banda ratione dicitur natura in qua cõditi ſumus, ut non-
nihil eſſemus,nec ita eſſemus aliquid,vt cadauer quod non
uiuit,& arbor quæ non ſentit,aut pecus quod nõ intelligit,
ſed homines qui & eſſemus et viueremus & ſentiremus & Eccle.17
intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori noſtro
gratias agere deberemus,hanc gratiam quam quidam do-
num naturæ appellant, habent impii nobiſcum cõmunem.
Gratia vero ſpecialiter accepta, quam doctrina chriſtiana Gratia pro- pria chriſtia
& demonſtrat, & prædicat eſſe propriam chriſtianorum, norũ. Vide
nõ eſt natura,ſed eſt occulta miſericordia Dei,qua per ſub- dictam epi.
miniſtrationẽ ſpiritus,ſanatur ac ſaluatur natura qua præ- ad Inno.con tra Pelag.
deſtinati vocamur,iuſtificamur,ſanamur, & glorificamur, Roma.8
vt dicere poſſimus,Si Deus pro nobis quis contra nos:Qui
filio ſuo proprio non pepercit,ſed pro omnibus nobis tradi
dit illum.Hæc eſt illa gratia, quã diuinæ literæ vbiq; præ-
dicãt,de qua dixit Apoſtolus:Non irritã facio gratiã Dei. Galat.2
Nã ſi per legem iuſtitia,ergo Chriſtus gratis mortuus eſt,
nimirũ gratiã intelligens,qua iuſtificamur ab iniquitate,et
qua ſaluamur ab infirmitate,non qua creati ſumus cũ pro-
pria uoluntate.Hæc gratia diſtinguitur in gratiã operan
tem,& cooperantem, ſeu in præuenientẽ,& ſubſequentẽ. Gratia du- plex.
Vtranq; in ſanctis eloquiis expreſſam legimus.Pſaltes ait: Pſal.58
Et miſericordia eius præueniet me,et miſericordia Dei ſub Pſal.22
ſequetur me.Deus enim nolentem præuenit ut bene uelit,et
uolentẽ ſubſeqtur ne fruſtra uelit,ſed ut perficere ualeat. Aug. in enc. c.32
Operans ergo gratia eſt quæ præuenit ac præparat uolunta
tem,nõ ut fiat uolũtas,qa et ante hãc gratiã uolũtas erat, Operãs gra tia quæ.

concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera ſpecialior eſt,tot habens ſpecies,quot ſunt ſpeciales boni motus ad reſipiſcendum,veluti ſunt, auditio verbi Pſal. 106. *Dei,immiſſio aduerſitatis(quæ ferocientis hominis animum deiicit,& ad Deum reſpicere facit)remotio occaſionis peccandi,ablatio ſeu debilitatio tentationis, & id genus alia.*

Deus nulli hominu gratiam fundi tus ſubtrahit.

Iam conſtat Deum nulli hominum,gratia illa generalius accepta,deeſſe, adeo vt nullus ſit peccator tam ſceleſtus, cui Deus,quoad in hac vita ſupereſtes fuerit,hãc gratiam penitus ſubtrahat. Apoca. 3 *Nam per hanc ſtans ad oſtium ſedulo pulſat,initium noſtræ ſalutis(quæ eſt peccati cognitio)in nobis operari deſiderans. Et quis tandem eſt hominum, qui non ſentiat ſe hac gratia præueniri? quod & gentes oſtendant* Roma.2 *opus legis ſcriptum in cordibus ſuis,teſtimonium illis reddẽte conſcientia eorum.* Exod.5.6.7.8.9.10.11. *Et vel Pharao vel Iudas traditor exẽplo eſſe poſſunt,quam liberalis ſit Deus in hac gratia ſub*- Matth.26. Marci.14. Lucæ.22. Iohan.13. *miniſtranda.Certe prophetæ teſtantur,Deum non ſolum à conuerſis non auerti, ſed etiam ad auerſos conuerti & ad conuerſionem cohortari.* Hiere.3. *Nam Hieremię tertio ſic legimus: Si dimiſerit vir vxorem ſuam,& illa recedens duxerit virum alium,nunquid reuertetur ad eum vltra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis,tamẽ reuertere ad me dicit dominus.Itidem Eſaiæ quadrageſimonono legimus: Nũquid obliuiſci poteſt mater infantem ſuum dicit dominus, vt non miſereatur filio vteri ſui,& ſi illa oblita fuerit, ego non obliuiſcar tui.* Eſaiæ.49. *Et Ezechielis decimoctauo, quare moriemini(inquit dominus)domus Iſrael,reuertimini & venite?* Ezech.18

Obiectio.

Quod autem Actorum nono legimus dicente Paulo ad vi- Acto.9.

ros Liſtrios, Deum in præteritis generationibus dimiſiſſe omnes gẽtes ingredi vias ſuas, nõ ſic intelligẽdũ, quaſi Deus gentibus gratia ſua defuerit. quinimo ipſe Paulus ſtatim ſubiecit. Et quidẽ non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit benefaciens, de Cœlo dans pluuias, & tẽpora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorũ. Itidẽ Actorũ cap. vigeſimoſeptimo Paulus ad viros Athenienſes ait, Deum feciſſe ex vno omne genus hominũ inhabitare ſuper vniuerſam faciẽ terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum, vt quærerent Deum: ſi forte attrectent eum aut inueniant. Qui enim non reliquit ſe expertem teſtimonii, hoc eſt, qui beneficiis innumeris (quæ in omnes homines abũde effundit) teſtificatur ſe eſſe Deũ optimũ ac maximũ, qui omne genus hominum inhabitare facit ſuper terram, vt quærant eum atq; adeo declarat ſe eum eſſe, qui det omnibus vitam, & inſpirationem & omnia, ſeq; nõ longe eſſe ab vno quoque noſtrũ, quod in ipſo viuamus, moueamur & ſimus, quẽadmodum & quidam Græcorum poetarum dixerunt. Ipſius enim & genus ſumus, Is ne putandus eſt ulli genti gratiam ſuam præuenientem ſubtraxiſſe? Verum quum gentes id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum habuerit, quod Deus illis per gratiam præuenientem manifeſtauerit, Nec tamen quum cognouiſſent Deum, ſicut Deum glorificauerũt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, factum eſt vt gentes Dei gratiã contemnentes ac repudiantes dimiſſi ſint ingredi uias ſuas. Atq; eadem omnino ratione fit, vt non omnes illos motus gratiæ ſpecialis omnibus peccatoribus Deus impertiat. In cauſa enim eſt peccatoris obduratio, gratiam illam communem ſeu generalem negli-

Dilutio. — Actor. 7. — Acto. 9 — Acto. 26. — Aratus. — Roma. 1 — Cur deus gratiã ſpecialẽ impijs ſubtrahit.

genitis ac repudiantis. In quam ſententiam dixit Apoſtolus Roma. 1.
Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit
illos Deus in reprobrum ſenſum, vt faciant ea quæ non con
ueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam, id eſt,
permiſit vt per cupiditates cordium ſuorum in omnem ini- Tradere
quitatem & immunditiam ruerent. Atq; ita fit, vt peccatũ pro permit-
ſit alterius peccati cauſa, quinimo vt idem ſit ſimul pecca- tere.
tum, & peccati pœna, gratiæ contemptus grauiſſimum
peccatum eſt, & peccati cauſa, nempe omnis iniquitatis &
immunditiæ in quam Dei contemptor ruit. At omnis illa ini Pſal. 13.
quitas, & immunditia hominum impiorum, qua fit vt con- Roma. 1.
tumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis, & peccatum
eſt & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio ſeu pœna Pſal. 118
quæ per peccatum fit, omnium grauiſſima eſt.

GRatia ergo præueniens, qua Deus hominem inci- Gratia irci-
tat vt iuſtificetur, gratia quidem Dei eſt eximia, ſans nõ ſuf
ſed non ſufficit, niſi accedat gratia iuſtificans, quæ vo- ficit.
luntatem ſanat, & ſola facit ut recte uiuatur. Ad hanc Aug. de ꝑde
enim gradibus quibuſdam peruenitur, In primis enim ſti. ſanct.
quum non ſimus ſufficientes, ne cogitare quidem aliquid 1. Cor. 3
quaſi ex nobis, Deus initio bonam cogitationem nobis in- Aug. contra
ſpirat, qua ad Deum reſpicere & peccatum noſtrum duas epi. Pe
agnoſcere incipimus, quam ſolus Deus in nobis operatur, lag. ad Bon.
nec nobiſcum, quia ad eam habendam nihil facimus, ſed lib. 2. c. 8.
eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum noſtrum
oculis noſtris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu q̃ Auguſt. in
affectu perficitur, prauolat intellectus, ſed frequenter tar- Pſal. 108
dus aut nullus ſequitur affectus, ratione & intellectu ſæpe
apprehẽdimus quam utilis ſit Dei iuſtificatio, ſed infirmita-

te præpediti, nondum rem tantam ex animo deſideramus ſed adiuuãte ſenſim gratia cupimus vt deſideremus, ſcimus bonũ nec delectat agere, ſenſim vero proficiẽte gratia cupimus vt delectet. Hoc autem votum quo cupimus deſiderare, quædã voluntatis præparatio eſt quæ fidem iuſtificantem præcedit, nullus quippe credit, niſi prius cogitauerit eſſe credendũ, & vt credat à Deo, expetat & accipiat. Hęc ergo voluntatis præparatio ſua quidẽ opera habet, quæ tamen ſunt mera Dei dona iuſtificationẽ antecedentia, nam homo quũ agnoſcit peccatũ ſuum, quum grauitatẽ pœnæ ſecum mente volutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, reſtituere alienum, facere eleemoſynam de proprio, ſitire iuſtitiam (hoc eſt, remiſſionem peccatorum) eandemq́; precibus apud Deum ambire ſatagit. Has cordis præparationis, & voluntatis conatus ac ſtudia ad pietatem uidere licet in Cornelio illo Centurione, Act. x. quæ tamen ſine aliqua ſaltẽ fide, quæ donũ eſt Dei, nõ faciebat. De eiuſcemodi ſtudiis dicitur, Si in toto corde ueſtro reuertimini ad dñm, auferte Deos alienos de medio ueſtri, & præparate corda ueſtra dño. Itẽ Actorũ. iii. Pœnitemini & cõuertimini. Et apud Eſaiã: Omnes ſitientes uenite ad aquas. Et Chriſtus ait: Si quis ſitit: ueniat ad me & bibat. Et iterũ apud Lucã cap. xi. Si uos quũ ſitis mali, noſtis bona data dare filiis ueſtris, quanto magis pater cœleſtis dabit bonũ ſpiritum petentibus ſe. Iam ut hanc ſitim & cætera quæ diximus ſtudia conuerſionis, nemo negauerit bona quædã eſſe ex Dei gratia uoluntati noſtræ inſita, ob quę interdũ dicimus hominẽ talibus uotis æſtuantẽ bonã habere uoluntatẽ, tamen hæc nõ eſt illa bona uoluntas ſeu co-

Aug. de præd. ſt. ſancto.

Opera gratiæ ante iuſtificationẽ.

Act. 10
1. Reg. 7.

Act. 3.
Eſa. c. 55.
Iohan. 7

Luc. c. 11

Fulgen. li. 1 ad Moni.
Non omnis bona voluntas ſufficit

gitatio qua bene uiuitur: Hæc enim nõ accipitur niſi per fi
dem iuſtificantẽ, quæ uoluntatẽ ſequitur præparatã. Nam
ut Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu nõ eſt uoluntas hominis Auguſt. ad Anaſta.
libera ad bonũ, niſi liberata fuerit, non autẽ liberatur, niſi Roma. 5
per ſpiritũ ſanctũ diffundatur charitas in cordibus noſtris, Galatas. 5
non eſt libera uoluntas niſi eam liberet gratia per legem fi
dei: id eſt, non eſt libera ſine fide operante per dilectionẽ.

ERgo quum peccator peccati horrore pauidus, & pœ
nę metu contremiſcens, ac de ſeipſo (ſuæ infirmitatis ſi
bi conſcius) deſperans, per fiduciã miſericordiæ in Chriſto
nobis propoſitæ ad Deum confugit, credens ſibi pœnitenti,
in Chriſto Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro peccatis to- Roma. 3
tius mũdi) remiſſum iri peccata per fidẽ, accipit gratiã præ
uenientem & iuſtificantẽ, qua uoluntas ſanatur, ut ſanata
Dei adiutorio, legẽ impleat, quã nulla merita præcedunt,
ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius (hoc eſt, fit iuſtus qui
prius fuit impius) meritis autẽ impii, nõ gratia, ſed pœna Aug. de ſpũ & litera.
debetur, nec iſta eſſet gratia, niſi gratuito daretur, datur
autẽ gratuito, quia nihil boni ante feceramus unde hoc me
reremur, nã quæ præcedunt bona, Deo inſpirãte præcedũt
nec tamen ea talia ſunt, ut hoc tantũ bonum iuſtificationis
pro ſua dignitate mereãtur, interim nos ante iuſtificationẽ
nihil facimus, niſi quod bonis inſpirationibus dei non repu
gnamus, ſed aſſentimur, Vnde uix hic cernere eſt ullam ex
nobis meriti cauſam, niſi meriti uocabulo per catachreſim
propemodũ abutamur, uti dicamus hominẽ credentẽ mere
ri iuſtificationẽ, non quidẽ ex obligatione ſeu ex operibus
quæ fecimus nos (quũ ante iuſtificationẽ ad peccandũ ſolũ
ex nobis ualeamus) ſed tantũ ex cõdecentia, quod meritũ

Meritū congrui,meritū impropriè dictum. congrui appellant. Ex cōdecentia enim Deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, præcurſorē ſuum: uel ſeipſum nobis promiſit, dicens: Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnū cœlorū. Et iterum: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnū Dei: Et alibi: Vt omnis qui credit in eum, nō pereat, ſed habeat uitā æternā.

Matth. 3. Marci. 1. Iohan. 3. Roma. 4 Simile. Aug. ad Boni. cōtra pe. 1. Thes. 2. 1. Pet. 1 Roma. 3 Roma. 8.

Quod ſi meriti uocabulū proprie accipias, ne fides quidem (quā iuſtificare dicimus) iuſtificationē meretur, ſed tantum impetrat & accipit: accipit quidē, quod nemo aliter apprehendat ſibi remitti peccata, niſi credens Deum ſibi propter Chriſtū non imputare peccata. Iuſtificationem ergo aliter mereri non uidemur, quā mendicus eleemoſynam meretur accipere, qui oblatam nō recuſat, ſed accipit. Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iuſtificationē, alioqui gloriantē retundet Apoſtolus: Quid habes quod non accepiſti? fides enim qua iuſtificaris gratis tibi data eſt. Nec fruſtra Apoſtolus utrunq; dixit: Iuſtificati per fidem, & iuſtificati gratis per gratiam. Gratis enim ideo dixit, ne fides ipſa ſuperba ſit, ne dicat ſibi: Si ex fide iuſtificati, quomodo gratis? ne ſuæ dignitati quid tribuat: ſed hoc tantum ſuum eſſe agnoſcat, accipere indebitam miſericordiam, et iuſtificationem.

Aug. lib. retract. 28. Roma. 4

Hanc gratiā præuenientē, & iuſtificantem quidam appellant beneficium Chriſti, quo liberatur liberum arbitrium, & uoluntas præparatur ad faciendū bonū. Quidam uero gratuitam imputationē iuſtitiæ ſeu acceptationem, quod uidelicet iuſti reputemur propter Chriſtum: & deinde placeat noſtrum opus ſeu inchoata obedientia, etſi perfecte (donec in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non ſatiſfaciat. De hac ſcriptum eſt: Non irritam facio gratiam Dei.

Galat. 2.

Nam ſi per legẽ iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Et iterum, Euacuati eſtis in Chriſto, qui in lege iuſtificamini à gratia excidiſtis. Item, ſi autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia non eſt gratia. Itidem, Ei autẽ qui operatur, merces nõ imputatur ſecundũ gratiã, ſed ſecundum debitum. Ei autem qui non operatur, credenti autem in eũ qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam. Galat. 5. Roma. 11 Roma. 4

HAnc autẽ gratiã iuſtificantem uoluntas noſtra (ut ſupra diximus) comitatur, ac ueluti pediſſequa ſubſequitur, non quidẽ temporore, ſed cauſa tantũ & natura. Voluntas enim in iuſtificatione noſtra, gratiæ quodãmodo cooperatur, ſic ut iuſtificatio noſtra ſine uoluntate & cõſenſu accipiẽtis nõ perficiatur, Exẽplo res fiet perſpicacior, Oculus ſolẽ uidere non poteſt, niſi ſolis lumen oculũ præueniat ut uideat. Interdiu tamẽ ſole lucente (qui ſuper omnes oritur) libera eſt intuitio, hominiq; liberũ eſt oculos claudere ne ſolis lumẽ admittat, aut aperire ut recipiat. Haud ſecus impio liberũ eſt, pręueniẽte ſe diuinę illuminationis gratia à peccato reſurgẽdi, eã accipere uel nõ accipere, Deo præueniẽti, & per bonũ cogitatũ ad pœnitentiã excitãti, dare uel negare cõſenſum, uelle uel nolle pœnitere. Nõ.n. (ut ſæpe diximus) in caſu primi hoĩs uolũtate ſpoliati, ſed uolũtatis ſanitate priuati ſumus, Natura quæ erat bona, qualitate facta eſt mala, Et ille animi motus, qui nunq̃ poteſt ſine aliquo eſſe amore; hoc eſt, ſine aliqua uolũtate nõ ꝑdidit appetitũ, ſed mutauit affectũ, id recipiẽs deſiderio, quod debuit refutare iudicio. Quẽadmodũ in grauiter febricitãte uis appetendi non extinguitur, ſed deprauatur, adeo ut febricitans tantũ noxia appetat, ſalutaria autẽ, donec ſanetur ap-

Aug. de ſpũ & lite.

Simile.

Iohan. 1

Amb. de vo. gẽt. li. 1. c. 3

Simile

petere non ualeat,Quem etiam ſanari non poſſe conſtat niſi medico a noxiis dehortanti obtemperet, illiq; appetitum ſuum corrigendum præbeat,atq; interim donec ſanetur,etſi ſalutaria nondũ appetat,appetere tamen ſe poſſe cõcupiſcat. Eodem modo,*etſi uoluntas hominis ante iuſtificationem deprauata ſit,uolendi tñ uim non amiſit,quod nihil tam ſit in* poteſtate voluntatis,*quàm ipſa voluntas ſeu ipſum velle.* Et *quid tandem aliud eſt* voluntas, *niſi animi motus,cogente nullo ad aliquid nõ admittendum vel adipiſcendũ.Ergo etſi niſi a cœleſti medico præuenta & edocta fuerit bonũ* velle,*aut etiã* Deo *præuenieñti, ſine gratia* Dei *aſſentiri nõ poſſit,tamen quis nõ uidet hoc uoluntatis eſſe, ut aſſentiatur?* Itaq; velle *pœnitere velle reſipiſcere* velle *accipere remiſſionem peccatoꝝ,nõ eſt a ſola voluntate,ſed illud nobiſcũ operatur dñs,dum ĩmutando maleuolam uoluntatẽ,eã facit beneuolam,& ſuæ* voluntati *cõſentientẽ.* Vnde *voluntatẽ quidẽ noſtrã* Deus *immutat,& ſic operatur in nobis velle, ſed tñ quia voluntas inuita mutari nequit,*Deo *cooperatur dum ei cõſentit.*Ex *quibus cõſequitur, hominẽ iuſtificari nõ poſſe,niſi voluntas noſtra* Deo *iuſtificãti ac ſanãti accedat,&* Dei *iuſtitiã per fidẽ accipiat. quãobrem ſcite dixit Auguſtinus:qui fecit te ſine te,nõ iuſtificat te ſine te.qui fecit neſciẽtem(nõ.n.adhibuiſti aliquẽ cõſenſum ut te faceret* Deus,*qui nõ eras anteq̃ fieres)iuſtificat nõ niſi uolentẽ.Iuſtificat,inq̃,ipſe te ſua iuſtitia,non tu te iuſtificas,etſi* voluntate *iuſtificãti accedas.Itaq; totum* Deo *recte aſcribitur,qui uoluntatẽ noſtrã (quã creãdo nobis impertiit) gratia ſua præuenit,et excitat torpeſcentẽ, ut lapſum ſuũ norit,poſtea corrigit nolentem ut reſurgere*

Aug.lib.retract.

Aug.de duabus anim.

Vide ber.de lib.arbi.

Aug.de uer. apoſto. ſer. 15

Aug.de duabus anima.

uelit, poſtremo adiuuat uolentem ut reſurgere poſſit, et ſic ſalus noſtra Dei gratuitum eſt donum. Quia tamen non fit ſine uolūtatis noſtræ aſſenſu, ex gratuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo repoſita eſt nobis corona iuſtitiæ, non noſtræ, quia quum bona uoluntas noſtra, ex qua omne meritū pendet, nobis principaliter a Deo ſit, nos autem ad peccandū tātum ex nobis ualeamus, idcirco nullo bono (tacemus cœleſtii corona) digni ſumus. Sed repoſita eſt nobis corona iuſtitiæ Dei, qua iuſtū eſt ut reddat, quod reſipiſcētibus promiſit, non quidē ex debito, ſed ex gratia.

Roma. 1

2. Timot. 4

Aug. in prolog. ſ. ſal. 3 1

SVpereſt ut de gratia ſubſequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apoſtolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Poſtquam itaq; per gratiam iuſtificantem (quæ eſt gratia gratis data) hominis uoluntas ſanata, & a captiuitate (qua facta eſt ſerua peccati) liberata eſt, abſit ut iam ſecuram ſe putet, & poſt hac ſe non indigere Dei gratia ad concupiſcentias tentationesq; uitandas, & operandum bonum exiſtimet: Quinimo, nemo uel baptiſmatis uel pœnitentiæ gratia renouatus, idoneus eſt ad ſuperandas diaboli inſidias, & ad euincendas carnis cōcupiſcentias, niſi per continuū & quotidianum adiutorium Dei perſeuerantiā bonæ conuerſationis acceperit. Nam q̄uis hominem a præteritis redemerit ille peccatis, tamen ſciens hominē iterū poſſe peccare, ad reparationem ſibi multa ſeruauit, quemadmodum poſſit illum, & poſt iſta corrigere, quotidiana illi præſtans remedia, quibus niſi freti confiſiq; nitamur, nullatenus humanos uincere poterimus errores. Neceſſe eſt enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterū non adiuuante uincamur. Er-

De gratia ſubſequēte.

Roma. 6

Vide epi. cō cilij Aphri. ad inno. & rurſus Inn. ad eoſdem. Item cōcil. Meleuit.

Ex concil. Meleui. & carthagine.

go quicunq; dixerit, gratiam Dei, qua iuſtificamur per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum, ad ſolam remiſſionem peccatorum valere, non etiam poſtea neceſſariam eſſe ad adiutorium vt amodo non comittatur, anathema ſit. Item, quiſquis dixerit, eandem gratiam Dei per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrũ, propter hoc tantum nos adiuuare ad nõ peccãdum, quod per ipſum nobis reueletur, & aperiatur intelligentia mandatorũ, vt ſciamus, quid appetere quid vitare debeamus, non autem per illam nobis & affectum præſtari, vt quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; valeamus, anathema ſit. Vtrunq; enim eſt donum Dei, et ſcire quid facere debeamus, et diligere vt faciamus,
2. Ioh. 3.4 ſicut enim de Deo ſcriptum eſt: Qui docet hominem ſcientiam. Ita ſcriptum eſt etiam: Charitas ex Deo eſt. Et iterũ: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſan-
Roma. 8 ctum. Item: Quicunq; dixerit, ideo nobis gratiam iuſtificationis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius poſſimus implere per gratiam, tanquam etſi gratia non daretur, non quidem facile, ſed tamen poſſimus etiam
Iohan. 15 ſine illa implere diuina mandata, anathema ſit. Nam quum dñs de fructibus mandatoꝝ loqueretur, non dixit, ſine me difficilius poteſtis facere: ſed, ſine me nihil poteſtis facere.

Hiero. cõtra Pela. to. 2. 1 2

ADdenda ſunt, vt hæc illuſtriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema ſit, Si quis dixerit, Deum impoſſibilia præcepiſſe. Alteꝝ, qui dixerit, nos poſſe mandata Dei implere ſine gratia, anathema ſit. Lex ergo
Oratio gratię teſtimonium. poſſibilis eſt, ſed per gratiam. Vnde et poſt iuſtificationem, gratia voluntati accedere debet vt lex impleatur. Cuius clariſſima teſtificatio in eccleſia oratio eſt. Ad quam recon

ciliati per ſcripturas veteris, & noui teſtamenti, quam maxime frequentandam, & nunquam intermittendam inuitantur & prouocătur. Quum enim in oratione dominica oramus. Ne nos inducas in tentationē, hoc eſt, vt peccatorum tentationē ſuperare poſſimus, vel vt ſpiritus Dei (vnde pignus accepimus) adiuuet infirmitatē noſtram, quāuis eoipſo liberum nō diffiteamur arbitriū, tamen fatemur eius poteſtatem non ſufficere, niſi adiuuetur infirmitas. Diſtinguenda eſt lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet, niſi eſſet voluntas, quis enim ſtatuæ quid iuſſerit: Nec gratia iuuaret, ſi ſat eſſet voluntas. Iubetur vt habeamus intellectū, vbi dicitur: Nolite eſſe ſicut equus & mulus in quibus non eſt intellectus, & tamen oramus ut habeamus intellectū, quū dicimus, Da mihi intellectū vt diſcā mandata tua. Iubetur vt habeamus ſapientiam, quum dicitur: Stulti, aliquando ſapite, & tamen oratur, vt ſapientiam habeamus, vbi dicitur: Si quis autem veſtrū indiget ſapientia, poſtulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & nō improperat, et dabitur ei. Iubetur vt habeamus cōtinentiam, quum prohibemur concupiſcere, & tamen oratur, vt continentiam conſequamur. Quum ſcirem (inquit Sapiens) quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det, et hoc ipſum erat ſapiētia ſcire cuius eſſet hoc donum, Adii dominum & deprecatus ſum eum. Poſtremo, ne nimium ſit longum cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dicitur: Declina a malo: & tamen oratur, vt non faciamus malum, vti apud Apoſtolum legimus: Oramus autem ad dominum, ne quid faciatis mali, Iubetur vt faciamus bonū, vbi dicitur: Declina a malo & fac bonum: & tamen oratur, vt

Lucæ. 18
Roma. 8.
Lex. iubet, gratia iuuat.
Pſal. 31
Pſal. 118
Iacobi. 1
Exodi. 20
Deut. 5
Roman. 7
Sap. 8
Pſal. 36
2. Cor. 13
Pſal. 36.

Coloſſ. 1 *faciamus bonum, quū dicitur. Non ceſſamus pro uobis orantes, & poſtulantes, vt ambuletis digne Deo in omni opere & ſermone bono. Sicut ergo agnoſcere debemus libertatem voluntatis, quum hæc nobis præcepta videmus. Ita agnoſcere debemus gratiam, quum eadem petere debeamus. Atq; ideo verum eſt, gratiam non tollere liberum arbitrium, ſed magis ſtatuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, ſed magis ſtatuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quod ſanet & adiuuet) præſupponit, ſicut medicina ægroti voluntatem, medicinam non auerſantem. Et fides propterea a Deo datur, vt per fidem gratiam qua legem impleamus impetremus, & quod impoſſibile erat legi, per fidem in Chriſtum obtineamus.*

Gratia non tollit liberū arbi. ſed magis ſtatuit. Roma. 3 Roma. 8

Obiectio Galat. 5

SEd dices, Si lex poſſibilis eſt per gratiam, oſtēde ergo hominem qui gloriari poſſit, ſe in hac uita (q̄diu caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum) perfecte legem implere, ſeq; ſine peccato eſſe, Reſpondemus, hæc duo non pugnare nempe, nō inueniri hominē in hac vita ſine peccato, et tamē fieri poſſe per adiutoriū gratiæ ſpiritus Dei, vt inueniri poſſit quis ſine peccato (quod eccleſia in virgine matre uſu veniſſe etiam aſſerere non dubitauit) multa enim ſunt, quę fieri poſſent, quæ tamen non ſiunt, Oratorem deſcripſit Cicero, qualem nemo hactenus potuit commoſtrare, nec tamen ſic deſcripſit, vt impoſſibile ſit talem fore: Sic etſi nemo ſit in hac vita qui audeat dicere, ſibi non neceſſariā precationem oratiōis dominicæ, Dimitte nobis debita noſtra, vel ſe non habere peccatum, ne (diuo Iohanne apoſtolo teſte) ſeipſum decipiat, & veritas in eo non ſit, tamen id ut fiat quādiu viuimus, ſedulo conandum atq; poſcendum eſt. Tolera-

Dilutio.

Nemo in hac uita ſine peccato.

1 Ioh. 2

biliter in id quiſq; fallitur, nec diabolica impietas, ſed error humanus eſt, elaboranda et optanda affirmare, etiã ſi quod affirmat non poſſit oſtendere. Id enim credit fieri poſſe ꝙ *certe laudabile eſt velle. Quod autem idem Apoſtolus eadem epiſtola dixit: qui natus eſt ex Deo non peccat. Intelligendum eſt, eatenus quatenus ex Deo natus eſt, & in charitate manet, & ſecũdum charitatem operatur, nõ peccat, Charitas enim non agit perperã, ſed auget et perficit eam natiuitatem quæ ex Deo eſt, minuitq; ac conſumit cupiditatem, quæ ex Adam eſt. Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quãdiu eſt in membris noſtris, lege quadã ſua repugnat legi mentis, quo fit vt nemo (quantũuis pius) ſit qui non cogatur queri ſe longe a perfectione legis abeſſe, ſuoſq; conatus indies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Chriſtus ad tres illos diſcipulos dixit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autẽ infirma. Aliud eſt ſine peccato, aliud ſine crimine viuere aliud ambulare in omnibus iuſtificationibus dñi ſine querela, quod de Zacharia et Eliſabeth legimus, aliud in nullo labi vel infirmari. Vixit Zacharias ſine querela, ſed nõ vixit ſine peccato. Sacerdos. n. erat at omnes ſacerdotes tunc neceſſe habebãt ex lege, primitus pro peccatis ſuis offerre ſacrificiũ, deinde pro populo. Peccati appellatione omnis humanus lapſus, omne vitiũ venit ſed* ꝙ *in querelã venit, non qualecunq; etiã tentationis humane vitiũ, ſed graue peccatũ eſt. Homines itaq; pii, etſi ſentiant imperfectionẽ ſuam, & pugnã illam internã carnis, et ſpiritus qua fit vt ſpiritus per carnẽ remoratus nõ adimpleat legem, tamẽ quum carnis deſideriis nõ obediunt, nec exhibẽt mẽbra ſua arma iniquitatis peccato poſſunt dice-*

In epiſt. Aure. ad Inno.
Obiectio
1. Iohan. 3
Dilutio.
1. Cor. 13
1. Iohan. 4
Roma. 7
Matth. 26
Lucæ. 1
Aure. Aug. ad Inno.
Idem de tẽpore ſer. 49
Hebr. 5
Peccatũ qd ſignificet.
Gala. 3. 5

Roma.7 *re, Iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me pec-catum, hoc eſt, ſpiritualis quidē, & internus homo ad per-fectionem legis contendit, ſed peccatum inhabitãs (nimirũ inteſtina illa cõcupiſcendi uis, quę perpetuã ſedem in mem-bris noſtris, dum uixerimus habet) perficere nõ ſinit. Vel-le quidem adiacet mihi, perficere autem bonum non inue-*

Ibidem. *nio.* Nihiloſecius *tamen imperfecta illa obedientia & ope-ra noſtra adiuta per gratiam ſubſequentem, etſi legem nõ adimpleant, tamen Deo placent, non quidem propter di-gnitatem uoluntatis, ſeu operis noſtri, ſed imputatiue per*

Roma.8 *gratiam. Poſtq̃ enim Deus per gratiam iuſtificantem nos recipit in filios, & cohæredes Chriſti, idq; per fidem, fit ut poſtea opera noſtra tanq̃ filiorum, & reconciliatorũ in fide & timore filiali facta, licet nõ admodum perfecta & abſo-luta, Deo placeant, quia iam placent perſonæ per Chriſtũ, ex cuius perfectione noſtrã imperfectionē ſupplemus, ſu-*

Ephe.5 Iohan.1 1.Cor.1 Roma.8 *mus enim mēbra corporis eius ex carne et oſſibus eius, De plenitudine eius omnes accipiētes & iuſtitiã eius noſtram faciētes. In quam ſententiã dixit Apoſtolus: Nihil ergo nũc damnationis eſt iis qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecun-dum carnem ambulant. Nã ut ſubiicit, Deus filiũ ſuũ mittēs in carnem, pręſe ferētem ſimilitudinem peccati, de pecca-*

Chriſtus ap-pellatur pec-catum.i.ho-ſtia pro pec-cato. Galat.3 *to peccatum damnauit, eũ enim qui peccatum nõ nouerat, pro nobis fecit peccatũ, id eſt, hoſtiã pro peccato, non alia ratione quã ut iuſtificatio legis, id eſt, quã lex promiſit, im-pleretur in nobis, & ut a maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis q nõ permãſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea) liberaremur. De maledicto enim legis p Chriſtum redimimur, qui pro nobis factus eſt*

eſt maledictum, in Chriſto manentes, p Chriſtum (qui ſolus Eſaie.53
legem impleuit) legē imputatiue implemus, ſi tamē non ſe- 1.Iohan.3 1 Pet.2.
cundum carnem ambulauerimus, id eſt, et ſi plerũq; carnis Roma.8
cupiditates & illecebras perſentiſcamus, illis tñ nullis con-ſenſum præbeamus, nec ſecundũ carnis deſideria ambule-mus, ut ex reliqua infirmitate, innitētibus nobis ſuper Chri-ſtum, nihil damnationis ſit timēdum quod Chriſtus uim & tyrãnidem peccati eneruauerit, ut amodo in nobis mortem operari nõ poſſit, niſi rurſus a Chriſto declinantes per con ſenſum in illud ruamus. In ſumma ſtatuēdũ eſt, nos per gratiam Saluatoris in hac quidem uita proficere, deficiente ſcilicet ſenſim cupiditate, & creſcente charitate, per ſubminiſtrationem ſpiritus ſancti. Sed perfici demũ in illa uita futura, quũ cupiditas tota extinguetur & charitas cõplebitur.

Vis peccati per Chriſtū euacuata.

1.Cor.13

DIcitur autem hæc gratia ſubſequens ſeu cooperãs comitari uoluntatem noſtram. Quod uoluntas noſtra per gratiã iuſtificantem, iam nacta ſit aliquam libertatem repugnandi infirmitati ſuæ & bene operandi, nõ quidem iam timore pœnæ, ſed amore Dei & iuſtitiæ quũ iam adiuuetur a ſpiritu ſancto, quem in iuſtificatione Deus nobis impertit, & per eundem charitatem in cordibus noſtris diſfundit. Proinde in reconciliatis ſeu iuſtificatis uoluntas in piis actionibus otioſa non eſt, quod impii Manichæi uolebant, qui uoluntati nullam actionem tribuebant, ne quidem adiuuãte ſpiritu ſancto, perinde atq; nihil intereſſet inter uoluntatē & ſaxũ. quę hęreſis hac tēpeſtate renouata, multis pręcipitio fuit. quinimo Paulus apoſtolus, quemadmodũ ubiq; gratiã Dei & ſpiritus ſancti auxilium q̃maxime amplificat, ita ſimul & acuit diligētiam noſtram, iubēs caue-

Gratia ſubſequēs comitatur uoluntatē noſtrā

Roma.5

Manichæi.

Tot.epi. ad Rom & ad Gala. 2.Cor.6

re,ne fruſtra vel in vanum gratiā Dei accipiamus,ſed pro noſtra virili adiuuāte gratia indies proficiamus,& ſemper in anteriora nos extendamus. Quod facientibus Deus auget dona ſua in nobis,negligentibus vero etiam prius collata dona rurſus adimit. Quemadmodum docet parabola euangelica de negotiatoribus.quamuis autem omnia opera piorum Dei ſint dona,ex quibus magis Deo debitores ſumus q̃ ipſe nobis,ipſe eſt enim qui operatur in nobis nō tantum velle,ſed etiam perficere pro ſua bona voluntate, & qui præparauit opera bona,vt in illis ambulemus. Nihilominus tanta eſt Dei benignitas, vt quod ipſe poſt iuſtificationem operatur in nobis, idipſum nobis propter ſolū illum conſenſum noſtrum, et bonam voluntatē quam adhibemus, non tamen abſq; eo,in meritū imputet.Et ad hoc donat nobis(nullis meritis præcedentibus)fidem iuſtificantē,vt principium poſſit eſſe meritorum. Datur ſiquidem vnicuiq; ſine merito vnde tendat ad meritum,et datur ante ullum laborem,unde quiſq; mercedem accipiat ſecundum laborem,ſicut dicit Apoſtolus:Vnuſquiſq; autem propriā mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem, Dei enim ſumus adiutores,Dei agricultura eſtis,Dei ædificatio eſtis. Exemplo res fiet dilucidior.Ex terra ſterili nemo fructum expectat, ſed terra iam bene culta & imbre fœcūda,habet quod ab ipſa expectetur,iaciturq; in eam ſemen,non ob hoc ut ipſum ſolum maneat,ſed ut fructum afferendo multiplex atq; numeroſum ſit. Terram uero iam facientem fructum ſuum laudamus,atq; illi omnem prouentum propemodum acceptum ferimus.Itidem, dominus habens ſeruum & inutilē & frugi,utriq; pecuniæ pondus credit,ut in eo ambo operentur.

Philip.3
Matth.25
Marci.4
Luca.8
Amb.de uoca.gent.lib.2.c.2
Bern.de annun.ſer.1
Philip.2
Ephe.2
Amb.de uoca gē. lib.1 cap.9
1.Cor.3
Simile.
Amb.de uoca.gen. Lib.2.cap.2
Iohan.12

Ille

ille deſidioſus recōdit pecuniā domini ſui & nullū fert fru ctum. Hic ponit pecuniam domini ſui ad vſuram ut lucretur duplum. Dominus etſi ſeruo frugi nihil magis debeat quam alteri, quod uterq; ſit ſeruus & obligatus ex debito operari; item, licet ſeruus frugi nihil de ſuo, ſed tantum pecuniam domini ſui ad uſuram ponat. Nihiloſecius tamen, quia hic ſeruus voluntati domini, voluntatem ſuam accommodauit, & peculio cōcredito bene uſus fuit, dominus eundem perinde cōmendat ac collaudat, ac ſi de eo optime meritus fuiſſet: Euge (inquiens) ſerue bone, & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cōſtituam, intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera noſtra poſt iuſtificationem meritum ſuum, habent dignitatem ſuam, quā mutuantur ex gratia, non habent ex ſeipſis, Deus enim ex ſumma miſericordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, illisq; ingentem mercedem repromittit ac perſoluit. Quamobrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati ſeu iuſtificati Deus imputat, recentiores meritum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, ſed ex gratia Dei & merito Chriſti, quo niſi opera noſtra bona ſuſtentarētur, ne tantillum quidem ualerent, De plenitudine enim eius (ut ſępe diximus) nos omnes accepimus, Niſi enī ille nobis meruiſſet, nos omni merito uacui eſſemus. Condigni uero uocabulum ex quibuſdā ſcripturę loquutionibus & tropis uſurpatū eſt, ueluti dignus eſt operarius mercede ſua. Itē, inuenit eos dignos ſe. Itē ambulabūt mecū in albis, quia digni ſunt, Apoc. iii. Et Coloſſ. i. Vt ambuletis digne Deo. Et iterum: cum gaudio agentes gratias Deo patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Itaq;

Matth. 25

Matth. 5

Meritum cō digni cur ita dictum.

Iohan. 1
Eſa. 93. 64
Tit. 3

Matth. 10
Lucæ. 10
1. Timo. 5

meritum bonorum operũ poſt iuſtificationem non eſt atte- nuandum, ſed modis omnibus amplificandũ, quẽadmodum
Mat. 5. 6. 7 Lu. 6 *vbiq; facit Chriſtus & apoſtoli. Sed hoc uidendũ, ne meri-*
1. Corint. 3 Galat. 6 *ti cauſam nobis aſcribamus, ſed Deo. Noſtrũ enim eſt tantũ aſſentiri, & Dei ductibus obſequi, ſed hinc ex debito nihil repoſcere poſſumus, quemadmodũ Chriſtus ait: Quũ feceritis omnia quę præcepta ſunt uobis, dicite: Serui inutiles ſu*
Lucæ. 17 *mus, omnia quæcunq; debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc uoluntatẽ noſtram Deus) modo omnẽ boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, ut uideatur agnoſcere ſe ex debito teneri, Deus iubet, ut operemur opera digna ſe. Nos uero orare conuenit, ut Deus, & nos, & opera*
Aug. li. quinqua. homil. homi. 14 *noſtra digna faciat promiſſionibus Chriſti. Et ut beatus Auguſtinus ait: Noſtrũ eſt gratias agere dño, & ſaluatori noſtro, qui nos nullis pręcedẽtibus meritis, uulneratos curauit, & inimicos recõciliauit, et de captiuitate redemit, de tenebris ad lucẽ reduxit, de morte ad uitã reuocauit, & humiliter cõfitentes fragilitatẽ noſtrã, illius miſericordiã depre-*
Pſal. 58 *cemur ut quia nos, ſecũdũ Pſalmiſtã, miſericordia ſua præuenit, dignetur in nobis non ſolũ cuſtodire, ſed etiam augere munera uel beneficia ſua, qua ipſe dignatus eſt dare.*

POſt omnia iſta Dei & Chriſti beneficia, quę nobis in hac lachrymarum valle exulibus impertit, quid reſtat
Corona iuſtitiæ cur dicatur. *niſi corona iuſtitiæ? Vita utiq; poſt hanc uitam ſempiterna*
Aug. de uer. apoſt. ſer. 2 *& beata. Sed ne exiſtimes hanc dici iuſtitiæ coronã, q̃ tuæ iuſtitiæ, tuis uirtutibus ob earum dignitatẽ debeatur. Sed co-*
Pſal. 3 *rona iuſtitiæ appellatur nõ noſtræ, ſed Dei. Iuſtitia Dei ad eum modum dicitur, ſicuti dicimus: Domini eſt ſalus, nõ qua ſalus eſt dominus, ſed quam dat eis, quos ſaluos facit, ſic &*

Dei gratia per Chriſtum dominum noſtrum iuſtitia Dei dicitur, nõ qua iuſtus eſt dominus, ſed qua iuſtificat eos, quos iuſtos facit, Huius iuſtitiæ, nempe Dei, non ſuæ, coronã repoſcit Paulus. ſed uide qua præſumptiõe repoſcat: Scio (inquit) cui credidi & certus ſum, quia potens eſt depoſitum, meum ſeruare. quia credidit promittẽti, fideliter promiſſum repetit, ſuum depoſitũ, Dei promiſſum appellãs, promiſſum quidem ex miſericordia, ſed iam ex iuſtitia perſoluendum. Iuſtum quippe eſt, ut reddat quod debet, debet autem quod pollicitus eſt. Et hæc eſt iuſtitia (de qua præſumit Apoſtolus) promiſſio Dei. 2. Timot. 4 Depoſitum: Pauli ẽ promiſſio dei.

HAbes (ut ſperamus) ſummatim, q̃d de gratia dei, quid de noſtræ uolũtatis uiribus te ſentire oporteat. Principio enim oſtẽdimus quid gratiæ appellatione cõtineatur. Deinde docuimus, nos quicquid ſumus, hoc totũ gratiæ Dei debere, atq; adeo hominẽ ſe totum bis, Deo debere, ſemel ꝙ ab eo in creatione, totũ eſſe, viuere, ſentire, ſapere, & intelligere gratis acceperit. Secundo, ꝙ perditus, gratuita Dei beneuolentia requiſitus, ſibi redditus fuerit. Poſt hæc oſtẽdimus eam gratiã, id eſt, fauorẽ illum Dei, quẽ erga genus humanum perditũ exhibet (licet quod ad Deũ attinet una ſit) propter diuerſos tamen effectus, & ſecundum eum modum quo a nobis accipitur, uel non accipitur multiplicem eſſe, nempe incitantem, iuſtificantem, cooperantem & perficientem. Aut ſi mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem, & coronantem, quas ſpecies Pſaltes recolens, ſeipſum excitat, piẽtiſſime canẽs: Benedic anima mea dño, et noli obliuiſci omnes retributiões eius. quas retributiões? qui propitiatur (inquit) omnibus iniq̃tatibus tuis. Vides gratiam Epilogus. Homo bis ſe debet deo. 1 2 Aug. de uer. apoſt. ſer. 2 Pſal. 102

anteuertentem, & iuſtificantem, quæ datur in baptiſmo, Quid deinde? qui ſanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem & medentem infirmitati noſtræ. Denique poſt redemptionẽ ab omni corruptione, quid reſtat niſi corona iuſtitiæ? Nec hãc tacet Pſaltes, eandem non ſuis mentis, ſed Dei miſericordiæ tribuens. qui redimet (inquit) de corruptione vitam tuã, qui coronat te in miſericordia &
Roma.6 miſerationibus, quemadmodũ & Apoſtolus ait: Gratia Dei uita æterna. Rurſus: Habes, quid viribus uoluntatis tuæ & ante & poſt iuſtificationem tribuere debeas, nempe voluntatem in externa iuſtitia, quæ iſagogica eſt, aliquid poſſe,
Amb. lib. 2. de uoc. gen. ſed in interna, quæ ſalutem operatur, omnino neceſſarium eſſe, ut gratiã uolũtati nectamus. Nã (ut fuſiſſime diximus)
Iohan. 1 ipſa gratia hoc in omni genere medendi atque auxiliandi agit, ut in eo, quem uocat, primam ſibi receptricem & famulam donorum ſuorum præparet voluntatem, quod uirtus nolentium nulla ſit, nec poſſit aſſeri fides vel ſpes, uel charitas
Ber. de lib. arbit. eis ineſſe, quorum bonus conſenſus ab his alienus eſt. Et ut animus nihil uirtutis capit, niſi radium veri acceperit luminis, Ita gratia nihil ei quem vocat, cõfert, niſi prius oculos in eo aperiat uoluntatis. Habes item quid de merito ſentire debeas, & quod ſit illud cõgrui, & condigni meritũ. Bre-
2. Cor. 3 Philip. 2 uiter, hoc ſolum eſſe liberi arbitrii meritum, quod cõſentit. Nõ quidẽ quod uel ipſe cõſenſus (in quo omne meritũ conſiſtit) a Deo nõ ſit, quod ne cogitare quidem (quod minus
1. Corint. 3 eſt q̃ cõſentire) quid ex nobis poſſimus, ſed quod is cõſenſus nõ fiat ſine nobis, ob quem etiã coadiutores Dei, cooperatores ſpiritus ſancti, & promeritores regni, in ſcripturis appellamur, nimirum quod per cõſenſum, utique uolũtariũ diui

næ uoluntati coniūgamur, Deniq; habes, quid nobis, quum hęc gratię beneficia intra nos uel nobiſcū agitari ſentimus cauēdū ſit, Nēpe ne hæc noſtræ uoluntati tribuamus (quæ infirma eſt) aut Dei neceſſitati (quod Deus nulla neceſſitate teneatur) ſed ſoli gratię (qua Deus plenus eſt) quod ipſa ſit, quæ liberū excitat arbitriū, quū ſeminat cogitatū: ſanat, quū immutat affectū, roborat ut perducat ad actum, ſeruat ne ſentiat defectū, & tādē coronat, ut nos gloriæ ſuæ participes efficiat. Nō habes exēplum illuſtrius, q̃ uirginis glorioſæ, quę etſi p angelum gratia plena et futura mater filii altiſſimi pronūtiaretur, inde tamen ſe nequaq̃ extulit, ſed totā ſe deo ſubmittens, totū diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiēs) exultat ſpiritus meus in Deo ſalutari meo, quia reſpexit humilitatē, & paruitatē ancillæ ſuæ, & ex hoc, nō ex meis meritis, beatā me dicēt omnes generationes, Quia fecit mihi dn̄s magna qui potens eſt, & quæ ſequuntur. Itē, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum uerbum tuum. Matth. 26 Ioh. 9 Effectus gratiæ. Lucę. 1

His vero recte perceptis, facile eſt occurrere impiis & præfractis illis hominibus, qui ut ſuæ impœnitentiæ, & iuſtę dānationis cauſam in Deū tranſferant, uerbis ſcripturę perperam abutūtur, cauſantes ſe neceſſitate quadam adactos peccare & perire, quod nō ſit neq; uolentis neq; currētis, etc. Adeo enim uerba iſta apoſtolica eorū impiæ ſententiæ nō ſuffragantur, ut eādem etiā planè refellant. Neq; enim Paulus hac ſentētia homini uel uoluntatē, uel illius conatus adimit, neq; nullius eſſe momenti aſtruit, imo utraq; homini quodāmodo permittit, ſed docet uoluntatem noſtrā ad bonū penitus inutilem, & imbecillem, & curſum omnino inefficacem eſſe ſine gratia Dei miſeren- Diluitio obiectionum ex eo loco, non eſt uolentis &c. Roma. 9

tis. Eſſet itaq; impiorũ excuſatio longe apparẽtior, niſi Paulus tantus eſſet in amplificanda gratia: Haberent enim impii, quod ſemper quererentur de ſua imbecillitate, niſi conſtaret Deum ſemper paratũ eſſe, ad infirmitatẽ noſtrã per gratiam ſuam ſubleuandum, modo ipſi inſpiranti obedire, ac iuſtificãti ac adiuuãti cõſentire, & obſequi uelimus. Propterea totam percurrentes ſcripturã, dur iorẽ cẽſuram nuſquam reperiemus quam repudiatæ gratiæ, Pſal. 18. quem diuus Petrus de Iuda traditore exponit. ſic legimus: Et dilexit maledictionẽ & ueniet ei, & noluit benedictionẽ, & elongabitur ab eo. Et Chriſtus deplorans Hieroſolymorum perditionẽ, ita loquitur: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties uolui cõgregare te, quẽadmodũ gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti. Itidẽ Paulus ad Romanos: Et quia non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum. Item ad Iudæos: Vobis oportebat primũ loqui uerbũ Dei, ſed quoniã repellitis illud & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gẽtes. Atq; hæc eſt illa cenſura in ſcripturis, quæ ubiq; Iudæos grauiſſime premit, quẽadmodum diuus Stephanus dixit: Dura ceruice & incircũciſis cordibus, & auribus, uos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres ueſtri, ita & uos. Nihil ergo mirum, ſi ille peccato demerſus ſuccumbat, hic reſurgat, hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, ſed apprehenſæ dexteræ ductu & tractu, è peccatorum fecibus emerſit. Ille uero diuinæ gratiæ dexteram ſedulo oblatam ac nunquam ſubtractam apprehendere neglexit, & ſic in peccatorũ luto defixus remãſit, ambo in peccati ſueã corruerũt;

Nulla durior increpatio quàm repudiatæ gratiæ.

Pſal. 18.

Acto. 1.

Matth. 23.

Roma. 1.

Acto. 13

Acto. 7

Simile.

ſed hic funem gratiæ Dei demiſſum apprehendit & mordi cus tenuit, & extractus eſt, ille funem Dei demiſſum apprehendere neglexit. Itaꝑ miſer in peccati fouea periit, non neceſſitate abſoluta coactus, ſed ſua uoluntate, ſuoq; malo.

NEc habent impii quod cauillentur ſcriptũ eſſe, Indurabo cor Pharaonis, &c. Item, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, & cætera, & ſi quæ ſunt ſimiles in ſcripturis figurę. Certum eſt enim, eas hebraica phraſi ſignificare permiſſionem, non uoluntatẽ efficacem ſeu cogentem quemadmodũ oramus, Ne nos inducas in tentationẽ, id eſt, ne ſinas nos induci. Indurauit Deus cor Pharaonis, quod ꝑmiſerit Pharaonẽ abuti ſua uoluntate, idq; ſecundũ iuſtiſſimum iudicium ſuum, qui cor peccatoris reprobũ (quod nec patientia, nec longanimitate Dei, ad pœnitentiã emollitur, nec cõpunctione ſcinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore,) in obduratione ſua perſeuerare permittit atq́ hæc permiſſio ſeu Dei patientia magis accuſat quam excuſat impium. Vides enim quot miraculis Deus Pharaonẽ ad pœnitentiã inuitarit adeo ut fractus malis ceperit reſipiſcere, dum uocauit Moyſen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiam nũc; dominus iuſtus, & ego & populus meus impii. Verum ubi eum ſalutaris pœnitentię iterum pœnituiſſet, ac populum Dei dimittere noluiſſet, nec tot tantiſq; miraculis commotus ab eorum perſequutione deſtitiſſet, ſed uindictę cupidine cęcus, diuiſo mari ſeſe credere eſt auſus, Deus ſumma ſua miſericordia deploratę maliti; finem impoſiturus eum cum ſuo exercitu in medus oppreſſit fluctibus ut, quando ſanari non poſſet ſaltem citius interiret. Atꝗ hic diligenter intuenda eſt Dei incomprehenſibilis ſapientia

Obiectio
Exo. 4
Roma. 1
Tropus ſcripturę in verbis indurare & tradere.

Permiſſio Dei iuſtiſſima.
Roma. 1. 2.

Exod. 9

Exod. 14

Pſal. 1
Pſal. 32
ac benignitas, qui adeo malorum hominum impietatem nõ probat, ut non tantum impios illorum conatus penitus fruſtretur ſed eiſdem etiam ad bonum, et gloriam nominis ſui
Exodi. 9
(vt ita dicamus) abutatur, quod non ſiluit ſcriptura. In hoc (inquiẽs) excitaui te, id eſt, permiſi te tua voluntate impia abuti, vt oſtendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuerſa terra. Quis enim ignorat quam fuerit gloria Dei ex illo memorabili facinore, non tantum apud Iudæos ſed & gẽtes illuſtrata: vt interim Chriſti glo
1. Cor. 10.
riam & triumphum hoc facinore ſignificatum taceamus.

De pſciẽtia dei non eſt anxie diſpu tandum.

SVnt qui pleraq; inextricabilia & abſurda colligũt de infallibili Dei præſcientia, ac non ſine graui periculo infirmorum, curiòſe & temere ſophiſticantur ac diſputant, quomodo rerum cõtingentia, & arbitrii libertas, cum certiſſima Dei præſcientia ſimul manere poſſint: qui ſanè non leuiter peccant, quod homini, qui mortalis atq; adeo terra; et cinis eſt, non liceat incõprehẽſibiliũ iudiciorũ Dei abyſ
Iohan. 1
Roma. 11.
ſum diſcutere, qui enim fiet vt abſtruſiſſima illa inuiſibilis, & incomprehenſibilis Dei ſecreta comprehendat qui animæ propriæ, qua viuit, ſentit, ac intelligit vim, & naturam ſatis aſſequi non poteſt, quẽadmodũ Hieremias ait: Cor hominis eſſe prauum & inſcrutabile. Iudicia ergo Dei non diſcutienda, ſed adoranda, non diſputãda ſed iuſtiſſima cre
Prouer. 25.
dẽda ſunt, alioq; ſcrutator maieſtatis opprimetur a gloria.

Præscientia dei non obſtat rerum contingẽtiæ

PAucis tantũ indicaabimus præſcientiam Dei, rerũ contingentię non obſtare. Superius oſtendimus Deum peccati cauſam non eſſe, ſed diaboli ac noſtram voluntatem. Ergo ſi Deo nec approbante, nec cogente voluntatem primorum parentum, peccatum factum eſt, ſequitur neceſſario

peccatum nō eſſe factū neceſſitate abſoluta ſed voluntarie.
Oportet enim in hac quæſtione hoc memori ſemper mente Eccle. 15
tenere Deum ſicut uniuerſam naturam condidit, ita etiam
inter cætera cōdidiſſe hanc naturalē voluntatis vim, quæ Dono liberi
eſt arbitrii libertas, quo dono naturæ nō eſt aliud maius ex arb. nullum
cogitabile. Quum ergo voluntas noſtra ante peccatū vere præſtantius
libera fuerit, ſequitur q̧ hæc libertas eſt cauſa contingentię
humanarum actionum, licet ergo Deus præſciuerit hominē
caſurum, non tamen per hanc præſcientiam, homini natu-
rale illud donum (quod creando impertiit) ademit, aut vt Pręſcientia
ſic ageret. coegit ſeu impulit, Deus enim ita prǫuidet ac de dei non li-
terminat contingentia, vt non tollat modum agendi na- gat hominis
turæ inditum, ſed determinat actiones ſicut fiunt, Præuidit voluntatem
Deus Iudæ malam voluntatem, permiſit vt proderet Chri
ſtum, non coactus, ſed voluntarie, & decreuit quomodo Iu Pſal. 40
dam ſic voluntarie peccantem perderet, Non ergo Iudas Acto. 1
peccauit neceſſario. Quod ſi obiicias, Oportebat impleri Matth. 26. Obiectio
ſcripturā quā prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid de Iu Acto. 1.
da, & cætera. Reſpondeo, diſtinctione opus eſſe. Duplex Dilutio.
enim eſt neceſſitas, Abſoluta, quam vocamus neceſſitatem Duplex ne-
conſequētiæ, veluti neceſſe eſt Deum eſſe, Deum vnum eſ- ceſſitas
ſe, hominem eſſe animal rationale, mortale, nam hæc aliter
ſe habere nequaquam poſſunt. Alia eſt neceſſitas conſequē-
tiæ, qua neceſſario euenire dicimus, non quæ ſua natura ne
ceſſaria ſunt, ſed neceſſario ſequuntur, propter præceden-
tes cauſas, Vt, Oportebat Chriſtum pati, non neceſſitate ab Luce. 24.
ſoluta, ſed quia lapſus erat homo, nec aliter reſtitui pote- Acto. 1
rat, niſi Chriſtus pateretur, quod ita vt fieret, Deus decre-
uiſſet & quam maxime congruum iudicaſſet, Proinde ne-

ceſſario conſequabatur vt Chriſtus pateretur. Oportebat impleri ſcripturam de Iuda, Nam quum Deus præuidiſſet malam Iudæ voluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipſum per prophetam futurum prædixit.

Actor. 1.

Ex conſeruatione hominis poſt peccatum ſumma Dei benignitas oſtenditur.

V*Ide autem ſummam Dei benignitatem erga hominem, Nam quum homo voluntarie peccaſſet, mortiq́ ſe obnoxiũ reddidiſſet, tamen Deus talem naturam ſic (nõ Dei, ſed ſua culpa & vitio) corruptam non perdidit, ſed cõſeruauit, ſtatimq́; decreuit, quo remedio corruptionem hãc tolleret, & quam condidit naturam in melius reſtauraret, vt non habeant impii quod dicant, Cur Deus non perdidit Adã, & cõdidit hominẽ nouũ innocentẽ, ex quo oẽs naſceremur: hoc enim ſummæ Dei miſericordiæ & benignitati minime cõgruebat, ſed magis quod creauerat, reſeruare ac reſtaurare. Habes ergo vnde gratias agas, nõ quod ĩcuſes.*

Eccle. 15.

Ad populum ſermo moderandus de præſciencia Dei.

D*E cęteris, quę in hac planè inexplicabili materia magis ſubtiliter quam pie diſputantur ad populum concionari non conuenerit, perturbant enim imbecillium animos ac conſcientias. quanquam hoc noſſe oportet, vt nihil eſt quod impiorum mentes magis terret, quam Dei præſcientia, ita rurſus nihil eſt quod piorum animos tam conſolatur ac lætificat. Non enim oportet ſic cogitare, Si Deus me præſciuit beatum, beatus efficiar, ſin ſecus, condemnabor, indormiſciturus interim in vtranq; aurem & expectaturus quid de me faciet Deus. Sed potius ſic cogitare debemus, Deus vult omnes homines ſaluos fieri, Inſup vult, vt omnes qui credunt in Chriſtum, non pereant, ſed habeant vitam æternam. Ergo optime Deus, tibi gratias ago qui dederis mihi in corde meo certiſſimum iudicium ꝙ ſim ex numero*

Nihil magis lætificat piorum animos quam dei præſcientia.

1. Timot. 2.
Iohan. 3

eorum quos præſciuiſti, nimirum fidem in vnigenitum filiũ tuum. Quod ſi nondum viuidam hanc fidem in cordibus noſtris ſentiamus, reſtat vt auſcultemus vocanti & dicenti: Crede tantũ & ſaluus eris, & quibus erat præſcientia Dei ante hanc viuificam fidem terribilis, ea accedẽte fiet omni melle ſuauior. Propterea Apoſtolus quum præſcientiæ Dei meminit, mirum q̃ exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundũ propoſitum vocati ſunt ſancti, Nam quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filii ſui, vt ſit ipſe primo genitus in multis fratribus. Quos autẽ prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Si ſ des præd.ſtinatus fac vt perſeueres.

Acto. 16.

Roma. 8.

VT vero tandem his explicatis vnde digreſſi ſumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de vita in melius commutãda ſtatuere, veniam ſperare nõ poſſum. Nam (vt diximus) Deus nulli gratiam ſuam ſubtrahit, ſed & non petentes ac ne cogitantes quidem gratia ſua anteuertit, petentes vero prouehit, ſanat, adiuuat ac confirmat. Imputet ergo æger cui medicus præſto eſt ſibiipſi non medico, ſi eius oblatam medelam recuſans, morbo prægrauatus extinguatur.

Peccãtor nullã habet cõtra deum excuſationem.

Au. li. 8. 19. confeſ. c. 2.

CAeterũ vt hunc articulũ, qui de contritione eſt, ſemel abſoluamus. Multa ſunt (vt ex prædictis manifeſtum euadit) quæ ad verã cõtritionẽ requirũtur. Primo neceſſe eſt vt homo cõcipiat odiũ peccatorũ, nõ huius vel illius, ſed omniũ quæ Deũ offendũt. Falſam enim pœnitentiam eſſe cõſtat, quũ pluribus contẽptis, de vno ſolo pœnitentia agitur, vel quum ſic agitur de vno, vt nõ diſcedatur ab alio, Quid

Ad verã cõtritionẽ multa requirũtur.

1.

Inno. 2. de pœ. diſt. 5

Gre. de pœni. diſt. 3. c. pœnitentia. Iacobi. 2 Chry. in Matthe. cap. 12

datur ab alio, Quid enim prodeſt ſi peccata luxuriæ quis defleat, & tamen adhuc auaritiæ æſtibus anhelet? In quã ſententiam dixit Apoſtolus: Si quis totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, Hoc odium, quum peccati fœditas, tum diuini iudicii feruẽs contemplatio ſubminiſtrant.

2 Pſal. 37

Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundam eſſe oportet, qualis fuit pœnitentia Dauid, dicentis: Poculum meum cum fletu miſcebam. Item, Nõ eſt ſanitas in carne mea, non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorũ meorũ.

Ibidem.

Et deinde, Miſer factus ſum, & curuatus ſum uſq; in finem, tota die cõtriſtatus ingrediebar. Et ſtatim poſt, Rugiebam a gemitu cordis mei, & gemitus meus a te non eſt abſconditus.

Iohel. 2

Et apud prophetam (quem ſupra citauimus) ait dñs: Conuertimini ad me in toto corde ueſtro, in ieiunio, fletu, ac planctu, ac ſcindite corda veſtra, & non ueſtimenta veſtra.

Matth. 5 Luc. 6

Huc item reſpicit quod Chriſtus ait: Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur. Væ autem uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. De hac triſtitia dixit Apoſtolus. ii. Cor. vii. Gaudeo quia cõtriſtati eſtis ad pœnitentiam. Cõtriſtati enim eſtis ſecundum Deũ. quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, ſalutem ſtabilem operatur.

2. Corint. 7

Hos ergo dolores non fictos aut ſimulatos, ſed ueros eſſe & in cõſcientia ſentiri neceſſe eſt, alioqui non perficietur contritio, quod & ipſius uocabuli ratio ſatis oſtendit, nec dñs aliter accedet, niſi nobis interno dolore & terrore uere affectis, territis, pauidis ac cõtritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dñs? in ſpiritu contrito & humiliato. Et Pſaltes: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor cõtritum & hu

Pſal. 50

miliatum Deus non deſpicies. Fiunt autem hi terrores (ut ſupra diximus) in nobis Dei beneficio, qui ad hoc utitur miniſterio,& legis naturalis) nam ira Dei in omnem ani mam hominis operantis malum)& legis ſcriptæ,quia per legem cognitio peccati.Et quia hæc lex nõ tantum arguit externa delicta factoꝝ ac dictoꝝ, ſed etiã interiorẽ cõcu piſcentiæ impuritatem,idcirco utraꝙ agnoſcere debemus. Paulus etiã concupiſcẽtiæ æſtum,etſi lex mentis repugnet, peccatiq́; ſtimulis haud aſſentiatur grauiter deplorat: Vi deo(inquit)aliã legem in membris meis repugnãtem legi mẽtis meæ,et captiuãtẽ me in lege peccati.Infelix ego ho mo,qs me liberabit de corpe mortis huius:gratia dei,etc. Roma.1 Roma.3 Exodi.20 Roma.7

3 *Tertio,non oportet leuiter tranſmittere peccata præ terita, ſed eadem agnoſcere,& memoriam eorum perſeue ranter retinere,quemadmodum Pſaltes ait : Quoniam ini quitatem meam ego cognoſco & peccatum meum contra me eſt ſemper. Vix eſt enim quod tam ſegnem reddit homi nem ad perpetrãdam nequitiam.Rurſus quod tam facilem facit ad remittendum malum aduerſus proximum,q̃ pecca torum continuata memoria.Quamobem nõ ſufficit ſola lin gua pronuntiare peccaſſe nos, ſed id & intima conſcien tia pronunciare,& nobis perſuaſum eſſe oportet, ut non tantum peccatores nos eſſe dicamus, ſed etiam ipſa pecca ta ſpecialiter ſingula computemus.* Chry in epi ſto ad Heb. ho.3 . cap. 12. Pſal 50 Nõ ſufficit ſola lingua pronuntiare nos peccato res.

4 *Quarto,ad contritionem pertinet uotum uitę in melius commutandæ,quemadmodum propheta monet. Quieſcite peruerſe agere , diſcite bene facere. Et diuus ille Pſaltes : Declina a malo & fac bonum,inquire pacem & perſeque re eam,Debet ergo affectum illum in ſe recipere,quem ge* Eſaie.1 Pſal.33 Baſi. in reg. monaſ.c.21

Pſal.118 Pſal.6 rebat ille qui dixit: Iniquitatem odio habui & abominatus ſum, & quæ in.vi.pſal.& in aliis q̃plurimis ſcripta 2.Cor.7 ſunt, Sed & illa quæ Apoſtolus dixit ad illos, qui ſecũdum Deum cõtriſtati fuerunt. quantã (inquit) hoc cõtriſtari ſecundum Deũ operatur in uobis ſolicitudinẽ? ſed indigna- Chryſo. ad Theod. 1.p. lib.1. circa finem tionem, ſed æmulationẽ, ſed uindictam. Interea auferendæ ſunt omnes occaſiones, quæ cauſam præbere poſſunt relabendi in peccatum, & ſtudiũ opera cõtraria peccatis prę- 2.Pet.2 teritis faciendi capiẽdum. Nã qui uerbo ſe pœnitere dicit, & peccãdi occaſionẽ nõ deuitat, ſed ſe rurſus peccato implicãdum offert, is eſt veluti canis ad vomitũ ſuũ reuertẽs. Satisfactio multum neceſſaria. Et in primis neceſſe eſt, ut habeamus voluntatẽ efficacẽ re- Exod.20 Tobiæ.2 ſtituẽdi alienũ. Reſtitutio enim ciuilis (qua ſatiſfacimus his quorum res occupatas tenemus) ad cõtritionẽ pertinet. Non enĩ licet nobis ex alieno uel edere, uel cõtingere, quinimo nõ ſolum retẽtio, ſed & cõcupiſcẽtia aliena lege uetita eſt. quamobrem ſi res aliena, propter quam peccatũ eſt, reddi poſſit, & nõ redditur, pœnitẽtia nõ agitur, ſed ſimulatur, ſi autẽ ueraciter agitur, nõ dimittitur peccatũ, niſi reſtitua- Auguſt. Matth.6 tur ablatũ. Deinde omnino neceſſariũ eſt, ut acceptã offenſam ſeu iniuriã proximo ex animo remittamus, Nã ut Chriſtus inquit: Si nõ dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter cœleſtis dimittet uobis peccata ueſtra. Et iterum: quum ſtatis ad Marci.11 orãdum, dimittite ſi quid habetis in cordibus ueſtris. Quãdiu enim diſcordiã habes cum proximo, nullum boni operis Matth.5 fructum facere poteris. Scriptum eſt enim, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduerſus te, uade prius recõciliari fratri tuo, & tunc venies, & offeres munus tuũ. Vt autem hũc affe-

*ctum ignoſcendi capias, diligenter tibi rememoranda eſt
parabola euãgelica, quam legimus Matth.xviii. de duobus* Matth. 18
ſeruis debitoribus, quæ infra latius explicatas reperies.

*Quinto, poſtq̃ de omnibus peccatis tuis grauiter & ex
animo indolueris, dieſq; tuos in amaritudine animæ tuæ* 5
*recogitaueris ac firmiter in corde tuo ſtatueris deſinere a
malo & facere bonũ, tum fides accedere debet cõtritioni,
qua fiducia miſericordię Dei rurſus erigaris et cõſolationẽ* Eſaiæ. 38
*accipias, cõfiſus tibi ſic affecto peccata tua propter Xp̃m
remiſſum iri, Nã hęc fides (ut et ſupra diximus) cõtritionẽ
perficit atq; diſcrimen facit inter cõtritionẽ pii et impii, Pe
tri et Iudę. Ideo enim nõ profuit Iudæ pœnitẽtia, quia hac* Mat.27.26
*fide caruit, Ideo Petro profuit cõtritio, q̃a hęc fides acceſ-
ſit, qua miſericordiam apprehendit, Hæc eſt illa fides qua
iuſtificati, pacem habemus erga Deum, quemadmodum ſu* Roma.8
pra copioſius tractatum eſt, & infra latius exponemus.

*Iam ad reliquas pœnitentię partes, Confeſſionem &
Satisfactionem, properamus.*

DE CONFESSIONE.

VErbum confeſſionis in ſcripturis varie Vocabulum confeſſionis
accipitur. Nã ſæpe eſt laudare ſeu gra varie acci-
tias agere, vt pſal.lxvi. Confiteantur ti pitur. Hilarius in
bi populi Deus. Et quod Chriſtus ait Pſal.66 Pſal.57
Matth.xi. Confiteor tibi pater cœli, & Matth. 11
*terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & reuelaſti ea
paruulis. Hæc igitur cõfeſſio nihil aliud eſt, q̃ agnitio cum
laude, ſeu laus et ſanctificatio nominis Dei, qua ſolus Dei*

gloriã prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum eſt: Confeſſio & pulchritudo in cõſpectu eius, qua totam Pſal. 95 *fiduciam in Deum reiicientes, quæ Dei ſunt & uerbis & factis profitemur, nõ tantum in proſperis, ſed & in aduerſitatum totius mundi conſpectu conſtituti.* 1. Iohan. 4 *i. Iohan. iiii. quiſquis confeſſus fuerit quod Ieſus Chriſtus eſt filius Dei, &c. Item, qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipſum coram patre meo qui in cœlis eſt. Ad hanc confeſſionem, ubi res poſtulat, non ſufficit ſolus animus ſiue uoluntas, hoc eſt, interior quædam confeſſio, uerumetiam oris confeſſio flagitatur, quæ libera & inuicta eſſe debet. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutem, Roma. x.* Roma. 10 *Hinc dicti ſunt confeſſores, quia confeſſione Chriſti nominis nullis tormentis potuerunt dimoueri.* Confeſſores vnde dicti. Vide Euſeb. in eccle. hi. lib. 5. cap. 3 *Qui dum uiuerẽt, martyres dici nolebant, ſed optabant, ut ſaltem in eis permaneret tuta confeſſio, de qua dixit Apoſtolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternã, in qua uocatus es & confeſſus, confeſſionem bonã coram multis teſtibus.* 1. Timot. 6 *Hic opponuntur lapſi, ac etiam hi qui uerbis quidem Deum confitentur, factis autem negant.* Lapſi qui ſint.

2 Alia uocabuli acceptio. *Secundo, confiteri, eſt ſimpliciter agnoſcere quod uel intus in animo latet, uel alicui obiicitur, aut cuius incuſatur, ſecundum quam ſignificationem ſcriptura uerbo confeſſionis pro agnitione cuiuſlibet rei, ſed magis peccatorum frequentiſſime utitur. Eſt autem triplex peccatorum confeſſio.* Triplex peccatorum confeſſio. *Vna interior, qua ſoli Deo noſtra peccata confitemur, hoc eſt, qua coram Deo peccata ex animo agnoſcimus,*

ſcimus, noſtra opera mala cũ ingẽti cordis dolore damnã-
tes, ac Dei miſericordiam quærentes, de qua pſal. xxxi. Di- Pſal. 31
xi, Confitebor aduerſus me iniuſtitiam meam domino, et tu
remiſiſti impietatem peccati mei. Item pſal. 50. Quoniam
iniquitatem meam ego cognoſco & peccatũ meum contra
me eſt ſemper. Hãc interiorem confeſſionem gentes et infi- Chry. in pa-
deles nobiſcum ex parte communem habuerunt, quod ſcili- ren. ad Theo-
cet ad damnationem et profeſſionem peccati attinet. Nam do. lap. cir-
quis tandẽ eſt hominũ, quem (quum turpitudinem ſuã per- ca finem.
pendit) ſui non pudeat, qui ſe non accuſet: nimirum id ope- Roma. 1
rante lege naturali omnium cordibus inſcripta, quæ parit
cogitationes, accuſantes ac defendẽtes. Sed quum ad uerum
ſcopum non reſpexerint, periit illis omnis huius mẽtalis con
feſſionis fructus, etſi Ouidius, confeſſis numen quoddam pa- Ouidius.
tere dicat. Nam in primis nemo recte erratus ſuos coram 1 Hilarius in
Deo confitebitur, niſi qui proponat in poſterum a peccatis Pſal. 135
diſcedere. Quid enim aliud eſt cõfeſſio erroris, q̃ profeſſio
deſinendi ab errore? Proinde gentes quæ affligebant con
ſcientias ſuas abſq; uoto uitam in melius commutandi, con
feſſionem fructu ſuo fruſtrabantur: Deſinẽdum enim a pec
cato eſt, ob quod peccati cœpta cõfeſſio eſt, atq; ideo extra
ueniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt,
ſed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerũt quidem 2 Chry. in lo-
illi peccatũ, ſed præter ſpem ueniæ & miſericordiæ, quam- co id citato
obrem nulla inde ad eos redibat vtilitas. Nam quid prode-
runt lachrymæ, & confeſſio, ſi nulla adſit abolitionis fidu-
cia? Et qui poteſt a peccatis abſtinere detentus adhuc ma-
lo incredulitatis? Quemadmodũ enim agricola ille, qui de- Simile.
ſperato fructuum prouẽtu, ſegetes deuaſtantia nõ arcebit,

ita & ille qui confeſſionem quidem ſeminat, nihil lucri expectans, neutiquã dimouere ſludebit ea quę reſipiſcentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc cõfeſſio nihil profuit, q̃ de vlla expiatione culpæ adeo nullam ſpem habuerunt, vt de ea ne cogitarent quidem, ſed eis pœna tantum fuit omnium grauiſſima, criminum admiſſorum recordatio, quemadmodum idem ipſe Ouidius teſlatur lib. i. de Ponto.

Ethnici credebant culpam expiari non poſſe.

Ouid. lib. 1. de ponto.

Pœnitet (inquit) ò ſi quid miſerorum creditur vlli,
Pœnitet & facto torqueor ipſe meo.
Quamq; ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori,
Eſtq; pati pœnam q̃ meruiſſe minus,
Vt mihi dii faueant, quibus eſt manifeſlior ipſe,
Pœna poteſt demi, culpa perennis erit,
Mors faciet certe, ne ſim (quum venerit) exul,
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Itidem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipſo
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.
Et iterum.
Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiens animo tortore flagellum:
Pœna autem vehemens ac multo ſæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Mẽs ſibi cõſcia mali omnium miſerrima.

Itaq; ea interior confeſſio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac veris doloribus votum reſipiſcendi & ſpem

Cõfeſſio interior propria Chriſtianorum.

*indulgentiæ coniuncta habet, proprie piorum eſt (potiſſima vti*ꝗ *contritionis pars, atq; adeo veræ contritionis formatrix & effigiatrix) a qua tam ſecernũtur illi qui neq; cũ animæ compunctione & amaritudine, neq; cum peccatorum abolitione & ſpe indulgentiæ ſuam malitiam agnoſcunt, q̃ qui nimia deſperatione obſtupeſcunt, & bene, & male viuere, iuxta ponentes, atq; adeo de ſuis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ Dei afficiuntur, ſed ſecuri ſuis voluptatibus indulgent, ſicut irrationabilia pecora natura genita in capturam, & perniciem, voluptatem exiſtimantes diei delitias.* Sic enim Petrus Apoſtolus *homines illos impie ſecuros deſcribit, quorum hodie plenus eſt orbis. quãti enim ſunt peccatores ſecure degẽtes? quanti rapiunt & non volunt intelligere: quoniã inique agunt: quanti deuaſtant viduas, & diripiunt pupillorum facultates? quanti circumueniunt aliena matrimonia? quanti tribulant orphanos, & agnoſcere nolunt ſuperuenturam ſibi calamitatem? Inſuper fiducialiter, quæ mala ſunt agunt, & ſic nec ingemiſcunt, nec lachrymam proferunt, neq; confitentur, quos ſaluari eſt impoſſibile, quod nec agnoſcant facinora ſua, nec* Dei *iudicium præ oculis habeant.* Chryſoſt. in loco citato. 2. Petri. 2 Chryſoſt. in Pſal. 50 Roma. 1 Galat. 5

Oportebat autem & neceſſitatem, & vtilitatem huius mentalis confeſſionis, inſuper & confitendi rationem populo nunquã non inculcare, q̃ veteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille Chryſoſtomus, q̃ cõfeſſionẽ eiuſcemodi, modo pie ac ſedulo fiat, tãti fecit, vt q̃buſdã anſam ſubdubitãdi (num prçterea cõfeſſio illa ſacramẽtalis ſeu ſecreta, quæ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit?) præbuiſſe uideatur. Certe tã eſt hçc cõfeſſio neceſſaria, ut deus Admonẽdus populus ad rugẽ confeſſionem interiorem. Chryſoſt. in pſal. 50 Eſaia. 43

non aliter nos iuſtificet, quam confeſſos. Deus eſt qui gratis quidē iuſtificat. Ego (inquit apud Iſaiam) ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorum tuorum non recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini, qua nolit nos abuti Deus, vt ſcilicet hanc conſequuti, remiſſiores fiamus. Idcirco quærit, & a nobis quiddam, nō ut pretium iuſtificationis, ſed ut adminiculum, quod tamē ipſe quoq;, nobis per conſenſum cooperantibus, largitur nimirum fidelem mentis confeſſionem. Siquidem apud eundem

Ibidem.

prophetam ſequitur. Reduc me in memoriam & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes (vel vt ſeptuaginta tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris. Huius confeſſionis fiducia fidelis ille rex Dauid repoſcit, vt Deus eum ab iniquitate ſua lauet: Secūdum (inquit) multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatē meam. Vnde vero tantum beneficium præſumat, ſtatim ſubiecit: Quoniā (inquit) iniquitatem meā cognoſco: Requirit autē Deus hanc confeſſionem peccatorum noſtrorum, nō quod ignoret ea, quāuis nō confeſſa, quum faciebas ea, præſto erat, quū admitteres nouerat, ſed quod aliter homo ſentire non poſſit, quid Deus per miſericordiā illi cōceſſerit. qui enim memor eſt cumuli peccatorum ſuorū, erit & memor magnitudinis miſericordiæ Dei. Qui vero morborum ſuorū, veluti lethargo occupatus, obliuiſcitur, quo tandē pacto miſericordiæ medicinā fideliter requiret aut accipiet, quāobrem. Prouerbiorum. xviii. legimus: Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Et cap. xxviii. Qui abſcōdit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autē cōfeſſus fuerit, & reliquerit ea miſericordiā conſequetur. Non demoreris (inquit Ieſus Sirach) in errore impiorū, ante mortē confi-

Pſal. 50

Cur de⁹ qui nihil ignorat confeſſionem noſtrā reqrit.

Prouer. 18
Prouer. 28

Eccle. 4

tere, a mortuo quaſi nihil perit confeſſio. Cõfiteberis uiuẽs, viuens & ſanus cõfiteberis et gloriaberis in miſeratiõibus illius. Atq; adeo ſanctis ac piis uiris curæ erat hæc interior ad Deũ cõfeſſio, vt etiã ea quæ iam credebãt remiſſa in memoriam reducerẽt, hoc ſcientes, quod etſi culpã de præſentibus non haberẽt, recordationes tamen præteritorũ peccatorum, & luctũ animabus ſuis plurimũ prodeſſe, vel ob id quod animæ verecundiã incutere, eamq; ad amorem eius, qui tam multa & tam magna conceſſit, prouocare poſſent cõſiderantes, quia niſi miſeratio eius ſubueniſſet, tantũ illud peccatorũ pondus eos inferni ſuppliciis mãcipaſſet. Proinde Dauid rex, quãuis remiſſum iam ſibi peccatũ eſſet, nihilosecius tamẽ ille in cõſcientia ſua tanquã in imagine adulterium & homicidiũ depicta habebat. Et per ſingulos dies preteritã illã putredinẽ intuens, dicebat: Iniquitatẽ meam ego cognoſco & peccatũ meum cõtra me eſt ſemper. Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi domine omnes annos meos in amaritudine animę meę. Ad eundẽ modum Paulus Apoſtolus, etiam illa cõmemorat, quæ per ignorantiam cõmiſſa, gratia baptiſmi & cõfeſſio fidei aboleuerat. Chriſtus Ieſus (inquit) venit in hũc mundũ peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Et iterum. Et fidelem me exiſtimauit, ponens in miniſterium, qui prius fui blaſphemus & perſequutor, cõtumelioſus ſupra modum perſequens eccleſiam Dei, & expugnans eã, & qui non ſum dignus vocari Apoſtolus. Paulus ergo etiã illorũ meminit, quorũ erat ueniam cõſequutus. Nos vero nec iſta recordamur quæ poſt baptiſmum cõmiſimus, ceterũ etſi aliquando ad recordationem venerimus, ſtatim effugit cogitatio, & tranſimus ad alia,

[Margin notes: Chryſoſt. in pſal. 50. itẽ de cõpunct. cord. lib. 2 — Pſal. 31 — Pſal. 50 — Pſal. 38 — 1. Timo. 1 — Noſtra ſocordia.]

& nec integra quidem hora patimur animã noſtram affli ctione mœroris huius aſtringi. Hæc igitur cauſa eſt ꝙ malis addimus mala. Quid enim prohibet vbi nihil metuitur, vbi nihil verecundiæ, nihil pudoris admittitur, vt nõ in omnes perditiõis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dñs apud Ezechielẽ ſaluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) viarũ veſtrarum & omniũ ſcelerũ veſtrorum quibus polluti eratis, & diſplicebit vobis in cõſpectu veſtro in cũctis malitiis quas feciſtis, et ſcietis quia ego dñs, quum beneficero vobis propter nomẽ meum, nõ ſecundum vias ueſtras malas, neq; ſecũdũ ſcelera veſtra peſſima.

Ezech. 20

Confeſſio mẽtalis debet ſine intermiſſione fieri.

DEbet itaq; hæc confeſſio, quæ mentalis eſt, ſine intermiſſione fieri. Nam haud multum differt ab illa tertia pœnitentiæ in eccleſia actione, quæ quotidiana eſt (de qua ſupra diximus) niſi ꝙ latius ſe porrigit nempe ad quælibet, non tantũ leuia & quotidiana peccata. Porrò ſi oratio noſtra ad Deum perpetua eſſe debet, orationis autem, præſertim illius quã nos docuit Chriſtus, vis tota in eo conſiſtit, vt Dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen ſanctificemus, nos vero noſtraq; opera corã Deo accuſemus ac damnemus, ad miſericordiã eius perpetuo reſpicientes. Conſequens eſt ut & hæc confeſſio nunquam intermittenda ſit, ꝙ hæc confeſſio omnino ſit, aut oratio illa quã a nobis requirit Deus, aut ſaltẽ orationis eius ipſiſſima medulla. Quid enim aliud eſt confiteri Deo q̃ diſplicere nobis, illius vero omnipotentiã, ſapientiam, et bonitatem ſemper & vbiq; prædicare. Pulchra pareneſi vſus eſt Auguſtinus in pſal. lxvi. Confiteantur (inquit) tibi populi Deus, inuenerũt viam tuã, Confiteãtur: ipſa cantatio cõfeſſio eſt,

Oratiõis vis in mẽtali cõfeſſione ſita.

Confiteri deo quid. Aug. lib. 10 cõfeſ. cap. 2 Auguſt. in Pſal. 66

confeſſio peccatorũ eſt virtutis Dei, tuam iniquitatẽ confitere, gratiã Dei confitere, te accuſa, illum glorifica, te reprehende, illum lauda, vt & ipſe veniens, inueniat te punitorem tuum, vt exhibeat ſe tibi ſaluatorem tuum.

HAec eſt autem Deo confitendi ratio ac modus. Peccata noſtra Chriſtus debita appellat, Nos Dei villicos, cum quibus Deus ſit poſiturus rationem. Ergo codex rationum nobis conſcribendus eſt. Codicẽ habemus conſcientiam noſtrã, in hac peccata noſtra, & maiora, & minora, tanquam in libro ſcribere oportet, deinde cõfiteri, non tantum: quia multa in nobis delicta ſunt, verũ et peccata ſigillatim, idq; frequentius, recenſere, atq; ante oculos ponere, & hęc tanquam nuper admiſſa lugere. Ita enim et animæ arrogantiam frangemus. frequẽtius eam de malis ſuis, & vitiis cõmonentes, & cautela nobis (ne vltra in eadem delicta incidamus) acrior naſcetur, vt interim taceamus hac cõfeſſione fidem quãmaxime acui, & exerceri, ſine qua nõ accipimus remiſſionem peccatorũ. Non habes autẽ, quo te a quotidiana iſta confeſſione excuſes, Nam ſi omnino per diẽ non habuiſti tempus excutiẽdi rationes tuas, ſaltẽ quando accubueris ſuper ſtratũ et neminem habueris infeſtum, antequã ueniat tibi ſomnus, profer in medium codicẽ, conſcientiam tuã, & reminiſcere peccata tua, ſi quid in uerbo ſeu in facto vel in cogitatiõe peccaſti. Dicito in corde tuo, et in anima tua. Expẽdimus diẽ, o anima quid boni fecimus aut quid mali operati ſumus? Tũ ſi boni cuiuſq; iã facti tibi conſcius fueris, totũ Dei benignitati tribue, illi gratias age, at peccatorũ reminiſcẽs, funde ſaltem cordis lachrymas, recenſe peccata ſigillatim, facito tibimetipſi rationem, Deum

Ratio confitendi deo. Matth. 6 Chryſoſt. in pſal. 50

Peccatũ niſi agnitum ſeu confeſſum, non dimittetur.

tuum roga, ora miſericordiã & inuenies requiem, ſic enim poteris in lectulo tuo poſitus peccata tua delere, hoc vbi feceris, tum demum permitte animam tuam ſoporari. Iraſcimini (inquit propheta) & nolite peccare, qui dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Et alibi: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Cur quæſo graue aut moleſtum videbitur poſitum in lecto quotidiana deflere peccata, vnde tanta promanat vtilitas?

Pſalm. 4. Pſalm. 5.

Cõfeſſio generalis apud Iudæos. Leuit. 16.

VT *autem populus Dei ad hanc mentalem confeſſionem modis omnibus inuitaretur, lege veteri cauit Deus, vt pontifex quum offerret ſacrificium pro delicto, generalem totius populi peccatorum confeſſionem ad Deum faceret. Poſtquam (inquit) emundauerit ſanctuarium & altare, tunc offerat hircum viuentem, poſtea vtraq; manu ſuper caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorũ Iſrael, & vniuerſa delicta, & peccata eorum. Si confeſſus eſt populi delicta Neemias in Zuſis, Neemiæ. 4. Itidem populus præſente ſacerdote, Neemiæ. 9. Nec alia ratione ſancti patres generalem hanc confeſſionem tam frequentem in eccleſia eſſe, et per ſacerdotes, totius populi nomine, ac ipſum etiam populum ſacerdotem verbis comitantem, pronuntiari voluerunt. Hinc ſacerdos Miſſæ ſacra myſteria à confeſſione (quam viciſſim cum aſtantibus recenſet) orditur, hinc finita concione, generalem hanc & publicam confeſſionẽ ad populum pronuntiat, ac mouet vt ſe pronuntiantem populus eiſdem verbis proſequatur, hinc in horariis precibus & mane, nempe in primis, & veſpere, nimirum in Cópletorio hæc cõfeſſio replicatur, idq; ne rei tam neceſſariæ vn*

Neemiæ. 4. Neemiæ. 9. Cõfeſſio generalis in eccleſia frequens

quã obliuiſcamur,aut fructibus tã eximiis qui hic nobis pro
ueniũt,careamus,quę de mẽtali cõfeſſiõe dixiſſe ſuffecerit.

SEcũda cõfeſſio fraterna dicitur,de qua legimus Matt. *Cõfeſſio fraterna quæ* Matth.5
v.*Si ergo offers munus tuũ ad altare,& ibi recordatus*
fueris,qa frater tuus habet aliquid aduerſus te,relinque ibi
munus tuũ,& vade prius recõciliari fratri tuo,& tunc ue
*niens offeres munus tuũ.*Ne *autẽ frater tuus ſic à te offen-*
ſus,te noxã tuam agnoſcentẽ,ac ueniã ab eo petentẽ auer-
ſari,aut confeſſionẽ tuã aſpernari impune poſſet.Dñs præ-
*ceptum dedit, quod & ſupra retulimus,*Marci.12.*in hæc* Marci.12
*uerba:*Dimittite *ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & pa*
ter ueſter q in cœlis eſt dimittat uobis peccata ueſtra.quod
ſi uos nõ dimiſeritis,nec pater ueſter qui in cœlis eſt dimit-
*tet uobis peccata ueſtra.*Et *rurſus* Matth.18.Petro *interro* Matth.18.
*ganti,*Domine*,quoties peccabit in me frater meus, & di-*
*mittam ei?uſq; ſepties?*Reſpondit,Non dico *tibi uſq; ſepti-*
*es,ſed uſq; ſeptuagies ſepties.*Idq; *ſubſequente illic parabo-*
la magis inculcat,qua declarat,eum uana ſpe Deum *preca*
*ri,qui fratri errata non dignatur condonare.*Nam *ut* Am-
*broſius ſcite ait:*Si *dimiſeris,bene conuenit ut dimittat tibi:*
ſi non dimittis,quomodo eum conuenis ut dimittat tibi? Et
ut diuus Hieronymus *ait:*Non *recte delicti ſui ueniam po-*
*ſtulat,qui non prius quod in eum delinquitur,relaxat.*Hęc
autem confeſſio ſignificata eſt in Euangelio *per pedum lo-*
*tionem,hac ſiquidem poſt cœnam peracta,*Chriſtus *rationẽ* Iohan.13
*operis ſui diſcipulis ſuis expoſuit,dicens:*Si *ego laui ueſtros*
*pedes,*Dominus *& magiſter, & uos debetis alter alterius*
*lauare pedes.*Exemplum *enim dedi uobis,ut quemadmodũ*
ego feci uobis,ita & uos faciatis,quo ſignificat,ubi proxi-

mum læſerimus, id nos coram eo agnoſcere, veniã petere, & viciſſim vbi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicem orare oportere. Et quis

Confeſſio fraterna neceſſaria.

hęc confeſſio proprie ſacramentalis non ſit, de qua ſtatim dicemus, eandem tamen vt remiſſionem peccatorum conſequamur neceſſariam eſſe, atq; adeo ſacramenti appellatione large accepto uocabulo contineri conſtat, uel Beda & Bernardo teſtibus. Beda certe non dubitauit, eum epiſtolæ diui Iacobi locum (nempe, confitemini alterutrum peccata ueſtra, & orate pro inuicem ut ſaluemini, non tantum de ſacramentali, quæ ſacerdoti fit, ſed etiam de hac fraterna confeſſione intelligere, quãuis cum ea diſcretione, ut quotidiana leuia q; peccata alterutrũ coæqualibus confiteamur, eorum q; credamus quotidiana oratione ſaluari. Porrò grauioris lepræ immũditiem iuxta legem ſacerdoti pãdamus, atq; ad illius arbitrium, qualiter & quanto tempore iuſſerit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur. Nouerimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirum lotionis pedum) altitudine admonitos, ut confeſſi inuicem delicta noſtra, oremus pro nobis, ſicut Chriſtus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apoſtolum Iacobũ hoc ipſum euidẽtiſſime pręcipientẽ atq; dicentem: Cõfitemini inuicem delicta ueſtra, et orate pro uobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille (ut ſubiicit) qui vllum peccatum nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis noſtris, q̃to magis nos inuicem pro noſtris orare debemus? Et ſi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicẽ nobis, qui ſine peccato hic uiuere non

Beda in apoſtol. Iacobi. Bern. in ſer. de cœna dñi & lot. pedũ. Iacobi. 5

Beda in Paulũ ad colos.

Vide Au. in Ioh. trac. 56

Iacobi. 5

1. Petri. 2

1. Iohan. 1

ualemus? Nam quid (inquit idem ille) in hac altitudine ſacramenti dñs ſignificare uidetur, quum dicit: Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis ita & uos faciatis, niſi quod apertiſſime dicit Apoſtolus, Donantes inuicem ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dñs donauit uobis, ita & uos inuicem. Itaq; nobis delicta donemus & pro noſtris delictis inuicem oremus, atq; ita quodãmodo inuicem pedes noſtros lauemus. Noſtrum eſt, donante ipſo miniſterium charitatis & humilitatis exhibere, illius eſt exaudire ac nos ab omni peccatorum cõtaminatione mundare per Chriſtũ, et in Chriſto, ut quod etiã aliis dimittimus, hoc eſt, in terra ſoluimus, ſoluatur in Cœlo. Hæc ille. Videtur autem Beda his uerbis teſtari, non tantum publice in ſacramẽto pœnitentiæ, ſed etiã priuatim in hac confeſſione fraterna peccata per homines remitti, & Euãgelii beneficium nobis applicari, q̃uis alia atq; alia ratione. Nec ab hac ſententia alienus eſt Theophylactus in eum locum Matth. xviii. Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terrã, etc. Si tu (inquit) offenſus, habes eũ qui te iniuria affecit ſicut publicanũ, & gẽtilem, erit ille & in cœlo talis, ſi autẽ ſolueris eũ, hoc eſt, cõfitenti & deprecãti ignoueris, erit ei et in cœlo cõdonatum. Nõ ſolum enim (ut ſubdit) quę ſoluunt ſacerdotes ſunt ſoluta, ſed quęcunq; & nos iniuria affecti uel ligamus uel ſoluimus, & ipſa erũt ligata uel ſoluta. Præterea ſub hac ſpecie fraternæ cõfeſſionis cõtinetur etiã ea cõfeſſio quę p fraternã correptionẽ a delinquẽte (qui ſuapte ſponte culpã agnoſcere & ueniã a fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animã lucramur, ut Chriſtus ait Matth. xviii. Habet. n. & hæc ſuã

Iohan. 13

Coloſſ. 3

Theoph. in Matth. c. 18

Confeſſio q p fraternã correptionẽ dicitur.

Matth. 18

Pſal. 118 Pſal. 6 rebat ille qui dixit: Iniquitatem odio habui & abominatus ſum, & quæ in. vi. pſal. & in aliis q̃plurimis ſcripta
2. Cor. 7 ſunt, Sed & illa quæ Apoſtolus dixit ad illos, qui ſecũdum Deum cõtriſtati fuerunt. quantã (inquit) hoc cõtriſtari ſecundum Deũ operatur in uobis ſolicitudinẽ? ſed indigna-
Chryſo. ad Theod. l. p. lib. 1. circa finem. tionem, ſed æmulationẽ, ſed uindictam. Interea auferendæ ſunt omnes occaſiones, quæ cauſam præbere poſſunt relabendi in peccatum, & ſtudiũ opera cõtraria peccatis prę-
2. Pet. 2 teritis faciendi capiẽdum. Nã qui uerbo ſe pœnitere dicit, & peccãdi occaſionẽ nõ deuitat, ſed ſe rurſus peccato im-
Satisfactio multum neceſſaria. plicãdum offert, is eſt veluti canis ad vomitũ ſuũ reuertẽs.
Exod. 20 Tobiæ. 2 Et in primis neceſſe eſt, ut habeamus voluntatẽ efficacẽ reſtituẽdi alienũ. Reſtitutio enim ciuilis (qua ſatiſfacimus his quorũ res occupatas tenemus) ad cõtritionẽ pertinet. Non enĩ licet nobis ex alieno uel edere, uel cõtingere, quinimo nõ ſolum retẽtio, ſed & cõcupiſcẽtia aliena lege uetita eſt. quamobrem ſi res aliena, propter quam peccatũ eſt, reddi poſſit, & nõ redditur, pœnitẽtia nõ agitur, ſed ſimulatur, ſi autẽ ueraciter agitur, nõ dimittitur peccatũ, niſi reſtitua-
Auguſt. Matth. 6 tur ablatũ. Deinde omnino neceſſariũ eſt, ut acceptã offenſam ſeu iniuriã proximo ex animo remittamus, Nã ut Chriſtus inquit: Si nõ dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter cœleſtis dimittet uobis peccata ueſtra. Et iterũ: quum ſtatis ad
Marci. 11 orãdum, dimittite ſi quid habetis in cordibus ueſtris. Quãdiu enim diſcordiã habes cum proximo, nullum boni operis
Matth. 5 fructum facere poteris. Scriptum eſt enim, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduerſus te, uade prius recõciliari fratri tuo, & tunc venies, & offeres munus tuũ. Vt autem hũc affe-

ſtum ignoſcendi capias, diligenter tibi rememoranda eſt
parabola euãgelica, quam legimus Matth.xviii. *de duobus* Matth.18
ſeruis debitoribus, quæ infra latius explicatas reperies.

Quinto, poſtq̃ de omnibus peccatis tuis grauiter & ex 5
animo indolueris, dieſq; tuos in amaritudine animæ tuæ
recogitaueris ac firmiter in corde tuo ſtatueris deſinere a
malo & facere bonũ, tum fides accedere debet cõtritioni,
qua fiducia miſericordię Dei *rurſus erigaris et cõſolationẽ* Eſaiæ.38
accipias, cõfiſus tibi ſic affecto peccata tua propter Xp̃m
remiſſum iri, Nã hęc fides (ut et ſupra diximus) cõtritionẽ
perficit atq; diſcrimen facit inter cõtritionẽ pii et impii, Pe
tri et Iudæ. Ideo enim nõ profuit Iudæ pœnitẽtia, quia hac Mat.27.26
fide caruit, Ideo Petro profuit cõtritio, q̃a hęc fides acceſ-
ſit, qua miſericordiam apprehendit, Hæc eſt illa fides qua
iuſtificati, pacem habemus erga Deum, quemadmodum ſu Roma.8
pra copioſius tractatum eſt, & infra latius exponemus.

Iam ad reliquas pœnitentię partes, Confeſſionem &
Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

V*Erbum confeſſionis in ſcripturis varie* Vocabulum confeſſionis varie accipitur.
accipitur. Nã ſæpe eſt laudare ſeu gra-
tias agere, vt pſal.lxvi. Confiteantur ti Hilarius in Pſal.66
bi populi Deus. Et quod Chriſtus ait Pſal.57
Matth.xi. *Confiteor tibi pater cœli, &* Matth.11
terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & reuelaſti ea
paruulis. Hæc igitur cõfeſſio nihil aliud eſt, q̃ agnitio cum
laude, ſeu laus et ſanctificatio nominis Dei, qua ſolius Dei

gloriá prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum eſt: Confeſſio & pulchritudo in cõſpectu eius, qua totam Pſal. 95 *fiduciam in Deum reiicientes, quæ Dei ſunt & uerbis & factis profitemur, nõ tantum in proſperis, ſed & in aduerſitatum totius mundi conſpectu conſtituti. i. Iohan. iiii.* 1. Iohan. 4 *Quiſquis confeſſus fuerit quod Ieſus Chriſtus eſt filius Dei, &c. Item, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipſum coram patre meo qui in cœlis eſt. Ad hanc confeſſionem, ubi res poſtulat, non ſufficit ſolus animus ſiue uoluntas; hoc eſt, interior quædam confeſſio, uerumetiam oris confeſſio flagitatur, quæ libera & inuicta eſſe debet. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutem, Roma. x.* Roma. 10 *Hinc dicti ſunt confeſſores, quia confeſſione Chriſti nominis nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum uiuerẽt, martyres dici nolebant, ſed optabant, ut ſaltem in eis permaneret tuta confeſſio, de qua dixit Apoſtolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternã, in qua uocatus es & confeſſus, confeſſionem bonã coram multis teſtibus. Hic opponuntur lapſi, ac etiam hi qui uerbis quidem Deum confitentur, factis autem negant.*

Confeſſores unde dicti. Vide Euſeb. in eccle. hi. lib. 5. cap. 3

1. Timot. 6

Lapſi qui ſint.

2 *Secundo, confiteri, eſt ſimpliciter agnoſcere quod uel intus in animo latet, uel alicui obiicitur, aut cuius incuſatur, ſecundum quam ſignificationem ſcriptura uerbo confeſſionis pro agnitione cuiuſlibet rei, ſed magis peccatorum frequentiſſime utitur. Eſt autem triplex peccatorum confeſſio. Vna interior, qua ſoli Deo noſtra peccata confitemur, hoc eſt, qua coram Deo peccata ex animo agnoſcimus,*

Alia uocabuli acceptio.

Triplex peccatorum confeſſio.

ſcimus, noſtra opera mala cũ ingẽti cordis dolore damnã-tes, ac Dei miſericordiam quærentes, de qua pſal. xxxi. Di- Pſal. 31
xi, Confitebor aduerſus me iniuſtitiam meam domino, et tu remiſiſti impietatem peccati mei. Item pſal. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco & peccatũ meum contra me eſt ſemper. Hãc interiorem confeſſionem gentes et infi- Chry. in pa-
deles nobiſcum ex parte communem habuerunt, quod ſcili- ren. ad theo
cet ad damnationem et profeſſionem peccati attinet. Nam do. lap. cir-
ca finem.
quis tandẽ eſt hominũ, quem (quum turpitudinem ſuã per-
pendit(ſui non pudeat, qui ſe non accuſet: nimirum id ope- Roma. 1
rante lege naturali omnium cordibus inſcripta, quæ parit cogitationes, accuſantes ac defendẽtes. Sed quum ad uerum ſcopum non reſpexerint, periit illis omnis huius mẽtalis con feſſionis fructus, etſi Ouidius, confeſſis numen quoddam pa- Ouidius.
tere dicat. Nam in primis nemo recte erratus ſuos coram Hilarius in
Deo confitebitur, niſi qui proponat in poſterum a peccatis pſal. 135
diſcedere. Quid enim aliud eſt cõfeſſio erroris, q̃ profeſſio deſinendi ab errore? Proinde gentes quæ affligebant con ſcientias ſuas abſq; uoto vitam in melius commutandi, con feſſionem fructu ſuo fruſtrabantur: Deſinẽdum enim a pec cato eſt, ob quod peccati cœpta cõfeſſio eſt, atq; ideo extra veniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, ſed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerũt quidem 2 Chry. in lo-
illi peccatũ, ſed præter ſpem ueniæ & miſericordiæ. Quam- co id citato
obrem nulla inde ad eos redibat vtilitas. Nam quid prode-runt lachrymæ, & confeſſio, ſi nulla adſit abolitionis fidu-cia? Et qui poteſt a peccatis abſtinere detentus adhuc ma-lo incredulitatis? Quemadmodũ enim agricola ille, qui de- Simile.
ſperato fructuum prouẽtu, ſegetes deuaſtantia nõ arcebit,

ita & ille qui confeſſionem quidem ſeminat, nihil lucri expectans, neutiquã dimouere ſtudebit ea quę reſipiſcentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc cõfeſſio nihil profuit, quę de vlla expiatione culpæ adeo nullam ſpem habuerunt, vt de ea ne cogitarent quidem, ſed eis pœna tantum fuit omnium grauiſſima, criminum admiſſorum recordatio, quemadmodum idem ipſe Ouidius teſtatur lib. i. de Ponto.

Ethnici credebant culpam expiari non poſſe.

Ouid. lib. 1. de ponto.

Pœnitet (inquit) ò ſi quid miſerorum creditur vlli,
Pœnitet & facto torqueor ipſe meo.
Quamq; ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori,
Eſtq; pati pœnam quã meruiſſe minus,
Vt mihi dii faueant, quibus eſt manifeſtior ipſe,
Pœna poteſt demi, culpa perennis erit,
Mors faciet certe, ne ſim (quum venerit) exul,
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Itidem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipſo
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.
Et iterum.
Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiens animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens ac multo ſęuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Mẽs ſibi cõſcia mali omnium miſerrima.

Itaq; ea interior confeſſio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac veris doloribus votum reſipiſcendi & ſpem

Cõfeſſio interior propria Chriſtianorum.

indulgentiæ coniuncta habet, proprie piorum eſt (potiſſima vti ꝓ contritionis pars, atq; adeo veræ contritionis formatrix & effigiatrix) a qua tam ſecernũtur illi qui neq; cũ animæ compunctione & amaritudine, neq; cum peccatorum abolitione & ſpe indulgentiæ ſuam malitiam agnoſcunt, q̃ qui nimia deſperatione obſtupeſcunt, & bene, & male viuere, iuxta ponentes, atq; adeo de ſuis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ Dei afficiuntur, ſed ſecuri ſuis voluptatibus indulgent, ſicut irrationabilia pecora natura genita in capturam, & perniciem, voluptatem exiſtimantes diei delitias. Sic enim Petrus Apoſtolus homines illos impie ſecuros deſcribit, quorum hodie plenus eſt orbis. quãti enim ſunt peccatores ſecure degẽtes? quanti rapiunt & non volunt intelligere: quoniã inique agunt: quanti deuaſtant viduas, & diripiunt pupillorum facultates? quanti circumueniunt aliena matrimonia? quanti tribulant orphanos, & agnoſcere nolunt ſuperuenturam ſibi calamitatem? Inſuper fiducialiter, quæ mala ſunt agunt, & ſic nec ingemiſcunt, nec lachrymam proferunt, neq; confitentur, quos ſaluari eſt impoſſibile, quod nec agnoſcant facinora ſua, nec Dei iudicium præ oculis habeant.

Chryſoſt. in loco citato.

2. Petri. 2

Chryſoſt. in Iſa. 50

Roma. 1 Galat. 5

OPortebat autem & neceſſitatem, & vtilitatem huius mentalis confeſſionis, inſuper & confitendi rationem populo nunquã non inculcare, q̃ veteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille Chryſoſtomus, q̃ cõfeſſionẽ eiuſcemodi, modo pie ac ſedulo fiat, tãti fecit, vt qbuſdã anſam ſubdubitãdi (num prꝫterea cõfeſſio illa ſacramẽtalis ſeu ſecreta, quæ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit?) præbuiſſe uideatur. Certe tã eſt hꝫc cõfeſſio neceſſaria, ut deus

Admonẽdus populus ad rugẽ confeſsionem interiorem.

Chryſoſt. in pſal. 50

Eſaia. 43

non aliter nos iuſtificet, quam confeſſos. Deus eſt qui gratis quidē iuſtificat. Ego (inquit apud Iſaiam) ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorum tuorum non recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini, qua nolit nos abuti Deus, *vt ſcilicet hanc conſequuti, remiſſiores fiamus.* Idcirco *quærit, & a nobis quiddam, nō ut pretium iuſtificationis, ſed ut adminiculum, quod tamē ipſe quoq;, nobis per conſenſum cooperantibus, largitur nimirum*

Ibidem. *fidelem mentis confeſſionem. Siquidem apud eundem prophetam ſequitur. Reduc me in memoriam & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes (vel vt ſeptuaginta tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris.* Huius

Pſal. 50 *confeſſionis fiducia fidelis ille rex* Dauid *repoſcit, vt* Deus *eum ab iniquitate ſua lauet: Secūdum (inquit) multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatē meam.* Vnde vero *tantum beneficium præſumat, ſtatim ſubiecit:* Quoniā *(inquit) iniquitatem meā cognoſco:* Requirit *autē* Deus *hanc con-*

Cur de⁹, qui nihil ignorat confeſſionem noſtrā reqrit.

feſſionem peccatorum noſtrorum, nō q̄ ignoret ea, quādis nō confeſſa, quum faciebas ea, præſto erat, quū admitteres nouerat, ſed quod aliter homo ſentire non poſſit, quid Deus *per miſericordiā illi cōceſſerit. Qui enim memor eſt cumuli peccatorum ſuorū, erit & memor magnitudinis miſericordię* Dei. Q*ui vero morborum ſuorū, veluti lethargo occupatus, obliuiſcitur, quo tandē pacto miſericordiæ medicinā fideliter requiret aut accipiet, quāobrem.* Prouerbiorum. xviii.

Prouer. 18 Prouer. 28

legimus: Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Et *cap.* xxviii. Q*ui abſcōdit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autē cōfeſſus fuerit, & reliquerit ea miſericordiā conſequetur.* Non *demoreris*

Eccle. 4

(inquit Ieſus Sirach) in errore impiorū, ante mortē confi-

tere, a mortuo quaſi nihil perit confeſſio. Cōfiteberis uiuēs, viuens & ſanus cōfiteberis et gloriaberis in miſeratiōibus illius. Atq; adeo ſanctis ac piis uiris curæ erat hæc interior ad Deū cōfeſſio, vt etiā ea quæ iam credebāt remiſſa in memoriam reducerēt, hoc ſcientes, quod etſi culpā de præſentibus non haberēt, recordationes tamen præteritorū peccatorum, & luctū animabus ſuis plurimū prodeſſe, vel ob id quod animæ verecundiā incutere, eamq; ad amorem eius, qui tam multa & tam magna conceſſit, prouocare poſſent cōſiderantes, quia niſi miſeratio eius ſubueniſſet, tantū illud peccatorū pondus eos inferni ſuppliciis mācipaſſet. Proinde Dauid rex, quāuis remiſſum iam ſibi peccatū eſſet, nihilo ſecius tamē ille in cōſcientia ſua tanquā in imagine adulterium & homicidiū depicta habebat. Et per ſingulos dies preteritā illā putredinē intuens, dicebat: Iniquitatē meam ego cognoſco & peccatū meum cōtra me eſt ſemper. Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi domine omnes annos meos *in amaritudine animę meę. Ad eundē modum* Paulus Apo*ſtolus, etiam illa cōmemorat, quæ per ignorantiam cōmiſſa, gratia baptiſmi & cōfeſſio fidei aboleuerat. Chriſtus Ieſus (inquit) venit in hūc mundū peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Et iterum. Et fidelem me exiſtimauit, ponens in miniſterium, qui prius fui blaſphemus & perſequutor, cōtumelioſus ſupra modum perſequens eccleſiam Dei, & expugnans eā, & qui non ſum dignus vocari Apoſtolus. Paulus ergo etiā illorū meminit, quorū erat ueniam cōſequutus. Nos vero nec iſta recordamur quæ poſt baptiſmum cōmiſimus, cæterū etſi aliquando ad recordationem venerimus, ſtatim effugit cogitatio, & tranſimus ad alia,*

[Margin: Chryſoſt. in pſal. 50. itē de cōpunct. cord. lib. 2 — Pſal. 31 — Pſal. 50 — Pſal. 38 — 1. Timo. 1 — Noſtra ſocordia.]

& nec integra quidem hora patimur animã noſtram affli ctione mæroris huius aſtringi. Hæc igitur cauſa eſt ꝙ malis addimus mala. Quid enim prohibet vbi nihil metuitur, vbi nihil verecundiæ, nihil pudoris admittitur, vt nõ in omnes perditiõis foueas demergamur? Quas ne incidamus,

Ezech. 20 *dñs apud Ezechielẽ ſaluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) viarũ veſtrarum & omniũ ſcelerũ veſtrorum quibus polluti eratis, & diſplicebit vobis in cõſpectu veſtro in cũctis malitiis quas feciſtis, et ſcietis quia ego dñs, quum beneficero vobis propter nomẽ meum, nõ ſecundum vias ueſtras malas, neq; ſecũdũ ſcelera veſtra peſſima.*

Confeſſio mẽtalis debet ſine intermiſſione fieri. *DEbet itaq; hæc confeſſio, quæ mentalis eſt, ſine intermiſſione fieri. Nam haud multum differt ab illa tertia pœnitentiæ in eccleſia actione, quæ quotidiana eſt (de qua ſupra diximus) niſi ꝙ latius ſe porrigit nempe ad quælibet, non tantũ leuia & quotidiana peccata. Porrò ſi oratio noſtra ad Deum perpetua eſſe debet, orationis autem,*

Oratiõis vis in mẽtali cõfeſſione ſita. *præſertim illius quã nos docuit Chriſtus, vis tota in eo conſiſtit, vt Dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen ſanctificemus, nos vero noſtraq; opera corã Deo accuſemus ac damnemus, ad miſericordiã eius perpetuo reſpicientes. Conſequens eſt ut & hęc confeſſio nunquam intermittenda ſit, ꝙ hæc confeſſio omnino ſit, aut oratio illa quã a nobis requirit Deus, aut ſaltẽ orationis eius ipſiſſima medulla.*

Conſiteri deo quid. Aug. lib. 10 cõfeſ. cap. 2 Auguſt. in Pſal. 66 *Quid enim aliud eſt confiteri Deo q̃ diſplicere nobis, illius vero omnipotentiã, ſapientiam, et bonitatem ſemper & vbiq; prædicare. Pulchra pareneſi vſus eſt Auguſtinus in pſal. lxvi. Confiteantur (inquit) tibi populi Deus, inuenerũt viam tuã, Confiteãtur, ipſa cantatio cõfeſſio eſt,*

confeſſio peccatorũ eſt virtutis Dei, tuam iniquitatẽ confi-tere, gratiã Dei confitere, te accuſa, illum glorifica; te repre-hende, illum lauda, vt & ipſe veniens, inueniat te punito-rem tuum, vt exhibeat ſe tibi ſaluatorem tuum.

H*Aec eſt autem Deo confitendi ratio ac modus. Pec-cata noſtra Chriſtus debita appellat, Nos Dei villi-cos, cum quibus Deus ſit poſiturus rationem. Ergo codex ra-tionum nobis conſcribendus eſt. Codicẽ habemus conſcien-tiam noſtrã, in hac peccata noſtra, & maiora, & minora, tanquam in libro ſcribere oportet, deinde cõfiteri, non tan-tum: quia multa in nobis delicta ſunt, verũ et peccata ſigil-latim, idq́; frequentius, recenſere, atq; ante oculos ponere, & hęc tanquam nuper admiſſa lugere. Ita enim et animæ arrogantiam frangemus, frequẽtius eam de malis ſuis, & vitiis cõmonentes, & cautela nobis (ne vltra in eadem de-licta incidamus) acrior naſcetur, vt interim taceamus hac cõfeſſione fidem quãmaxime acui, & exerceri, ſine qua nõ accipimus remiſſionem peccatorũ. Non habes autẽ, quo te a quotidiana iſta confeſſione excuſes, Nam ſi omnino per diẽ non habuiſti tempus excutiẽdi rationes tuas, ſaltẽ quan-do accubueris ſuper ſtratũ et neminem habueris infeſtum, antequã ueniat tibi ſomnus, profer in medium codicẽ, con-ſcientiam tuã, & reminiſcere peccata tua, ſi quid in uerbo ſeu in facto vel in cogitatiõe peccaſti. Dicito in corde tuo, et in anima tua. Expẽdimus diẽ, o anima quid boni fecimus aut quid mali operati ſumus? Tũ ſi boni cuiuſq́; iã facti tibi conſcius fueris, totũ Dei benignitati tribue, illi gratias age, at peccatorũ reminiſcẽs, funde ſaltem cordis lachrymas, re-cenſe peccata ſigillatim, facito tibimetipſi rationẽm, Deum*

Ratio confi-tendi deo. Matth. 6 Chryſoſt. in pſal. 50

Peccatũ niſi agnitum ſeu confeſſum, non dimit-tetur.

tuum roga, ora miſericordiã & inuenies requiem, ſic enim poteris in lectulo tuo poſitus peccata tua delere, hoc vbi feceris, tum demum permitte animam tuam ſoporari. Iraſcimini (inquit propheta) & nolite peccare, qui dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Et alibi: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Cur quæſo graue aut moleſtum videbitur poſitum in lecto quotidiana deflere peccata, vnde tanta promanat vtilitas?

Pſalm. 4

Pſalm. 5

Cõfeſſio generalis apud Iudeos

Leuit. 16

V*T autem populus Dei ad hanc mentalem confeſſionem modis omnibus inuitaretur, lege veteri cauit Deus, vt pontifex quum offerret ſacrificium pro delicto, generalem totius populi peccatorum confeſſionem ad Deum faceret. Poſtquam (inquit) emundauerit ſanctuarium & altare, tunc offerat hircum viuentem, poſtea vtraq; manu ſuper caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorũ Iſrael, & vniuerſa delicta, & peccata eorum. Si confeſſus eſt populi delicta Neemias in Zuſis, Neemiæ. 4. Itidem populus præſente ſacerdote, Neemiæ. 9. Nec alia ratione ſancti patres generalem hanc confeſſionem tam frequentem in eccleſia eſſe, et per ſacerdotes, totius populi nomine, ac ipſum etiam populum ſacerdotem verbis comitantem, pronuntiari voluerunt. Hinc ſacerdos Miſſæ ſacra myſteria à confeſſione (quam viciſſim cum aſtantibus recenſet) orditur, hinc finita concione, generalem hanc & publicam confeſſioné ad populum pronuntiat, ac mouet vt ſe pronuntiantem populus eiſdem verbis proſequatur, hinc in horariis precibus & mane, nempe in primis, & veſpere, nimirum in Cóplētorio hæc cõfeſſio replicatur, id q; ne rei tam neceſſariæ vn*

Neemiæ. 4.

Neemiæ. 9.

Cõfeſſio generalis in eccleſia frequens

quã obliuiſcamur,aut fructibus tá eximiis qui hic nobis pro ueniũt,careamus,quę de mẽtali cõfeſſiõe dixiſſe ſuffecerit.

SEcũda cõfeſſio fraterna dicitur,de qua legimus Matt. v. *Si ergo offers munus tuũ ad altare,& ibi recordatus fueris,q̃a frater tuus habet aliquid aduerſus te,relinque ibi munus tuũ,& vade prius recõciliari fratri tuo,& tunc ueniens offeres munus tuũ.* Ne autẽ frater tuus ſic à te offenſus,te noxá tuam agnoſcentẽ,ac ueniã ab eo petentẽ auerſari,aut confeſſionẽ tuã aſpernari impune poſſet. Dñs præceptum dedit, quod & ſupra retulimus, Marci. 12. in hæc uerba: *Dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & pater ueſter q̃ in cœlis eſt dimittat uobis peccata ueſtra. Quod ſi uos nõ dimiſeritis,nec pater ueſter qui in cœlis eſt dimittet uobis peccata ueſtra.* Et rurſus Matth. 18. Petro interroganti, *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? uſq; ſepties? Reſpondit, Non dico tibi uſq; ſepties,ſed uſq; ſeptuagies ſepties.* Idq́; ſubſequente illic parabola magis inculcat,qua declarat,eum uana ſpe Deum precari,qui fratri errata non dignatur condonare. Nam ut Ambroſius ſcite ait: *Si dimiſeris,bene conuenit ut dimittat tibi: ſi non dimittis,quomodo eum conuenis ut dimittat tibi?* Et ut diuus Hieronymus ait: *Non recte delicti ſui ueniam poſtulat,qui non prius quod in eum delinquitur,relaxat.* Hęc autem confeſſio ſignificata eſt in Euangelio per pedum lotionem,hac ſiquidem poſt cœnam peracta,Chriſtus rationẽ operis ſui diſcipulis ſuis expoſuit,dicens: *Si ego laui ueſtros pedes,Dominus & magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis,ut quemadmodũ ego feci uobis,ita & uos faciatis,* quo ſignificat,ubi proxi-

Cõfeſſio fraterna quæ Matth. 5
Marci. 12
Matth. 18.
Iohan. 13

mum læſerimus, id nos coram eo agnoſcere, veniã petere, & viciſſim vbi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicem orare oportere. Et q̃uis

Confeſſio fraterna neceſſaria.

hęc confeſſio proprie ſacramentalis non ſit, de qua ſtatim dicemus, eandem tamen vt remiſſionem peccatorum conſequamur neceſſariam eſſe, atq; adeo ſacramenti appellatione large accepto uocabulo contineri conſtat, uel Beda &

Beda in apoſtoli Iacobi. Bern. in ſer. de cœna dñi & lot. pedũ. Iacobi. 5

Bernardo *teſtibus. Beda certe non dubitauit, eum epiſtolæ* diui Iacobi *locum (nempe, confitemini alterutrum peccata ueſtra, & orate pro inuicem ut ſaluemini, non tantum de ſacramentali, quæ ſacerdoti fit, ſed etiam de hac fraterna confeſſione intelligere, quãuis cum ea diſcretione, ut quotidiana leuia q; peccata alterutrũ coæqualibus confiteamur, eorum q; credamus quotidiana oratione ſaluari. Porrò grauioris lepræ immũditiem iuxta legem ſacerdoti pãdamus, atq; ad illius arbitrium, qualiter & quanto tempore iuſſerit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc* diui Iacobi *loco interpretatur.* Nouerimus *(inquit) nos in huius dominici operis (nimirum lotionis pedum) altitudine admonitos, ut confeſſi inuicem delicta noſtra, oremus pro nobis, ſicut Chriſtus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apoſtolum Iacobũ hoc ipſum euidẽtiſſime pręcipientẽ atq; dicentem: Cõfitemini inuicem delicta ueſtra, et orate pro uobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille (ut ſubiicit) qui vllum peccatum nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis noſtris, q̃to magis nos inuicem pro noſtris orare debemus? Et ſi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicẽ nobis, qui ſine peccato hic uiuere non*

Beda in Paulũ ad colos.

Vide Au. in Ioh. trac. 56

Iacobi. 5

1. Petri. 2

1. Iohan. 1

ualemus: Nam quid (inquit idem ille) in hac altitudine ſa
cramenti dñs ſignificare uidetur, quum dicit: Exemplum Iohan. 13
enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis ita &
uos faciatis, niſi quod apertiſſime dicit Apoſtolus, Donan
tes inuicem ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſi- Coloſſ. 3
cut & dñs donauit uobis, ita & uos inuicem. Itaq; nobis
delicta donemus & pro noſtris delictis inuicem oremus,
atq; ita quodãmodo inuicem pedes noſtros lauemus. No-
ſtrum eſt, donante ipſo miniſterium charitatis & humilita-
tis exhibere, illius eſt exaudire ac nos ab omni peccatorum
cõtaminatione mundare per Chriſtũ, et in Chriſto, ut quod
etiã aliis dimittimus, hoc eſt, in terra ſoluimus, ſoluatur in
Cælo. Hæc ille. Videtur autem Beda his uerbis teſtari, non
tantum publice in ſacramẽto pænitentiæ, ſed etiã priuatim
in hac confeſſione fraterna peccata per homines remitti,
& Euãgelii beneficium nobis applicari, q̃uis alia atq; alia
ratione. Nec ab hac ſententia alienus eſt Theophylactus in Theoph. in
eum locum Matth. xviii. Amen dico vobis, quæcunq; alliga Matth. c. 18
ueritis ſuper terrã, etc. Si tu (inquit) offenſus, habes eũ qui
te iniuria affecit ſicut publicanũ, & gẽtilem, erit ille & in
cælo talis, ſi autẽ ſolueris eũ, hoc eſt, cõfitenti & deprecãti
ignoueris, erit ei et in cælo cõdonatum. Nõ ſolum enim (ut
ſubdit) quę ſoluunt ſacerdotes ſunt ſoluta, ſed quęcunq; &
nos iniuria affecti uel ligamus uel ſoluimus, & ipſa erũt li
gata uel ſoluta. Prӕterea ſub hac ſpecie fraternæ cõfeſſio
nis cõtinetur etiã ea cõfeſſio quę p̃ fraternã correptionẽ Confeſſio q̃ p̃ fraternã correptionẽ dicitur.
a delinquẽte (qui ſuapte ſponte culpã agnoſcere & ueniã
a fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animã
lucramur, ut Chriſtus ait Matth. xviii. Habet. n. & hæc ſuã Matth. 18

priuatam remiſſionem, de qua dictum eſt: Quoties in me peccabit frater meus & remittam ei, &c. de qua poſtea latius diſſerendum erit. Retinendũ tamen eſt quod paulo ante diximus, nempe, ſacerdotes longe alia ratione ſoluere vel remittere peccata cõfitentibus, quam fratres ſeu priuati inuicem remittunt, Nam illi publica authoritate & uice Chriſti (cuius perſonã in eccleſia repręſentãt) uirtute clauium ab eo acceptarum, ab omnibus paſſim peccatis pœnitentes abſoluũt vere cõtrito & cõfeſſo nihil minus pręſtantes q̃ ſi Chriſtus præſens abſolueret, ac diceret, Remittũtur tibi peccata tua: quamobrẽ diuus Paulus. ii. Corin. v. dixit: Omnia ex Deo, qui nos recõciliauit ſibi per Chriſtũ, et dedit nobis miniſteriũ reconciliationis. quoniã quidem Deus erat in Chriſto, mundũ reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis uerbũ recõciliationis. Pro Chriſto ergo legatione funguntur, tanq̃, Deo exhortante per nos. Sed relaxatio illa ſeu remiſſio fraterna non fit (ut ita dicamus) authoritatiue, nec frater eatenus fungitur uice Chriſti abſoluentis, ſed tantũ remittit priuatim quod in ſe peccatũ eſt. Vnde magis priuatę iniuriæ cõdonatio quam peccati remiſſio eſt, quã tñ Deus tam habet gratã, ut remittẽti offenſam fratri, idq; ex animo, uiciſſim remiſſionẽ peccatorum polliceatur, ſic ut is qui hũc affectũ cõdonationis a ſe fratri factę vere in cõſciẽtia ſua ſentit, ſibi hoc ipſo veluti certo, ſed inuiſibili ſigno perſuadere poſſit, ſe uiciſſim a Deo remiſſionẽ peccatorum ſuorum (quorum tñ eum uere pœnitet) aſſequutũ eſſe, Nã Chriſti uerbũ eſt, Dimittite et dimittemini. Itẽ ſi dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet, & uobis pater ueſter cœleſtis peccata ueſtra. Nibiloſecius

Remiſſio publica longe alia quã priuata.

Luce. 7
2. Corint. 5

Sacerdotes Chriſti legatione funguntur.

Remiſſio. priuata.

Cõdonatio iniuriæ ſignũ eſt remiſſiõis peccatorum.

Matth. 6
Marci. 11
Non ſolum

quia homo non facile ſtatuit, num penitus & ex animo totam iniuriam remiſerit (quod cõcepti odii malum altas habeat radices) adeūdus ipſi prę terea eſt ſacerdos, a quo tanquam ab ipſo Chriſto verbū abſolutionis, & certiſſimæ conſolationis accipiat. Breuiter, miniſterium quod exhibet ſacerdos, eſt miniſterium Chriſti. Quod exhibet frater, eſt miniſterium charitatis, & humilitatis, cuius typum videre eſt, Matth. ix. Quáuis ergo hæc fraterna cõfeſſio tanti momenti ſit, non eſt tamen de numero illorum ſacramentorū, quorum eccleſia ſeptem tantum numerauit. Nam illa talia eſſe oportet, vt ſigna ſint viſibilia inuiſibilis gratiæ Dei, quam Deus per ea, quū in eccleſia publice adminiſtrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiuſdem gratiæ ſimilitudinem extrinſecus gerentia, quæ omnia in hac confeſſione fraterna, & priuata proprie reperire non eſt. Vnde cum clauium poteſtate confundi non debet, ſed magis ad pœnitentiæ ſacramentum præparatoria & prę ambula eſt.

remiſſio fraterna, ſed & abſolutio ſacerdotalis quęrenda.

Matth. 9. Cõfeſſio fraterna nõ eſt de numero ſeptē ſacramentorum.

TErtia itaq; confeſſio ea eſt, quæ fit eccleſiæ prępoſitis, hoc eſt, epiſcopis, & ſacerdotibus, quibus a Chriſto facta eſt remittendorum, & retinendorum peccatorum poteſtas. Hæc in vſu veteris eccleſię multiplex fuit, Vna publica, altera ſecreta: Rurſum publica duplex, Quædam coacta, quędam voluntaria. Secreta quoq; ſecundum diuerſos ritus, & eccleſiarum, et temporum in alias ſpecies ſcindi, ac diſcerni poſſet.

Tertia confeſſionis ſpecies quæ fit presbyteris.

Eius diuiſio.

QVæ omnia vt dilucidiora fiant, in primis noſſe oportet, veterem eccleſiam admodum ſeueram fuiſſe in criminibus publicis vindicandis, tum ne eccleſia ob quoſdā manifeſtarios delinquētes male audiret inter gen-

Roma.2 2 *tes, quemadmodum Romañ.ii.ſcribitur: Nomen Dei per*
1.Corint.5 Matth.5 *uos blaſpematur inter gentes, tum ne contagio totum*
3 *gregem inficeret, ne'ue res peſſimi exempli infirmiori-*
4 1.Timot.5 *bus offendiculo fieret, quod Chriſtus ut diligentiſſime*
5 2.Cor.2.7 *caueretur iuſſit, deniq; ut alii admoniti cauerent, ne labe-*
Voluntaria cōfeſſio publica gratior. *rentur, ut animus ipſorũ qui ad eccleſiá redibãt explorare*
tur, an ſcilicet ſerio reſipiſcerẽt. Olim ergo his qui in crimi-
nibus publicis eſſent deprehẽſi, publice erat confitendũ hoc
eſt, crimẽ erat apud paſtorẽ, & eccleſiá agnoſcendũ, et pe
tenda ab epiſcopis ſeu paſtoribus publicę pœnitẽtię cõceſ-
ſio. Hæc cõfeſſio quum fiebat uoluntarie, nimirũ criminoſis
ſeipſos apud eccleſiæ præſides ſponte prodẽtibus, deferenti
bus ac publicantibus, longe gratior erat & uenia dignior
Lucæ.11 Gregorius in homil. *q̃ coacta. Ad eum modũ uoluntarie confeſſa eſt mulier illa*
euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ ſuper conui
uantes ingreſſa eſt, non iuſſa uenit inter epulas lachrymas
obtulit, ac Chriſti pedibus aduoluta, pedes eius lachrymis
lotos, capillis terſit imitabile pœnitẽtibus exẽplum præbẽs,
ut ſua ſponte ad Dei, miſericordiá, per pœnitẽtiæ ſemitã ac
Olim patres ad publicã cõfeſſionem incitabant. *cedant. Ad hanc uoluntariá publicorum criminũ confeſſio*
nem ſancti patres populũ non indiligenter hortabantur ac
incitabãt. Verũ quum is ſit humanæ uanitatis præpoſterus
pudor, ut quæ publice patrare crimina non pudeat, publice
tamen agnoſcere, & confiteri pudeat, uiſum eſt eccleſię ue
teri, publice peccantes, & tamẽ crimen ſuũ confiteri nolen
tes ad publicá exomologeſim cõpellere, idq; nõ uno reme-
dio. Nam ſi crimẽ tam fuiſſet uulgatũ, ꝙ totam eccleſiá ſeu
ciuitatem cõmouiſſet, epiſcopus ſeu paſtor eccleſiæ peccan
tem coram omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Ti-

motheo pręcipit dicens: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant, Correptum uero & cõfiteri ſeu agnoſcere crimen recuſantem excõmunicabat, nec recipiebat reum niſi primum confeſſum. Cuius pulcherrimum exemplum habes. i. Corinth. v. ibi uides quanta cum ſeueritate Apoſtolus Corinthios increpet, quod publicũ inceſtum illius Corinthii fratris, necdum agnoſcẽtis crimen, diſſimulaſſent quod eundem e medio non remouiſſent. quem etiam quia de reſipiſcẽtia nondum cogitabat, excõmunicat ac ſatanæ tradit in interitum carnis: id eſt, in afflictionem corporis. Poſtea uero crimen (concepta iam ex inflicta pœna triſtitia, quæ ſecundũ Deum eſt) publice agnoſcentẽ ac confitentem abſoluit, eccleſiæ reconciliat & cõmunioni reſtituit. ii. Corinth. ii. & vii. Præterea Chriſtus modũ, diſciplinamq́; prodẽdi ac indicandi peccatũ conſtituit qua delinquens ad exomologeſim tandem perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade et corripe eum inter te & ipſum ſolũ ſi te audierit, lucratus eris fratrẽ tuũ. quod ſi te nõ audierit, adhibe tecũ alios duos aut tres, ꝙ ſi nec ipſos audierit, dic eccleſiæ. Si uero nec eccleſiam audierit, ſit tibi ſicut ethnicus et publicanus. Cui non multũ abſimile eſt, ꝙ Leuiti. v. ſcribitur, ſic referẽte Origene: Si autẽ anima peccauerit & audierit uocẽ iuramẽti, et hic teſtis ſit et uiderit aut cõſcius fuerit, ſi non indicauerit, & ipſa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud docemur, q̃ ne unquam in peccatis alienis polluamus cõſcientias noſtras, ne conſenſum male agentibus præbeamus: Conſenſum quidẽ non ſolum pariter agendo, ſed etiã quæ illicite geſta ſunt reticẽdo, Euangelicum uero præceptum in eo perfectius datum eſt, quod

1. Corint. 5
Tradere in interitum carnis.
Orig. in Nume. hom. 15

2. Corint. 7
2. Cor. 2. 7

Matth. 18

Leuit. 5
Origen. eũ locu hom. 3

1. Timo. 5
Euangelici præcepti perfectio & ordo corrigendi.

& ordinem indicandi peccatum demonſtrat. Non enim uult te, ſi forte uideris peccatum fratris tui (quod nondum toti eccleſiæ manifeſtarium eſt) continuo euolare ad publicum & paſſim proclamare ac diuulgare aliena peccata; quod eſſet utiq; non corrigentis, ſed potius infamantis. So-

Matth. 18. *lus (inquit) inter te & ipſum ſolum corripe eum. Vbi enim ſeruare ſibi myſterium uiderit ille qui peccauerit, ſeruabit & ipſe emendationis pudorem. Si uero diffamari ſe uiderit ilico ad denegandi impudentiam conuertetur, & non ſolũ non emendaueris peccatum, ſed & duplicaueris: Primo igitur ſolus inter te & ipſum, ſecundo adhibe tecũ alios duos*

Matth. 18. *uel tres. In ore enim duorum uel trium teſtium ſtabit omne uerbum. Et quoniam tertio ſeu poſtremo mandat correptionem ad eccleſiam deferri, par erat, ut prius (hoc eſt, ſecundo) iuberet adhiberi duos uel tres teſtes, quibus, præſentibus correptus, ſi peccatum agnoſcere, & emẽdare nõ*

Ob quã rõnẽ ordo iſte neceſſarius. *uelit, poſſet duobus teſtibus adhibitis (quũ ad eccleſiam delatum fuerit eius peccatum) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne uolens quis euangelicum implere mandatum, calumniator uideatur ſi crimen deferat ad eccleſiam*

Aug. contra epiſt. Parmeniani. li. 3. c. 2. *& deficiat teſtibus. Vides quo correptio euangelica tẽdat, nempe ut peccator ad confeſſionem & agnitionem criminum non clam aut interne, ſed externe in fratrem ſeu manifeſte commiſſorum adigatur, quam ſi recuſet neq; ſe agnoſcens, neq; pœnitendo corrigens excommunicetur.*

In correptione fraterna duo neceſſaria.

Aug. ad Felicia. et Ruff. epiſ. 87. & in epiſt. ad

Verum hic ad duo reſpiciendum eſt. Primum ut correptio fraterna ex dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulentia procedat, uerum in eum modum fiat, ut ſentiat correptus ſuam ſalutem quæri alioqui com-

pertum

pertum eſt, plures qui arguente nullo, peccatores ſe eſſe cōfitentur, vbi de vera culpa fuerint fortaſſe correpti, defenſionis patrocinium quærere, ne peccatores eſſe videantur, quod omnino cauendum eſt. Secundo, vt excōmunicatio infligatur non aliter, quā vt ſalubris eccleſiæ medicina, quæ ſalutem omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos, & lethargicos æſtuat. Quamobrem poſt excōmunicationem non deſiſtendum, non contemnenda ſalus excōmunicati, ſed veluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen caſtigātur ac ſtimulantur, ita debet erga excōmunicatos perſeuerare diligentia charitatis. Viciſſim qui corripitur, etſi acerbe, ita vt à conuentu abſcindatur eccleſiæ, arguentem odio habere non debet, ſed animaduerſionem patienter accipere, & fortiter ferre, quēadmodū ille à Paulo correptus, maiorem etiam affectum concepit erga Paulum, atq; erga omnes qui ſtatutis Pauli in eius animaduerſione paruerant. Quo fit, vt Paulus ſententiam reuocans, & eiectum reconcilians eccleſiæ præcipiat dicens: Confirmate in eum charitatem. Atq; vtinam parochi populum frequēter de hac fraterna correptione admoneāt, ac ad eandem quam diligentiſſime cohortentur, quam Chriſtus ipſe præcepit, ac tam lucroſam oſtendit. Certe omnibus perſuaſum eſſe conuenit, vt ſi quis ea quæ videt in delicto proximi ſui vel non indicauerit ſecundum regulam ſuperius datam, vel in teſtimoniū vocatus, non quæ vera ſunt dixerit, peccatum quod cōmiſit ille quē cœlat, ipſe ſuſcipiet, & pœna cōmiſſi reuoluetur ad cōſcium. Putandum tamē nō eſt hanc confeſſionē quā frater corripiēs à correpto elicit, ſacramentalē eſſe. Ná ea tá-

Gala. Greg. li. moral. 2. cap. 16.

2.

Au. ad Feſt. epiſt. 166

Salus excōicati nō negligenda.

Ori. in pſal. dñe ne in furore, hom. 1

Populus frequenter admonendus de fraterna correptione

Matth. 18

Pœna cęlantis peccatū

dem ſacramentalis eſt, quæ ſacerdoti vice Chriſti fit, habēs abſolutionē peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternā tandem deuenitur, nempe quum correptus ob contumaciam eccleſiæ, hoc eſt (ſi tamen Chryſoſtomo ac aliis orthodoxis credimus) præſidibus eccleſiæ denuntiatus ad cor reuertitur, & eiſdem præſidibus ſua ſcelera confitetur abſolutionis deſiderio æſtuans. Nam & Paulo ante diximus remiſſionem peccatorum quæ à fratre fratri fit, non eſſe cum poteſtate clauium confundendam. Quàm ſalubris ergo res ſit correptio illa fraterna ſatis (vt putamus) vides, q̄ etiā in primitiua eccleſia, nimirū charitate vere chriſtiana magis adhuc ardeſcēte freqūētiſſimā fuiſſe nō dubiū ē.

Chryſoſt. in Matth.

Correptio fraterna in primitiua eccle. fre quens

Correptio fraterna in diſſuetudinē abijt.

AT quum poſtea charitas refrigeſceret, & tam ſalubre Chriſti præceptum ſenſim negligeretur, tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eiſdem vel paribus criminibus obſtricti tenerentur, tum quod correpti correctionem æquo añimo, & patienter ferre nollent, obliti eius quod Pſaltes ait. Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Ne ergo tam ſalubre remedium agnoſcendorū ac confitendorum criminum publice cōmiſſorum deperiret, plurimis eccleſiaſticis regulis ac canonibus cautum, & mādatum eſt de huiuſmodi delictis prodendis, atq; adeo mos ſaluberrimus introductus eſt ut in viſitationibus parochiarum, aliquot ex plebe, maturiores, honeſtiores ac veraciores viri in medium euocarentur, ac ſacramento conſtringerentur dicere quicquid contra rectam fidem, & ſanctam Chriſtianitatem in parochia noſſent uel audiſſent factum eſſe, omni affectu humano longe ſepoſito, additis hiſce ver-

Pſalm. 140

Teſtes ſynodales.

bis. Videte fratres vt domino reddatis iuramenta ueſtra, Non enim homini iuraſtis, ſed Deo creatori veſtro, Nos autem qui eius miniſtri ſumus, non terrenam veſtram ſubſtantiam concupiſcimus, ſed ſalutem animarum ueſtrarum requirimus. Cauete ne aliquid abſcondatis, & ex alterius peccato veſtra fiat damnatio. Nec patres temere, huc moti ſunt, neq; enim illis negligendæ videbantur diuinæ illę ſententię nempe, Nolite cōmunicare operibus tenebrarum. Item: Auferte malum de medio veſtrum. Item, Exite de medio eorū, & immundū ne tetigeritis. Item, Separamini qui fertis vaſa dñi. Huius inquiſitionis formulā quandā antiquiſſimam, canonibus Concilii noſtri prouincialis annexuimus. Porrò poſt hanc inquiſitionē, qui publice peccaſſe comperiebatur ad publicam confeſſionem & pœnitentiam adigebatur, et ſecundum canonum ordinem pro merito ſuo excommunicabatur, Poſtea expleta pœnitentia reconciliabatur, quemadmodum infra latius declarabimus.

2. Cor. 12.

1. Corint. 5

Formula inquirendorū criminum

Vide Cōcil. Cabiloneñ. ca. 88

Confeſſio ſecreta & priuata.

R*Eſtat, vt de confeſſione priuata dicamus. Hanc olim & in* Romana, *& in Græca eccleſia epiſcopi, & ſacerdotes priuatim audiebant ac admittebant, ſed cum quodam peccatorum diſcrimine, Nam ſi crimen aliquod manifeſtum, aut tale (unde læſa eſſet eccleſia) offendiſſent, erat in eorum poteſtate, non tamen ſine magna diſcretione ac deliberatione (vt Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius eccleſiæ exponere & publicare, aut ſaltem publicam delinquenti pœnitentiam iniungere, qua etſi qui deliquit, non proderet ſpeciatim crimen ſuum, tamen ipſo facto confitebatur ac declarabat eccleſiæ ſe grauiter peccaſſe. Cauēdum tamen erat epiſcopis & ſacerdotibus, ne crimen publi*

Origenes Pſalm. 37

Cyp. in ſermo. de Lap. ol. in 33 ca uēdum epis

carent, aut publica etiam pœnitentia, ſeu excõmunicationẽ multarent, quod cõmiſſum eſſe aliter quã ſua aſſeueratione factæ confeſſionis, probare non poſſent, quamobrem in Cõ

Ex cõc. Carthag. 3. c. 5

cil. Carthaginen. iii. (*cui beatus* Auguſtinus *interfuit*) *canõ.* v. *ſic legimus:* Item placuit, *vt ſi quando epiſcopus dicit aliquem ſibi ſoli proprium crimen fuiſſe confeſſum, atque ille negat, non putet ad iniuriã ſuam epiſcopus pertinere, quod illi ſoli non creditur.* Et *ſcrupulo propriæ conſcientiæ ſe dixit neganti nolle cõmunicare, quãdiu excommunicato non cõmunicauerit ſuus epiſcopus, eidem epiſcopo ab aliis non cõmunicetur epiſcopis, ut magis caueat epiſcopus, ne dicat in quẽquam quod aliis documentis conuincere nõ poteſt, quin temporũ illorum ſeueritas eo proceſſit, vt quidam ſacerdotes* (*quamuis regula apoſtolica non ſatis perpenſa*) *omnino vellent, ut non tantum crimina manifeſte facta, ſed etiam reatus conſcientiarum ſcripta profeſſione publice recitarentur.* Vnde *libellatici dicti uidẽtur.* Sed *hunc abuſum*

Leo epi. 57
Prima moderatio, quæ toti eccleſię placuit.

magnus ille Leo *damnauit ac remouit epiſto.* lvii. *ad uniuerſos epiſcopos per Campaniam, Samniũ & Picęnum ſcribens,* Quod *reatus conſcientiarũ ſufficiat ſolis ſacerdotibus indicare confeſſione ſecreta.* quamuis *enim plenitudo fidei (ut idem ipſe ait) uideatur eſſe laudabilis, quæ propter* Dei *timorem apud homines erubeſcere nõ ueretur, tamen quia non omnium huiuſmodi ſunt peccata, ut ea qui pœnitentiã poſcunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis conſuetudo ne multi à pœnitentiæ remediis arcerentur, dum aut erubeſcunt, aut metuunt inimicis ſuis ſua facta reſerare, quibus poſſunt legum conſtitutionibus percelli.* Sufficit *ergo (ut ſubiicit) illa confeſſio, quæ primũ* Deo *oſe*

fertur, tũc etiã ſacerdoti, qui pro deliƈtis pœnitentiũ preca tor accedit, quod tum demũ plures ad pœnitentiã poterũt prouocari, ſi populi auribus nõ publicetur cõſcia cõfitẽtis.

VErum poſtea nouiſſimis iſtis temporibus quum magis ac magis hominum malitia ſuccreſceret, & peccatores omnem ſeueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitentiã ſpernere, q̃ ullam pœnitẽtiæ acerbitatem ferre potius ducerent, Eccleſia ueluti pientiſſima mater (quæ non eadem diſciplina & præfractis, et morigeris filiis medetur) remiſſiore diſciplina peccatores in officio, quippe ad pœnitentiæ remediũ capiendũ retinere ſtuduit. quamobrem uetuit, ne omnino ſacerdos quæcunq; crimina ipſi in pœnitentiali iudicio deteƈta, uel uerbo, uel ſigno aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorem prodere præſumat, ac cõtrarium facientem non ſolum à ſacerdotali officio deponendum, uerumetiã ad agendum perpetuam pœnitentiam in artum monaſterium detrudendum decreuit. Secundo, remiſſa eſt ea ſeueritas, qua olim cõfitẽtes etiã ſecreto ac priuatim, peccata haud clam cõmiſſa, non abſcluebantur, nec ad cõmunionẽ ſacramẽtorum per ianuam reconciliationis admittebãtur, niſi ſalubri primum ſatiſſaƈtione purgati, quẽadmodum diuus Cyprianus ſermone de lapſis, & idem ille Leo Epiſt. 69. *quã ad* Theodorum Forojulienſem Epiſcopum *perſcripſit, teſtantur.* Et *tripartita hiſtoria planè indicat, eũdem morem in Græca eccleſia fuiſſe.* Hodie *pro crimine, quantumlibet enormi, occulto, nolenti non imponitur publica pœnitentia.* Nam *uolenti, adhuc eam imponi poſſe, uetus eccleſiæ, præſertim* Romanæ *conſuetudo teſtis eſt.* Nudantur *enim etiam hoc tempore*

Alia moderatio eccleſiæ circa pœnitentes.

Decr. Gre. Ex, conci. gñali c. oẽs vtriusq;, de pœ. & remiſſ.

Tertia moderatio.

Leo epi. 69

Trip. hiſto. li. 2. ca. 35

Veſtigiũ publicæ pœ. in eccleſia ro.

Romæ quibuſdam ſcapulæ, & extra templum ceduntur interdum vſque ad ſanguinem, idq́; numeroſiſſimo populi multitudine ſpectante, ſolus tamen pœnitentiarius nouit quid admiſſum ſit, niſi quod omnes atrox facinus admiſſum ſuſpicantur. Præterea hoc tempore ante abſolutionem non exigitur, ſed tantum imponitur ſatiſfactio poſt abſolutionem, & reconciliationem explenda, niſi tamen Confeſſarius crimen tam enorme compererit, vt neceſſarium ac vtile ducat peccatorem a communione altaris, ad tempus ſaltem, citra tamen criminis ullam publicationem ſequeſtrare, aut ſe maiores, & doctiores prius conſulere, priuſquam manum imponat. Vbi enim prudentiori conſilio Confeſſarius indiguerit, iubet Cōcilium generale, vt illud abſq; vlla expreſſione perſonæ caute requirat, quæ eſt caſuum reſeruatorum radix, & origo. Nam & in veteri eccleſia ad epiſcopos magnitudo culpæ, & criminis referebatur. Porrò etſi nunc ex eccleſiæ remiſſione peccator (qui neq; apud eccleſiam accuſatur neq; denuntiatur, aut defertur) a publica pœnitentia, quamuis manifeſte deliquerit, excuſetur. Videbit tamen his, vt ſaltem bono exemplo publice offenſos doceat, peccata bonis operibus emendanda, vt quantum offendit publica malitia, tantum bonis operibus publice reædificet eccleſiam Dei. Euadit autem ex his perſpicuum, quoſdam contra Romanam eccleſiā iniuria queri, quaſi ea ex pœnitentia, conſcientiarum quandam carnificinam fecerit, quum diſciplina pœnitentiæ nunquam remiſſior in eccleſia fuerit, quam nunc eſt, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Ex concil. gñali. c. omnis utriuſque &c.

Radix & origo caſuū reſeruatorū.

Quid publice peccanti hodie incumbat.

S*Ed hic iam neceſſario incidimus in eam rem, quæ in*

præſentiarum maximo cum animarum diſpendio in queſtionem trahitur ac controuertitur. Nempe *ſit ne confeſſio illa ſecreta, quæ ſacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius humani? qui rebus nouandis hactenus ſtuduerũt, aſſerere non formidarunt hanc confeſſionem, maxime cum illa enumeratione delictorum, neque habere mandatum, neque teſtimonium aut exemplum in ſcripturis, quinimo quandoque penitus abolitam fuiſſe.* Vnde *conſequens ſit, eam iuris diuini non eſſe. Sunt alii, qui de hac confeſſione modeſtius ſentiunt.* Nam *etſi nondum perſuaſum habeant efficacibus ſcripturarum teſtimoniis, & argumentis irrefutabilibus, à pertinacibus facile euinci poſſe hanc confeſſionem à* Chriſto, *aut etiam* Apoſtolis *fuiſſe inſtitutam, eam tamen ita piis omnibus religioſe ſeruandam cenſent, veluti ſaltem ab eccleſiæ proceribus non ſine afflatu diuini ſpiritus inductam ad hanc vſque conditionem.* Vt *autem hæc quæſtio penitius percipiatur, noſſe oportet, longe aliud eſſe quum quæritur.* Num *confeſſio, qualis nunc in vſu eſt, cum omnibus illis ritibus quibus in præſentiarum peragitur, iuris diuini ſit uel humani? quàm quum* 1
quæritur, ſit ne confeſſio peccatorum etiam occultorum, 2
quæ ſoli ſacerdoti ſit, inſtructionis, conſolationis, & abſolutionis conſequendæ gratia à Chriſto *inſtituta aut ſaltem indicata, oſtenſa & inſinuata?* Nam *quod ad primũ attinet planè fatemur,* Confeſſionem, *qualis nunc agitur in eccleſia (hoc eſt, omnem illum confitendi modum, & ritum, qualis in eccleſia* Romana *obſeruatur) non eſſe omni ex parte à* Chriſto *inſtitutam.* Nam *quis neſcit plures ritus circa confeſſionem iuris eſſe poſitiui? quemadmo-*

An cõfeſſio ſecreta, quæ & ſacramẽtalis iuris diuini ſit.

Sententia nouatorum

Aliorum ſententia.

Quæſtionis explicatio & diſcriminatio.

Dilutio primæ.

Totus cõfitendi ritus

rū eſt iuris diuini, ſed partim iuris poſitiui.

dum inter alia ſunt confitendi tempus caſuum reſeruatio, & pleraq; alia, quæ nō ſunt de ſubſtantia confeſſionis, ſed magis ad decorem, & accurationem peractionem confeſſionis, quemadmodum in omni ſacramento multos ritus ab eccleſia inſtitutos videre eſt, qui non ſunt ex ipſius Chriſti inſtitutione. Vnde conſequens eſt eos, qui argutantur, confeſſionem idcirco iuris diuini non eſſe, quod non vno eodemq; ritu in uniuerſis ecclesiis, & omni tempore ſit obſeruata, hi noſtra quidem ſententia haud leuiter falli. Rituum *enim diuerſitas non mutat rei ſubſtātiam.* Et ut Cyprianus *ait in epiſtola ad* Antonianum, *Manente concordiæ vinculo, & perſeuerante catholicæ eccleſiæ indiuiduo ſacramento, actum ſuum diſponit, et dirigit vnuſquiſq; epiſcopus rationem propoſiti ſui domino redditurus.*

Cyp in epi. ad Antonia.

Dilutio. 2. q.

V*Erum quum quæritur. Num confeſſio abſolute accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud ſacerdotem per eum qui grauatā habet conſcientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini ſit, & an neceſſaria. Nobis certe reſpondendum uidetur, hāc confeſſionem, etſi diſerte a Chriſto inſtituta non ſit, eandem tamen, ueluti quendam ineſtimabilem theſaurum, nobis per* Chriſtum *in euangelio oſtenſam ac indicatā, eademq; non aliter peccatoribus criminum pauore cōſternatis opus eſſe q̄ ægrotis, & male habētibus opus eſt medicina, proindeq; recte dici, eam etſi non expreſſim, re tamen ipſa a Chriſto præceptam, nō quidem paſſim omnibus, ſed his hominibus qui letalibus uitiis etſi occultis contaminati ſunt, a quorum remorſu ſe extricare non poſſint. Deinde credimus hanc confeſſionem teſtimonium ac exemplum in ſcripturis ha-*

Matth. 9

Habet exēplum in ſcriptura.

bere. Deniq; eandem nunq̃ penitus abolitam fuiſſe, non ſolum in Romana, ſed ne in Græca quidem eccleſia, quinimo vniuerſalem conſenſum eccleſiæ omnium temporum pro ſe habere, quod eſt teſtimonium in eccleſia omniũ maximum, quæ omnia pro noſtri ingenii modulo oſtendere conabimur, plenius iudicium de hac re ſedi apoſtolicæ deferentes.

Habet pro ſe vniuerſalem totius eccleſię conſenſum.

PRincipio itaq; nobis explicandus, & illuſtrandus eſt locus Euangelii, in quo cardo totius rei vertitur, qui Iohannis.xx. habetur in hunc modum. Hæc quum dixiſſet Ieſus inſufflauit & dicit eis (nimirum apoſtolis.) Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retẽta ſunt. His uerbis omnium orthodoxorum ſententia Chriſtus apoſtolis & eorum in eccleſia ſucceſſoribus, claues regni cæleſtis tradidit, poteſtatemq; remittendorum, & retinendorum peccatorum conceſſit, ac pœnitentiæ ſacramentum inſtituit, quod ut omnes clare, & expedite intelligant, operæpretium eſt ut in primis exponamus, quæ nam ſint claues quos Chriſtus eccleſiæ ſuæ tradidit. Clauis in ſcripturis ſummam quandam authoritatem, poteſtatem, gubernationem, & domeſticam adminiſtrationem deſignat. Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio tranſlationem domini ac poſſeſſionis ſignificat atq; etiam operatur. Nec ab re, quod habenti claues, non ſolum omnia quæ in domo ſunt pateant, ſed & ei poteſtas ſit quoſlibet uel admittendi uel ſecludendi, atq; etiam quæq; ſecretiſſima cubicula reſerandi uel occludendi. Quum itaq; Chriſtus in domo Dei non tanq̃ ſeruus (quemadmodum Moyſes, quem ſcriptura uti fidelem famulum in domo Dei uerſatum eſſe dicit) ſed tanq̃ filius in

Explicatur locus euangelii Iohan. 20

Claues apoſtolis traditæ.

Clauis in ſcripturis quid.

Hebre. 3

domo ſua fuerit, ſumma eadẽq; ęterna authoritate admini-
Matth. ulti. ſtrationis a patre accepta, quẽadmodũ ipſe apud Matthęũ
ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in Cœlo, & in terra. Itẽ
Iohan. 8 Heb. 1. 2 Ephe. 1 apud Iohãnem. Pater omne iudicium dedit filio. Et ut Apo-
ſtolus ait. Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit
caput ſuper omnem eccleſiam, quę eſt corpus ipſius, & ple-
nitudo eius, q omnia in omnibus adimpletur. Idcirco apud
Eſaie. 22 Eſaiam de eo legimus: Et dabo clauem domus Dauid ſu-
per humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, &
Apoca. 3 claudet, & non erit qui aperiat, quod in Apocalypſi repe-
titur in hęc uerba. Hæc dicit ſanctus, & uerus qui habet
clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & ne-
Apoca. 1 mo aperit. Atq; eodem libro Iohannes Chriſtum loquen-
tem faciens. Noli (inquit) timere, ego ſum primus, & no-
uiſſimus, & viuus & fui mortuus, & ecce ſum uiuens in
ſecula ſeculorum, & habeo claues mortis & inferni. quo
Ephe. 2 nihil aliud ſignificatur, quam Chriſtum eſſe ſummum caput
ſuper uniuerſam eccleſiam, atq; adeo accepiſſe eum a pa-
tre authoritatem ſuper omnem principatum, poteſtatem,
& uirtutem, dominationem, & omne nomen quod nomi-
Philip. 2 natur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro, ut ei omne
genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium; & infernorum. Ia-
cebat genus humanum ex primorum parentum uitio craſ-
ſiſſimis ignorantiæ tenebris obrutum. Iacebat in duriſſima
Patriarchæ & prophetæ non habuerunt claues remittendorũ criminũ. diaboli ſeruitute captiuum. Prodierunt patriarchę, & pro-
phetæ, quibus Deus quidem ſuam miſericordiam ueluti per
tranſennam oſtendit. Claues tamen quibus remotis ſpiri-
tualium tenebrarum repagulis, mens humana in perſpi-
cuam Dei uoluntatis cognitionem aſſurgeret, uel diaboli-

cæ captiuitatis uinculis diruptis, in libertatem uindicare-
tur haud conceſſit, tantum fideles ſeruos eſſe uoluit qui te-
ſtimonium ferrent, de futuro illo clauigero Chriſto, qui te- Eſaie.49
nebroſum illum carcerem, in quo omnes vincti eramus, &
clauſi tenebamur aperturus, & quandoq; dicturus eſſet.
Exite, & his qui erant in tenebris, reuelamini. qui a patre
rex ſuper Syon montem ſanctum eius, & ſedem Dauid pa- Pſal.2 Luce.1
tris ſui conſtitutus, & in domo Iacob regnaturus in æter- Matth.3
num, in manu ſua uentilabrum ferret, quo permundaret
aream ſuam, & congregaret triticum in horreum ſuum,
paleas autem combureret igni extinguibili. qui properan
tes ad ſe per ueteris uitæ pœnitentiam a peccatorum uin-
culis abſolueret, abſolutosq; in regnum ſuum intromitteret.
Auerſos vero, & ad ſua deſideria conuerſos a regni cœle- Matth.4
ſtis ingreſſu repelleret, ligatisq; manibus ac pedibus in te-
nebras mitteret exteriores. Deniq; qui ſcripturas nobis ape
riret, uoluntatem Dei patefaceret, & quæcunq; a patre Luce.24
audiuiſſet, nobis manifeſtaret. Vides quot & quantas cla- Ioh.15.17
ues Chriſtus in orbem terrarum deſtinatus a patre acce-
perit. Sed quas claues hinc diſcedens, apoſtolis illorumq; Quas claues
ſucceſſoribus in eccleſia reliquerit, id uero explicandum χρι apoſtolis tradiderit.
eſt. Et quidem conſtat Chriſtum eaſdem, hoc eſt, ſuas, non
alias claues apoſtolis commiſiſſe, nimirum claues regni
cœlorum, quemadmodum ipſe Petro dixit. Quodcun- Matth.16
que ligaueris ſuper terram, ligatum erit & in cœlis: &
quodcunque ſolueris ſuper terram, ſolutum erit, & in
cœlis. Nam quod eadem poteſtate qua ipſe a patre miſ-
ſus eſt, eoſdem in orbem terrarum deſtinauerit, planè te-
ſtatur apud Iohannem. Sicut (inquit) miſit me pater, Iohan.20 2.Cor.5

Ephe.4 *& ego mitto vos.*Non *tamen vt domines,ſed ut miniſtros, legatione pro eo fungentes, in ædificationẽ corporis eius, quæ eſt eccleſia,quod infra latius confirmabimus.*

Diuiſio clauium. QVæ vt magis perſpicua facerent patres,partiti ſunt claues in clauem ordinis, & clauem iuriſdictionis. Rurſus utranq; clauem in clauem ſcientiæ,quam & diſcretionis appellãt,& clauẽ poteſtatis.Clauis ordinis eſt poteſtas vocationis,functiõis ſeu miniſterii ſacerdotalis,qua qui fungitur, Chriſti perſonam in eccleſia repręſentat, omniaq; nõ ſuo,ſed Chriſti nomine,& authoritate agit,quę complectitur poteſtatẽ prædicandi verbi ſeu annuntiandi Euangelii,cõſecrandi corpus Chriſti,remittendi,et retinendi peccata, & impertiendi ſeu adminiſtrandi ſacramenta. Clauis iuriſdictionis eſt poteſtas coercendi criminoſos ſine ui corporali, quæ, adhibetur,non vt homines,ſed ut error ipſe tollatur ut homines non lędantur,ſed corrigantur,non

Aug.lib.epi. epiſtola.68 ut perdantur,ſed corripiantur & inſtruantur. Hæc eſt illa

Poteſtas ex cõicandi iuris diuinis. poteſtas excõmunicandi publice delinquẽtes,et rurſus eoſdem abſoluendi ac reconciliãdi, ſi cõuerſi abſolutionẽ petant.Clauis ordinis ſolis ſacerdotibus,qui hac parte in apoſtolorum uices ſucceſſerũt,peculiaris eſt.Nam ſolis apoſto-

Iohan. 20 lis dictũ eſt.quorũ remiſeritis peccata,& cætera eademq; proprie clauis regni cœlorũ appellatur. Clauis uero iuriſdictiõis,qua quiſpiã vel excluditur,uel admittitur ad externum eccleſiæ cõſortium etiam ad alios de eccleſia pertine-

Matth.18 re poteſt. Nã hæc clauis per Chriſtũ eccleſiæ data eſt hiſce verbis.Si eccleſiã non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus,quam nõ proprie clauẽ regni cœlorũ dixeris, niſi tamen regnũ cœlorum pro eccleſia ipſa militãte accipias.

Diximus autem utranꝗ clauē & ordinis & iuriſdictionis duplicē eſſe, nēpe ſcientiæ et poteſtatis. Nec hanc partitionem mirabere, quod ſimiles (licet nō eiuſdem poteſtatis ac dignitatis claues) etiam ſinagogæ diſerte ac expreſſim tribuat Chriſtus, ſed interim ſcribis ac phariſæis abuſum illarum exprobrans. De clauibus ſcientiæ habes dominum legiſperitos grauiſſime increpantē, Luce. xi. Væ vobis legiſperitis qui tuliſtis clauē ſcientiæ, ipſi non introiſtis, et eos qui introibāt, prohibuiſtis. De claue poteſtatis. Matt. xxiii. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, et Phariſei. Omnia ergo quęcunꝗ dixerint uobis, ſeruate et facite. Clauem item iuriſdictionis habuerūt, ſed ut aliis ita & hac claue perperā abuſi ſunt, eiicientes extra ſynagogam nomen Ieſu confitentes. quod ſi in ſynagoga has claues cōiunctas eſſe oportebat, quanto magis in eccleſia eaſdē coniunctas eſſe oportet, quod non tantū concors veterum ſententia, ſed & res ipſa planè cōuincit. Neq; enim Chriſtus poteſtatem quam dedit apoſtolis, indiſcretā eſſe voluit, qua liceret eis pro ſuo arbitratu peccata remittere vel retinere, ligare vel ſoluere, nullo habito inter ligandos vel ſoluēdos diſcrimine alioqui alibi non dixiſſet. Si cęcus cæco ducatū præſtet, ambo in foueam cadūt. quin ipſa vocabula remittendi, & retinendi, ligandi & ſoluendi, claudēdi & aperiendi, indicant non ſolum authoritatē illam et poteſtatem, qua remittimus ac retinemus, ſed etiam inter ligandos ac ſoluendos diſcretionem, claues eſſe, quę ſcientiæ appellātur reperias autem & in Chriſto ambas haſce claues copulatas. Ipſe eſt enim in quo omnes theſauri ſapientiæ Dei ſunt abſconditi, qui ſolus docet hominem ſcientiam, qui ſolus dignus inuentus eſt

Diuiſio utriuſque clauis

Lucæ. 11.

Matth. 23

Clauē ſcientiæ oportet in eccleſia clauē poteſtatis eſſe coniūctam.

Matth. 10

Lucę. 6

In xpo claues ſcientiæ.

Apo.5 Iohan.8 Matth.3 Eſaiæ.42 Matth.12

aperire librum & ſoluere ſeptē ſignacula eius, ipſe cui dedit pater iudiciū facere & diſcernere inter paleam, & triticum. Ipſe de quo dixit Deus apud Eſaiam. *Dedi ſpiritum meum ſuper eum, iudiciū gentibus proferet. Calamū quaſſatum non conteret & linū fumigans non extinguet, in veritate educet iudiciū. quare conſequens eſt; vt & Chriſtus*

Iohan.20 2.Cor.5 Grego.

apoſtolos (quos ſua poteſtate ornauit, ac pro ſe legatione fungi voluit) ambabus illis clauibus inſtructos eſſe uoluerit, nēpe iudicii & poteſtatis. quod patres acute uiderūt, qui ſuperni iudicii principatum ſacerdotibus eſſe cōmiſſum ac pœnitētiæ ſacramentū, in quo remittuntur ac retinētur peccata) iudicii inſtar ſe habere dixerūt. Porrò *clauis ſcientiæ*

Amb. in ſer. de natali ſanctorū Petri & Pauli.

erudit ad ſalutē clauis poteſtatis ſuſcipit ad quietē, Clauis ſciētiæ doctrina verborū corda patefacit, Clauis poteſtatis animabus aperit regna cœlorū. Illa ſcientiæ theſauros largitur; hęc diuitias immortalitatis diſpēſat. Quamobrē recte

Hiero. in Mat.c.4.16

dixit Hieronymus. *Eos qui iudicii clauē a poteſtate ſeparant, aliquid ſibi de phariſæorū ſupercilio aſſumere, vt vel damnent innocentes, vel ſoluere ſe noxios arbitrētur, quum apud Deū non ſentētia ſacerdotis, ſed reorū vita quęratur.*

Leuit.14

Legimus in Leuitico de leproſis, vbi iubētur ut oſtēdant ſe ſacerdotibus, & ſi leprā habuerint, tūc a ſacerdote immūdi fiant, nō quo ſacerdotes leproſos faciāt et immūdos, ſed quo habeant notitiā leproſi, et nō leproſi, et poſſint diſcernere

Indicat, criminū enarrationē ſacerdoti faciēdā

qui mūdus qui ue immūdus ſit. quomodo ergo ibi leproſum ſacerdos mundū vel immundū facit, ſic et hic alligat vel ſoluit epiſcopus & presbyter, nō eos qui inſontes ſunt vel noxii, ſed pro officio ſuo; quum peccatorum audierit varietates, ſcit qui ligandus ſit qui ve ſoluendus. Hactenus ille.

EX his ad germanam intelligentiā eius loci Iohan.xx. quem ſupra citauimus facile pertingemus. Chriſtus enim ſpiritū ſanctum apoſtolis impertiens ac dicens, Quorumcunq; remiſeritis peccata remittūtur eis: & quorū retinueritis, retenta erunt, apoſtolis claues (quas ordinis vocamus) tradidit, poteſtatemq́; remittendorū ac retinendorum peccatorum conceſſit. Poteſtatem planè diuinam. Nam (ut diuus Hieronymus in Eſaiā ait) dominus ſoluit cōpeditos, Hier. in Eſaian cap. 14 *qui liberati ab eo, gratias referūt, dicētes. Tu diſſoluiſti vincula mea,* Pſalm. 143 *Funibus enim peccatorū ſuorum vnuſquiſq; conſtringitur.* Prouerb. 5 *At (ut ſubiicit) eos funes atque vincula ſoluere poſſunt, & apoſtoli, imitantes magiſtrum ſuum, qui eis dixerat,* Matth. 18 *Quęcunq; ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in Cœlo. Soluunt autem eos apoſtoli ſermone Dei, teſtimoniis ſcripturarum & exhortatione virtutum.* Quō ſoluantur pctā claue ſcientiæ *Hanc poteſtatem ueluti omnium maximam diuus Iohannes Chryſoſtomus celebrat.* Iohan. Chryſoſt. lib. 3. de ſacerdotio. *Intellige (inquit) quanto ſacerdotes honore, quanta dignitate, ſpiritus ſancti gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atq; in ea uerſantur, his commiſſum eſt, ut ea quæ in cœlis ſunt diſpenſent, his datum eſt, ut poteſtatem habeant, quam Deus Opt. Max. neq; angelis neq; archangelis datam eſſe uoluit. Neq; enim illis dictum eſt. Quæcunq; ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; ſolueritis in terra, erūt ſoluta & in cœlo.* Matth. 18 *Habent quidem & terreſtres principes uinculi poteſtatem, uerum corporum ſolum. Id autem quod dico ſacerdotum uinculū ipſam etiam animam contingit, atq; ad cœlos uſq; pertingit, uſq; adeo, ut quæcunq; operati fuerint ſacerdotes inferne, illa eadem Deus ſuperne rata habeat, ac ſer-* Nota (ſiuē [illegible]) [illegible] quæ claue iudicii [illegible] ponit.

Ioh.m.20 Iohan.8 *uorum ſententiam dominus confirmet.Iam quid ipſum hoc aliud eſſe dicas,niſi omnem rerum cœleſtium poteſtatẽ illis a Deo conceſſam?quorumcunq; enim(ait)peccata remiſeritis,remittuntur:quorumcunq; retinueritis,retenta ſunt.Cedo?queñã poteſtas hac una maior eſſe queat? Pater omne iudicium dedit filio,at hoc video a filio totum ſacerdotibus* Simile. *eſſe cõmiſſum,& poſt pauca.*Rex aliquis ſi cui ex ſubditis ſuis honorẽ hunc ĩpertitus fuerit,vt poteſtatẽ habeat,quoſcunq; velit in carcerem cõiiciendi, eoſdemq; rurſus relaxandi,is nimirũ beatus & admirandus iudicio omniũ fuerit,at vero qui a Deo tanto maiorẽ accepit poteſtatẽ,quanto cœlum terra pretioſius eſt,quanto etiam animæ corporis præſtant, num is contemnendum miniſterium accepiſſe putandus eſt?Certe inſania manifeſtaria eſt,tantum deſpicere principatũ, ſine quo neq; ſalutis neq; promiſſorũ bonorum compotes fieri poſſumus. Nam & præter baptiſmũ & ſacroſanctam Euchariſtiam,quæ manibus ſacerdotũ perficiuntur, condonandorum etiam nobis peccatorum facultatem obtinent.*Hęc ille.Certe vulgaris res eſſe non poteſt,quam Claues ſumma emphaſi p xpm traditæ & promiſſę. Matth.16 Chriſtus tãto uerborum ſerio promittit,inquiens. *Ego dico tibi(attende uerborum emphaſim)quia tu es* Petrus,*& ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam,& portę inferi non prœualebũt aduerſus eam:& tibi dabo claues regni cœlorum,et quodcunq; ligaueris ſuper terrã,erit ligatum, & in cœlis,et quodcunq; ſolueris ſuper terrã, erit ſolutum, & in cœlis.*Rurſus uide,quanta cũ maieſtate Chriſtus hinc Iohan.20 diſceſſurus,apoſtolis haſce claues tradiderit. Idq; ipſo ſuæ glorioſæ reſurrectionis die.*Inſufflauit (inquit Euãgeliſta) & dixit.Accipite ſpiritum ſanctum,quorũ remiſeritis pec-*

cata,

cata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Tantum donum non aliter quàm ſpiritu oris ſui, hoc eſt, vi ſibili, quodã ſigno impartitionis ſpiritus ſancti (cuius ſolius uirtute in eccleſia Dei peccata remittuntur) conferre uoluit, ut omnes ad illius magnitudinis cõtemplationem prouocaret, & ad expendendum quam foret hoc beneficiũ in eccleſia neceſſarium, incitaret.

Cur xp̃s in diſcipulos inſufflauerit.

SEd quorſum hęc inquies? Nimirum ut oſtendamus hoc loco confeſſionem, quæ proprie ſacerdoti fit, etiam criminum occultorum, ueluti inæſtimabilem quendam Euangelii theſaurum per Chriſtum indicatam, atq; ut remedium neceſſarium (quo mentes peccato oppreſſę, & a peccatorum pondere ac remorſu, propè deſperantes, rurſus ad certam ſpem ſalutis erigantur) inſinuatam eſſe. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Chriſtus confert) abſq; omni controuerſia animæ liberationem reſpiciant. Anima uero non minus occultis quam manifeſtis criminibus opprimatur. Quin interdum occulta manifeſtis grauiora, & periculoſiora ſint, planè inſanus eſt, qui non uidet hoc remediũ non minus ad occulta q̃ ad manifeſta peccata pertinere. Rurſus, qui uidet neceſſarium eſſe ac rem ipſam poſtulare, ut ſcientiæ ac diſcretionis clauis, claui poteſtatis cohæreat. Qui item cum ueteribus conſiderat hiſce dominicis uerbis, quorumcunq; remiſeritis, &c. ſacerdotibus iudicii principatum ac dinoſcendi & diſcernendi inter inſontes ac noxios, facultatẽ, necnon ſententiæ ferendę poteſtatẽ, conceſſam eſſe, is neceſſario fatebitur, ſacerdotem peccata aliter remittere uel retinere non poſſe, niſi ſibi prius per confeſſionem cognita. Neq; memoria tranſmittendum eſt Chriſtum apo-

Confeſſio ſacramentalis p chriſtum inſinuata.

Cyp. ſermone de laps.

Sacerdos aliter peccata nõ remitti t, niſi cõfeſſa.

Remiſſio ac retentio diſcretionē requirunt. *ſtolis non tantum poteſtatem remittendorum, ſed etiā retinendorum criminum feciſſe. At quī diſcernet ſacerdos, ſint-*

Lucæ.10 *ne peccata remittenda vel retinenda, niſi prius eorum audierit varietates? Quo pacto quæſo, is (qui euangelicus ille ſtabularius eſt) uulneribus ægroti vinum & oleū veluti prudens medicus infundet, ac accuratam eius curā habebit, niſi prius vulnus diligenter inſpexerit ac morbi radices inueſtigauerit? quomodo per contraria contrariis medebitur, ni-*

Boetius. *ſi nouerit vtraq;? Neq; enim ineptiūt, qui quod à Boetio dictum eſt, ſimilitudine quadam huc transſerunt, nempe, ſi operam medicantis expectas oportet vt vulnus detegas tuū.*

Aug. in pſal. 87. & in pſalm. 66. Galat.6 *Quod ſcilicet hac ſimilitudine non tantum Chriſtus, ſed & ſcriptura paſſim vtatur medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele miniſteriū opitulentur ſaluti, medicinam adhibentes, nimirum fomēta verborū. Rurſus, qua ratione præoccupatum in aliquo delicto, presbyter inſtruet in ſpiritu lenitatis, niſi delicti ſpeciem (quod diuina inſtru-*

Hiero. in Eſa. ca.14 Prouerb.5. *ctione amputandum eſt) perceperit prius? Quo tandem pacto ſermone Dei, & teſtimoniis ſcripturarum & exhortatione virtutum ſoluet ligatos, niſi vitiorum nodos, quibus (vti funibus peccatores conſtringuntur) arte quadam non vulgari, enodari, explicare ac diſſoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Iohan. cap. xx. Videndū (inquit)*

Greg. in Iohan. c.20 *quæ culpa aut quæ pœnitentia ſit ſequuta poſt culpam, vt quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam viſitat, illos paſtoris ſententia abſoluat, Tunc enim vera eſt abſolutio præſidentis, quum etiam ſequitur arbitrium iudicis.*

Obiectio. QVod ſi nobis dicas. Non aſſentior veteribus, qui verba ligandi & ſoluendi, remittendi & retinendi, di-

ſquiſitionem quandam criminum exigere exiſtimauerunt. Sed ipſe hæc verba ad fidem tantum refero, vt is ſoluendus ſit, qui dicat ſe tantum credere, ſibi per Chriſtum remiſſa eſſe peccata, etſi non confiteatur eadem ſpeciatim, is vero ſolus ligandus ſit, qui Euangelii promiſſionē reſpuit, verbū Dei auerſatur aut contemnit. In ſumma, qui ſibi peccata remitti non credit. Reſpondebimus, nos nequaquam inficiari, Fidem remiſſionis peccatorum, quam in nobis efficit ſpiritus ſanctus, omnino neceſſariam eſſe in pœnitente, qui velit clauium fructum percipere. Nam vt clauis non aperit ſeram, niſi ſera ad recipiendam clauem ſit diſpoſita, ſic virtute clauium ſpiritualium non ſoluitur peccator niſi mentē habeat hac fide præparatam. quo fit vt patres interdū hāc fidem & ſpiritum ſanctum qui fide datur, clauem regni cæleſtis appellent, quod ſine fide præambula & ſpiritu ſancto nec ſacerdos clauibus digne vtatur, nec claues in peccatorum cordibus aperiēdis ſint efficaces, ſed claues nihil aliud eſſe quàm fidem aut ſpiritum ſanctum, id planè negamus. Nam Apoſtoli & fidem & ſpiritus ſancti reuelationem habuerunt, priuſquam Chriſtus ipſis claues vel promitteret uel daret, ergo claues eſſe oportet quid præter fidem, hoc eſt, poteſtatem quandam qua in eccleſia pœnitentes quum accedunt per fidem confitentur, & confeſſi per tenentes eccleſiæ nomine claues correpti ſoluuntur & ligantur. In quam ſententiam diuus Auguſtinus dixit Chriſtum has claues ligandi ac ſoluendi eccleſiæ dediſſe, ſcilicet quiſquis in eccleſia eius, dimitti ſibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quiſquis autem crederet, ſeq; ab his correptus, auerteret, in eiuſdem eccleſiæ gremio cōſtitutus

Dilut ó.

Orig. ho. 1. in Mat. que lege caute.
Amb. in ſer. de natali Petri & Pau.
Claues aliud ſunt q̃ fides
Mat. 16. 18
Iohan. 20

Aug. de doc. chriſt. lib. 1 c. 17. et. 18

Nota verbū (correptus)

eadem fide ac correctiꝰe ſanaretur. Quiſquis enim(ut ſubdit)non credit dimitti ſibi poſſe peccata, fit deterior deſperando, quaſi nihil illi melius q̃ malum eſſe remaneat, ubi de fructu ſuæ conuerſionis infidus eſt. Hæc ille. Neq; enim fruſtra dixit Auguſtinus, ut quiſquis in eccleſia correptus ſe a

De fide ad Petr. cap. 3

peccatis auerteret, quemadmodum idem alibi dixit. Pænitentiam tunc peccatori prodeſſe, ſi eam in eccleſia catholica gerat, cui Deus in perſona beati Petri ligandi ſoluẽdiq; tribuit poteſtatem, dicens, quæ alligaueris ſuper terrã, &c.

Matth. 16

Quanto ergo rectius & ueteres, & recentiores catholici patres locum illum Iohan. xx. de tali poteſtate remittendi & retinendi peccata(quę confeſſionem pręambulã requireret) intellexerũt. Inter recẽtiores Hugo Victorinus non

Iohan. 20

Hugo Victorinus.

contemnendus author ſic ait: Deus homo, homines, qui puri homines erant, participes fecit poteſtatis ſuæ, ut officiũ eius implerent, pænitentium confeſſionem ſuſcipiendo, ut & poteſtatem eius exercerent pænitentibus, & confitẽtibus peccata remittendo, quum inquit. Accipite ſpiritum ſanctum, &c. Iam quis eſt tam ſtupidus, qui non potius ducat patrũ, imo totius eccleſiæ conſenſum in interpretandis ſcripturis, ſingularibus quorundam atq; exoticis ſententiis anteponere: præſertim quum patrum ſententia Chriſti uerbis q̃maxime conſentanea ſit, pręſertim ſi fines abſolutionis & clauiũ in eccleſia relictarum intuearis.

Quid p uerbũ remitten di pctã u tel ligatur.

Nobis certe plurimum hallucinari uidentur, qui per uerbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, quam relinquere eum, qui uerbum Dei *auerſatur ſuo errori exiſtimantes locos euangelicos, qui de clauibus ſunt, quod ad retentionem ſeu legationem attinet, nihil aliud conti-*

nere, aut velle, q̃ quod Chriſtus Matth. x. tradidit. Quicunque nõ receperit uos, neq; audierit ſermones veſtros exeuntes foras de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris, &c. Nam quis non videt claues ad ſoluẽdos uel ligandos fratres qui de eccleſia ſunt, eccleſię traditas eſſe, Locus autem ille. Matth. x. de his qui foris ſunt loquitur, fidem in Chriſtum & Euangelium repudiantibus uel corrumpentibus, qui non clauium uirtute, ſed infidelitate ſua & proprio iudicio condemnãtur, quos tanquam deploratos niſi reſipuerint relinquendos Euangelium, & Apoſtoli tradiderunt. De quibus Paulus dixit. Quid enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare?

Discrimen locorũ mat. 10. et 10. 2 0

1. Cor. 5

QVod ſi iam tandem hoc euicimus, quod ipſa uerba Chriſti (Iohan. xx.) planè euincunt, nempe ſacerdotibus (qui hac parte apoſtolorũ in eccleſia ſucceſſores ſunt) poteſtatem & retinendi, & remittendi peccata, ſeu ſoluendi atq; ligandi traditam eſſe, conſequens eſt & illic pœnitentiæ ſacramentum (quippe viſibile in eccleſiis ſignum inuiſibilis gratiæ, hoc eſt, remiſſionis peccatorum) inſtitutum, quod neceſſario pręcedit confeſſio. Quamobrem etſi Chriſtus illic expreſſim confeſſionem non præceperit, tacite tamen indicauit, ueluti rem neceſſariam, ſine qua ad abſolutionem ſacramentalem perueniri non poteſt. Quid enim ſoluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit ſacerdos, ſi nihil ei confeſſum erit? Quomodo laborantes, et oneratos vice Chriſti reficiet, qui neſcit qua ex parte premantur ac urgeãtur? Chriſtus ſcrutator renum & cordium, & qui nouerat omnia interrogat cæcum, Quid uis ut faciam tibi? & ſacerdos homo mortalis, alterius conſcientiæ peni-

Pœnitentiæ ſacramentũ Ioh. 20. per x p̃m inſtitutum.

tus ignarus non rogabit? Quibus morbis uis ſuccurram? Diuus Iohannes Chryſoſtomus, quem ſupra retulimus, requirit, ut confitentes Deo (quem nihil latet) non ſolũ nos fateamur peccatores eſſe, ſed & ſingula delicta computemus ac recenſeamus, q aliter homo morborũ ſuorũ oblitus, miſericordiæ medicinã nunquã fideliter ac recte petierit. Quanto magis homini ſacerdoti enarrãda eſt peccatorũ uarietas eorũ ſaltẽ, quæ cõſciẽtiã detinẽt alligatã, nõ quidẽ ſacerdotis, ſed cõfitẽtis gratia, ut dignã percipere poſſit medicinã.

Chryſo.

Obiectio.

ARgutantur quidam, Chriſtum nullibi confeſſionẽ præcepiſſe, proinde homines chriſtianos ad eam non eſſe alligandos. Sed hi noſtro ſanè iudicio uerbis tantum inanibus ſophiſticantur. Chriſtus ægrotis medicum, oneratis ac laborantibus refectorem & conſolatorem oſtẽdit. Ergo ne tibi uidetur is ægroto (qui reconualeſcere uolet) ſatis præcepiſſe, ut medicum edat, qui medicinã oſtendit? quin ægrotis ut ad medicum properent præceptis non eſt opus, ſed morbus ipſe ſatis interpellat infirmum qui docet non bene habentibus, ſed male habẽtibus opus eſſe medico. Tacemus interim quod Chriſtus non coactos, ſed uoluntarios nos ad ſalutem perducit, libera eſt fides, libera ſunt ſacramenta, adeo ut nemo uel ad baptiſmum capiendum cogendus ſit. Quis tamen ob id neget baptiſmum non eſſe neceſſarium aut præceptum, uolenti regnum Dei uidere? Ad eundem modum nemo delinquentem abſolute cogit ut confiteatur, attamen ſi uelit certum teſtimonium remiſſionis peccatorũ (quæ eum angunt) accipere, neceſſe eſt ut abſolutioni confeſſionem præmittat. Et ut pertinaciſſime negent hanc confeſſionem quæ ſacerdoti fit in ſcripturis non habere manda-

Dilutio.

Matth. 9

1. Corint. 9

tum, nũquam tamen commõſtrabunt abſolutionem (diuinũ illud beneficium) ulli hominum unquam in eccleſia fuiſſe impenſum, niſi primum cõfeſſo. Quamobrem quum & ipſi fateantur abſolutionem ſacerdotis eſſe liberalem promiſſionẽ & pretioſiſſimum theſaurum gratiæ Dei, in quo Deus nobis exhibeat, & proponat ſuam miſericordiam & remiſſionem peccatorum. Proindeq; chriſtiano etiam nomine eum indignum eſſe qui hunc tam pretioſum theſaurum contemnat, imo qui non ſummo deſiderio eundẽ quærat, & amplectatur conſequẽs eſt, ut cogãtur, uelint, nolint, fateri hãc cõfeſſionem haud eſſe de numero eorũ quæ Chriſtiano, homini criminibus obruto liberum ſit uel facere uel omittere. Nam ſi omnino liberum facis chriſtiano ut confiteatur uel non confiteatur, ut ſibi dicat, occulte ago, apud deum ago, nouit Deus, qui mihi ignoſcit quæ in corde ago. Ergo (quẽadmodum inquit quidam uir pius) ſine cauſa dictũ eſt. Quę ſolueris in terra, erunt ſoluta & in cælo: Ergo ſine cauſa claues datæ ſunt eccleſiæ: fruſtramus Euangelium Dei: fruſtramus uerbum Chriſti, ſi promittimus uobis quod ille negat, nonne uos decipimus? quanto rectius ergo idem ille colligit agendam eſſe pœnitentiam qualis in eccleſia Dei agitur, ut pro nobis & eccleſia oret, q̃ iſti, qui peccatores à cõfeſſionis neceſſitate abſoluunt. Præterea etſi liberam faciãt iſti confeſſionem auricularem (ut uocant), fatentur tamẽ et ipſi retinendã eſſe eam in eccleſia, ne prorſus inexplorati cõtra præceptũ Paulinũ ad cõmunionẽ admittãtur, in quo patribus accedunt, qui teſtantur in omni eccleſia ſacerdotibus ſe uere pręceptũ fuiſſe, ut uiderẽt ne indignos ad cõmunionẽ admitterẽt, et ut cęteros ſileamus, uehemẽs eſt hic beatũ

Auguſt.

De pœ. diſ. 1. ca. agite.

Inexplorati ad cõmunionem non admittendi. 1. Cori. 11.

Cyp. in ſer. de lapſ.

tus Cyp. martyr ſermone de lapſis, vbi inter cętera ignauos ſacerdotes increpans, ait. Contra Euangelii vigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorundam laxari incautam communicationem. Irrita (inquit) & falſa pax, periculoſa dantibus & nihil accipientibus profutura. Et poſt

Ibidem.

pauca ait. Ante expiata delicta, ante exemologeſin factam criminis, ante purgatam conſcientiam ſacrificio, & manu ſacerdotis, ante offenſam placatam indignantis domini, & minãtis, pacem putant eſſe, quam quidam verbis fallacibus venditant. Non eſt pax illa, ſed bellum, nec eccleſiæ iungitur, qui ab Euangelio ſeparatur. Ne vero tergiuerſeris aut

Cyp. de confeſſione ſecreta loquitur.

neges Cyprianum de exemologeſi, quæ ſacerdoti ſecreto fit loqui, audi quid idem ille ſanctus martyr pauloante dixerit: Imperitus (inquit) eſt medicus, qui tumentes vulnerum ſinus, manu parcente contrectat, & in altis receſſibus viſcerum virus incluſum dum ſeruat, exagerat; aperiendum vulnus eſt, & ſecandum, & putredinibus amputatum, medela fortiore curandum. Quin Cyprianus poſtea eodem ſermone ſecretæ confeſſionis manifeſtiſſimus locupletiſſimusq́; aſſertor eſt; cuius teſtimonium infra adducemus copioſius. Quæ quum ita ſe habeant, nec inficientur illi eum hominem qui vel negligit vel contemnit tam pretioſum abſolutionis theſaurum (non hominis, ſed Dei verbum & munus) hunc ne quidem chriſtianum dicendum, ſed à communione arcendũ ꝙ contemnat id quod chriſtiano contemnere non licet, eoq́; contemptu committat, ne remiſſionẽ peccatorum accipiat, ac certum de ſe ſignum præbeat, ꝙ Euangelii contemptor ſit. Quum, inquam, hæc illi multis exaggerent, non videmus cur tam ſint iniqui huic confeſſioni ſecretæ, qua ſine, is the-

ſaurus non percipitur & tam grauis cenſura incurritur.

QVod generalis Concilii conſtitutionem, cuç incipit Omnes vtriuſq; ſexus, &c. ſuggillent, id nobis ſuo more agere videntur. Certe vt quod ſentimus, dicamus, verbis tantum pugnant re ipſa nihil efficiunt. quid enı̃ aliud ſtatuit Concilium, q̃ quod illi ipſi eccleſiæ diſciplinam exigere & plenum eſſe pietatis perſuadent, Concilium nõ aliter cogit fideles (quũ ad annos diſcretionis peruenerınt) ſaltem ſemel in anno omnia ſua delicta proprio ſacerdoti confiteri, & Euchariſtiæ ſacramentum (ſaltem in Paſchate) reuerenter recipere, q̃ vt contemnentes idipſum facere, ab ingreſſu eccleſiæ arceat, & vita defunctos eccleſiaſtica ſepultura prohibeat, at illi abſolutionis theſauri (vt vere dicunt) non æſtimandi contemptores, non ſolum à ſacramentis depellunt ſed & Chriſtiani nominis nomenclatura indignos decernunt. Vide vero quorum coertio ſeuerior, eccleſiæ ne an eorum qui eccleſiam inſectantur: Cæterum habet & Euangelium legem ſuam, habet ſuam diſciplinam. Atq; interim tamen verum eſt, coacta ſeruitia Deo non placere, lex bene volentem inſtruit, quid ſequatur, maleuolentem terret donec iuſta cenſura volentem faciat, pædagogus eſt enim ad Chriſtum. Quod aiunt Concilium præcepiſſe quod impoſſibile eſt, nempe omnium peccatorum confeſſionem, quum Dauid dicat. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem, multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei, & cætera. Certe ſic argutando non ſatis candide interpretantur canonem Conciliii, qui omnium peccatorum appellatione, tantum intelligi voluit peccata

Canon concilij generalis, qui incipit, oẽ. vtriusq; ſexus, &c. defenditur ac explicatur.

Q̃uo cogat cõcilium ad confitendũ.

Coacta ſeruitia deo nõ placere.

2. Cor. 9

Obiectio.

Pſal. 18

Dilutio.

Quō cōfitē-dā, & de quibus peccatis

conſitenti cognita. Nec alio conſilio canon omnia peccata confiteri uoluit, q̄ ut omnes (ſecundum diui Chryſo. ſententiam) admoneret ut acceſſuri Confeſſarium, conſcientiam ſuam prius per interiorem confeſſionem diſcutiant, & delicta ſua in memoriam etiam ſigillatim reuocent, ac tandem eiuſcemodi diſcuſſione (qualem ſolemus in rebus arduis adhibere) præuia, ſacerdoti omnia peccata cognita ſigillatim, cætera vero quę non magnopere angunt & cruciant conſcientiam, oblita item ac neglecta generatim confiteantur, atq; eatenus canon non alligat confeſſurum ad certum tempus, liberum relinquens quo anni tempore confiteatur. Quod autem canon vnumquenq; fidelem aſtringit ad percipiendum (ſaltem in Paſchate) Euchariſtiam, nouum videri non debet, quum & Fabianus martyr & pontifex non multo poſt apoſtolorum tempora & Agateñ. & Elibertanum Conciliū decreuerūt, ne inter catholicos quidem eos cōnumerandos, qui ſaltem in Paſcha, Penthecoſte & Natali domini non cōmunicauerint, niſi forte quis maioribus criminibus quibuſlibet impediatur. quæ diſciplina, vt alia multa, nimirum refrigeſcente hominum charitate, in Concilio generali per eccleſiam facta remiſſior eſt, ſic tamen, ut canon non cogat indignos & nauſeantes ad ſacerrimam illam cōmunionem, quinimo tales de proprii ſacerdotis conſilio tantiſper a cōmunione abſtinere vult, donec bonam uoluntatem participandi ſacramenti accipiāt, ſeu ea quæ a communione pœnitentem, abſtinere ſuadent, expient. Quod vero proprio ſacerdoti confitendum eſſe, canon præcipit, id uetuſtiſſimis canonibus, & antiquiſſimorum Conciliorum decretis q̄maxime conſentaneum eſt, quę

Canon non ligat peccatorē ut certo tempore confiteatur ſa ra nentaliter.

Fabianus ex cō. i. Agatē. et Elib. olim ter in anno cōmunicandum.

C. omnis utriusq; quatenus c. cogat anno ſemel cōmunicare.

Cur proprio ſacerdoti cōfitendum.

prohibent, ne quiſquam epiſcoporum, aut ſacerdotum ſe in alterius parochiam ingerat, niſi id uel de conſenſu alterius uel neceſſitate ita ſuadente fiat. Atq; huc non parum facit quod Paulus iubet Tito, ut conſtituat oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouerb. cap. xxvii. huc per allegoriam non inepte deflectitur. Diligenter (inquit) agnoſce uultum pecoris tui, tuosq; greges conſidera, &c. Non erat ergo cur canon ille tanti concilii, cui non ſolum primores eccleſiæ Latinæ, ſed & Græcæ maximo certe numero interfuerunt, tam acerbe tractaretur.

Ad Tit. 1

Prouerb. 27

VT tandem eo vnde digreſſi ſumus reuertamur. Habes iam (vt ſperamus) explicatum ſatis, quàm faciat locus ille Iohan. xx. quorumcunq; remiſeritis, et ad aſtruendam confeſſionem, quæ ſacerdotibus fit, habes, q̃ magnifica claues, hoc eſt, quantã poteſtatem Chriſtus uicariis ſuis in terra reliquerit, ob quam Deo (qui talem dedit poteſtatem hominibus) ſummas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes q̃tum huic poteſtati, quæ eſt unica peccatorum & infelicium conſcientiarum conſolatio tribuendum ſit, quam contempſiſſe, Chriſtum ſpreuiſſe ſit, quod hic idem ſit forum Dei, & forum ſacerdotis, adeo ut non putemus præterea opus eſſe alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confeſſionem aſſerunt, quod unus ille quem tractamus, noſtra ſententia ſuffecerit, ad commoſtrandum id quod intendimus. Interim non ignoramus id quod Iacobi v. legimus, nempe, Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem ut ſaluemini, uideri non tantum ſcholaſticis penè omnibus, ſed et ueterioribus doctoribus de cõfeſſione ſacramentali mandatum. Sic ut Chriſtus hanc con

Epilogus.

Locus Iohã. 20

Hic eſt idẽ forũ dei & forũ ſacerdotis.

Alius locus Iacobi. 5

feſſionem inſinuaſſe, diuus vero Iacobus promulgaſſe videatur, nec habet hæc ſententia quid abſurdi. Nam *etſi locus is, etiam ad fraternam confeſſionem trahi poſſit, quis tamen negauerit eundem de ſacramentali confeſſione potiſſimum intelligendum: ſi enim tanta eſt abſolutionis uirtus, quemadmodum ſupra oſtendimus, atq; hęc præter confeſſionē, quę ſacerdoti fit, obtineri non poſſit, nemo iure dubitauerit diuum* Iacobum *velle vt confiteatur homo mortalis mortali, id q; potiſſimum ſacerdotibus, qui certe conſolationem conſcientiis noſtris in verbo abſolutionis adferre poſſunt.* Neq; *enim opus erat ut* Apoſtolus *expreſſim diceret.* Confitemini *ſacerdotibus, quod* Chriſtus *alibi cōmonſtrauerit, quinā ſint qui poteſtatem habeant remittendi, & retinendi peccata.* Vt *interim taceamus ipſum* Apoſtolum *eodem penè contextu ſermonis presbyterorum meminiſſe, quos iubet induci ſuper ægrotos, ut orent ſuper eos, ungentes eos oleo in nomine dñi non ſine promiſſione ſalutis, alleuiationis, & remiſſionis peccatorum, cui ſtatim prædicta uerba ſubnectit in hunc modum,* Confitemini *ergo alterutrum.* Quod *ſi fateris* Iacobum *pręcepiſſe (nimirum ex* Chriſti *inſtitutione) vt confiteamur inuicem delicta frater fratri, a quo tanta conſcientię conſolatio nō ſperatur, quanto magis fatebere ex eiuſdem ſententia fuiſſe, ut grauatam habentes conſcientiā, cui priuatus, poteſtate clauium carēs mederi non poteſt, confiteremur ſacerdotibus,* Chriſti *uicę fungentibus, in quoꝝ manus* Chriſtus *ſalutem noſtrā quodāmodo poſuiſſe videtur, neq; enim verbum (alterutrum) ſacerdotes excludit.* Nā & *qui præcipit ut medeamur alterutrum omnino vult vt pro ratione morbi medicus deliga*

Sic ſent unt Theophy. & Beda.

Iacobi. 5

Chry. Lib. 3 de ſacerd.

Verbum alterutru m.

tur. Ex prædictis itaq; iudicabis, num hæc confeſſio mandatũ habeat in ſcripturis, quod primũ diſcutiẽdũ ſuſcepimus.

SEquitur, ut doceamus hanc confeſſionem exemplum ac teſtimonium habere in ſcripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum cõtentioſis, ſed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Baſilii (quæ apud omnes catholicos hactenus fuit ſacroſancta) is cum ſacerdotibus confitendum eſſe aſſeruiſſet, aſſertionem ſuam exemplis, & teſtimonio ſcripturæ cõfirmat. Sic (inquit) & hi qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur apud ſanctos confeſſi eſſe peccata ſua. Scriptum eſt enim in Euangelio. Quia Iohãni Baptiſtæ confitebantur populi peccata ſua, & in Actibus apoſtolorum apoſtoli his qui baptizabantur. Hæc ille.

Hãc cõfeſſio nẽ in ſcr pt. ex ẽplũ & teſtimoniũ habere probatur.
Ba. i. in reg. mona. c. 21
Matth. 3
Actio. 19

REſtat ut doceamus hanc confeſſionem, uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omnium temporum pro ſe habere nec oſtendi poſſe eandem vel in eccleſia Græca, quoad eadem eccleſia in catholica unitate perſtitit penitus abolitam fuiſſe.

Hãc confeſſionẽ totius eccleſiæ cõſenſu confirmari.

POſt apoſtolos primi numerantur Clemens Petri ſucceſſor, & Dionyſius Areopagita Pauli diſcipulus, vterq; martyr. Ille ſatis perſpicue hanc confeſſionem (qua conſcientiam apud ſacerdotem exoneramus) hiſce verbis aſſerit. Si fortaſſis (inquit) in alicuius cor, uel liuor uel infidelitas uel aliquod malum latenter irrepſerit, non erubeſcat, qui animæ ſuæ curã gerit, confiteri hæc ei qui præeſt, vt ab ipſo per uerbum & conſilium ſalubre curetur, quo poſſit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua uitæ pręmia peruenire. Et iterũ: Quod in nauigatione pelagi humanæ vitę ferendi ſunt vo

Clemens Petri ſucceſſor.
Qui præeſt nimirum ſacerdoti.

mitus,& ſuccuſſationes,& agitationes, quum ex confeſſio ne peccatorum,& reiectione criminum velut male congre gati in viſceribus fellis eiectio facienda eſt, & abiicienda prorſus a corde,intrinſecus latẽs amaritudo peccati,ſi qua forte ex deſideriis iniqua, velut ex cibis noxiis congregata eſt,quam vtiq; quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis

Satisfactio. ægritudinis liberabitur morbo:ſi tamen poſt vomitum,quę ad ſanitatem pertinent,ſumat.

Diony.areopa.ad demophilum.Confeſſio. Satisfactio. ALter, nempe Dionyſius, Demophilum monachum acriter increpat, quod impium ad pedes ſacerdotis procidentem,ac confitentem, verecunde ſe ad peccatorum remedia quærenda veniſſe,calce reiecerat, & vſurpato ſacerdotali officio, ſacerdotem cõmunionem dantem lapſo,conuitiis lacerauerat. Subindeq; (uir ille ſacer) diffinit omni ratione carere,Dei cauſa peruertere diuinitus traditum ordinem, quod diſtinctiones ordinesq; confundere,ſacratiſſimas Dei ſanctiones & iura tranſgredi:ſic nimirum indicans hanc confitendi rationem ex iure diuino promanare ac deſcendere.

Obiectio. VT autem quidam contendat,opera Clementis apocrypha eſſe,ac negent hunc Dionyſium eundem eſſe

Dilutio. quem Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad pręſentem rem attinet)refert. Nam id ſaltem diffiteri nequaquã poſſunt,utroſq; illos authores, quales nunc in eccleſia extant, vetuſtiſſimos eſſe, quod vel ſatis eſt ad euincendam hanc confeſſionem eſſe longe vetuſtiſſimam, nec interim quæcunq; apocrypha ſunt, falſa ſunt.

Tertul. de pœnitent. TErtullianus vicinus apoſtolicorum temporum,teſtatur non facti ſolum, verum & voluntatis delicta vi-

tanda & pœnitentia purgãda eſſe,ſic ut non ſola conſcientia proferatur,ſed aliquo etiam actu adminiſtretur,qui magis græco vocabulo,nẽpe(exemologeſis)exprimatur,quem proſternendi & humiliandi hominis diſciplinã vocat,conuerſationem iniungentem miſericordiæ illicem, & poſtea inter opera pœnitentiæ recenſet(presbyteris aduolui) atq; arguit eos,qui hoc opus ac publicationẽ ſui aut ſuffugiunt, aut de die in diem differre præſumunt,pudoris magis memores quam ſalutis,veluti illi qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione cõſcientiam medentium vitant,& ita cum erubeſcentia ſua pereũt,quem pudorem ſubinde intolerandum pronuntiat,modis omnibus perſuadens,vt peccator in exemologeſi, ſecunda ſubſidia ſtatuat, ſuam ſalutem ne deſerat, aggrediq; ne ceſſet id quod ſciat mederi ſibi. Atq; alibi ait,Deum Adam ad confeſſionẽ peccati prouocaſſe, vt ſcilicet conderentur nobis exempla confitendorum potius delictorum q́ negandorum, vt iam tunc initiaretur euangelica doctrina. Ex ore tuo iuſtificaberis,et *ex ore tuo condemnaberis.*

Exemologeſis quid.

Satisfactio.

Pudor intolerandus,occulta nolle confiteri.

Secũda ſubſidia poſt lapſum in cõfeſſionem.

ORigenes, eccleſiarum poſt apoſtolos magiſter (vt diuus Hieronymus ait)in pſalm̃. trigeſimo ſeptimo, verba ac ſententiam Clementis(vt videtur)imitatus,ſic habet. Vide quid nos edoceat ſcriptura diuina, quia oportet peccatum non cælare intrinſecus, fortaſſis enim ſicut qui habent intus clauſam eſcam indigeſtam, aut humoris, uel phlegmatis ſtomacho grauiter imminentia, ſi vomuerint, releuantur. Ita etiam hi qui peccauerunt, ſiquidem occultant,et retinent intra ſe peccatum intrinſecus urgentur,& propemodum ſuffocãtur a phlegmate vel humore peccati.

Origenes in pſal 37

Si autem ipſe ſui accuſator fiat, dum accuſat ſeipſum et confitetur, ſimul euomit delictum, atq; omnē morbi digerit cauſam. Tantummodo (ut ſubiicit) circumſpice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum, proba prius medicum cui debeas languoris cauſas exponere qui ſciat infirmari cum infirmante flere cum flente, qui condolendi ac compatiēdi nouerit diſciplinam, vt ita demum, ſi quid ille dixerit, qui ſe prius eruditum medicū oſtenderit, & miſericordem, ſi quid conſilii dederit, facias & ſequaris, ſi intellexerit, & præuiderit talem eſſe languorem tuum, qui in conuentu totius eccleſiæ exponi debeat & curari, ex quo fortaſſis, & cæteri ædificari poterunt, & tu ipſe facile ſanari, multa hoc deliberatione, et ſatis periti medici illius conſilio procurandū eſt.

Medicꝰ, hoc eſt confeſſariꝰ ſacerdos qualis deligendus.

Origenes in homil. n. 2 ca. Leuitici.

Idem in Homilia cap. ii. Leuitici. *Opponens ſacrificiis veteris legis pro peccatis, expiationes euangelicas, poſt ſeptem remiſſiones, hoc eſt, peccatorum expiationes, octauam eſſe dicit eam, quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laborioſam. Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis ſtratum ſuum, & fiunt ei lachrymæ panes die ac nocte, & quū non erubeſcit, ſacerdoti domini indicare peccatū ſuum, & quærere medicinam ſecundum eum qui ait.* Dixi. *Pronuntiabo aduerſum me iniuſtitiā meam domino, & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei.* Alibi idem Origenes, *id quod ſupra diximus (nempe oſtendi, non poſſe, ullum vnquam abſolutum niſi prius confeſſum) confirmat dicens. Qui non prius animæ ſuæ uitia & peccatorum ſuorum cognouerit mala, & proprii oris confeſſione prodiderit, purgari is atq; abſolui non poterit.*

Cōfeſſio, ut vocant, auricularis.

Pſal. 31

Orige. Lib. 3 periarc. c. 1

Cyprian ſer. de lapſ.

ORigeni Græco Cyprianum latinum illuſtrem eccleſiæ

ſiæ doctorem, & martyrem annectamus, is in ſermone de lapſis (quem & ſupra citauimus) modis omnibus cohortatur, vt non modo manifeſta, ſed et latentia peccatorum vulnera detegamus, & occulta ſolaq; cogitatione perpetrata Occultorũ confeſſio. *delicta confiteamur. Et vt planè videas eum, confeſſionem ſecretam, quę ſacerdoti fit, admodum probaſſe, eandemq; tum in vſu fuiſſe, ſic ait. Deniq; quando & fide maiori, & timore meliore ſunt, qui quãuis nullo ſacrificii aut libelli facinore conſtricti: quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipſum apud ſacerdotes Dei dolẽter & ſimpliciter confitentur exemologeſin cõſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt, ſalutarem medelam paruis, licet & modicis vulneribus exquirunt, ſcientes ſcriptum eſſe, Deus non irridetur. Et poſt pauca: Confiteantur (inquit) ſinguli, quæſo vos* Ibidem. *fratres, delictũ ſuum, dum adhuc qui deliquit in ſeculo eſt, dum admitti cõfeſſio eius poteſt, dum ſatiſfactio, & remiſ-* Satisfactio. *ſio facta per ſacerdotes apud dominũ grata eſt. Alibi hunc* Cypr. ad clerũ de modo agend. pœnitentiam. *recte agere pœnitentiam ait, qui diuinis præceptis mitis et patiens, & ſacerdotibus Dei obtemperans obſequiis ſuis et operibus iuſtis dominum promeretur.*

HVic iungendus eſt Nicephorus Carthophilax, qui ad Theodoſium monachum ſic ſcribit. Ligandi ſoluendiq; prouincia pontificibus ipſis a clemẽtiſſimo Deo noſtro demandata eſt. Siquidem ad Petrum ait. quæcunq; ligaueritis, ligata: & quæcunq; ſolueritis ſoluta erunt. Vnde (vt ſubiicit) olim omnes oportebat ad ipſos pontifices accedere, ſuaq; illis occulta prodere, & ſic vel reconciliationem vel repudiũ ferre. Ignoro autẽ (inquit) qui factum ſit, quur hæc minus obſeruentur, quamuis exiſtimem pontifices ne-

Nicephorus ad Theodo. — Matth. 16 — Occultorũ ſecreta confeſſio antiquiſſima.

gotii tędio, ſrequentiáq; multitudinis turbulentia defatigatos, id operę ad monachos tranſmiſiſſe, ad eos ſcilicet, qui vere probati ſunt, aliiſq; valeant eſſe vtiles. Ecce q̃ perſpicue *vir ille pius morem confitendi ſacerdotibus, ex diuinis literis aſſerit ac comprobat, quamuis ſuis temporibus id vſu veniſſe dicat, quod & noſtris, nempe per pontifices & ſacerdotes, vt otioſius viuerent, onus audiendarũ confeſſionum ſecretarũ tum in monachos, veluti nunc in fratres mendicantes, eſſe reiectum, nõ ſublatũ*. Et *quid clarius eo quod ſequitur*. Porrò *ſi quid expertus ſit & frugi, & quum hoc ſacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendum, nam poterit indigo prodeſſe, accedentem ſe diligentius curare reconciliare item & corrigere*. Ac *paulo poſt, ſacerdotem officii ſui commonens*: Lapſos *(inquit) ſpiritalibus increpationibus admonebit, vtiliter conſulet, vitam futurã & æterna ſupplicia in memoriam reducet*. Vnum *cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem abſoluat, fiatq; alienorum criminum particeps*.

Ibidem. Expert' & frugi ſacerdos deligendus. Ibidem. Officium confeſſoris. Quid cauẽdum.

Baſi. in reg. mona. c. 21

NOn *obſcurius magnus ille Baſilius, & ipſe* Græcus, *hanc confeſſionem ſecretam teſtatur*. Locus *eſt ex dialogo, qui regulæ monachorum inſcribitur, per* Ruffinum *ſinchronon diui* Hieronymi *uerſo, cap. xxi. quærit monachus*. Qui *vult pœnitere, peccata ſua an omnibus debet confiteri & quibuſlibet, an ſacerdotibus tantum, an cæteris quibuſq;?* Reſpondet Baſilius: Clementia Dei *erga eos qui deliquerunt manifeſta eſt, ſecundum quod ſcriptum eſt*. Qui *non vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat*. Quia *ergo confeſſionis modus ad hoc aptus eſt, & conuertens ſe a peccato, fructus dignos oſtendere*

Ezech. 18

debet pœnitentiæ, ſecundum quod ſcriptum eſt. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur. & in ignem mittetur. Neceſſarium videtur his quibus diſpenſatio myſteriorum Dei commiſſa eſt, confitenda eſſe peccata. Demonſtraturus quoq; hanc confeſſionem habere in ſcripturis teſtimonium, & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio Matthæi, & actis apoſtolorum ſupra citata affert. Ne vero putares non confitenda parua delicta, eodem libro capite decimo octauo monet. Nihil oportere cótemni tanquam paruum, quod de omni verbo otioſo quod loquuti fuerint homines, de eo rationem in die iudicii reddituri ſint. Rurſus cap. xc viii. Rogat monachus, an deceat, quum ſoror aliqua confitetur quodcunq; delictum ſuum presbytero, etiam matrem monaſterii adeſſe: Reſpondet Baſilius. Honeſtius mihi videtur eſſe & religioſius, vt per ſeniorem matrem presbyter, ſi quid illi videtur, ſibi ſtatuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat ad emendationem eius quam corrigi deſiderat a peccato: nimirum ſignificans magis conuenire ne ſoror matris imperio ſubiecta non aliter oneretur ſatiſfactione pœnitentiæ quàm ex matris conſilio, quæ omnibus ſororibus proſpicit. Nec ceſſat rogare monachus. Vtrum decet geſta turpia confitentis, vel obſcœna inuerecundius annũtiare omnibus aut certis quibuſlibet aut quibuſcunq;? Reſpondet Baſilius, Confeſſio peccatorum hanc habet rationem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel paſſio quę medico demonſtranda eſt. Sicut ergo non omnibus quis vitia vel vulnera corporis ſui reuelat, nec quibuſlibet, ſed his tantũ qui ſummæ peritiæ teſtimonium habent, & curæ ac medelæ diſciplinam, ita confeſſio peccatorum

Mat. 3. 7

Neceſſaria confeſſio ſacramentalis.

Matth. 3
Actu. 19
Idem. c. 18

Matth. 12
cap. 98

Satisfactio.

An reuelanda confeſſio.

Simile.

ſieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præua-
1. Theſ. 5 lent & emendare, ſecundum quod ſcriptum eſt. Vos qui
fortiores eſtis, infirmitatem infirmorum portate, hoc eſt, au-
ferte, & exportate per curationem. Vide vero quam pul-
chre tres illi inſignes Græciæ magiſtri ac egregia lumina-
ria, nẽpe Origenes, Nycephorus, & Baſilius, in hac re con
feſſionaria concinant, & quod comprobandum recepimus,
luce clarius affirment.

IAm rurſus aliud par duorum (omnium ſententia) cele-
bratiſſimorum eccleſiæ Latinæ doctorum copulabimus,
nempe diuos Hieronymum & Auguſtinum. Nam Ambro-
ſium Latinum Chryſoſtomo Græco conferendũ ſeruabimus.
Hierony. in Matt. c. 16 Diuus itaq; Hieronymus primũ eo loco quem ſupra citaui-
mus, nempe in cõmentariis ſupra Mattheum huius confeſ-
ſionis meminit, quum epiſcopum vel præsbyterum, aliter li-
gare vel ſoluere peccatorem prohibeat, niſi primum pecca
torum audierit varietates, & iam hinc ſciat quis ligandus
ſit, qui ue ſoluẽdus. Qui locus aperte cõuincit, & diui Hiero
Enarranda peccata in confeſſione ſigillatim. nymi tẽpore, confeſſionem ſacerdotibus, cum enumeratione
delictorum factam fuiſſe. Deinde perſpicuum teſtimoniũ eius
Hiero. in eccleſia. c. 10 habes in cõmentariis ſuper Eccleſiaſt. capite. x. Si quẽ (in-
quit) ſerpens diabolus occulte momorderit, & nullo conſcio
eum peccati veneno infecerit, ſi tacuerit qui percuſſus eſt
Alludit ad locũ Iac. 5 (fratrẽ) magiſtrum, hoc eſt, ſacerdotem potiſſimũ intelli-gens. & non egerit pœnitentiam, nec vulnus ſuum fratri, & ma
giſtro voluerit confiteri, magiſter qui habet linguam ad cu
randum facile ei prodeſſe non poterit. Si enim erubeſcat
ægrotus vulnus ſuum medico confiteri, quod ignorat, medi
Vide c. men ſurã. de pœ. diſtin. 1 cina nõ curat. Vt interim ſileamus pleroſq; alios locos, vbi
in laude confeſſionis multus eſt Hieronymus.

HVic ſententię ſubſcribit Auguſtinus in pſal.ſexageſimum ſextum. Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipſam confeſſionem. Quare? quia bonus eſt cui confitentur. Ad hoc exigit confeſſionem vt liberet humilem ad hoc damnat non confitentem, vt puniat ſuperbum. Ergo triſtis eſto antequam confitearis, confeſſus exulta, iam ſanaberis, non confitentis conſcientia ſaniem collegerat, apoſtema tumuerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat. Adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando ſecat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnoſce medici manū, confitere, exeat in confeſſione & defluat omnis ſanies. Idem in cap. Iohan. quintum ſic habet. Vox ſaluatoris rumpit duritiem lapidis, et cor tuum ita durum eſt, vt nondum illa vox diuina te rumpat, ſurge in corde tuo, procede de ſepulchro tuo, etenim mortuus in corde tuo tanquam in ſepulchro tuo iacebas, & tanquam ſaxo malæ conſuetudinis grauabaris, ſurge & procede, & crede, & confitere. Qui enim credit, ſurrexit: qui confitetur, proceſſit. Quare proceſſiſſe dicimus confitentem, quia antequam confiteretur, occultus erat quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem, & quum confeſſus fuerit, quid dicetur miniſtris? Quod dictum eſt ad funus Lazari. Soluite illum, & ſinite abire. Quomodo dictum eſt miniſtris apoſtolis. quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt, & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de vera, & falſa pœnitentia (quem quidem tanquā noſtrum ex libris eius quidam ſecernunt, quanquā interim catholicæ doctrinæ ſit) vbi modis omnibus cohortatur, ut pœnitentes vitam noſtram Deo per ſacerdotē repręſentemus, huc deflectens quod dn̄s mundatis pręcepi' ut oſtēderēt ſe

Auguſt. in pſalm. 66 Pſalm. 105

Idem in cap. Iohan. 5

Cōfitēdū eccleſiæ miniſtris ut ſoluant confitentem. Iohan. 11

Aug. de uera et fal. pœniten.

ſacerdotibus, Iubet ut quæramus ſacerdotem ſcientem liga re atq; ſoluere, ac omnino erubeſcentiam deteſtatur, quæ confeſſionem vincit, erubeſcentiam uero, quę confeſſionem comitatur, laudat, quod illa partem habeat remiſſionis. Libro de ſalutaribus documẽtis, Iubet iuſſioni ſacerdotis deũ timentis obſequi, qui ut ſapiens & perfectus medicus primum ſciat cũrare ſuã peccata et poſtea aliena vulnera detergere & ſanare & non publicare. Hunc enim perquirendum & cum eo conſilium ſalutis noſtræ ineundum eſſe ſuadet. Præterea libro de viſitatione infirmorũ ex profeſſo confutantur, qui ſufficere arbitrantur ſi ſoli Deo (cui nihil eſt occultum) quem nullius latet cõſcientia, ſua crimina confiteantur, vel nolentes uel erubeſcentes vel dedignãtes oſtendere ſe ſacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram per legiſlatorem dñs conſtituerit. Sed nolo (inquit) vt ipſa decipiaris opinione, vt confundaris confiteri corã domini uicario tabeſcẽs præ rubore, uel ceruicoſus pr̨ indignatione, nam ipſius humiliter ſubeundum eſt iudicium, quem dñs ſibi non dedignatur vicarium. Ergo (inquit) ad te venire roges ſacerdotem & fac ipſum conſcientiarum tuarum penitus participem, non te ſeducat illa ſuperſtitio, quæ in viſitando confirmat, qũia ſaluet ſacerdote inconſulto ad Deum peccatorum confeſſio, non enim (ut ſubiicit) abnegamus, quin ſit ad deum frequenter referenda peccatorum confeſſio. Eges enim & ſacerdotis, qui mediator ſit ad Deum tuum ſalubri iudicio. Item cap. v. Aſtantem (inquit) coram te ſacerdotem, angelum Dei exiſtima, aperi ei penetralium tuorum abditiſſima latibula, conſcientiarum verecundarum penitiora reuela repagula, etc. Nec mora-

Erubeſcentia deteſtabilis.

Erubeſcentia laudabilis.

Aug. lib. de ſaluta. docu.

Aug. de viſita. infirmo.

Typus poteſtatis ſacerdotalis uet' ſacerdotiũ.

Nõ ſufficere mẽtalem cõfeſſionẽ. Ibidẽ ca. 5

Occurritur obiectioni.

tur nos. quod libri iſti de uera & falſa pœnitentia item de ſalutaribus documentis, deniq; de uiſitatione infirmorum, quibuſdam non videantur eſſe Auguſtini. quum conſtet Auguſtinum in libris minime dubiis eandem tueri ſententiam. Et, ut hi libri non ſint illius Auguſtini Hipponẽſis epiſcopi, uetuſti tamen ſunt, & tanq̃ pii ab eccleſia recepti, ut uel hinc probetur hanc confeſſionem non eſſe rem nouam, ſed iam olim ut rem neceſſariam in eccleſia vſitatam. Aug. in cõmẽtariis in pſal. 5

IAm ad Ambroſium, & Chryſoſtomum pergamus, quos ideo coniunximus, ut oſtendamus eos non tantum non abolere hanc confeſſionem (quod tamen illis aduerſarii impingunt) ſed eandem tueri magis. Scimus ex Ambroſio, citari locum de pœnitentia Petri in hęc uerba. Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lacbrymas, nihil uoce precatus. Inuenio quod fleuerit, non inuenio quid dixerit, lachrymas eius lego ſatiſfactionem non lego, recte planè Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri ſolet, excuſari non ſolet, & quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lauat enim lachryma delictum, quod pudor eſt confiteri. Lachrymæ ergo uerecundiæ conſulunt pariter & ſaluti. Hactenus ille.

Scimus ex Chryſoſtomo in epiſtolarum ad Hebræos citari. Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuſes, ſed obedire te uolo prophetæ, reuela domino uiam tuam, apud verum iudicem cum oratione, delicta tua pronuntia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria. Et tum demum ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Et alibi. Peccata tua diſcito ut deleas. Illa ſi confunderis dicere quia peccaſti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico ut confitearis ea ſeruo vt exprobret, dic Deo qui curet Obiectio ex Chryſo. epiſto. ad Hebræos.

ea, nam licet non dixeris non ignorat Deus. Et quæ in eandem ſententiam ſcribit Homilia. xxxi. xl. lxxx. & homilia ii. in pſalmum. l. Item ſermone nuper verſo de pœnitentia & confeſſione. Scimus deniq; locum qui ex tripartita hiſtoria contra hanc confeſſionem affertur, Sozomeno authore in hæc verba.

Obiectio ex hiſt. tripar. lib. 9. c. 35

Sozomænes.

QVoniam omnino non peccare, diuinum & ultra humanam naturam eſſe cognoſcitur peccantibus autem, & pœnitentiam agentibus, ueniam Deus dari præcepit. qui uero cõfiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirũt. Propterea viſum eſt antiquis põtificibus ut uelut in theatro ſub teſtimonio eccleſiaſtici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bonæ conuerſationis, ſeruantemq; ſecretum ac ſapientem uirum ſtatuerunt, ad quẽ accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille ſecundum uniuſcuiuſq; culpã indicebat & mulctam. quod etiã hactenus diligẽter in occidentalibus ſeruatur eccleſiis, & maxime apud Romã, ubi etiã eſt locus certus pœnitentiũ. Stant enim rei & uelut in lamentationibus cõſtituti. quum enim ſacra celebratio fuerit adimpleta, illi cõmunionem non percipientes, cum gemitu & lamentatione ſeipſos in terram proſternunt. Ad quos concurrens epiſcopus, & ipſe cum lachrymis & gemitu ſpirituali proſternitur, & omnis eccleſiæ plebs fletibus inundatur. Poſt hoc autem prior ſurgit epiſcopus, & eleuat iacentes a terra. Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus ſponte vacantes, aut ieiuniis, aut abſtinentia lauacri, aut ſuſpenſione ciborũ, aut rebus aliis quæ iubentur, expectant commune tempus quod

decernit epiſcopus.Conſtituto vero tempore,velut quoddã debitum exoluentes afflictione de peccato curati,cum populo communione participantur.Hæc ergo antiquitus Romani pontifices vſq; ad noſtrum conſeruarunt tempus.Porrò Conſtantinopoli presbyter ſuper pœnitẽtes fuit uſq; ad illud tempus quo quædam mulier nobiliſſima, quum peccata ſua eſſet confeſſa,& ei à presbytero fuiſſet præceptũ, vt ieiunaret,& Deo operibus ſupplicaret,quum hoc obſeruaret,crebrius in eccleſia cum diacono ſe concubuiſſe confeſſa eſt.Hoc quum populus cognouiſſet, ſæuiebat in ſacerdotes,quaſi per eos facta fuiſſet iniuria eccleſiæ.Tum Nectarius epiſcopus remouit diaconum ſceleratum,et quibuſdam ſuadentibus vt ſingulos ad communicandum iudicio conſcientiæ ſuæ relinqueret,etiam presbyterum nequaquã ſuper pœnitentes eſſe præcepit.Et ex illo antiquitatis conſuetudo ſublata eſt,quum(vt arbitror)minora peccata pro pudore confeſſionis & ſubtilitate examinantium patrarentur.Hactenus Sozomænes.

Diaconi tan- quam oculi epi- ſcopi actus totius eccleſiæ per- ſcrutabantur referebãtq; ad ep̃m vbi correctione aut admoni- tione opus eſſe cerne- bant, vide Clemẽ. epi- ſt. 1. ad Iacobũ

SEd qui prædictos locos contra confeſſionem ſecretam adferunt,non videntur nobis ſatis ſententiam authorũ, quos pro ſua ſententia citant, excuſſiſſe, vt incipiamus à Tripartita hiſtoria, Manifeſtum eſt eum locum confeſſioni ſecretæ multum tribuere. Principio enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt,maius peccatorum onus acquirere,Dein teſtatur confeſſionem ſecretam in Græca eccleſia fuiſſe, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem presbyterũ bonæ conuerſationis ſeruantemq; ſecretum ac ſapientem virum ſtatuiſſe, ad quem accedentes hi qui deliquerant delicta propria faterentur. quod autem ſubinde teſtatur, pre-

Dilutio prædictorũ locorum.

Locus tripartitæ hiſtoriæ explicatur.

Confeſſio ſecreta in eccleſia græca ab initio fuit.

ſbyterum (qui vſq; ad illud tempus Conſtantinopoli ſuper pœnitentes fuit) ſub Nectario, qui proxime Iohannē Chryſoſtomum præceſſit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis conſuetudinem ſublatam eſſe, ex eo quidem (noſtra ſententia) non conuincitur, confeſſionem ſecretam omnino abolitam fuiſſe, ſed tantum ritum illum publice in eccleſia ob occulta peccata pœnitendi. Nam (vt ſupra diximus) ea erat veteris eccleſiæ ſeueritas, vt & pro occultis delictis pœnitentiam & mulctam publicam indiceret, ac confeſſum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat presbyter qui ſuper pœnitentes vocabatur. Dicebantur enim tunc pœnitentes hi ſoli qui publicam pœnitentiam, id eſt, ſatiſfactionem in eccleſia facerent. Quemadmodum canonibus diuerſorum Conciliorum, atq; adeo ex capitulis Græcarum ſynodorum per Martinum Bracharacenſem epiſcopum recollectis liquet cap. xxiii. Is ergo presbyter qui ſuper tales pœnitentes fuit & qui publicam mulctam indicebat, remotus eſt, & ea ſeueritas ſublata, ne confeſſi de occultis, publica ſatiſfactione grauarētur. quin Nectarius eam ſeueritatem non in totum ſuſtulit, ſed (vt habet hiſtoria) ſingulos ad communicandum iudicio conſcientiæ ſuæ reliquit, ſic ſcilicet, vt his qui adhuc putarent, ipſis ante cōmunionem publica ſatiſfactione opus eſſe, eadem petentibus daretur, cæteri vero ſuæ conſcientiæ relinquerentur, vt ſcilicet ad cōmunionem admitterentur, nulla ſatiſfactione publice expleta, at confeſſionem ſecretam ex toto ſublatam eſſe nobis non fit veriſimile, quū diuus Chryſoſt. Nectarii ſucceſſor eius non vno in loco meminerit, ex quibus vnum ſupra retulimus. Alium habes libro ſecundo

Ritus pœnitendi, nō cōfeſſio ſecreta p Nectariū ſublat°.

Vide coll°. Græca. ſynodorū. ca. 23

Chryſ. Nectarii ſucceſſor meminit confeſſionis ſe-

de ſacerdotio, vbi ait. Multa arte opus eſſe, vt qui laborant Chriſtiani, vltro ſibiipſi perſuadeant, ſacerdotum curationibus ſeſe ſubmittere oportere, neq; id ſolum, ſed vt etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et poſt pauca. quocirca (inquit) multa quidem opus eſt paſtori prudentia, ſexcentis etiam (vt ſic dicam) oculis, vt recte vndiq; humani animi habitum circumſpicere poſſit. Poſtea eodem libro, pręſtãtiam ſacerdotalem ex loco Iohannis vigeſimo. quorumcunq; remiſeritis peccata, &c. in Cœlum vehens, inſaniam eſſe manifeſtariam dicit, deſpicere tantum principatum, ſine quo neq; ſalutis, neq; promiſſorum bonorũ compotes fieri poſſumus, quod neq; baptiſmus, neq; caro & ſanguis domini aliter quã per ſanctas ſacerdotum manus perficiantur, neq; ſacerdotes ſolum nos regenerent, ſed poſtmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atq; eodem loco, noſtros, Iudæorum ſacerdotibus longe præfert, quod his corporis lepram purgare ſeu (vt verius dicamus) haud purgare, ſed purgatos probare. At noſtris non corporis lepram, verum animæ ſordes, non tantum purgatas probare, ſed purgare prorſus (ut ait) conceſſum ſit. Quæ omnia ſatis demonſtrant longe aliud eſſe remouiſſe presbyterum ſuper pœnitentes, hoc eſt, ſuſtuliſſe illam acerbitatem, confeſſum etiam de occultis in ordinem publice pœnitentium relegandi. Quod per Nectarium in Græca eccleſia, poſtea etiam per pontifices in Latina factum eſſe non negamus. Aliud vero, confeſſionem ſecretã penitus abolere, quod in vlla catholica eccleſia hactenus vnquam factum fuiſſe nobis non facile perſuaderi patiemur. Atq; hoc noſtrum commentum non eſſe vanum,

(Margin notes: ...lib.2 de ſacerd. — Ibidem. — Locus Ioh. 20. explicatur p Chryſoſt. — Sacerdotij noſtri neceſſitas. — Ibidem. — Quid feceris Nectari⁹ — Cõfeſſio ſecreta in nulla eccleſia penit⁹ ſublata.)

totus contextus prędicti loci hiſtoriæ tripartitæ, ſi modo ad viuum excutiatur, palàm oſtendit, ſiue antecedentia ſiue conſequentia inſpicias, atque adeo finis declarat, tantum pudori conſultum eſſe, quo pœnitentes publicè grauabantur.

Loci ex Chryſo. citati explicantur.

ERgo & quæcunque aduerſarii contra hanc confeſſionē ex Chryſoſtomo cōtorquent, ei omnino nihil derogāt. Nam quid aliud eſt dicere. Non dico tibi vt te prodas in *publicum, neque te ut apud alios accuſes, vel non dico ut confitearis ea ſeruo vt exprobret: Item neceſſe non eſt præſentibus teſtibus confiteri: quàm libero te publica illa ſatiſfactione qua etſi verbis peccata tua haud expreſſim, re tamen ipſa in publicum prodis, ac ea conſeruis tuis, qui & teſtes contra te eſſe, & peccata exprobrare poſſint confiteris. At longe alia ratio eſt confeſſionis ſacramentalis, qua crimen non profertur in publicum nec præſentibus teſtibus euulgatur, nec exprobrationem timet, ſed ſoli ſacerdoti* Dei *vicemgerenti, atque adeo magis* Deo *quàm ſacerdoti (cui publicatio iam interdicta eſt) dicitur, quod hic amodò non ſit vllum diſcrimen inter forum dei, & forum ſacerdotis.*

Cyr. in ſer. de lap.

Ambroſij dictum excuſitur.

EIuſdem omnino ſententię diuum Ambroſium *fuiſſe, nulli dubium eſt, qui tamen tanti viri libros diligenter euoluerit.* Nam *quod aduerſarii ex eo de pœnitentia* Petri *attulerunt, & ſingulare eſt, & publicam pœnitentiam reſpicit, quod ea uerba indicant (quod pudor eſt confiteri) ad quam tamen idem vir ille ſanctus alibi quàmmaxime cohortatur, quemadmodum uidere eſt libro primo de pœnitentia cap. xvi. & libro ſecundo cap. primo, & cap. decimo, vbi* Petro *quidem ſtatim dimiſſa peccata dicit. Quia amariſſime fleuit, & nihiloſecius quemlibet ex nobis monet in hæc*

Am. de pœ. li. 1. ca. 16. & li. 2. c. 1. & cap. 10.

verba. Fleat (inquit) pro te mater eccleſia, & culpam tuam lachrymis lauet. Item: Volo veniam reus ſperet, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt ignoſcatur obſecret, & quum ſecundo, & tertio fuerit dilata eius communio, credat remiſſius ſe ſupplicaſſe, fletus augeat miſerabilior. Poſtea reuertatur, teneat pedes brachiis, oſculetur oſculis, lauet fletibus, nec dimittat ut de ipſo dicat dominus Ieſus. Remiſſa ſunt peccata eius multa: quoniã dilexit multum. Cognoui (inquit) quoſdam in pœnitentia ſulcaſſe vultum lachrymis, exaraſſe cõtinuis fletibus genas, ſtrauiſſeq́; corpus ſuũ calcãdum omnibus, ieiuno ore ſemp, & pallido mortis ſpeciem ſpiranti in corpore prætuliſſe. Acrius olim in pœnitentibus ardor quàm nũc eſt.

Adeo autem Ambroſius non tollit rationem priuati quærẽdi conſilii, & abſolutionis, vt ex profeſſo doceat, quæ moderatio erga peccatores, ab his qui illorum morbos curare debent, habenda ſit. Nec facile inuenies quenquam ex patribus, qui poteſtatem ſacerdotalem magis illuſtret. Sed aiunt (inquit) nimium Nouatiani, ſe domino deferre reuerentiã, cui ſoli remittendorum criminum poteſtatem reſeruẽt, imo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius volunt mandata reſcindere, commiſſum munus confundere. Nam quũ ipſe (ut ſubiicit) in Euangelio ſuo dixerit dominus Ieſus. Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt. Quis eſt qui magis honorat, vtrum qui mandatis obtemperat quam qui reſiſtit. Eccleſia in vtroq; obſeruat obediẽtiam, vt peccatũ, & alliget, & relaxet. Dominus enim par ius eſſe voluit, & ligandi, & ſoluendi, qui vtrumq; pari conditione permiſit. Quomodo igitur poteſt alterum licere, alterum non licere?

Ambr. nõ tollit priuatam confeſſionẽ: ſed ſtatuit.

Ioh. 2.

Non magis eſt mandata ſacerdoti abſolutio quàm ligatio.

Hactenus ille. Quibus verbis refutantur, qui aſſerunt poteſtatem obtinendæ abſolutionis, non apud ſacerdotem, ſed apud confitentem eſſe, quum uir iſte ſanctus utranque, & ligandi, & ſoluendi poteſtatem ex Euangelio ſacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc ſolis permiſſum ſacerdotibus eſt. Recte igitur eccleſia uendicat, quæ ueros ſacerdotes habet, hæreſis uendicare non poteſt, quę ſacerdotes Dei non habet. Et poſt pauca. Munus ſpiritus ſancti eſt officium ſacerdotis, ius autem ſpiritus ſancti in ſoluendis ligandisque criminibus eſt, docetque eodem capite habendam eſſe criminum differentiam. Et quid quæſo aliud faciunt, qui huius confeſſionis ſacramentalis dignitatem eleuant, quam quod idem Ambroſius cap. v. ait: Quid (inquit) aliud dicunt niſi hoc. Nemo de vulneratis noſtrum ingrediatur hoſpitium, nemo ſanetur in noſtra eccleſia. Apud nos non curantur ęgroti ſani ſumus, medicum non habemus neceſſarium, quia ipſe ait. Non eſt opus ſanis medicus, ſed his qui male habent. Item capite ſequenti. Denique (inquit ad Chriſtum verba faciens Ambroſius) eccleſiæ tuæ ſpecies eſt illa quæ acceſſit retro & tetigit fimbriam veſtimenti tui, dicens intra ſe. Quia ſi tetigero veſtimentũ eius, ſalua ero. Hæc ergo eccleſia confitetur vulnera ſua, hæc curari cupit. Rurſus cap. vii. Pœnitentiæ ſacramentũ apertiſſime ſtatuit. Quid (inquit) intereſt, utrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptiſmatis) hoc ius remittendorum ſcilicet peccatorum omnium, ſibi datum ſacerdotes vendicent? unum in utroque miniſterium eſt. Sed dices, inquit, quid in lauacro operatur myſteriorum gratia? quid in pœnitẽtia? nonne nomen dei operatur? Itidẽ lib. ii.

Ibidem.

Officiũ ſacerdotis munus ſpiritus ſancti.

Cõfeſſionis priuatæ contẽptores qd faciant.

Matth. 9

Cap. ſequẽ.

Cap 7

cap.vii.Poterat(inquit) Chriſtus tacita ui operationis occultæ, transferre ſaxum ſepulchri in cuius paſſione remotis lapidibus plurima defunctorum ſepulchra patuerunt; ſed hominibus iuſſit ut remouerent lapidem. In ueritate quidem,ut increduli crederent, quod uidebant,& aſpicerent reſurgẽtem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quaſdam reorum, noſtrum eſt onera remouere,illius eſt reſuſcitare, illius educere de ſepulchris exutos vinculis.

Vides itaq;(ut ſubiicit)graue onus peccatoris,illachrymat dominus Ieſus,ſolam enim flere nõ patitur eccleſiam, compatitur dilectæ ſuę & dicit defuncto. Veni foras, hoc eſt, quid iaces in tenebris cõſcientiæ, & delictorum tuorum ſordibus,quodam reorum carcere?exi foras, delictum proprium prode ut iuſtificeris, ore confeſſio fit ad ſalutem, ſi confeſſus, fuerit a Chriſto uocatus, clauſtra rumpentur & omnia ſoluentur vincula,& ſi corruptelæ corporeę fœtor grauis ſit.Hactenus ille.Et ne tergiuerſeris Ambroſium hæc uel de interiori confeſſione quæ ad Deum fit, tantum dixiſſe,audis confeſſionem oris, uel de publica tantum audis conſcientiæ tenebras confeſſione prodendas. quin diuum Ambroſium confeſſiones pœnitentium ſecretas priuatim audiſſe, uel locupletiſſimus teſtis eſt Paulinus, qui uitam eius conſcripſit. Quotieſcunq; (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat ut et illum flere cõpelleret.Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere,cauſas autem criminum, quas illi confitebantur,nulli niſi domino ſoli(apud quẽ intercedebat) loquebatur,bonũ relinquens ſacerdotibus poſteris exemplũ, ut in-

Amb. lib. 2. de pœnitẽt. cap. 7

Matth. 27

Iohan. 11

Solutio ligari typus abſolutionis ſacerdotalis.

Iohan. 11

Roma. 10

Amb. loquitur de confeſſ. oris.

Ambroſius de confeſſionibus ſuæ eccleſiæ ſuit.

Paulinus in uita Ambr.

Ambroſij pietas et feruor.

Cõfeſſio ſe-

creta Ambroſii tēpe.
Amb. in exhortatione ad pœnitē.

terceſſores apud Deū ſint magis quā accuſatores apud homines. Et vt Paulino nō credas, quid apertius eo, quod ipſe *Ambroſius in exhortatione ad pœnitentiam ait:* Non ſolum *inquit poſt pœnitentiam, ab iſtis (nimirum peccatis) intus homo obſeruare ſe debet, ſed ante pœnitentiam dum ſanus eſt, quia neſcit ſi poſſit ipſam pœnitentiam accipere & cōfiteri Deo, & ſacerdoti peccata ſua.* Ex his itaq; omnibus iudicādū relinquimus, nū Ambroſius ac Chryſoſtomus idonei *authores ſint, quibus aduerſarii cauſam ſuā tueri poſſint.*

Sacerdoti peccata cōfitenda.

Leo magn'

Leo ad theodo. Foroiulien. epm.

POſt horum tempora habes magnum illum Leonem pōtificem doctiſſimum & toto orbe celebratiſſimum, ex quo vnum, idq; apertiſſimum teſtimonium ſuperius attulimus. Extat aliud eius decretum ad Theodorum epiſcopum Foroiulienſem, in hæc verba. *Multiplex miſericordia Dei ita lapſibus ſubuenit humanis, vt nō ſolum per baptiſmi gratiam ſpes vitæ repararetur æternæ, & qui regenerationis donum violaſſent, proprio iudicio ſe condemnantes ad remiſſionem criminum peruenirent, ſic diuinæ bonitatis præſidiis ordinatis, ut indulgentia Dei niſi ſupplicatione ſacerdotum nequeat obtinere.* Et poſt pauca: *Multum enim utile ac neceſſarium eſt, ut peccatorum reatus ante ultimum diem ſacerdotali ſupplicatione ſoluatur.*

Ibidem.

Gregorius magnus.

QVid Gregorium illum magnum referamus, qui ut ad hanc confeſſionem, ueluti remedium haud acerbum, ſed facile, omnes incitaret, non tantum reuelandorum criminum ſeueritatem ſuſtulit, ſed & ſacerdotem diris affecit confeſſa peccata publicantem. Decretum ſic habet: Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur peccata ſua alicui recitet, quod ea cōfeſſus eſt, non

Pœna in ſacerdotē reuelantem ſecretum confeſſionis.

propinquis,

propinquis, non extraneis, neq; (quod abſit) pro aliquo ſcandalo, nam ſi hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ ſuę ignominioſus peregrinando pergat.

EX poſterioribus qui omnes in eandem in hac re ſententiam diſcedunt, vnum tantum, cuius teſtimonio libēter vtimur, adducemus Bernardum, *is ad milites templi, ſermone, xii. ſic habet. quamobrē miniſtros verbi ſacerdotes, caute neceſſum eſt ad vtrunq; vigilare ſolicitos, quo uidelicet delinquentium cordibus tanto moderamine uerbum timoris, & contritionis infligant, quatenus eos nequaquā a uerbo confeſſionis exterreant, ſic corda aperiant ut ora non obſtruant, ſed nec abſoluant etiam cōpunctum niſi uiderint & confeſſum, quandoquidem corde creditur ad iuſtitiam, ore autē confeſſio fit ad ſalutem, alioqui a mortuo tanquam qui non eſt perit confeſſio. Quiſquis igitur uerbū in ore habet, et in corde nō habet, aut doloſus eſt aut vanus, quiſquis uero in corde, & non in ore, aut ſuperbus eſt aut timidus.*

Bern. in ſer. ad milites templi. 12

Cōfeſſionis neceſſitas.

Roma. 10
Eccle. 4

HOs omnes uiros quum doctrina, tum uita ſanctimonia inſignes, qui teſtimonium ferunt de conſenſu totius eccleſiæ omnium temporum, quod ad confeſſionem ſacramentalem attinet, ſubſequutum eſt illud magnum Concilium *generale, ex quo canon.* Omnis vtriuſq; *ſexus, ſuperius declaratus ac a calumnia uindicatus citatur, cui* Innocentius *tertius uir, & pius, & doctus pręfuit, eidem q́; & tam græca quàm latina eccleſia maximo prælatorum totius orbis conuentu interfuit. qui autem ueriſimile eſt, Chriſtum paſſum eſſe tantum concilium, ſua cauſa coactum errare? qui promiſit, quum etiam uel duo, uel tres congregati fuerint in nomine ſuo, ſe futurum in medio illorū, quamobrem*

Concilium generale.
c. omnis vtriuſq; &c.
Inno. 3. præſidens concilij generalis

qui poſt hoc Concilium aliter ſenſerunt, in Concilio Conſtantien. damnati ſunt.

Ratio pro confeſſione admodũ ualida.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo theologi confeſſionem hanc non ab hominibus, ſed ab ipſo Chriſto fuiſſe inſtitutam comprobant. Neque enim veriſimile eſt, homines hominibus hoc confeſſionis onus imponere potuiſſe; quod ſolum plus habet ſarcinæ quam uniuerſa lex Moſaica, cuius cerimoniis beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Act. 15

VT ego ſemel de hac re finem faciamus. Expendendum relinquimus, ſatis'ne apertis oſtenderimus teſtimoniis, hanc confeſſionem ſacramentalem & a Chriſto inſinuatam, a uiris apoſtolicis promulgatam, & ab eccleſia receptam, eandem quoq; & exemplum in ſcripturis, & uniuerſalem totius eccleſiæ conſenſum pro ſe habere. Nõ aliter tamen facimus hanc confeſſionẽ neceſſariam, quàm fecerunt veteres illi patres, hoc eſt, neceſſariam illis qui habent grauatam conſcientiam, nimirum quibus conſilio, cõſolatione, & abſolutione eſt opus. Pauciſſimos autem reperias qui ex iſtorũ albo non ſint. Alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui ſibi nullius peccati mortalis conſcius eſt, ſufficere, ut ſe ſacerdoti oſtẽdat, ac dicat. Ego non ſum mihi conſcius alicuius peccati mortalis. Nec inepte nobis dixiſſe videtur Theodorus Canthuarieñ. epiſcopus. Interiorem confeſſionem, quæ ſoli Deo fit, perfectorum, & iuſtorum eſſe, nobis vero apoſtoli inſtitutionem ſequendam, vt confiteamur alterutrum peccata noſtra, & oremus pro inuicem vt ſaluemur. Interim tamen non probamus, hanc

Quatenus hęc cõfeſſio ſacramentalis neceſſaria.

Scotus.

Theod. Canthuarieñ. epiſ. c. quidã de pœn. d. 1

exemologeſim hominum ſpinis,& ſcrupis ſic impediri, vt vix quiſquam a ſacerdote diſcedat tranquilla conſcientia, quam magis veterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati ſumus in canonibus Concilii noſtri prouincialis, ac latius, quum ad tractationem ſacramenti pœnitentiæ ventum erit, non neceſſarias difficultates oſtendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiã pœnitentiæ partem, quæ ſatisfactio eſt, properabimus.

DE SATISFACTIONE.

Reſtat ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe ſatisfactio. Principio dubium non eſt, vocabulum ſatisfactionis, ex puplico eccleſiæ vſu frequentari cæptum eſſe, pro caſtigatione ſeu pœna, quæ ſecundum vniuſcuiuſq; pœnitentis, & confitẽtis culpam ab epiſcopo uel ſacerdote indicitur, quamuis nunc hoc vocabulum latius vſurpemus. Quæ omnia vt dilucidiora fiant, duplex omnino eſt in eccleſia ſatisfactio. Vna meritoria remiſſionis peccatorum, et abolitoria mortis æternæ. Hæc ſoli Chriſto tribuitur, qui dedit ſemetipſum pro nobis vt redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis noſtris, & non tantum pro noſtris, ſed et totius mundi, vtiq; quod ad ſufficientiam attinet, licet non quantum ad efficientiam, quod non omnes ſibi hunc ſatisfactionis Chriſti fructum applicari curent. Applicatur ſiquidem hęc ſatisfactio a Deo per veram contritionem, et fidem, cuius certum teſtimonium eſt abſolutio ſacramẽtalis ſacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere Deo, non noſtris operibus. Nam nullus omnino homi-

Tertia pœnitẽtiæ pars ſatisfactio.

Duplex in eccleſia ſatisfactio.

Tit. 2

1. Iohan. 2

Remiſſ. peccatorũ q̃uo applicatur a Chriſtũ.

num poterit uel pro culpa unius peccati mortalis ſatiſfacere, & pœnam æternam ſuis meritis abolere. Ergo non in merito confitentis, ſed in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti ſacerdos confitentem abſoluit. Præterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis uictoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Verum quum ex diuinis literis compertum ſit, poſt remiſſionem peccati (quæ ſolius Chriſti beneficio nobis contingit) adhuc quaſdã prçteritorum peccatorum reliquias in anima hçrere. Deinde remiſſa culpa, nõ ſtatim omnẽ remitti pœnam ſed tantũ pœnam çternæ mortis, quã etſi Deus in iuſtificatione hominis condonet, eius tamen loco temporariã pœnam frequenter ſubſtituit. Idcirco patres uiderunt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remiſſa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias & ad mitigandas ſeu tollendas tẽporarias illas pœnas, nobis adhuc imminentes opus eſſe, quã pœnitentiæ ſatiſfactionem appellarunt. Poſt remiſſum peccatũ, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid teſtis eſt. Nam etſi Nathan remiſſionẽ peccatorum Dauid annuntiaſſet, dicẽs. Dñs dimiſit peccatum tuũ, nihiloſecius tamẽ Dauid adhuc orat, ut dñs ſecundum multitudinẽ miſerationum ſuaꝵ deleat iniquitatẽ eius. Vtq; amplius lauet eũ ab iniquitate, et a peccato mundet, hoc eſt, ut non tantũ remittat culpã, ſed & decorẽ priſtinum reſtituat. Atq; eadẽ omnino ratio eſſe uidetur in diluendo peccato actuali, quæ eſt in diluẽdo originali. Originalis peccati reatus in baptiſmo remittitur, attamẽ reliquiæ eius, nimirũ fomes ille manet, quẽ tota uita piis exercitiis mortificare, et eradicare oportet. Sic actuale

1. Cor. 15

Poſt remiſſa pctã remanẽt qdã reliquiç peccati.

Item nõ remittitur ſemper omnis pœna tẽporaria ſed æterni tantum.

Chryſoſt. in pſal. 50

2. Reg. 11

Pſal. 50

Collatio originali peccati ad actuale.

peccatum per fidem quidem in Chriſtum, merito paſſionis eius, remittitur, attamen adhuc quidã ueluti fomes ſeu quędam reliquiæ in anima manent, quas ſalubri ſatiſſactione purgare neceſſe eſt, pręſertim quum præteritum peccatum in conſuetudinem quandam abierit, quę quum altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus habet. Lauari quidem cito poſſumus, ad ſanandum uero opus eſt curatione multa, quã contrariis oportet adhibere remediis. Quemadmodum diuus Paulus apoſtolus ait. Sicut exhibuiſtis mẽbra ueſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quod cum facimus, ſatiſſactionem pœnitentiæ agimus. Satiſſactio enim pœnitentiæ (ut beatus Auguſtinus ait) eſt cauſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Et ut uir quidam iuxta pius ac doctus monet. Omnis anima chriſtiana cordis ſui interna diligenter diſcutiat, uiderit, ne quid ibi diſcordiæ hæſerit, ne quid cupiditatis inſederit, incontinentiam caſtitas procul pellat, mendacii tenebras lux abigat ueritatis, detumeſcat ſuperbia, humilitas aſſumatur, reſipiſcat iracundia, & obtrectatio linguæ frenetur, ceſſent uindictæ, & obliuioni mandentur iniuriæ, omnis deniq; plantatio quam non plantauit pater cœleſtis, radicitus auferatur. Atq; hoc ipſum eſt, quod Iohannes præcepit dicens. Facite fructus dignos pœnitentię, Dignos autem pœnitentię faciemus (ut diuus Chryſoſtomus ait) ſi commiſſis peccatis, aduerſa faciamus, aliena rapuiſti, incipe donare iam propria, longo es tempore fornicatus: a legitimo quoq; uſu ſuſpendere coniugii, ac perpetuam cõtinentiam ſæpius pau-

Aug. lib. 1. de ſerm. dñi in mont.

Gregor. in Iob.

Bern. in ſer. de cœna domini.

Roma. 6

Satisfactio pœnitentiæ qd Auguſt.

Leo ſer. de quadrageſi.

Matth. 15

Iohan. 15

Matth.

Chr. Digni fructus pœnitentiæ q.

corum dierum caſtitate meditare, iniuria vel opere quenquam vel ſermone affeciſti: refer benedictionis verba, conuitiis te percutientes, nunc officiis, nunc beneficiis placare contende. Neq; enim vulnerato ſufficit tantummodo ad ſalutem, ſpicula de corpore euellere, ſed etiam remedia adhibere vulneribus oportet, delitiis ante et temulentia diffluebas, ieiunio & aquæ potu vtrunq; compenſa vt famem ſuperes imminentem. Vidiſti impudicis alienũ decorem oculis, fœminam iam omnino non videas, maiori tactus cautione poſt vulnera. Hæc ille. Vocarunt ex recentioribus quidam, inter quos eſt Anſelmus, hæc opera indebita, non improbanda, prorſus ratiõe, ſi candide accipiãtur. Sunt enim et digni fructus virtutum, qui non ſufficiunt pœnitentibus, quod pœnitentiam grauiores expoſtulet, nempe vt pœnitentes non tantum ab illicitis, ſed etiam licitis temperemus, tunc enim virtutum ſemina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis noſtri omne germen externum euellitur. Hæc itaq; pœnitentiæ opera quibus non tantum ab illicitis, ſed etiam a licitis temperatur, ex ſe quidem indebita quis non abſurde dixerit, licet interim pœnitẽti neceſſario peragenda ſint, veluti voluntarie vel recepta, vel a præſidibus eccleſiæ ex clauium concreditarum poteſtate impoſita, eatenus enim debita efficiuntur.

Opera ſatisfactionis indebita cur dicta. Anſelmus. Auguſt.

Leo ſer. de quadrag.

CAeterum per remiſſionẽ culpæ peccati actualis non ſtatim etiam aboleri omnem pœnam temporariam, non magis abſurdum eſt quam quod abolito peccato originali per baptiſmum; non ſimul tamen aboleantur eius peccati pœnæ, quæ ſunt omnia corporis incommoda, atq; adeo mors iſta corporalis. Certe Dauid locupletiſſimus te-

Non ſtatim abolita culpa, aboletur omnis pœna.

ſtis eſt,omnino diſcerni debere remiſſionem culpæ a remiſſione temporalium pœnarum,quod ipſe etiam exemplo ſit, reſtare eam pœnam poſt remiſſam culpam,quemadmodum docet ſecundus liber Regum capite duodecimo, & vigeſimo quarto.quin hoc luculenter ſatis, Exod.trigeſimo ſecundo, & Numer. decimo quarto ,& plurimis aliis in locis comprobatur. Has pœnas quadam pœnitentiæ noſtræ ſatisfactione mitigari ac tolli,diuus Paulus teſtatur, inquiés. Si noſipſos diiudicaremus, non vtiq; diiudicaremur, nam hic a domino iudicari ſignificat caſtigari pro peccato quod ſubintulit apoſtolus,quum ait.Dum iudicamur autem a domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Et alibi ſcriptum eſt.Si clauſero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & præcepero locuſtæ vt deuoret terram, & miſero peſtilentiam in populum meum, conuerſus autem populus meus ſuper quos inuocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, quæſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam a viis ſuis peſſimis, & ego exaudiam de Cœlo,& propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.Item : Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Huc pertinet & illud. Eleemoſynę liberant a peccatis. Et quod Danielis quarto ſcribitur vbi legimus Danielem conſuluiſſe Nabuchodonoſori, vt peccata ſua eleemoſynis, & iniquitates ſuas miſericordia in pauperes redimeret. In quibus locis appellatione peccati,pœna peccato debita venit.

2.Reg.12. 24 Exod. 32 Nume. 14 1.Cor. 11

2.Par.7

Ioel.2 Tobie.4 Danie.4 Peccatum pro pœ̄a pec cati debita.

PRæterea curæ ſacerdotum incumbit,vt explorent pœnitentiū animos,an ſcilicet ex animo reſipuerint, vel tantum ficte, hoc eſt, verbis tantum,non autem affectu ac

Aliæ ſatisfactionis rationes.

Aug. in Enchir.

re ipſa. Dolor enim unius cordis occultus eſt alteri, nec faci
2 le in aliorum notitiam procedit. Ergo ſatiſfactione etiam externa opus eſt, ut ſacerdoti animus pœnitẽtis innoteſcat. Item in eccleſia diſciplinã eſſe oportet, maxime in coercen

Aug. in Enchir.

dis publicis delictis, qua fiat etiam ſatis eccleſiæ, in qua re-
3 mittuntur ipſa peccata (extra eam quippe non remittuntur illa.) Deniq; ut cæteri a flagitiis dehortentur.

Vetuſtiſſimus eccleſię mos. Poenitẽtiã dare.

QVamobrem in eccleſia ſemper obſeruatum eſt, ut epiſcopi ac ſacerdotes eccleſiis præpoſiti, reſipiſcere cupientibus ſecundum criminum, ac delictorum modum pœnitentiam darent, hoc eſt, pœnitendi tempus conſtituerent ac caſtigationes et opera quædã pia (quæ ad eluendas prçteritorũ peccatorum reliquias et commonſtrandum peccatoris animum, quammaxime idonea uiderentur) imponerent. Idq; non poteſtate humana uſurpatum eſt, ſed potius diuina, nimirum apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus per Chriſtum tradita hiſce uerbis. Quorum remiſeritis peccata, &c. quod euidentiſſime doctiſſimus ille pontifex Leo hiſce uerbis (quæ ſupra attulimus) teſtatur. Mediator Dei et hominum, homo dominus Ieſus Chriſtus, hanc præpoſitis eccleſiæ dedit poteſtatem, ut pœnitentibus pœnitentiæ ſatiſfactionem darent, & eadem ſalubri ſatiſfactione purgatos, ad communionem ſacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo ſeueritatis pœnitens, aut uoluntarie aut iniunctum in ſe reciperet, uel pro peccati reliquiis expiandis, uel pœnis temporariis mitigandis uel tollendis uel ad animũ pœnitẽte homine dignum declarandum, uel ut eccleſiæ ſatisfieret, patres pœnitẽtiæ ſatisfactionem atq; adeo pœnitentiam uocare nõ ſunt ueriti. Nec dis-

Satisfactio imponitur authoritate diuina. Leo magn[9] De poe. dis. 1. c. ſufficit et c. quãuis.

Poenitẽtiæ ſatisfactio qd partib[9]: Satisfactione pẽſantur quodãmodo pterita delicta & poenę.

Chryſoſt. in

cere dubitarunt his ſatisfactionibus præterita delicta, & pœnas inde imminentes quodammodo compenſari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum ultionem ſumat) placari, non quod opera iſta ſatisfactoria remiſſionem culpæ aut æternæ mortis mereantur (nam hoc eſt, proprium Chriſti meritum ac beneficium ipſius etiam uirtute nobis per fidem & ſacramenta applicandum) ſed quod a cõuerſis facta iam placeant Deo mutuenturq́; iam aliquid meriti non ex ſe, ſed ex merito et ſatisfactione Chriſti, ad diluenda peccata, hoc eſt, peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambroſius hæc duo diſerte diſcernit, remitti iniquitates & tegi peccata. Vtrunque (inquit) beatum dixit Dauid, & cui remiſſæ ſunt iniquitates, et cuius peccatum tegitur bonis operibus, qui enim agit pœnitentiam, non ſolum diluere lachrymis debet peccatum ſed etiam emendatioribus factis operire, & tegere delicta ſuperiora, ut non ei imputetur peccatũ, hæc ille, reſpiciens, (ut putamus) in id quod diuus Petrus ait: Charitas operit multitudinem peccatorum. Quod autem ueteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas, per pœnitẽtiam in hoc paruo uitæ ſpacio compenſari dicũt. Id non de merito operum iſtorum, quæ ſatisfactoria appellamus intelligendum eſt, nam horum meritum, & dignitas ſe eo non porrigunt: ut quod ſolius Chriſti gloriæ ac merito aſcribitur ipſis ex debito tribuatur. Quin priuſquam incipias hæc opera peragere iam in interiori pœnitentia culpam remiſit Deus. Illud ergo rectius de tota pœnitentia intelligitur, quæ tropo quodam, compenſatoria eſt æternæ mortis, eo ſcilicet quod niſi pœnituerimus in æternum pereamus, non quod digni-

Matthæum Ambros. ad quandã uirginem corruptam. Hieron. in Malachiam Amb. lib. 2 de pœ. c. 5

Tropo quodã pœnitentia dicitur compenſare poenas gehennæ Ambro. ad uirginem corruptam.

tas noſtræ pœnitentiæ mortem æternam aboleat, ſed quod Deus non aliter quàm per pœnitentiam tantum beneficium nobis impertiat. Interim *quoq; rememorandum eſt (quod & ſupra dictum meminimus) in veteri eccleſia canonicis inſtitutis cautum fuiſſe, non aliter reconciliandos, nec ad communionem admittendos pœnitentes, quam poſt per≈actam pœnitentiam, niſi tamen neceſſitas coegiſſet, & periculum mortis inſtetiſſet. Deinde & ſi eis qui poſt ba≈ptiſmum omni tempore vitę ſuæ voluptatibus, dediti in extremo vitę ſuę pœnitentiam expoſcerent, pœnitentia ab eccleſiæ antiſtitibus daretur. Ac poſtea placuerit, eis etiam communionem ac vltimum illud ac neceſſarium viaticum concedi.* Id *tamen certa lege agebatur, nempe ſub ea con ditione, vt ſi eis dominus uitam donauerit, ſanitatemq; reddiderit, ſecundum delicti qualitatem, & canonum in≈ſtituta pœniteant.* Hodie *longe remiſſius agitur cum pœ≈nitentibus.* Nam *exceptis atrociſſimis criminibus publice in totius eccleſię ſcandalum commiſſis, (quæ etiamnum pu blice expiari conuenerit, anteaquam criminoſus, rurſus ad communionem admittatur) pro cæteris certe delictis ante abſolutionem imponitur quidem, ſed non exigitur ſa tisfactio, nimirum poſt abſolutionem complenda, hoc ergo ſolum eccleſia (nos admodum mititer; & indulgenter tra≈ctans) nunc reſpicit ſi congruam ſatisfactionem non negli gamus, ſed agendam recipiamus ac curemus, ferenda qui≈dem hæc lenitas, ſed interim uideant ſacerdotes, ne quum in conſideranda ac exploranda uita pœnitētium poſt abſo lutionem omnino incurii ſunt, haud poſtremus ille ſatisfa ctionis finis, negligatur.*

Olim nō re ſtituebatur cōio ante expletā ſa≈tisfactionē Vide Cypr. de Lap. Con ci. Nice. & Carth.4.c. 76.77. & 78. & Mo≈gūti c.2. & decreta Pii.

Preſentis ec cleſie indul gentia. Hodie poſt recōciliatio nem ſatisfa ctio exple≈tur.

Aug. in En≈chi. cap. 70

EX prædictis ergo perſpicuum eſt, eccleſiam in pœnitente præter confeſſionem duo requirere. In primis propoſitum deinceps non peccandi, quod in contritionem ſuperius incluſimus, quemadmodum Chriſtus ad mulierem in adulterio deprehenſam dixit. Vade iam amplius noli peccare, quod votum ſequi debet bonæ conſcientiæ iuſtitia ac noua vita, quemadmodum Apoſtolus dixit. Debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem viuamus, &c. Deinde etiam præter hęc exigit ſatisfactionem pro prętеritis delictis, ſecundum eum modum, quem in eccleſia Pręſidens pœnitenti præſcripſerit. Quamobrem diffinit non ſufficere mores in melius commutare, & a factis malis recedere, niſi etiam, de his quæ facta ſunt ſatisfiat Deo per pœnitentię dolorem non enim tantum dictum eſt. Fili peccaſti non adiicias iterum, ſed & adiectum eſt; de præteritis deprecare dominum ut tibi dimittantur. Qui dicunt hoc Iohãnis Baptiſtę pręceptum (facite fructus dignos pœnitentiæ) tantum de bonis operibus alioqui debitis, non de ſatisfactoriis, et pœnitẽtibus proprie dignis ĩtelligi debere, ii non tantum ſuo more veterum interpretationem ac ſententiam in hunc locũ quã ſupra retulimus temere reiiciunt, ſua ſuſfecta, ſed etiam verbis eiuſmodi mandati minus conſentanea afferunt, ꝙ nemo non intelligat. Alios eſſe bonorũ operum fructus, vnoquoq; Chriſtiano dignos, alios vero pœnitente dignos. Nam illi boni hominis ornamẽta ſunt, hi vero etiam remedia pro peccatis. Quamobrem Chryſoſtomus homilia octogeſima docet. Non a priſtinis tantum malis deſiſtere, ſed etiam meliora ſequi officia recte pœnitentiã diſci, nec ad ſanitatẽ ſatis eſſe nobis extraxiſſe tantum ſagittas

Eccleſia ſuper propoſitum nõ peccãdi requirit ſatisfactionem.

Ioh. 8

Iuſtitia bonæ cõſcientiæ.

Roma. 8

Aug. de med. pœ. c. 5

Eccle. 21

Obiectio quorundam

Iohan. 3

Pœnitenti nõ ſufficit adere quoslibet bonorum operũ fructus.

Chryſoſto. hom. 80

verum,& medicamenta vulneri eſſe imponenda. Et ut Au

Aug. in enchi. cap. 70

guſtinus ait. Non tantum in melius eſt vita mutanda,ſed et per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt deprecandus

Cyp. in epi. ad Anto.

Deus, ſed ſi ſatiſfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera pœnitentiæ non dubitat redemptiones delictorum,& ablutiones vulnerum appellare. Verũ quod nouatores illi has ſatiſfactiones ſcholaſticas appellant,& e

Refelluntur aduerſarii.

numero traditionum humanarum (quibus coli nolit Deus) faciunt,atq; adeo dicunt per eaſdem opera bona vere obruі, præterea, ſatiſfactiones quarum meminerunt Eccleſiaſtici ſcriptores & Concilia nihil aliud fuiſſe,quam quẽdam politicum morem eccleſiæ,humana authoritate exẽpli tantum cauſa ad dehortandos cæteros a flagitiis,non etiam ad expiationem veterum reliquiarum aut etiã pœnarum inſti

Satiſfactiones eccleſiaſticas nõ eẽ numerãdas inter traditiones mere humanas

tutum,hæc qua ratione illi dicant non uidemus. Nam ſupra ſatis oſtendimus, ſacerdotem mandatum habere non tantum remittendi, ſed & ligandi. Et ſi verum eſt has ſatiſfactiones humanitus tantum inuentas,quid eſt quod Cypria

Cyp. ad Cornelium Papã.

nus dixit, *ſe in remittendis delictis pluſquam oportet penè delinquere?* nimirum ſignificans ſe leuiori ſatiſfactione q̃ euangelicum mandatum de remittendis peccatis permittere videatur,*confitentes recipere ſolitum.* Idq; *ſuggerente*

Matth. 3

prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium poſtulat,ut euangelii præco pœnitẽtibus iniungat,ut faciant fructus dignos pœnitentiæ. Id vero miramur,quomodo illis in

Satiſfactionib⁹ nõ opa vere bona obruuntur, ſed omnium præcipua explentur.

mentẽ venerit ut dicerent ſatiſfactionibus eccleſiaſticis obrui opera vere bona,cum patres omnes ſatiſfactiones(quas plurimis canonibus ut uocant pœnitentialibus ſunt complexi) tribus operibus q̃maxime euangelicis contineri dicãt.

Nempe oratione, ieiunio, & eleemoſyna. Et recte quidem. Nam cum omne quod in mundo eſt, aut concupiſcentia carnis, aut oculorum ſit, aut ſuperbia uitæ, quis non uidet concupiſcentiæ carnis, nulla re melius quàm ieiunio, concupiſcentiæ oculorum (quæ auaritia eſt) quàm eleemoſyna, & faſtui uitæ q̃ humili ac pia oratione mederi? Adde quod omnis ferè peccator, & in Deum, & in proximum, & in ſeipſum peccet. Oratione itaq; quod in Deum commiſſum eſt, Eleemoſyna, quod in proximum, Ieiunio, quod in ſeipſum peccatum eſt, quodammodo expiatur. Quod vero aiunt ſatiſſactiones de quibus patres meminerunt apud Deum nihil valere, uel ad expiationem reliquiarum vel pœnarum pro delictis debitarum, ſed tantum exempli cauſa, imponi ſolitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicunt, quemadmodum ex ſuperioribus liquet. Deniq; demiramur quod putant ſatiſſactiones (quæ hodie priuatim ac ſecreto imponuntur) nihil habere cum uetuſtis illis commune, perinde atq; veteribus nulla ſecreta ſatiſſactio cognita fuerit, quum uel ſolus Auguſtinus idoneus teſtis ſit, in eccleſia veteri non ſolum publicam, ſed & ſecretam ſatiſſactionem in vſu fuiſſe, ſcribens in hæc verba. Quem mortalia crimina poſt baptiſmum cõmiſſa premunt hortor prius publica pœnitentia ſatiſſacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum communioni ſociari, ſi vult non ad iudicium & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere. Sed & (ut ſubiicit) ſecreta ſatiſſactione ſolui mortalia crimina nõ negamus. Verum mutato prius ſeculari habitu, & confeſſo religionis ſtudio per uitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miſerante Deo, ita duntaxat ut contraria pro his quæ pœ-

Oratio. Ieiunium. Eleemosyna. 1. Iohan. 2

Peccator, in deũ, proximũ & ſeipſum peccat.

Patrũ ſentẽtia ſatisfactiões apud deũ non nihil momẽti habere.

Veteris & noſtræ eccleſiæ conſenſus.

Aug. de eccleſ. do. cap. 53

Secreta ſatiſfactio ueteri eccleſię nota.

Leo ad Ruſti. Narbo. eſpm.

nitet, agat. Meminit quoq; Leo priuatę ſeceſſionis ad Ruſticum Narboneñ. Epiſcopum.

Publica ſatisfactio ueteribus gratior & frequentior.

Sozomenes in tripartita hiſto. lib. 9. cap. 35

Satisfactio in eccleſia non eſt abolita.

Veteres ritus quoad fieri poteſt reuocādi in uſum.

Patrum diligentia ac prudentia.

NOn ignoramus tamen apud veteres ſatiſfactionem publicam & frequentiorem, & patribus gratiorem fuiſſe quàm priuatam, quod interna ſatiſfactio non facile innoteſceret eccleſiæ præpoſitis. Proindeq; eandem impoſitam etiam iis, qui ſecreto eſſent maiora crimina confeſſi, quemadmodum Sozomænes in eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria, & nos ſupra diximus. At planè abſurdum nobis apparet, ob id quod eccleſia indulgentius agens, ſeueritatem illam publicæ ſatiſfactionis remiſerit, idcirco etiam omnem ſatiſfactionem iam prorſus planè abolitam eſſe oportere. Nam ſi ſacerdos, ſpiritualis medicus cenſendus eſt, ſi apta remedia pro modo & conditione cuiusq; morbi adhibere, ſi inter ſoluendos & ligandos diſcernere debet, idq; ex mandato Dei, planè deſipit qui putat eum debere pœnitenti, nulla prorſus impoſita ſatiſfactione præpropere manum imponere. Potius docendum erat (quod huius tempeſtatis omnium ſcelerum lue corruptiſſime ratio quammaxime poſtulabat) vt ad præſcripta patrum (quoad fieri poſſit) regredi anniteremur, quàm vt magis adhuc laxatis habenis eccleſiaſticæ diſciplinæ, ex pœnitentia rem planè ridiculam faceremus. Certe iucundum eſt videre, quam fuerint patres in remediis iſtis imponendis ſolliciti, prudentes ac diſcreti. Non uno collyrio omnium oculos ſanabant, non eadem ſeueritate quælibet crimina expurganda putarunt. Non eadem tempora pœnitendi quibuſlibet ſtatuebant, nō omnes qui pœnitentiam recipiebant in vnam claſſem relegabant, non eadem indulgentia in tempore pœnitentiæ im-

poſitæ moderando, erga quoſlibet (citra omne diſcrimen affectus pœnitentium) vtebantur, ſed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora vero mitiori ac breuiori pœnitentia vindicabant. qui lapſi fuiſſent participes idolorum facti, inter audientes conſtituebantur. Audientes erant quibus tantum auditioni verbi intereſſe licebat. Vide Conc. Anciranũ et Nicenũ. Audientes. *Intereſſe autem, & eam ob cauſam eccleſiam ingredi atque ibi vſque ad miſſam catechumenorum permanere quibuſlibet ſiue gentilibus, ſiue Iudæis, ſiue hæreticis permittebatur. Sed catechumeni (qui & audientes dicebantur) poſt concionem manebant, donec ſacerdos ad conſecrationẽ Eucharistię pergeret. Ergo ea pars miſſæ quæ canonem antecedit, Miſſa catechumenorũ dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginenſe quartum. capi. lxxxiiii. quod* Cõc. Aphri. 4. c. ut eps q̃ c. 84. Catechumeni. *ſi qui in fœdiſſima crimina proruiſſent, ueluti qui cum pecoribus coitu miſcentur, hi tanquam a dæmonibus correpti in claſſem Energumenorum relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem ſacris participarunt, ſed poſtea in grauiſſimas tentationes incidentes, a dæmonibus uexabantur, dicti Energumeni quod terriculamẽtis ſpiritum immundorum, ueluti tempeſtate quadam iactarentur.* Cõcil. Ancira. ca. 16 Energumeni. Dion. Areopagita. *Poſteaquam vero iſti rei tempus conſtitutum vel inter audientes, vel inter Energumenos ſecundum delicti rationem complessent, in ordinem Pœnitentium (qui ſacris quidem intererant, ſed arcebantur a communione) recipiebantur, oratione tantũ cum eccleſia cõmunicaturi, dein ſacramẽtis reconciliabantur, & cõmunionem recipiebant, ſed ſine oblatione. Poſtremo perfectionẽ pœnitentię recipiebãt, & quaſi in integrũ per manus impoſitionem reſtituebantur. Idque* Conci. Ancir. c. 17 Cõicantes ſed ſine oblatione perfectionẽ recipientes.

non aliter, q̃ uita ac conuerſatione eorum toto illo tempore per præpoſitos eccleſiæ diligenter, prius inſpecta perpenſa ac cōſiderata, quemadmodum ex antiquiſſimis conciliis præſertim primo illo Nicæno ac Anciranó uidere eſt.

Vide Cōcil. Nicę. & Anci. Augu. in Enchi. c. 65

Deniq; in actione pœnitentiæ (ubi tale crimen commiſſum erat, ut is qui commiſerat a Chriſti etiam corpore ſepararetur) nō tam epiſcopi conſiderabant menſuram temporis q̃ doloris, abbreuiantes interdum conſtitutæ pœnitentiæ tempus, ſi modo ardorem conuerſionis in pœnitente conſideraſſent. Refrigeſcente quoq; ſubinde charitate conſtitutus eſt modus redimēdi rigorē canonis pœnitentialis, nempe ut ieiuniū redimeretur eleemoſyna aut oratione, quēadmodum libri uetuſtiſſimi canonum pœnitentialium (qui apud nos ſeruantur) declarant, quæ eſt radix indulgentiarum pontificiarum, quę nihil aliud ſunt quā canonicarum ſatiſfactionum condonationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruentes, quum adhuc pœnitentiæ illæ canonicę in eccleſia uſitatiores eſſent. Atq; utinam eiuſcemodi indulgentiis non fuiſſent abuſi, qui eas diſpenſandas receperant. Iam eo deuentum eſt, ut uix ullus ſit confeſſarius ſacerdos, qui ueterū canonum ullam notitiam habeat, multominus ut ad earum normam ſatiſfactionis modū imponat, nimirum hominum malitia ueterem ſeueritatē non ſuſtinente, ſed magis in omnem licentiam ruente. Vt autem ſeueritatem illam non reuocemus in uſum (quod nec noſtrum eſt, nec an expediat ſatis compertum habemus) hoc tamen a ſacerdotibus confeſſariis requirimus, ut diligenter conſiderata morbi radice, idoneum adhibeant medicamentum, uel indictionis ieiunii uel eleemoſynæ, uel orationis

Modus redimendi ſatiſfactiões eccleſiaſt.

Radix indulgentiarū pōtificiarum.

Indulgentiarū abuſus. Imperitia ſacerdotum.

Admonētur ſacerdotes confeſſarii officii ſui. Matth. 5

orationis, doceantq́; ex cap. v. Matthei conſitentem, quo pa- Matth. 5
cto ipſi ieiunandum, eleemoſyna tam ſpiritualis quam cor-
poralis indigenti impertienda ac danda. Deniq; quomodo
orandum ſit. quod ſi fecerint illi, & uiciſſim pœnitentes in
ſimplicitate cordis uerbo ſacerdotis uice Chriſti fungentis
obedierint, non dubium opus eorum futurum Deo bis gra-
tum. tum quod ſit ſuapte natura piũ, tum quod habeat obe-
dientiam (quæ omnium uirtutũ mater, & fons eſt) ſibi con
iunctam. Vnde quoq; conſequitur eos non ſatis ſibi cõſtare Satisfactio quærite ge- ritur opus deo bis gra tum.
qui putant, tota pœnitentia pœnas temporales mitigari, his
uero ſatisfactionibus eccleſiaſticis nequaquam, quaſi hæ nul
lam reſipiant pietatem, cum alioqui pietatis plenę ſint, ſi ta
men per expertum magiſtrum adhibeantur.

NEc minus diſplicẽt nobis, qui ſatisfactiones iſtas alio
trahunt, aut eis pluſquam oportet, tribuunt ueluti, Verus ſatis- factionum uſus retinẽ- dus eſt.
qui in ſatisfactiones iſtas etiam culpę remiſſionem, aut mor
tis æternę abolitionem transferunt, aut earum reſpectu cæ
tera bona opera, quæ Deus præcepit, paruipendunt. Singu Populus cla re docẽdus de fine ſatis factiõis pro pitiatoriæ et eccleſiaſticæ
la enim ſingulis diſerte tribuenda ſunt, ac populus de fine
utriuſq; ſatisfactionis planè ac diligenter docendus eſt ac
inſtruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria
æternę pœnæ, ſoli Chriſto tribuenda eſt, quam tamen non
applicat nobis, niſi per contritionem, & fidem, & quę ipſe
inſtituit ſacramenta. Satisfactio uero canonica tantum me Satisfactio noſtra ex bñficio chri ſti efficax.
detur peccati reliquiis, & mitigat pœnã temporalem. Idq́;
nõ ex dignitate ſua, ſed ex beneficio Chriſti, qui opus ſuum
a ſe præceptum præſertim obedientiam (quam ſuo uicario
in re ſibi mandata præſtamus) coniunctam habens in nobis
agnoſcit ac acceptat, ſi tamẽ non phariſaico more, hoc eſt,

Iohan.4. Cyp.de lap. *tantum externæ, ſed in ſpiritu & ueritate, hoc eſt, internæ ſecundum regulam euangelicam peragatur. dicimus itaq; his ſatiſfactionibus mitigari atq; etiam purgari pœnas temporarias, modo tamen ex fide proficiſcatur. Scimus interim pœnarum reſeruationem neminem ad integrum noſſe, niſi cui pater omne iudiciũ tradidit Chriſtum Ieſum, quamobrem* Iohan.5 *rem pœnarum diſcuſſio, & exactum iudiciũ* Deo *relinquendum eſt, noſtrum autem eſt citius peccatum emendare, & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (vt ille ait)* Aug.de medic.pœ.c. Chryſo. *veluti filios maternorũ membrorũ, ordine cuſtodito a præpoſitis ſacramentorum, non ſecus atq; ab ipſo Chriſto ſatiſfactionis modum accipere, & cum bona fidutia expiandę nos pœnæ exoluere. Quę de ſatiſfactione atq; adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta ſuffecerint. Qui plura deſiderauerit, ueteres conſulat quibus hæ tres partes quàm cognitiſſimę fuerunt. Adeo vt eius demum hominis perfectam pœnitentiam pronuntiarent, in cuius corde contritio, in ore con-* Singulæ partes pœnitentiæ pœnitentia dicũtur. *feſſio, & in opere tota humilitas eſſet. Admonitum tamen lectorem volumus ſingulas pœnitentiæ partes, interdum generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confeſſionem item, pœnitentiam uocamus, in quibus* Deus *delet culpam: ſatiſfactionem etiam pœnitentiam uo-* Vide collecta Græcarum Synodo.c.23.& Tolet.1.c.2. *camus, in qua Deus remittit temporariam pœnam, quamuis interim conſtet apud ipſos veteres, ſatiſfactionem illam publicam, paſſim ac ferè tantum pœnitentiam, & pœnitentes tantum qui publice pœniterent appellari ſolitos, quod in veterum lectione retinendum eſt.*

I*Am ad pœnitentiæ ſpecies veniendum.* In primis itaq; *pœnitentia in interiorem, & exteriorem diuiditur.* In-

terior & ſi proprie in contritione ſita ſit, tamen docendi cauſa, quis haud inepte dixerit eandem etiam tribus illis partibus ſuo modo conſtare, nempe contritione, nimirum veris illis internis doloribus, confeſſione, vtique non externa, ſed interna illa agnitione peccati, quæ magna fiducia accipiendæ miſericordiæ erga Deum peragitur, ſatiſfactione vero, nimirum ſyncero illo voto deinceps non peccandi, ſed vitam in melius commutandi. In hac interiori pœnitentia, ſi tamen idonea fuerit, iuſtificationem hominis fieri, & per fidem a Deo accipi conſtat.

Interior pœnitētia ſuo modo trib⁹ partibus cō ſtat.

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

ET *quanquam ſupra ex penitiſſimis, ut ſperamus fundamentis docuerimus, quo ordine ad iuſtificationem perueniatur, quomodo per Deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen ſine ſpe, & charitate) accipiatur, et cui tribuenda ſit.* Nihilominus, *quia hæc materia hac tēpeſtate maiori contentionis quam pietatis ſtudio, cōtrouertitur. Iccirco annitemur ipſiſſimam veritatem ex limpidiſſimis ſcripturę fontibus altius eruere, & eccleſiæ ſententiam, quod in nobis eſt, illuſtriorem reddere. Arbitramur autem eccleſiæ ſententiam in hac tanta re eam ſolam eſſe cui apoſtolicarum ſcripturarum patrocinatur authoritas, cui patres ſubſcribunt, quam vniuerſa eccleſia cuiuſlibet temporis comprobat, & quam omnes pii non tantum aſſerunt, ſed & mente ſentiunt, ac experiuntur ipſam veritatem eſſe.*

Eccleſiæ ſētentia quæ exiſtimāda ſit.

Iren. li. 4. cōtra hære. ca. 63. & 45

Iuſtificatio duo complectitur.

VT autem ad rem ipſam accedamus. Iuſtificatio duo proprie complectitur nempe remiſſionem peccatorum, & interioris mentis renouationē ſeu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat, & tertium, nempe donationem uitæ æternæ, modo intelligas eam in nobis, per iuſtificationem, & gratiam Dei in hac uita magis inchoari, & ſpe accipi quam perfecte dari, expectandam tandem poſt mortem temporalem cum Deus gloriam ſuam quam promiſit in nobis reuelabit.

Verbum iuſtificari q̄ proprie apd Paulum ſignificet.

Qui dicunt uerbum iuſtificari apud Hebræos uerbum eſſe forenſe, & uſurpari apud Paulum hebraica conſuetudine pro eo tantum, quod eſt acceptum reputari, & non magis ſignificare, impium ſeu iniuſtum gratuito Dei munere non ſolum a peccatis abſolui, ſed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq́; , & iuſtum effici, perinde atque mentis ſeu uoluntatis innouatio ad iuſtificationis rationem proprie non pertineat, ſed eandem potius ſubſequatur, ii nobis neque Pauli ſententiam ſatis aſſecuti, neque patribus, conſentire uidentur.

Quorūdam ſentētia excutitur. Aug. lib. de ſpiritu & litera. Iuſtificari plus apud Paulū ſignificat, q̄ iuſtum pronunciari.

Vt interim ſileamus rationem uocabuli, modo tamen proprie accipias aliud poſtulare. quid enim eſt aliud iuſtificari quàm iuſtum effici ſeu iuſtitia indui ac adornari? & quid iuſtificati aliud quam iuſti facti? quod autem exiſtimant illi: Iuſtificari Paulo nihil aliud eſſe quàm iuſtum pronuntiari ſeu haberi ; ac ſi quis dicat, populus Romanus iuſtificauit Scipionem accuſatum a Tribunis plebis, hoc eſt, iuſtū pronunciauit, abſoluit, approbauit, id nobis necdum ſatis probatur. quin alia ratione, populus Romanus iuſtificauit Scipionem alia Deus iuſtificat peccatorem, etiam quod ad rationem uocabuli attinet. Populus enim Romanus iuſtificauit Sci-

pionem, quod Scipionem quaſi per calumniam accuſatum; ac ueluti innocẽtem abſoluerit, iuſtum pronuntiauerit, atq; acta eius non tantum non reſciderit, ſed & approbauerit. In quem modum, quotquot in foro per ſententiam abſoluuntur iuſtificantur. Nam cum Rei *neq; conuicti, neque confeſſi ſunt uel per calumniam accuſati comperiuntur, tum pronuntiant iudices, accuſationem iniuſtam fuiſſe, proindeq; reos abſoluendos fore.* At Deus *remittens peccata longe ſecus nobiſcum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipſam legem accuſantem nos, calumniæ arguit, nec acta noſtra approbat, ſed omnia contraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confeſſionem adigit, confeſſos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis poſtea conuictos confeſſos ac damnatos ad miſericordiam ſuam in* Chriſto *exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra ſententiam, quam paſſi ſumus gratuita clementia reſtituat, ut peccator reconciliatus magis ſit conferendus ad ſententiam paſſum, et reſtitutum quam ad abſolutum in foro, quod abſolutio qua peccator a delictis abſoluitur, nihil ſimile habeat cum abſolutione forenſi. Iuſtificatio itaq;, noſtra ſententia, non in ſola condonatione ſeu remiſſione peccatorum conſiſtit, ſed & iuſtitiam complectitur, qua* Deus *remiſſis peccatis, inſuper etiam ex malis bonos, hoc eſt, ex impiis pios, & ex male uolentibus bene uolentes facit.* Id*q; per donationem ſpiritus ſancti, mentem & uoluntatem noſtram tranſmutantis, renouantis, ac reformantis.* Nam *quis iuſtificatum dixerit eum, cui tantum ſunt remiſſa peccata, non autẽ uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta*

Aliа ratiõe abſoluuntur rei in foro iudiciali aliter in foro dei.

Ro.2.3.

Ephe.2 Coloſſ.2 Pctõr reconciliat' ad inſtar habet ſententiam paſſi & reſtituti.

uſtitia ſp̃s

Nemo iuſtificatur, niſi per innouationem uoluntatis.

bona? quemadmodum nemo ſeruum nequam ob id tantum, quod ei indulgens dominus noxam clementer remiſerit iuſtificatum dixerit, niſi is bonam quoque volũtatem (qua poſthac ſeruus non inutilis ſed frugi eſſe cõtendat) ceperit. quo fit, vt nõ ſatis nobis probetur, quod illi qui diuerſum ſentiũt, docent iuſtitiam Dei imputatiuam a iuſtitia bonæ cõſcientiæ diſcernendam eſſe, quum, noſtra ſententia: eadem omnino ſit iuſtitia, qua Deus per ſpiritum ſanctum cum iuſtificamur, vtrunque, nempe remiſſionem peccatorũ & mentis renouationem per fidem operatur, non alia atque alia.

Roma. 5

NObis ergo uidetur iuſtitiam Dei imputatiuam a iuſtitia bonæ conſcientiæ, quæ ex fide eſt non eſſe diſcernendam. Verum ſecundum omnium veterum ſentẽtiam potius diſcernendam eſſe dicimus, iuſtitiam Dei a iuſtitia humana, iuſtitiam fidei a iuſtitia legis, iuſtitiam bonæ conſcientiæ a iuſtitia carnis ſeu externa, nouum teſtamentum a veteri, Euangelium a lege, legem fidei a lege operum ſeu factorum, legem literæ a lege ſpiritus vitę, legem ſeruitutis a lege libertatis, denique opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo conſiſtit ſi intelligamus quid differat Euangelium a lege, nouum teſtamentũ a veteri. Aiunt quidam, duas omnino eſſe ſcripturæ partes, legem, & promiſſionem reconciliationis. Legẽ eſſe doctrinam requirentem a nobis perfectam obedientiã erga Deum, ſed promiſſionem reconciliationis, quę pollicetur remiſſionem peccatorum gratis propter Chriſtum (etſi obedientia non præſtetur) eam proprie ac recte Euangelium dici, vocari quoque legẽ vbicunque præcepta leguntur, vel in libris veteris teſtamenti vel noui. Itidem Euangeliũ vocari, vbicunque vel in libris veteris teſta-

Quid differat euangelium a lege. quorundam ſentẽtia de ſcripturæ partibus.

menti vel noui hæc promiſſio reperitur. Vt autem iſti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet veterũ patrum, & ſententiam, & ipſa propemodũ verba ſequi, præſertim quod exiſtimemus Euãgelium ſeu nouum teſtamentum non omnino in promiſſione, ſed magis in exhibitione, non ſolum remiſſionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritalis (qua Deus iuſtificat credentes) conſiſtere. Euangelium in exhibitione iuſtitiæ ſpiritalis cõſiſtit.

Beatus Auguſtinus quum alibi ſæpe, tum in libro de ſpiritu & litera ad Marcellinum, uetus teſtamentum a nouo ſic diſcernit. Vetus (inquit) teſtamentum eſt doctrina præceptorum ſeu mandatorum, in qua foris docemur quid nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis ſcripta, per Moyſen populo Iſraelitico data eſt, quã ſi per ſe ſolam conſideres, docet quidẽ quæ facere, quæ omittere oporteat; & condemnat hos, qui non ſunt tales quales ipſa uult, ſed uirtutem faciendi uel omittendi ea, quæ præcipit minime ſubminiſtrat. Quinimo quotquot in eam tantũ intuentur, accuſat & condemnat. Verbi gratia. Lex foris ſcripta iubet nos diligere Deũ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex tota uirtute, & ſimul pronuntiat maledictum eſſe omnem hominem qui non permanet in omnibus quæ ſcripta ſunt in lege. Iam quis tandem eſt hominum qui non uidet, ſe hac lege accuſari, & damnari, quod nemo auſit dicere ſe huic mandato feciſſe ſatis? Vnde conſequens eſt, omnes quotquot in hanc legem, & ſuas uires tantum reſpiciunt ſentire oportere, ſe ſub maledicto legis eſſe, & Dei benedictione (quod ad ſe attinet) indignos. Itidẽ lex dicit. Non concupiſces, ſed da quæſo hominẽ ſola doctrina ſeu notitia legis adiutum, qui hanc legẽ impleat.

Aug. de ſpũ & litera. Vetus teſta.

Exodi. 24. 32. & 34

Deut. 27 Galat. 3

Ro. 2. 3. 4 Deut. 6 Deut. 27 Galat. 4

Exod. 20 Deut. 5 Roma. 7

Atq; adeo nulla prorſus lex eſt, quam homo ſuis tantum viribus perficere poſſit, requirit enim lex internam obedientiam, uult non timore pœnę, ſed amore iuſtitię impleri, iam

Aug. de ſpũ & lite. ca. 8

ui plures reperias qui manus quidem a crimine contineant nullos tamen dederis, qui nõ mallent peccare, ſi poſſint peccatum impune committere, ſaltem anteaquam ſpiritus Dei

Gene. 6

intus renouentur. Nec mirum, *nam quum hominis uoluntas*

Aug. de ſpũ & lit. c. 18

ab ipſa natiuitate ad malum prona atq; deprauata, & corrupta ſit, qui fieri poteſt ut ad legem ſuauiter afficiatur, niſi prius ſanetur?

Vetus teſta.

Vides ergo uetus teſtamentum eſſe externam illam, Dei *mãdatorum ac operum (quę* Deus *requirit) doctrinam, extra hominem ſcriptam, quæ foris quidem miniſtratur, ſed intus ex ſe ſola, quoad ſpiritus* Dei *innouatio*

Rom. 4.
Lex irã operatur.

acceſſerit, nõ iuſtitiam, ſed magis iram operatur, id eſt, terret, accuſat, et damnat conſcientiam noſtram, nec tollit, ſed auget peccatum, quia ut ſit magis perſpicuum, & ut planè appareat facit, imo prohibẽdo hominem carnalem, ad peccandum irritatiorem facit ſuopte ingenio in uetitum nitentem.

2. Cor. 3

Propterea, *& miniſtratio mortis, & miniſtratio damnationis appellata, non quod legis intentio, aut finis ſit operari mortem,*

Roma. 7

& cætera quæ diximus (eſt enim lex ſancta & mandatum ſanctum, iuſtum, & bonum) ſed tantum per

Leuit. 18
Roma. 10

occaſionem. Lex *enim ueram iuſtitiã proponit, et huc proprie tendit ut eam facientes, in ea uiuant, ſed quia nemo illam facit, nec ipſa uirtutem faciendi tribuere poteſt, ut ſcilicet impleatur.*

Philip. 3

Idcirco *dicitur miniſtrare, & afferre mortem, non ſuo, ſed naturæ noſtræ uitio, quæ per legẽ cognoſcens peccatum, & non inueniens in lege, hoc eſt, in ſola legis doctrina remedium quo peccatum aboleat, & abolito*

peccato, peccare deſinat, et ad bonũ afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam ſic ſe habet ratio teſtamenti ſeu legis ueteris, modo per ſe ſumatur, facile eſt intelligere cur dicatur, lex literæ, lex operum ſeu factorum, lex ſeruitutis, & quur opera legis dicũtur iuſtitia carnis. Nã litera ſignificat doctrinam, quæ non uiuit in corde, & quæ nihil aliud eſt (niſi tamẽ ſpiritus accedat) q̃ litera mortua. Item, lex ſeruitutis ſeu timoris dicitur ꝙ timore pœnæ, non amore iuſtitiæ (quam tamen lex requirit) a peccando coerceat. Et lex operum ſeu factorum appellatur, quia facta et opera requirit quorum tamen faciendorũ non præſtat uirtutem. Et qui ſuis uiribus legi ſatisfacere ſe ſimulant aut gloriãtur, hi dicuntur ſe ex lege operum aut factorum iuſtificare, & ſibi propriam iuſtitiam conſtituere uelle, quæ tamen neminẽ iuſtificare nec opera reuera bona producere poteſt. Deniq; iuſtitia carnis dicitur, quia ſpiritu cor innouante ac uiuificante caret. Caro enim in ſcripturis ueterem hominẽ ſignificat nondum ſpiritu Dei renouatũ, quemadmodum Iohannis tertio dicitur. Quod natum eſt ex carne, caro eſt. Poſtremo, hæc lex propterea uetus teſtamẽtum dicitur, quia ueteris hominis noxa per literam iubentem, & minantem non ſanatur, quemadmodum Apoſtolus dixit. Non in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus.

Veteris teſtamenti uaria nomina.

Litera.

Lex ſeruitutis ſeu timoris.

Lex operũ ſeu factorũ.

Iuſtificantes ſeipſos.

Rom. 10

Iuſtitia carnis.

Caro quid.

Gene. 6

Iohan. 3

Vetus teſta. quur.

E Contrario, nouum teſtamentũ duo complectitur. Primo promiſſionem gratuitę remiſſionis peccatorũ per Chriſtum. Secundo interiorem hominis renouationem, quæ eſt lex non extrinſecus in tabulis lapideis ſeu chartis papiraceis, ſed diuinitus ſcripta in cordibus per ſpiritũ ſanctũ qui digitus Dei appellatur, atq; adeo propè nihil aliud eſt

Nouũ teſta. duo complectitur.

2. Cor. 3

Aug. de ſpũ & lit. c. 21

Euāgelium nouum teſt. dicitur. Vide Amb. in epiſt. ad Roma. c. 1 Roma. 1

quam ipſa præſentia ſpiritus ſancti. Dicitur autem *Euangelium nouum teſtamentū, quia per doctrinam euangelicam hæc promiſſio remiſſionis peccatorū, & renouationis interioris hominis per Chriſtū credentibus annuntiatur*, vnde *non ab re Paulus euangeliū appellat uirtutem, & iuſtitiam* Dei, *ad ſalutē omni credenti, hoc eſt, ſalutem omni credenti afferentem.* Hæc *eſt iuſtitia quæ in teſtamento ueteri velata, in nouo reuelatur, quę ideo iuſtitia* Dei *dicitur,* ꝙ Deus *eam impertiendo iuſtos facit, quemadmodum ſalus domini appellatur, qua nos ſaluos facit, & charitas* Dei *nō qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos.* Ergo *teſtamētum vetus non diſtat eoipſo a teſtamento nouo,* ꝙ *teſtamentum vetus a Moſe, & prophetis, nouū vero ab euangeliſtis & apoſtolis ſcriptum acceperimus.* Nam *& in libris veteris teſtamenti teſtamentum nouum licet olim velatum nunc vero per Chriſtum reuelatum continetur.* Nec *eo differt* ꝙ *aliud iubeat lex vetus, aliud poſtulet lex noua nam idem omnino iubēt.* Nec *eo ipſo quod lex iubeat et minetur.* Euangelium *vero tantum promittat gratuitam remiſſionem peccatorum per Chriſtum etiam indignis, & legi non ſatisfacientibus, ſed proprie eo differunt, quod vetus teſtamētum ſit doctrina extra hominem ſcripta quæ infirmitatem noſtram nobis tantū oſtendit non etiam tollit, atq; eoipſo indicat nobis neceſſarium eſſe vt ad gratiā redemptoris per fidem cōfugiamus.* Nouum *vero teſtamentū ſit doctrina non foris ſcripta vel pronūtiata, ſed potius interna, & uiua, quę per ſpiritum ſanctum ſcribitur in cordibus noſtris, qua ille menti noſtræ perſuadet non tantum nos accipere remiſſionem peccatorum per Chriſtum, per fidem, ſed ſimul etiam*

Aug. de ſpū & lit. c. 11
Iuſtitia dei
Ibidē. c. 32
Salus dñi.
Charitas dei.
Quo diſcernitur teſtm̄ vetus a nouo.
Roma. 1
2. Corint. 3
Heb. 1
De ſpū & litera ca. 13

Ibidem. c. 9

Lex eſt index ſeu uehiculū quo ad xpm̄ perducamur.
2. Cor. 3

mentem, & voluntatē noſtram viuificat, et immutat de ma Nouum teſta. eſt lex viua hominem immutans.
la bonam faciēdo, vt iam non timore vel reſpectu legis, ſed
magis amore iuſtitię per ſpiritum ſanctum indito, quod bonum
eſt faciat, factura etiā poſthac & ſi nulla lex externa iube
ret, quæ proprie iuſtitia fidei appellatur. Tum quod remiſ-
ſio peccatorū propter Chriſtum, & renouatio ſpiritus ſan-
cti non aliter accipiātur quam per fidem in Chriſtum, cuius ſpi Iuſtitia fidei cur ſic dicta.
ritu, & peccatis abſoluimur, & ſpiritu mentis noſtræ reno
uamur, vt iam Dei voluntatem adiutore ſpiritu facere inci
piamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus, & ope
ris in nobis ſentimus, id non ex nobis, ſed ex Dei beneficio Roma. 5 Ephe. 4
propter Chriſtū in nos profectum eſſe, vnde Deo ea pieta- Vide Augu. de ſpū & li. cap. 12. 19 24
te (qua ſolus colendus eſt) gratias agamus. Hoc autem vete
ris, & noui teſtamenti diſcrimen non ſunt patres primum
cōmenti ſed euidētiſſime id Hieremias propheta ca. xxxi. Hiere. 31
oſtendit. Ecce (inquit) dies veniunt dicit dominus, & con-
ſumabo ſuper domum Iſrael teſtamentum nouum, nō ſecun
dum teſtamentum quod feci patribus eorum in die qua ap
prehendi manum eorū vt educerem eos de terra Aegypti,
quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, & ego
neglexi eos dicit dominus. Quia hoc teſtamētum eſt, quod
ordinabo domui Iſrael, poſt illos dies dicit dominus, dabo
leges meas in cor illorum, & in mente eorum ſcribam eas,
& ero eis in Deum & ipſi erunt mihi in populum, & non
docebit vnuſquiſque ciuem ſuum, & vnuſquiſque fratrē ſuum
dicens. Cognoſce dominum; quia omnes cognoſcent me a
minore vſque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniqui-
tati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. quid
apertius dicere potuit propheta ad diſcernendum teſta-

Vetus teſta mentũ non ex tempore vetus voca tur. *mentum nouum a veteri? Vetus appellat non ex tempore, ſed magis ex effectu, nempe quod etſi uoluntatem* Dei *oſtẽ derit, non tamen vi ſua veteris hominis noxam abſtulerit,* Hiere. Virtute legis nõ accipitur bona uolũtas. *nec hominem ad legis impletionem idoneũ fecerit, aut in nouarit.* Hoc *eſt enim quod dixit propheta.* Q*uia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, non enim ſimul cum lege: hoc eſt, uirtute legis: bonam quoq; voluntatem (qua ſo la lex fit) acceperunt.* Et *idcirco (inquit) conſumabo ſuper domum* I*ſrael teſtamentum nouum, teſtamentum vtiq; cõſu matum quo lex impleatur, quod promiſſione, & exhibitio ne propitiationis, & remiſſionis peccatorum, necnon viua* 1. Cor. 2 *doctrina, ſeu (ut* Apoſtolus *ait) doctrina ſpiritus, per ſpiri tum ſanctum intus in corde ſcripta ac mentem, & volunta tem illuminante, immutante ac viuificãte conſtare dicit.* Locus prophetę p Paulum explicatur. Vi*de vero q̃pulchre* Paulus *(hanc prophetiam intuens atq; explicans) hoc ipſum doceat. ii.* Corinth. *iii. ubi ſic ait.* Ma 2. Cor. 3 *nifeſtati quoniam epiſtola eſtis* Chriſti, *miniſtrata a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu* Dei *viui, non in tabu lis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Et *ut doceat hoc in nobis agi non uiribus noſtris, aut propter noſtram dignitatem, ſed mero* Dei *beneficio remittentis nobis pec cata per* Chriſtum, *ac bonam inſuper uoluntatem ingene* Ibidem. *rantis per fidem ſubiungit.* Fiduciam *autem talem habemus per* Chriſtum *ad* Deum, *non quod ſufficientes ſumus cogi tare aliquid a nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex* Deo *eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſta menti, non litera, ſed ſpiritu.* Litera *enim occidit, ſpiritus* Quid ſit euãgelium proprie. *autem viuificat.* Q*uum itaq; quæritur, quid ſit* Euangelium, *non aliud reſpondendum eſt q̃ q; ſit proprie non illa ſcriptu*

ra mortua, quam nobis apoſtoli memoriæ cauſa reliquerũt (nam & eadem ſi literam tantum ſpectes mortua eſt) ſed ſit viua illa doctrina quæ menti noſtræ reconciliationẽ propter Chriſtum, hoc eſt pacem erga Deum, inſuper bonã uoluntatem ex Dei beneficio annuntiat, nuntium ſanè longe optimum ac lætiſſimum. In hũc modum angeli natiuitatem dñicam paſtoribus annuntiantes Euangelium deſcripſerũt. Gloria (inquiunt) in excelſis Deo, & in terris pax hominibus bonę voluntatis, ſeu ut gręca exemplaria habent, in hominibus bona voluntas. In primis gloriam vni Deo tribuũt, idq́; in altiſſimis, ꝙ illi ſoli gloria debeatur, cuius ſolius beneficio natus eſt nobis ſaluator mundi. Deinde annuntiant hominibus pacẽ. Nunc inquiunt, pax in terra facta eſt, quia humana natura reconciliata eſt Deo per Chriſtum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc eſt, in hominibus facta eſt Dei beneficio bonus affectus, quem prius in hominibus non habuit. Et ut Theophylactus ait. Reſociliatus eſt Deus nunc & bene habitus in hominibus, nimirũ ꝙ per Chriſtum reconciliati, & voluntate conglutinati ſumus Deo, & vniti illi verbo incarnato.

Luca. 2

Vide Chry. in epi. ad Coloſſ. Theophy. in Lu. cap. 2

Theophyl. in Lucam.

EX his facile deprehendi poteſt, cur nouum teſtamentum ſeu Euangelium, dicatur lex ſpiritus, lex fidei, lex libertatis, iuſtitia Dei, ſeu iuſtitia ſpiritus. Nam ideo lex ſeu iuſtitia ſpiritus dicitur, quia hanc efficaciter ſpiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia hæc reconciliatio, & renouatio, fide in Chriſtum accipiuntur, non autem debentur aut tribuuntur operibus noſtris externis, quæ legis appellantur. Lex libertatis, quia non ſolum docet nos intus quid faciamus, ſed etiam voluntatem innouando liberat, ut iam nõ

Euangelium habet uaria nomina.

Lex ſeu iuſtitia ſpũs. Roma. 8

Lex fidei Roma. 3

Lex libertatis.

tanq̃ ſerua legis ex timore, ſed ſuapte ſponte ac libere bo-
2.Cor.3 *num operetur.In quam ſententiã dixit Apoſtolus.*Nõ *enim*
accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis
Roma.8 *ſpiritum adoptionis filiorum* Dei.Item.*Dñs ſpiritus eſt,vbi*
2.Cor.3 *autem ſpiritus,ibi libertas.*Et *alibi ait.*Nos *vocatos in liber*
Galat.5 *tatem non ut libertatem in occaſionem carni demus, ſed ut*
per charitatem inuicem ſeruiamus. Qui dicunt legẽ fidei ni
hil aliud ſignificare quam fidem,ac meram fiduciam miſeri
Lex fidei quod. *cordiæ propter Chriſtum,non etiam hanc internam inno-*
Roma.8 *uationem,quæ proprie eſt lex ſcripta in cordibus, & lex*
ſpiritus uitæ,viderint quomodo ipſi ſuã ſententiã tueantur.
Lex fidei ab operib^9 fidei non eſt diſcernenda. Ex *prædictis etiã conſequitur,nõ oportere nos fidem ſeu iu*
ſtitiam fidei ab operibus fidei diſcernere, ſed tãtum ab ope
ribus legis,quę fiunt in non renouatis ſine ſpiritu.Nã quid
tãdem eſt aliud iuſtitia fidei,quã ipſiſſima illa, & intus in
mente viuctia fidei opera: nempe fidere de Dei *miſericor-*
Amb.in epiſto. ad Ro. c.1.&.c.3. utrobiq; in uerbũ iuſtitia,etc.pſal. 84 *dia per Chriſtum,rẽmiſſionẽ peccatorũ propter Chriſtum p*
*fidem apprehendere,accipere ac velle.*Item,*Deo volunta-*
tem noſtrã immutanti aſſentiri,audire quid in nobis loqua-
tur dñs Deus,hoc eſt,ab operibus noſtris ceſſare,& Dei du
Matth.7 *ctibus ſummo conatu obſequi,& quicquid Deus in nobis fa*
cit,Deo tribuere. Quæ quidem opera quum ſpiritus intus
in nobis operatur,poſtea etiam prodeunt in externũ opus,
quod iuſtitiæ fidei internę teſtimonium eſt.

Sententia catholica de iuſtificatiõe. Matth.3 Iohan.1 **H**Is *prę miſſis de iuſtificatione ſic ſimpliciſſime ac pla*
niſſime dicimus,Euangelium initio utitur miniſterio
legis, Chriſtus præcurſore Iohanne, arguit enim peccata,
terrefacit conſcientiam,ad pœnitentiam adigit, docet nos
de infirmitate noſtra, indicat nobis opus eſſe propitiatore

Chriſto, propter quem datur nobis remiſſio peccatorum. Acto. 10
Poſtea miniſterio legis velut interquieſcente, accedit fiducia, quam mens contrita & humiliata capit ex promiſſione Euangelii, & qua ſe erigit credens ſibi remitti peccata gratis propter Chriſtum, quod quum ſit, ſimul donatur ſpiritus ſanctus per quem diffunditur charitas Dei in cordibus noſtris, qua renouatur uoluntas, & libera efficitur a legis ſeruitute, ac ita demum iuſtificatur homo, & inchoat uitam nouam atque adeo æternam, idque per fidem in Chriſtum, qua tanquam inſtrumento remiſſio peccatorum, & renouatio interioris hominis, & uita accipiuntur, habentur ac retinentur. Hæc doctrina eſt planè apoſtolica, quam & patres, & tota eccleſia ſemper eſt amplexa. Coniungimus autem in iuſtificatione hæc duo, nempe remiſſionem peccatorum, & renouationem interiorem uoluntatis, autoritate ſcripturę freti, quę hæc duo ſemper copulat. Non enim ut iuſtificeris, tantum exuendus eſt vetus homo, ſed & induendus nouus, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate ueritatis. Non tantum vetus Adam eiiciendus eſt, ſed Chriſtus etiam complectendus. Non tantum peccato moriendum eſt, ſed noua etiam vita concipienda. Non tantum liberari nos oportet a peccato, ſed etiam ſeruos fieri iuſtitiæ Deo. Non tantum oportet nos commori Chriſto, hoc eſt, defungi peccatis, ſed etiam in Chriſto reſurgere. Nec dubium, Paulum et cæteros apoſtolos ut oſtenderent, in quibus iuſtificatio hominis ſita eſſet: remiſſionem peccatorum ad mortem: interiorem autem renouationem, quę fit per infuſionem charitatis, atque adeo ipſam iuſtificationem ad reſurrectionem Chriſti retuliſſe: Ieſus Chri

Fiducia.
Acto.2
Roma.5
Ro. 6. 7. 8
Roma.6.
Roma.3
Fides inſtrumentũ iuſtificationis.
Ephe.4
Roma.6
Roma.7. 8
Roma.6

Roma. 14 1. Cor. 15 *ſtus (inquit) traditus eſt propter delicta noſtra, & reſur-*
1. Pet. 1 Acto. 13 *rexit propter iuſtificationem noſtram. Myſterio enim do-*
Myſteriũ dominicæ mortis. *minicæ mortis vitæ noſtræ veteris occaſus, & iniquitatis abolitio. Reſurrectionis vero, exortus vitæ nouæ, & iuſtitiæ renouatio demonſtrata ſunt. Vtraq; autem per fidem in Chriſtum accipiũtur, nam ea nos Chriſto copulat ac coniungit, nosq́; coniunctos ſpiritus ille fidei meritorum & bonorum Chriſti participes facit, ut quod nobis adhuc deeſſe ſenſerimus, a Chriſto per fidem mutuemus, ut dicere ſimul*
Galat. 6 Philip. 1 *poſſimus. Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Et:*
2. Cor. 4 Galat. 2 *Mihi uiuere Chriſtus eſt. In quam ſententiam apud eũdem*
1. Corint. 1 *Apoſtolum dictum eſt, Chriſtum habitare in cordibus no-*
1. Corint. 6 *ſtris per fidem. Et alibi: Chriſtum nobis factum eſſe ſapientiam a Deo, & iuſtitiam, & ſanctificationem & redemptionem, ꝙ Chriſtus hæc omnia nobis per fidem fiat. Nam quũ ſpiritus noſter ſpiritui Chriſti per fidem adhæret, fit unus ſpiritus cum eo, & quicquid eſt in Chriſto, nobis in Chriſtum credentibus ſecundum fidei noſtræ rationem, & mo-*
Roma. 8 *dum communicatur. Qui enim proprium filium dedit, quomodo non omnia ſimul cum illo donauit? Hic eſt theſaurus ille quem habemus in vaſis fictilibus, ut ſit eminentia uirtu-*
2. Cor. 4. 5 *tis Dei, & non ex nobis, hoc eſt, indumentum illud iuſtitiæ fidei, quo nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri ut abſorbeatur*
Roma. 8 *quod mortale eſt a uita, hoc eſt, pignus illud ſpiritus quod*
2. Corint. 5 Galat. 4 *nobis dedit Deus, qui nos in hoc ipſum efficit, & Chriſtum*
2. Corint. 5 Galat. 3 *(qui non nouerat peccatum) pro nobis peccatum fecit, ut*
Iohan. 3 *nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Deniq; hæc eſt illa regeneratio, renaſcentia, & renouatio noſtra, ſine qua nemo poteſt uidere regnum Dei.*

Ne uero

NE vero ſcripturam, vbiq; duo hęc (nempe remiſſionem peccatorum, & renouationem mentis) in iuſtificatione hominis copulantem, alio detorqueas, concors patrum ſenſus prohibet, qui teſtantur, tunc demum nos liberari gratia per legẽ fidei, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quum diffunditur charitas in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, tunc viuificari, quum ex illo fonte vitæ cuius ſolius hauſtu iuſtitia bibitur) bonam vitam (nimirum) bene agendi uoluntatem) haurimus, tunc illuminari, quũ ab illo incommutabili lumine anima noſtra rationalis quodam modo accenditur, vt ſit etiam ipſa factum creatumq; lumẽ, quemadmodũ Iohannes erat lucerna ardens, & lucens participatione eius luminis, de cuius plenitudine (ut idem ipſe dixit) nos omne accepimus, tum iuſtificari, quũ ſpiritus ſanctus operatur in nobis, ut non peccare delectet, ſed magis ut condelectemur legi Dei ſecundum interiorem hominem quum ſcilicet non tantum pręceptum iuſtitiæ forinſecus inſonat ſenſibus noſtris, ſed etiam intrinſecus incremẽtum dat Deus per charitatis dilargitionem quum facit vt iuſtitiam legis, non propterea quod lex iubeat, ſed magis voluntarie ac intimo affectu amplectari annitamur, quum imago Dei terrenorum affectuum labe detrita, in mente credentiũ digito Dei (hoc eſt, ſpiritu ſancto) reformatur & adornatur. Deniq; quum facit Deus vt non tantũ credamus, ſed & velimus. Clare admodum diuus Bernardus dixit prꝑſumptam indulgentiam delictorum parere animi tranquillitatem ac lætitiam (hoc eſt, iuſtificationem) in animo eius qui ſibi ad iuſtitiam pœnitentię opera ſeminauit, ſi tamen ipſam præſumptam indulgentiam efficacia atteſtetur acceptæ gratię

Patrum conſenſus
Aug. de ſpũ et lit. cap. 5
14
Roma. 5
Iohan 4
Bona uita
Iohan. 1
Aug. de ſpũ & li. c. 7
Iohan. 14
Ibidẽ. c. 16
Roma. 7
Aug. ibi. c. 25
1. Cor. 3
Roma. 5
Aug. ibi. c. 26
Pſal. 1. 39
Aug. ibi. ca. 26
Lucæ. 11
Aug. ibi. ca. 34
Ber. in Cantica ſer. 37
Pſal. 118

ad ſanctius deinde viuendum, quod omnis qui hęc intra ſe actitari ſentit, ſciat quid loquatur ſpiritus, cuius vox atque operatio nunquam inter ſe diſſentiunt. Sed quid attinet ſententiam patrum pluribus recenſere? quum Apoſtolus Iohannes planè teſtetur charitatem Dei (hoc eſt, quam Deus impartitur) tam ſpectare ad iuſtificationem, ut hanc non aſſequutum ſeu habentem, in morte manere dicat. In quam ſententiam, nō dubium eſt, dixiſſe Apoſtolum Iacobum, fidem ſine operibus, hoc eſt, ſine affectu charitatis, qui paratus ſit ſemper in opus, quum res poſtulet, prodire, mortuam eſſe.

1. Iohan. 3

Iaco. 2

Obiectio. *SEd dices nobis. Non aſſentior tibi. Ex Euangelio enim in legem relaberis, facisq́; nos perpetuo dubitantes, ambigentes, an remiſſionem ſimus aſſequuti, an reconciliati iuſtificati breuiter an filii Dei, hoc eſt, in gratia Dei ſimus. Nam ſi interior innouatio, & bonæ voluntatis inſitio ad iuſtificationem neceſſaria eſt: Quis vnquam ſtatuet ſe reconciliatum eſſe? Quem enim reperies, qui auſit credere nouitatem mentis ſuæ, qua iam affectus eſt ad implendam legem, tantam eſſe, vt digna ſit iuſtificationē, hoc, quis auſit iudicare ſe iam dono ſpiritus hoc aſſequutum, vt uelit ac poſſit Deū ex toto corde, et tota anima diligere? Atque hinc forſan colliges, nos ſecundum eam rationem nunquam pacem habituros erga Deum, quod lex (ut apparet) quantum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accuſare nō deſinat. Et proinde nō oportere hanc nouitatem ad iuſtificationem referri, ſed tantum gratuitam remiſſionem peccatorum quę accipitur per fidem, ut promiſſio ſit certa, quæ ſi penderet ex conditione noſtræ nouitatis redderetur incerta. Vnde tandem conſequeretur nos in hac dubitatione, neque Deum*

(de cuius miſericordia adhuc ambigeremus)ut patrem inuocare poſſe ſecundum id quod Paulus ait:Quomodo inuocabunt,in quem non crediderũt? neq; quicquam boni poſſe operari. Quod quicquid non eſt ex fide,peccatum ſit. Ad hæc reſpondemus. Nos nequaquam in legem relabi,ſed docere quòmodo mens noſtra a ſeruitute legis, non ſuis uiribus, ſed Dei beneficio,per interiorem innouationem liberetur,quod abunde declaratum eſt prius.Deinde dicimus,nos omnino non docere, iuſtificationem nobis contingere propter hanc nouitatem, maxime quod ad eam partẽ attinet, quam ea mentis noſtræ nouitas ex nobis mutuatur,hoc eſt, eatenus,quatenus nos illi renouatiói aſſentimur. Quis enim ſatis Deo innouanti aſſentitur ac obſequitur? ut non magis propter dignitatem huius nouitatis, quàm propter dignitatem noſtræ pœnitentiæ aut contritionis (de qua arroganter ſentire non oportet) iuſtificari nos ſtatuere debeamus, non in fletibus,nõ in actibus noſtris, ſed in aduocati noſtri defenſione(quem apud patrem pro nobis interpellantẽ habemus)confidentes.Quin nec ipſi fidei eam dignitatem tribuimus,ut meritoria ſit remiſſionis peccatorum,q̃ nulla merita præcedunt.Et quem quæſo dabis hominẽ, qui tantam ſe habere fidem auſit gloriari, quantam ſibi haberi requirit Deus? Detrahimus itaq;,& fidei,& huic nouitati(quod ad eam partem q̃ ex nobis ſibi aſciſcunt attinet) eam dignitatem ſeu cauſam iuſtificationis, quin potius ob id tantum dicimus,fidem iuſtificare,nõ quod ſit cauſa iuſtificationis, ſed q nulla alia re miſericordiá, et gratiam Dei nos innouantem(quæ proprie cauſa formalis iuſtificationis eſt)accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iuſtificationem non

Roma. 10

Roman. 14

Dilutio.

Iuſtificatione nõ aſſequimur pp noſtram nouitatẽ, ſed nouitas q̃ deus operatur in nobis,hæc ẽ iuſtificatio noſtra.

Grego.in Ezech.li 8. homil.7

Cur fides dicatur iuſtificare.

ex lege pendere, ſed eſſe gratuitum donum Dei, quod conſiſtit in remiſſione peccatorum, & renouatione voluntatis, quæ non aliter a Deo gratis donante accipiuntur, quã per fidem in Chriſtum, fidem quidem non dubitantem aut ambigentem, ſed nihil hæſitantẽ. Vt clariſſime quid velimus, & quo pacto hęc res in nobis geratur, intelligas repetimus

Qñ accipitur iuſtifica tio. *ac dicimus te per fidem donum iuſtificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac concuſſus in pœnitentia, rurſus erigeris per fidem, credens tibi remiſſa eſſe pec-*

Iohan. 6 *cata propter meritum Chriſti, qui in ſe credentibus remiſ-*

ſionem peccatorum pollicitus eſt, & quũ ſimul ſentis te iam alio affectu quam prius rapi, hoc eſt, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametſi is affectus nondum ſit in bono perfectus,

1. Cor. 1 *& abſolutus. Hanc enim imperfectionem, quã viribus tuis ſupplere non potes, ſupplebis ex fide in Chriſtum, credes iu-*

Philip. 3 *ſtitiam Chriſti (cuius membrũ factus es) tuum imperfectum ſuppleturum, ſi tamen perpetuo pro uiribus quas tibi dominus ſuppeditauerit coneris eam quam accepiſti gratiã promouere, et præteritorum oblitus non reſpiciens iterum retro, in anteriora te extendere annitaris, pulchre dixit bea-*

Au. de diffini. orth. fid. c. 49 *tus Auguſtinus. Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus vel ſanctus, cum affectu teneat ſanctitatẽ. Non enim naturæ humanæ uiribus, ſed propoſiti argumẽto per Dei gratiam acquirimus ſanctitatem.*

Aug. de ſpũ & lit. c. 37 *Interim ſcimus quandam eſſe plenam, & abſolutã iuſtitiam ſeu charitatem; quam in hac uita nemo aſſequitur, ſed tan-*

2. Cor. 5
Roma. 7. 8 *tum in futura quando videbimus facie ad faciẽ, & cogno-*

ſcemus ſicut cogniti ſumus, ſed alia minorē huic vitæ competens, qua ex fide viuimus, & ambulamus. Hęc etſi omnes motus terrenæ cupiditatis nondum omnino abſorbeat atque conſumat, conſenſum tamen prohibet ac extinguit, ac inſuper facit vt magis, ac magis in bono proficere pergamus quæ etſi a perfectione iuſtitiæ longe adhuc abſit, ea tamen imperfectio iuſtificationem noſtram non remoratur, nec accuſationi ſeu damnationi legis ſubiacet, ſaltē in iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Nam qui Chriſto (in quo lex quod accuſaret nihil inuenit) per fidem concorpores facti ſunt, legis imperium; beneficio eius euaſerunt. Adeo vt ſi lex imperfectionem eorum accuſare pergat, reſpondere poſſint. quid nobis tecum eſt lex. Nō tui ſed alterius ſumus. Tu quæ es, quæ iudicas ſeruos alienos? domino noſtro ſtamus aut cadimus, huic ſi viſum eſt ex gratuita miſericordia nos indignos aſſumere, & quicquid in nobis imperfectionis eſt condonare, quid ad te? quid nobis alienum inuides beneficium? Recepit nos ille in membra ſua, ſcuto ſuę bonæ volūtatis prætexit nos, ſua iuſtitia nos induit. Quamobrem ſi nos impetere pergas, eum tibi opponemus, cui per fidem inhæreſcimus, in eo certe non habes quicquam proinde nec in nobis, qui de corpore eius per gratuitam miſericordiam facti ſumus. Nōne licet huic facere de nobis quod ipſi videtur? non ignoramus nos ſeductioni expoſitos, ad reſiſtendum fragiles, ad operandum debiles eſſe, ſed induti Chriſtum non eſt cur timeamus? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. quis eſt qui condemnet? Hæc quidem iuſtificatos in Chriſto, habere quæ legi opponant Paulus Romanorum. vii. & . viii. locupletiſſimus teſtis eſt, et Iohānes ca. iii.

Roma. 8
1. Pet. 2
Roma. 7
Roma. 14
Matth. 20
Ephe. 5
Pſal. 5
1. Cor. 1
Iohan. 14
Roma. 8
Matth. 20
Roma. 6
Roma. 7. 8
Iohan. 3

qui inquit. Qui credit in filium dei non iudicatur, qui autē non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine uni

Aug. lib. medita. ca. 14
Iohan. 1
Roma. 8
Certitudo fiduciæ.

geniti filii Dei, hæc ruminans Auguſtinus libro meditationum ca. xiiii. ſic Deum alloquitur, deſperare vtiq; potuiſſem propter nimia peccata mea, & infinitas negligētias meas, niſi uerbum tuum Deus caro fieret, & habitaret in nobis. Sed deſperare iam nō audeo, quia cum inimici eſſemus recōciliati ſumus per mortem filii tui, q̄to magis recōciliati, ſalui erimus per eum, omnis nanq; ſpes et totius fiduciç certitudo mihi eſt in pretioſo ſanguine eius, qui effuſus eſt propter nos, & propter noſtram ſalutem, in ipſo reſpiro, & in ipſo cōfiſus ad te peruenire deſidero, non habens meā iuſtitiam, ſed eam quæ eſt ex filio tuo dn̄o noſtro Ieſu Chriſto.

Philip. 3
Lib. Medit. ca. 15

Et capite ſequēti. Supereminet omnē ſcientiā tua inæſtimabilis charitas, quā oſtendiſti nobis indignis pro ſola bonitate, & pietate tua. filius nanq; tuus Deus noſter nō angelos,

Heb. 2
Ibidem.
Omnis noſtra fiducia ac tota ſpes
Ephe. 2. 5
Imperfectio noſtra gratiam iuſtificantē nō excludit.
Ibidem.
Ephe. 5
Deus diligit nos in Chriſto filio ſuo.
Ephe. 2
Eph. 3. 4. 5
Gene. 2
Ephe. 5

ſed ſemen Abrahç apprehēdit, aſſimilatus nobis per omnia abſq; peccato, & poſt pauca. Hçc nempe mihi tota eſt ſpes omniſq; fiducia. Eſt enim in ipſo Ieſu Chriſto dn̄o noſtro, uniuſcuiuſq; noſtrum portio, caro et ſanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi glorioſum me eſſe cognoſco: ubi ſanguis meus dominatur, ibi dn̄ari me ſentio, q̄uis peccator ſum de hac cōmunione gratiæ non diffido, & ſi peccata mea me prohibent ſubſtantia mea requirit, & ſi delicta mea me excludunt, naturæ cōmunio non repellit. Et ſtatim poſt. Mitis & ualde benignus eſt dn̄s Deus noſter, & diligit carnem ſuā, membra ſua, & viſcera ſua in ipſo Deo, & dn̄o noſtro Ieſu Chriſto dulciſſimo, benigniſſimo, & clementiſſimo, in quo

reſurrexerimus, & iam Cœlos aſcendimus, & iam in cœleſtibus cóſideramus. Caro noſtra nos diligit, habemus etiã ſanguinis noſtri prærogatiuam in ipſo. Sumus enim membra eius, & caro eius, ipſe denique eſt caput noſtrum, ex quo totum corpus, ſicut ſcriptum eſt. Os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, & nemo vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed fouet ac diligit eam. Myſterium hoc magnum eſt, ego autẽ (inquit) dico in Chriſto, & eccleſia. Gratias itaque tibi domine Deus noſter ago pro omnibus miſerationibus tuis, quibus miſerabiliter nobis perditis ſubuenire dignatus es per eundem filium tuum ſaluatorem, & recuperatorem noſtrum qui mortuus eſt propter peccata noſtra, et reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã, et nunc viuens ſine fine, ſedet ad dexterã tuã, et ĩterpellat pro nobis. Hactenus ille. Roma. 4 1. Iohan. 2

NOn habes ergo quod dicas nos euãgelium cum lege cõfundere, uel euãgelium in legem trãſformare, uel cauſam iuſtificationis in noſtram dignitatem trãſferre, uel iubere vt perpetuo de iuſtificatione, et acceptatione noſtra dubitemus. Nã omnia cõtraria docemus, fatemur enim uerum eſſe, ad iuſtificationẽ hominis omnino requiri, ut homo certo credat non tantum generaliter, quod propter Chriſtum uere pœnitentibus remittantur peccata, ſed & quod ipſimet homini credenti remiſſa ſint propter Chriſtum per fidem. Nã qui dubitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur. Non ergo exiſtimet homo ille, quod accipiat aliquid a Deo. Recte dixit Hilarius. Deũ uelle, vt ſine aliqua incertę voluntatis ambiguitate ſperemus, quod alioqui iuſtificatio ex fide nulla ſit, ſi ipſa fides ſit ambigua. Auguſtinus vero cogitationẽ nos ab hac certitudine

Reſpõdetur aduerſariis.

Ad iuſtificationẽ requiritur ut ſingu li credant ſibi remiſſa pctã p xp̃m

Iacobi. 1

Hilarius in Math. canone. 5

Aug in manua. cap. 22 & 23

2.Cor.1 Roma.8 Roma.3

*auocantem abigendam docet.*Murmuret*(inquit)quantum*
voluerit inſipiens cogitatio mea,dicens.quis enim es tu,& quanta eſt gloria illa, quibuſnam meritis illam obtinere ſpe

Titum.1 Matth.20

*ras?*Ego *fiducialiter reſpõdeo. Scio cui credidi,quia in charitate nimia adoptauit me in filium,quia verax eſt in promiſſione,potens in exhibitione,& licet ei facere quod vult non poſſum terreri multitudine peccatorum,ſi mors domini in mentẽ meam venerit.*Tota *ſpes mea eſt in morte do-*

Mors xp̃i noſtra ſpes.

mini mei.Mors eius meritum meum eſt, refugium meum,ſalus,vita & reſurrectio mea.Meritum meum miſeratio do-

Meritũ noſtrũ in miſeratione dñi conſiſtit.

*mini.*Non *ſum meriti inops quandiu ille miſerationum dominus non defuerit.*Et *ſi miſericordię domini multæ, multus ego in meritis.*Quanto *ille potentior eſt ad ſaluandum, tanto ego ſecurior.*Hactenus *ille.* Deniq; Bernardus *aper-*

Bern.de annũ.dñi ſer.1 Gradus ſidei iuſtificãtis.

tiſſime pronuntiat nõ ſufficere tantum vt credas,te remiſſionem peccatorum habere nõ poſſe,niſi per indulgentiam Dei.Præterea quod nihil habere queas affectus vel operis boni,niſi & hoc dederit ipſe. Ad hæc quod vitã æternam nullis poſſis operibus promereri,niſi gratis detur et illa.Sed præter hæc(inquit)quæ magis initium quoddam & fundamentum fidei habenda ſunt,etiam hoc addendum eſt,ut cre-

Teſtimõiũ ſpũs ſancti quod perhibet cordi noſtro.

das quod per ipſum,et tibi peccata condonẽtur. Hoc *enim (ut ſubiicit) eſt teſtimonium quod perhibet in corde noſtro ſpiritus ſanctus dicens.* Dimiſſa *ſunt tibi peccata tua.* Et *ſic arbitratur* Apoſtolus,*gratis iuſtificari hominem per fidem.*

Roma.8 Roma 3 Falsũ omni homini credẽti ſibi remiſſa pc̃tã propter chriſtũ,pc̃tã ſtatim remitti.

SEd *hic diligenter animaduertendum eſt longe aliud eſſe dicere , omni homini quicunq; credit ſibi remiſſa eſſe peccata per* Chriſtum,*illi ſtatim peccata remitti,quàm ſi dicas.*Nemini *remitti peccata,niſi remiſſionem ſe credat.*

aſſequutum per Chriſtum, nam hoc uerum eſt, illud falſum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui ſic credunt, et tamen remiſſionem peccatorum nõ aſſequuntur quod extra eccleſiam ſint, & ſpiritu charitatis uacent. V*trunq; ergo requiritur ad iuſtificationẽ, nempe vt & credas tibi remiſſa eſſe peccata per Chriſtũ, & ut te ſpiritu charitatis renouatum mente, & iam ad opus bonum affectum eſſe per fidem intelligas.* V*t alios omittamus non uidetur nobis hic contemnendus Bernardus, in re iuſtificatiõis, haud leuis author vel aduerſariis teſtibus, uir certe doctrina præditus infuſa magis diuinitus quam humanitus parta. Is alibi quęrit, vnde aut quomodo noſſe poſſimus nos indulgẽtiam a Deo conſequutos eſſe: quod homini quantumuis ſpirituali etiam vſq; ad primum ſpiritualis exercitii gradum prouecto, tantum de primi gradus imperfectiõe relinquatur, vt vix ſibi primum videatur adeptus. At ille reſpõdet, nobis non leuiter transmittendum eſſe, quod in Euangelio legimus Ieſum paralytico dixiſſe. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, utq; Phariſæis non credentibus: ſed magis ſubſannantibus, hanc fiduciam tanti eſſe momenti commonſtraret ſigno viſibili inuiſibilem probaſſe poteſtatem.* V*t ſciatis (inquit) quia poteſtatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tum ait paralytico. Surge, tolle lectum tuum & ambula. Et tu ergo (ut ſubiicit ille) ſi iam ſurgis deſiderio ſupernorum, ſi grabatum tollis, corpus uidelicet a terrenis ſubleuans cupiditatibus, vt iam non feratur animus cõcupiſcentiis eius, ſed magis ipſa vt eſt dignum, regat illud, & ferat quo non vult, ſi demum ambulas quæ retro ſunt obliuiſcens, & ad ea quę ante te ſunt, te extendens deſiderio & propoſi-*

Verũ nemini remitti peccata niſi credat ſibi pctã remitti

Bern. ſer. de 4. modis orandi.

Marc. 9

Phil. 3

Ber. ibidem.

Iacobi.4 *to proficiendi,curatum te eſſe non dubites.* Et poſt pauca. Propterea *fiducialiter iam poſtulare poteſt,qui eiuſcemodi eſt(nimirũ quod ſe iam reconciliatum,& filium eſſe intelligat)modo tamen caueat,ne forte poſtulet non poſtulanda,aut quæ poſtulanda erant,rite poſtulare negligat alioqui abſq; fiducia fruſtra* Deum *inuocaueris aut poſtulaueris,quod nemo oret ſeu petat,niſi quod credit et ſperat.*In *corde , cui hæc fidei fortitudo deeſt non naſcitur* Chriſtus, *qui non niſi per hanc fidem habitat in cordibus, nec is dicere poteſt cum* Dauid,*Paratum cor meum* Deus *paratum cor meum,cantabo & pſalmum dicam.* Non *eſt enim paratum cor,quod non eſt confirmatum.*

Ber.homi.4 ſup euange. Miſſus eſt. Idem ſer. 6 in vigi.nati.

Pſal.17

Matth.19 I*Am ſi huic homini ſic affecto occurrat , quod apoſtoli, domino concionanti,quam difficile diues in regnum cœlorum ingrederetur,rogantes obiecerunt,nempe. quis poteſt ſaluus eſſe?Reſpondebit tum hæc fiducia.*Apud *homines quidem impoſſibile eſt , ſed non apud* Deum, *in cuius promiſſione,& miſericordia tota noſtra fiducia atq; vnica conſolatio noſtra,et tota ratio ſpei noſtræ conſiſtit,atq; ideo ex fide iuſtificatio,ut ſecundũ gratiam firma ſit promiſſio.*Rurſus *ſi occurrat.quis ſcit ſi amore uel odio dignus ſit?Item quis nouit ſenſum domini,aut quis cõſiliarius eius fuit?*Hic *iam non oportebit in opera noſtra reſpicere,nam hæc ſtatim nos faciẽt dubitare,ſed planè fidem nobis ſubuenire neceſſe eſt , atq; adeo hic oportet ſucurrere ueritatem, ut quod de nobis latet in corde patris , idipſum nobis per ipſius ſpiritum reueletur,& ſpiritus eius teſtificans ſpiritui noſtro perſuadeat quod filii* Dei *ſumus,perſuadeat autem uocando, & iuſtificando gratis per fidem.* Cur *ergo*

In promis. et miſericordia dei tota noſtra fiducia cõſiſtit. Roma.4 Eccle.9 Roma.11 Bern.in ſer de dedicati. eccleſiæ.

Rom.8

ſuggerit mihi infirmitas mea, quinam ſciam me in numero Pſal. 118
filiorum eſſe: tunc maxime memorē eſſe me oportet uerbi Iohan. 8
promiſſionis, in quo mihi domine ſpem dediſti, tunc mihi
in uerba tua Chriſte reſpiciendum eſt, quibus mulieri adul
teræ, necdum damnatæ dixiſti. Nec ego te condemnabo
mulier, uade, & amplius noli peccare. O *uocem miſericor-* Ber. de ann. dñi ſer. 3
diæ, o auditum lætitiæ ſalutaris. Auditam *(inquit* Pſaltes*)* Pſal. 142
fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperaui do-
mine. Sola nimirum ſpes apud te miſerationis obtinet lo-
cum, nec oleū miſericordię, niſi in uaſe fiduciæ reponis, ſed
mihi interim uidendum, ne hæc fiducia ſit affectui ad pec-
candum procliui coniuncta. Hanc *uero fiduciā paſſio tua*
o Chriſte *mihi ſubminiſtrat, ultimum quidem refugium, &*
ſingulare remedium, deficiente enim ſapientia, iuſtitia non
ſufficiente, ſanctitatis ſuccumbētibus meritis, illa ſuccurrrit.
quod ſi rurſus in animū meum ſubeat. Scio *quidem paſſio-* Quō occurrendū dubitatiōi, q̄ nos de applicatione paſſionis xpi ambigere facit
nem hāc potentiſſimā eſſe, ſed qui ſciam, an data, & appli-
cata ſit mihi? Hic *reſpondebit fides, mihi data eſt, quia alte-*
ri dari non potuit. Nam Chriſtus *meus in ſimilitudiē homi-*
num factus habitu inuentus eſt ut homo obediens patri uſq; Phil. 2
ad mortē, ut me mortis filium redimeret ac patri recōcilia-
ret. Rurſus *ſi ſurrepat in animum, quonā pacto poſſim ſta-*
tuere Deum *mihi eſſe propitiū, qui tantum imperfectionis,*
& infirmitatis adhuc in me cernam ac reperiā: tum profe-
cto neq; in dignitatē fidei, neq; operum meorum ut me cer-
tum faciā, recte reſpexero. Quis *enim de ſua ſapientia uel* 2. Cor. 3
iuſtitia uel ſanctitate præſumat ſufficientiam ad ſalutem? q;
nec ſufficiētes ſimus cogitare aliquid a nobis tanquā ex no-
bis, ſed ſufficientiā noſtra ex Deo *eſt.* Sed *in paſſionē tuam,*

o Chriſte oculos mentis defigam, & cum defecerit virtus mea non conturbabor, nõ diffidam, ſcio enim quid faciam:
Pſal. 115 *Calicem ſalutaris accipiam, quia ſi ſanguis tuus interpellet*
2. Cor. 13 *pro me ſaluus ero. Deniq; ſi verbum tãti apoſtoli (qui auſus eſt dicere, an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus) me terreat, cum ait. Nihil mihi conſcius ſum,*
1. Corint. 4 *ſed non in hoc iuſtificatus ſum, tum viciſſim eiuſdem Apoſtoli verbum me cõſolabitur, nam & ſi eoipſo quod mihi nil ſim conſcius iuſtificatus non ſim, hinc tamen me iuſtificatum recte iudicio ſi ſpiritum innouantem accepero, qui ex Deo proficiſcitur, vt ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis. quis*
1. Corint. 2 *enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Ita & quæ Dei ſunt, nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei, nobis autem reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. Itaq; ſcriptura*
Roma. 11 *quæ ait. quis enim cognouit ſenſum dñi, aut quis cõſiliarius eius fuit: non facit ambigentes chriſtianos. Nos enim (vt inquit ille) ſenſum Chriſti habemus. Neq; ob id ſenſu Chriſti*
1. Corint. 2 *nos vacare iudicabimus, quod perpetuo labimur & perfectionem iuſtitiæ nunq̃ aſſequimur, ſi tamen a conſenſu peccati abſtinentes in Chriſto manſerimus radicati et fundati.*
Aug. de diſſi. orthodo. fidei ca. 41 Oẽs ſancti pctõres. *Nam ſi diuo Auguſtino credimus. Ideo veraciter ſe omnes ſancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habẽt quod plangant, etſi non reprehenſione conſcientiæ, certe mobilitate, & mutabilitate præuaricatricis naturæ, nec tamen ex hoc ſancti vel iuſti eſſe deſinunt, ſi affectu ſanctitatem retinentes in Chriſto eſſe perſeuerent. quamobrem Bernardus*
Ber. ſer. 22. in Cantica. Roma. 5 *Chriſtum appellans ait. Quiſquis pro peccatis compunctus eſurit, & ſitit iuſtitiam, credat in te qui iuſtificas impium,*

& ſolam iuſtificatus per fidem, pacem habebit ad Deum, ſo lam vti per fidem, hoc eſt, nõ per merita propria, ſed per miſericordiam quam ſola fides accipit ac apprehendit. Sola fide iuſtificari qd.

Quod autem alibi legimus. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Item: In timore incolatus veſtri tempore conuerſamini. Item: In timore & tremore ſalutem veſtram operamini, &c. nequaquam cum ſuperioribus pugnat. Hæc enim & ſimilia dicta ſcripturæ iuſtificationẽ non reſpiciunt, nec fiduciam (qua remiſſionem peccatorum accipimus) vacillare faciunt de miſericordia Dei, ſed magis reſpiciunt iam iuſtificatos, hi enim ſi ſentiant ſe Dei beneficio intus innouatos, & fiducia certa erga Deum præditos, abſit vt hinc ſibi iam fidẽtes ſecuri viuãt, & poſt hac ſe ſuis viribus legem implere poſſe cõtendant. Hoc enim eſſet nõ Deo, ſed ſibi fidere, qum potius ſuæ infirmitatis ſibi conſcii, toti a gratia pendere pergent, debebũtq; filiali timore ſemper eſſe ſoliciti, ne inuanum gratiã Dei receperint, ne ue a gratia percepta ſua incuria uel arrogantia rurſus cadant, in priores ſordes reuoluti. In quam ſententiam dixit Apoſtolus. Tu fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time, quia ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vnde poſt iuſtificationem nõ debet fides indormiſcere, ſed magis ac magis exerceri, ac iam (vt ſupra diximus) fide non tantum generali, ſed & ſpeciali credere oportet quod nihil ipſe prorſus habere poſſis opere boni, niſi hoc Deus dederit. Itidem quod æternam vitam nullis meritis promereri poſſis, niſi gratis detur & illa, quam tamen non ſis aſſequuturus, niſi perſeueraris vſq; in finem.

Prouer. 28. 1. Pet. 1. Iuſtificati ſemp debẽt eſſe pauidi & t morati timore filia li. 2. Pet. 2. Roma. 11 Bern. de annun. domini ſer. 2 Matth. 24

Verum forſan is quem ex aduerſo dicere fecimus no- Obiectio.

*bis obiiciet ac dicet: Vt largiamur tibi, hæc omnia uera
eſſe, quidnam tandem eſt quod in noſtra doctrina reprehen*
Dilutio. Periculoſe docetur.
*dendum putas? Cui reſpondemus nos putare in primis pe-
riculoſe doceri iuſtificationis uerbum tantum pro imputa-*
1 2 *tione iuſtitiæ, non etiam pro renouatione interiori apud*
3 4 *Apoſtolum Paulum accipi. Item, eo ſolo quod quis credit*
5 *ſibi gratis remitti peccata propter Chriſtum, hinc ei ſtatim
peccata omnia condonari. Item: Quod ſola fide iuſtifice-
mur (niſi tamen his uerbis commoda temperatura ad ſen-
ſum apoſtolicum addatur.) Item, quod iuſtitia bonæ con-
ſcientiæ a iuſtificationis ratione ſecernatur. Deniq; diſpli-
cet quod opera fidei cum operibus legis confunduntur, aut
ſaltem plus quam oportet ab his quæ fides impetrat, diſcer
nuntur. Nam etſi quæ diximus, commodis interpretationi-
bus adiectis, defendi poſſint, quod & ſciamus ueteres ſimi
libus interdum loquutionibus uſos eſſe. Quemadmodum
Origenem, & Ambroſium in epiſtolam ad Romanos, &
Hilarium in Matthæum, atq; his longe recentiorem Ber-
nardum, non ſemel dixiſſe reperias ſolam fidem iuſtificare.
Tamen quia hæ & ſimiles propoſitiones alio atq; alio mo-
do accipi poſſunt, non cōuenit, ut in uulgus indiſcrete ſpar*
In concionibus ad vulgus ſermonē cautum ac q̄ maxime ſolitū eſſe oportet.
*gantur, niſi eodem ſale quo apud illos condiantur. Nobis
enim non licet quibuſlibet uerbis ad populum uti, ſed tantū
illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc eſt, claris, planis, &
expeditis. Patres in interpretandis ſcripturis in ſcriptura-
rum ſcopum reſpexere, a quo nō conueniebat eorum dictio
nem uel latum unguem diſcrepare. Nobis quibus ad popu-
lum loquendum eſt, ſic oportet moderari uerba, ne qui ſcri*
2.Pet.3 *pturarum ſcopos nondū ſatis intueri poſſunt, uerba noſtra*

ſecius quam oportebat intellecta deprauent ad ſuam ipſorum perditionem, q̃ epiſtolis Paulinis ob earum difficultatem euenire Petrus teſtatur. Idq́; beatus Auguſtinus de epi ſtola ad Romanos (in qua Apoſtolus tantus eſt fidei prędicator) quammaxime intelligendum putat. Aug. de fide & operibus. *Porrò cum indocta plebs ad malū alioqui prona e ſuggeſto ebuccinari audit, eo ſolo ſe iuſtificari, ſi credat Chriſtum pro nobis ſatiſfeciſſe, nulla habita ſuæ immunditiei ratione, præterea cū audit renouationē interiorem proprie de ratione iuſtificationis non eſſe, ſed eam potius ſequi, nōne ſtatim efficitur male ſecura ac ſibi quandā uanam fidei præſumptionem facit,* Vana fidei præſumptio & ſecuritas. *quâ iā hoc ipſum audaci quadā temeritate ſibi perſuaſum eſſe ac credere gloriatur, interim nullū faciēs interioris renouationis experimētū ſine qua tñ iuſtificatio nō accipitur.* mala peſtilētiſſima sūt. *Itē cum dicūt hominem iuſtificari ſola fide, nec cōmode interpretantur,* sola fide. *ſtatim plebs peccatis aſſueta, & bonoꝝ operum expers, putat ſibi nō admodum magnam bonoꝝ operꝝ curam habendam, tantum ſufficere vt ſibi perſuadeat Chriſtum pro ſe ſatiſfeciſſe, atq; ita male perſuaſa, iuſtitiam fidei operibus bonis propemodum opponit, quę tamen diſcernenda non erant, ſed omnino copulanda, dein etiam epiſtola illa Iacobi planè apoſtolica ex incautis hiſce ad populum loquutionibus in dubium uocatur atq; etiam impie contemnitur.* Epiſtola Iacobi. *In qua dixit Apoſtolus. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum.* Iaco. 2

E*T quoniā aliquibus adhuc uideri poſſet Iacobum apoſtolum hanc ſententiam diſerte ac eo conſilio poſuiſſe ut Pauli ſententiam Romā. iii. qua pronuntiat hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis corrigeret. Id-* Roma. 3

An fide tm̃, an & ex operib⁹ iuſtificetur hõ.

circo ex his quę ſupra diximus breuibus explicanda eſt hęc quæſtio, qua quæritur, an fide tãtum, an & ex operibus uel omnino ſine operibus homo iuſtificetur. Vt autem intelligas quid quæratur, in primis noſſe oportet ambas illas præpoſitiones (ex) & (ſine) dupliciter intelligi poſſe. Primũ ut reſpiciant cauſam ſubſtantialem maxime efficientem formalem, & finalem, cui res ſimpliciter debet quod ſit. Secundo, vt denotent tantum eam cauſam, quam vocamus inſtrumentalem ſeu adminiculantem, ſine qua non fit. Dein opera in opera legis, & opera fidei diſtinguẽda ſunt. Deniq; in operibus fidei ad duo reſpicere oportet, nimirum ad id quatenus ex Deo ſunt, deinde quatenus ex nobis, nam in confeſſo eſt, nos in iuſtificatione nõ omnino nihil agere quin potius Deo nos præueniente ſaltem per aſſenſum, & conatum voluntatis præuente, & adiutæ cooperari, quemadmodum ſuperius abunde declarauimus.

Cã eſſentialis iuſtificationis operibus noſtris detrahitur.

Principio itaq;, ſi prępoſitio (ex) ad cauſam efficientem formalem, & finalem denotandam referatur, facile eſt videre quid reſpondeas rogatus, num ex operibus iuſtificetur homo, conſtat enim in uniuerſum operibus noſtris cauſam iuſtificationis detrahi, & recte ac vere dici nos ſine operibus iuſtificari.

Cã efficiẽs iuſtificationis Eſaię. 43

CAuſa enim efficiens iuſtificationis noſtræ, ſolus Deus eſt, non noſipſi. Solus enim Deus eſt, qui iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, qui apud Eſaiam ait. Ego ſum, ego ſum, ego ipſe ſum qui deleo iniquitates tuas propter me. qui vt nos quo eſſemus homines fecit. Ita regenerando in ſpem vidam fecit vt iuſti ſimus. Abſit autem ut quiſquam noſtrum ita ſe iuſtum dicat, ut uelit conſtituere iuſtitiam ſuam, hoc eſt, reputare, quaſi a ſeipſo ſibi datam, cum dicat Apoſtolus.

Aug. ad Bonifa. epiſt. 1 Aug. de uer. Apoſt. ſer. 2.

Quid enim habes quod non accepiſti? Phariſaica atq; adeo impia vox eſt eorum qui dicũt ꝙ Deus eos fecerit homines, iuſtos autẽ ipſi ſe faciant, contra quos Chriſtus parabolam. Luc. xviii. dirigit. Porrò cauſa finalis, hoc eſt, ea cauſa quã Deus in remiſſione peccatorum reſpicit, & propter quam, & ob cuius dignitatem, et meritum proprie dictum ipſe nobis remittit peccata Chriſtus eſt, non quatenus Deus, nam eatenus cum patre, & ſpiritu ſancto efficit iuſtificationem, ſed quatenus homo, nimirum quatenus factus eſt hoſtia pro peccato in ſempiternum potens Roma. iii. Iuſtificamur gratis gratia ipſius per redemptionem in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem. Item Romañ. v. Per hũc habemus acceſſum, etc. & poſt pauca. Gloriamur in Deo per dñm noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem legis accepimus. Et acto. x. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent remiſſionem peccatorũ accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Item, finis legis Chriſtus ad ſalutem omni credenti. Et quid aliud eſt quod Chriſtus apud Iohan. ait. Ego ſum vitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia ſine me nihil poteſt facere: quam propter hoc iuſti eſtis quia mihi eſtis inſiti. Nec hoc latuit patres, & prophetas Abraham in promiſſionem venturi Chriſti reſpiciens, ſe propter venturum ſemen iuſtificari credidit: vidit enim Abrahã diem Chriſti, vidit & gauiſus eſt. Dauid quoq; non reperiens iuſtificationem in hoſtiis legalibus, ſacerdotem deſcribit Chriſtum. Tu es (inquit) ſacerdos in æternum, nimirum cuius hoſtia eſſet apud Deum in æternum potens ad abluenda peccata. Et clariſſime Eſaias cauſam finalem iuſtificationis in

[Margin notes: impiũ eſt dicere ꝙ nos ipſos iuſtos faciamus. — Lucæ. 18 — Cã finalis. — Roma. 3 — Roma. 5 — Ibidem. — Acto. 10 — Iohan. 14 — Eo ipſo & ob id iuſti ſumus quia xp̃o inſiti. — Iohan. 8 — Pſal. 109 — Heb. 10 — Eſaiæ. 53]

Chriſtum tranſfert. Omnes (inquit) nos, quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit dn̄s in eo iniquitates omnium noſtrum, & poſt pauca: Si poſuerit pro peccato animam ſuam videbit ſemen longæuum, in ſciẽtia ſua, iuſtificabit ipſe ſeruus meus multos, et iniquitates eorum ipſe portabit. Hãc autem iuſtificationis cauſam Gentes ante obortam euangelii lucem non viderunt, proinde iuſtificationem, & pacem erga Deum non ſunt aſſequutæ, quia nullam cauſam ſufficientem viderunt propter quam certo ſtatuere poſſent ſe a peccato ablutos eſſe & ſe Deũ habere propitiũ. Iam ſi & formalem cauſam iuſtificationis quis requirat. Reſpõdebit Apoſtolus hanc iure dici miſericordiam Dei, et gratiã qua animã ad ſe cõuertit Deus. Apparuit (inquit) benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei, nõ ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundũ miſericordiã ſuam ſaluos nos fecit, ut iuſtificati gratia ipſius hæredes ſimus ſecũdum ſpem vitæ æternæ. Item, iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Itẽ, gratia ſaluati eſtis per fidẽ, & hoc nõ ex vobis, Dei enim donũ eſt, nõ ex operibus, ne quis glorietur. Vnde cõſequitur, recentiores theologos haud temere affirmaſſe charitatem Dei, quæ per ſpiritũ ſanctum in cordibus noſtris diffunditur, in iuſtificatione, rationẽ cauſæ formalis obtinere, ea eſt enim illa gratia qua cor abſque vllis præcedẽtibus meritis innouatur, qua timor legis (qui pœnã habet) foris mittitur; quã qui aſſequutus eſt, is demũ ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deũ. Qui vero aſſequutus nõ eſt, nõ nouit Deum, quia Deus charitas eſt, in qua qui manet, in Deo manet & Deus in eo. quin in hoc cognoſcimus: quoniã in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de ſpiritu ſancto ſuo

Ibidem.

Gentes non viderũt cauſam finalem iuſtificationis.

Roma. 1

Formalis cauſa iuſtificationis.

Titum. 2

Roman. 5

Ephe. 2

Charitas dei cã formalis iuſtificationis.

Roman. 5

Aug. de ſpũ & litera.

1. Ioban.

Ibidem.

dedit nobis, nimirũ diffundente charitatem in corda noſtra. Ibidem.
Dicimus autem diſerte charitatem Dei, hoc eſt, quatenus Dei donũ eſt, & a Deo proficiſcitur cauſæ formalis rationẽ in iuſtificatiõe obtinere, ut meritũ noſtræ volũtatis, qua hęc charitas ꝑ fidẽ accipitur a ratione cauſæ excludamus. Nã cũ noſter cõſenſus ad bonũ quo Deo charitatem largienti obſequimur, adhuc admodũ imperfectus ſit reſiſtẽte nimirũ, quãdiu in hoc corporis tabernaculo ſumus, infirmitate carnis, quominus ipſam charitatẽ (quam alioqui Deus perfectã nobis infundere eſſet paratus) perfecte capiamus. Idcirco omnino cauẽdũ eſt, ne cauſam iuſtificationis a Dei dono in dignitatẽ noſtri cõſenſus aut etiã conatus transferamus.

Charitas nõ quatenus ex nobis, ſed quaten' ex deo cauſa formalis iuſtificatiõis. Roma. 7

NOn refragamur autem, quominus uoluntatem noſtram ſubiectum iuſtificationis facias. *Ipſa ſiquidem eſt, in qua Deus illam operatur per ſpiritum ſanctum reddentem teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei. Itidem non inficiamur aſſenſu voluntatis noſtrę ad iuſtificationem opus eſſe, quemadmodum Auguſtinus dixit, Deum qui creauit te ſine te, non iuſtificare te ſine te. Sed aſſerimus voluntatem noſtram nõ magis ſeipſam iuſtificare poſſe, quam hominem natura cæcum, deformem, aut incuruum ſeipſum facere poſſe videntem formoſum aut rectum, vt non ſolum impii, ſed planè inſani ſint, qui dicere auſint. Voluntatem hominis ſeipſam iuſtificare. Et ut conſenſui noſtro quamplurimum tribuas nihilomagis euiceris ex nobiſipſis iuſtificationem pendere. Nam ſiue abſolute accipias conſenſum, uti uidelicet eſt propria actio liberi arbitrii, & certe excluſa eſt gloriatio tua. Nam & voluntatem, & liberum arbitrium accepiſti per creationẽ. Sin accipias non abſolute, ſed quaſ-*

Voluntas non ipſa ſubſtr[illegible]culum iuſtificationis. Roma. 8

Aug. de ver. apos. ſer. 15

Volũtas nõ iuſtificat ſe ipſam.

1. Corint. 3

Philip. 3 *tenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ Dei neceſſario acceptum referes, quod nõ ſimus ſufficiẽtes, ne cogitare quidem aliquid a nobis quaſi ex nobis, ſed Deus eſt qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro ſua bona voluntate. quæ quum ita ſint. quis non videt opera legis, quæ operamur ſine ſpiritu ſancto, & quæ non viuunt in nobis, ſed quę operamur tm̃ reſpectu legis aut ob alium finem, quam ob Dei amorem a cauſa eſſentiali iuſtificationis omnino excludi? & eatenus veriſſimum eſſe, quod dixit Apoſtolus. Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. Quin in eam ſententiam nõ ſolum opera legis, ſed et dignitatem fiduciæ noſtræ a cauſa eſſentiali iuſtificationis excludimus uti ſupra docuimus. Secundo igitur: Si dictionem (ex) accipias, ut denotet tantum cauſam inſtrumentalem ſeu adminiculantem, talem tamen ſine qua res non fit. Et iterum, uerum eſt hominem non iuſtificari ex operibus legis, eatenus: ſcilicet ſumptis quatenus ſine ſpiritu ſancto in nobis, ſeu per nos fiũt, iuſtificatio enim nulla legis opera præſupponit. Quinimo, Chriſtus Phariſæis aperte conteſtatur, quod meretrices, & peccatores præcedant illos in regno Dei. Et latro in cruce teſtis eſt, a iuſtificando nulla præcedentia legis opera requiri. Quamobrem locus ille Romanorum tertio, proprie de hiſce operibus legis, quæ ſine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet. Interim tamen non negamus hęc opera (licet tantum in ſpeciem bona) non eſſe omnino contemnenda, ſed dicimus ea ſæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere, nec inepte pedagogiam in Chriſtum vocari poſſe. Nam & externa diſciplina, ac bona inſtitutio & aſſuefa-*

Opera legis a cauſa iuſtification. excludũtur.

Rom. 3

Sine operib⁹ legis põt fieri iuſtifi-catio in nobis.

Matth. 2
Luca. 23
Loc⁹ Ro. 3 proprie de operib⁹ legis q & litera dicuntur intelligitur.
Galat. 3
Legis opera pedagogia in Chriſtũ.

ſtio inuitant ad audiendum,& diſcendum uerbum Dei,& incitant hominem ne euãgelicam diſciplinam aſpernetur, non ſunt tamen tanti momenti, ut recte dixeris hominem vel ex eis iuſtificari,uel ſine illis iuſtificari non poſſe.

VErum cauſa (ut ita dicamus) inſtrumentalis iuſtificationis proxima,fides in Chriſtum eſt,qua credimus per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu nobis remitti peccata.Ea enim tanquã inſtrumento immediato ad hoc a Deo comparato accipimus,& apprehendimus remiſſionem peccatorum.Et eatenus fides apud Apoſtolum,non facta interdum aperta mentione ſpei,& charitatis; dicitur iuſtificare,non quod ipſa fides iuſtificans ſine ſpe,& charitate exiſtat,quin Paulo teſte.Hęc fides iuſtificans ex hoc ſolo dinoſcitur,quod ſtatim efficax eſt per charitatem.Nec ideo quod ex ſe,hoc eſt,ob noſtram illam imbecillem aſſenſionem,digna ſit tantum donum vt accipiat,ſed quod non aliter iudicare poſſimus nos eſſe iuſtificatos,niſi hoc p opus ipſi fidei peculiariter proprium apprehendamus.Propria enim fidei ratio eſt credere,& credendo ſe conſequutum quod promiſit Deus,donũ iuſtificationis ſumere.Hac enim vel ſola ratione,a ſpe & charitate ſecernitur. Spes enim proprie futurorum eſt,fides præſentium. Spes ſe accepturam confidit.Fides vero arripit,& accipit. Charitas operoſa eſt,ſed non prius operatur,niſi fide pacem erga deum te aſſequutum apprehenderis.Ergo cum fidem in Chriſtum proximum inſtrumentum iuſtificationis appellamus,charitatem & ſpem a iuſtificatione non excludimus ſed propriam eſſe fidei rationem, iuſtificationis donum ac pollicitationem ſpiritus accipere, cum diuo Paulo ſimul, &

Fides eſt immediatũ inſtrumentum iuſtificatiõis Roma.3

Amb.in epi. ad Rom.c.1 & 3

Galat.5

Proprium fidei opus.

Amb.in epi. ad Ro.ca.1 & 3.utrobique in verb. iuſtitia.

Roma.8

1.Cor.15 Roma.14

Gal.c.3

Fides dæmoniaca. Iaco.2 Aug. de fide & operibus. Tit.1 Fides impiorum. Aug. de fide & operibus Fides propria chriſtianorum. Heb.5 Viua fides Fides gratiæ Fides iuſtificans; plura adminicula requirit. 2.Timot.2 Roma.3

Ambroſio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoq; toties, ne quis incautus fallatur nos hic non de qualibet fide loqui. Nec enim de ea quæ tantum hiſtorica eſt, quam diuus Iacobus dæmoniacam uocat. Nec de ea quę impiorum eſt, qui & ſi verbis fateantur ſe Deum noſſe factis tamen negant. Neq; de fide qua quiſpiam ſibi abſque vllo charitatis affectu perſuadet per Chriſtum remiſſa eſſe peccata, quam Auguſtinus libro de fide, & operibus etiam fidem in Chriſtum, ſed late ſumpto vocabulo appellare uidetur. Verum de hac fide loquimur, qua proprie in Deum credimus, hoc eſt credendo in Deum pio affectu tendimus, quam Apoſtolus Hebræorum. v. fiduciam miſericordiæ & & gratiæ Dei, & orthodoxi fidem viuam ſeu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo fides pleraq; adminicula (ſine quibus non tantum non exiſtit, ſed nec intelligi poteſt) requirit. In primis enim requirit pœnitentiam, quæ non eſt ſimpliciter opus legis, ſed magis Dei ſeu ſpiritus ſancti, quamuis ad efficiendam pœnitentiam in nobis Deus miniſterio legis initio vtatur, conſcientiam noſtram per legem accuſans, perterrefaciens ac condemnans, ut uel hinc facile deprehendas, quam ſit legis miniſterium ad iuſtificationem ineptum, niſi Deus ipſe qui mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanquam inſtrumento uteretur.

Opa gratiæ p̄uenientis iuſtificationem præcedentia.

Poſtea vero perterrefactis mētibus opere ſpiritus, quædam opera pœnitentiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & Deum credimus, & Deo, quæ nos ſupra de gratia diſſerentes, præparationis cordis ac ſtudia ad pietatem appellauimus opera utiq; gratiæ præuenientis, qualia ſunt temperare a malitia, dolere, conteri, gemere, lacbrymari,

tundere pectus, reſtituere alienum, facere eleemoſynas, ſitire iuſtitiam (hoc eſt remiſſionem peccatorum) & id genus alia, quæ etſi neq; mereantur iuſtificationem, neq; accipiant, niſi fides accedat, fides tamen nimirum illa iuſtificās, ea tanq̄ pręambula, & adminicula neceſſaria, ſine quibus ad iuſtificationem non peruenitur requirit immo includit. Nam cum illa fides ſit cum affectu, & deſiderio remiſſionis peccatoꝝ coniuncta, nō poteſt delectari peccatis, quoꝝ remiſſionem quærit. Item, non poteſt gaudere in malefactis. Qui enim male agit, odit lucem, quum hæc fides lucem amplecti modis omnibus anhelet. Rurſus qui peccatum facit, ex diabolo eſt, at per hanc fidem ſpiritus ſanctus (cui nihil cum diabolo cōmune eſſe poteſt) & accipitur, et retinetur. Vnde Paulus monet, vt accedamus cum vero corde in plenitudine fidei aſperſi corda a conſcientia mala, ut manifeſtum ſit eos homines, qui vitioſis indulgēt cupiditatibus hāc fidem habere vel retinere non poſſe, licet fidem habeant, quæ ipſis uel cum dæmonibus vel cum impiis cōmunis eſt, quæ omnem pœnitentiam præcedit, ſed non iuſtificat. De hiſce autem operibus pœnitentiæ quæ ſunt quædā præexercitamenta ſpiritus non proprie acceperis locum illum ad Romañ.iii. q̄ ſine illis pœnitentiæ operibus homo haud iuſtificetur, niſi tamen eum locum ſic uelis intelligere, ut Apoſtolus iis verbis (ſine operibus) voluerit generatim omnibus operibus citra exceptionē quæ iuſtificationem pręcedunt, detrahere meritum iuſtificationis, nō etiam illa reiicere, quaſi non neceſſaria. Nam omnium orthodoxoꝝ ſententia hoc illic agit Apoſtolus, nō vt opera legis cōtemnantur, aut quod omnino ſine illis, maxime abſque pœniten-

Fides iuſtificās includit pœnitentiā.

1.Iohan.3 2.Cor.6 Heb.10

Homines vitioſi nō hñt fidē iuſtificātem ſeu gratiæ.

Roma.3 Aug. de ſpũ et lite. Roma.3

Gratis iuſtificari.

tiæ operibus(quæ opera ſunt fidei proxima nec omnino ſi-ne omni fide peraguntur) ad iuſtificationem perueniatur, ſed ut ſciamus quod gratis iuſtificemur, hoc eſt, quod nullis operum præcedentibus meritis iuſtificatio debeatur alioqui gratia iam nō eſſet gratia quæ ideo datur, non quia opera bona fecimus, ſed ut ea facere ualeamus: id eſt non quia legem impleuimus, ſed ut legem implere poſſimus.

Ipſiſſima fides opa quę in ipſa iuſtificatione interuentum. Heb. 12

DEinde hæc fides, quædam opera habet ipſi omnino peculiaria ſine quibus ne cogitari quidē poteſt, imo quæ ferè nihil aliud ſunt quam ipſamet fides. Nam cum de fide iuſtificante loquimur maxime in adulto, nō accipimus fidem, quatenus habitus quiſpiam eſt, ſed magis quatenus in actu conſiſtit. Quin ipſa actualis fiducia, qua cor contritum, & humiliatum iam Deo fidere incipit, miſericordiam quęrit, ac tandem aſpiciens in authorem fidei, et con ſumatorem Ieſum, ſibi per eundem peccata remitti credit ac ſimul ſpiritum ſanctum cor innouantem ac affectu charitatis imbuentem accipit, ea in qua fiducia (quę opus eſt quod in nobis Deus præcipue requirit) iuſtificationem impetrat, et accipit de qua Chriſtus dixit, hoc eſt, opus Dei ut credatis in illum quem miſit ille. Accipit autem non meretur, tum quod & ipſa Dei donum ſit, tum propter infirmitatem aſſenſus noſtri, qua fit ut nemo dicere poſſit, ſe ſatis fidere Deo, & propterea ſe dignum eſſe, et mereri remiſſionem peccatorum. quin ſemper opus habemus dicere, domine adauge nobis fidem. Verum quod paſſim apud Paulum apoſtolum fides ſimpliciter iuſtificare dicitur, id recte demum intelligitur, ſi in correlatiuam tranſformetur oratio, & ex obiecto fidei intelligatur, ueluti, fide iuſtifi-

Iohan. 6

Fides accipit non meretur.

1. Corint. 4

Mar. 9

Pau. ad Ro. & Gala.

camur id eſt miſericordia & gratia ſpiritus ſancti propter Chriſti meritum (quæ fide accipiuntur) iuſtificamur, quemadmodum ſi dicamus, fiduciam ægroti erga medicũ, ægrotum ſeruare, non ꝙ fiducia proprie ſeruet aut medeatur, ſed quod libens amplectatur medici medelã, quæ propter cauſa ſanitatis eſt. Poſtremo poſt acceptam reconciliationem, protinus ſpiritus fidei per charitatem in corda noſtra effuſum, opera bona in nobis ſedulo operatur, quæ B. Apoſtolus Ephe. v. fructus ſpiritus appellat, hæc etſi ſubſequantur iuſtificatum non tamẽ a fide iuſtificante, ſeu gratia innouante (q̃ alteram iuſtificationis partem dicimus) ullo modo diſcerni debent aut poſſunt, ſed potius ſunt ipſa actualis fides per charitatẽ operãs, hominesq; magis ac magis iuſtificãs. quod ut apertiſſime Apoſtolus indicaret, quum Ephe. ii. dixiſſet, nos gratia ſaluatos eſſe per fidẽ, non ex operibus (nimirum iuſtificationẽ antecedentibus) ne quis glorietur ſtatim addit. Ipſius enim factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis quæ præparauit Deus ut in illis ambulemus. Vbi Apoſtolũ ſibi contraria dixiſſe facile quis exiſtimaret, qui inter opera iuſtificationẽ præcedentia et opera ſequentia nullã putaret diſcretionem habendam, nam quum prius dixiſſet. Saluatos nos non ex operibus, ſtatim ſubdit. Nos etiã creatos in operibus bonis, quę propemodum repugnantia videri poſſint, ſed qui intelligit opera poſt iuſtificationem eſſe fructus ſpiritus, uidet apud Apoſtolũ idem penè ſignificare, nos nouã eſſe in Chriſto creaturam, quod eſt eſſe inſtructos ad omne opus bonum. Neq; uero hæc opera bona minus a Deo quã ipſa hominis innouatio proficiſcuntur. Sicut enim præparata eſt volũtas a domino, qua bonum

Opera fidei poſt iuſtificationem.
Roma. 5
Ephe. 5
Fructus ſpiritus.

Ephe. 2
Locus Epheſi. 2. explicatur.

Nouã eſſe in xp̃o creaturam quid.

Ephe. 2

Opera bona actualis bona volūtas. *velimus, ſic etiam bona opera præparauit Deus vt in illis ambulemus, quæ noſtra quidē ſententia nihil prohibet operoſam ſeu actualem bonam voluntatē appellare, cui ſi quid interdū tribuatur, nihil periculi eſt, Deus enim eſt q operatur in nobis, non tantum velle, ſed & perficere, pro ſua bona voluntate, imo non vetamus, vt hæc opera, etſi ex Deo profecta, noſtra quoq; dicamus, nō q ex nobis tanquam ex nobis prodeant, & noſtris viribus perficiātur; ſed quod donata ſunt nobis, & aſſentiendo tantum ac obſequendo fiant noſtra. De hiſce ſpiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitentia, per operationē gratiæ præuenientis iuſtificationem præcedunt, tum quæ in ipſa iuſtificatione peraguntur, tum quæ iuſtificationem ſequuntur, proprie dixit Apoſtolus Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum.*

Phil. 2

Vide Augu. de fide & operibus.

Queſtio. *IAm ſi forſan in dubium voces, quidnā ſit, quod hæc opera quæ fides per charitatem poſt iuſtificationem operatur, iuſtificationem ſequi dicimus, & tamen eiſdem hominem iuſtificari cum Iacobo pronuntiamus? Reſpondemus, hominem non iuſtificari ad eum modum, vt ſemel veluti in momento iuſtificatus, alia iuſtificatione amodo non indigeat. Quinimo qui iuſtificatus eſt per gratuitam remiſſionem peccatorum & impartitionem ſpiritus, debinc continuo & perpetua iuſtificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna vita glorificetur, Paulus ſpiritum innouantem (quem accipimus quum initio iuſtificamur) primitias ſpiritus appellat, quibus etſi certam conſolationem, atque etiam experimentum Chriſti in nobis habitantis ſimus aſſequuti, nihiloſecius tamen adhuc intra nos ge-*

Dilutio. Homo iuſtificatus quādiu viuit magis ac magis iuſtificatur.

Roman 8 Primitiæ ſpiritus. Ibidem.

mimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redẽptionem corporis noſtri. quandiu enim in hoc corpore ſumus, quotidie adhuc per infirmitatem carnis labimur, eademq́; prohibente fit, vt ad iuſtitiæ perfectionem pertingere non poſſimus. Sed ſpiritus eſt qui adiuuat infirmitatẽ noſtram, facitq́; vt q̃diu ſumus in hoc tabernaculo, viuida illa fides, etſi iuſtitiæ perfectionem non aſſequatur, perpetuo tamen eſuriat ſit atq; iuſtitiã, vtq́; de die in diem in interiore homine renouemur, obliuiſcendoq́; quæ retro ſunt, in anteriora nos ſtrennue extendamus, donec ſcilicet perfectã iuſtitiam in vita æterna conſequamur, nam tum demum fiet quod Pſaltes veluti ſummum beneficiũ domino tribuit, quum ait: Qui ſatiat in bonis deſiderium tuum. Cæterum quum opera noſtra bona (etſi ex fide facta) imperfecta ſint, & niſi in Chriſto fierent accuſationem legis (quę perfectam obedientiam requirit) non euaderent. Idcirco diligenter retinẽdum eſt, eis perpetuo fidem accedere debere, qua credamus ipſa, etſi adhuc imperfecta Deo *placere, non propter nos, ſed propter Chriſtum, in quo fiunt, quum iam Chriſti membra, &* Dei *filii facti ſumus.* Et *propterea apoſtolus* Iacobus *iuſtificationem* Abrahæ *deſcribens, pulcherrime dixit.* Vides: *quoniã fides cooperatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt. quaſi dicat, tunc demum opera noſtra ſunt grata* Deo, *cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiunt, tanquam accepta a* Deo, *et non tanquam ex nobis, viciſſim fides placet, quum ex talibus operibus conſummatur.* Nam *etſi quis dicat ſe* Deo *fidere, ſi tamen neque ſibi, neq; aliis fidem ſuam ex operibus cõprobet, is verbis quidem* Deũ *confitetur, factis autem negat, facitq́; ne iuſtifica*

Ibidem. Matth. 1 Aug. de ſpũ & lit. ca. 32 36 2. Corint. 4 Philip. 3

Pſa'. 102

Opera noſtra placent pp Chriſtũ 1. Cor. 12

Iaco. 2 Fides debet cooperari operibus.

Tit. 1

tio legis (cuius plenitudo eſt dilectio) in ipſo per fidem vn quam impleatur. Quamobrem *apoſtolus* Paulus *non ſine cauſa in Galatis, vbi fidem quammaxime celebrat dixit: In Chriſto Ieſu neq; circunciſionem aliquid valere neq; præputium, ſed fidem quæ per charitatem operatur. Quod enim Iacobus dixit ſuppletur, Paulus dixit operatur.*

Roma. 13

Galat. 5

Diuus Iaco. eadē omnino cū diuo Pau. docuit Sco; us epi. ad Ro. indicatur.

*Q*Væ *omnia diligenter intuentibus, perſpicuum euadit, diuum* Iacobum *nihil diuerſum a* Paulo *docuiſſe, ſed eam quæ eſt ad* Romanos *epiſtolam, eadem omnino proponere, niſi* ꝙ *quædam quę illic ſubobſcurius docentur, magis explicat* Iacobus, *Liber Actorum docet.* In *naſcentis eccleſiæ primordiis graue diſſidium a* Iudæis *concitatum, qui dicerent. Gentes niſi circunciderentur ſecundum legem* Moyſi, *non poſſe ſaluari.* Nec *tantum hoc agebant* Iudæi, *ut ceremoniis legis Moſaicæ per Chriſtum antiquatis gentes grauarent. Sed hoc agebant potiſſimum, ut cauſam iuſtificationis in legis, nō tantum cerimonialis, ſed etiam moralis obſeruationem tranſferrent, putarentq́; ſe legem ſua iuſtitia ac viribus implere poſſe, atq; hinc iuſtificari, gloriabanturq́; (eatenus tantum in* Deo *) velut qui ſoli meruiſſent legem eius accipere, ſecūdum id quod ſcriptum eſt.* Non *fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis.* Hic *error longe peſtilentiſſimus (qui* Iudæis *magnum ſuperbiæ ſupercilium addebat, & gentium cauſam quammaxime deprimebat) acriter ac fortiter reprehendendus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mētibus, conueniebatq́; hæc docendi prouincia quāmaxime* Paulo *Apoſtolo, ꝙ in illo gratia* Dei *clarior ac euidentior apparuerit. Expediebat autem hunc errorem tanta ſpiritus uehemen-*

Aug. de ſpū & lite.
Roma. 2

Prim^o error in eccleſia. Aug. de ſpū & lit. cap. 7

tia debellari, quod is uehementer obſcuraret, imo omnino obrueret Chriſti beneficium. Nam *ſi hoc verum eſt, hominem ſuis uiribus legem implere poſſe, legis autem impletionem iuſtitiam eſſe, conſequens erat Chriſtum fruſtra uenisſe, & gratis mortuum eſſe, nempe ſi tãtum doctrina & cognitione legis nobis opus eſt, ut legem faciamus, nec interim voluntas noſtra alio eget adiutorio ut legem impleat, q̃ litera mortua magiſtra, quid erat opus Chriſto redemptore?* Deinde *& ſi Iudæi hæc non ſine magno faſtu, & fuco externorum operum (quę oſtẽtabant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorum conſcientia fortiter reclamaret, quod ſatis in ſeipſis experirentur, ſe tametſi quædam opera in ſpeciem perſpicua æderẽt, ea tamen ſe magis timore pœnæ ſeu uanæ glorię obtentu, q̃ amore iuſtitiæ facere.* Proinde q; *ex his ſe coram* Deo *iuſtos cẽſeri non poſſe, quod coram* Deo *non eſſet in eorum uoluntate, quod coram hominibus apparebat in opere, quin potius ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat Deus malle (ſi fieri poſſet) peccare.* Vt *interim taceamus eos ſibiipſis (vel propria conſciẽtia teſte) licet aliud ſimularẽt, perſuadere non potuiſſe, quod per opera ſua legi perfecte obedirent.* Vnde *conſequens erat eos nunquam potuiſſe certo ſtatuere ſe coram* Deo *ex obſeruatione legis (quæ perfectã obedientiam erga ſe requirit) iuſtificatos fuiſſe, quo iterũ fiebat, ut nullum cultum gratum* Deo *(quem vt durum exactorem timebant, non amabant vt patrem) exhibere poſſent præſertim quod is velit in ſpiritu, & veritate non ſimulatione adorari.* Apoſtolus *ergo quammaxime neceſſariũ ratus, duo potiſſimũ agit in epiſtola ad* Romanos. In primis, *vt* Iudęos

Galat. 2

Phariſaica iuſtitia fucata & cõſcientiam nõ tranquillans.

Aug. de ſpiritu & lit. Cur xp̃i in euan. phariſaica iuſtitia iuſtitiã noſtrã vult eſſe abũdantiorem.

Iohan. 4
Sũma epiſt. ad Ro. duo verſantur in

epi. ad Ro. potiſſimum.

& Gentes, ſua ipſorum propria conſcientia conuincat eſſe
1 peccatores. Occulta enim cordium per Euangelium rete-
gens, Iudæis internam, Gentibus externam etiam immundi-
tiem exprobat, ac grauiſſime oſtendit naturam humanam
primorum parentum vitio tanta corruptione ac imbecilli-
tate laborare, vt ei impoſſibile ſit ſuis viribus ad legis im-
pletionem pertingere, & propterea omnes homines ex ſe
coram Deo iniuſtos eſſe, & peccatores, ideoq́; ſub legis ma-
ledicto conſiſtere, ac proinde opus habere redẽptore ac re-
2 conciliatore Chriſto. Secundo docet Chriſtũ propterea ve-
niſſe, non vt legẽ (nimirum moralem) aboleat, ſed vt magis
impleat, vtq́; maledictum legis (quæ in eo non habet quod
accuſet) factus pro nobis maledictũ, auferat, & pro pecca-
tis noſtris ſatisfaciat. Deniq; (qui principalis finis eſt) vt re-
3 demptis ſpiritum innouãtem per fidem impertiat, quo ad-
iutore legẽ facere incipiamus, atq; adeo nõ noſtris quidem
viribus, ſed per fiduciã iuſtitiæ Chriſti nobis communicatæ
impleamus, vtq; liberati a captiuitate peccati, ac nacti pa-
cem, & tranquillitatem conſcientiæ erga Deum ex fide, ſer-
uiamus illi in ſanctitate, & iuſtitia coram eo omnibus die-
bus noſtris, atq; hic eſt noſtra ſentẽtia, ipſiſſimus epiſtolę ad
Romanos ſcopus ac propemodum ſumma. Non ergo apo-
ſtolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus eſſe ne-
ceſſaria homini Chriſtiano docere inſtituit, ſed hoc magis
docere contendit, quo tandẽ pacto fiat vt a peccatis expur-
gati, Deo recõciliati ac ſpiritu ſancto innouati bona opera
facere, & legem implere poſſimus, adeo opera bona quæ
poſt iuſtificationem fiunt a iuſtificatione non diſcernẽs vt
penè in epiſtolæ veſtibulo palam pronuntiet. Non audito-

Galat. 3

Luc. 2

Paulus non uilipendit bõs opera, ſed magis docet quõ opa bona facere poſſimus.

Roma. 2 Factores legis iuſti.

Roma. 1

res legis iuſtos eſſe apud Deum,ſed factores legis iuſtificari ac planè oſtēdit iuſtificationem cum malis operibus nequaquam conſtare poſſe.Ira(inquiens)& tribulatio in omnem animam hominis operantis malum.Gloria autem et honor & pax omni animæ operāti bonum, verum quo pacto lex fieri poſſit,poſtea docet.

EAdem omnino docet Iacobus in epiſtola catholica.Facit enī Iacobus perinde ac Paulus nos omnes reos ac peccatores.In multis(inquit)offendimus omnes,docet verā ſapientiā (qua voluntas noſtra corrigitur, vt deinde bene operetur)nobis non noſtris viribus ſed Dei beneficio per fidem contingere,non quamlibet,ſed eam q̄ ſupra deſcripſimus,qua cum deſiderio in Deū itur,& certa ſiducia quod Deus promittit accipitur.Si quis,inquit veſtrum indiget ſapientia,poſtulet a Deo,qui dat omnibus affluēter, & non improperat & dabitur ei.Poſtulet autem in fide nihil hæſitans.quem locum beatus Auguſtinus renarrans,prudenter ad fidem iuſtificantē refert. Hæc eſt(inquit)ſides,ex qua iuſtus viuit,hæc eſt fides qua creditur in eum qui iuſtificat impiū,hæc eſt fides qua excluditur gloriatio,hæc eſt fides qua impetratur largitas ſpiritus,de qua dicitur.Non enim ſpiritu ex fide ſpē iuſtitiæ expectamus.Hæc ille.Rurſus apoſtolus Iacobus hanc ſententiam confirmans.Omne(inquit) datum optimū,et omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a patre luminū,apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obūbratio.Volūtarie enī genuit nos verbo veritatis,vt ſimus initiū aliq̄d creaturæ eius.Et poſt pauca:Suſcipite inſitū verbum,quod poteſt ſaluare animas veſtras. Ergo quum dicit, nos veram ſapientiam ac iuſtitiam

Iacobus eadē omnino docet cum Paulo
Iaco.3
Iaco.1
Fides uiua
Ibidem.
Aug.de ſpū & lite.c.32
Habacuc.2
Roma.1
Roman.3
Galat.3
Iaco.1
Ibidem.

a Deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq́; nobis inſito animas noſtras ſaluari. quid aliud dixit, quàm Apoſtolus Paulus, quum inquit, Arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.

Roma. 3

VErum quum ex hac ſententia Paulina non ſatis intellecta, quidam occaſionē acceperint, ut tanquam ſecuri de ſalute (perinde atq; ſola fides ſufficeret quam ſibi fingebant) bene viuere non curarent, coactus eſt Iacobus fidem ſecare, in fidem viuam, et fidem mortuam, ſeu in fidem, quam non veretur dæmoniacā apppellare, et fidem rectam ſeu non hæſitantem de promiſſis Dei. Eadē ratione diſcernit legem libertatis a lege ſeruitutis. Et opera quę fidē antecedunt, ab operibus quæ fidei cooperantur, ſeu fidem iuſtificantem ſequuntur, quæ omnia etiam aqud ipſum Paulum, licet quędā ſubobſcurius reperias. Iacobus fidei mortuę quę nihil aliud eſt quàm uel hiſtorica fides, uel ſtulta quædam perſuaſio de miſericordia Dei, etiamnum cum affectu peccandi ſeu ipſis etiam malis operibus coniuncta, iuſtificationem detrahit. Idem facit Apoſtolus Paulus, quum ait. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant, Iacobus fidei vitam ſeu ſpiritum, opera charitatis appellat. Fides, inquit, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Idem facit Paulus quum deſcribit fidē p̄ charitatē efficacem. Iacobus aſſerit quod fides Abrahę cooperata ſit operibus illius, & ex operibus fides conſummata ſit, nimirum quę fidem eius ſequebantur. Idem alibi teſtatur apoſtolus Paulus: Fide, inquit, qui vocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, et non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impii ſecuritatem quandam ſalutis

Aug. de fide & operibus Iacobus explicat epiſt. ad Roma.

Cap. 2

Cōferuntur. Iac. et Pau. Iaco. 2

Tit. 1 Iaco.

Galat. 5 Iaco. 2

Heb. 11 Iaco. 2

latis ſibi vendicant, etſi male viuãt, quos coarguens. Eſtote (inquit) factores verbi, & non auditores tantum, fallentes, voſmetipſos. Idem omnino docet Paulus: Nõ *auditores (inquit) legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et alibi: Nolite errare, *neq; fornicari, &c. regnum* Dei *poſſidebunt.* Et *hæc aliquãdo fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri* Ieſu *Chriſti, & in ſpiritu* Dei *noſtri.* Item: *qui talia agunt, regnum* Dei *non poſſidebunt.* Vides *ergo q̃ pulchre coapoſtolis illis* Chriſti *(quorum erat vna fides, atq; vnus ſpiritus) in re iuſtificationis conueniat.* Roma.2 1.Cor.6 Gala.5

ET *vt ſemel hunc articulum finiamus, putamus nos iam perſpicue ſatis oſtendiſſe.* Non *opera legis quę fiunt ante iuſtificationem ſine gratia* Dei *in nobis, ad iuſtitiam imputari, ſed interim opera fidei quæ ſpiritus in nobis operatur, aliam prorſus obtinere rationem, quippe ea iuſtificatione nullo pacto ſecerni oportere, quin cooperationẽ illam fidei, &* operum *poſt reconciliationem, recte* vocari *iuſtitiam, qua debemus continue iuſtificari, quandiu in hac vita ſuperſtites ſumus, donec ſcilicet mortale hoc immortalitatem induat, et fiat ſermo qui ſcriptus eſt.* Abſorta *eſt mors in victoria, & tum demũ iuſtitia perficietur in nobis.* In *eã enim ſententiã dictum eſt. qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.* Vnde *nõ mirũ, quod ſcriptura operibus iſtis fidei in* Deo *factis, paſſim vitam etiã ęternam non tantũ alia eximia prę*mia *vti mercedẽ polliceatur.* Nam *ſi vita ęterna (quæ in iuſtificatione per animæ ſpiritualem viuificationem inchoatur) accipitur fide propter miſericordiã in* Chriſto *promiſſam, nec dubiũ ſit hiſce operibus fidei nihil aliud agi quàm* Cooperatio fidei & charitatis, è ſua iuſtificatio noſtra continuata. 1. Cor. 15 Oſee.13 Apoca. ult. Matt.7.19 25.Iohan.5 Roma.2 1.Corint.3 1.Corint.6

1. Corint. 5 *quod perpetuo in miſericordiam Dei reſpicimus,nõ ſolum referentes,ea Deo accepta,non nobis, ſed etiã ipſa ex Chriſto ſupplentes,omnemq́; fiduciam noſtrã non in noſtris viribus aut etiam in dignitate noſtri conſenſus, ſed in Chriſto meritum collocantes,ac reputantes in hoc perfectam charitatem Dei nobiſcũ ut fiduciã habeamus in die iudicii, quia ſicut ille eſt,& nos ſumus in hoc mũdo,quis non videt haud abſurde ac propemodum ſine vllo tropo recte dici poſſe?*

1. Iohan. 4

Bona opera ſunt inchoata uita æterna. Iohan. 12 Roma. 6

Bonis operibus nos vitã ęternã adipiſci.quinimo bona opera quæ ſpiritus in nobis operatur eſſe illam inchoatam uitam ęternam olim in nobis perficiendam.De qua dixit Iohannes apoſtolus.Et mandatũ eius uita æterna eſt.Et quod nam aliud eſt regnũ Dei quod nobis aduenire petimus,niſi vt non regnet peccatum in noſtro mortali corpore ut obediamus concupiſcentiis eius ſed potius regnet in nobis iuſtitia ſpiritus,vt ſint membra noſtra arma iuſtitiæ Deo? Neq; veretur ſcriptura uitam ęternam,bonorum operum mercedem appellare,non vt putemus benefacta noſtra digna eſſe vita æterna,ſeu deberi illis vitã ęternã propter operũ ipſorum dignitatẽ.quis enim tam ſtupidus eſt qui ſic ſentiat? ſed magis quod Deus fidei noſtræ(quam per eiuſcemodi opera in nobis exercet)vitã ęternã gratuito ſic pollicitus.De plenitudine enim eius (inquit Iohãnes) nos omnes accepimus gratiã pro gratia,gratiã vitæ æternæ pro gratia iuſtificationis indebitæ.Ergo merces quia pollicita.Itẽ quia tãta eſt Dei erga benignitas,ut opera quæ ipſe in nobis facit vere ſua,malit appellare noſtra,id q́; tantũ propter imbecillem illum aſſenſum & conatum,quem tamen nõ ſine eo adhibemus.Idcirco ipſe non indigne feret etſi dicamus (modo ad

Matth. 9 Lucæ. 6 Roma. 6 8 2. Corint. 4 1. Timo. 4 1. Pet. 1 2. Iohan. 1 Apoca. 2. 3

Iohan. 1 Gratia pro gratia.

Deus opera ſua uocat noſtra.

pium ſenſum) bonis operibus noſtris uitam æternã nos promereri, non quod aſſenſus noſter tanta mercede dignus ſit, ſed quod nõ ſine eiuſmodi aſſenſu, atq; adeo ſine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus, uitam æternam (quæ Roma.6 *donum Dei eſt nobis per Chriſtum promeritum capiamus.* Cur chriſtus tã frequenter vitam *Certe nemo dubitat idcirco Chriſtum tam ſæpe uitę ęternę ſub nomine mercedis meminiſſe, ut diligentiam ac conatus noſtros quammaxime acueret, incitaret ac proueheret.* æternã mercedem appellet.

*H*Aec de iuſtificatione hominis, deq; fide, et operibus dicta ſuffecerint, quæ (ut ſperamus) piis multũ lucis in lectione ſcripturarũ, & conſolationis ſunt allatura. Credimus autẽ hanc, quã defendimus, ſententiam eſſe uere apoſtolicam, & germanam eccleſiæ doctrinã, tam erudientem quã conſolantem pias mentes, quæ non ſolum ea docẽtur, ſed et afficiuntur. Damnantur autẽ hac doctrina in primis phariſáicæ, & Pelagianicę illę opiniones plenæ impietatis, quas ſupra de gratia differentes retulimus. Deinde damnatur eorum opinio longe peſtilentiſſima, in quàm ſceleſtiſſime turpiſſimeq; uiuentibus, etiã ſi eo modo uiuere perſeuerẽt, & tantũmodo credant in Chriſtũ (hoc eſt, ſibi etiã ſine renouatione mẽtis perſuadeant ſe iuſtificatos eſſe propter Chriſtum) iuſtificatio, ſalus atq; adeo uita ęterna promittitur cõtra apertiſſimã dñi ſententiã, qui deſiderãti uitã æternam reſpondit. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Poſtremo, ea aſſeritur periculoſe doceri iuſtificationem hominis in ſola remiſſione peccatorum conſiſtere. Innouationẽ aut uoluntatis, et opera fidei, quę iuſtificationẽ ſequuntur proprie ad iuſtificationem non pertinere. Hoc enim quũ docetur, redduntur homines male ſecuri, qui quũ audiunt ſe tum

Opiniones damnatę. 1 2 Matth. 19 3

ſtatim iuſtificari, vbi mens perterrefacta, agnitione pecca ti ſe protinus erigit, et certo ſtatuit ſibi peccata remitti gra tis per Chriſtũ, ſit vt ſolum de hac (vt vocant) fide ſoliciti ſint, ad interiorẽ animi renouationem, & nouitatẽ volunta
Au. de fide & ope. c. ul. *tis, potiſſimã iuſtificationis partem parum attẽti, iuxta po-nentes, an interiorẽ animi renouationem, & voluntatis no uitatem intus experiantur, foriſq́; teſtentur nec ne, quorum ſanè cauſa (ꝙ non ignari ſint voluntatis dñi) durior eſt quam eorum qui neſciẽtes, vitam nequiſſimã, et iniquiſſimam du*
Ibidem. *cunt. Quare vt cũ beato Auguſtino cõcludamus, omnino ca uendum eſt, ne in adiutorio dñi Dei noſtri faciamus homi-nes male ſecuros, nimirũ perſuadẽdo eis, ꝙ ſi modo fuerint credentes in Chriſtũ, hoc eſt, ſi tantũ credant ꝙ Chriſtus ſa tisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide vixerint, ipſos tamen ad ſalutẽ eſſe venturos. Rurſus ne ſic faciamus Chriſtianos quõ Iudæi proſelytas, quibus dominus ait.*
Matth. 23 *Væ vobis Scribæ, & Phariſæi qui circumitis mare, & terrã vt faciatis proſelytũ unum, quum autẽ feceritis, facitis eum fi-lium gehẽnæ duplo ꝙ vos eſtis, ſed potius ſana doctrina dei magiſtri, in vtroq; tenenda eſt, vt ſancto baptiſmo ac fidei conſona ſit vita Chriſtianorum, et ne cuiquã homini, ſi vtrũ-*
Iohan. 3 *libet defuerit, promittatur vita æterna. Qui enim dixit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu, non intrabit in re-*
Matth. 5 *gnum Cælorum. Ipſe etiam dixit: Niſi abundauerit iuſtitia ve ſtra plus quam ſcribarum, et phariſæorum (nimirũ quorum iuſtitia erat dicere, et non facere) non intrabitis in regnum cælorum. Noſtra ergo iuſtitia erit dicere & facere, quæ ſi non fuerit, nõ intrabitur in regnum Cælorum. Iam ad inter-miſſam ſpecierum pœnitentiæ tractationem redeundum eſt.*

DE EXTERIORI POENITENTIA.

POſtquam de interiori pœnitētia, in qua hominis iuſtificatio peragitur, & de partibus eius (quæ ſunt, cordis contritio, mentis erga Deum cum fiducia accipiendæ miſericordiæ confeſſio, et votum internum vitæ in melius cōmutandæ) dictum eſt ſatis, reſtat vt de exteriori pœnitentia, & illius ſpeciebus, quæ ſunt, pœnitentia publica, & priuata, paucis dicamus.

PRincipio ergo roget aliquis. Si verum eſt, peccata in interiori pœnitentia remitti ac hominem iuſtificari, quid exteriori pœnitentia eſt opus? aut quidnā poſt remiſſionem culpæ, & abolitionem pœnæ ęternæ (quæ in interiori pœnitentia Deus operatur) facit ſacerdos uel epiſcopus? Hæc quæſtio ex ſuperioribus ſatis explicari poteſt, ſed vt res clariſſime intelligatur, id animo repetendum eſt quod paulo ante diximus, neceſſe eſſe vt remiſſionē peccatorum accipias: certo credere tibi remiſſa eſſe peccata, propter Chriſtū. Iam quū hæc certitudo non iudicio ſenſuum aut rationis effici in nobis queat, ſed fide tantum, conſtet autē fidem in pauciſſimis hominibus pręſertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoq; fuerunt, ad eam certitudinem (niſi externis ſignis iuuetur) peruenire, ut certo credant aut ſtatuant ſe eſſe in gratia, nimirum diffidentia ac dubitatione de uoluntate Dei, quæ in animis noſtris naturaliter hæret cum fide perpetuo luctāte, quod re ipſa unumquenq; in animo ſuo experiri non dubium eſt. Idcirco Chriſtus huic imbecillitati fidei noſtræ per externum ſacramen

Queſtio.

1. Timo. 2

Dilutio.

1. Corint. 3
Roma. 3

Pœnitentię ſacramentū inſtitutū eſt vt ſit certū teſtimoniū remiſ. pcc̄ōrum.

tum ſubueniendum ratus, pœnitentiæ ſacramentū inſtituit,
Iohan. 20 Iohan.xx. Vt *quemadmodū baptiſmum, euchariſtiā, &c. ſacramenta certa & efficacia ſigna eſſe* voluit, *quibus doceamur ut quod foris in ſpecie viſibili geri cernimus intus per fidei virtutē in nobis effici certo credamus, ſic & pœnitentiæ ſacramentū nobis relinquendū putauit, quo fidē noſtrā de remiſſione peccatorū ſtabiliret, & cōfirmaret, atq; eam ob rem ſacerdotibus inſignē illam poteſtatem cōtulit, remittendorū, ſcilicet peccatorū, hoc eſt, poteſtatem ſigno viſibili indicandi, & oſtēdendi confitenti ac pœnitēti, peccata per* Deum *eſſe remiſſa, adeo ut uere contritus ac confeſſus, quū abſolutionis ſacerdotalis uerba perceperit, non ſecus affectus eſſe debeat, quam ſi ipſe Chriſtus ei dixiſſet.* Dimittun*tur tibi peccata tua. Suam enim poteſtatem Chriſtus (quam et uiſibili ſigno adhibito, ad certam fidem remiſſionis peccatorū nobis faciendam cōfirmaſſe legitur) ſacerdotibus conceſſit, ne quis putet ſacerdotē ſua propria poteſtate abſoluere. Siquidē ut ipſe Chriſtus eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui abſoluit, ſic ut de uirtute utriuſq; ſacramenti unumquenq; Chriſtianū parem atq; eandem habere certitudinem oporteat, quemadmodū ſuo loco latius docebimus. Hæc autē poteſtas ſeu abſolutio ſacramētalis etſi in utraq; pœnitentia, & priuata & publica, tanq̃ ſuauiſſimum vtriuſq; cōdimentum requiratur. ipſum tamen ſacramētum pœnitentiæ non eſt proprie pœnitētia uel publica uel priuata. Cōſtat ſiquidem pœnitentiam non ratione abſolutionis ſacramentalis, in qua tota propemodum uis ſacramēti pœnitentiæ ſita eſt, ſed magis ex modo uel genere ſatiſfactionis publicam uel priuatam appellari. Porrò quum Chriſtus et eccleſia unum*

Marginal notes: Vide ſupra in proœmio de ſacramētis. — Matth. 9, Marci. 2, Lucæ. 5 — Aliud eſt ſacramentum poenitentiæ atque aliud poenitentia publica vel priuata. — Ephe. 1. 2. 5

ſint corpus, proindeq́; pœnitentē non tantum pacem erga Deum, ſed & erga eccleſiam (in qua ſola remittuntur ipſa peccata) habere oporteat, ac omnino interſit, vt qui in eccleſia præſident, exploratā habeant pœnitentiū conſcientiam ac propoſitū, quæ (vt Chriſtus ait) ex operibus eorum cognoſcuntur. Idcirco Chriſtus ſacerdotibus præter poteſtatē remittendi peccata in ſacramēto, poteſtatē etiā fecit ligandi atq; ſoluendi, hoc eſt, confitētibus pœnitētię ſatisfactionē dandi, qui tum ligant cum ſatisfactionē imponūt, & pœnitentes (donec ea purgentur) a cōmunione prohibent, ſoluunt vero cum ſatisfactionē impoſitā vel relaxant, vel ea purgatos ad ſacramentorū cōmunionem admittunt, in quo etiam Chriſtus imbecillitati noſtrę pientiſſime conſuluit. Nam cum pœnitenti non quęlibet ſed digna pœnitentiæ opera (vt peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos penè per Dei clementiā dimittantur) peragēda ſint, nemo autē in cauſa ſua idoneus iudex videatur, atq; adeo vnuſquiſq; ſemper propriā cenſurā ſuſpectam habeat, idcirco Chriſtus vicarium ſuum oſtendit, cuius dicto in hac etiā re ſtaretur, vt Auguſtinus non temere dixerit eum eccleſiæ claues fruſtrari, qui volet ſine arbitrio ſacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autē exterior pœnitentia in vere contritis, & confeſſis, remiſſionē culpæ ſequitur, neq; enim ſacerdos, aliis hanc pœnitentiā imponit niſi quos contritos credit. Deniq; duplex iſta poteſtas p Chriſtū ſacerdotibus collata. Clauis illa ordinis eſt, de qua ſupra abunde diximus. Clauis iuriſdictionis alio reſpicit, nam nō propriè, ad pœnitētiā ſpectat, niſi vt prouocatoria, quod vt pedagogus tā tiſper ipœnitentē flagellet, donec pœnitētię ianuā ingredi-

Matth. 7
Iohan. 20
Matth. 16
Poteſt. ligandi & ſoluendi quæ.

Leo ad Theodo. epm ſoroiu. epi. 69
Matth. 3

Aug de viſita. infir. c. 4 & 5.
Aug. de poenitē. diſt. 1. c. agite.
Poenitentię ſatisfactio remiſſionē culpæ ſubſequitur.
Clauis ordinis. Clauis iuriſdictionis

faciat, & quodammodo compellat.

Publica. Priuata. Publica duplex. Solennis. Vide Cartha. cõcil 3 cap. 2 3

QVibus recte perceptis facile eſt intelligere quę nam ſit pœnitẽtia publica uel priuata. Publica enim eſt, quę publicam habet ſatisfactionem. Priuata quę priuatam. Publicam iterum duplicem faciũt, ſolennem & ſimpliciter publicã. Solennis pœnitentia (quæ olim proprie publica uocabatur) ea erat, quæ ob enorme, et vulgatiſſimum crimen (quod multitudinem ſeu totã urbem commouiſſet) extra eccleſiã in cinere, & cilicio publice peragenda ſuſcipiebatur, huius pœnitentiæ ritum deſcribit Agatẽ. Concilium cap. xi. In capite (inquit) quadrageſimæ, omnes pœnitentes qui publicã ſuſcipiunt aut ſuſceperint pœnitentiam, ante fores eccleſię ſe repræſentent epiſcopo ciuitatis, ſacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram proſtratis reos ſe eſſe ipſo habitu, & vultu proclamantes, ibi adeſſe debent Decani, id eſt Archipresbyteri parrochiarũ, presbyteri pœnitentium, qui eorum conuerſationem inſpicere diligenter debent qui et ſecundum modum culpæ pœnitentiã per pręfixos gradus iniungãt. Poſt hæc epiſcopus eos in eccleſiam introducat, & cum omni clero ſeptem pœnitentiæ pſalmos in terram proſtratus cum lachrymis pro eorum abſolutione decantet. Tunc ſurgens ab oratione iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictã ſuper eos ſpargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu et crebris ſuſpiriis denuntiet eis, quod ſicut Adam proiectus eſt de Paradiſo, ita et ipſi pro peccatis ab eccleſia abiiciuntur, poſt hoc iubeat miniſtris vt eos extra ianuas eccleſiæ expellant, Clerus uero proſequatur eos cum reſponſorio. In ſudore vultus tui ueſceris pane, &

Agaten. concil. c. 11. 5. diſt. c. in capite.

Decani. i. archipsbyteri Presbyteri pœnitentiũ.

Septẽ pſalmi pœnitẽt.

Gene. 3 Matth. 18. Gene. 3

cæteræ, ut uidentes ſanctam eccleſiam pro facinoribus ſuis tremefactam atque commotam non paruipendant pœnitentiam. In ſacra autem domini cœna rurſus ab eorū Decanis, & eorum presbyteris, eccleſię liminibus præſententur. Hactenus canon. Hanc ſolennem pœnitentiam, pœnitentes pro ratione criminum interdum breuiorē interdum longiorem plures etiam annos duraturā accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam pluſquam anno duraturam accepiſſent, interea temporis ab eccleſiæ ingreſſu toto anno, præterquam a cœna domini uſque ad octauas Paſchæ abſtinebant. Qua tandē peracta a ſolo Epiſcopo (niſi neceſſitas aut periculum mortis immineret) per manus impoſitionē idq; ante ἀψίδα recōciliabantur, ut uel hinc radicem caſuum Epiſcopis ſpeciatim reſeruatorum facile ſit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambroſio Theodoſius ſuſcepit, talem egit Fabiola, quemadmodū Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanum ſcribit ac teſtatur, quem iucundum erit inſpicere, ut intelligas quanta fuerit olim ueteris eccleſiæ ſeueritas, ac etiam pœnitentiū feruor, ad noſtrorum temporum diſciplinam neutiquam conferendus.

Die cœnæ pax dabatur pœnitētibus hoc eſt, recōciliabantur eccleſiæ. vñ dies illa germanice dicitur der gude dōnerſtag.

Abſida.

Ambroſius. Theodoſius imperator. Hieron. in epitaphio Fabiolę ad Oceanum.

HOc autem habebat pœnitentia ſolennis (quā humillimam Auguſtinus appellat) peculiare, quod ſemel in eccleſia dabatur non temere reiterāda. Idq; (ut idē ille teſtatur) caute ſalubriterq; præuiſum eſt, ne frequentius iterata uileſceret, minusq; utilis eſſet medicina uilis ægrotis, quæ tanto magis ſalubris eſt quāto minus contemptibilis fuerit: quamobrē (ut Ambroſius inquit) merito reprehendūtur, qui ſæpius agendam pœnitentiam putant quia luxuriantur in Chriſto. Nam (ut ſubiicit) ſi uere agerent pœnitentiam ite-

Augu. in 2. epi. ad Macedonium. Ibidem.

Amb. lib. 2. de pœ. c. 10. 1. Timot. 4. Ephe. 4.

randam poſtea non putarent, quia ſicut vnum baptiſma ita vna pœnitentia, quæ tantum publice agitur. Nam quotidiani nō debet pœnitere peccati. Sed hæc (nimirū quotidiana pœnitentia) leuiorum, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambroſius diſcernat hanc quæ publice agitur, hoc eſt ſolennem a quotidiana. Quin Origenes videtur etiam hanc ſolennem, a ſimpliciter publica, de qua ſtatim diximus diſcernere. Qui in Leuiti. homilia. xv. ſic ait: *Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blaſphemia fidei (quæ muro eccleſiaſtici, & apoſtolici dogmatis cincta eſt) ſed uel in ſermonibus vel in morum uitio conſiſtat, huiuſmodi culpa ſemper reparari poteſt, nec aliquando tibi interdicitur de cōmiſſis huiuſmodi plenitudinē gerere. In grauioribus enim criminibus ſemel tantum, uel raro pœnitentiæ conceditur locus. Iſta vero cōmunia quæ frequenter incurrimus ſemper pœnitentiam recipiunt, & ſine intermiſſione redimuntur.* Verum interim noſſe oportet, eccleſiam veterem etſi hanc ſolennem pœnitentiam in priſtinas ſordes relapſo vel omnino non daret, vel admodum raro, ipſam tamen nulli ad ſe quamlibet ſæpe lapſo ac redeunti gremium ſuum vnquā penitus ſeu omnino clauſiſſe. Quin potius cōſtat quoties pœnitentes, & cōfeſſi ad eccleſiā matrem reuerterentur, a ſpe remiſſionis peccati nunq̄ deterritos, ſed magis ad deprecandā Dei clementiā, (cuius miſericordiæ non eſt finis) diligentiſſime cōmonitos fuiſſe. Nam hic (ut Auguſtinus ait) *quis audeat dicere Deo: Quare huic homini qui poſt primā pœnitentiā rurſus ſe laqueis iniquitatis obſtringit adhuc iterū parcis? Quis audeat dicere erga iſtos nō agi, quod Apoſtolus ait: Ignoras, quia patientia*

Orig. in Leuit. ho. 15

Eccleſia etſi iterationem ſolennis nō concederet gremium tñ redeūti nunquā clauſit.

Pſal. 144

Aug. ad Macedonium.

Roma. 2

Dei ad pœnitentiam te adducit. Quin Auguſtinus ipſe teſtis eſt quandoq; eũdem pœnitendi locum dari poſſe ſed raro, ubi uero idem pœnitendi locus non dabatur nõ omnino repellebantur, ſed recipiebãtur reuertẽtes, non tamen ſine diſciplinæ ſeueritate. Nam etſi nõ daretur eis locus iterũ in eccleſia publice pœnitendi, tamen eatenus recipiebantur, ut intra eccleſiã fidelibus iungerentur, ac ut ſacris myſteriorum celebritatibus intereſſent, ſed a dominicæ menſæ cõuiuio perpetuo ſegregarẽtur, ut hac diſtrictione correpti, & ipſi in ſe ſua errata caſtigarẽt, & aliis exẽplum tribuerent ſe ab obſcœnis cupiditatibus retrahendi. Eiſdem etiã (quod carnali fragilitate cecidiſſent) cum ad dñm cœpiſſent proficiſci per cõmunionis gratiam ſubueniebatur, hoc eſt, in extremis cõſtituti tandem recõciliabantur, uti canones, Siritii pontificis ca.v. & Innocẽtii primi ca.ii. teſtãtur. Præterea, qui ſemel publice pœnituiſſent nõ admittebantur ad clerũ, q̃uis correcti, & boni effecti eſſent, q; hæc pœnitentia infamiam quandam ingereret, quũ aſciſcendos in Clerũ maxime ad epiſcopatum ſacerdotium, & diaconatũ oporteret, eſſe irreprehenſibiles, etiam q; attinet ad uitã ante actam, tantum ſi neceſſitas aut uſus exegiſſet inter Hoſtiarios aut Lectores deputabãtur, Presbyteris quoq; ac diaconibus ne tantus gradus in eccleſia propter paucorũ improbitatem uileſceret, hæc publica pœnitentia non imponebatur, niſi prius deponerentur. Sed ut inquit magnus ille Leo in canonibus ad Ruſticum Narboñ. huiuſmodi lapſis ad promerendam miſericordiam Dei, priuata eſt expectenda ſeceſſio, ut illis ſi ſatiſfactio fuerit digna, ſit etiam fructuoſa. Itẽ hæc pœnitẽtia cõiugatis nõ dabatur, niſi ex cõſenſu, quemad-

Q̃o recipiebantur olim lapſi poſt ſolemnẽ pœnitentiam.

Cõio illis tãtũ in extremis reddebatur.

Siritius. c.2. Inno. 1.c. 8

Cartha. concil.4.c. 68 Tolet. 1.c. itẽ placuit. 1. Timo.3 Tit.1

Leo ad Ruſticum Narbonenſem.

Cõcil. Areſlat.2.ca.21 ca. alienum 50.diſt. Amb.lib.2. de pœ.c.11

modum Arelateñ.concilium.ii.teſtatur cano.xxi. Denique conſulebatur iis qui non ſperarent ſe hãc pœnitentiam explere poſſe, vt eandem differrent, ne (vt Ambroſius ait) *ſi ſemel fuerit vſurpata nec iure celebrata, nec prioris fructũ obtineret, nec vſum poſterioris auferret. Huius pœnitentiæ ritus penè totus in eccleſia abolitus eſt, partim incuria paſtorum partim quod delinquentes tantam ſeueritatem detrectarẽt. Sed quis interim negauerit, inſtitutiones patrũ noſtroꝝ eccleſię veteris rectas uias nũq̃ deſeruiſſe, bis fœlices ſi poſteros reperiſſent q eas alacriter inambulare pergerẽt.*

Pœnitentia publica non ſolennis.

POenitentia ſimpliciter publica at non ſolennis (q̃tum ex Origenis, Ambroſii, Auguſtini, et cæteroꝝ patrum *dictis colligi poteſt) erat, quę pro delictis etſi mortalibus, tamen leuioribus, in moꝝ vitio conſiſtentibus, quę totam non cõmouiſſent eccleſiam, imponebãtur. Quinimo omnem pœnitentiam, quæ ſatiſfactionem publicam popoſciſſet etſi delictum ſecreto cõmiſſum, & confeſſum eſſet ſecundum hanc pœnitentię rationem quis recte publicam dixerit.* Nam ut ex Origene, & *hiſtoria* Tripartita *conſtat, presbyter qui erat ſuper pœnitentes, uir tenax ſecreti) nimirum pœnitentium confeſſiones ſecreto audiens) confeſſos modo tamen ratio delictorum requireret etiam hac pœnitentia grauabat, qua etſi ad populum ſpeciem delicti non faterentur ipſi pœnitentes, ſe tamen peccaſſe grauiter ipſa ſatiſfactione publicitus declarabant. Hæc autem non habebat tantum auſteritatis quantum ſolènnis illa nec omnino extra eccleſiam fiebat, ſed pœnitentes ſacris intererant a cõmunione tantum ſeparati, de qua Sozomænes hiſtoriæ Tripartitæ libro ix. (quem ſupra in tractatu cõfeſſionis citauimus) potiſſimum*

Ori.in pſal. 37. Tripar. hiſto.lib. 9. cap.35

loquutus eſſe uidetur. Hanc aiunt ſæpius iterari ſolitã. Nec ab hac clericos ſeu ſacerdotes fuiſſe prohibitos, quemadmodum adhuc videmus ſacerdotes ob admiſſa crimina publica ſuſpenſione a ſacris aut interdictione ingreſſus eccleſiæ aut pœnam etiam carceris ut uocant clauſtralis mulctari. Cæterum & huius pœnitẽtiæ publicæ vix vllum veſtigium in eccleſia reliquum eſt, niſi quod ſynodorum ut uocant preſbyteralium ſeu archidiaconalium correctio, in huius locũ videtur ſurrogata. quanquam & id ex veteri vſu relictum videtur, quod ante initiũ quadrageſimæ, nempe feria quarta quam Cinerum uocamus (qua die olim in ueteri eccleſia populus per preſbyteros, cõuocari, & pœnitentibus ac confeſſis pœnitentia dari conſuenit) adhuc cinere tantum obſignamur. Quodq́; eadem ac aliis quoq; quadrageſimæ diebus, ea Reſponſoria ac preces dicimus, quæ olim ſuper pœnitentes publice recitari conſueuerunt, & quæ eiuſcemodi pœnitentibus proprie cõueniunt, nimirum ut meminerimus nobis pœnitentiam in cinere, & cilicio ad maiorum noſtrorum exemplum merito peragendam eſſe.

c. preſbyter 28. di. c. que ſtiũ, de pœ. & remis.

Vñ ortũ & relictũ ꝙ in capite ieiunii cinere aſpergũtur.

HAbemus itaq; in eccleſia ex omnibus pœnitẽtiæ ſpeciebus, uix eam quæ priuata dicitur ſuperſtitẽ quæ hodie adhibetur, non tantũ in delictis ſecreto admiſſis (quibus peculiariter erat deſtinata) ſed & publicis, quanquam interim et hæc ſic paſſim nunc miniſtretur accipiaturq́;, ut potius ludus uideatur q̃ pœnitentiæ datio. Atq; utinam uel hæc ſola in ſuum legitimũ uſum reſtituatur & pie in eccleſia geratur, quod tum demum futurũ ſpes eſt, ubi pœnitẽtiæ ſacramentum (quod in hac priuata pœnitentia) datur, cœperit, & per ſacerdotes ex Dei ac eccleſiæ præſcripto ſyn-

Pœnitentia priuata ſola adhuc in vſu q̃ & quibuſlibet pœnitẽtib⁹ indiſcriminatim indicitur.

cere adminiſtrari, & a populo debita cum pietate accipi. *Commodum ergo non eſt ut de pœnitentiæ ſacramẽto breuibus dicamus.*

DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

Pœnitẽtiæ ſacramentũ quid.

SAcramentum pœnitentię quomodo a tota pœnitentia diſcernatur initio diximus. Eſt itaq; pœnitentiæ ſacramentum externum & viſibile ſignum pœnitentiæ interioris, & remiſſionis peccatorum ſeu gratiæ Dei q̃ ipſe Deus efficaciter & certo, (modo rite accipias) in eo ſacramento operatur. Habet autem ut cætera ſacramenta, ſuas partes uerbum, & elementum.

Verbũ huius ſacramenti.

VErbum huius Sacramenti verbum abſolutionis eſt. Quod Sacerdos vice Dei ad confeſſum peccata ſua pronuntiat. Ego (inquiens) abſoluo te a peccatis tuis in nomine patris, & filii, et ſpiritus ſancti, quod huic diuinæ promiſſioni innixũ eſt. Quorumcunq; remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorũ retinueritis retẽta erunt. Sunt qui hiſce uerbis abſolutoriis pleraq; alia addunt. Sed ut Iohãnes Gerſonus, recte (noſtra quidẽ ſententia) dixit, erat hæc quã iam retulimus verborũ abſolutionis, & breuitas, & ſimplicitas retinenda, nec abſolutio uerbis additis vel reſtringẽda vel inuoluẽda. Nam ſacerdoti qui Chriſte uice fungitur, formula dñi ſui non immerito imitãda eſt. Is abſoluens peccatores ſimpliciſſime dixit: Remittũtur tibi peccata tua. Et cum propterea hoc ſacramentũ capiatur, ut cõſcientia pauida, & perterrefacta auditis uerbis abſolutionis, certa conſolatione remiſſionis peccatorũ adepta, læta a ſacerdote diſce-

Iohan. 20
Gerſonus.
Verba abſolutionis debent ſimpliciſſime pronuntiari.
Matth. 9
Mar. 2
Luce. 5
Luce. 7

dat, quis non uidet ea omnia recte omitti, quæ confeſſum adhuc hęſitantem ac dubitantem relinquere poſſint? Cęterum olim Sacerdotes antequam confeſſum abſoluerent, largiter pro eo dominũ exorabant, ac etiam confitentẽ hortabantur, ut uiciſſim pro eis precaretur, idq́; ex inſtituto Apoſtolico. Nunc tantum ſub abſolutionẽ precationes illę, nempe: Miſereatur tui omnipotens Deus. Item, Indulgentiam ac remiſſionem &c. (id quod non negamus pie, & ſancte recenſentur) abſolutionis autem uerba in longum protrahũtur, quod non erat neceſſe, nec vt nobis videtur multum utile. quæ ſit autem huius verbi uis, & quis intellectus verborum promiſſionis, cui innititur, abunde explicatum putamus. 1.co.ulti.

ELementum ſeu externum, & viſibile ſignum huius ſacramenti, eſt ille corporis geſtus, & actus, quo Sacerdos abſoluit confitentem, ſimilitudinem habens cum interiori abſolutione, qua Deus animam a peccatorum nexibus exuit. Nam uerba abſolutoria externe prolata, Deum intus dimittentem ſignificant. Quod præterea ex more Eccleſiæ noſtræ, manus ſacerdotis ſuper caput pœnitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc eſt, diuinam uirtutem, ſeu ſpiritus ſancti gratiam emundantem ac ſanctificantem ſacramento adeſſe. Elementum huius ſacramenti. 1 Impoſitio manus qd ſignificet. Manus dei.

Deinde manus impoſitio apud veteres ſignum erat reconciliationis. Vnde qui publice pœnitebant, non recipiebant pœnitentiæ perfectionem, niſi per manus impoſitionem Epiſcopi, quemadmodum ſuperius expoſitum eſt. Ergo cum peccator impoſita manu abſoluitur, nihil aliud deſignatur quam eum & Deo, & eccleſiæ (a cuius ſaltem interno conſortio delinquens excidit) reconciliari. 2 Pœnitẽtiæ perfectio per manus impoſitionem recipiebatur. Conci. Carth. 1. c. 2. 3

Rit⁹ q huic ſacramento ex more eccleſiaſtico adhibentur.

Ritus quos eccleſia in adminiſtratiõe huius ſacramenti adhibet, hi fermè ſunt. Principio a cõfitente requirit, ut ſimpliciter, pure, ac ſyncere, tanquã coram Deo aperiat ſacerdoti omnia (quæ ipſi poſt diligentem conſcientiæ excuſſionem occurrunt) letalia crimina, ac quæ conſcientiam onerant ac lædunt. Nam tametſi eccleſia non oneret peccatorem ad confitendum omnia uenialia (quod id fuerit factu impoſſibile) tamen ſi uenialia crebrius recurrant, omnino contemnenda non ſunt, quod collecta nõ minus grauabunt, et opprimẽt quam unum aliquod graue delictum. Et ut Baſilius ait. Nullum peccatum tanquam paruum contemni oportet, quod de omni uerbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri ſint in die iudicii. Præterea, nõ tantũ confitenda ſunt, quæ peccator certo ſcit eſſe letalia crimina, ſed etiã ea in quibus hæret ac dubitat ſint ne crimina mortalia. Neq; enim poſtremus finis atque uſus confeſſionis is eſt, quod ſcilicet confitens, per ſacerdotem (cui iud[illegible] datum eſt cognoſcẽdi ac iudicandi inter leprã, & non leprã) inſtrui debeat ut diſcernat inter peccatum et non peccatum. Item, cum oporteat nos corã Deo ſic conuerſari ut confidamus Deo facta noſtra comprobari. Idcirco dubitans, faciat ne bene an ſecus, is in anceps ſe periculum coniicit atq; adeo in peccatum. Quia omne quod non eſt ex fide peccatum eſt: Romanorum. xiiii. Quanquam interim uelimus hic leues coniecturas, & inanes ſcrupulos reiici, qui enim amat periculum, peribit in illo, ſed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exemologeſin animo eximenda eſt. Circunſtantię quoq; quæ ſpeciem delictorum uariant exprimendæ ſunt, Circunſtantes particulæ

1 Quæ peccata confitenda. pſal. 18 quatenus uenialia peccata cõfitẽda. Baſil. in reg. mon. c. 28 Matth. 12 quæ ſcrupulum cõſciẽtiæ iniciũt. confitenda ſunt. Leui. 13 Ambulare coram dño. Gene. 17

Rom. 14 Prouer. 2

Quæ circũſtantiæ peccatorũ confitendæ ſũt.

particulæ(Gregorio Niſſeno teſte)ſunt, quis, quid, vbi, quã do, qualiter propter quid, videlicet perſona, res, organum, locus, tempus, modus, cauſa. Ergo non *tantũ tempus, locus, & perſona verũetiam animi malitia, & tẽtationis magnitudo cõſideranda ſunt, deinde etiam ad quã multos vnius peccati noxa perueniat.* Ex *perſona delictũ fit capitalius,* Grauius peccat Sacerdos aut Princeps, quã Laicus aut priuatus, *nugæ in ore laici(vt inquit* Hieronymus)*nugæ ſunt, in ore ſacerdotis blaſphemia. Sacrilegiũ furto maius eſt: Bis peccat qui diem dominicũ audiendis contionibus, & ſacro, ac reconciliando Deo, excitandǫ; charitati in Deũ ac proximum deſtinatũ, ineptis luſibus, ſcortis, temulentiis, obſcœnis fabulis, ac rixis etiam, & pugnis tranſmittunt. Leuius peccat, qui per occaſionẽ in ſtuprum incidit, quam qui probam ac ſimplicem virginem ex probis prognatam, deſtinatã honeſto matrimonio, malitioſis artibus diu ſollicitatam tandẽ vitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atque aliis quoque proſtituit. Grauius peccat, qui voluntarie in tentationẽ inductus ac per concupiſcentiam illectus labitur quã qui neceſſitate cecidit. Denique atrocius delinquit qui ſacerdotem, aut virum etiam talem occidat, a cuius conſiliis tota Reſpublica pendebat, aut ſi quis principem ad tyrannidem inſtiget quod eodem facinore plurimos læſerit.* Hoc *tamen omnino cauendum eſt, ne de his circũſtantiis ſacerdos confitentẽ ſic percontetur, vnde perſonę quoque poſſint agnoſci.* Prętere*a in peccatis quæ libidine cõmittuntur, periculoſa eſt mora in recenſendis vel percontandis circunſtantiis, tum quod periculũ eſt prodendæ perſonæ, cum qua admiſſum eſt peccatũ, tum quod ex*

Vide Au. de vera & fal. pe. c. 14. & li. 2. de viſi. infirmo.

Ex perſona.

Ex tempore Gene. 20.

Ex animi malitia.

Vide Cõci. Anciran.

Ex effectu

Quã cauendum ſacerdoti Cõfeſſario in percontando quod ad circunſtantias attinet.

hac recogitatione facile ſubiret animũ veteris voluptatis irritatio. Breuiter in circũſtantiis, neq; confitentẽ neq; confeſſarium ſacerdotẽ conuenerit eſſe, vel nimis anxium, vel nimis remiſſum. Ea moderatio tenenda eſt, vt ſaltem ſcrupuli qui conſcientiam moleſtant, tollantur.

Ineptitudo confitentiũ p ſacerdotẽ corrigẽda. Prima.

QVorũdam confitentiũ ineptitudinẽ, qui nullo ordine vel iudicio confitentur, ſacerdotibus interdũ moleſtam eſſe quis negat? Sed erat hæc ineptitudo per confeſſarios, pia inſtructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, commemorantes quicquid inter homĩes cõmittitur aut cõmitti poteſt ſceleris, qui vt recte a cõfirmatis ætate vſuq; rerum viris legantur. Ita noſtro iudicio periculoſe ſparguntur in vulgus, periculoſius animis innocentioribus offeruntur. Nam ſi nõ leuiter peccant ſacerdotes qui ab omnibus ſciſcitantur de omnibus, non habita ratione ſexus ętatis aut ingenii, quis neget hoſce libros periculoſe a quibuſdã legi? Sunt qui peccatum actuale diſcernunt in peccatũ tranſgreſſionis, & omiſſionis, & ſingula genera in plurimas ſpecies diducunt. Sunt quibus ea ratio cõfitendi placet, vt quęcũque confiteri velimus, memorię iuuandæ cauſa, in ſeptem aut octo illa genera peccatorũ letalium, veluti in locos quoſdam cõmunes includamus, quæ ſunt ſuperbia, vana gloria, auaritia, ira, inuidia, luxuria, gula & acedia, ſeu triſtitia, quod ex his, omnia vitia oriatur. Ex ſuperbia enim (quę initium eſt omnis peccati, & regina omniũ malorum) naſcitur omnis inobedientia, omnis præſumptio, & omnis pertinacia, contẽtiones, hæreſes, arrogantia. Ex vana gloria, iactantia, arrogantia, indignatio, diſcordia, inanis gloriæ cupido, & hy-

Secunda. Tertia Pctã mortalia ex quibus cætera oriuntur.

Supbia, Vanagloria, Auaritia, Ira, Inuidia, Luxuria, Gula, Acedia, Triſtitia, Supbię filiæ Vanę glorię. yra, inuidia.

*pocriſis.*Ex *inuidia naſcitur odium,ſuſurratio,detrectatio, exultatio in aduerſis proximi,afflictio in proſperis.*Ex *ira oriuntur rixę,tumor mentis,contumeliæ,clamor,indignatio,præſumptio,blaſphemiæ, ſanguinis effuſio,homicidia, vlciſcēdi cupiditas,iniuriarū memoria.*Ex *triſtitia naſcitur malitia,rancor animi,puſillanimitas,amaritudo, deſperatio,torpor,vagatio mentis,ſæpe etiam, & præſentis vitæ nulla delectatio.*Ex *auaritia oriuntur inuidiæ,furta,latrocinia,homicidia,mendacia,periuria,rapinæ, violentia,inquietudo,iniuſta iudicia contēptus veritatis,futuræ beatitudinis obliuio,obduratio cordis.*Ex *Gula propagatur inepta lætitia,ſcurrilitas leuitas,vaniloquiū,immunditia corporis,inſtabilitas mentis,ebrietas, libido,hebetudo ſenſus.* Ex *luxuria generatur otioſitas mētis,inconſideratio,inconſtantia oculorum,vel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus ſui,odium mandatorū* Dei, *affectus præſentis ſeculi,horror & deſperatio futuri: atq; hæc ferè ſunt quæ præceptis decalogi prohibentur.*

Triſtitiæ & Acediæ. Auaritia. Gulæ. Luxuriæ.

S*Vnt qui confitendi locos ex ſeipſis petant,quod omne peccatum,aut animo,aut aliquo quinq; ſenſuum committatur.*Nam *& ſi omne crimen ex fonte cordis proficiſcatur,tamen quæ ad luxum,libidinem,violentiā,& contumeliam pertinent,magis ad ſenſus,& mēbra corporis referuntur.*Nobis *vt ſingulæ iſtæ confitendi rationes minime diſpliceant,tamen veteris eccleſiæ mos quod ad præſentiū tēporum conditionem attinet magis placuerit.*Olim *Confeſſarius ſacerdos de articulis fidei,& quæ illis cohęrēt eccleſię ſacramētis,ac præceptis dominicis interrogabat,hoc eſt,de vita & moribus,ex quo confitentes duplicem fru-*

Peccatū aut animo, aut vno quinq; ſenſuum cō mittitur. Matth. 15.

Vetus confitendi ratio optima.

ſtum referebant. Primum quod de fide, & præceptis inſti-tuerentur, deinde ꝙ in ſui ac peccatorum agnitionem (quæ initium eſt) venirent. Quemadmodũ ergo omnino velimus vt ſacerdotes veterem eccleſiam in hoc imitẽtur. Ita nobis ſimpliciſſima confitendi ratio videbatur, ſi confitentes do-ceantur omnino duo eſſe quę in nobis deus requirat, nẽpe fidem cum ſpe coniunctam, & charitatem, fidem duo requi rere, initio vt quicquid ſymbolo apoſtolico ſummatim con tinetur, firmiter credamus. Secundo, vt tota fiducia præſen-tis ac futuræ vitæ conſtituatur in Deo, vtq́; cõfidamus ope-ra noſtra bona tanquam filiorũ Deo placere. Principio er-go de diffidentia confitendum fuerit. Nempe ſi quis de ullo articulo fidei vel tenuiter hæſitauerit, nam hic ante omnia pia inſtructione opus eſt, ut hæſitatio omnia per uerbũ Dei cordibus eximatur, & fides plantetur. Deinde quotuſquiſꝙ hominum totam ſuam fiduciam in Deum collocat? Nunquid non ſinguli penè ſingulos ſibi Deos faciũt? Alius finem ope rum ſuorum in faſtu ac uana gloria conſtituit, alius in diui-tiis confidit, alius uentrem curat, atꝙ alii alia reſpiciũt: in-terim de fide in Deum (cui omnia accepta referre, et a quo totos nos pendere oportet, vtcunꝙ tandem res iſtæ exter-næ cadant) parum aut nihil ſolliciti, atꝙ interim quam pau ci ſunt qui hãc ſuam diffidentiã, atꝙ adeo idololatriã pec-catum putant, cum tamen ſit omnium peccatorum fons, & origo. Nam qui a fiducia in Deum prorſus alienus eſt, hu-ius tota vita nihil aliud eſt, quam unicũ peccatum de quo ſpiritus ſanctus mundum condemnat. De hac ergo diffiden tia initium recte capietur, & inſtruetur per ſacerdotẽ con-fitens. Iam charitas ad duo ſe porrigit, charitatem Dei &

Peccatorũ agnitio ſalutis initiũ. q̃uo docenda plebs eſt confiteri.

Fides.

Pſal. 61

Q̃uo de diffidentia confitendum.

Pſal. 48

Pſal. 51

Matth. 6

Ephe. 5

1. Timo. 6

Iohan. 16

Augu. in Iohannem.

Charitas.

proximi,utranq; Deus in decalogo præcepit,qui aptiſſima quædam methodus eſt,docẽs nos de omnibus quæ Deus & fieri uelit,& fieri nolit, q in eam omnes leges morales includi poſſint. Quum ergo omnino uelimus ac cupiamus, ut non tantum priuatim,ſed & publice ex ſuggeſtis,idq; frequentiſſime populus in decalogo inſtituatur,vtq; nõ ſolum plebs decalogum memoria tenere, ſed & quibus operibus ſingulis præceptis ſatisfiat, rurſus quibus cõtra ſingula peccetur,doceatur,q̃ doctrinam in poſtrema parte huius inſtitutionis trademus,fit ut ſperemus (id cum parrochi factum curant)fore,ut hinc plebs certiſſimam ſimul ac ſimpliciſſimam confitendi rationẽ ſibi facillime colligat. Porrò *ad memoriam iuuandã nihil magis profuerit,q̃ frequens interior confeſſio quemadmodũ ſupra docuimus.* Præterea *huc non parum fecerit,ſi pœnitens intuens in præcepta dñica recolat ſecum ubi locorũ vixerit, quibus in negotiis uerſatus ſit, & apud quos vixerit.* Videndũ *autem eſt ſacerdoti ne peccatum omiſſionis extenuetur, quod ſolet eſſe grauiſſimum, maxime in iis qui authoritate aut dignitate prẹminent,veluti ſunt* Epiſcopi,*Abbates,* Parochi,*Principes,* Magiſtratus,*&* Patresfamilias,*qui quemadmodum multorum malo peccant,ita multorum malo ceſſant in officio,quæ autẽ horum officia ſint docebunt loci communes, quos huic ſacramento annectemus ut Cõfeſſarius ceſſantes corripiat,ac ſingulos de ſuo munere diligenter admoneat.*

Decalogus aptiſſima methodus agẽdorũ & omittẽdorũ. Populus in decalogo ſedulo inſtituendus.

Interior cõfeſſio freſquens adiuuãdã memoriam utilis.

Eſaie. 15

Loci cões.

D*E reſtitutione ciuili anxii ſæpe ſunt confitentes, & confeſſarii.* Idq; *recte.* Nam *quis dubitat non eſſe neceſſariam ſaltẽ quoad fieri poteſt? quod ſine ea fingere quidem poſſit quiſpiam ſe pœnitere,uere autem pœnitere,ne-*

De reſtitutione ciuili.

Qui teneantur ad reſtitutionem. Corruptores ſimplicium mētū. Exo 22. Qui non ex fide cū proximo agunt Matth.7 Luce.6

quaquam. Non ſolum autē ad reſtitutionē tenentur qui pecuniolam alterius ſuffurati ſunt, ſed in primis qui peſtilēti virulentaq́ lingua ſimplicium mentē corrūpunt, tranquillitatē animi proximo adimūt obtrectationibus famā alienam lędunt, peruerſis conſiliis publicā pacem perturbant, qui pudorem puellarum corrumpunt, quos oportebat legis Moſaicæ cenſuram ſubire: Item omnes opifices, qui non ex fide, cum proximo agunt, hoc eſt, qui regulæ euangelicæ obliuiſcuntur, quæ habet. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, & omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, hoc & vos facite illis. Quę omnia in explicatione Decalogi latius attingemus. Tantum de confitendi ritu dixiſſe ſuffecerit.

Quid faciendum ſacerdoti poſt enarrationē peccatorū quod ad inſtructionē confitentis attinet. Quid inculcandum. Superbo.

POſtquam autem pœnitens peccata ſua confeſſus fuerit, recte interrogat ſacerdos, an ei peccata pręterita diſpliceant, an propoſitum habeat adiutore Deo ſe a peccatis deinceps continēdi, quod abſq́ cōtritione interna confeſſio vocalis magis obſit quam proſit. Quo facto, ſacerdos ſingulis morbis, ſua remedia adhibebit; Idq́ ex diuinarum ſcripturarum myrothecio quarū ſyluam quandam dabimus in calce huius ſacramenti, quā qui volet pro ſuo arbitratu ſecundū rationē criminum augere poterit. Nam ſuperbo recte dixeris, humilia te in conſpectu domini. Vanam gloriam ſectanti, vide ne ob tranſitoriam gloriā, ęternam perdas mercedē. Inuido, peccatū tuum maximū eſt, quod diabolū proprie parentem habet, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Age itaq́ pœnitentiā, & profectum aliorum, tuum deputa. Iracundo, ira in ſtultorū ſinu requieſcit, dominari debes animo tuo, et hanc trāquillitate

Vanam gloriā ſectanti Matth.6

Iracundo Gene.

mentis effugare. Auaro, cogita quia radix eſt omnium ma=lorum cupiditas, & idololatriæ cõparatur. Ventris curam in deſideriis facienti, ſobrietas. Luxuriæ dedito, caſtitas ſe=ctanda perſuadebitur. Contra acediam, animam hominis aggrauãtem, ut ei nihil boni agere libeat, ſedulitas. Cõtra triſtitiã, ob aduerſa hominis mentis occupãtem, patiẽtia, et longanimitas inculcãda eſt. Et ut ſummatim dicamus, con=traria cõtrariis antidotis curanda ſunt. Deinde poſtq̃ con=feſſarius ſacerdos cõfitentem q̃tum ad corrigendam uitam ſufficere videbitur inſtruxit, tum ſtatim ſatiſfactio, hoc eſt, opus aliquod pium, quod cum vitio perpetrato q̃maxime pugnat, ipſi confeſſo imponitur, licet demum poſt abſolutio nem peragendum, niſi tamen aliud delicti & perſonæ ra=tio popoſcerit. Poſtea pro pœnitente ad dominũ ſit pia de=precatio. In qua tamen ſacramenti uis nõ cõtinetur. Poſtea pronuntiatur abſolutio in qua tota ſacramenti uis conſiſtit.

Auaro 1. Timo. 5 Ephe. 5 Guloſo Libidinoſo Acedioſo.

De iniunctione ſatisfactionis.

Deprecatio pro cõpẽtẽte Abſolutio.

HVius autem ſacramenti uim & efficaciam multipli=cem eſſe conſtat. Principalis finis eſt, ut pœnitens uer bis abſolutionis aſſentiens referat beneficiũ remiſſionis pec catorum, & certiſſimã conſolationem reconciliationis, qua eccleſiæ rurſus inſeritur. Neq; enim dubitandum eſt Deum (qui remittendoꝝ peccatoꝝ ligãdi ac ſoluendi poteſtatem ſacerdotibus fecit) ipſum etiã miniſterio eoꝝ potenter aſſi=ſtere, ſi tamen pœnitẽs ſpiritui ſancto obicem nõ poſuerit, hoc eſt per incredulitatem reſtiterit: nã mentiri nõ poteſt Deus in promiſſis longe veraciſſimus, & ſi nos indigni ſi=mus quod ad nos attinet. In quã ſententiã David, Apoſtolo interpretante dixit: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, et uincas cũ iudicaris.

De uirtute et efficacia huius ſacramenti.

Iohan. 20

Tit. 1

Pſal. 50 Roma. 3

Vnde quemadmodũ per baptiſmũ eximimur a tyrannide
1.Pet.3. Roma.6. *ſatanæ,& facti filii Dei inſerimur corpori Chriſti,quod eſt eccleſia,& in tam felix contuberniũ cooptamur,& angelorum,& omniũ ad cœleſtẽ hęreditatẽ pdeſtinatorũ vbicunq; terrarũ viuũt,vixerint,aut victuri ſunt,ita per miniſtrationẽ huius ſacramenti in eandẽ ſocietatẽ rite reſtituimur.Prętter hunc finẽ plerię alii ſunt minus principales.*

Sacramenti pœnitẽtiæ vis. Cõfeſſionis ſecretæ cõmoda. 2.Theſſa.2.

In primis quod nõ alia ratione aut citius,aut efficacius quã ſacramẽtali cõfeſſione frãgitur ſuperbia mẽtis humanæ ac ceruix erecta cõtra Deũ,quæ niſi magno ſtudio deprimatur, erigit tandem ſeſe aduerſus omne quod dicitur Deus,deprimitur autẽ cũ homo prorſus ſibi diſplicens ſeſe Deo totũ ſubmittit.Porrò nulla poteſt eſſe maior ſubmiſſio,quã vt homo ſponte ſeſe ſubmittat ad pedes hominis, eiq; prodat non ſolum facta ſed & cogitata.Atq; interim experiẽtia docet,nulla ex re plus lucis & gratiæ cœleſtis capi,quã ex ſyncera cõfeſſione cui plena cõſolationis ſuccedit abſolutio,nimirũ q Deus ſuperbis reſiſtat,humilibus aũt det gratiã.quãobrem hunc fructũ nullus pudor debet excludere,præſertim cogitanti,tolerabilius eſſe hic apud hominẽ ſemel pudeſcere,quã poſt erubeſcere in conſpectu Dei,angelorũ & ſanctorũ omniũ,certe cuius animus vehementer refugit ſe ſacerdoti ſubmittere,is(noſtra ſentẽtia) nondũ cor ſatis deiecit apud Deũ,nec ex animo ſatis adhuc pœnitet,vt ſileamus par eſſe,vt quẽadmodũ totus homo ſe erexit cõtra Deum,ita corpore quoq; ſeſe ſubmittat, quod ſępenumero occaſionem peccandi præbuit.

Chryſo. Pudor confeſſionẽ impediens pellendus.

Secũda vtilitas cõfeſſionis.

Secundo vſus ſacramenti ad hoc q maxime valet,quod hinc diſcamus noſſe nos ipſos(quæ eſt præcipua ſapientiæ

pars) quod confeſſio totum hominē ſibiipſi ſubinde ponat ob oculos excuſſis omnibus animi latebris, dū penitus conſi derat quo vocent præcepta Dei, contra in quæ ipſe propen ſus ſit, & quibus occaſionibus labatur, atq; hæc eſt vera meditatio in lege domini, vt homo cōponat ſe ad eum vitę ſtatū in quo ſe cuperet eſſe, ſi iam ſupremus vitę dies vrge ret, Interim docet cōfeſſio agnoſcere peccatū. Nam pleriq; ſunt, qui vel per ætatem, vel per imperitiā non intelligunt morbū ſuū, per errorē iudicantes nullum eſſe delictū quod crimē eſt capitale, cōtra hoc eſſe crimen quod crimen non eſt, quidā ſic inuoluti ſunt, vt ſeipſos extricare nō poſſint, qui ſacerdotē Cōfeſſariū deſiderāt hominē integrum, prudentem ac ſacrarum literarum ſcientia inſtructum.

Vna meditatio in lege dñi.

Peccatorū agnitio ex cōfeſſione.

Homines inuoluti.

3 Tertio hoc remedio maximis quibuſdā malis medetur ſacerdos, quæ ſunt peſtilens ſecuritas, & hac etiā peſtilentior gloria de peccatis, deniq; deſperatio diuinæ clemētiæ cuius primus author fuit Cain detrectans confeſſionem.

Gene. 4.

4 quarto hoc ſacramentum non mediocriter iuuat ad parandam idoneam deteſtationem cōmiſſorum ex amore Dei proficiſcentem ac ſerium certumq; propoſitum impoſterū ab omnibus abſtinendi quæ Deum offendunt.

5 Quinto pudor retegendi ſecreta peccatorum velut expiatio quædam eſt quę bonam penè partem adiuuat hominemq; cohibet ne facile relabatur in eadem.

6 Sexto confitens non ſolum conſolationem remiſſionis peccatorum accipit: ſed etiam conſilio exhortationeq;, ac precatione ſacerdotis iuuatur: quam plurimū valere Iacobus teſtatur, Hactenus de huius ſacramenti virtute.

Iaco. vlt.

IAm quo affectu pœnitentē ad ſacerdotē accedere opor

Quo affectu ad ſa

dotem acce dendum. teat ex ſupradictis ſatis intelligi poteſt. Debet enim ſacerdo
2.Cor.5 tem accedere non ut hominem, auditurus ex eo, quid huma
num, ſed ut Vicarium Chriſti, cuius legatione fungitur, ut
audiat ex eo diuinum uerbum abſolutionis, cui fidem adhi-
bens de remiſſione peccatorum ſe certum faciat, atq; in pri
mis eum affectum adhibere debet, quem habent letalibus
Pœnitentis affect' esit instar affectus ægroti. morbis occupati cum ad medicum cõfugiunt, ſine cuius ope
mortem operituri ſibi uidentur, quin hoc maiorem pœniten
tis affectum eſſe conuenerit, quãto vulnus animæ omni pla
ga corporali periculoſius eſt. Hunc affectum reſipiſcenti,
Iohan.20 Augu. uerbum Chriſti ingenerat, quo nos certos reddit, ut quibus
peccata ſacerdotes remiſerint, illis remiſſa ſint. Exemologe-
ſin itaq; facturo ſic cogitandum eſt, ſacerdotem angelũ eſſe
Malach.2 domini, quemadmodũ propheta dixit: Labia ſacerdotis cu-
ſtodiunt ſcientiam, & legẽ exquirunt ex ore eius quia an-
gelus domini exercituum eſt. Itidẽ eum eſſe ſcribam illũ de
quo Chriſtus dixit: Omnis ſcriba doctus in regno cœlorum
ſimilis eſt homini patrifamilias qui profert de theſauro ſuo
noua & uetera. Ad hæc ſacerdotẽ deſignatum eſſe per ſta
Matth.13 bularium illum euangelicum cui Samaritanus uerus ille ho
minum cuſtos Chriſtus, duos denarios protulit in curã vul-
Lucæ.10. nerati. quæ cum recolit pœnitens, fieri nõ poteſt quin ma-
gno quodã deſiderio ad ſacerdotẽ properet, ueluti ad eum
a quo certam ſalutem ſit relaturus, et ſaluberrimã ſitim re-
miſſionis peccatorum potu aquę ſalutaris remiſſionis peccato
Matth.9 Marci.2 Luc.5.7 rum reſtincturus. Quẽ putas tam ſocordem qui non longiſ-
ſima itinerũ ſpacia præter omnem moram alacriter ac li-
benter eſſet emenſurus, ſi ex Chriſto domino audire poſſet
dimittuntur tibi peccata tua, & tamẽ ſi fidem ad ſacerdo-

tem Christi uicariũ attulerit, nihil minus audies nec minori cum fructu, Ille poteſtatem ſuã ſacerdotibus conceſſit, ac ut uerbis ſuis fidem adhiberes uoluit, ergo beatus qui non uidiſti & credidiſti. qualis autem ſacerdos tibi diligendus ſit ſuperius ex patribus indicauimus, quem etiam ut facile reperias nobis epiſcopis incumbit, ut qui officio noſtro in eccleſiis noſtris funguntur, uiri ſint & ſapientes, & diſcreti, qui cum poteſtate iudicium habeant coniunctum. Iohan. 20 Mat. 2 Iohan. 20

MInister huius ſacramẽti ſacerdos eſt, uidebit autem qlibet ſacerdos, ne tã arduũ cõfeſſionis audiẽdi munus ſuſcipiat, niſi doctrina, animi rectitudine, prudẽtia, ſed ante oĩa pietate ad hoc ſit idoneus. Qui ſi qd alioq habeat affectus humani, uideat tñ ac curet ut auditurus cõfeſſionẽ nõ priuati hominis ſed ſacerdotis, immo Chriſti perſonã ſumat, neq; quicq̃ habeat præ oculis, niſi deũ, cuius illic quodã modo uices gerit. Pręparabit itaq; ad rẽ tam ſeriã tamq; ſacram animũ, ne malũ medicũ præſtans et proximi morbum augeat et irã Dei in ſe prouocet & uterq; ab altero diſcedat deterior. Ante omnia ſobriũ ac ſilentii tenacẽ eum eſſe oportet, præterea debebit ſic moderari omnia ut percõtationes ſuas non ultra proferat, q̃ neceſſe ſit ad criminis cognitionem, ne ſcilicet inficiat animos ſimpliciũ & infirmorum, nec tñ interim ſinat ignorari, q̃ ignoratũ, uitari curari nõ poterat. Sic eſſe affectus ut malis hominũ, cũ Paulo Apoſt. illachrymet, ut tãto inſtantius oret ac uigilet pro grege dñico quo uidet morbos eſſe maiores qbus is tenetur occupatus, cogitans eos morbos gregẽ nõ fuiſſe inuaſuros, ſi ipſe & cæteri quibus hoc munus concreditum eſt doctrina, monitis, increpationibus, & obſecrationibus aduigilaſſent.

Miniſter huius ſacramẽti ſacerdos qualis

Medici.

Sobrius Silens. Diſcretus.

Roma. 6

Luc.10 Vinum & oleum.

Breuiter non eſt idoneus ſacerdos qui non gerit pater na viſcera erga gregem ſuum, qui nõdum nouit cum confitentibus indoleſcere & compati infirmitatibus eorum quales ſunt qui ex hominum malis criſtas tollunt & ſuperci lium adducunt. Hic *vero ſolus idoneus eſt qui nouerit infun dere vinum & oleum, uerbum ſcilicet correptionis & con ſolationis, ſic tamen vt in conſolationem ſemper procliuior ſit, præſertim vbi intellexerit pœnitentem ex animo reſipi ſcere. quanquam uero ſacerdotem talem eſſe oporteat, non minus tamen hoc ſacramẽtum percipitur ab indigno quàm a digno miniſtro, ſi tamen confitens ueram contritionẽ & rectam fidem attulerit.* Nam (*ut Auguſtinus inquit*) *pro pterea dictum eſt a domino, in* Numeris *ad* Moyſen *et* Aa*ron ſacerdotes,* Vos *ponite nomen meum ſuper filios Iſrael & ego dominus benedicam eos, ut gratiam traditam per miniſterium ordinati tranſfundat hominibus, nec uoluntas ſacerdotũ obeſſe uel prodeſſe poſſit, ſed meritũ benedictio nem poſcentis.*Nam *quãta ſit dignitas ſacerdotalis officii, et ordinis ſatis indicat neqſſimus ille* Caiphas *de quo dictũ eſt, hoc autem a ſeipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex an ni illius prophetauit, quo oſtẽditur ſpiritum gratiarum non perſonam ſequi digni uel indigni ſed ordinem traditionis.* Non *itaq; perſona ſacerdotis ſpectanda, ſed* Chriſtus(*cu ius ſacerdos miniſterium gerit*)*intuendus eſt, is enim ſolus peccata dimittit, qui ſolus pro peccatis noſtris mortuus eſt, qui eſt agnus tollens peccata mundi,* Verbũ *dei*(*inquit* Am*broſius*)*dimittit peccata, ſacerdos eſt iudex.Sacerdos qui dem officium ſuum exhibet, ſed nullius poteſtatis iura exer cet.Sed dices quid ſibi vult : quod patres non ſemel dicunt*

Galat.5 Au. li. queſ. ueteris & noui teſta. Nume.6 Iohan.12

Caiphas.

Aug. contra Iulianum Mar.4 Rom.4 Iohan.1 Amb. de pœ ni. diſt. 1. c. verbum de queſtio.

a ſolis ſanctis, & columbæ membris dimitti peccata? Vt autem intelligas quid quæratur, repetere animo oportet. Omnem hominē Chriſtianum qui ſeſe letalibus criminibus etſi occulte contaminat, non ſolū in Deū, ſed & in eccleſiā, hoc eſt, in cœtum ſanctorū omnium peccare. Eo ipſo enim quod exit a veritate, a fide, a charitate, de caſtris eccleſiæ exit, ac ſtatim cum letaliter delinquit, ſeſe ab occulta illa cōmunione ſanctorū, qui vno fidei, & charitatis ſpiritu ſub vno capite Chriſto toto terrarū orbe arctiſſimo quodam vnitatis vinculo ſibi coherent ac connectuntur ſeparat, atque hoc ipſi facit vt iam & in Cœlo, & in terra ligatus cenſeatur, etſi nondū Epiſcopi voce ligetur. Talem ergo hominē modo ſalutis ſue rationē vllam habere velit, & in Dei, & in ſanctorū omniū gratiā redire neceſſe eſt, quod aliter fieri nō poteſt, niſi & Deus, & tota eccleſia ſanctorū eū in gratiam, & cōmunionē, a qua propria malitia excidit, rurſus recipiāt, hoc eſt peccata dimittant. Itaque dū quæritur num a ſolis ſanctis dimittantur peccata. Reſpōdendum eſt: Nos hic ad duo reſpicere oportere. Primum ad id quod reuera agitur cū dimittūtur peccata. Secūdo ad miniſteriū reconciliationis. Exēplo res fiet dilucidior. Quū populus Romanus quēpiā proſcriptū in gratiā recipere velit, & ad hoc miniſterio vniuſcuiuſlibet hominis vtitur. Hic populus Romanus eſt qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, & proſcriptū in conſortiū ſuum iterū recipit. Legatus tantū miniſterio fungitur populus Romanus reuera dimittit culpam. Legatus vero nō aliter quā populi Romani nomine. Ad eundē modū cum peccata dimittūtur, dicendū eſt, ſolos ſanctos & colūbæ mēbra proprie peccata dimittere, nam

Origenes in Leuit.

Diſſolutio quæſtionis.

Simile.

ipſi ſunt qui peccatorem a ſe ab alienatum cũ veraciter ad Deum conuertitur, rurſus in ſuum conſortium recipiunt. Sacerdos tantum miniſteriũ exhibet, atq; hoc ipſum eſt, quod ait Auguſtinus. *Cum veraciter (inquit) ad Deum conuerſo, peccata dimittuntur, dimittuntur ab eis, quibus ipſe veraci conuerſione coniũgitur, ſpiritus ſanctus ea dimitit qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate cohærẽtibus, ſiue ſe nouerint corporaliter, ſiue non. Similiter cũ alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, a quibus ille cordis prauitate diſiungitur, ſiue notis corporaliter ſiue ignotis, omnes enim mali ſpiritualiter a bonis ſeiuncti ſunt.* Et alibi: *Eccleſiæ charitas quæ per ſpiritũ ſanctũ diffunditur in cordibus noſtris, participum ſuorũ peccata dimittit, eorũ autem qui non ſunt eius participes, tenet.* Ideo poſteaq̃ dixit: Accipite ſpiritum *ſanctum cõtinuo de peccatorũ remiſſione ſubiecit. quorum remiſeritis peccata remittũtur eis, &c. Re ipſa ergo ſancti ſunt, qui peccata remittunt, ſed qm̃ eccleſia ſanctorũ occulto, unius eiuſdemq; ſpiritus uinculo, cohærens, toto orbe diſperſa eſt, nec ſimul in unum locũ congregari poteſt ut ab eius, ore peccator uerbum remiſſionis peccatorũ audiat.* Id*circo miniſteriũ ſacerdoti in eccleſia cõſtitutum eſt, ut quod ſacerdos eccleſiæ nomine fecerit tota eccleſia piorum feciſſe cenſeatur.* Iam *ut nihil prohibet hominẽ etiam crimino ſum honeſte cuiuſpiam reipublicæ procuratorem eſſe poſſe, qui* Reipublicæ *nomine contrahat, ac reſcindat, ſic nihil repugnat ſolos pios ubiuis terrarum conſtitutos, ſiue notos ſiue ignotos veraciter conuerſo, peccata re ipſa dimittere, & tamen in hoc uti miniſterio ſacerdotis etſi mali.* Quamobrem *pulchre dixit (cuius verbis libenter vtimur)* Auguſtinus.

Aug. de baptis. paruulorum. c. 7

1. Corint. 2

Roman. 5

Iohan. 20

Aug. de baptis. paruulorum.

Sacramentum gratię dat Deus, etiam per malos. Ipſam vero gratiam non niſi per ſeipſum uel per ſanctos ſuos. Et ideo remiſſionem peccatorum, vel per ſeipſum facit uel per ipſius columbæ membra, quibus ait, quorum remiſeritis pecca ta, &c. Interim extra publicum eccleſiæ miniſterium (quod ſcilicet eadem virtute ac efficacia miniſtrant mali qua boni ſacerdotes, modo tamen ab eccleſię cõſortio reſecti nõ ſint) conſtat, multum inter benedictiones bonorum, & malorum hominũ diſtare. Legimus enim benedictiones patriarcharum, prophetarum, atque multorum aliorum ſanctorum hominum, longe efficaciſſimas fuiſſe, malorum vero nequaquã. Efficax eſt enim ſanctorum ſpiritus propter inhabitãtem Deum in ipſis. Sed malorum ſpiritus longe ſecus habet, licet quum publico miniſterio funguntur, ſacramentorum efficaciæ (quæ magis Deus quã ipſi operantur) ſua priuata malitia nihil detrahere poſſint. Aliud eſt enim priuatim benedicere, aliud publicum miniſterium gerere. Vt ergo hanc rem ſemel finiamus, in ſacerdote non perſona hominis, ſed Chriſti cuius uices gerit ſpectanda eſt, et firmiter credendum, quod reconciliatio ſacerdotis in vere cõuerſo hoc intus operetur quod deſignat, nempe abſolutum non tantum militanti ſed & triumphanti eccleſiæ reconciliari. Quid enim aliud eſt, Quodcunque ſolueritis ſuper terrã, erit ſolutum & in cœlo: quàm ſi dicat: Ego Deus et omnes cœleſtis curię ordines, et omnes ſancti in gloria mea laudant vobiſcum, et confirmant quos ligatis et ſoluitis, quamobrem Deus modis omnibus a nobis collaudãdus eſt quod dederit talem poteſtatem hominibus.

Inter priuatas benedictiones bonorũ ac malorum multũ intereſt. Gene. 27. 48. 4. Reg. 4.

Vide Athanaſiũ in uita Antonii.

Aliud eſt priuatim bñdicere, aliud publicũ miniſteriũ gerere.

Aug. lib. de pœni.

Matth. 18

Matth. 11

Marci. 2

SEQVVNTVR LOCI.

LOCI COMMVNES EX SCRIPTVRIS *diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parrochus ad commonendum quenq́, præſertim quum Exemologeſin facit, officii & functionis ſuæ, ſecundum ætatem, ordinem, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.*

*E*Piſcoporum, parochorum, ſacerdotum, diaconorum, ſubdiaconorũ, clericorum, omnis generis, Deniq́ eorum qui monaſticæ vitæ ſunt addicti, munera, & functiones, quæ ſingulos ordinis ac ſtatus proprie ac peculiariter reſpiciunt, canones Concilii noſtri prouincialis, quin potius euangelicæ, & apoſtolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de ſacramento Ordinis copioſius adferemus, exacte deſcribunt, ut eadem hic uel referre, uel repetere non ſit opus.

Quid uiciſſim debeant laici epiſcopi ſacerdotibus, ac maxime Parochis.

IN primis orabũt pro eis omni tempore, in ſpiritu, ut detur eis ſermo in apertione oris ipſorũ, cum fiducia notum facere myſterium Euangelii pro quo legatione funguntur. Ad Eph. vi. Col. iiii. Actuũ. xii. Et audient eos. Sic enim

Ephe.6 Coloſſ.4 Acto.12 Luc.10 *Chriſtus apud Lucã cap. x. ait: Qui uos audit, me audit, & qui uos ſpernit, me ſpernit. qui autẽ me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit. Et ut ſit ſacerdos aut Parochus uitæ nõ admodum inculpatæ, non tamen ordo, & munus iniuria afficienda ſunt, ſed magis obtemperandum ipſis eſt uerbum Dei mi-*

Matth.22 *niſtrantibus. Sic enim Chriſtus in Euãgelio Matth. xxii. Su-*

per

per cathedram (inquit) Moyſi ſederunt ſcribæ, & phariſæi. Omnia ergo quæ dixerint vobis facite, ſecundum vero ope ra eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite (inquit) *præpo ſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant, quaſi ra tionem pro animabus veſtris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes,* Hebræ. xiii. *Et alibi: Qui bene præ ſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina.* Dicit enim *ſcriptura,* Non *alligabis os boui trituranti.* Et: Dignus *eſt operarius ci bo ſuo.* De *victu* Parochis *ſuppeditando canones* Concilii *noſtri prouincialis fuſius docent ac commonefaciunt.* Heb. 13 1. Timo. 5 1. Cor. 9 Matth. 10 Luc. 10 1. Timo. 5

De principum ac magiſtratuum ciuilium munere.

ET *nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis ter ram. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremo re,* Pſal. ii. Non *eleuetur cor regis in ſuperbiá ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dextram vel ſiniſtram, ſed de ſcribet ſibi* Deutheronomium *legis accipiens exemplar a ſa cerdotibus* Leuiticæ *tribus, & habebit ſecum legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ vt diſcat timere dñm* Deum *ſuũ, & cuſtodire verba, & cerimonias quæ in lege præcepta ſunt,* Deut. xvii. *Meminiſſe debent magiſtratus omnem pote ſtatem a* Deo *eſſe, ſicut ſcriptum eſt, quia nõ eſt poteſtas niſi a* Deo. *Quæ autem ſunt a* Deo *ordinata ſunt,* Rom. xiii. *Item ad ipſum eſſe dictum.* Diligite *ergo iuſtitiam qui iudicatis terram: Sapientiæ. i. Poteſtati dicitur:* Non *facies quod ini quum eſt, nec iniuſte iudicabis, non cõſideres perſonam pau peris nec honores vultũ potentis. Iuſte iudica proximo tuo,* Leui. xix. *Siue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtan tia perſonarum, ita paruum audietis ut magnum nec acci* Pſal. 2 Deute. 17 Rom. 13 Sapiẽtiæ. 1 Leuit. 19

Deut. 1 *pietis cuiuſquam perſonam, quia Dei iudicium eſt,* Deut. i.
Deut. 16 *Non accipies perſonam nec munera, quia munera excæcāt oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum,* Deuter. xvi. *Vſquequo iudicatis iniquitatem, et facies peccatorum ſumitis, iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iuſtificate, eripite pauperem de manu fortiorum eius, de manu*
Pſal. 81 *peccatorum liberate.* Pſal. lxxxi. *quærite iudicium, ſubuenite*
Eſaiæ. 1 *te oppreſſo. Iudicate pupillo, defendite uiduā,* Eſaiæ. i. *Si in*
Iaco. 1 *troierit vir aureum annulum habens in veſte candida, introierit autem, & pauper in ſordido habitu, et intēdatis in eum qui indutus eſt veſte preclara, & dixeritis, tu ſede hic bene, pauperi autem dicatis, tu ſta illic; aut ſede ſub ſcabello pedū meoꝝ, nōne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationū veſtraꝝ: Si enim perſonā reſpicitis, peccatū cōmittitis, redarguti a lege tanꝗ trāſgreſſores,* Iac. ii.

Quid debeant ſubditi magiſtratibus.

Rom. 13 *OMnis anima poteſtatibus ſuperioribus ſubdita ſit. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem: bonum fac & habebis laudem ex illa, Dei enim miniſter eſt tibi in bonum, Sin autem malum feceris, time. Non enim ſine cauſa portat gladium, Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei qui male agit. Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſciētiam. Ideo enim & tributa præſtatis, Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruiētes. Reddite ergo omnibus debita cui tributum tributum, cui timorem timorem, cui honorem honorem,* Rom. xiii. *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari,*

& quæ ſunt Dei Deo, Matth. xxii. Deum timete, regem honorificate, & ſubiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus, tanquam ab eo miſſis, ad vindictam maleſactorum laudem vero bonorum, quia ſic eſt voluntas Dei, vt beneſacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. i. Petri ſecūdo. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, et pro omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & trāquillam vitam agamus in omni pietate, & caſtitate, hoc enim bonum eſt, & acceptum coram ſaluatore noſtro Deo, prima Timothei ſecundo: Admone illos principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines prima Timoth. tertio.

Matth. 22 1. Pet. 2 1. Pet. 2 1. Iohan. 2 1. Timot. 2 1. Timo. 3

Meritorium officium.

VIri cohabitent ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam et cohæredibus gratiæ vitæ, & non impediantur orationes veſtræ, primæ Petri tertio: Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo uitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habētem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta, et immaculata. Ita et uiri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. qui ſuā vxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo enim vnquā carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit et fo-

1. Pet. 3

uet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & oſſibus eius, propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuę, & erũt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnũ eſt in Chriſto, et eccleſia. Verũtamen, et vos ſinguli, vnuſquiſq; vxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, Epheſiorum quinto. *Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe erga illas.* Coloſſenſes tertio.

Ephe.5

Coloſſ.3

Vxorum munus.

SImiliter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis, vt & ſi qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant. Conſiderantes in timore ſanctam conuerſationem veſtram. Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo, in incorruptibilitate quieti, & modeſti ſpiritus qui eſt in cõſpectu Dei *locuples. Sic enim aliquando, & ſanctæ mulieres ſperantes in* Deo, *ornabant ſe ſubiectæ* propriis uiris, *ſicut* Sarra obediebat Abrahæ, *dominum eum uocans, cuius eſtis filiæ benefacientes, et non pertimentes vllam perturbationem,* primo Petri tertio. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino. Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus eſt caput eccleſię, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres uiris ſuis in omnibus. Vxor ergo timeat virum ſuum,* Ephe. v. *Mulieres in habitu ornato cum verecundia, & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueſte pretioſa, ſed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione, docere mu*

1.Petr.3

Ephe.5

lieri non permitto. Neq; dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua, & Adam non eſt ſeductus, ſed mulier ſeducta in prçuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide, & dilectione, et ſanctificatione cum ſobrietate primo Timoth.ii. *vult deniq; Apoſtolus eas eſſe prudentes, non detrahentes, pudicas, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas uiris ſuis, ut non blaſphemetur uerbum* Dei primo Timoth.ii. *ad* Titum *ſecundo.* 1.Timo.2 1.Timo.2 Tit.2

Parentum erga liberos.

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina, & correptione domini, Epheſiorum.vi. Patres nolite ad indignationẽ prouocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant, Coloſſ.iii. *Tu autem mone adoleſcentulas, ut uiros ſuos ament, filios ſuos diligant, ad* Titum.ii. Ephe.6 Coloſſ.3 Titum.2

Liberorum erga parentes.

Filii obedite parentibus ueſtris in domino. Hoc *enim iuſtum eſt:* Honora *patrem tuum, & matrem tuam, quod eſt mandatum, primum in promiſſione, ut benefit tibi, & ſis longæuus ſuper terram,* Epheſiorum.vi. *Filii obedite parentibus ueſtris per omnia. Hoc enim placitum eſt in domino,* Coloſſenſes *tertio.* Ephe.6 Coloſſ.3

Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tãtum bonis et modeſtis, ſed etiam diſcolis. Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei *conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſte. Quæ enim eſt gratia ſi peccantes, & colaphis*

zati ſuffertis. Sed ſi benefacientes ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum, primæ Petri ſecundo.

SErui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto, nõ ad oculũ ſeruientes quaſi hominibus placẽtes. ſed vt ſerui Chriſti, faciẽtes voluntatem Dei ex animo cum bona voluntate ſeruientes, ſicut domino & nõ hominibus. Scientes quoniã vnuſquiſq; quod fecerit bonũ, hoc recipiet a domino, ſiue

Ephe.6 *ſeruus, ſiue liber. Epheſioꝝ. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculũ ſeruientes, quaſi hominibus placẽtes, ſed in ſimplicitate cordis, timẽtes dominũ. Quodcunq; facitis ex animo operamini ſicut domino, & nõ hominibus, ſciẽtes quod a domino accipietis retributionẽ hæreditatis, domino Chriſto ſeruite. Qui enim iniuriam facit recipiet id quod inique geſſit, & non eſt perſonarũ acce-*

Coloſſ. 3 *ptio apud Deum. Coloſſen. iii. Quicunque ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur ne nomen domini, & doctrina blaſphemetur. Qui autẽ fideles habent dominos nõ contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt, & dilecti, quia beneficii partici-*

1.Timo.6 *pes ſunt. i. Timoth. vi. Seruos oportet dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicẽtes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes vt doctri-*

Titum.2 *nam ſaluatoris noſtri Dei ornent in omnibus, Tit. ii.*

Dominorũ, patrum & matrum familias, erga ſeruos.

ET vos domini eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorũ, & veſter dominus eſt in cæ-

Ephe.6 *lis, & perſonarũ acceptio nõ eſt apud Deum, Ephe. vi. Domini quod iuſtũ eſt, & æquum ſeruis preſtate, ſcientes quod*

& vos dominum habetis in Cælo,Coloſſ.iiii. Coloſſ.4

Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis,neque calumniam faciatis & contenti eſtote ſtipendiis veſtris,Lucæ tertio. Luc.3

Quid publicanis?

NIhil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis faciatis,Lucæ tertio. Luce.3

Quid diuitibus?

DIuitibus huius ſeculi præcipe,non ſublime ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarũ, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fructum,bene agere, diuites fieri in bonis operibus,facile tribuere accõmunicare,theſaurizare ſibi bonum fundamentum in futurũ vt apprehendant vitam æternam primo Timothei.vi. 1.Ti.6

Quid,quibus victus ſuppetit.

EST quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium nec auferre quid poſſumus.Habentes autẽ alimenta & quibus tegamur,his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem,& in laqueũ diaboli, & deſideria multa inutilia,& nociua quæ mergunt homines in interitum,& perditionem.Radix enim omnium malorum eſt cupiditas,quam quidam appetentes,inſeruerunt ſe doloribus multis.i.Timoth.vi. 1.Timo.6

Quid mendicantibus validis,& qui otio torpentes fraude victum conquirunt.

IN ſudore vultus tui veſceris pane tuo,Geneſis.iii.Qui Gene.3 furabatur,iam non furetur.Magis autem laboret operando manibus ſuis: quod bonum eſt,vt habeat vnde tri-

Ephe.5 *buat neceſſitatem patienti, Epheſiorum quinto, Denuntiamus uobis fratres (inquit Paulus ſeipſum eis exemplum proponens) in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem, quam acceperũt a nobis. Ipſi enim ſcitis, quemadmodum oporteat imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter vos neq; gratis panem mãducauimus ab aliquo, ſed in labore, & fatigatione nocte, & die operantes; ne quem veſtrum grauaremus, vt noſmetipſos formam daremus uobis ad imitandum nos. Nam & cum eſſemus apud uos, hæc denuntiabamus vobis. Quoniã ſi quis non vult operari, nec mãducet. Audiuimus enim inter uos quoſdam ambulantes in quiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes. His autem qui eiuſcemodi ſunt, denuntiamus, & obſecramus in domino Ieſu, vt cum ſilentio operantes ſuum panem manducent. ii. ad Theſſa. iii.*

2. Theſſ. 3

Quid ſenibus.

VT ſobrii ſint, pudici prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia, ad Titum ſecundo.

Tit. 2

Quid Iuuenibus.

Tit. 2 *IVuenes ſimiliter hortare, vt ſobrii ſint, ad Titũ. ii. Adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore viſitationis, primæ Petri. v.*

1. Pet. 5

Quemadmodum admonendæ anus.

ANus ut in habitu ſancto ſint, non criminatrices, non multo vino ſeruientes, bene docentes vt prudentiam doceant, Titum ſecundo.

Tit. 2

Quemadmodum Viduæ.

SI qua vidua filios aut nepotes habet diſcat primum domum ſuam regere,& mutuam vicem reddere parentibus,hoc enim acceptum eſt coram Deo. quæ autem vere vidua eſt,& deſolata, ſperet in Deum,& inſtet obſecrationibus,& orationibus nocte,& die. Nam quę in delitiis eſt viuēs,mortua eſt.Et hoc pręcipue vt irreprehenſibiles ſint. Volo autem iuniores nubere,filios procreare,matriſſamilias eſſe,nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia, primæ Timothei quinto,quamuis Paulus ibidem potiſſimum de viduis quæ eccleſiaſtico miniſterio deſtinantur loquatur. 1.Timo.5

Quemadmodum Virgines.

QVi ſine vxore eſt, ſollicitus eſt quę domini ſunt,quomodo placet Deo.Et mulier innupta,& virgo cogitat quæ domini ſunt,vt ſit ſancta,& corpore,& ſpiritu.Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habēs neceſſitatem,poteſtatem autem habens ſuę voluntatis,& hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam,benefacit.Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuam,benefacit,et qui non iungit,melius facit prima Corinthiorum.v.quę virginitatem aut cœlibatum vouit, ſiue virgo, ſiue vidua fuerit,videat ne voti rea damnationem ſibi acquirat,quod primam fidem irritam fecerit.i.Timothei.v. 1.Corint.7 1.Timo.5

Generalis admonitio.

SEniorem ne increpaueris, ſed obſecra ut patrem,Iuuenes ut fratres,Anus ut matres,Iuuenculas ut ſorores, in omni caſtitate,Viduas honora quæ vere viduæ ſunt primo Timothei quinto. 1.Timo.5

quid omnes omnibus debeamus.

QVi habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet
Luc.3 eſcas ſimiliter faciat. Lucæ tertio: Nemini quicquam
debeatis, niſi ut inuicem diligatis, qui enim diligit
proximum, legem adimpleuit. Nam in hoc verbo omne mā
datum inſtauratur. Diliges proximum tuum ſicut teipſum.
Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo le-
gis eſt dilectio. Romanorum xiii. Per omnem orationem,
Rom.13 & obſecrationem orantes, omni tempore in ſpiritu, & in
ipſo vigilantes in omni inſtantia, & obſecratione pro o-
Ephe.6 mnibus hominibus, Ephe. vi. In fide omnes unanimes, com-
patientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, hu
miles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro
maledicto, ſed econtrario benedicentes, quia in hoc uocati
eſtis, ut benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim
vult vitam diligere et dies videre bonos, coerceat linguam
ſuam a malo, & labia eius ne loquantur dolum, declinet
a malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & ſequatur
eam, quia oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in pre-
ces eorum vultus autem domini ſuper facientes mala. i. Pe
1.Pet.3 tri. iii. In hoc enim apparuit gratia Dei, & Saluatoris no-
ſtri Ieſu Chriſti omnibus hominibus, erudiēs nos ut abnegā
tes omnē impietatē, & ſecularia deſideria, ſobrie, & iuſte,
& pie viuamus in hoc ſeculo expectantes beatam ſpem in
aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chri
ſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab o-
mni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem
ſectatorem bonorum operum, hæc loquere, & exhortare,
Ti.2 & argue cum omni imperio, ad Titum. ii.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

DE ſacramento Ordinis quàm poterimus paucis agemus,nã pleraq; quæ huc ſpectãt tractata ſunt in canonibus concilii noſtri prouincialis,& in articulũ ſymboli,quo profitemur nos credere, eccleſiam ſanctã catholicã. Principiò vero repetendum nobis eſt,eccleſiæ hoſtes hoc ſemper maximo ſtudio quæſiſſe vt ordinẽ ex eccleſia tollerent,ex ſacerdotibus (vt Tertullianus ait)laicos faciẽtes,& ſacerdotalia munera laicis iniũgẽtes,quo nihil aliud agunt,quã vt ſublata legitima miniſtroꝝ poteſtate gratiã coniunctã habente, & ſacramenta, & alia oĩa quæ in eccleſia miniſtroꝝ operæ peraguntur uileſcere faciant,qua doctrinæ peſte,nullã peſtilentiorem eſſe veteres aſſeuerant.Vt aũt tam pernitioſum dogma plebi ex ſcripturis peſſime detortis pſuaderent,nempe nullum eſſe ſacerdotii diſcrimen,oẽs ex æquo presbyteros eſſe, oẽs eandẽ habere ptãtem,ordinẽ nihil eſſe quam ritũ quendã eligendi concionatoris in eccleſia, verbi quoq; & ſacramentoꝝ miniſteriũ non niſi laicoꝝ conſenſu cõmitti, in primis huc detorquent,quod Petrus Apoſtolus, omnes Chriſtianos alloquẽs ait:Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotiũ.Et quod Apoca.xvi.ſcribitur: Dilexit nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnũ & ſacerdotes Deo,& patri.Itẽ quod Paulus.i.Corint.xii. dixit : Etenim in vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi,ſiue Gentiles,ſiue ſerui, ſiue li-

Studium hæreticorum.

Tertullianus.

Obiectio aduerſariorum.

1.Petr.2

Apoca. 16

1. Cor. 12

Dilutio. Duplex ſacerdotiū ac regnum in ſcripturis.

beri, & omnes in uno ſpiritu potati ſumus, &c. Verum quàm errent iſti, modo tamen idem quod dicunt ſentiant quis non videt? Nã rudem admodum, in literis ſacris eum eſſe oportet, qui non intelligat ſcripturas de duplici ſacerdotio atq; etiam regno loqui.

Internum.

Siquidem aliud eſt internum & ſpiritale, quod eſt omnibus chriſtianis, ſaltem piis commune, qui Chriſti ſummi ſacerdotis ac regis membra per baptiſmum ſunt effecti, In quam ſententiam beatus Auguſtinus ait Iohannem in Apocalypſi dixiſſe: Sed erunt Sacerdotes Dei, & Chriſti, et regnabunt cum eo mille annis. Non utiq; (inquit) hoc de ſolis Epiſcopis, & presbyteris dictum eſt, qui proprie iam in eccleſia uocãtur ſacerdotes, ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma, ſic omnes ſacerdotes: quoniam membra ſunt unius ſacerdotis, nempe Chriſti. Proinde diuus Hieronymus cõtra Luciferianos, ipſum baptiſma, ſacerdotium laici appellat, quod per baptiſmum in unum corpus, cuius Chriſtus eſt caput, cõglutinatiſſimus, Ergo omnes Chriſtiani ſecundum eam rationem ſacerdotes ſunt, ſed ſpiritales, quod quemadmodum Chriſtus ſe obtulit hoſtiam patri in odorem ſuauitatis, ita Chriſtianos oporteat exhibere corpora ſua hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, & offerre ſpiritualia ſacrificia, uti ſupra in materia ſacrificii latiſſime declarauimus. Itidem omnes Chriſtiani ad eãdem rationẽ reges ſunt quod quemadmodum Chriſtus conſtitutus eſt rex a Deo potentiſſimus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum. Ita Chriſtianos per Chriſtum in eis regnãtem uincere oporteat omnes carnis, mundi, ac diaboli tentationes illecebras ac inſidias. At ſicut præter ſpiritale regnum aliud eſt regnum externum,

Aug. lib. 20 de ciuit. dei. Apo. 20

Hiero. cõtra Luciferia. Baptiſma ẽ ſacerdotiũ Laici. Oẽs χpiani ſacerdotes ſpiritales Roma. 12

Oẽs χpiani reges. Pſal. 2

Regnum externum.

cuius poteſtatem Euangelium non abrogat, ſed confirmat, Matthæi.xxii.& Romañ.xiii.Ita pręter ſpiritale ſacerdotium, quod in ſola mente conſiſtit, & vnctionem tantum ſpiritalem habet, aliud eſt ſacerdotium in eccleſia externum. Matth.22 Rom.13
Id quod nemo miretur, quum ad eundem modum utrunque ſacerdotium ſcriptura ſynagogæ etiam tribuerit. Siquidem de interno vniuerſis Iudæis dicitur: Si audieritis vocem meam & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in pecu- lium de cunctis populis, et in regnum ſacerdotale, nimirum ſpirituale. De externo vero ſacerdotio Deum Moyſi præcepiſſe, legimus, quum ait: Aaron, et filios eius vnges, & ſanctificabis eos vt ſacerdotio fungantur mihi. Quod quidem ſacerdotium, nemini ſibi ſumere licebat, ſed magis ex vocatione pendebat, quamobrem Dathan, Chore, & Abiron ſe propria authoritate ingerentes ſacerdotio, viui abſorpti ſunt. Item, Oza ſubita morte a domino percuſſus eſt, vel ob id quod manum arcæ Dei ne caderet ſubmiſiſſet, ſui officii fines excedēs. Itidem, Ozias functionem ſacerdotalem vſurpans, increpatusq; ab Azaria, & reliquis ſacerdotibus domini non deſiſteret, lepra in fronte perfuſus eſt, quos locos tanto libētius aſſerimus, quod videmus patres eoſdem aduerſus hæreticos (ordinem ex eccleſia auferre molientes) validiſſime torſiſſe. Ergo & in eccleſia eadem omnino ratione, pręter internū illud ſacerdotiū, aliud quoque externum eſſe neceſſe eſt, quod legitima ordinatione, ac cū ſigno quodā viſibili nō ſine ſpiritali gratia in eccleſia Dei cōferatur.
Sacerdotiū externum. Exod.14 Exod.28 Heb.5 Nume.16 2.Reg.6 2.Paral.26 Vide Cypr.

QVum itaque quęritur, quidnam ſit Ordo in eccleſia, et ſit ne Ordo ſacramentum. Reſpondendum eſt ex veterum ſententia, Ordinem eſſe gratiam quandam, et
Quid ſit ordo in eccleſia Augu.

*poteſtatem,quæ per traditionem viſibili quodam ſignaculo baptizatis infunditur,quum per manus impoſitionem ad munus aliquod in eccleſia publice gerendum rite ordinantur.*Deinde *dicendum eſt,*Ordinem *eſſe ſacramentum,habet enim ut cætera ſacramenta ſuum viſibile ſignũ, habet & verbum ſuum,atq; adeo promiſſionem miniſterio aſſiſtentis gratię* Dei,*quæ multis declarare nõ eſt opus, quod id factum ſit ſuperius, paucis tantum repetitis monſtrabimus,*Ordinem *non humanum commentum, ſed* Chriſti *inſtitutum,atq; ſacramentum eſſe, &* pro *ſacramento in eccleſia hactenus ſemper habitũ.* In *primis, quid manifeſtius eo quod* Iohãnis *vigeſimo legimus: vbi* Chriſtus *ipſe quũ reſurrexiſſet,Apoſtolos in orbem terrarum miſſurus, ſic al loquitur:Sicut(inquit)miſit me pater,& ego mitto vos.* Et *quum hæc dixiſſet,inſufflauit & dixit:* Accipite *ſpiritum ſanctum,quorum remiſeritis peccata remittũtur eis,& cætera.*Hic *vides* Chriſtum Apoſtolos *cerimonia quadam viſibili in opus ſuum ordinaſſe,& in eam rem gratiam ſpiritus,ſigno quodã viſibili cõtuliſſe, poteſtatem quoq; eiuſcemodi ordinatione collatam, apertiſſime confirmaſſe ac ſic ſtabiliſſe,vt quod ipſi eorumq; ſucceſſores ſuo nomine in eccleſia rite peragerent*, Deus *perinde ratum haberet ac ſi per ipſum* Chriſtũ *factũ eſſet,idq; nõ ipſorũ,ſed* Chriſti *merito,& virtute ſpiritus operibus eorũ aſſiſtente,* Matthæus *capite decimo,*Marcus *ſexto, &* Lucas *decimo*, *non ſine graui emphaſi narrant,quo pacto* Chriſtus *in montem aſcẽdens,vocarit ad ſe quos voluit ipſe, qui & venerũt ad eũ, feceritq; vt eſſent duodecim cum illo, & vt mitteret illos prędicare.*Præterea *quo pacto deſignauerit, & alios ſe-*

Ordo eſt ſacramentũ.

Iohan.20

Matth.x
Marci.6
Lucæ.10

ptuaginta duos,& miſerit illos binos ante faciẽ ſuã,ad hęc quã ptãtem eis dederit,nẽpe ímmundorũ ſpirituũ eiiciẽdorum,& curandorũ quorũlibet morborũ,dandi quoq; & retinẽdi pacẽ,grauiſſima pœna his cõminata qui eoſdẽ non reciperẽt,& ne ex merito ſuo eandẽ poteſtatẽ metirentur (nam, & inter eos Iudas Iſcariotes erat; qui & tradidit eum)ſubieciſſe legitur:Nõ vos eſtis qui loquimini,ſed ſpiritus patris ueſtri,qui loquitur in vobis. Et non multo poſt: Qui vos recipit,me recipit,& qui vos ſpernit, me ſpernit, miniſterii authoritatem à miniſtris in ſe transferens. Matth.10. Luc.10

EXtant deinde varia in ſcripturis teſtimonia ſupra in canonibus Cõcilii noſtri,aliiſq; i locis citata,quæ oſtẽdunt Ordinem in eccleſia de numero viſibiliũ ſacramentorum ſemper fuiſſe in quo peculiaris quædã gratia ordinatis cõferatur.Sic enim Apoſtolus ad Timothæum ait. Noli negligere gratiã quæ eſt in te,quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuũ presbyteri. Et iterũ:Admoneo te vt reſuſcites gratiã Dei,quæ in te eſt per impoſitionem manum mearum. Vide vero quo pacto Apoſtolus hãc ordinãdi poteſtatẽ plebi detrahat,qui eandẽ ſoli Epiſcopo pmittit,idq; nõ temere,ſed adhibita graui cura.Nemini(inquit)cito manus impoſueris.Et ad Titum.Huius rei gratia reliqui te Cretæ,vt ea quæ deſunt corrigas, & cõſtituas p ciuitates pſbyteros,ſicut & ego,diſpoſui tibi. Alibi quoq; repias,quomodo ab apoſtolis inſtituti ſint Epi ac Diaconi,nullibi vero a ſola plebe, id quod latius oſtẽdimus in expoſitione ſymboli in articulũ (Eccleſiã ſanctam catholicã.)Quin ſcriptura ordinationem non apoſtolis aut epiſcopis proprie, ſed magis ipſi ſpiritui ſancto tribuit.Nã

1. Timo.4

Apoſtolus detrahit plebi ordinãdi poteſtatẽ.

1. Timo.5
Tit.1
Actio.1
Actio.6

Ordinatio ſpũi ſancto tributur.
Actio.20

Actio.20 *Actorum.xx.in hunc modum legis: Attendite uobis et uniuerſo gregi in quo uos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Nec ſine cauſa* Acto.13 *Act.xiii.ſcriptũ legimus: Dixit ſpiritus ſanctus, Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos, tunc ieiunantes, & imponentes illis manus dimiſerunt illos. Et quid apertius Apoſtoli verbis* Ephe.4 *Ephe.iiii: Et ipſe (inquit) dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam prophetas, alios vero Euãgeliſtas, alios autem paſtores ad conſumationem ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti. Deniq; quid attinet plures locos pro hoc ſacramento adferre? quum epiſtolæ apoſtolicæ non ſolum eius, ſed & diſcretorum in eccleſia ordinum, nempe Epiſcoporum, & Diaconorum aperte meminerint, ac ſingulis etiã ſua munia ſigillatim præſcripſerint.*

Epiſtolæ Apoſtolicæ meminerũt eporum & diaconorũ.

Vniuerſalis eccleſiæ cõſenſus de ſacraměto ordinis.

HAec ſi cuiquam nondum ſuffecerint, huic ſaltem vniuerſalem eccleſiæ conſenſum merito ſufficere poſſe arbitrabimur. Nam in primis ſacer ille Dionyſius Ordinem exertiſſime pronuntiat ſacramentum eſſe, huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Auguſtinus, et cæteri veteres quotquot ſunt ſubſcribunt quorum dicta retulimus in articulũ ſymboli, qui de eccleſia ſancta catholica eſt. Vnus alter adhuc locus ex patribus, maioris perſpicuitatis gratia adferendus eſt. Auguſtinus lib.ii.contra epiſtolam ad Parmenianũ, quum de baptiſmo, & ordine diſſerit, in hũc modum ſcribit: Vtrunq; (inquit) ſacramentum eſt, & quadam conſecratione vtrunq; homini datur, Illud quum baptizatur, & illud quum ordinatur, ideo nõ licet in eccleſia catholica vtrunq; iterari. Nam ſi quando ex hæreticorũ parte venientes

Aug.li.2.cõtra epi.Parmeni.

Propter characterẽ qui imprimitur non iterantur baptiſmi ac ordinis ſacramẽta.

te veniẽtes etiam præpoſiti pro bono pacis, correcto ſchiſmatis errore ſuſcepti ſunt, etſi viſum eſt opus eſſe vt eadem officia gererent quę gerebant, non ſunt rurſus ordinandi ſed ſicut baptiſmus in eis, ita manſit ordinatio integra, quia in præciſione fuerat vitium, non in ſacramento, quæ vbicunq; ſunt, ipſa ſunt. Et paulo poſt: Neutro *ſacramento facienda eſt iniuria. Et addit de ſacramẽto ordinis, Sicut non recte habet qui ab unitate recedit, ſed tamen habet, ſic etiam non recte dat qui ab unitate recedit, & tamen dat. Et rurſus ad utrunq; reuerſus, adiecit.* Non ergo *ideo non ſunt ſacramenta Chriſti, & eccleſiæ, quia eis illicite utuntur non modo hæretici, ſed etiam omnes impii, ſed illi corrigendi ſunt, & puniendi, illa autem ſunt agnoſcenda, & ueneranda. In eandem ſententiã* Gregorius *ait.* Quod *dicitis (inquit) vt qui ordinatus eſt, iterũ ordinetur, ualde ridiculum eſt, ut enim baptizatus ſemel, iterum baptizari non debet, ita qui conſecratus eſt ſemel, in eodem ordine non ualet iterum conſecrari.*

Ibidem.

Abuſ[illegible] ſacramẽtorũ ſanctitati nihil detrahit

Gregorius.

O*Rdinum autẽ eccleſiaſticorũ, alii ſunt maiores, alii minores qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Auguſtinus interfuit) ſimul cum ritibus quibus conferebantur ex ordine recenſentur, de quibus ut ueteris eccleſiæ mos innoteſcat, paucis dicendum erit. Olim itaq; appellatione maiorum ordinum Presbyterium, &* Diaconatus *tantũ ueniebant, quos & ſcriptura tradit per impoſitionẽ manuum per Apoſtolos, in eccleſia fuiſſe collatos. Poſt hypodiaconorum, hoc eſt ſubdiaconorũ ordo inter maiores etiam relatus eſt, ob id potiſſimũ, quod ſubdiaconis perinde atq; presbyteris ac diaconibus propter ſacrorum con-*

Ordinũ alii maiores alii minores.
Concilium Aphri.4
Vrbanus. 1 c. nullus. 60 diſt.
Acto. 1. 6
1. Timot. 3
Tit. 1
Inno. 3. c. a multis. de ætat. & qualit. ordi.

trectationem matrimonii vſum interdicere placuerit. At Ianitorum officiũ. 1 qui minores ordines in eccleſia gerebant, alii erant Ianitores ſeu Hoſtiarii, alii Lectores, alii Exorciſtæ, alii Acolythi. Ianitores dicebantur, quibus cuſtodia templi cõmiſſa erat, in hoc potiſſimum, vt aſtantes clauſis tẽpli foribus, quoſlibet indignos a liminibus ſanctæ Dei eccleſiæ reiicerent, ac dignos tantũ, & inculpatos ad ſacrorũ conſpectũ reciperent ac admitterent, idq; non ſine magno iudicio ac diſcretione inter infideles, hæreticos, excõmunicatos catechumenos, energumenos ac pœnitentes varii generis accurate haben- Anciranum & Nice. cõcil. da, quod Anciranũ, & Nicænum Concilia planè indicant, & nos ſuperius oſtẽdimus. Deinde Hoſtiarius cuſtodiã ha- Cõci. Aphr. 2 bebat rerum ad vſum eccleſiæ pertinentiũ, hic quum ordi- 4. c. 9 Ritus ordinandi Hoſtiarium. nabatur, poſtquã ab Archidiacono inſtructus fuerat, qualiter in domo Dei debeat conuerſari, ad ſuggeſtionem Archidiaconi, tradebat ei Epiſcopus claues eccleſiæ de altario, dicens: Sic age quaſi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his clauibus recluduntur. Et vt ordo iſte in- c. a ſubdia. co. 93. diſt. ter cæteros eſſet minimus, tamen olim Hoſtiario Abbas obedientiã debebat, ſed tunc alii erant monachi, alii clerici.

Lectorum officium. Lectores erant qui quotidie lectiones ex prophetis ac aliis biblicis ſcripturis veteris teſtamenti ad populũ in eccleſia publicæ recitabant, quẽadmodũ etiamnum in precibus horariis, præſertim Matutinis, eiuſcemodi lectiones, non vt olim ad omnẽ populũ inſtituendũ, ſed tantũ ad præſentem clerum, idque tamen, non ea mentis attentione qua olim in Veteris eccleſiæ mos. veteri eccleſia recitantur, Nam tum populus recitatione Amb. in epiſto. ad Eph. ca. 4 verbi Dei per Lectores ſaginabatur. Nũc lectores quod recitãt, vix ipſi intelligunt. Lector quũ ordinabatur, faciebat

de illo uerbum Epiſcopus ad plebē, indicans eius fidē atq; ingeniū. Poſt hæc ſpectāte plebe, tradebat ei codicem de quo lecturus erat, dicens ad eū: Accipe & eſto lector uerbi Dei, habiturus, ſi fideliter, & utiliter impleueris officiū, partē cū eis qui uerbū domini miniſtrauerint. Exorciſtarū *(qui latine adiurātes ſiue increpātes dicuntur) officium ſeu munus erat, ſup* Energumenos, *ſiue baptizatos, ſiue catechumenos, hoc eſt, ſup omnes inquietos qui a ſpiritibus immūdis vexabātur, aut dæmoniacis illuſionibus uel terriculamētis agitabātur (ueluti tēpeſtate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratū ſpiritū immundū eiicere, uel cōpeſcere, quod munus etiā ſynagoga nouit, quemadmodū locus Actorū. xiiii. oſtendit. Atq; utinā id muneris in eccleſia huc uſq; diligenter retentū ac recte adminiſtratū fuiſſet, quod tum (nō dubiū) minus haberemus diabolicarū illarū ſuperſtitionū, impoſturarum, technarū, magicarū artium, & incantationum, quibus increduli quidam miſere ludificātur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quę ad quæuis ſomnia diabolicis ſuggeſtionibus damnabiliter aſſentiuntur, totæ in ſuam, & proximi pernitiem intentę, Interim ſuperſtitione earū diabolo locum præbente, ut in filios diffidentiæ operari poſſit. Quum ordinabatur* Exorciſta, *accipiebat de manu* Epiſcopi *libellum, in quo ſcripti erant exorciſmi, dicente ei* Epiſcopo. *Accipe & commenda memorię, & habeto poteſtatem imponendi manus ſuper* Energumenū *ſiue baptizatum, ſiue catechumęnum.*

Acolythi dicti ſunt, qui in hoc erant uocati, ut conſtitutos in maioribus ordinibus proxime comitarentur, ipſiſq; miniſtrarent. Acolythus *enim gręce, latine aſſectator, co*

Ritus ordinandi lectorem. Cōci. Aphr. 4 c. 8

Exorciſtarū officiū. Energumeni qui.

Diony. Concil. Anci. cap. 17

Acto. 14

Pium votū. Mulierculæ illæ incantatrices ex diffidentia miſere ludificantur. Ephe. 2

Ritus ordinandi exorciſtam. Concil. Cartha. 4. c. 7

Acolythorū officiū.

mes ſeu miniſtrans dici poteſt. Vnde olim;& miniſtri gene rali vocabulo dicebantur, vt ſubindicat Cõcilium Laodicæ num cap. xxii. et. xxiiii. His poſtea mandatum eſt, vt cæreos (quum in eccleſia Euangelium legeretur, et ſacrificium lau dis celebraretur) presbyteris ac diaconibus miniſtrãtes an teferrent, id eſt in ſignum lætitię, vt vel ſic fidelium animi ce rimonia exteriori incitarentur ad contemplandam Euan gelii lucem, atque adeo ad erigẽdam mentem ad ipſum Chri ſtum (qui eſt lux vera illuminans omnem hominem venien tem in hunc mundum) debitasque laudes Deo per Chriſtum dicendas prouocarentur. Hi quum ordinabantur, ab Epiſco po docebantur, qualiter in officio ſuo agere deberẽt, Et ab Archidiacono accipiebant cæroferarium, cum cæreo, vt ſci rent ſe ad accendenda eccleſiæ luminaria mancipari. Acci piebant quoque vrceolum vacuum ad ſuggerendum vinum in Euchariſtiam ſanguinis Chriſti.

Laodicanũ conci. c. 22 & 24. Cærei quid ſignificẽt in eccleſia. Iohan. 1

Ritus ordinandi acoly thum. Cõci. Aphr. 4. cap. 6 Cæroferarius. Euchariſtia ſanguinis. Chriſti.

Præter hos erant & Pſalmiſtæ, id eſt, cantores, qui ta men inter ordines non computabantur, quod Epiſcopi ordi nationem non expectarent, ſed ſola iuſſione presbyteri ſuũ officium exequerentur, dicentibus ipſis presbyteris: Vide vt quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, o peribus comprobes.

Pſalmiſtæ. Conci. Aph. 4. cap. 10

SVnt qui hoſce minores ordines ſimul cum ſubdiacona tu (de quo ſtatim dicemus) veluti humanum atque etiã nouum commentum rideant, qui hoc ipſo ſe doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptiſſimis authori bus comprobari poſſit, primitiuam etiam eccleſiam eoſdem ordines reuerenter agnouiſſe, ac longe ſanctius quã in præ ſentiarum coluiſſe. In primis ſiquidem ex uetuſtiſſima tra

Refelluntur aduerſarii.

Primitiua eccleſia agnouit ordines minores

ditione accepimus,quod & argumenta illa nequaquam noua apoſtolicis epiſtolis præfixa teſtantur, Paulum Apoſtolum ſcripſiſſe vtranq; ad Theſſalonicenſes ab Athenis per Tichicum Diaconem,& Oneſymum Acolytum,ut uel hinc conſtet & Pauli tempore Acolythos eccleſiæ fuiſſe in eccleſiæ miniſteriũ aſcitos,Itidem Canones apoſtolici,quos Clemens Petri ſucceſſor recollectos nobis reliquit,quos & Iuſtinianus Imperator in Conſtitutionibus ſuis nouellis expreſſis verbis toties apoſtolis tribuit, quos item ultra longæuam,& conſtantem in eccleſia opinionem, ſancta etiam ſexta ſynodus(quũ in cõtrouerſiam denuo uocarētur)grauiſſima ſentētia agnouit.Hi inq̃ apoſtolici Canones,et Subdiaconi,& Lectoris,et Cãtoris expreſſim meminerũt, Dionyſius Areopagita vetuſtiſſimus citra cõtrouerſiã ſcriptor, & Hoſtiarii,et Lectoris ac alioꝝ clericoꝝ mentionē facit.

Canones apoſtolorum recollecti p Clemētē Iuſtinianus in auctentici s. VI.synodus agnouit canones apoſto.cap.25.40.41.Diony.de eccle. hie cap.3

Deinde(inquit)miniſtrorum officio,ſanctarum ſcripturaꝝ lectio ſuo ordine recitatur.Et paucis interiectis ſubiungit.Porrò miniſtrorum alii quidem pro clauſis templi foribus aſtãt,alii proprii aliquid muneris agunt.quod vero quidam de authore libri ſubdubitant;negantes Dionyſiũ Areopagitam,quem a Paulo cõuerſum legimus eum librum conſcripſiſſe,idq; potiſſimum ea coniectura ducti,quod putent illis temporibus tantum vſum cerimoniarum non fuiſſe,ii ſanè hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad diſtinctiſſimam rerum,et miniſtrorum eccleſię ordinationem, & piarum cerimoniarum obſeruationem attinet,nemo vetuſtatis ſtudioſus,vt putamus,negabit,has in ueteri eccleſia longe diligentius quam in noſtra fuiſſe cuſtoditas,atq; adeo numero cerimoniarum nõ adeo multum acceſſiſſe,licet pie

Hoſtiarii. De authore libri eccle. hierar.

In veteri eccleſia ordo pulcherrim⁹ & pientiſſimæ cerimoniæ.

1.Corin. 1 *tati deceſſerit plurimum, ſiquidem & Paulus Apoſtolus vbiq; teſtatur ſe hoc ſummo ſerio curaſſe, ut omnia honeſte, & ſecundum ordinem in eccleſia fierent, ac quoſdã ab ordine in eccleſia recte cuſtodito plurimum laudat, ac cõmendat. Rurſus iubet*

2.Theſſ.3 *Theſſalonicenſibus, ut ſubtrahant ſeſe ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem quam acceperunt ab ipſo. quid multis opus? Nonne*

1.Cor.9.& c.ſequen. *prior illa ad Corinthios epiſtola magna ex parte occupata eſt in piis cerimoniis ac ſanctis eccleſię moribus, etiam minutulis (quale eſt quod mulier vetatur orare nudo capite) conſtituendis ac formãdis, ſic ut omnes ab eccleſia reiiciat qui contentioſe, eccleſiæ moribus obluctari uelint.*

Titum.1 1.Timo.3 *quid quod alibi tam ſollicitus eſt Paulus de cõſtituẽdis epiſcopis ac diaconis, deligẽdisq; viduis eccleſię miniſtraturis.*

Quò factum ſit ꝙ Ordines minores ſenſim in cõtemptũ venerint. *VErum quod cerimoniæ atq; etiam Ordinis iſti minores quos recenſuimus paulatim in contemptum venerint, id cuiquam mirum uideri, nec debet nec poteſt, modo veteris eccleſię faciem ad noſtram cõferat, uidebit enim penè omnia, ipſo rerum abuſu ſenſim irrepẽte vitiata eſſe. Olim quũ Epiſcopus cum ſuis presbyteris Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, Exorciſtis, Lectoribus, ac Hoſtiariis*

Veteris eccleſiæ mos *ſinguli ſuis officiis intenti incumberent, quum laici ad Dominicum (ſic enim cathedralis eccleſia nuncupabatur non*

Vide annotatiões beati Rhenani in Euſebiũ eccle. hiſt. 1.9.c.9 *confabulandi ſeu de rebus friuolis congerendi, ſe magis lectionum, contionis, & ſacri audiendi participandiq; corporis, & ſanguinis dominici, ac precum gratia cateruatim cõfluerent, quum epiſcopus ſyncere tractaret ac diſpenſaret verbum Dei. Populus religioſa attentione ac reuerentia auſcultaret, nõ ut verbum hominis, ſed ut verbum Dei. Cũ ſa-*

cerdos reuerentiſſime tractaret myſteria,& populus totus ad ea,quæ agebantur intentus,hæc omnia religioſe veneraretur.Cũ Catechumeni,Energumeni,Pœnitentes,et cętera plebs ſancta,in ſuas quiq; claſſes diſtributi clericorum monitis parerẽt.Rurſus cum Clerici in ſuo quiſq; officio,quę ſinguli ſingula gerebant,non ceſſarent,ſed pulcherrimo ordine quiſq; quod agendum receperant mutuo ſubſeruientes, exequerentur.Nonne tum eccleſia plurimum habebat,non ſolum alacritatis,ſed etiam maieſtatis?Nõne vim magnam habuiſſe exiſtimandus eſt legitimus ille,& pius conuentus? qui prophanos in admirationem ſui rapiebat, ſicut Paulus teſtatur idiotam aut incredulum ingreſſum eccleſiam ſanctorum,procidere in faciem ſuam,& adorare Deum, profitentem quod vere Deus ſit in medio eorum.At poſtea cum eccleſiæ cathedrales primum in monachorum,deinde in canonicorum collegia cõmutatæ,& minores Parochiæ propè Dominicum exædificatæ,& in ſingulis ſinguli Parochi minores cõſtituti ſunt.Cœperuntq; hi Parochi in ſuis quiq; Parochis eccleſiaſtica officia,quæ olim in dominico, diſtincti clericorum ordines gerebant indiſcriminatim obire ac peragere.Factum eſt vt vix vmbra veteris eccleſiæ in noſtris cathedralibus eccleſiis(quę nunc magis deambulationibus,ac prophanis colloquiis perinde ac fora publica a plebe fœdantur,ac nulla penè pietate inuiſuntur) remanſerit. Adde quod nemo ferè nunc ſuo officio ad veterem morem fungatur,nomina tantũ retinemus,munus nemo exequitur, ſed in pueros ſeu cõductitios paſſim relegatur.At olim quã non fuerit contemnendum etiam illud inter cætera minimum munus Hoſtiarioꝝ in veteri eccleſia,vel opima illa ſti

Dñica tẽpla appellata ſunt in quibus p p dñm coibãt,vnde Germani etiãnũ epiſtolia tẽpla dñi vocant.

1. Cor. 14

Ordo veteris eccleſiæ pene confuſus.

1. Pet. 2

Olim officiũ Hoſtiarii non fuit contemnendum.

Abuſus Ordinum minorum. *pendia, eccleſiarum cathedralium Cuſtodibus (qui & Theſaurarii vocantur in locum Ianitorum ſurrogatis) cōſtituta, ſatis indicant, quæ quum illi percipiant, de officio etiam Hoſtiariorum ad veteris eccleſiæ morem exequēdo cogitare merito debebunt. Lectorum officiū partim in pueros, partim canonicos promiſcue relegatum eſt, ſed qui neq; populo, neq; clero, quin nec ſibiipſis, ſaltē ad veterem illum*
1. Cor. 14 *eccleſiæ morē, hoc eſt, ad ædificationē, legūt. Nā quotuſquiſq; eſt qui quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit operibus cōprobet. Exorciſtarū officium penè totum obſoleuit, ut vix veſtigiū eius appareat. Acolyti mu*
Corrupti mores eccleſiæ miniſtrorum hæreticis cauſam ſubſanandi præbent. Pium uotū. *nus pueris (quos chorales vocamus) demādatur. Vides quā ſint omnia confuſa, ac in diuerſum mutata, color ſanè optimus in colorem peſſimum, vt mirum eſſe non debeat, ſi hæretici videntes vix quenquam ex deſtinatis eccleſiaſtico miniſterio ſuo officio fungi, officiis ſimul (quæ ſolis tantū vocabulis retinētur) cum perſonis illudant. Vtinam Deus optimus maximus repurgatis omnibus abuſibus ac ſublatis erroribus vniuerſis, eccleſiā ſuæ maieſtati quādoq; reſtituat, quod ubi factum erit, tum facile cuiuis perſuadebitur in veteri eccleſia non ſolum minores ordines, ſed & cerimonias*
Dionyſius Ignatius in epiſt. ad Antiochenſes. *quas Dionyſius ille recenſet extitiſſe. Conſentit autē Dionyſio beatus ille Ignatius martyr Iohānis apoſtoli diſcipulus, qui in epiſtola quā ex Philippis ad Anthiochenſes perſcripſit, minores ordines ſimul cū maioribus ad vnū fermè omnes nominatim recenſet. Saluto (inquit) ſanctum presbyterum veſtrum, Saluto ſanctos diaconos. Item, Saluto ſubdiaconos lectores, cantores, oſtiarios, laborātes, exorciſtas,*
Hoſtiarii. *atq; confeſſores. Saluto cuſtodes ſanctarum portarum, Dia*

conieſſas quæ ſunt in Chriſto. Saluto ſuſceptrices Chriſti uirgines, quas ego nutriui in domino Ieſu. Saluto pudiciſſimas virgines. Saluto plebē domini a minimo vſq; ad maximū, & omnes ſorores meas in domino. Itidem, Clemens Petri ſucceſſor, & proximi quiq; poſt eum Romani Pontifices, inter quos eſt Anacletus Subdiaconorum, & reliquorum miniſtrorum meminerunt. Deniq; vetuſtiſſima illa Concilia quæ totus penè recepit orbis Chriſtianus Ordines minores in eccleſia ſemper extitiſſe comprobant, veluti Laodiceñ. cap. xxiii. & ſequeñ. Calcedonēſe. iiii. capite. vi. & ſequeñ. Toletañ. i. capite. iiii. Toletañ. iiii. capite quadrageſimo, Braccharenſe. i. capite vigeſimo octauo, & ſequeñ. Clemens. Anacletus.

QVin & diuus Ambroſius poſt Cyprianum ac reliquos patres palàm teſtatur non tantum maiores, ſed & minores hoſce Ordines non omnino humanitus, ſed magis diuinitus, & ex Chriſti authoritate in eccleſia inſtitutos fuiſſe. Nam in cōmentariis, in epiſtolam ad Ephe ſios in eum locum, nempe. Et ipſe quoſdā quidem dedit Apoſtolos, quoſdā autē Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autē Paſtores, & doctores ad conſummationē ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti &c. Ambroſius ipſe non eſt veritus dicere, in Apoſtolorum loeū Epiſcopos ſucceſſiſſe, Prophetas uero explanatores, & interpretes eſſe ſcripturarum, qui ordo nunc poteſt eſſe presbyteri, Euangeliſtas uero diaconos, ſicut fuit Philippus, qui etſi nō ſint ſacerdotes, euāgeliƷare tamē poſsūt ſine cathedra, quemadmodū, & Stephanus, & Philip pus memoratus. Paſtores uero ſint, ac eſſe poſſint lectores, q lectionibus ſaginēt populū audientē, qa nō in pane tantū ui- Amb. in ep. ad Ephe. c. 4. Minores ordines ex chriſti authoritate in eccleſia cōſtituti. Acto. 6. & 8 Deut. 8

Matth. 4

Quid tribuatur in colſlatione minorum Ordinum

Olim ad pręſbyterũ gradum vocabãtur in minoribus ordinibus exſplorati.

uit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei, *Magiſtri autem ſint exorciſtæ, quia in eccleſia ipſi cõpeſcũt, et verberant inquietos.* *Hęc ille.* *Itaq; non dubium eſt, Ambroſium in ea etiã ſententia fuiſſe, vt qui in hos minores Ordines cooptarẽtur, eoſdemq; digne reciperẽt gratia quadam cõmuniri, vt eiſdem etiã recte, hoc eſt, in eccleſię ędificationem vti ac defungi poſſint, vtq; ea quę in eccleſia pro ratione cõcrediti muneris agerẽt, rata eſſent.* *Conſtat autem* Ordines *iſtos minores veluti gradus quoſdã fuiſſe, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, niſi aliud diuina reuelatione fuiſſet indicatum, nam & Paulus uetat* Neophytum Epiſcopatum *ſuſcipere.* Iam *qui in nullum hoꝝ ordinum eſſent aſciti* Laici *appellabantut, qui & cancellis olim ab altari dum ſacra myſteria celebrarẽtur, arcebãtur, quemadmodum ex* Cõcilio Mogũtino *relucet.* *Atq; hinc factum eſt, ut* Ambroſius Theodoſiũ *tametſi* Imperatorẽ *atq; etiã* Chriſtianũ, *& piũ viꝝ in choro inter ſacerdotes conſiſtere, & clericoꝝ ſedilia occupare uetuerit, cẽſens ordinum* Eccleſiaſticorum *rationem non cõtemnendam, ac decorum non minus in eccleſia quam in ſynagoga ſeruandum.*

1. Corint. 3

Ambro. Theodoſi° Imperator.

Officiũ ſubdiacono.

R*Eſtat ut de ſubdiaconatu ac cęteris maioribus* Ordi*nibus paulo latius dicamus.* Hypodiaconaꝝ *munus in eo ſitum fuiſſe vt diaconoꝝ officiis proxime ſubſeruiẽt, ac eoꝝ præceptis parerẽt, vel ipſum uocabulum indicat.* In*ter alia vero ipſoꝝ officii erat, oblationes, quę a fidelibus in templo inferebãtur ſuſcipere, ac* Leuitis *ſeu* Diaconis *altaribus ſuperponẽdas deferre, quę certe in ueteri* Eccleſia, *ſic fiebant, vt ad victum, cũ ſacerdoti, ac cæteris eccleſiæ miniſtris, tũ pauperibus ſufficerẽt, vt nemo eũ morẽ ridere poſ-*

In veteri eccleſia oblationes ad altare largiter fiebant.

*ſit,qui veteris eccleſiæ cõſuetudinē nouerit.*Nam *&* Pau- 1.Corin. 9 *lus teſtis eſt,eum qui altario ſeruit, debere etiã de altario* 2.Cor.8. 9 *viuere,vt interim ſileamus quæ* Apoſtolus *de collectis in ſanctos faciendis ad* Corinthios *diligentiſſime perſcripſit. Nec dubiũ fideles eccleſiæ primitiuæ,*Pauli *doctrina edoctos ac incitatos has oblationes liberaliter ac hilariter attulíſſe.Poſtea cũ* Sacerdotia *ſeu bñficia eccleſiaſtica in vſum* Omnino curãdũ ut Parochis ſuppetat vict⁹. *miniſtroꝝ erecta ac dotata ſunt,mos iſtę oblationes ad altare faciẽdi paulatim ĩminutus eſt tãdē penè totus obſoleuit.* Matth. 10 Interim *tñ neceſſitas ipſa coget,vt in* Parochiis *quæ nullos* Lucæ. 1 *habēt deſtinatos prouẽtus,aut ſtipẽdia,quibus alantur ec-* 1.Timo. 5 *cleſiarũ miniſtri, mos iſte aut renouetur,aut alia certe uia* Deut.25 *ipſis miniſtris prouideatur,ſaltē in eũ modũ quem in cano-* 1.Cor.9 *nibus prouincialis noſtri* Concilii *indicauimus,ac præſcripſimus,*Nam *omnino dignus eſt operarius mercede & lex uetat,ne obligemus os boui trituranti.*

Deinde Subdiaconis *incumbebat, ut tantũ de oblationibus,id eſt,cõſecrandis hoſtiis(quæ nunc oblata uocamus)* 2 Oblata. *ſuper altare ponerent,quãtæ ſufficere poſſint populo,olim enim populus frequentiſſime communicabat.*

Poſtea etiã ſubdiaconis quod prius ſolis diaconis incũ- 3 *bebat permiſſum eſt,nēpe* Epiſtolã *ad populũ pronũtiare, calicē,& patenã ad altare* Chriſti *deferre,ac* Leuitis *tradere.*Vrceolũ *quoq; & mappulas tenere.*Epiſcopo,Presbyteris,*&* Leuitis *aquã lauandis manibus ante altare præbere.*Corporales*(ut vocãt)& pallas,& ſubſtratoria lauare.*Siquidē *hæc atq; adeo omnis attrectatio rerum ſacrarũ* Veluti *calicis,corporalis,& ſimiliũ rerũ laicis uetita erat, quod et in* Canonibus Cõcilii *noſtri prouincialis cauimus.*

4 De cõ ſecra. diſt. 1. c. epſ

Deniq; hoc erat Subdiaconis cum Diaconibus cõmune, quod ſacris induti ueſtimẽtis, Epiſcopo ſacrificãti teſtes aſta rẽt, cuſtodientes eum a malis hominibus, & conſenſum præ bentes ſacrificio, quemadmodum Anacletus meminit.

5 De ſubdiaconis qui ad geſta martyrũ conſcribẽda deputati erant.

Legimus quoq; Fabianum pontificem ſeptem Subdiaconos in hoc ordinaſſe, ut ſeptem notariis imminerẽt, & geſta Martyrũ ueraciter ex integro colligerent ac ipſi pontifici rimanda manifeſtarent. Idq; propterea ne aliqua in eis illuſio inueniretur, ex qua fidelibus ſcandalũ oriatur. Fuit quidem uir ille pie motus, ſed uotis ſuis non ſucceſſit euentus, quod in locũ uere geſtorum quædã legendæ ſanctorũ (ut uocant) ſuſpectiſſimæ fidei, non ſine offendiculo plurimorũ ſint ſuffectæ, quod & Gelaſius Pontifex quæritur, atq; utinam ſummus Põtifex adhuc uiris aliquot iuxta doctis ac piis hoc negotii delegaret ut notha a ueris, germana ab adulterinis diſcernerent, quod hoc ipſo hæreticis anſa eccleſiam ſubſannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines ut diximus computetur. Subdiaconi tamen cum ordinantur manuum Epiſcopalium impoſitionem non ſuſcipiunt, quod de Diaconibus, & presbyteris Apoſtolus præcepit.

Gelaſius in decreto de apocryphis ſcripturis.

1. Timot. 3 Tit. 1. Acto. 6

Diaconorũ officium. Eccleſiæ miniſtrorũ & pauperũ in veteri eccleſia ſumma cura habebatur. Acto. 2

Diaconi græce, latine miniſtri dicuntur, quod toti eccleſiæ ſeu cõgregationi miniſtrarent, potiſſimũ autẽ Epiſcopis, & Presbyteris. In primitiua eccleſia (uti paulo ante attigimus) ſumma ratio, eccleſiæ miniſtrorũ ac pauperũ habebatur, agebaturq; hoc præcipua cura, ne quis in eccleſia egeret, quin tanta erat mutua inter primos illos Chriſtianos charitas, ut omnia pariter communia haberent, poſſeſſiones, & ſubſtantias uenderent, & pretia eo-

rum quæ vendebant, afferrent, & ponerent ante pedes A-poſtolorum. qui tum ſingulis diuidebant, prout cuiq; opus erat, vtebanturq́; etiam in hoc miniſterio uiduarum, quæ ſe eccleſię conſecraſſent, dediſſentq́;. At cum poſtea creſcente numero diſcipulorum. Græci aduerſus Hebræos murmura-rēt, eo quod deſpicerentur in miniſterio quotidiano uiduæ eorũ, uiderentq́; Apoſtoli ſeſe huic muneri uacare nõ poſſe conuocata multitudine diſcipulorũ dixerunt. Non eſt *æquũ nos derelinquere uerbum* Dei, *& miniſtrare menſis.* Con*ſiderate ergo uiros ex uobis boni teſtimonii ſeptem, plenos ſpiritu ſancto, & fide quos conſtituamus ſuper hoc opus.* Nos *uero orationi, & miniſterio uerbi inſtantes erimus. Qui ſermo quũ placuiſſet toti multitudini elegerunt* Stepha*num uirum plenum fide, & ſpiritu ſancto, ac alios ſex, quos ſtatuerunt ante cõſpectum* Apoſtolo℞, *qui orantes impoſue runt eis manus.* Erat *ergo diaconis diſpenſatio theſauri* Ec*cleſiaſtici, & cura pauperum, & eccleſiæ miniſtrorum im-primis demandata.* Deinde *ut teſtatur* Clemens, Diaconi *veluti* Epiſcoporũ *oculi erant, oberrantes, & perluſtrantes cum uerecundia, actus totius eccleſiæ perſcrutantes diligẽ tius, ſi quem vidiſſent uicinũ fieri præcipitio, & proximum eſſe peccato, ut referrẽt hæc ad* Epiſcopũ, *ut commoneri ab eo poſſit is qui in præcipitium lapſurus eſt, uti reuocet pe-dẽ, & nõ corruat in peccatũ.* Negligentiores *quoq; & eos qui rarius ad audiendũ uerbũ* Dei, *nec ſolicite ad* Epiſcopi *tractatum accedebant, ipſi commonefaciebant ac hortabã-tur.* Præterea *(ut* Euariſtus *ait) cuſtodiebant* Epiſcopũ *præ dicantem, ne ab inſidiatoribus quoquo modo infeſtaretur, aut lęderetur a ſuis, aut uerba diuina detrahendo aut in-*

Act. 4. 6
1. Tim. 5.
Actio. 6
Actio. 6
Diaconi per manus impoſitionem ordinati.
Euariſtus.

ſidiando polluerentur vel deſpicerētur. Itē Diaconorū oſficiū eſt, epiſcopis, & ſacerdotibus aſſiſtere quū ſacra myſteria tractāt, & quū ſacramenta benedicunt ac adminiſtrāt. Prętereа, nomina cathecuminorū recitare, ordinādos epiſcopo offerre ac teſtimonium de eorū uita, & conuerſatione prębere, cōponere menſam domini, oblationes inferre, & diſponere in altari, præmonere aures habere ad dominū, Euangeliū, & epiſtolam ad populum pronuntiare (etſi nūc Epiſtola per ſubdiaconū recitetur) atq; adeo prędicare, & hortari, ſed ſine cathedra, pacem annuntiare, ſacramentū euchariſtiæ a ſacerdote conſecratū erogare ac diſpēſare populo, vt ſicut erat in ſacerdote miniſtratio, ita in miniſtro diſpenſatio ſacramēti. Ne uero putes hęc poſteriora Hiero. ad Ruſti. Narbo. epm. *Diaconi officia recēs inuentū eſſe, inuenies Hieronymū ad Ruſticū epiſcopū Narbonē. hęc omnia penè Diacono tribuere. Nec uti uanū commentū exiſtimandū eſt, quod de beato* Xiſtus. Laurentius. *Laurētio martyre beati Sixti diacono, legimus, Is ſiquidem vtrunq; miniſteriū in eccleſia geſſit. Nā & theſauros eccleſię pauperibus fideliſſime diſtribuit, & Sixto pōtifici, in his quæ ad Deum erant indiuiduus aſtitit miniſter, quē quū ad mortē traheretur, ſic acclamaſſe fertur. Quo progrederis ſine filio pater? quo ſacerdos ſancte ſine miniſtro properas? Tu nunq̄ ſine miniſtro ſacrificium offerre cōſueueras. Quid in me ergo diſplicuit paternitati tuæ? nunquid degenerē probaſti? experire certe utrum idoneum miniſtrū elegeris, cui commiſiſti dominici corporis, & ſanguinis diſpēſationē? Videntur autem eſſe diaconi in eccleſia ſuffecti,* Diaconi Leuites. Synagoge Leuit. 8 *Leuitis ſynagogę, quo fit ut & ipſi Leuitæ appellentur. Quod autem Leuiticę tribus a Patriarcha Leui originem*

ducentis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorũ ex- plicãt. Præcepit ſiquidẽ dominus Moyſi, ut poſt ordinatio- nẽ Aaron & filiorũ eius, tota tribus Leui ad diuini cultus miniſteria prorſus ordinaretur & cõſecraretur domino, et ſeruiret pro Iſrael corã Aarõ & filiis eius in tabernaculo, utq; geſtaret arcã & tabernaculũ & omnia uaſa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret ac in trãſportãdo taber naculo ipſi deponerẽt, rurſumq; componerent. Iubebantur autẽ a uigintiquinq; annis & ſupra ſeruire in tabernacu- lo. Vides ergo quomodo eccleſia in Diaconis repræſentet, quod Moyſes de tribu Leui ex diuino mãdato ſtatuit. quũ itaq; Diaconi munus in eccleſia nõ ſit uulgare, non erat te mere cuiquã cõmittendũ, ſed cum magna ac diligenti ex- ploratione, quod ab apoſtolis diligẽter obſeruatũ eſt. Proin deq; Paulus requirit Diaconos eſſe pudicos, non bilingues, nõ multo uino deditos, nõ turpe lucrũ ſectãtes, habẽtes my ſteriũ fidei in cõſcientia pura. Et hi (inquit) primũ proben- tur, & ſic miniſtrent nullũ crimen habẽtes. Poſtea Diaconi bus bene miniſtrãtibus pollicetur, quod gradũ bonũ ſibi ac quirent et multã fiduciã quę eſt in Chriſto Ieſu. Hæc fuſius uiſum eſt attingere, ut ſaltẽ intelligãt noſtri Diaconi, quod miniſterium in eccleſia ſuſceperint, cuius uix umbram re- præſentant, Nam quod potiſſimum ipſorum officii erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Dia- coni nullam penè gerant pauperum curam, quamuis ui- ciſſim laicos reperias hodie quàm paucos, qui ut in pri- mitiua eccleſia largi ſint in conferendis eleemoſynis in ec cleſię miniſtros ac pauperes diſtribuendis, quæ olim tam liberaliter in eccleſia in manus Diaconorũ deportaban-

Nume. 3

Nume. 4

Nume. 18

1. Timo. 3

Ibidem.

Vix umbrã ueteri eccleſiæ retinemus.

Veteris eccleſiæ pietas in pauperes.

tur, ut theſauri nomen acciperet, quem certe maximum ex-
Chryſoſt. in mat. ho. 70 *pendit Laurentius. Et Chryſoſtomus teſtis eſt, eccleſiã Con*
ſtantinopolitanam ſuo tempore aliquot millia pauperum
Gregorius. *aluiſſe. Gregorius item quotidie multa millia pauperum vir*
ginum, & viduarum ſuſtentauit, atq; vtinam tam pius ec-
cleſiæ mos in eccleſiam reuocetur, quod quomodo tentandũ
ſit in canonibus Cõcilii noſtri prouincialis oſtendimus. Dia
Concil. Car tha. 4. can. 4. Ex cõcil. Neoceſa. *conus quum ordinatur, ſolus Epiſcopus, qui eum benedicit,*
manus ſuper illius caput ponit, quia non ad ſacerdotiũ, ſed
ad miniſterium cõſecretur. Olim in ſingulis ciuitatibus tam
etſi paruis, ſeptem erant diaconi presbyteri autem ſecundũ
loci rationem plurimi interdum erant. quo factum eſt tem-
ca. legimus 93. diſt. *porum ſucceſſu, ut Diaconos paucitas honorabiles, presby-*
teros turba contemptibiles fecerit, adeo vt in quibuſdam ec
cleſiis Diaconi ſe presbyteris anteferre præſumerent, quo-
rum ſupercilium diuus Hieronymus ad Euãdrum grauiter
reprehendit. Eligebant præterea Diaconi ex ſe quem indu
ſtrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Ho-
die pauciſſimos reperias qui hunc ordinem a ſacerdotio ſe-
paratim gerant, præterquam in cathedralibus & collegia-
tis eccleſiis, vbi ex Canonicis quidam Diaconi Canonici ap
pellantur, qui hoc ſolo Diaconi ſunt, quod interdum lectio-
nem Euãgelii in Miſſa pronuntiãt, & in capitulis, quæ diſci
plinę vocant, quaſdam partes in delinquẽtes ſibi vẽdicant.

Hier. ad Euãdrum. cap. legimus 93. diſt. Presbyteri ſeniores. *PResbyteri, qui ſummum in eccleſia ordinem gerunt,*
latinę Seniores appellantur, quo nomine presbyter Pe
trus compresbyteros ſuos appellat. Seniores (inquit) qui in
uobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paſſionem, et
cætera. Seniores autem appellati ſunt, non tam ob æta-

tem

tem vel ſenectutẽ, ſed magis ob morũ grauitatẽ, & ſapientiæ doctrinã, quæ in ipſis quãmaxime debent elucere. Nã vt ſcriptum eſt: Senectus venerabilis eſt, nõ diuturna, nec annorũ numero cõputata. Cani enim ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita ímaculata. quod & Paulus in Timotheo epiſcopo ac pſbytero teſtatur. Nemo (inquit) adoleſcentiã tuam contemnat, ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, & caſtitate. Et poſt pauca, Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuũ presbyterii. Dicũtur etiam qui ex hoc ordine ſunt Sacerdotes, a ſanctificando ſeu a dando vel conficiendo ſacra, conſecrãt enim, & ſanctificant corpus Chriſti. Hunc ordinem ſurrogatum eſſe conſtat in locum minorum ſacerdotũ veteris legis. Quũ enim Moyſes Aaron in ſummũ pontificem conſtituiſſet, filios eius vnxit in minores ſacerdotes. Ad eundem modum Chriſtus primum duodecim elegit diſcipulos, quos & apoſtolos vocauit (quorum locum in eccleſia obtinent Epiſcopi) deinde alios ſeptuagintaduos diſcipulos deſignauit, quorum locum in eccleſia tenent presbyteri. Non eſt tamen putandũ Epiſcopos alium in eccleſia ordinem a presbyteris conſtituiſſe. Nam in primitiua eccleſia iidem erant Epiſcopi, & presbyteri, quod apoſtolorum Petri & Pauli epiſtolæ, diuus quoq; Hieronymus ac cæteri ferè omnes veteres eccleſiaſtici ſcriptores atteſtantur, & præſertim locus ille .i. Petri. v. ad hoc cõmoſtrandum euidens eſt, nam quũ dixiſſet Petrus, Presbyteros qui in vobis ſunt precor ego cõpresbyter & teſtis paſſionum Chriſti & futuræ quæ reuelanda eſt gloriæ particeps, ſubiecit: Paſcite ſeu regite

Sapiẽtiæ 4.

1. Timo. 3

Ibidem.

Sacerdotes vnde dicti.

Exodi. 29.

Mat th. 10 Apoſtoli. Luc. 10. 72. diſcipuli.

1. Pet. 5. Philip. 1. 1. Timo. 4 Tit. 1. Actio. 20

eum qui in uobis eſt gregem Chriſti, & inſpicite nõ ex ne ceſſitate, ſed voluntarie iuxta Deum, quod quidem græce ſignificantius dicitur, ἐπισκοποῦντες, id eſt ſuper attendentes, vnde & nomen Epiſcopi tractum eſt. quamobrem ſacerdotium ſummus ordo in eccleſia exiſtimatur, Interim tamen nemo ignorat hũc ordinem rurſum ordine quodam officiorum ac dignitatum diſtingui, Nam quidam ſunt Epiſcopi qui & Pontifices Antiſtites ſeu Præſules, quidam Archiepiſcopi ſeu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa eccleſiaſticæ dignitatis apicem tenẽs, cuius dignitas reſpondet ad ſummum pontificatum veteris legis, quę graduum presbyterii diſtinctio ad ſectas comprimendas facta eſt. Nam ut Hieronymus ait, quod poſtea vnus electus eſt ex ſacerdotibus qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne vnuſquiſque ad ſe trahẽs eccleſiã Chriſti rũperet.

Sacerdotiũ ſummus ordo in eccleſia, cuius ſunt multi gradus.

Epiſcopi cur ſic dicti. Antiſtites Præſules Pontifices

Epiſcopum diuus Hieronymus in loco iam citato, ſuper attendentem, & Ambroſius de dignitate ſacerdotali cap. vi. ſuperinſpectorem interpretãtur, qui & ſpeculator dici poteſt, Antiſtites & Pręſules dicti ſunt quod cęteris dignitate præminerẽt. Pontifices (ſi Sceuolæ credimus) dicebantur a poſſe & facere, quamuis Terentius Varro eos a ponte dictos arbitretur, quod ab iis Sublicius factus ſit primũ, nomẽ a gẽtilitate in Chriſtianiſmũ tranſlatum. Et ut Romani veteres, olim minores, & maiores põtifices, et inter hos vnum ſummum, qui omnes ſacris præerãt, habebant, ita & nos in Chriſtianiſmo eaſdem denominationes ſeruamus. Archiepiſcopi dicti ſunt tanquam primores Epĩ, qui et Metropolitani ſeu Metropolitæ appellati ſunt, a Metropoli. i. a matre ciuitate,

Archiepiſcopi Metropolitani

quaſi eius ciuitatis quæ totius prouinciæ veluti mater eſt epi. Patriarchę *dicti ſunt veluti primores ſeu ſũmi patres, hoꝝ ante* Conſtantinũ Imperatorẽ *numerabantur tres tan tum, nẽpe* Romanus, *Antiochænus, et* Alexãdrinus, *nã prin cipio ſub* Antiochęno *erat* Hieroſolymitanus, *poſt* Conſtan *tinũ additus eſt quartus* Cõſtantinopolitanus, *hoꝝ ſummus eſt* Romanus, *nõ* ꝙ *ordine ſacerdotii cęteros antecellat ſed magis plenitudine adminiſtrationis, regiminis ac poteſta tis. Hãc enim apud vnum eſſe oportet in eccleſia, ut eccle ſiæ vnitas mõſtretur ac cõſeruetur. Exerte dixit* Anacletus, *cæteros apoſtolos cũ* Petro *pari conſortio, honorẽ & pote ſtatẽ accepiſſe, ſed tñ ſacerdotii principatum* Petro *(cuius ſucceſſorẽ uetuſtiſſimi quiq; ſcriptores põtificem* Romanũ *eſſe cõſtantiſſime perhibent) tributum, vt ab vno poſt* Chri *ſtum ſacerdotalis ordo pẽdere videretur: quod beatus* Cy *prianus hiſce uerbis cõfirmat:* Loqtur *(inqt) dñs ad* Petrũ. Ego tibi dico, qa tu es Petrus, et ſuper iſtã petrã *ædificabo eccleſiã meã & portæ inferoꝝ non vincent eã.* Tibi dabo *claues regni cœloꝝ, & quę ligaueris ſuper terrã, erunt li gata, & in cœlis, & quæcunq; ſolueris ſuper terrã, erũt ſo luta & in cœlis. Et idem poſt reſurrectionem dicit :* Paſce *oues meas. Et quamuis apoſtolis omnibus poſt reſurrectio nem ſuam, parem poteſtatem tribuat & dicat:* Sicut me mi ſit viuens pater et ego mitto vos. Accipite *ſpiritũ ſanctum.* Si cui *remiſeritis peccata, remittentur illi, ſi cui tenueritis, tenebuntur, tamen ut vnitatem manifeſtaret, unitatis eiuſ dem originem ab vno incipientem ſua authoritate diſpo ſuit.* Hoc *erant vtiq; & cæteri apoſtoli quod fuit* Petrus, *pari cõſortio prædit i& honoris & poteſtatis, ſed exordiũ*

[Margin: Patriarchę. Tres patri chę olim. — Romanus põtifex quo cæteris pre ſiet Anacle tus c. in no uo teſtamẽ to. 9 1. diſt. — Cyprianus. Matth. 16 — Iohan. ulti. — Iohan. 20 — Vnitatis cõ ſtitutæ cã vnus aliis prelat' eſt.]

ab vnitate proficiſcitur vt eccleſia vna monſtretur. Et poſt *pauca: Quam vnitatem firmiter tenere, & vindicare debemus, maxime* Epiſcopi *qui in eccleſia præſidemus, vt epiſcopatum quoq; ipſum vnum atq; indiuiſum probemus,* Epiſco*patus vnus eſt, cuius a ſingulis in ſolidum pars tenetur.* Hęc *ille.* Et Hieronymus *ad* Euagrium *teſtatur,* Epiſcopi, *ſiue* Ro*mæ, ſiue* Eugubii, *ſiue* Conſtātinopoli, *ſiue* Regii, *ſiue* Ale*xandriæ, ſiue* Thebis, *breuiter, vbicunq; exiſtētes, eiuſdem eſſe meriti, eiuſdem etiam ſacerdotii. Sacerdotii ergo poteſtas res ſpiritalis eſt, & incorporalis quæ diuidi nō poteſt.* Hanc *ſinguli epiſcopi in ſuum quiſq; gregem in ſolidū poſſident, ſed pontifex* Romanus *(velut illius ſucceſſor, in cuius perſona Chriſtus hanc poteſtatem eccleſiæ tradidit) hanc in vniuerſum ſuper totum gregem Chriſtianum tenet, quā & exercere poterit ac debebit, vbi viderit rem poſtulare. In hoc enim conſtitutus eſt, vt fratrum ſuorū negligentiam ſuppleat, quod planè Chriſtus iudicare uoluit, cum Petrum alloquitur. Symon (inquiens) ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te ut nō deficiat fides tua, & tu aliquando cōuerſus, confirma fratres tuos. Quod ſi non ſatis intelligis qui fiat vt par ſit ſingulis Apoſtolis poteſtas, & tñ* Petrus *principatū gerat, Accipe ſimile. Paterfamilias pluribus ſeruis negotiandi prouinciā ex æquo partitur ac demādat, ne tamen negotiationis vnitas diſſipetur, vni ex eis poteſtatem facit, ut his non tātum in ſuam partem, ſed & in aliorū partes reſpiciat, & ſicubi aliquis ex conſeruis in officio ceſſauerit, eum vt ad functionem ſuam reuocet, ac proſpiciat, ne cōmunis negotiatio, iacturam patiatur. Quamobrem cæteri* Epiſcopi *rectę dicūtur*

[Margin notes: Vnus epiſcopatus. — Matth. 16 Iohan. ulti. — Luca. 22 — Simile. — Vide Bern. ad Euge. li. 2 — Epiſcopi uocati in]

vocati in partem ſollicitudinis. Summus vero pōtifex in plenitudinem poteſtatis, habent enim illi ſibi aſſignatos greges, ſinguli ſingulos, huic vniuerſi crediti ſunt. Cum enim Chriſtus tertio interrogaſſet Petrum, num ſe plus aliis diligeret, atq; ille reſpondiſſet. Tu ſcis domine, quia amo te, ſubiunxit, paſce oues meas, quod tam exerte a Chriſto ad nullum alium ex Apoſtolis ſigillatim dictum reperimus.

partem ſolli citudinis.

Iohan. ulti.

Dicimus autem cæteros Epiſcopos uocatos in parem poteſtatem ordinis, ſed non iuriſdictionis. Idq; non ſine ratione. Poteſtas enim ordinis collata eſt pariter omnibus apoſtolis: Poteſtas uero iuriſdictionis proprie collata eſt toti eccleſię. Idq; in perſonam Petri. Roman. ergo pontifex, quod ad clauem iuriſdictionis attinet, maiorem habet ligandi ac ſoluendi poteſtatem q̃ cæteri. Ipſi enim pro temporum & rerum neceſſitate in ædificationem eccleſiæ poteſtas eſt condendi leges ſeu canones, quibus cōtumaces ab externo eccleſiæ conſortio repellat, & viciſſim reſipiſcentes ſolus recipiat & reconciliet. Hæc tamen claues iuriſdictionis, clauem Ordinis quibuſlibet ſacerdotibus cōmiſſam (quæ conſcientiam ipſam aſtringit uel ſoluit) non remoratur, modo qui claue iuriſdictionis ligatus eſt, authoritatem Apoſtolicæ ſedis non contemnat, ſed potius ſe reſipiſcētem conteſtans, re ipſa probet ſe in eam anguſtiam deueniſſe, ut omnino ei poteſtas non ſit Apoſtolicam ſedem, priusq̃ abſoluatur abſq; corporis periculo ſecure ac tuto adeundi ac interpellandi. quamobrem poteſtatem abſoluendi, q̃tumlibet criminoſos in extremis conſtitutos (quod ad forum conſcientiæ attinet) apud quoſlibet ſacerdotes eſſe conſtat; Porrò, Papę nomen non eſt tam recens aut infrequens in eccle

Epi uocati in parē poteſtatē ordinis, ſed nō iurisdictionis.

Iohan. 20
Matth. 16
2. Cor. 10
Ephe. 4

Clauis ordinis in omnibus ſacerdotibus eadē.

Vide c. ſi qs ſuadēte diabolo. 17. q. 4. c. non dubium. ca. de his. c. quis

de ſenteñ ex cõrea.

Amb. Damaſo papæ.

Amb. Siritio.

ſia, vt quidã contendunt. Quin potius frequẽtiſſimum fuit ſanctis patribus. Hieronymus ſiquidem Damaſo Papæ ſcribit. Et Ambroſius Siritio Papæ libro. x. Epiſtola. lxxxi. licet non inficiemur hoc nominis olim non ſoli Romano pontifici tributum, cum & Auguſtino aſcriptum reperiatur.

Officiũ pr̃esbyterorũ, in quo ſitũ ſit.

Hieronymus ad Euagr. c. legimus. 93 diſt.

PResbyterorũ officiũ, in primis in prædicatione verbi, deĩn in conficiendo corpore & ſanguine dominico et cæteris ſacramentis adminiſtrandis (confirmationis tamen & Ordinis quæ ſolus Epiſcopus ob eccleſiæ vnitatem retinendã adminiſtrat exceptis.) Deniq; in orando Deum pro totius eccleſiæ & populi Chriſtiani proſperitate ſitum eſt. Hæc munera ſacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodũ ſolis exerceri, minoribus officiis interim in alios reiectis. Nam verbũ apoſtolici ſenatus eſt. (Acto. 6.) *Non eſt æquum nos derelinquere verbũ Dei, & miniſtrare menſis.* (Ibidem) *Et poſt pauca: Nos vero orationi, et miniſterio verbi inſtãtes erimus. Diximus autẽ de hac re latius in canonibus concilii noſtri titulo de officio ac vita clericorum generatim. Item titulo de Parochis ac eorũ vicariis. Quod autem ſit officium Epiſcopi Canon primus atq; adeo totus titulus de munere epiſcopali declarat. Quales etiam in epiſcopos ac ſacerdotes eligi ac conſtitui oporteat, Paulus ad Timotheũ ſcribens oſtendit. (Illic enim epiſcopi appellatione etiam presbyter cõtinetur.) Archiepiſcopi & Primates olim confirmabant epiſcopos. Sic enim legimus in Canonibus Concilii Nicæni cap. iiii. Poteſtas ſanè vel confirmatio pertinebit ad ſingulas prouincias ad Metropolitanum epiſcopum. Et vt ſummus Pontifex cæteris omnibus iuriſdictione præminet, ſic Archiepiſcopi epiſcopis. qua de re in rebus eccleſia-*

Officiũ ep̃i. 1. Timo. 3. Hieronymus ad Euagr.

Archiepõrũ offm̃ cõfirmare epos. Concil. Ni. cap. 4.

ſtiis recte ab epiſcopo ad archiepiſcopũ appellatur. Patriarchæ præter Romanum, curam gerebant totius eccleſiæ ſub ipſorum patriarcatu (vt ita dicamus) conſtitutæ. At Romanus ſollicitudinem gerit non Romanæ tantum, ſed & vniuerſæ eccleſiæ toto terrarum orbe in Chriſto congregatæ, vt dicere poſſit cum Apoſtolo. Miniſtri Chriſti ſunt & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana ſollicitudo omniũ eccleſiarũ quis infirmatur, & ego non infirmor: quis ſcandalizatur, & ego non vror: Itidem nec erubeſcit cum Apoſtolo gloriari de poteſtate ſua, quã dedit ei dominus in edificationẽ, non deſtructionem. Epiſcopus cum ordinatur duo epiſcopi ponunt ac tenent euangelicũ codicem ſuper caput, & ceruicem eius, & vno ſuper eũ fundẽte benedictionem, reliqui omnes epiſcopi qui adſunt, manibus ſuis caput eius tangunt. Presbyter vero cum ordinatur, epiſcopo eum benedicente, & manum ſuper caput eius tenente, etiã omnes presbyteri qui præſentes ſunt manus ſuas iuxta manus epi ſuper caput illius tenent. Hoc miniſteriorum ordine quẽ eccleſia, (diuina profecto diſpoſitione) recepit, nihil pulchrius, nihil ſpecioſius, nihil vtilius aut neceſſario magis. Eccleſię multæ ſunt diſtinctione locorum, et perſonarum, quemadmodũ Paulus ait: Sicut in omnibus eccleſiis doceo, ſed vnica eſt profeſſione fidei, & ſacramentorum cõmunione, huius vnitatis veluti quidam nexus eſt ordo, quo ſoluto neceſſe eſt vt amabilis illa eccleſiæ cõcordia diſpereat. Vt aũt contendant quidam, eccleſiã inuiſibilem eſſe quod de eccleſia prædeſtinato non negamus. Nihilo ſecius (vt opinamur) nobis concedent Eccleſiam etiã viſi-

Patriarcharũ officiũ.

2. Cor. 11

2. Cor. 10.

Ritus ordinãdi epiſcopum & presbyterum.

Miniſteriorum eccleſiaſticorũ ordine nihil pulchrius.

Vnitatis nexus Ordo

Eccleſia inuiſibilis.

Viſibilis.

bilem quæ bonis habet admixtos malos, uiſibili fidei pro-
1. Cor. 3 *feſſione, & ſacramentorum cōmunione ſociatos. In hac cer-*
te Ordinem eſſe oportebat, qui exordium ab unius authori-
tate recipiens in numeroſam miniſteriorū Dei multitudinē
pulcherrima ſerie diffunderetur, ac ueluti in plurimos ra-
mos per vniuerſum orbē extenderetur, intrinſecus incremē-
tum ſumens ab vno Chriſto, de qua re fuſius diximus in ar-
ticulū ſymboli, qui de ſancta eccleſia eſt, & qui volet, le-
Cyp. de ſingu. plato. cōtra Iouinia. *gat Cyprianum de ſimplicitate prælatorū cōtra Iouinianū,*
Propriū hereticorū vnitatem ſcindere. *vbi oſtendit hæreticorū eſſe propriū hanc vnitatem ſcinde-*
re vt fidem ſubuertāt, ac corrumpāt veritatem. Vnum ve-
Quid adeo poſtulandū. *ro nobis ꝑpetuis uotis poſtulādū a Deo eſt. Nempe vt Deus*
Ordinē diuinitus inſtitutum cōſeruet; vt omnibus mentem
ſuo cuiq; officio ac munere dignā tribuat, vt vnuſquiſq; ſit
quod eſſe debet, vt qſq; nō quod ſuum eſt quærat, ſed quæ
Ieſu Chriſti, vt nemo alterius poteſtatem ac iuriſdictionē
Phil. 2 *perturbet, vt pōtifices Chriſti vicarii ſint, gregis dominici*
curā ſynceriter ac amāter agentes, vt Epiſcopi oculati ſpe-
culatores ſint, & ſuperintendentes ac proſpiciētes, ne quis
Pſal. 1 *officio ſuo deſit: vt Sacerdotes noctes ac dies meditentur in*
Matth. 5 *lege domini, quo poſſint eſſe ſal populi. Vt cæteri clerico-*
Rom. 14 *rum Ordines ſua munia rite obeant & peragant. Et vt ex*
Ordine eccleſiaſtico in ciuilem labamur, vt Principes ſint
principes diuinæ iuſtitiæ miniſtri tanq̄ deo reddituri ratio-
nem, vt magiſtratus bona fide rempublicā adminiſtrent, vt
Quid in canone oret eccleſia. *qui Laici ſunt, ſint quod dicuntur, non præeant, ſed reuerē-*
ter obtemperent ſacerdotibus fideliter pareant principiū
legibus, vtq; in ſuo quiſq; officio atq; opificio probet ſuam
conſcientiā, ſummo illi cordium ſcrutatori. Nam ſic tan-

dem reintegrabitur & coaleſcet eccleſiæ pax & trãquilli taſ. Atq; id ipſum eſt quod eccleſia in ſacerrimo Miſſæ canone in primis precatur, nempe vt deus ſanctam eccleſiã catholicam pacificare, cuſtodire, adiuuare & regere dignetur, una cum famulo ſuo, Papa, & Antiſtite eius loci vbi ſacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atq; catholicæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipſum ſacramentum Ordinis reuertendum eſt.

VErbum huius ſacramenti quo Epiſcopus in ordinandis presbyteris vtitur, admodum illuſtre eſt in ſcripturis. Nam in primis Iohan. xx. legimus Ieſum in apoſtolos inſufflaſſe, ac dixiſſe: Accipite ſpiritum ſanctum, quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis & quorum retinueritis, retenta ſunt. Item, Matt. xxviii. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui vobis, & ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi. Itidem Mar. xvi. Euntes in mundum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ: qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Item Lucæ. xxii. & i. Corint. xi. Hoc facite in mei commemorationem. quæ loca oſtendunt, Apoſtolos & eorum ſucceſſores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, vt eorum munus ac functio efficax ſit. Accipit Sacerdos poteſtatem prædicandi euangelii. Accipit poteſtatem baptizandi, remittendi peccata, corpus dominicum conſecrãdi cõficiendiq;, ac cætera ſacramẽta adminiſtrãdi, nõ ſuapte virtute, ſed diuina. Manum tantũ & linguã præbet ſacerdos, ſed pater & filius & ſpiritus ſanctus omnia facit, de qua authoritate vt nos

Verbum ſacramenti Ordinis
Iohan. 20.
Matth. 28
Marci. 16
Lucæ. 22
1. Cor. xi.
Chry. in Iohan. ho. 88
Iohan. 20

Chriſtus certos faceret, apud Iohannem.xx. ſic ait: Sicut miſit me pater & ego mitto vos, quibus verbis Apoſtolorũ & illorum ſucceſſorum, animas erigit, & ſuam proponit authoritatem, quibus erat ſuum miniſterium relicturus.

Elementum ſacramenti ordinis.

Elementum huius ſacramenti, quod ad Ordines maiores attinet. (quos dubium nõ eſt eccleſiã ex Chriſti inſtitutione recepiſſe) impoſitio manuum eſt, quemadmodum plurima loca in actis Apoſtolicis, & apud Paulum oſtendunt, quos citauimus in canonibus Cõcilii prouincialis, ſub titulo de impoſitione manuum. Cuius myſterium diuus Ambroſius libro de dignitate ſacerdotali capite quinto, in hũc modum explicat. Homo (inquit) imponit manus, deus largitur gratiam ſacerdos imponit ſupplicem dexterã, & deus benedicit potenti dextera. Epiſcopus initiat ordinẽ et deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impoſitionis verba ſunt myſtica, q̃bus cõfirmatur ad opus electus, accipiens poteſtatem, teſte cõſciẽtia ſua, ut audeat vice domini ſacrificiũ deo offerre. Eſt itaq; manus impoſitio congruũ ſignum quo ordinati conſciẽtia certa efficitur de dono dei ſibi ad ædificationem eccleſiæ collato. Præterea, vnctio quæ adhibetur ſacerdotio initiandis, elementum eſt ordinis, quæ ab vnctione legis originem habet, nõ recens cõmentum, ſed in omni eccleſia tam græca quam latina a tempore Apoſtolorum celebrata, quod ex antiquiſſimis receptiſſimis quibuſq; ſcriptoribus facile cõprobari poterit, quorum vnum aut alterũ poſtea afferemus. Cæterum in collatione minorum ordinũ, quos eccleſia diuinitus inſpirata, inſtituit (vt nullus de clero qui ordinatus non eſſet, auderet præſumere officiũ quod ſciret non ſibi creditum) certa quædam inſtrumẽta tradũ-

Impoſitio manuum.

Amb. de dignit. ſac. c. 5

Vnctio.

In collatio. minorũ ordinum, q̃d ſit loco elementi.

tur, quibus quod cuiuſque ordinis munus ſit exprimitur, quæ vice elementi ſunt, atque inter tradendū epiſcopus ordinando ſuggerit, cur hæc inſtrumenta porrigat, commonens vt ſuo quiſque officio recte fungatur, ſimul Deum orans vt ordinatis, cuique ad ſuā functionem exequendā efficax adeſſe dignetur, quemadmodū ſuperius ex cōcilio Carthaginenſi per ſingulos Ordines oſtendimus. An autem hoſce minores Ordines proprie ſacramentum dixeris non diffinimus, certe presbyterium, & diaconatus ſola habent apertū ſcripturæ teſtimonium, quis & cæteri ordines diuina nō humana authoritate ſint inſtituti, vt quis officium bona conſcientia in eccleſia gerere audeat ſibi commiſſum, quod alioqui ſibi haud creditum periculoſe gerendum præſumeret.

Ritus huius ſacramenti.

RItus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut exponere non eſt neceſſarium. Nam quicunque ordinatur ſatis intelligit quid ſibi ritus illi uelint, modo tamen in grammaticæ rudimentis ſit mediocriter verſatus. Nā Epiſcopus vt diximus ſingulis ſua munia præſcribit, ac deinde orat ſuper ordinatos, quæ orationes expoſitionis vice ſunt, plenę pietatis. Quod autem Clerici ex more Eccleſiaſtico tōdentur. Id in primis fit, vt clerici a laicis diſcernantur, deinde etiā tonſura ſuā ſignificationē habet, qua clericus ſui officii admonetur. Nam vertex raſus quid aliud ſignificat, quā clerici animū ab omnibus terrenis cupiditatibus lōge ſemotū, & his quę ad Deū ſunt perpetuo intentum eſſe oportere? nec ineptiunt qui raſuram ſignum eſſe dicunt regalis ſacerdotii quod noui teſtamenti miniſtri gerunt in eccleſia. Sed viderint miniſtri, vt ſigno, non tantum doctrina eorum, ſed & vita reſpondeat.

Cur clerici tondeantur

Vis huius ſacramenti.

VIrtus efficacia ſeu effectus huius ſacramenti, eſt donum ſeu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia, & rata ſunt quæcunque Ordinatus, ſecundũ Chriſti & eccleſiæ inſtitutionẽ in eccleſia gerit. De hac dixit Apoſtolus .i. Timoth. iiii. Noli negligere gratiã quæ in te eſt quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuũ presbyterii. Et iterum. ii. Timoth. i. Admoneo te vt reſuſcites gratiã Dei quæ in te eſt, per impoſitionẽ manuũ mearum.

1. Timo. 4

2. Timo. 1

Gratia ordinationis nõ tñ in bonis ſed et in malis.

Operatur aũt hoc gratia non tantũ in bonis, ſed & in malis ſacerdotibus. Nam etſi mali ſacerdotes ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint, ſpiritũ ſanctũ tamen habent qui miniſteriis (quæ per eos aguntur) aſſiſtit, quod ſuperius non ſemel oſtendimus, atque hæc ſemper fuit, & eſt catholicæ eccleſiæ tam græcę quã latinæ concors ſententia. Ambroſius in Epiſto. primã ad Corinth. ca. xii. Sicut (inquit) idolorũ imago in miniſtris eorũ eſt, ordinem ſuum habẽs per ſingulos gradus, totum tamen hominis eſt, ita, & in lege dominica gradus chariſmatũ ſunt in eccleſiæ officiis. Et ſubdit: In loco Ordinis eccleſiaſtici officii conſtitutus gratiam habet qualiſuis ſit, non vtique propriam ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciã. Itidem Theophilactus in illud Iohan. xi. Vnus aũt ex ipſis Caiphas nomine cum eſſet põtifex anni illius, &c. Hoc autẽ a ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gẽte &c. ſic ait: Cum aliis, põtificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac Venalitii facti fuerũt principes, nec vltra per omne tempus vnus, ſed dũtaxat in annũ vnũ ſacerdotio fungerẽtur, & quãuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia ſpiritus ſancti operãs in his qui vncti erant, hęc ille.

Amb. in ep. 1 Cor. c. 12.

Ibidem.

Theophilactus in Io. 11.

Caiphas põtifex prophetauit.

Verũ in bonis ſacerdotibus, hæc gratia nõ tantũ ratũ facit miniſteriũ ſed & ordinatũ iuuat, vt ordine concredito rite vtatur, eſtq; apud Deũ cauſa multi meriti cumulãdi, quod parabola Chriſti de fideli negotiatore ſatis declarat. Euge (inquit) ſerue bone, & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te cõſtituam, intra in gaudiũ domini tui. Et Petrus apoſtolus dixit: Paſcite qui in vobis eſt gregẽ Dei. Et poſt pauca: Et quũ apparuerit princeps paſtorũ, percipietis immarceſſibilem gloriȩ coronam. Et Paulus apoſtolus dixit de Diaconis: Qui enim bene miniſtrauerint, bonũ gradum ſibi acquirent. Et huius gratiȩ cauſa idem Apoſtolus pronuntiat, Presbyteros qui bene præſunt duplici honore dignos, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Quam vero inſignis ſit ſacerdotalis dignitas, paucis explicari non poteſt, q̃ qui volet cognoſcere, prȩter alios Ambroſium & Chryſoſtomum legat, qui lecti, facient vt nõ facile quis extenuantibus eam dignitatem, aurem poſthac præbeat.

In bonis ſacerdotibus gratia et ratũ facit miniſteriũ & ordinato vtilis eſt.

1. Timo. 3

Presbyteri qui bene præſunt duplici honore digni.

Sacerdotalis dignitas

Ambro. Chryſo.

QVo aũt affectu & quo pacto ad capiẽdos ordines accedendũ ſit, in titulo de impoſitione manuũ ſatis ſuperq; oſtẽdimus. Breuiter, qui ſacerdotio initiãdus eſt, nõ alio affectu accedere debet, q̃ ad ſubmittẽdos humeros non dignitati externæ ſed magis publico muneri, vice Chriſti in eccleſia gerẽdo, in quã ſentẽtiã dixit Apoſtolus: Qui Epiſcopatũ deſiderat: bonum opus deſiderat. Cogitare ſecũ debet: vt imitator Chriſti ſit, cuius legatiõe fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cũ ordinatur ab Epo q̃ ſe ab ipſo Chriſto ad ipſius & eccleſiæ munia exequẽda mitti ac deſtinari, Idq; cum multa & inſigni poteſtate ac virtute, nimirũ diuina, & ea qua Chriſtus miſſus eſt, quẽadmodum

Quo affectu ordines ſuſcipiẽdi.

Iohan. 20. Matth. 10. Lucę. 10.

Qui per[illegible] ſacris ordinibus admoueantur.

Matth.7 Ioan.10 ipſe dixit: Sicut miſit me pater, ita mitto uos. Et alibi: qui nos audit me audit qui vos ſpernit me ſpernit, qui alio affectu ſacros ordines ambiunt, nempe uel ut cæteros honore præerant, vel vt de eccleſiæ theſauro laute uiuant, ac uentri indulgeant, hos ſcriptura non mitti ſed ſuo nomine ueni re dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrãt per oſtium ſed aliunde aſcẽdunt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius ſubſequetur.

Miniſter huius ſacramenti Epiſcopus. Tit.1

MIniſter huius ſacramenti Epĩs eſt, idq; non tantũ vniuerſalis eccleſiæ ſententia ſed & ex ſentẽtia Pauli, is enim ad Titum epm̃ ſic habet, huius rei gratia reliqui te Cretæ ut ea quæ deſint corrigas & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Verum de hoc fuſius diximus toto titulo de officio Epiſcopali.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

De ratione vocabuli matrimõii. Aug.li. 19 contra Manichæos. Coniugium Amb.li. 1. de Abra.patriar.c.9. Gene.24.

MAtrimonium, coniugium, connubium, & nuptię pro eodem fermè vſurpantur. Matrimonium ſi diuo Auguſtino lib.xix.contra Manichæos, credimus, dictũ eſt quod fœmina ob id potiſſimum nubere debeat vt mater fiat. Coniugium (diuo Ambroſio teſte) a coniungendo deriuatum eſt, nam cum legitime mulier viro coniungitur, cõiugium eſt. Eodem Ambroſio authore: Nuptiæ dictæ ſunt, quod pudoris gratia puellę ſe obnuberent, quod Rebeccã Iſaac iam deſpõſatam feciſſe legimus, quæ maritũ deſignatum aperto capite nõ putabat videndũ, ſed cum is

forte fortuna ſeu potius dei conſilio in agro deambulans ei obuius factus fuiſſet, ſublato pallio ſeſe operuit. Hoc tamen *nuptiç a matrimonio ſeu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ ſint matrimonii celebritas, quæ coniugii teſtificatio nē declarat.* Quç *de ratione vocabuli dicta ſuffecerint.* De *inde ſciēdū eſt aliud eſſe matrimoniū, aliud matrimonii ſacramentum, quemadmodū aliud eſt pœnitentia, alud eſt pœnitentiæ ſacramentū, nā longe latius matrimonium quā matrimonii ſacramentum patet,* Quç *res vt perſpicua fiat, a prima inſtitutione nobis repetenda eſt.*

Nuptiæ quo differunt a matrimonio
Amb. in Lucā. li. 2. c. 2

MAtrimonium itaq; mūdo iam recēs cōdito a deo inſtitutū et benedictū eſſe cōſtat. Nā Gene. i. legimus Maſculū & fœminā creauit eos, bñdixitq; illis deus et ait: Creſcite & multiplicamini et replete terrā, deinde ſcriptura refert: Deū poſtea q̄ primū hominē creaſſet protinus ſubintuliſſe. Nō eſt bonū hominē eſſe ſolū faciamus ei adiutoriū ſimile ſibi. Et poſt pauca narrat ſcriptura deū imiſiſſe ſoporē in Adā, cūq; is obdormiſſet, tuliſſe vnā de coſtis eius, & repleſſe carnē pro ea, et ædificaſſe coſtā quā tulerat de Adā in mulierē, et adduxiſſe eam ad Adā. Adam vero cū intuitus eſſet mulierē, dixiſſe (nō dubiū prophetico ſpiritu) hoc nūc os ex oſſibus meis, & caro de carnē mea, hæc vocabitur virago: quoniā de uiro ſumpta eſt, quāobrē relinquet homo patrē, & matrē, et adhærebit vxori ſuç, et erūt duo in carne vna. Vnde conſtat matrimonii inſtitutionem omnium antiquiſſimam eſſe, & Deum authorem referre.

Matrimoniū initio omnibus a deo inſtitutum & benedictū.
Gene. 1
Gene. 2
Adā primus propheta.
Vide Au. l. de bo. cōiu.

ESt autem matrimonium ob diuerſas cauſſas a Deo inſtitutum. Principio vt eſſet prima humanç ſocietatis copula, quæ germanam atq; amicabilē quandam coniun=

Matrimoniū eſt inſtitutū potiſſimum ob quatuor cauſas.

*ſtionem, alterius quidem regentis, alterius autem obſequẽ
tis cōplecteretur. Secundo, vt eſſet arctiſſima quædā cōiun
ctio quæ ſoboli & amanter ſuſcipiendæ, & religioſæ edu
candę deſeruiret. Vtrunq; finem ſcriptura non tacuit, cum
inquit: Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi, Ac rurſus: Cre-
ſcite & multiplicamini & replete terrā. Tertius inſtitutio
nis finis, qui proprie ſtatum hominis poſt lapſum reſpicit
eſt, vt infirmitas incontinētiæ noſtrę, honeſtate nuptiarum
2 exciperetur. Nā cum cōſtet, niſi cecidiſſent primi parentes
Gene. 2 Gene. 1 homines futuros, atq; etiā liberos ſine carnis incentiuo, ac
3 Aug. ſup Gene. li. 8 nup. & concu. abſq; feruore libidinis atq; adeo nō tātum ſine peccato, ſed
etiā cū merito procreaturos fuiſſe, poſt peccatum vero le-
Cō:ra Fauſtū Manich. li. 19. c. 26 talis concupiſcentię lex, membris noſtris inhæſerit, ſine qua
Aug. de bono cōiu. c. 1 carnis cōmixtio nō fit, neceſſe erat vt inſtitutum quoddam
Dei haberemus, quod carnis commixtionē alioqui ob con-
Roma. 7 1. Cor. 7 cupiſcentiā reprehenſibilem, excuſaret: in quam ſententiā
Aug. ſuper Geneſim. dixit Apoſtolus. Propter fornicationem vitādā, vnuſquiſq;
4 propriā vxorem ſuā habeat. Auguſtinus duo priora offi-
Potiſſima cauſſa inſtitutionis matrimonii. cia, matrimonio ante hominis lapſum, tertium iam lapſo tri
buit. Quod (inquit) ſanis eſt ad officium, ægrotis eſt ad reme
dium. Prͤter hos fines nō poſtrema, ſed potiſſima cauſſa in
ſtitutionis matrimonii (ſi Dei propoſitum reſpiciamus) eſt,
vt eſſet cōgruū ſignū arctiſſime illius coniunctionis ventu-
Ephe. 1 Tit. 1 ri Chriſti, & eccleſiæ, quā quidem a principio, & ab æter
no anteq̄ quicq̄ fieret præordinauit Deus, atteſtāte Paulo:
Deum elegiſſe nos in Chriſto ante mundi cōſtitutionem, no
biſq; promiſiſſe ſpem vitæ æternæ in Chriſto ante tempora
ſecularia. Prꝍuidens nāq; Deus hominem diabolica frau-
de deceptum iri & lapſurum, ſimul & de homine perdito*

reſtituendo

reſtituendo,regenerandoq́; ſecũ ſtatuit ac diſpoſuit. Proinde *Chriſto(quem huius regenerationis parentem eſſe voluit)nuptias præordinauit,quas in Adæ(qui erat forma venturi)& Euæ ex Adæ indormiſcentis latere formatę mirabili copulatione,pulcherrime expreſſit,ac veluti deſponſatione inchoauit,eiuſdemq́; deſponſationis fidẽ promiſſione venturi ex muliere ſeminis,quod caput ſerpentis contereret confirmauit,quã & in omnibus piis qui ab exordio ſeculi vſq; ad Chriſtum fuerunt,renouauit,& per prophetas ſuos prædicari,& euulgari fecit.Vt cæteros prætereamus, quid apertius eo quod apud Oſee dominus eccleſiã appellans de ipſius deſpõſatione loquitur in hunc modũ:*Et ſponſabo te mihi in ſempiternum,& ſpõſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio,& in miſericordia,& in miſerationibus,& ſpõſabo te mihi in fide.*Salomon vir omnium ſapiẽtiſſimus Epithalamion etiam harum nuptiarum in Chriſto,& eccleſia futurarum cecinit in Canticis canticorum,& cum ſua ętate nondum appetiſſet tempus quo hæc deſponſatio nuptiarum celebritate conſummaretur, ſponſam(quę tum adhuc venturo ſponſo Chriſto parabatur)canticum ipſum a voce intimi deſiderii ordiẽtem introducit.Oſculetur me(inquit) oſculo oris ſui.*Denique Iohannes *Baptiſta paranymphus ille ſacerrimus tanti coniugii, cum appetiſſet tempus nuptiarum celebrandarum,& ſponſus iam prodiſſet in orbẽ, propter ſponſum(quem & digito oſtendit)gaudet, quia tempus impletum eſt. qui habet(inquit)ſponſam ſponſus eſt,amicus autem ſponſi qui ſtat & audit eum gaudio gaudet,propter vocem ſponſi, hoc ergo gaudium meum impletum eſt.Ab exordio itaq; mundi Chriſto deſponſata eſt*

Chriſtus parens regeneratorum. Rom.5

Gene.3

Oſee.3

Cãtica canticorũ Salomonis eſt cãticũ nuptiale.

Iohan.1 Iohan.3

Ab exordio mundi eccle

ſa Chriſto deſpõſata ě
Matth.22.
Luce.14
Pſal.44

uxor eccleſia. Miſſi ſunt ſerui prophetę qui uocarent inuitatos ad nuptias. Venit tandem ſpecioſus ille prę filiis hominum ſponſus Chriſtus, cui crucis thalamũ aſcendenti & obdormiſcẽti, pater ex latere, lancea militis aperto, deſponſatam illam exhibuit, atq; adeo uxorem formauit, ornauit ac copulauit eccleſiá, ipſi Chriſto, indiſſolubili uinculo, ueluti unã cum eo carnẽ perpetuo adhæſurã, atq; ita demum

Iohan.19

nuptię illę cõſumatæ ſunt, quod magnus ille Euãgeliſta nõ

Ibidem

tacuit, qui nõ ſine grandi myſterio, ſic ait: Poſtea ſciens Ieſus quia omnia conſummata ſunt, dixit, Sitio. Et paulopoſt quũ accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatũ eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritũ. Et poſt pauca: Ad Ieſum autem cũ ueniſſent ut uiderũt eũ iam mortuũ, non fregerunt eius crura, ſed unus militũ lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Quod ne fortuito aut naturaliter factũ eſſe crederes, ſed grande atq; inenarrabile myſterium, ut eſt, reputares, adiecit. Et qui uidit, teſtimonium perhibuit, et uerum eſt teſtimoniũ eius. Et ille ſcit quia uera

Matth.22.
Luca.14

dicit, ut & uos credatis. Apud Matthæũ quoq; & Lucam Chriſtus ipſe haſce nuptias aptiſſima parabola inſinuat, & quod futurũ prophetę prędixerunt iam exhibitum pronun-

Apoca.19

ciat. Apocalypſeos quoq; xix. non iam Epithalamion futurarum, ſed pręſentium nuptiarum ſuccinitur: Audiui (inquit Ioannes) uocem tubę magnæ, & ſicut uocem aquarũ multarum, & ſicut uocem tonitruorũ magnorũ dicẽtium. Halleluia quoniá regnauit dominus deus noſter omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit ſe, & datũ eſt illi ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido. Et

paulo poſt: Beati qui ad cœnā nuptiarū agni uocati ſunt. Hæc altius repetere viſum eſt, ut doceremus tantam rem (qua nec eſt nec cogitari poteſt vlla alia maior) ſymbolo quodam perpetuo repręſentari debuiſſe, eoq; omniū aptiſſimo, id quod Deus Adæ & Eue coniugiū eſſe voluit, Poterat quidē Deus pari opera qua Adam ex limo terræ plaſmauit, Euā quoq; ex ſimili argilla condere, poterat eos ſeparatim formatos (quemadmodū cætera animantia) propagationis gratia iungere, poterat coniugii leges dare, ſed ſic res myſterio vacaſſet, nec Adam & Eua fuiſſent forma & figura futurarū nuptiarum Chriſti & eccleſiæ. Iam & ipſum Adā in hanc myſterii rationem potiſſimum reſpexiſſe non ſolum Apoſtolus docet, ſed & res ipſa planè oſtendit. Quid enim putas eſt, quod Adam ad primum Euæ conſpectum, verba (quæ ſuperius retulimus) protulit, quibus patri & matri præferebat vxorē quum ipſe neq; patrem habuiſſet, neq; matrē? quid quod quāuis graui ac profundo ſomno ſoporatus, ſeu vt alia habet æditio extaſi correptus ſit, tamen non clam illo fuit quod factū eſt, quod ea verba maniſeſte cōprobant, cum ait, hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, quæ ſatis indicant & ſi occluſos habuerit ſenſus corporis, mente tamen vigilauerit, in tēpora, olim poſt multa ſecula futura reſpiciens. quid quod cum impoſuiſſet cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis vocabulo) ſoli tandem Euæ in qua ſimilitudinem ſuam recognoſcebat, vocabulum a ſuo nomine deductum dederit, dicens. Hæc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt, quod in Hebræa lingua maniſeſtam habet nominis Ethimologiam, Vir enim hebrai-

Coniugium Adę et Euę grande myſterium.

Ibidem Gene. 1

Adam myſterii non ignarus fuit. Ephe. 5. Gene. 2.

Ibidem

Ibidem

Adam ſoli Euæ vocabulum ſuo nomini cognatum indidit.

cæ Is,& mulier Iſſa vocatur.quid ergo hoc verborum in=
Myſterii latentus breuis explicatio. *uolucro aliud vaticinatus eſt Adam,niſi quandoq; fore:vt*
Chriſtus in orbem terrarum prodeat : qui licet Deo eſſet
Symbo. Nicenum *æqualis homouſios patri,ſemetipſum tamen exinaniret,ac*
Phil.2 *veluti relicto patre,noſtri cauſa formam ſerui acciperet,in*
ſimilitudine hominum conſtitutus, & figura repertus vt
homo, fieret obediens vſq; ad ſoporem mortis. Idq; eam
tantum ob cauſam,quo deus pater de latere eius,ſanguinē
& aquam educeret,ex quibus ipſi non reperienti aliunde
adiutorium ſimile ſibi,de oſſibus & carne eius vxorem ec=
cleſiam ædificaret,de ipſius etiam nomine nuncupandam,
Acto.11 *nimirum a Chriſto eccleſiam Chriſtianam, atq; adeo ipſi*
Ephe.5 Pſal.8 *Chriſto vniendam,vt iam Chriſtus & eccleſia non duo ſed*
vna caro recte dicantur vtq; ea quæ prophetico ſpiritu de
hominis gloria Dauid cecinit,tandem in Chriſto & eccle=
Ephe.4 *ſia,tanquam in vnum hominem coagmentatis,compleren=*
tur,quod fieri non poſſet, ſi aliunde quā ex ipſius Chriſti
latere eccleſia ſummeretur,ſit autem tum,quum deus ean=
dem vſq; ad conſummationem ſeculi ex Chriſti filii ſui la=
tere ædificare non deſinit,donec occurramus omnes in vni
Ephe.1. *tatem fidei & agnitionem filii dei in virum perfectum in*
menſuram plenitudinis Chriſti,In quod myſterium diuiniſ=
ſimus Paulus intuens, cum paſſim alibi tum in Epiſtola ad
Epheſios (quæ propriæ in explicationem tanti arcani in
primis noſtris parētibus olim repræſentati ſcripta videtur)
eccleſiam corpus & plenitudinem Chriſti appellat in ipſo
conuiuificatam & conreſuſcitatam ſimul etiam in ipſo in
cœleſtibus cōſedentē. Ex his itaq; omnibus (vt vnde digreſſi
ſumus reuertamur) colliqueſcit,matrimonium non vulgari

ſed myſtica omnino ratiõe, nõ quolibet, ſed ſingulari quodã modo (quem ſcriptura refert) à deo in paradiſo inſtitutum fuiſſe, nimirũ vt ſacramentũ eſſet, arctiſſimæ illius vnionis in Chriſto & eccleſia futuræ, quod diuus Paulus in iã citata Epiſtola ad Ephe. cap. v. grauiſſime commoſtrat. Ephe. 5

QVanquam autem omnes iſtæ cauſę inſtitutionis matrimonii ſimul acceptæ: populo dei tantum, etſi non pariter omnibus cognitæ fuerint, negari tamen non poteſt, etiam ipſas Gentes idololatras lege quadam naturę menti diuinitus inſita percepiſſe, matrimonium rem quandam ſanctam eſſe, ac maiorem q̃ ut humanum inuentũ ęſtimandum ſit. Intelligit enim ratio uagos concubitus contra naturam eſſe, intelligit ſtupra & adulteria, inhoneſta ac punienda eſſe. Præterea caſtitatem, moderationem, ac uerecundiam in uoluptatibus corporis hominis naturæ maxime conuenire. Proinde etſi gentes propriam matrimonii ſanctitatem non uiderent quoſdam tamen ex dictis matrimonii finibus, ac bonis utcunq; uiderunt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt, eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutentes grauiſſimis pœnis, de adulteriis, ſtupris & id genus reliquis uitiis æditis coercebãt. Nec erat eis uulgaris matrimonii deſcriptio ignota, qua matrimonium deſcribitur eſſe legitima maris & fœminæ coniunctio, & conſortium omnis uitę, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduam uitę conſuetudinem retinens. Et quia non probauerunt deum habere in notitia, quod nõ agnoſcerent dona dei, ſed ſibi omnia tribuerent, ex re ſacra rem fecerunt prophanam, adeo ut matrimonium iam non ex dei ſed a moribus ac legibus cuiuſq; populi totum pen-

Etiam gentes agnouerunt matrimonium rẽ ſanctã eſſe.

Vide titulo iuris ciui. de adulteriis & ſtupris

Matrimõii deſcriptio etiam apud gentes.

Roma. 1

Matrimõia quid ẽ legitima apud

Gentes, ſed matrimonii ſacramentũ non fuit. Aug. de fide & operi. ca. 7. Cato Romanus.

deret, eoq́; talia erant apud alios legitima coniugia qualia haberentur alibi perabſurda. Quamobrem ut inficiari non poſſumus apud gentes fuiſſe matrimonia, tamen nemo non videt matrimonium apud eos proprie ſacramentũ non fuiſſe, aut ſaltem nõ habuiſſe ſacramenti ſanctitatem. Nam quæ tandem illius matrimonii ſanctitas quod licebat marito etiã nulla vel omnino improbabili cauſa reſcindere, quemadmodum de Catone Romano legimus, qui uxorem non ſterilitatis cauſã (quę rationem aliquã apud dei ignaros habere poterat) ſed alterius etiam domum liberis impleturam repudiauit, ac alii ducendam tradidit.

Matrimõia Iudæorum ſanctiora quã gentiũ. Gene. 17 Pſal. 131. Aug. de bo. cõiu. c. 13. Gentes cur cõtraxerint matrimonia.

APud Iudęos maior erat matrimonii ſanctitas. nam cum repromiſſionem uenturi ſeminis ex Abrahã & Dauid (in quo omnes gentes benedicerentur) accepiſſent, qui religioſiores inter eos erant, propagandi potiſſimum cauſa, nuptias copulabant, non uicti libidine; ſed ducti, pietate, nõ ut uxores in morbo deſiderii, ſicut gentes quæ ignorant deum, ſed magis in generandi opere ſocias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantũ honeſtatis cauſa, qua & ſœdę libidinis indecorum cęlarent & liberos ordinato non uago concubitu procrearent, contrahebãt. Iudæi uero non tantum honeſtatis, ſed & pietatis cauſa. Nam cũ ſcirent in ſemine Abrahæ benedicendas omnes gentes, nõ tantum officii, ſed & pietatis erat carnaliter filios propagare, religionis erat ſobolẽ propter Chriſtum quærere, nimirum ad genus eius ſecundũ carnem ab omnibus aliis gentibus (Deo ita uolente) diſtinguendum, cum et id ad prophetandum Chriſtum quãmaxime ualeret ꝙ prænuntiabatur, ex quo etiam genere, & ex qua gente eſſet uenturus, unde

Iudei cur. Aug. de bo. cõiu. ca. 19

Michæ. 5 Matth. 2 Aug. de bo. coniug. c. 9

ſanctitatis erat propter populum Dei propagādum nuptiis vti, quod per hunc populum & propharetur & naſcere tur princeps & ſaluator omnium populorum. Sed dices. Si patribus veteris legis ratio primæ inſtitutionis matrimonii non fuit incognita, ſi pietate ſuadente ducebant vxores, qui factum eſt vt & omnium pientiſſimi veluti Abrahā, Iacob & Dauid plures ducerent coniuges: cum tamen Adam diuino inſtinctu dixiſſet. Et erunt duo in carne vna. Item qui factum eſt, vt permittente Moſe, vxores repudiare atq; alias dimiſſarum loco ducere poſſent iudæi, cū tamen Adā eodem inſtinctu percitus dixiſſet: Relinquendū eſſe patrem & matrem & adhærendum vxori, quæ eſſet os de oſſibus & caro de carne viri atq; adeo cū uiro vna caro. Hic ferè nihil habemus quod reſpondeamus niſi quod quemadmodū ædificatio Euæ ex latere Adæ, ſic & verba illa protoplaſte ſalua ſemper hiſtoriæ veritate planè myſtica & prophetica fuerint, nō in populo iudaico, ſed demum in venturo Chriſto & eccleſia complenda. Interea ergo dum Chriſtus, ex eodem ad hoc peculiariter delecto populo expectaretur, dumq; velaretur adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtrę myſterium, ſecreta dei diſpenſatione patribus permiſſum eſt plures vxores ducere, quo facto & ſi vnionem illam verbis propheticis deſignatam nō exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nam cum hoc ageretur vt ſignificaretur olim in Chriſto Synagogam ſimul & Gentium multitudinem ueluti in vnum corpus eſſe iungendas, & demum in ipſo Chriſto vere cōplendum quod Adam prophetico ſpiritu prædixerat. Id circo factum eſt (deo ita diſponente) vt huius myſterii de-

De monogamia Iudęos non.
Obiectio Abrahā, Iacob, Dauid, Monogami.
Gene. 2
Obiectio, 2
Repudio Iudeis pmiſſo
Deute. 14
Gene. 2
Dilutio
Verba Adę nō ſunt ad literam exigēda in patribus ueteris legis.
Aug. de bo: cō. c. 16. 17
1. Cor. 15
Galat. 3
Gene

ſignandi gratiæ liceret vni viro plures vxores ducere, Vi-
Augu ibid. ca. 16 ciſſim vero vnam fœminam pluribus uiris nubere non li-
ceret, duobus enim ſeu pluribus maritis viuis nullam legi-
mus ſeruiſſe ſanctarum. Plures autem fœminas uni uiro le-
gimus coniunctas, dum ſcilicet ratio temporis ſuaderet, & Gentis illius ſocietas permitteret, cuius generatio nuntia fu-
turorum erat, ac ad propheticā diſpēſationem pertinebat.
Quid ſignificabat monogamia patrum. quid ergo eſt quod unus plures ducit? niſi quod unus eſt Chriſtus, qui ſynagogā & Gentium multitudinem olim lon-
1. Cor. 11 giſſime diſſitas ſibi cum adueniſſet copulans ac propheticū myſterium adimplens in unā eccleſiam redegit? Quid eſt quod uiciſſim una nō nubit pluribus, niſi quod eccleſia pluſ quā uni uiro, hoc eſt Chriſto nubere non præſumit? Hinc
1. Cor. 1 enim ſtomachatur Paulus, & delitigat cum Corinthiorum eccleſia, quod ſe in plures uiros uideretur diuidere, quod
Mathe. 20 Mar. 13 Luc. 15 unuſquiſq; eorum diceret: Ego quidē ſum Pauli, Ego autē Apollo, Ego uero Cæphe, Ego autē Chriſti. Nūquid (inquit) diuiſus eſt Chriſtus, & Chriſtus pręmonuit uenturos multos, ſed nequaq̄ audiendos qui dicerent: Ego ſum Chriſtus. Item: Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic. Chriſtus ergo unus & ſingularis eſt (quemadmodū apud Hebræos, Maritus)
1. Cor. 11 Ephe. 2 2. Cori. 11 1. Cori. 12 Gentes uero (quemadmodum vxores Hebræorum) multæ, ſed tamen uni Chriſto copuládæ, & in Chriſto unū futurę, quemadmodū dixit Apoſtolus deſpondi enim uos uni uiro uirginem caſtam exhibere Chriſto. Et iterū: Sicut enim unum corpus eſt & membra habet multa, omnia autē mē-
Ibidem. bra corporis cum ſint multa, unum tamen corpus ſunt. Ita & Chriſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudęi, ſiue Gentiles, ſiue ſerui,

ſiue liberi, & omnes in uno ſpiritu potati ſumus.

Ex quibus facile intelligis patrum polygamiam uerbis Adam myſticis magis ſeruire quam repugnare. Non enim ut quarundam gentium polygamiam, ſolam pluritatem uxorum (quam libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantum cauſa adhibebant) ſed magis in Chriſti & eccleſię (cui prælude bat) Monogamiam reſpiciebat, ac futurum deſignabat, ut quandoq; diuerſiſſimi populi uni Chriſto ſubditi unam eccleſiam conſtituerent cuius arctiſſima unione prophetia protoplaſte tandem adimpleta conſummaretur. Atq; hęc ſe ſic habere nemo non intelligit, qui ſaltem animaduertere uelit, in patrum polygamia plures uxores, nō indiſcriminatim hanc coniunctionē, ſed magis unam ex eis ſynagogam, alteram uero quampiam eccleſiam ex gentibus ſignificaſſe, id quod Abraę, Iacob, & Dauid cōnubia commonſtrant, cum catholicis ſcriptoribus omnibus, tum et Apoſtolo teſtibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum myſterium adeo nihil peccaſſe ut magis illius ſignificationi olim adimplendę ſuffragati uideantur.

P. trū polygamia non repugnat verbis Adæ myſticis.

Ephe. 2. 5
Galat. 3

Galat. 4

CAeterum nec naturę contrariam fuiſſe patrum polygamiam conſtat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum eſt, ut quæ principantur, ſingularitatem ament, quæ autem ſubdita ſunt, non ſemper ſingula ſingulis, ſed ſi ratio naturalis uel ſocialis admittit etiam plura uni, non ſine decore ſubdantur, quemadmodum plures ſerui uni domino recte ſubduntur. Vnus uero ſeruus duobus dominis commode ſeruire nō poteſt. Itaq; cū in nuptiis uir principātis, Mulier ſubditi uicē gerant, cōtra naturam nuptiarum, non eſt unum uirū plures ducere, ſed unam pluribus uiris.

Patrū polygamia non fuit naturalis rōni contraria.

Aug. de bo. coniu. c. 16
Matth. 6

nubere planè contra naturalem rationem eſſe, quis non uidet? Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari poſſunt, vna vero a pluribus non poteſt. Proindeq́; haud abſurde dixerimus per illius temporis connubia non ſolũ illam Chriſti & eccleſiæ coniunctionem, ſed & animarum cum deo copulationem eſſe ſignificatam. Non eſt enim verus deus animarum niſi vnus, nec poteſt vna anima plusq̃ vni deo ſpiritualiter nubere, tametſi enim una anima per multos falſos deos fornicari poſſit, fœcundari tamen non poteſt, plures vero animę uni deo recte ſubduntur.

Aug. in loco tam citato. Deute. 6

2. Cor. 11

Veteres prętulerũt Abrahã & Iacob polygamos noſtris Monogamis, atq; adeo continentibus: Aug. de bo. cõiu. ca. 20 & ſequen.

*Q*Væ cum ita ſunt, nẽpe patrũ polygamiã neq; cũ natura pugnaſſe, neq; myſterio ſui tẽporis defuiſſe, ſed magis ſeruiſſe, mirandũ nõ eſt, quod catholici ſcriptores auſi ſint aliquot ex patribus polygamis noſtris Monogamis, imo & cõtinentibus anteferre, nimirum perſonas pſonis, nõ virtutem virtuti cõparantes, nemo enim dubitat cõtinentiã matrimonio excellentiorẽ, ac lõge præſtantiorẽ eſſe, ſed pſonã Abrahæ polygami, multis apud nos etiã cõtinentiã ſolẽniter profeſſis ac cælibem vitã ducentibus anteferendã eſſe quis auſit dubitare? Nã cum pſonas perſonis cõferimus, nõ externum opus, ſed animi propoſitum, ſeu ut Auguſtinus vocat, animi habitũ reſpicimus, in quo virtus ipſa potius quã in ope cõſiſtit. Habitus enim eſt quo aliquid agitur cũ opus eſt, cũ autẽ nõ agitur poteſt agi, ſed nõ eſt opus. In habitu ergo animi uirtus ſemp eſſe debet. In opere autẽ pro rerũ & tẽpoꝝ opportunitate. Iam ſi habitũ virtutis cõtinentię in Abrahã licet polygamo cõtempleris, planè fatebere cõtinentiæ virtutem in eo fuiſſe permaximã, quam & nuptiis prætuliſſet, & cum gaudio ſuſcepiſſet, ſi*

Aliud eſt habitus uirtutis, Aliud externũ opus. Habitus qd.

Abrahã propoſito continentiſſimus atq; ẽt ope ſi rõ tpis ſui exegiſſet.

ei optio talis data fuiſſet, qualis reuelato nouo teſtamento data eſt, dicente domino qui poteſt capere, capiat. Satis enim apparet, quam potuerit Abrahã ſi ratio tẽporis permiſiſſet propter regnũ cœlorũ a nuptiis continere, qui vnicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ ſunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Moſi lex ætatem patriarcharũ ſubſequens, inuenit, (qua maledictus pronuntiatus eſt qui non excitaret ſemen in Iſrael) continentes fuerunt; nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebantur, reperiet planè, eos caſtius habuiſſe plures quã nũc quilibet eorum vnam habet, quibus quid ſecundum veniam permittat Apoſtolus, videmus, nimirum vt quiſq; eorum propter fornicationem vxorem ſuam habeat, & vnaquæq; ſuum virum ac prꝑterea vult ne inuicem fraudent niſi forte ex cõſenſu, ſed ſtatim poſt reuertantur in idipſum ne tentet eas Satanas propter incontinentiam eorũ. At illi vxores tametſi plures non propter fornicationem vitandam, ſed tantum cauſa propagandæ prolis habebãt, cum hanc propagationem temporum diſpenſatio omnino requireret ac poſtularet. Atq; hinc etiam fit vt beatus Auguſtinus quod ad habitum virtutis attinet, audeat pronuntiare non impar eſſe meritum continentiꝑ in Abraham qui filios generauit, & in Iohanne qui nullas expertus eſt nuptias, quemadmodum non eſt impar meritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Iohanne qui paſſus non eſt, paſſurus tamen non minus libenter, quam Petrus ſi Deus voluiſſet, & res ipſa popoſciſſet. Igitur ipſius Auguſtini ſententia, & Iohannis cꝑlibatus, & Abrahæ cõnu-

Matth. 19

Gene. 22

1. Cor. 7

Aug. de bo. coniu. c. 21
Par meritũ Abrahæ polygami & Iohãnis virginis.

bium pro temporum diſtributione, Chriſto militarunt, ſed continentiam Iohannes & in habitu & in opere; Abraham vero in ſolo habitu habebat. Proindeq; Hieronymus ait: quis ignorat ſub alia diſpenſatione dei omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti, cuius nunc Chriſtiani ſunt? quomodo Abraham ante placuit in coniugio, ſic nunc virgines placent in caſtitate, ſeruiuit ille legi, & tempori ſuo, ſeruiamus nos legi, & tempori noſtro, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non ſolum erat ſine culpa, ſed & meritum habebat, ſaltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahę exemplo ex fide (quę ſola opera noſtra diſcernit) viuebant.

Aliud habitus. Aliud opus. Hieronym⁹. 32. q. 3

Roma. 3. Aug. de bo. coniu. c. 8

VErum diuortium Iudæis a Moſe permiſſum longe aliam quam Polygamia habet rationem. Nam illud et cum myſterio et cum ratione ſeu natura matrimonii prope pugnare videtur. Vnde Chriſtus diuortium ab omni culpa non excuſat, nec vt rem bonam probat, ſed tãtum indultam ac permiſſam fatetur ob duritiam populi, alioqui vxores ſuas animo ſuo non ſatis commodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonii inſtitutio. Vnde in tota ſcripture non facile reperias vllum ex ſanctis patribus vxorem quam ſemel duxiſſet repudiaſſe. Habes nunc vtcunq; iudaici matrimonii rationem.

Diuortium aliã habet q̃ polygamia rõnem.

Diuortiũ Iudæorũ non vacauit culpa. Matth. 10 Chry. in Matthæum.

IAm de matrimonio Chriſtiano videndum eſt, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico cõmune. Deinde quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaq; hoc habet matrimonium apud omnes populos & Gentes & Iudæos & Chriſtianos cõmune, quod legitima quędam maris & fœminæ coniunctio eſt, quod mutuo magis con-

De matrimonio chriſtiano.

ſenſu contrahitur quam concubitu, quod mutuæ ſocietatis ac familiaritatis, quod prolis ſuſcipiendæ, quod deniꝗ fœditatis vagi concubitus vitandæ gratia initur. Cæterum iudaicum matrimonium ante aduentum, Chriſti cum Chriſtiano matrimonio hoc cõmune habebat quod non tantum ob cauſas prædictas, ſed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verum hoc ſolo ab vtriſꝗ tam Ethnico quam Iudaico matrimonium diſtat Chriſtianum, quod eſt nouæ legis ſacramentum gratiam conferens iis qui id rite auſpicantur. Et eatenus præter gratiam quam confert pleraꝗ habet ſingularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni cauſa, præterquam ex cauſa fornicationis, ex qua tamen, non aliam quam corporalem non autem ſacramentalem ſeparationem concedit. In quo fanatici Anabaptiſtæ, ac plerique hæretici qui ſacramenti huius virtutem ignorant miſere hallucinantur.

Legitimum matrimonium apud omnes gentes.

Cõia Iudaici & xpiani matrimonii.

Quo differt xpianũ matrimonium a nuptiis aliorum populorum.

Matth. 19

Error Anabaptiſtarum & hæreticorum.

Quæſtio An matrimonium fuerit apud Iudæos ſacramentum.

QVæ res vt clarior fiat eiuſcemodi quæſtio nobis mouenda eſt. Fuerit ne matrimonium apud Iudæos ſacramentum, Et ut fuerit ſacramẽtum qui fiat ut chriſtianum matrimonium ratione ſacramenti ab iſto diſcernatur? Reſpondemus, Matrimonium apud Iudæos ſacramentum fuiſſe, quemadmodum alia quoꝗ veteris legis cærimoniæ ac myſteria futurorum nuntia & ſignificatiua, Iudæorum ſacramenta fuerunt. Vnde non diſſimili, ſed eadem planè ratione matrimonium iudaicum a Chriſtiano diſcerni conſtat, qua cætera illa iudaica a Chriſtianis ſacramentis diſcernũtur, quę in hoc ſita eſt quod iudaica illa, id quod repræſentabant in Chriſto futurum figurabant, erant enim

Dilutio.

Quo diſcernatur matrimonium iudaicum a noſtro.

Quo pacto ſacramenta veteris legis patribus profuerit.
Rom. 3
1. Cor. 10
Ephe. 5

umbra futurorum, Chriſtiana vero idipſum quod repræſentant iam in Chriſto adimpletum ſignant ne tantum (uti illa) ſignant, ſed & rite accipientes virtute ſpiritus aſſiſtentes ſanctificant & mundant. Interim tamen non negamus ſacramenta veteris legis veluti circuncisionem & cætera ſimilia patribus profuiſſe, ſed non virtute ſacramentis indita, verum ſolam per fidem venturi Chriſti in ſacramentis illis ſignificati. Ergo quemadmodum tranſitus maris rubri baptiſmum ſignificabat, & manna Euchariſtiam, ſic matrimonium iudaicum, vnionem Chriſti & eccleſiæ deſignabat futuram, quam Chriſtianum deſignat impletam, diuerſa tamen (quod ad iudaicam polygamiā attinet) ratione. Nam ſicut ſacramentum pluralium nuptiarum ſignificauit vnionem ſynagogæ & eccleſiæ ex gentibus in Chriſto, ſeu futuram multitudinem Deo ſubiectā in terrenis omnibus gentibus, ſic ſacramentum ſingularium nuptiarum noſtri temporis ſignificat vnionem illam iam eſſe in Chriſto & eccleſia adimpletam & quotidie adimpleri, ſeu etiam vnitatem omnium noſtrorum ſubiectam Deo futuram in vna cæleſti ciuitate. Vnde non ſine magna ratione Paulus apoſtolus, etſi declaraſſet nuptias non eſſe peccatum cum dixit: Si acceperis vxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccat, quod vult, faciat, non peccat, ſi nubat, vetuit tamen, ne ordinaretur quiſpiam in Epiſcopum, qui non eſſet vnius vxoris vir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui Catechumænus, vel paganus alteram habuerit, et ſi poſt Chriſtianiſmum auſpicatum, unam tantum atq; virginem duxerit, ordinandum cenſuerunt. De ſacramento enim agitur, non de peccato. Vnde quamuis in baptiſmo omnia pecca-

Aug. de bo. coniu. c. 13 (beside "turam, quam Chriſtianum…")

Aug. de bo. coniu. c. 18 (beside "techumænus, vel paganus…")

ta dimittuntur,& recte viſum ſit eum qui plures tempoꝝ ſucceſſu habuiſſet uxores, peccatum nullum cõmiſiſſe,tamẽ quia normam quandam ſacramenti amiſit,non ad vitæ bonæ meritũ,ſed ad ordinationis eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam, Antiſtes eſſe prohibebatur, Antiſtes enim eccleſiæ,quem Paulus vult tantum vnius vxoris virum ſignificat ex omnibus gentibus vnitatem vti viro Chriſto ſubditam.

Quæ omnia nobis contemplantibus nõ poſſumus non demirari quoſdam eo dementiæ veniſſe,vt auſi fuerint, Matrimonium ex ſacramentorum numero impudenter ſecernere ac remouere,quod tamen conſtat propterea inſtitutum eſſe,ut eſſet ueteris teſtamenti patribus, futuræ,nobis vero præſentis Chriſti & eccleſię longe ſanctiſſimę vnionis expreſſiſſimum ſignum,habens etiam in lege noua uti cætera ſacramenta gratiam certo aſſiſtentem. Idq; in primis diuo Paulo in loco quem ſupra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus & græcæ & latinæ eccleſiæ vno ore cõteſtantibus, quæ omnia ex ſequentibus manifeſta ac perſpicua fient. Hic tãtum prælibaſſe ſuffecerit, Paulum aperte pronuntiare matrimoniũ ſacramentum eſſe. Sacramẽtum (inquit) hoc magnũ eſt. Ego autẽ dico in Chriſto et eccleſia. Nã tametſi quidam ſint qui ſenſum Paulinum, quẽ eccleſia in hiſce verbis intelligit adducto quodã gloſſemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nam quod cõtendunt Apoſtolum hiſce verbis. (Sacramentũ hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto et eccleſia) voluiſſe ſacramentum matrimonio uiri & vxoris adimere, & in myſticam illam vnionem Chriſti & eccleſiæ omnino transferre quaſi hoc ſenſiſſet Paulus & ſic voluiſſet accipi, vt

Refutantur qui matrimonium negant omne ſacramẽtũ.

Ephe. 5
Amb. ibidẽ
Augu. in locis innumeris.
Chryſo.

Vanum cõmentum aduerſariorũ.

Reſtituitur vanũ gloſſe ma
Ephe.5

hoc ſacramentum magnum eſſet duntaxat in Chriſto & eccleſia,neq; pertineret quicquam ad viri,& vxoris matrimonia.Id quàm & uerbis & ſententiæ Paulinę repugnet quis nõ videt? Paulus enim ad uerba illa prothoplaſti(propter hoc relinquet homo patrem et matrem ſuam et adhærebit vxori ſuę,& erunt duo in carne vna(ſtatim ſubintulit.Sacramentum hoc magnum eſt,ego autem dico in Chriſto & eccleſia . Iam quum & Apoſtolus doceat & omnes doctores ſancti confirment uerba illa prothoplaſti fuiſſe vaticinium de Chriſto & eccleſia . Deinde cum Chriſtus doceat & is ipſe Pauli locus quem tractamus manifeſte declaret,eadem uerba non tantum ad hanc myſticam vnionem ſed & ad ipſum matrimonium pertinere, ac ſic ab Adam prolata fuiſſe vt eadem & in id quod agebatur , & in id quod pręnuntiabatur,hoc eſt & in hominum coniugium,et Chriſti cum eccleſia copulam competerent,omnino perſpicuum euadit Paulum hiſce verbis : Sacramentum hoc magnum eſt,ego autem dico in Chriſto et eccleſia(quæ immediate verbis prothoplaſti ſubiunxit) nihil aliud ſignificare voluiſſe,quàm quod matrimonium,hoc eſt illa coniunctio uiri et mulieris (quę fiebat deo copulante) ſanctiſſimę illius coniunctionis qua Chriſtus coniungitur cum eccleſia ſacramentum,hoc eſt ſacrum ſignum eſſet,alioqui hęc Pauli uerba ad uerba prothoplaſti nequaquam reſponderent.

Matth. 19
Ephe.5
Intellectus verborum propter hoc homo relinquet.

Senſus grãmaticus.

Quin ſi quis vel grammaticum ſenſum diligenter expendat,uidebit Pauli uerba a gloſſemate aduerſariorum longiſſime diſtare . Nam Paulus quiddam uidet in uerbis prothoplaſtie quod ſit ſacramentum.Hoc(inquit) ſacramentum magnum eſt.quod eſt autem hoc ſacramentum in uerbis ſuperioribus

cælatum,

cælatum, quod magnũ eſt in Chriſto et eccleſia: certe Chriſtus & eccleſia id eſſe, nõ poteſt. Nam abſurde ſequeretur, hoc (id eſt Chriſtus) & eccleſia eſt magnum ſacramentum in Chriſto & eccleſia nemo enim ſic loquitur, Nec idẽ proprie eſt ſacramentum ſuiipſius: neceſſe eſt igitur vt id ſacramentum quod dicit eſſe magnum in Chriſto & eccleſia ſit illa coniunctio uiri cum coniuge, quam verba protoplaſte citra omnem controuerſiam aperte cõmemorant & ſi interim myſtica ſint, quo conceſſo neceſſe erit (cogentibus nimirum verbis Paulinis) coniungium pro ſacramento ſuſcipere, præſertim ſi conſtabit in ipſo (cum in domino hoc eſt religioſe & pie contrahitur) gratiam conferri. Siquidem inter omnes conuenit hoc ſacramentum eſſe nouæ legis, quod eſt ſacrum ſignum, ſeu viſibilis forma inuiſibilis gratiæ dei, verbo conſtans & elemento. Supereſt itaq; vt & verbum & elementum huius ſacramenti indicemus, & gratiam inſuper in eo conferri demonſtremus.

Verbum huius ſacramenti.

VErbum itaq; huius ſacramenti, quo accedente ad elementum ſit ſacramentum, id nimirum eſt quo ambo mas & fœmina (quum pietatis reſpectu quæ in deum eſt ſibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntque) non quouis modo, ſed in dei, nomine coniunguntur ac copulantur. Interim nihil refert, qua lingua, an latina, an uernacula, an qualibet alia & quibus dictionibus hoc verbum exprimatur, modo id clare & exerte ſignificetur, nempe præſentes marem & fœminam in ſe mutuo conſentientes, ſeſeque in coniuges accipientes, in dei nomine, ſeu in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti copulari. Eſt autem tale verbum. Chriſti verbis vti validiſſima ac firmiſſima baſi

ſubnixum, cum inquit: Quos deus coniunxit homo non ſeparet, quibus ſanè verbis ſacramentum matrimonii nouæ legis firmiſſime ſtabilitur, & Chriſtianorum coniugia ab omnium aliarum gentium connubiis ſeparantur. Verbum profecto admirabile quod nemo potuiſſet effari præter verbum quod caro factum eſt. Quo imprimis oſtenditur quod quicunque pietatis reſpectu legitimo coniugio copulantur eos non temere, neque humanis tantum ceremoniis, ſed ipſo deo inuiſibiliter aſſiſtente & inſenſibiliter cooperante coniungi, atque etiam deum non ſolum intereſſe, ſed & præeſſe, ſuo (hoc eſt pietatis reſpectu contracto) coniugio. Deinde eodem Chriſti verbo principalis res ſeu vis Chriſtiani matrimonii declaratur, quę eſt indiſſolubilis firmitas fœderis, ſeu vinculi coniugalis, inſigni dei gratia redimita. Nam ſi deus coniuges ſic nectit ac copulat, vt nulli hominũ poteſtas ſit eos ſeparandi, omnino cõſequens eſt vt eiſdem a ſe coniunctis coniugibus etiam eam gratiã impertiatur, qua ſibi hoc mutuo atque inuiolabili fœdere per pium ac caſtum amorem perpetuo cohærere, ſeq́; mutuo ad eum modum, quo Chriſtus eccleſiam pro ſuo modulo complecti ac diligere poſſint, ab omni immũditia alieni. Quãobrem catholici (vt ſupra diximus) ſciunt magnum eſſe ſacramentum, duos eſſe in carne vna, hoc eſt duos, Deo iungente, in vnam carnem conſtringi, nectique, non ſecus quã Chriſtus & eccleſia, indiſſolubili affectus & naturæ communione vna & caro & corpus efficiuntur: Hęc ſacra coniunctio diuortium olim Iudęis ob cordis duritiam a Moyſe permiſſum prohibet, & pluralitatẽ vxorum patribus olim licitam tollit. Nec alibi quam in ciuitate Dei noſtri in mon-

Matth. 19. Verbo chriſti matrimonia chriſtianorũ ſtabiliũtur & ſanctificantur.
Iohan. 1.
Deus nõ ſolũ intereſt ſed & præeſt piis coniugiis.
Gratia quã deus cõfert in ſacramẽto.
Ephe. 5.
Ratio ſacramenti non

te ſancto eius talis eſt cauſa cum vxore, hoc eſt ſola eccleſia ſacramentum matrimonii nouit ac colit. Iudæi, æthnici & hæretici, qui matrimonium nouæ legis ſacramẽtum vel ignorant, vel de numero ſacramentorum temere proſcindunt, ii & Repudia permittunt & polygamiã licitam ducũt quos Chriſtus caſti matrimonii author, ſtabilitor, tutor, ac defenſor, ſua voce pari cenſura damnat ac inuoluit. qui interrogãtibus ſi liceat homini dimittere vxorem ſuã quacunque ex cauſa, reſpondit, Non legiſtis? quia qui fecit hominem ab initio maſculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Itaque iam nõ ſunt duo ſed una caro. quod ergo Deus coniunxit, homo nõ ſeparet. Et rurſus: Interrogantibus cur ergo Moyſes mandaret dari libellum repudii & dimittere? Reſpondit: quoniam Moyſes ad duritiam cordis Iudæorum permiſit eis dimittere vxores ſuas, ab initio autem non fuit ſic: quam obrem (inquit) quicunque dimiſerit, vxorem ſuam, niſi ob fornicationem & aliam duxerit mœchatur, & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Quæ omnia ut exactius intelligantur retinendum eſt, quod ſupra diximus: Aliud eſſe, etiam apud Chriſtianos, matrimonium aliud matrimonii ſacramentum, aliud eſſe verbum quo contrahitur matrimoniũ, aliud eſſe verbum quod efficit matrimonii ſacramentum. Verba quibus matrimonium apud omnes gentes, non tantũ apud Chriſtianos contrahitur, ea ſunt, quibus mutuus conſenſus coniugum (quem de præſenti uocant) exprimitur. Conſenſus enim & voluntas, ſeu pactio cõiugalis, eorũ de quorũ cõiunctione agitur, ubiq; matrimoniũ facit, qui ſolus

permittit chriſtianis coniugibus Diuortium neq; Polygamiam.

Aug. de bo. coniu. contra Iouinia. ca. 7.

Matth. 19.

Gene. 1. 2.

Matth. 19.

Marci. 10. Lucæ. 16

Aliud ẽ matrimoniũ, aliud matrimonii ſacramentum.

Verba quibus matrimoniũ contrahitur.

Amb. ca. cũ initiatur 27. q. 2.

Chry.c.ſu.ſ=ſiciat.27.q.2. Aug de bo. coniu.

ſi in nuptiis defuerit, cętera etiam cum ipſo coitu celebrata fruſtrātur, quod non coitus aut defloratio virginitatis coniugium faciat ſed conſenſus. quamobrem coniunx recte vocatur ex prima deſponſationis fide, & ſi nullus concubitus, aut carnis commixtio interuenerit. Sed non omne matrimonium protinus eſt ſacramētum, alioqui & matrimonium apud æthnicos, quod eiuſcemodi mutuo conſenſu (non ſine magna honeſtate & ſolennitate contrahebatur) ſacramentum eſſe fatendum foret, id quod non temere concedemus,

De matrimoniis clandeſtinis cēſura

Quin non facile nobis perſuadebitur matrimonia illa clandeſtina, quę apud Chriſtianos nedum æthnicos, mutuo quodam ſed impuro conſenſu, libidinis tantum explendæ, ſeu cuiuſuis alterius damnabilis cauſæ gratia, ſine vllo dei reſpectu, ſeu in deum fide, idq́; peſſimo exemplo & præter eccleſiæ ſententiam ac permiſſum contrahuntur, ſacramentum eſſe. Aliud ergo verbum quàm verbum meri conſenſus requirendum erit quo coniugium ſacramentum efficiatur,

Verbū quo matrimoniū efficitur ſacramentum. Aug. tracta. 80. in Iohā.

quod nos vt in cæteris, ita & in hoc ſacramento tale verbum eſſe putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod accedens ad elementum faciat ſacramētum, non quia pronuntiatur, ſed quia creditur, Vt planè dicamus quod ſentimus. Non ſufficit, vt matrimonium quod contrahitur ſit ſacramentum, virum tantum accipere mulierem, & viciſſim mulierem accipere virum in coniugem, ſed neceſſe eſt ad

Sacramenti ratio in quo conſiſtat.

ſacramenti rationem, vt alter alteri religioſe ac in domino iungatur, non tanquam auſpicaturi rem humanam ſed magis diuinam, quam non ipſi ſuis viribus, ſed in ipſis ſit operaturus ac effecturus deus, quod fit, ſi in verbum dei (quo hoc ſacramentum firmatur ac ſtabilitur) reſpiciamus, ac

Fides accedere debet ſacramento

Patres veteris legis ſoli matrimonio religioſe cũ tracto ſanctitatē tribuebant.

Gene. 2

fide credamus ea bona in non indigne auſpicantibus matrimonii ſacramentum effecturum deum, quæ ipſe verbis ſuis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. quod tam verum eſt, ut nec patres veteris legis matrimonio (quod apud eos etiam ſacramentum ſed illius legis erat) nullam ſacramenti ſanctitatem tribuendam putarent, niſi quod eſſet pie ac religioſe ſub dei teſtimonio in fide ac timore domini contractum. Id *quod omnibus facile patere poteſt, qui matrimonia quæ vetus teſtamentum celebrat, expenderint.* De *matrimonio quod Deus ipſe inter* Adam *&* Euam *copulauit plura dicere non eſt neceſſe. Cum ad tempora* Noe *uentum eſt, vides damnari nuptias quas filii dei cum filiis hominum ſine vllo dei reſpectu contrahebant,* Nam *ſic habet ſcriptura:* Videntes *filii dei filias hominum quod eſſent pulchre acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerāt, dixitq́; deus, non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum quia caro eſt, ad quam nuptiarum prophanationem Chriſtus reſpexiſſe videtur, cum ait:* Sicut *enim erant in diebus* Noe *ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes uſq; in eum diem quo intrauit* Noe *in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filii hominis.* Porrò *hanc fuiſſe cauſam cur iudæi ab alienigenis nuptiis ante legem abſtinebant, poſt legem etiam abſtinere iubebantur, facile poteſt æſtimari,* Abraham *accepturus filio ſuo uxorem, uide quo ſpectarit,* Non *enim quærebat ſubſtantiam multam, non diuitias, non ſeruos, non multa agri iugera, non externæ uenuſtatis formam (quæ mutuum conſenſum ſed fide uacuum in contrahendo matrimonio con-*

Gene. 6

Matth. 24
Gene. 7

Abraham.
Chryſoſto. in Gene. tomi. 43

ciliare potuiſſent) ſed in unum illum authorem & concilia torem caſti matrimonii deum, et in cauſam inſtitutionis reſpiciens, mandatum ſeruo dat, ne filio ſuo Iſaac de filiabus Chanaã idololatris ducat, ſed profectus in Meſopotamiã

Gene.24

de cognatione ipſius Abrahæ Deum agnoſcente et timẽte accipiat, atq; eam accipiat, non q̃ humanus affectus elegerit, ſed quã Deus filio ſuo pręparauit. Mandat pręterea ne

Ibidem.

filium ſuũ Iſaac reducat in Meſopotamiã, ac ſeruo hæſitanti quidnã ageret, ſi mulier ſecum uenire nollet, omnem dubitationis ſcrupũ eximit, idq; facit fretus certa fiducia euẽturæ repromiſſionis Dei. Ne reducas (inquit) filium meum illuc, neq; enim hoc opus erit tibi, dominus enim Deus cœli & terrę, qui tulit me de domo patris mei, & de terra na

Conciliator religioſi matrimonii, deus. Gene.12

tiuitatis meæ qui loquutus eſt mihi & iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hanc ipſe mittet angelum ſuum coram te, & accipies inde uxorem filio meo, perinde atq; ſi dicat certus ſum illum qui mihi hoc annũtiauit, qui ſemen meum multiplicandum promiſit, qui tantam erga me declarauit benignitatem & curam, qui tantis beneficiis me proſecutus eſt, prioribus etiam illud additurum, ut mittat angelum ſuum ante te, qui prędecat te, et uiam tuã in omnibus præparet, uxoremq; filio meo aſciſcendam notam faciat, qua accepta huc propere reuertaris. Vt uero ſeruus intellige

Nõ leuis res uxorem ducere. Gene.24 Aug. de bo. nup. cap. 19 Summũ nuptiarũ bonũ Chriſtus.

ret quanto ſerio hęc mandarentur, et quàm non leuis res eſſet, quam agendam reciperet, Patriarcha, eum iuramento etiam aſtrinxit, deq; rerum omnium conditore ac caſti matrimonii pręparatore,) in quo tota ſit fiducia collocanda) diligentiſſime inſtruxit ac docuit, ſummum inſuper nuptiarum bonum, quod in fœmore ſuo nouerat ſigno decla-

rauit. Nam cum ſeruum manum fœmori ſuo ſubdere iuſſit, vt de vxore, quæ filio ſuo eſſet ducēda, iuraret, id.q; per deum cœli, quid aliud ſignificabat, niſi in ea carne quæ ex illo fœmore originem duceret, adeo.q; ex coniugio illo filii ſui, Deum cœli eſſe venturum? Eadem pietate Iſaac quoq; *præditus filio ſuo Iacob præcepit ne acciperet coniugem de genere Chanaā, ſed magis de cognatione ſua, adiecta benedictione fiduciæ erga deum pleniſſima.* Deus (inquit) *omnipotens, benedicat tibi & creſcere te faciat atq; multiplicet, vt ſis in turbas: populorū, & det tibi benedictiones Abrahæ & ſemini tuo poſt te.* Ad hæc, liber Tobiæ (vt *cætera ſanctoꝝ veteris legis religioſoꝝ matrimonioꝝ exēpla recitare omittamus) diſerte ſecernit matrimonia ſanctoꝝ a matrimoniis prophanis. Sic. n.* loquitur Tobias ille *iunior: Filii quippe ſanctoꝝ ſumus & nō poſſumus ita cōiungi ſicut gentes quæ ignorant deum.* Et rurſus in verbū *& finem ſacramenti reſpiciens Deum appellans:* Domine *deus (inquit) patrum noſtrorum, tu ſcis quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in ſecula ſeculorum,* Et *capite proximo teſtatur Angelus, coniugem bonam deberi viro timenti deum. Raguel quoq; Saræ pater, non ignarus vnde matrimonii vis dependeret plena erga deum fiducia, dexteram filiæ ſuæ apprehendens dexteræ* Tobiæ *tradidit dicens:* Deus *Abraham & deus Iſaac & deus Iacob vobiſcū ſit, & ipſe coniungat vos, impleatq; benedictionem ſuam in vobis. Sed quid hæc tam multis attinet commemorare? cum paſſim* Biblia *deum caſti matrimonii conciliatorem pronuntient,* Apud *Solomo-*

Gene. 28

Liber Tobiæ matrimonia ſanctorū a prophanis diſerte ſecernit.

Cap. 8 ibidem.

Ibidē ca. 7

Cōiunx bona debita uiro timenti deum.

Raguel. Sara. Ibidem.

Prouer. 19

Prouer. 19 *nem Prouerbiorum decimonono ſic legimus:Domus & di*
Eccle.26 *uitiæ dantur a parentibus, a domino autem proprie vxor*
*prudens.*Et Eccleſiaſtici viceſimoſexto: Pars bona mulier
bona timentium deum dabitur viro pro factis bonis. Pſal-
Pſal.127 *tes quoq; viri timentis deū prǽmia recenſens.* Inter cætera
ait,vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

IAm ſi hæc fuit apud patres veteris legis matrimonii ra*tio,vt non tantum requirerent verbum mutui conſenſus, ſed & fiduciæ erga deum ſignificatiuum, quanto magis id obtinet in nouo teſtamento, in quo Chriſtus* (*reſtaurator omnium quę ſunt in cœlo & in terra*) *coniugium non ſolū ad primam inſtitutionem reuocauit,priſtinęq; dignitati reſtituit, ſed & amplioris gratiæ augmento ſacrauit, quum ſcilicet in cruce obdormiſcens,aqua & ſanguine ex aperto latere profuſis ſibi eccleſiam vxorem conderet,ac præordinatas illas ab æterno nuptias(quarum voluit noſtras eſſe ſacramentum)cōſummaret.*Itaq; diuus Apoſtolus Paulus, *quod Chriſtiani ducunt vel nubunt,non ſimpliciter nubere, ſed in domino nubere appellat,nimirum indicans Chriſtianos,domino mediante iungi oporteret, accedente fide quæ in verba* Chriſti(*quibus hoc ſacramentum firmauit ac roborauit*)*reſpiciat.*Quam *fidem tanti etiam facit Apoſtolus,vt dicat propter virum fidelem vxorem infidelem quā priusq̄ ad Chriſtum conuerteretur duxiſſet,modo ei cohabitare conſenſerit,ſanctificari.*Hanc *diuini verbi,matrimonium ſancientis vim,is recte intellexit,qui locum illum,* Gene.ii.(Immiſit ergo dominus ſoporem in Adam) *pertractans.*Ecce(*inquit*)*quia non undecūq;, ſed de coſta viri fecit viro author coniugii deus adiutorium ſimile ſibi.* Nū-

Coloſſ.1

Chriſtus matrimoniū ſuæ primæ dignitati reſtituit atq; etiā ampliori gratia ornauit.

Iohan.19

Ephe.5

Ber.in ſer.de dña noſtra.

1.Cor.7

Ibidem.

Ropertus abbas in Gen.lib.2.cap.24

Gene 2.

quid abſq; iniuria factoris ſui vir coſtam ſuam abiicere poterit? Si cæcus, ſi claudus, ſi vel paruo, vel grandi, uel torto naſo, ſi fracto pede, uel manu, ſi gibbus, ſi lippus, vel quamlibet eiuſmodi maculam habens non accedet ad miniſterium domini ſecundum mandatum legis, quanto magis qui coſtam integram corpori uiolenter exemit uel abiecit, merito ab altari, imo & a communione totius eccleſiæ debet arceri. Etenim mox ut pro adiutorio huiuſmodi, quilibet uir quamlibet mulierem aſſumpſerit, mediante fide & teſtimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc uirum adduxit, nempe Euam ad Adam, coſta eius eſt, os ex oſſibus eius & caro de carne eius eſt. Igitur ſi illam ultra reliquerit pro qualicunq; cauſa excepta cauſa fornicationis iam apud deum uir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia uidelicet una eſt coſta mutilatum. Coſta (inquam) non qualicunq;, ſed bene ædificata diminutum eſt corpus. Itidem & mulier ſi uirum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrum uel tota caro, ſed pars eſſe conuincitur ex lege conditionis, quia de uiro ſumpta eſt. Hæc ille.

Leui. 21

Verbū ſacramēti & uis eius.

Gene. 2
Matthe. 19
Mar. 10
Gene. 3

Ambroſius quoq; ad latentem huius ſacramenti uim reſpiciens in caput ſeptimum prioris ad Corinthios ſic habet: Non debetur reuerentia coniugii ei qui horret authorem coniugii, Non enim ratum eſt matrimonium quod ſine dei deuotione eſt, ac propterea non eſt peccatum ei qui dimittitur propter deum, ſi alii ſe iunxerit. Contumelia enim Creatoris ſoluit ius matrimonii circa eum qui relinquitur ne accuſetur alii copulatus, Infidelis autem diſcedens & in deum & in matrimonium peccare dino-

Amb. in c. 7 primæ ad Corinth.

ſcitur quia noluit ſub Dei deuotione habere coniugium. Itaq; non eſt ei fides ſeruanda coniugii. Nam ſi Eſdra dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret deus, nec iratus, ſi alias ex genere ſuo acciperent, (non.n. ita prçceptum iis eſt, vt dimiſſis iſtis alias minime ducerent) quanto magis ſi infidelis diſceſſerit, liberum habuit arbitrium, ſi uoluerit nubere legis ſuæ viro. Illud enim nõ debet imputari matrimonium, quod extra legem dei eſt, ſed cum poſt cognoſcit, & dolet ſe deliquiſſe ſe emendat, vt veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Chriſtiano.

1. Eſdræ. 9

Nõ eſt proprie matrimoniũ quod eſt extra legem dei.

HAnc itaq; diuinam huius ſacramenti rationem beatus Auguſtinus propius contemplatus non ſolũ Chriſtianorum matrimonia a cæterarum gentium connubiis ſeparat, ſed etiam verba Chriſti & Apoſtoli ſic interpratatus eſt, vt matrimonii ſacramẽtum, quod inter Chriſtianos ad contrahendum idoneos, pie ac religioſe contractum eſt, ex nulla cauſa poſtea accedente (quod ad fœderis coniugalis vinculum attinet) diſſolui poſſe adſeueret, Et vt Chriſtus ex ſola cauſa fornicationis dimitti vxorem permiſerit, non tamen aliam ducendi poteſtatem fecerit, ſed ſecundum Pauli doctrinam oporteat virum illum, aut recõciliari vxori, aut cœlibem, donec repudiata uixerit, permanere. Nam cum hoc Apoſtolus exerte doceat de uxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio nõ ego, ſed dominus uxorem a uiro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit manere innuptam, aut uiro ſuo reconciliari, Conſtet autẽ

Aug. de bo. coniuga. Itẽ de adulterinis cõiugiis ad Pollentiũ. Item libro de verbis domini. Matth. 19

1. Cor. 7

Ibidem.

Apoſtolum loqui de uxore diſcedente, non ex quacunque ſed ex iuſta cauſa, hoc eſt, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apoſtolus contra præceptum domini, uirum dimittere, & ſic innuptam manere, ne ſine cauſa a uiro recedens, faciat eum mœchari. Conſequens eſt, ut uiciſſim uir dimittens uxorem, etiam ex cauſa fornicationis eodem iure teneatur. Nam *quod ad diuortium attinet,* Paulus *uirũ & uxorem paribus conditionibus aſtringit: Subdit enim:* Et *uir non dimittat uxorem. quod uero poſt hæc uerba non repetat* Apoſtolus *expreſſim de uiro, quod iamiam dixit de muliere, non adiiciens uidelicet, uirum diſcedentem aut cœlibem manere aut reconciliari uxori oportere, id ex* Auguſtini *ſententia, non alia ratione factum eſt, quàm quod ſimilẽ formam, in uiro* Apoſtolus *intelligi uoluerit, nempe ut eodem modo, ſi uir uxorem dimiſerit (quod ex cauſa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei ſit ſine uxore, aut ut reconciliari ſe patiatur uxori.*

Quorũdam rõnes pro diuortio expenduntur.

ET *ut quidam uehementer urgeant uerbum reconciliari, quod id non proprie competat in offenſum, ſed magis in offendentem, quaſi* Paulus *de muliere non quæ ex iuſta, ſed ex non iuſta cauſa a uiro diſceſſit, intelligi debeat, nec dum tamen uidemus, an hoc ipſo quod probandum recipiunt ſatis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt non permitteret* Paulus *corporalem ſeparationem.* Præterea, *quid abſurdi?* Si *dicamus offenſum offendenti, modo tamen offendentem culpę pœnituerit, aut etiã ſi offenſus offendentis opera carere non uoluerit, aut etiam non potuerit, reconciliari oportere.* Cæterum, *qui uerba* Chriſti *apud* Matthæum *uidelicet: quicunque dimiſerit*

Verbum reconciliari.

Locus Matthæi 19. expenditur.

2 Vide Aug. de adul. cõiug. ad Pollentiũ li. 1. Diuerſa sũt vxorẽ poſſe dimittere, & poſt dimiſſam aliam ducere poſſe.

vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſic intelligunt, vt non ſolum liceat marito vxorem adulteram dimittere, ſed poſt dimiſſam aliam etiam ducere, hi de ſuo, quod euangelium non habet, addunt, id quod ipſis non licet, quãtumuis etiam in ſpeciem æquis ac pulchris rationibus nitantur, ſiquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti euangelium Dei, quod apud Marcum & Lucam, dimittenti vxorem ius alteri ſe iungendi indiſcriminatim adimit Nam Marci decimo legimus: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam & alteram duxerit, adulterium cõmittit ſuper eum: & ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alii nupſerit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap. xxvi. Omnis qui dimittit vxorem ſuam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur. Cum ergo euangeliũ dicat omnẽ mœchari, qui dimiſſa vxore aliam ducit, qui ergo nos ſumus, vt dicamus: Virum dimittentem vxorem, & ſi ex cauſa fornicationis, & ducentem aliã non mœchari? id quod Euangelium non dicit. quinimmo locus ille apud Mattheum, ſi ad eum ſenſum, quẽ illi fingunt, intelligi deberet, mœchus non eſſet qui dimiſſam ex cauſa fornicationis duxiſſet, quod tamen proculdubio falſum eſt, neq enim quiſquam ita eſt abſurdus, vt mœchum neget eſſe, qui duxerit eam, quam maritus ob cauſam fornicationis abiecit, cũ & eum eſſe mœchũ Chriſtus dicat, qui duxerit eam, quæ pter cauſam fornicationis abiecta eſt.

Marci. x. — Luc. 26 — Augu. de adulte. coniu. li. 1. c. 9.

Marci. x. Luc. 16. Origenes ho. 7. in mat. Tertul. contra Martia. li. 4

SCimus veteres in hac re aliquantiſper variaſſe. Scimus Originem, Tertullianum, atque adeo Ambroſiũ, Auguſtino opponi, maxime, quod Ambroſius vir pari ſan-

ſtimonia & doctrina prǽditus, aliud viro innocenti permittat, quod adimit mulieri, nempe vt viro innocenti, qui ex cauſa fornicationis ſeu adulterii vxorem repudiaſſet, licitum ſit alteram ducere, mulieri quæ ex ſimili cauſa virum dimiſiſſet, alii viro nubere non liceret alterutri vero coniugum qui diuortio cauſam præbuiſſet, ſiue viro, ſiue mulieri, alteri matrimonio iungi ex eiuſdem Ambr. ſententia omnino interdictum ſit. Hæc (inquam) atque alia multa ad aperiendam feneſtram diuortiis, a quibuſdam adferuntur, cum quibus in præſentiarum diſſertare non eſt inſtituti noſtri, quod cuilibet pio ad tuendam utrinque uinculi coniugalis perpetuam indiſſolubilitatem, ea merito ſuffecerint, quę Auguſtinus libro de ſermone domini in monte. Item, libro de bono coniugali contra Iouinianũ, libris quoque duobus quos de adulterinis coniugiis ad Pollentium, in hanc rem acutiſſimo quidem iudicio noſtra ſententia congeſſit. Et omnino is uir ſumma doctrina; nec minore pietate præditus quiddam quod ipſe teſtatur in matrimonio uidit, quod maioris firmitatis ſit, quam ut ulla ratione quod ad ipſum uinculum attinet, diſſolui poſſit, nempe uerbum & rem ſacramenti. Videmus (inquit) uinculum, ſeu fœdus illud coniugale (quæ eſt res ſacramenti) tantum ualere, ut tametſi cauſa procreandi colligentur, non tamen ea cauſa ceſſante ſoluatur, alioqui quis uxorem ſterilem dimittere poſſit, & ducere, ſeu ſaltem ſuperinducere eam, de qua filios haberet, quod Chriſtianis non licet. quem ergo non faciat intentum, quid ſibi uelit tanta firmitas uinculi coniugalis? quod nequaquã tantũ ualere putandũ eſt, niſi alicuius rei maioris, ex hac infirma

Amb. ſentẽtia in Epi. 1. cor. ca. 7

Diuortio fenestrã aperientibus piẽtiſſimus ac doctiſſimus opponitur Aug.

De ſermõe dñi in monte.

De bo. coniu.

De adulterinis coniugiis.

De bo. coniu. cap. 7

Quid deſignet tanta firmitas vinculi coniugalis.

mortalitate hominum quoddã ſacramentum adhiberetur, quod licet deſerentibus, atq; adeo diſſoluere cupientibus hominibus, nihiloſecius tamen inconcuſſum illis remaneret ad pœnã. Qua de re interueniente diuortio non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo vt etiã corporaliter ſeparati coniuges maneant, cũ illis vero adulteriũ cõmittant, quibus fuerint etiam poſt repudiũ copulati, nec tamen niſi in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius, talis eſt cauſa cũ vxore. Et alibi: Manet (inquit) inter viuentes quoddam coniugale vinculũ quod nec ſeparatio, nec cum altero copulatio poſſit auferre, ſicut apoſtata anima de coniugio Chriſti recedens, etiam fide præſtita ſacramentũ fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Hactenus ille.

Diuortium ex cauſa fornicationis non diſſoluit, vinculum coniugii.

In ſola eccleſia matrimonii indiſſolubilitas. Augu.

Augu. ſententiam eccleſiæ calculus adprobauit.

Cuius interpretationi & ſententiæ cum Eccleſiæ Catholicæ calculus acceſſerit, idq; non ex Auguſtini, ſed ex Euangelica & Apoſtolica authoritate, per Auguſtinum recte vt Eccleſia indicauit intellecta, fruſtra in diſceptationẽ reuocatur quod deciſum eſt ſemel. Nam ſic in Concilio Mileuitano cui Auguſtinus ipſe interfuit, & quod Eccleſia recepit conſtitutum legis placuit, vt ſecundũ Euangelicam & Apoſtolicã diſciplinã, neq; dimiſſus ab vxore, neq; dimiſſa a marito alteri coniungantur ſed ita maneant aut ſibimet reconcilientur, quod ſi contempſerint ad pœnitentiã redigantur. Tanto vero ſerio id ab eo Concilio conſtitutum eſt, vt etiam patres operæpretium ducerent petendam eſſe legem imperialem promulgari, qua idem fieri a Ceſare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euangelicã expenſum ſtatuiſſet temere violaret. Et reuera iniuriam facit iudicio religioſiſſimæ ſynodi qui ſemel iudicata, ac re-

Conci. Mileuitanum.

Ibidem

Martia. Imperato. in

ſte diſpoſita reſoluere ac diſputare contendit. Quod ſi clarius teſtimonium requiris, inſpice decreta Innocentii pon*tificis Sinchroni Auguſtini, qui ad Eugubinum capite ſexto ſic habet.* De iis etiam requiſiuit dilectio tua, qui interueniente repudio alii ſe matrimonio copularunt, quos in vtraque parte adulteros eſſe manifeſtum eſt. Qui vero vel vxore uiuente (quãuis diſſociatum uideatur eſſe coniugiũ) ad aliam copulam feſtinauerint, neque poſſunt adulteri nõ uideri. In tantum ut etiam hæ perſonę quibus tales coniuncti ſunt etiam ipſæ adulterium commiſiſſe uideantur ſecundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiſerit uxorem ſuam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimiſſam duxerit, mœchatur, & ideo tales omnes a communione fidelium abſtinendos. Hactenus ille.

concilio Calcedonē. Inno. ad Eugubinum.

Matthe. 10 Luce. 16.

QVod ſi dixeris, ſi hæc ita ſe habent: nempe, ut ſeparato matrimonio, etiã ob cauſam fornicatiõis neutri cõiugũ altero uiuo, alii matrimonio iũgi liceat? Certe dura eſt cauſa hominis cum uxore & non expedit nubere. Nam aut recipienda et tenenda eſt adultera, quod ſcriptura abominari uidetur, cum ait: Qui tenet adulteram ſtultus & inſipiens eſt, aut perpetuo abſtinendum eſt etiã continere non ualenti, quod prohibet Apoſtolus, dicens: Si ſe non continent, nubant, melius eſt enim nubere quàm uri. Reſpondemus nos libenter concedere, quod Chriſtus ipſe, & Paulus etiam adfirmant, non eſſe rem leuis momenti matrimonio, & propterea bonum eſſe homini ſi omnino extra matrimonium uiuere & continere poſſit. Sed quoniam non omnes capiunt uerbum hoc, qui continere non poteſt, ducat, at uideat ut in fide & timore domini talem

Obiectio

Deut. 24

1. Cor. 7

Dilutio Matthe. 19 1. Cor. 7

Non eſt res leuis momẽti matrimonium contrahere.

ducat, ac taliter cum ducta uiuat, ne ſit neceſſe adulterii crimen in ea timere vel expectare. Verum ut res ſecus accidat, durum quidem eſſe fatemur uel adulteram recipere uel perpetuo continere ſed tamen hanc conditionem le-

Matth. 19
1. Cor. 7

uiorem facit ius optionis, quod Apoſtolus conceſſit, nimirum ut uir uel contineat ſeſe ſi poſſit, vel ſi continere non poſſit, ſe mulieri per pœnitentiam correctæ reconciliari

Aug. de adul te. coniuga. ad Pollentiū

patiatur. Quid enim (ut Auguſtinus ait) tibi durum uidetur ut poſt adulterium reconcilietur uxor? Certe ſi fides adſit durum non erit. Cur enim adhuc deputamus adulte-

Idem.

ros, quos credimus pœnitentia eſſe ſanatos? Et iterum: Non erit turpis, nec difficilis etiam poſt patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugii, ubi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remiſſio peccatorum, nō ut poſt uiri diuortium adultera reuocetur, ſed ut poſt Chriſti cōſortium adultera non uocetur. Quod autem ſcriptura ſtul-

Reſpondetur ad locū Deut. 24

tum uocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum eſt, quæ cum deliquerit, ne cogitat quidem de reſipiſcendo, ſed magis eligit in fornicatione ſua permanere, quam ſi uir retinere non dubitauerit patronus turpitudinis & le-

Chryſo.
Gregorius.

nocinii reus uidebitur. At eam peccatricē quę pœnitentiā egerit recipere non tantū nō turpe, ſed planè pium eſt, & Chriſtiano homine dignū. Atq; hic debet Parochorū cura ſollicita eſſe: nempe, ut correctos coniuges reconcilient, nō ut ſeparatis ius faciant aliis ſe copulandi quod eccleſia ex Euangelica & Apoſtolica traditione uetuit. Tantū de uerbo huius ſacramenti & efficacia dictum ſuffecerit.

Elementum ſacramenti.

ELementum huius ſacramenti eſt illa exterior uiri ac mulieris coniunctio, ſeu ille exterior gēſtus & actus,

quo

quo coniuges in nomine domini copulantur, ac inter copu Copula ſi gni perfectio.
landum profitentur, ſe poſthac duos in vna carne futuros,
ſibiq; mutuo coniugalem fidem perpetuo ſeruaturos, cui
cum ſexuum commixtio acceſſerit, tum demum perfectum
huius ſacramenti elementum efficitur, quo expreſſim eius
finis, virtus, & efficacia deſignantur. Quod vt clare intelli- Duę res ſacramenti matrimonii
gas: Conſtat in ſacramento coniugii duo ſignari. Primum 1o
ſignatum eſt arctiſſima illa coniunctio Chriſti & Eccleſię. 2
Secundum, quod priori ſignato cohęret, eſt indiſſolubile il-
lud & inuiolabile fidei, ſeu fœderis coniugalis vinculum,
quod deus per gratiam ſuam quam ſacramento adhibet in
coniugibus nectit, & per mutuum amorem & affectum,
quem animis ipſorum immittit, continet, ac conſeruat. Quæ Signi congruitas. Ephe. 5
duo, externa illa coniugii, carnali copula conſummati fa-
cies, expreſſim repræſentat. In primis enim vnionem illam
Chriſti & eccleſiæ deſignat, qua Chriſtus eccleſiæ non tan
tum ſpiritu & charitate; ſed etiam natura per carnis ſu-
ſceptionem, ueluti caput membris ſuis cohæret. Secundo, Viſibilis forma inuiſibilis gratiæ.
hoc elementum deſignat indiſſolubile illud coniugale fœ-
dus, ſimul & gratiam quam deus fœderis huius author &
conciliator ſacramento adhibet, qua accepta per fidem
coniuges perpetua dilectione animorum & corporum co-
hærere, hoc eſt, & animos ſuos, & corpora a prohibita cō
cupiſcentia, & illicita fornicatione continere, ac ſancta &
immaculata conſeruare poſſint. Quod Paulus apertiſſime Locus. Ephe. 5
in Epheſi. capite quinto oſtendit, vbi fideles coniuges gra- explicatur.
uiſſime cōmonet, vt & in finem & rem ſacramēti reſpiciē
tes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud dei) in ſeipſis
reſuſcitent ac colant. Locus ſic habet. Mulieres viris ſuis

ſubditę ſint, ſicut domino, quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres, viris ſuis in omnibus. Viri, *diligite* vxores *ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum* tradidit *pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata.* Ita, *et viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua.* Qui *ſuam vxorem diligit ſeipſum diligit.* Nemo *enim vnq̄ carnem ſuam odio habuit ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiā quia membra ſumus corporis eius, & de carne eius, & oſſibus eius propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico, in Chriſto & eccleſia. Hactenus Paulus.*

Apoſtolus docet matrimoniū eſſe ſacramētū. Primo, quia ſignū vnionis Chriſti & eccleſiæ.

HIc vides vt beatus Apoſtolus matrimonium docet vndiq̄; ſacramentum eſſe. Docet enim a deo conſecratum eſſe matrimonium vt eſſet Chriſti cum eccleſia, & ſpiritu, & carne coniuncti ſacramentum, atq̄ ideo virum comparat Chriſto, *vxorem eccleſiæ, virum caput eſſe dicit eius corporis, quod vnum facit cum fœmina, Chriſtum caput facit eius corporis quod vnum dicit cum eccleſia. Mēbra capiti (veluti a quo vitales ſpiritus mutuantur) & mulieres viris ſuis ſubiectas eſſe oportere, deinde neminem carnem ſuam vnquam odio habuiſſe, ſed magis nutrire ac fouere pronūtiat, atq̄ id iuſtum eſſe diffinit, ob id potiſſimum quod ad eundem modum* Chriſtus, *eccleſiam ſuā*

Secūdo, q̄a ſignū mutuę dilectionis eſt.

intus viuificet, ſanctificet, ac mūdet lauacro aquæ in verbo vitæ, ac inſup̄ foueat ac nutriat. Rurſus præcipuā cauſam facit, cur vir vxorē ſuā diligat, non aliā, ne matrimonium diſſimile ſignū ſit vnionis Chriſti & eccleſiæ quā repræſentat, neue gratiā (quā deus matrimoniū eo quem diximus fine cōcilians ac nectēs diuinitus ſubminiſtrat) cōtemptim negligat, & hanc potiorē cauſam facit quā cōmunē maſculi & fœmellæ naturā, quę & ipſa potuiſſet incitare ad diligendum, Viciſſim ipſam mulierē ut uirū timeat ac reuereatur, eodē exēplo prouocat nempe quod illa referat eccleſiā obedientē Chriſto. quę cū iterū atq; iterū multis uerbis inculcaſſet, ne quis hanc uiri cū Chriſto, & uxoris cum eccleſia collationē putaret ſimilitudinē eſſe quampiā, duntaxat exhortādi cauſa deſumptā, oſtēdit matrimoniū illius unionis (quę in Chriſto & eccleſia cōſummatur) ſignificādæ gratia inſtitutū, & a prothoplaſte prophetarū omniū primo indicatum eſſe. Nā cum dixiſſet, qui ſuā uxorem diligit ſeipſum diligit, ſubiūgit Paulus: Nemo enim carnē ſuā odio habuit, ſed nutrit ac fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiā, quia membra ſumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de oſſibus eius. quæ uerba utiq; dixit Apoſtolus, ut nos in memoriam duceret eorum uerborum quæ uerbis iſtis ſimilia dixit Adam, cum in conſpectum eius, primum adducta eſt Eua, hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Et ut euidentius oſtenderet, ad Chriſti copulam cum eccleſia, pertinere ſacramentum cōiunctionis Adę & Euę, Adam uerba ſubintulit, propterea relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit uxori ſuæ, & erūt duo in carne una, hoc ſacramentum (inquit Apoſtolus) magnum eſt

Potiſſima cauſa dilectionis inter uirū & vxorē quæ.

Paulus indicat matrimonium inſtitutū eſſe, ut ſit ſignū unionis Chriſti & eccleſiæ.

Ephe. 5

Gene. 2

In ſacramēto matrimonii magis inſpicitur ſigni ſanctitas quā naturæ ſimilitudo.

in Chriſto & eccleſia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonii ſacramento? maxime cum ibidem mutuæ dilectionis gratiam inter coniuges magis ad coniunctionē illam dei quàm ad communem maris & fœminę naturam referat. Quæ diuus Auguſtinus conſiderans: Quod in Chriſto (inquit) & eccleſia eſt magnum, hoc in ſingulis quibusq; viris & vxoribus eſt minimum, ſed tamen coniunctionis inſeparabile ſacramentum.

Obiectio.

SEd dices, ſi externum illud coniugium tum demum haberi debet perfectum ſignum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ cum ſexuum commixtio acceſſerit, Nunquid ergo coniugia illa perfecta non ſunt quę ſexuum commixtionē non experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioſeph ſentire nefas eſſe videtur:

Dilutio.

Reſpondemus, Aliud eſſe cum quæritur, an coniugium perfectum eſſe, deinde an coniugium ſanctitatem ſacramenti habere poſſit abſq; ſexuum commixtione, deniq; an externum coniugium perfectum & abſolutum ſignum ſit illius vnionis Chriſti & eccleſię ſine ſexuū commixtione? Nam quod ad duo priora attinet, certum eſt coniugium eſſe legitimum quod mutuo cōſenſu (qui de præſenti eſt) contrahitur, etſi nulla commixtio, multominus proles ſequatur aut ſperetur, quemadmodum in hominibus decrepitis, matrimonia contrahentibus, videmus. Deinde conſtat eidem coniugio, ſi in domino contrahatur, etiam ſacramenti ſanctitatem non deeſſe, etſi copula non ſequatur, modo tamen carnalis copula diuinæ diſpenſationi relinquatur, nec naturalis commixtionis impotentia (cuius ſibi alter coniugum conſcius eſt) alteri dum matrimonium contrahitur, non cæletur. Non enim ideo coniuges eſſe de-

Matrimoniū pōt eſſe legitimū & ſi nō ſperetur proles.

Itē matrimoniū pōt eſſe ſanctū, ſine prole & copula carnali

ſinunt, quia pariter temperant a commixtione carnali, imo tanto ſanctius coniuges manent, quanta ſanctiora placita concorditer ſeruare in animum induxerunt. quamobrem matrimonium inter Mariam & Ioſeph & firmitate uinculi coniugalis & ſanctitate coniugii perfectum fuit, imo tanto ſanctius quanto a carnali opere alienius. Siquidē Auguſtino teſte: Maria virgo nupſit, diuinæ diſpenſationi ſe ſubmittens ac ſubiiciens, gerens quidem caſtitatis propoſitum mente quod tamen non expreſſit ore, at cum poſtea ſpiritu dei obumbrata filium dei concepiſſet virginitatem intactam cum coniuge perpetuam ſeruare ſtatuit ac decreuit, quo voto adeo nihil detractum eſt eius coniugii ſanctitati vt nullum vnq̄ ſanctius fuerit aut futurū ſit. Apud Apoſtolum quoq; .i. Corinth. vii. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent vxores, velit eſſe tanquam non habentes, vt planè conſequens ſit continentiam in coniugio ſanctitati ſacramenti nihil adimere. Sed ſi quęratur ſit ne externum coniugiū perfectum ſignum coniunctionis Chriſti & eccleſię ſi carnalis copula nō accedat: Ibi certe patribus viſum eſt, vt ſignū vndiq; perfectum ſit commixtionem ſexuum accedere oportere. Hæc enim coniugium non quod ad veritatem, ſeu ſanctitatem eius, ſed tantum quod ad ſignificationem attinet cō firmat, perficit ac conſummat. Vnde Recentiores, coniugium, aliud legitimum, quod legitimo conſenſu intercedente coit, Aliud ratum quod more chriſtiano contrahitur, Aliud conſummatum quod copula carnali firmatum eſt, appellant. In quam etiam ſententiam intelligendus eſt Ambroſius libro de Patriarchis, & Auguſtinus in

Aug. ad Ecicium.

Aug. lib. de nuptiis & cōcupiſcētiis.

Luc. 1

1. Cor. 7

Cōtinētia in cōiugio laudabilis.

Matrimonium aliud legitimum. Ratum. Conſummatum.

Amb. lib. de Patriar.

Aug. in Soliloquiis.

Leo. 27. q. 2. ca. cũ ſocietas.

Soliloquiis. Leo quoq; pontifex cuius verba Gratianus in hunc modum recenſet. Cum ſocietas nuptiarum ita a principio ſit inſtituta, vt præter cõmixtionem ſexuum non habeat in ſe Chriſti & eccleſiæ ſacramentũ, non dubiũ eſt illã mulierẽ non pertinere ad matrimoniũ, in qua docetur non fuiſſe nuptiale myſteriũ. Non pertinere inquã ad coniugiũ ſic ſcilicet vt vndiq; repræſentet coniunctionẽ cuius myſterium eſt matrimoniũ. Verũtamẽ de ſigni perfectione non eſt admodũ curandũ, nec ob id etiam coniugibus dolendũ, quod ſoboles non donatur, cum in nuptiis plus valeat ſanctitas ſacramenti quã ſigni perfectio ſeu fœcunditas ventris. Sanctitas enim ſacramẽti magis ex repræſentatione ſpiritalis vnionis Chriſti & eccleſiæ, deinde ex repræſentatione ſpiritalis coniunctionis & dilectionis animorũ qua coniuges copulantur, quàm vnionis corporalis pendet, Quod diuus Ambroſius in cap. v. ad Epheſios ſentit, qui tamẽ caute legendus eſt, ne cæteris patribus, ne ve etiam ipſi Paulo qui Chriſtum & ſpiritaliter & corporaliter eccleſiæ iunctum eſſe aſſeuerant, repugnare videatur, ac tantiſper de huius ſacramenti elemento dixiſſe ſuffecerit. Vides vero (vt ſperamus) nunc, quanti momenti ſit, docere matrimonium in eccleſia ſacramentum eſſe, ac ſuo verbo & elemẽto vt cætera conſtare, quo bis damnãtur fanatici Anabaptiſtæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Chriſtianis coniugibus & Polygamiam, & Diuortia etiã quod ad fœdus coniugale attinet, idq; non tantum ex cauſa fornicationis, contra Chriſti & eccleſiæ inſtitutũ, permittere nõ vererentur, non videntes ambo hæc, ex diametro, vt dici ſolet cum huius ſacramenti ratione (vt interim Chriſti interdictum ſi-

Nõ eſt hinc dolendũ cõiugibus, q̃ ſobole non donantur.

Aug. de bo. coniu. c. 2. Amb. in ep. Ephe. ca. 5.

Polygamiæ & Diuortio ratio ſacramenti omnino repugnat.

leamus) pugnare. Nam vis verbi vtrunque tollit, Elementi vero ratio Polygamiam omnino non admittit. Reſtat, vt de ſacramenti vſu paucis dicamus.

De ritibus huius ſacramenti.

Canon Euariſti quinti poſt Petrū.

DE ritibus huic ſacramēto in eccleſia dei ab ipſis Apoſtolorū temporibus ſemper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euariſti; qui poſt Petrum Tertius, vt vel alii volunt quintus eccleſiæ Romanæ poſt annos circiter centenos a Chriſto paſſo præfuit, ad vniuerſos Aphricæ regionis Epiſcopos in hæc verba. Similiter cuſtoditum & traditum habemus vt vxor legitime viro iungatur. Aliter enim legitimum (vt a patribus accepimus, & a ſanctis apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditū inuenimus) non fit coniugium, niſi ab his qui ſuper ipſam fœminam dominationem videntur habere, & a quibus cuſtoditur, vxor petatur, & a parentibus propinquioribus ſponſetur, & legibus detur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (vt mos eſt) cum precibus & oblationibus a ſacerdote benedicatur, & a paranymphis (vt conſuetudo docet) cuſtodita & conſociata a proximis, tempore congruo petita, legibus detur, & ſolenniter accipiatur, & biduo uel triduo orationibus uacent, & caſtitatem cuſtodiant, ut bonæ ſoboles generentur & domino in actibus ſuis placeant. Taliter enim & domino placebunt, & filios non ſpurios, ſed legitimos, atque hæreditabiles generabunt. Qua propter filii chariſſimi, & merito illuſtres, fide catholica ſuffragante, ita peracta, legitima ſcitote eſſe coniugia. Aliter uero præſumpta, non cōiugia ſed aut adulteria, aut cōtubernia, aut ſtupra, uel fornicatiōes potius quā legitima cōiugia eē nō dubitate, niſi uolūtas propria ſuffragata fuerit, et uota ſuccurrerit legitima.

Vide quid vir ille ſanctus de noſtris temporis clandeſtinis matrimoniis ſentiat.

Nā fructus diuinus eſt pręcepta diuina cuſtodire, ea quoq; deſerere præſumptionē fieri nulli dubium eſt. Cur ergo indignum eſt vnitatem eccleſiæ cuſtodiri? idemq; omnes pariter & ſentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præſumpta fuerint, perdunt profecto ipſi tranſgreſſores ſeipſos, qui ſemetipſos decipiunt. Hæc cuncta recitanda per omnes eccleſias Aphricanas ſcripta dirigite, & iſtis connectite (quas adiunximus literas) Præfectorū, ut de his quæ inique laudantur (ſi quid tale probari poterit) iudicium fiat, & inhibita coerceantur, & præterita mala, & illicita cōiugia ſi doceantur admiſſa, digna ſeueritate corripiantur. De cætero vero caueātur talia per oēs eccleſias, ne eccleſię ſanctitas per noſtrā fatigata, negligentiā, pdat priuilegia quę eſt p viros venerabiles cōſecuta. Hactenus Euariſtus.

Pium votū. HVnc Canonem, planè ſanctiſſimum, cuperemus in eccleſia Concilio generali renouari, ob clandeſtina illa matrimonia tollenda, quæ nunc paſſim non palā ſed furtim inter pueros & puellas, citra parentum conceſſum, per lenones & lenas copulantur, vel inter ſtultos & temulentos ſola cauſa libidinis, non dei reſpectu, ſed diaboli inſtinctu coniunguntur. Idque ſæpenumero præter deſtinatum conſenſum. quis enim conſenſum recte vocarit (pręſertim in re tanta quæ reſcindi nunquā poſſit) cuius non conſilium, ſed vel pueritia, vel temulentia, vel inſidiæ, vel libido cauſa ſint. quis vero neſcit, quot ſtupris, quot periuriis, & id genus aliis criminibus, ac innumeris malis clandeſtina iſta matrimonia anſam prębeant, ut non immerito ſanctus ille pontifex Euariſtus ea non coniugia, ſed aut adulteria, aut contubernia, aut ſtupra, vel fornicationes, non ſit veritus ap-

Clandeſtina matrimonia plurimorū malorum cauſa.

Clandeſtinum matrimonium irreligioſe cōtractū, non eſt proprie

pellare niſi tamen poſtea voluntas propria ſuffragata fuerit,& vota ſuccurrerint legitima. Certe ut ſint matrimonia. ſacramenti tamen vel nomen, vel ſanctitatem ſibi vendicare non poſſunt, niſi pio accedente conſenſu in eccleſia dei firmentur. Nam quis id matrimonium ſacramentum eſſe dixerit, cuius non ſit author, vel coniunctor deus? Scimus eccleſiam hæc matrimonia (modo teſtibus probari poſſent) multo ex tēpore ſuſtinuiſſe, nec facile reſcidiſſe, ne vitiatis puellis ſua ſimplicitas fraudi, ne ve adoleſcentibus impune foret, quod puellis ſtuprum intuliſſent, in hoc veteris legis æquā cenſuram intuita ac imitans. Nam Deuteronomii viceſimoſecundo ſcriptum legimus: Si quis puellam nulli deſponſatā virginem vitiarit dabit eius puellę patri, centum quinquaginta ſiclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit eam. Non poterit dimittere eā cunctis diebus vitæ ſuæ. Verū cum experientia doceat hanc eccleſiæ indulgentiam qua ſtulte puellæ nimium confiſę, libidinoſos adoleſcentes (poſtea fortiter negaturos quicquid prę ter illatam libidinem inter ipſos actum ſit) paſſim admittunt innumeris malis abutentiū vitio anſam præbere, quis non videt longe ſatius eſſe vt clandeſtina illa matrimonia quæ omnino ſacramēti rationē non habēt ab eccleſia tollantur. ſeu decernatur ſaltem ipſa matrimonii firmitatē apud eccleſiā non prius habitura niſi noui conſenſus robur acceſſerit, tum enim puellæ & cautius agere diſcerent, & tot ſtupris, adulteriis periuriis, aliiſq; plurimis commodis, iiſq; longe maximis, quæ ex inuitis & male contractis nuptiis oriuntur, via præcluderetur, ſuuſq; honos matrimonio, rei tam ſanctę ſeruaretur. Deniq; iis qui de diuortio non tantum ex cauſa

Sacramentum. Cur eccleſ[illegible] connubio.

Deute. 22. Lex in ſtuprantem puellam.

Clandeſtina matrimonia abrogari conuenerit per eccleſiam.

Inuitæ nuptiæ raro lætos ſortiuntur exitus.

C. cum locũ de ſpõſa & matrimo. Leo c. principatus. 1. q. 1

*fornicationis, atq; etiam quod ad vinculum attinet conce-
dendo hoc tempore largius quàm conuenit diſputant, anſa
de eccleſiæ rigore quærẽdi ac cauſandi adimiretur, q̃ vide
licet vbi locus tantum eſſet matrimoniis legitime cõtractis
bona ſpes foret, vt ea quæ bono eſſent inchoata principio,
bono quoq; terminarentur exitu. Iam & ſi interdum res*

Propter vnũ vel alterũ infauſtum matrimonii exitum nõ eſt laxanda regula apoſtolica. 1. Corint. 7 Tertul. li. 2 ad uxorem.

*aliter caderet, non fuerit tamẽ propter vnum aut alterum
infauſtum connubium Apoſtolica illa doctrina (quę poſt di-
reptum matrimonium coniuges ſeparatos innuptos mane-
re, aut ſibi inuicem reconciliari requirit) temere laxanda.
Sed ad eccleſiæ ritum huic ſacramento adhiberi ſolitũ re-
uertamur, de quo & Tertullianus lib. ii. ad vxorem ſic ha
bet. Vnde ſufficiam ad enarrandam felicitatem eius coniu
gii, quod eccleſia conciliat, confirmat oblatio, & obſigna-
tum angeli renuntiant. Pater ratum habet. Nec leue eſt ho*

Myſteriũ rituum. Coniunctio ſacerdotalis 1. Corin. 5 Matth. 10

*rum rituum myſterium. Nam coniunctio quam ſacerdos fa
cit, ſignificat matrimonium nectente Deo (cuius legatione
ſacerdos fungitur) copulari, quãobrem etiã ſacerdos Chri-
ſti verbis inter copulandum vtitur, nẽpe iis: quos Deus con
iunxit homo non ſeparet. Benedictio vero ſignificat vitam*

Benedictio ſacerdotalis Oblatio.

*coniugatam, a Deo benedictam eſſe. Deniq; oblatio ſignat
huiuſmodi vitam hoſtiam boni odoris eſſe coram domino.
Teſtatur quoq; Tertullianus in primitiua eccleſia nuptias
cum laudis ſacrificio & ſacramenti venerabiles cõmunica
tione celebrari ſolitas, quod ea vita ſanctorum communio*

Tobiæ 6

*ne nõ ſit indigna, quos Raphael quoq; angelus ad Tobiam
conteſtatur, quem morem per diocœſim noſtrã vbiq; reno*

Cõci. Aphri ca. 4. cap. 13

*uari nobis curæ erit. Teſtatur quoq; Carthaginenſe Conci
lium in eccleſia olim conſtitutum fuiſſe vt ſponſus et ſponſa*

cum benedicendi ſunt a ſacerdote, a parentibus ſuis, vel a paranymphis offerantur, utq; quum benedictionem acceperint pro reuerentia ipſius benedictionis ſeſe eadem nocte contineant ac in uirginitate permaneant. Quod ne ridiculum putes, exemplum Tobiæ tibi intuendum, ac omnino rememorandum eſt. quod ſi quis hos quos retulimus ritus, a ueteribus pro huius ſacramenti, elemento reputatos fuiſſe dixerit, huic non ualde repugnauerimus. Certe diuus Ambroſius in Euangelium Lucæ, libro ſecundo, Capite ſecundo: Coniugii teſtificationem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios quoque ritus adhibet eccleſia. Nam nullum peregrinum aut ignotum, & alterius parochiæ, hominem ad ſacramentum coniugii admittit ſine literis, quas dimiſſorias vocamus. Preterea trina declamatio ſponſi, & ſponſæ publice præmittitur, ut eccleſia ſi quod ad impedimentum coniugii nouerit ſacerdoti indicet. quos ritus exacte ſeruari uelimus, quod ſic multis fraudibus, & iniuriis occurratur, multisq; puellis conſulatur, quas alioquin ſæpe uidemus, profugis immo adulteris maritis nuptas, ac deſertas infælices hymenæos deteſtari. Ad hæc, nedum apud Chriſtianos, ſed & Hebræos nuptias celebratas legimus conuocatis amicis non ſine conuiuio ac communi lætitia, qui ritus ad matrimonii ſacramentum (quod Chriſti et eccleſiæ nuptias repræſentat) non parum facit. Ad has enim uocatæ ſunt omnes gentes, ad has venitur cum inenarrabili lætitia. Quamobrem vt ſignum rei ſignatæ reſpondeat, ſanctam quoque non ineptam nuptiarum lætitiã eſſe conuenit. Nam & Ambroſius author eſt. Iuuentutem olim in nuptiis ſalſioribus ſermon-

Tobiæ. 8

Amb. in Lu. lib. 2. ca. 2. Nuptiarum celebritas eſt, quaſi elemẽtũ ſacramenti coniugii.

Alii ritus

Literæ dimiſſoriæ.

Trina declamatio.

Nuptias cõuocatis amicis celebrari ſolitas.

Gene. 29.

Tobiæ. 7.

Matth. 22.

Lucæ. 14.

Apoca. 19

Ambro.

Gene. 24

Tobie.6
Saltandi leuitas p Parochos uerbo dei extirpanda.
Chry.in Gene.
Iohan.2

bus uti ſolitam, & Patrum coniugia declarant quanta cum reuerentia ac honeſtate nuptiæ olim celebrarentur, hodie ſaltandi leuitas, ebrietas, & pleræq; ineptiſſime geſticulationes in locum ſanctæ congratulationis ſucceſſerunt. quem ab vſum Parochi piis admonitionibus, quoad fieri poteſt, extirpare nitentur. Copioſam monendi materiam veteres, & præſertim Chryſoſtomus ſuppeditabūt. Et in primis exēpla patrum, præſertim vero Chriſti, qui non dubium propterea nuptiis in Cana Galilææ intereſſe, eaſdemq; ſuo illo miraculo omnium primo commendare ac ueluti conſecrare voluit, aqua in vinum conuerſa vt ſe matrimonii præſidem & ſtabilitorem demonſtraret, ſeq; piis fidelium nuptiis ſpiritualiter intereſſe teſtaretur, atqui præſente Ieſu religioſiſſime, quæq; agi, & ab omni ſpecie mala non tantum re turpi abſtinere par eſt.

Virtus huius ſacramenti.
Aug. ſup. Gene. lib. 4
Matrimonium cōplectitur tria bona.
Principalis finis ſeu uſus xpiani matrimonii.

VIrtus efficacia ſeu effectus huius ſacramenti ſatis ſuperq; ex prędictis colligitur, Beatus Auguſtinus matrimonium tria bona complecti docet: Sacramentum, fidem, & prolem. In ſacramento hoc dicit attendi ut coniugium non ſeparetur, neue dimiſſus ac dimiſſa etiam prolis cauſa alii coniungatur, Ergo ſacramenti vis proprie in fœderis coniugalis indiſſolubilitate ſita eſt, quæ & principalis finis matrimonii recte dicitur, hanc in ſacramento deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq; gratiam ſuppeditat, qua coniuges non abuſi hoc fœdus inuiolabile inuicem ſeruent, ſeſeq; mutuo amore complectatur, ac ſi diligant ſicut Chriſtus dilexit eccleſiam, qua item gratia ſuffulti, quicquid eſt iuris diuini & humani ſibi libenter & ex animo cōmunicent, omnes deniq; caſus cum triſtes tum iu-

cundos vſq; in extremam mortem æqua lance inter ſe par tiantur. Gignit quoq; hoc bonum ſacramenti fiduciam bonę conſcientię, qua coniuges certi efficiuntur, uitam illam con iugalem honeſte auſpicatã, ſanćte quoq; & religioſe obſer uatam, dei gratia non vacare, Deo curæ atq; adeo merito riam eſſe. In quam ſententiam Apoſtolus ad Thimotheum ait: Mulier ſalua fiet per liberorũ generationem ſi perman ſerit in fide. Item Hebræorum vltimo: Honorabile connu bium in omnibus, & thorus immaculatus. Et diuus Ambro ſius lib. ii. de Patriarcha Abrahamo capite. ix. ait, accede re aliud inſigne caſtimoniæ, ſi credas a domino Deo tuo hoc quod ſortitus es coniugium tibi datum. Hoc ergo ſacra menti bonum qui recte ſecum reputauerit, et conſcientiam ſuam erga ſeipſum quammaxime ędificabit, & caſti amo ris ignem erga coniugẽ concitabit. Secundũ bonum matri monii Auguſtinus fidem appellat. Non fidem, hoc eſt fidu ciam erga Deum ſed fidem cõiugalem, in qua hoc attendi tur, ne cum altera vel altero cõcumbatur, cuius boni fruẽ di vim, niſi Deus coniugibus in hoc ſacramento impartire, quotuſquiſq; coniux, inter tot carnis, mundi, & ſatanæ inſi dias poſitus, eam fidem ſaltem corde ſynceram ac inconta minatam retineret, nam Chriſtus Męchiam cordis męchię quæ carne committitur æquat. Tertium bonum eſt Proles, cuius potiſſimum gratia, matrimonium contrahi debet, hoc ſcilicet animo vt liberi amanter ſuſcipiantur, ac religioſe educentur, quod cum ſit matrimonium non ſolum omni cul pa vacat, ſed & ſuum meritum habet. Cæterum quod tan tum vitandæ fornicationis gratia contrahitur magis ſecun dum indulgentiam conceditur.

Fiducia bonę cõſcientię in coniugio.

1. Timo. 2
Hebrę. ulti.
Amb. lib. 2. de patriarcha Abrahamo c. 9

2
Bonum matrimonii.
Fides coniugalis.

Mechia cordis.
Matth. 5

Bonũ matrimõii proles.
Tobiæ. 8
1. Timo. 2
1. Corint. 7

Carnalis cōmixtio trifariā in cōiugio adhibetur.

HAec tria bona in coniugio faciunt vt coitus qui in carne peccati fieri non poteſt ſine pudenda concupiſcentia carnis omni culpa vacare poſſit, quam inſignem eſſe huius ſacramenti gratiam quis non videt? Quod vt magis perſpicuum fiat. Coitus in coniugio trifariam adhibetur.

1 Decus coniugale. Aug. de bono cōiugal. l. 1. Cor. 7

Primum cauſa prolis, qui culpam non habet, & ſolus ipſe proprie nuptialis eſt. Decus enim coniugale eſt caſtitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc eſt opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apoſtolus, dicens: Non peccat virgo ſi nubat.

2

Secundo, concubitus fit cum vir cognoſcit vxorem, vltra neceſſitatem procreandi liberos, non propaginis voluntate, ſed libidinis voluptate, quo concupiſcentiæ ſeruitur, non hoc agitur vt fœtus quem poſtulant nuptiæ, impleatur.

Coitus hñs culpā venialem in exigente.

Hunc coitum qui vltra neceſſitatem progreditur, non rationi, ſed libidini obſequens, exactum coniunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat proſpicere, ne fornicetur cōiunx, ſed nō omnino inculpabiliter exigit.

1. Corin 7. Aug. in pſal. 146. Alter coniugum ſine alterius volūtate cōtinere non põt. Redditio debiti.

quamobrē Auguſtinus in pſal. cxlvi. dicat (inquit) vir continere iam volo, vxor autem, nolo, non poteſt ſcilicet continere, quod enim tu vis illa non vult, nunquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria. Si alteri nupſerit te viuo erit adultera, non vult Deus tale lucrum tali damno compenſari, redde debitum, & ſi non exigis, pro ſanctitate tibi perfecta computabit, ſi non quod tibi debetur, exigis, ſed reddis, quod debes vxori. Iam etſi exiges, vltra neceſſitatem, culpa omnino non vacet quod agis. Hanc tamen culpam bonum coniugii venialem facit. Non enim quia incontinentia malum eſt, ideo coniugium (vbi eſt concubitus præ-

ter intentionem generationis)non eſt bonum, & quia bo= num eſt coniugium in genere ſuo, etiam eum concubitum quem fieri non cogunt,ignoſci impetrant nuptiæ, ſi tamē non tam nimius ſit,ut impediat tempora quæ orationi de= bentur,nec immutetur,in eum uſum qui eſt contra naturā. Quamobrem ſi ambo coniuges tali concupiſcentiæ ſubigā tur,rem faciunt quæ proprie nuptiarū non eſt, cuius non ſunt nuptiꝫ hortatrices,ſed deprecatrices,quod & ſi uolu ptas non careat culpa,propter nuptias tamen accipiat ue= niam.In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Hoc autem di *co ſecundum indulgentiam,non ſecundum imperium,quid eſt enim quod ſecundum ueniam concedit Apoſtolus? niſi quod coniuges debitum carnis expoſcunt, non propaginis uoluntate, ſed libidinis uoluntate.* Idem Auguſtinus *alibi dixit:*Hoc *quod coniugati uicti concupiſcentia utuntur in uicem ultra neceſſitatem liberos procreandi,ponam in his pro quibus quotidie dicimus:*Dimitte *nobis debita noſtra. Atq; hoc ipſum eſt quod ſupra ex Apoſtolo retulimus. quod propter fornicationem unuſquiſq; propriam ſuam uxorem habere debeat ad remedium lubricitatis carnis, nam coniugium quod ſanis eſt ad officium, id ægrotis eſt ad remedium* Tertius *coitus effrenis,quo ardentiores con= iuges amatores, ſuis uxoribus abutuntur, quemadmodum* Fabiola *abutebatur maritus,quod* Hieronymus *refert eā ea coactam pati a marito,quꝫ nulla ancilla pateretur a do mino,quem coitum adeo nō excuſant nuptiæ,ut etiam ag= grauent,quod quanto ſanctior res connubium eſt,tanto re ligioſius coli debeat.*Non *contemnendum eſt, quod in* Xi= *ſti* Pytha*gorici ſententiis legitur:*Omnis *ardentior amator*

Concubitus pter neceſſitatē nō impurat matrimoni ſacramentum.

1.Corint.7

1.Corint.7

De bono cōiuga i.

1.Corint.7

Aug. ſuper Gene.& li. de nuper.& concupiſc. 3

Hie.in epitaphio ſabiolꝫ

Effrenis coitus in cōiugio damnabilis.

Xiſtus pythagoricus.

Hiero. contra Iouin. & ca. Origo 32.q.4

propriæ vxoris adulter eſt, & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugem, nõ affectu, non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitum, nihil eſt fœdius q̃ amare vxorẽ tanquã adulterã. qui dicunt ſe cauſa humani generis vxoribus iungi, imitentur ſaltem pecudes, & poſtquã venter vxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores ſe vxoribus exhibeant, ſed maritos. Idẽ alibi: Liberorũ (inquit) in coniugio conceſſa eſt propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur damnandæ. Et Raphael ad Tobiam dixit: Audi me, & oſtendam tibi, qui ſunt, quibus præualere poteſt dæmonium. Hi nanq; qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt deum a ſe & a ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus, habet poteſtatem dæmonium ſuper eos. Modis ergo omnibus curandum eſt, ne per matrimonii abuſum, matrimonii bona perdamus, quæ & ſi non pariter omnia ad matrimonii ſubſtantiam ſeu etiam ſanctitatem requirantur (quod & ſine ſpe prolis inter vetulos recte contrahatur matrimonium ſacramenti tamen ratio & fides quæ potiſſimum in matrimonio ſpectantur, omnino ſunt obſeruanda. Beatus Auguſtinus omne nuptiarum bonum impletum etiam eſſe in parentibus Chriſti dicit, nempe fidem, prolem, & ſacramentũ. Prolem agnoſcimus ipſum dominũ, fidem quia nullum adulterium, Sacramentum quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati (vt ſupra diximus) ſine pudenda concupiſcentia carnis (quæ ex peccato accidit) fieri non poterat, ſine qua concipi voluit qui ſine peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus,

Tobiæ.6

Abuſus matrimonii ſummoperè cauendus.

Inter vetulos rectè cõtrahitur matrimonium ob gerendum & amicabilem ſocietatem.

Aug. de bo. coniu.

Omne nuptiarum bonum impletum in parentibus Chriſti.

minus, eius matrimonii bonum dicetur. Nam vt idem *Au-* Aug. de bo. coniu. ca. 2
guſtinus ait:Si primi parentes nõ peccaſſent, forſan habitu
ri erant filios ex munere omnipotentiſſimi creatoris, quod po
tuerit etiã ipſos liberos ſine parentibus condere,qui potuit
carnem Chriſti in vtero virginis formare, quum tamen hi
liberi ad eum modum, nimirũ ex munere creatoris capien
di ac habendi bonum nuptiarum cenſendi fuiſſent.

I*Am quo affectu matrimonium contrahendum ſit dice-* De affectu cõtrahẽtiũ.
mus,quanquam id ex ſuperioribus liqueat ſatis.Matri-
monii itaque ſacramentum auſpicandum eſt in timore Dei,
amore caſti coniugii,& dilectione procreandæ ſobolis ad
augmentum religionis, ſcortationis quoque & immunditiei
vitandæ gratia.Breuiter eo affectu amplectẽdum eſt, quo
Sara filia Raguelis matrimoniũ ſuſcepit,quæ ſic orans,ait: Sara filia Raguelis exẽplar cõiugalis caſtitatis.
Tu ſcis domine,quia nunquam concupiui virum, & mun- Tobiæ. 8
dam ſeruaui animam meam ab omni concubitu.Nunquam
cum ludentibus miſcui me,neque cum his qui in leuitate am-
bulant participem me præbui; virum autẽ cum timore tuo, Quæ rememorandą.
non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere &c. In primis au- 1
tem animo concipiendum eſt, quantum ſacramentum con-
iugium ſit,nempe,quod Deo authore copuletur, vt proin-
de matrimonio iungendus,non aliter affectus eſſe debeat,
quàm ſi præſentem Deum videat ſibi vxorem copulantem.
Deinde quanta ſit ſigni maieſtas quod ſimilitudinem Chri 2 Ephe. 5
ſti & Eccleſię refert.Hæc qui ſecum recte reputauerit, & 1. Timo. 2
coniugii bonũ propius æſtimauerit,is cum multa Dei gra-
tia coniugium inibit,qua ſubinde conſuſcitata ſeipſum ſal-
uum faciet,& eccleſię dei decori erit.qui alio affectu nimi
rum prophano vxores ducunt, hi iniuria afficiunt ſacra-

mentum,quod tum demum recte coit,cum pręcipue cauſæ contrahendi ſunt, nempe honeſtiſſima ac ſancta ſocietas, amor religioſæ poſteritatis,& odium fornicationis, Quę quum vt principales fines in coniugio intenduntur,nō mo ramur, ſi tum inſuper quædam alię leuiores (quas cauſas impulſiuas dicimus)acceſſerint. Neq; *enim ſtatim peccat, quem & ſponſæ decor mouet,& honeſta dos allicit ſi tamen hæc ſibi primas partes non præripiant.* Nam *& de* Iacob *patriarcha legimus,q̃ Rachel, quę erat decora facie,& venuſto aſpectu,impenſius dilexerit.Deuteronomii quoq;.xxi.legimus in hunc modum:Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchram,& adamaueris eam, volueriſq; vxorem habere,introduces eam in domum tuam &c.*

Deut.21

Viri nō contemnāt uxores.

Interim admonēdi ſunt viri,ne vxores contēptui,tanq̃ ſeruas,ſed magis tanq̃ omnis vitæ cōſortes habeant.Nā coniugium non redigit mulierē viro in ſeruitutē,ſed adiicit in adiutoriū,ſic tamē,vt viro ſe reuerēter ſubditā cognoſcat, Heua ſiquidē nō de Adę capite,neq; de pedibus eſt facta, & neq; domina,neq; ſerua illi eſt cōdita, ſed ſocia & cōſors.Recte ergo de medio,nimirum de latere eſt creata.

Gene.2
Ephe.5
Cur Eua ſit creata de latere.

De miniſtro huius ſacramenti.

D*E miniſtro huius ſacramenti poſtremo videndū eſt. Vt forſan quidam non improbanda ratione dicant, matrimonium certum miniſtrum non exigere, quod coniuges, in ſeſe caſto amore ac religioſe conſentientes, deus ipſe coniungat, tamen uidemus & in ueteri lege quoſdam fuiſſe, qui dei uice coniuges coniungerent,quanto ergo magis putandum eſt, in noua lege ſacerdotes (qui legatione pro deo funguntur) legitimos huius ſacramenti miniſtros eſſe.* In *lege ſiquidem veteri pater, aut defuncto*

Sacerdos recte copulat coniuges in eccleſiæ cōſpectus.
2.Corint.

patre, proximus puellę agnatus, ſeu tutor dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ.vii.*legis: Et apprehēdens Raguel dexteram filię ſuæ, dexteræ* Tobiæ *tradidit, dicens. Deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob vobiſcū ſit, & ipſe coniungat vos, impleatque benedictionem ſuam in vobis. Ad eundem modum ab Apoſtolorū tēporibus, matrimonii ſacramentum in facie eccleſiæ celebratum eſt, miniſtris ſacerdotibus Chriſti, Raguelis, atq; alia ſcripturę verba, & pias admodū benedictiones ſuper coniuges pronuntiantibus. Debent autē presbyteri, dum copulant coniuges, eos de matrimonii inſtitutione ex Geneſi, de ſacramenti ſanctitate & efficacia ex Euangelio, deq; ſacramēti myſterio & officio coniugali ex* Paulo, Ephe.v. *deniq; de matrimonii moleſtiis, tanquā originalis peccati reliquiis, ęquo animo tolerandis ex Geneſi, cōmoneſacere, vt ſciant, quid apprehenderint, & qua ratione in ea vocatione viuere debeant.*

Tobię.7

Euchariſtus

Quorū admoneri debeant, quū copulantur coniuges

Gene.2 Matth.19. Marci.10. Lucæ.16 1. Corin.7 Ephe.5 Gene.3

SOlent alia multa in hac materia matrimonii diſputari, quæ ad ius poſitiuum pertinent, veluti de gradibus, de impedimentis, de reſciſſionibus. Sed hæc omnia in præſentia excutere, non eſt inſtituti noſtri. Suffecerit parocho, quem inſtituendum hoc libro recepimus docere populum de matrimonii inſtitutione ſacramenti ratione ac ſanctitate. Denique de recto Chriſtiani coniugii vſu. In primis autem admoneri omnes conuenerit, vt quicunque matrimonio iungi uelit, talem conſortem deligat, cui nec iura diuina vel humana prohibeant copulari, & cum quo ſperet ſe ſanctam & indiuiduā vitæ conſuetudinem perpetuo habiturū. Vtq; omnis error perſonę & conditionis, atq; etiā qualitatis in cōtrahendo quoad fieri poteſt, caueatur.

Cuius; admoneri debeant qui affectant matrimonio iungi.

Quod ſi nihiloſetius ſcrupus aliquis incidat, de gradibus ſeu aliis quæ vel contrahendũ vel contractũ matrimonium impedire poſſint, habet parochus Epiſcopũ *ſuũ, Ad huius iudiciũ hãc referat quaſtionẽ, nec de re ſibi parũ cognita iudicãdi prouintiã ſumat, quã nõ ſine magna ratione vetus eccleſiæ Romanæ mos in cauſis matrimonialibus ſolis epiſcopis reſeruauit, Quãquã interim optaremus, vt* Con*ciliũ generale, quæ in matrimonio iuris diuini ſunt, ab his quæ ſunt iuris humani ac poſitiui, diſerte ſecerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc ſacramẽto magis q̃ in vllo alio ius humanũ iuri diuino ſic permixtũ eſſe, vt alterũ ab altero, niſi ob oculatiſſimis haud facile diſcerni poſſit, quod multam peperit in hac re difficultatem.*

Soli epiſ. olim de matrimonio iudicabant. Pium uotũ

DE SACRAMENTO VNCTIONIS INFIRMORVM, QVAE EXTREMA APPELLATVR.

De ratione nominis.

D*E nomine ſacramenti anxie diſputare nõ eſt neceſſe. Cõſtat ſiquidem veteres hoc ſacramentũ appellaſſe ſacramentum vnctionis infirmorum, idq; proprie, ſiue ad verba* Iacobi *Apoſtoli quibus hoc ſacramentum promulgatur ſiue ad vſum eius reſpicias.* Poſtea *dici cœpit ſacramentum extremæ vnctionis.* Non quod *hoc agat eccleſia, vt hæc vnctio omnino extrema ſit, nam & reiteratur ſicubi morbus depulſus ſubinde redierit, & per eccleſiam hac potiſſimum ratione miniſtratur, non vt*

Iaco. 5

Cur dicatur extrema vnctio. Finis extremæ vnctionis.

ægrotus eo percepto ſtatim vita defungatur & indormiſcat ſed potius ut nedum mente, ſed & corpore (ſi ita deo viſum erit) conualeſcat, quod precationes illę, ipſam vetuſtatem ſpirantes, ac planè omnis pietatis, quas in adminiſtratione eiuſdem ſacramenti eccleſia adhibet, apertiſſime demonſtrant. Nec dubium, quin in primitiua eccleſia pleriq; infirmi, quum ungerentur, priſtinam incolumitatem reciperent, nimirum fide flagrantiori, tam ſalutare myſteriū accipientes. Quod hoc tempore rariores ſunt qui huius ſacramenti uirtutem ſaltem quod ad corporis conualeſcentiam attinet, experiantur in cauſa eſt fidei modicitas, quā oportebat in accipientibus ardentem ac flagrantem eſſe, nam per hanc ſolam dei uirtutem in nobis efficaciter operari conſtat. Vnde Marci quinto legimus: Et non poterat, nimirum Chriſtus, ibi uirtutem ullam facere, niſi q paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorum. Sed ut ad rationem nominis reuertamur, Vnctio hęc infirmorū, uel ob id extrema dicta, uideri poteſt, q extrema ſit e quatuor illis, quæ in eccleſia celebrantur. Nam (ut ſupra diximus) primum ungimur cathecumeni, dein ungimur baptizati ſtatim poſt baptiſmum, ungimur quoq; quū confirmamur, demū exceſſuri e uita, extremam accipimus unctionem. quod ſi & quintā unctionē addere placeat, qua ſacerdotes & reges inauthorantur, erit nihilo ſecius & hæc, quæ infirmo eſt (& ſi interdū nō tēpore) ratione tamen poſtrema. Qua uero ratione Chriſtiana religio cæteris cerimoniis ueteris legis euaneſcentibus unctionis myſterium retinuerit, repetere hic non eſt neceſſe. Nam id ſuperius nos docuiſſe meminimus.

Cur hui⁹ ſacramēti uirtus, hodie non ſit tam euidens, q fuit olim in eccleſia.

Marci. 5

4. unctiones in eccleſia. Cathecumenorum. Poſt baptiſmum. In confirmatione. Aegrotorū. Sacerdotū & regum.

Sup. de confirmatione.

De inſtitutione huius ſacramenti. Marci. 5

Verum de inſtitutione huius ſacramenti videndum eſt. Marci ſexto legimus, quemadmodum Chriſtus duodecim illos ad ſe vocarit, eoſdemq; binos miſerit, certa quadam legationis forma præſcripta, & poteſtate qua vterentur, data & conceſſa, & ſtatim ſequitur: Et exeũtes, prædicabant vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægrotos, & ſanabantur: Vngebant (inquit) oleo multos ægrotos, non dubium, quin ex Chriſti inſtitutione ac mandato, non ſua præſumptione. Abſit enim vt vel in mentem noſtram veniat, ſanctos Apoſtolos in tanta legatione præter Chriſti præſcriptum quippiam feciſſe, qui non ſua, ſed tantum data poteſtate vtebantur, ſcientes quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum.

Apoſtoli ægrotos ex Chriſti inſtitutione vngebant. Matth. x

Vani qui ex hoc ſacramẽto officium ciuile faciũt

Nam q̃ vani ſint, qui ex hac vnctione officium ciuile faciunt, quis non uidet? neq; enim Chriſtus ſuos diſcipulos chyrurgos fecit, ſed Apoſtolos, qui vngerent ægrotos oleo, non quidem medicinali, ſed ſacramentali & myſtico. Addit autem Euangeliſta, ægrotos ab Apoſtolis inunctos ſanatos fuiſſe, virtutemq; præſentem exteriori ſigno nõ defuiſſe. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco aſſerunt eccleſiam hoc ſacramentum ex ipſius Chriſti inſtitutione accepiſſe, quamuis poſtea diuus Iacobus Apoſtolus, modũ ac formam adminiſtrationis eiuſdem clarius expreſſerit; ac quod ipſe a Chriſto acceperat, populo tradiderit, in hæc verba: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros eccleſię, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & ſi in peccatis ſit, remittẽtur ei, quę verba manifeſte declarant hanc vnctionem ſacramentum eſſe, quæ

Veteres aſſerunt hoc ſacramentum ex euãgelio Iaco. 5

Eadẽ eſt unctio, de qua narrat euangeliũ, & quã docet Iacobus.

neq; ſigno careat viſibili, nec promiſſione gratiæ. Porro *Apoſtolum eiuſdem unctionis meminiſſe, quam* Euangeliũ *docet* Apoſtolos, *poteſtate a Chriſto accepta, ægrotis adhibuiſſe, plurimi ex patribus & Græcę & latinæ eccleſiæ ſatis idonei teſtes ſunt, e quorum numero primus occurrit diuus* Hieronymus, *ſeu quiſquis tandem eſt is ſcriptor certe pius ac vetuſtus, in* Marcum *capite. vi. dicens:* Quum *vngunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei virtute corroborant.* Corroborant *autem interceſſione & oratione fidei, quam dei clementia exaudiet, & ſe exorabilem præſtabit, cuius ſacramentum eſt oleum conſecratum. Itidem author libri de viſitatione infirmorum, diuo* Auguſtino *hactenus inſcripti, ſic ait:* Nec *prętermittendum eſt illud Apoſtoli* Iacobi *pręceptũ:* Infirmatur *quis in uobis, inducat presbyteros eccleſiæ, &c. Et ſtatim poſt:* Ergo *ſic roges de te & pro te fieri, ſicut dixit Apoſtolus* Iacobus, *imo per Apoſtolum ſuũ dominus,* Ipſa *uidelicet olei ſacri delibutio ſpiritus ſancti typica unctio intelligitur,* Hæc *ille.* Innocentius *quoq; eius nominis primus, quem* Concilium Aphricanum *(cui & beatus* Auguſtinus *interfuit) uti* Papam *pręcipuo diuinæ gratiæ munere in ſede Apoſtolica præſidentem, cum ſummi honoris delatione uenerari non dubitauit. Is, inquam, in decretis ſuis ad* Eugubinum *cap. viii. aperte pronuntiat, hãc unctionẽ genus eſſe ſacramẽti. Proindeq; quibus reliqua ſacramenta negãtur iis ne hoc quidẽ cõcedi poſſe, diuos* Ambroſiũ *&* Gregoriũ *in teſtes euocare nõ eſt neceſſe, a quibus etiã inungendi formulas & præces accepimus ac retinemus.* Deniq; Beda *(ut* Lyranũ *& cæteros recẽtiores prætereamus) pręd ictum locum* Marci Euangeliſtæ *exponens,*

Hierony. in Mar. ca. 6

Aug. de viſi infirmorum.

Innocẽ. 1. ad Eugub. ca. 8

Ambroſius. Gregorius. Beda. Lyranus.

pronuntiat hoc ſacramentũ unctionis infirmorũ;ut cætera omnia a Chriſto inſtitutũ,per Apoſtolos eccleſię traditum. Ex græcis(ut omittamus interim uetuſtiſſ.mũ illum Dionyſium Areopagitam)ſuffecerit attuliſſe diuũ Iohannẽ Chryſoſtomũ,ac Theophylactum.Ille lib.iii.de ſacerdotio,huius ſacramenti & eius miniſtri meminit,& de ſacerdotibus loquens in hæc uerba.Neq; enim ſolum quum nos regenerant,ſed poſtmodũ etiam condonandorũ nobis peccatorũ facultatem obtinent. Infirmatur(inquit)inter uos aliquis, accerſat presbyteros eccleſiæ & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine dñi, & oratio fidei ſaluũ reddet laborantẽ,& eriget eum dñs,& ſi in peccatis erit:remittentur ei:Hactenus ille.Hic uero, nempe Theophylactus, Euangeliũ Marci ediſſerens cap.vi.ſic ait:Quod unxerant Apoſtoli,ſolus Marcus narrat,quod & frater dñi Iacobus in catholica epiſtola dicit:Infirmatur(inquit)quis iter uos, aduocet ſeniores eccleſię, & orent ſuper illum,ungentes eum oleo &c.Eſt igitur oleum(ut ſubiicit Theophylactus, ſigni myſterium declarans)& ad labores utile & lucis fomentum,& hilaritatis effectiuum, ſignificatq; miſericordiam dei & gratiam ſpiritus,per quã a labore liberamur, & lucem & gaudium, hilaritatemq; ſpiritualem accipimus.Hæc ille.Eſt itaq; hoc ſacramentum,non ex humana, ſed ex Chriſti inſtitutione & Apoſtolica traditione deſcendẽs,id quod uniuerſalis eccleſiæ,tam ueteris q̃ noſtræ, Græcæ pariter & latinę conſenſus,ſimul & ipſe ſacramenti,uſus,quãmaxime comprobant.

Dionyſi. Chryſoſt.lib. 3.de ſacerdotio.

Theophyla. in Mar.ca.6

Oleũ quid ſignificet in hoc ſacramẽto.

Reſpõdetur huius ſacramenti cõtẽptoribus, &

QVi huius ſacramenti uim hinc eleuare contendunt quod epiſtola diui Iacobi Apoſtoli non ſit certi au-

thoris, noſtra ſententia planè deſipiunt. quod eccleſia, quę hoc (ueluti dei uiui columna & firmamentum ueritatis) peculiare habet, ut poſſit diſcernere uerba dei a uerbis hominum, olim hanc epiſtolam diuo Iacobo tribuerit, & Apoſtolico ſpiritu plenam iudicarit, atque adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus unquam in ſcripturis doctior, neque exactiori cenſura fuit in diſtinguendis certa a dubiis, hanc epiſtolam ipſi Iacobo aperte, idq́; non ſine magna epiſtolæ laude aſſcribit. Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Iohannes ſeptem epiſtolas ædiderunt, tam myſticas quam ſuccinctas, & breues pariter, & longas: breues in uerbis: longas in ſententiis: ut rarus ſit qui non in earundem cæcutiat lectione. Vides ut beatus Hieronymus idem iudicium de Iacobi profert epiſtola quod de Petri: nec putat indignam Apoſtolico ſpiritu. Iam quum planè conſtet: Apoſtolum hanc unctionem pro ſacramento tradere nequaquam dubitandum eſt uere ſacramentum eſſe, et Apoſtolum non fuiſſe, tam impie arrogantem, ut pro ſacramento traderet populo, quod ſacramẽtum non eſſet. quare etſi Apoſtolus condendi ſacramenti poteſtatem non habuit: conſtat tamen eum uerbis illis tradidiſſe populo quod ipſe a Chriſto acceperat: qui ut alia mundo uolebat innoteſcere, per Matthęum alia per cæteros Euangeliſtas, quid prohibet, quominus quædam etiam doceri uoluerit per Apoſtolum Iacobum?

eorũ caudi. 1. Timot. 3

Hieronymi cenſura de epiſtola Iac.

Iacob' quod a xpo acceperat, pro mulgat.

VErbum quo hoc ſacramentum traditur, eandem in omni eccleſia ſententiam habet, etſi ubique eiuſdem dictionibus ſeu pręſcriptis uerbis haud pronuntietur. Vngitur enim ægrotus oleo ſanctificato in nomine

Verbum huius ſacramenti.

patris & filii & ſpiritus ſancti, adiectis verbis precatoriis, nempe, vt quicquid illicito viſu, auditu, ac cæteris ſenſibus ſeu membris ægrotus deliquit, per huius olei vnctionē expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autē hoc verbū, quo ſacramentū traditur promiſſioni quā Apoſtolus acceptam idq;, non dubiū a Christo promulgat, dicens: Et oratio fidei ſaluabit infirmū, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ etiam verba ſatis indicant huius ſacramenti vim, quāmaxime ab oratione fidei dependere. Quamobrem eccleſia miniſtrationi huius ſacramenti plures precationes quàm vlli fere alii ſacramento adhibet, eaſque admodum pias, quemadmodum pauloante meminimus.

Iacob. 5 Promiſſio gratiæ.

Elementū huius ſacramenti

ELementum huius ſacramenti eſt oleum ſanctificatum, cuius myſteriū ſuperius ex Theophylacto retulimus. Oleum enim & ſanitatis & hilaritatis effectiuum & lucis fomentum eſt. Præterea ad labores vtile & lenitiuū. Quæ omnia huius ſacramēti diſpenſatione diuina virtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi ſignificatur.

Huius ſacramenti vis.

PRopterea enim hoc ſacramentum potiſſimum adhibetur, & ea eſt huius ſacramenti rite ſuſcepti uis, vt aduerſus terriculamenta & trepidationes inſtantis mortis (quæ ſolent menti hominis morbo grauiter decūbentis occurſare) pium ſolatium ſit ac fiduciæ titubantis fulcimentum. Quod tum certe fit, dum qui inungitur, recogitat ſeſe per fidelem illam & piam eccleſiæ (cuius conſortio ipſe vti viuum membrū inſitus eſt) precationem, quæ in hoc ſacramento adhibetur, vel conualiturum ſeſe, ſi tamen deo ita viſum erit, et quod ad animæ ſalutē attinet, ſalutare ei fuerit, vel ſaltem cum certa fide, bonaq; ſpe hinc emigraturū, atq;

Fiduciæ titubantis fulcimentū.

in domino obdormiſciturum,idq́; maxime,quũ ſcit ac intelligit orationem fidei,præſertim eam(quæ & ſignum externum & promiſſionẽ,Apoſtolica traditione confirmata ſibi annexa habet)apud deum uanam eſſe non poſſe,ſed ad alleuiationem,quum corporis,tum animi,atq; adeo ad remiſſionem peccatorum plurimam valituram.

Iacobi.5

Quo affectu eſſe oportet hoc ſacro muniendum.

Affectus quo ęgrotus ſe presbytero vngendum offerre debet,is erit,quo olim ægroti ſe Apoſtolis vngendos præbebant,nimirum vt intus ac foris,ſi ita deo viſum erit ſanetur.Cogitare itaq; debet presbyter,ſe non ſuã,ſed Apoſtoli Chriſti,atq; adeo eccleſię perſonam gerere,atq; hoc agere vt ęgrotus,perinde atq; athleta inuictus,ac velut in extrema lucta conſtitutus omnibus ſatanicis tentationibus(quas tum potiſſimum diabolus cateruatim ſolet ingerere)fortiter reſiſtat,ac ad omnẽ tentationis impetum conſtanti animo dicat,Chriſti membrum ſum Chriſti athleta ſum.In cuius ſignum oleo etiam externo,ſecundũ Apoſtoli traditionem inunctus ſum. quamobrem tu princeps mundi huius, tu immunde ſpiritus,diſcede,ille enim te foris eiecit,quam obrem in me non habes quicquam,nihil mihi & tibi cõmune,Nam quę conuentio Chriſti(cui inſitus ſum)& Belial? quis conſenſus templo dei cum Satana? Adhęc, etſi multis ſtipatus ſatellitibus in animæ meæ excidium coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo, plures enim mecum ſunt,quàm tecum,tota enim eccleſia ſanctorũ pro me curam agit,orat, meque in ſuam tutelam recipit, aduerſus quam non præualebis. Habeo interim a deo certiſſima fiduciæ meæ ſigna ac teſtimonia,nempe ſacramenta pœnitentiæ, euchariſtiæ, & hoc extremæ vnctionis,

Quo tentationib⁹ diabolicis in extremo agone obſiſtendũ ſit.

Iohan.14
Luce.21
Iohan.12.
Iohan.14.
2.Cor.6
4.Reg.6
Matth.16.

Sacramẽta fiduciæ noſtræ certiſſima ſigna.

quibus Deus me nequaquam fallet, ſed promiſſioni ſuæ aſſiſtens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus eſt. Hæc atque alia eiuſcemodi pie cogitanti, quis dubitet hoc ſacramentum magnam alleuiationem mentis aduerſus horrorem mortis (in quam inſtantem cum tota defigit oculos) adferre, itidem aduerſus ſatanæ impetus tum ſolito grauiores plurimum ualere? quod ſi tum, omnium maxime ac modis omnibus ad laborandum eſt, atque etiam vndique omnia pietatis fulcimenta congerenda ſunt, ne ægrotis fiducia excidat, ſed ut quàmmaxime aduerſus ſpiritales inſidias roborentur, non recte faciunt qui hoc ſacramentum in eum vſum peculiariter inſtitutum, ac tãto cum ſerio per Apoſtolum Iacobum eccleſiæ traditum, ex eccleſia auferre moliuntur. Neque tamen dicimus hoc ſacramẽtum abſolute ac omnino ad ſalutem neceſſarium, modo ne contemnatur, ſed magis eſſe ad fulcimentum pietatis, proindeq́; piis uotis ab ægroto, priuſquam hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationi eius, quemadmodum pœnitentiæ in eccleſia locus eſt, recurrẽte ſcilicet ſubinde morbo aliquo grauiore.

Nõ recte faciunt q̃ hoc ſacramentũ ex eccleſia tollere amittuntur.

Reiteratur hoc ſacramẽtum.

Ritus qui adhibẽtur huic ſacramento.

TOtus ritus, quem eccleſia in miniſtratione huius ſacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus longe pientiſſimis (quæ ad ſingulas unctiones adhibentur) conſiſtit, quas referre longum fuerit, nec eſt neceſſe, quod omnibus paſſim, maxime parochis, expoſitæ ac obuiæ ſint & intellectu faciles.

Huius ſacramenti miniſter.
Iaco. ult.

POſtremo, huius ſacramenti miniſter ſacerdos eſt, ita docente Apoſtolo Iacobo: infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum & cæ

tera. Sacerdos vero in eiuſdem ſacramenti miniſtratione, non ſuam, ſed Apoſtoli Chriſti, ac eccleſię perſonã, quemadmodum & in cęteris ſacramentis gerit ac repræſentat. Nam ut Chriſtus eſt qui baptizat, qui corpus ſuum impertit, qui abſoluit, ſic Chriſtus eſt qui intrinſecus inungit, ſacerdote externum tantum miniſterium adhibente. Breuiter Chriſtus eſt Samaritanus ille euangelicus, qui homini a latronibus diſpoliato ac grauiſſimis plagis affecto approprians, cęteris prætereuntibus, ſolus miſericordia mouetur, & totus intentus curationi hominis tam miſere affecti, ſacramentorum ſuorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoq́; ſuo impoſitum, in ſtabulum eccleſiæ ducit. Sacerdos autem ſtabularii vicem gerit, cui pręcipitur, ut curam ægroti agat, ſed pharmacis a Chriſto uero illo Samaritano, hoc eſt, hominum cuſtode pręſcriptis, qui ſolus ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Matth. 3
Marci. 1
Luca. 3
Luca. 10
Pſal. 146

Ipſi gloria in ſecula, Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ordo catholici orandi eccleſiæ.

ECcleſia catholica, mater noſtra, in qua per baptiſmum renaſcitur Chriſto, eum ordinem tenet, ut ſymbolum Apoſtolicum (quę eſt fidei noſtræ regula) ante omnia proponat ac tradat. Subinde uero poſteaquam profeſſi ſumus quod credimus, orationem dominicam ſubiungat ac reddi etiam iubeat, Idq́; ordine non modo decenti, ſed, & neceſſario. Siquidem ut prece-

mur deum, neceſſe eſt ut fidem prius teneamus, quæ utique niſi data eſſet, orare non poſſemus. Quomodo enim (uti Paulus Apoſtolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos inſequentes poſt Apoſtolici ſymboli, diuinorumq́; ſacramentorum) quæ veluti pars quædam ſymboli eſſe videntur) expoſitionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationem recte properabimus.

SEd priuſquam ad contextum eiuſcemodi precationis accedamus, paucis de modo deum orandi præfandum erit. Principio ex his, quæ paſſim, præſertim in expoſitionem ſymboli ac ſacramentorum, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifeſtum euadit, fidem, quę nos Chriſtianos efficit, non eſſe vanam aliquam aut euanidam perſuaſionem, ſed dei donum cordibus noſtris infuſum, viuum & efficax per charitatem, quam Apoſtolus definiens, ait: Neq; circunciſio eſt aliquid, neq; præputium, ſed fides. quæ per dilectionem operatur, qua efficimur filii dei, qua deo nos totos cõmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per ſpem & charitatem copulamur, nobis penitus diffiſi, quæ niſi deſuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixiſſet; Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eũ. quis enim fidem ſe habere glorietur, niſi qui acceperit ſpiritum fidei, de quo Apoſtolus ait, Habentes eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptum eſt: Credidi propter quod loquutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo ſpiritus, qui talem fidem largitur, ſuggerit nobis per fidem quid loquamur, & ut Apoſtolus ait: Ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non

Sine fide nemo orat deũ. Roma. 10

Fides xpianorum. Galat. 5

Fides gratuitum donum. Iohan. 6 2. Corint. 4 Pſal. 115

Spirit^9 fidei ſuggerit nobis q̃d loquamur & oremus.

Roma. 8 Augu.

quod ipſe ſpiritus ſanctus, uti indigens alicuius interpellet, ſed quod nos interpellare faciat, nobiſq; interpellandi et gemendi inſpiret affectum, quod idem Apoſtolus explicatius facit, quum ſubdit: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram, *ut ipſe facere dicatur, quod ut faciamus, facit ac iuuat, de quo ſpiritu alibi apertius ait:* Non *enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus,* Abba pater. *Et iterum: quoniam filii dei eſtis, miſit deus ſpiritum filii ſui in corda veſtra clamantem,* Abba pater. *Vnde conſequens eſt, ut quemadmodum ſine ſpiritu fidei non eſt recte quiſpiá crediturus. Ita nec ſine ſpiritu orationis ſalubriter oraturus, atq; adeo nihil boni acturus, niſi eodem ſpiritu adiuuãte.* Nemo *enim recte ſapit, recte intelligit, recte conſilio ac fortitudine prǫualet, nemo ſcienter pius eſt vel pie ſciens nemo amore caſto deum timet, niſi acceperit ſpiritum ſapientię, et intellectus, conſilii & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis, & timoris dei.* Nec *habet quiſquam virtutem ueram, charitatem ſynceram continentiam religioſam, niſi per ſpiritum virtutis & charitatis continentię.* Non *quia tot ſunt ſpiritus, ſed omnia, hæc operatur* vnus *atq; idem ſpiritus, diuidens* propria *vnicuiq; ſicut vult, quanquam aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans.* Nam *nondum inhabitans, adiuuat vt ſcimus fideles.* Inhabitans *vero adiuuat iam fideles, ut ſimus in omne opus bonum propenſi.* Siquidem *ut* Apoſtolus *ait,* Charitas *dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, qua præditi non ſolum iam in deum credimus, aut ſpe erigimur, ſed & in domino delectamur.* In *mandatis eius voluntarie*

Roma. 8

Ibidem.

Galat. 4

Augu.

Sine ſpũ fidei nemo ſalubriter orat neq; q̃cquã recte facit.

1. Cor. 12

Spũs aliter adiuuat nondum inhabitãs aliter inhabitans.

Ephe. 2.

Roma. 5

Pſal. 118

inambulantes, quemadmodum Pſaltes ait: Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilataſti cor meum nempe per charitatis diffuſionem.

Oratio donũ gratiæ.

SEd quorſum hæc, niſi vt oſtendamus etiam ipſam orationem inter gratiæ munera deputari, verumq; ac rectum orandi modum eſſe, ſi in fide, ſpe & charitate ad orandum accedamus. Quomodo enim aliter orabimus niſi acceperimus ſpiritum fidei ſpei & charitatis, in quo clamemus, Abba pater? Alioqui, ſi neq; per fidem accedamus, neq; per ſpem erigamur, neq; per charitatem accẽdamur, loqui quidem poſſumus, orare vero nequaquam. Quid enim aliud eſt oratio, niſi pius mentis aſcenſus in deum, ſeu piorum votorum oblatio intenta & ardens? Quomodo autem eleuabitur in deum mens? quomodo domino vota pia offeret, niſi in primis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona a domino petenda eſſe, & deum ipſum, natura bonũ, omnibus optime velle, ac magna & inæſtimabilia bona ſuis fidelibus paraſſe? Dein ſpe erecta ſit, qua ea bona uti ſibi parata ſe capere poſſe indubitato ſperet, quod homo fidelis, id quod credit, ſibi per ſpem quodammodo vendicet. Deniq; etiam charitate inardeſcat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petam, & accipiam, quæ præparauit deus diligẽtibus ſe. Nam (quemadmodum ſæpe diximus) ut fides, qua Chriſtiani & filii dei ſumus, aliud a ſpe & charitate donum ſit, ſpem tamen & charitatem comites ita coniunctas habet, vt ab eis nequaquam ſeparetur, ſeparata uero iam non fides uiua, ſed mortua ſit & nũcupetur, ad deprecandũ deũ omnino inepta, quod a mortuo pereat confeſſio ac oratio. Rurſus hæc duo poſteriora dona, fidem ſemper uti

Nemo recte orat niſi acceperit ſpiritũ fidei ſpei et charitatis
Roma. 8
Galat. 4
Hec eſt fides gñalis.
Matth. 19
Bernar.

Fidem, ſpẽ & charitatẽ in omni opere bono cõiuncta eſſe oportet.

per uti

per uti ſubſterniculum ſpiritualis ædificii neceſſario præſup ponunt, atq; etiam vt concomitetur, poſtulant. Neq; enim quis in eum ſperat, cui non credit, cui ſe & ſua non cōmittit. Item nemo ſyncere eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo optime non ſperet. Deniq; fruſtra quis omnia bona ſe a deo ſperare, atq; etiam deum diligere ſibi videbitur, niſi viuida quoq; fides accedat, qua idem ipſe, bona illa (quæcunq; tādem ea ſint uel animi uel corporis, quæ a deo petuntur ac nobis in hac uita donantur, a deo etiam accipiat, atq; a deo ea ſeſe iam tandem accepiſſe quandoq; ſtatuat ac certo credat. Fruſtra ſiquidem deum aſſidue de pane quotidiano interpellaueris, niſi tandem etiam fide accipias quod petis, nimirum ut mente ſentias hunc panem quo victitas, te non aliunde, quàm a deo ipſo, quem oras, accepiſſe, ac indies accipere. Itidem fruſtra de peccatorum remiſſione deum ſolicitaueris, niſi ſimul quoq; credas remiſſionem peccatorum, quam fideliter poſtulaſti, te ab ipſo deo tandem etiam aſſequutum eſſe. quid enim proderit, ſi perpetuo inclames: Remitte domine iniquitatem ſerui tui, modo nunquam deſinas de dei erga te miſericordia dubitare, aut confidere ſeu ſtatuere nunq̄ poſſis, deum tibi reconciliatum eſſe? Atq; hæc eſt fides illa ſingularis & ſpecialis, quę nō tantum ſpiritualis ædificii initiū eſt, ſed magis ſpei abſolutio, indiuiduam poſt ſe trahens charitatem, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni noſtræ deeſt, ex apprehenſione miſericordiæ per Chriſtum ſupplemus: De qua ſuperius in tractatu pœnitentię & iuſtificationis fuſius diximus. Vt ergo neceſſe eſt hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præcepti ſit charitas de corde puro,

Bern. ſer. 1. de annūciatione.

Iacobi. 1

1. Timo. 1

NN

conſcientia bona,et fide non ficta.Ita maxime orationē(veluti opus,quo proxime cū deo agimus)antecedere ea oportet,nō tempore quidem)quod animus fide,ſpe et charitate imbutus,ſaltē p cœleſtiū deſideriū,in quo tota orationis vis conſiſtit,non poſſit non orare) ſed cauſa magis et ratione.

Fide, ſpe, & charitate p ditus ſem ſper orat.
Pſal.9

Rom.4

IAm cum fides in hominis pectore per verbum formetur, & promiſſioni dei planè innitatur, quod Paulus exemplo Abrahę grauiſſime aſtruit: In repromiſſione(inquit) dei (qua ſcilicet pollicitus erat deus illi vetulo ex Sarra vxore decrepita futurum filium,in cuius ſemine benedicerentur omnes tribus terræ)non hæſitauit Abraham diffidentia,nec conſiderauit corpus ſuum emortuum quum iam ferè centum eſſet annorum,& emortuam vuluā Sarræ,ſed confortatus eſt fide,dans gloriam deo,pleniſſime ſciēs,quia quæcunq́ promiſit deus, potens eſt & facere,Conſequitur certe oraturum in primis oportere reſpicere ad inſtitutionem et mandatum dei,quo nos orare ſe & precari docuit, precantes quoq́ exauditurum ſe promiſit.quod faciens,ac mandato promiſſioneq́; dei aſſentiens, fideliter accedit, ſciens deum pro nobis ſolicitum eſſe,& ad dandum paratum,qui ad petendum ſuo uerbo nos cohortatur & impellit,huc reſpicit eccleſia dei,quum ante orationem dominicam in ſacroſancto miſſę myſterio in hunc modum præfatur,Oremus,pręceptis ſalutaribus mōiti ac diuina inſtitutione formati,audęmus dicere,Pater noſter. Sic alibi hymnū canens,deum promiſſionis ſuę per fidem commonefacit.Si venuis (inquit) quis tribuet?Indulge,quia potens es, ſi corde rogamus mundo,certe debes ex promiſſo.Vt ergo Chriſtus nos fideles faceret præcatores non tantum orandi man

Prima alas orationis fides quā precaturus inprimis acuere debet.
1

1.Pet.5

Matth.6
Chriſt' orare iuſſit ac orandi formulam præ

datum dedit & promiſſionem addidit, dicẽs: Petite, & accipietis, ſed & modum orandi docuit, & formulam præſcripſit, ut citra ullam hęſitationem verbo ſuo confirmati fideliter peteremus, quod ille precari nos iuſſit. ſcripſit, & cur.

SEcundo, qui ad precandum accedit infirmitatem et indigentiam ſuam ſentire debet, quibus promoueatur ad quęrendum deum, & potentem & uolentem infirmis mederi, & indigentibus ſubuenire. Nõ enim opus eſt bene habentibus medico, ſed male habentibus. Fide ergo opus eſt, quæ (ut ſupra diximus) intellectum illuminat & cor purificat, ut & noſtram miſeriam, imbecillitatem, infirmitatem, ac immunditiam, & rurſus dei maieſtatem bonitatemq́; videre poſſimus. Fide enim apprehendimus & cernimus deum eſſe, qui propter bonitatem ſuã cuncta creauit, a quo omnia bona procedunt, ſine quo nihil quicquam eſt, quiq́ omnia in omnibus operatur ſuſtentans, conſeruans, gubernans, viuificans, & uegetãs omnia, qui pręſtat nobis ut uiuamus, moueamur, & ſimus, qui abunde omnia ad fruendum tribuit. Quo dante, omnia (quæ bonorum appellatione continentur) accipimus. Quo ſubtrahente manum, omnia rurſus amittimus, iuſtus & miſericors, iuſtus in impios & peccatores, non agnoſcentes eum, Miſericors in timentes ipſum. Fide percipimus infirmitatem & indigentiam noſtram. quod puluis ſimus & cinis, q̃ omnis homo fœnum & omnis gloria eius quaſi flos fœni, quod uana ſalus hominis, qui vanitati ſimilis factus eſt, cuius dies ſicut umbra prętereunt, quod in iniquitatibus concepti, quòd in peccatis nati ſimus, quòd concupiſcentiam (reliquias peccati) hoſtem illum domeſticum circunferamus, qui nunquam ſpiri-

Secundo, ut agnoſcat ſuã infirmitatẽ & indigentiam.
Matth. 9
Fides docet nos de noſtra infirmitate & inopia.
Gene. 1
Exodi. 3
Pſal. 103
Actio. 13
1. Timo. 5
Pſal. 103
Eſaię. 40
Pſal. 59
Pſal. 143
Pſal. 50
Roma. 7

tui noſtro moleſtus eſſe deſinit, quo ſolicitante, ab adoleſcen
tia proni in malum ſumus, & in omne ruimus peccatum,
Gene.6 quod mundus a dextera, leuaq́;, a fronte pariter atq; a ter
go nos interdum falſis præſtigiis occupatos detineat, inter-
dum rebus aduerſis velut aperto marte ſæuiens oppugnet,
vt a deo alienet, quod aduerſarius noſter diabolus tanq̃ leo
1.Pet.3 rugiens circumire nos nunq̃ ceſſet quærens quem deuoret.
Iohan.3 Fide deniq; percipimus, q̃ deus, miſeriæ noſtræ miſertus, cũ
Roma.5 adhuc peccatores et mortui eſſemus, filio ſuo unigenito nõ
pepercerit, ſed pro omnibus nobis tradiderit illum, ut iuſti
ficati in ſanguine ipſius, credentes in eum qui iuſtificat im-
pium, per fidem de cõcupiſcentia, mundo, & diabolo trium
phemus, ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum li-
Lucæ.1 berati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo o-
Iob.7 mnibus diebus vitæ noſtræ, quo tandem, conſumata militia
noſtra, quæ eſt ſuper terram ipſo ſummo bono, qui eſt deus
in æternum fruamur. Ad quem unum finem omnia referri
oportere fides docet. qui ergo tali fide inſtructus eſt, hic ſo-
lus recte ad orandum accedit. Nam eum qui petere vult
aliquid neceſſe eſt, vt ante omnia ſe diſcutiat, num egeat.
Secundo, ut apud ſe ſtatuat, quid petere velit, & quanam
re opus habeat. Tertio quærendus eſt, qui inopiam leuare
& velit & poſſit, quæ omnia fides oraturo oſtendit, quam
qui non habet, is ſuæ fiduciæ (quæ fides ex diametro oppo-
nitur) temere innititur, nondum intelligens ſe dei donis, be
Pſal.108 neficiis, & auxiliis egere. quamobrem etſi ore preces per-
murmuret, nihil tamen minus faciet q̃ ut oret, imo oratio
eius ſibi in peccatum reputabitur, quia non orat ex fide, nec
ſuam infirmitatem, & inopiam, nec dei bonitatem miſeri-

cordiam agnoſcens,hoc enim fide fit,quæ pauperes ſpiritu, humiles corde & contritos animo facit,ad quos ſolos reſpicit deus, ſicut ſcriptum eſt.Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde,& humiles ſpiritu ſaluabit.Et iterum: Super quem reſpiciam,niſi ſuper humilem & contritum & trementem ſermones meos.Reſpexit(inquit Dauid)in orationem humilium & non ſpreuit preces eorum. Superbos autem qui infirmitatem ſuam præſertim interiorem non ſentiunt,qui latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in fortitudine,uiribus,& in multitudine diuitiarũ ſuarum gloriantur,qui dicunt,quia diuites ſumus,& locupletati,& nullius egemus,& neſciunt,quia in oculis dei miſeri ſunt, & miſerabiles & pauperes, & cæci, & nudi, hos deſpicit deus ſicut illos reſpicit,quemadmodum glorioſiſſima virgo virginum cecinit; Depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles.Eſurientes impleuit bonis & diuites dimiſit inanes.Deus enim (ut Apoſtolus Petrus ait) ſuperbis reſiſtit,& humilibus dat gratiam.Et ideo ſequitur. Humiliamini igitur ſub potenti manu dei,ut uos exaltet in tempore viſitationis,omnem ſolicitudinem ueſtram proiicientes in eum,quoniam ipſi cura eſt de uobis.

Pſal.33 Eſaiæ.66 Pſal.103 Pſal.48 Apoca.3 Lucæ.1 Iacobi.4 1.Petr.5

HAec ut Chriſtus animis noſtris perpetuo retinenda infigeret ac inculcaret,duas inſignes parabolas adhibuit.Alteram de filio prodigo,Alteram de phariſæo & publicano. Filius prodigus portione paternę ſubſtantiæ, quę illi obuenerat abutens,non ante uenit oratum patrem, quàm in ſe reuerſus & ſuam miſeriam deploraret & diuitias bonitatis benigniſſimi patris agnoſceret.Itidem publicanus,proculdubio(quod ad mundum attinebat) rebus aſ-

Quo reſpiciant parabolæ,de filio prodigo, & de phariſeo ac publicano. Lucæ.15 Lucæ.18

tinebat)rebus affluens; ſed quod ad animum pertinet conſcientia peccatorum perculſus, ſuæq; indigentiæ per fidei lumen certior redditus, aſcendit in templum, orans, non eodem quo phariſæus affectu. Phariſæus. *Hic enim ſibi fidens, & bonorum operum in ſpeciem diues, in ſeipſum non deſcendit, quominus mentis ſuę, fœdiſſimis concupiſcentię & ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinem videret, ſtãs apud ſe orabat elatus, ſeipſum commendans, non accuſans, quaſi a ſe eſſet, ſiquid egiſſet boni, cum diceret, non ſum ſicut cæteri hominum, ſicut & hic publicanus.* Publicanus. *At ille in ſe reuerſus, & miſeriam animi ſui per fidem contemplatus a longe ſtetit, animo deiecto & humili, nolens vel oculos ad cœlum leuare, ſed percutiens pectus ſuum, & ad deum (qui cor contritum & humiliatum non deſpicit) conuerſus dixit:* Pſal. 50 *Deus, propitius eſto mihi peccatori. Quàm vero diuerſus fuerit vtriuſq; orationis fructus, ſequitur: Amen (inquit dominus) dico vobis, deſcendit hic, nempe publicanus, in domum ſuam iuſtificatus ab illo, qui enim ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. Hunc affectum beatiſſimus Apoſtolus in vidua Chriſtiana requirens, ait: Quæ autem vere vidua eſt & deſolata, ſperauit in domino, & perſiſtit in oratione die ac nocte.* 1. Timo. 5 Aug. ad Probã Matt. 5 Oportet animo eſſe deſolatum. *Deſolatam vult eſſe Apoſtolus viduam, nõ quod viduas ſecundũ hoc ſeculũ diuites ab orando repellat, ſed vult viduam animo pauperem & prudenter intelligentem, quod in hoc mundo & in hac vita nulla anima poſſit eſſe ſecura. In hoc ergo orandi genere in viduis quid electum eſt, niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſeculo deſtitutam atq; deſolatam, quamdiu peregrinatur a domino, profe-*

ſto quandam viduitatem ſuam deo defenſori, aſſidua & Paupertas
impenſiſſima precatione commendat. Neq; enim hęc deſo- ſpūs nō a cē
latio ſeu paupertas a cenſu, ſed a mente metiēda eſt. Chri ſu, ſed a mēte
ſtus enim, quum adhuc eſſet in carne, Zachæum diuitem in te metiēda. Lucæ. 19
regnum cælorum miſit, & reſurrectione atq; aſcēſione glo Diuites cen
rificatus, multos poſtea diuites, impartito ſpiritu ſancto, fe ſu poſſunt
cit huius ſeculi contemptores, & finita diuitiarum cupidi- eſſe paupe
tate ditiores. Diuitibus itaq; perinde ac pauperibus huius res ſpiritus.
ſeculi hæc animi deſolatio ac paupertas communis eſt, modo
non ſuperbe ſapiant, neq; ſperent in incerto diuitiarū,
Sed in deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad 1. Timot. 5
fruendum, vt diuites ſint in operibus bonis, facile tribuāt,
communicent, ac theſaurizent ſibi fundamentum bonum in
futurum, ut apprehendant uitam æternam, gratias agentes
in omnibus. Quāobrem (vt diximus) in his præſentis vitæ
tenebris, in quibus peregrinamur a domino, q̄diu per fidē 2. Cor. 5
ambulamus, non per ſpeciem, deſolatam ſe debet Chriſtia-
na anima putare, ne deſiſtat orare, & ſcripturarum diuina 2. Pet. 1
rum ſanctarumq; ſermoni diſcat, tanq̄ lucernæ in obſcuro Aug. ad pro
loco poſitæ, fidei oculum intendere, donec dies luceſcat, & ban. c. 45
lucifer oriatur in cordibus noſtris, Imo donec hoc mortale 1. Cor. 15
immortalitatem & corruptibile hoc induat incorruptio-
nem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi, ſeu Satanæ
tentatio, quando abſorpta erit mors in victoria, & vita fe-
liciſſima nunquā defutura, nullius amodo indigens, ſed dei
fruitione ſaturata. Huc enim tanquam in ſcopum quendā Scopus ora
omnem orationem noſtram reſpicere oportet, quemadmo- tiōis noſtræ
dum diuinus Pſaltes precatur: Vnam (inquit) petii a domi- Pſal. 26
no, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus

Vna ac ſola beata uita.

diebus vitæ meæ. Q*uiſquis autem hanc vnam petit a domino & requirit, is ſecurus petit, & ſi quæ alia petuntur, quæ eſt vna illa vera & ſola beata uita, vt contemplemur domini dilectionem in æternum, immortales atq; incorruptibiles corpore & ſpiritu.*

Secūda alia orationis, ſpes Bernardus Fiducia miſericordię qua dei dona accipimˀ (q̄ & fides iuſtificās appellatur) fidē ſpālē, & ſpē cōplectitur.

P*Oſtquam animus ad orandum acceſſuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus eſt, ſpē etiam vt adhibeat, neceſſe erit, qua quod petitur, cum fiducia expectetur.* Ad *ſpem enim in primis requiritur animi firmitas, qua homo ſibi promiſſam dei gratiam quodāmodo vendicet, ac tandem per fidem, hac ſpe confirmatam, etiam applicet, aſſignet, arripiatq;.* Vt ergo vere & recte *oremus.* non oportet nos de promiſſione veracis & fidelis dei vllatenus addubitare. Propterea enim ſe nos exauditurum promiſit, ac vt ſe precaremur iuſſit, vt certi eſſemus ac fortiter & conſtanter ſperaremus, fore vt nos exaudiret.

Matth. 21 Marci. 11 Lucæ. 11

Sicut Matthæi vigeſimo primo & Marci undecimo dixit: *Dico autem uobis, omnia quæcunq; orātes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis.* Et Lucæ vndecimo: *Ego (inquit veritas) dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis, Omnis enim qui petit, accipit, & qui quęrit, inuenit, & pulſanti aperietur.* Et ut *ſpem noſtram corroboraret, ſimilitudine vtitur, quæ vel deſperatiſſimis ſpem ſit præbitura: quis (inquit) ex vobis patrem petit panem, nūquid lapidē dabit illi? aut piſcem, nunquid pro piſce ſerpentem dabit illi? aut ſi petierit ouum, nunquid porriget illi ſcorpionē? Si ergo vos quū ſitis mali, noſtis bona data dare filiis ueſtris, quāto magis pater veſter cœleſtis (nimirum natura bonus & ſolus bo-*

Ibidem.

Matthe. 19

nus) de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Sed hic interim videndum, vt ſpei noſtræ ſcopus ſit vita beata per Chriſtum, quemadmodum Apoſtolus ait. Expectantem beatam ſpem, de qua Pſaltes dixit: Tu es ſpes mea a iuuentute mea. Dominus enim ipſe ſpes noſtra eſt, & Chriſtus ſpes Euangelii & gloriæ, quod per ipſum nos ſperemus lætum Euangelii nuntium conſequuturos, ideſt remiſſionem peccatorum & gloriam ſempiternam. Conſequemur autē quod ſperamus dubio procul, ſi tamen permaneamus in fide fundati, ſtabiles & immobiles ab hac ſpe Euāgelii dei. Quod ſi anchoram ſpei noſtræ in Chriſto figimus, non eſt periculum, ſi quæ alia ad hunc finem nanciſcendum accōmoda, vti media quędam a deo ſperemus, modo abſit carnalis cōcupiſcentia, & hoc ſolum attendatur, vt his ſecundum deum vti, & iiſdem proximis prodeſſe poſſimus.

Spei noſtrę ſcopus qs eē debeat. *Pſal. 7* *Coloſſ. 1. 2.* *Chriſt⁹ ſpes gloriæ.*

Quō cætera præter vitā beatam petenda.

PRecaturus ergo deum, omni diffidētia vacare debet, nihil dubitare aut hęſitare de promiſſis dei, alioqui temere petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Siquis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & nō improperat, & dabitur ei. Poſtulet autē in fide nihil hæſitās, qui enim hęſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur & circūfertur, non ergo exiſtimet homo ille ꝙ aliquid accipiat a domino. Quæ verba ſic ex ſequentibus intelligenda ſunt. Ideo enim qui hęſitat, nihil accipit, quoniā vir eſt animo duplex, corde minime certo & inquieto, in quod ſe gratia domini inſinuare nō poteſt, quēadmodum maris fluctus non facile formam vllam recipit, quum uēto mouetur & circumfertur. Deinde male de deo ſentit, cuius auxiliū implorat, quaſi aut nō uelit aut nō poſ-

Orantē non oportet hęſitare. *Iacobi. 1*

ſit ſuis promiſſis ſatisfacere, quod parum a blaſphemia ab eſt: Simplicem ergo & nuſquam uacillantem fiduciam no ſtram eſſe oportet, quæ deum ſemper reſpiciat, qui neminē ſibi fidentem deſtituit, ſiue contingat viuere ſiue mori, vt

Pſal.24 dicere poſſimus cum David: Oculi mei ſemper ad dominū, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

Spem orātis patiētē eſſe oportet.

SEcundo, quemadmodum neceſſe eſt, ut ſpes orantis cer ta & indubitata ſit, ita eandem oportet eſſe patientē, & timori dei innitentem, alioqui non dicenda ſpes ſeu fidu

Luce.18. cia, ſed arrogans præſumptio, quali afficiebatur ſuperbus ille Phariſæus. Propterea neq; tempus, neq; modus deo ſta tuendus eſt, qui nouit, quando & quomodo noſtris precibus ſatisfacere uelit, & ſi non eo tempore, vel eo modo, quo nos petimus, ſatisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus do mino deo noſtro, vt nō ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſi non ſtatim ea dederit, quæ petimus, aut abſtulerit, quæ deprecamur, ſed potius pia patientia malorum, bona ſpere

Aug.ad Probam. mus ampliora. Imo ſi aliquid, contra quod oramus, accide rit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuiſſe fieri quod dei, non quod noſtra voluntas

Matthe.26 Marci 14. Luce.22 Philip.2 habuit, minime dubitare debemus. Tale exēplum præbuit nobis ille mediator Chriſtus, qui licet deus & homo, tamen ut homo, ſuam ſemper uoluntatem, dei patris uolūtati ſub miſit. Qui quum humanam in ſe uoluntatem ex hominis ſu ſceptione transformans, dixiſſet: Pater, ſi fieri poteſt, tran ſeat a me calix iſte, continuo ſubiecit. Veruntamen non

Sācti ſe dei uolūtati penitus ſubmiſerunt. quod ego volo, ſed quod tu uis pater. Hunc affectum vi dere licet in ſanctis patribus, id quod ipſorum ardentiſſi mæ preces vbiq; teſtantur. Expecta (inquit David) domi

num, uiriliter age, confortetur cor tuum & ſuſtine domi- Pſal.26 Augu.
num. Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intẽdit Pſal.39
mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſe Iudith exemplar.
riæ & de luto fęcis. Memorabile exemplum præſtat nobis Iudith.8
inſignis illa ueteris teſtamenti mulier Iudith, quæ quum in
telligeret Oziam promiſiſſe, ꝙ tranſacto quinto die trade-
ret ciuitatem Bethuliam Aſſyriis, ſi interea non ueniſſet
adiutorium a domino, grauiter reprehendit Oziam & po
pulum, inter alia dicens: qui eſtis uos, qui tentatis domi-
num? non eſt iſte ſermo qui miſericordiam prouocet, ſed
potius qui iram excitet, & furorem accendat, poſuiſtis
uos tempus miſerationis domini, & in arbitrium ueſtrum Ibidem.
diem conſtituiſtis ei? Et ſtatim poſt: Humiliemus illi animas
noſtras, & in ſpiritu conſtituti humiliato ſeruientes illi
dicamus, ut ſecundum uoluntatem ſuam, ſic faciat nobi-
ſcum miſericordiam ſuam, expectemusq; humiles conſola-
tiones eius. Qui enim tentationes non ſuſceperunt cum ti-
more domini, & impatientiam ſuam, & improperium
murmurationis ſuæ contra deum protulerunt, extermina
ti ſunt ab exterminatore, & nos ergo non ulciſcamur nos
pro his quæ patimur, ſed reputantes peccatis noſtris hæc
ipſa ſupplicia minora, eſſe flagella domini, ea quaſi ſer-
ui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perdi-
tionem noſtram eueniſſe credamus. Nec minori exemplo Paulus patiẽtię exẽplar
eſt Apoſtolus Paulus, cui ne reuelationum magnitudine 2.Corin.12
extolleretur datus eſt ſtimulus carnis, angelus Satanę, qui
eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit, ut
eum auferret ab eo. Sed uir tantus reſpõſum dei quur id nõ
fieret, & quare fieri non expediret, audiuit in hanc ſentẽ- Ibidem.

Roma. 18. *tiam. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate per ficitur. Quamobrem idem Apoſtolus alibi dixit: Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus, nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæteriſq; rebus corporalibus (quæ poſſunt & prodeſſe & nocere) interdum non tamen cum peccato (ſi tamen dei voluntati noſtram ſubiecerimus) petere, quæ ſtatim fieri non expediat, ſed potius proſit, nos petitis ad tempus fruſtrari, vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ, vel ad probandam, exercendamq; patientiam, vel ad puniendam & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere ſpes noſtra dei voluntati attemperanda eſt, ſic vt indubitati ſimus, nos aut id quod ſperamus, aut aliquid melius ſaltem, magis ſcilicet profuturum ad nanciſcẽdum finem ſpei noſtrę conſequuturos. Hunc affectum vt inderet nobis Chriſtus, pleriſq; parabolis ſupra modum accõmodis vſus eſt.*

Cur deus interdum ad tempus nos non exaudiat.

Parabola de iudice iniquo explicatur.

Lucæ. 18.

Lucæ. 24.

Nam vt doceat, quod oporteret ſemper orare, & non deficere, ſed per patientiam expectare miſericordiam dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec deum timebat, nec hominem reuerebatur, propoſuit, quem quum vidua ſedulo interpellaret, vt vindicaret eam de aduerſario ſuo, atq; ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate victus, vindicauit illam. Quo magis (inquit Chriſtus) deus (cuius viæ ſunt miſericordia et veritas) faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte.

Parabola de amico veniẽte noctẽ & petẽte tres panes.

Lucæ. 11.

Aliam nec minus incitantem parabolam, Lucæ vndecimo legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit, qui etſi non impetret ea ratione quod amicus ſit, tandem tamen per importunitatem, ſi perſeuerauerit pulſans impetrabit tot panes quot habet neceſ-

ſarios.quanto magis pater cœleſtis(qui dat,& non impro Iacob.1
perat)ſedulo petentium vota reſpiciet. Huc ſpectant illæ
ſententiæ,quæ ſedulo & inſtãter orare iubent.Semper(in= 1.Theſ.3.
quit Paulus)gaudete,ſine intermiſſione orate,obſecratio=
ni inſtate,vigilantes in ea.Multum enim(vt diuus Iacobus Iacob.5
ait)valet deprecatio iuſti aſſidua,quod exemplo cõfirmat,
dicens,Elias homo ſimilis erat nobis paſſibilis,& oratione 3.Reg.17.
orauit,vt nõ plueret ſuper terram,& non pluit annos tres
& menſes ſex,& rurſus orauit, & cælum dedit pluuiam,
& terra dedit fructum ſuum.

TErtio,hæc ſpes ſynceritatem requirit,vt ſancta,iu= Sp's debet
ſta,ac deo placita petamus ac ſperemus,non vana, eſſe synce=
fucata,& falſa,ne dicamus mala ac exoſa deo. Quare qui ra, vt ſan=
gloriam ſeculi & diuitias petit,ac ſperat,eo affectu,vt in ctã ac iuſta
illis conquieſcat,is non recte petit,quia non ſequitur man= petat.
datum Chriſti,Qui iubet,ut in nomine ſuo petamus patrẽ. Petere in
In nomine vero ſaluatoris qui petit, ſalutaria tantum po= nomine
ſtulat,qui vero vana rogat,nomen Ieſu ludibrio habet,& Chriſti qd
deum contemnit,quia ſpem non in deo,qui non videtur,ſed ſit.
in diuitiis & cæteris huius mundi tranſitoriis rebus ac va= Iohan 15
nagloria collocat,quod veræ Chriſtianæ ſpei repugnat. Iohan.1
Quamobrem diuus Iacobus ait:Petitis, & non accipitis, Iacob.4
eo quod male petatis,vt in concupiſcentiis veſtris in ſum=
matis.Et Prouerbiorum.x.legimus:Spes impiorum peribit. Prouer.x.
Itidem Hiob.viii.Spes hypocritarum peribit,& ſicut tela Iob.8
aranearum fiducia eius, Proindeque Chriſtus orationem
hypocriticam damnat,quod hypocritæ ſpem ſuam in va=
nagloria reclinant,amantes in ſynagogis.& in angulis Matth.6
platearum ſtantes orare ut uideantur ab hominibus,quos

dominus hic recipere mercedem ſuam aſſeuerat. quo pacto vero victui neceſſaria petere & poſſimus & debeamus, poſt dicemus.

Ex prædictis liquet, orationes noſtras, etſi cum fiducia porrectas, tamē duabus potiſſimum de cauſis non exaudiri, vel quod magis noſtra referat, vt non exaudiamur, deo vota noſtra in melius cōmutaturo, Vel quod male petamus, ſequuti concupiſcentiam noſtram carnalem quā petendo inſequentes, vel non accipimus, vel ſi interdum accipimus, cum periculo & detrimento accipimus. Legimus enim dominū quibuſdam impatientibus quod concupiſcentiam ſequuti poſcebant iratum conceſſiſſe, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nam Iſraelitis concupiſcentia carnium inardeſcentibus, deus dedit eis petitionem eorum, & miſit ſaturitatem in animas ipſorum, ſed expleta concupiſcentia, impatientia eſt grauiter caſtigata, quoniam adhuc eſcæ erant in ore eorum, & ira dei aſcendit ſuper eos. Quæ ſcripta ſunt, ne forte quis magni pendat, ſi fuerit exauditus, quum aliquid male aut impatienter petit, quod non impetrare plus profuerit, aut ſe abiiciat, & de diuina erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur, quum forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, vel a proſperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Numer. 18 Pſal. 77

2. Corin. 12 Pſal. 77

Tertia ala orationis charitas. Charitas dei vnde in nobis excitetur.

Poſtremo, oratio vt cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda eſt. Nam vt omnia opera bona citra charitatis donum tepent, atque adeo in ſpeciem tantum ſunt: ita maxime friget oratio, niſi alis geminæ charitatis & dei et proximi ſubuehatur. Charitatem dei in nobis excitat ſua ineffabilis bonitas, ad quam precaturi in

primis reſpicere debet vndiq; certe expoſitam, ne quis cau ſari poſſit, ſe in eius conſpectum prodire non audere, cuius adhuc ſuſpectam habeat bonitatem. Hanc *enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos vertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrũ, iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex deo eſſe intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni crea tor amabilis eſſe debet, præſertim homini, quem ad imagi nem, & ſimilitudinem ſuam fecit, & ſuper omnia opera manuum ſuarum conſtituit, quem propriç voluntatis ar bitrio lapſum non deſeruit, ſed per proprium filium de cœ lo miſſum & ipſius hominis cauſa in mortem traditum, re demit, viuificauit, iuſtificauit, & ex inimico in filium, gra tuita bonitate adoptauit, ipſique cum* Chriſto *omnia bona donauit, impatiens etiam ei per* Chriſtum *de ſpiritu ſuo, quo ductore tãdem in conſortium cœleſtis regni, quod piis paratum eſt a conſtitutione mundi, perueniat. qui hęc ani mo volutat, & per ſpiritus ſancti gratiam percipit, is deũ non poteſt non diligere ex toto corde ſuo, ex tota mente ſua, ex tota anima ſua, & ex totis viribus ſuis. Quomo do enim non delectabitur in ſummo bono qui delectatur in creatura? quomodo non ſuſpirabit ſemper ad optimum illum parentem, a quo quicquid eſt & tenet, habet? quo modo non ſemper ardebit illius deſiderio, qui ipſi gratis promittit regnum cœlorum, immo ſeipſum? Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcamus deum, et cum eo perpetua feli citate fruamur, hũc affectum qui induit, is ad deum fide fir mus, ac ſpe corroboratus, amanter vadit ac recte deũ pre catur.* Huic Pſaltes dixit: *Delectare in dño, et dabit tibi pe*

Gene. 1 Pſal. 8 Eccle. 17 Ioann. 3 Phil. 2 Roma. 8

Matth. 25.

Roma. 5. 8. Iohan. 14. Iohan. 17.

Pſal.35 *titiones cordis tui.Et iterum:Guſtate & videte, quoniam*
Pſal.4 *ſuauis eſt dominus,beatus vir qui ſperat in eo.Charitatem proximi,in nobis concitabit eiuſdem naturæ participatio: ꝙ ſit idem omnium & ſimilis ortus ex vno parente Adam, par(quod ad naturam attinet)conditio. Item ꝙ hic mundus pariter omnibus vana domus ſit,Et quod omniū maximum eſt,unus deus,quem omnes uno ore patrem appellamus,unus Chriſtus,in quo omnes renaſcimur,& deo in filios adoptionis aſciſcimur,ut & duplici uinculo tam naturæ q̃ adoptionis nos fratres eſſe fateamur, Vnus ſpiritus quem habemus e cœlo,una et omnium cōmunis cœleſtis patria,una fides, unum baptiſma, unus panis & unus calix omnium,qui de uno pane & de uno calice participamus. Breuiter,unum corpus ſub uno capite, Chriſto. Quæ poteſt,quæſo,arctior agnatio excogitari? Adeo ut præceptū dilectionis proximi,quo iubemur,ut proximum ſicut noſipſos diligamus, quàm maxime naturę ac rationi conſentaneum ſit.Qui hoc affectu imbutus eſt(id quod nemo nō facile agnoſcet,ſi tantum quiſque ſe ad ſuum ipſius cor conuertat,& ſeipſum interroget,num re uera erga proximū: perinde atq; erga ſe afficiatur)is deum recte ad orandum accedit.Quamobrem Chriſtus vbiq; ferè,vbi de orando pręcepit,ex pacto nobiſcum agit,ut nos non aliter ſe exaudituros dicat,quàm proximum ex corde dilexerimus, & ſi quid in nos peccauerit,remiſerimus.*

Charitas proximi quomodo innaſcatur

1.Cor.12
Ephe.4
1.Cor.2
Matth.6
Marci. 15

Quæſtio Aug.in Ench.c.17

SEd dicis,Si ſic oportet ad orationē accedere ut mens neque fide,neque ſpe,neque charitate uacet, nullus uidebitur peccatoribus locus orandi relictus quos tamen uel maxime orare conuenerit?Dein,ſi hæc præcedere orationem

tionem oportet, quid eſt quod ſcripturæ clamant, hæc tria nos præcipue a deo poſtulare debere? Sed faciiis eſt reſpō ſio, In donis ſpiritus, & virtutibus Chriſtianis, gradus ſunt quidam, Peccator quum in altiſſimis ignorantiæ tenebris verſatur, ſecundum carnem viuens, ſequens carnales concupiſcentias, peccat, ſed propemodū ignorans, Deinde quū reſpicit in legem dei condemnantem peccatum, ſi nondum adiuuet ſpiritus, vult quidem ſecundum legem viuere, ſed victus concupiſcentia delinquit, idq́; ſciens, & proinde grauius. Poſtquam autem acceſſerit ſpiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde conuerſis ab operibus mortuis ad deum, per Chriſtum remiſſum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum dei, tum demum incipit homo agi ſpiritu dei, qui ſpiritum noſtrum (iactis in eum ſeminibus fidei, ſpei, & charitatis) concupiſcere facit aduerſus carnem, atq; tum incipit nobis reuelari dei iuſtitia ex fide in fidem, vt quo magis homo ſibiipſi diffidere ac deo credere, in deum ſperare, ac deo per charitatem adhærere pergit, eo magis hæc ſpiritus dona in nobis augeſcant, & quanto cupiditas minuitur, tanto magis charitas creſcat, donec tandē caro penitus ſubiiciatur ſpiritui, quod tamen perfecte & conſummate demum in reſurrectione mortuorum implebitur. Vt ergo vnde digreſſi ſumus reuertamur, adeo non prohibemus peccatores ab orando, vt illos quammaxime ad orandum incitemus, quod infirmis quam maxime opus ſit medico, ſed tamen eos fruſtra orare dicemus, niſi iacta fidei, ſpei, & charitatis ſemēte, id eſt, niſi ſaltē odio peccati ad miſericordiā dei fidenter ac amāter cōfugere incipiāt. Vt autē fides principio modica ſit, vt ſpes

Dilutio. In donis ſpiritus, & virtutibus ſunt gradus. Roma. 7

Roma. 8

Galat. 5 Roma. 1

1. Cor. 15

Matth. 9 Peccatorib⁹ orandum, & quo affectu

uacillans,ut tepida charitas, non tamen ideo minus, ſed tã to magis orandum eſt, & cum Apoſtolis inclamandus eſt Chriſtus: Domine adauge nobis fidem. Et cum tota eccleſia precandus,ut ſpem corroboret,& ſui ignis amorem in
Pſal.110 nobis accendat. Eos uero peccatores tantum ab orando repellimus,qui ſe peccatores eſſe non ſentiunt, qui quærunt excuſationem in peccatis,qui obſtinati,uenditi, & traditi
Pſal.51 Iohan.9 Pſal.108 Eſaiæ.1 ſunt in peccatum,qui gloriãtur quũ maleſecerint & exultãt in rebus peſſimis,quos peccatores, ſcimus,quia deus nõ exaudit, ſed potius eorũ oratio fit in peccatum,quemadmodum apud Eſaiam cap.i,legimus, Quum multiplicaueritis orationem,non exaudiam,manus enim ueſtræ ſanguine plenæ
Threno.3 2.Cor.6 Matth.5 ſunt. Et Hieremias Threno.iii. Nos inique egimus, & ad iracundiam te prouocauimus, Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad ſe redit pauper ſpiritu, humilis, contritus, ſuſpirans,credens, ſperans, & deſiderans,deum inuocat, is proculdubio uoti ſui compos fiet,quoniam non fallet ueritas,pientiſſime ad ſe omnes la-
Matth.11 borantes inuitans. Venite(inquit)ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam uos. Tollite iugum meũ ſuper uos,& inuenietis requiem animarum ueſtrarum.

VNde conſequens,eſt ut tametſi oratio noſtra ſoli miſericordiæ ac gratiæ dei(quæ etiã nos ad orandum
Affectus bene uiuendi oranti neceſſarius. incitat,& gratis quæ petimus donat)inniti debeat, oportere tamen,ut hanc fiduciam noſtram affectus bene uiuẽdi ornet,& bona opera ſubſequantur. Hoc enim uult Apoſtolus,quum iubet,ut orantes manus puras extollant. Et Pſaltes ait: Innocens manibus,& mundo corde,hic accipiet benedictionem a domino, Innocentiũ aſcẽdit oratio, ſi Aegy-
Pſalm.14

ptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Phariſæos dominus culpat, *q̈ deuorarent domos uiduarum, ſimulantes longam orationem.* Hi, *inquit, accipient damnationem maiorem. quid ergo orationis effectui magis obſtabit, q̃ ſi voluntas aut uita uoci non concordet?* Ea *uero demum (ut eſt in cantico quodam eccleſiaſtico) dulcis eſt ſymphonia, ſi uox uitam non remordet.* Et *diuus* Iohannes *ait:* Chariſſimi, *ſi cor noſtrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mandata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo, facimus.* Luca.20 1.Iohan.3

IN *primis autem ſcriptura duo opera commendat, quæ nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, ſi tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & eleemoſyna.* Bona *eſt (inquit* Tobias*) oratio cū ieiunio & eleemoſyna, magis quàm theſauros auri recondere.* Nec Chriſtus *temere hęc tria, nempe ieiunium, eleemoſynā, & orationem, apud* Matthæum *cap.* vi. *coniungit.* Et *Eſaias cap.* lviii. *ſic copulat, perinde atq; neceſſario cohærentia.* Nec *eſt quiſpiam tam ſtupidus, qui non videat hęc tria propemodum indiſſolubili uinculo cohærére oportere, præſertim ſi oratio in deprecanda ira dei efferueſcere debeat.* Oratio *enim aſcenſus mentis eſt in deum, ſed quum crapula, ebrietate, & curis huius mundi corda noſtra aggrauātur, fit ut non poſſint in deum reſpicere, ſeu in oratione (quod neceſſe eſt) vigilare.* Vigilate *(inq̄t* Chriſtus*) et orate.* Dein, Siq̄s *habēs ſubſtātiā huius mūdi, & uiderit fratrē ſuū neceſſitatē habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas dei manet ī eo? et qua tādē frōte, is viſcera miſericor-*

Ieiunium & eleemoſyna orationē faciūt alacriorem. Tobiæ.4 Matth.6 Eſaiæ.58 Luca.21 Vigilare in oratione neceſſe eſt. Matthe.26 1.Iohan.3 Eſaiæ.58

diæ dei noſtri implorabit, qui viſcera clauſerit fratri? Quã obrem Eſaias veram rationem ieiunandi (quæ eſt abſtinere a peccato) ac dandi eleemoſynam & orandi docens, ſic ait: Nonne hoc eſt *magis ieiunium quod elegi? Diſſolue col ligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti ſunt) liberos, & omne onus dirũpe, frã ge eſurienti panem tuum, & egenos, vagosq; indue in domum tuam. Quum videris nudum operi eum & carnẽ tuam (hoc eſt proximum tuum) ne deſpexeris,* Tunc *inuocabis, & dominus exaudiet, clamabis, & dicet,* Ecce *adſum, quia miſericors ſum dominus deus tuus.*

In affectib' pijs tota orationis vis cõſiſtit.

IAm (vt putamus) ſatis ſuperq; oſtendimus, quomodo affectos eſſe oporteat ad orationem acceſſuros, Id *autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atq; adeo ſemper inculcari, quod in affectu ſpiritus ſeu cordis tota orationis vis conſiſtat.* Nam *ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi, & deſinere debet, quanuis affectus orandi, hoc eſt deſiderium vitæ cœleſtis, quod ad ſe attinet, in Chriſtiano nunquam deſinat, etſi verba finiantur. Qui hoc intelligit, facile videt, quo pacto Chriſtus non diuerſum, ſed vnum atq; idem vbiq; præceperit, quum alibi iubet, vt orantes non multum loquamur.* Alibi *vero dicat, oportere ſemper orare, & nunquam deficere. Quo tamen vterq; locus adhuc dilucidior fiat (quod hic tota rei vis conſiſtat)* In *primis diligenter intuendum eſt, quod Chriſtus apud* Iohannem *mulieri Samaritanæ, opinanti orationis vim, loco ſeu rebus exterioribus alligatam eſſe, reſpondit:* Mulier, *crede mi hi, quia veniet hora, quando neq; in monte hoc, neq; in* Hie*roſolymis adorabitis patrem.* Venit *hora, & nunc eſt,*

Conciliantur loci de orãdo. Matthe. 5

Verus dei cultus in ſpiritu. Iohan. 4

quando veri adoratores adorabunt patrē in ſpiritu & veritate,nam & pater tales quærit qui adorent eum.Spiritus eſt deus,& eos qui adorant eum, oportet in ſpiritu & veritate adorare. Quibus verbis hoc admonere voluit Chriſtus:Deū(qui ſpiritus eſt)in homine,nō carnē, ſed eam par tem potiſſimū reſpicere,quā ad ſimilitudinem,& imaginē 1.Reg.16
ſuam creauit nempe ſpiritum & mentē,quodq́; oratio non ſit alligata certo loco tēpori,verbis præſcriptis,aut aliis externis cerimoniis (quis tamē interim externa iſta omnino contēnenda nō ſint, ſi recte adhibeātur) ſed in ſynceritate animi,qua coli vult deus,nobis p coæternā ſibi ſapientiam Prouer.3
inclamās:Fili,præbe mihi cor tuū,habe fiduciā in domino ex toto corde tuo,in omnibus viis tuis cogita illū, & ipſe diriget greſſus tuos. Hic certe eſt verus dei cultus, quod etiam nō latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur, Cato.
is enim ſic orditur:Si deus eſt animus,nobis vt carmina dicunt,Hic tibi præcipue ſit pura mente colendus. Homo quidē videt ea quę parent, deus autē intuetur cor, & 1.Reg.16 Matthe.5 Pſal.50
rurſus,Deus ab homine tantum qui mundo corde eſt,videtur.Proinde Dauid orat,ut deus cor mūdum in ipſo creet, & ſpiritum rectum innouet in viſceribus eius.

In veritate hoc eſt ſyncero omni fuco, oportet orare. Matth.6

CHriſtus ergo quum doceret nos orare, ſic ait: Et quū oratis,nō eritis ſicut hypocritæ,qui amāt in ſynagogis & in angulis platearum ſtātes orare ut uideātur ab hominibus.Amen dico uobis,receperūt mercedē ſuam.Tu autē quū oraueris,intra in cubiculū tuum,& clauſo oſtio ora patrē tuū in abſcōdito,et pater tuus qui uidet in abſcōdito, reddet tibi.Orantes autē,nolite multum loqui(ſicut ethnici faciunt)putāt enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur.

Nolite ergo aſſimilari eis. Scit enim pater veſter q̄d opus ſit vobis anteq̄ petatis eū. Hactenus dn̄s apud Matthæum. Quod vero eſt illud cubiculū in quod nos ītrare iubet Chriſtus, niſi cubiculum cordis? quod tamen adhuc non ſufficit intrare, niſi claudatur. Nam ſi inter orandū oſtium cordis noſtri pateat, & ea quæ foris ſunt per carnalem ſenſum in cogitationes noſtras improbe ſe immergāt ſynceritas orationis maculatur, quo minus ſpiritalis oratio dirigatur ad patrem. At quum clauſum eſt oſtium, tum pater qui videt in abſconſo, id eſt, qui inſpicit abdita cordis, reddet oranti. Et vt Chriſtus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari cenſura damnat. Alterum, qui eſt Iudæorum, Alterum ethnicorū. Iudæi hypocritæ quærunt apud homines ſpectari & videri ſancti, quemadmodum Chriſtus eos increpans ait: Vos eſtis qui iuſtificatis vos corā hominibus, qui hunc fructum orationis potiſſimū quærunt, vt hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguę potius, quam mundando animo dant operā, toti ſuperſtitioni dediti, putantes ita agi cum deo perinde atq; cum homine agitur, qui ſæpe multis tandem verbis in ſententiam, licet iniquam, adducitur. Sed unus ille & uerus magiſter dicit: Nolite aſſimilari illis, nimirū, quia deus nouit corda, & q̄d hominibus altū eſt, abhominatio eſt ante deum, apud quem ſola uerborum replicatione nō eſt opus, cū ſciat, quid opus ſit nobis priusq̄ petamus eum. Si enim uerba multa ad id proferuntur, ut inſtruatur & doceatur ignarus, quid opus uerborū replicatione apud eū cui omnia patent? Sola, inq̄, replicatione uerborū abſq; affectu nihil opus eſt, quā Chriſtus per multiloquium uult intelligi, hoc eſt, multū ſermonē

In cubiculū cordis chriſtus iubet intrare orātem, itaq; clauſum.

Aug. de ſer. dn̄i in mōte

Affectus Iudaicus in orando.

Luce. 16

Affectus ethnicus.

Matth. 6

Quid chriſtus intelligi uoluerit p multiloquium.

absq; deuotione profuſum, non autem prolixas ac diuturnas preces, pie ac ex intimo affectu depromptas. Nã & de ipſo domino ſcriptũ eſt, ꝙ pernoctauerit in orando, & ꝙ prolixius orauerit, quo nobis ad ſe imitandum exemplum præbere uolebat. Conſtant ergo ſibi, & ut nõ debeamus, orãdo multũ loqui, & tamen ſine intermiſſione orare. Is multũ loquitur, qui in ſola multorũ uerborum prolatione, nõ adhibita mente, cõfidit, tanq̃ eo fiat ut exaudiamur, quo loquaciores ſumus. Is ſine intermiſſione & multũ orat, nec tamen multũ loquitur, qui continuato deſiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, ſpe, & charitate deũ pulſat, intẽtus in unũ illũ, quod Chriſtus dicit neceſſarium. Neq; enim Chriſtus hoc uolebat, ut nullis uerbis orãtes uteremur, alioqui nõ docuiſſet nos, q̃bus uerbis patrẽ cõpellaremus, ſed uanũ ſine mente ſonũ, multiloquio ſignificauit.

Orationes chriſtianorũ et breues, et ꝑpetuæ eſſe debent. Luc. 6

Et mẽte & uoce orãdũ Lucæ. 10

SEd mouere poteſt alicuius mentem, quur deus, qui nouit, quid opus ſit nobis anteq̃ petamus eũ, & paratus eſt bona data dare filiis ſuis, petere tamen nos, quærere, & pulſare compellat? Sed facile hæc dubitatio ſubmouebitur, modo intelligamus deum non hoc cupere ut uoluntas noſtra ſibi per uerba innoteſcat, quam non poteſt ignorare, ſed uult in orationibus exerceri deſideriũ noſtrum, quo poſſimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidẽ dare paratus eſt, ſed nos ad accipiendum anguſti & inidonei ſumus, niſi animum oratione excitemus ac dilatemus.

Queſtio. Cur deus uelit nos petere quã scit, q̃bus egemus ãteq̃ oratur. Dilutio. Aug. ad Probã, & libro de magiſtro

PRoinde non tantum uerbis, ſed & per certa interualla horarum & temporum rogamus, non quod uis orationis, uerbis & tempori ſit alligata, ſed ut illis rerum ſignis noſipſos admoneamus, quantumq́; in hoc deſiderio

Cur eccleſia oret per interualla tẽporum.

Sine intermiſſiõe orare quid.

donorum cœleſtium profecerimus, nobiſipſis innoteſcamus, & ad hoc agendũ noſipſos acrius excitemus. Vnde quod Apoſtolus ait: Sine intermiſſiõe orate, nihil aliud eſt, quàm beatam vitam, & quæ huc ſpectant & conducunt, ab illo qui eam ſolus dare poteſt ſine intermiſſione deſiderare. Semper ergo oramus, quum hanc a dño deo deſideramus. Sed ideo ab aliis curis atq; negotiis, quibus ipſum deſideriũ quodãmodo tepeſcit, certis horis ad negotiũ orandi mentẽ reuocamus, ut uerbis orationis noſipſos admoneamus, in id quod deſideramus intendere, ne quod tepeſcere cœperat, omnino frigeſcat & penitus extinguatur, niſi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apoſtolus ait: Poſtulationes veſtræ innoteſcant apud deum, non ſic accipiendum eſt, tanquam deo innoteſcant, qui & antequã eſſent, vtiq; nouerat, ſed nobis innoteſcant apud deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Rom. 12. Ephe. 6. Coloſſ. 4.

Poſtulationes noſtras deo innoteſcere quid.

Aug. ad Probam.

QVæ cum ita ſint, tum cum diu orare vacat, ideſt, cũ alia bonarũ & neceſſariarũ actionũ nõ ĩpediũtur officia (quãuis & in eis vt diximus, deſiderio illo ſemper orandũ ſit) id vt fiat, omnino vtile eſt, ſic tamen ne per productiores moras euaneſcat atq; hebetetur intentio. quamobrẽ pium ac ſanctũ inſtitutum eſt, quo ſacerdotes legendis horariis præcibus alligantur. Nam ſacerdotes vt a ſecularibus negotiis omnino vacent, & ut pro populo dei in his quæ ad deum ſunt, curã agant, ordinantur, perinde atq; viduę primitiuæ eccleſiæ quarũ erat perſiſtere in oratione nocte & die, quemadmodũ de Anna filia Phanuel legimus, quod nõ diſcedebat de tẽplo, ieiuniis, & obſecrationibus ſeruiens nocte & die. Sacerdotes itaq; (q ipſis prę

De horariis precibus.

1. Timo. 5. Luc. 2. Anna filia Phanuel.

aliis negotiis vacet)horarias preces recenſere decet, atq; ignaui illi ſacerdotes reprehendẽdi ſunt qui quod dicunt vel nõ intelligunt,vel quod legunt,nõ attẽdunt,de quibus dixit Eſaias:Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me,qui nondum eo ſcientiæ ſunt prouecti; vt intelligant orationẽ ex intimis cordis penetralibus proficiſci oportere,quemadmodum Pſaltes ait:Confitebor tibi domine in toto corde meo.Item:Domine,ante te omne deſiderium meum.Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et iterum:Adhæſit anima mea poſt te.Et,iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde.& his mille ſimilia in Pſalmis obuia.Quos ignauos ac ſtupidos clericos acriter corripere oportet & docere,quid velit diuus Apoſtolus,quum iubet nos pſallere ſpiritu,pſallere pariter et mente,orare ſpiritu,orare pariter & mente. Alioqui ſi ſcientiam repellunt,repellet eos dominus ne ſacerdotio fungantur ei.Quod & iuſto dei iudicio quotidie fieri videmus, puniente deo ſtupiditatem cleri ſui etiamnum ſurdi & obaudientis.Abſit ergo(vt reuertamur tandem vnde paululum digreſſi ſumus)ab oratione multa loquutio, & verba ſuperflua,ſed non deſit multa precatio.Et intelligant omnes plus quidem gemitibus q̃ ſermonibus hoc negotium agi, plus fletu q̃ afflatu. Ponit enim deus lachrymas noſtras in conſpectu ſuo, & gemitus noſter non eſt abſconditus ab eo,quãquã interim vt ei uerbis noſtris non ſit opus,nobis tamẽ neceſſaria ſint,quibus cõmoueamur,& inſpiciamus quid petamus,non quorum replicatione, non adhibita feruenti intentione,dominum docendum ſeu flectendum eſſe credamus.Fideliter ergo hoc retinendum eſt,ut quemadmodum

Eſaie.29
Matth.15
Pſal.110
Pſal.37
Pſal.75
Pſal.62
Pſal.34
1.Cor.14
Nobis verborũ profuſio neceſſaria.
Pſal.37
Aug.ad Probam.

hæc intentio obtundenda non eſt prolixitate ſermonis,ita ſi perdurauerit,non cito eſſe rumpendam,& tamen interim in omni actione noſtra pio illo deſiderio ſola etiãnum mente orandum & colendũ deum per Chriſtum quod monuit Paulus:Omnia(inquiens)quæcunque facitis,in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti facite,gratias agentes patri per ipſum,Certi ꝙ tanto ad gratiam dei capiendam capaciores erimus,quanto dei miſericordiam fidelius credimus, ſperamus firmius,deſideramus ardentius.

1.Cor.x. Coloſſ.3

Nõ ſunt aſpernanda templa orationi dedicata.

NEc hoc omittendum eſſe putamus. Non eſſe aſpernanda templa ac alia loca ſacra,quæ ad hoc facta ac conſecrata,vt conueniatur illuc ad orandum, audiendũ verbum,& cõmunicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, ꝙ ſint domus orationis,vt proinde in illis nihil aliud agi oporteat q̃ id,ad quod ſunt facta.Nam & in templum,cubicula illa noſtra nobis portanda ſunt, quę inter orandum claudamus,hoc eſt,corda noſtra, quæ ſunt viua templa dei.Nec ſcriptura fruſtra recitat,ꝙ Apoſtoli ſimul cum omnibus qui credebant,quotidie perdurauerint vnanimiter in templo.Et alibi ſæpe,ꝙ vno in loco vnanimiter in oratione & obſecratione perſeuerauerint,non ꝙ a loco oratio vim recipiat,aut ꝙ ibi ſolum orãdum ſit,quũ Paulus dicat,Volo aũt viros in omni loco manus puras leuare.Sed ꝙ deus vnanimẽ eccleſię ſuę orationẽ expoſcat, ad quã nos templa inuitant.Quum enim vnũ corpus ſumus; decet nos conuentus & vnanimis oratio.Nam(ut Chriſtus ait)ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo,ibi ſum in medio eorũ.Et iterum:Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terrã de omni re quãcunq; petierint,fiet eis.Idem de

Aug.de ſer. domini in monte 2.Cor.6 Acto.1

1.Timo.2

Tẽpla inuitant nos ad vnanimem orationem. Ephe.4 Matthe.18 Quid ſenſ

piis eccleſiæ inter orandum cerimoniis ſentiendum eſt, ut nequaquã contemnantur, quæ recte & magno cum fructu adhibentur, ſi vel ad incitandum nos, uel ut omnia ſecundum ordinem fiant, vel ut hæc exterius repreſentent quod intus agitur, adhibeantur, atq; hæc non mentis intentionem præcedant, ſed ſubſequantur. Nam quum *mens & ratio in hoc nobiſcum corpore concluſa ſit, ſicut animus totam hominis molem regere debeat, nequaquã a pietate abhorrẽs eſt, ſi corpus dominam ſuam rationem ſeu ſpiritum tendentem ad deum, & ad illum propius ſe applicare cupientem, ſuis quoq; motionibus, ſuis compoſitionibus & figuris, ſuo habitu ac geſtu ſubſequi conetur.* Quod *ſi in omnibus planè agendis, tractandis, conſiderandiſq; rebus, corporis conſenſu & miniſterio animus utitur, num in adorando ac venerando deo, illius tantum reiiciet ſocietatem? Iure itaque ac pie fit, ut ſiue animus peccati & culpæ conſcius ſe proſternat atque abiiciat coram deo, corpus quoq; eundem geſtum, eundemq; actum ſubeat, ſiue agendis pro accepto beneficio gratiis, mentem ad deum, cogitationemq; tollamus, eandem mẽtis ad deum ſublationem, vultus, oculi, manuſq; ſequantur.* Iam *illæ pectorum percuſſiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones (quę paſſim in communi eccleſia adhibentur) imitationes ſunt & ſimulachra animi, varios in ſe affectus erga deum ſuſcipientis, quæ ſi falſo & per ſimulationẽ vſurparentur, eſſentq; ementita atq; ficta, maximum nimirũ hoc crimen et nefaria improbitas ſceleratę mẽtis eſſet.* Sed *ſi ita res ſe intus habet, ſi eſt volũtas rite cõuerſa ad deum, ſi animus, ſi mẽs, ſi ratio in ipſo deo vere collocata eſt, cur repellamus corpus a pietatis huius et vene*

tiendum de piis eccleſię cerimoniis.
1. Cor. 14.
Augu. ad Probam.

2.Cor.6 *rationis erga deum conſortio? quod Paulus non addubita uit vocare templum ſpiritus ſancti, & quod in partem im= mortalitatis & gloriæ apud deum aliquando futurum eſt. Nam quod & detecto capite uiros, uelata coma mulieres in*
1.Cor.11 *eccleſia orare vult Paulus, num nõ ad externas id pertinet*
Lucæ.18 *cerimonias? Præterea percuſſio pectoris, necnon deiectus oculorum in terram, quæ ſunt in publicano illo ſibi ueniam*
Iohan.11 16 *a deo precante per dñm Ieſum Chriſtum expoſita, nonne*
Matthe.26 Mar.14 Lucæ.22 *in corpore ſunt teſtimonia animi cum deo humiliter collo= quentis? Atque adeo, quid eſt quod dñs ipſe ad orationem accin ctus, nix vnquã aliter quã ſubleuatis in cœlum oculis, ac genibus flexis in terris, totoque geſtu corporis affectum mentis indi= cante oraſſe legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in vniuerſum cęte ræ piæ illæ ac antiquiſſimæ eccleſiæ cerimoniæ, in eccleſia adhibentur, modo tamen ſic (ut diximus) adhibeantur. Ab=*
Marci.7 Tit.1 *ſitque, vt aſſentiamur iis, qui dicunt, Chriſtum has cerimonias quę pietati ſuffragantur damnaſſe. Traditiones & manda ta hominum auerſantium veritatem, quibus irritum fit præ= ceptum dei, & mandata dei relinquũtur ut illa ſtatuantur, damnauit Chriſtus. Non autem damnauit pios ritus ad cul tum & obſeruationem præceptorum dei conducibiles, quos*
Auguſt. Regula in cerimoniis tenenda. *ipſe quoque obſeruauit. Rectiſſime ergo Auguſtinus vnã hãc ſaluberrimam regulam in hiſce ritibus retinendam eſſe do= cet, nempe ut quę non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad monendum pie animum, aut ad exhortationem vitæ melioris non inutile, ea ubicunque inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiã*
Matth.23 Lucæ.11 *laudando & imitando ſectemur, ſic tamen ut ea pręcipua ſunt, etiam pręcipuas partes teneant, & cerimoniis non ali*

ter quam cerimoniis utamur.

HVcuſq; docuimus, quid ſit oratio, quid de deo qui oratur præſumendum, quomodo & quo affectu ad orationem accedendum, qualem orationem eſſe oporteat, & vnde proficiſci, breuiter q; orationem quæ deo ſit placitura, cœlumq; penetratura, non ambitioſam, aut temerariā, ſed fidelem, humilem, & verecundam, non deſperantem, aut vacillantem, ſed certa fiducia de dei miſericordia ſperantem, non deniq; frigidam aut tepidam, ſed charitate efferueſcentem eſſe, & ex intimis ipſis cordis affectibus prodire neceſſe ſit. Epilogus.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICÆ.

REſtat nunc, ut ex diuinis ſcripturis doceamus, quænam a deo petenda ſint, hūc ſiquidem ordinem ſeruat Chriſtus, ut primum orandi modum doceat, dein de quid petendum ſit, præſcribat. Supra de orationis ſcopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda eſt, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore a domino peregrinamur, innumeris tentationibbs impetimur, quibus hoc vnum perpetuo agunt ac moliuntur, mundus, caro, & diabolus, ut nos ab vere vnico illo fine (quæ eſt uita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in ſpecies quaſdam petitionum diducitur, quibus tot tentationum generibus reſiſtatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorum, aut remiſſione male cōmiſſorum, aut deprecatio-

Que a deo petēd. ſint. — Matth. 6 — Pſal. 26 — Scop' omnis petitionis triplex. — Iohan. 14

Iohan. 1 *ne malorum futurorum conſiſtit. Qua de re* Chriſtus *vitę, author,dux, & rector noſter, qui venit in hunc mundum, et omnem hominē illuminaret,ac viam ſalutis æternæ monſtraret,ipſe via, veritas & vita, etiam orandi formam dedit,vt certi eſſemus nos recte petere , quum bona , quæ ille iuſſit,peteremus,& mala deprecaremur.*

NOn *inutile autē videtur, vt hic rememoremus* Chriſtum *tradendo orationem dominicam, non tam nos quædam præſcripta verba docuiſſe, quàm res quas peteremus. Verba autem orationis dominicæ in hoc tantum eſſe tradita,vt ipſis memorię mandatis, rerum a* Deo *petendarum recordaremur.*Apud Deum *enim(quemadmodum ſupra diximus)non agimus verbis,vt impetremus quod volumus,ſed rebus, quas animo gerimus & intentione cogitationis, idq; per fidem & ſpem,cum dilectione pura & ſimplici affectu.*Proinde *mens orantis non debet in verba orationis dominicæ tantum reſpicere ,ſed magis dilatari ; & quod in ſe eſt orando quā plurima complecti , quæ ſub his verbis longe omnium fœcundiſſimis continetur.*

Aug de ſcr. dñi.in monte.

ESt *enim oratio dominica, multis nominibus aliis quibuſlibet orationibus anteponēda.* Primum,*quod non ab hominibus, ſed a filio* Dei *(qui eſt verbum & ſapientia* patris,Deus de Deo,*doctor vitæ,et ſummus ac cœleſtis magiſter)nobis tradita fuerit.*Ex *quo hunc fructum referimus ꝙ certi ſumus & nequaquā dubitare debemus , non poſſe hanc precationem ad aures* Dei *non aſcendere, quam* Dei *filius* Deus *docuit.* Quomodo *enim pater filii ſui immo ſua verba quæ per filiū ſuum nos docuit,non agnoſcet? qui voluit,& præcepit,vt hunc vnicū filiū ſuū audiremus, immo*

Oratio dñica aliis quibuſlibet anteponenda.
1
Chryſo.
Augu.
Cypr.in orationem dominicam.
2
Matthe.17
2.Pet.1
Iohan.11

quomodo non audiet Chriſtũ in nobis ſua uerba reſonantẽ, Roma. 8
quẽ ſemper audit? Non dubium.n. Chriſtum in nobis loqui 3
per ſpiritũ ſuũ,ſi tamẽ ipſe intus habitet in pectore,qui eſt
in voce. Et quũ ipſe docuerit,patrem in ſpiritu et veritate Iohan.4
adorandũ,quæ poteſt eſſe magis ſpiritalis oratio, q̃ quæ a Iohan.15 Luc.24
Chriſto nobis data eſt,a quo nobis et ſpiritus ſanctus miſſus 1. Iohan. 2 Iohan. 14
eſt? Et quę efficacior apud patrem oratio eſſe queat,q̃ eius
quẽ habemus aduocatũ pro peccatis noſtris? qui & pollici-
tus eſt,dicẽs: quia quodcũq; petieritis a patre in noĩe meo,
dabit vobis, q̃to efficacius ergo impetramus ſi q̃ petimus
in Chriſti noĩe, ex eius etiã inſtituto & p̃ſcripto petamus.

SEcundo oratio dominica cæteris iure antefertur,quod Oratio dñica totũ cõplectitur,
totum cõplectatur,quod recte a Deo peti poſſit, atq; quicquid a deo peti poteſt.
adeo nihil inuenies,tametſi omnes pias ac ſanctas precatio-
nes,quę tota ſcriptura,maxime uero in pſalmis continẽtur Auguſt. ad
percurras, quod non iſta dominica compendio contineat Proban. ca.
et concludat oratio. Vnde liberũ quidem eſt aliis,atq; aliis 11. & 12.
verbis orare,modo tamen eadem,quæ hac oratione conti-
nentur,petamus. Sed alia orare,liberũ non eſt. Quamlibet
enim alia verba dicamus,nihil aliud dicimus, quã quod in
iſta dominica oratione poſitũ eſt, ſi recte & congruenter
oramus. Qui ſecus orat,is certe carnaliter orat,et neſcio,cur Iohan.4
non illicite oret,q̃ ſpiritu renatos,non niſi ſpiritaliter ora- 1. Cor. 14
re ſit neceſſe. Porrò tãtam eſſe orationis dominicę amplitu-
dinem, facile poteſt intelligi,quum ſingulæ eius partes ad
alias ſanctorum orationes conferuntur. Qui dicit: Illuminet Pſal.66
deus vultũ ſuum ſuper nos,et miſereatur noſtri,ut cognoſca-
mus in terra uiam tuam,in omnibus gentibus ſalutare tuũ.
Et, clarificare in omnibus gẽtibus, ſicut clarificatus es in no Eccle. 36 Pſal.79

bis quid aliud dicit, q̃ ſanctificetur nomen tuum. qui dicit, Deus uirtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam; & ſalui erimus, quid aliud dicit, q̃ adueniat regnũ tuum? qui
Pſal. 118 *ait: Vias meas dirige ſecundũ eloquium tuum, quid aliud precatur, quàm fiat uolũtas tua ſicut in cœlo & in terra?*
Prouer. 30 Qui precatur, *Paupertatem et diuitias ne dederis mihi, ſed tantum uictui meo tribue neceſſaria, nihil ferè aliud dicit, quàm,* Panem *noſtrũ quotidianũ da nobis hodie, niſi quod hic articulus orationis dominicæ ſe latius porrigit, quod*
Pſal. 131 *infra oſtendemus.* Quum David *orat, ut dominus meminerit manſuetudinis eius (quæ tanta in eo erat, ut coram deo diceret,* Si *reddidi retribuentibus mihi mala, decidam me-*
Pſal. 7 *rito ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quàm dimitte nobis debita noſtra, ſicut et nos dimittimus debitoribus noſtris?* Rurſus, *qui dicit;* Et *non dominetur mei omnis*
Pſal. 118 *iniuſtitia.* Item *aufer a me concupiſcentias uentris, et deſi-*
Eccle. 32 *derium concubitus ne apprehendat me, haud aliud dicere uidetur, quam, ne nos inducas in tentationem.* Denique *qui dicit.* Libera *deus* Iſrael *ex omnibus tribulationibus ſuis.* Item, Erue *me de inimicis meis deus meus, et ab inſurgen-*
Pſal. 58 *tibus in me libera me, is utique non aliud orat, quàm libera nos a malo.* Quãquam *interim animaduertendum eſt,*

Orationis dominicę perfectio. Chryſoſt. in Mat. ho. 20. Cyp. in orationem dominicam.

ſingulas orationis dominicę ſententias, perfectionem quandam uirtutis concludere, quod in aliorum ſanctorum orationibus, quantumlibet piis, uti in hac ipſa dominica precatione reperire non eſt, adeo ut beatus ille Cyprianus *huius dominicę orationis ſublimitatem ſatis demirari non potuerit.* Qualia *(inquiens) ſunt fratres dilectiſſimi orationis dominicæ ſacramenta, quàm multa, quàm magna breuiter*

in ſermõe collecta,ſed in uirtute ſpiritualiter copioſa:ut ni hil omnino ꝓtermiſſum ſit,quod nõ in ꝓcibus atq; oratio- nibus noſtris,cœleſtis doctrinæ cõpendio cõprehendatur.

TErtio,Oratio dominica cæteris præſtat uel ea ratio ne,quod nulla alia oratio ita affectum in deum ex- citet,aut ad pietatem vitæ & omnem virtutem nos cohor tetur,perinde atque hæc oratio,quod dilucidius fiet,quum particulatim exponetur,id quod nunc facere aggredimur.

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

PATER. quis facile animo comple- ctatur,quanta ſit domini circa nos di- gnationis & bonitatis vbertas,qui nos ſic voluerit orationẽ incipere,vt deũ, patrem vocaremus, quod nõ ita obuiũ eſt in veteri teſtamento,quum nuſquam ſit præceptum filiis Iſrael,vt deum patris nomine orando compellarent,ſed do mini nomen eis inſinuatum eſt,tanquam ſub lege ſeruienti- bus.Et quum Abraham vir tantus(qui amicus dei appel- latus eſt)non abſque multo tremore ad dominũ loquutus ſit:Ne indigneris(inquiens)domine, ſi loquar ad dominũ meum,quum ſim puluis & cinis,quis noſtrum deum illum conditorem,ſeruatorem,ac moderatorem omnium,quæ in cœlis ſunt,& quæ in terris,patris nomine compellare, & ſibi honorificentiſſimum nomen filii dei,quo nec angelos ſuos dignatus eſt,vendicare auſit,niſi ille iuſſiſſet:Dicimus ergo,Pater,non tam quod pater noſter ſit ratione creatio-

Cyp.in oratio nem domi nicam. Chryſo.in Matthæum tomi.20 Aug.de ſer. domini in monte. Deut.5 Roma.3 Gene.18 Heb.1 Cur deũ ap pellemus patrem. Deute.32 Roma.8

niſ ſecundum id quod dictum eſt, Nunquid non ipſe eſt pater tuus qui poſſedit, fecit, & creauit te, ſed magis ratione adoptionis, qua gratuita pietate, nos in filio ſuo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac poteſtatem fecit, quotquot eum receperunt, vt filii dei fierent, qui credunt in nomine eius. Serui peccati eramus infeliciter geniti ex Adam. Satanæ filii eramus, cuius inſtinctu, ad omne malum ſolicitabamur; Sed ille, quum adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filium ſuum Ieſum, nos a ſeruitute peccati exemit, a patre diabolo emancipauit, a morte perpetua & æterni ignis hæreditate vindicauit, ac per fidem & baptiſmum in filii ſui corpus inſitos, tum in nominis, tum in hæreditatis conſortium adoptare dignatus eſt, hæredes quidem dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam ſuæ erga nos charitatis cœlitus immiſit in animos noſtros, ſpiritum filii ſui, qui propulſato timore ſeruili, non veretur in cordibus noſtris clamare, Abba pater.

Iohan. 1 Roma. 6 Ephe. 2. Roma. 5 Dei erga nos benignitas.

Roma. 8 Spiritus eſt qui clamat in cordibus noſtris pater.

DIcendo ergo, Pater, In primis gratias agimus deo ꝙ non ex meritis noſtris, ſed gratuita adoptione facti ſimus filii dei, profitemurꝗ hoc nomine nos in baptiſmo renuntiaſſe patri diabolo, & omnibus operibus eius, iamq; ſolum noſſe & habere cœpiſſe nos patrem, qui ſit in cœlis, cuius potentia conditi ſumus, quum nihil eſſemus, cuius bonitate reſtituti ſumus quum periſſemus, cuius ſapientia gubernamur & conſeruamur, ne reuoluamur in exitium. In quam ſententiam dominus dixit: Nolite vocare vobis patrẽ ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. Secundo, quum homines dicunt deo, Pater, excitatur in

1 Iohan. 1 Tit. 2 Roma. 6 1. Pet. 3 Gene. 1. Iohan. 3

Matth. 23.

ipſis ſupplex affectus, maxime vbi deum in propheta ſic
loquentem rememorant. Si ego pater, vbi eſt honor meus?
Itidem erga deum charitas accenditur & inardeſcit. Quid 2
enim charius filiis debet eſſe, quàm pater? Quædam inſu- Malach. 1 3
per impetrandi præſumptio ac fiducia cordi innaſcitur. 4
Quid enim deus non det iam filiis petentibus, quum hoc ip-
ſum ante dederit vt filii eſſent? Poſtremo, quum dicimus, Iohan. 1
Pater, non vulgaris cura animum noſtrum tangere debet, Luc. 11 5
ne tali patre ſimus indigni, vt quomodo nos nobis place- Augu.
mus de deo patre, ſic ſibi placeat & ille de nobis, vt con-
uerſemur quaſi dei templa, vt deum in nobis conſtet habi-
tare. Nec degeneret actus noſter a ſpiritu, vt qui cœleſtes
& ſpirituales eſſe cœpimus, non niſi ſpiritualia & cœleſtia 2. Cor 6
cogitemus & agamus. Nam vt inquit Paulus, Non eſtis ve-
ſtri, Empti enim eſtis pretio magno, exultate & portate 1. Cor. 6
deum in corde & corpore veſtro. Cauendum ergo nobis
eſt a peccatorum ſordibus, ꝙ quãdiu peccamus, deſideria
carnis inſequentes ac perficientes, in filiorum dei catalogũ
aſcribi non poſſumus, ipſo domino dicente: Omnis qui facit Iohan. 8
peccatum, ſeruus eſt peccati. Cauendum quoq;, ne indigna
filiis petamus mobilia cum Iſmahele filio ancillæ, ſed immo
bilia cum Iſaac filio liberę. Si filium dei te credis, pete quæ Gene. 16
te deceant accipere, & illum dare. Si carnalia petis, vt in Galat. 4 Gregorius.
illis conquieſcas, quomodo illa pręſtabit, quæ quum habeas,
præcepit vt contemnas? Quaſi filii ergo agere debemus
ut quod eſſe dicimur actu & reipſa, probemus.

NOSTER. Parum eſt noſſe, deum eſſe patrem, 1 Cyp. in orationem dominicam
niſi & eum patrem noſtrum eſſe credamus, in quẽ
omnem curam & ſolicitudinẽ noſtram projiciamus, quod 1. Petr. 5

ipſi ſit cura de nobis,quos natiuitate gratiæ ſpiritualis re-
parauit ac ſanctificauit,& ſibi in filios aſſeruit,tales etiam
Iohan. 10 nos perpetuo habiturus,niſi tamen noſtra culpa ac malitia
Eſaie. 1 ab eo recedendo,& mandata eius ſpernendo,filii eſſe ceſ-
2
Iohan. 1 ſemus,quales erant Iudæi,ad quos dñs dixit:Vos ex patre
Heb. 1 diabolo eſtis,& deſideria patris veſtri vultis facere. Et in
Eſaia:Filios genui & exaltaui,ipſi autẽ me ſpreuerunt.Se-
cundo dicimus,pater noſter,non meus,quoniã hoc ſoli Chri
ſto conuenit,qui eſt ſolus filius per naturam,nos autẽ filii
Iohan.20 ſumus per gratiam & cõmunem adoptionem.quod diſcri-
men ut oſtenderet Chriſtus:Vado(inquit)ad patrem meũ,
3 & patrem veſtrum.Non dicit,vado ad patrem noſtrũ.ſed
meum & veſtrum,quoniã ipſe per naturã, nos per gratiã
filii.Tertio,noſter,dicimus,vt fraternæ charitatis,in quam
Chriſt⁹ vult cõmunẽ precationem. nos Chriſtus vocauit,meminerimus,& vota concordiæ e-
mittamus.Ante omnia enim pacis doctor atque unitatis ma-
giſter,noluit ſigillatim & priuatim precem fieri,vt quis cũ
precatur,pro ſe tantum precetur.Non enim dicimus,pater
meus qui es in cœlis,nec panem meum da mihi hodie, nec
dimitte mihi debita mea, nec & ne inducas me in tenta-
tionem,aut libera me a malo, ſed publica nobis & cõmu-
nis eſt oratio.Non ergo ſibi quiſque peculiariter rogat ali
quid,ſed omnes velut vnius corporis membra, eodem ani-
mata ſpiritu, quod in cõmune expediat, poſtulamus, &
vbique non tam propria cõmoda quàm proximorũ petimus,
1.Cor. 12. Quo quidem precandi modo Chriſtus diſcordias & ini-
micitias interimit,& ſuperbiam reprimit,& humanarum
Chryſo.in Matthæum. Apud deum quo ad hu- rerum inæqualitatem(quod ad deum attinet) prorſus ex-
pellit. Non enim conuenit, vt fratres ambitione,odio,li-

uore,contentione inter ſe diſſideant.Vnde quum dicimus, noſter fraternæ pietatis, charitatis & humilitatis admonemur,iuxta illud Malach.ii.Nunquid non pater eſt vnus omnium noſtrum? nunquid non deus vnus creauit nos? quare ergo vnuſquiſque noſtrum deſpicit fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum? Superbi phariſæi orationem aduerſatus eſt dominus,quia non tantum non communi nomine,ſed cum contemptu etiam proximi orauit,dicens:Non ſum ſicut cæteri homines,aut etiam hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunque cæteris in ſeculo præſtant,non ſuperbire aduerſus pauperes & ignobiles,quia ſimul dicunt deo, Pater noſter:quod non poſſunt vere ac pie dicere,niſi ſe fratres eſſe cognoſcant.Nemo ergo alium ſpernat,ſed magis pro alio precetur, quum communem patrem ſe in cælis cum aliis habere fateatur.

mana attinet ſumus ęquales.

Matth.2

Lucæ.18

Aug.de ſer. domini in monte.

QVI ES IN COELIS.

Coelum in ſcripturis vocabulo generaliter accepto omnem creaturam dei ſupra nos exiſtentem, ſiue corpoream ſiue incorpoream ſignificat, quemadmodum Gene.i.legimus,deum in principio creaſſe cælum & terram,vbi Moſes cæli nomine complectitur omnia,quæ ſurſum ſunt,aerem,ignem,corpora cæleſtia omnia, cum ſpiritualibus creaturis quæ ſunt in cælis & ſenſibus noſtris capi non poſſunt. Terræ vero nomine,quicquid deorſum iuxta terrā conſpicitur,cum aquis ipſis terræ cohærentibus, quaſi diceret,quicquid in toto mundo vides vel non vides, ſurſum ac deorſum initium habuit,aliquando non fuit, a deo vno & ſolo de nihilo conditum eſt,dei creatura eſt,

Cæli appellatione quid cõtineatur. Gene.1.

Terræ nomine quid. Exordium Geneſis explicatur.

atq; hoc eſt ſummum dei omnipotentis Encomion ſeu Epi-
theton, quo dicitur ac appellatur ſubinde in ſcripturis deus,
qui fecit cœlum & terram. Chriſtus itaq; quum nos ad ora-
tionem accinctos hoc proœmio (Pater noſter qui es in cœ-
Vis proœmii orationis dominicæ. lis) deum compellare iubet, In primis reuocat nos ad ve-
ram cognitionem creationis, ut intelligamus, quiſnam is ſit,
In cœlis. quantæ quoq; potentiæ, ſapientiæ ac bonitatis, quem peti-
mus, nempe deus qui eſt in cœlis, hoc eſt, qui ut eſt creator
cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos ac omnia
3. Reg. 8. quæ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideo in cœ-
Roman. 11 lis eſſe dicitur, quaſi ipſe cœli ambitu concludatur, Nam de
eo Salamon dixit: quem cœli cœlorum non capiūt, ſed ma-
gis quia ſua virtute cœlos continent, ſuamq; poteſtatem
ad omnia extendit, quemadmodum Romañ. xi. legimus:
Ephe. 1 Per ipſum & cum ipſo & in ipſo ſunt omnia, Et Epheſi. i.
Deus ſicut in cœlo, ita & in terra. Qui omnia in omnibus adimplet. Itidem Coloſſ. primo. O-
mnia in ipſo conſtant. Nec ideo in cœlis eſſe commemora-
Eſaia 66 Prouer. 15 tur quaſi non etiam ſit in terris, quum vbiq; ſit deus, & ma-
Pſalm. 138 ieſtatis ſuæ plenitudine, omnia quantumlibet etiam abdita
& occulta penetret, ſicut ſcriptum eſt: Nonne cœlum &
terram ego impleo? Et in Pſal. cxxxviii. Si aſcendero in cœ-
lum, tu illic es ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero
pennas meas diluculo, et habitauero in extremis maris. Et-
Eſaie. 6 enim illuc manus tua deducet me &c. Et eccleſia ex Eſaia
Cur deus potiſſimum in cœlis eſſe dicatur. canit: Pleni ſunt cœli & terra maieſtate gloriæ tuæ. Sed
potiſſimum in cœlis eſſe dicitur, q; ſua ineffabilis diuinitatis
Pſalm. 18 maieſtas, poteſtas, & gloria magis reluceat in cœleſtibus.
quemadmodū Dauid ait: Cœli enarrāt gloriā dei, et opera
manuū eius annunciant firmamentū. Et idcirco etiā preca-

turi,ad orientem uertimur, unde cœlum ſurgit,non quod Cyp. in orationem dominicam.
ibi ſolum ſit deus,aliis mundi partibus relictis, ſed ut animus noſter ad deum tanquam ad omnium excellentiſſimã, Aug. de ſer. domini in monte
maximamq; naturam cœli opificem erigatur. Nec *ſine ratione pluraliter dicimus,in cœlis,ut omnes intelligant,quia* Cur pluraliter dicimus in cœlis.
ipſe in omnibus & ſuper omnia eſt,omnia gubernans ac moderans. Hæc *autem contemplatio(quàm nobis hiſce uer bis* Chriſtus *inculcat)cor dilatat,animum eleuat,ac ſummam ingenerat fiduciam.* Nam *ſi talem habemus patrem, cuius omnia plena ſunt,qui cœlos moderatur ac regit quare non rogemus omnia ab illo,qui omnia poteſt, & cuius ſunt omnia? ut* Apoſtolico *certe ſpiritu dixerit* Iacobus: Iacobi. 1
Omne *datum optimum & omne donum perfectum de ſurſum eſt.* Et *rurſus: Si quis indiget, poſtulet a deo,qui dat omnibus affluenter, & non improperat.* Confirmamur *quoq; hiſce uerbis,ne ab ulla creatura,propitio deo,timeamus.* Nam *quum patrem noſtrum,qui filiis ſuis non poteſt non bene uelle, in cœlis eſſe profiteamur, fruſtra metuimus a ſtellis & ſignis cœli, quæ a benigniſſimo patre noſtro cœleſti ad bonum proculdubio filiorum reguntur, atq; hoc ipſo ſecernimur a gentibus idololatris, quas,ne imitemur, dominus apud* Hieremiã.x. *præcipit, dicens:* Iux*ta uias gentium nolite diſcere,& a cœli ſignis nolite metuere,quę timent gentes,quia leges populorum uanę ſunt.* A nulla creatura timendum, propitio deo. Luc. 11 Hiere. 10.
Itaque *qui fideli mente patrem qui in cœlis eſt compellat, is ſe totum dei protectioni cõmittit, certus ſibi nullã poſſe nocere creaturam, quem tuetur omnis creaturę opifex ac moderator,deus.* Secundò, *his uerbis docemur, diſcernere patrem cœleſtem a terreno, quem hic in mundo habe* Pſal. 90. 2 Diſcernẽdus pater cœleſ

ſtis a patre terreno.

mus. Terrenus enim (a quo hoc fragile corpus, non tamen ſine formatore deo accepimus) multis rationibus egẽs eſt, infirmus, ac imbecillis, qui ſi quid aduerſi accidat, mutare id non poteſt, nec certum habemus quãdiu maneat is pater,

Matth: 23

nimirum mortis imperio ſubditus, Sic ut in talem fiduciam noſtram collocare neq; poſſimus neq; debeamus. In quam ſententiam dixit Chriſtus: Nolite uocare vobis patrem ſu

Matth. 10 Luc. 14

per terram. At quum patrem cœleſtem appellamus, patrem agnoſcimus longe meliorem & præſtantiorem, omnipotentem, fortiſſimum beneficentiſſimum, & immortalem. Atq; hoc ipſo profitemur iuſtum ac æquum eſſe, vt præ eo patrẽ, matrem, cognatos; neceſſarios, carnem quoq; & ſanguinem contemnamus.

3 *Cœleſtis pater, cœleſtes filio requir. Chryſoſt. in Matthe.* Matth. 6

Tertio, his verbis incitamur ad recolendum vnde ſimus delapſi, nempe e cœlo, & quo rurſus tanquam ad deſtinatum locum felicitatis noſtræ, patre noſtro authore, redituri ſimus. Deinde, vt ſedulo cogitemus ac optemus, ut cœleſtis patris, cœleſtes quoq; filii eſſe poſſimus, ab omni re mundana alieni, hoc eſt, ne quid præter animæ ſalutem & cœleſtem illam hęreditatem ſpectemus, ne huius mundi concupiſcentiis decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, vt planè erubeſcere debeat, qui his verbis patrem cœleſtem compellans nondum deſinit, ſeſe terrenis immiſcere rebus.

4 *Amb. in Lucam. Aug. de ſer. dñi in mõte.* Gene. 3 Roma. 10 Pſal. 18

P*Roinde & ille intellectus allegoricus, quem diui Ambroſius & Auguſtinus recenſent nobis plurimum probatur, nempe, Pater, qui es in cœlis, id eſt, in angelis, ac ſanctorum, iuſtorumq; cordibus. Nam quemadmodum peccator appellatus eſt terra, quum ei dictum eſt:* Terra es, & *in terram ibis. Sic iuſti aptiſſima metaphora, & cœli dicun*

tur, & cœlis comparantur. quemadmodum Paulus Apoſto- 1. Cor. 3 & 2. Corint. 6
lus Pſalmum illum decimum octauū (qui incipit, Cœli enar
rant gloriā dei) de Apoſtolis intelligit. In iuſtis enim deus
eſſe dicitur, quia eorum conuerſatio in cœlis eſt. Et ut alibi
ait Apoſtolus: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis
uos. Et accommodatiſſima iſti ſimilitudo eſt, ut hinc omnes
intelligant tātum intereſſe inter iuſtos & peccatores, quan
tum corporaliter inter cœlum & terram. Et recte orat, qui
hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat in ſe
quoq; ipſo deum habitare, quem inuocat. Quem affectum
qui ad orationem affert, hunc non dubium eſt, eo ipſo inui-
tare deum, ut animum eius inhabitet.

HActenus dominicę orationis proœmium recēſuimus,
quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga
deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipſas preces, quę ſe-
ptem numero ſunt, deſcendimus. Multę autem a piis ratio- Septem petitiones orationis dominicę & cur.
nes afferūtur, quur ſeptenario numero Chriſtus orationem,
quam tradidit, abſoluerit, ac incluſerit. Hoc certe conſtat,
vt eſt ſeptenarius numerus perfectus, & multi in ſcripturis
myſterii; ita hanc orationem dominicam ſeptem petitioni-
bus comprehenſam longe perfectiſſimam (quod et ſuperius
oſtendimus) & maxime myſticam ac ſpiritualem eſſe. Ni-
hil enim eſt (ut diximus) quod a deo recte peti poſſit, quin
hac orationis ſerie abunde exprimatur ac contineatur?
Dein, ſic videtur diſtributa, ut ſatis appareat, ſeptem dona
ſpiritus ſancti (quibus innouamur, ſanctificamur ac conſu-
mamur) ordine quodā decentiſſimo a deo poſtulari, quem-
admodum ſuperius nos indicaſſe meminimus, quin tanta eſt
huius orationis amplitudo, ut ea mediante, quicquid eſt ſeu

cogitari poteſt, bonorum ſpiritualium & corporalium, præſentium & futurorum a deo precemur (quod ſcilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rurſus, quicquid eſt malorum tam ſpiritualium quàm corporalium præſentium & futurorum deprecemur, id quod tribus poſterioribus poſtulationibus peragitur, idq́; non ſine decentiſſimo ordine, ſed ad rem ipſam. Vt autem intelligas, quid prima iſta petitio ſibi uelit, de ratione vocabulorum paucis præfandum erit.

Omnia bōa precamur, omnia mala deprecamur in oratione dominica.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Nomen dei quid ſignificet.

NOmen dei ſeu domini in ſcripturis deum ipſum, ſeu dei potentiam, virtutem, maieſtatem, gloriam, ſapientiam, prouideutiam & bonitatem, & quicquid de deo recte dicitur, deſignat. Vnde quum ſcriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, ſuaue, ac ſaluificum facit, deum a potentia, ſapientia, & bonitate celebrat. Rurſus, quum iubet, vt nomen domini ſit ſpes ac fiducia noſtra, utq́; in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, vult ut totum dei potentiæ, ſapientiæ, ac bonitati tribuamus, & ut omnia quæ facimus, in gloriam dei faciamus, deoq́; accepta referamus. Nec ineptus eſt ſcripturę tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum eſſe ſuper fideles. Hoc enim ſignificatur, deum nos in ſuam tutelam & protectionem recepiſſe, & in filios adoptaſſe, quo ſumma erga nos dei bonitas ac charitas demonſtratur, ac prędicatur, quemadmodū. i. Iohannis. iii. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, ut filii dei nominemur & ſimus. In filios enim dei

Exodi. 15 Pſal. 8

1. Cor. 10 Coloſſ. 3 Dei nomen inuocari ſuper nos, quid ſit.

Eſaiæ. 66

1. Iohan. 3 1. Iohan. 1

aſciſcimur, quum in nomen eius credimus, & fide viua ad deum accedimus, ſicut ſcriptum eſt: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. quandiu in infidelitate cæci perſiſtimus Adæ ueteris nomen retinemus. Sed vbi per fidem deo inſcrimur, nouum nomen (quo filii dei appellamur) adipiſcimur, ut cum propheta dicere poſſimus: Nomen ſanctum tuum inuocatum eſt ſuper nos, hoc eſt, ſecundum nomen tuum uocati ſumus.

SAnctificare in ſcripturis ſæpe ſignificat, ad ſacros vſus ſeparare, ſegregare, ſeu nuncupare. quod enim ſegregatur domino, non amplius prophanum manet, ſed ſanctum fit. Hic proprie tantum ualet, quantum laudare, glorificare, illuſtrare, præconiis euehere, honore proſequi, tam uerbis quàm factis. Sed dices, quid eſt igitur ꝙ oramus, Sanctificetur nomē tuum: Nunquid hoc optamus, ut aliquid ſanctificationis deo à nobis accedat, uel ut nomen dei ſanctificetur orationibus noſtris, quod in ſe perpetuo ſanctum, glorioſum, admirabile, & maieſtate plenum eſt, quod noſtra laude non indiget, quod potius omnia ſanctificat, q̃ ſanctificatur, cui angeli ſemper acclamant, Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth Nequaquam. Sed hoc petimus, ut nomen dei, quod in ſe ſanctiſſimū eſt, ſanctificetur quoꝙ & glorificetur ac ſanctum & celebre in nobis, & omnibus gentibus fiat ac habeatur. quod ut magis perſpicuum fiat, a contrario ratio ducenda eſt. Nam & ſcriptura phraſi nō diſſimili aſſerit nomen dei pollui, non quod nomen tam ſanctum, quod ad ſe attinet, a nobis, ullo modo contaminari, aut tantæ gloriæ ſplendor ullo probro inquinari poſſit, ſed quod quantum in nobis eſt, illud contumelia ac ignominia

Sanctificare quid.
Gen. 1
Ezech. 36
Vis primæ petitionis Cyp. in orationem dominicam.
Eſaiæ. 6
Eſaiæ 52
Ezech. 36
Nomen dei pollui, qd ſit.

in noſtram perniciem ſæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat, quũ oſtenderimus, mox manifeſtũ euadet, quid prima iſta particula (quæ merito in omni oratione noſtra ac voto prima eſſe debet) petamus. Nomen itaq; dei ſecundũ hanc rationem multifariam afficitur contumelia.

Nomen dei multifariam afficitur cõtumelia.

1 Apud gẽtes. Rom. 1

In primis a gentibus ethnicis, quę vel ignorato vel contempto rerum omnium conditore, venerãtur & adorant contemptiſſimas etiam creaturas, muta idola ac ſtatuas, de quibus dixit Apoſtolus, Quia quum cognouiſſent deũ, non ſicut deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedũ & ſerpentium, colueruntq; & ſeruierunt potius creaturæ q̃ creatori, qui eſt benedictus in ſecula, Amen.

2 Apud Iudæos. Iohan. 1

Secundo, Iudæi, etſi externa abhominentur idola, nomen tamen dei probris afficere non deſinunt, quum Chriſtum, qui eſt vnicum dei verbum, atq; adeo propriẽ dei nomen, per quem ſolũ deus nobis cognobilis ſit in ſynagogis ſuis aſpernãtur, ac reiiciũt.

3 Apud Chriſtianos. 1

Tertio, Chriſtiani quoq; duplici ratione dei nomẽ ignominioſius tractant. Primum, quum fiduciam ſuam a deo viuo in creaturas transferunt, diffidentia ac ſuperſtitione laborãt, magicis artibus aut incantationibus dant operã, hæreſes ſeu impias doctrinas ſectantur, vel etiã quum ex titulis

1. Cor. 1

(qui ſoli deo debentur) veluti ſunt, potentia, ſapientia, ac bonitas, ſibi quicq̃ tanq̃ proprium decerpunt, ſuo, non dei nomini gloriã tribuentes. Quod faciunt, quicunq; in diuitiis

2. Cor. x Matth. 5. 6

ſuis, terrenis honoribus, ſeu etiã benefactis, veluti a ſe profectis gloriantur, laudẽq; ab hominibus captãt, ſibi fidẽtes, Deũ vero (a quo, quicquid eſt virtutis ac boni proficiſcitur)

velꝭti vnicum authorẽ nõ agnoſcentes, aut etiã qui vel in proſperis vel aduerſis, ab alio, quàm a deo pendẽt, aut aliũ de q̃ a domino ſalutis præſidia quærunt. Deinde Chriſtiani iniuriã inferunt dei nomini, cũ nomine filiorũ (quod adoptione gratuita ſunt adepti) in dedecus diuinæ gloriæ abutuntur, Nimirũ, quũ nõ imitantur patris ſui cœleſtis mores ac voluntatem, ſed veluti degeneres filii omnia contraria faciunt, uti quum peierant, per adorandum nomen dei, quũ & blaſphemiis idem nomen inceſſunt, quum mammonę ſeruiunt, aut ventrem pro deo habent, quum vlciſcuntur, furãtur, mœchãtur, fraudãt, & his genus ſimilia ſcelera effrontes cõmittunt. Nã quum hominũ vulgus deũ ex ipſius cultoribus æſtimet, fieri non poteſt, quin dei noſtri nomen apud infideles male audiat, quũ vidẽt eius nominis profeſſorẽ impie agentẽ. Quos Apoſtolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris per præuaricationẽ legis, deũ inhonoras, nomen enim dei p̃ vos blaſphematur inter gẽtes, ſicut ſcriptũ eſt, nimirum Eſaiæ. lii. & Malachiæ capite primo.

2 Abuti nomine filiorũ dei quid ſit. Roma.8 Chryſo.

Matth.6

Pſalm.41

Rom.2 Eſaiæ.52 Malach.1

Cognito igitur, quibuſnam rationibus nomen dei inhonoretur, facile a contrario videre eſt, quibus modis honoretur ac ſanctificetur. Poſtulãtur itaq; hac prima particula potiſſimum tria. Primum, ut nomen dei excelſiſſimum, quod per ſe ſanctiſſimum eſt & benedictum in omnia ſecula, toti etiam mundo inclareſcat, vt gentes relicto idolorũ cultu ſolum verum deum venerentur ac adorent, ut Iudæi, impia ſuperſtitione relicta, diuino ſpiritu edocti, non ſolum patrem deum, ex quo omnia, ſed & dei filium, per quem omnia, & ſpiritũ ſanctũ, in quo omnia agnoſcãt, & in tribus perſonis eãdẽ maieſtatẽ, & in ſimplici eſſentia

Prima petitio de tria poſtulantur. 1

Rom.11

triplicem perſonarũ proprietate adorent. Atq; in hũc modum omnes ſancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, nõ ſine ardentiſſimo affectu oraſſe leguntur, & frequentiſſimus eſt talis orãdi modus in Pſalmis. Et in hanc ſententiã orat Ieſus filius Syrach, Eccleſiaſtici.xxvi. Alleua (inquit) manum tuam o pater, ſuper gentes, quæ non exquiſierunt te, vt cognoſcant, quia non eſt deus, niſi tu, ut enarrent magnalia tua, alleua manum tuam ſuper gentes, ut uideãt potentiam tuam. Sicut enim (ut ſubdit) in conſpectu illorũ es ſanctificatus in nobis, ſic in cõſpectu noſtro magnificaberis in eis, ut cognoſcant te, ſicut & nos cognouimus te. Sic autem orantes nos ad doctrinã & exemplum Chriſti (qui in terris agens, nihil ardentioribus uotis exoptauit, q̃ ut nomẽ patris ſui per vniuerſum orbem inclareſceret) ueluti morigeri filii cõparamus, ac pro noſtro modo ſimilibus deſideriis optamus, ut adorandi diuini nominis gloria cœlum ac terram impleat, ut omnis creatura eius ineuitabilem potẽtiam metuat, æternam ſapientiam ueneretur, amet ineffabilem bonitatem. Non q; id ut fiat, dei referat, ſed q; humani generis omnino interſit, ut dei gloria ex ſe ſemper immenſa, ac in ſeſe ſemper florens cunctis etiã innoteſcat. Hæc enim eſt uita æterna (ut ueritas ait) noſſe te uerum deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ac digna prorſus hęc oratio eſt eo, qui quum patrem appellauit, nihil omnino prius habet, q̃ pro illius gloria ſupplicare. Omnia uero reliqua ſecundo loco ducere, quod & Chriſtus, ut faceremus, iuſſit, quum ſuos inſtituens, ait: Primum quærite regnum dei &c. Secundo in hac particula petimus, ut non tantum craſſa illa idololatria, ſed & omnis ſpiritualis infidelitas, qua glo-

Pſalm.66
Eccle.26

Modis omnibus anniten dũ, vt nomẽ dei illuſtremus.
Lucæ.2
Iohan.17

Nomen dei illuſtrari nõ ſua, ſed noſtra refert.
Iohan.16
Chryſoſt. in Matth.
Matthę.6

2
Spũalis idololatria.

ria & honor diuini nominis imminuitur a nobis tollatur, ut omnes magicæ artes aboleantur, vt dæmonum aliarumue creaturarum incantationes omnino ceſſent, ut omnis diffidentia ac ſuperſtitio e mentibus noſtris eliminetur, ut omnes hęreſes & impiæ doctrinæ redigantur in nihilum & perdantur, ut uerbũ dei ſyncere currat ac prædicetur. Rurſus precamur, ne nobis aut ulli creaturæ, ſed ſoli deo fidamus, ut omnem ſalutis ſpem in deum inclinemus, utq; ab eo ſolo toti pendeamus. Deniq;, ut quicquid eſt uirtutis a nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanq̃ ex nobis ſufficiẽtes ſumus) ſed dei benignitati acceptum feramus, utq; omnia quæcunq; facimus aut gerimus, non noſtro, ſed in dei nomine, nec noſtræ, ſed dei uirtutis fiducia, nec in noſtrã, ſed in dei gloriã faciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Tertio oramus, ut quemadmodum nomen filiorum dei gerimus, ita & caſtis & inculpatis moribus gloriã tanti nominis ſanctificemus ac illuſtremus, quod facimus, cum pro uiribus ac ſedulo conamur veſtigia Chriſti inſequi, deum ſuper omnia, proximum perinde ut noſipſos diligentes, atq; adeo bene volentes iis qui nobis volunt male, & benefacientes qui nobis male faciunt. Sic enim nos docuit Chriſtus, prouocans ad imitationem patris cœleſtis, qui ſolem ſuum iubet oriri ſuper bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis noſtræ deus ſanctificatur & glorificatur in nobis, ſicut perfectiſſime glorificatus eſt in filio ſuo, ſi mũdus nos cõſpiciat, iuxta eiuſdẽ filii ſui doctrinam uiuentes, quemadmodum & is alibi inculcauit, dicens: Luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideãt

2. Corint. 3

2. Corint. 3
1. Corint. 2

Pſal. 113

Cyp. 3
Ambro.
Aug.
Chryſoſto.

Nomen dei sãctificatur in nobis per bona opera
Matth. 5
Luca. 6

Matth. 5

opera ueſtra bona & glorificent patrẽ ueſtrum qui in cœ-
lis eſt. Petimus deniq; ne in ea crimina (a quibus abluti, iu-
4 1.Cor.6 Aug. de ſer. domini in monte. *ſtificati, & ſanctificati ſumus in nomine domini Ieſu Chri*
ſti, & in ſpiritu dei noſtri) rurſus incidamus, ſed ut hæc ſan
1.Cor.14 *ctificatio & uiuificatio, quæ de dei gratia ſumitur, in nobis*
perpetuo maneat, hoc diebus ac noctibus poſtulamus, nec
unquam deprecari ceſſamus, ꝙ nobis continua ſanctificatio
ne ſit opus, ut qui quotidie delinquimus, delicta noſtra aſ-
ſidua ſanctificatione purgemus, quod quum a deo orando
conſequimur, fit ut per noſtram bonam conuerſationem co
gantur etiam impii & infideles procidere in faciem ſuam
& renuntiare ꝙ deus re uera iuſtus & bonus in nobis ſit.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Quæſtio. Aug. de ſer. dñi in mõte. Exod. 15 Pſal. 144 Dilutio. QVid (inquis) eſt, ꝙ petimus aduenire regnũ dei? Nũ *quid non deus ab eterno regnauit, aut quando non regnat? aut nũquid regnũ apud deum incipit, quod & ſemp̃ fuit & eſſe nõ deſinit? Sicut Pſaltes ait:* Regnum *tuũ, regnum omnium ſeculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generationem?* Immo nõ hoc petimus, *ut adueniat regnũ dei in terram quaſi uero etiã ipſe nũc non regnet in terra, ſemperq; ĩ ea regnauerit a cõſtitutiõe mũ di, ſed hoc petimus, ut adueniat nobis, ideſt, ut ĩ primis mũ*
Iohan.1 Aug. in Ioh. Duo regna. Dei. Diaboli. Terrenum. *do id ignoranti manifeſtũ fiat, Sicuti & nomẽ eius ut in no bis ſanctificetur poſtulamus, Nã ueluti lux licet præſens ſit, cæcis tamẽ eſt abſens, ꝓ nihil luminis eis adferat,* Ita & re*gnũ dei, tametſi ubiq; præſens, mũdo tamẽ id ignorãti de- eſt, cui ut adueniat, petimus, Sed ut penitius intelligas, quã-*

ta bona hac petitione poſtulemus, ſcies in vniuerſum duo eſſe regna, dei ſcilicet, & diaboli. Nam regnum terrenum quod gerunt principes, quicquid eſt, habet, aut gerit, totum id vel a deo accipit, vel a diabolo mutuatur. Regnum dei duplex eſt, gratię & gloriæ. Gratiæ rurſus duplex, publicum & priuatum. De regno gratiæ ſeu miſericordiæ ſcriptum eſt Lucæ. xii. Regnum dei intra vos eſt. Item Apoca. x. Feciſti nos regnum deo noſtro. Hoc itaq; regnum gratię nihil aliud eſt, q̃ ſpiritualis liberatio cordium a peccato, ac gubernatio animorum ac conſcientiarum noſtrarum. Nam quum omnes nati ſimus ſerui peccati, & filii tenebrarum, non prius aſciſcimur in regnum gratiæ dei, q̃ deus per filium ſuum nos a peccati vinculis liberauerit, ac (vt Paulus ait) de poteſtate tenebrarum eripuerit ac tranſtulerit in regnum filii dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem et remiſſionem peccatorum. Regnum ergo gratię priuatū, nihil aliud eſt, quàm iuſtitia conſciētiæ, quod Chriſtus obtinet in quoſlibet, quos per fidem regenerauit, & iuſtificauit, de quo dictū eſt Roma. xiiii. Regnum dei eſt gaudium, iuſtitia, & pax in ſpiritu ſancto. Conſtat enim iuſtificatum ex fide pacem habere erga deum, quæ dulciſſimam animi tranquillitatem, & ineffabile gaudium conſcientiæ parit, ac ſecuritatem aduerſus carnis, mundi ac diaboli tyrannidem præbet, De quo gaudio dictum eſt in pſalmis: Lętentur in te omnes qui ſperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis. Regnum vero gratiæ publicum, militans eccleſia ſanctorum eſt, de quo ſcriptum legimus: Mittet angelos ſuos, et colligent de regno eius omnia ſcandala. Quod & Chriſtus ſimile facit ſagenę miſſæ in mari,

Regnū dei duplex. Regnū gratię. Lucæ. 12 Apoca. x Pſal. 50 Roma. 5 Coloſſ. 1

Regnū gratiæ priuatū obtinet chriſtus in oēs regeneratos Rom. 14. Roma. 5 Pſal. 5

decem virginibus ac aliis terrenis rebus ad humanum captum expoſitis. De regno gloriæ habes Matthæi.xxv. Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum eſt ab origine mundi. Item Matthæi.vii. Qui facit uoluntatem patris mei qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnum cœlorum. Itidem.i.Corin.vi. An neſcitis, quia iniqui regnũ dei non poſſidebunt. Et Ephe.v. Hoc (inquit) ſcitote, intelligentes; quod omnis fornicator, aut imundus, aut auarus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæreditatẽ in regno Chriſti et dei. De regno diaboli habes Ephe.cap.ii. Vos (inquit) conuiuificauit cũ eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aeris huius ſpiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ; in quibus & nos aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes volũtatem carnis & cogitationum &c. In hoc ergo regno tenet imperium omnis peccati caput & fons malus ſpiritus, qui regnum dei diſſipare, ac nos in ſuam tyrannidem triplici retiaculo nimirum per concupiſcentiam carnis & oculorum ac ſuperbiam vitæ nunquam non pertrahere nititur. Deniq;, regnũ terrenum (quod terreni principes gerunt) & ſi cum regno Chriſti (quod mere ſpirituale eſt) nihil propemodũ cõmune habeat, in quo fanatici Anabaptiſtę impudentiſſime hallucinati ſunt, tamen ſi ſecundũ eſſentiam ſuam, (qua nihil aliud eſt q̃ legitima quędam poteſtas, externæ pacis cõſeruandæ, ac retinẽdæ politiæ) conſideretur, optima certe dei ordinatio eſt, quẽadmodũ Paulus ait: Non eſt poteſtas niſi a deo, quæ autem ſunt, a deo ordinata ſunt, itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi re-

Matth. 13. Matth. 25. Regnum gloriæ. Matth. 7 1. Cor. 6 Ephe. 5

Regnum diaboli. Ephe. 2

1. Iohan. 2.

Regnũ terrenum ſeu corporale, et ſi nihil habeat cõmune cũ Chriſti regno, ordinatio tamen dei eſt Iohã. 6. 18 Matth. 14. Marci. 6. Roma. 13. Danie. 2

ſiſtit. Placet ergo etiam hoc regnū, etſi terrenū, deo, tāquā ſua creatura (ipſe eſt enim qui conſtituit & transfert regna) ſed non aliter niſi ſic geratur, tanquā a deo acceptū, ac iuſtitia firmetur, quemadmodū Prouerbioꝝ. xxv. legimus: Aufer impietatē de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius. Et pſal. ii. Dauid ait: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, ſeruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari conſtat, quēadmodū ſcriptū eſt: Per me reges regnant. Et iterum: Qui dat ſalutem regibus. At ſi principes hac poteſtate adeo accepta, abuti incipiant, exercentes non dei iudicium, ſed ſuā tyrannidē, ac regnū quod acceptum deo referre oportuit, faſtu, violentiaq; gerentes, aut etiam in ſua virtute, potentia, opibus, famulitio, copiis, & armis confidentes, certe tales regnū, alioqui ſua natura rem bonam, abuſu malam faciunt, ut iam magis regnū mundi, q̄ dei ordinatio dicatur. Nihiloſecius tamen (quod obiter dictum velimus) dei voluntas eſt vt propter poteſtatem, quæ a deo eſt, etiam regibus, ac dominis diſcolis obediamus.

Prouer. 25. Pſal. 2 Boni reges diuinitus dantur & iuuantur. Pſal. 144. 1. Pet. 2

QVibus ſic expoſitis, facile videre eſt, quāta hæc petitio complectatur, q̄ pulchre etiam ac decenti ordine primam particulam ſubſequatur. Priore enim petitione precati ſumus, vt nomen patris noſtri cœleſtis, toto terrarum orbe inclareſcat, vt vbiq; gentiū laudetur et glorificetur, quod fit per agnitionē & apprehēſionem redēptionis, quæ eſt in Chriſto, in quo ſanctificamur ac regeneramur in nouā creaturā. Sed quoniā tanta eſt Satanæ malitia, vt ne victus quidē & expulſus ſemel, ceſſet, quin potius e ſua tyrānide liberatos, ac etiānū filios dei effectos, oppu-

Ordo petitionum. Roma. 3 Galat. 5 Ephe. 2 Luca. 11

gnare nunquam deſinat, quãdiu hoc mortali corpore ſunt
1.Iohan.2 Galat.5 *onuſti. Solicitat enim veteris peccati reliquias ac humanas ingerit cupiditates, quibus carnis rebellionem aduerſus ſpiritum molitur. Idcirco poſt poſtulatam illuſtrationẽ & agnitionem nominis dei, iuſto ordine dicimus, Adueniat regnum tuum, quo hoc in primis petimus, ut deus quos ſemel a Satanę tyrannide liberatos eſſe voluit, regere etiam ac gubernare dignetur, ne in eandem tyrannidẽ reuoluantur. Ne ve deinceps regnet peccatum in noſtro mortali corpore vt obediamus concupiſcentiis eius, aut exhibeamus membra noſtra membra peccati ſed magis liberati a peccato, ſerui autem facti Deo, & in regnum eius aſciti, exhibeamus membra noſtra ſeruire iuſtitię, vt eiecto ſemel, idq; in Chriſto rege noſtro Satana huius mundi principe, amodo obtemperemus Deo, ut obrutis ac oppreſſis peccatis in ſanctitate ac iuſtitia ſeruiamus ei omnibus diebus vitæ noſtræ, ut quemadmodum Chriſtus ſpiritu cœleſti impium huius mundi ſpiritum ac principem vicit, ac innocentia peccatum ſuperauit, Ita nos quoque per eundem feliciter vincamus, & in deo regnemus, ac viciſſim deus in ſui nominis gloriam regnet in nobis. Sic enim deus mirabiliter vicit, triumphauit, ac regnauit per filium ſuum Ieſum in ſanctis ſuis martyribus, incorruptis ſuis confeſſoribus, ac caſtiſſimis virginibus, qui ſemel in Chriſto ſanctificati & regenerati, carnis laſciuiam, mundi malitiam ac ſæuitiam, & Satanę inſultus ac molitiones fortiter feliciterq; vicerunt. quibus etſi fidei conſtantia impares ſimus, rogare tamen nunquam ceſſamus, vt eadem fide donemur, nimirum vt ſpreto huius mundi regno, breuiter, contemptis omni-*

Marginal notes: Vis petitionis. — Roma.6 — Luc.1 — Ioh.12.14 — 2.Cor.6 — Sancti in Chriſto vicerunt carnẽ, mundum & diabolum Heb.11 — Matth.6

bus, quæ ſpecioſa, pulchra ac dulcia nobis videntur, ſe- Matth. 13
quamur promiſſa regni cœleſtis, vt reiecto iniquo mam-
mona, vnicum illud margaritum euangelicum ampleƈta-
mur, ut comprimentes omnes carnales æſtus & affeƈtus,
regnum Satanæ debellemus, utque hac graui perpetuaq;
colluƈtatione, e prælio ſemper firmiores diſcedamus; quo
deus indies magis ac magis regnet in nobis, regno quidem Roma. 14
ſpirituali, quod (vt iam diximus) eſt pax, iuſtitia & gau- 2
dium in ſpiritu ſanƈto. Secundo, quum nondum totus mun Aug. de ſer. commu in monte.
dus deo ceruicem ſubmiſerit, ſed plurimas etiam nationes, Orãdum pro
gentes, ac populos, tyrannus ille Satanas adhuc occupet, impiis gen- tibus.
quales ſunt impię gentes, Iudæi & Turcæ: Rogamus ut Roma. 8
eis regnum dei (cuius libertatem, dignitatem & fœlici- Iohan. 10
tatem penitus ignorant) innoteſcat, ut ex mancipiis diabo- 3 Orandũ pro hæreticis
li fiant ſerui dei, cohæredes Chriſti, conſortes regni cœ- Matth. 13
leſtis, vtque tandem fiat vnum ouile & vnus paſtor. Ter-
tio, quum pleriq; etiam ſint, qui etſi regni Chriſtiani inſi-
gne præ ſe ferant, ac Chriſti milites dici velint, nihiloſe-
cius tamen cum Satana conſpirent, iaƈtiſque hæreſum ac
ſchiſmatum ſeminibus, regni diuini gloriam, quod in ipſis 4
eſt, dedecorant: Optamus ut pater ille cæleſtis aream ec- Oramus pro magiſtrati- bus.
cleſiæ ſuę purget, de regno ſuo omnia ſcãdala tollat, ut ſub Roma. 13.
latis hæreſibus ac ſchiſmatibus uniuerſis, eccleſia tranquil- 1. Timo. 2.
la gaudeat libertate. Quarto, quum terrena imperia ac ma-
giſtratus, quod ad concreditam poteſtatem attinet, a deo
ſint ac conſtituantur, quibus tamen plurimi in regni cœle-
ſtis ignominiam & eccleſię dei ſuppreſſionem miſere abu
tuntur: Optamus ut tales principes ac magiſtratus ſuũ mu
nus, & in primis regnũ illud ſpiritus dei agnoſcant, ac ſan-

dei moleſti eſſe deſinant, quin etiam in viua eccleſiæ membra cum vocatis ſanctis coaleſcant. Certe non temere Paulus iuſſit, ut omnium primum fierent obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, & regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam ac tranquillam vitam agamus, in omni pietate ac caſtitate. quod precandi genus putandum non eſt, dominicæ orationi (qua quicquid pie poſtulari poteſt, com

5 *prehenditur) incluſum non eſſe. Quinto, præcipuus finis huius petitionis eſt, vt recepti in regnum gratię & miſericordiæ dei, tandem quoque regnum glorię & perpetuæ pacis, poſt huius temporalis vitæ curriculum adipiſcamur, ingrediamurque. Hoc eſt enim ſummum illud deſiderium, quod de optima conſcientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes ſancti mirum in modum æſtuarunt, quod videre eſt in Apoſtolo Paulo, qui illius ſumma expectatione tenebatur, quum ait: Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Et iterum: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Rurſus alibi, Sed & ipſi (inquit) qui primitias ſpiritus habemus, & noſipſi in nobiſipſis gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis noſtri. Certe, modo ſapiamus, hoc domini regnũ (quod gloriæ appellamus) atque adeo ſecũdus ille domini aduentus, qui proxime tale regnum præcedet, quod deus ſuis fidelibus perfectiſſime tam in corpore quam animo beandis largietur, aſſidue optanda ac expectanda ſunt, idque ad exemplum ſanctorum patrum, qui diem ſupremi aduentus die noctuque ſummo ſtudio, ieiuniis, vigiliis, lachrymis, & precationibus*

Aug. de ſer. domini in monte. Regnũ glorię poſtulandum. Chryſoſt. in Mat. ho. 20 Roma. 7

Philip. 1 Roma. 8

Secũdus aduẽtus domini ardenter deſiderandus. Patres die noctuque ſupremum aduentum cũ videri cupiebant.

vacantes, uidere cupiebant, ac ſecure coronam iuſtitię ex-pectabant, in quam ſententiam ſumma fiducia dixit Apo-ſtolus: Non ſolum mihi reddet coronam iuſtitiæ, ſed & his qui diligunt aduentum eius. Aduentum inquam magni Dei & beatam ſpem. Et Chriſtus monet, ut ſimiles ſimus homi nibus expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur a nuptiis, ut.q; ad hanc diem redemptionis noſtræ leuemus ca pita noſtra, quando ſcilicet Chriſtus regnum ſuum plenum & integrum, ſubiectis ſibi omnibus quos æterna Dei uo-luntas ſuo regno deſtinauit, patri tradet ac reſignabit, & electis ſuis ea bona, quæ neq; oculus vidit, neq; auris audi-uit, nunquam auferenda donabit taliq; regno aſciſcet, ubi non erit amplius vllus luctus aut dolor, vbi nõ eſurient neq; ſitient amodo, neq; cadet ſuper illos ſol, neq; vllus æſtus, vbi erit vita æterna, quies perpetua, ſempiterna lux & claritas, pax & tranquillitas nunq̃ finienda, inenarrabile gaudium & lętitia, certiſſima ſempiternę fœlicitatis ſecu-ritas, copioſiſſimaq; exanclatorum laborum merces. Quod ſi quisq̃ eo pietatis nondum promouit, ut eius diei accelera tionem ex animo petere necdum poſſit, ſaltem is ardentiſ-ſimis uotis exoptet, ut in ſe gratiæ, & miſericordiæ dei re gnum adueniat, ut fide, ſpe & charitate (quæ ſunt huius regni pręcipue partes) de diabolo, mundo & carne felici ter triumphet, ut hoc ſpirituale dei regnum in eo ſubinde creſcat & augeatur, ut conſtanter perduret, nec unquã ob dormiat in morte, ne ve in Satanæ poteſtatem ueniat, ut poſt exutum exteriorem hominem, cœptum in ſe regnum dei, in illa cœleſti uita perficiatur. Deniq; is ſaltem expetet ſibi eum affectum a deo donari quo hãc vitam peccatis &

2. Timot. 4
Lucæ. 12
1. Cor. 15
1. Theſſ. 4
Eſaię. 64
1. Cor. 2
Apoc. 7. 21
Lucæ. 20
Apoc 14. 21
Matth. 13
Pſal. 3
Eſa. 91. 33
Matth. 5
Pſal. 12

periculis plenam contemnat, ac odiſſe incipiat, illam uero alteram uitam, atq; adeo ſupremum aduentum dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, vel expetere incipiat, etſi nondum ex animo impediente infirmitate exoptet, ut non tantum ſpiritus & animus eius integer in illum diem conſeruetur,
1. Theſſ. 5 *ſed & corpus humilitatis ſuę, corpori claritatis Chriſti conformetur, utq; demum ipſe ſanctorum cœtui coniunctus, ſimul cum illis obuiam Chriſto in aera rapiatur, poſt hac in*
1. Theſſ. 4 *æternum cum domino victurus.*

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Quæſtio. Cyp. in oratione dominicam. Aug. de ſer. dñi in mõte. Pſalm. 132 Pſalm. 113 Heſter. 13 Dilutio

ROges forſan principio, quidnam id ſit quod petimus, dei fieri uoluntatem, num ut deus faciat quod vult? Non quidem, Voluntas enim dei ſemper fit, & ſi nos, ut fiat nunquam, poſcamus, quemadmodum ſcriptum eſt: Omnia quæcunq; voluit dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis. Et rurſus, Deus autem noſter in cœlo, omnia quæcunq; voluit fecit. In eius ſiquidem ditione cuncta ſunt poſita, nec eſt qui poſſit reſiſtere uoluntati ſuæ Et ipſe eſt qui operatur omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Quid ergo eſt quod petimus, niſi ut deus non quod vult faciat, ſed vt nos facere poſſimus quod uult deus. Sed

Duplex uoluntas. Diuina Humana Gen. 6 Augu.

vt penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem voluntatem reſpicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunquam non poteſt eſſe optima, noſtra vero nunquam eſt bona, ſed aut mala aut ſaltem ad malum prona, nihiloſecius tamen etſi mala et deprauata ſit, tamen

uoluntas eſt, quam deus inuitam ac renitentem non immu-
tat, ſed naturali ac innatæ uolendi libertati relinquit, ve-
rum quum ipſa ſibi relicta ad peccandum tantum ualeat, ac
perpetuo in malum prona ſit; ſicut ſcriptum eſt: Senſus & Gen.6
cogitatio humani cordis in malum prona ſunt, ab adole-
ſcentia ſua, recte poſtulamus ut poſt concupiſcentias no-
ſtras non eamus, ut à uoluntate noſtra auertamur, ut nõ no
ſtra, nimirum mala, ſed dei uoluntas (quæ ſemper optima Quo differant & priores petitiões
eſt) in nobis fiat ac peragatur Subnectitur autem ordine
quodam elegantiſſimo hæc particula ſuperioribus. Nam 1
primum poſtulamus, ut nomen dei nobis ac toti orbi innote 2
ſcat ac inclareſcat. Deinde, *quia non ſufficit nouiſſe deum,*
aut in nos etiam nomẽ dei in baptiſmo inuocatum eſſe, niſi
ſtatim etiam deus a baptiſmo poſt deſtructam Satanæ ty-
rannidem, incipiat regnare in nobis, idcirco petendo ſubiũ
gimus, ut adueniat ac indies proferatur regnum eius in no-
bis: At quoniam in renatis ac regeneratis non ſtatim etiam 3 Vis tertiæ petitionis.
extinguitur fomes ille peccati, quę eſt lex membrorum, car- Roma.7
nalis utiq; concupiſcentia aduerſus ſpiritum perpetuo pu- Galat.5
gnans, ac faciens, ut non quæcunq; voluerimus, eadem etiã
faciamus, quod tametſi Chriſtiano iam in dei regnum trans
lato, uoluntas bene agendi adiaceat, repugnante tamen na
tura uitiata, eam perficere non poſſit, niſi ſpiritu adiuuan-
te. Proinde *neceſſe eſt nos ſedulo poſtulare, ut deus quod* Cyp. in orationem dominicam.
in nobis cœpit, etiam perficiat, hoc eſt, carnalis concupiſcen
tiæ uim in nobis cõpeſcat, coerceat, ac mortificet, naturam
corruptam ſanet, carnem reluctãtem ſpiritui ſubiiciat, utq;
poſt uocationem ſuam, in nobis etiam uoluntatem ſuam im Aug. de ſer. domini in monte
pleat, & opus fidei in virtute perficiat, ut quemadmodum

ſpiritus iam non reſiſtit deo, ſequens et faciens voluntatem
eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui, qui nunc corporis
infirmitate vexatur, ſed ſimul cum ſpiritu ad perficiendam
dei uoluntatem feratur, ut tandem & carne & ſpiritu deo
Pſal.83 ſeruire, & cum Dauid dicere poſſimus: Cor meum & ca-
ro mea exultarũt in deum viuum. Sic orat Paulus.ii. Theſ-
2.Theſſa.1 Heb.13 ſalonĩ.i. Hebræorum.xiii. Idem orat Epaphras pro Coloſ-
Coloſſ.4 ſenſibus, Coloſſeñ.iiii. Rurſus, quum non ſufficiat nos a Sa-
2 tanæ tyrannide ereptos, ac in regnum dei tranſlatos eſſe,
niſi etiam ad eiuſcemodi regni leges, vitam, omneſq; actio-
nes noſtras componere modis omnibus ſtudeamus, ac deum
nos regentem ac ducentem, uoluntarie ſequamur, quemad-
1.Iohan.2 Pſal.33 modum ſcriptum eſt: Qui dicit, ſe noſſe deum, & manda-
2.Corint.3 Auguſt. ta eius non cuſtodit, mendax eſt. Prǽterea quum non ſit ſa-
tis declinare a malo, niſi etiam quod bonum eſt faciamus,
nos vero nec velle nec facere efficaciter poſſimus quod vult
deus, niſi voluntas diuina nos attraxerit, ac libertatem no-
ſtri arbitrii ſuæ voluntati ſociauerit, atq; adeo ea bona quę
pręparauit, ut in illis ambulemus, in nobis operatus fuerit:
Ephe.2 Idcirco iuſto ordine petimus, ut deus poſt gratiam iuſtifican
tem ſeu operantem, etiam gratiam ſubſequentem, cooperan
tem, ac coadiuuantem donet, cuius ope voluntatem eius &
3 mandata facere poſſimus. Deniq;, qui iamiam popoſcera-
mus aduenire nobis regnum illud gloriæ eccleſiæ triumphã
tis, ſcientes interim hoc regno tantum nos potituros, ſi uo
Matth.7 luntatem dei fecerimus, dicente domino: Non omnis qui di
cit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed
qui facit uoluntatem patris mei. Et iterum: Si uis ingredi,
ſerua mandata; congruo nimirum ordine poſtulamus, ut

uoluntatem dei facere poſſimus, quam non facientes, in regnum cœlorum ingredi nequeamus.

Porrò, ut explicatior fiat huius particulæ uis, e ſcripturis docemur aliam uoluntatem dei adorandam, aliam agnoſcendam, aliam faciendam & ſequendam. Voluntas *prǫuidentię, præſcientię, ſeu prædeſtinationis dei potius a nobis adoranda quam curioſius inquirenda eſt, quemadmodum* Paulus Roma. ix. docet. Ad hanc uoluntatem *hæc orationis dominicæ particula eatenus pertinet, ut ardentibus uotis petere debeamus, quo deus nos, quos ſecundum uoluntatis ſuæ propoſitum prædeſtinauit, ſibi adoptare in filios per Chriſtum (uocans ſcilicet ac iuſtificans) tandem etiam iuſtificatos ac conſeruatos glorificet.* Nec debet Chriſtianus *hic ulterius progredi ad inquirendum ſcrupuloſius de hac dei voluntate, multo minus num ipſe ex prędeſtinatis ſit, temere dubitare ac ambigere.* Nam *credētes, de hac uoluntate Chriſtus certos fecit,* Hæc *eſt (inquit) uoluntas patris mei, ut omnis qui videt (hoc eſt, agnoſcit) filium, & credit in eum (hoc eſt, dictis illius fidit, ipſiq́; ſyncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat uitam æternam.* Item, *Hæc eſt voluntas eius qui miſit me patris, ut omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die.* Hęc *Iecū meditanti ac piis deſideriis ruminanti dulciſſima ſunt.* Nō *glorificantur, niſi iuſtificati: non iuſtificantur, niſi uocati: non uocantur, niſi prędeſtinati.* Rurſus, *prædeſtinati ad vitam, certiſſime viuent, nec poſſunt perire contra uoluntatem ac decretum dei.* Ergo *qui fidem (gratuitum dei donū) in ſe agnoſcit, huic prædeſtinationis dei voluntas, non igna*

Volūtas dei alia atq; alia

Voluntas pſcientiæ dei nō eſt inquirēda, ſed adoranda.

Roma. 9
Ephe. 1

Non debet quis ambigere, an ex numero pdeſtinatorum ſit

Iohan. 6
Ibidem.

Roma. 8

niam parit, ſed mirabilem potius amorem dei intus accen dit, & ad omne bonum excitat, faciens vt pia mens orare ac dicere nunquam deſinat, Fiat voluntas tua &c.

Vo'ũtas dei ſcrutãda & agnoſcenda que.

SEcundo, eſt uoluntas dei, quam ſcrutari & agnoſci oportet, ea ſcilicet, qua erga nos affectus eſt deus, q̃ vt notam nobis faceret, miſit filium ſuũ, qui redimeret nos, et ſanguinem ſuũ funderet in remiſſionem peccatorũ noſtro rum, Epheſ.i. qua ei ab æterno placuit, vt per Chriſtũ ſan ctificaremur & purgaremur a peccatis, Hebræo.x. quo ſan cti eſſemus & mundi, ac ad omne opus bonum inſtructi.i. Theſſaloñ.iiii. & .v. cap. quam voluntatem ut faceret Chri ſtus, deſcendit de cœlis, Iohannis.vi. quam etiam adimplere miro deſiderio optauit, Iohannis.iiii. Iam etſi omnes ſancti de hac voluntate edocti ſunt, non ceſſant tamen orare & poſtulare, vt impleantur agnitione voluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partem ſancto rum in lumine, qui eripuit eos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ, In quo habemus redemptionẽ & remiſſionem peccatorũ, qui eſt caput cor poris eccleſiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit, om nem plenitudinem inhabitare, & per eũ recõciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinẽ crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt, Coloſſeñ.i. Eatenus ergo hæc petitio ad eam volũtatem referri poteſt, vt petamus fieri uo luntatem dei, vt magis agnoſcamus tantum myſteriũ, quod abſconditum fuit a ſeculis & generationibus, vt innote ſcant nobis diuitiæ gloriȩ ſacramenti huius, quod eſt Chri ſtus, vt deniq; huius ſacramenti vis & Chriſti beneficiũ ſeu voluntas patris in Chriſto in nobis adimpleatur, quo deſi-

Ephe.1 — Heb.10 — 1. Theſ.4.5 — Iohan.6 — Iohan.4 — Coloſſ.1 — Coloſſ.1 — Coloſſ.1

derio quid poteſt eſſe ſuauius? quo Dauid de longinquo in Chriſtum reſpiciens imbutus clamat: Memor eſto verbi tui, ſeruo tuo in quo mihi ſpem dediſti, hæc me conſolata eſt in humilitate mea quia eloquium tuum viuificauit me. Pſalm. 118

Tertio, eſt voluntas dei bona, quæ & cognoſcenda et facienda eſt, Roman. xii. Epheſ. v. Hæc eſt illa voluntas, in lege dei comprehenſa, ac ſita in mandatorum diuinorum cuſtodia. In quam reſpiciens Dauid Pſalmo. cxviii. hoc vnum orat, ut eum deus iuſtificationes ſuas doceat, vt eum in ſemita mandatorum ſuorum deducat. Tu (inquit) mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. Vtinam ergo dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. Hanc voluntatem dei nos Chriſtiani non iam in mortua litera quærimus, ſed in Chriſto, ueluti in uiuo exemplari expreſſam cernimus. Voluntas enim dei eſt, quam Chriſtus & docuit & fecit. Siquidem ipſe eſt, de quo pater cœleſtis de cœlo intonans dixit: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite. Docuit autem Chriſtus ſoli deo conſtantiſſime fidere, deum toto corde diligere, amare in eo ꝙ pater eſt, timere ꝙ deus eſt, deo omnino nihil præponere (quod nec ille nobis quicꝙ̃ præpoſuerit, etiam filiũ ſuũ vnigenitum pro nobis in mortem ignominioſiſſimam tradens) charitati eius inſeparabiliter adhærere, proximos ſicut noſipſos atꝙ adeo ſuper nos diligere, iniuriã facere nõ noſſe, factam tolerare poſſe, cũ fratribus pacem ſeruare, cordis munditiam amplecti, uerecundiã in uerbis, iuſtitiã in factis, humilitatem in conuerſatione, in moribus diſciplinã, & in operibus miſericordiã tenere ac exhibere. Hoc ſi quidem eſt præceptum dei, hoc eſt, voluntatẽ patris face-

Volũtas dei cognoſcẽda & facienda quę.
Roma. 12
Ephe. 5
Pſal. 118
Philip. 3
Cyp. in oratione dñicã
Doctrina & vita xpi eſt volũtas dei.
Matth. 17
Iohã. 1. 14
Matth. 22
Marci. 12
Luc. 10. 11
Matth. x
Iohan. 2
Matth. 22
Matth. 5
Rom. 12
Ephe. 5
Matth. 5
Ephe. 4

Coloſſ.3 *re,quam tamen ſolus Chriſtus omnium perfectiſſime adim*
Matth.5 Luce.18 *pleuit,& vt nos eam pro noſtro modulo adimplere poſſi-*
Matth.9 1.Iohan.2 *mus, facit. Hęc eſt illa voluntas dei,de qua dictum eſt. qui*
1.Theſſ.4 Iohan.15 *autem fecerit voluntatem dei,manet in æternum, quomo-*
1.Iohan.2 *do & deus manet in æternum de qua & Apoſtolus dixit:*
Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra.Ergo quum dici-
mus,Fiat voluntas tua,hęc omnia in nobis deo authore agi
petimus, ſine quo nihil boni facere poſſumus. Rurſus vo-
luntas noſtra ad ea quæ in mundo ſunt,prona eſt,ea dili-
git,ea ſectatur,quæ nihil aliud ſunt q̃ concupiſcētia car-
nis,cōcupiſcentia oculorum,& ſuperbia vitę,quæ nō ſunt
ex patre, ſed ex concupiſcētia mundi, qui trāſibit & cōcu-
piſcentia eius.Habet etiā in piis caro voluntatē ſuam,quæ
Caro habet ſuā etiā voluntatem. *q̃diu corpus hoc terrenum circūferunt, ſubinde negotium*
faceſſit voluntati ſpiritus.Oramus ergo,vt deus volunta-
Galat.5 *tem noſtrā cū fructibus ſuis(qui Galat.v.recenſentur)mor-*
tificet, ſuāq; voluntatem cum fructibus ſpiritus (qui ſunt
charitas gaudium,pax,longanimitas,fides,manſuetudo,cō-
tinētia,caſtitas)in nobis operetur. Atq; hæc eſt oratio,quā
in pſalmis nuſq̃ non obuiā reperias.Dirige(inquit Dauid)
greſſus meos ſecundum eloquium tuum, ut non dominetur
Pſal.118 Pſal.15 *mei omnis iniuſtitia. Item,Dirige greſſus meos in ſemitis*
tuis,ut non moueantur ueſtigia mea. Item,Deduc me do-
Pſal.118 *mine in uia tua,ut ingrediar in ueritate tua, Lætetur cor*
meum,ut timeat nomen tuum. Et re uera,mirandus eſt in
hac meditatiōe Pſaltes toto illo celeberrimo pſalmo.cxviii.
Quin hęc demum eſt beatitudo noſtra in hac uita corpo-
Pſal.1 *rali,ut uoluntas noſtra ſit in lege dei,ut meditemur in ea*
die ac nocte,quod demum faciemus,docente & cooperā-

te deo, alioqui nequaq̃, ut beatus Auguſtinus, in huius petitionis vim reſpiciens, deum pulchre appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod vis. Auguſtini dictum.

DEniq; eſt uoluntas dei, quæ ſequenda eſt. Hæc eſt ea uoluntas dei, qua omnia in omnibus operatur ſecundum beneplacitum ſuum. De qua quum ſæpe, tum in primum ſymboli articulũ multa diximus. Certe qui fidei myſteriis initiari velint, in primis ſic imbutos eſſe oportet, ut credant & agnoſcant unum uerum deum, rerum omnium conditorem, moderatorem ac ſeruatorem, omnipotentem, ſumme ſapientem ac bonum. Cæterum, qui deum omnipotentem agnoſcit, is ſtatim colligit nihil fortuito, ſed omnia dei nutu ac potentia fieri: qui ſumme ſapientem, is iudicat omnes uias dei eſſe iudicia, hoc eſt, deum omnia certo conſilio ac rectiſſime facere. qui ſumme bonum, is intelligit omnia opera dei optima eſſe oportere, tametſi homo animalis hæc non percipiat, quin potius ſæpiſſime contrarium iudicet, quo fit ut interdum deum blaſphemo ore accuſare & inſectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus curet humana, præſertim cum videt bonos affligi, iniuriis affici ac opprimi. Impios uero ac improbos omnium rerum affluentia florere. Horum impia conſilia, concupitos ſequi ſucceſſus. Illorum pios conatus ſæpe impediri. At homo ſpiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit uoluntatem dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt, longe optimam ac iuſtiſſimam eſſe, veluti pios ſemper a deo conſeruari ac defendi, piis ſuã eſſe a deo conſtitutam mercedem, etſi nunc ipſorum opera, ab impiis veluti vana contemnantur, piis ſuas tentatio-

Volũtas dei ſequẽda quæ

Fidei exordiũ, ſeu primũ elemẽtũ

Roma. 9
Deut. 32
Gene. 1
1. Cor. 2
Pſal. 72
1. Cor. 2
Pſal. 33. 36
Sap. 5

nes ac tribulationes non in iacturam, ſed in maiorem ſalu
Roma. 8 *tis profectum ac gloriam cedere, & ſi nunc ſecus appa-*
reat. Rurſus nouit, deũ ipſos impios ſæpe multis beneficiis
Roma. 1 Cur impij dei beneficijs afficiantur. *temporalibus afficere, vel vt eos beneficentia ſua ad ſe al-*
liciat, ne habeant vllam contra deum cauſandi materiã, vel
vt inuictam ac glorioſam iuſtitiam ſuam, in obſtinatos con
Spũales ab impijs nihil mali pati poſſunt. Sap. 5 *temptores diuitiarum bonitatis ſuę poſtea declaret. Quin*
hoc etiam ſentit ſpiritualis, ab impiis nihil mali patrari
poſſe, niſi permittente deo, atq; adeo quicquid improbi ma
li perpetrant, hoc deum mirabili conſilio contra malorum
conſilium ac propoſitum in cumulum gloriæ ſuę piorumq;
vtilitatem & profectum vertere. quod videre eſt in Pha-
raone & Iuda, & reliquis Chriſti perſequutoribus, quorũ
impii conatus, dei gloriam q̃ maxime illuſtrarunt, atq; in-
Deus malorũ conatus in ſuã uertit gloriam. *terim tamen cernit ſpiritualis Deum, deprauatum illũ im-*
piorum affectum (in quo ſolo peccati vis conſiſtit, & cuius
author eſt diabolus) omnino non probare, et ſi naturæ opus
in improbis non prohibeat, quod niſi mala voluntas accede
ret, ex ſe malum non eſſet. In ſumma, hoc habet ſpiritualis
Iuſtum eſt, ut nos totos dei uoluntati ſubmittamus. *perſuaſum, dei uoluntatem ſemper & vbiq; fieri, ac deum*
nihil velle, niſi quod eſt optimum, proindeq; iuſtum ac ſan-
ctum eſſe, ut nos totos dei uoluntati ſubmittamus, ut deo
5 *nunquam obmurmuremus, ſed potius tam in aduerſis quã*
in proſperis gratias ipſi agamus. Atq; hoc ipſum eſt quod
petimus, dicentes, Fiat voluntas tua. quo quid aliud poſtu-
lamus: niſi ut deus eum affectum nobis inſpiret, ne pro no-
ſtro iudicio & ratione, ſed ex dei uoluntate, uiuendi agen
diq; rationem ineamus, ne noſtris conſiliis dei uoluntatem
ante vertamus, utq; quicquid agendũ ſuſcipimus, dei uolũ-
tati com-

tati committamus,vt nihil faciamus,niſi quod deo probari confidimus,& vt in iudicando fallamur,hoc tamen ſemper potius ducamus,ut vel deus conatus noſtros impediat,q̃ vt ſuæ voluntati quicquã contrarium operemur,breuiter,vt potius dei voluntas de nobis fiat q̃ noſtra,Sic nos docet Ia Iacobi.4.
cobus,non vt dicamus, Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem,& faciemus ibi quidem annum,& mercabimur & lucrum faciemus,qui ignoramus,quid erit in craſtino.
Sed potius dicamus,Si dominus voluerit,etſi vixerimus,fa- Volũtas dei
ciemus hoc aut illud.Sic Paulus non proficiſcitur ad Mace- non eſt an-
dones,niſi vocatus,rurſus in ſpiritu iuſſus reuerti Hieroſo teuertenda ſed vocanti deo obſequendum.
lymam,non audit Agabum prophetam prædicentem ipſi Acto.16
vincula & carceres,Nõ audit diſcipulos profectionem de- Acto.21.
precantes,ſed dei voluntati ſe cõmittit. Ioſiæ(alioqui pio Acto.20.
regi)male ſucceſſit,q bellum ſuſcipiẽs dei voluntatẽ præ- 4.Reg.23.
uerterit.Secundo, quum dei uoluntas ſit,ut unuſquiſq; in 2 1.Cor.7
qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat apud deum, Vnusquisq; in qua vocatione vocatus eſt in ea permaneat.
hoc eſt,ut ſortem ſuam æquo animo ferat,non contendat ſtatum ſuum temere mutare(niſi aliqua commoda a domino detur occaſio,melioris conditionis,citra ullam rerũ perturbationem amplectendæ)ſed magis ut cuiq; ſua ſors contigit a deo,in ea Chriſto quieto ac trãquillo animo ſeruiat. Alligatus es(inquit Apoſtolus)uxori,noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore,noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem,non peccaſti. Seruus uocatus es,non ſit tibi curæ,ſed & ſi potes fieri liber,magis utere. Vnumquemq; ergo ſicut uocauit deus,ita ambulare oportet.Sed quum uix reperias ullum hominẽ(niſi renouatũ)qui eiuſcemodi dei uoluntati libens obſequatur,quod gentilis poeta

Horatius Satyra. 1 *non tacuit, quum inquit: Qui fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi ſortem, Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit vltro, Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes.* Idcirco nobis a deo poſtulandum eſt, vt vocationem noſtram æquo animo feramus, vt in ea trãquilla mente perſeueremus, vt ſancte pieq́; 1. Cor. 7 (quod in omni ſtatu fieri poteſt) viuamus. Vt quicquid aſfert ſtatus temporariæ ſolicitudinis negligamus, vt qui habent vxores, tanquã non habentes ſint, & qui flent tanquã non flentes, & qui gaudent tanquã non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquã non vtantur, prçterit enim figura huius mundi. Breuiter, vt tantũ ſoliciti ſimus quç domini ſunt, & quomodo domino placeamus. Tertio, hac particula a deo petimus, vt ęqua mente tam in proſperis, q̃ in aduerſis ſimus, vt dei voluntas fiat, ſiue nos viuere ſiue mori velit, ſiue affligi vt corrigamur ſiue ſubleuari vt ſuæ benignitati gratias agamus. Petimus, inquam, ut iniuriam nobis illatam patienter feramus, vt vindictæ cupiditate careamus, ut per contumeliam, vim, vel calamitatẽ nobis immiſſam, diuinam fieri voluntatem agnoſcamus, ꝙ hæc omnia ſic adminiſtret deus, vt noſtra volũtas impediatur, quo magis ſua voluntas in nobis dominari poſſit.

Cap. in orationem dominicam. 3 Petimus, vt in aduerſis, perinde atq; in proſperis ęqua mente ſimus ſemp deo gratias agentes.

Matth. 5 RVrſus, hoc petimus, ut ſi quis aliter q̃ nos uolumus faciat, quid aut omittat, loquatur aut ſileat, ne ea re ad iram & impatientiam cõmoueamur, ne queramur, vociferemur, iudicemus, cõdemnemus aut alios calumniemur. Matth. 7 Matth. 5 Vt iis qui noſtræ uoluntati aduerſantur, placide cedamus, atq; etiam pro rei qualitate gratias agamus, ueluti qui optimam dei uoluntatem contra noſtram (quæ mala eſt) pro- Rom. 8 mouerit. Petimus quoq; eum affectum nobis donari ut ſen-

tiamus nobis neminem incommodare poſſe, niſi idem multo magis ſibiipſi coram deo noceat, ut proinde magis ad miſericordiam, q̃ ad uindictam contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, ſi illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint, uel etiam ipſis, bonum rerum ſucceſſum inuideamus, ſed potius ut bona pro malis rependere ſtudeamus, & ſimiles patri noſtro eſſe pergamus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. Matth. 5 Luc. 6 *Præterea petimus, ut omnis fortunæ, dolorum, cruciatuum, ægritudinum, morborum, breuiter, omnium aduerſitatum uictores ſimus, ut hæc, ſimul & inopiã, ignominiam, tyrannides, uim potentiorum, crucem, & omnia incommoda, quin & ipſam mortem patienter feramus, ſentientes in hoc dei fieri uoluntatem, ut caro noſtra mortificetur.* Rom. 8 *Denique petimus, ut patienter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatientia aut deſperatione uicti, dei uoluntati repugnaſſe uideamur. Hæc omnia uides Christum Ieſum exactiſſime, perfectiſſimeq; & optaſſe & feciſſe & docuiſſe. Ille carnis, mundi, ac Satanæ uoluntatem & tentationes fortiſſime ſuperauit. Ille non tantum turbæ uolenti eum, ut regem faceret, rapere, ſed & electis diſcipulis, atq; adeo amantiſſimæ uirgini matri, alio, q̃ quo patris uoluntas, uocantibus, reſtitit, ubiq; teſtatus ſe ueniſſe de cœlo, ut non faceret uoluntatẽ ſuam, ſed eius qui miſit eum patris. Ille, deniq; agnus omniũ innocentiſſimus,* Matth. 4 *qui peccatum non fecit, & in cuius ore dolus inuentus non* Iohan. 6 *eſt, factus eſt obediẽs patri uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis,* Lucæ. 2. Matth. 16 *& ut infirmitatẽ hominis, quem portabat, oſtẽderet, dixit,* Iohan. 4. 6 Eſaiæ. 53 *Pater, ſi poſſibile eſt, trãſeat a me calix iſte. Vt aũt exẽplũ* Iohan. 1

1.Pet.2 Philip.2 Matth.26 Cyp.in orationem dominicam.

nobis tribueret,quo dei voluntatem noſtræ omnino antepo- neremus,ſubiecit:Veruntamen,nō quod ego volo,ſed quod tu vis,vt pudere debeat hominem ſeruum, ſuam Dei voluntati præferre,vbi vnigenitus Dei filius,in mortem vſq; deo patri obediens eſſe voluit,atq; adeo omnes iniurias,contumelias,conuitia,cruciatus, & cætera quę crucifixores eius ipſi intulerunt,patienter tulit,vt etiam pro illis patrem exorauerit,dicens:Dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. Hinc Chriſti ſpiritum omnes pii,quotquot ab origine mundi fuerunt:aſſequuti,ſimiles egerūt de ſua uolūtate triumphos,dei uoluntati in omnibus obtēperātes:quemadmodum uidere eſt in Abel,Enoch,Noe,Abraham,Iſaac,Iacob,Iob, David,ac cæteris patriarchis & prophetis:in ſanctis Apoſtolis,glorioſis martyribus,piis cōfeſſoribus,ac ſacratis deo uirginibus.Eundem ergo affectum:ut nobis deus ingeneret, oramus,dicentes,Fiat uoluntas tua.

Lucæ.23 Sancti ueſtigia Chriſti inſecuti sūt

SICVT IN COELO ET IN TERRA. Germanus ac principalis intellectus particulæ eſt. Quemadmodum(o pater cœleſtis)uoluntas tua perfecte fit in angelis & cœleſtibus ciuibus,qui tibi unanimes ſeruiunt,tuæq; diuinæ uoluntati ſummo ſtudio adhærent,teq; fruuntur,nullo errore obnubilante ſapientiam eorum,nulla item miſeria eorum beatitudinem impediente.Et quemadmodum in cœlo omnia libere fiunt,& non alia quidem audiunt angeli,alia uero contemnunt,ſed uoluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obſequuntur,quemadmodum Pſaltes ait:Benedicite domino omnes angeli eius,potentes virtute, qui facitis verbum eius ad audiendam vocem ſermonum eius.Item:Benedicite domino omnes uirutes eius,

Chryſoſt.in Matth.ho.20. Aug.ad Probam. Sententia particulæ.

Pſal.102

Dan.3.

miniſtri eius, qui facitis uoluntatem eius: Ita o pater, præ ſta, vt tua quoq; uoluntas in hominibus, qui in terra ſunt, & de terra (quod ad corpus attinet) facti ſunt, ſine vlla remora inculpate & ex integro fiat, ut quemadmodum in cœlis ſumma pax & concordia eſt, vnde eiectus eſt diabolus: ita & in terris per filium tuum, per cuius ſanguinẽ pacificata ſunt omnia, vel in cœlo vel in terra, pax bonæ uoluntatis redundet, ut quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iuſſionibus, deuictis carne, mundo, ac Satana, unanimes ac tranquille pareant ac obediant, Ad hoc certe reſpicit angelica illa prædicatio, Gloria in excelſis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, quam alibi explicauimus. Secundo, ſic poteſt intelligi particula, ut quemadmodum in cœlo, hoc eſt, in iuſtis, qui cœlis comparantur, ita quoq; in peccatoribus & iniuſtis (qui in ſcripturis terra appellantur) dei uoluntas fiat, ut ſcilicet peccatis exploſis & immundis ſpiritibus eiectis, deum agnoſcere incipiant, & ad animi tranquillitatem per pœnitentiam redeuntes, una cum iuſtis, dei uoluntatem faciant & exequantur. Tertio, non eſt abſurdus intellectus (quem & ſuperius attigimus) ut pro cœlo & terra accipiamus ſpiritum & carnem, ut ſit ſenſus, quemadmodum ſpiritus in renouatis non reſiſtit deo, ſequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui. Et quemadmodũ ſpiritu ſeruimus legi dei, ita etiam carne ſeruiamus, quod tandẽ perfecte fiet in uita illa æterna, ubi erit ſumma pax, ubi non ſolum uelle bonum adiacebit nobis, ſed etiam perficere, Interim tamẽ orandũ eſt, ut quemadmodũ corde ſecundũ interiorem hominẽ delectamur legi dei, ita etiã corpus ſenſim mortificetur, mor-

Apoca. 12
Ephe. 2
Lucæ. 1
Cyp. in oratiunem dominicam.
Aug. de ſer. domini in monte.
Aug. ibidẽ.
1. Iohan. 5.
Rom. 7. 8.
1. Theſſ. 5

tificatumq́; huic delectationi accedat, ut tandem integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu conſeruetur. Certe ſi fideliter hoc oramus, fidelis eſt qui uocauit nos, qui etiam faciet.

Ibidem 1.Cor.1

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

SVperiores petitiones ſuam ſalutis noſtrę continent, quibus ea poſtulamus, quæ ad perfectam & abſolutam beatitudinem, quam olim cum angelis communem habebimus, poſtulamus. Sed quoniam interim carnales ac mortales ſumus, multa & ſpiritus & animi ſuſtentatione egentes, donec ad ultimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus, Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam ſpiritualia q̃ temporalia bona ad hanc uitam traducendam neceſſaria nobis donari poſtulamus. Mala item omnia (quę nos ab inſtituto curſu ad regnum cœleſte nobis per Chriſtum promiſſum remorari poſſunt) deprecamur, iuſtiſſimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. quæ particula, ut cateræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & myſteria. Panis (ut ſuperius in ſacramentum Eucharistiæ diximus) in ſcripturis uarie accipitur. Nam quandoq; deſignat omnia ad præſentis uitæ ſubſidium neceſſaria, & pręſertim ea, quę ad uictum & amictum ſpectant, In quam ſententiam dixit Iacob Gene. xxviii. Si dominus dederit mihi panem ad ueſcendum, & ueſtimentum ad induẽdum, erit mihi dominus in deum,

Chriſo.ſt. in Mat. ho.20 Sequentes petitiones reſpiciunt vitam præſentem.

Vis petit omnis. Panis appellatione qd veniat.

Panis corporis.

Gene.28.

& lapis iſte quem erexi in titulum, uocabitur domus dei.
Vnde hoc uocabulo panis ſic accepto, ueniunt omnia, quæ
ſunt ad hanc uitam corporalem neceſſaria, quæ Chriſtus his
verbis, Matth.vi. deſignare uoluit (hęc omnia adiicientur Matth.6
uobis). Interdum vero panis ſpiritualiter accipitur, idq; tri 2 1
fariam. Primũ pro uerbo dei, quo fidelis anima ſubinde re- Panis ſpiritualis.
ficitur ac ſuſtentatur, quemadmodum Deuteronomii octa- Verbũ dei. Deut.8
uo & Matthæi quarto legimus: Non in ſolo pane viuit ho Matth.4
mo, ſed de omni uerbo quod procedit de ore dei. Secundo,
panis proprie Chriſtum deum & hominem ſignificat, quate 2 Xp̃s deus & homo panis.
nus ſcilicet pro nobis de cœlis deſcendit, carnem induit ac
immolatus eſt, nam quum eatenus fide percipitur, fit uerißi
mus ac efficaciſſimus animæ cibus, dum ſcilicet fide in car-
nis ſuæ immolationem nos certos reddit de parta ſalute, ac
ſupra quam dici poteſt delectabiliter ad uitam æternã refi-
cit. Quid enim iucundius, q̃ cum tali fiducia freti, non dubi-
tamus nos propitium habere deum & patrem, atq; hinc fo-
re, ut olim omnibus peccatis exuti, & vera iuſtitia pleni,
æternam & beatam vitam cum ipſo Chriſto & patre viua
mus? In quam ſententiam dixit Iohannis cap.vi. Operami Locus Ioh.6 explicatur.
ni non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternã,
quem filius hominis dabit uobis. Et ſtatim poſt: Ego ſum pa
nis viuus, qui de cœlis deſcendi, ſi quis manducauerit ex
hoc pane, uiuet in æternum, & panis quem ego dabo, ca-
ro mea eſt pro mundi uita. Tertio deniq; panem pro ſacro-
ſancta Euchariſtia accipi conſtat, in qua, nobis nõ tantũ ca Euchariſtia panis.
ro & ſanguis Chriſti ſpiritualiter, ſed etiam naturaliter
& corporaliter porrigitur, Quemadmodum Paulus teſta- 1.Cor.10
tur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne

communicatio ſanguinis Chriſti? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt?

Aug. de ſer. domini in monte

IAm conſtat, omnia hęc, quæ appellatione panis continentur, hac precationis dominicæ particula recte peti. In primis enim hac ipſa particula petimus, quæcunque ad præſentis vitæ ſubſidium neceſſaria ſunt, veluti ſunt cibus, potus, veſtes, certę ſedes, ac alia omnia, ſine quibus cõmode viuere non poſſumus. Sed roges: qui fit, vt nos dominus orare iubeat pro his adipiſcendis, quæ huic vitæ neceſſaria ſunt, quum ipſe dicat, Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur. Hæc enim omnia gentes inquirũt. Scit enim pater veſter cœleſtis, quia his omnibus indigetis. Nam ſi pro his ſoliciti eſſe non debemus, ne orandum quidem pro eis videtur, quum oratio non niſi cum ſumma animi intentione ac ſolicitudine dirigenda ſit. Itidem quum Chriſtus dicat, quærite primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur uobis, videntur hæc non quęrenda, proindeq; nec petenda, ſed tantum regnum dei & iuſtitia eius. Pręterea, etiamſi non oremus, nihiloſecius non tantum piis, ſed & malis hominibus panem quotidianum largitur deus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos? quid ergo eſt quod Chriſtus nos orare iubet in hunc modum, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie? niſi vt doceat hæc nos, non aliunde quàm a deo petere, & expectare oportere, vt ſcilicet nos a mundanis hominibus diſcernat, ac alio affectu quàm vulgari nos prędites eſſe debere declaret. Mundi enim iudicio ſtulta propemodum hęc videtur petitio, quod mundus, quicquid ad ſuſtentandum corpus pertinet, magis labori ac ſolicitu-

Aug. de ſer. dñi in mõte. Quæſtio. Matth. 6

Ibidem.

Matth. 5 Dilutio.

Mundus ſi enim ſolicitudini non deo tribuit bona corporalia.

dini humanę tribuat quàm a deo expetat aut expectet, Sed pii, quicquid id eſt quo uitam traducimus, inter dona dei computandum eſſe ſciunt. Rurſus, hoc eſt, impiis cum piis commune, ut habeant panem ad manducandum, nec raro longe abundantius piis, Sed hoc intereſt, quod piorum eſt panem de manu dei, id eſt, benigna illius gratia cum gratiarum actione percipere, quum impiis per iniuſtitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic eſt ſenſus, Quemadmodum filii huius mundi q̃diu non ſunt abdicati uel emancipati, ſed in parentum poteſtate conſtituti, de victu ſoliciti non ſunt, ſed tantum, quum opus eſt, cibum a parentibus poſtulant, certi ſe quod petũt accepturos, Sic multo minus deceat nos de victu ſolicitos eſſe, qui edocti ſumus omnem craſtini ſolicitudinem abiicere ac agnoſcere patrem noſtrum cœleſtem tam diuitem, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ ſumus, non commiſſurum, ut quum paſſerculis etiam de victu proſpiciat, quum lilia campi tanto decore ueſtiat, nobis in filios cooptatis victus aut amictus a ſe petitus & expectatus vnquam deſit. In quam ſententiam Pſaltes dixit: Iunior fui, etenim ſenui, & non uidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærẽs panem. Et Salomon Prouerbiorum decimo ait, Deum nõ occidere fame animam iuſti, Id quod & inſignibus exẽplis Helię, Heliſæi, & Danielis propheta℞ manifeſtũ euadit. Nec tamẽ hoc putandũ eſt Chriſtũ noluiſſe ut laboremus, quũ ad laborãdum cõditi ſumus, quemadmodum aues ad volandũ, et Geneſis teſtatur, iuſſiſſe & ordinaſſe deum, ut Adam poſt lapſum, uictum in ſudore vultus ſui quæreret, ſed hoc uoluit Chriſtus, ne laboribus noſtris, ueluti cauſæ, rei euentum tribueremus, aut

Pſal. 48. 72
Iohan. 1
1. Cor. 10
Coloſſ. 3
Vis petitionis.
Matth. 6
Ibidem.
Pſal. 33
Prouer. 10
4. Reg. 4
Daniel. 14
Gene. 3

uictum ſolicitudini noſtræ acceptum feramus ſed magis
Ibidem deo, qui ſi laboribus noſtris ſuam benedictionem non addat
terra præter ſpinas ac tribulos nihil nobis germinabit, atque
adeo labores noſtri, ſi dei benedictio non accedat, etiam
quod ad corporalem ſuſtentationem attinet, parum aut nihil
proderunt, quod & res ipſa declarat, quum deus permittit
fruges clade interire, tum enim uidemus quàm nõ ſit in
nobis ſitum, ut terra laboribus noſtris reſpondeat, ſed plane
experimur, totum a deo pendere. Laborandum eſt itaque,
Laborandũ nobis auiũ more. 1. Theſſ. 3 ſed auium more, quę officium quidem ſuum cantando expediunt,
ſed interim de victu ſolicitę non ſunt, ex dei prouidentia
reperientes quod edant. Laborandum inquam eſt,
ne deum tentare videamur, ſi contra eius ordinationem foueri
cupiamus, ſed ſine ſolicitudine, nimirum labores noſtros
dei benedictioni permittentes, ac ab eo ſolo pendentes,
qui aperit manum ſuam & implet omne animal benedictione.
Pſal. 144 Qui ſic in timore dei laborãt, hi ſoli labores manuum
ſuarum mãducabunt, id eſt, dona dei cum gaudio cordis &
Pſal. 127 gratiarum actione percipient. Quum interim impiis ſeſe la-
Pſal. 126 bore enecantibus, uanum ſit ante lucem ſurgere, qui etſi coram
mundo locupletiſſimi appareant, non alium tamen, quàm
panem doloris manducant.

Cyp. in orationẽ dñicã. Chryſoſt. in Matth. Vt ergo Chriſtus tam vanam ſolicitudinem, & præter
benedictionem dei prorſus inutilem nobis eximeret,
& vt quicquid eſt ſuperfluæ voluptatis magis quàm
neceſſariæ frugalitatis reſecaret, in primis ſimplici verbo,
panis, vtitur, vt intelligamus, nos nec delicata nec ſuperflua,
ſed tantum neceſſaria petere debere, ac habentes alimenta
& quibus tegamur, his contentos eſſe oportere. In

quem modum Solomonem quoq; poſtulaſſe legimus. Prouer biorum triceſimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mi hi, ſed tantum tribue victui meo neceſſaria, ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis eſt dñs? aut egeſtate cõpulſus, furer, & periurem nomen dei mei. Et idcirco nõ fruſtra in hac petitione addimus, NOSTRVM. Noſter enim panis eſt, quem deus nobis ad uſum tantum humanæ uitæ ſuppeditat, quo commode & neceſſario ad pie uiuendum, & fratribus inſeruiendum alimur, non quo ad laſciuiendum præter neceſſitatem luxuriamur. Noſter eſt, quem dominus iuſtis rationibus partum nobis ſuppeditat, non quem fraude, dolo, calumnia, ui conquirimus, & ex proximi ſubſtantia ac ſanguine exigimus. Nec hoc cõtentus, addidit Chriſtus, quotidianum, Item, Hodie, ut omnino quid vellet, intelligeremus. Per quotidianũ enim victum parabilem intelligi voluit, adimens ſtudium ſumptus & deliciaꝝ. Per (hodie) deniq; ſuſtulit curam craſtini. quemadmodum paulo poſt apud Matthæum ait: Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibiipſi, ſufficit diei malitia ſua. Perinde atq; ſi ſingulis noſtrũ diceret, Iacta ſuper dñm curam tuam, & ipſe te enutriet. Non eſt quur anxia ſolicitudine & cura te emaceres, pro victu in annos et dies plurimos cõgregandos, quod hãc irrideat deus, quemadmodum parabola de homine diuite (cuius uberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa ſolicitudine ſibi diuitias paraſſet, horrea priora deſtruxiſſet, maiora feciſſet, & illuc omnia, quæ nata ipſi erãt, cõgregaſſet. Et iã animę ſuę diceret, Anima mea habes multa bõa repoſita in annos plurimos, requieſce, comede, viue & epulare, en ex inſperat

1. Timot. 5
Prouer. 30
Emphaſis uerbi noſtrum
Chryſoſt. in Matth.
Chry. ibidem.
Matth. 6
Pſalm. 54
Luca. 12

audiuit ſibi deum dicentem: Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ autem paraſti, cuius erunt? ubi vt parabolę um explicaret, cótinuo ſubiũgit, Sic eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in deum diues. Nimirum omnes qui eodem ſunt affectu, eadem damnationis cenſura percellens.

Vis uerborum da nobis.

NEc grandi myſterio carent hæc uerba DA NOBIS. *quo in primis ſignificamus noſtram indigentiam & inopiũ, Deinde conuincimur etiam, quod ex nobiſ ipſis hunc panem habere non poſſimus, ſed ſolũ deũ deũ eſſe qui eum & dare poſſit & uelit, quo etiam hoc ſimul oramus, ut deus nobis eam cognitionem donet, qua certo ſentiamus eum panem quo alimur, ac cętera omnia quibus ſuſtentamur, diuinitus nobis donari, utq; pro tanto beneficio ipſi grati ſimus, iuxta illud Pſaltis: Omnia a te expectant, ut des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligent, aperiẽte te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Item, Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in tẽpore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. quamobrem parochi ſummo ſtudio plebem admonere debent, ne morem illum omnium piẽtiſſimum benedicendi domino ante cibum ſumptum & gratias agendi deo poſt ſumptum (quem a Chriſto profectum & ab omnibus piis in hęc vſq; tempora uſitatum conſtat) intermittant, aut negligant, quod vel hoc ipſo more, quæcunq; in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitæ gratiæ ipſi pro collatis beneficiis reddantur.*

Pſal. 103

Mos benedicẽdi dño & ante & poſt cibum retinendus.

1 Cor. 5

POrro quod dicit, NOBIS pluraliter, non mihi, hoc ipſo Chriſtus indicat, deum, quæcunq; dat, nõ nobis ſo-

lis dare, ſed & aliis per nos, & proinde partem illorum cedere debere, ſibi parare non ualentibus, atque eo ipſo tenacitatem tollit, rerum communionem (quum neceſſitas proximi poſtulant) largitatemque; & liberalitatem commendat. Ergo *fruſtra in hunc modum orabunt impii, qui non tantū pauperibus, quæ acceperunt, a deo communicare renuūt, ſed & inſuper pauperes diripiunt, ſpoliant, ac fraude doliſque; ſeu etiam iuris uerſutia circūueniunt, vt ſe ſolos locupletent, quos ſummopere odit, & q̄maxime in prophetis deteſtatur deus.* Certe Chriſtianus *iudicare debet ſe nihil tanq̄ proprium tenere, ſed omnia in uſus proximi, quū res poſtulat, lubenti animo communicanda eſſe.* Recte dictum *eſt in tenaces & ſordidos,* Paſce *fame morientem, ſi nō pa ueris, occidiſti.* Et *alibi:* Eſurientium *panis eſt, quem tu detines, nudorum ueſtimentum eſt, quod tu recludis, miſerorū redemptio eſt pecunia, quam tu in terram recondis.*

Impietas huius ſeculi & uitium.

Cyrillus.

47 diſt. c. ſi cut.

SECVNDO, *hac particula petimus, ut pater ille cæleſtis non ſolum corporalem, ſed & cæleſtem & ſpiritualem alimoniam, qua animus & ſpiritus noſter vegetatur, nobis impertiat.* Et *in primis, ut intellectū diuini verbi, & diuinorum mandatorū ſuorum dare dignetur.* Verbum *enim dei uere ſpiritualis panis eſt, qui animum paſcit & reficit, quemadmodū locus ille Matthęi capite .iiii. ſupra citatus, atque adeo res ipſa teſtatur.* Rurſus, *meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis eſt, quem* Pſaltes *dulciorem eſſe pronuntiat ſupra mel & fauum.* Petimus *itaque, ut deus hunc panem nobis dilargiatur, ut ipſe eum no bis frangat ac impertiat, utque; eodem pane & intellectū & uoluntatē noſtrā reficiat ac corroboret.* Præterea *ut quotidie*

Aug. de ſer. dñi in mōte.

Verbū dei panis animę

Matth. 4

Pſal. 18

nos eum panem operari(hoc eſt, vt nos ſedulo in lege dei meditari ac ambulare)faciat, quo ſcilicet eiuſcemodi ſpiri tuali alimonia aliti & confortati, tandem ad illam perfe- ctionem, abſolutamq́; vitę beatæ ſaturitatem peruenire me reamur. Vocatur quoq; & iſte cibus, quotidianus, quod q̃- diu iſta vita temporalis per dies decedentes ſuccedenteſq́; peragitur, animi noſtri affectus, nunc in ſpiritualia, nunc in carnalia alternent, quo fit, ut quotidie panis iſte nobis neceſſarius ſit, quo animus ſubinde relabens & eſuriens erigatur, reficiaturq́;. Petitur autem & hic panis, nobis a deo dari, quod verbum dei non aliter ſalutare ſit, nec in animæ viſcera traiiciatur, fructum ſe dignum pariens, niſi deus ipſe intus docuerit, Fruſtra ſiquidē concionatoris vox aures foris pulſabit, niſi & vnctio(id eſt, gratia ſpiritus ſan cti verbi vim in animi receſſus)inſerat, ac faciat nos Theo didactos, id eſt, a deo doctos. Certe qui quotidie in intelle- ctu verbi dei promouet, adoleſcitq́; & grādeſcit quotidia- nis virtutum auctibus, is ſolus vere ſentit, q̃ dulcis animæ cibus ſit, verbum dei, vt iam libeat exclamare cum Dauid, quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua ſup aurū & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ noſtræ modulum, donec hanc tem- poralem uitam gerimus(quod hodie, denotat) ali nos opor tet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quæ eſt in Chri ſto Ieſu, nunquam non proficientes perueniamus.

Aug. ibidem

Quotidian⁹.

Verbū dei nō aliter ſa- lutare, niſi deus ipſe do ceat.

1, Iohan. 5

Theodida- cti.

Pſal. 118

Hodie

Philip. 3

TERTIO, *& magis peculiariter panis quem peti- mus, ipſe Chriſtus eſt vitæ largitor & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus eſt. Non enim explebat animum noſtrum panis philoſophorū,*

Chrūs panis verus quī de cœlo deſcē- dit.

Pſal. 106

Iohan. 6

aut fermentum Phariſæorum, ſed panis ille cœleſtis qui dat uitam mundo. Petimus ergo, vt deus hunc panē nobis quotidie det, id eſt, ut per ſpiritum ſuum nos doceat incarnationis Chriſti myſteria, idq́; per fidem, qua ſciamus & cognoſcamus Chriſtum carnem ſuam dediſſe pro mundi vita, hoc eſt, pro noſtra redemptione, deoq́; patri pro noſtris peccatis ſatisfeciſſe. Deinde in hac carne reſurrexiſſe, vt certi ſimus, eum regnare nunc immortalem, in hoc, vt nos in membra ſua coagmentatos, planè iuſtificet, & reddat etiam poſt hanc exactam vitam immortales & beatos. Sic enim ſpiritualiter paſcitur animus noſter ſuauiter, fide recolens, quod Ieſus Chriſtus traditus eſt pro delictis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc eſt, hanc fidem in nobis indies augeri, quo tandem eo perducamur, vt & ipſo deo, id eſt, diuinitate Chriſti, qua idem eſt cum patre paſcamur, lætiq́; ac alacres vitam ſanctā in deo agamus, certi ac ſecuri, ꝙ hunc panem manducantes, hoc eſt, in Chriſtū pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternum, ſed tranſeamus a morte in vitam. Quoniā vero hæc perfruitio deitatis hic nondum plena eſt, tum vero plena erit, quando extincto in nobis per ſpiritum Chriſti omni peccato, deus in nobis erit omnia in omnibus. Idcirco poſtulamus hunc panē hodie, hoc eſt, quantiſper nos hāc mortalem uitam uiuimus, nobis dari. Petimus etiam, vt hunc panem ipſe det, qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Nam hæc fides non aliunde quā ex mero dei beneficio animis noſtris infunditur, neq́ aliter quàm pro nouente ſpiritu dei augeſcit, Sicut ſcriptū eſt: quia nō

Roma.6
Roma.4
2.Cor.3
Iohan.14
Iohan.6
1.Cor.13
1.Cor.15
Iohan.6
Fides donū dei.
Matth.16

caro aut ſanguis reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cœ-
lis eſt. Hæc eſt illa fides, qua regeneramur, renaſcimur, ac
in Chriſto adoleſcimus, quemadmodum ſcriptum eſt, Et de-
Iohan. 1 dit eis poteſtatem filios dei fieri his, qui credunt in nomine
eius, Qui non ex ſanguinibus, neq; ex uolũtate carnis, neq;
ex uoluntate uiri, ſed ex deo nati ſunt.

Cyp. in oratione dñi: ã. Aug. de ſer. dñi in mõte. Matth. 5 QVARTO, quoniam neceſſarium erat, ut Chriſtus hanc fidem in nobis ſacramento aliquo inſigni ac uiſibili roboraret, ac certos etiam efficeret, ubi tale ſacramentum non indigne participaremus, Chriſti beneficium ad nos omnino pertinere. Idcirco recte etiã petimus, vt pater cœleſtis det nobis panem illum ſuperſubſtantialẽ in ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſacramento tectum & uelatũ, quem recte noſtrum dicimus, quia ſicut deus intelligentiũ & credentium pater eſt, ſic & Chriſtus, quum corpus & ſanguinem eius in Euchariſtia per fidem contingimus & edimus, noſter panis eſt, Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, quod ſic nobis uiuendum ſit, ut eum quoti-
Aug. de ſer. dñi in mõte. die accipere mereamur. Atq; utinam omnes Chriſtiani ſic uitam ſuam inſtituerent, ut quemadmodum olim in primitiua eccleſia occidentali, non tantum ſpiritualiter, ſed etiã ſacramentaliter communicabant corpori dominico, ſic & hodie omnes ad Euchariſtiæ perceptionem debita pietate accurrerent, quod infirmitas noſtra plurimum requirere
Aug. ad Ianuarium. uideatur. Nam ſi quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis myſticus neceſſarius uidetur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ certiſſima
Supra de adminiſtratione ſacra. eſt medicina, & præſentiſſimum remedium. At ſi ea eſt tẽporum horum conditio, ut hic mos nõ facile in uſum reuocetur,

cetur, viderint fideles ſacris aſtantes, vt ſaltē ſpiritu ac men te cōmunicent cum deſiderio, quum opportunum erit etiam ſacramentaliter cōmunicandi. Sed de hoc alias latius diximus. Datur autem hic ſacroſanctæ Euchariſtiæ panis, nō ab alio, quàm a Deo & Chriſto filio eius. Ipſe eſt enim non mi niſter ſacerdos qui re vera baptizat, & qui carnem & ſan guinem ſuum nobis præbet in remiſſionem peccatorum. Et quāuis hic panis ſempiternus ſit, quotidianus tamen dicitur & ad hoc tēpus pertinet, inquātum ſcilicet miniſtratur ani mæ, quibuſdam ſignis ac dictis, & quatenus ad quotidianā peccatorum, in quæ indies incidimus, remiſſionem proficit.

mentorum. Itē in ſacramentis Euchariſtię. Xp̄s dat nobis corpus & ſanguinē ſuum.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

HIc debitorum nomine peccata ſignificari manifeſtum eſt ex Luca, qui eandem petitionē in hæc verba renarrat, Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi di mittimus omni debenti nobis. Porrò peccata debita dicuntur, ac debitis aſſimilantur. Matthæi. xviii. quod non ſecus atq; debitor obligationis vinculis obſtrictus ſoluere, quod debet, tenetur. Ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius eſt. Sic Chriſtus de hominibus illis decē & octo, ſuper quos cecidit turris in Syloe, reſpōdens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitantes in Hieruſalem fuerunt debitores, id eſt, peccatores ac pœnæ obnoxii, nam cōtinuo adiecit: Non dico vobis, ſed ſi pœ nitentiam non habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Chriſtus itaq; hac orationis particula non hoc iubet, vt pecuniā mutuo datam, debitoribus remittamus, ſed tantū vt veniam

Aug. de ſer. dñi in mōte. Lucæ. 7

Matth. 18

Lucæ. 13

Auguſt. Chriſtus nō vetat pecuniam mutuo datam repetere.

demus in nos peccantibus, Chriſtiana enim philoſophia ſeu Euangelium docet nos de quadam ſpirituali & æterna iuſtitia in corde, quæ inter alia poſtulat, vt volentes nobis a deo dimitti peccata, Fratribus ſimiliter in nos peccantibus offenſam ex corde remittamus, quod alioqui cor aut ira aut vindictæ cupiditate æſtuans, iuſtitiæ ſpiritualis capax omnino non ſit. Interim (vt iam diximus) non vetat Chriſtus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam, aut quod noſtrum eſt, qui ne vetat quidem, ob id legitimo iure experiri, Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixiſſe, Ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuã tollere, dimitte ei & pallium, eo (quemadmodum id genus alia) dictum eſt, vt Chriſtus animum formaret, non vt imperia ſeu iudicia terrena, quę ſunt ordinationes dei, aboleret ſeu illicita iudicaret. Vult Chriſtus in ſuis ante omnia vigere charitatem, vult, vt alieni ſint ab omni ira amaroq; affectu, maxime vero a vindicandi cupiditate. Vult, vt ſtudeant, quantum in eis eſt, etiam cum rerum ſuarum temporariarum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaq; eſt ſenſus CHRISTI *verborum: Si incideris in hominem contentioſum, qui malit ad iudicium prouocare, q̃ tibi quod tuum eſt, vel dare vel relinquere, & periculum ſit te eiuſcemodi aduerſarii tui malitia (ut ferè fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, ſeu uindicandi affectum animo inde concepturum, potius eſt ut iacturam rei familiaris q̃ animi facias. Quid enim prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ uero ſuæ detrimentum patiatur? Quin & ethnicis litigandi ſtudium tam inuiſum fuit, ut quoad poſſent,*

Roma. 1

Matth. 5
Marci. 11

Explicatur loc' Matt. 5

Chriſti doctrina non abolet imperia ſeu iudicia terrena.
Luce. 12

omnem litigandi materiam abſcinderent, ac ſubmouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non facere iacturam, ut etiam plurimum lucraretur. At ſi quis eſt, qui animum Chriſtiano homine dignum gerit, a tranquillitate nõ facile dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinſecus acciderint, corrumpendum, is ſalua conſcientia, ac licite, quod ſuum eſt, iure repetierit, ſi tamen modeſte ac leuiter egerit, hoc eſt, ad eam regulam, ut in animo ſemper paratus ſit, magis amittere quod ſibi debetur, q̃ Chriſtianam lædere charitatem, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, q̃ ut proximum malitioſum debitorem ſuum corrigat, is enim ſi habet, unde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tum non ſolum non peccabis in eum, ſed etiam proderis ei plurimum, ſi iure repetas quod tuum eſt, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere uult, damnum fidei patiatur, quod tanto eſt grauius, ut nulla ſit comparatio. Paulus certe non damnat uſum iudiciorum ad uitam corporalem traducendam apprime neceſſarium, ſed damnat, quod Corinthii mallent apud iniquos nimirum æthnicos iudices, quàm apud ſanctos iudicari, perinde atq; non fuerit inter eos ſapiens quiſquam, qui poſſet iudicare inter fratrem ſuum, qui poſſet controuerſiolas inter fratres ſubortas, citra tumultum, aut gentilium ſcandalum componere; aut etiam diiudicare. Damnat itaq; hoc litigandi indecorum, procl uitatem ſcilicet ac temeritatem, maxime uero uindicandi (qui raro a litigando deeſt) affectum; uerum iudiciorum uſum integritate animorum (quæ Chriſtianos docet) ſalua permanente, adeo non damnat, ut

Aug. de ſer. dñi in mõte.

Locus Pauli 1. Cor. 6 explicatur.

Paulus damnat litigãdi pertinaciam ac indecorũ non iudicia.

Roma. 12 alibi valde celebret. Itidem non vetat Chriſtus, quum iubet
Chriſtus nõ uetat maleficos puniri. dimitti debitoribus noſtris, publicos latrones, homicidas,
adulteros, & id genus reipublicæ peſtes iure publico accu=
Locus explicatur. ſari, ac etiã puniri. Multo minus iubet, vt temere ipſis com=
Matth. 5 miſſum ignoſcamus, aut ad ipſorum ſcelera conniueamus.
Nec prohibet etiã, quo minus magiſtratus auxiliũ ad pro=
pellendam vim priuatam imploremus, tametſi dicat. Si quis
te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & al=
Roma. 13 teram, quod alioqui fruſtra Euangelium plurimis aliis in
1. Pet. 2 locis doceret, imperia ac magiſtratus, eſſe ordinationes dei
bonas, præſentes item poteſtates obedientia ac honore co=
lendas, Poteſtatem quoque non fruſtra gladium portare,
ſed in hoc adeo conſtitutam eſſe, vt gladio vtatur in lau=
Matth. 22 dem bonorum, & vindictam malefactorum. Nec Chri=
ſtus ipſe Cæſaris imperium ſuis verbis firmaret, quum ait:
Reddite Cæſari quæ ſunt Cæſaris & Dei quæ ſunt Deo.
Quo quidem reſponſo, etſi ſuum regnum quod ſpiritale eſt,
a corporali regno diſerte diſcreuerit, ſuum tamen cuiq; tri=
Matth. 5 buendum eſſe indicauit, Deo perpetuam animi iuſtitiam ac
Roma. 12 innocentiam, Cæſari vero, quod leges ciuiles ac publici mo=
res ei præſtari volunt, ac iubent. Hic ergo dominicæ ora=
Roma. 13 tionis locus, & ſimiles in Euangelio, qui vindictam prohi=
bent, intelligendi ſunt de priuata vindicta non de publica,
quam exercet magiſtratus, quem & Paulus miniſtrum Dei
Accuſare publicum latronem non eſt peccatũ. appellat ac variis Encomiis illuſtrat. Itaque neq; accuſator
ſeu delator publici criminis, peccat in Euangelium, modo
Nume. 35 tamen ceſſet priuata vindicandi libido, ac deſit priuatus
animi dolor, ſeſe, ſi liceret, vlciſci paratus, & hoc tantum
quæratur, vt publica ſcelera iuxta leges, quæ Dei ordina=

tiones ſunt, puniantur, utq; reipublicæ tranquillitas ſerue- tur. Neq; peccat, qui uidens ſibi uim intentari, uel ad Cæſa- rem, uel præſentem prouocat magiſtratum. Id quod et Pau- lus feciſſe legitur apud Feſti præſidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum ſit ſatis, hic admonuiſſe ſuffecerit, uerbo de- biti hoc loco peccatum uenire, non pecuniã, aut quod alio- qui nobis iure ciuili debetur.

Paulus appellauit Cæſarem. Acto. 25

SEd iam ad expoſitionem dominicæ orationis reuerta- mur. Superius itaq; a deo precati ſumus, omnia ea bo- na, quæ a deo peti poſſunt. In primis æterna ac ſpiritua- lia. Deinde etiam corporalia ac temporalia, hic docet nos Chriſtus deprecari omnia mala tam corporis quam animi, ſiue huius temporis, ſiue æterna. Principio itaq; iubet, nos a deo petere remiſſionem peccatorum noſtrorum, quibus tanquam funibus conſtringimur, quo principio hoc oſten- dit, locum etiam eſſe pœnitentiæ lapſis poſt baptiſmum. Fi- delibus enim hęc aptatur oratio, quod qui initiatus baptiſ- matis ſacramento non fuerit, Deũ uocare patrem non poſ- ſit. Itaq; cogentur (velint, nolint) Nouatiani, ſimul & Ana- baptiſtæ nobiſcum confiteri, vel remiſſioni peccatorũ poſt baptiſmum locum eſſe, vel ſaltem orationem dominicã ad ſe non pertinere, quorum ſi hoc conceſſerint, iam ſe planè hæreticos declarant, qui ſe a Chriſto & eccleſia (cui hanc orandi formulam ille præſcripſit) ſeparant. Secundo, reuo- cat nos Chriſtus ad noſtræ infirmitatis conſiderationem, bonumq; humilitatis inſinuat, vt ſcilicet agnoſcamus, nos omnes in conſpectu Dei eſſe peccatores & reos, ne ſcilicet quis ſibi quaſi innocens placeat, ſed quiſq; conſcientiæ ſuæ recordetur. Quod & Iohannes in epiſtola ſua monet, di-

Ratio ordinis dñicæ p̃dicationis.

Vis hui⁹ particulæ. 1

Nouatiani. Anabaptiſtæ

2 *Oẽs in conſpectu dei peccatores ſumus.* *Pſal. 113* *3. Reg. 2* *2. Para. 6* *1. Iohan. 1*

cens: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos ſe
Prouer. 20 Roma. 7. 8 ducimus, & ueritas in nobis non eſt. Et Salomon Prouerb. cap. xx. quis poteſt (inquit) dicere: Mundum eſt cor meũ, & purus ſum a peccato. Et rurſum: Non eſt homo qui non pec cet. Alio quoq; in loco: Septies in die cadet iuſtus, & reſurget. Nã etſi a cõſenſu (qui nos reos æternæ mortis fecit) temperemus, quis tamen non ſentit ſe circũferre carnẽ peccati? qua impellente, fit, ut quiſq; cogatur multa adhuc in ſeipſo deſiderare, et ſentire ſe multa, perpetuaq; cõdonatione ege
Pſal. 113 re, ac ſibi ſemper orandum eſſe. Ne intres domine in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo
Humilis confeſſio, ſummũ præſidiũ ad obtinendam ueniã. omnis uiuens? Hæc certe humilis confeſſio, quę ex limpido fidei fonte emanat, ſummum eſt præſidium ad impetran-
Lucæ. 18 dam ueniã, qua ſubnixus Publicanus, repulſo ſuperbo Phariſæo, deſcendit iuſtificatus in domum ſuam ab illo. Nam (vt ibi ueritas ſubiungit) qui ſe humiliat, exaltabitur, & qui ſe
1. Pet. 5 exaltat, humiliabitur. Ac ut Petrus & Iacobus teſtantur:
Iacobi. 4 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Ter-
3 A ſolo deo petẽda peccatorum remiſſio. tio, docet Chriſtus hanc peccatorum remiſſionem non aliunde quàm a patre cœleſti peti oportere, Nemo enim poteſt
Marc. 2 peccata dimittere, niſi ſolus deus, Marc. ii. Et ut ipſe ait Eſa
Eſaiæ. 43 ię. xliii. Ego ſum ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates ueſtras. Nam quatenus homines peccata remittant, diximus ſupe-
4 rius in pœnitentiæ ſacramento. quarto docet Chriſtus pro-
Facilis uia conſequẽdi remiſſionem peccatorum nam ac facilem eſſe uiam, remiſſionem peccatorum conſequendi, ꝙ hanc iubet poſtulare a deo, tanquã patre noſtro,
Lucæ. 15 cuius proprium eſt, filiorum ad ſe reuertentium miſereri, ac parcere, quod & alibi Chriſtus ipſe inſigni parabola de
Pſal. 102 filio prodigo declarauit. Et Pſaltes in laudis confeſſionem

prorumpens,teſtatur, quum ait: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis,qui ſanat omnes infirmitates tuas,qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.Deinde,eo ipſo oſtendit,patrem ſuũ cœleſtem facilem eſſe ad condonandum nobis delicta noſtra,quòd nos idipſum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iuſſerit.Hoc enim ſolo, paternam miſericordiam & ueniam preces noſtras ſequuturam ſatis promiſit.Qui enim nos ſic iuſſit orare,neq; ſemel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs deo in ipſius nomine peteremus,ille certe præbuit petendi fiduciam,quòd fidelis ſit & mentiri non poſſit pater,qui per filium ſuum ſic nos orare docuit ac iuſſit. Si (inquit Apoſtolus) confeſſi fuerimus peccata noſtra fidelis eſt dñs,qui nobis peccata dimittit. Fidelem certe dominum ad dimittenda peccata aſſerit Apoſtolus, ſignificans deum pollicitationis & fidei ſuę ſeruantem,quod et Dauid Pſal.l.teſtatur, cum commiſſorum ueniam deprecans ait: Pſal.50 Roma.3 Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci,ut iuſtificeris in ſermonibus tuis & uincas cum iudicaris: quaſi dicat,Mundus ſibi uere perſuadere non poteſt,te deũ grauiter contra te delinquentibus uere & ſerio ignoſcere. Sed quando tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorum indulgentiam.Idcirco planè confiteor me tibi ſoli deo deliquiſſe,certus ac ſecurus de uenia,ueritati promiſſionis tuæ innixus,qua re ipſa uinces omnes ſecus de te iudicantes. Deniq; facilitatem remiſſionis confirmat adiecta conditio,qua tanquam ſigno nos certos de ſua uoluntate facit deus,noſtramq; imbecillitatem ac diffidẽtiam confirmat ac corrigit,hoc inq̃ ſigno,Remittenti remittetur; Matth.5

3 Chriſtus per adiectã conditionẽ,uelut ſigno quodam nos certos facit de remiſſione peccatorũ.

Chryſoſt. in Matth.o.20 Matth.5 Matth.7 *Ne enim uel irrationabilis quiſpiam, aut in magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei conqueri poſſit, aſſerit in noſtra eſſe poteſtate iudicium de nobis futurum, perinde atq; ſi dicat, quemadmodum tu tibi ipſe iudicabis, ita etiã tibi iudicabo. Si enim (inquit Chriſtus) dimiſeritis hominibus errata ſua, remittet & uobis pater cœleſtis errata ueſtra. Ex pacto ergo dominum conuenire poſſumus, ut peccatorum remiſſionem concedat. Si tamen aliis a nobis erratorum ſuorum prius facta ſit uenia. Certe pater agnoſcet a filio præſcriptam conditionem modo, quod ad nos attinet, conditioni ſatisfacere non detrectemus.*

Cur Chriſtus uſus ſit uerbo dimittendi. Nobis. *CAeterum uerbo dimittendi uſus eſt Chriſtus, ut ſignificaret remiſſionem peccatorũ, e ſola gratia dei pendere, id quod latius in materia iuſtificationis explicauimus, quod autem rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternę charitatis, ut non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis noſtris ſua delicta ignoſci, qua nobis noſtra condonari poſtulamus. Quin Chriſtianę charitatis ardor, latius etiam progreditur. Vt ſancti uideantur, maiorem habuiſſe in orando proximorum curam, q̃ ſuæ propriæ ſalutis, quemadmodum Paulus teſtatur: Veritatem (inquit) dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſciẽtia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt & cõtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundũ carnem, qui ſunt Iſraelitæ, &c. Et Moſes eodem ſpiritu percitus orauit: dicens: Obſecro (inquit) domine, peccauit populus iſte peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non fa-*

Roma.9 — Exodi.32

cis,dele me de libro quem ſcripſiſti. Amen. Dicimus autem: Debita noſtra, non quemadmodum panem quotidianum, noſtrum appellamus, ueluti nobis impartitum ac donatum a deo, a quo omne, quod bonum eſt, proficiſcitur & ſuo dono noſtrum fit. Sed noſtra ſunt peccata, ueluti quæ ex nobiſipſis, & non a deo ſint, quemadmodum apud Oſeæ nullius exigetur: Perditio (inquit) tua ex te Iſrael tantummodo, ex me eſt auxilium tuum, nam neq; in deo, neq; a deo eſt malum & nemo deo authore fit deterior. Noſtra.

QVi hac petitione deprecari etiam peccati pœnam nos affirmant, ueluti indiuiduam peccati comitem ac ſtipendium, quemadmodum Paulus ait: Stipendium peccati mors, hi in eccleſiæ ſupplicationem reſpexiſſe uidentur, quæ hanc petitionem, ueluti paraphraſi quadã explicare uoluiſſe uidetur, cum orat: Ineffabilem nobis domine miſericordiam tuam clementer oſtende, ut ſimul nos & a peccatis exuas & a pœnis, quas pro his meremur eripias, atq; eo tendit pſalmus ſeptuageſimuſoctauus. Pœna indiuidua comes peccati. Roma. 6 Oratio eccleſiæ. Pſal. 78

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

SVnt pleriq; ſolo nomine Chriſtiani, quibus uidetur fieri uix poſſe, ut homo ex perfecto corde, capitali hosti & malefactori dimittat, ſed hi incipiant fieri Chriſtiani, diſcentes & hunc affectum remittendi proximo non ex nobis eſſe, ſed a deo peti etiam oportere. Deinde intelligãt nullum planè laborem eſſe, petenti fratri condonare errata: ſiquidem inuidia liberari, liuoris, iracundiæq; ſolicitudine leuari, magnam reddit menti noſtræ quietem. Odium Affectus bonus non carnalium. Facile eſt remittere proximo. Chryſoſt. in Mat. ho. 20

vero aſſidue in corde gerere, inuidia torqueri, tormentum eſt, quo non facile reperias maius, ut teſtes nobis ſunt inimi-
Ibidem *citiarum appetentes & odii amantes.* Ad hęc, & *ſi pręceptum de diligendis inimicis magnum valde eſſe uideatur, tamen ſi præmium hoc enauantibus cogitaueris, nihil omnino uidebitur. Præmium quidem ꝙ a te dimittenti proximo, nullius a te exigetur ratio peccati, atq; etiã merces ampla in futuro tribuetur.*
2 *Rurſus ſi cogitaueris q̃ non paria domino facias, in conditione propoſita adimplenda, te profecto pudebit vllam hic difficultatem cauſſari.* Deus *cum nullius unquã indigeat, a te grauiter offenſus, tibi gratis ignoſcit, ab omni peccato prorſus extraneus.* Tu *vero qui proximo dimittis, ipſe quoq; remiſſione indiges, nimirum multorum etiam peccatorum erga deum reus, & forte maiorum q̃ proximus tuus, cui dimittere iuberis.* Sed *fac, te*
3 Hoſtes noſtri diligendi Matth. 5 *iniuſta aliqua a proximo eſſe perpeſſum, ea tamẽ talia procul dubio ſunt, qualia etiam tibi a deo remitti poſcis, multoq; interdum tua commiſſa maiora.* Deniq; *ſi deum vis habere patrem, neceſſe eſt, ut exemplo eius non tantum amicos, ſed & hoſtes & inimicos diligas & complectaris. quemadmodum Chriſtus Matthęi.v. ait :* Diligite *inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos ac iniuſtos.* Si *enim (ut ſubdit) diligitis eos, qui vos diligũt, quam mercedem habetis? nonne & publicani hoc faciunt?* Et *ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantum, quid amplius facitis? nonne &* Aethnici *hoc faciunt?* Eſtote *ergo & vos perfecti, ſicut & pater veſter*

perfectus eſt. Atq; hic ne doctrinam euangelicam (uti impoſſibilem auerſemur) Chriſti & ſanctorum fratrum noſtrorum exempla nobis intuenda ac imitanda ſunt, qui pro perſecutoribus & occiſoribus ſuis, inter ipſa etiam verbera ac mortes ardentiſſime oraſſe leguntur, quin & Dauidis, viri veteris teſtamenti affectus intuendus eſt. Domine (inquit) deus meus ſi feci iſtud, ſi reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Iob quoque (memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememorandus eſt. Si gauiſus, inquit, ſum in delicto inimici mei, ſi dixi in corde meo, benefactum eſt, audiat auris mea maledictionem. A quo multum abhorrent, hi qui cum aduerſarium ſuū malitioſum in ius vocauerint, nec ab eo confeſſionem elicere poſſunt, gaudent tamen, ſi ſaltem eum ad periurii reatū adigant, ut vel ſic etiam eum perdant.

Luc. 23 Acto. 7. Pſal. 130 Iob. 31

SEd dices, quid. Si quiſpiam, eam adhuc imperfectionē in animo ſuo ſentiat, vt proximo noxam ſtatim remittere poſſe ſibi non uideatur, nunquid is penitus ab orando deſiſtet, aut ſaltem orationis dominicæ formulam euitabit? Reſpondemus, Multum differre, an quis affectū eum nondū habeat, cū tamen a deo ſibi dari affectet. An vero quū eum necdū habeat, ne optet etiam habere ac a deo nanciſci, ſed magis odio ac liuore intabeſcat eligens magis mori, q̄ vindictæ libidinem ponere. Siquidem prior rite ad orationem accedit, atq; adeo magis oratione indiget, quo corruptiorē gerit affectum. Is itaq; pie & dominicam orationem totam recenſebit, ſi hanc particulā quam tractamus, animo ꝑmurmurās, a deo expetat ſibi hūc affectum dimittēdi proximo, ac ſpiritum dulcem largiri. Quod faciens, adeo non ora-

Queſtio

Dilutio

Conſulitur imperfectis

Imperfect°.

bit contra ſe, ut etiam quod fideliter petit, ſit impetraturus,
Lucæ.11 quemadmodum Chriſtus Lucæ.xi. pollicitus eſt dicens: Pa
Odio tabeſcens. ter veſter dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. At poſterior,
Matth.5 qui obfirmauit animum contra proximum ſuum, is certe fru
Matth.18 ſtra orat ſibi dimitti peccata. Chriſto exerte dicente: Si non
Matth.6 dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet uobis peccata
veſtra, quod & memorabili parabola declarauit de
ſeruo, qui noluit miſereri conſerui ſui, qui & propterea iuſſus
eſt tradi tortoribus, quoaduſque redderet vniuerſum debitum,
ubi in calce, parabolæ vim explicans, ſubiunxit, ſic
(inquit) & pater veſter cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis
vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris. quod & ſæpe
alibi, ueluti cuius ſummam geſſerit curã requirit, dicẽs:
Dimittite & dimittetur uobis. Item, qua menſura menſi fueritis,
remittetur vobis. Item, cum ſtabitis ad orandum, dimit
Marci.11 tite ſiquid habetis aduerſus aliquem, ut & pater veſter, qui
Matth.5 in cœlis eſt, dimittat uobis peccata ueſtra. Rurſus Matth.v.
Cum offers munus tuũ ad altare, et recordatus fueris, quod
frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus
tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. Ecce
Chryſoſt. in Matth. quantam curam Chriſtus huius rei geſſerit, quã tam ſæpe,
idque non generatim tantũ, ſed ſpecialiter & exerte inculcat,
atque etiam maximum præmium facienti pollicetur,
interim etiam mille tibi occaſiones manſuetudinis ac pietatis
miniſtrat, vti, hoc quod in te eſt beluinum, depellat &
iram (qua flagras) extinguat, teque vndique tuis membris reiungat.
Quin & Ieſus filius Sirach veteris teſtamenti ſapiens
Eccle.28 pulchre monet: Qui vindicare (inquit) vult a domino
inueniet vindictam, & peccata illius ſeruans ſeruabit,

relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur, homo homini reſeruat iram, & a domino quærit medelam, in hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur, ipſe cum caro ſit, reſeruat iram, & propitiationem petit a deo, quis exorabit pro anima eius? quo quid aliud ſignificat, q̃ quod talis hominis oratio (iuxta pſalmiſtæ verbum) ei fiat in peccatum: Pſal 108 Nam *quid aliud eſt dicere, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, ſi non dimittamus? q̃ ſicut nos non dimittimus debitoribus noſtris, ita nec tu Deus dimittas nobis, quę horrida profecto eſt imprecatio piis auribus ac mentibus inuiſa.*

AT *inquies, ſi talis eſt cauſa orantis, qui necdum ex corde remiſit proximo, multi erunt, qui dum orationem dominicam recenſuerint, huiuſmodi particulam inter orandum omittent. Sed quis hos ſtultos non videt?* Quęſtio. Primum *quia non orant, vt Chriſtus voluit & docuit, nec ſunt Chriſti diſcipuli. Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationem quam filius non dictauit, cognoſcit enim pater filii ſui ſenſus et verba, nõ ſuſcipit quæ vſurpatio humana excogitauit, ſed quæ ſapientia Chriſti expoſuit. Ergo orationem quidem dicere poſſunt, circumuenire Deum & fallere non poſſunt, nec accipiunt indulgentiam, niſi ipſi indulſerint prius. In ſumma, vt huius particulæ finem faciamus. Nobis qui filii Dei & Chriſti diſcipuli, cum dici, tum eſſe volumus, orandum eſt, vt pater noſter cœleſtis nobis donet gratiam, ex corde remittendi proximo debita, in nos commiſſa, vt eandem remiſſionis, gratia viciſſim ab eo conſequamur.*

Dilutio Stulti q aliter orant q̃ xp̃s docuit. Iohan. 11

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Tētare quid ſignificet in ſcripturis.

TEntare in ſcripturis cum generatim accipitur, ſignificat periculum facere, ſeu experimentum de aliquo ſumere. At tentare deum, nihil aliud eſt q̃ dei verbis ſeu promiſſis nolle ſimpliciter credere aut fidere, ſed velle facere periculum aut experiri, num verum ſit, quod deus verbo ſuo propoſuit, aut futurum pollicitus eſt, vel econtrario velle aliquid experiri contra legem naturę inditã, vbi nec deus id vt fiat, præceperit, nec extrema neceſſitas huc coegerit, quod eſt deum irritare, exaſperare ac contemnere.

Gene. 17 Deute. 6 Matth. 4 Acto. 15

Quemadmodum legimus Geneſ. xvii. Quid (inquit Moſes ad populum) iurgamini contra me, cur tentatis dominũ? Item, Deute. vi. Non tentabis dominũ deum tuũ, quem locũ Chriſtus contra diabolum tẽtatorẽ citat, Matth. iiii. Et in Actis, cur tentatis dominum, vt imponatis iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quaſi diceret, Nondum creditis nos iuſtificari per fidem in Chriſtum Ieſum, quemadmodum ipſe docuit, ſed magis cermoniis Iudaicis? Dicitur autem & deus tentare, & diabolus, ſed diuerſa ratione ac fine. Deus tentat vt probet ſeu exploret fidem noſtram, non quaſi neſcius mentium humanarum, ſed vt nos nobiſipſis oſtendat, ac mũdo reddat manifeſtos. Sunt enim plurimi, qui ſibi probe in Chriſtianiſmo profeciſſe videntur, ſibi perſuadentes; quaſi toto corde deo fidant ac adhęreant, idq; priuſquàm ſui periculum fecerint, at quum aduerſitatis procellæ inciderint, tum demum re ipſa comperiunt q̃ longe abſint a perfectione iuſtitiæ. Qui ob id tentantur, vt ſibi cogniti

Deus tentat Diabolus tentat.

Aug. de ſer. dñi in mõte.

Eccle. 17.

ſiant, vtq; erudiantur, inſtruantur ac probentur. Qui vero iam re vera pii ſunt, hi vt manifeſtentur glorificenturq;, a domino tentari perhibentur, ſicut ſcriptum eſt: Vaſa figuli probat fornax, homines autē iuſtos tentatio tribulationis. Sic deus Abraham multarum gentium patrem in filio tentauit & honorauit, ſic ſanctos apoſtolos, ſic inuictiſſimos martyres, igni & ferro, infinitiſq; tormentorū generibus coronauit. Diabolus vero tentat, non vt inſtruat ſed ut ſubruat, non ut erudiat, ſed ut euertat. Nam cū ſciat carnem fragilē eſſe, & ad malū procliuem, mundi amantem, mentemq; noſtram veluti captiuā in corpore mortis huius detineri, ſuggerit carni, corporeæ voluptatis cupidinem ac illecebras, obiicit oculis mundi ornatum, faſtum, & gloriam. Aut ſi hoc non ſuccedit ſolicitat mundum, ut intentet bonorum direptiones, exilia, & mortes, Deniq;, prouocat mentem ad vitæ ſuperbiam, uel triſtitia & amarulentia obſcurat, faciens vndiq; periculum, num poſſit hominem ſubuertere. Dei ergo tentatio, probatio. Diaboli vero tentatio, deceptio, ſeu praua ſuggeſtio eſt. Abſit ergo, ut quis putet deū ad hunc modum, nempe ſubuertendi gratia, quempiam tentare, quamobrem diuus Iacobus ait: Nemo cum tentatur, dicat, ſe a deo tentari. Deus enim intentator malorum eſt, hoc eſt, deus nō eſt mali ſuggeſtor, qui eſt author omnis boni. Quod autem hic oramus, ne deus nos in tentationem inducat, ſimili phraſi dictū eſt, qua dn̄s dicitur induraſſe cor Pharaonis, aut conuertiſſe cor Aegyptiorum, ut odirent populum eius, ſeu concluſiſſe omnia ſub peccato, id eſt, permiſiſſe, ut hæc fierent, Nam frequens hæc phraſis eſt in ſcripturis, qua deus dicitur ea agere ſiue facere, quæ fieri per-

Gene. 22
Diabolus tētat ut ſubuertat.
Rom. 6
Duplex diaboli machina.
Illecebra.
Seuitia.

Amb. li. 1 de Abrahā Patriarcha.
Iacob. 1

Exodi. 9.
Roma. 9.

mittit, ut ſit ſenſus: Et ne nos inducas in tentationem, *id eſt, ne permittas nos induci.* Tentatio enim hic pro mali ſugge
Aug. de ſer. dñi in mõte. *ſtione accipitur. Nec hoc omittendum eſt, tẽtationem aliam*
1. Cor. 10 *humanam dici, ueluti quę a carne ſeu a mundo proficiſcitur, qualis eſt tentatio ad fornicationem, furtum, & id genus ſimilia uitia, de qua dictum eſt:* Tentatio uos non apprehendat niſi humana. *Alia vero eſt diabolica, qua ſatan triſtitia, æternæ damnationis, timore, blaſphemia, & deſperatione mentem hominis occupat, qua interdum etiam oculis corporalibus viſibilium rerum ſpectra offert, & aperto marte hominem aggreditur, quæ tentatio maxima quidem eſt & periculoſiſſima, ſed tamen eodem ſcuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus.*

Aug. de ſer. dñi in mõte. Pharao. *INduci autem in tentationem, ſignificat non tantum tentari, ſed tentatione penitus immergi, aſſentiri, ac a tentatione ſuperari, quemadmodum Pharaoni impiiſſimo tyranno contigit, ac paſſim omnibus contingit, qui a concupiſcentia ſua illecti & abſtracti, peccati uinculis collum ſubmittunt, tentationiq́; ſuccumbunt. Quod ne fiat deprecandum eſt, non autem hoc orandum eſt, ne omnino tente*
1 *mur. Tum, quod uita noſtra ſic comparata ſit, vt aſſidue cum hoſtibus animę pugnam gerere debeamus. Quemad*
Iob. 7 *modum Iob cap. vii. legimus:* Militia eſt vita hominis ſuper terram. *Tum, quod ſaluti noſtrę, vt tentemur, ſæpe non pa*
2 *rum conducat. Nempe, vt infirmitatis noſtrę nobis conſcii*
Cyp. in orationem dominicam. *facti, ne p̄ ſuperbiamus, neq; veluti ſecuri in vtranq; aurem*
1. Pet. 1 *obdormiamus, ſed magis in humilitatis ac virtutum profe*
2. Cor. 12 *ctu conſeruemur, ac in timore Dei noſtram ſalutem vigiles operemur. Quod in beato Apoſtolo Paulo relucet, qui. ii.*

Corint.

Corint.xii.de ſeipſo loquens:Ne(inquit)magnitudo reuela tionũ me extollat,datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ,ange lus Satanę,qui me colaphizet.Propter quod ter dñm roga ui vt diſcederet a me,et dixit mihi.Sufficit tibi gratia mea; Nã virtus in infirmitate pficitur:Atq; in hanc ſententiã ali bi legis:Beatus homo,qui ſemper eſt pauidus.Tũ deniq; vti lis eſt tentatio, quod præparet ad victoriã & coronam. Si enim nullus eſſet hoſtis,nulla eſſet pugna:ſi nulla pugna nul la eſſet victoria:ſi nulla victoria,nulla eſſet corona.Quẽad modum Paulus ait:Nemo coronabitur,niſi qui legitime cer tauerit.Nimirum,quod ſoli vincenti promiſſa ſit a deo co- rona vitæ.Apoca.ii. Et vt Iacobus teſtatur.Beatus vir,qui ſuffert tentationem,quoniam cum probatus fuerit,accipiet coronam vitæ,quam repromiſit deus diligentibus ſe.

Prouer.28
3
2.Timot.2
Apoc.2
Iacobi.1

QVæ cũ ita ſint,nemo ob id deiecto aut puſillo ani- mo eſſe debet,quod tentatione agitetur, nec putare ſe propterea deo exoſum,multo minus a deo dereli- ctum eſſe, quin potius hinc ſtatuere ac iudicare debet ,ſe deo curę eſſe,quẽ enim diligit filium,pater caſtigat. Et ma nifeſtum ſanè eſt argumentum,nondum eſſe in hoſtis pote- ſtate,quem is adhuc acriter impugnat. At qui nullis tẽtatio nibus impetitur,magis habet cur formidet,quod quem ho- ſtis iam captiuũ occupat ac vinctum tenet,minus infeſtet, quamobrem diuus Iacobus nos dulciter conſolans,ait:Om- ne gaudium exiſtimate fratres mei,cum in tentationes va- rias incideritis,ſcientes,quod probatio fidei veſtræ patien tiam operatur.Patientia autem opus perfectum habeat, vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes.Et quis tandem Chriſtianus eſt,qui tentari omnino recuſet,aut pugnã cum

Aug. de ſer. dñi in mõte.
Iacobi.1
Matth.4

ingeritur,detrectet,cum Chriſtus ipſe deus & homo caput
1.Iohan.2 noſtrum ſe a Diabolo tentari paſſus ſit? Idq; eiſdem omni-
no tentationum generibus,quibus nos aggredi ille ſolet tẽ
Chryſoſt. in tator,nempe ſuggeſtione ac incitatione concupiſcẽtiæ car
Matth. nis,concupiſcentiæ oculorum & ſuperbiæ vitæ. Quin ca-
put noſtrum nobis imitandum eſt, ne ſcilicet in tentationis
certamen audacius inſiliamus, aut idipſum nobis accerſa-
mus, ſed demum quum ducimur cum Ieſu in deſertum, ut
tentemur, ut tum eius exemplo certamina non recuſemus,
ac tentati,Diabolo fortiter reſiſtamus.

Cyp. in oratione dñicã. Chryſoſt. in Matth. Roma.7 1.Iohan.2

IAm ad particulæ expoſitionem veniamus. Non ſemel antea docuimus, quanta ſit naturæ noſtræ imbecillitas, rurſus q̃ potentes hoſtes habeamus, qui nobis nunq̃ nõ im-mineant,nempe caro,mundus & Diabolus. Primus hoſtis domeſticus eſt,intra tecta parietesq; domus noſtræ conclu ſus,qui nec totus,q̃diu in hoc mortis tabernaculo ſumus,ex cludi poteſt,tanto periculoſior, quanto intimior, nimirum caro. Alter familiaris admodum eſt,ac vicinus, nos vndiq; circunſtans,interim vt fallat,blandiens,interim vt euertat,
1.Pet.5 minitans ac ferociens,Mundus ſcilicet. Poſtremo,omnis ma litiæ author Diabolus, nunquam non circuit tanq̃ leo ru- giens,quærens quem deuoret,tanto formidabilior, quanto occultior, uerſutia ac malitia inſignis,tantæ in ſegnes & oſcitantes potentiæ,vt non ſit ſuper terram poteſtas, quæ
Ephe.6 ei comparetur. De qua poteſtate operepretium,duxit apo-ſtolus nos admonere cum ait: Non eſt nobis colluctatio ad-uerſus carnem & ſanguinem,ſed aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitię in cœleſti-
Vis petitionis bus. Ergo ne tanti ac tam prope ſemper imminẽtes ac for-

titer inſtantes hoſtes, nos planè imbecilles euertant, iubet Chriſtus, ut cœleſtem patrem oremus, ne nos permittat induci in tentationem. Quo in primis nos humilitatis rurſus admonuit, & vt indomitæ mentis tumorem reprimeret, noſtram nobis infirmitatem, oſtendit, q́ ſcilicet omnino ſufficientes non ſimus noſtris viribus, tot & tam infeſtis hoſtibus reſiſtere, ſed cœleſtis patris egeamus auxilio qui nos etiam ſua virtute in tam difficili pugna faciet tandem victores. quod & Dauid non tacuit, Pſal. xvii. quoniam in te (inquit) eripiar a tentatione. Et iterum Pſal. lix. In deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet omnes tribulantes nos. quis quæſo de ſe ſecurus eſſe poterit, quis ſuæ virtuti fidere, qui intelligat, q̃ tota hæc vita vndiq; Diaboli laqueis plena ſit? q̃ non ceſſet, tentator ille, qui nec veritus eſt, & filium dei Ieſum technis ſuis aggredi? Dein qui ſecum reputet, quot Satanę machinis impetitus ſit, ſeruus dei Iob? qui recordetur Saulum prius electum poſt eiectum a conſpectu dei, qui meminerit Dauid, appellatum in ſcripturis virum ſecundum cor dei, eo turpitudinis pertractum, ut adulterium homicidio copularet, qui videat Salomonem, cui deus in principio regni ſapientiam dederat vltra omnes homines, eo dementię perductum, ut peregrinis ſimulachris immolaret? cui veniat in mentem, quid acciderit apoſtolorum principi Petro, qui fortem vſq; ad mortis diſcrimẽ animum profeſſus, ter dominum ſuum abiurauit. Hæc atq; huiuſmodi multa qui conſiderat, is certe non poteſt non inhorreſcere, ac formidare tentationis periculum, & humiliare ſe ſub potenti manu dei, quod hic, vt faciamus iubet Chriſtus. Secundo, eoipſo quod Chriſtus iubet, ut patrem

Cyp. in oratione dñicã.
Chryſoſt. in Matth.
Pſal. 17. 59
Matth. 4
1. Reg. 9. 16
1. Re. 15. 16
2. Reg. 21
3. Re. 3. 11
Matth. 26
Mar. 14
Lucæ. 22
Iohan. 18
1. Pet. 5

Deus ſemper paratus nos eripere a tẽtatione. cœleſtem oremus, ne tentatione ſuperemur, nobis certã fiduciam facit omnis tentationis dei auxilio filialiter uincẽ
1. Cor. x dæ, quum eo ipſo teſtatur, deum ſemper paratum eſſe, vt nos a tentatione (vbi opem eius implorauerimus) eripiat. quod & Apoſtolus Paulus .i. ad Corint. x. non tacuit, cum ait: Fidelis eſt deus, qui non patietur nos tentari ſupra id quod poſſumus, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum. Ter
3 tio, oſtendit hoc ipſo Chriſtus nullum eſſe remedium ſalutarius ac efficacius ad ſuperandas tentationes, viuida ac vigi
Matth. 26 lanti oratione, quemadmodum & alibi monens, ait: Vigila
1. Pet. 2 te & orate, ne intretis in tentationem. Fide enim diabolus
1. Iohan. 5 vincitur. Fidei vero primus fructus, fidelis ac vigilans oratio eſt, quamobrem Apoſtolus Petrus nos commonet, vt ſobrii ſimus & vigilemus, vtq; aduerſario noſtro diabolo reſiſtamus fortes in fide. Et q̃ ualeat oratio ad ſuperandos hoſtes, ſatis oſtendit Amelech tantiſper ſuperatus, q̃diu oraret Moyſes manibus in cœlum leuatis. Certe, ſi hoc remediũ adhibueris, non eſt cur Diabolum quantumuis potentẽ, formides, quod iam te in longe potentioris præſidium receperis. Accepit quidem Diabolus tentandi licentiam, ſed nõ ac
Amb. de parad. cap. 2 cepit copiam ſubruendi, niſi ſua ſponte labatur infirmus affectus, qui ſibi conſilium non nouit accerſere. Adeo Diaboli inuidentia & omnes eius machinæ nihil ſunt, niſi euanida ac phantaſtica apparitio, ſibilus & ſuſurrus, quẽ hoc
Gregorius. ſolo uiceris, quod reſtiteris. Debilis (inquit quidam) eſt hoſtis, non poteſt uincere, niſi uolentẽ, uinci autẽ vult qui negligit reſiſtere, quoniam ſuperſedet ſe humiliare & orare.
Quo pacto tẽtationibus r:ſiſtendũ Iacob. 1 Ergo cũ tentator vana & praua ſuggerit, timeamus, recolẽtes noſtrã infirmitatẽ, oremus deum, ut ſenſus noſtros cu-

ſtodiat,ne ſuggeſtio pariat delectationem,delectatio conſenſum,conſenſus peccatum,peccatum autem mortē. quod ſi ita ad deū humiles confugimus,iam hoſtis ſuperatus eſt. quod ſi etiā hoſtis ea ſuggerat,quæ nec anima uellet proferre,nec hominis lingua nominare, ueluti planè execrabilia & nepharia,ne ſic quidem conturbabere,quod non raro tentator,præſertim in oratione(qua maxime deo appropinquamus)plerūq; nobis ea,quæ ſunt plena opprobrii alicuius,aut ſceleris offundat,uel ſic nos a ſtudio precationis auertere cupiens.In hoc ergo congreſſu non refferas pedē, tametſi tentatio fuerit diuturnior, ſed in oratione perſeuerato,& ſedulo uerbis domini tui Chriſti Ieſu,diabolum tentatorem retunde,quod & Athanaſius faciendū monet:Dic (inquit)blaſphemia ſit in caput tuū diabole. Ego enim dominū deū meū adorabo,& illi ſoli ſeruiā. Dic cum Dauid: Exurgat deus & diſſipētur inimici eius,& fugiāt qui oderunt eum a facie eius,nam & Athanaſius teſtatur : Plures ſanctos expertos eſſe hunc pſalmum, ſummo terrori Diabolis eſſe,hoc ergo faciens in tentatione nō timebis,quod tum non ruinę, ſed magis meriti occaſio tibi futura ſit.

Tametſi diabolus execranda ſuggerat,propterea tamē nō conturbabemur.

Atha.in quæſtionibus q.15

Pſal.67

IN ſumma itaq; hac petitione poſtulamus a patre cœleſti eam gratiam nobis donari, qua ſuffulti carnalem libidinem, & quæcunq; ſunt a quibus accendi ſolet caro domemus,ac totis uiribus curemus, ut omnia incitamenta, uoluptatis, cruci Chriſti affigere & mortificare poſſimus. Adhæc ne nos ulla mundi creatura, ſua fucata uenuſtate ac dulcedine ſollicitet ad peccandum, ſed magis prouocet ad dei laudem & gloriam. Rurſus,ne nos mundi malitia, perſecutiones,ac tribulationes ad impatientiam, uindictā,

Caro.

Mundus

Pſal.91 & 103

Roma.1

iram, aliaq́; uitia incitent, ſed ut cōſtantes in mortem uſq;
1. Pet. 3 *fidem in deum firmam teneamus.* Itidem *ſi flagellis caſtige-*
mur, ac delicta noſtra plagis iuſtiſſime immiſſis puniantur,
tum ad hanc petitionis formulam recte poſtulauerimus, ut
deus huius tentationis felicem exitum faciat, quo ſcilicet pa
tienter ferentes quod immittitur, hic leuem uindictam ex-
1. Corint. 1 *perti, poſthac non cum hoc mundo damnemur.* Deniq; *peti-*
Diabolus. *mus, ne non ſatanæ tentatio obruat, qua nos quo vel in ſu-*
perbiam, uel in odium & inuidiam, uel in alia ſpiritualia
crimina, atq; adeo tādem in deſperationem protrudat, ſub-
inde impetit. Rogamus *autem nō ſinguli pro nobis, ſed plu*
Nos. *raliter, hoc ſenſu, ut cœleſtis pater omnium illorum agat cu*
ram, qui cum grauibus & magnis tentationibus conflictan
2. Timot. 2 *tur, ut nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac cala*
1. Corint. 9 *mitoſa uita, ut ſicut decet Chriſtianos milites, verā fide dimi*
cemus, quo æternæ uitæ coronam poſt legitime geſta ac fi-
nita certamina in domino ſimul conſequamur.

SED LIBERA NOS A MALO.

Cyp. in orationem dominicam. Chryſoſt. in Math. HAec *eſt dominicæ orationis clauſula, uniuerſas peti-*
tiones ac preces noſtras, collecta breuitate, conclu-
dens. Nam *cum dicimus, Sed libera nos a malo, comprehen*
dimus aduerſa cuncta, quæ contra nos in hoc mundo moli-
tur hoſtis diabolus, quo petito, nihil remanet quod ultra ad-
huc debeat poſtulari. Impetrata *enim protectione dei, ad-*
uerſus quæcunq; mala ſecuri ſtamus & tuti, contra omnia,
quæ diabolus & mundus in pernitiem noſtram operantur,
Chry. ibid. *machinanturq́;.* Quis *enim ei de ſeculo metus eſt, cui in ſe-*
culo deus tutor eſt? & quis a diabolo metuat ſi deus libe-

ret,cuius fida et firma tutela eſt.Recte etiam ueteres noſtra quidem ſentētia hic per malum Diabolum intellexere,quod ille omnis mali(quatenus nobis damno & exitio eſt)vnicus author ſit.Deinde,quod cum nihil ſit læſus a nobis,inconciliabili tamen aduerſus nos certamine,ac odio pluſquam capitali prælietur.Sicut ſi ipſi in fide noſtra infirmanda aut in obruendo nos,peccati ſarcina non ſuccedat,gaudeat tamē, uel externis malis nos uexare & excruciare,ut uel hinc periculum faciat euerſionis,quemadmodū contra Iob et alios ſanctos feciſſe legitur: Quamobrem Chriſtus hanc clauſulam cæteris ſubiecit,dicens: Libera nos a malo.Vbi in primis dicere nos maluit a malo q̃ a malis.Nos videlicet erudiens,quod aduerſus proximos,ob mala ea quę ab illis patimur,amarius commoueri nūquam debeamus,ſed magis ab eis in Satanam omnis mali cauſam & inimicitias (veluti in cunctorum malorum caput)trāsferre.Sic vt ſi te lędat proximus hoc affectu orare debeas cœleſtem patrem,ut liberet non ſolum te,ſed & proximum tuum tibi incommodantem, a malo, hoc eſt, a Diaboli laqueis,quibus ille captiuus detentus tibi incommodat, alioqui non incommodaturus, quod natura a deo bonus creatus ſit. Non negamus interim hic mali etiam appellatione uenire,quicquid eſt, periculorum ac aduerſitatis, quod corpori & animæ fortunis & famæ uel iam imminet,uel futurum eſt ac inſtat, ſi tamen intelligas (uti diximus) quo cauſa mali referenda ſit, nempe ad diabolum, quod tamen ut caute accipias, neceſſe eſt.Nam aliud eſt malum culpæ,aliud pœnæ:Mali (quod culpæ eſt) ſolus diabolus eſt author, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malum pœnæ hoc ipſum

Iob. 1
Vis petitionis Chryſo.
Auguſt.
Malum duplex.
Culpæ

Pœnæ eſt,quod homini accidit in peccati vindictam,id quod ſcri-
1.Cor.11 ptura deo tribuere non veretur,veluti quod & bonum &
Amos.3 iuſtum eſt.De quo propheta Amos cap.iii.dixit:Non eſt ma
lum in ciuitate,quod dominus nõ fecerit.Et rurſus dominus
Eſa.45 per Eſaiam,cap.xlv.Ego dñs & non eſt alter;firmans lu-
cem & creans tenebras,faciens pacem & creans malum,
q̃uis interim hoc malum pœnæ,eatenus diabolo tribuatur,
quatenus ipſe deo iuſtiſſime permittente,eo in incredulo-
rum & obduratorum perpetuam pernitiem abutitur.

Quo differat hæc particula a priori.

HOc autem differt hæc particula a priori,quod ibi po
ſtulauerimus vt pater cœleſtis,nos a malo (quod cul
pę vocant) immaculatos ſeruet, hic vero ut a malo pœnæ
præſentis & futurę liberet,ibi rogauimus,ne tentationibus
ſuccumbere ſinat,hic petimus,ne nos tribulationibus,affli-
ctionibus & calamitatibus præſentibus,aut futuris depri-
mi,aut euerti permittat,hoc eſt,petimus,ut a ui aquarum et
ignis,a fulgure & grandine,a fame & annonæ charitate,
ſeditionibus bellis, factionibus,tumultibus,ſchiſmatis,malis
mortibus,peſtilentiis,ęgritudinibus,vinculis,carceribus,exi
lio,mundi terriculamentis,& blandimentis,& reliquis id
genus malis,quibus miſeri in hoc mundo premimur & irre
timur.Deinde etiam a malis futuris,veluti a ſubitanea &
improuiſa morte & perpetua ira dei,& pœnis,quæ impios
poſt hanc mortem expectare certum eſt,nos liberet.Sic ec-
Letania clefia hanc clauſulam,& in miſſæ ſacro,& in lętaniis (vbi
& pręterita & præſentia & futura mala deprecatur)ex-
plicat & exponit. Magna eſt autem conſolatio fidelibus,
quod Chriſtus iubet vt patrem petamus,quo nos ab his ma-
lis liberet, nam eoipſo nobis, fiduciam tribuit impetrandi

quod poſtulauerimus. Neq; enim quid petere iuberet, niſi nos certos eſſe vellet patrem petentibus, id etiam daturum quod alibi pollicitus ſit, dicens: Petite & dabitur uobis, & quæcunq; petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Et rurſus: Amen dico uobis: Omnia quęcunq; orantes, petitis, credite & accipietis & euenient uobis. Item, Omnia quæcunq; in deprecatione veſtra credentes petieritis, accipietis. Quæ uerba toties iterat Chriſtus, idq; non aliter q̃ ſi iuſiurando ſe nobis obſtringat, quo uel ſic nos precantes certa in fide conſtituat. Et hanc ſententiam Iacobus teſtatur: Multum ualere deprecationem iuſti aſſiduam, quod et inſigni exemplo cõfirmat. Helias (inquit) homo erat ſimilis nobis paſſibilis, & oratione orauit, ut non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres & menſes ſex. Et rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Quod tamen Iacobi dictũ de oratione iuſti, ſic intelligi nõ debet, ut qui adhuc peccatorum pondere premimur (modo tamen impiam ſegnitatem & mentis tumorem depoſuerimus & in conſpectu dei humiliati ſimus) præſentia mala et aduerſitates deprecari non debeamus. Nam, ut Pſaltes de Iſraelitis præuaricantibus ait: Ipſi (inquit) exacerbauerunt eum in conſiliis ſuis, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et vidit cum tribularentur & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundũ multitudidem miſericordiæ ſuæ, & dedit eos in miſericordias in conſpectu omnium qui cœperant eos. Nec mirum, nam quomodo miſeretur pater filiorum, miſeretur dominus eoꝝ qui timent eum. Ipſe eſt enim pater miſericordiaꝝ & deus totius conſolationis. Deus noſter, refugium, & uirtus, adiu-

Matth. 7
Iohan. 14. 16
Marci. 11
Lucæ. 11
Iacobi. 5
Helias. 3. Reg. 17
Lucæ. 4
Peccatorib' orandũ, ſed pie affectis
Pſal. 106
Pſal. 102
1. Petri. 1
Pſal. 45

tor in tribulationibus, cuius oculi ſuper metuentes eū, & in eis q̃ ſperāt ſup̃ miſericordia eius, vt eruat a morte animas eorũ, et alat eos in fame. Exēplū *habes inſigne in* Niniuitis.

Aduerſa huius mūdi patienter ferenda.

DEniq; Chriſtus iubens vt precemur a malo liberari, inſinuat nobis aduerſa mundi huius, quęcunq; tādem ea ſint, nos patiēter ferre, oportere, nec ob id debere aduerſus deum indignari, aut obmurmurare, ſed magis (ut Paulus docet) eſſe in tribulatione patientes, & a ſolo deo, humili & æquo animo remedium petere. Sic tamē ne deo certam legem præſcribamus, ſed ut ſemper committamus eius voluntati, quid de nobis fieri uelit. Porrò, ſi apoſtolo credimus, Omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. quod per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum dei. Quamobrem patientia nobis ſummopere neceſſaria eſt, quam ſubminiſtrat uiuida fides, qua intelligimus quod ſicut oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam, ita & nos multo magis compati oporteat, ut ſimul etiam cum illo glorificemur. Atq; hoc eſt quod diſcipulis ſuis inculcans, ait Chriſtus: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Hæc eſt enim quæ ſerenat ac pacat animos quæ nullis aduerſitatibus cædit, quæ (vt Apoſtolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

2.Timo. 3 · Lucæ.24 · Roma.8 · Iacobi.1

Aug.de ſer. dñi in mōte

TAmetſi autem, quod hac petitione poſtulamus, quandiu iſtam mortalitatem circumferimus non ſit ſperandum perfecte in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum ſit, recte vt fiat, poſtulamus nimirum ut mortalitatis huius onere depoſito ac morte etiam ipſa per bonam fiduciam futuræ capeſſendæ ac obtinendæ vitæ ſuperata ex omni noſtri parte, opportuno tempore, beatitudo per-

ficiatur. Quam in hac uita quidem inchoamus, ſed demum poſt hanc uitam a deo Optimo Maximo (ſi tamen fideles permanſerimus) perfectam accipiemus.

AMEN.

Hæc dictio, vt ſupra diximus, uox eſt ſermonem confirmantis, & rarum fore precantis, perinde atq; dicatur. Ita certo fiat, hoc eſt, o pater cœleſtis, ſi hæc vota filiorum tuorum pia ſunt, ſi iuxta formam a filio tuo Ieſu præſcriptam, concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præſtituram quod petimus. — Amē quid.

Cuius eſt regnũ & poteſtas & gloria in ſecula, Amen.

DE NATVRA. DISTINCTIONE, VI, AC VSV LEGIS, CVM SVBIVNCTA EXPLICATIONE DECALOGI.

NOn temere in hac inſtitutione doctrinæ Chriſtiane, poſtremum locum explicationi Decalogi dedimus, non tantum ordinem, quem res ipſa requirebat, ſed & eccleſiæ mentem ac prçſcriptum ſequuti. Explicationi enim ſymboli Apoſtolici, quod fidem cõplectitur, primus locus debebatur, q fides ianua ſit, qua ad deum acceditur, Proximum, eccleſiç ſacramenta, quæ veluti quçdam ſymboli pars eſſe uidetur, atq; adeo fidei noſtræ certiſſima ſymbola ſunt, poſtulabant. Tertium vero locum, dominicæ orationis expoſitio merito tenuit, q oratio primũ ac præcipuũ fidei opus & exercitiũ ſit. Fidem enim in deũ

Cur poſtremus locus datus ſit explicationi Decalogi

Heb. 11
Roma. 5.

Ro. 8. 10

ſtatim ſequitur inuocatio. Quartum itaq; ac poſtremum lo-

Decalogus vitæ regula 1.Cor.2.

cum iure ſibi Decalogus vendicat, qui regulam planè diui-nam præſcribit, ad quã credentibus ac ſperantibus in deũ, tota vita deinceps exigenda ſit, Homini enim necdum fidẽ in deum aſſequuto ſeu nondũ renato, fruſtra præſcripſeris Decalogum obſeruandum. Porrò eundem ordinem eccleſia

Ordo Catechiſmi Eccleſiæ ſub baptiſmum

in catechizando ac baptizãdo obſeruat. Primum enim deũ precatur, ut a baptizando, quẽ ad fidei rudimenta vocare dignatus eſt, omnẽ cæcitatẽ cordis (quod per fidem fit) ex-pellat, ut oẽs laqueos ſatanæ, quibus is per incredulitatẽ fue-rat colligatus, diſrumpat, ut ianuã pietatis aperiat, Deniq; ut baptizatus ſapientia dei imbutus, iniquitatũ fœtoribus careat, ac ad ſuauẽ odorẽ præceptorũ dei lætus in eccleſia eius ipſi deſeruiat, Deinde ſtatim ſub baptiſmum eccleſia ſymbolum & orationẽ dominicã reddi & recitari iubet. quo facto baptiſmum in nomine trinitatis peragit. At mox poſt baptiſmũ baptizato (quẽ iam ex aqua & ſpiritu ſan-cto regeneratũ, & remiſſionẽ omnium peccatorũ ſuorum

Veſtis candida.

adeptum eſſe conſtanti fide pronuntiat) veſtem candidã tra-dit, dicens: Accipe veſtem candidã & immaculatam, q̃ per feras ante tribunal dñi noſtri Ieſu Chriſti, quo nihil aliud ſignificat, q̃ baptizatũ eam innocentiam, q̃ per ſpiritũ ſan-ctum in baptiſmo accepit, per cuſtodiã mandatorũ dei tota

Matth. 25.

uita ſeruare oportere, ut tandẽ ad gloriã regeneratis, & in

Decalogus traditur Baptizato veluti quoddam vitæ ſpeculum.

nouitate uitæ ambulantibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, nõ q; iuſtificato iam per ſpiritum ſanctũ in baptiſmo, deinceps opus ſit lege, ſi tamen eundẽ fidei ſpiritũ (qui datur in baptiſmo) per vitæ innocentiam retineat, illiuſq; ductibus perpetuo obſequatur. Sed pro-

pterea ut habeat iam factus Chriſtianus Decalogũ veluti ſpeculum quoddam, quod ſemper ob oculos poſitum inſpiciens videre poſſit, quantum in fide ſuſcepta per vitæ nouitatem promouerit. Ad hęc, ut ſubinde poſſit diſpicere, num a ductibus ſpiritus alicubi & quãtum deflexerit, num ſpiritũ domini ab innocentia innouata rurſus labendo contriſtarit, num veſtem illam candidam undiquaq; immaculatam ſeruarit. Porrò ſi in baptiſmo, conuentis, ac pactis minus ſteterit, tum profecto cernet admodum exerte in hoc Decalogi ſpeculo maculas illas ſuas, quibus rurſus poſt baptiſmum, eius quam acceperat tunicæ candorem incaute deturpauit, Idq; non ſine fructu. Fit enim, ut poſtquã viderit fœditatem ac morbum ſuum in ipſo ſpeculo demonſtratum indoleſcat, pœnitentiæq; dolore intrinſecus ductus ad eum medicum (qui ægrotum, quamlibet ſæpe in eundẽ vel grauiorem etiam morbum collapſum non aſpernatur) certa ſalutis concepta fiducia recurrat, & dicat: Erraui ſicut ouis quæ periit, require ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.

Ro. 7. & 8.

Fructus qui ex Decalogi meditatione naſcitur.

Mat. 9. et 18

SEd priuſquam ad Decalogum ueniamus, dicendum nobis erit de ſignificatione & natura legis, ꝙ nullus locus in ſcripturis frequentius occurrat, quo non utcunq; intellecto in ſcripturarum ſenſu cecutire omnino neceſſe ſit. Iam (ut hic plurima repetamus) quæ ſparſim dicta ſunt prius, id tamen lectori moleſtũ eſſe non debet, quod ſatis tradi non poſſit id quod omnino intelligendũ ac noſcendũ eſt ſemel. Lex itaq; generale nomen eſt, dictum a delectu. Omnis ergo inſtitutio, quàm ſequuti eligimus, quod faciamus, & contrariũ uitamus, cõmuni appellatione lex dici po-

Pſal. 118

Lex unde dicta.

Cicero

teſt. Sic accepto vocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam. Diuina rurſus diuiditur in legem naturæ & latam, Lata iterum in veterem & nouam, Vetus in moralem, iudicialem, & cerimonialem, quæ breui declaratione indigere uidentur.

Legis diuiſio.

Lex diuina, quę ſit, & q̃d requirat

LEx diuina eſt, per quam accepta pro captu noſtro dei notitia de dei voluntate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiā erga deum, qua nos totos ſubmittamus diuinæ voluntati, ac damnans eos, qui non præſtant hanc perfectam obedientiā. Hæc eſt enim propria vis legis diuinæ, ſiue ſcripta ſit, ſiue non ſcripta. De non ſcripta legimus, Cum gentes, quæ legem nō habent, naturaliter ea quę legis ſunt faciunt, eiuſmodi legē non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptū in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorū, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantiū, aut etiam defendentiū. De ſcripta vero, Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. Rurſus: Maledictus qui nō permanſerit in omnibus his, quæ ſcripta ſunt in libro legis. Et iterū: Quicunq; totam legem ſeruauerit, offendat autē in vno, factus eſt omniū reus. Hac diuina lege, vt eſt ab optimo, maximo deo data, nihil iuſtius, nihil ſanctius, nihil ſalubrius eſt, quæ in dilectione dei & proximi tota conſiſtit. Quum enim homo conditus ſit, potiſſimū ad deum agnoſcendum & colendum, id q; per lumen quoddam menti humanæ inditum, quo homo ante lapſum in peccatū certam de deo notitiam habuit, nempe deum eſſe creatorem & gubernatorē omnis creaturæ, iuſtum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginem ſuam in ipſa hominis mente condidiſſet. Con-

Propria vis legis diuinę

Roma. 1

Deute. 6
Matth. 22.
Mar. 12.
Luc. 10.
Deu. 27
Gala. 3.
Iaco. 2.

Lege diuina nihil ſanctius.

Roma. 13.

Lumen naturæ menti inditum.

ſequens eſt,ut priori legis diuinæ parte, quæ dei amorem reſpicit ac complectitur,nihil iuſtius eſſe poſſit, ſi quidem perfectam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate conditi erga creatorem ſuum(cuius imaginem ex gratuita beneficentia gerit)poſtulat ac requirit. Cæterum,quum per idem lumen intelligamus,nos in uno & ex vno homine omnes eſſe creatos, Idq́; non ob aliud, q̃ ad deum ipſum in quadam vitæ ſocietate collaudandum & glorificandum. quid,quæſo,ſanctius ac ſalubrius altera parte legis diuinæ,uel dici,uel excogitari poteſt, quæ iubet proximum propter deum,ſine concupiſcentia diligi? Hæc vero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt,quod humana externam,ſed diuina magis internam iuſtitiã requirat,ideſt, mentem & uoluntatem conſentientem legi dei,qua deum vere & ex animo timeamus,& ex toto corde,omni fiducia in eum coniecta, diligamus,proximum vero noſtrum perinde ac noſipſos ſyncero dilectionis affectu complectamur, Proindeq; damnat hæc lex omnem concupiſcentiam malam, omneſq; uitioſos affectus, qui ipſi ſeu obedientię perfectæ ergã deum repugnant. Hæc ergo diuina lex,quæ iuſtum decernit, ut omnia ſint ordinatiſſima, ſemper eadem eſt & ęterna, quemadmodum dei uoluntas eſt immutabilis,quãuis varie exhibita ſit pro ratione temporum & perſonarum,quo fit, ut in tot ſpecies diducatur,eadem tamen re ipſa ſemper exiſtens,quemadmodum inferius latius dicemus.

Aug.li.3. Cõfeſſio ca. 7 & lib. 1. De libero arbitrio ca. 5.6.& ſeq.
Prior legis diuinæ pars omnium iuſtiſſima.
Secunda æquiſſima.
Gene.1.
Discrimen legis diuinę et humanæ.
Lex diuina requirit mentem conſentientem legi dei.
1.Pet.5
Exodi.20.
Deut.5.
Roma.7.
Lex diuina ſemper eadem eſt.

LEx humana,quæ & ius ciuile appellatur, veluti media eſt inter legẽ diuinã & diabolicã quæ quãto ad diuinam magis accedit,tanto ſanctior ac melior eſt,quãto

Lex humana qualis

rurſus ad diaboli legem deflectitur deterior ac deprauatior. Eſt autem lex humana ordinatio publica, non præcipiens de interiori mentis iuſtitia, nec iudicans de occultis, quod homo non intueatur cor, ſed tantum de factis externis, honorem deferens operibus extrinſecus bonis, & pœnam irrogans externis malefactis, in hoc conſtituta ut obedientia ac honor præſentibus magiſtratibus deferatur, & ciuilis quædam & externa pax conſeruetur. Hæc enim ſtatuit de iure perſonarum, de rerum diuiſione, & poſſeſſione, de contractibus, de teſtamentis, de pœnis delictorum, & cæteris ſimilibus, ſine qua lege impoſſibile eſt, retineri uitam corporalem, ut non iniuria anima ciuitatis appellata ſit. Et quanquam de iuſtitia interiori, quam deus requirit, ferè nihil præcipiat, attamen quatenus ad ſuum finem refertur ordinatio & donum dei eſt, deo placens. Et quis tam cæcus eſt mente, qui non uideat, quanto terris ornamento ſit, & quantum ualeat ordo ille reipublicæ in cuiuſdam pacis terrenæ uinculum coercens etiam peccatores, ut tantum donum non poſſit non eſſe a deo. Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ob id ſubditam eſſe, quod non ſit poteſtas niſi a deo, ſed poteſtates quæ ſunt, a deo ſunt, Ideoq; ſubdit: qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Item: Dei miniſter eſt, ei qui bene facit in bonum, ei uero, qui male facit, uindex in iram. Et aperte pronuntiat Paulus, neceſſarium eſſe, ut huic legi obediatur, non tantum propter iram, ſed & propter conſcientiam, ut qui ſecus fecerit, non tātum pœnæ ciuili ſubiaceat, ſed & peccatum incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam abrogatæ

Legis humanæ uis.
1.Reg. 16
Roma. 13

1.Pet.2
Summa iuris ciuilis.
Lex anima ciuitatis.

Aug. de Genes. ad literam c.9.ui
Lex ciuilis dei ordinatio
Roma. 13

Legi ciuili obediendum ſub pœna peccati.

gatæ non ſunt, ſed potius lege diuina firmantur. Et vt non faciant, vt rebus externis homo bene & ſecundum deum vtatur (quod nemo niſi fidelis hoc faciat, dicente ſcriptura: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt, infidelis autē nec obulus) faciunt tamen, vt male vtentes rebus corporalibus minus moleſti ſint, donec fideles, & pii inter eos viuentes, perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas æternitatis eſt, vbi non habet, niſi iuſtus locum, non niſi ſapiens principatum, vbi poſſidebunt quicunque ibi erunt, vere ſua. Et propterea Paulus pro magiſtratibus etiam Aethnicis orare iubet, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hic eſt enim finis legis humanæ, a quo ſi aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet, tum demum audienda non eſt, ſed fortiter illi obſiſtendum cum Apoſtolis; quod oporteat plus obedire deo, q̃ hominibus, maxime, quum tum potius diabolica q̃ humana lex cenſenda ſit.

Quatenus lex ciuilis abrogata ſit per legem diuinam.

Aug. ad macedoniū epiſtola. 54. circa finem.

1. Timot. 2

Acto. 5

LEx denique diabolica ea eſt, cuius author eſt Satanas, princeps & author omnium malorum, non quod ſit vlla ſubſtantia per ſe mala, ſed quod ſicut ipſe Satanas bene conditus a deo, ſua peruerſa voluntate degenerauit in malum, ita res alias a deo bene conditas, quantum poteſt, vitiat & corrumpit, maxime vero homines, quos lege ſua, legi diuinę ex diametro contraria, ad peccandum ſolicitat. Quemadmodum enim deus lege ſua fidem & obedientiam erga ſe requirit, ita diabolus ſua lege per diffidentiā & rebellionem hominum mentem inquinat, & quemadmodū lex diuina, omnia vult eſſe ordinatiſſima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinē turbandū. Hanc Satanicā legem

Lex Diabolica.

Auguſt. Chryſoſt. Gene. 1 Eſaie. 14 Iohan. 8

Lex diaboli legi dei contraria.

Ephe. 2 1. Pet. 5

ſcriptura vocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati, quod illius ſatelles peccatum ſit, ſtipendium mors, cuius origo & vis ſuperius non ſemel oſtenſa eſt. Porro, primi parentes noſtri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus indito (quo deus legem ſuam initio tradidit & hominis menti inſeuit) bene vſi ſunt, ſub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiam potuiſſent per ſuperadditam gratiam perfecte obedire deo, quod ſcilicet nullam in ſe diſſenſionis materiam aut pugnam ſentirent, ſed magis experirentur, carnem menti omnino conſentientem. At poſtquam Diabolus in paradiſo legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno ſcientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipſis propoſuiſſet ac ſuggeſſiſſet, quum diceret, Comedite, ſi comederitis non moriemini, ſed eritis ſicut dii, ipſiq; male creduli ac miſere ſeducti, magis elegiſſent aſſentiri Diabolo mendaci q̃ deo vero, & magis obtemperare legi Satanæ corruptoris, q̃ legi dei, creatoris ac ſeruatoris, protinus in eis obſcuratum eſt, lumen illud notitiæ dei diuinitus infuſum, illo ſcilicet offundente, infidelitatis tenebras, quem Chriſtus poteſtatem tenebrarũ appellat, proindeq; mox vbi præceptum dei trãsgreſſi ſunt, peccatum velut ægritudo quædam letalis eos inuaſit, & mors ipſa protinus concepta, ac illa vis (qua ante peccatũ mens corpori dominabatur) repente vitiata eſt, ſuccedente lege cõcupiſcentiæ carnalis deinceps per Adã in omnes homines ex mortis propagine deriuata, quæ eſt omniũ peccatorũ, omniſq; rebellionis cõtra deũ amariſſima radix. In hac peccati lege, quũ cõcipiamur, et naſcamur, afferimus nobiſcũ dei ignorantiam, ſeu ſaltem obſcuriſſimam notitiã, diffi-

Gene. 2
Eccle. 15. & 17
Aug. de corrupt. & grat.
Gene. 3

Diabol[9] poteſtas tenebrarum.
Lucæ. 22
Bern. in ſer. de cœna dñi
Lex diaboli ſeu cõcupiſcẽtiæ in q̃ naſcimur, q̃ ſecũ adſerat

dentiam & rebellionem contra deum Vacamus enim dum naſcimur, ac tantiſper etiam, donec renouemur, vero timore dei (nã ſi quis eſt in nobis dei timor, is eſt cũ odio cõiunctus) non tangimur vera fide, dubitantes ſubinde de prouidentia, iuſtitia et miſericordia dei, nõ afficimur vera charitate, ad amorẽ rerũ fluxarũ magis procliues, tametſi adhuc ſentiamus in nobis illam dei legẽ non eſſe penitus extinctam, ſed oppreſſam, quo fit, vt nemo non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malũ adiacet, Cõdelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem, Video autẽ aliam legem in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quę eſt in membris meis. Per hanc legem factus eſt Diabolus princeps mundi huius, quẽ Chriſtus veniens eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obſtrinximus, quod erat contrariũ nobis auferens illud de medio & affigens cruci, & expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo. Ergo qui in Chriſto baptizantur, ab huius quidem legis vi ac dominatione, hoc eſt, a peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberat nos a lege peccati & mortis, ſed tamen interim manet concupiſcentia, materia ac fomes peccati, non vt dominetur, ſed vt per ſpiritum nobis in baptiſmo datum ſenſim eradicetur, quo fit, vt Apoſtolus dicat, nihil damnationis eſſe his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, quo ſignificat ac docet, Diabolum in regeneratis, per concupiſcentiã efficacem non eſſe, niſi tamen legem ſpiritus vitę deſerant,

[Margin: Roma. 7 — Diabolus princeps mũdi huius. Iohan. — Coloſſ. 2 Iohan. — Roma. 7 Auguſt. B. r. in ſer. in cœna dñi de baptiſmo.]

& facti deſertores, relictis Chriſti vexillis, ſua voluntate carnem iterum inſequendo, ſe diaboli legi rurſus alligent, & ex filiis fidei, fiant filii diffidentiæ, in quibus ſolis, efficax eſt ſpiritus ille erroris, quemadmodum in expoſitione ſacramenti baptiſmatis latius diximus.

Ephe. 2

Legis diuinę diuiſio.

Tria tēpora quod ad legem diuinam attinet ſpectanda.

Lex naturæ

Lex Moyſi.

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (vt diximus) ſemper eadem ſit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter ſecundum diuerſitatem temporum & perſonarum exhibita eſt, quo fit, vt in legem naturæ & legem ſcriptam, ſcripta rurſus in veterem ac nouam diuidatur. Tria ſiquidem tempora ſpectanda ſunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapſi, & reſtituti. Condito data eſt lex naturæ, Lapſo vero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obſcurata, ſed increſcente etiam hominum malitia propemodum obliterata fuiſſet, data eſt lex vetus per Moſen in tabulis lapideis, dei digito conſcripta. Poſtq̄ vero & hoc dei donum, hominū impietas ſibi verterat in occaſionem grauioris damnationis, data eſt lex Euangelica per Chriſtum, quæ digito dei in cordibus fidelium exaratur.

Lex Euangelica.

Hiere. 3 1

2. Corint.

Lex naturæ ſi generatim accipiatur in omnibus rebus creatis viget.

Pſal. 103

LEx naturæ ſi generatim accipiatur, non tantum indita eſt menti hominis, quin viget quoq; in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ ſenſu carent ac ratione, veluti corpora cœleſtia, maria, flumina, fontes, plantę, & omne animantium genus, ſuæ quodq; naturæ legibus obtemperant, quod tamen ſic accipi volumus, non quod natura, ſed quod deus naturæ conditor, harum legum ſit author, etſi leges naturæ dicantur, quicquid enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmodū ſuperius in ſymbolum diximus. Cęterum, quid nam ſit naturę lex quatenus

Auguſt.

ad hominem tantum refertur, & quatenus ea a communi lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex ſuperioribus ſatis intelligi poteſt. Cæteræ creaturę ſuam legem a condito orbe perpetuo quodam tenore obſeruant, quia libero carent arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiã homo (quod ipſis data fuerit libera voluntas) hanc legẽ præuaricati ſunt. Lex ergo naturæ in hominibus eſt illa notitia de deo, & de dei voluntate, quæ, conditis nobis, menti noſtrę per deum eſt indita. Hæc (vt iam diximus) ante præuaricationem diuini pręcepti, per lumen illud diuinitus inſitum, tam certa erat ac dilucida, ut ſi uoluiſſet homo, potuiſſet deo per gratiam ſibi in hoc ſuppeditatam obedire. Verum, poſt præuaricationem hoc lumen cum Diaboli ſuggeſtione, tum noſtro uitio non aliter obrutum eſt & obſcuratum, quàm fieri uidemus in oculo ſaucio. Purus enim & ſyncerus oculus, lumine quodam diuinitus inſito illuſtratur, quo ſuo munere rite perfungitur. Quod ſi in eum puluis irruat, aut uehemens ſumus, vel pituita immigret ſtatim ſordidus fit ac ſaucius, purgandus prius, anteq̃ videre aut recte intueri lumen rurſus poſſit. Non ſecus lumen illud naturæ menti primi hominis infuſum, etſi peccato ſuccedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit. Remanſit adhuc effigies quædam & imago diuinæ ſapientię, quam ipſe animis noſtris impreſſit ac inſculpſit, ſed tenuis, qua tamen nullum eſt, in rerum natura certius dei ueſtigium. Certe hoc conſtat nullam eſſe rationalem animam quamuis peruerſam (quæ tamen vllum rationis uſum obtineat) in cuius conſcientia per hanc naturæ legem non loquatur deus, qui eam in cordibus hominum

Lex naturæ homini indita, quo differat a lege naturæ cõi. pſal. 103

Lex naturæ in homine quid.

Ante lapſũ Aug. de corr. & gra. cap. 10. 11 Aug. in Ioh. Tracta. 1

Aug. de ſpũ & lite. c. 27 Nullum certi⁹ dei ueſtigiũ in rerũ natura, q̃ lex naturę. Aug. de ſer. dñi in mõte. lib. 2

Roma. 2

Deus operatur ſenſibiliter in mẽtibus hominũ

ſolus inſcribit Fertur quidem animus hominis necdum renati cæca quadam cupiditate, interim tamen cum cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei, ſed huic ipſi lumini veritatis, a quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, tribuendum eſt, ac agnoſcendus deus qui inuiſibiliter, ſed ſenſibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in æthnicis etiam teſtatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, deum bonum, & iuſtum, deo obediendum, deum inuocandum eſſe, ſicut dicit Apoſtolus: Qui cum cognouiſſent deum (nimirum per naturæ legem) non ſicut deum glorificauerũt. Hæc item lex facit vt homo naturaliter intelligat virtutem expetendam eſſe propter deum. Itidem ſecũdum naturam eſſe, parentibus ac maioribus obtemperare. Hæc quoq; facit iniurias, cędes, furta, ſtupra, adulteria, mendacia, & his ſimilia, naturali iudicio diſplicere, idq; atteſtante conſcientia, Sed de hoc ſatis.

Lex naturæ docet nos de deo. Roma. 1. Docet ſectã dã virtutem & scelera vitanda. Roma. 2.

Aug. de na. & gratia.

Aug. de ſpiritu & lite.

VT ad legem latam ſeu ſcriptam ueniamus principio quo intelligi poſſit, cur ea data & quæ eius uirtus ſit, repetendum eſt, quod toties ſuperius docuimus. Nẽpe per lapſum primorum parentum, viribus liberi arbitrii miſere abutentium, legem diuinitus inſitam, atq; adeo totã ipſam hominis naturam, cum uiribus ſuis tam grauiter uitiatam ac corruptam fuiſſe, ut per ſuas uires originali innocentiæ ſeu iuſtitię reſtitui nullo modo potuerit. Adeo enim vires illę naturales per peccatum uitiatę ſunt, ut liberum arbitriũ amodo ex ſe inefficax eſſet ad bonũ, ac planè impotens ad pręſtandã obedientiã legi dei, initio mẽtibus humanis inſculptæ, uel ob id, quod uitiato illo lumine menti

Liberũ arbitriũ poſt lapſum inefficax ad bonum.

*hominis diuinitus indito, ſtatim cœperit; Idq́; neceſſaria
quadam conſequentia, in natura hominis hærere ignoran-
tia, dubitatio, diffidentia, odiũ, & contemptus dei, quę cum
lege diuina pugnant, quę natura ipſa dictante iubet, ut deũ
ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus
uiribus diligamus, utq́; ſoli deo ſubiecti ſimus ac adhærea-
mus. Iam etſi deus hominem lapſum, et peccato planè obru-* Gene. 3
*tum, deq́; ſalute & reparatione ſua penitus deſperantem,
ineffabili pietate rurſus erexerit, cum promitteret futurum
aliquando ſemen ex muliere quod caput ſerpentis contere-
ret, hoc eſt, quod regnum diaboli (peccati ſcilicet & mor-* Augu. epiſt. 95. de Pela
tis) aboleret, ac hominẽ a peccati uinculis eximeret, in qua gio ad Innocentium.
*etiam promiſſione nõ dubium eſt, omnes pios ab orbe condi
to ſuę ſalutis anchorã poſuiſſe, quinetiam omnes homines in
huius promiſſionis fide ſaluari, & per eam bene operari, ac
legem ſectari potuiſſe, Tamen cum diabolus ſua tyrannide
(nec dum per uenturi Christi potentiam deſtructa) homi-* Gene. 6
*num maximam partem (alioqui ex innata corruptionis la-
be in malum pronam) in omne inſuper ſcelerum genus rue
re feciſſet, ac mentibus eorũ per accumulatas peccatorũ ſor
des magis ac magis obſcuratis, hanc promiſſionem ſenſim
excuſſiſſet, factum eſt, ut paucis admodum ſanctis ac piis ho
minibus exceptis, qui memoriam eiuſcemodi promiſſionis
ſingulari dei beneficio conſeruabant, & poſtea in Abra-
ham ac Dauid renouatam agnoſcebant, cæteri huius pro-* Gene. 12 2. Reg. 7
miſſionis, & eiuſcemodi ſpiritalis liberationis ignari, lege 1. Para. 17 Pſal. 55
naturæ male ſint abuſi, quidam enim eo dementię ſunt pro Propter ex-
lapſi, ut deum eſſe negarẽt. Siquidem hi, quum hominem in cuſſam pro-
tantam miſeriam per peccatum illud primorum parentum miſſionẽ de xpo et ubi

ſum legis naturæ neceſſario erat ueniēdū ad legē ſcriptam. *lapſum eſſe non agnoſcerent;nec modum uiderent,quo ſe e*
peccati uinculis extricarent;ac etiam cernerent tempora=
riam ſcelerum impunitatem, cæco planè ac impio iudicio
Pſal. 13 *prouidentiam dei ſuſtulerunt,deſideria ſua peſſima inſe=*
2 Roma. 2 *quentes ac dicentes in cordibus ſuis.*Non *eſt deus,quos ta=*
Deut. 32 *men non dubium eſt grauem mentis,lanienam ex delicto=*
Roma. 1 *rum conſcientia ſemper circũtuliſſe,quæ tamen vel ſola com*
monſtrante ſatis intelligere potuiſſent ſcelerum aliquem ul=
3 *torem aliquando fore.*Quidam *vero etſi deum eſſe natura=*
li iudicio,utcunq; cognouiſſent,non tamen ſicut deum glori
ficauerunt, ſed ſuperſtitionibus dediti uanos deos opera ma
nuum ſuarum ac uanos ritus (in quibus omnem ſuam fidu=
ciam conſtituebant) ſibi finxerunt . Quidam *deniq; licet*
vnum deum agnoſcerent,cui & obedientiam deberi cenſe=
rent,& quæ lex naturę, veluti bona ſuggereret ſequenda
quę viciſſim mala reſpuenda eſſe putarent , tamen cùm in
proprias uires & opera,& non in dei virtutem ac bonita=
tem reſpicerent, ſeipſos miſere deceperunt. Nam *etſi ma=*
nus a publicis criminibus abſtinerent,animum tamen pra=
Augu. *ua concupiſcentia imbutum mundare non potuerunt .* Hoc
enim ſolius dei & promiſſi mediatoris munus erat,quem il
Deut. 6 *li,uel ignorabant,uel agnoſcere ſaltem non uolebant.* Quid
Matth. 22 *autem magni eſt, ſi manus retineantur a ſcelere,cum ani=*
Roma. 1 Qua dicantur cōſentire facientibus. *mus legi dei,interiori concupiſcentia repugnante,nondum*
conſentit ? Vbi *adhuc vitioſi affectus ex concupiſcentia pul*
lulantes,ac perfectam erga deum charitatem (quæ ex toto
corde,& ex omnibus viribus proficiſci debet) vitiantes re=
liqui ſunt,qui(etſi externum opus peccati non patretur) cō
ſcientiam tamen coram deo in non renouatis accuſare non

deſinunt. Nā ut Apoſtolus ait: Non ſolum digni ſunt morte, qui ea faciunt, ſed & qui facientibus conſentiunt, conſentiūt autē, qui in ſimilia ſcelera cum facientibus omnino ruerent, niſi deum vt vltorem timerent. Certè planè aliud eſt, quempiam voluntate benefaciendi benefacere, aliud uero ad malefaciendū ſic inclinari, ut et malum faceret quis, ſi hoc poſſet impune permitti. Nā profectò is in ipſa intus uoluntate peccat, qui non uoluntate, ſed timore non peccat, quales ſumus omnes, in quibus nondum viuit Chriſtus, quod omnes prorſus quotquot ſumus, ſic nos adfectos deprehendimus, ut ſi nulla lex urgeret ac abeſſet tam penè metus quàm ſpes premij, eſſetq́; planè liberum nobis facere quiduis, omnino quæ peſſima ſunt, faceremus præſertim uel impellente tentatione vel prouocante occaſione.

Aug. ad Bonifaciū li. 1 cōtra 2. epiſtolam Pelagianorū.

QVum ergo naturalis lex per lapſum Adæ in hominū mentibus intantū obtenebrata fuiſſet, ut citra fiduciā promiſſionis uenturi ſeminis, in quo benedicerentur omnes gentes ad iuſtificandū hominem ipſa non ſufficeret, Inſuper etiā per increſcētem hominum malitiam propemodum eſſet obliterata factum eſt ſingulari dei prouidentia, ut lex per Moſen data (quæ & vetus ad differentiā nouæ legis per Chriſtum latæ appellatur) ſuccederet. Idq́; tribus potiſſimum de cauſis. Primo, ut coerceret homines quadam diſciplina, pœnarum metu a flagitiis deterrens, quod ut ita fieret, erat neceſſe, modo ſocietas humani generis, aliquo ſaltem modo cōſtare deberet. Nam cum lex naturæ ita eſſet obſcurata, ut etiam manifeſta ſcelera perinde ac ſi ſcelera non eſſent diſſimularentur, fiebat ut ſtupra, inceſtus, adulteria, rapinæ, cædes, & his ſimilia facinora, non tātum

Gene. 22
Galat. 3

Lex uetus p Moſen data tres potiſſimū ob cauſes.
1

Lex diſciplina coercēs hominū cupiditates.

impune admitterentur, ſed & ſcelerati ſeſe laudem inde referre putarent, quare poſt naturę legem, ſcripta lex, ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata eſt, ut hæc externa & manifeſta ſcelera comprimerentur. Quod *ſignificans* Apoſtolus ait: Lex *iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis, & non ſubditis, impiis, & peccatoribus ſceleratis & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, maſculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris.* (1. Timo. 1)

Hunc *vſum diuinæ legis (qui ciuilis eſt) lex humana eſt imitata, & eatenus dei donum eſt, ex lege diuina ſuam originem trahens, quemadmodum ſupra diximus. Secũdo, lex diuina lata eſt, vt oſtenderet peccatum, vt accuſaret, tereret, conturbaret ac confunderet conſcientiam, quem legis vſum lex humana (quę tantum externa reſpicit) ignorat, lex uero diuina ſibi ut proprium uendicat. Quem legis finem* Paulus *frequẽter indicat, ut cum ait* Roma. iii. *Per legem agnitio peccati.* Et *iterum,* Roma. vii. *Peccatum nõ cognoui, niſi per legem.* Nam *concupiſcentiam neſciebã, niſi lex diceret, non concupiſces.* Non *quod ante legem concupiſcentia non eſſet peccatum, ſed, quod lateret. Sine lege (inquit. Apoſtolus) peccatum mortuum erat.* Ego *autem viuebam ſine lege aliquando. Sed cum ueniſſet mandatum, reuixit. Transfigurat enim* Apoſtolus *in ſe hominẽ, qui eſt ante legem & ſub lege poſitus.* Sine *lege peccatum mortuum eſt, id eſt, occultatum, quod uelut mortuum putatur.* Et *ego viuebam ſine lege, id eſt, nullo ex peccato metu terrebar, quia non apparebat peccatum, cum lex non eſſet,* Adueniente *autem mandato, peccatum reuixit, id eſt, peccatum, quod latebat ante prohibitionem notum factum eſt, ſeu apparuit per præuari-*

Lex humana imitatrix legis diuinæ

2 Lex lata ut indicaret peccatum. Lex humana non iudicat de occultis. Roma. 3. 7.

Ante legem quomodo peccatum mortuum.

rationem. Fuit enim ante legem peccatum, ſed vt Apoſtolus ait: Non imputabatur, intellige apud homines, quod lex naturalis propemodum eſſet abolita. Lex ergo neq; peccatum proprie operatur aut inſerit, quia iuſta & ſancta eſt, ſi quis ea legitime vtatur; neq; peccatum, vel extirpat, uel viuificat, ſed tantum oſtendit peccatum, idq; nō eo fine, ut per peccatum occidat, aut per incuſſos nobis terrores perimat, ſed ut animam humanam, quaſi de innocentia ſecuram, ipſa peccati demonſtratione ream faciat, quo tandem illa intelligens peccatum ſine gratia dei vinci non poſſe, reatus ſollicitudine ad percipiendam gratiam promiſſi mediatoris conuertatur, quod uix clariori exemplo q̃ ſpeculi indicari poteſt. Speculum nobis, turpitudinem ſeu maculam nullam, vel adſingit, vel inſerit, vel adimit, ſed tātum oſtendit, ut de fœditate noſtra (quam ipſi nobis adimere non poſſumus) commoniti ac conturbati, ad eum, qui eiuſcemodi deformitati mederi poſſit, confugiamus. Sic deus per legem oſtendit homini infirmitatem ſuam, eo ſcilicet fine, ut iam ſuæ ſibi infirmitatis conſcius ad eius miſericordiā per fidem confugiens, ſanetur. In quam ſententiam Paulus dixit. Concluſit deus omnes ſub peccato, ut omnium miſereatur. Neq; enim quiſpiam concupiſcentię reſiſtere poterit, niſi adiutus gratia. Nemo naturale uitium deponit, niſi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem, diffidentiam, odium, & contemptum dei exuit, Nemo cum uoluntatis delectatione bonum operatur, niſi deus fidem, ſpem & charitatē per ſpiritum ſuum mēti prius immittat. Tertio, lex data eſt, ut iuſtificatis per fidē regula ſit bene uiuendi, in qua cernant opera quę deo placent ac imitētur, ut faciant quę requirit deus, et

Lex proprie non eſt cauſa peccati.
Roma 7.
1. Timo. 1
Aug. de ſpū & litera ad Marcellinū.
Quo fine lex oſtēdat peccatum.
Speculū legis symbolum.

Rom. 13.

Nemo concupiſcentiā vincit, niſi per gratiā.

3
Lex regula bene uiuendi incitans ad operandum bonū.

eatenus præſtat ſapientiam paruulis,lætificat cor,illuminat oculos.In quam ſententiã Dauid ille diuinus Pſaltes ait:Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.

Pſal.18. Pſal.118. Ro.4.&.7

Nam quãuis iuſtificati ab onere legis liberi ſint,qui iã per legem non terrentur,conturbantur aut damnantur,tamen ab obedientia legis liberi non ſunt,imo gratia iuſtificationis in ipſis iam facit & operatur,ut legem voluntarie impleant,non conſtituti amodo ſub legis imperio,ſed ſponte ſua faciẽtes,quod lex præſcribit,In ſumma lex data eſt per Moyſen,ad reuelandã legem naturalẽ penè obliteratam, ad diſciplinã corrigendã ad indicandam infirmitatem noſtram,Deniq; fidem in deum reformandam.

Aug.li. quæſtionum veteris teſtamenti. q.4.

Diuiſio legis Moſaicæ. Iudicialis.

Diuiditur autem hęc lex, in moralem,cerimonialem & iudicialem.Iudicialis reſpondet primo fini legis, qui eſt in coercendo per diſciplinam ad retinendam ſocietatem humani generis,ſed per Moyſen potiſſimum tradita ac inſtituta ad gubernationem illius populi Chriſtum expectantis,de ritibus coniugiorum,ſucceſſionibus,pœnis delictorum & ſimilibus rebus forenſibus præcipiens. Moralis,ſecundo fini reſpondet,quod ſit expoſitio legis naturæ ac doctrina uirtutum carnis fragilitatem oſtendens & ad gratiam præparans. Cerimonialis vero inſtituta fuit ad pręfiguranda venturi Chriſti myſteria & veros fidei cultus deo acceptos,nimirum vltimo fini legis reſpondens.

Lex iudicialis tãtũ tradita Iudæis. Moralis. Cerimonialis.

Sunt autem iudiciales ac cerimoniales leges abolitę non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis enim data erat ad moderandum populum illum, utentem cerimoniis Chriſtũ pręfigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, neceſſe erat,ut & hæc lex ceſſaret.Vnde nos nunc recte eius loco

Iudicialis et cerimonialis leges abolitę. Heb.7.

iure ciuili Imperatorio utimur, quemadmodum ſupra diximus & oſtẽdimus. Itidem cerimonialis obſoleta eſt, quoniã per Chriſtũ adimpleta, ſicut Chriſtus ipſe teſtatur: Lex, inquiens, & prophetæ vſq; ad Iohannem, ideſt, cerimoniæ & typi veteris legis vſq; ad Iohannẽ. Nam poſt Iohannẽ conſummatis omnibus, quæ lex figurabat, & ſublatis typis, gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. At ſola lex moralis (cũ interpretatio ſit legis naturæ) abrogata nõ eſt, ſed manet, quã Chriſtus nõ venit ſoluere, ſed adimplere, eãq; gratiã, conferre, qua & nos adiuti eandẽ adimplere poſſimus. Id qđ ſæpiſſime in hac inſtitutione replicatũ meminimus.

Aug. in epis ſco. ad Hebræos.

Mat. ho. 11 Luca. 16

Iohan. 1

Matth. 5

QVibus ſemel recte perceptis quãplurima in ſcripturis ſuboſcura ſtatim manifeſtiora fiunt. Veluti ſunt, cur lex Moyſi, lex literæ, lex operũ & timoris, cur item miniſtratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, irã operari, & impoſſibilis eſſe dicatur. Cur pedagogo & ſpeculo cõparetur. Lex enim literæ dicitur (ut qđ antea ſemel diximus maioris perſpicuitatis gratia iterũ repetamus) quatenus doctrina eſt literis deformata, docens, quid agendũ, quid uitandũ, cui ſi ſpiritus viuificans ſeu gratia adiuuans (quã ipſa nõ præſtat) deſit, ideſt, ſi nõ viuat in corde per ſpiritum, quid aliud eſt, q̃ mortua litera? q̃ certe nõ ſufficit ſcire, ſed opus eſt, ut id quod iubet etiam fiat in nobis, quod non fit virtute legis, ſed ope gratiæ, quãobrem grauiter errarunt Pelagiani etiã antea per nos notati, aſſerentes hominem ſuis viribus legem adimplere poſſe, eoipſo euacuãtes & irritam facientes crucẽ & redemptionẽ per Chriſtũ. Si enim poſſibilitas naturalis per liberũ arbitriũ et doctrinã legis (qua tm̃ cognoſcit, quomodo uiuere debeat)

Gala. 3. Lex literæ.

Nõ ſufficit ſcire literã legis.

Aug. de na. et gra. c. 40

Gal. t. 2.

ad bene viuendum ſufficit, ſibi ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, qui certe propterea mortuus eſt, ut peccati imperium in membris noſtris deſtrueret, & gratiam promereretur apud patrē, qua adiuti legem alioqui nobis factu impoſſibilem facere poſſemus. Lex factorum ſeu operum dicitur, quia opera imperat quę facere debeamus, licet non addat poſſibilitatem, qua faciamus, neceſſitatē aliunde petendi remedii & auxilii indicans, & ad medicum prouocans. Lex vero timoris appellatur, quod timore pœnæ a peccato coerceat, quodq́ quādiu non accedit ſpiritus coadiuuans, timore non amore fiat, imo omnino nō fiat, quod lex ſine dilectione adimpleri nequaquā poſſit. Quod autem aculeus & virtus peccati miniſtratioq́ mortis appellatur, quod occidere, quod peccatum augere, quod iram operari, quod omnes ſub peccatum includere dicitur, ſic intelligendū eſt: Non q́ hæc operetur lex diuina ſua natura (nam eatenus differt a lege diabolica, quæ proprie lex peccati dicitur) ſed tantum per occaſionem. Idq́; in hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad verum ac vltimum finem, quem ipſa intendit non accommodantibus, quemadmodum aperte apoſtolus ait: Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Et paulo poſt: Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam, & poſt pauca. Inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem, nam peccatū occaſione accepta, per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq́ lex quidem ſancta & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Sed peccatum, vt appareat peccatū per bonum operatum eſt mihi mortem, vt fiat ſupra modū pec-

Lex factorum ſeu operum quare dicatur.

Lex timoris

Rom. 13.

Quomodo lex operetur peccatū & iram.

Rom. 7

*cans peccatum per mandatum. Elegit apoſtolus generale quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, ut vna uoce cuncta complexus legis infirmitatem indicaret, utq; q̃ non prodeſt, ſed obeſſet magis lex non recte vtenti, doceret. Proinde ait:*Non concupiſces. *Neq; enim vllum peccatum, niſi concupiſcendo contra legem dei cõmittitur. Eſt ergo ea lex, quæ hoc præcipit admodum laudabilis, optuma etiã ac ſaluberrima, q̃ ſiquis impleuerit, nullũ habebit omnino peccatũ. Sed tamen niſi adiuuet ſpiritus ſanctus inſpirans pro concupiſcentia mala cõcupiſcentiã (ut ita dicamus) bonam, hoc eſt, niſi ſpiritus charitatẽ diffundat in cordibus noſtris, lex ipſa quãtũuis bona, prohibendo auget deſideriũ malũ, ſicut aquæ impetus, oppoſito obice, fit vehementior, ſi in eã partem, qua obex poſitus eſt impetu influere non deſinat, euicta enim mole maiori cumulo pręcipitatus violentus per prona prouoluitur. Neſcio enim quomodo hoc ipſum, quod concupiſcitur, fit iucundius dum vetatur: quod & poeta nõ tacuit, cum ait:* Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſq; negata, *Hoc ergo eſt, quod peccatum, vt (apoſtolus ait) fallit per mandatũ, quodq; per illud occidit, cum ſcilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatum (quod ante legem, vel latebat, vel non ita augebat) magis peccans peccatum, ideſt, grauius, Vnde alibi ait apoſtolus:* Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum, *ut ſcilicet eo modo cõuictus atq; confuſus peccator uideret nõ tantũ doctorem ſibi eſſe neceſſarium, quo docente legem percipiat, verũ etiam adiutorem deum, a quo ſua itinera ſecundũ legis præſcriptum dirigantur, ut confugiendo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur, atq; ita ſit, ut ubi abũdauit delictũ, ſuperabũdet. &*

Aug. de ſpiritu & lite. c. 4.

Roma. 7. 1. Timo. 1.

Aug. de ſpũ & litera.

Ouidius. Aug. ibidem ca. 6. & 7 Roma. 7

Peccatori reſipiſc. & non tantum doctor, ſed & adiutor deus neceſſarius.

Pſal. 118.

gratia, non quidem peccantis merito, ſed ſubuenientis au xilio. Ex quo manifeſte ſequitur (quod ſępe etiam docuimus prius) Bene viuere donum eſſe diuinum, non tantum, quia homini deus dedit liberum arbitrium (ſine quo nec male nec bene viuitur) nec ob id tantum, quia præceptum dedit quo doceat, quemadmodum ſit viuendum, ſed quia ipſe ſolus eſt, qui charitatem per ſpiritū ſanctum diffundit in cordibus eorum, quos iuſtificat. Ergo, qui lege ſecus utuntur, id eſt, qui literæ tantum inhęrent, & qui ſuis propriis uiribus putant ſe legi ſatisfacere velle, abſq; gratia & dono charitatis, iis lex quę erat ad vitam, per occaſionem fit mortis miniſtratio, peccatum augens, iram efficiens & occidens, quæ admodum ſalubris ipſis fuiſſet, ſi in finem præcepti, id eſt, liberatorem (cuius gratię participatione mandatum demum impletur) reſpexiſſent, & illius opem impetraſſent. Ex quibus quoq; perſpicuum euadit, quatenus lex impoſſibilis factu dicatur. Ex ſe enim (quod extra hominem ſit) lex non iuſtificat, etſi liberum accedat arbitrium. Nam quandiu latet veritatis uia, liberum arbitrium ex ſe non valet quicquam, niſi ad peccandum, Quinetiam ueritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum non ſufficit, niſi enim quod agendum eſt, delectet etiam, & ametur, non agitur, non ſuſcipitur, non bene viuitur. Vt autem quod agendum eſt, diligatur, neceſſe eſt, ut charitas dei diffundatur in cordibus noſtris, non per liberum arbitrium (quod ſurgit ex nobis) ſed per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Impoſſibilis ergo lex eſt, ſi tantum liberi arbitrii uires reſpicias, poſſibilis autem factu eſt per gratiam. Quamobrem audiendi non ſunt, ſolo nomine Chriſtiani, qui legem ſimpliciter factu impoſſibilem

[Margin notes: Bene viuere donum diuinum. / Augu. ibidē cap. 5 / Eccle. 15 / Rom. 5 / Finis præcepti xps ad ſalutem omni credē. / Aug. de ſpū & lite. ca. 2 / Rom. 5]

bilem

bilem eſſe dicunt, atq; hinc & interdum etiam ex verbis Apoſtoli malæ detortis ſuam malitiam excuſare nituntur. Nam cum per Chriſtum redempti, ſpiritum quoq; ſanctum in baptiſmo (rite ſaltem prębito & accepto) ſint adepti, ipſisq; quantumuis peccatorum mole obrutis per eundem Chriſtum (ſi tamen vere pœniteant) reditus pateat ad patrē, & ſpiritus emiſſi participationem, conſequens eſt, ut contumeliam Chriſto inferant, ſi legē ſibi ſimpliciter adimpletu impoſſibilē eſſe cauillentur. Certe, q̄diu carnales eſſe pergunt, lex ipſis impoſſibilis facta eſt, quia lex ſpiritalis eſt, ideſt, exigit ſpiritum, requirit affectum, non fit ſolo opere externo, ſed qui ſpiritalis eſt (quales facit ſpiritus gratiæ) is iam dei ſimilis factus, legem facile implet, nec erit ſub illa, ſed cum illa. Talis autem is eſt, qui nec capitur tēporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis.

Iohan.6 Hiero cōtra Pelagia. Aug. Lex ſpūalis

Roma.7 Spūalis non eſt ſub lege ſed cū lege.

EX prædictis etiā facile videre eſt, cur lex dicatur pedagogus in Chriſtum nimirum, q̄ quemadmodum pedagogus per ferulā & diſciplinam correctionis, pueros ad ſcientiæ perfectionem adducit, ſic lex a malo coercendo, & noſtrā infirmitatem nobis demonſtrādo nos ad Chriſtū mittit. Item, ſub pedagogo eſſe dicimur, q̄diu ſumus ſub lege, ideſt, q̄diu nos lex occulta cenſura dānat, quod ſcilicet ex toto corde legem non faciamus, tamdiu legi viuere, ideſt, ſub dominatione & imperio legis eſſe dicimur. At poſt q̄ legis uinculis amodo non conſtringimur, quia ſcilicet vltro & ex animo, idq; dei amore, nō quidem ex nobis, ſed per gratiam legem implemus, quia tum nō habet lex quod in nobis damnet, pulchra certe periphraſi, legi mori, & per legem ſpiritus uitæ a lege mortis liberari dicimur.

Lex pedagogus.

Galat.4

Legi uiuere quid ſit.

Legi mori a lege mortis liberari q̄d ſit.

Lex noua Euāgeliū ē
Nomina legis nouæ.
Euangelii vocabulum.

LEx noua quæ ſit, ſatis ex iis, quæ de lege veteri diximus colligi poteſt. Lex noua, Euangelium eſt, quæ & nouum teſtamentum, & lex ſpiritus, ſeu lex ſpiritus vitæ, miniſtratio ſpiritus vitę, & iuſtitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circunciſio cordis appellatur, Euāgelii vocabulum Apoſtoli vſurparūt pro læto nuncio ſeu annuntiatione aduentus ac beneficii Chriſti.

Euangelij ſumma.

Quid enim eo nūcio lætius, quo annūtiatur per fidem in Chriſtum gratis peccata nobis condonari, ſolui inimicitiam inter deum & hominē, donari nobis ſpiritum ſanctum nos innouantem. Deniq; vitam æternā?

Euangelij litera.

Habet autem Euangelium ſuam quoq; literā, ideſt, hiſtoriā & doctrinam, quæ in quatuor Euāgeliis & Apoſtolicis literis continentur, ſed eatenus (quod & ſuperius nos dixiſſe meminimus) nō ſumitur differētia legis nouæ a lege veteri.

Matth. 7
Lucæ. 6

Nam multi ſunt, qui & hiſtoriam & doctrinam Euangelicam legunt & audiunt, quibus tamē Euāgelium non eſt miniſtratio ſpiritus vitæ ſeu iuſtitię.

Doctrina euangelica veteris legis explanatio.
Matth. 5

Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex veteris legis, tum explanatio, tum epitome eſt. Legem enim moralem (quæ vna eſt omnium temporum ac ætatum) non ſuſtulit Euangelium, ſed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non ſolum opus externum, ſed & animū & affectum.

Euangelij gratia.
Rom. 10. 5
Noua lex uiuens gratia in cordibus.

Vnde quod ad literam attinet, ita poſſit occidere litera Euangelii, ſicut litera legis, ſi non progrediamur vltra ad euangelii gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per ſpiritum ſanctum datur, in fideliū corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fideliū per fidē & charitatem innouās, & viuēs in nobis, proprie noua lex, nouum teſtamentum & euāgeliū eſt.

NEc alia ratione Paulus legem ab Euangelio diſcernit, cum Corinthios ſuos appellās, ait: Quoniā eſtis èpiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo ſolo differunt, quod lex vetus extra hominem ſcripta eſt in tabulis lapideis vt eum perterrefaciat. Lex vero ſpiritus in ipſo homine, vt eum interius iuſtificet. quum in tabulis ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operum & litera occidens prçuaricatorem. quū autem ipſa charitas diffunditur, in corde credentium, lex eſt fidei & ſpiritus viuificans dilectorem, quæ hoc intus ſcripta facit diligi, quod foris ſcripta lex faciebat timeri. Hçc diſcretio legis nouæ & veteris per Hieremiam prophetā pulcherrimo & præclariſſimo teſtimonio (quod & ſuperius iuſtificationis materiam pertractantes attulimus ac explicauimus) planè aſſeritur. Id quod hic repetere vanum non putamus, quod ad ea quæ in Decalogum adferemus plurimum lucis ſit allaturum. Ecce (inquit) dies venient dicit dominus, & conſumabo ſuper domum Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamēto meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia hoc teſtamentum eſt, quod ordinabo domui Iſrael. Poſt illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorū ſcribā eas, & ero eis in deū, & ipſi erūt mihi in populū, & nō docebit vnuſquiſq; ciuē ſuū, et vnuſquiſq; fratrē ſuum, dicens, cognoſce dominū, quia omnes cognoſcent me, a minore vſq; ad maiorē eorū, quia propitius ero

Quo differat lex vet' ab euāgelio
2. Cor. 3
Aug. de ſpiritu & lite. cap. 17

Hiere. 31

iniquitati eorum,& peccata eorum non memorabor vltra. Diligenter intuenda eſt prophetia,quæ veteris & noui teſtamenti differentiam explicatiſſime tradit, in cuius verba
2.Cor. 1 reſpiciens Apoſtolus dixit:Non quia idonei ſumus cogitare aliquid a nobis,quaſi ex nobiſipſis,ſed ſufficiētia noſtra ex deo eſt,qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamēti,non literæ,ſed ſpiritus,litera enim occidit,ſpiritus autē viuificat.Quid enim apertius ad diſcernendum vetus a nouo dicere potuit Propheta,q̄, Conſumabo ſuper domum Iſrael,& Iuda teſtamentum nouum? quaſi ſic dicat,Nō ſic condam nouam legem,vt ſim legem quam ante tuli abrogaturus,cum lex mea ſemper fuerit, & perpetuo futura ſit eadem, ſed conſumabo(id eſt implebo)teſtamentum nouum.quod ideo nouum voco,quia conſumatum & impletum.Lex enim,quam patribus dedi merito uetus nuncupatur,quod ex die qua ducti ſunt ex Aegypto lata quidē,ſed non impleta ſit.Hoc enim eſt quod ſubditur,quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo,non quidem ipſius legis vitio,quæ bona eſt,ſed vitio ſuo,qui per legem ſuæ infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt.Conſumabo ergo teſtamentum nouum,ideo ſcilicet nouum quia dabo leges meas in cor illorum,ideſt,ſpiritum innouantem mentes,quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem.Lex itaq; dei quę diu ſcripta erat in tabulis lapideis,quæ diu terruit,nec tamē impleta fuit,ea tum,cū digito dei (ideſt,ſpiritu ſancto) ſcribitur in corde noſtro vere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit,quod enim recens ſit,nouum eſt.Subiicit autem propheta,Et nō docebit vnuſquiſq; ciuem ſuum,& vnuſ

Aug. de ſpiritu & litera.

Lex Moſi cur dicta vetus.

Lex in corde.

Opus eſt in Eccleſia verbi miniſterio.

quiſq; fratrem ſuum, dicens, cognoſce dñm, non q non ſit opus Euangelium prædicare. Quomodo enim credent in eum, quē nō audierunt, quomodo credēt ſine prædicāte? ſed quod in uoce prædicationis exterioris Euangelium nullius ſit efficaciæ, niſi ſpiritus quem dñs per Euangelii fidem impartitur intus doceat, nam ut Apoſtolus ait: Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Et alibi ſcriptum eſt: Et erunt omnes Theodidacti, id eſt a deo docti. Lex vero vetus data eſt, ut infirmitatem oſtenderet, vt gratia quæreretur. Gratia data eſt, ut infirmitatem adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim impoſſibile erat legi per carnem, id eſt, cum obſiſtente carnali cōcupiſcentia lex non impleretur, & eatenus in nobis eſſet imbecillis & infirma, miſit deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Cōcluſit itaq; ſcriptura omnia ſub peccato, non ſimpliciter, ſed in eum uſum, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Ex hac enim promiſſione, hoc eſt, ex dei beneficio ipſa lex impletur, ſine qua promiſſione præuaricatores facit, nam poſtq̄ territi per legem confugimus ad mediatorem, & credimus Chriſtum, qui peccatum non fecit, pro nobis in mortem traditum ſuſtuliſſe peccata mundi, & in ipſius ſanguine & meritis nos iuſtificari, ſtatim in ea fide (quæ tamen ſine charitate ueraciter non contingit) incipimus condelectari lege dei ſecundū interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donum eſt. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis tamen hæc lex ſpiritus vbi ſemel dominari cœpe

Roma. 10

1. Corint. 1

Aug. ibidē.

Cur lex data.

Cur gratia Euangelii

Roma. 8

Galat. 3

Roma. 3

1. Pet. 2

Roma. 7

cupiſcentiam indies magis ac magis mortificat, donec in nouitate ſpiritus(quæ de die in diem in interiori, hoc eſt, ſpirituali homine augetur) tota vetuſtas mutata pertranſeat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei per Ibidem. *Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.*

ATq; hæc contemplanti liquet nouum teſtamētum ſeu Euangelium a veteri teſtamento ſeu lege hinc proprie non diſtingui, quod vetus ſit, teſtamentum illud quod in libris Moyſi *& prophetarum,* Nouum *vero quod in quatuor* Euangeliis *& literis Apoſtolicis continetur.* Nam *in libris veteris teſtamenti, non tantum lex, ſed &* Euangelium *reperitur in promiſſionibus, de uenturo* Chriſto *& futura in* Chriſto *gratia factis, quæ frequentiſſime ſunt in prophetis. quo fit, vt* Euangelium *non tantum in noui, ſed & in ueteris teſtamenti libris, & viciſſim lex non tantum in legalibus, ſed & euangelicis ſcripturis reperiatur. Eſtq;* vnum *& idem* Euangelium, *in quo omnes ſancti & pii ab initio mundi ſunt ſaluati, habuerunt enim patres eundem ſpiritum fidei nobiſcum, per quem ſunt ſeruati, quemadmodum* Apoſtolus *ait:* Habentes *autem eundem ſpiritum fidei, ſicut & illi ſecundum quod ſcriptum eſt, credidi propter quod loquutus ſum, & nos credimus, propter quod et loquimur, quod &* Chriſtus *teſtatur, cum ait:* Abrahā *pater veſter concupiuit videre diem meum, vidit & gauiſus eſt. Sed hoc intereſt, quod gratia, quæ in ueteri teſtamento velata latitabat, in* Chriſti *Euangelio reuelata eſt, quemadmodū* Apoſtolus *ait:* Nunc *autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtificata per legē & prophetas.* Quod *ſi manifeſtata ergo erat prius, licet tecta.* Rurſus, *ſi teſtificata* ꝑ

Non libris ſed efficacia adimpletionis lex noua a veteri diſtinguitur.

Aug. epi. 95 de Pelagio ad Innocentium.

2. Cor. 4

Iohan. 8

Aug. ibidem

Roma. 3

legem & prophetas, ergo lex & prophetę euangelium obumbratum continent.

QVare vt beneficium ſeu gratia Chriſti cognoſcatur, Lex ab Euangelio reipſa potius quàm ſcriptura diſtinguenda eſt. Lex oſtendens infirmitatem prouocabat ad gratiam, Neq; gratia futuri Chriſti, ad quam a lege confugeretur, in legis litera omnino præterita erat, ſed typis obumbrata, idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non quærentes in lege promiſſiones dei, in quibus gratia conſiſtebat, ſed inhærentes literæ legis, ſe per legem iuſtificari, & ad iuſtificationem ſibi ſufficere liberum arbitrium arbitrabantur, iuſtitiam ſibi ex natura humana, non ex donata gratia aſcribentes, ſicut de ipſis dictum eſt, Ignorantes dei iuſtitiam & ſuam uolentes conſtituere, legi dei non ſunt ſubiecti, Sed reuelato euãgelio per Chriſtum, cum ille iuſſiſſet doceri pænitentiam & remiſſionem peccatorum in nomine ipſius, gratia ſaluatoris per totum orbem illuxit, & non tantum verbo prędicata, ſed & in cordibus fidelium digito dei inſcripta eſt. Datus eſt ergo patribus ante Chriſti aduentum (exceptis paucis, iis ſcilicet qui ſpiritu illuſtrati in promiſſiones reſpiciebant) ſpiritus timoris. Nobis autem datus eſt per reuelationẽ Euangelii, & per Chriſtum iam exhibitũ, & pro nobis paſſum, ſpiritus amoris. In ſumma breuis eſt differentia legis & euangelii, duobus nimirũ verbis cõprehenſa, quę ſunt, amor & timor, Non quod charitas non fuerit ad legis adimpletionem in lege requiſita, imo in ea conſiſtit omnis lex, ſed non pręſtabatur ab illis, qui tantum in legem reſpiciebant, & proinde Iſrael in terroribus legẽ accepit, nimirũ ſpiritũ ſeruitutis in timore,

Aug. ibidẽ.

Iudæorum cęcitas.

Ad iuſtificationẽ vires liberi arbitrii nõ ſufficiunt.

Rom. 9. 10

Luce 24

Iudæis datus ſpũs timoris. Nobis amoris.

Amor Timor

Ro. 1. 3. 8

Malach. 4

Per arrā gratiæ certificamur nos eē filios dei

Nos vero ſpiritum libertatis in gaudio cordis & animi, Data ſcilicet per ſpiritum ſanctum in cordibus noſtris arra gratię, qua certificamur nos eſſe filios dei & cohæredes Chriſti, in qua clamamus, Abba pater.

Quo differant lex naturæ et Euāgelium.

EX precedentibus etiam ſatis liquet, quod diſcrimen legis naturæ & euangelii. Hoc quidem cōuenit legi naturæ cum euangelio, quod ambo in corde ſcripta dicuntur.

Roma. 1
Lex naturę

Sed interim. Euangelium longe aliud eſt, q̄ lex naturæ, ſeu etiam legis naturæ explicatio. Lex enim naturæ, eſt illa notitia naturalis, quæ animis noſtris indita ac concreata eſt, gentibus etiam & ſapientibus huius ſeculi non incognita, ſed Euāgeliū nō eſt notitia naturaliter nobis indita, nec huius mūdi, aut huius mundi principū ſapiētia, ſed myſterium abſconditū a ſeculis, reuelatū autē et euulgatū per Chriſtū, ſicut ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis. Per Euangelium enim annuntiatur & exponitur nobis bona dei voluntas, qua illi viſum eſt nos perditos per filium ſuū redimere, gratis per fidem iuſtificare, ac ſimul ſpiritum ſanctum cordibus noſtris infundere, qui & certo perſuadeat nos eſſe filios dei, & in nobis dei voluntatē, hoc eſt, fructus ſpiritus operetur. Oſtendit quidem ratio, cui lex naturæ indita eſt quędam, quæ ſunt uoluntati dei conſentanea. Sed non oſtendit, an et quomodo peccatis noſtris ignoſcat deus, an nobis propitius, & quemadmodū erga nos affectus ſit. Et cum omnem naturæ corruptionem ſentiamus ac experiamur etiam nos a perfectione boni (quod vel ipſa ratio nedum dei ſpiritus ſuggerit) longe abeſſe, conſtat hanc legem nullas omnino vires præbere, perficiendi boni. Quod & poeta Comicus

Roma. 2
1. Corint. 2
Iohan. 1

Euangelii miniſterium
Coloſſ. 1
Ro. 3. & 5
Ephe. 2
Roma. 8
Galat. 5

Lex naturæ nō ſatis docet nos de dei ergā nos miſericordia.

Auguſt.
Lumē naturæ nō pb. t vires pficiēdi boni.

non tacuit : Video (inquit) meliora probo'q́; (nimirum per lumen naturæ) ac deteriora ſequor. Verum Euangelii gra*tia corda noſtra de remiſſione peccatorum per Chriſtum, de'q́; ſumma dei erga nos dilectione, benignitate & clemẽtia certificat, ac inſuper emundat ac innouat, ut iam nõ deteriora ; ſed meliora ſponte ac uoluntarie ſequamur.* Et vt *quandam adhuc imperfectionem in nobis ſentiamus (qua fit, ut nemo in hac uita legi dei perfectæ ſatiſfaciat).* Hinc *tamen nos (quaſi ſcilicet ob id maledicto legis obnoxii, proinde'q́; deo inuiſi ſimus) conturbari non oportere docet, nimirum oſtendens, quo pacto in Chriſto manẽtes, legem etſi non perfecte (quod ad noſtram obedientiam attinet) imputatiue tamen impleamus, hoc eſt, a Chriſto cui per fidem inſiti ſumus mutuata iuſtitia legis maledictum euadamus. quę omnia lex naturæ, tanto Euangelio inferior, non docet, quâ obrem Paulus Euangelium uirtutem ſeu potentiam dei appellat ad ſalutem omni credenti, quod ſcilicet per Euangelii gratiam cordibus noſtris inſitam, ſalutem ac certiſſimam æternæ vitæ ſpem conſequamur. In ſumma, Euangelium, & legem naturæ, & ſcriptam multis rationibus antecellit, quamuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atq; adeo quod illæ faciendum ſuadẽt, hoc Euangelium faciat & adimpleat.*

Gratia euangelii corda noſtra tranquillat ac innouat. *Iohan. 2* *Imperfectionẽ noſtram ſupplet gratia p Xpm.* *Ephe. 3* *Roma. 8* *Galat. 3* *Roma. 1*

Euãgelium legẽ naturę & ſcriptam conſumat.

V*Nde etiam conſequens eſt, non leuiter eos deſipere, qui legem ſpiritus, ob id ſpiritalem uocari putant, perinde atq; officio corporali non ſit opus & quaſi iuſtitia noſtra tantum in corde & in quadam præſumptione fidei conſiſtat, non ſolicita interim quid operum agamus, imo*

Cur Euãgeliũ dicatur lex ſpiritus.

Euangelica lex operoſa. Romā. 5

Euangelica lex quammaxime operoſa eſt. Nam quum propterea ſpiritalis appelletur, quod requirat in primis ſpiritum, quia proprie ſit viua illa charitas diffuſa in cordibus noſtris, ſequitur, quod otioſa eſſe nō poſſit, quæ cordibus noſtris inſcripta planè viuit. Spiritus enim propterea datur, ut mente viuificati, legem adimplere poſſimus, atq; adeo pro modulo noſtro adimpleamus.

Euangelii profeſſores debent eſſe uerbi factores.

Vnde qui Euangelium profitentur, hos maxime oportet eſſe factores verbi, et non auditores tantum, alioqui fruſtra gloriantur, de lege ſpiritus, in quibus nullus eſt ſpiritus bonorum operum effector.

1. Io. 2. et. 3

Siquidem vt Apoſtolus teſtatur. Qui dicit ſe noſſe Deum. & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Et iterum: Filioli nemo vos ſeducat, qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Et Paulopoſt. Filioli mei, non diligamus verbo, neq; lingua, ſed opere & veritate. In hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus. Et poſt pauca: Et hoc eſt mandatum eius, vt credamus in nomine filii eius Ieſu Chriſti, & diligamus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo, & in hoc ſcimus, quia manet in nobis e ſpiritu quem dedit nobis.

Euangelium duo complectitur.

Ecce vides Euangelium duo complecti. In primis annuntiationem gratiæ & remiſſionis peccatorum. Deinde uiuam charitatem, indiuiduam uere fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem, quam qui nondum in ſe experiuntur, hi ſe Euangelicos eſſe deſinant gloriari.

Lucæ. 2

Necdum enim in eis lætum illud angelorum nuntium Chriſto recens nato allatum, adimpletur, Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona voluntas. Sed de hoc alibi latius.

HIs, de legis natura, diſtinctione, uſu, ac poteſtate præ libatis, ad expoſitionem Decalogi (hoc eſt, decem verborum) quæ duabus lapideis tabulis inſcripta, deus populo ſuo promulganda Moſi tradidit, ueniendum nobis eſt. Hæc Decalogi lex, etſi olim peculiariter populo Iſraelitico data ſit propter tranſgreſſionem uitandam, donec ueniret ſemen, cui promiſerat, ordinata per angelos in manu mediatoris, hoc eſt, Moſi, qui erat inter deum & populum, ueluti quidam medius ſequeſter. Iam tamen ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus eſt, quòd (ut ſupra diximus) explicatio quædam ſit legis naturæ, uitio primorum parentū, in hominum mentibus obſcuratę. Et ut poſt Chriſti aduentum leges iudiciales ac cerimoniales partim abolitæ ſint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatę, ab hoc tamen Decalogo qui moralem legem compendio complectitur, non aliter liberat Euangelium, niſi quòd aucta in nobis charitate, ea ſponte facimus, & lubentes, quę Iudęorum populus faciebat metu pœnæ, ut eatenus, qui ſpiritu ambulamus, a legis imperio & terrore per Chriſtum liberati ſimus, quatenus ſcilicet lex nolentem cogit, non quatenus facienda eſt, Alioqui diabolica, non Chriſtiana libertas eſt, qua mœchari, furari, aut peierare licet. Non enim eo Chriſtus uenit in mundum, ut nobis a ſe redemptis permitteret impune peccare, ſed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatum, & qui pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Sunt nonnulli, qui decem præcepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili populo Iſraelitico tradita eſſe putant, tanquam prima rudimenta pietatis, potiſſimum

Decalogus pertinet ad oēs gentes. Galat. 3

Moyſes mediator.

Euangeliū gratia, quatenus liberet ab imperio legis moralis.

Diabolica libertas quæ licet facere quidvis. 1. Pet 2. Roma.

Quorūdam ſentētia excutitur.

ob id,ne in omnia paſſim facinora prolaberetur, utq́ ab his elementis ad alia præcepta,quæ conſummatiora viden-

Matth. 19. tur,proficeret,donec veniret ad perfectionẽ Euangelicam. Proindeq́ dñm dixiſſe:Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata,quaſi dñs hiſce verbis indicare voluerit, Decalogum limẽ eſſe & ingreſſum ad pietatem,non autẽ conſummatam pietatem continere,putantq́ eos,qui in hoc laborant; vt uniuerſa præcepta ſiue iubentia ſiue uetantia,ad hæc decem redigant,ſedulam uerius diligentiam q̃ ſeriam adhibere.Qui etiam duo illa poſtrema,quę non tantum malum faci-

Verbũ concupiſcẽtiæ. nus,ſed & malam prohibent concupiſcentiam, ſic intelligunt,ut concupiſcentia eo loco non tam qualemcunq́ uxoris aut rei alienæ cupiditatem,q̃ conatum maleficii ſignificare uideatur,quemadmodum dicimur inſidiis appetere aliquem,non q̇ illum læſerimus, ſed q̇ ſtructis inſidiis conati ſumus eum lædere.Sed nobis magis aliorum ſententia placet,qui aſſerunt,Decalogum conſummatam complecti iuſtitiam,hoc eſt,iuſtitiam requirentem,non tantum externam, ſed & ſpiritualem,ueram & perfectam obedientiam erga deum,Quodq́ in Decalogum tanquã in aptiſſimam methodum,quicquid eſt legum naturæ,& moralium præceptorũ (ubicunq́ tandem eæ,ſiue in prophetis,ſiue in Euangelicis ac Apoſtolicis literis extent)referri ac includi poſſint.Certe fons omnium præceptorum eſt primum illud,hoc eſt,omnium maximum.Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo,ex tota anima tua,ex tota mente tua,& ex tota uirtute tua.Deinde, diliges proximum tuum ſicut teipſum. Qui ſanè ſermo ipſiſſimam medullam ac genuinum ſenſum omnium præceptorum complectitur,quem qui non pręſtat,

Decalogus cõplectitur conſummatam iuſtitiã

Deu. 6 Matth. 22. Mar. 12 Luc. 10

Homicida apud deum animum oc:

etſi uerbis legis ſatisfacere uideatur, legem tamen non obſeruat, veluti ſi quis inimicum non occidat, non ꝙ illi minus male velit, ſed ꝙ minas legis metuat, is apud deũ homicida eſt, vel ipſo Moſe teſte, qui iubet deũ ex toto corde diligi, & proximũ ſicut ſeipſum. Ad hæc Moſes, vt doceret deũ per Decalogũ nõ ſola externa opera vel cultus requirere, ſed & internos cordis affectus ſtatim poſt promulgatã legem ad populũ ſic ait: Ponite hæc verba mea in cordibus & animis veſtris. Rurſus Apoſtolo teſte, quod lex dicit, Nõ concupiſces, non in eam ſententiã accipiendũ eſt, vt cauere tantũ debeamus, ne affectus noſter in conatum ſe protendat, ſed ut planè ab omni malo affectu intrinſecus temperemus, Nec dubium eſt, legem propterea ſpiritualem dici, ꝙ ſpirituales motus requirat. Et Chriſtus ſic vbiꝗ legẽ interpretatur, & Phariſæos verba quidem legis ſectantes, & opera: quãuis in ſpeciem eximia ædentes, propter internos tamen affectus malos, irritum feciſſe mandatum dei pronuntiat ac ſepulchra foris dealbata appellat.

Cilentiũ habens uiſi ve ſaret lex. Deut. 6.

Matth. 5.

Roma. 7

Rom. 7

Matt. 5. 15 & 23

CAeterum, quum omnino referat, ut in omni doctrina res latæ ac ſparſim traditæ in ſummas quaſdam ac methodos contrahantur, ut ordine quodã rerum capita ac fontes videri ac cõplecti poſſint, quod diuino certe beneficio factum videmus in doctrina Chriſtiana, ubi quicquid ad finem pertinet, diuinis voluminibus late traditum, contractum videmus in ſymbolũ Apoſtolicũ. Rurſus, quicquid a deo recte peti poteſt, aut vnquã a piis hominibus petitum eſt, uidemus in oratione dñica compendio comprehenſum eſſe. Sic nobis placet, ut & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, veluti in ἐπιτομὴν quandam, non humana, ſed

Methodi doctrinæ Chriſtianæ. Symbolũ.

Oratio dñica.

Decalo-

Martianus in l. nam & Demoſt. ff. de legibus. Vlpianus in l. Ius ciu. ff. de inſti. & iure. Iuſtinia. inſtit. de iuſti. & iur. paragra. iuris præcepta.

diuina ſapientia cõpoſitũ contrahatur, qua ne poteſt quidẽ vlla aptior excogitari. Iureconſulti atque alii uiri præſtãtes, acute viderunt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditum ſapientia, ſed magis inuentum ac munus eſſe deorum, quod ſcilicet a iure naturali, omnibus indito initium ſumat, ab eo nunquã in totum recedens. Iam illi vt quicquid iure imperatur, ſummatim comprehenderent (nõ dubium, quin naturale iudicium ſequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ ſunt, honeſte viuere, alterum non lędere, ius ſuum vnicuique tribuere, quę rurſus in plurimos titulos diſtribuunt, In quibus de his quæ deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patrię debeamus. Item, de propulſandis iniuriis, de vitæ honeſtate, veluti de coniugiorum iure ac ritibus, de rerum ac dominorum proprietate, ac diſtinctione, de contractibus, ſucceſſiõibus, de iudiciis publicis ac priuatis pręcipiunt, Sed ita, ut de externa quadam ac ciuili iuſtitia hominem inſtruant, de corrigendis affectibus nihil ſoliciti, quod veræ religionis, hoc eſt, iuris deo debiti, vnde omne reliquũ ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verum Decalogus a ſummo legiſlatore Moſi exhibitus, quicquid eſt iuris naturalis ac moralis aptiſſimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atque etiã explicat eadẽ illa tria nos edocens, nempe ius ſuum vnicuique tribuere, alterũ non lædere, & quod ad nos attinet, honeſte viuere, at longe perfectius quam vlla lex ciuilis, quod præcipiat nõ tantũ de externa iuſtitia, quãuis & de hac, ſed magis de interna quę in animi mũditiæ conſiſtit, quæ ſola corã deo valet, & ſola recte iuſtitia nũcupatur. Vide vero quam pulchre Decalogus ad naturæ leges reſpõdeat, Lex naturæ iubet deũ agnoſcere & glorifi-

Decalogus omne ius ciuile longe ſuperat.

Collatio decalogi ad leges naturæ. Roma. Leges naturæ.

care, quẽadmodum Pau. Ro. i. teſtatur, Religionẽ colendam ac cerimonias cõſeruandas iudicat. Deinde docet parentibus ac aliis, qui parentũ loco ſunt, & nobis imperant obediendũ eſſe, quod aliter humana ſocietas retineri non poſſit, Iniurias ac priuatas vindictas deteſtatur, abhorret uagos concubitus, uerecundiam & caſtitatẽ amplectitur. Ad hęc, tametſi quod ad ipſorũ rerum naturam attinet, iudicet omnia eſſe cõmunia, tamen ſecundũ eam naturã hominis, qualis nunc eſt (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit neceſſariam eſſe ad conſeruandam humani generis ſocietatem, rerum diuiſionem, quæ tamen rerum cõmunionem in totum non abolet, ſed magis ſancit ac confirmat, ꝙ natura quoq; doceat, quo pacto per honeſtos contractus, res omnes inter nos cõmunes fiant, Idq; decenti quadam æqualitate. Nam quæ tandem ea foret rerum cõmunio, ſi qui cæteris potentiores ſunt, cupiditate æſtuantes, quantum poſſent rerum vi occuparent, reliquis a cõmuni rerum vſu depulſis. Deniq;, quid magis ſecundũ naturam eſt, ꝗ veritas in pactis, teſtimoniis, ac iudiciis? Iam ſi Decalogũ inſpicias, uidebis hanc totam naturæ legem, haud abſq; decenti ordine in eo comprehendi, ut in primis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum intelligit. Deinde quod parentibus ac magiſtratibus exhibendum eſſe indicat. Deniq; quod de iniuriarum prohibitione, coniugiis, dominorũ diſtinctione, ac pactorum, & teſtimoniorum fide conſeruandis ſentit. Ex hac itaq; lege naturæ in Decalogo expoſita, omnes leges ciuiles ortas eſſe, dubium non eſt, quas conſtat tanto meliores eſſe, quo minus ab illo naturali iudicio diſcedunt, Sed ad Decalogum.

Iure naturæ quater omnia cõmunia ſunt.

Rerum diuiſio rerũ cõmunionem confirmat, Decalogi ſeries.

Omnis lex ciuilis ex lege naturæ, in decalogo explicata ortum ſumpſit.

Cur decalogus a deo traditus.

Rom. 10. 1. Cor. 1. Aug. de ſpũ & lite.

PRincipio Decalogus ob id ab ipſo deo tradi debuit, ut vere ſciremus, quę nam opera deo placerent, Gentes varios cultus commentæ ſunt, varia item operum genera ſibi finxerunt, in quibus ſibi placebant, Sed ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ dei ſubiecti non fuerunt, euaneſcentes in cogitationibus ſuis, & volentes ſapientes videri, ſtulti facti ſunt. quibus Iſraelitæ lõge feliciores fuerunt, ꝙ per Decalogum edocti fuerunt de cultu & operibus, quæ ſcirent deo placere, ut vel hinc copioſam haberent gloriandi materiã. Qui annuntiat (inquit Pſaltes) verbũ ſuum Iacob, & iuſtitias & iudicia ſua Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et Paulus teſtatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuiſſe, ꝙ credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia poſtea Iudæis carnalibus adempta, in nos ſpirituales Abrahę filios (qui legis ſpiritualis, ſpirituales ſectatores ſumus) tranſlata eſt. Ex hoc autem capimus hunc fructum, vt non ſit neceſſe nos eſſe ſolicitos, quibus nam operibus deo placere poſſimus, Nam Decalogus ipſe ea præſcribit, quæ certo ſcimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, & ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Pſal. 147.

Roma. 3.

Gloria Iſrael in nos tranſlata.

Aliter atꝙ aliter lex vetus & lex euangelica prodita.

DEinde deus Decalogũ duabus tabulis lapideis, quas ſuo opere fecerat, digito ſuo inſcripſit, ac in monte, quem populus etiam attingere prohibebatur, Moſi tradidit, vbi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua viſebantur, idꝗ ob hanc cauſam, ut indicaret legis onus & grauitatem in lapideis Iſraelitarum cordibus, quæ etſi ſua virtute abſꝗ adiutrice gratia non iuſtificaret, terreret

Legis grauitas.

reret tamen animos ac conſcientias,incitaret'q; ad quæren dum adimplendæ legis auxilium a deo.Nec aliam ob cauſam Moſes haſce tabulas de cœlo portans,fregiſſe videtur, q̃ vt oſtenderet,legem eſſe,quæ corda ſcinderet ac frangeret.Diuerſa ſanè ratione prodita eſt,ipſo ſancto die Pentecoſtes lex Euangelica,Tantum hoc conuenit,ꝙ vtrobiq; loci ſublimitas & ignis fuerit, Sed illic nihil aliud erat, q̃ mons Sinai craſſus & terrenus, quem populus diſcors & obmurmurans attingere prohibebatur,a præcepto Sina dictus, ꝙ Decalogus in hoc daretur, ut præceptis coerceret rebellem populum.Hic mons Sion,qui ſpeculum ſonat,vnde deſpiciūtur omnia terrena,vnde per fidem velut e propinquo proſpectantur cœleſtia,Et in ipſo monte domus eſt, in qua etiam conclaue,vbi Apoſtoli quieti vnanimesq; deprecantur, expectantes cœleſte donum a Chriſto promiſſum.Illic ignis,fulgura,& tonitrua, & cætera omnia terribilia, vt intelligas legis vim in terrendo ſitam eſſe, vti Paulus inquit,lex iram operatur.Hic ſpiritus vehemēs, ſed alacritatem adferens,non terrorem,& ignis,qui non exurat corpora, ſed mentem cæcam illuminet, voluntatemq; torpentem accendat,vt iam nō terrore,veluti coacta,legi collum ſubmittat,ſed amore incitata ac dilatata in via mādatorū dei currat,eorū quæ retro ſunt obliuiſcens & in anteriora ſe extēdēs.Vides q̃ pulchre hiſce externis ſignis,legis & Euangelii diſcrimen adumbratum, deliniatumq; ſit.

Cur Moſes fregerit tabulas priores.

Exodi.20

Syna mons vnde dictus

Mons Syon

acto.1.et.2

Roma.4

Pſalm.118

Philip.2

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi,quarum prima complectitur ea,quæ deo debemus,& quibus proprie cum deo agimus,hoc eſt,verum dei cultum,tam internum q̃ externum. Secunda docet,quales eſſe debeamus erga proxi-

Duæ tabulæ Decalogi.
1
2

mum. quanquam hoc ſciendum ac retinendum eſt, ſecundâ tabulam e priore manare, ſic vt opera ſecundę tabulæ ſine prioris operibus vere fieri nequaquam poſſint. Nã tum demum proximus recte diligitur, ſi non proprie vtilitatis aut alterius cuiuſcunque rei contemplatione, ſed tantum propter deum diligatur, hoc eſt propterea, quia deus, cui credimus & toto corde adhęremus pręcepit ac voluit, ut proximum tanq̃ fratrem ac viſcera noſtra complectamur. Origenes, quem Hieronymus ſequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo ſpiritalem, in altero craſſam illam & externam idololatriam prohiberi dicit, ut primũ ſit, Non habebis deos alienos coram me, Alterum, Non facies tibi ſculptile. In ſecundam tabulam ſex retulit, duo vltima præcepta, de non cõcupiſcendo vxorem & res proximi connectens. At Auguſtinus, & ferè quotquot Auguſtinum ſequuti ſunt, primæ tabulæ tria præcepta, ſecundæ ſeptem tribuerunt, qui primum mandatum de vitanda idololatria ſiue ſpirituali, ſiue corporali vnum faciunt. Poſtrema vero præcepta, quæ ſunt de non concupiſcendo uel uxorem uel res proximi, in duo ſecant, quorum ſententiam eccleſiæ magis placuiſſe conſtat, uel ob id quod magis ad myſterium ſanctæ Trinitatis reſpiciat, ut primum mandatum ad patrem referatur, ſecundum ad filium (qui proprie nomen & uerbũ dei non creatura eſt) tertium ad ſpiritum ſanctum, quo in nobis operante, ſabbatizamus, & ab omnibus ſeruilibus hoc eſt, noſtris operibus, quæ caro ſine ſpiritu gignit, quieſcimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc proœmio præmiſſo.

Quõ proximus diligendus.

Origenes. Hieron.

Aug. li. 2. q. ſup Exodũ.

Aug. ibidẽ.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYPTI, ET DE DOMO SERVITVTIS.

HOc proœmio, ſeu (ſi malis) primi præcepti exordio, deus formam ſui cognoſcendi præſcribit, ac pleraq; inſinuat, quæ ad ferendę legis reuerentiam & obſeruationem plurimum faciunt. In primis quum maieſtatē, tum bonitatem ſuam proponit, quæ in legiſlatore coniuncta eſſe oportet, ut maieſtas legibus authoritatē, bonitas amorē faciendæ legis apud ſubiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quū perſuaſum habent, leges in ſuum commodū & commune bonum latas eſſe, quamuis interim hoc proœmio deus in primis fidem in nobis formet ſeu excitet. Dominū *ergo & deum ſe nuncupat, ut priori nomine maieſtatem ſuam inſinuet, altero bonitatem ſuam proponat, idq; non ſine emphaſi pronominis,* Ego, *inquit, & non alius.* Ego, *inquam, ſolus ſum dominus, hoc eſt, non ut cæteri, qui uulgari more domini dicuntur, ſed uere ſum dominus, a quo ſunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius eſt orbis terrę, & plenitudo eius, quem omnia obſeruant, timent ac uenerātur, omniſcius & omnipotens ac faciens omnia ſecundū beneplacitum uoluntatis meæ.* Ego, *inquam, ſum ſolus rex regum & dominus dominantium, & non eſt alius præter me. In cuius manu eſt mors & uita, ſalus & interitus.* Huc *reſpicit nomē illud apud Hebræos ineffabile* Tetragrāmaton, *quod quatuor literis ſcribitur, quæ ſonari non poſſint.*

Modus cognoſcēdi deum præſcribitur.

Maieſtas Bonitas.

Dominus Deus. Ego.

Roma. 11

Pſal. 23

Deut. 32

Nomen tetragrāmatō ineffabile.

Deductum tamen nomen ab eſſendo, ſeu a quo nomen, eſſe deriuatur. Et profecto, non eſt alia vox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam. *Nam ſolus deus vere eſt, qui incommutabiliter eſt ſine tempore, qui eſt ipſum eſſe, & a quo venit, omnibus rebus conditis, vt ſint aliquo modo. Sic* Exodi. iii. *legimus:* Ego ſum, *qui ſum, & qui eſt, miſit me ad uos.* Ex quo id nobis diſcendum eſt, *hoc primum eſſe in cognitione dei, vt ſciamus ſiue cognoſcamus eum eſſe, qui natura eſt, qui ipſe eſt, et a nullo accipit vt ſit, atq; perpetuo eſt. Vnde liquido colligimus, omnia quæcunq; uidemus & non uidemus non a ſe ſed a deo eſſe & conſtare, qui omnibus eſſe tribuit, atq; ita tribuit, ut nulla ratione eſſe, nulloq; momento conſiſtere poſſint, niſi deus ſeruaret, ſuſtineret, ac regeret. Quis (inquit* Eſaias*) menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus ſatis perſpicuum euadit, quid ſibi uelint hæc uerba,* Ego *ſum dominus, quæ pie intellecta, iuſtum dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales ſeruos atq; adeo miſellas creaturas erga æternum dominum, omnipotentiſſimumq; creatorem ac ſeruatorem omnium rerum habere oportet, ut ſupra hunc dominum excelſiſſimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum ſcriptum eſt in* Deutero. Dominum Deum tuum timebis, *& illi ſoli ſeruies. Dominus relatiuum eſt. Dicitur enim dominus ſerui dominus. Domino ergo dominorum ſumma ſeruitus debetur, atq; eo etiam ſpectat, quod in Euangelio dicitur:* Nemo poteſt *duobus dominis ſeruire.* Item, Non poteſtis *deo ſeruire & mammonæ.* Vnde *facile colligis, quod omnino deo*

Marginal notes: *Solus deus vere eſt.* — Exodi. 3 — In cognitione dei primum. — Gene. 1 — Acto. 17 — *Eſaiæ.* 40 — Ego ſum dominus. — Qualiter deus timẽdus. — Deutero. 6 dominus.

magis obediendũ ſit,q̃ hominibus,tum ſcilicet,quum diuerſa à dei inſtituto præcipiunt. Siquidem nõ habent homines poteſtatem, qua domini dicuntur,niſi deſuper conceſſam, qua ſi in domini dominorum contumeliam abutantur,quis non videt eos audiendos non eſſe,ſed fortiter contemnendos? quemadmodum Chriſtus docet: Nolite(*inquit*)*timere eos,qui occidunt corpus, animam autem occidere non poſſunt, ſed potius timete eum (nimirum dominum illum dominorum)qui & corpus, & animam mittere poteſt in gehennam,Hunc inquit,ac repetit,timete.*Ergo *ſi in quodcunq; diſcrimen venerimus ac Satanas,veluti nactus occaſionem uel ipſe,uel per ſuos miniſtros titulo dominationis id agere incipiat,vt nos a præſcripto diuinæ legis dimoueat,tum protinus exemplo Chriſti gladius ſpiritus nobis accipiendus eſt, hoc eſt verbum dei, quo retundamus hoſtem,dicentes:*Vade *poſt me Satana,dominum deum tuum adorabis,& illi ſoli ſerues.* Matth.6 Acto.5 deo oportet plus obedire q̃ hominibus. Iohan.19 Homines quatenus domini. Matth.x Matth.4

HEbræi *ad obumbrandam ineffabilem hanc dei maieſtatem,ac ſummam,æternamq; dominationem uariis nominibus uſi ſunt, quibus latine redditis, nos* Deum *appellamus, Deum uirtutum, dominum exercituum, omnipotentem, conditorem cœli & terræ, regem gloriæ, regem regum,dominum dominantium, cuius maieſtate pleni ſunt cœli & terra.* Atq; *hactenus de domini nomine dixiſſe ſuffecerit.* Plurima dei nomina apud Hebræos. Hebræos.

IAm *quum* Legiſlator *noſter maieſtatem ſuam hiſce verbis(Ego ſum dominus)inſinuaſſet,quę nobis dei timorẽ incutit, ſtatim & deum ſe appellat, vt ad amorem quoq; ſui nos prouocet.*Nam *dei nomen ad beneficentiam refer-* Deus.

Alii dicunt deriuari ἀπὸ τοῦ θέομαι ꝙ ſpectet omnia et ti meatur a cūctis vide Amb. lib. 1 de fide. Ambroſi. in hymno. 1. Pet. 2

tur, quod nos a Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς *dicitur,* ἀπὸ θεέιν *hoc eſt, a currendo, quod vbiq; dum o- pus eſt accurrat, adſit, opemq; ferat, quam uocabuli proprie tatem nos Germani ſequuti, Deū, Got, appellamus, nimirum a bonitate. Ergo quum audis, Ego ſum deus, nihil aliud dici exiſtimabis, q̄ ego (vt ſum omnipotens rerum omnium con ditor ac dominus) ita ſum omni bonus, omnis boni fons ac largitor, rerum tenax vigor, vita, lux, robur, & firmamen- tum. Breuiter, ſaluator & deus totius conſolationis vndiq; expoſitus, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac ſu pra q̄ dici aut excogitari poteſt miſericors, clemens, ac be- neficus cuius bonitas in omnium creaturarum conditione et*

Roma. 1 Actio. 17

conſeruatione relucet. Deniq; is ſum qui potiſſimum gau- deam homines huius bonitatis meæ vndiq; expoſitæ, quoad fieri poteſt, effici participes, ſemper ad opitulandum accin ctus, ad ſuccurrendum promptus, cuius delitiæ ſunt, eſſe cum filiis hominum, hoc eſt, qui cupiam ab omnibus appre- hendi, teneri & poſſideri, qui uelim ut omnes me fruantur, in me æternam vitam ac felicitatem habituri, atq; hoc eſt

Tuus

Patrum pie tas.

quod pronomen, Tuus, hic ſubiectum denotat. Quam autem ſeſe exercuerint patres ac ſancti dei homines in diuinæ bo- nitatis contemplatione, uaria illa nomina, quę ex interna fi de ab effectu, operatione & virtute ei impoſuerunt, ſatis declarant, appellantes ſcilicet deum, robur, petram, rupem, ſcutum, clypeum, cornu ſalutis, propugnatorem, ereptorem,

Suus Noſter. Gloria, laus noſtra.

exaltationem, breuiter deum, ſuum, deum noſtrum, gloriam & laudem ſuam, quod ſic apud ſe de deo ſentirent, imo ꝙ intra ſe reipſa per fidem iam experti eſſent, Deum ipſum re uera eis hæc omnia eſſe.

QVamobrem ut eadem fides omnium mentibus inſera tur, Parochi diligentes eſſe debent, in erudiendo populum, quid deus ſibi hiſce verbis uelit, Ego ſum dominus deus tuus, nempe ego ſum, qui omnia condidi, in cuius manu ſunt omnia, Creator, ſeruator & gubernator tuus, qui ut te condidi, ita te guberno, a malis, a peccatis, a damnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficiis cumulo, ne ſcilicet tuæ prudentiæ, tuis viribus, tuæ iuſtitiæ, hæc accepta feras, ſed tantum mihi. Tuus inquam dominus ac deus ſum totus in tuam fœlicitatem profuſus, qui tecum in omni curſu uitæ uerſor, qui de te ſolicitus ſum, qui & poſſim & uelim te feliciſſime regere. Hac doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut eſt initium ſalutis noſtræ. Ita in omnibus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis ſint, qua ſine, quicquid fit, Apoſtolus peccatum eſſe pronuntiat. Hanc caſtus timor & ſuauis dei amor comitatur, quę omnia primum præceptum docet ac complectitur. Nempe ut agnoſcamus unum deum, illi fidamus, illum timeamus ac amemus. Vnde cætera omnia planè dependent.

Parochorũ munus.

Roma. 12

Tuus.

Fides in deum debet tenere primas partes in omni ope

Titum. 1

Roma. 14

Caſt⁹ timor

Amor

QVI EDVXI TE DE TERRA ÆGYpti, & de domo ſeruitutis.

MOdum ſe cognoſcendi addit deus. Nam quum deus quod ad eſſentiam ſuam attinet, incomprehenſibilis ac inuiſibilis ſit, ſicut ſcriptum eſt: Non videbit me homo & uiuet. Et iterum: Deum nemo vidit vnquam, neceſſe erat ut certum opus ac teſtimonium adderetur, quo ueluti

Modus cognoſcendi dei ab effectibus

Exodi. 33

a poſteriori apprehendi poſſet, ne quis hęſitaret quiſnam is deus eſſet, qui ſe mandatis iſtis colendum pręcepiſſet, quaſi dicat: Is ego ſum verus ille deus, qui hoc ſpectat: ſſ mum opus peregi, qui te populum meum ex Aegypto mirabiliter eduxi, idq́; tam manifeſtis uerbis & ſignis, quæ vidiſti, vt negare non poſſis hæc me authore facta fuiſſe, & hunc qui fecit verum deum eſſe. Eatenus enim, nempe per euidentia verba ac ſigna, deus alioqui inuiſibilis agnoſcitur, atq; ita conciliantur ſcripturæ, quę alibi deum videri negant, alibi Iacob & Moſi facie ad faciem viſum eſſe perhibent. Ergo quum Moſes Deuteronomii. v. dixiſſet: Nullam ſpeciem dei vidiſtis, citra vllam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus eſt uobiſcū in mōte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & teſtimonium adiecit, ut intelligeres id verum eſſe quod dixerat, nempe ſe eſſe dominū deum tuum, id eſt, te regentem, gubernantem, aſſerētem, redimentem, reſpicientem, curantem & ſaluantem. Inſignis enim dei potentia ſimul & bonitas declarata ſunt ab nunquam ſatis admirando opere eductionis filiorum Iſrael de Aegypto in quo Moſes & prophetę omnes, dei maieſtatem, magnificentiam & bonitatem erga populum ſuum illuſtratam vbiq; deprędicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiam diſcimus non tātum iuſtum ac æquum eſſe, ſed noſtra etiam quàm plurimum referre, ut legibus tam potentis domini ac clementis dei (qui non ſibi, ſed nobis conſulere uoluerit) ex animo obtemperemus mente complectentes, quantam ſemper populo ſuo benignitatem exhibuerit, contra quantam ſeueritatem in aduerſarios, ſuis præceptis ac iuſſis repugnantes oſtenderit.

Margin notes: Iohan. 1 — Verbis ac ſignis agnoſcitur deus. Iohan. 1 Gene. 32 Exodi. 33 Deute. 5 2 — Exod. 15 — Pſal. 104 113 — Noſtra pluurimum refert, ut legibus dei obtemperemus.

PRIMVM PRÆCEPTVM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CO*ram me*: Non *facies tibi ſculptile,neq; omnem ſimilitudinē,quæ eſt in cœlo deſuper.ac quę eſt in terra deorſum,nec eorū,quę ſunt in aquis,ſub terra,nō adorabis ea neq; coles.*

HIc in primis animaduertendum eſt, præcepta maxima ex parte negatiue eſſe tradita. Quod *qua ratione factum ſit,nemo non videt.Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inſeuerit, ſua quidem natura malum abhorrens, ac bonum ueluti cognatum ſibi agnoſcens ac amplectens,*Id *vero lumen non multo poſt fuerit obtenebratum, ob id ſcilicet,quod homo diabolum ac ſeipſum magis ſequi maluiſſet quam deum,quem tamen ſolum merito in ſe operari permiſiſſet, a ſuis adinuentionibus abſtinens,* Conſe*quens erat,ut homo ignorantiæ tenebris obtectus,prohibendo ac uetando doceretur,inquantum a lege illa in corde diuinitus ſcripta receſſiſſet,utq; uel ſic inſtrueretur ac doceretur ſeſe rurſus a ſuis adinuentionibus abſtinere,Dei uero inſtinctum,uocationem ac uolūtatem omnino ſequi oportere.* Et *tamen in hoc etiam natura ſermonis conſideranda eſt.*Nam *oratio negatiua e regione affirmatiuam requirit,* Sic *ut qui prohibet, contrarium eius pręcepiſſe videatur.* Debet *itaq; in ſingulis iſtis pręceptis non ſolum id attendi, quid prohibeatur, ſed etiam quid a contrario deus(etſi non expreſſis uerbis) requirat.* Hoc *autem tradendi ac docendi ordine utemur,ut in primis uerborum ulm,& quid ſingula pręcepta a nobis requirant,explicemus.* Deinde,*qui*

Precepta negatiue tradita & cur.

Precepta prohibent. quęcunq; ex nobis tanq; ex nobis facimus

Negatiua e regione requirit affirmatiuam.

bus nam modis in ſingula peccetur, quam poterimus breuiter ac dilucide, tradamus.

Quid ſit prohiberi deos alienos. Deut. 32

AVdis itaq; in hoc primo precepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter vnum ac verum deum, alios quoq; eſſe, ſiue in cœlo, ſiue in terra, qui dicantur dii, longe tamen alia ratione, quā ille vnus viuus et verus deus, qui de ſeipſo dixit : Videte quod ego *ſum ſolus, & non ſit alius præter me.* In Exodo *legis,* Dei *nomē tranſlatū ad Moſen.* Sic *enim ad Moſen legitur deus dixiſſe :* Ecce *conſtitui te deum* Pharaoni. Et *ſcriptura deos publica dignitate præcellentes appellat quemadmodum* Exodi. xxii. *ſcribitur:* Diis *non detrahes, & principi populi non maledices,* Rurſus Pſalm. lxxxi. *ſcribitur :* Ego dixi, Dii *eſtis, & filii excelſi omnes, quem locum in* Euangelio *dñs aperuit in prophetas competere, dum depellit blaſphemiæ crimen, quod deum, patrem appellans, ſignificaſſet ſe eſſe filium dei. Similiter & angeli dicuntur dii, ut in* Pſal. viii. *Minuiſti eum paulo minus ab angelis, quod ibi hebraicæ ſit* Eloim, *vnum ex cognomentis dei, etſi vox numeri ſit ancipitis.* Quin Paulus *Satanam deum appellat huius ſeculi.* Et *idola quoq; hoc nomine intelligūtur* Geñ. xxxi. Vbi *narratur,* Rachel *furata deos patris ſui, haud dubium, quum idola.* Quid *ergo inquis ?* Num *hoc præcepto deus, ne dii nominentur, aut habeantur, prohibet, quos ſcriptura deos nominat ?* Non *quidem,* Sed *ſic prohibet deus, ne (coram ſe) dii habeantur id eſt ne ſibi æquentur, ne ue quę ſibi peculiaria ſunt ueluti, omnipotētia, ſapientia ac bonitas, aliis q̄ ſibi ſoli, ueluti authori tribuantur.* Rurſus, *ne honos ſibi debitus aliis reddatur,* Alioqui *nihil uetat alios,* Deos *quoq; vocari, non ſuapte quidem natu-*

Dei nomen tranſlatum ad Moyſen. Exo. 7

Principes Exo. 22

Prophetæ dii. Iohan. 10

Angeli dij Pſal. 8 Eloim.

Satanas deus huius ſeculi.

Idola dij gētium. Gene. 31

Queſtio. Dilutio.

Coram me.

Dij, domini.

ra,ſed clementia dei.Dii(vt Origenes ait)dicti ſunt,quaſi Origenes
a deo dati : domini,quaſi a domino poteſtatem ſortiti,non Deus noſter,
autem in propriam gloriam,ſed dei,& ſubiectorum vſum deus deorũ
& cõmoditatem.Atq; hinc deſcendit,q deum noſtrum,deũ dñs dñorũ, dii multi
deorum,ac dominũ dominorũ vocamus, quem non appel- 1.Cor.8. Nobis deus vnus.
laremus hoc nomine,niſi eſſent & alii dicti dii.Verum(vt
diuus Paulus ait) etſi ſunt qui dicantur dii, ſiue in cœlo,
ſiue in terra,ſiquidem ſunt dii multi ; & domini multi,no-
bis tamen Chriſtianis vnus deus pater,ex quo omnia,et nos
in illo,& vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quẽ omnia,&
nos per ipſum,hũc enim ſolum nos agnoſcimus,cui ſoli,quę 2
dei propria ſunt,tribuimus, ſcientes q nihil eſt idolum in Ad ſolũ deũ
mũdo,& nullus eſt deus,niſi vnus,cui ſoli nos fidere,in quẽ omni tẽpore recurrẽdum.
ſperare,quem deniq; ſuper omnia amare oportet.Cæterum
& aliud inſinuant hęc verba,Corã me,nimirũ deum vbiq;
eſſe præſentem, hoc itaq; dicens admonet,ut in omni loco
atq; omni tẽpore,eius ſolius gloriæ ſtudeamus & ab eo toti Vis præcepti.
pendeamus,nobis perſuaſum habentes,eum vbiq; eſſe præ-
ſentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoq; deos
(quaſi non vbiq; ille præſens ſit)recurrendum eſſe.Vis ergo Hoc præceptum requirit fidẽ, ſpẽ et charitatẽ
huius præcepti eſt,ut in vnum verũ deum credamus, in eũ
omni fiducia nos proripiamus,eum ſuper omnia timeamus
ac diligamus.Vt ſummatim dicamus.Hæc lex fidem,ſpem,
& charitatem requirit,quemadmodũ innumeræ ſententiæ
in ſcripturis,quæ ſunt primi præcepti enarrationes,abun-
de declarant.Et in primis eæ,quæ in Deuteronomio recen-
ſentur,veluti:Deũ tuũ timebis,& illi ſoli ſeruies,vbi timo-
rem ac fiduciã erga deum ſummam poſtulat.Rurſus, Dili- Deute.6
ges dñm deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua Ibidem

Matth. 22. Marci. 12. Luca. 10. *ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis, vel vt alibi legimus, ex tota fortitudine & virtute tua, hoc eſt, ut quantum animo, intellectu, voluntate conſequi poſſumus, deũ diligamus, breuiter, ut omnem affectum, ac omnes tam animi quàm corporis vires, ad amandum, honorandum, colendum deum, ad obtemperandum, obſequendum, ac obediẽdum ei conuertamus, Atq; hoc eſt illud primum ac magnum mandatum in lege, quod quum perfectam obediẽtiam erga deũ requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum eſt, ut quamdiu ſumus in hac carne peccati, nemo dicere poſſit, ſe hoc præceptum perfecte adimpleuiſſe, adimplendum tandem in cœleſti patria, quum charitas noſtra perficietur, et quod ex parte eſt, euacuabitur. i. Corinth. xiii.*

Primum & magnũ mandatum in lege. Aug. de ſpiritu & lite. cap. 36. 1. Cor. 13.

Prima præcepti particula ſpiritualem idolatriam prohibet.

DIximus autem ſuperius, primam huius præcepti particulam idololatriam ſpiritualem prohibere, & ad affectus internos, proprie referri, ne ſcilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuiuis etiam creaturæ fidamus ſupra deum, quemadmodum & Salomon in Prouerbiis hanc legẽ interpretatur. Ergo peccant in hanc legem, qui in potentia ſua in curribus & equis gloriantur, qualis erat princeps Tyri, cui per prophetam Ezechielem dominus ait: Eleuatũ eſt cor tuum, & dixiſti, Deus ego ſum, & in cathedra dei ſedi in corde maris; quum ſis homo & non deus, & dediſti cor tuum, quaſi cor dei. Tales notat Pſaltes, quum ait: Hi in curribus, hi in equis, nos autem in nomine dei noſtri inuocabimus.

1 Peccant in hoc præceptum. Ezech. 28. Pſal. 19.

2 *RVrſus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem dei amori præponunt, ac Deum, huius ſeculi*

magnatibus poſt habent,de quibus ſcriptum eſt.Maledictus Pſal.145.
omnis qui confidit in homine , Atq; huc reſpicit tam,acris
*ſcripturæ cõminatio,quum inquit:*Nolite *confidere in prin*
cipibus,in filiis hominum,in quibus non eſt ſalus.Ad hæc, 3 Eſaie.29.
qui ſibi in ſua ſapientia ſeu prudentia placent,hic impin= 1.Cor.1.
*gunt,de quibus dictum eſt:*Perdam *ſapientiam ſapientum,*
& prudentiam prudentum reprobabo . qui in fortitudine
& virtute ſua confidunt,& in multitudine diuitiarum ſua= 4 Pſal.48.51
*rum gloriantur.*De *quibus ſcriptus eſt* Pſalmus *quadrage=*
ſimus octauus . Et Paulus *auaritiam ſimulachrorum ſerui=*
*tutem appellat,*Coloſſ.*iii.Qui uoluptatibus plus quam pie=* 5 Coloſſ.3 6
*tati ſtudent.*De *quibus ſcriptura ait,q; tanquam iumenta in*
ſuo ſtercore peribunt . De *quibus &* Paulus *ad* Philip.*iii.* Philip.3.
dixit,Quorum deus vẽter eſt,& gloria in confuſione eorũ, Aug.de ſpi ritu & lite.
qui ita liberum iactant arbritrium,vt obliuiſcantur omnia
ſe gratiæ debere , hoc eſt,qui citra Chriſti *meritum & gra*
tiam propriis operibus iuſtos ſe ac ſaluos futuros putant,
quales ſunt Iudęi,*de quibus dictum eſt,q; volentes ſuã iu=*
ſtitiam conſtituere,iuſtitię dei non ſunt ſubiecti,Atq; adeo Iudæi Roma.10.
omne crimen ad idololatriam ſpiritualem pertinere poteſt, Omne crimẽ pertinet ad idololatriam ſpiritualem.
quod qui criminaliter peccat,magis in creaturã,q̃ in deum
affectus ſit.Sic qui in gratiã uxoris offendit deũ,deum ab=
negauit,& uxorem pro deo coluit,Qui in gratiã regis ſ[illegible]o Matth.10. Luce.14
liat pupillos immeritos, aut aliud ſimile crimen admittit,
*principẽ pro deo colit.*Blandiantur *enim tales ſibi quantũ* Titum.1
uelint recitent hoc pręceptũ millies,ore profitentes deum,

H*Paulus illis reclamat,dicens:Factis negant.*
Ic incidit locus de inuocatiõe ſanctorũ.Iam dudum Inter oẽs cõuenit ſanctorum memoriã colẽdã ob tres cauſas.
inter oẽs cõuenit ſanctorũ memoriã reuerẽter colendã,idq;

Eccle.44 Heb.12 Ibidem Roma.8. 2. Cor.6. Iohan.12 3 1.Cor.11. Bernar in ſer. de omnibus ſanctis. Eccle.44 Heb.11. Sanctorũ fides & opera noſtrã fiduciam corroboret.

triplici potiſſimum ratione. Primũ, vt eximia dei opera in illis exhibita celebremus, quemadmodũ ſcriptura vbiq; facit, ac deum in ſanctis ſuis laudari vult. Deinde, vt fidem etiam ſanctorũ (qua vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones) ſuſpiciamus, Ipſoſq; veluti iã perpetuos filios dei, fratres & cohæredes Chriſti, ac tẽpla ſpiritus ſancti honoremus, Nã planè ſuperbus atq; etiã impius eſt, qui quos honorificat pater cœleſtis, ſecũdũ Chriſti teſtimoniũ, Iohã. xii. honorare recuſet, atq; adeo vilipẽdat. Deniq;, vt imitatione ſanctioris vitæ, ſanctos colamus, quæ honoris ſpecies non eſt minima, vt ſcilicet ſimus imitatores illorum, ſicut & ipſi Chriſti. Adaugent certe ſanctorũ vitę nobis fiduciã aſſequendi brauii, quod currendo appetimus, Addunt operandi alacritatem quod quæ illos per Chriſtũ iam aſſecutos intelligimus, eodem authore nos aſſecuturos non dubitemus, huc ſpectant egregiæ illæ ſanctorũ ueteris legis laudes apud Ieſum filium Syrach, apud Paulũ quoq; in epiſtola ad Hebręos, Nam is ubi ſanctos ex fide admodum cõmendaſſet, ſubiecit. Ideoq; & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus & circunſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum. At hoc vertunt nouatores in dubium,

An ſit licita ſanctorũ inuocatio, an etiã ſit pia. Sancti non ſunt inuocãdi, vti principales authores ſalutis.

Num inuocatio ſanctorũ hoc præcepto prohibeatur, & vt non vetetur, num pia ac vtilis ſit, Hic multis verbis non eſt opus, quod piis & non cõtentioſis in hac re paucis ſatisfieri poſſit. Verbũ, inuocare, ſi proprie & ſecundũ magis cõmunem ſcripturæ intellectũ accipias nimirum pro eo, quod eſt aliquem, tanquã ſuæ ſalutis primum ac ſolum authorem ap-

pellare, & pro ope aut auxilio, ſua virtute impartiendo interpellare, Si inquã ſic accipias vocabulum, conſtat ſanctos inuocandos non eſſe, ne quod ſolius dei eſt, ſanctis tribuamus, qui ſanè hoc inuocandi genus nequaquã agnoſcunt, veluti noſtri conſerui, vnum eundemq; deum nobiſcũ adorantes, illius bonitati quicquid eſt boni operis, auxilii, ſalutis, felicitatis veluti ſummo authori nobiſcum tribuentes. quamobrem in Apoca. *legimus*, Iohannẽ *ab eiuſcemodi inuocatione & adoratione ab angelo prohibitum eſſe*. Sic Petrus *in Actis* Cornelium *procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicens*: Surge, *& ego ipſe homo ſum*, & Iudæos *ſtupentes de ſanato & erecto claudo inſtruens*: Viri *(inquit)* Iſraelitæ, *quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quaſi noſtra virtute aut poteſtate, fecerimus hunc ambulare*. Deus Abraham *& deus* Iſaac, *& deus* Iacob, *& deus patrum noſtrorum glorificauit filium ſuum* Ieſum. Et *poſt pauca*: Et *in fide nominis eius hunc quem vos vidiſtis & noſtis confirmauit nomen eius, & fides quę per eum eſt, dedit integram ſanitatem iſtam in conſpectu omnium veſtrum*. Sic Paulus *&* Barnabas Liſtrios, *eis immolare feſtinantes grauiſſime increpauerunt, conſciſſis etiã tunicis exilientes in turbas, clamantes & dicentes*: Viri, *quid hic facitis, & nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines annũtiantes vobis ab his vanis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt*: Solus *itaq; ad hanc rationem inuocandus eſt, tanquam author omnis ſalutis noſtræ, vnicum refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduerſis, qui ſolus ſua virtute & non alius præter eum nos ſaluat ac*

Apo. 19. 22
Act. 3
Ibidem
Act. 14
Pſal. 45
Deute. 2.

*protegit,qui occidit & viuere facit,percutit & ſanat.*De *quo &* Iob dixit : Dominus dedit , *dominus abſtulit, ſicut*
Iob. 1. *domino placuit,ita factum eſt.*

V*Erum ſi verbum inuocare late & propemodum improprie accipias,pro eo,quod eſt ſimpliciter interpellare,ſeu miniſterium alicuius aut officiũ expetere,certe hac ratione non videmus,quur quiſpiam impium eſſe putet inuocare ſanctos,veluti noſtra membra ac fratres,multi iã meriti ac fauoris apud deum,eo fine vt deum pro nobis(cu ius optatiſſima fruuntur præſentia)rogent & implorent, quo is ſcilicet nobis laborantibus,ſua,non ipſorum ſanctorum virtute opem adferat ſalutarem . Quemadmodũ Apo*
Matth. 15. *ſtoli Chriſtum pro muliere Chananæa , deprecabantur,di*
Theophylactus ibidem in Matth. *centes:*Dimitte eam,*quia clamat poſt nos.Quod* Theophy*lactus non inſcite ad ſanctorum implorationem accommodat.*Et *cum ad hanc rationẽ,quis nõ abſurde dicatur opem medici inuocare,tanquã miniſtri dei ,per quem deus velit*
1.Para. 10 *iuuare,quid prohibet,quo minus fratres iam in Chriſto viuentes interpellemus,ut ii ſaltem dominũ pro nobis exorẽt, ad adiuuandum nos Aſa rex cum ægrotaſſet dolore pedum*
Eccle.38 *vehementiſſimo,non ob id reprehenditur , quia medicum accerſerat,quod alibi ſcriptura dicat,honora medicũ,propter neceſſitatem enim creauit eum deus . Sed quia in arte medicorum magis confiſus eſt,& quia dominũ non quæſierat,quod erat ante omnia faciẽdum,quod abſq; domino ne tantillum quidem,omnis medicorum ars,taceam,natura valeat,ſicut ſcriptum eſt.Nunquid medici ſuſcitabunt & con fitebuntur tibi:Sola ergo fiducia principaliter in deum,veluti ſalutis authorem , hoc præcepto ponenda præcipitur,*

Pſal.87 Fiducia principaliter in ſolũ deũ collocanda.

Non

Non prohibetur autem quo minus ſanctorũ precibus apud deum adiuuari deſideremus. Quod *ſi rem acutius perpendamus, tota contentio (modo abſit ſuperſtitio) in verbis tãtum ſita eſt.* Conuenit *enim & abſq; controuerſia eſt, Sanctos qui in domino obdormierunt, ſedulo & continue orare pro nobis, veluti vnius eiuſdemq; corporis membra, qui noſtram ſalutem, ſine quibus conſumandi non ſunt, expectant & deſiderant.* Alioqui *articulus de ſanctorum communione ſymbolo fidei eximendus erit, aut eccleſia triumphans a militante reſcindenda, quod planè Chriſtianæ aures abhorrent.* Iam *quid prohibet, vt quos ſedulo pro nobis deum deprecari ſcimus, eorum etiam precibus concedi petamus, vt in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio.* Certe *non poterit nobis fructus communionis ſanctorum eccleſiæ triumphantis applicari, quemadmodũ nec alia quæ ſymbolo continentur, niſi per fidem, quę piis votis ac deſideriis excitanda eſt.* Ergo *etſi nihil ſanctis hinc accedat, quod eos interpellamus, vt deum pro nobis deprecētur, tamen eoipſo fidem communionis ſanctorum in nobis excitamus, vt quod illi pro nobis aſſidue faciunt, nobis etiam applicetur & ſalutare ſit, quemadmodum Auguſtinus alibi dicit:* Non *contemnendum eſſe affectum morientis, qui deſiderarit, poſt obitum corpus ſuum in baſilicam martyris poni, ſiquidem is crediderit animam ſuam martyris precibus adiuuari.* Hoc *enim (vt ſubdit) quod ita credidit ſupplicatio quædam fuit, & hæc profuit, ſiquid profuit.* Non *reſpuit igitur eccleſia, quicquid citra dei iniuriam fit, quo fides in nobis excitatur, veluti cũ ſanctis nos tanquã patronis poſt Chriſtum apud dominum adiuuan-*

Cõuenit ſanctos pro nobis in cœlo aſſidue orare.

Heb. 11

Communio ſanctorum.

Aug. de cura pro mortuis gerenda.

In cultu ſanctorũ hoc tãtũ ſpectatur, vt intentio ſit pia.

dos orando cõmendamus. Deus enim cordis inſpector eſt, & voti pietatem examinat, non ſtructuram verborũ. Nã quid refert apud deum, ſiue dicamus. Scimus o deus ſanctũ Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus cõcede, vt nos tuæ protectionis auxilio muniamur, quam ſi dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis, niſi quod quantum ad nos attinet, cum ſanctos nominatim appellamus, non ſolum fidem, ſed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, perſuaſum habentes Apoſtolos & martyres, qui adhuc in corpore cõſtitui, & voluerunt & potuerunt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis eſſe ſolicitos, quanto poſt coronas, victorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectuntur. Agnoſcit eccleſia vnum mediatorem redemptionis & ſalutis noſtræ opificẽ Chriſtum Ieſum, Nec eſt enim aliud nomen ſub cœlo, in quo oporteat ſaluari, & tamen non refugit ſcriptura, Moſen vocare ſequeſtrum, atq; adeo mediatorem inter deum & Iſraelitas. Non quidem quod propria virtute ſalutem attulerit, ſed qui tantum fuerit interceſſor. Sic legis deũ ſuſcitaſſe Iſraelitis ſaluatorẽ, Othonielem. Et alibi: Deum dediſſe illis ſaluatores, qui ſaluauerunt eos. quę tamen idcirco dicta non velimus, vt vllo modo probare videamur, ſi quid in ſanctorũ interpellatione hactenus ſuperſtitioſius eſt actum. Forſan eo deuentum eſt, vt nobis peculiares quoſdam ex ſanctis delegerimus, quos auxiliatores appellauimus, quos & vt adiuuarent & opẽ ferrent, implorauimus. Sed vtinã defuiſſet verbis ſuperſtitioſus affectus, quod totum ſitum erat in parochis, qui populum docere debebant, ſanctos non aliter adiuuare nos, niſi interceſſione apud deum. Non autẽ quod ipſi ſalutem ſua

Pſal. 16
Prouer. 24
Hiere 17
Cũ ſanctos nominatim appellamus mutuæ charitatis affectum exprimimus.
Hier. contra Vigilantiũ.
Vnus me diator redemptionis & ſalutis Chriſtus.
1. Timo 4
Acto. 4
Moyſes mediator.
Deut. 5
Galat. 3
iudic. 3
4. Reg. 13
Nehe. 9
Supſtitio in peccatorum inuocatione non probatur.

virtute dilargiantur, ſed quod opē nobis a deo impetrent, quemadmodū diuus Paulus, nō ſine magno ſerio, ſanctorū etiam viuentiū orationibus ſe cōmendat: Obſecro (inquit) vos fratres per dominū noſtrum Ieſum Chriſtū, et per charitatem ſancti ſpiritus, vt adiuuetis me in orationibus veſtris pro me ad deum. Irrepſit fatemur, paſtorū dormitantiū incuria error in eccleſiam, quo vulgus veræ pietatis nō ſatis intelligens, ſingulorum morborū curam ſingulis ſanctis aſſignauit. Vel quod in Euangelio ſcriptū intelligeret Chriſtum ad preces cuiuſpiā ab Apoſtolis morbū quempiā depuliſſe, veluti quod ad Petri preces rogantis pro Socru ſua magna febri laborante dominus febrē increpauerit, et priſtinæ ſanitati Socrū Petri reſtituerit, Vel quod ſanctos, cum adhuc in hac uita ſuperſtites eſſent quoſdā morbos in nomine Ieſu curaſſe, uel quod ad ſanctorum reliquias, ſiue memorias ad fidelium preces certas quaſdam infirmitates ablatas acceperit, veluti quod refertur Conſtantiam Conſtantini Auguſti filiam virginem, fœdis vulneribus obſeſſam, ita ut capite uſque ad pedes, nulla membrorū pars libera remanſerit, precibus fuſis fuiſſe ſanatam, uel quod audiat eccleſiam ea ſupplicia recolere, quæ ſancti pro Chriſti nominis gloria ſunt perpeſſi, quorum ſuppliciorum ſimilibus morbis uulgus uexatur. Hinc enim male edocta ac perſuaſa plebs cæco iudicio collegit, ſcripturam ipſis ſanctis curā certorum morborum peculiariter aſcribere, ſeu quoſdā ſanctos ſanandi morbos poteſtatē peculiariter obtinere, quod a pietate, & eccleſiæ ſententia ac ſupplicationis uſu eſt alienū. Interim tamē nō abhorret eccleſia fidei & ſpei in Deū excitādæ gratia ſubinde admonere, dominū, eorum miras

Sancti non aliter auxiliantur quam intercedendo.

Reprehenditur ſuperſtitio qua cura ſingulorum morborum principaliter ſingulis ſanctis tributa eſt.

Marci. 1
Lucæ. 4

Pie oramus dominum, ut quemadmodum olim ad preces

Sanctorum quosdã morbos pepulit ita & eosdẽ nũc pellat.

culorum, quæ ad ſuorum ſanctorum interceſſionem in morbis depellendis oſtendit, veluti cum orat, vt quemadmodum dominus ad Petri fideles preces Socrum eius ſanitati reſtituit, ita nunc quoq; interceſſione beati Petri infirmos a febrium paroxiſmis & ardoribus liberare dignetur, vbi ſpes ſanitatis conſequendæ, non in Petrum, ſed in Chriſtũ conii-citur, idq; fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in hiſtoria Agnetis legis, Conſtantiam, Agnetem virginem, precibus pulſaſſe, non vt illa vulneribus eius mederetur, ſed vt pro ſe ad Chriſtum, ſuum ſponſum intercederet. Subinde legis, ipſam Agnetem, Conſtantiæ repentina ſomni ſuauitate correptæ reſpondiſſe. Conſtanter age Conſtantia, & crede in dominum Ieſum per quem modo conſequeris omnium vulnerum, quæ in corpore tuo pateris, ſanitatem, vbi Agnes non ſibi, ſed Ieſu donum ſanitatis aperte tribuit. Sic cum oramus, ut quemadmodum deus animum Apollonię virginis cõfirmauit, ne per cuſſione dentium a fide Chriſti excideret, ita & nos, cum dentium dolore vexamur patientes faciat ac corroboret, tum non aſſignamus Apolloniæ dentium medelam, ſed pro uocamus in nos dei miſericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaq; vigilandum eſt parochis, vt plebem a ſuperſtitione contineant, & ad pietatem reuocent, quod fecerint ſi populum docuerint, vt deo tanq̃ omnis boni, ac ſalutis tam ſpiritualis q̃ corporalis authori, ſuas preces offerat, ſanctis vero non aliter, q̃ interceſſoribus, coniecta interim omni cura in ſolum deum, quemadmodum Petrus iubet, cũ ait: Omnem ſolicitudinem proiicientes in eum, quoniã ipſi eſt cura de vobis. Quod ſi factũ fuerit, tum recordatione

Ambr. in hiſto. Agnetis

Quomodo docenda plebs interpellare ſanctos.

1 Petri. 5

fidei ſanctorum, non tantum dei gloriam nō imminuemus, Per recordationem fidei ſanctorum gloriam dei celebramus. Pſal. 76
ſed magis celebrabimus, idq́; modo, quodam, noſtræ fragi-
litati utili & accōmodo, nam ut ſupra diximus deus amat
nobis inſinuari ſignis & exemplis, ac inuocari etiam ad
eorundem exemplorum recordationem. quamobrem pie
oramus, vt quemadmodū deus in manu Moſi *liberauit* Iſ-
raelem de manu Aegyptiorum, ita nos liberare dignetur a
poteſtate diaboli principis tenebrarum, & quemadmodum
propitius fuit Abraham, Iſaac, & Iacob, *ita & nobis eiuſ-*
dem fidei ſucceſſoribus miſericordiam ſuam præſtet. Bea-
tus Auguſtinus, vt curam pro mortuis gerendam eſſe oſten- Aug. de cura pro mortuis gerēda.
deret duplici utitur teſtimonio. In primis locum ex Macha- 2. Mach. 12
bæis citat, quo oſtendit oblatum pro mortuis ſacrificiū, non
abſterritus, quod hic liber in canonem Iudæorum non ſit rece- 2
ptus, ſed ſolo contentus, quod eccleſia eum librum, certe an-
tiquiſſimum, veluti impium non reiecerit. Deinde totius ec-
cleſiæ vniuerſalem conſenſum adducit, cuius non paruam,
ſed longe maximam authoritatem eſſe contendit. Nos itaq;
eiſdem rationibus, piam ſanctorum interpellationē, impiam
eſſe non poſſe, haud omnino inepte aſtruemus. In Macha- 2. Mac. 15
bæis enim ad eundem modum de ſanctis legimus, Nempe Cui dubium Iudā hæc vidētē animo ſaltē poſtulaſſe hoc perpetuo vt facerent.
Iudam *Machabæum vidiſſe Oniam manus protendentem,*
orare pro omni populo Iudæorum. Poſt hæc etiam uidiſſe
alium uirū ætate & gloria mirabilem, de quo dixerit O- 3
nias: Hic eſt fratrum amator & populi Iſrael, hic eſt, qui
multum orat pro populo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hie-
remias propheta domini: Deinde & *ſi nuſq̄ in ſcripturis*
veteribus omnino legeretur, non parua tamen clareret uni- Vniuerſalis eccleſiæ cōſenſus.
uerſalis Eccleſiæ *tam* Græcæ *q̄* Latinæ *authoritas, quæ ſan-*

ctorum interpellationes ad eum, quẽ diximus modũ factas, adeo nõ reiicit, ut & tanq̃ piam approbet ac celebret. Ex *latinis teſtes ſunt, ut cæteros ſileamus, Cyprianus, Hierony-mus, Ambroſius, Auguſtin. Gregor. Bernar.* Ex *Græci Dionyſius, Chryſoſt. Theophylactus, Damaſcenus, cũ omnibus fer-me, qui & ante & poſt eos in eccleſia, ſanctitate vitæ & ſpiritus virtute floruerũt.* Porrò *ſi in hoc error fuit, uidebimur nõ iniuſte cũ* Auguſtino, *ipſi dño dicere poſſe: Dñe, a te decepti ſumus.* Nã *tot & tantis ſignis cõfirmata eſt eiuſcemodi ſanctorũ interpellatio ac intercesſio, quæ niſi per dñm omnino fieri nõ potuiſſet.* Sed *de hac re ſatis.* Nunc *ad alterã primi præcepti particulã pergẽdũ eſt.* Sequitur *itaq;*

Cypria. Ambro. Hierony. Auguſtinus. Grego. Bernardus. Diony. Chryſoſt. Theophyli. Damaſce.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Sculptile Hæc particula reſpicit externã idololatriam.

HAec particula de externa & craſſa idololatria recte intelligitur, etſi ſint qui primũ præceptum totũ proprie ad affectus referendum eſſe dicãt, ac ſculptile interpretentur, quicquid ſculpit cor noſtrũ, hoc eſt, quicquid apud ſe fingit quod maioris facit q̃ deũ, ſed nobis magis placet, ut hæc particula, non tantũ cordis, ſed & craſſam illã & externam idololatriam comprehendat. In hanc in primis peccabãt æthnici qui idola & ſimilitudines creaturarũ opera manuũ ſuarũ adorabant, & a ſimulachris, ueluti diuinitatem aliquam habentibus, ſeu uel prodeſſe uel nocere potentibus pendebant, quos ſcriptura acerrime inſectatur. Peccant item in hoc præceptũ, qui eleuatis oculis ad cœlũ uidẽtes ſolem & lunã, & omnia aſtra ſeu militiã cœli, errore decepti adorãt, & colũt ea quæ creauit dominus deus

Roma. 1 Deute. 4 2

noſter,non ut adorentur, ſed in miniſterium cunctis genti-bus quę ſub cœlo ſunt.Item,qui aut ignem,aut ſpiritum,aut citatum aerem,aut gyrum ſtellarum,aut nimiā aquam,aut ſolem & lunam,rectores orbis terrarū,& deos putauerūt, qui ſi illorum ſpecie delectabantur,magis ſcire debebant, quanto his dn̄ator eorū ſpecioſior ſit. Ad hęc,qui Genethlia cis & Aſtrologis fidem accōmodant, ſuam'q; uitam & ope ra ad cœli ſigna,iuxta temporum diſcrimen cōparant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas,quod ſcilicet cōuer terentur iterum ad infirma & egena elementa , quod dies obſeruarent & menſes,& tempora,& annos.Fatemur qui dem,quod & res ipſa oſtendit,& ſcriptura non negat, Superiora corpora , in hæc inferiora ſuam quandam influentiam habere,nec tantum in inanimata & beſtias, ſed etiam in corpora humana , quæ conſtat certis temporibus melius,certis peius habere. At anima rationalis ſeu ſpiritus hominis qui a deo creatur,& homini infunditur,nullis cōſtellationibus ſubiacet,quod qui nō credit, fidem abnegauit,et baptiſmum uiolauit, Vide quod in prooemion dn̄icę Oratio nis diximus. Pręterea in hoc præceptum peccant,qui hario los ſciſcitantur,qui ſomnia,atq; auguria obſeruant,qui male ficos & incantatores, ſeu phitones,aut diuinos cōſulunt,ut noua inquirant,ut ſecreta rimentur,ut futura pręſagiant,ut perdita recuperent.Item,qui veneficis mulieribus fidem ac cōmodant ac credunt ea reuera fieri,quæ ipſæ,diabolicis illuſionibus deceptę,iactāt.De quibus in Decretis pontificum ſic legis,quædam ſceleratæ mulieres poſt ſatanam conuerſæ,dæmonum illuſionibus & phantaſmatibus deceptæ, credunt ſe cum Diana horis nocturnis cum innumera mul-

Planetæ & aſtra cætera cur creata.
Sapient. 13
Galat. 4
Quatenus corpora cœleſtia in nos agant.
Eccle. 12
Mens nullis cōſtellationibus ſubiacet
Deute. 8
Deute. 20
Quid de maleficis mulieribus ſentiēdū
Ex concil. acquirens. c. 1
cap. epi. 26. q. 5

titudine equitare ſupra quaſdã beſtias,& multa terrarum ſpatia intempeſtę noctis ſilentio pertranſire, ſuis iuſſionibus obedire,& certis noctibus ad eius ſeruitiũ euocari.Sed vtinam hæ ſolæ in ſua perfidia periiſſent,nã innumera multitudo hac falſa opinione decepta, hæc uera eſſe credit,& credendo a vera fide errori paganorum inuoluitur,cum aliquid diuinitatis extra vnum deum arbitratur. Quapropter ſacerdotes per eccleſias ſibi cõmiſſas populo dei omni inſtãtia prędicare debent,ut nouerint hæc omnia falſa eſſe,& a maligno ſpiritu talia phantaſmata,mentibus fidelium irrogari,Hæc ibi.Eiuſdem criminis rei ſunt,credẽtes maleficas iſtas ſua virtute ſeu opera, hominibus reuera incõmodare

Ephe.2 *poſſe,quod nec diabolus(quem ſcriptura huius aeris ſpiritũ ſeu poteſtatem appellat) ullo damno efficere quempiã poſſit,niſi permittente deo.Maleficæ igitur non faciunt grãdines,tonitrua,& his ſimilia,ſed diabolus,quatenus deus hoc illi permittit.Permittit aũt vt fidẽ ſuorũ exploret.quãobrẽ etſi quandoq; eueniant,quæ maleficę iſte minãtur,aut quæ diuinatores futura prędicũt,vt cũ lædere ſanos aut ſanare videntur languidos,non eo magis ipſis credendum eſt,quia hoc ſolius dei permiſſu fit,ut ipſi qui hoc audiunt,uel uidẽt, probẽtur & appareat qua fide ſint,uel deuotione erga deũ*

Maleficæ ſua virtute nihil facere poſſunt. Augu.in libr. de ci dei.ca. nec mirum. 26.q.5

Deut.13 *ſicut in Deuteronomio legimus. Si ſurrexerit (inquit) Moyſes,in medio tui propheta,aut qui ſomnium ſe dicat vidiſſe atq; prædixerit ſignum,atq; portentum, & euenerit quod loquutus eſt,& dixerit tibi:Eamus & ſequamur deos alienos,quos ignoramus,& ſeruiamus eis nõ audies uerba prophetæ aut ſomniatoris,quia tentat nos dominus deus ueſter, vt palàm fiat, utrum diligatis eum an non. In toto corde,*

& in tota anima ueſtra dominum deum ueſtrum ſequamini, ipſum timete, mandata eius cuſtodite, & audite uocem illius, ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis, &c. Porrò *diabolum non poſſe piis plus incõmodare, quã illi a deo fuerit cõceſſum, liber Iob inſigni teſtimonio confirmat quin nec diabolus in impios poteſtatem habet maiorem, q̃ illi deus permittit, alioqui nõ dubium impios ac malos funditus ſtatim perderet, quos deus patienter fert, ut ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduerſam fortunam ſuſtinent, docendi ſunt hoc amanter, & demiſſo erga deũ animo ferre, nõ ſine gratiarũ actione, qua ſe deo uelut Iob ille totos reſignent, dicentes: Dñs dedit, dñs abſtulit, ſicut dño placuit, ita factum eſt, ſit nomen dñi benedictum.* Ex quibus conſequens eſt, In hoc *præceptum eos etiam impingere, qui licitum arbitrãtur maleficia maleficiis tollere quales ſunt, qui maleficos conſulunt ad indicãdum quæ furto ablata ſunt. Certe præſtat mortem oppetere, taceo rerum iacturam ferre, quam hæc aduerſus dei præcepta tentare, diabolus in hoc permittitur ſuum in Chriſtianos odium exercere, ut uel peccata eorum puniantur aut fides probetur. Nõ ergo tum a deo ad diabolum deſciſcendum, ſed ad deum recurrendum eſt, ac fideliter precandum, ut nos a malo liberet, aut ſi id noſtra non retulerit, tum quæcunq; acciderint, in noſtrum bonum uertat.*

Diabolus nõ poteſt nobis incõmodare niſi pmittente deo.
Iob. 1
Q̃uo docendi, qui aduerſam fortunã experiũtur.
Iob. 1
7
Nõ licet maleficia maleficis tollere c. nec mirũ. 26. q. 5
Maleficiis quomodo obſiſtendũ.

SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remediũ adhiberi prohibes, ubi diabolus dei permiſſu, uel in homines, uel in pecora faſcinata ſuam exercet malitiam? Reſpondemus *in primis, nullum eſſe præſentius aduerſus hæc omnia ne uel incurrantur, uel ubi incurſa ſunt, ut depellantur, remèdium, quàm uiuidam fidem ac ſalutis baptiſmi rememo-*

Quæſtio.
Dilutio.

rationem. Quamobrem Chryſoſtomus alibi monet. Cum es (inquit) ianuæ veſtibula tranſgreſſurus, hoc prius loquere verbum. Abrenuntio tibi Satana, & coniūgor tibi Chriſte, nec vnquam abſq; hac uoce exeas, hęc erit tibi baculus, hæc armatura, hęc turris inexpugnabilis, cum hoc verbo & crucem in frontem imprime, ſic enim non tantum homo occurrens, uerum nec ipſe diabolus te quicquam lædere poterit. Hęc ille. Nec enim putandum eſt propterea, Diabolum, quia ſpiritus eſt, crucis conſignationem non abhorrere. Nā cum ille non prius noceat, quàm a dño poteſtatem accipiat in hominum corpora ſęuiendi, iuſtum eſt, ut et corpus animi fidelis ductibus obſequēs corporalibus etiam ſignis declaret, ſe a Chriſto crucifixo pendere. Nam & Athanaſius lib. ii. de incarnatione verbi, ſatis idoneus teſtis eſt, Apoſtolos etiam ipſos & alios ſanctos conſignatione ſanctæ crucis ædidiſſe miracula, quin eodem libro perhibet hoc ſigno artem magicam & rem veneficam tolli. Et alibi lib. quæſt. xxxviii. Non in lege (inquit) Chriſtus diabolum euacuauit, neq; in ea ſalutem operatus eſt, ſed in cruce. Vnde legem quidem videntes dęmones uon tremunt neq; timent, crucem autem videntes, tremunt, fugiunt, euaneſcunt. Rurſus Chryſoſtomus teſtis eſt, dæmones, vbicunq; ſignum ſanctę crucis uiderint, fugere trementes baculum, quo plagam acceperunt. Deinde quoq; vetus eccleſia ſolenne adhibebat remedium aduerſus haſce diaboli diuexationes, nam (quemadmodum ſupra in ſacramentum ordinis diximus) olim erant in eccleſia Exorciſtæ, qui ſuper vexatos a ſpiritibus, ac agitatos dæmoniacis illuſionibus uel terriculamentis nomen domini inuocabant, & adiuratum ſpiritum eiiciebant, uel compeſcebant,

Chryſoſt. ho. 21 tomo. 4

Diabolus abhorret ſignū crucis.

Athanas. li. 2 de incarnat. uerbi.

Lib. q. 38

Chryſoſt.

2

Ex concilio carthag. 4 c. 7. & Ancira. ca. 17 damnantur ſuperſtitio.

quod munus in eccleſiam ut ſyncerum plurimum expedierit, referatur, prohibitis interim atque adeo ex eccleſia reiectis omnibus illis qui citra eccleſiæ authoritatem ſuperſtitioſiſſimis exorciſmis, ac adiurationibus ſacrilegis utuntur quibus uerba peregrina & commentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibent ac admiſcent. Ad hæc qui hos characteres & ignotas literas ſtultis hominibus diuendunt, perſuadẽtes illis, ꝙ dum eiuſcemodi characteres ſecũ portauerint, tũ eos a periculis ſecuros fore, quos lex diuina dãnat, ac eccleſia pronũtiat fidẽ chriſtianã & baptiſmum præuaricaſſe, paganos, apoſtatas, & dei inimicos effectos.

Ex cõcl. Acquirens. c. 1. c. epiſcopi 26. q. 5.

IN hoc ergo ſoliciti debent eſſe parochi, ut plebem ab his ſacrilegis ritibus auocent, utq; ipſi, pios & ab eccleſia receptos exorciſmos in parato habeant, quos uiuida fide ſuper uexatos recenſeant. Interim tamen mos ille in totum damnandus non eſt, quod hactenus Chriſtiani, tempore triſti rebus externis, ueluti cæreis, aqua, ſale, floribuſq; benedictis uſi ſunt, quoq; herbas per inuocationem diuini nominis conſecratas, brutis etiã animalibus, ignota lue laborãtibus comedẽdas præbuerint, modo tamẽ omnis ceſſet ſuperſtitio, hoc eſt, ſi in has res externas, nullam fiduciam coniiciamus, ſed tantum potentiæ uerbi dei per earũ uſum admoneamur, & fide nominis diuini excitemur. Nam non temere in actis Apoſtolicis *refertur fideles* liberatos *a morbis, ſi uel ſemicinctia, uel ſudaria ab apoſtolis recepiſſent. Vetus eccleſiæ mos eſt, ut die* Palmarũ *nouelli rami arboꝝ benedicantur.* Idq́; *nõ ſine magna ratione.* Principio *enim id fit, ut hiſce ramis inſpectis, admoneamur regni* Chriſti, *qui in aſina ſedẽs,* Hieroſolymã *ĩgreſſus ramis palmarũ ex-*

Officiũ parochorum.

Proſpere ſuccedere quicquid ſimpliciter in actu deuotibꝫ fit, teſtis Amb. in epiſto. ad Gala. ca. 4.

Act. 19. c. non liceat 26. q. 5.

Mos benedicendi ramos in die palmarum excutitur.

1 Iohan 12

ceptus eſt,auſpicaturus regnum,aduerſus q princeps huius mundi nihil poſſet.

Omnia nobis obueniunt benedictiõe dñi.

Deinde cum eo tempore ver inſtet quo omnia refloreſcere incipiunt,par eſt,ut tum arborum rami

2

benedicantur,quo plebs intelligat,quæcunque futurus profert annus, ea nobis ſola domini benedictione,non noſtra prouidentia aut fortuito obuenire. Eadem ratione herbę (quæ medicinales ſunt)die qui Aſſumptioni glorioſæ virgini deſtinatus eſt conſecrantur,vt intelligamus herbas,nõ ſua virtute,ſed dei beneficio morbis mederi, vtq; in omnibus quæ vel facimus, vel percipimus,gratias agamus deo.

Cõcilliũ ſub Martino papa 26.q.5.c.nõ licet. 1.Timo 4.

Certe concilium ſub martino Papa habitum, etſi acerrime prohibeat in herbarum collectionibus quaſlibet incantationes attendere. Probat tamen ſi herbis cum ſymbolo diuino,aut Oratione dominica vtamur,ut tantum deus omnium creator & dominus honoretur. Et paulus Apoſtolus teſtatur:quia omnis creatura dei bona eſt,& nihil reiiciendum,quod cum gratiarum actione percipitur,ſanctificatur enim(vt ſubiicit)per verbum dei & orationem.

Externis rebus non aliter q̃ ſignis vtendum.

Sed hic iterum atq; iterum admonemus,ut ceſſet omnis ſuperſtitio, hoc eſt,vt res iſtæ non aliter quam ſigna fidei noſtræ adhibeantur,ut in eas nulla,verũ omnis in deũ fiducia ponatur, alioqui magis retulerit,vt omnia ſigna tollantur,q̃ ut idololatriam crimen omnium maximum incurratur.

De veneratione reliquiarum & imaginum.

REſtat paucis de veneratione reliquiarũ, & imaginum Chriſti,ac ſanctorũ,quatenus ea licita ſit,& quatenus illicita dicere,vt ceſſet ſuperſtitio & vetus pietas retineatur.quãlibet reclament nouatores.

Reliqę martyrũ in omni Eccleſia religioſe habitę.

Cõpertum eſt ſanctorũ,qui in Chriſto publica confeſſione deceſſiſſent reliquias in eccleſia tam Græca quam Latina ſemper reli-

gioſe eſſe habitas, cuius inter alios, idonei teſtes ſunt Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, & Chryſoſtomus, idq́; ob cauſas non contemnendas. Primum quod eiuſcemodi reliquiæ nos fidei quæ in ſanctis fuit, plus quã vllæ ſcripturæ cõmonefacerent, recogitantibus nobis, hęc eadem eſſe oſſa, quibus compaginatum olim fuit corpus domicilium inhabitantis gratiæ, quibus membra cohæſerunt iam pridem templum ſpiritus ſancti cuius recordatione, & fides noſtra in deum excitatur ac fulcitur, nimirum cum mente complectimur, ut quemadmodum illi per fidem omnia aduerſa vicerunt, atq; adeo miracula ſupra humanum captum non ſua, ſed Chriſti virtute fecerunt, ita & nos eundem fidei ſpiritum habentes, & ſanctorum cõmunione per fidem fruentes, quęcunque nobis aduerſantur in domino uincamus. Auguſtinus referens eccleſiam plaudentem in miraculo apud memoriam beati Stephani facto. Quid erat, inquiens, in cordibus exultantium, niſi fides Chriſti pro qua Stephani ſanguis effuſus eſt? Et beatus Ambr. vel hinc oſtendit Arrianos non habuiſſe rectam fidem, q miraculis ad monumenta martyrum factis detraherent: Re ipſa, inquit, oſtendunt alterius fidei fuiſſe martyres, quam ipſi credunt, neq; enim aliter operibus eorũ inuiderent niſi fidem in his fuiſſe eam quam iſti non habent iudicarent. Hic tamen (quod negare non poſſumus) ab eccleſiæ præſidibus mirum in modum dormitatũ eſt. Olim fideles in animi uel corporis gra uedine conſtituti, pio inſtinctu ducti ad ſanctorũ memorias non ſuperſtitioſe, ſed religioſe profecti ſunt. Nam cũ cõſtet ad monumenta martyrũ mortuos frequenter ſuſcitatos, tortos dæmones, obſeſſos a dæmonibus ſolutos, ualetudinarios

Hierony. Ambro. Auguſt. Chryſo.

2. Cor. 6

Heb. xi.

2. Cor. 4.

Augu. lib. de ciui. dei.

Amb. in ſer. de Jun. Ger. & Protha.

Hereticos male habet martyrũ reliquias religioſe hõri.

Abuſus.

reſtitutos, peccatores ad pœnitentiam conuerſos, idq́; in fi-de Chriſti pro qua ſanctorum ſanguis profuſus eſt, Quis tam cæcutit, ut eiuſcemodi piam reliquiarum venerationem ac viſitationem contemnere auſit? niſi tamen hoc negare ve-lit, ꝙ diabolus etiam licet inuitus, exactus & tortus confi-tetur. Sed noſtro ſeculo hic varie, idq́; parochorum ſocor-dia erratum eſſe, inficiari non poſſumus.

Eccleſiæ ve teris pietas

Eccleſia vetus pium Chriſtianorum affectum, in inuictã martyrum fidem non in miracula principaliter reſpicientẽ cõprobauit, Atq; interim nulla miracula euulgari paſſa eſt, niſi quæ ſupra naturalem rerum euentum fidelibus multũ cõmodaſſe, ac plurimum habere virtutis ad firmandam fi-dem catholicam certiſſimis argumentis comperiſſet. Dein-de non alias reliquias, q̃ quas vere conſtaret ſpirituſſancti templa fuiſſe venerari permiſit. Quas tamen publice expo-ni vetuit, ad quæſtum autem exponi, veluti ſacrilegium iu-dicauit. At noſtro ſeculo non admodum multum de fide ſan-ctorum populo inculcatum eſt, ſed multa miraculorum men tio, quæ tamen interdum vel impudentiſſime ficta, vel ta-lia fuerunt, ut de eorum authore non iniuria dubitaueris, iuſſuſq; eſt populus, nõ quidem ob martyrum fidem, ſed ma gis ob recens ædita miracula accurrere, id ꝙ factum non oportuit, quod poſt tot ædita in primitiua eccleſia, ſigna et prodigia alia poſtulanda non fuerunt. Quiſquis enim (vt Augu. ait) adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum eſt ipſe prodigium, qui mundo toto credente ipſe non credit. Quin alius quiſpiam teſtatur ceſſurũ in diſſeſſiones & ſchi ſmata, ſi adhuc veluti in primitiua eccleſia ſigna fierent, Et Chriſtus vetat apoſtolos gaudere, quoniam dæmonia ipſis

Quæ mira-cula euulgã da ſint.

De venerat. ſanctorũ, & reliquiarum c. 1. & 2.

Alia miracu la põſtulan-da nõ ſunt Augu.

Chryſoſt.

Luc. x.

obedierint, ſed quoniam nomina ipſorum ſcripta eſſent in
cœlis. Expoſitę *ſunt paſſim ad quæſtium reliquię, ea demꝗ*
incerte, & forſan hinc prębita eſt non paucis, necdum bene
Chriſtianis occaſio, magis in ſanctorum oſſibus confidendi,
q̃ in deum viuum, & factum non oportuit. Corrigendus
ergo omnis talis abuſus eſt, ut neꝗ eorum pietas, qui fidei
ſuæ iuuandæ, excitandęq́; gratia, ad indubitata ſanctorum
monumenta accurrunt, contemnatur, neꝗ ſuperſtitioſus cul
tus in exponendis ad quęſtum reliquiis, vel recenſendis in-
certis ac prodigioſis miraculis deinceps feratur. Secundo
viſum eſt, non iniuria ſanctorum oſſa ad eum modum re- 2
uerenter haberi poſſe, quo filius demortui patris veſtem, ho
norificenter tractat, aut quemadmodum quiſpiam annulo
(quem amicus decedens legauit) oblectatur, quo etiam vix
vnquam utitur, niſi chari amici imago ſubeat, niſi & uer-
borum & factorum meminerit, & annulum ueluti perpe-
tuę amicitiæ pignus relictum ex oſculatus fuerit. Nam quid
ſunt aliud ſanctorũ cineres & oſſa, niſi quædam ſanctorum
pignora in terris relicta. Tertio, *reliquiarum uenerationẽ,*
non ſolum non reiiciendam, ſed & utilem iudicauit uetu- 3
ſtas, ꝙ reliquiæ & futuram reſurrectionem nobis promit-
tant, & ſpem noſtram in futuram corporis glorificationẽ
erigant, contemplantibus nobis eadem ſanctorum corpora.
etſi immutata quandoꝗ ad uitam excitanda, ac deum no-
ſtrum, eſſe deum Abraham, deum Iſaac, deum Iacob, deum Matth. 22
inquam non mortuorum, ſed uiuentium. In *ſumma populus*
docendus eſt, non fidere reliquiis, nec reliquias adorare,
ſed tantum ſanctorum fidem in reliquiis exoſculari, uitę
ac doctrinæ recordatione accendi, ac in ſpe futurę reſurre-

Abuſus quomodo corrigendus.

Secunda cauſa.

Sanctorũ cineres, ſanctorum pignora.

De vſu imaginum.

ſtionis fulciri. Quod cum ſit, procul erit, uel aduerſariis teſtibus, a ueneratione reliquiarum omnis idololatria. Sed iã de imaginum uſu pauca ſubiiciamus. Qui uerba huius primi præcepti urgent, ii omnem imaginum uſum penitus uetitum eſſe audaces pronuntiant, Quod ſcilicet ſi præceptum ad uerbum exigas, uideatur uetare omnem ſimilitudinem eorum, quæ ſunt in cœlo deſuper, et quæ in terra deorſum, & quę ſunt in aquis ſub terra. Sed ſi hũc ſenſum uerborum mordicus tueri uelis, cogeris, uelis nolis, fateri ipſum etiam Moſen huius legis promulgatorem, idololatram fuiſſe atq; adeo deum alibi idololatriam (q; pie aures abhorrent) prę cepiſſe, q; Moſes ex pręſcripto dei duos cherubin aureos poſuerit in tabernaculo in ſũmis propitiatorii partibus, quemadmodum legis Exodi. xxv. *In uaſis quoq; templi q; extruxit Solomon erant boum, & leonum, &* Cherubin *ſculptiles imagines.* Rurſus. ii. Paralipomenon. iii. *Sculpuntur cherubin in parietibus. In mitra quoq; pontificis erat imago lunæ. In ueſte uero, malorum punicorum ſimulachra.* Vnde *conſequens eſt, Iudæis hoc primo præcepto, non ſimpliciter interdictum omne genus imaginum ſed tantum nefandum vſum, ne ſcilicet more gentium haberent ſimulachra, quæ proponerentur adoranda. Id quod ſequentia præcepti uerba, nempe. Non adorabis ea neq; coles, manifeſte indicant, ac uelut exponendo declarant, quo etiam pertinet, quod dictum eſt, Coram me, id eſt, non habendas imagines deo æquandas, quibus aliquam tribuamus diuinitatem. Aliud ergo eſt imaginem ſeu picturam adorare, quod nequaquam licet, hac lege prohibente, aliud per picturę hiſtoriam quid ſit adorandum, uel uenerandum, uel contemplandum addiſcere.*

Iconomachi

Non omnis imago prohibita.

Exod. 25
1. Reg. 6. 7
2. Paralip. 3

Non imagines, ſed imaginum adoratio prohibita.

Coram me.

Imagines retinendæ tanquam mutæ hiſtoriæ.

ſcere, Id enim cum ne Iudæis quidem ſimpliciter ſuerit prohibitum, (populo ad gentium ſuperſtitionem mire procliui) multo minore periculo populo Chriſtiano permittitur, modo tamen omnis abſit ſuperſtitio, poſteaq̃ per euangelicam lucem extinctus eſt paganiſmus. Permittitur autẽ (ut diximus) ad excitandam geſtorum recordationem & hiſtoriæ memoriam & intellectum. Nã quod legentibus ſcriptura eſt, hoc ideotis præſtat pictura cernentibus, quia in ipſa ignorantes uident, quid ſequi debeat, & in ipſa legũt, qui literas neſciunt, imo interdum plus præſtat imago cernenti, quàm ſcriptura legenti, quod vnico contuitu tabula rem oculis inſpectantium proponat, quæ ex ſcriptura, non niſi paulatim diſcitur. Deinde doctus etiam interdum plus uidet in tabula, q̃ in literis, ac vehementius afficitur, ueluti magis commoueremur, ſi conſpiceremus Chriſtum in cruce pendentem, q̃ ſi legeremus illum crucifixum. Pictura uero rem quatenus licet ponit ob oculos, quamobrem Gregorius magnus quendam Secundinum hic laudat, ꝙ imaginẽ Chriſti q̃ colebat ſibi dirigi poſtulauerit, nimirum ꝙ illum ſumma cordis intentione quæreret, cuius imaginẽ præ oculis habere deſiderabat, vt dum picturam quotidie videret, ad illum animo inardeſceret. Et paucis interiectis, ſubiungit, Scimus, quia tu imaginem ſaluatoris noſtri, ideo non petis, ut quaſi deum colas, ſed ob recordationẽ filii dei, vt in eius amore incaleſcas, cuius imaginem uidere deſideras, et nos quidẽ nõ quaſi ante diuinitatem, ante ipſam proſternimur, ſed illum adoramus, quẽ per imaginem aut natũ, aut paſſum, uel in throno ſedentẽ, recordamur. Et dum nos ipſa pictura quaſi ſcriptura ad memoriam filiũ dei reducimus,

1 Imaginũ utilitas. Gregorius. c. perlatum de conſe. diſt. 3

2 Pictura quãdoq; vehemẽtius afficimur q̃ literis.

Gregor. Imago ſaluatoris, q̃uo colenda.

animum noſtrum de reſurrectione lætificat, aut de paſſione mulcet. Hæc ille: Grauiter autem idem Gregorius: *Seruiũ epiſcopum Maſſilienſem arguit, quod inconſiderato zelo ſuccenſus, Sãctorũ imagines confregerit.* In ſeptima quoq; *ſynodo damnati ſunt Iconomachi, in qua & hoc Decretũ legitur. Venerabiles imagines, Chriſtiani nõ deos appellant, neq; ſeruiunt eis ut diis, neq; ſpem ſalutis ponunt in eis, neq; ab eis ſperant futurum iudicium, ſed ad memoriã & recordationem primitiuorum venerantur eas.* Damaſcenus ait: *Patres noſtros conſtituiſſe, in imaginibus quædam ueluti trophæa repræſentare, ad promptam memoriam, ſi quidem ob negligentiam, frequenter cogitatione nõ tenẽtes paſſionem Chriſti, imaginem transfixionis Chriſti uidẽtes in paſſionis Chriſti memoriam redimus, & procidentes adoramus non imaginem, ſed imagine repræſentatum.* Et *ut quum codicem exoſculamur, non materiam, ex qua ſcriptum eſt Euangelium, ſed ipſum Euangelium ueneramur: Sic nec crucis materiam adoramus, ſed quod typo figuraq; exprimitur. Atq; hinc nimirum factum eſt, quemadmõdum Athanaſius ille Alexandrinus epiſcopus teſtatur, ut olim fideles, cruces quidem conformes cruci Chriſti facerẽt, ſacræ autem lanceæ, uel arundini, uel ſpongiæ conformia non fabricarent, ea ſcilicet ratione, ut ſi quis infideliũ eos accuſare pergeret, quod lignum adorarent, facile poſſent crucis figura ex duobus lignis compoſitam ſeparare, & ſic formam crucis deſtruentes (quaſi inanem hanc ligni materiam reputando) eidem infideli perſuadere, quod nõ lignũ colerent, ſed crucis figuram. De lancea autem & arũdine & ſpõgia hoc facere & oſtendere non poſſent.* Ergo qui

Gregorius Seruium uiolatarũ imaginum damnat.

In ſeptima ſynodo damnati Iconomachi.

Damaſcenus.

Athanaſius.

Imago crucis olim in eccleſia, ſed non lanceæ aut clauorũ.

caput inclinat ſigno crucifixi, ſcit ligno nihil honoris debe ri, ſed ad occaſionem imaginis veneratur illud, quod ea re præſentat. Talem imaginum uenerationem, neq; impiam, neq; aſpernandam eſſe, teſtes ſunt, quos ante citauimus ex latinis, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chryſoſtomus, Damaſcenus, Quorum teſtimonia q̃ maxime corroborant aliquot generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt. Quo affectu caput inclinandum imagini. Septima synodus, concilium Francfordienſ.

1

Verum cum multus etiam abuſus circa imaginum ve nerationem ſenſim irrepſerit, ueluti, quod earũ etiã rerum imagines in Eccleſiá inuectæ ſunt quæ in ſacris ſcri pturis, aut a probatis authoribus nullum habẽt teſtimoniũ. Abuſus circa imaginũ venerationẽ corrigendi. 2 quod ſtatuæ ſupra modum plurimæ, magnis ſumptibus & impenſis in templis certatim collocatæ ſunt, quaſi in hoc magna pietatis pars ſita eſſet, neglectis interim Chriſti pau peribus, qui ſunt uiuæ Chriſti imagines. Deinde, q̃ Iconas 3 ſic depictas ac deliniatas cernimus, ut non ad Chriſtianæ honeſtatis formam, ſed ad ſeculi uanitatis incitamenta ef ficta uideantur. Deniq; q̃ rudis plebs permiſſa eſt imagines 4 quadam in ipſas collocata fiducia colere. Id quod ab idolo latria non omnino immune eſt, ut ab ea excuſari non poſ ſint, qui imaginem aliquam ſibi ad adorandum elegerint, idq; uel ob pulchritudinem, uel deformitatem, uel nouita tem, uel uetuſtatem, credentes hanc aliquid præ cæteris ha bere virtutis aut etiam numinis, ſiue diuinitatis, qui error Iohã. Gerſonus in opu tripart. planè dãnandus eſt, & in ſumma omnes abuſus diligentiſſ ſime corrigendi, ac deinceps docendum erit, ſignum Chri ſti ac cæteras imagines, ueluti pietatis ſigna conſeruanda, eademq; nõ propter ſe, ſed propter ipſa, quæ repræſentẽt

Quid docendum de imaginibus. *myſteria ueneranda.* Solum uero deum, unum ac uerū adorandum, ac nihil beneficii, auxilii aut ſolaminis aliunde q̃ a deo exquirendum, Quin ad eum ſolum in omnibus anxietatibus & tribulationibus noſtris ueluti potentiſſimum refugium ac opitulatorem recurrendum eſſe. Quæ ſi ad eum modum ſedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conſeruatione. Sequitur.

Pſal. 45

EGO ENIM SVM DOMINVS DEVS *tuus, Deus æmulator, uiſitans iniquitatem patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & faciens miſericordiam in multa milia, diligentibus me, & ſeruantibus præcepta mea.*

Deus agnoſci vult, qualis erga nos ſit.

QVia deus hoc unum a nobis q̃ maxime requirit, vt agnoſcamus, qualis erga nos ſit, nimirum fortiſſimus iudex & uindex contemptoribus, diligentibus uero ſe pientiſſimus pater. quū q; hoc unū tota ſcriptura ferè ſolum requirat, ut ita comparati ſimus, quo aurem deo accommodantes ab eo nunq̃ non audiamus, Ego ſum dominus deus tuus. Quod fit uiuida cordis fide in deū erecta. Idcirco ut deus id quod omniū præcipuū eſt, nobis q̃ maxime inculcaret, iterū atq; iterum repetit ac dicit, Ego ſum dn̄s deus tuus, perinde atq; ſi dicat. Porrò unū eſt neceſſarium, nempe, ut me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talē agnoſcas, mihi adhæreas, ac in me totam ſpem tuam reclines, Atq; etiam hoc ſcias, me deum tuum fortē & zelotem eſſe, ex quo vult intelligi, q̃ grauiter ferat, ſi quis a fide ipſi data ad idololatriam, a fiducia in diffidentiā, a di-

Pſal. 80

Deute. 5
Luce 10
Vnū neceſſarium.

lectione in dei contemptum ac neglectum deſciſcat. Frequē- Scripturæ tropus, quo
tiſſima eſt hæc in ſcripturis, præſertim in prophetis colla- deus marito
tio, qua deus ſeſe marito, animam vero ſeu ſynagogam vel populus ſpō-
eccleſiam ſponſæ, veram vero in ſe fidem coniugio compa- ſa, fides con-
rat, quemadmodū videre eſt Hieremiæ.iii. Oſee.i.ii.& .iiii. iugio cōpa-ratur. Hiere.3 Oſee.1.2.4
Amos.vii. Et huc reſpicit parabola illa Euangelica de nu- Amos.7
ptiis, quas rex filio ſuo parauit. Et quod apud Apoſtolum.ii. Matth.22 2.Cor.11
Corinth.xi.legimus. Quum ergo zelotypum ſe uocat, vehe-
mentiſſime idololatris (qui ab eo deflectunt, & cum crea-
turis quodāmodo fornicantur) cōminatur, Sicut Pſal.lxxii.
ſcriptum legis: Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te.
Conſtat enim zelotypum eum dici, qui ita uxorem deamat, Zelotypus.
ut ſibi ipſi metuat, ne quis eam ad adulterium ſolicitet, ne
ue ipſa cuiuſpiam blanditiis decipiatur, adeo ut ægre ferat,
aliquem proprius coniugi ſuæ aſſidere, nec facile permit-
tat, niſi ſe præſente vxorem in publicum progredi, ꝙ ſe ſo-
lum amari ac ſuſpici velit. Talis a nobis haberi vult deus,
quemadmodum Exodi.xxxiiii, et Eſaiæ.xxviii.legimus. Ad Exodi.24
dit autem deus ſeueritatem ſuam in deſciſcentes & con- Eſaiæ.28
temptores ſuos, & miſericordiam in fideles, ut uel ſic tranſ-
greſſores metu pœnæ reuocet, pios vero pietatis & miſeri-
cordiæ ſuæ pollicitatione in uia mandatorum ſuorum ala-
cres faciat, & ſuapte ſponte currentes.

Sed inquies, Quid nam, id eſt, ꝙ deus ait ſe uiſitare ini- Quæſtio.
quitatem patrum in filios in tertiam & quartam gene-
rationem, quum econtra in Ezechiele dicatur: Quid eſt, ꝙ Ezech.18
inter uos parabolam vertitis in prouerbium iſtud, in terra
Iſrael dicentes: Patres comederunt vuam acerbam & den
tes filiorum obſtupuerunt, Viuo ego dicit dominus deus, Si

erit vltra nobis parabola hæc in prouerbium in Iſrael? Ecce omnes animæ meæ ſunt, ut anima patris, ita & anima filii mea eſt, quæ peccauerit, ipſa moriatur? Sed ſi acutius inſpicias, uidebis eum locum huic adeo contrarium nõ eſſe ut magis hunc exponat. Nam quod hic dicit, uiſitans iniquitatem in tertiam & quartam generationem eorũ qui oderunt me, ibi apertius dictum eſt, Omnem animam quæ peccauerit (hoc eſt, dominum oderit) eſſe puniendam. Vnde hic locus non damnat tertiam & quartam generationẽ ob ſolam naturæ propagationem, ſed magis ob imitationem & hæreditationem paternæ impietatis. Cõuenit autẽ & hoc affectui hominis zelotypi, vt adulteros delicti authores, & coniugem adulteram deceptam pari pœnæ inuoluat. Quãuis interim aliorum ſententia hic locus, & de pœna tẽporali poſſet intelligi, quæ interdum ob peccata parentum in poſteros tranſmittitur. Et animaduerſum eſt a quibuſdam hanc comminationem etiam ſecundum literam fuiſſe in filiis Iſrael adimpletam, ꝙ iniquitas patrum, qui Ioſeph fratrem ſuum uendiderant, reddita ſit in tertiam & quartam generationem, non tamen abſq; miſericordia, nam ſoluta captiuitate, reuertebantur de Aegypto generatione quarta. Iucundum eſt autem hic videre, q̃ differenter hic de ſeueritate & miſericordia loquatur, Seueritatem in tertiã et quartam generationem prædicit, miſericordiã in mille ſe facturũ pronuntiat, vt diſcamus miſericordiam dei, ſeueritate tanto eſſe maiorẽ, quanto millenarius ternario aut etiã quaternario eſt maior, Quin millium finito numero pro infinito utitur, ꝙ miſericordia dei infinite exuperet iudicium, ꝙ nullum ſit dei iudiciũ, in quo nõ ſuperexaltet miſericor-

Dilutio. Locus apud Ezechielẽ hunc locum exponit. Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ propagationẽ. Alius loci intellectus.

Ropertus Tuicieñ. In lib. de Tr. in Exod. libro. 3

Miſericordia dei ſuper omnia opera eius.

dia iudicium, Miſericordia enim domini ſuper omnia ope- ra eius. Et Propheta ait: quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Et in hanc ſententiā dictum eſt Pſalmo. lxxx- viii. Viſitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſper- gam ab eis. quæ omnia huc dicta ſunt, ne quantumlibet pec catores de miſericordia dei deſperemus, ne ue de miſericor dia dei diffidamus perinde atq; omnia de neceſſitate abſo- luta euentura ſint, ac nihil referat, ſiue conuertamur, ſiue non conuertamur a uiis noſtris peſſimis. Rurſus, ne in miſe- ricordiam dei peccemus, ſed magis ſi peccauerimus, quie- ſcamus, pœnitentiā agamus, & longanimitate dei non abu tamur, certi deum nonnunquam obliuiſci animę, quam ſibi ſemel per fidem deſponſauit, ac omnino nolle, ea ut peccet, ſed ut q̃ ociſſime purgetur. Contra uero certo futurum, ut ſi ſponſum ſuum ridere pergat, in æternum perdatur, utq; do minus uiciſſim in interitu eius in æternum rideat.

Iacobi. 2 | Pſalm. 144 | Abac. 1. 3 | Pſalm. 88

Neq; de miſericordia dei deſperādum neq; in miſericordiā peccādū

PRÆCEPTVM SECVNDVM.

NON ASSVMES NOMEN DEI TVI IN *uanum. Nec enim habebit dominus inſontem, qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra.*

PVlcherrimo ordine, hoc ſecundum pręceptum primo ſubnectitur, ueluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos unum uerum deum agnoſcere, requirit fidem, ſpem & charitatem erga deum, ac principaliter cor no- ſtrū format ac inſtituit, Chriſtianæ pietatis ac omnis operis

Ordinis ra.

boni iaciens fundamentum, quod in eo ſitum eſt, ut cognoſcamus, quomodo erga deũ nos affectos eſſe oporteat, quid item de eo ſentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iam quum fieri uix poſſit, quin quod tota mente complexi ſumus, lingua idẽtidem ſonemus. (Eſt enim ſermo proximus animi interpres.) Idcirco hoc ſecundum præceptum proxime ſubiungitur, quo docemur ac inſtituimur, quomodo de deo agnito, cũ apud noſipſos, tum apud alios loqui debeamus. Nam etſi hoc præceptum, quemadmodum et primum negatiue prolatum ſit, affirmatiuam tamẽ orationem inſtar illius e regione includit. Qui enim prohibet ne nomẽ dei in vanum aſſumatur, is ſimul iubet ut reuerenter ac honorifice tantum vſurpetur. Nomen autem dei hic accipitur non pro uoce prolata, qua deum indicamus. Hæc eſt enim res creata, ſed (quemadmodum in orationem dominicã diximus) accipitur uel pro ipſo deo, uel pro æterno illo uerbo dei. Chriſto, aut pro dei maieſtate, potentia, ſapientia, bonitate, breuiter, pro eo quod deus eſt, uel quod deo recte tribui poteſt. Deinde animaduertendum, ꝙ non dixerit, nõ nominabis, ſed non aſſumes aut uſurpabis nomen dei. Aſſumitur enim ſeu uſurpatur, quod ad aliquem uſum adhibetur. Vis ergo huius præcepti eſt, ut dei nomine recte utamur, nequaquam autem abutamur. Bene autem utimur nomine dñi triplici aut quadruplici ratione. Primum confitendo, ſecundo laudando & gratias agendo, tertio prædicando, quarto inuocando. Ad quæ omnia nos hortatur Pſaltes, cum ait: Cõfitemini domino & inuocate nomen eius, annuntiate inter gentes opera eius. Cantate ei & pſallite ei, narrate omnia mirabilia eius, Laudamini nomine ſancto eius, lętetur

Hoc præceptũ e regiõe affirmatiuã poſtulat.

Quid hic ueniat appellatione nominis dei.

Nõ aſſumes
Vis huiꝰ præcepti.

Recte utimur nomine dei quadruplici ratiõe.
pſal. 104

cor quærentium dominum. Quærite dominum, & confirmamini, quærite faciem eius ſemper. In primis ergo recte utimur nomine dei, quum ipſum deū coram toto mundo, deum ac dñm noſtrum confitemur, ab illius confeſſione, neq; blanditiis, neq; tormentis dimobiles, de qua confeſſione dictum eſt: Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, qui in cœlis eſt. Secundo bene uſurpamus nomen dei, quum deum in omnibus laudamus, ipſiq; tam in proſperis, q̃ in aduerſis gratias dicimus. quod genus frequentiſſimum eſt in Pſalmis, ueluti: Benedicam dñm in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Item: Benedic anima mea dño, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſerationibus, ac aliis ſexcentis in locis. Huius mirificum exemplum habes in Iob, qui quum grauiſſimis omnibus calamitatibus premeretur, in hanc laudis ac gratiarum actionis uocem prorupit: Si bona ſuſcepimus de manu dñi, mala autem cur non ſuſtineamus? Dñs dedit, dñs abſtulit. Sicut dño placuit, ita factū eſt, ſit nomen dñi benedictum. Tertio, bene vſurpamus nomen dñi, quum uerbum eius ſyncere prædicamus ac inuulgamus, & priuatim et publice. Priuatim quidem, quū ubiq; nomen dei noſtri magnificimus ac celebramus, & quātum in nobis eſt, omnes homines in eiuſdem dei noſtri celebrationem & uerbis et operibus noſtris trahere ſtudemus. Rurſus, quum auerſamur omnes qui deum noſtrum, ut par eſt, non reuerentur. Sic affectos fuiſſe videmus omnes ſanctos, quibus nihil unq̃ moleſtius fuit, q̃ uidere aut audire aliquid

Confeſſio

Matth. 10

2 Gratiarum actio. pſal. 33. 12

Iob. 1

3 Prædicatio priuata.

Pſal. 41 *agi in dei contemptum & contumeliam.* Quemadmodum
videre eſt in Dauid,*quum ait: Fuerũt mihi lachrymę meæ*
Publica prędicatio uerbi. *panes die ac nocte,cum dicitur mihi quotidie, vbi eſt deus*
tuus? Publice *vero prędicatur ab his quibus miniſteriũ verbi cõmiſſum eſt,quibus dictum eſt:*
2. Timot. 4 *Prędica uerbũ,inſta opportune et importune.*
4 Inuocatio pręcipuus dei cultus. Quarto,*rite vſurpamus nomen dei,*
Deũ *in omnibus inuocando ac ipſius auxiliũ poſtulando &*
expetendo, ſiue vt actus noſtros in uia mandatorũ ſuorum
dirigat ac proſperet, ſiue vt ab aduerſariis nos eruat ac eripiat.
Hic *certe eſt veriſſimus ille dei cultus,quẽ a nobis ipſe*
requirit,quo nobiſipſis penitus diffidentes ei ſoli omniũ rerũ
& actionũ noſtrarũ exordia progreſſus & fines tribuimus.
Rurſus,*quo ab eo ſolo auxiliũ & redemptionem in tribulationibus expetimus & expectamus.*
Quod *genus ubiq; etiã*
Pſal. 16 *obuium eſt in Pſalmis,ueluti quũ orat* Dauid: Perfice *greſ-*
Pſal. 118 Pſal. 43 *ſus meos in ſemitis tuis,ut non moueantur veſtigia mea.* Itẽ:
Deduc *me in ſemita mandatorum tuorũ.* Item: Inclina *cor*
meum in teſtimonia tua. Item: Non *in arcu meo ſperabo,*
& gladius meus non ſaluabit me, ſed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui.
Quem *cultum etiam*
Pſal. 49 *deus apud* Pſaltem *a nobis requirit hiſce verbis.* Inuoca *me*
5 *in die tribulationis & eruam te & honorificabis me.* Ad
hæc recte vtimur nomine dei,quum illud,pro ueritatis alioqui periclitatur e cõfirmatione, ſeu ob publicam utilitatem
adhibemus. quod *tamen genus ſub prioribus,maxime quod*
in laudando ſeu inuocando conſiſtit,contineri conſtat. De
Deutero. 6 *quo dictum eſt* Deutero. vi. Dñm *deum tuũ timebis,& per*
Hiere. 4 *nomen eius iurabis.* Et *apud Hieremiam ca.* iiii. Iurabis*(inquit) viuit dominus in ueritate & in iudicio & in iuſtitia.*

Qui hiſce modis dei nomen aſſumit, is ſe intra huius præcepti limites continet, qui ſecus, is in præceptum impingit.

Principio ergo in hoc præceptum peccant, qui uel blanditiis uel tormentis victi, deum uerum, ſeu Chriſtum dominum, aut eius rectam, ſanctam & catholicam fidem abnegant. Quibus Chriſtus in hunc modum comminatur, *qui me negauerit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo.* Quos nequaquam excuſat, quamuis mente ſe a dei confeſſione nunquam deceſſiſſe dicant, ſi uel ore diſcedāt, quum res publicam confeſſionem poſtulat. Nam ſcriptum eſt: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Exibilatur enim e ſchola Chriſti, & exploditur e uita Chriſtianorum impia illa vox, iurata lingua eſt, animus iniuratus. Sic grauiſſime peccauit ſapientiſſimus ille Salomon, qui in gratiam vxoris phanum idolo Moab, & Moloch idolo filiorum Ammon ędificauit. Sic & Petrus, ſed hic reſipiſcens, gratiam a domino conſequutus eſt. Itidem peccant, qui quum Chriſtiani dici ac eſſe velint, omnia Chriſtianæ diſciplinæ ac moribus contraria & verbis & factis agunt, Propter quos nomen dei in gentibus blaſphematur. Dicentes enim uerbis ſe noſſe deum, factis negant. Quales ſunt, qui ſcurrilitates & colloquia praua (quæ bonos mores corrumpunt) ſectantur, qui de facinoroſa uita, quam agunt, gloriantur, de quibus dictum eſt: Lætantur quum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in domino, ſed in ſe laudari appetunt, Qui ſibi nomen, aut gloriæ, vel ſapientiæ, uel bonitatis extra deum quærunt, de quibus dixit Pſaltes: Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis, Qui dei bonis

Qui in hoc præceptū impingant.
Matth. 10
Chryſoſto.
Nō ſufficit mēte non diſcedere, ſi verbis neges fidem.
Roma. 10
Impia vox.
3. Reg. 11.
Matth. 6
Roma. 2
Titum. 1
Pſalm. 48

tatem, munificentiam & miſericordiam non agnoſcunt, qui
per impatientiã, vel ſibiipſis, vel domino maledicunt, quos
Leui.24 ſcriptura, Leuit. xxiiii. morti addicit. Id quod vulgare eſt,
alea ludentibus & perfidis militibus. Sunt etiam ex hoc ge
4 nere, qui ſe deuouent vel qui ſibi neſcio quid mali impre-
cantur, ſi res aliter, q̃ ipſi dicũt aut ſtatuunt, euenerit. Præ-
terea hoc præceptum præuaricantur, qui nomẽ dei dehone
Roma.1. ſtant, uel dehoneſtantibus non reſiſtunt, ſed cõniuent, quod
non tantum rei ſint, qui faciunt, ſed & qui conſentiunt fa-
cientibus, quod frequens eſt in adulatoribus. Publice vero,
non tantum priuatim peccant in hoc præceptum Parochi,
Parochi, & omittẽdo, & cõmittendo in hoc præceptum quã peccent. & qui verbi miniſterium gerunt, tam omittendo q̃ cõmit-
tendo. Omittendo, quum concreditum munus exequi contẽ-
nunt, quæ ſua ſunt, non quę Ieſu Chriſti quærentes, quos vę
Philip.2. horrendum manet, ſicut dicit Apoſtolus: Væ mihi, ſi non
euangelizauero, quia diſpenſatio mihi credita eſt. In com-
mittendo vero qui haud legitime miſſi ſeu vocati, ſe verbi
Hæretici miniſterio temere ingerunt, qui ſacrã ſcripturã falſis enar-
rationibus aut interpretationibus maculant. qui diuinas li-
teras ad impiam opinionem tuendam detorquent, qui rudẽ
Matth.24 populum nouis et a præſcriptis eccleſiæ alienis dogmatibus
Gala.1 imbuunt, qui ſacramenta dei irrident, qui potẽtiam ac vir-
tutem dei in ſanctis ſuis exhibitam ac cõmonſtratam blaſ-
1. Timo.4. phema voce aſpernantur. Breuiter, qui aliter docent, quàm
2. Timo.3. catholica docuit eccleſia, ab Apoſtolis ad nos vſq; deriua-
2. Petr.2.
Eſa.3. et. 58 ta, quos vehementer cauendos Chriſtus iubet, & Apoſtoli
grauiſſime inſectantur, veluti adulterantes verbum dei.
Quibus confines ſunt, qui ex ſuggeſtis non niſi placentia
plebi loquuntur, qui populo peccata ſua non annuntiant,

ſed magis in abſentes, eoſdemq́ indefenſos impudenter vociferantur, qui ſub prætextu verbi dei, ſeditiones & turbas excitant ac Parochos rite uocatos, ſuis ſedibus (quos ipſi vi ac iniuria inuadunt) extrudere non formidant. Breuiter, qui non recte ſecant verbum veritatis, ſed vel ad ſua vitia tegenda vel ad quæſtum ſeu luxum ſuum, vel ad lites & contentiones ſeminādas, abiecta omni modeſtia & tranquillitate ſpiritus (quam ſyncera verbi dei diſſeminatio requirit) verbo dei abutuntur. Inſuper in hoc præceptum delinquunt, qui dei nomen vel in proſperis vel in aduerſis inuocare contemnunt, De quibus Pſaltes dixit. Deum non inuocauerunt. Item, qui etſi inuocent, in ſpiritu tamen & veritate non adorant, Quales ſunt, de quibus dixit Eſaias: Populus meus labiis me adorat, cor autē eorū longe eſt a me: qui in aduerſis poſiti, non ad nomen domini confugiunt, ſed vel diffidentes deo, vel dei auxilium contemnentes, aliunde remedium petunt, qui aduerſa impatienter ferunt, qui in his etiam dei clemētiam hæc vel ingerentis aut permittentis non agnoſcunt. Atq́ adeo qui ſuam voluntatem dei voluntati præponere ſatagunt. Deniq́, in hoc præceptū peccant, qui vel temere, vel falſo, vel impie ac iniuſte iurant, multo magis qui peierant, vel iuſta vota deo præſtita infringunt.

1. Petr. 3.

Pſal. 53.

Eſaię. 29. Matth. 15.

Quatenus liceat iurare
Duo errores.

VT autem quid velimus, apertius intelligatur, operæpretium viſum eſt paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinque enim in hoc non leuiter erratur. Sunt enim qui putant licere indiſcriminatim iurare, quod videtur Iudęis cum gentibus fuiſſe cōmune, exiſtimātibus non eſſe crimen, ſi paſſim ſermoni familiari deus te-

ſtis adhibeatur,modo dicatur verum, Qui error vtinam in
Chriſtianorum mores non dimanaſſet, ꝙ is error cum hoc
præcepto & Chriſti doctrina(quam ſtatim afferemus)ex
diametro pugnet.Sunt alii,qui aſſerunt Chriſtiano homini,
omnino quacunq; etiam ex cauſa iurare non licere,atq; adeo iurare damnabile eſſe,innixi imprimis verbo Chriſti,
Matth.5. Matth.v.dicentis:Dictum eſt antiquis,Non peierabis,reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis,
non iurare omnino,neq; per cœlum, quia thronus dei eſt,
neq; per terrã,quia ſcabellũ eſt pedum eius,neq; per Hieroſolymam,quia ciuitas eſt magni regis,neq; per caput tuũ
iurabis,qui nõ potes vnum capillum albũ facere aut nigrũ,
Sit autem ſermo veſter,eſt,eſt,non,non.Quod autem abundantius eſt,a malo eſt.Et quod Iacobi.v.in eandem ſententiam legimus,quum inquit:Ante omnia fratres mei,nolite
iurare,neq; per cœlum,neq; per terrã, neq; aliud quodcũq;
iuramentum,Sit autem ſermo veſter,eſt,eſt,non,non, vt non
Sententia ecclesiaſtica. ſub iudicio decidatis.Verum hi,Chriſti verba ad ſuam ſententiam aſtruendam nimis vrgent.Ergo vt intelligas, quid
Aug.de verbis dñi in mõte lib.1. in hac re,non leuis certe momenti,& ſentire & facere te
Iuramentũ non de nũero ſua natura bonorũ. oporteat,uidebis ut germanam Chriſti verborũ ſententiam
teneas,Nos eam,quæ patribus viſa eſt,cum verbis,tum menti Chriſti magis conuenire, ſimplici fide recitabimus.Hoc
conuenit inter patres iuſiurandum, quod homines mutuo
præſtant aut exigunt,non eſſe ponendum inter probata,ſeu
quæ ſua natura bona ſunt,ſed inter neceſſaria. Loquimur
autem de iuramento humano.Nam ſicubi iurat deus, qui
falli non poteſt, aut Chriſtus(qui eſt ipſa veritas)aut angeli,qui dei nomine abuti nequaquã poſſunt,nihil prope-

modum ad nos attinet. Iuramentum vero humanum de numero eorum non eſſe, quæ ſua natura bona ſunt, vel origo eius ſatis declarat, Nam ſi diuo Chryſoſtomo credimus, nõ ſtatim ab orbe condito, ſed dudum poſt irrepſit inter homines iuramentum, nimirum tum, quum mala creuiſſent, quũ ſurſum, & deorſum confuſio facta fuiſſet, quum ad idolorũ ſeruitutem homines declinaſſent, tunc inquam, quum infideles appararẽt, teſtẽ inuocabant deum, tanquã dignum dantes dictorum vadem, hoc enim eſt iuramentum, morum infidelium uadimonium, ut niſi cum ſponſore credatur, & ſponſore quidem magno. Propter multam enim incredulitatem, non hominem uolunt ſponſorem, ſed deum. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelii locum (Quod autem abundantius eſt, a malo eſt) de diabolo interpretatus eſt. Quem ſequitur Theophylactus. Iurare (inquit) & adiicere amplius etiam, uel non, a diabolo eſt, nimirum ꝙ omnis infidelitatis, diabolus primus ſit author. Porro ſi dicas, quur igitur iurare iubet Moſi lex, quæ nihil niſi quod bonum eſt præcipit, ſi de genere bonorum iuramentum non eſt. Reſpondebit Chryſoſtomus, Non ſtatim omnia, quæ lex Moſi præcipit boni perfectionem habent, quæ pleraq; talia ſunt, quæ accipientium legem infirmitas exigebat; quale eſt & illud ꝙ Moſes iuſſit dare libellum repudii, quum Chriſtus hoc factum teſtetur propter duritiam cordis Iudæorum non ꝙ repudium ſua natura bonum fuerit; Nam & nidore victimarum coli, q̃ ſit ſatis indignum deo, quis non uidet? & tamen rudi illi populo ad idololatriam admodum propenſo præceptum eſt, ut ſiquidem omnino ſacrificando probiberi non poſſit, ſaltem ſacrificaret non idolis, ſed

Chryſoſt. ho. 26. ad populum Antio.

Chryſo. in Matth.

Theophy. in Diat. c. 5.

Queſtio Cur Moyſi lex iurare iubeat.

Dilutio Chryſo. in Matth.

Matth. 19.

Cur victimę Iudæis præceptę.

quatenus olim Iudæis permiſſum iurare.

deo viuo ac vero. Ad eundem ergo modum Iudæis ad iurandum admodum facilibus permiſſum eſt iurare per dei nomen, ne ſaltem per ſimulachra iurarent, & tamen non aliter permiſſum eſt, q̃ reuerentiſſime & rei neceſſitate poſtulante, quod hoc ſecundo præcepto ſatis oſtenditur. Lex ergo quum iubebat, vt iuraturi non aliter q̃ per nomen dei iurarent, bonum quidem iubebat, ſed non abſolute bonum.

Pſal. 62. Reddere domino iuramenta.

Verum tale, quo rudes Iudæi ad boni perfectionem ſenſim adduci poſſint. Et laudabantur Iudæi, qui proximo, idq; in deo, iuraſſent & proximum non decepiſſent. Hoc eſt enim quod lex iubebat; Reddes domino iuramenta tua, ideſt, iurans uerum loqueris. Laudabantur inquã, non quia rem omnino ſanctam ac piam, ſed magis illo tẽpore permiſſam feciſſent, a prohibitis tanto peioribus abſtinentes. Quamobrẽ iuſtitia phariſæorum erat, non peierare. At Chriſtus legis conſummator, abſolutæq;, & perfectæ iuſtitiæ doctor, oſtendere uolens, quàm procul abeſſent Phariſæi a perfectione, non tantum execratur periurium quod & lex facit, ſed & ſuis diſcipulis indignum cenſet, quomodolibet iurare, etſi iuramenta reddant deo, hoc eſt, uerum iurent, id quod lex nõ tantum permittit, ſed & factum ut uidetur laudat, Idq; facit Chriſtus duplici potiſſimum ex cauſa. In primis, ꝙ ſua doctrina ea ſit, quæ interiorem hominum, hoc eſt, animum transformat, non tantum externam iuſtitiam, ſed & interiorem innocentiã in ſuis diſcipulis requirens, qua unuſquiſꝗ quod ſibi fieri uelit, alteri faciat, Quod uero ſibi fieri nolit, in alterum non cõmittat. Nunc quorſum attinet iurare, ſi nemo ſit, qui quemquam uelit circũuenire, etiam ſi id poſſet impune, ſi nemo alteri diffidat, ſi quiſꝗ quod ſimplic

Alia phariſeorum alia Chriſtiana iuſtitia. Matth. 5.

Cur Chriſtus iuſſerit omnino non iurare.

Math. 7

uerbo

verbo dixiſſet, non minori fidem ac religionem ſeruaret q̃ iuſiurandum interceſſiſſet. Deinde, quod quiſquis iurat ſe grauiſſimo periurii periculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionem, ob ſenſus fallaces, ſæpenumero putat ſe prçſtare poſſe, quod nõ poteſt. 2 Chryſo.
Quod Chriſtus hoc ipſo ſatis indicare voluit, quum vetat, ne per caput noſtrum iuremus, quia ſcilicet non poſſimus vnum capillum album facere aut nigrum, quaſi dicat, Non permitto ut uel per illud iures, quod proprium tuũ eſſe putas. Nam & illud adeo non eſt tuum, ut ne minimum quidem, quod in eo eſt, poſſis conficere. Nimirum vt in capite quod omnino tuum eſſe putas, non ſolum capillum ullũ producere non poſſis, ſed nec ipſam coloris eius cõuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in poteſtate noſtra, quàm quod noſtrum videtur, ſitum eſt. Ergo hæc eſt planiſſima Chriſtianæ doctrinæ ſententia, non eſſe Chriſtianę innocentię aut perfectionis iurare aut iuramẽtum exigere, præſertim in his rebus, quarum contemptum præ cæleſtibus Chriſtiani profitentur, abunde ſatis eſſe, vt in omnibus actionibus noſtris ſimplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur, & præſtemus, quod ſimplici ſermone nos præſtaturos receperamus. Certe qui iurat, non bene ſentit de eo cui iurat, aut diſſidit de iuraturo qui iuſiurandum exigit. At quum Chriſtus ſuos inter ſeſe optima fide cuncta loqui & agere vult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio ſemotos, Conſequens ergo eſt, ut nec iurare eos inuicem uelit, etiam in re ſeria. Veraces enim eſſe debent, & alter alterum talem æſtimare. Veracibus

Matth. 5

Quid ſit apud Matth. 5. non iurare omnino.

autem verax fidem abſq; iuramento facere ſufficit.

Queſtio. *QVid ergo inquis, Damnat Chriſtus omne iuramentum: quod ſi ita eſt, quomodo excuſabimus Apoſtolum Paulum, ne contra præceptum domini feciſſe*

Galat. 1 *videatur, qui ſæpe iuraſſe comperitur: veluti quum dicit, quæ autem ſcribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior.*

2. Cor. xi. *Et iterum: Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quia non mentior. Item: Teſtis mihi eſt deus, cui ſeruio in ſpiritu meo, in Euangelio filii eius, quomodo ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis. Et alibi: quotidie morior per*

Roma. 1 *veſtram gloriam, quam conteſtationem, iurationem eſſe,*

1. Cor. 15 Aug. de ſer. dñi in monte lib. 1 *eandemq; ſe domino debere, idem vt oſtenderet, addidit, quam habeo in Chriſto Ieſu.*

Quorundã ſententia. *HIc quidam ſic reſpondent, vt dicant iuſiurandũ promouendo Euangelio conceſſum eſſe, ut ſcilicet liceat, quum neceſſitas exigit apud infirmos veritatem iureiurando corroborare, atq; hac ratione excuſant Paulum iurantem, qui & tanto fuerit iurando ſecurior, quod iurauit in his literis quas afflatu ſpiritus ſancti prodidit continentes non hominis, ſed dei uerbum. Sed hi iurandi permiſſionem nimis reſtringere & in arctum cogere videntur. No-*

Dilutio. Aug. de ſer. dñi in monte, lib. 1. *bis itaq; magis placet beati Auguſtini ſententia, qui hanc rem non tam ex verbis, quàm ex mente Chriſti æſtimans, ſic determinat Principio, vt verum eſſe fateatur Chriſtum reuera hoc velle, omnẽ aſſeuerationem inter perfectos Chriſtianos ſuperuacaneam eſſe. Verum quum interim in eccleſia ſint non tantum perfecti, ſed & infirmi, bonum eſſe ait, & vere Chriſtianis omnino appetendum, ne omnino*

iurent, At ſi iurare cogantur, infirmitate fratris vel neceſſitate cauſæ ita poſtulante, ſciant id de neceſſitate uenire infirmitatis eorum, quibus aliquid ſuadent, Quæ infirmitas etſi malum ſit, ſciant tamen ſe malum non facere, quum bene vtantur iuratione. Nam *etſi ea non bona fuerit, tamen neceſſaria eſt, ut alteri perſuadeatur quod vtiliter perſuadetur.* Excuſat ergo *Auguſtinus non tantum in* Euange*lii, ſed & in aliis negotiis iurantem, modo infirmitas eius, cui iuratur, & cauſæ grauitas ſeu neceſsitas iuramentum extorſerit, quod tamen, quoad fieri poteſt, vitandum eſſe docet. quam ſententiam communis eccleſiæ conſenſus ſequi videtur, qui permittit perhibet non tantum in confirmatione uerbis dei, ſed etiam in fœderibus principum, in ſuſcipiẽdo magiſtratu, in iudiciis maxime ſi magiſtratus exegerit, ac ſicubi cauſæ grauitas poſtulauerit, nos iuramentũ ſine peccato præſtare poſſe, quin etiam peccaturos, niſi id præſtiterimus modo ad publicam utilitatem, tranquillitatẽ, & pacem, aut etiam proximi commoditatem fecerit, & omiſſum allaturum ſit utilitati uel publice uel proximi detrimentum. quod & a mente Chriſti abhorrere non uidetur, ſi ſcilicet intelligamus eum non ſimpliciter iurare uetuiſſe, ſed tantũ inter ſuos, qui vere & perfecte ſunt Chriſtiani, quod nulli omnino iuramento apud eos locus relinquatur, nimirum vnoquoq; de alio etiam iniurato optime & ſentiente & ſperante. At ſi res nobis agenda ſit cũ malis (qui bonis numero longe plures ſunt) aut etiã cũ infirmis non aliter creditur, niſi iuremus, tum Chriſtũ non ſimpliciter, ſed eo modo iuramenta fieri uetuiſſe, quo uulgato more hominum fiebant, quemadmodum vetuit ira-*

Quatenus excuſetur iurans. Infirmitas. Grauitas. Neceſſitas.

Inter perfectos chriſtianos iuramento nullus locus relinquitur.

Matth. 5 ſci, ſalutare quenquam in uia, reſiſtere malo, appellare magiſtros, vocare patrem in terris. Vulgato autem hominum more fiebant iuramenta indiſcriminatim, idq; impune, modo verum iuraretur, tametſi nulla cauſæ neceſſitas, uel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino ſine peccato non licet, quibus iurandi cõſuetudo (ut Hilarius inquit) omnino adempta eſt. At ſi uel proximi conditio vel rei grauitas exegerint, ut nobis iurandum ſit, tum licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis ueniendum ſit, tamen neceſſitate, atq; adeo charitate (quæ nihil agit perperam) poſtulante, impune ac ſine peccati reatu iurabimus, modo tamen iuſiurandum noſtrum tres comites habuerit, quemadmodũ dominus apud Hieremiam cap. iiii. præcipit dicens: Et iurabis, uiuit dominus in ueritate, in iudicio, & in iuſtitia. Veritas prima comes, iuramenti cauſa erit, ac ſubſtantia, vt nõ aliter præſtetur, quam ut mendacium opus diaboli deſtruatur, veritas vero detegatur ac firmetur. Deinde iudicium adhibendum eſt, vt non temere, ſed cum magna diſcretione & deliberatione ad iuramentum ueniatur, nempe ut iurans prius conſideret, an rei neceſſitas aut grauitas iuramẽtum exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne vel non ſuo tempore & loco, uel ira, aut alio prauo affectu concitatus iuret. Poſtremo uidendũ, ut nihil niſi quod iuſtum, æquum, honeſtum, ac rectum eſt iuretur, utq; rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur hos comites quum habuerit iuramentum, damnabile non eſt, tametſi in rebus prophanis adhibeatur, quod tum ipſo iuramento veritas, pax, & concordia defendantur, falſitas, lis; & diſſentio deſtruantur, ad quod certe inuentum eſt iuramentum.

Hylarius.

1. Cor. 13

Iuramentũ debet habere tres comites.

Hiere. 4

Veritas.

Iudicium.

Iuſtitia.

Hebræi.vi.Omnis controuerſiæ finis eſt iuramentum. Hebræ.6

IN *primis ergo ex hac parte in hoc præceptum peccant, qui praua conſuetudine tertio quoq; uerbo addunt, per deum per mortem dei,per animæ ſalutem,& id genus ſimiles deiurationes,quod tales in iurando nullum adhibeăt iudicium, ſed nomen dei ſui temere vſurpant,quod & Ieſus filius Syrach quã maxime deteſtatur. Iurationi(inquit) non aſſueſcat os tuum,multi enim caſus in illa. Nominatio dei non ſit aſſidua in ore tuo,& nominibus ſanctorum nõ admiſcearis,quoniam non eris immunis ab eis,omnis iurãs & nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multũ iurans implebitur iniquitate,& non diſcedet a domo illius plaga.Et cap.xxvii.Loquela multum iurans, horripilationem capiti ſtatuet,& irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi conſuetudinem adeo inſectatur Chryſoſtomus, ut iuramento uideri poſſit paulo iniquior,niſi quod conueniebat,ut aduerſus eam partem,in quam magis propendent hominum ingenia,& unde grauius imminet periculum,eſſet uehementior. Is ergo a iurandi conſuetudine deterrens.Chriſtus(inquit)& per propriũ caput iurare prohibuit, nos vero tam paruipendimus dei gloriam,ut eum paſſim trahamus,neſcitis quid ſit deus & quali debeat ore vocari?Quod ſi de ſtudioſo quopiam viro ſermo inciderit,dicimus, os tuum ablue, & ita commemora,Nunc vero nomen ſuper omne nomen uenerãdum, in omni terra admirabile,(quod audientes dæmones, horrent)temerarie circumferimus.Et paulo poſt, Ille tãtus pio Zelo æſtuans epiſcopus,ab eccleſia prohibet eos,qui paſſim iurant,quos & ad ſe deferri iubet,ut iudicentur,eoſdemq;*

1 Qui peccãt in hoc præceptum male iurando.

Eccle.23

Eccle.27 conſuetudo iurandi deteſtabilis. Chryſo. ho. 26.& 27

Pſal.8

Ibidem.

ab ore & lingua, quod veri Christiani non ſint, dinoſci ait, quemadmodum pſitaci uoce noſcuntur. Secundo, hic impingunt, qui etiam in rebus ſeriis, non tamen magni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non ſit manifeſta uel publica uel proximi utilitas ſequutura. Quos Chryſoſtomus etiã hinc excuſari negat, quod ſit aliquis, qui neceſſitatem iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor dei omni neceſſitate violentior, Si enim uelis huiuſmodi occaſiones ſemper obiicere, nihil de his quæ ſunt imperata cuſtodias. Excuſari ergo nequaquam poſſunt, qui in omni penè negotio iuramentum adhibent, quod ſolent mercatores, qui lucri gratia in extrudendis mercibus, nihil non iuramentorum admiſcent, raro etiam ſine periurio. Sed quid tandem proderit eis, ſi vniuerſum mundum lucrentur, animæ vero ſuæ detrimentum patiantur? Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animam. Sed dices, Exigit a me iuramẽtum, qui mecum contrahit, de cõmertiis hæſitans, deum in ſponſionem trahit, & dicit ſe non acceſſurum, niſi capiat illum ſponſorem. O ingentem inſenſibilitatem & contumeliam, qui uermis es & terra, cinis & fumus, dominum deum vnum citas in vadimonium, & illum trahere cogis? Dic mihi ſi ſeruis veſtris inter ſe contendentibus & ſibi fidem non habentibus, diceret conſeruus ſe prius non crediturum, quam cõmunem dominum ſponſorem acciperet, nõne multa tuliſſet uerbera, didiciſſetq;, quod ad alia domino ſit utendum, non ad huiuſmodi? Quin tu qui hinc te excuſas, quod aliter tibi iniurato non credet, eius es cauſa, eo quod facile iuras, quoniam ſi id non faceres, ſed omnibus conſtaret quod non iures, mihi crede dicenti, quod his, qui mille deierant iuramen

2 Chryſoſt. in Matth. ca. 5

In omni negotio adhiberi iuramẽtũ nõ debet

Matth. 16 Auguſt. Obiectio. Chryſoſto. Reſponſio.

ta maiorem ipſe fidem ſolo nutu inuenires. Damnat quoque Chryſoſtomus forenſia iuramenta, & nos certe probare non poſſumus, quod paſſim in iudiciis abſque omni iudicio iuramenta etiam pro decem obulis exiguntur & præſtantur. Mirandum certe quum tot iuramenta, quæ malitiæ appellant ac cætera eiuſdem generis temere fiunt, quod quandoque fulmen ſuperius non ueniat in tantæ temeritatis ultionem. Sed propterea, quod non punimur nos, ne peccare cogitemus: Illud eſt miſericordiæ dei non virtutis noſtræ. Dic mihi quæſo (inquit ille) trahens hominem in iuramentum, quid expectas, utrum vt peieret: ſed hoc eſt extremæ dementiæ, & in caput tuum pœna conuertetur, melius eſt te pecunias amittere, quàm illum perire. At non peieraturum expectas, igitur & abſque iuramento crede. Sed multi ſunt inquis, qui ſine iuramento defraudare voluerũt, non autem cum iuramẽto. Teipſum decipis homo, homo furari ſolitus, & iniuria proximum afficere, neque iuramentum frequenter peſſundare dubitauerit. Quod ſi fuerit in iurando reuerens, & inferenda iniuria multo magis erit. In ſumma, iuſtum ac decens eſt, Chriſtianum hominem omnem iuramenti præſtationem tam in contractibus, quàm in iudiciis, quoad fieri poteſt, euitare. Deinde, iudices in exigendis iuramentis, plurimùm diſcretos eſſe oportet, atque adeo tales, qui priuſquam iuramenta, uel a litigatoribus, uel a teſtibus exigant, omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta ea ſaltem, quæ communi partium conſenſu remitti poſſunt, remittantur, ac nullà (niſi rei neceſſitate, aut grauitate exigente) præſtentur, quod facile perſuadebunt litigatoribus, ſi affirmẽt nos hanc reuerentiã deo debere, præ-

Moderanda forenſia iuramenta. ho. 36. 37.

Trahens in hominem in iuramẽtum non eſt ſine culpa.

Epilogus quales iudices eſſe debeant in exigendis iuramentis.

ſertim in cauſis ac negotiis modici momenti, unde non ſit euidens vtilitas, uel publica vel proximi expectanda, Id quod multo magis eccleſiaſticos viros decet, quos certe turpe eſt aſſiduitati iurandi intentos eſſe, quum potius ſeſe ueluti exemplaria Euangelicę perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordium reformator & rector, hanc iurandi aſſiduitatem ac temeritatem corrigere dignetur ad ſui nominis gloriam & honorem.

In iudiciis eccleſiaſticis a iuramentis quo ad fieri poteſt temperãdũ.

3 Deierantes. Matth. 26

Tertio, in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui vſurpato nomine dei deierant (hoc eſt, ſancte ac vehementer iurant) ac ſeſe quodam modo iurando execrantur & deuouent, quod Petrum Apoſtolum feciſſe legimus, quum dominum tertio negaret.

4 Peierantes.

Hos peccati pondere ſuperant, qui peierant, hoc eſt, ſciẽter falſum iurant, aut qui iurant vt facilius fallant, aut per temulantiam iracundiam ue, aut animi gratia iurant, qui blaſphemię proximi ſunt.

5 Blaſphemãtes.

Dein adhuc grauius peccant in hoc præceptum, qui nomen domini blaſphemauerint, ac execrabiliter deteſtati fuerint, quos vetus lex morti addicit. quæ de iureiurando & quatenus in hoc præceptum temere iurando committatur dixiſſe ſuffecerit.

Leuit. 24

6 Voti violatores. Leuit. 3

Poſtremo, peccant in hoc præceptum, idq; grauiſſime, qui vota deo facta temere violant ac rumpunt. Scriptum eſt enim Leuitici tertio: quod ſemel greſſum eſt e labiis tuis, obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti deo tuo. Item Eccleſiaſtici quinto: Si quid vouiſti deo, non tardabis redere, quia dominus deus requiret illud. Monendi ergo ſunt omnis generis homines, ne temere quid voueant, præ-

Eccle. 5 Non temere emittẽdum uotum.

ſertim tale quod an pręſtare poſſint, incerti ſunt, uel quod ſine ſuperſtitione aut turpitudine præſtare nequeant. Diſpli cet enim deo ſtulta promiſſio, Eccleſiaſt. v. Sunt uota ſuperuacanea, vana & incauta, ſunt impia & turpia, ſunt deniq; licita ac honeſta. Sed interim hoc certum eſt vtrinq; grauiſſime peccari, nempe ſi uel licita ac honeſta uota temere violentur, uel illicita deo fiant ac præſtentur. In impiis quidem ac turpibus uotis decretum mutare, in malis promiſſis reſcindere fidem oportet, q impia ſit promiſſio, quę cum ſcelere adimpletur, qualis fuit promiſſio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorum, qui vouerunt ſe non comeſturos, niſi prius occidiſſent Paulum. Sed interim cõſtat nõ illos tantum grauiſſime peccaſſe, ſed ſimul omnes qui talibus uotis ſe obſtringunt, etſi nullus ſequatur effectus. Idem de ſuperſtitioſis & ſuperuacaneis votis ſentiendum putamus. Nempe, ut tametſi ęquum fuerit, ea non præſtare, grauiſſime tamen eos peccare, qui talia præſtiterint, nullum adhibentes in uouendo vel iurando iudicium, aut diſcretionem. Votum perpetuę caſtitatis, modo tamen ſano conſilio, animoq; deliberato factum fuerit, ab exordio eccleſię licitum & honeſtum, atq; adeo pium ſemper eſt habitum, idq; non ſolum authoritate humana, ſed & diuina, quod Chriſtus inter alios Eunuchos eos potiſſimum cõmendauerit, qui ſe caſtrarunt propter regnum cœlorũ. Itidem quod Paulus eum benefacere dicat, qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habẽs neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, indicauit in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam, ut interim prętereamus ueterum patrum Concilia nõ multo poſt Apoſtolorum tempora, in Eccleſia dei habita, inter quæ anti-

Eccle. 5
Votorum diſtinctio.

Impia ac turpia uota pie reſcindũtur ſed impie ac turpi ter ſunt.
Marci. 6
Acto. 23
Vota ſuperſtitioſa & ſuperuacanea.

Deuoto perpetuæ caſtitatis.
Matth. 19
1. Corint. 7
Concilium Gangrenſe.

quiſſimum illud Gangarenſe pari cenſura damnat tam eos, qui continentiæ & virginitatis profeſſionem ac ſanctum propoſitum violant, quàm qui non profeſſos, ſed matrimonio iunctos damnant.

Votum ppetuæ caſtitatis nõ temere emittẽdũ

IAm ſi votum hoc pium ac ſanctum eſt, modo legitime præſtetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe magis cauere oportet nec temere emittatur, nimirum a talibus qui ſuæ infirmitatis ignari, eiuſcemodi votum non principaliter reſpectu dei, ſed uel præſentis cõmoditatis gratia uel blande illecti ſeu inducti continentiam vouent. Nam *quantumuis tales quum eos emiſſi voti pœnitere cœperit, contendát, melius eſſe nubere quàm vri, & violare uotum quàm fornicari, negare tamen omnino non poſſunt (niſi uerbum dei et Apoſtoli Pauli doctrinam contemnere pergant) ſe non leui damnatione obnoxios eſſe, quum uoti immemores connubio temere ſe alligant. Nam ut hoc demonſtraret Apoſtolus, de eccleſiæ viduis ait, i* Timoth. v. *Cum luxuriatæ fuerint (hoc eſt, in delitiis degerint) in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. quod* Apoſtoli *verbum, omnis eccleſia ſic ſemper intellexit, ut etſi nuptiæ quas tales contra uotum præſtitum contrahebant, ex ſe damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propoſiti fraudem, damnari uoti fracti fidem, damnari non ſolum ſuſceptionem a bono inferiori, ſed ruinam ex bono ſuperiori, damnari deniq; tales non quia coniugalem fidem poſterius inierunt, ſed quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt.* Ergo *quia non omnes capiunt verbum hoc (ſicut dominus ait) ſed qui poteſt capere, capiat, ducant ante votum, qui ſe non conti-*

1. Timo. 5

Aug. 27. q. 1. c. nuptia.

Aug.
Matth. 19
Cõſiliũ euãgelio cõiũctum.

nent, qui non cœpit deliberet, qui egreſſus eſt, perſeueret, nulla aduerſario detur occaſio, nulla Chriſto ſubtrahatur oblatio, Nos in medio relinquimus, ac eccleſiæ in futuro Concilio determinandum cõmittimus, num expediat veterem morem immutari. Deinde, num nuptiæ, quæ contra votum contractę ſunt irritę, ac velut adulteria cenſenda ſint, nihiloſecius tamen etiam hoc inter omnes conuenire putamus in cõtrahentibus eiuſcemodi nuptias, etſi non ipſas nuptias, grauiſſime tamen damnari fractam voti fidem, & quod nomen domini fruſtra ſeu temere vſurpatum ſit, vtcunque etiam tales vouentes ſe excuſent, vel per ætatem, modo ea doli ſaltem capax fuerit, vel per incogitantiam. quo magis miramur eos qui hodie temere votũ continentiæ infringunt, nec ſolum nuptias ſuas, quas qualibet occaſione oblatas irreligioſſiſſime ineunt, contempto voto defendere conantur, ſed etiam putant ſe Eccleſiaſtes ac Parochos eſſe nõ poſſe, niſi votum continentiæ infregerint, cum tamen Apoſtolus epiſcopum velit eſſe vndique irreprehenſibilem, & ſi fieri queat ab vxore & omni ſolicitudine ſolutum. Et quo pacto quæſo Paulus tuliſſet Parochum, hoc eſt, eccleſię moderatorem qui votum ſolenne violaſſet, qui ne mulierculas quidem tanto gradu inferiores in miniſterio eccleſiæ ferre voluit, quę primam fidem nubendo irritam fecissent, quas & damnationem habere pronuntiat: ſaltem hi votorum temerarii violatores, veteribus canonibus hanc vim permittant, ut ſe ob voti fracti reatum excommunicatos & indignos etiam officio ſacerdotali eſſe fateantur, vt interim largiamur ipſis humanitatem exhiberi poſſe, ſi ita probauerit, qui eius rei poteſtatem habet Epiſcopus,

Qui contra votum contrahunt matrimonium grauiſſime peccant.

1. Timo. 3

1. Cor. 7.

1. Timo. 5.

Concilium Chalcedonenſe. c. 16

NEC ENIM HABEBIT DOMINVS IN-
ſontem eum, qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra.

Sententia præcepti. Crimē blaſphemiæ & periurii ſufficiens ad inducendā om̄ plagā.

G Rauius certe cenſura in huius præcepti violatores, cuius hęc eſt ſententia, deum non habiturū innocentem, eum, qui nomen eius fruſtra aſſumpſerit, ſed grauiſſimis pœnis ſuam iniuriam vlturum, etſi non in hoc ſeculo, quāuis & in hoc ſæpiſſime, ſaltem tamen in futuro. Certe *vt nullum aliud crimen noſtrum extaret, quæ tamen maxima ſunt & ſine numero, vnicum tamen illud blaſphemandi & peierandi, & in vniuerſum nephas illud & prauiſſima conſuetudo nomen domini indigne vſurpandi, ſufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiam quam iis malis, calamitatibus ac miſeriis, quæ noſtra ſentit ętas, quibus merito premimur, & non dubium, prememur, ſi (vt cœptum eſt) in dehoneſtando domini nomine pergere uoluerimus.*

Quidā indicant periurium homicidio & adulterio grauius.

Sunt qui non omnino abſq; ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod hæc non ſic tranſeant in conſuetudinem, & durius puniantur. Hoc *autem cōmune fiat omnibus, & ſemper, idq́; etſi non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quamobrem annitendum eſt omnibus modis, ut tollatur e medio horribilis corruptela nominandi inuanum ſacroſanctum & glorioſſimum nomen dei, ut obſcænitates verborum, ſtultiloquia,*

Chryſoſt. quid cauendum.

Coloſſ. 3

turpiloquia, mendacia, conuiuia, detractiones, maxime autem ut blaſphemiæ in deum & Chriſtum dominū, illiuſq; mēbra ſanctiſſima, Sacroſancta item vulnera vſq; ad amariſſimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effuſum ac pretioſum ſanguinem omnino eliminentur,

quod deo authore fiet,ſi populus,& verbo,& exēplo do-ceatur,ut ſermo eius ſemper gratioſus,& ſale conditus ſit.

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento ut diem ſabbati ſanctifices. Sex diebus operaberis,& facies omnia opera tua. Septimo autem die ſabbatū domini dei tui eſt. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui eſt intra portas tuas, Sex enim diebus fecit dominus cælum & terram,& mare, & omnia quæ in eis ſunt,& requieuit die ſeptimo. Idcirco benedixit dominus diei ſabbati,& ſanctificauit illum.

ORdine planè pulcherrimo tria iſta prima præcepta, quæ quodammodo vnum ſunt,& ad dei cultū, quem Latriam vocamus, pertinent, ſeſe conſequuntur. Primum enim præceptum (vt ſupra diximus) animum format, in veram dei agnitionem nos ducit, deq; interiori cultu (qui in fide, ſpe & charitate erga deum conſiſtit) inſtituit. Verum cum ex abundantia cordis os loquatur, & fieri non poſſit, quin lingua (quæ animi noſtri interpres eſt) hoc ſonemus, quod mente ſumus complexi. Proinde ſecundus locus debebatur præcepto proximo, quod docet qualiter de deo loqui oporteat. Iam quod ſubſequitur tertium præceptum amborum illorum abſolutio eſt, quo docemur de omni alio exteriori cultu deo pręſtando ac exhibendo. Vt autem huius præcepti ſententia manifeſtior fiat, conſtat ſabbatum Hebręis ſonare requiem, & ſabbatizare idem eſſe quod requieſcere, Et quia ſeptimus hebdomadæ dies re-

Ordinis rō.

Matth. 12. Luc. 6.

Sabbatum Sabbatizare.

quiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebræos proprie ſabbatū dictus eſt, quemadmodum Exo di.xxx.legimus: Septimus dies erit vobis ſanctus, ſabbatum

1 Exo.30 *& requies domini. Poſtea etiam ſabbati appellatione (ſed latius accepto vocabulo) tota hebdomada ſignificari cœpta*

2 Lucæ.18 *eſt. Sic Lucæ decimooctauo legimus: Ieiuno bis in ſabbato.*

Duplex ſabbatum.

Hoc præceptum aliam olim apud Iudæos aliã apud nos habet rõnẽ.

Eſaiæ.1

quod ad morale attinet nihil mutatum.

IN vniuerſum autem duplex eſt ſabbatum, Externum & internum ſeu ſpirituale: Rurſus externum ſuum habet cerimoniale, ſuum item morale. quod ad cerimoniam attinet, non habet hoc præceptum eandem omnino rationẽ apud Chriſtianos quam habebat apud Iudæos. Siquidem quod ſabbatum apud Iudæos certæ diei alligatum erat, cerimonia eſt, apud Chriſtianos, ut conſtat abrogata, qui non Iudaizant ſeu ſabbatizant cum Iudæis. Iudæi vero hanc cerimoniam (magis verba quàm verborum genuinum ſenſum vim ac ſpiritum ſectantes) mordicus adhuc tenent, tametſi ex prophetis conſtet eam obſeruationem quandoq; abrogandam. Verum, quod ad morale legis pertinet, nihil mutatum eſt. Id vero conſtat in eo ſitum eſſe, vt homo qui corpore conſtat, & anima, aliquo ſaltem deſtinato tempore, & corpore, & animo interquieſcat, totus laudi, contemplationi ac venerationi dei intentus, ut & corpus labore fatigatum alterna requie non careat, & mens ipſa, externis laboribus diſtracta, diuinæ legis meditatione, ac diuinorum beneficiorum recordatione reficiatur, ſaginetur q;.

Feriæ ſunt de iure diuino.

Vnde conſequens eſt, nedum apud Iudæos, ſed & apud Chriſtianos iuris eſſe diuini, ut ſaltem aliquo deſtinato tempore, cerimoniæ inſtitutæ ad audiendum verbũ dei, & ad commonendam ac excitandam fidem & chari-

tatem erga deum, & ad vacandum hymnis, precationibus, aliiſq; ſpiritualibus ſacrificiis retineantur ac conſeruentur. Deinde conſtat externum ſabbatum in hoc datum & præceptum eſſe, ut eſſet certum ſignum, inter deum & homines deum agnoſcentes. quemadmodum Exodi viceſimoprimo dominum dicentem legimus: Videte(inquit)ut *cuſtodiatis ſabbatū meum, quia ſignum eſt inter me & vos. Iudæis enim ſabbatum ſignum erat & memoriale, quo in primis admonerentur illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis, ſex dierum opificio abſoluti, ut uel hinc in admirationem potentiæ, ſapientiæ & bonitatis dei excitarentur. quod deus in huius præcepti verbis ſignificauit, cum inquit:* Sex *diebus fecit deus cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo.* Secundo, *ſabbatum* Iud*æis erat memoriale, quo ſubinde admonebantur, vt cum ſumma gratiarum actione, recordarentur inſignis illius beneficentiæ ac miſericordiæ diuinæ, qua a duriſſima ſeruitute* Pharaonis *liberati fuerunt,* quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memen*to(inquit)quod & ipſe ſeruieris in* Ægypto, *& eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extento.* Idcirco *præcepit tibi, vt obſeruares diem ſabbati.* Tertio, *ſignificabat Iudæis ſabbatum externum, requiem internam, & ſabbatum ſpirituale, vt ſcilicet hinc admonerentur, a ſuis operibus requieſcere ac ſinere, vt dominus eos, non ipſi ſanctificarent. quod dominus apud* Ezechielem *prophetam cap. xx. non tacuit, cum inquit.* Inſuper *& ſabbata mea dedi eis, ut eſſent ſignū inter me & eos, & ſciant quod ego dominus ſanctificans eos. quáquá internum*

Externum ſabbatū cur receptum.

Exodi. 31

Externum ſabbatū inter deum & homines.

1

2

Deut. 5

3

Ezech. 20

Deus in ſcripturis dicitur odiſſe ſabbata. & cur?

Eſaie.1

Iudeorum vulgus quemadmodum nunc, ita & olim, magis ſignis quam rebus ſignatis inhæſerit, quo factum eſt, vt ſcriptura teſtetur, deum Iudæorum ſabbata odiſſe cœpiſſe, uti apud Eſaiam cap. i. Dominum increpantem Iſraelem legimus in hæc uerba, Neomæniam & ſabbatum, & feſtiuitates ueſtras non feram, iniqui ſunt cœtus ueſtri. Calendas ueſtras & ſolennitates ueſtras odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens, Et ne mireris, cur deus dicat ſe odiſſe ſabbatum, quod præcepiſſe uidetur, cauſam odii ipſe ſubiungit, nempe quod Iudæi ſabbato non ad quietem animi, & ad mentis tranquillitatem erga deum comparandam (ob quod potiſſimum erat inſtitutum) ſed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi ſolam ſuperſtitioſius obſeruabãt) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cum extenderitis manus ueſtras, auertam oculos meos a uobis, & cum multiplicaueritis orationẽ non exaudiam, manus enim ueſtræ ſanguine plenę ſunt. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationũ veſtrarũ ab oculis meis, quieſcite agere peruerſe, diſcite benefacere.

Ibidem

Dies dñicus qd nobis ſignificet.

PORRO eadem propemodum, quæ ſabbatum externum Iudæis ſignificabat, nobis ſignificat dies dominicus.
1 *Niſi quod nos loco liberationis Iſrael ex Ægypto (qui typus erat) admonemur, ut meminerimus, nos per agni immaculati ſanguinem, a fœdiſſima tyrannide ſatanę redemptos, ne per ingratitudinem reuoluamur in maiorem ſeruitutem. Deinde hic dies nos monet, ut quemadmodum*
2 *Chriſtus noſtri cauſa factus eſt obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis, utque is ſuperata morte, ac operibus ſuæ diſpenſationis conſummatis requieuit in ſepulchro,*

Phil.2

pulchro. Ita & nos mortificata carne, omnibusq; carnalibus deſideriis conſopitis, totos deo ſubmittamus, & conſepulti Chriſto per baptiſmum vltra non ſeruiamus peccato, ſed exhibeamus membra noſtra deo ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. quamobrem & eccleſia, eo die, pleraſq; alias non contemnendas cerimonias nos huc prouocantes admouet. Quod enim aquam benedictam aſpergit, quid aliud eſt, niſi quod nos baptiſmi, per quem Chriſto in ſpiritualem requiem, conſepulti ſumus, commonefacit, ac veluti ſigno declarat nos oportere ſubinde mortificare carnem, & cum Chriſto quieſcentes auſcultare deo? Quod itẽ proceſſiones celebrat, in quibus populus ſignum crucifixi, & vexilla veluti trophæa quædam reſurgentis domini comitatur, quid aliud eſt, niſi pia quædam cerimonia, qua admonemur nos potiſſimum ea die totos intentos eſſe oportere, vt per omnem vitam Chriſtum crucifixum ſequamur, vt carnem vna cum uitiis & concupiſcentiis ſuis Chriſto cruci configamus, vt parati ſimus (ſi res ita poſtulauerit) pro Chriſti nomine, & in carcerem, & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, vndecunq; nobis impoſitam patienter poſt Chriſtum portare? Vt item meminerimus glorioſi illius de diabolo triumphi per Chriſtum acti, vtq; quẽadmodum Chriſtus reſurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Deniq; quod thurificantur altaria, quodq; thus deinde ad pſallentes defertur, quid aliud deſignat, niſi quod externo ſigno teſtamur nos corda ſurſum habere ad dominum, in laude gratiarum actionem & preces profuſa? quid enim aliud ſunt altaria, quã corda noſtra? Quid ignis, niſi feruor charitatis? quid thus,

Roma. 6

Cur aqua bñdicta die dñico ſpargatur.

Cur agantur proceſſiones die dominico.

Roma. 6

Cur thurificentur altaria.

nisi orationes ſanctorum? quemadmodum David dixit: Di
Altaria. Ignis. Psal. 140 Apoca. 8
rigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, Et in Apocalyp. legimus: Angelo (cum impleuiſſet thuribulum, de igne altaris) data eſſe incenſa multa ut offerret de orationibus ſanctorum. Quis ergo negauerit eiuſcemodi cerimonias eſſe pias, modo ad eum finem adhibeantur ad quem ſunt inſtitutæ?

Quid parochis pſtãdũ circa cerimonias. Auguſt. Cerimonia ſabbati cedit charitati

HOc ergo Parochis præſtandum erat, ut populus diſceret inhærere rebus ſignatis, non nudis ſignis, nam & eatenus ab eccleſia cerimoniæ reprobantur, ſiquis putet in illis ſalutem conſiſtere. Atq; hinc etiam fit, ut inter decem præcepta, hoc ſolum quod de ſabbato eſt, quantum ad exteriorem cerimoniam attinet, non tantũ charitati dei, ſed et proximi cedere debeat, quod non ita ſe habet cũ duobus prioribus. Nam ut ſupra diximus, nulla charitas eſt, ne dicamus cerimonia q̃ debeamus præponere charitati ac

Sabbatum ſpirituale.

gloriæ dei, quam duo proxima præcepta requirunt. At quũ externum ſabbatum Iudæis ſacramentũ fuerit, nobis quoq;

Matth. 12

ſignum ſit ſabbati ſpiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi conſiſtit) omnino cedere debet, quod ad cerimoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, ſed & proximi, quod & lex ipſa, licet Iudæis obcæcatis, id non videntibus, ſatis demonſtrabat quæ iubebat, ſacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die ſabbati, quin & Machabæi in ſabbato pugnaſſe leguntur. Atq; hoc vniuerſale eſt, neceſſitatem, & charitatem in omnibus

Neceſſitas & charitas in omnibus externis diſpenſant.

externis (vt dici ſolet) diſpenſare. Quamobrem Chriſtus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam cerimoniam ſaluti hominis (quam ſabbatum ſignat) præponebãt.

Sic legis apud Matthęum.xii. Chriſtum diſcipulos ſuos pręeſurie ſpicas ſabbato vellentes ac manducantes aduerſus Iudęorum calumniam ex ipſa etiam lege defendiſſe, cũ inquit. Non *legiſtis, quid fecerit Dauid quando eſuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neq; his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus? Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, & ſine crimine ſunt? Dico autem uobis, quia templo maior eſt hic, Si autem ſciretis, quid eſt, Miſericordiã uolo & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes.* Dominus *enim eſt filius hominis etiam ſabbati. Et ſtatim poſt, cum veniſſet in ſynagogam eorum, & vidiſſet hominem habentem manum aridam, & ipſi interrogarent eum. Si liceret ſabbatis curare? Idq; dolo malo, ut accuſarent eum.* Reſpondit *eis: Quis erit ex uobis homo, qui habeat ouem vnam, & ſi ceciderit hęc ſabbatis in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam? Quanto magis melior eſt homo oue? Itaq; ut ſubiicit, licet ſabbatis benefacere. Et ſtatim, ad domini iuſſum reſtituta eſt manus hominis ſanitati, ſicut altera. quod factum ſaluatoris etſi pientiſſimum ac lege etiam ipſa roboratum, cæci Iudęi velamen ob oculos habentes, & in legis corticem tantum reſpicientes, tam indigne tulerunt, ut conſilium inirẽt aduerſus eum, quomodo ipſum perderent.* Verum *nos quibus per Chriſtum uelamen ablatum eſt, & veritas nudata, ſcimus ſabbati ſignũ, ſignato ſabbati cedere, hoc eſt, requiem corporalem requiei ſpirituali, qua tum fruimur, cũ fides per dilectionem operatur ſola enim charitas eſt, quæ*

Matth. 12 Marci. 2 Luca. 6

Matth. 12

Iudęorũ malitia.

Sabbati ſignatũ præfertur ſigno

Requies ſpiritualis. Auguſt. Roma. 5 Omnia opera extra charitatem ſeruilia. Sabbatū requies ſancta domino Alexander 3. c. licet de ferijs.

diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, opera bona cum requie operatur, quod alioqui opera noſtra habenda ſint vt ſeruilia, veluti, quæ fiāt, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione. Atq; ideo ſabbatum requies ſancta domino dicitur, quæ ſcilicet dei gratia tribuenda ſit, non nobis veluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta *permittunt* Dominicis *ac aliis feſtis diebus, rei alioqui tempore periture, vnde victus ſuppeditari poſſit conſuli ac intendi. Quemadmodum etiam eſum carnium in quadrageſima, ac aliis diebus ieiunio deſtinatis, infirmis ac debilibus indulgent, quod legi neceſſitas non ſubiaceat, & maius periculum ſemper ueniat euitandum, Vnde liquet eos iniuriam eccleſiæ* Romanæ *inferre, qui fingunt eam, cerimonias charitati præferre, atq; adeo ſolis cerimoniis vim iuſtificationis ac ſalutis tribuere.*

Cur ſabbatum in diem dñicam trāslatum.

EX quibus etiam liquet, cur factum ſit, vt olim deſtinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis*(vt videtur) in lege peculiariter præſcriptus, in alium, nempe* Dominicum *immutatus ſit.* Nam *id initio factum eſt, ne quis iudaizans putaret vnum illum certum ac deſtinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod ad ſe attinet) ſanctiorem eſſe, aut ſabbatum nos, & non potius nos ſabbatum ipſum ſanctificare, vt iam in nos non competat id, quo* Paulus *Galatas increpat dicens:*Dies*(inquit) obſeruatis, & tempora, & annos, qui ſcimus omnes dies æquales eſſe, nec per paraſceuen tantum* Chriſtum *crucifigi, & die dominica reſurgere, ſed ſemper ſanctum reſurrectionis eſſe diem ac ſemper* Chriſtum *carnem ſuam & ſanguinem dare pro mundi vita. Sed propter finem inſtitutionis diem feſtum agi*

Galat. 4 Hiero. Ibidem. Omnes dies æquales. Dies reſurrectionis iugis. Ad quem finem inſtituta feſta.

*mus,qui nimirum is eſt, quo quandoꝗ in unum omnes pa-
riter veniamus,vt ex conſpectu mutuo lætitia maior oria-
tur,vtq; dei uerbum audiamus, ac dei opera erga nos ex-
hibita in memoriam reuocemus,& ſanctis ſacramentis cõ
municemus breuiter ut deo toti uacemus. Eſtq; id neceſ* Feſta magis inſtituta ob infirmiores.
*ſarium non tam propter ſpirituales in eccleſia(qui conti-
nuum ſabbatum agunt, quemadmodum ſtatim dicemus)
ſed ob infirmiores,qui magis ſeculo uacant quàm deo, nec
poſſunt,imo uolunt toto in eccleſia vitæ ſuæ tempore con
gregari,& ante humanos actus deo orationum ſuarum of
ferre ſacrificium.Secundo,dies ſeptimus in octauum muta
tus eſt,ut cerimonia noſtra diſpenſationi operum Chriſti
reſpondeat.Deus enim quodammodo bis condidit mundũ,* 2 Deus bis cõdidit mũdũ.
*& in hoc hominem, imo mundum propter hominem, Pri
mum enim creauit quod non erat utiꝗ per filium,dein per
eundem incarnatum reſtituit quod perierat.Ibi requieuiſ
ſe dicitur ab opere condendi. Hic Chriſtus ab operibus* Heb.4 Dies dñicus cur ſit dictus.
*diſpenſationis requieſcens,dum corpore requieſcit in ſepul
chro,uelut abrogat Iudaicum ſabbatiſmum,dumq; octaui* Aug. de Ge. cõtra Manichæ.lib.1
*diei diluculo reſurgit immortalis, ſabbatum euangelicum
(quod apoſtolica ſcriptura iuge appellat) nobis commen
dauit,eoq; is dies dominicus dicitur, de quo canit eccleſia:
Hic dies quem fecit dominus. Itaꝗ poſt Chriſti reſurre-
ctionem Sabbatum Iudaicum deinceps celebrari deſiit,
quod Chriſtus eo die in ſepulchro requieſcens reipſa indi-
caret,antea requiẽ quidem mortuorum fuiſſe, ſed non glo
rificatam,uerum reſurrectione ſua aperte declarabat iam
aditum factum eſſe, ad requiem ſempiternam, nunquam
finiendam quam die dominico recolimus. Quin & animæ*

omnium ſanctorum ante reſurrectionē corporis in requie quidem ſunt, ſed non in ea ſunt actione, qua receptis rurſum corporibus perpetua & corporis & animi quiete &
1.Cor.15. *immortalitate perfruentur.* In cuius *futuræ glorioſiſſimæ quietis certiſſimum teſtimonium Chriſtus primitiæ ex dor*
Rom. 6 *mientibus, ex mortuis reſurgens, iam non moritur, ſed ad dexteram dei patris omnipotentis ſine ſolicitudine, vni*
Auguſt. *uerſa gubernans immortalis ſedet.* Dies ergo dominicus *ex reſurrectione dominica declaratus eſt, & ex illa cœpit habere feſtiuitatem ſuam, ſtatim poſt Chriſti abitionē ab*
Apoca.1 *ipſis Apoſtolis inſtitutus.* Quod Iohānes in Apocalypſi teſtatur, cum ait: Ego Iohannes fui in ſpiritu in dominica die.

De feſtis ſanctorum.

ET *quamuis ea ſit diei dominici inſtitutio, pertineatq́; illius pia & Chriſtiana obſeruatio ad hoc præceptum, non tamen putandum eſt ſolum hoc iuberi, vt tantum hic dies ſanctificetur, ſed accipi debet præceptum de omnibus diebus feſtis hebdomadæ communi eccleſiæ conſenſu receptis.* Nam cum deus omnino uelit, ut aliquo *ſaltem tempore ab omnibus operibus ſeruilibus abſtineamus, & ipſi ſoli uacemus, is certe dies ſabbati putandus eſt, quem ad hoc eccleſia communi conſenſu deſtinauit, nec*
Quæ apud nos dies ſabbati. *vllus eſt, qui ſit in veteribus & latinis & græcis ſcriptoribus, uel mediocriter verſatus qui ignoret præter dies dominicos ab ipſis fermè Apoſtolorum temporibus in eccleſia celebres etiam plurimos alios fuiſſe dies ad recolendum mirabilia dei opera in virgine matre, in ſanctis Apoſtolis & martyribus exhibita. Et cur hoc nō liceat eccleſiæ in natalibus martyrum, qui cum Chriſto de hoſtibus triumphantes regnant, quod licuit ſynagogæ, in dedicādis diebus, ob*

quaſ iam inſignes victorias, dei ope per viros aut mulie-res illuſtres, veluti Heſter, Iudith, Iudam Machabæorum, ac ſimiles partas?

EX prædictis ſatis percipi poteſt, quænam ſit huius præcepti vis, ſiquidem hęc partim fidem, partim dilectionem reſpicit. Nam quum hoc præceptum ad externum ſabbatum ſecundum proprium ſenſum verborum accommodatur, conſtat in primis ipſum ſpectare ad exercendam fidem et charitatem erga deum, cum iubet ut tempus decernatur, quo homo totus vacet operibus latriæ, hoc eſt, quo oret ardentius & copioſius, quo de reformandis ſuis et ſuorum moribus cogitet, quo ſe ſuamq; familiam ad audiẽdum dei verbum, deumq; ſuper omnia laudandum, incitet ac prouocet. Atq; adeo totum diem non ad fatigationem corporis, ſed ad recreationem ſpiritus & mẽtis conferat. Spectat etiam ad dilectionem ſeu humanitatem erga proximum exhibendam, quod hic doceamur debere nos non noſtræ tantum ſaluti, ſed & eorum qui nobiſcum verſantur conſulere, ut & ſerui noſtri, ancillæ, filii, & domeſtici omnes, cum aduenæ quoq; qui morantur intra portas noſtras, hoc eſt omnes, qui nobiſcum habitant in eadem urbe uel vico, ſerui uel ciues, aduenæ vel negotiatores, ab omni opere ceſſent. Nulli enim cohabitanti permittitur ſabbati diſſolutio, imo & iumenta ipſa interquieſcere debent, Hæc enim charitas expoſtulat, nec hanc cauſam diſſimulat lex, cum addit. Deuterono. v. Memento quod & ipſe ſerui eris in Aegypto, & duxerit te inde dominus tuus, ut ſcilicet diuinæ manſuetudinis memoria exemplum eſſet humanitatis erga proximum. Quod autem additur de boue & aſino huc reſpi-

Vis huius præcepti & fidem & dilectionem cõplectitur.

Ad dilectionẽ proximi ſpectat ſabbatum.

Aduenæ.

Deute. 5

cit,quo longius ſubmoueamur ab inhumanitate erga homi
nes,cum iubeamur, & iumentis parcere. Siquidem incle-
mentia in hæc quæ & nobis ſeruiunt iumenta, gradus eſt
ad inclementiam erga nobis ſubiectos homines. Nec putan
1.Corint.9 Matth.10 dum eſt Paulum Apoſtolum,cum diceret: Nunquid de bo-
bus cura eſt deo? ſentire deo nullam curam eſſe boum,quũ
& in Euangelio dominus teſtetur,ne paſſerculum quidem,
Gene.1 ſine illo cadere in terram, ſed Apoſtolus præcipuam dei
curam a bobus in homines transfert,quemadmodum enim
iumenta creauit propter hominem, ita & curat illa in
hominis utilitatem.

VTitur autem deus in hoc præcepto ſtrendo imperan
di uerbo,nempe Memento,in quo nos ſegnes et oſci
Memento tantes ad ea,quæ præceptum iſtud requirit, excitat. Nam
quum tardi ſimus ad uacandum ſanctis exercitiis,quàm ſe-
gnes ad audiendum uerbum dei,quis non uidet? Quem tor
porem vt dominus animis noſtris eiiceret præceptum ocu-
lis ingerit,quo ſedulo nos interpellat dicens. Memento,ut
Sabbatum ſanctificandum diem ſabbati ſanctifices. Quo etiam non tantum de otio
diei,ſed de ſanctificatione quoque diſerte præcipit. Quam-
obrem grauiſſime errant, & nequaquam hoc præceptum
ſeruant, qui ſabbatis ita tantum quieſcunt, ut eos dies uel
ſomno,uel fabulæ,uel inertiæ dent,non præſtantes hoc cu-
Sãctificare ius gratia præceptum eſt proditum. Sanctificari enim iu-
bet dominus diem ſabbati.Sanctificare autem eſt,diem ſan
ctis operibus tranſigere,in vſus ſanctos collocare, nec ullis
deo indignis actionibus prophanare,quod eſt huius præce-
pti præcipuum. Nam quod interim etiam a ſeruilibus ſeu
Labor ex ſe bonus. externis & prophanis laboribus abſtinere nos iubet Deus

id facit, non ut laborem, ueluti uitioſum damnet, qui per ſe bonus eſt, aut iners otium cõmendet, quod malum eſt, ſed ut quod per ſe bonum eſt, aliquo ſaltem tempore ei cedat, quod eſt optimum, & cuius gratia præcipue conditus eſt homo videlicet ut cognoſcat, ueneretur, colat, ametq; deum ſuper omnia. Nam etſi in mediis etiam laboribus deus & coli debeat & poſſit, uix tamen homo, ut par eſt, animum in deum attollere poterit niſi ab his laboribus uacet, qui & tempus abſumunt & animum alio, quàm ad ſolam dei bonitatem contemplandam, uocant, & a conuentu eccleſiaſtico retrahunt, propterea dictum eſt: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, hoc eſt, non torpebis inerti otio, ſed labore manuum tuarum, non tantum tuæ, ſed & proximi neceſſitati conſules. Septimo autem die ſabbatum domini dei tui eſt, id eſt ſeptimum diem domino deo tuo ſolo ſeparabis ac dedicabis, ut tũ cæteris neglectis hoc cures, quod optimum eſt, nempe ut deo ſoli vaces. Et vel hinc eſt videre hanc legem, quod ad externum ſabbatum attinet, potiſſimum infirmis datam eſſe, quo vel per externum otium certo tempore indictum, diſcerent, non tantum corpus, ſed & animum habere a tumultuoſis cupiditatibus feriatum, uidelicet ab odio, ab ira, ab ambitione, a libidine, cæteriſq; carnis affectibus.

Labor externus reuocat infirmos a cõtẽplatiõe dei.

Sex diebus operaberis.

Externum ſabbatũ infirmis datũ in ſignum.

SVbiungitur autem & cauſa præcepti, quum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo, idcirco benedixit dominus diei ſabbati, & ſanctificauit illum, perinde atq; ſi diceret. Idcirco diem ſabbati ſanctificabis, quod deus illo die ab omni opere ſuo requieuerit, quodq;

Cauſa præcepti.

eidem diei benedixerit,quod illum ſanctificarit hoc eſt, ſegregarit et in hoc ordinarit,ut tum ipſi deo creatori ſoli uacares. Non putabis autem ſcripturam ſibiipſi contrariam eſſe, quod hic dicat deum ſeptem diebus vniuerſam creationem perfeciſſe, alibi uero legas vnum diem tantum, in quo vniuerſa mundana conditio ſit creata. Nam qui in Geneſi per dies ſingulos condita omnia retulit,qualiter etiam ſimul omnia una die creata ſubiunxit? niſi ut liquido oſtenderet,quod creatura omnis ſimul per ſubſtantiam extitit, ſed non ſimul per ſpeciem proceſſit. Rerum quippe origo ſeu materia ſimul creata, ſed ſimul ſpecies formata non eſt, & quod ſimul extitit per ſubſtantiam materiæ, non ſimul apparuit per ſubſtantiam formę. Cum enim ſimul facta, cœlum & terra dicuntur, ſimul ſpiritualia & corporalia ſimul quicqd de cœlo oritur, ſimul quicquid de terra producitur,indicatur. Scriptum eſt enim: qui uiuit in ęternum,creauit omnia ſimul. Deinde cum audis deum requieuiſſe die ſeptima ab uniuerſo opere ſuo,non imaginaberis deum poſt mundi fabricam, opera ſex dierum abſolutam, quaſi fatigatum ac laſſum, otio indulſiſſe, quid enim ſtultius de deo cogitari poſſit? qui ſolo verbo ac nutu abſque omni labore ac tędio condidit vniuerſa. Sed tota ſcriptura Geneſeos myſtica, illud uoluit Iudæos meminiſſe, quod hic mundus a deo conditus ſit, non ut in his quæ huius mundi ſunt,conquieſceremus, ſed ut ex his quę condita ſunt,agnoſcentes conditorem,ad illius exemplum requieſceremus, ab amore rerum viſibilium, ac per fidem uitæq; innocentiam (quæ uera animi pax eſt) ad æternam illam requiem properaremus. Nam ſi omnia condita ſunt propter hominem,

Occurritur obiectioni. Deus creauit omnia ſimul. Gene. 1

Cœlum & terra ſimul facta. Eccle. Augu. Deus dicitur requieuiſſe tropo quodã ſermõis

Aug. de Ge. contra Manichęos li. 1

Gene. 1 Pſal. 8

homo vero propter deum contemplandũ & amandũ Deus autem teſtetur ſe ab omni opere ſuo requieuiſſe, omnino cæcus eſt qui non videt hoc ipſo deum indicare voluiſſe, vt & ipſe homo conquieſcat ab his, quæ huius mundi ſunt, vtq; requieſcat in ſolo deo. Atq; hic agnoſcendus eſt vſitatus il- Scriptura verba ad ca-
le ſcripturæ tropus, quo de operibus dei loquens verba ad ptum noſtrũ
captum noſtrum accommodat, ac deum plerunque ſic affe- accõmodat.
ctum deſcribit, qualiter homines vel affecti ſunt, vel deus eos affici velit. Quemadmodum enim homines poſt opus aliquot egregie abſolutum (cui nihil noui affingunt, ſed quod factum eſt, conſeruant) ab opere ſuo requieuiſſe di-
cuntur. Sic deus requieuiſſe dicitur ab omni opere ſuo, Iohan.5
non quaſi fatigatus ab opere, ſed quod deinceps nihil noui Deus vſque modo ope-
operis crearit. Interim tamen a rerum conditarum conſer- ratur.
Iohan.5
uatione, propagine, reparatione & gubernatione, nunquã deſiſtens. In quam ſententiam accipiendum eſt, quod Chriſtus Iohannis quinto ait: Pater meus vſque modo operatur & ego operor. quæ de principali ſententia huius præcepti dicta ſuffecerint.

VErum cum Chriſtus venerit, non ut ſoluat legem, De interno
ſed ut adimpleat, hoc eſt, ut doceat & faciat, non Sabbato Matth.5.
tantum quæ inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere tantum videtur, ſed etiam ea, quæ hominem
perficiũt. Idcirco Apoſtoli domini aliiq; viri apoſtolici hoc Heb.4. Auguſt.
præceptum quod ad perfecte Chriſtianos & vere pios at- Piis hoc præ-
tinet latius etiam ſe porrigere cõteſtati ſunt, atq; adeo præ- ceptum totũ myſticum.
ceptum ſanctis ac piis hominibus totum myſticũ eſſe volũt, iuge ſabbatum.
quo deus ſignificet populum ſuum iuge ſabbatum celebrare oportere, hoc eſt requiem internam, quam certe nulli

externi labores in veræ piis interturbare vnquam poſſunt.
Sic Apoſtolus Paulus *teſtatur* Iudæos,*quibus prioribus an*
nuntiatum eſt de ſabbato,non introiſſe in requiem propter
Heb.4. *incredulitatem.* Proindeꝙ *deum iterum terminaſſe diem*
Pſal.94. *quendam in* Dauid *dicendo :* Hodie *ſi uocem eius audieri*
tis , nolite obdurare corda veſtra . Nam(vt *ſubiicit*)*ſi eis*
Ieſus *requiem præſtitiſſet,nunquam de alia loqueretur poſt*
hac die,ut conſequens ſit relinqui ſabbatiſmum populo dei.
Qui enim eſt ingreſſus in requiem eius,etiam ipſe requieuit
ab operibus *ſuis,ſicut & a ſuis deus quãobrem etiam ſubin*
Aug.in Ge. *de iubet* Apoſtolus,*vt feſtinemus* per *ſingulos* dies,*donec*
iugis ſabbatismus in iiſ. catus a patribus *hodie cognominatur ingredi in illam requiem ; quæ eſt iu*
gis & perpetuus ſabbatiſmus.Quem etſi patres veteris le
pſal.45.36 *gis ac* prophetæ *haud obſcure indicauerint,*veluti *cum* Da
iugis ſabbatiſmꝰ in quo conſiſtat *uid ait* Vacate *& videte,quoniam ego ſum deus.*Et iterũ:
Pſal.83. Delectare *in domino , & dabit tibi petitiones cordis tui.*
Spiritus dei in nobis biſariam operatur. Eum *tamen ſolus* Chriſtus *& exertiſſime , perfectiſſimeꝙ*
docuit,& tota vita celebrari iuſſit , qui in hoc conſiſtit,ut
1 *ne nos quidpiam tanquã ex nobis,humanos affectus ſequuti*
2 *operemur,ſed aſſentiẽdo patiamur ſpiritũ dei in nobis ope*
rari,quieti ſcilicet & attenti quid in nobis loquatur domi
nus deus.Operatur autem in nobis ſpiritus dei bifariam.In
primis mortificando carnem.Deinde viuificando ſpiritum.
Itaꝙ ad hunc ſabbatiſmum pertinet , vt ſedulo ac per totã
vitam carnem mortifices,omneſꝙ affectus & concupiſcen
Galat.5 *tias eiũs in Chriſto cruci configas,ac penitus enecare ſatas*
Chriſtianus omnibꝰ quæ poſſidet res nuntiare debet,& quõ. *gas,donec tandem hoc mortale totum abſorbeatur .* Nam
quo magis carnem mortificaueris,tanto magis ſabbatũ ſan
Pſal.61. *ctificaueris,& requiem animi pleniorem adipiſceris,quod*

caro quãdiu in totum mortificata, non fuerit, rebellionẽ aduerſus ſpiritum moliatur. Itidem hoc ſabbatiſmo (qui propriè Chriſtianorũ eſt) exigitur, ut renuntiemus ſaltem animo omnibus quæ poſſidemus, hoc eſt, vt rebus iſtis temporariis, quamuis affluant, cor non apponamus, ſed vt theſaurum noſtrum in cœlis repoſitum eſſe agnoſcamus, ut mentẽ a rebus externis intro reuocemus, ut amori dei omnia poſtponamus, atq; adeo vt perdamus animam noſtram propter deum & Chriſtum eius, hoc eſt, ut ne quidem hanc vitam deo chariorem habeamus. Prꝗterea vt crucem noſtram in humeros tollamus, & Chriſtum ſequamur, hoc eſt, ut quæcunq; aduerſa nobis illata fuerint exemplo Chriſti patienter feramus, ab omni vindictæ cupiditate, ſeu animi amarulentia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduerſitatis, requies ſpiritus eſt, de qua Chriſtus dixit: In mundo preſſuram habebitis, in me vero pacem. Et alibi: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Ad hunc ergo modum ſanctificamus ſabbatum, quum vehementer læſi, non retaliamus iniuriam, ſed ceſſamus ac permittimus, ut deus in nobis non tantum patientiam (qua domino omnem vindictam reſignamus) ſed etiam gaudium in tribulationibus operetur, quod fit cum ſpiritu intus docemur, nos externa moleſtia affici, uel ut mortificetur caro, vel vt præſens peccatum, vel ueteris peccati reliquiæ tollantur, uel quod digni ſimus habiti pro nomine Ieſu contumeliam pati, de quo ſuperius in ſecundam & tertiam particulam orationis dominicæ fuſius diximus. Deniq; hoc ſabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffiſi, ad pedes domini, quieti

Matth. 6.

Matth. 16

Singula ſua crux ferẽda
Matth. 16.

Patientia requies
Iohan. 16

Leui. 21.
Quomodo cõparãdum animi gaudium in tribulatiõib⁹.
Acto. 5.

Pſal. 1
Luc. 10

& attenti ſedemus & audimus verbum illius, quum non noſtro, ſed dei ſpiritu ducimur ac gubernamur, hoc eſt, quũ omnia opera noſtra, non ex noſtris affectibus. ſed ex dei cooperantis præſcripto & inſtinctu agimus. Quemadmodum Apoſtolus ait: Deum eſſe qui operatur in nobis et velle & perficere pro bona voluntate. Nec enim aliter requieſcere poterimus, niſi ſpiritus ſanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem ubiq; oramus, ſed niſi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem quum charitas diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non abſurde ab Auguſtino tribuitur ſpiritu ſancto, ſicut primũ patri, ſecundũ uero filio.

Aug. in Ge. Spiritus ſanctus efficit in nobis requiem. Roma. 5.

Augu. Hoc pceptũ tribuitur ſpiritui ſancto. Externi labores non impediunt iugem baptiſmum.

NEq; uero ob id exiſtimabis te hunc ſpiritalem non agere ſabbatiſmum, uel quod non ſemper abſtineas ab externis operibus, uel quod nondum uideris in hac uita perfectam nactus quietem, Nam etſi quamdiu in hoc es corpore, corpore penitus & omnino uacare non poſſis, animo tamen, dei dono adiutus, uacare poteris, præſertim ſi omnia ſic opereris, ut tua intentio, non niſi in futuram illam ac ſempiternam requiem ſit directa, in qua erit ſabbati plenitudo, quam ſcriptura ſabbatum ex ſabbato, ſeu ſabbatum ſabbatorum myſtica ratione deſignat, quod tum demum facies, ſi fidem ſubinde excites, ſpem acuas, charitatem extimules, deum in omni opere tuo celebres, ſalutaria ſemper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autẽ ſabbatiſmus tam eſt nobis neceſſarius ut neget Chriſtus ſe agnoſciturum pro diſcipulo, aut reputaturum dignum ſe, qui hunc ſabbatiſmum agere neglexerit. Quod & in lege ſignificatum eſt, quę teſtatur deum ſabbatum benedi-

Augu. Sabbatũ ex Sabbato Sabbatum ſabbatorũ. Matt. x. 16. Marci. 8

xiſſe & ſanctificaſſe, hoc eſt, ſegregaſſe ſoli ſibi, quo quid aliud indicatur, quàm ſolum ſabbatum hoc eſt, internam requiem, qua ab operibus noſtris quieſcentes, aſſentiendo ſinimus deū operari in nobis, adeo benedictum eſſe. Reliquam omnem uitam & opera noſtra ueluti prophana cenſenda. Et reuera maxima eſt piorum conſolatio quod non tantum hoc habent præ aliis peculiare, quod in omnibus, ſiue proſperis ſiue aduerſis æquam ac quietam mentem ſeruent. Sed q & certo ſciunt hunc ſabbatiſmum, quem in hac uita inchoant plenitudine optatiſſimę quietis (quę in requie ſempiterna olim contingent) perficiendum eſſe, idq; edocti ex Chriſti uerbis, qui hunc ſpiritalem ſabbatiſmum unum ac ſolum nobis neceſſarium nunquam item finiendum aſſeuerat, de Maria Magdalena ad pedes ſuos, in hunc modum ſabbatizante, ſic inquiens: Porro unum eſt neceſſarium Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Luc. 14 Quid ſignet q̄ deus ſolū ſabbatum, et nō alios dies legitur benedixiſſe. Conſolatio piorum.

Lucæ 10.

QVanquam autem Chriſtianis uere piis, omnis dies Dominicus habendus, ac in hunc modum ſpiritualiter ſabbatizandum perpetuo ac continue ſit, propterea tamen externum ſabbatum abrogatum cenſeri non debet. Nam quum (ut ſupra diximus) inter Chriſtianos plurimi adhuc ſint imbecilles & infirmi, qui ad eam ſabbatizandi perfectionem nondum pertingunt, retinēda erat hæc lex in eccleſia tanquam pædagogus imperfectorum, in eam ſenſim perfectionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, adducens. Quin nō tantum infirmis, ſed & perfectioribus, ac iam tota mente deo uacātibus, diebus feſtis ab omni opere externo ceſſandū eſt, Tum ad conſeruandam eccleſiæ diſciplinam, tum

Chriſtus nō abrogauit externum ſabbatum.

ob uitandum ſcandalum tum deniq; vt animus ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in dei contemplatione aſſurgat.

Quibus modis externũ ſabbatũ ſanctificetur. Et cũ deo & cũ proximo in gratiam redeũdum.

SAnctificant ergo (vt ſuperius meminimus) hoc externum ſabbatum. Imprimis, qui die dominico, diuinæ uacationi deſtinato, ſe totos huc conferunt, ut ſi quid per cęteros dies ex humanis negotiis contractum eſt labis, id ut diluant ac cum deo in gratiam redeant, & ſi quid cum quoquam ſimultatis habeant, ex animo reiiciant, & ſic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur domini templum, totos ſe ad dei laudem componentes. Sic enim ſabbatizandum iuſſit Chriſtus*, quum ait: Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus ueſtris.* (Matth. 11)

2 *Deinde, recte ſanctificant ſabbatum, qui eo die corpora ſua exhibẽt hoſtiam uiuentem, ſanctam, deo placentem, qui mortificant membra ſua, quę ſunt ſuper terram, hoc eſt, ſuos affectus carnales mactant, ac igne ſpiritali abſumunt, qui cor contritum & humiliatum ad deum adferunt. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus, Qui propoſitum cer-* (Roma. 12; Pſal. 50)
3 *tum faciunt, deinceps ab omni opere ſeruili, hoc eſt ab omni peccato abſtinendi, quod omnis qui peccet, ſeruus ſit peccati.* Præterea *ſabbatum ſanctificant, qui eo die neglectis omnibus pręſtudio audiendi & diſcendi uerbum dei in eccleſiam properant, ut ex ore ſacerdotis diſcant,* Euãgelium *& uoluntatem dei, qui ex eccleſia redeuntes interpretationem* Euangelii *auditam domi repetunt, ac ueluti ruminant, qui auditum uerbum neq; leuiter tranſmittunt, neq; ſpinis cupiditatum huius ſeculi enecant, neq; diabolo ſuffocanti* (Iohan. 8; Chryſoſt. in Iohan. ho. 2; Matth. 13)

uerbi

verbi ſemen aditum præbent, ſed auditum verbum cum Luc.2
Maria in corde recondunt ac conferunt ut fructum perma 4
nentem faciant. Ad hæc, ſabbatum ſanctificant, qui dei
beneficia in ſe collata cum ſumma gratiarum actione re
memorant, & pręſertim qui ſummi illius beneficii (cuius
ſignum eſt, Sabbatum noſtrum) nimirum paſſionis ac reſur
rectionis Ieſu Chriſti piam agunt memoriam, qui diuinis Amb.ſer.1
etiam ſacrameutis, & potiſſimum (quod Chriſtus in ſui cõ
memorationem inſtituit) communicant, qui non uentris, ſed
animę ſollicitudinem gerunt. Neq; enim facile excuſare
ſe poteſt, qui quum ſacramentorum die prandium ſibi do
mi præparauit, prandium cœleſte contemnit, & uentris cu
ram faciens animę ſuę negligat medicinam. Verum ne hic
duriores uideamur, ſi hæc eſt præſentium temporum con
ditio, ut non facile in uſum reuocari queat aſſidua illa ſa
cramentalis communio, quæ olim ſingulis diebus domini
cis ſumma cum pietate fiebat, ſaltem hoc requirimus, vt
his diebus tota miſſa a non impeditis deuote audiatur, vtq́;
ſaltem ſacræ doctrinæ, precationis, laudis, & gratiarum
actionis communio ſpiritualis celebretur. Præterea ſabba 5
tum ſanctificant, qui toti in dei laudem & gratiarũ actio
nem diebus feſtis profuſi ſunt. Nam hoc eſt ſacrificium lau Pſal.49
dis, quo honorificari uult dominus, Pſal. xlix. Ad quod etiã Coloſſ.3
Paulus inuitat, quum uult, ut ſimus commonentes noſmetip
ſos in pſalmis & in hymnis & canticis ſpiritualibus in gra 6
tia cantantes in cordibus noſtris deo. Deniq; recte ſanctifi
cant ſabbatũ, qui ad exẽplum Chriſti domini ſui operibus
miſericordiæ erga proximum exhibendis, feſtis potiſſimũ
diebus toti incumbunt. Sic enim Chriſtus ſabbato para

lyticos curabat cæcos illuminabat, aridos reſtituebat, ac quibuſlibet morbis oppreſſos ſanabat. qui & teſtatur, deum
Matth. 9 1.Ioh. 3 miſericordiam velle, & non ſacrificium, quum hoc eſſe ſacrificium deo placens, ſi a fratre noſtro neceſſitatem patienti, viſcera noſtra non claudamus. Si (vti dominus apud Za
Zacha. 7 Nehe. 8 chariam cap. vii. iubet) vnuſquiſq; cum fratre ſuo miſericordiam & miſerationes faciat, Et quod apud Nehemiam & Eſdram præcipit: Si mittamus partem his qui non præparauerunt pinguia, & mulſum, quia ſanctus dies domini.
Ambroſius ſermon. 14 de Natali domini. Recte ergo diuus Ambroſius monet vt in feſtiuitatibus & delictorum fęce nos purgemus, & eleemoſynam faciamus largiorem, ne extranei ſint alimoniis, qui fratres ſunt in ſacramentis. quale enim, vt ſubiicit, erit, ſi in vna eademq; domo inter ſeruulos vnius domini alter exultet in holoſericis, alter conſumat in pannis, alter æſtuet cibo, alter famem, frigusq; ſuſtineat. Sed iam videamus, quibus modis in præceptum peccetur.

Peccant in hoc præceptum. 1 PEccant itaq; in hoc præceptum, qui aliquid operis externi (quod quæſtus gratia ſolet exerceri) faciunt, veluti ſunt arare, fabricare, negotiari, niſi tamen excuſet aut magna neceſſitas aut magna vtilitas. Nam cũ ſemper dei cauſa cęteris rebus longe anteponenda ſit, & quotidie pietati ſtudendum, quis non videt ſcelus eſſe, nolle ut uel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apoſtolorum inſtitutio, & populi Chriſtiani ſolemnis conuentus, ſacra etiam lectio, ſacra cõcio,
Nume. 15 ac religioſi ritus a patribus inſtituti, Numeri. xv. legimus, eum hominem qui ligna collegerat in die ſabbati, oblatum Moſi, Aaron, & vniuerſæ multitudini, iuſſu domini lapi-

dibus obrutum eſſe, extra caſtra. Exodi quoq;.xiiii. narratur, q̃ grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die ſabbati. Quanto ergo magis putandum eſt, eos grauiſſime peccare, qui negotiationibus diebus feſtis toti incumbunt? Nec videmus, qui excuſari poſſint magiſtratus, qui non prohibet hiſce diebus haberi nũdinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non ſine graui indignatione dei. Deinde impingunt in hoc præceptum qui diebus feſtis ſpectaculis, ludis, aleæ, ſaltationibus, aut choræis ſunt intenti, qui comeſſationibus, ebrietatibus, ſumptibus vacant, qui colloquiis prauis, ac turpibus cantilenis diem ſanctum conſpurcant, quos Carthaginenſe & Toletanum concilium excommunicandos decernunt. Non enim ſolemnitates & feſta ideo inſtituta ſunt, vt turpitudini ſeruiamus, ſeu vt delicta congregemus, ſed vt illa prorſus abiiciamus. Nec ideo inſtituta ſunt, ut ea ciborum abundantia, ſed ſpiritus exultatione celebremus. Et qui fieri poteſt, vt in choræis ſabbati ſanctificatio ſeruetur, vbi intuta verecundia, illecebra ſuſpecta eſt? Nemo enim (vt dixit quidam ſecularium doctor) ſaltat ſobrius, niſi qui inſanit. Quod ſi iuxta ſapientiam ſecularem, ſaltationis, aut temulentia author eſt, aut dementia, quid diuinarum ſcripturarum cautum putamus exemplis. Quum Iohannes Chriſti prænuntius ſaltantis optione iugulatus exemplo ſit, plus nocuiſſe ſaltationis illecebram, quam ſacrilegi furoris amẽtiam, & qui fieri poteſt, vt a ſpectaculis quis illæſus euadat, quum Dauid ex eo quod vidit Berſabeam lauantem ſe, prouocatus ſit ad libidinẽ? Et Dina tabernaculũ patris egreſſa,

Exod. 16

Nundinas diebus feſtis haberi ſcelus.

Choreæ.

Carthag. Toletanũ

Chryſo. hom. 1. Epiſt. ad Corint. ca. 11

Ambr. li. 3 de virginita.

2. Reg. 11

tantum ut filios Sichem ſpectaret, ſpectata ipſa vitiũ paſſa ſit. Et *quid eſt (inquit Chryſoſtomus) in theatro, niſi riſus*
Gene.34 Theatrum. *ineptitudo,* Diabolicus *faſtus, effuſio temporis, impendium & ſuperflua dierum conſumptio, malæ cupiditatis induſtio, adulterii meditatio, intemperantiæ ſchola, turpitudi-*
3 *nis exhortatio, riſus materia, inhoneſtatis exemplar.* Neq; *tamen hi tantum qui chorſis indulgent ac theatris intendunt, in hoc præceptum peccant, ſed etiam qui tametſi in eccleſiam diebus feſtis ſe recipiant & cermoniam obſeruent, ſpiritu tamen, ea ipſa ob quæ conuenitur, non perfi-*
Eſaie.29 *ciunt quos dominus apud* Eſaiam. *cap. xxix. deſignat, dicens:* Populus *hic labiis me honorat, cor autem eorum lon-*
Hiere.48 *ge eſt a me.* Quin *apud* Hieremiam. *xlviii. Is maledictus*
Michææ.6 *pronuntiatur, qui opus dei facit negligenter.* Nam *hoc de-*
4 *mum bonum eſt, ut* Michæas *cap. vi. teſtatur, ſi ſolicitus ambules coram deo tuo.* His *uero grauius peccant, qui in templis diebus feſtis deambulant, de rebus prophanis, ſæpe etiam vanis ac turpibus ſine vlla dei reuerentia ac veneratione confabulantur, qui ne ſuum delictum leue eſſe pu-*
Iohan.2 *tent, recolant* Chriſtum, Iohan.*ii. facto de funiculis flagello, eieciſſe ementes & vendentes de templo, & menſas nummulariorum ſubuertiſſe, ac dixiſſe:* Domus *mea, do-*
5 *mus orationis vocabitur, uos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.* Peccant *itidem in hoc præceptum, qui diebus feſtis dei verbum & ſacrum non audiunt, item qui nõ*
6 *orant nec deo ſpiritu ſeruiunt.* Deniq;, *internum ſabbatum prophanant, qui ſe deo non totos ſubmittunt, qui non ſic omnia ſecum agi velint, ut uult ipſe* Deus, *qui ſeipſos vlciſcuntur, qui non audiunt quid in eis loquatur* Deus,

ſed ſuos affectus ſequuntur & ſi quid in ſpecie boni agunt, veluti qui orantes aut ieiunantes aut eleemoſynam facientes, huc ſe magis humano ductos affectu, nimirum eo fine, vt conſpiciantur ab hominibus, quàm per ſpiritum ſanctum hoc eſt, charitatem dei & proximi concitatos, agnoſcunt. Itidem peccant, qui non cõmodant proximo neceſſitatem patienti, quum poſſunt. 7

In trib⁹ prioribus præceptis tota vis Chriſtianiſmi comprehenditur.

EX his omnibus vides quanta & quàm non leuis momenti ſint ea, quę pręcepta primæ tabulæ docent, qui bus certe tota uis chriſtianiſmi, veluti breui quodam cõpendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto myſtice intellecto, in vnum quiddam redigitur, Nempe, vt animam noſtram odiamus, noſipſos abnegemus, ac toti nobis diffiſi, ad pedes Chriſti ſedeamus, verbum illius audiamus, fide, ſpe & charitate erga deum inardeſcamus, ac dei ductibus obſequamur, fructum bonorum operum in deo facientes & mandatum eius obſeruantes, Atq; hæc omnia ſic cohærent, vt qui vnum habet, omnia habeat, & qui vno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Chriſtiana (ſicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, ſed omnia tandem rediguntur in vnum, hoc eſt, in ſpirituale ſabbatum, quæ eſt charitas de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, diffuſa iu cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, finis & adimpletio legis, per quam Chriſtus, ſalus, & vita noſtra, principium item & finis legis, mentes noſtras inhabitat. Porrò quum tanta ſint quæ his præceptis continentur: quis nõ videt ea hominem ſuis uiribus nequaquam præſtare poſſe? quum nullum hominem in hac uita eadem perfecte vnquam pręſtitiſſe con-

In doctrina chriſtiana omnia rediguntur ad vnum. i. ſpirituale ſabbatum.

1. Timot. 1

Auguſtinus de litera & ſpiritu cap. 26

ſlet. Aliam ergo quàm ex nobis viam, Chriſtus commonſtrauit, qua eadem a deo, qui hæc ſolus operatur in nobis pro noſtro modulo adipiſcamur, quæ eſt ardens & fidelis ad deum oratio. Conſtat enim nos id quod primo præcepto exigitur in oratione dominica, tum peccari, quum dicimus, Sanctificetur nomen tuum. Itidem quod ſecundo præcipitur, quum dicimus. Adueniat regnum tuum. Deniq; quod tertio iubetur, quum dicimus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, vt pulcherrime hæc oratio ad Decalogum quadret.

Oratione cõsequimur, vt primę tabulæ obſequamur.

Sequitur ſecunda tabula, quæ proximorum dilectionem reſpicit.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

HONORA PATREM TVVM; ET matrem tuam, & eris longæuus in terra.

INter præcepta ſecundæ tabulæ non immerito primum eſt quod de honore parentibus tribuendo conſtituitur. Conueniebat enim, vt poſt præcepta primæ tabulæ, quibus ad deum ordinamur, ipſumq; ſuper omnia amare ac colere iubemur, præceptum de honorandis parentibus (qui dei loco ſunt) proxime ſubſequeretur. Vt autem intelligas, quàm late ſe hoc præceptum porrigat, noſſe oportet qui nam veniant appellatione parentum in ſcripturis. In primis itaq; parentes proprie ſunt, qui nos carnaliter genuerunt, quibus poſt deum hoc debemus, q ſumus de

Parentum appellationis qui veniãt.

quibus Eccleſiaſt.iii.dicitur: Qui timet deum, honorat parentes, & quaſi ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Deinde parentes dicuntur, qui nobis prælati ſunt ac præſident. E quorum numero primi ſunt animarum præfecti, ſacerdotes ac paſtores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe ſpirituales, quemadmodum Apoſtolus.i.Corinthio.iiii.ait: Non ut confundam uos, hæc ſcribo, ſed ut filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres, nam in Chriſto Ieſu per Euangelium ego uos genui. Et iterum, Galatas. iiii. Filii mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in uobis, De quibus etiam potiſſimum dictum eſſe uidetur. Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi. Proxime & ſecundum ſacerdotes & paſtores ſcriptura magiſtratus ciuiles, qui gladii poteſtatem habent parentum loco ducit. Sic.iiii.Regum.v.legis: Famulos Naaman principis, dominum ſuum patrem appellaſſe. Pater, inquiunt, ſi grandem dixiſſet tibi rem propheta, facere debuiſſes. Breuiter, quicunque nobis præſunt, ſiue publice, ſiue priuatim, recte patres appellantur, quales ſunt omnes, quorum imperio paremus, & quos dominos uocamus. Denique, qui quancunque noſtri curam gerunt, ueluti tutores & curatores, præceptores & pædagogi, nam quum in paternum officium ſuccedant, iuſtum eſt, ut & nomenclaturæ honorem ferant. Quamobrem apud Romanos pulcherrimo uocabulo uocati ſunt patresfamilias & matresfamilias, qui domui & toti familiæ præſiderent. Principes vero etiam patriæ patres appellati ſunt. Præterea non repugnamus, ut & quoſcunque

Carnales Eccle.3

Spirituales. 1.Corint.4

Galat.4

Deuter. 32 Magiſtratus

4.Regum.5

Qui nobis imperãt publice vel priuatim

Principes patriæ patres.

Seniores.

ſeniores, quũ nos annis anteſtant (præſertim modo vitæ inculpatæ ſint) patres appelles. Ad omnia ergo hæc parẽtum genera hoc præceptum porrigitur, quamuis ordine quodam, eſtq́; inter ſequentia præcipuum & primum in promiſſiõe, uti Apoſtolus ait, et nos latius inferius exponemus.

Honor tria cõplectitur.

IVbet vero deus, ut honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiam, quę vt parentibus non tantum affectu, ſed & re ipſa & effectu exhibeamus, id deus a nobis hoc mandato requirit.

Parẽtes carnales q̃uo amandi

Parẽtes ergo, ex quibus prognati ſumus, poſt deum intimo ac ſupremo amore proſequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantum eſſe proximos noſtros, quos ſicut nos diligere pręcipimur, ſed & vitæ noſtræ cauſam, qua ex

Parẽtes dei loco.

parte in eis quoddam diuinę maieſtatis veſtigium adumbratur. Vnde quicquid ſummus ac ſyncerus amor poſtulat, hoc totum in parentes ex animo perfundere, eoſdemq́; & animi & corporis bonis, quod in nobis eſt, cumulare debemus.

Parẽtes impii ad pietatẽ adducẽdi

Quamobrem ſi parentes habeas, in quibus pietatem deſideres, ſumma ope niti debes, ut eos non quidem acerbe, ſed reuerẽtiſſime admonitos, ad Chriſtum ac pietatem trahas, vt de dei uoluntate inſtructos, ex malis bonos efficias, quod pleroſq́; ſanctorum pientiſſimo ſtudio feciſſe legimus.

Tale legimus de sctõ Pãthaleone martyre

Exẽpla pietatis in parentes

Deinde cura eorum quàm maxima habẽda eſt ne quid eis, quod ad corporalem neceſſitatem attinet, deſit. Potentiſſimum exemplum filialis amoris erga parentes Chriſtum habes,

Chriſtus Iohan. 19

quem Euangeliſta memorat, etiam dum in cruce poſitum, et crudeliſſime tractatum sub inſtantem mortem dilectiſſimæ matris, non ſine affectu longe omnium pientiſſimo memorem fuiſſe eandemq́; virginem diſcipulo virgini commen-

daſſe. Tobias quoq; iunior, quàm fuerit in patrem pius, hiſtoria, quæ Tobiæ inſcribitur, declarat, nam & manuum ſuarum labore patrem ſuum ſenem & luminibus orbum educauit. quod exemplum omnibus imitandum eſt, quibus ſunt parentes eorum ope indigentes, his enim victum atq; alia omnia ad vitam commode traducendam neceſſaria, hilariter ſuppeditare debent, nec vllam cauſam parentum ſaluti anteponere. Acerrime Chriſtus increpat Phariſeos, qui auaritiæ ſuę religionem prętexentes, filios a pietate in parentes auertebant, docentes eos matri uel patri indigentibus, ut dicerent, Corban, quod eſt, donū quodcunq; ex me tibi profuerit, nec permittebant eos quicquam facere patri ſuo aut matri, reſcindentes uerbum dei per traditiones ſuas. Certe maxima religio eſt, parentes pauperes, exules, ſenes et pios complecti, illisq; modis omnibus ſuccurrere, nam hæc eſt dei uoluntas hoc præcepto declarata. Debes autem benefaciendo parentibus ſic affectus eſſe, ut quantuncunq; benefeceris, nunquā te feciſſe ſatis exiſtimes, Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit.

Tobias.

Hanc legem Chriſt' ſtūa lem eſſe docet cui cedere debeant quauis externa.

Summa religio pietas in parentes

SEd dices, Si hęc ita ſe habent, quid ſibi vult, quod Chriſtus ait Lucæ. xiiii. Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, nō poteſt eſſe meus diſcipulus? Et iterum Matth. x. Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam. Et quod Chriſtus Lucæ. ix. uolenti prius ſepelire patrem ſuū, antequam eum ſequeretur, dixit: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos? Reſpondemus, ipſum Chriſtum te hiſce locis do-

Queſtio Lucæ. 14

Matth. 10

Lucæ. 9.

Dilutio.

cere, quid nam velit, vt interprete non ſit opus. Sic enim

Matth. 10 Amor dei amori parẽtum antepo nen us Ordo dilectio nis.

inquit apud Matthæum cap.x. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus, quin ad eum modum non tantum qui parentes, ſed & qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus, qui amat animam ſuam, hoc eſt vitam iſtam temporalem, plus quàm Chriſtum, hic (Chriſti teſtimonio) non eſt Chriſto dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deum & Chriſtum ordinandus eſt.

1
2

Deinde parentes & cæteri ſuo quiq; ordine diligẽdi, Nam ſi officium parentibus exhibendum eſt, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes.

Quo odio impii parẽn tes proj[i]c[i]e quendi.

Amandus eſt pater, ſed præponendus eſt creator. debetur affectus parentibus, ſed maius obſequium ſalutis debetur authori. Ergo parentes quantuncunq; alioqui amandi, relinquendi ſunt, ſi impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio perſequutionis, ſed diſſimulationis

Matth. 11

pietatis, non crudelitatis. Abſit enim, ut Chriſtus, qui dixit, Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde, amarulentum odium filiis in parentes mandauerit. In ſumma, quum licet parentes ſimul cum deo colere, proxime poſt deum colendi ſunt, ſi vtrunq; cum animæ ſalute fieri non poteſt, dicen

Quatenus copula terrenæ cognationis agnoſcenda.

dum eſt patri et matri, Neſcio uos, et fratribus ac filiis, ignorõ uos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnoſci, ſed ſi curſum mentis præpedit ignorari, debet affectus in parentes viſcera mentis implere, ſed a ſpiritali propoſito non auertere.

Obedientia parentibus debita; & quæ ſ

SEcundo, quum deus iubet honorari parentes, obedientiam pręcipit. Obedientia omnium uirtutum mater eſt, & iuſtitia uniuerſalis, cuius primus gradus eſt, poſt deum

obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla ſanctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Iſaac figura Chriſti, triginta iam annos agens patri, ſe colliganti non reſiſtit imo & ad immolandum quoq; ſe copiam ſui fecit, quamuis non ſine diuino inſtinctu. Rechabitæ iuſſu Benadab patris, abſtemii facti ſunt. Sed quid homines mortales referimus, Chriſtus Ieſus dei & hominis filius, Ioſeph & Mariæ parentibus ſubditus fuiſſe legitur, deus ſeruulis, imo Ioſepho non alia ratione, quàm q; eſſet pater opinione ac lege, non natura.

Prouerb. 1

Exempla obedientiæ erga parentes. Gene. 22. Hiere. 35

Chriſtus.

Lucæ. 2

POſtremo, deus non tantum requirit, ut obedientiã, ſed & honorem (quod eſt ſummum utiq; obedientiæ opus) parentibus præſtemus. Honor in eo conſiſtit, ut magnifice de parentibus ſentiamus, ut eos honorificentiſſime colamus, ipſorum iudicio & authoritati plurimum tribuentes ac deferentes, Nunquam autem contemnamus aut uilipendamus, & ſi pauperes, ſenes, capulares, aut etiam delyri ac moroſi fuerint. Quibuſlibet enim uitiis nomen patris & matris anteponendum eſt, nec quales parentes, ſed quòd parentes habeamus, æſtimandum. Nam ut in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobiliſſimo, hanc claritudinem acceptam referre debes, cui poſt deum debes, quòd es. Ioſeph ille in Aegyptum uenditus ac dein dei prouidentia ſublimatus, ut eſſet primus poſt regem, quanto honore proſequutus ſit patrem Iacob, deſcendentem ad ſe in Aegyptum, quanta celebritate in Aegypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaam appo-

Honor parẽtibus debit'. Honor parẽtum in quo conſiſtat.

Non debemus eſſe aſtuti in parẽtũ uitia aut ignobilitatẽ

Gene. 46. 47. & 48.

3. Regũ.2. Eccle.3. *ſuerit ac ſepelierit,cap.Gene.xlvi.xlvii.et.xlviii.legimus; Solomon matri ſurgenti aſſurrexit,eamq; adorans, iuxta ſe in ſolium regium collocauit: Fili(inquit Sapiens)ſuſcipe ſenectutem patris tui,et ne contriſtes eum in via ſua,ſi deſecerint ſenſus ſui,da veniam ei,& ne ſpernas illum in vir*

Honorandi parentes intimo mentis affectu. Ephe.6.

tute tua.Et iterum:In opere & ſermone & omni patientia honora patrem tuum,vt ſuperueniat tibi benedictio a deo. Debent autem hæc tria,nempe amor,obedientia & honor parentibus,non tantum externo quodam apparatu,ſed ſynceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter deũ, quemadmodum diuus Paulus *ait Ephe.vi.Filii,obedite parentibus veſtris in domino,hoc enim iuſtum eſt*, Honora *patrem & matrem tuam, quod eſt primum mandatum in promiſſione, vt bene ſit tibi,& ſis longæuus ſuper terrã.* Item,Filii,*obedite parentibus per omnia hoc enim placitum eſt in domino.*

Patres ſpirituales diligendi. Gala.4. Ante omnia ſuccurrendum neceſſitati patrum ſpiritualium. 1.Cor.9.

D*Ebes autem eadem illa tria,amorem ſcilicet,obedientiam & reuerentiam,& cæteris,qui in patris officium & nomen claturam ſuccedunt* In primis autem *patribus ſpiritualibus,qui ſunt animæ parentes,*Hi enim *præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent,quale teſtimonium diuus* Paulus *Galatis præbet, quod ſcilicet ſi fieri potuiſſet, etiam oculos ſuos eruiſſent & dediſſent ei, quamobrem ante omnia curandum eſt, ut eorum neceſſitati ſuccurratur, utq; ipſis,quæ ad victum pertinent, idq; abunde,libenter, & ex animo ſuppeditentur.quemadmodum* Paulus.i.Corinth.ix,*docet*: Quis(*inquit*)*militat ſuis ſtipendiis vnquam? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat*, Ne*q; enim magnum eſt,ſi qui ſpiritua-*

*lia ſeminant, temporalia etiam metant.Et rurſus:*Dignus *eſt mercenarius mercede ſua.Quin & lex vetus præcipit,* Eccle.7
non alligandum os boui trituranti. Quod vtiq; non boum Decimæ
cauſa, ſed propter nos dictum eſſe conſtat. Eccleſiaſtici Primitiæ
*quoq; cap.vii.legis:*Honorifica *ſacerdotes, & da illis par*- Exo.22.et
tem, ſicut mandatum eſt tibi, primitiarum & purgationis. 23.
Et huc faciunt, quæ de decimis & primitiis in domum dei Leui.27.
deferendis, Exodi.xxii.ac.xxiii.Leuitici quoque.xxvii.& Nume.18.
Numeri.xviii.*præcipiuntur.*

DEinde, debetur ipſis obediētia, quemadmodum Apo- Obedientia
ſtolus ad Hebræos cap.xiii.teſtatur:Obedite(inqui- debita pa-
ens)præpoſitis veſtris & ſubiacete eis, ipſi enim peruigi- tribus ſpiri
lant, quaſi rationem de animabus veſtris reddituri.Et Chri tualibus.
ſtus monet, etiam phariſæis, ſedentibus ſuper cathedram Hebre.13.
Moſi, obediendum eſſe:quæ(inquit)dicunt, facite:ſecūdum Matth.23.
opera vero illorum nolite facere. Porro vt eccleſię præſi-
des duplicem clauem a Chriſto acceptam habere debent,
poteſtatis ſcilicet ac ſcientię ſeu diſcretionis, ſic par eſt, vt
ipſis, quod ad vtramq; clauem attinet pareatur.quamobrē Clauis po-
cum publice criminoſos, contumaces ac eccleſię rebelles ex- teſtatis.
communicationi illigant, cenſura ipſorum non aſpernanda, Non ſpernē
ſed modis omnibus obſeruanda eſt:donec in eccleſiæ gratiā dę cenſuræ
redeant excōmunicati. Quemadmodum Apoſtolus docuit eccleſiaſti-
i.Corinth.v.& ii.Corinth.ii.Rurſus par eſt, ut conſtitutio- ce.
nibus, & ordinationibus eorum ad eccleſiæ decorem, diſci- Clauis ſciē-
plinam & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur. tiæ.

SEd hic pugnant nobiſcū nouatores, qui eccleſiaſticas De conſtitu
conſtitutiones veluti humana quædam figmenta irri- tionibus hu
dent, atq; adeo vt damnabiles aſpernantur.qui ne quemq; iā manis quid ſentiendum.

Vis iuſtificandi detrahitur conſtitutionibus eccleſiaſticis.

decipiant, ſeu perſuaſione ſua eccleſiæ minus opteperantē aut rebellem faciant, noſſe oportet, quatenus conſtitutiones illæ eccleſiaſticæ obligent, & quatenus ſeſe earū vis porrigat. In primis itaq; conſtat ex conſtitutionibus ſeu traditionibus eccleſiaſticis neq; vim iuſtificandi pendere, neq; cerimoniis externis, quãuis piis, remiſſionem peccatorum aut ſalutem deberi, quamobrem qui in operibus eiuſcemodi legum eccleſiaſticarū ſuam ſpem, ſalutemq; contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc ſententiam Paulus damnat circūciſionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico vobis, quod ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, quum tamen ipſe nihilo ſecius Timotheū circunciderit. Damnat quoq; ciborum delectum ac dierum diſcrimen, quum inquit: Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quum tamen interim ipſe legatur continentiſſime vixiſſe, & ſabbatum etiam externum ſanctificaſſe. Ergo non aliter haſce etiam cerimoniales Iudaiſmi leges damnat Apoſtolus, q̃ ſi eis iuſtificationis ac ſalutis vis (quæ ſoli Chriſto tribuenda eſt) aſcribatur. Deinde conſtat externam tantum obſeruationem harum conſtitutionem corã deo inutilem eſſe, niſi & animus accedat; qui eiſdem vtatur ad finem pietatis, ad quam ſint inſtitutæ. In quam ſententiam deus apud Eſaiam dixit (quod & Chriſtus repetit) Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et tamen alibi Chriſtus vult, vt & hæ conſtitutiones (ſed vt diximus ad ſuum finem) obſeruentur, ſic tamen, ut his quę præcipua legis ſunt, poſtponantur, quum inquit, Oportet quidem hæc facere, illa vero non omittere.

Gala.5.

Acto.16 Coloſſ.2.

2.Cor.12. Acto.21.

Conſtitutiones humanę inutiles, niſi eis ad pietatem vtamur Eſaiæ.29 Matth.15.

Matth.23.

IAm ſi quæratur, peccet ne ſaltem grauiter, qui receptos eccleſiæ mores, aut eccleſiaſticas conſtitutiones violat? Reſpondendum eſt, eiuſcemodi conſuetudines ſeu conſtitutiones non vnius generis eſſe, nam aliæ ſunt, quæ toto terrarum orbe obſeruantur, a patribus acceptæ, quales ſunt de annua Quadrageſima celebranda, de diebus paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis in cœlum pentecoſtes & id genus aliis diebus feriandis. Has certe & ſimiles conſuetudines ſeu conſtitutiones in ſanctum ac pium finem conſtitutas, ac a tota eccleſia receptas, nemo ſine reatu peccati (niſi uel magna neceſſitate vel vtilitate excuſetur) violauerit, quin tales conſtitutiones temere præuaricantes, & in hoc & in præcedens pręceptum delinquunt, quemadmodum ibi fuſius oſtendimus. Nec mirum, nam ſi obediendum eſt magiſtratibus prophanis, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, hoc eſt, ne conſcientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerum proprietatem muniendam, ordinatæ ſunt, quanto magis peccato ſe inuoluunt, qui eiuſcemodi eccleſiaſticas conſtitutiones ſeu mores tam ad conſeruationem & augmentum pietatis q̃ eccleſiæ decorem, diſciplinam & tranquillitatem proditas ac receptas temere violant, Nec enim deus minus nos ſubiecit eccleſiæ præſidibus quàm prophanis magiſtratibus, nec minori periculo dei authoritas in eccleſiæ miniſtris, quàm in magiſtratibus contemnitur, pręſertim ꝙ horum miniſterium incomparabiliter maius ſit q̃ illorum, vt diuus Chryſoſto. in libris de ſacerdotio grauiter oſtendit, Ambroſio etiam

Ar criminaliter p cce, q vi l.t cõs ſtitutiones humanas

Auguſti. ad Ianuariũ c. illa. 12. diſtin.

Roma. 13.

Obediendũ propter cõſcientiam.

Dei authoritas non minori p̃iculo cõtẽnitur in p̃latis, quã in magiſtratibus.

Chryſo. in li. de ſacerdotio.

Ambroſius.

conteſtante,dignitatem ac miniſterium ſacerdotale regali tantum præferendũ eſſe,quantum aurum argento,aut etiã ſol lunæ præſtat.Proinde vt non eſt conſequens,eum nõ peccare mortaliter qui magiſtratibus non obtemperat,ꝙ leges ciuiles vim iuſtificandi non habent,Ita non conſequitur,eũ criminis reum non eſſe,qui conſtitutiones eccleſiaſticas temere uiolat,etſi in eis baſim ſalutis conſtituere haud oporteat.Ipſa enim inobedientia(quam execratur deus)nos delicti reos facit,certe non fruſtra Paulus Apoſtolus,perambulans Syriam & Giliciam,& confirmans eccleſias tanto ſerio præcepit cuſtodiri præcepta Apoſtoloꝝ & ſeniorũ, non abſoluturus(ut putamus) a crimine,quos reperiſſet peruicaces tranſgreſſores.Et ut inobedientiæ nota ceſſet,ſcandali tamẽ ratio non permittit ut a crimine immunis ſit,qui conſtitutiones ſeu conſuetudines publice receptas contemnunt ac irrident,Nam & Paulus paſſim iubet ne faciamus quippiam,in quo frater noſter,offendi,ſcandalizari, aut infirmari poſſit,quin ſe carnes potius in æternum non manducaturum conteſtatur,quàm offendat fratrẽ.Porro planè ſtupidi ſunt,qui eccleſiæ præſidibus poteſtatẽ condendarũ conſtitutionum ad pietatem conducibiliũ abrogant, quum Paulus iubeat,omnia in eccleſiis ordine ac decenter fieri. Conſtat etiam ipſum Apoſtolorũ eiuſcemodi ordinationes quàm plures feciſſe,quales erant,ut mulieres velatæ eccleſiam intrarent.Item,ut ordo in lectionibus in eccleſia obſeruaretur,quibus tantum etiam tribuit,vt immorigerum aut contradicentem non videretur laturus.Si quis(inquit)vult contentioſus eſſe,nos talem conſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei,Quæ de cõſtitutionibus ſeu moribus eccle-

Nõ humana authoritas, ſed inobediẽtia nos peccato inuoluit.
Actorũ.14

Scandalum quoq; reos facit violatorem receptæ cõſtitutionis eccleſiaſticæ.
Roma.14.
Apud Eccleſiæ præſides authoritas ſtatuẽdi.
1.Cor.14.
1.corin.11
1.Cor.14.

ſiæ

ſiæ vniuerſalis dicta ſuffecerint. Sunt & aliæ conſtitutiones particulares, quas per ſingulas diœceſes ſinguli epiſcopi promulgant, quarum finis ſi fuerit pietas ſeu eccleſiæ honeſtas & tranquillitas, eãdem planè habent cũ prioribus rationem, ſic ſcilicet, vt ſine peccato in ea diœcaſi, in qua promulgatæ ſunt, niſi tamen iuſta cauſa ſubſit, prævaricari non poſſint. Idem de variis eccleſiarum moribus ſentiendum eſt. Nam mores ſingularum eccleſiarum in ſingulis eccleſiis omnino cuſtodies, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quenquam tibi, quemadmodum diuus Ambroſius Auguſtinum docuit. In moribus autẽ ſimpliciter adiaphoris, alia ratio eſt, veluti eſt, ꝙ alii ex more diem Mercurii ieiunant, alii non, alii quotidie communicant corpori & ſanguini domini, alii certis diebus. Totum enim hoc genus liberas habet obſeruationes. Quod enim neq; contra fidem catholicam, neq; contra bonos mores eſſe conuincitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorum inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum. Interim non negamus præſidibus eccleſiaſticis (ſi quid contra dei mandatum, quod abſit, præcipitur) non eſſe parendum, ꝙ oporteat magis obedire deo q̃ hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaiſmo ſcribæ & phariſæi docebant potius eſſe, vt parentes egeſtate laborarent, q̃ vt filii neceſſitati eorum ſuccurrentes, templo de oblationibus aliquid ſubtraherent. Quod autem hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo celibatu ſacerdotum aut monachorum, in his etiam qui perpetuam caſtitatem non coacti nec temere, ſed animo deliberato ſunt profeſſi, eiuſdem generis eſſe, id quale ſit, in proximum præceptum adnotauimus.

Varii mores eccleſiarũ.

c. illa. 12. diſtinct.

Acto. 5

Matth. 15

Eccleſię miniſtris debetur veneratio.

SEd ut unde digreſſi ſumus reuertamur, præter amorem ac obedientiam eccleſiæ miniſtris non vulgaris veneratio debetur. Idq; eius muneris ac miniſterii gratia quod in eccleſia gerunt, Nam par eſt, ut omnes homines hoc miniſterium ſumma cum pietate uenerentur, ac operá etiam dent, vt conſeruetur ac ornetur quod nihil ſit, niſi repreſentatio eius miniſterii, quod geſſit Chriſtus, ipſo atteſtante, cum ait, Sicut miſit me viuens pater, ita mitto vos. Et alibi: qui recipit vos, me recipit. Proinde Apoſtolus. i. Timoth. v. Duplici (inquit) honore digni ſunt, qui bene pręſunt in uerbo & doctrina. Item. i. Theſſ. v. Rogamus autem fratres ut agnoſcatis eos, qui laborant inter uos & qui præſunt uobis in domino & admonent, ut habeatis illos in ſummo pretio. In ſumma docemur hoc pręcepto non ſolum de patribus noſtri carnalibus, ſed & de ſpiritualibus reuerenter ſentire, eosq; amare & ornare, ac omni officii genere conſeruare ac proſequi.

Iohan. 20 Matth. 10 1. Tim. 5 1. Theſſ. 5

Epilogus.

Magiſtrat' ciuiles honorandi. Amandi.

PRoxime & ſecundum ſacerdotes magiſtratus ciuiles, reges ac principes gladii miniſtri, veluti patrię patres modo non diſſimili honore afficiendi ſunt. Qua de re in primis ex animo amandi ſunt magiſtratus, uti dei miniſtri, per quos deus nobis non uulgaria beneficia impartit, ueluti externam pacem, politicam ſocietatem, tranquillitatem publicam, legum ciuilium (ſine quibus reſpublica non conſiſtit) conſeruationem. Breuiter per quos præſtat, ut inter improbos tuta ſit innocentia, & ne quis ſibi permittat ultionem. Sentire ergo oportet, quod pro his beneficiis & deo & magiſtratibus non uulgarem gratitudinem debeamus. Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga magi-

C. de Iudęis & cœlicol. l. nullus. Sedulo pro magiſtratibus orandũ 1. Tim. 2

ſtratus eſſe debet, ut pro eis deum ſedulo precari ſimus parati. Quemadmodum diuus Paulus monet, quum inquit: Obſecro primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes gratiarum actiones, pro regibus & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut tranquillã & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Deinde Apoſtolus requirit, ut & cætera officia corporalia, veluti tributa, vectigalia ac ſumptus neceſſarios, ſine quibus reſpublicæ regi non poſſunt, eis liberali animo ac libenter præſtemus. Reddite (inquiens) omnibus debita, cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicq̃ debeatis, niſi ut inuicem diligatis. Rom. 13

AD hæc magiſtratibus ex animo obedire debemus, idq́; propter deum, quod ſcilicet dei miniſtri ſint, quemadmodum Petrus Apoſtolus præcipit, dicens: Subiecti eſtote omni humanę creaturæ propter deum, ſiue regi: quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanq̃ ab eo miſſis. Quinimo Paulus adeo ſeuere præcipit de obedientia, ut doceat peccatum eſſe criminale, non parere mandatis magiſtratuum, quũ inquit: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas, niſi a deo, quæ autem ſunt a deo, ordinata ſunt, itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Et poſt pauca: Ideoq́; neceſſitati ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſciẽtiam. Perinde atq; ſi dicat: Neceſſe eſt obedire, non tantum propter irã. id eſt, non tantum propter pœnam corporalem, qua magiſtratus plectit non obtemperantes, uindex in iram ei qui male agit, ſed etiam propter conſcientiam, hoc eſt, ne conſcientia coram deo rea fiat. Vnde & Titum inſtruẽs iubet,

Obedientia debita magiſtratibus. 1. Petri. 3

Peccatum mortale nõ parere magiſtratibus in rebus licitis.

Rom. 13 Ibidem.

Obedire propter irã

Propter cõſcientiam

Titum. 3

vt admoneat ſuos Cretēſes, principibus et poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonū paratos eſſe.

Magiſtratibus tribuendus bonos.

D*Eniq; magiſtratibus honor tribuendus eſt. Idq; non tantum externa reuerentia, ſignificatione, ſed magis animi iudicio ac voluntate, videlicet vt agnoſcamus in eis dei miniſterium & ordinationem. Ob quod ſcriptura non dubitat eos & deos vocare, hoc eſt dei vicem in terris gerentes, cum inquit: Ego dixi, dii eſtis. Et rurſus applica eos ad deos. Quo reſpiciens Petrus Apoſtolus: Regem (inquit) honorificate, Debemus autem hoc non tantum bonis ac modeſtis principibus, ſed etiam impiis, diſcolis malis, & indiſciplinatis. Tum propter miniſterium quod gerunt, quę eſt ordinatio dei. Tum propter religionem, diſciplinam, pacem, & tranquillitatem publicam retinendam. Sic legis* Baruch prophetam, & qui cum eo erant in Babylonia captiuos, Iudæis qui reſidui adhuc erant in Hieruſalem ſcripſiſſe in hæc verba. Orate pro vita Nabuchodonoſor, & pro vita Balthaſar filii eius, vt ſint dies eorum ſicut dies cœli ſuper terram. Et vt det dominus virtutem nobis, & illuminet oculos noſtros, vt viuamus ſub vmbra Nabuchodonoſor regis Babylonis, & ſub vmbra Balthaſar filii eius & ſeruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conſpectu eorum. Et Petrus Apoſtolus iubet vt ſubditi ſimus in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Proinde ſi nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis vi quàm iure agat) contigit, is tamen non ſtatim contemnendus eſt. nec ob id murmurandum nobis, multo minus mouenda ſeditio eſt, ne publica pax perturbetur. Hæc eſt enim gratia (ut idem Apoſto-

Pſal. 81
Exodi. 22
1. Petr. 2
Etiam malis principibus debetur bonos.
1. Petri. 2
Roma. 13
Baruch. 1
1. Petri. 2
Quid agendum, ſi obtingat efferus princeps aut magiſtratus.
1. Petri. 2

lus ait) ſi propter dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte, in hoc enim vocati ſumus, quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, qui quũ malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicãti ſe iniuſte. Duplici tantum remedio nobis ad emolliendam magiſtratuum tyrannidem vti permittitur ac etiam præcipitur. Primum, vt pro eis deum precemur, quo ad meliorem mentem reuocentur, quod tum magis ſoliciti faciemus, ſi agnoſcamus malos magiſtratus nobis immiſſos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob teſtatur, quod dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi. Duplex remedium ad emoliendã tyrannidem magiſtratuum. Iob.24.

SEcundo hic meminiſſe debent Parochi officii ſui, nempe vt efferos magiſtratus per dei verbum cum omni modeſtia corripiant, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem vitę melioris adducere pergant. Ad hoc enim conſtituti ſunt, quemadmodum dominus apud Hieremiam teſtatur: Ecce (inquit) dedi verba mea in ore tuo, ecce conſtitui te hodie ſuper gentes, & ſuper regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, & plantes. Et ut ſit in arguendo periculum, nihilo ſecius tamen uerbi miniſtros ſuo officio fungi oportet, quemadmodum uides Iohannem Baptiſtam, Herodẽ, atq; adeo ipſum Chriſtum ſcribas ac phariſęos liberrime (q̃uis non ſine ſumma modeſtia) arguiſſe & increpaſſe, ac omne corporale periculum ueritate longe poſthabuiſſe. Hiere. 1 Matth. 14 Marci. 6

HÆc tamen, quæ de honorandis magiſtratibus dixi- Magiſtratibus non eſt

obtemperādum contra dei p̄ceptū mus, intelligenda ſunt, niſi ſubditis aliquid præcipiant con
Daniel.3 tra Dei mandatum, tum enim potius ſubditi obedire Deo,
Acto.5 quam hominibus debent, quemadmodum hiſtoria Danielis
Matth.10 & Acta Apoſtolica docent. Quod & Chriſtus non tacuit,
Matth.5 cum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius timete eum, qui poteſt corpus & animam ſimul perdere in gehēnam. Alibi etiam Chriſtus beatos pronuntiat, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quos & gaudere & exultare vult, quo-
1.Pet.3 niam merces eorum copioſa eſt in cœlis. Quod & Petrus non tacuit, cum inquit: Et quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis. Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam beati, timorem autem eorum ne timueritis vt nō conturbemini. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationē de ea, quæ in vobis eſt, ſpe & fide, ſed cum modeſtia & timore, Hactenus de magiſtratibus.

Oēs honorādi qui nobis præſunt. POſtremo (vti ſupra meminimus) hoc præceptum ad omnes eos porrigitur, quicūq; nobis præſunt, ſeu quæcunq; noſtri cura gerunt, veluti ſunt domini, heri, tutores, curatores, præceptores, & pedagogi. quibus etiam tria illa, amorem, obedientiam ac honorem debemus. De ſeruis
1.Pet.2 Petrum dicentem audis: Serui, ſubditi eſtote in omni timore
Ephe.6 dominis. Et Paulum Ephe. vi. Serui obedite dominis carnalibus cū timore ac tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatē Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes ſicut dn̄o & non ſicut
Coloſſ.3 hominibus. Id quod et ad Coloſſ. iii. repetit: Vires vero quo

Paulus non tantum externam obedientiam, ſed magis internam reuerentiam ac bonam voluntatem ſeruorũ et mercenariorum, erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis anteſtãt, vel qui tui curã gerunt, vides dominum per Moſen præcipientem & dicentem: Coram cano capite aſſurge, conſurge & honora perſonam ſenis. Et alibi audis Moyſen dicentem: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi. Exemplum autem horum habes Chriſtum dominum, de quo legis quod ſubditus fuerit non tantum Mariæ, ſed & Ioſeph, qui non alia ratione, quam opinione ac cura Chriſti parens fuit. Exemplum item habes Paulum ſedentem ad pedes Gamalielis, & diſcentem veritatem paternæ legis.

Qui annis anteſtãt vel curam gerunt noſtri.

Deuter. 32

Actor. 22

EX prædictis autem ſatis colliqueſcit, quibuſnã modis in hoc præceptum peccetur. Nam in primis huius præcepti rei ſunt, qui parentes non ex animo diligunt ac magnificiunt. Item, quos inopiæ ſeu cuiuſcunque miſeriæ, vel humilitatis parentum pudet, qui nõ proſpiciunt eis victum ac alia neceſſaria, qui eos non venerantur. Hi enim huius legis interpretationem contẽnunt, quam habes Eccleſiaſtici.iii.in hæc verba. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eũ in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniã da & ne ſpernas eum in tua virtute, eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. Et rurſus eodem capite. Qui timet Deũ, honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his, qui ſe genuerunt, in opere & ſermone, & omni patientia. Item, quã malę famæ eſt, qui relinquit patrẽ: &c. Prꝗterea grauius peccant, q parẽtes ſuos affligunt, ridẽt, duris verbis a ſe abigũt ſubſannant, deuouẽt, execrãtur, aut verberant, qui odio eos

Quibus modis in hoc pceptum peccetur.

Eccle. 3

Ibidem.

Exodi. 21 & inobedientia afficiunt. De quibus Exodi.xxi.ſcriptum
Leuit. 20 legis. Qui percuſſerit patrem ſuum, aut matrem, morte mo-
riatur. Et Leuiti.cap.xx. Patri matriq; qui maledixerit ſan-
Prouer. 19 20. & 30 guis eius ſit ſuper eum. Rurſus, Prouerbio.xix. Qui affligit
patrem & fugit matrem ignominioſus erit & infelix. Item
Prouer.xx. qui maledicit patri ſuo & matri, extinguetur
lumen eius in mediis tenebris. Itē oculum qui ſubſannat pa-
trem, qui deſpicit partum matris ſuæ ſuffodiant eum corui
de torrentibus, & comedent eum filii aquilæ. Exemplo eſt
Cham Gene. 9 Cham filius Noe, qui ſe, totamq; poſteritatem ſuam maledi-
Ruben. ctioni inuoluit, quod patris ſui turpitudinem non operuerit,
Gene. 35 2. Reg. 10 ſed deriſerit. Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus
pari maledictioni addictus eſt, quia aſcēderat cubile patris
ſui. Et Abſalon, qui patrem de regno expellere conabatur,
3 inſigni eademq; miſerrima morte abſumptus eſt. Tertio, pec
catum in hoc præceptum qui eccleſiæ præſidibus ac patri-
Nume. 16 bus ſpiritualibus iniurii & inobedientes ſunt. Quemadmo-
dum Dathan, Chore & Abyron, qui propter ſuam erga Mo
ſen et Aaron inobedientiam viui abſorpti referuntur. Item,
qui in ſacerdotes, mordaces iocos, amarulentaq; ſcomma-
ta iaciunt. Qui ex ſuggeſtis, ipſis maledicunt, ac publice
contumeliam inferunt, qui de ipſis temere, id eſt, non ſuo lo
Quomodo arguendi eccleſiæ præſides. co & tempore iudicant. Qui ipſorum turpitudinem ad po-
pulum circunferunt ac denudant. Quis enim non videt eos
fratres eſſe Chan, non Sem & Iaphet: qui patris turpitu-
dinem uerecunde contexerunt, unde et benedictionem ſunt
conſecuti. Non prohibemus vt præſides eccleſiæ aberrantes
arguas & increpes, modo id ad regulam Euangelicam fa-
cias, cum omni animi lenitate, ac modeſtia. Deinde ſuo lo-

to & tempore, ubi ſcilicet fructum correptionis expectes. Non autem permittimus id, ut facias ad mobile vulgus, ad ſeditionem contra Eccleſiaſticos præſides mouendam ſuo- pte ingenio procliue, non prohibemus doctorem, ſed crimi- natorem, quem & Paulus prohibet & ſatanæ tradit, qui etiam monet, vt ſermo noſter ſale condiatur. Rurſus pec- cant in hoc præceptum, qui eccleſiæ conſtitutiones ac pios mores irrident, contemnunt, ac temere præuaricantur, de quibus dixit Auguſtinus: Non habebit deum patrem, qui eccleſiam contemnit habere matrem. Dein qui excommuni cationem, qui eccleſię clauem ligantem ac ſoluentem nihil pendunt, quos Chriſtus habendos decernit, ſicut ethnicos & publicanos, Item, in hoc præceptum peccant, qui magi- ſtratibus ea quę diximus officia ipſis debita non impendũt, Idq; diui Pauli teſtimonio qui conſcientiã hominis non ob- temperantis poteſtati reatu criminis obſtringit. In ſumma peccant in hoc præceptum, qui eos quorum curæ commiſſi ſunt, temere aſpernantur, aut debito honore non afficiunt, aut obſeruant, quiq; his, neq; fidi neq; parentes ſunt, id quod ſuperius plus ſatis oſtendimus.

Aug. de expo. fine ſymboli. Matth. 18

ET ERIS LONGÆVVS SV- PER TERRAM.

HIc audis, quid uelit Apoſtolus cũ dicit, hoc pręceptũ eſſe primum in promiſſione. Eſt enim primum, cui in ter pręcepta ſecundę tabulę merces promittitur, eaq; non vulgaris nempe uitæ longitudo, ipſi tanquã pręcipuo operi charitatis debita, nec abs te quod deceat, vt ipſis uita pro-

Vitæ longitu do merces.

longetur qui parentes colunt,huius vitę poſt deum autho-res. Intellige autem hiſce verbis non tantum vitæ longitu-dinem,ſed & ea omnia quæ ad vitam ſeu vſum vitæ perti-nent,vt ſunt tranquillitas,pax,rerum ſucceſſus,victus atq; alia id generis,ſine quibus vita longa eſt iniucunda. Nobis *tamen Chriſtianis præmium , non tam huius q̃ futuræ vitę (cuius longitudo interminabilis eſt) ſpectari debet.* Nã vt *Deus pium aliquem hominem in parẽtes pręmatura (vt no-bis apparet) morte hinc abſtulerit, ob id tamen putandum non eſt,hunc perdere huius præcepti mercedem,quam co-pioſius recipiet in ea vita, cuius longæuitatis non eſt finis. Imo dubitandum non eſt,Deum eiuſcemodi homini , vel ob pietatem in parentes cita illa morte conſulere voluiſſe,quo in veram illam & beatam v itam otius concederet. quem-admodum dictum eſt , ablatus eſt iuſtus ante diem,ne ma-litia ſenſum eius immutaret. Vt autem vides filiis morige-ris omnia proſpera eſſe promiſſa,ita e regiõe intelliges im-morigeros)veluti ſub* Dei *maledictione poſitos)omnia ad-uerſa manere, quod pauloante plurimis ſcripturæ exemplis commonſtrauimus.*

Vitę lõgitudo Chriſtianis.

PRÆCEPTVM QVINTVM NON OCCIDES.

Ordinis rõ.

PRincipio *decens ordo conſiderandus eſt .* Tria *pri-ma præcepta ad Deum pertinent , quo vt eſt nihil me-lius , ita nobis nihil charius eſſe debet , quartum parentes reſpicit , quibus ſecundum Deum honos , & gratitudo de-betur , veluti iis , qui* Dei *vice quodammodo funguntur . quę merito ſequentia pręcepta,quę ad priuatam proximi*

dilectionē ſpectant, præcedūt. Nam quādo animus ſe recte habet erga deum, & eos qui dei loco ſunt, fieri vix poteſt, quin cætera quoq; quæ proximo debemus facile ſequantur. Contra vero dubiū non eſt, eum qui neq; deum neq; parētes reueretur, facilime cōmittere in proximum, ut merito quis priorū præceptorū, tranſgreſſionē, veluti radicē quandam cæterorū flagitiorū, atq; adeo omnium malorū eſſe putauerit, qui enim fieri poteſt, ut nō irruat in omnia flagitia, qui deſertus a deo & ſub dñi maledictione (q̄ præcedentiū mādatorū præuaricatio irrogat) poſitus, ſatanę mancipiū effectus eſt. Iam cum poſt deum et parentes iubeamur diligere proximos ſicut nos ipſos, aptiſſime ſanè iter ea mādata quę proximi læſionē prohibēt, primū illud eſt, quod ad proximi vitā ac corpus pertinet, quæ poſſeſſio cuiq; chariſſima eſt.

Ad omnē opus malū, inſtructus. q neq; deum neq; parentes reuereatur.

Hoc p̄ceptū ad vitam & corpus proximi reſpicit.

VT autē hoc præceptū cum duobus ſequētibus intelligas, nō eſt neceſſe interpretationē remotius petere. quod Chriſtus ipſe apud Matth. ca. vi. ea dilucide admodū enarret ac exponat. Vbi etiā duo inter cætera Chriſtū docere vides, Primū legem eſſe ſpiritualem, quæ non ſolo externo opere, ſed ſpiritu magis & affectu ſit adimplendá. Secundo, docet Chriſtus præcepta iſta negatiua e regione affirmatiuam requirere, quod poſtea in ſingulis ex ipſius Chriſti verbis fiet manifeſtius, nam vt ab enarratione iſtius præcepti incipiamus, ſi verborum corticem tantum intuearis, videtur hoc præcepto tantum retuſam Iudæorum craſſam malitiam, qua in homicidio committendo adhibebant. At Chriſtus declarat non ſufficere, ut huic præcepto ſatiſfacias, continere manum a cæde, niſi etiam contineas animum ab omnibus affectibus qui huc tendunt, cum ait: Au-

Matth. 6. Duo docet Chriſtus Matth. 5.

1 Lex ſpiritualis.

2

Matth. 5.

Aug. de verbis dñi in mõte lib. 1.

diſtis, quia dictum eſt antiquis, Non occides, *qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri ſuo Racha, reus erit conſilio, qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad lædendum eſt ira in animo concepta, quæ nihil aliud eſt, q̃ dolor flagitans vindictam. Proximus ira irrumpens in uocem indignationis q̃ dominus appellat* Racha. *Tertius eſt dolor irrumpens in manifeſtum conuitium, vt cum dicimus, fatue. Planè ergo Chriſtus docet, non tantũ homicidam eſſe apud deum, qui vitam proximo eripuit, ſed & omnem illum qui proximum odit, hoc eſt, qui male vult tametſi iram animo cælauerit, & necdum in vllam indignationis vocem prorũperit. Accipe tamen Chriſti ſermonem de ea ira, quę lædendi affectum coniũctum habet, alioqui iraſcimur & his, quibus bene volumus, non ut lædamus, ſed ut corrigamus & odimus in homine, non ꝙ fecit deus, ſed ꝙ fecit ipſe. Idq́; Zelo iuſtitię ſine peccato. In q̃ ſententiam Pſaltes dixit: Iraſcimini & nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo intuendum eſt, quid ſit iraſci, indignari, & conuitium inferre fratri ſuo, quoniam non fratri iraſcitur, qui peccato fratris iraſcitur, ꝙ non prohibet Chriſtus, ſed qui ſine cauſa iraſcitur, is non peccato, ſed fratri iraſcitur, ꝙ Chriſtus vetat. In his ergo ſententiis, ſubaudiendum eſt (ſine cauſa) aut ſi mauis vindicandi ſtudio. Nam alioqui & Paulus in hoc præceptũ impegiſſet, cum pontificis iuſſu palma percuſſus aiebat*, Percutiat te dominus, paries dealbate. *Et cum Galat. ſtultos vocat, non enim id fecit Paulus ſine cauſa, fecit item id cum ſumma manſuetudine citra vllam per*

Ira. 1
Gradus in lædendo 2
Indignationis vox Racha 3
Conuicium.

De qua ira loquatur Chriſtus

Aug. de ſer. dñi in mõte lib. 1.

pſal. 4. 118

Sine cauſa iraſci prohibitum.

Sine cauſa

Acto 23.

Gala. 1.

Aug. de ſer. domini in mõte lib. 1.

turbati animi indignationem, ꝙ vtrobiqꝫ ſatis ex ſequentibus conſtat. Nam ut illic teſtaretur (ꝙ immotam cuſtodiſſe animi tranquillitatem) & ꝙ nihil iratus dixiſſet, inſultantibus ſibi Iudæis ac dicentibus, principi ſacerdotum maledicis, reſpondit neſciui fratres, quia princeps eſt ſacerdotum, Nemo enim perturbatioris animi in hunc modum tam cito reſpondiſſet. Hic vero nempe ad Gala. ſcribens, ne id ꝙ ſtultos eos vocarat contumeliæ cauſa feciſſe videatur, eos etiã fratres nominat. vtrobiqꝫ ergo Paulus iuſtam cauſam habebat, ꝙ quæ diceret tuendæ veritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus ſacerdotum principatu) deinde etiam corrigẽdi ſtudio diceret. Docet itaqꝫ Chriſtus vim huius præcepti hoc poſtulare, vt omnem deponamus affectum in proximi læſionem procliuem. Porro, quum iram prohibet, qui primus gradus eſt quo a manſuetudine & mititate deflectimus, multo magis odium prohibuiſſe, videbitur, quæ eſt ira inueterata. Nam ſi iraſci non eſt fas fratri ſine cauſa, multo minus fas eſt, animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Ad quod Paulus ait. Non occidat, ſol ſuper iracundiam veſtram. Et cum vtraqꝫ peior ſit inuidia, quæ alienam felicitatem, ſuam interpretatur iniuriam. quis dubitat, vetita ira magis etiam inuidiam uetitam eſſe? Nec mirum, & iraſcentem, & indignantem, & conuitium inferentem in hoc prçceptum impingere. Sunt enim huiuſmodi præcepta ſecundæ tabulæ pertinentia ad doctrinam de dilectione proximi, quç ſola in omnibus huiuſmodi mandatis potiſſimum quçritur, quã ſi habeas, quomodo fratri iraſceris? At hæc ſi exciderit animo, vel ſola ira ſubintrante, qua fratri male uelis, quis non uidet te po-

Vis huius præcepti. Aug. de ſer. dñi in monte lib. 1.

Ira. Odium.

Ephe. 4 inuidia.

tioris huius mandati partis, iam corã deo factum eſſe tranſ greſſorem: Etſi enim manum non admoueas iam mente pec caſti. Porro, qui fratrem ſuum ratione ac prudentia priuat, facitq́ vt a nulla differat beſtia, quomodo ímunis eſt a rea tu huius præcepti: quod vt cætera, charitatem proximi re quirit. Etenim qui ſchommatis & contumeliis perſequitur, charitatem deſtruitur, qua deſtructa ſimul omnes tolluntur virtutes, ſicut omnes conſeruantur ea ſalua. Damnatur igi tur hic in vniuerſum cor erga fratrem male affectum; & priuatæ vindictæ cupiditas.

Indignantis vox.

Conuiciũ. Damnatur cor male affectũ erga fratrẽ.

ATq́ hinc liquet hoc præceptum nõ pertinere ad ma giſtratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis ſontes afficiunt, non enim ipſi ſunt, qui occidunt, ſed lex dei ferit. Iubens vnum membrum tolli ob totius corpo ris incolumitatem, non enim iudex ſuo nomine, ſed dei vin dicat, Nec fruſtra gladium portat, vindex in iram, ei qui male agit, quin magiſtratus animaduertendo inſontes quá proxime deum refert, vnde & dii vocantur iudices, tantum abeſt, vt occidendo delinquant, qui niſi occiderent, delin querent, quod mandatum habeant exercẽdi vindictam iux ta legem quę non humana, ſed diuina potius, hoc eſt diuini tus ordinata exiſtimanda eſt. Sic Moſes (quo nihil clemen tius fuit) percuſſit, & ſacerdos Phinees percuſſit, & ceſ ſauit quaſſatio. Legitur & Helias multos morte affeciſſe, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, nimirum diuinitus iuſſus, non deſiderio vindictæ ſed amore corre ctionis, De quo Helia quũ exemplum diſcipuli domino ſu gererent, commemorantes, quid ab eo factum ſit, ut etiam ipſis daret poteſtatem petendi de cœlo ignem ad conſu-

Hoc pceptũ non ptinet ad magiſtratus. Roma. 13.

Iudices dii.

Vindicta exercẽda ſecũdũ legem.

Exodi. 32. Nume. 25. Pſal. 105. 4. Reg. 1.

mendum eos,qui ſibi hoſpitium non præberent, reprehendit in eis dominus non exemplum prophetæ ſancti,ſed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verum, quoniam deus temerariam ſanguinis effuſionem magnopere odit.(Nunquid enim non occurrit in veteri teſtamento ſanguinis prohibitio, quod & myſterio prohibiti eſus ſanguinis ſatis demonſtratum eſt)omnino videndum eſt magiſtratui,ut in negotiis,vbi de ſanguine fundendo diſcepatur,circunſpecte,conſiderateq; agat.quod faciet, ſi & rite & recte iudicare inſtituerit,Rite iudicat,cum iuris ordine ſeruato ſententiam profert,quod in Deute.præcipitur,cum dicitur: Iuſte quod iuſtum eſt,exequaris.Recte iudicat,qui ex legis præſcripto,tanquã miniſter dei, zelo iuſtitię maleficium punit. Nam qui corrupte iudicat,aut legibus ad priuatum odium commodum ve abutitur, ſeu ex cupiditate,alio ve quocunq; malo affectu, aut cum acceptione perſonarum iudicat,aut maiorẽ pœnam q̃ lex infligit,is iudex homicidium patrat etiam ſi nocens morte dignus ſit.

Eius ſanguinis prohibitio quid ſit.

Rite ac recte iudicandum.

Deut. 16.

Recte.

IDem de bello ſentiendum eſt.Nam etſi Chriſtianos deceat ac optandum ſit,ut omnes ſic a bellis abhorreant quaſi ſit parricidium illic occidere,quando omnis Chriſtianus Chriſtiano germanus eſt,tamen cum mali maiori ſemper numero ſint, qui non tantum ad perfectionem Chriſtianiſmi non accedunt, ſed ne nomen quidem Chriſtiani hominis ſibi iure vendicant, quis non videt neceſſe eſſe,ut ſint et in eccleſia magiſtratus,qui vim ui repellant? qui latrocinia & ſeditiones armis & bello compeſcant,ne reſpublicę & uita cõmunis diſſipentur?Sed uiderint principes,ut non aliter bellum, q̃ iuſte & legitime ſuſcipiant

An liceat Chriſtianis bellum gerere.

Quibus bellum iuste ſuſcipiatur. *& gerant. Iuſte autem tum demum ſuſcipitur, quum non*
uoluntarie, ſed coacte, tum demum quum nulla alia ſpes eſt
1 2 *pacis ac iuſtitię tuendæ, non priuata, ſed publica authori-*
tate, hoc eſt, permiſſu ſupremi magiſtratus (qui nobis Cę-
ſar eſt) initur. Deinde, cum non aliter quàm ex iuſta cauſa
indicitur, ueluti ſunt pacis & tranquillitatis publicę tuitio,
patrię defenſio, & in primis ſeditionis compreſſio. Recte
Recte quando geritur. *uero geritur, non aliter, quàm ſi eodem quo diximus affe-*
Deut. 19. *ctu, id eſt, iuſtis conditionibus geratur. Siquidem ſcriptura*
1 2 *docet, Non ante in bellum deſcendendum, niſi hoſtibus pax*
3 *offeratur, atque illi pacem dare nolint, deinde ne propter mi-*
4 5 *nus malum peius cõmittatur, ut inſontibus parcatur, ut im-*
Dauid pugnator. *becilles agricolę protegantur, ut fides etiam hoſti ſeruetur.*
2. Reg. 15. 16. 17. 15 *Denique ut ſola pax quæratur, qua parta, deinceps omnis*
belli ſtrepitus omnino ceſſet. Ad hunc modum Dauid aliosque
Mititas Ioab. *uiros pios ac ſanctos pugnaſſe legimus. Atque ut unum aut*
alterum exemplum belli iure ſuſcepti ac recte geſti afferamus. Cum Abſolon ſeditionem mouiſſet, ac patrem Dauid regno expuliſſet, neceſſitas bellum ſuaſit, deſcendit Ioab parua manu contra ingentem exercitum Abſolon, committitur prælium, uincit Ioab. At ſtatim cum exercitus terga uertiſſet, Ioab qui poterat inſequendo omnem ſeditioſum Iſrael ad unum interemiſſe, retinet exercitum ſuum ne perſequatur Iſrael fugientem, uolens parcere multitudini.

Mititas Dauid Amaſias. *Quid uero Dauid, nunquid poſt cędem miſit ad occidendum eos, qui filio ſuo in hac factione fauerant? qui in bello contra ſe geſto fuerunt duces, tribuni & centuriones? Neutiquam. Quin & Amaſiæ, qui ſeditioſum exercitum duxerat di-*
2. Reg. 20 *xiſſe legitur. Nonne os meum & caro mea es: hęc faciat*

deus

deus & addat ſi non magiſter militiæ fueris coram me. Itidem *cum non multo poſt, Siba* vir Belial *factionem ſimilem concitaſſet ac tuba ceciniſſet.* Non eſt *nobis pars in* Dauid, *neq; hereditas in filio* Iſai, *etiam cum coniuratis in* Abelam *veniſſet,* Ioab *cum exercitu ſecutus, vt expugnaret* Abela, *interpellatus per mulierem, cur præcipitaret hæreditatem domini?* Reſpondit: *Abſit hoc, Abſit hoc.* Tradite *mihi ſolum* Siba, *qui leuauit manum ſuam contra regẽ, quod cum factum eſſet, & proiectum per murũ abſciſſum caput vidiſſet* Ioab, *non deprędatus eſt ſeditioſam vrbem, nulla ſpolia retulit, ſed abſciſſo capite authoris motæ ſeditionis contentus, receptui cecinit ac abiit.* Cæterum *principes qui eiuſcemodi exẽpla non inſequuntur, veluti qui non neceſſitate adacti, neq; reipub. ſtudio ob priuatos affectus bellum ſuſcipiũt, aut non legitime gerunt,* vel *fidẽ fallunt, tot homicidia cõmittunt, quot homines in eo bello* vel *pereunt,* vel *ad famẽ adiguntur.* Adde, *quiſquis* vel *odio,* vel *ſpe prædæ currit ad bellũ, etiam ſi neminem occidat, corã deo tamen homicida eſt, nõ enim voluntas abfuit, ſed volũtati defuit occaſio.* Iohãnes *ille* Bapt. *militibus legẽ præſcripſit, nec dubiũ talem quã ſi præuaricẽtur, maximi criminis rei fierent.* Neminẽ *(inquit) concutiatis, nemini calumniam inferatis, ſed contenti eſtote ſtipendiis veſtris, quã merito principes ſuis militibus ſedulo inculcandam curarent.*

Grauis cenſura in principes qui iniuſte bella gerantur. In milites ſtipẽdiarios Lucæ. 3

Quæſtio.

VErtunt *etiam quidam in quæſtionem, num lex ciuilis, quæ homini priuato vim vi repellere concedit, pugnet cum* Euangelio? Nos *putamus non pugnare, ſed licere capitis periculum intentantis exitio depellere, ſi tamẽ certa mors intẽditur, nec eſt alind effugiũ,* Nã *cum eo caſu*

Dilutio. An chriſtiano liceat vim vi repellere.

certo quodam ordine & modo, quem lex præſcribit, magiſtratus uim vi depellere concedat, videbitur inuadens, hoc ordine & modo occiſus, magis ipſius magiſtratus, q̄ priuata authoritate occiſus. Verū, quum plurima ſint, quæ ad obſeruandū hunc ordinē & modum requiruntur, veluti inter alia ac potiſſimū, vt omnis affectus lædendi inuaſorē penitus abſit, talis autē affectus non facile in conflictu retineatur, idcirco nos homini Chriſtiano ſuaſerimus, ut in ea anguſtia ante omnia dei auxiliū imploret, quod ſæpe propinquis eſt, q̄ credimus, quādo legimus & draconē, eius cuius olim fuerat alumnus clamore excitatū accurriſſe, & a latronibus liberaſſe, quod ſi interim deo viſum non ſit inuaſo præſens adferre præſidium, & malitis occidi q̄ occidere certe exiſtimamus talem Chriſtiani hominis officio functum, nimirum Chriſti domini ſui exemplū ſecutū eſſe. Quāuis interim ſecus facientem, ordineq́; & modo legitimo ſe defendentem non damnemus. Neq; enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationem, ſed tantum format affectus ac animum, quem Chriſtus uult ab omnis uindictæ cupiditate longe alieniſſimum eſſe.

Plurima requirūtur ut liceat occidere inuaſorem.

Conſilium pium.

Matth. 5

Euangeliū nō tollit ius naturale.

Matth. 5

CAEterum, ut unde digreſſi ſumus, reuertamur, docet (vt diximus) Chriſtus hoc præceptū, non tantum omnem uindictę cupiditatē prohibere, ſed & vt negatiuū ſit, e regione tamē affirmatiuā requirere, multasq́; ac eximias virtutes, atq; adeo ipſiſſimos fructus ſpiritus includere ac requirere. In primis enim requirit humanitatem ac manſuetudinem, quæ virtus proprie opponitur iræ ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiæ. Secūdo, concordiæ ſtudium poſtulat, ut in omni negotio proponamus, redire cū proximo in

Ibidem.

Hoc præceptū includit eximias virtutes.

Gal uh. 5

1 *Māſuetudo*

2

gratiam,quod Chriſtus indicat,cũ inquit. Si offeras munus tuum ad altare,& ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te,relinq; ibi munus tuũ ante altare,& uade prius recõciliare fratri tuo,& tunc ueniẽs offeres munus tuũ. Tu uero intellige pergendũ,nõ quidẽ pedibus corporis, ſed animi motibus. *Abſurdũ eſt.n.credere ſi abſens ſit,& trans mare cõſtitutus qui recõciliãdus fuerit, & tale aliquid ueniat in mentẽ,Chriſtũ pręcepiſſe tãtiſper ante altare munus relinquẽdũ donec poſt terras & maria pererrata rediẽs offeras deo.* Spiritaliter ergo Chriſti uerbũ intelligendũ eſt,ut ſcilicet te humili affectu proſternas fratri,ad quẽ reconciliandũ ſatis perrexeris, ſi ad eum chara cogitatione cucurreris,atq; ita etiã, ſi præſens ſit poteris eũ non ſimulato animo lenire, ac in gratiã reuocare, ueniam poſtulãdo, ſi hoc prius corã deo feceris; pergens ad eum,nõ pigro motu corporis, ſed celerrimo dilectionis affectu,quod ubi feceris,tum inde ueniens,id eſt,intentionem reuocans,ad id quod agere cœperas, *offeres munus tuum,* nimirum preces ac alia ſpiritualia ſacrificia,quę nõ accipit deus,niſi a cordibus charitate proximi imbutis. Tertio, monet Chriſtus hoc præcepto contineri etiã id, quod & Paulus docet,ut pacem cũ omnibus hominibus(quantum in nobis eſt)habeamus,quũ ait: *Eſto conſentiens aduerſario tuo cito,quum es cum eo in uia, ne forte tradat te aduerſarius tuus iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris.* Et huc ſpectat, quod Chriſtus beatos pronuntiat pacificos,qui ſtudent non ſolum inter alios diſſidentes ſarcire concordiam, uerum etiam ultro inuitare ad pacem, a quibus ſunt offenſi. Quarto & tolerantiam a nobis exi-

Aug.de ſer. dñi in mõte lib. I

Explicatur locus in Matth. 5

Matth. 6

3 Pacis ſtudium cũ omnibus hominibus.

Matth. 5

Ibidem. Pacifici. 4 *git Chriſtus,ut hanc legem adimpleamus,ut ſcilicet nõ ſolum cupiamus habere pacem cum omnibus hominibus, ſed etiam ne detrectãti pacem pro malo malum reddamus, cũ inquit:Ego autem dico uobis,non reſiſtere malo,ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam,præbe illi & alterã.Id quod & Paulus aliis licet verbis expreſſit.Nõ red*

Matth.5

Roma.12 *dentes(inquit)malum pro malo. Quintò,patientiam etiam*

5 Patientia. *poſtulat,qua nõ tantum malos toleramus,ſed etiã patimur eos abuti noſtra tolerantia,parati adhuc, magis damni ab eis accipere,q̃ iniuriam referre quod Chriſtus ſignificauit, cum inquit:Et ei qui vult tecũ in iudicio contendere,& tunicam tuam tollere,dimitte illi & palliũ. Sexto, ſupra hæc*

6 Mititas. Matth.5 Benignitas. *& benignitatem ac mititatem in nobis deſiderat,cũ inquit: Et quicunq; te angariauerit mille paſſibus,vade cum illo et alia duo. Benignitas enim & mititas virtus eſt lenis, tranquilla,ad familiaritatẽ ſuam inuitans, & pluris faciens cõcordiam & animi tranquillitatem, q̃ exteriorẽ quietem & otium.Septimo,& bonitatem a nobis poſtulat, qua nemini*

7 Bonitas. Matth.5 *nocemus, ſed ad benefaciendum omnibus ſumus expoſiti,cũ inquit: Qui autem petit a te,da ei,& uolenti a te mutuare,*

Mutuũ dantes.&c. *non auertaris.Quo quid aliud ſignificat,q̃ a nobis requiri,ut neceſſitatem patienti ac reddere ſortem cupienti ac volenti mutuum demus ſine ſpe lucri,egentibus vero,etiam ſine ſpe ſortis de noſtro tribuamus.Octauo vltra bonitatẽ eximium etiam illum charitatis gradum in nobis requirit, quo*

8 Beneficentia erga inimicum Aug. de ſer. domini in mõte. lib. 1 *& inimicum,etiam nobis incommodantem toto pectore cõplectamur & beneficentia etiam afficiamus,quemadmodũ ſolent parẽtes paruulos,uel phreneticos filios(a quibus multa ſæpe patiuntur)non minus diligere,atq; inſuper omnia*

tentare,ut ipſorum ſaluti conſulant. quamobrem Chriſtus inquit:Ego autem dico uobis,Diligite inimicos ueſtros, be- Matth. 5
nefacite iis qui oderunt uos.Poſtremo,Chriſtus præter hæc 9 Longanimitas ſummæ
omnia ſummum charitatis gradum a nobis exigit, qui in lõ charitatis
ganimitate conſiſtit,quæ uirtus non ſolũ malos tolerat, atq; gradus. Matth. 5
maiora ab eis tolerare parata eſt, ſed etiam adhuc inuicto Vis pcepti
quodam animi robore eorũ emendationem expectat, atq; adeo ſalutem optat.Quod Chriſtus ſignificauit, cũ diceret: Orate pro perſequentibus & calumniantibus uos, vt ſitis filii patris ueſtri qui in cœlis eſt,qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Vides quantum huius præcepti vis, ſecundũ Chriſti enarrationẽ ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi fœlicitatem ſuã conſtituũt)diſtent.Vides q̃ non ſufficiat externæ nõ oc Roma. 12
cidere, ſi ſemel etiam omnem lædendi affectũ nõ deponas, Hoc præceptũ affectu
omnẽq; uindictã deo reſignes.Rurſum uides hoc pręceptũ impletur. Aug. de ſer.
ſolo affectu impleri,nec ſitũ eſſe in externo opere, ſed in in dñi in monte lib. 1
corrupta ac bona volũtate,qua proximũ non tantũ non lædere, ſed eius ſaluti q̃maxime cõſultũ velimus,exiſtimãtes, quod res eſt,eum tametſi malũ,miſericordia dignũ, quum tãto magis dignum,quo eſt peior,præſertim,quod malitia ex natura non cõtraxerit, ſed diabolo faciat inſtigante,quẽ ſi per noſtram miſericordiam eiicere poterimus,dubium non eſt,nos in eorũ numero cenſendos,de quibus dictũ eſt:Beati Matth. 5
miſericordes,quoniã ipſi miſericordiam conſequentur.

EX *ſuperioribus autem manifeſtum euadit, quinam in* Qui peccẽt in hoc pręceptum.
hoc pręceptũ peccent.Principio enim,qui ira ac odio in proximũ deflagrant,aut inuidia contabeſcunt huius præcepti planè obliti videntur.Nã ut apud Iohannẽ eſt,Omnis

qui odit fratrem ſuum,homicida eſt,Quamobrem tam ſe-
1.Iohan.3 Ephe.4 *rio monet Paulus, ut omnis amaritudo,& indignatio, & clamor,& blaſphemia tollatur a nobis,quin & Sapiens ve teris legis iubet,ne comedamus cum homine inuido, & ne*
Prouer.25 Leuit.19 *deſideremus cibos eius. Præcipit quoq; vetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, ſed ut publice arguas eum,ne habeas ſuper illo peccatum, Secundo in hoc præce ptum peccat,qui contumelia proximum afficit,qui iniuriis honorem proximi commaculat,qui libellis famoſis proſcin-*
2 *dit.Calumniator,Sycophanta,& Criminator, pro gladio,*
Linguæ & calam' gladius. Iaco.3 Pſal.63 *lingua utuntur & calamo.Sicut ſcriptum eſt linguam maledicam eſſe malum plenum veneno mortifero, quam & Pſaltes nouaculę acutæ confert. Tertio, in hoc præceptum*
3 *peccat,qui quum proximum ſeruare poſſit,non ſeruat,aut qui pauperem ſuis facultatibus exuit.Auarus ergo dū egē ti non occurrit, fame occidit.Et vt non pereat proximus,ni*
Auarus occidit. Eccle.34 Amb.86 diſt.c.paſce *hiloſecius,(quantum in illo eſt)qui periclitanti nō tulit opē extinxiſſe cenſetur. Vnde Eccleſiaſtici triceſimoquarto ſcribitur:Panis egentium vita pauperis eſt, & qui defraudauerit uir ſanguinū eſt.Et uulgare eſt illud Ambroſii verbum.Paſce fame morientem,quiſquis enim hominem paſcē do ſeruare poteris, ſi non paueris, fame occidiſti. Eodem reatu obſtringitur, qui ob iuſtitiam captiuos non redimit,*
Prouer.24 82.diſt.c.1 *aut qui iniuriam a fratre,cum poteſt,non repellit.Qui enim non repellit a ſocio iniuriam(cum ſine periculo poteſt)tam eſt in uitio,quàm ille qui facit.Vnde ſcriptum eſt: Erue eos qui ducuntur ad mortem,& qui ducuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Patrum quoq; decreta clamant, mortem probatur infligere,qui hanc quum poſſit,non excludit.*

Quarto, occidunt, quicunq; habent peruerſam uoluntatem lędendi proximi. Quamobrem malefici, qui incantamentis ſuis perimere ac lædere ſtudent, homicidæ cenſendi ſunt. 4 Malefici

Deinde omnino committunt homicidium, qui uel imperio, uel conſilio, uel perſuaſione, uel impulſu, uel diſſimulatione in mortem hominis & ſanguinis effuſionem conſenſerint, qui alios inter ſe cōmittunt, & in mutuum diſſidium alliciunt, ac prouocant, qui diſcordiam excitant, quos non dubium eſt minus peccare q̄ ſi manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam, ſic Ieſabel occidit Naboth, Herodias Iohānem Baptiſtam. Deniq; Iudæi ſic occiderunt Chriſtum, ſucclamantes, Crucifige, crucifige eum. Id quod & in Deuteronomio indicant, quum dicitur. Maledictus qui clam percutit proximum ſuum, Et Pſaltes ait: Exacuerunt ut gladium linguas ſuas, ut ſagittēt in occultis immaculatum. His vero magis rei ſunt, qui non tantum animo ſed etiam manu ipſa cædem perficiunt, quo lex morti abſq; ulla miſericordia addicit. Qui percuſſerit (inquiens) hominem, uolens eum occidere, morte moriatur. Item, ſi quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab altari meo euelles eum, ut morte moriatur. Peccant dein in hoc præceptum & iudices (ut diximus) qui ſontem damnant, non ut ſuo officio, ſed affectibus voluptatibusq; ſatiſfaciant; obliti eius, quod Ioſaphat iudicibus præcepit, non hominis exercebitis iudicium; ſed domini, & quodcunque iudicaueritis, in uos redundabit, Sit timor domini uobiſcum, & cum diligentia cuncta facite. Ad eundem modum peccant carnifices ſeu lictores, iudicum miniſtri, qui occiden-

5 Qui conſentiūt in necē

2. Reg. 11
3. Reg. 21
Mar. 6
De pœn. diſt. in. c. periculoſe
Pſal. 63
6

Exod. 21
Ibidem.

7

Paralip. 19

do hominem, lucrum quærunt ac ſponte faciunt: quod tantum iuſtitiæ contemplatione faciendum erat. Præterea (vt diximus) ab homicidio non excuſantur principes, qui bellum non legitime ſuſcipiunt, uel qui non iuſte gerunt. Poſtremo, non dubium eſt, eos in hoc præceptum grauiſſime committere qui ſibi mortem conſciuerunt. Lex enim generalis eſt, quæ ſimpliciter prohibet ne occidamus, quin hoc homicidium omnium funeſtiſſimum reputatur. Ad quem modum legimus Achitophel ſe laqueo ſuſpendiſſe, qui erat typus Iudę proditoris, ſeipſum laqueo ſuffocantis, Matthæi. xxvii. Quod tamen de his intelligi volumus, qui vel deſperatione gratię dei, uel deſponſione animi, vel impatientia uitā (maximū certe dei domum) abrumpūt. Nam aliud eſt iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, ſibi manus adferunt. Nam quum hic morbus omne mētis iudicium adimat, homicidium (quod ſine peruerſo affectu non committitur) haud perpetratur. Sunt qui hic laborant de excuſando Sampſon, Eleeſaro, ac Raſia, qui in iudicium ac Machabæorum libris, non ſine laude mortem ſibi intuliſſe ſeu ſaltem acceleraſſe leguntur. Deinde de excuſandis Leone papa & Auiano Alexandriæ epiſcopo, quorum alter ſibi manum amputauit quod per illam libidinis ignem ad animum ſibi ſenſit proſerpere, poſtquam eam puella quædam eſſet deoſculata, Alter conſpicata & concupita fœmina, oculum ſibi eruit. Item, qui de Nyceta martyre ſoliciti ſunt, qui cum molliſſimo lecto arte colligatus iaceret, & reſupinatus a meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam ſuam mordicus abſciſſam in os ſcorti conſpuit, ut uel ita imminentem libidinis peſtem repelleret, nos etſi ea fa-

[Margin: 8 Qui ſibi mortem cō. ſciſcunt. — Matth. 27 — Iudi. 16, 2. Macha. 6 & 14 — Leo — Auianus — Nyceta.]

cinora omni vacare culpa affirmare non audeamus, eam tamen culpam, ſi qua omnino damnabilem iudicamus, quòd eam leuiorem faceret zelus cuſtodiendæ legis dei, ac ardens deſiderium, non tantum uitandi offendiculi, ſed & præbendi teſtimonium fidei ſuę, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præſertim quum illi in Machabæis non ante ſibi vitam abruperint, quàm viderent ipſis certam mortem a tyranno intentari. 2. Machab. 14.

9 *FInitimi ſunt ſeipſos enecantibus, qui aut crapula aut ebrietate ſe obruunt ac enecant, Nam Sapientis verbum eſt: In multis eſcis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad choleram. Item, propter crapulam multi perierunt, qui autem abſtinens eſt, adiiciet uitam. Cæterum qui ieiuniis, vigiliis, frigore, nuditate, reliquiſq́ corporis afflictionibus, ſibi uitam uel abrumpunt uel abbreuiant hi (ſi adſit hypocriſis) homicidę ſunt, ſi ſyncerus animus, leuius peccant, pręſertim ſi ſtudio iuuandi proximi modum excedant, Charitas enim multa excuſat.* Quid ſentiẽdum q̃ uigiliys aut ieiuniys ſibi vitã abrumpunt. 1. Cor. 13.

10 *Deniq́, huius præcepti vim non pręſtant, qui inimicis ſuis non condonant, qui opera miſericordię erga quoſlibet etiam inimicos non exercent, qui pro eis orare detrectãt. Breuiter, qui eos neq́ amore, neq́ obſequio proſequuntur.*

PRÆCEPTVM SEXTVM NON MOECHABERIS.

INiuria in proximum atrociſſima eſt homicidium, proxima adulterium, ut enim uiro nihil coniunctius, nihil charius uxore legitima, ita nulla eſt contumelia intolerabi- Ordinis ra.

lior, quàm vxor per adulterium conſtuprata. Iuſto itaq; ordine hoc ſextum præceptum, quod coniugia munit, præceptum illud ſequitur, quod corpora & uitam proximorum tuetur ac defendit, Hoc autem præceptum Chriſtus Matth. v. ad eundem modum interpretatur quo præcedens, docens eo ſubmoueri non tantum externum adulterium, ſed & omnem penitus adulterii cauſam ac radicē, atq; adeo omnes affectus, qui huc tendunt. Audiſtis (inquit) quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis, Ego autem dico uobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad cōcupiſcendam eam, iam mœcatus eſt eam in corde ſuo, Sicut enim ira mater eſt homicidii, ſic concupiſcentia adulterii, Omne enim adulterium ex concupiſcentia naſcitur, Ergo nunquam radicitus ſuſtuleris adulterium ſecundum legis mādatum, niſi præcideris etiam omnem concupiſcentiam ſecundum Chriſti præſcriptum ac ſpiritum. Nam & quemadmodum qui fratri iraſcitur, apud deum homicidii reus eſt, qui non magis opus conſiderat q̄ affectum, Sic qui concupiſcit mulierem alienam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, idq; etſi non apud homines, apud deum tamen, qui magis uoluntatem reſpicit, quam opus, qui etiam quæcunq; pręcipit, toti homini pręcipit, qui corpore conſtat & animo. quamobrem quum lex dicit, non mœchaberis, quid aliud vult, quàm ne uel animo uel corpore adulterio te conſpurces, ne ſcilicet corpus libidinibus æſtuet, ne ue mens ſōrdida concupiſcentia inardeſcat? Mœchię autem nomen, etſi Græci ad ſignificandum adulterium frequentius accommodent hoc tamen loco mœchiæ appellatione omnis illicitus concubitus, atq; illorum membrorum non legitimus vſus venit, idq; non omnino contra uocabuli ra-

Chriſt⁹ hoc pceptū interpretatur Matth. 5

Vis hui⁹ præcepti.

Ira. Concupiſcētia.

Matth. 5
1 Ioh. 3

Aug. q̄ſtionum in Exo. li. 2
Mœchiæ appella hic venit omnis illicitus coit⁹

tionem, Nam vt adulterari Latinis, ita μοιχεύειν, Græcis verbum eſt generale ad omnem corruptionem, Nam & monetam adulterant, qui eam vitiant, & adulterant verbum dei, qui illud corrupto affectu tractant. Et in hanc certe ſententiam non tantum Euangelium, ſed & lex ipſa vetus, hoc præceptum interpretatur, quemadmodum legimus Tobiã filium ſuum docuiſſe, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Et in leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filiis Iſrael. Et Eccleſiaſtici. xli. Erubeſcite ab conſpectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apoſtolus fornicationem magna quadam uehementia, non uno in loco deteſtatur ac prohibet: Hæc eſt (inquit) uoluntas dei ſanctificatio ueſtra, ut abſtineatis uos a fornicatione, ut ſciat unuſquiſque ueſtrum uas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore non in paſſione deſiderii. Rurſus. i. Corin. vi. Fugite fornicationem. Item Ephe. v. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis. Atque adeo hoc crimen abhominatur, ut nolit nos ullam cum fornicariis habere vitæ conſuetudinem. Sic legis. i. Corin. v. Scripſi uobis in epiſtola, ne commiſceamini fornicariis. Item, Si is qui frater nominatur inter uos, fornicator eſt, aut auarus &c. cũ huiuſmodi nec cibum ſumere. Nec mirũ, quod ſcriptura doceat, nullã propemodũ peſtem turpius, q̃ fœdã illã libidinẽ hominẽ cõmaculare, atque adeo totũ cõmutare, quæ ſanè facit, ut uix agnoſcas hominẽ eũdẽ eſſe. Teſtis eſt Dauid, quo nemo cordatior, nemo pictior, nemo mãſuetior, At is ubi turpiſſimæ libidinis æſtu exardeſcit, q̃ fit carnalis, excors, ac crudelis, atque adeo ſui diſſimilimus.

Tobiæ. 4
Deute. 23.
Eccle. 41
1. Cor. 6.
Ephe. 5
1. Cor. 5.
Fœda libido totũ hominẽ planè cõmutat.

2.Reg.xi. Oſea.9. Quinetiam homicida, ut omnino verum ſit, quod Oſe.ix. legimus: Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor, Et prouer.5. Solomon Prouer.v. Stillans (inquit) fauus eſt ſcorti os, & mollius eſt q̃ oleum collum eius, verum poſtrema illius amara ſunt, velut abſinthium, ac acuta ceu gladius. Atq; idem etiam Solomon huius rei potẽtiſſimum exemplum eſt, Nam 3.Reg.3. etſi ipſe a domino cor ſapiens & intelligens nactus fuerit intantum vt nullus ante eum ſimilis ei fuerit, nec poſt eum (vt ſcriptura teſtatur) conſurrecturus ſit quiſpiam, tamen quum cœpiſſet ad amare mulieres alienigenas. En quantum mutatus eſt ab illo Solomone ſapientiſſimo? Statim enim deprauatum eſt cor eius per mulieres, ut non eſſet deinceps perfectum cum domino deo ſuo, ſed intantum auerſum, ut ſequeretur etiam deos alienos, & coleret ille Solomon nu- 3.Reg.xi. per omnium ſapientiſſimus Aſtarthen deam Sydoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum Ammonitarum, Et qui quæſo (vt omittamus exempla) fieri poteſt, 1.Cor.6. ut non totus auertatur a deo, qui libidinibus ſeruit. quum Apoſtolus.i.Cor.vi. dicat: An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur qui autem adhæret domino, unus ſpiritus eſt. Et ſtatim poſt, Omne peccatũ quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui autẽ fornicatur, in corpus ſuum peccat. quod ſi roges quur ſic? Reſpondebit Apoſtolus, quod corpus non fornicationi, ſed domino, & dominus corpori. An neſcitis (inquit) quoniam corpora veſtra ſunt Chriſti, & quoniam mẽbra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis a deo. Tollam ergo (ut rogans ſubiicit ille) & membra Chriſti, faciã membra meretricis? Abſit, quin potius (ut idem monet) quum no-

ſtri non ſimus (empti enim pretio magno ſumus) hoc nobis curandum eſt, ut proſtratis omnibus immundis concupiſcentiis & deſideriis, perpetuo glorificemus et portemus deum in corde & corpore noſtro.

CÆterum, huius criminis grauitatem vel ſola pœna propoſita ſatis oſtendit, Nam vix vllum peccatū eſt, quod atrocius in ſcripturis punitum legamus atq; illud, Id quod ſatis teſtatur diluuium; quo deus totum mundum perdidit, eo quod omnis caro corruperat viam ſuam ſuper terram, perdidit quoq; atq; etiam in cinerem redegit Sodomā & Gomorram, urbes florentiſſimas, ut ne ruina quidē ſuperſit, illorūq; incolas externis cruciatibus deſtinauit, quod ſcortationi & ſtupris vacarint, quemadmodū teſtatur Apoſtolus Iudas: Sicut (inquit) Sodoma & Gomorra, & finitimæ ciuitates, ſimili modo exfornicatæ & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æterni pœnā ſuſtinētes, Præterea ſic legimus, vigintitria milia de filiis Iſrael plaga diuinitus immiſſa ob fornicationē cum filiabus Moab periiſſe. Quod exemplum Paulus .i. Corin. x. nobis intuendam proponit: Neq; (inquit) fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt una die uigintria millia. Hæc enim omnia in figura contingebant illis, Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos ſine ſeculorū deuenerunt, Nec dubitat etiam tantus Apoſtolus, ſcortatores regno cœleſti excludere & inferni pœnis mancipare, quum inquit .i. Corin. vi. Neq; ſcortatores, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnū dei poſſidebunt. Et alibi: Scitote intelligētes, quod omnis fornicator, aut immundus etiam, non habebit hæreditatem in regno Chriſti & dei. Rurſus ad Hebræos

Grauiſſime ſemp. repuniti ſcortatio, & adulterium.

Gene. 6. 7.
Gene. 19.

Iud e. 1.

Caro altera

Nume. 25.

1. Cor. x.

Scortatores regno dei excluduntur

1. Cor. 6.
Ephe 5.
Heb. 13.

cap.xiii. Fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Vis ſcepti. Chriſt⁹ prohibet omnia quæ vel excitant vel nutriunt libidinem.

PORro quum Chriſtus animi libidinem ac concupiſcentiam tanto ſerio prohibeat, ſimul quoque prohibet quęcunque eam vel excitant vel nutriunt, qualia ſunt, verba impudica, laſciuæ hiſtoriæ, ſpurcæ cantilenę, imagines indecoræ, deinde oſcula, tactus cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occaſio, & potiſſimum crapula, ebrietas, deſidia, otium, ſomnus, & ſi quæ ſunt ſimilia. Propterea quum prohibuiſſet concupiſcentiam, ſtatim ſubiecit. Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum & proiice abs te, expedit enim tibi, ut pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam, Etſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & proiice abs te, Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennā. (Matth. 5.)

Explicatur locus. Hæc enim docendi gratia per ſimilitudinem dicuntur, non vt quis ſibiipſi amputare debeat genitalia, tum quod membrorum natura mala non ſit, tum quod hoc proximo præcepto planè, vt fiat, prohibeatur. Sed magis his verbis docetur omnis concupiſcentiarum occaſio diligentiſſime vitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiuſmodi peccatum nos protracturum timemus, etiam ſi id tam charum ac neceſſarium nobis fuerit, quàm ſunt oculi, manus & pedes, imo dexter & potior oculus. quid enim non abiicere et contemnere potius eligamus, quàm vitam ęternam amittere? & quoſnam animorum affectus (qui ipſius quoq; membra ſunt) pręferremus deſiderio regni cœleſtis? Principio ergo hoc uidetur monuiſſe Chriſtus, ut ſi contingat nos vitę conſuetudinem habere cum eo homine, a cuius

Matth. 5. Ab omni eo quātumuis charo nobis cauēdū ꝙ ptrahere poſſit in libidinē. Affect⁹ animi mēbra.

ſuuore totà noſtra felicitas poſt deum dependere videatur; atq; interim ſuggeſtione diaboli fiat,in eius hominis domo aſpectum noſtrum in mulierculam aliquam in cautius coniectum,malæ concupiſcentiç ignibus inardeſcere , vel noſtram pudicitiam ſolicitari,tum potius eſſe,ut eam occaſionem euitemus,ac q̃ longiſſime nos elongemus(quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi)quàm vt præſenti periculo nos commitamus. Sic caſtus ille Ioſeph , dominam ſuam,quæ in eum oculos ſuos iniecerat,ad adulterium ſolicitans , quoad fieri poterat fugiebat,mallens etiam ſe in vitæ diſcrimen coniicere , quàm tantum crimen committere. Atque hoc eſt,quod monet Pſaltes,quum inquit:Auerte oculos tuos,ne videant vanitatem. Et Sapiens Eccleſiaſtici nono:Virginem(inquit)non conſpicias,ne forte ſcandalizeris in decore illius,auerte faciem tuam a muliere compta,& ne circũſpicias ſpeciem alienam,Propter ſpeciem mulieris multi perierunt, & ex hac concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit;ſpeciem mulieris alienç multi admirati,reprobi facti ſunt,colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit. Nec mirum , Aſcendit enim(vt Hieremias propheta cap.decimo ait)mors per feneſtras noſtras,hoc eſt,per ſenſus,quemadmodum idem propheta alio in loco dixit:Oculus meus deprædatus eſt animam meam. Et Salomon Prouerb.vi.Nunquid (inquit)poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo,ut veſtimenta ſua non ardeant,aut ambulare ſuper prunas ut non comburantur plantæ eius.Re ipſa comperimus,incendi ignem quum proximat ſtipulæ,ad eundẽ modum(Hieronymo teſte)flammigero igne percutit ſæmina conſcientiam pariter habitantis.

Gene. 39.
Pſal. 118.
Eccle.9
Hiere.9.
Mors ſpũalis aſcendit per ſenſus.
Thre.3.
Hierony.

QVæ quum ita ſint, quanto magis putandum eſt crapulam & ebrietatem ueluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto reſecari. Nam ut Salomon ait

Prouer. 26 Prouerb. xxvi. Quum defecerint ligna, extinguetur ignis. Proinde apud Lucam tam ſerio monet Chriſtus vt attenda-

Luce. 21 mus nobis, ne forte grauētur corda noſtra crapula & ebrie-

Hier. de cō- ſecra. diſt. c. nunquam. tate. Ad hęc monemur hoc præcepto, prophanum otium ſecuritatem quammaxime uitare, ac prouocamur, ut ſemper boni aliquid faciamus, ut ſemper nos diabolus occupatos in-

1. Cor. 4 ueniat, quo reſpicit, quod Paulus. i. Corinth. iiii. ait: Nolite

Ezech. 15 locum dare diabolo. Et Ezechiel propheta diſerte teſtatur, olim Sodomitis exitii occaſionem præbuiſſe: Ecce (inquit) hæc fuit iniquitas Sodomę ſororis tuę, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant, & eleuati ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eos, ſicut vidiſti? Hęc ergo omnia quantumuis nobis dulcia uideantur, reſecanda ſunt, & magis eligendum, ut tenuiter, atque etiam miſere uiuamus, quàm ut abiiciamur in gehennam.

Præſentiſſimum remedium aduerſus libidinē Pręſentiſſimum autem remedium erit aduerſus hoc malum, ſi ſedulo a Chriſto hoc intimis precibus cōtenderis, ut te cōtinentem faciat, tuæq́; pudicitiæ florem illibatum conſeruet. Alioqui tantum bonum retinere uiribus naturę fruſtra contenderis. Nam & Sapiens ait: Non poſſum eſſe continens,

Natura modo cōtinēs. niſi dominus dederit. Quod ſi Chriſtum ad eum modum ex toto pectore rogaueris non dubium, illum (ut eſt pudicitiæ ſummus amator) uotis tuis ſatiſfacturum. Nam & Salomon

Prouer. 2 teſtatur, Sapientiam eſſe quæ pręſtat ut eruaris a muliere aliena & ab extranea, quę mollit ſermones ſuos.

Cęterum

Hæc præceptum e regione requirit aſfirmatiuã, quæ cõplectitur plurimas eximias virtutes.

CAeterum(ut paulo ante meminimus) Chriſtus etiam docet,hoc præcepto non ſolum prohiberi adulteriũ, atq; omnem illicitum Veneris uſum,ſed & e regione quoq; requiri virtutes illas longe pulcherrimas, nempe caſtitatẽ, temperantiam,continentiam,ſobrietatem,verecundiã,non factorum tantummodo,ſed uerborum etiã & morum, atq; ea exercitia,quibus hæ uirtutes retinentur,ueluti ſunt ieiunia,orationes,vigiliæ,ac pii labores.

Triplex caſtitas.

Heb.vlt.

Triplicem autem eſſe conſtat caſtitatem,nimirum virginalem,coniugalem,& uidualem.Nõ ſolum enim caſtitas virginũ aut viduarum eſt, ſed etiam coniugũ, quemadmodum Apoſtolus teſtatur ad Hebræos vlt.Honorabile (inquiens) coniugium, & cubile immaculatum.Et Sapientiæ.iiii.legis:O q̃ pulchra eſt generatio caſta cum claritate.Immortalis eſt enim memoria illius,quoniam & apud deũ nota eſt,& apud homines. quomodo enim caſtum ac pudicum non erit,q; ſanctificauit & mũdauit deus,eſt enim Matrimoniũ dei ordinatio atq; etiã ſacramentũ,pręceptũ & habẽs ut omnes qui nõ cõtinẽt eo vtãtur,Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationem vnuſquiſq; ſuã vxorem habeat.

Sapien.4

Gene.2

1.Cor.7

Verum vt caſtũ & immaculatũ ſeruetur matrimonium,eo nõ quomodolibet ſed ſancte vti oportet. Alioqui ſi immodice ſeruiatur libidini,aut cõgreſſus ita peragatur inter fœcũdos,ut inde nulla ſit ſpes prolis,talis abuſus nõ procul ab adulterio aberit. quẽadmodũ ſuperius in ſacramentũ Matrimonii fuſius docuimus,

quomodo fit caſtum matrimonium.

Caſta mens & amor ſincerus coniuges decet,ſine quibus coniugium uix coniugium ſed magis cõtuberniũ cenſetur.Gẽtes, quæ hæc caſtitatis genera uel nõ nouerũt uel nõ rite coluerũt,delapſę ſunt in uagas ac ſpurciſſimas libidines,propter

Caſta mens & ſyncerus amor coniuges decet.

quas deus ſe Chananeos deleturum eſſe teſtatur, Et Paulus ſignificat cæcitatem, & amentiam libidinum, pœnas eſſe, Hoc igitur dico (inquit) & teſtificor in domino, vt iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectū, alienati a via dei per ignorantiam, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemetipſos tradiderūt impudicitiæ. Rurſus & alibi, Paulus Impudicitiam impietatis pœnā eſſe tradit, quia (inquit) nō probauerunt deū habere in notitia, tradidit illos deus in deſideria cordis eorū in immūditiam, ut cōtumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis, et cætera quę ſequūtur, Ac ſatis cōiectari poteſt Apoſtolū, quū corā Felice præſide & Druſilla vxore ſua, de iuſtitia, & caſtitate, & de iuditio futuro diſſereret adeo vt tremefactus diſcederet Fœlix, in eundem modū de caſtitate diſſeruiſſe.

Cæcitas & amētia libidinis pœnę. Ephe. 4

Roma. 1

Acto. 24

SVnt hodie qui virginitatem matrimonio æquant, atq; etiam contendunt Chriſtum ac Paulum non aliter laudare, & ſuadere virginitatē, q̄ vt expeditiores ſimus ad docendum Euangeliū & ad obeūda miniſteria eccleſiaſtica. Et proinde Chriſtum dixiſſe, qui ſe caſtrauerunt propter Euangeliū &c. Nos ut nō dicimus uirginitatem aut aliā q̄piam uirtutē ſua dignitate mereri remiſſionē peccatorum, & iuſtificationē. Ita cum patribus & eccleſia ſentimus: virginitatem matrimonio excellentiorem ac longe præſtātiorem eſſe tametſi ſcriptura teſtetur multos perfectiores fuiſſe coniuges, vt Abrahā, Iſaac, & Iacob q̄ pleraſq; uirgines. Sed aliud eſt perſonas perſonis q̄ uirtutem uirtuti cōparare ut ſuperius in Sacramentum Matrimonii docuimus. Deinde ex Chriſti ac Pauli uerbis colligimus, uirginitatem donū

Reſtituntur virginitatis laudes ac cōtemptores.

Matth. 19 Virginitas & ſi non meretur remiſſionem peccatorū

eſſe matrimonio excellentius, quod & ſua eximia præmia habeat, quemadmodum habet & ieiunium, Deniq; ex ipſo Paulo conuincimus, conſilium cœlibatus, non tantum ſpectare ad primitiuam eccleſiam, ſed etiam ad præſentem, Nec tantum ad eos qui eccleſiarum gubernaculis admouentur, ſed ad omnes Chriſtianos viros pariter ac fœminas, Idq; non ſolum propter docendum vel diſcendum Euangelium ſed q̃maxime ut in hac breuiuſcula uita expeditiores ſimus ad ſeruiendum deo uiuenti, Quid enim his uerbis apertius; tempus breue eſt, reliquum eſt, ut qui habent uxores, tanq̃ non habentes ſint, & qui flent, tanq̃ non flentes, & qui gaudent tanq̃ non gaudentes & qui emunt tanq̃ non poſſidentes, & qui utuntur hoc mundo tanq̃ non vtantur, prçterit enim figura huius mundi, uolo autem (ut ſubdit) uos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat deo, qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt, Et mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, quæ autem nupta eſt cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Atq; hoc (inquit) ad vtilitatem ueſtram dico, non ut laqueũ uobis iniiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento dominum obſecrandi. Et poſt pauca, qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ uoluntatis; & hoc iudicauit, in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, benefacit, & qui matrimonio iungit uirginem ſuam benefacit, & qui non iungit melius facit, Item. Beatior autem erit ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium, puto autem

matrimonio tamen ſuperior eſt. Aliud eſt perſonas perſonis, quàm virtutem virtuti comparare. 1 Cor. 7 Conſilium cœlibatus perpetuum eſt reſpiciens omnes ætates.

Quid cõue-mat nobis cum aduer-ſariis.

quod & ego ſpiritum dei habeam, hæc ille. Hoc nobis cum aduerſariis conuenit, Euangelium requirere, ut ſi qui nõ poſ ſint continere, potius ducát vxores, ne ſe libidinibus cõſpur cent, neve ſint authores alicuius turpis exẽpli, Deinde qui cœlibatũ meditãtur, explorare oportere ſuas uires, & dili gẽter cõniti, ut pure viuát. At licere iis qui cœlibatũ maturo conſilio ſpe ſeruandæ cõtinẽtię freti nouerint, ob obortam aliquã carnis tẽtiginẽ ſpreta priori profeſſione, coniugiũ ſi ne peccato contrahere, id uero non cõuenit. quemadmodũ in ſecundũ præceptũ latius diximus, hactenus de ui pcepti.

Qui non conueniat. Qui peccẽt in hoc pręceptum. Leui.20 Deu.22. 2 Dauid grauiſſime puni tus ob adulterium. 2.reg.12.&. Iud. 20.21

PEccant uero in hoc prędeptum initio, idq; grauiſſime, qui adulterium & corpore & animo cõmittunt, hoc eſt, qui alterius thorum uiolant, ſiue vterq; in coniugio ſit, ſiue alter tantũ, quem lex uetus morti addicit, Sic grauiſſime Dauid deliquit, grauiſſime etiam. punitus, Idq; in liberis ſuis & vxoribus, Nã & infantem amiſit & uidere coactus eſt Abſolon filium decẽ concubinas ipſius uiolantem & de regno eum eiicere & occidere molientem. quod futurum ipſi. Nathan propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum Tribum Beniamin prope totam a dommo deletã fuiſſe, quod fœdiſſime peccaſſet in vxorem cuiuſdam Leuite ut oppreſſam Quin & Abimelech rex punitus eſt a deo, nondũ facto adulterio, tantũ quia Abrahe vxorem cõ cupierat, Non leuius peccant, qui interdum grauius, qui ſtu prum committunt hoc eſt, qui virginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos itidem lex morti addicit. Fit autem ſtu

Gene.20 Stubrum.

prum grauius ſi puellam virginem iam alii deſponſam quis corruperit, quem lex morti addicit. Si puellam uirginẽ deſponderit uir, & inuenerit eam aliquis in ciuitatem & cõ

cubuerit cum ea, ambo educti lapidibus obruentur. Si in agro repererit & apprehendens concubuerit cum ea, ipſe morietur ſolus, Grauius etiam peccant qui raptum commit- Deute. 22
tunt, ob quem legis Sichem filium Emor principis Sichimorum cum patre occiſum, ac totam ſimul vrbē euerſam eſſe. Amon quoque quod rapuiſſet & ui oppreſſiſſet Thamar ſororem ſuam, a fratre ſuo Abſolon inter conuiuandum obtruncatus eſt. Grauiſſime vero in hoc præceptum committunt, Raptus Leuit. 18
qui naturæ ius uiolant, non temperantes ab iis, a quibus abſtinendum eſſe natura iudicat, quos lex etiam mortis reos facit. *Omnis inquit homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius.* Item qui dormient cum Leuiti. 20 Ibidem.
nouerca ſua & reuelauerit ignominiam patris ſui morte moriantur ambo. Item ſiquis dormierit cum nuru ſua uterque moriatur. Paulus apoſtolus uirum Corinthium (qui nouercam ſuam duxerat) tradidit Sathanę uexandum in interitum carnis. Et grauiter corripit Corinthios quod inter eos 1. Corint. 5
talis omnino audiretur fornicatio, qualis nec inter gentes, ut uxorem patris ſui quis habeat. Eſt & inceſtus ſpiritualis, Inceſtus ſpiritualis.
veluti, cum quis virginem Chriſto deſponſatam & perpetuam caſtitatem profeſſam uiolat. Quemadmodum & adulterium ſpiritale eſt, quod etſi in omni quidem crimine committatur, peculiarius tamen in Apoſtaſia, cum quis a cultu ueri dei recedit ad cultum dæmoniorum, de quo paſſim in prophetis, quod ad primum pręceptum proprie pertinet. Adulterium ſpirituale Apoſtaſia.
Deinde etiam peccant in hoc pręceptum, qui quomodolibet fornicantur, etſi mulier neque coniunx neque proxima, neque virgo ſit, quod & lex uetus dicat, *Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filiis Iſrael.* Omnium vero gra- Peccatum contra naturam. Gene. 19

uiſſime delinquunt, qui peccatũ cõtra naturã (quod piæ au res abhorrent) committunt, ob quod potiſſimum Sodoma et

Peccatum mutum.

Gomorra, cum reliquis tribus ciuitatibus igne & ſulphure funditus euerſæ ac conſumptę ſunt. Id quod patres recte mutum appellarunt, vel ob id, quod de eo ſobrie ad promiſcuam plebem loquendum ſit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exod. xxii. Leuitici. xviii. & xx. & Romanorum primo. Hactenus de committentibus craſſam illam Mœchiam & Fornicationem.

Exo. 22 Leui. 18. 20 Roma. 1

QVi etiam ſecundum Chriſti doctrinam non tantũ hii in hoc præceptum impingunt, qui uel animo impudico ſunt ac internis concupiſcentiis vtuntur & æſtuant, ſed & qui matrimonio abutuntur in venerem impetuoſam ac illicitam cum coniuge ruentes. Item qui coniugem repudiant, Matth. v. qui debitam beneuolentiam denegant, .i. Corinth. vii. qui vxorem deſpiciunt aut non ex animo diligunt, Epheſi. v. Qui contra coniugem amarulenti ſunt, Coloſſen. iii. Deinde qui impudicis verbis ſeu cantilenis libidinem nutriunt, Galat. v. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, Corinth. xv. Qui conſpectu, tactu, ac oſculis ſe contaminant, Matth. v. Oſculum enim mulieris, quoddam pignus eſt veneris, & per oſcula etiã amantium ſpiritus inter ſeſe transfunduntur, quo fit vt qui aliorum amori ſe exponit aliorumq; amoris pignora accipere gaudet, adulterio occaſionem ſtruat moliaturq;. Quamobrem quis non videt conſuetudinem illam planè nefariam ac damnabilem eſſe, qua alicubi in vnum eundemq; lectum maſculi & fœminæ innuptæ nuptęq; ſe recipiunt, quod & ibidem apud magnates, non tantum non turpe putatur, ſed

Leuit. 5 Matth. 5 1. Cor. 7 Ephe. 5 Coloſſ. 3 Galat. 5 1. Cor. 15 Matth. 5

Nefaria cõſuetudo.

laudi etiam ducitur. Sed mira quadam cęcitate, qua diabolus eorum animos perſtringit. Nam ſi oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inſpiciamus, Item ſi recte ſentit Hieronymus puellam uirginem ſic educãdam, ut ne quidem cum mulieribus lauet, neue ad nuptias etiã cum matre pergat. quis neget hunc abuſum, ipſiſſimam eſſe pudicitię proſtitutionem utcunq; offundantur excuſationum fumi in peccatis? Nam ut aſſerant hi, ſe inhoneſte quid neq; agere, neq; Matth. 5
loqui, fieri tamen non poteſt, quin caro tentigine & pruritu concitata neſcio quid ſuadeat. Nequid interim grauius dicamus. Profecto uerum eſt ꝙ ille ait. Cum proximat ſtipula, incendit ignẽ, ut merito de tam craſſiſſimo uitio gloriari deſinant, qui præ aliis honeſtatis gloriam ſibi uendicant. Pręterea ab huius legis cenſura immunes non ſunt, qui crapula & ebrietate, deſidio, otio, ac ſomno luxurię flammas concitant. Nolite (inquit Apoſtolus) inebriari uino in quo Prouer. 2
eſt luxuria. Et Prouerbiorum. xx. Luxurioſa res uinum, & tumultuoſa ebrietas, quicunq; his delectatur non erit ſapiẽs. Notus eſt uerſiculus, uenter uino æſtuans facile deſpumat in libidinem. Breuiter omnes in hoc pręceptum peccãt, uel qui Hiero.
domum, copiam, locum, tempus, auxilium cõmodant ad libidinis operam, quod omnium turpiſſime faciunt lenones, uel qui ullam occaſionem unde excitari libido poteſt, uel præſtant uel non uitant.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM NON FVRTVM FACIAS.

POſt corpus ſeu uitam, & uxorem (quæ corporis & ui Ordinis ro.
tę pars eſt) externa quoq; bona, ſine quibus nõ uiuitur

inter chara habemus.Iure itaq́, quod de non furando eſt, ſuperiora præcepta conſequitur.In quo quidem precepto vti in cæteris a parte totum intelligimus, ut furti nomine, omnem iniuſtam vſurpationem,affectationem & cupiditatem rei alienæ accipiamus.quin Chriſtus docet hoc præcepto,non tantum prohiberi omnem auaritiam fraudem,& impoſturam, ſed & e regione requiri ſummam animi ſynceritatem ac ſimplicitatem,deinde etiam benignitatem ac liberalitatem erga proximum egentem.Siquidē eo loco vbi decalogum interpretatur ac de conſumata iuſtitia pręcipit, docet in omni actione,quę nobis cum proximo eſt,hanc regulam ad vnguem(vt aiunt) tenendam,ut omnia ſic faciamus alteri quemadmodum velimus vt viciſſim nobis ab altero fiat quæ regula veluti lidius quidam lapis eſt,ad quàm conſcientia noſtra applicata facile diiudicauerit,num huius præcepti rea ſit.

Augu. quæſtionum in Exo. lib. 2
Vis pcepti
Matth. 6
Regula Euāgelica

RVrſus cum præcipit,vt omni petenti demus,& uolentem a nobis mutuare,ne auerſemur,beneficentiā, & eleemoſynam in pauperes a nobis requirit ſubindicans externa bona ſic eſſe noſtra,ut tamen eorum partem egentes ſibi vendicent,(quod & ſuperius docuimus) quo minus abſurdum tibi videbitur ꝙ Sapiens prouerb.vi.dixit. Non eſt grandis culpa cum quis furatus fuerit.Loquitur enim de homine,quem ineuitabilis vitæ neceſſitas ad furandum impellit, quæ planè vel minuit, vel tollit culpam, quandoquidem mox ſubdit. Furatur vt eſurientem impleat uentrem. quanquam etiam quòd Salomon dicit furti culpam non eſſe grandem adulerii criminis omnium grauiſſimi reſpectu,cuius comparatione furtum ex neceſſitate cōmiſſum longe mi

Facultatum noſtrarum partē pauperes ſibi uendicant.
Quo intelligēdus ꝙ Salomon furtum eleuat.
Prouerb. 6

Furtum graue peccatū.
Exod. 3

noris culpæ eſt dictum eſſe videtur. Alioqui furtum etiam ꝙ ad ſe attinet crimen grauiſſimum, ſi tamen vel manuum labore uel alia quacunq; ratione fames pelli poſſit. Cęterum ꝙ Exodi.iii.ca. Dominus per Moyſem Hebræis mandaſſe legitur, ut acciperent ab Aegyptiis vaſa aurea & argentea, & veſtes pretioſas, utq; deprædarentur ſeu ſpoliarent Aegyptum, nihil habet cum hoc præcepto cōmune. Nec illi deo obtemperantes furtum cōmiſerunt, ſed deo iubente impleuerunt myſterium. Mādatum dei erat, cuius eſt terra & plenitudo eius, de quo iudicandum non fuerat, ſed obedientia tantum præſtanda. Ille enim nouit quàm iuſte mandauerit, ad ſeruum autem pertinet obedienter facere, quod ille mandauit qui cum a priuata cupiditate mentem defæcatam habet, ac dei iuſſionem inſequitur peccare omnino non poteſt. Sed vt ad vim pręcepti reuertamur, ea in primis in hoc ſita eſt, ut ab omni fraudulenta vſurpatione rei alienæ penitus abſtineamus. Impingunt ergo in primis in hoc pręceptum qui rem alienam fraudulenter contrectant inuito domino. Videte (inquit Thobias) ne forte furtiuus ſit hœdus, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Iam etſi olim tale crimen lege Moſayca non plecteretur morte, ut uidere eſt Exodi ca. xx. Nihiloſecius tamen non iniuſte agunt magiſtratus, qui inſequentes præſentes leges & patriæ mores fures ſuſpendunt. Neq; enim lex iudicialis & politia Moyſi in gentes etiam tranſlata eſt, ſed docet euangelium præſentibus magiſtratibus obediendum eſſe, quibus etiam poteſtatem legum condendarum prębet, ac ut inſontes ac pacis & cōmunis ſocietatis perturbatores ſeuerę animaduertant permittit, Sed ta

Augu. q̄ōnē in Exo. li. 2

Pſal. 23

Vis pceptis

Qui peccēt in hoc præceptum.

Tobiæ. 1

An peccent magiſtratus q furtū morte puniētur.

Exod. 22

Policia Moyſi nouē trāslata in gentes.

Roma. 13

Matth. 23 quid uidens

aues nigrantibus.

men viderint magiſtratus, ne ſint appetentes ſanguinis, neq; acceptores perſonarum, ne ve furculum qui uel ob neceſſitatem quid modicum furatus eſt, ſpem etiam frugis melioris vitæ promittentem, temere furcę addicant, publicos autem homicidas, adulteros, raptores, latrones ac pauperum direptores liberos abire permittant. Non *conſideres inquit lex, perſonam pauperis, nec honores vultum potentis, iuſte iudica proximo tuo.* Item Deutero.i. *quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum. Ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia dei iudicium eſt.* Rurſus, *iuſte quod iuſtum eſt perſequere.* Nec *abs re monet ſapiens dicens.* Noli *quærere fieri iudex niſi valeas uirtute irrumpere iniquitates, ne forte extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum iniquitate tua. Grauius autem in hoc pręceptum peccant* Prædones & Pyratę, *qui aperta vi ſub his belli ſpecie ſpoliant homines, de quibus* Paulus Corinthio.vi. *dixit,* Quod *fures & raptores regnum dei non poſſidebunt, quibus finitimi ſunt principes &* Magiſtratus, *qui hoſce milites ſeu equites viarum obſeſſores, ac rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones appellat) per conniuentiam ferunt,* Audiant *ſiquidem prophetam* Eſaiam. *Principes tui infideles ſocii furum. Nam quòd vtriq; crimen hinc eleuant perinde atq; locupletibus, ac vt ipſi uocant uſurariis mercatoribus crumenulam exuere leue ſit eo ipſo comprobant, ac proprio quaſi teſtimonio conuincunt, ſe iniuſtis iniuſtiores, iniquis iniquiores, & auaris auariores eſſe.* Viderint *autem eiuſcemodi principes qua tandem ratione vectigalia ac tributa accipiant, ſiquidem ipſis non ut quibuſlibet ſed ut*

Leui.19 — Deut.1 — Prædones Pyratę. — 1.Corint.6 — Principes cō niuētes. — Latrones Raptores — Eſaij.1 — Qui principes vectigalia bona cō

dei miniſtris, & uindicibus in iram eis qui male agunt, & in hoc ipſum ſeruientibus, ut pax & tranquillitas publica ſeruetur tributa præſtamus, ut teſtis eſt Paulus Roma. xiii. Atq; inde etiam conſequens eſt, ipſos hoc præceptum præuaricari, dum ſubditos illicitis exactionibus expilant, dum iniquas leges condunt, dum iniuſta bella tractant, dum ſubditos ementito aliquo honeſtatis titulo diripiunt, dumq; iudicium ac iuſtitiam diuendunt. Illicite quidem exactiones & uectigalia imponuntur, quum iuſta cauſa imponi haud poſtulat, aut quũ modum excedunt, aut denique quũ perſonis publico iure a ſolutione uectigalia exemptis & immunibus imponuntur. Iuſtæ vero cauſæ imponendi uectigal ſubditis, inter cæteras ſunt, iuſtitię defenſio, tranquillitatis publicæ uindicatio, a ui & inſidiis prędonum tuitio uel defenſio prouincię, purgatio uiarum publicarum, ac põtium fluminibus male uadoſis tranſmiſſorum extructio & refectio. Rurſus iuſta cauſa non eſt ſi ad crapulam, ad comeſſationes, ad voluptates, ad luxum, ad ſpectacula, & id genus ſimiles uanitates, uel parandas uel augendas imponantur. Modum uero excedũt vectigalia, cum principes rapaces, æquis & ſolitis uectigalibus contenti non ſunt, ſed noua ſubinde imponunt, ac ſubditos ſimul & tondent & deglubunt, quũ tamen uel Aethnicus Cæſar Tyberius boni paſtoris eſſe docuerit oues tondere, non deglubere. Non habent hi quòd per Ioſeph, qui per Aegyptum omnem fame laborantem, Pharaoni uectigalem fecit ſe excuſent. Is enim bono & ęquiſſimo iure terram emptam, fecit uectigalem, non oppreſſit liberam, non in ſeruitutem redegit, ſed ab inedia liberauit, quamobrem & lingua Aegyptiaca dictus

scientia accipiant.

Roma. 13

quando vectigalia illicite imponantur.

qñ licite.

quando ex iniuſta cauſa.

qñ modum excedant

Suetonius in vita Tyberii.

Occurritur obiectioni.

Gene. 47

Ibidem *eſt, non oppreſſor, ſed ſeruator.* At q̃ grauiter ſcriptura inſectetur eos, qui ſecus agunt, inter cæteros audiendus eſt
Ezech. 22 Ezechiel, Principes (inquit) eius in medio illius, quaſi lupi
Ezec. 33. rapientes prædam. Et iterum: qui in ſanguine comeditis, nunquid terram hæreditate poſſidebitis? Itidem Eſaias, V ę horrendum iis comminatur, qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt, ut opprimerent in iudicio
Eſaie. 20 pauperes, & vim facerent cauſæ humilium, ut eſſent viduæ prędą illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob de huiuſmodi ſucclamantem, Aſinum pupillorum abegerunt, & abſtulerunt pro pignore bouem viduæ, & oppreſſerunt
Iob. 24. pariter manſuetos terræ, vigilantes ad prædam præparant panem liberis. Agrum non ſuum demetunt & vineam eius quem vi oppreſſerunt vindemiant, nudos dimittunt homi-
Tēperandū eſt principibus a frequēti vectigaliū impoſitione. nes, veſtimenta tollentes, quibus non eſt in frigore operimentum, quos imbres montium rigant, non habentes velamen, amplexantur lapides, vim fecerunt deprædantes pupillos & vulgum pauperem deſpoliauerunt. Eſurientibus
Tributa ac vectigalia ex Chriſti pręcepto ſoluenda. tulerunt ſpicas, de ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & deus inultum abire non
Matth. 22. patitur. Quę omnia non in quoſlibet Principes aut magna-
1. Pet. 2. Roma. 23. tes, ſed in rapaces tantum, qui violenta tyrannide (quæ tan-
Matth. 17. Roma. 5. to ſceleſtior eſt furto, quanto eſt impudentior & violentior) dicta videri debent, non in principes & magiſtratus qui ex iuſta cauſa tributum conferendum indicunt, quibus tamen danda eſt opera, ne hoc ſæpe fiat, quod tenuitati ęrarii, frugalitate rectius quàm violentis ac inſolitis exactionibus prouideatur. Abſit vero vt factioſis ac vertiginoſis ſpiritibus (qui cenſus & vectigalia veluti rem iniquam dam-

*nant)vllum ſuæ ſeditionis pręſidium afferant,*Nam *& tri-*
buta ac vectigalia ex Chriſti præcepto ſoluenda ſunt,&
parendum magiſtratibus etiam iniqua iubentibus,modo nō
præcipiant quid contra verbum dei,ꝙ & Chriſtus *tributū* Exo.23.
ſoluerit & per Paulum *ſoluenda mandauerit*. *Sed de hoc*
ſatis. *Inſuper* Iudices *qui iuſtitiam ac* Iudicium*(quæ gra-*
tis impartienda ſunt)diuendunt,grauiter in hoc præceptū
peccare putandi ſunt. Nam *id ꝙ graue ſit ſatis declarat*
Moyſes Exo.*xxiii.*Non *accipias inquit munera quæ excæ-*
*cant prudentes,& ſubuertunt verba iuſtorum,*Rurſus Deu
tero.xxvi. Non *accipies perſonam nec munera,quia mune-* Deut.26.
ra excæcant oculos ſapientium, & mutant verba iuſtorū.
Iuſte ꝙ iuſtum eſt exequaris.Iuſte vero ꝙ iuſtum eſt exe- Iuſte quod iuſtū ē exequendum.
quitur,qui ad defenſionem iuſtitiæ & virtutis ęmulatione, Exo. 18.
non amore præmii temporalis excitatur Ietro *ſocer* Moy- qualis iudex eligendus.
*ſi,*Iudicem *eligendum ſenſit eum,in quo ſit ſapientia,timor* Eſa.1.et.3.
*dei,& veritas,& qui oderit auaritiam.*Et *prophetæ vbiq;* Hier.50.
*Iudicum cupiditatem deteſtantur veluti Eſaiæ.i.&.iii.*Hie Ezech.22.
*remiæ.l.*E*zechielis.xxii.*Mich*eæ.iii.*Soph*oniæ.v.* Prouer. Mich.3. Sopho.3. Prouer.18
*xxviii.*Nec *tantum peccant* Magiſtratus *hæc facientes,ſed*
*& a ſuis præſidibus,*Vicariis,Officialibus,*aliiſq; miniſtris*
fieri permittentes,quod non ſolum digni ſint morte qui fa-
ciunt,ſed etiam qui conſentiunt facientibus. quid ni morti
digni ac proximi:contra quos aſſidua pauperum oppreſſo-
rum vox in cœlum clamat.quemadmodum Exodi.*xxii.ſcri-*
*bitur:*Vidu*æ & pupillo non nocebitis.*Si *leſeritis eos,voci-* Rom.1. Exo.22.
ferabuntur ad me,& ego audiam clamorem eorum & in-
dignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio & erunt
*vxores veſtræ viduæ & filii veſtri pupilli.*Itidem:Non *mi-*

Prælatis Symoniaci. Matth. 10. Acto. 5. 2. Reg. 5.

nus peccant in hanc legem Eccleſiaſtici præſides, qui indignos accepta pecunia ad gubernacula Eccleſiarum admouent, Nam vendentes (quod gratis committi ac dari debebat) nonne furantur? Qui Heroboam illum imitantur. De quo ſcriptum eſt, quicũq; volebat, implebat manum eius & fiebat ſacerdos excelſorum, & propter hãc cauſam peccauit domus Heroboam, & auerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ, Deinde quis non videt in hoc præceptum quàm grauiſſime peccare ſacrilegos, qui ſacra prophanant, qui templa demoliuntur, qui prædia eccleſiæ diſtrahũt, qui templorum facultates diripiunt, qui Clericos, & Monachos ſuis domiciliis extrudunt ac victu priuant, quos merito terreat Balthazar apud Danielem, & Heliodorus qui templum Hieroſolomis deſpoliaturus, ſubito concidit in terram, & multa caligine obrutus e templo ſemiuiuus ciectus eſt. Item Anthiochus ille, quem dirus viſcerum dolor (templum expoliare tentantem) apprehendit, ſic ut de corpore impii vermes ſcaturirent, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, adeo vt odor etiam illius & fœtor exercitum grauaret. Deinde huius præcepti cenſura percelluntur peculatores, qui ſuppilant ex ærario publico Plagiarii, qui abducunt aliena mancipia ſeu liberos, Abigei qui abducũt aliena iumenta aut pecudes, Peccant item Vſurarii in hanc legem ꝙ vſuram & lex abominetur & euangelium damnet, Vt legem ſileamus, Euangelii doctrina quę latius ſe porrigit ſic habet, Si mutuum dederitis his a quibus ſperatis recipere quæ gratia eſt uobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur ut recipiant æqualia. Verumtamen mutuum date, nihil inde ſperantes.

Sacrilegi.

Danie. 5. 2. Machа. 3 & 6.

De peculatores. Plagiarij Abigei Vſurarij Exo. 12. Leui. 25. Eze. 8. 22. Pſal. 14 Luce. 6. Furta tectiora. Luco. 3.

SVnt & furtorũ quædam genera tectiora, ſed non minus ſcelerata, qualia cõmittunt qui mercenarios debita mercede fraudant, contra quos Iacobus ca. v. inclamat. Ecce (inquit) merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt a uobis clamat, & clamor eorũ in aures domini Sabaoth introiuit. Quo fit ut in hunc modum Leuiticus moneat. Non morabitur opus mercenarii tui apud te vſq; mane, Viciſſim peccat operarius, qui aut non præſtat quod pollicitus eſt, aut infide præſtat, is enim ſi mercedem integram accipit fur eſt, Qui monetam publicam adulterant furibus deteriores ſunt, Impoſtores, qui fucata, ueluti factitias gemmas pro veris ac natiuis diuendunt & reuera fures ſunt, Eodem crimine Aenopole & Aurige ſe reos faciunt & inuoluunt, qui aquam ſulphuratam, aut lixiuium uendunt pro uino, Et inſtitores (qui iniquo pondere & fallaci menſura emptorem circũueniunt) furibus peiores ſunt. Non habebis (inquit lex) in ſacculo diuerſa pondera maius & minus, Et iterum, Nolite facere iniquum aliquid in iuditio, in regula, in pondere, & menſura. Adhæc qui calumniantur pauperem, id quod crebro fit fraudulentis litibus, aut aliis etiam doloſis commentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, ut egeni ius uel euertant uel ſaltem impediant, huius præcepti cenſuram non euadunt. Nam & calumniam mendacem ſapiens ſupra mortem grauem eſſe aſſerit, & Ezechiel dominum loquentem facit in hæc uerba, Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant uiolenter, egenum & pauperem afflixerunt, & aduenam opprimebant calumnia abſq; iuditio, & effudi ſuper eos indignationem meam,

Adulterante monetã. Impoſtores Aenopole Aurige Inſtitores

Calumniatores.

Eccle. 6

Ezech. 22.

Male parta male dilabuntur.

Item apud Zachariam cap.vii.legis uiduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari,& malũ uir
Prouer.22. *fratri ſuo non cogitet in corde ſuo,Neq; uero ob id ſecum gaudeant iſti; quod ſcilicet per calumniam diteſcunt, aut quod ſententia a ſecus quã oportebat extorta ſuperiores*
Extruſt'ns merces quã ti poſſunt. *euadant,Nam ſcriptum eſt, qui calumniatur pauperem ut augeat diuitias,dabit ipſe ditioni & egebit.Et ſapiens Ecc cle.iiii.Si uideris inquit calumnias egenorum, & uiolenta iuditia,& ſubuerti iuſtitiam in prouincia,ne mireris,quia excelſo excelſior eſt alius.Rurſus qui merces ſuas uendunt, non quanti debent ſed quanti poſſunt quis excuſabit a fur to? quum prophetam dicentẽ legamus.Audite hoc,qui con teritis pauperem & deficere facitis egenos terræ, dicen tes,quum tranſibit menſis & uenundabimus merces? ſabba tum,& operiemus frumentum,ut imminuamus menſuram*
Molitores piſtores. *& augeamus ſiclum & ſupponamus ſtateras doloſas ut poſſideamus in argento egenos & pauperes pro calcia mentis,et quiſquilias frumẽti uendamus.Et pauloposſt ſub ditur Iurauit dominus ſi oblitus fuero uſq; in finem omnia opera eorum Molitores etiam ac Piſtores ueteri dicterio fu res appellant,ſed hii demum recte ac Iure qui rem alienã uel ſubtrahunt uel uitiant.*

Clerici qui ſocij furum. *IAm ſi hæc obtinent in rebus prophanis, quanto magis incenſibus eccleſiaſticis,quorum Clerici & ſacerdotes diſpenſatores tantum ſunt non domini? qua de re Clerici & ſacerdotes,qui cenſus. Eccleſiaſticos accipiunt nec ea preſtare conantur,ob quæ illi ſunt inſtituti, aut qui ſacer dotii cenſus accipiunt,cum abhorreant a ſacris,Itidem qui Eccleſię patrimonium cum e ſcortis & potatoribus deco*

quunt.

quunt, & pauperes negligunt, Quos non dubium eſt infide lium diſpenſatorum pœna afficiendos. Sic enim legis apud Lucam, dominum dicentem: Quod ſi dixerit ſeruus in corde ſuo, moram facit dominus meus uenire, & cœperit percutere ſeruos & ancillas & edere & bibere, & inebriari, ueniet dñs ſerui illius in die qua non ſperat & hora quam ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cũ hypocritis. Lucæ. 1 2

Poſtremo quiſquis fratri ſuo malum cogitat & regulam euangelicam de non faciendo alteri, quod ſibi fieri nolit, non inſequitur, is ab huius præcepti tranſgreſſione, omnino excuſari non poteſt. Id vero omittendum non eſt, peccatum quod uſurpatione rei alienæ committitur, non aliter condonari, niſi integra fiat ablatæ rei reſtitutio. Vulgatum eſt Auguſtini verbum, Peccatum non dimittitur, niſi ablatum reſtituatur. Et pulchre Chryſoſtomus in opere imperfecto: qualis (inquit) præceſſit offenſio, talis ſequatur reconciliatio. Et poſt pauca: Si operibus quenq̃ offendiſti, redde quæ abſtuliſti, & pœnituiſti, iuxta illud Zachæi: Domine, quæcunq; fraude abſtuli, reddo in quadruplo. Et ſtatim poſt, Alioqui niſi quem factis læſiſti, factis placaueris, ſine cauſa oras ad dominum, ſine cauſa eleemoſynas facis de rebus quibus alios expoliaſti. Quid prodeſt tibi, ſi alter pro te oret ad dominum, alter autem a te fraudatus aduerſus te ingemiſcat ad deum. quod tamen ſic accipe ſi reſtitutio fieri poſſit ſin ſecus, adeſſe ſaltem debet prompta voluntas alienum reſtituendi, Aut ſi ignoretur is, cui reſtitutio facienda uenit, de mammona iniquitatis pauperes ſubleuandi erunt, quemadmodum & ſuperius nos dixiſſe meminimus.

Matth. 7

Peccatum non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.

Aug.

Chryſoſt. in opere imperfectio.

Lucæ. 1 9

Quid agendum vbi reſtitutio fieri non pōt. Sup. in ſacramento pœnitentiæ

Chriſtus vbiq; perfectione iuſtitiæ requirit.

CAeterum, Chriſtus præter hæc omnia quiddam etiã maius requirit, vt hoc præceptum adimpleamus, nimirum ut liberales etiam ſimus in proximum adeo ut gehenna, dignos eos eſſe pronuntiet, qui in pauperes & egenos, quum poſſunt & res exigit, non impendunt. Quod parabola de diuite Epulone & Lazaro ſatis oſtendit, Lucæ. xvi. quamobrem tam ſerio monet Chriſtus, ut eleemoſynam faciamus, quum ait: Veruntamen quod ſuper eſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Et iterum: Facite uobis ſacculos, qui non ueteraſcunt, theſaurum non deficientem in cælis. Tanta uero eſt miſericordiæ exhibendæ proximo apud deum ratio, vt Chriſtus Matth. xxv. teſtetur, ſe in extremo illo iudicio iuſtis, qui miſericordiæ opera in proximum exercuerunt, regnum cœleſte redditurum, e regione uero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturum. Admonet deniq; hoc præceptum nos frugalitatis ac ſedulitatis, ne ſcilicet noſtra culpa in inopiam ruamus, ſed magis manibus laboremus ut uictus ſuppetat vtq; impartiri poſſimus ei qui eget, quemadmodum Paulus ait: Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti, Epheſ. v.

Lucæ. 16 Luca. 11 Ibidem. Augu. Matth. 25

Admonemur frugalitatis. Ephe. 5

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMUM TUUM falſum teſtimonium.

POſt præcepta ſecundæ tabulæ, quibus mandatur, ne quo modo fratrem noſtrum opere lædamus, tum in

corpore, tum in bonis præſens decenti ordine ſubnectitur præceptum, quo præcipitur, ne vel uerbo fratrem lędamus. Vt enim per ſuperiora, perſonę, coniuges, ac res proximorum ab iniuria uindicantur, ita præſens ſynceritatem iudiciorum (quæ ad defenſionem illorum omnium diuinitus inſtituta ſunt) requirit. quemadmodum autem in ſuperioribus præceptis, a parte totum recte intelligitur, veluti cum idololatrię nomine, non tantum illa craſſa, ſed & illa cordis & interna uenit, item periurii nomine omnis illicita nominis Dei uſurpatio, ſabbati item omnis ſpiritalis uacatio, ad hæc homicidii nomine omnis proximi læſio in perſonam redundans, mœchię uero omnis illicitus coitus, Denique furti nomine omnis noxia rebus proximi illata. Sic abſurdum non eſt, ſub falſi teſtimonii titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Moſen frequens eſt, ut inſigne aliquod exemplum ponat, ac vt poſtremo effectu ſimpliciter prohibito, omnes etiam cauſas & occaſiones, quibus fit vt ad illum eatur, damnatos eſſe uelit. Recte item hoc pręceptum, quod omnem linguę abuſum, atque omne mendacium uetat, ſuperiori quod furtum prohibet proxime ſubnectitur, quod ſcilicet cognata uitia ſint, mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non ſolet, furtum multo minus committit, ita raro fit, quin mendaces etiam furentur.

Ordinis rō.

Hoc pceptū ptinet princ palıter ad munıendum iu icia.

A parte totum intelligitur.

Falſi teſtimonii nomine quid contineatur.

Cognata uitia mendacium & furtum.

CHriſtus perfectionis magiſter vim huius pręcepti ad cor ipſum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falſum teſtimonium dicere, qui uel dicere cogitauit, ſi detur occaſio: Quæ (inquit) procedit de ore.

Vis pcepti.

de corde exeunt hoc eſt, ea quę in corde latent, & quũ prę betur occaſio foris erumpunt, coinquinant hominem, De corde enim exeunt cogitationes malæ, falſa teſtimonia, & blaſphemiæ. Deinde Chriſtus docet hoc præcepto contineri, vt nedum a mendacio, ſed ab omni verbo otioſo quod ad rem non pertinet, temperemus, Dico (inquit) vobis, quoniã omne verbum otioſum quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Et Paulus magiſtri ſui interpres, Ephe. v. ait: Turpitudo, aut ſtultiloquiũ, aut ſcurrilitas, quæ ad rem non pertinet, nec nominetur in vobis. Item. ii. Timoth. ii. Prophana (inquit) & uaniloquia deuita, multum enim proficiunt ad impietatem. Præterea Chriſtus monet cauendum ab omni hypocriſi, hoc eſt, ſimulatione & diſſimulatione (quum inquit) Cauete a fermento phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Item, prohibet omne temerarium iudicium de proximo (quum inquit) Nolite iudicare, & non iudicabimini, Nolite condemnare & non condemnabimini. Et paulo poſt: Quid autem uides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? aut quomodo dices fratri tuo: Frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eiice prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne ſecundum faciem iudicemus, ſed ut iuſtum iudicium iuſtificemus, Nec tantum prohibet temerarium iudicium quod externe fit, ſed & animi, hoc eſt, ne male de proximo ſentiamus, ſed uel omnia in meliorem partem interpretemur, vel infirmitatem ſeu vitia proximi patienter feramus, atq; etiam tegamus. Atq; hoc eſt, quod nos miſericordes eſſe uult, hoc eſt, dextro

Ephe. 5

2. Timot. 2

Cauendum ab omni hypocriſi.

Matth. 7

Non ſecundum faciem iudicandũ.

quid ſit eſſe miſericordem erga proximum.

ac candido corde erga proximum. Atq; huc ſpectat inſignis illa parabola de phariſæo ac publicano. Deniq; Chriſtus requirit in nobis non tantum linguæ, ſed & cordis veritatem, ſimplicitatem, ac ſynceritatem, vt non aliter lingua loquatur quàm quod mens ſentit, Nam quum uerbum, cogitationis nuntius ſit, qui fieri poteſt, quin peccatum committatur, ſi uerbum aliud enuntiet, aliud mens cogitet, neutrum enim ſuo officio recte defungitur, quod & Pſaltes non tacuit, qui tales deſcribens, ait: Corde & corde loquuti ſunt, Qui & alibi eum demum in tabernaculo Dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua. Luca. 18 Veritas pulcherrima virtutum. 22.q.2.c. mihi. Pſal. 12

SEd inquies, Si hęc eſt huius præcepti ratio, quomodo excuſabis Abraham & Iſaac, qui (ne interficerentur propter uxores ſuas) eas ſorores ſuas nuncuparunt, diſſimulantes coniuges eſſe? Item quomodo Iacob defendes, qui ut ſe Eſau ſimularet, manus & collum pellibus hœdorum circundedit? Deinde qui tutabere obſtetrices Aegyptiorum, quæ & laudem timoris domini Dei etiam beneficia ſenſiſſe, ex mendacio uidentur aſſequutæ? Præterea qui factum eſt (dices) Raab meretrix, adeo non damnetur ob mendacium illud quo finxit Hebræorum nuntios apud ſe latentes iamdudum ſe abiiſſe, vt & ob tale facinus in Hebræorum familiam, quin etiam in Chriſti genealogiam ſit aſcita? Deniq;, qui fit (roges) q; Iudith tantopere celebratur, quæ Holofernem mentiendo decepit, ac interemit? Hunc nodum vt diſſoluant patres, mendacium triplex faciunt, officioſum, iocoſum, Queſtio. Gen. 12. 20 Gen. 26. 27 Exod. 1 Ioſue. 2. & 6 Iudith. 13 Dilutio.

Aug. de mẽdacio ad cõſentium. Triplex mẽdacium. Officioſũ.

& pernitioſum. Mendacium officioſum id appellant, quod nulli nocet & alicubi prodeſt, aut etiam quod neceſſitatis ratio pietate, miſericordia, aut zelo religionis ſuadente quodammodo extorquet, etſi interim alii nocere videatur, Hoc vt patres non ducant crimen eſſe capitale, non audent tamen pronuntiare omnino non eſſe peccatum quin etiam peccatum eſſe diffiniunt, ſed excuſabilius, ac ueniale, quòd non ſint committenda mala, ut eueniant bona,

Nullũ peccatũ cõmittendũ et pro redimẽda uita.

nec etiam qualecunq; peccatum perpetrare liceat pro redimenda uita. In patribus ac cæteris piis, quos obiectio recenſuit, aliud quoq; ſpectandum eſt, nempe animus ab omni fallendi propoſito penitus alienus. Ad hæc ad obſequendum ductibus ſpiritus totus paratus, myſterio etiam ac ordinationi dei totus ſubſeruiens, ut interim ſileamus ſanctorum quum uerba tum facta ſic temperata fuiſſe, ut uix eos commiſſi mendacii arguere poſſis. Abraham enim & Iſaac in uitæ diſcrimine apud impios conſtituti, non omnino mentiti ſunt quum & affirmarint vxores ſuas, ſuas etiam eſſe ſorores, quemadmodum Abraham regi Abimelech mendacii eum inſimulanti reſpondit, Vere ſoror mea eſt, & filia patris mei & non filia matris meæ, & dixi eam uxorem, Hebræis enim omnes quotquot de una cognatione ſunt, fratres & ſorores appellantur. quod autem Iacob feciſſe legitur, planè myſticum eſt, electioni dei ſubſeruiens; nec omnino falſum erat, quod dicebat Iacob ſe eſſe primogenitum, quum Eſau ipſi primogenita ſua vendidiſſet, & dei electione primogenitus cenſeretur, quemadmodum & nos dei dono & beneficio per fidem Abrahæ filii dicimur, In benedictionem hebræis quidem

Fratres & ſorores apud Hebræos.

ex carne Abrahæ deſcendentibus promiſſam, ſed ob infidelitatem ablatam, ſurrogati. Itidem, quàm non uacet myſterio, quod fecere Aegyptiacæ illæ obſtetrices Raab. Item ac Dauid; denique Iudith illa memorabilis fœmina, de Holoferne triumphans non eſt hic dicendi locus. Tantum hoc ex Auguſtino memorabimus, quòd obſtetrices illæ ob id remuneratæ non ſint, quòd mentitæ fuerint; ſed ob pietatem erga deum, quia ſcilicet infantes Hebræorum liberare ſtuduerunt, nec Raab commendatur mendacii nomine, ſed quòd certa de uoluntate dei pie egiſſet in liberandis nuntiis Hebræorum. Non ergo temere cuilibet hęc ſanctorum exempla imitanda ducimur. quis enim poſt aduentum Chriſti domini (qui omnibus typis & figuris veteris legis, in quibus omnia contingebant, finem fecit, qui ſolus gratiam & veritatem attulit) dicere audeat ſe inſtigante ſpiritu uel officioſe mentiri? Certe Chriſtiano homini potius expectanda mors fuerit, quàm ut fidem fallat, aut ut mentiatur vel apud impios, etiam pietatis cauſa. Nam ſibi quiſque dictum putare debet, quod Eccleſiaſtici. ſeptimo ſcribitur. Noli velle mentiri omne mendacium. Deinde omninò cauendum Chriſtiano, ne mendacio pietatis cauſam prætexat. Paulus ait: Si ueritas dei in meo mendatio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc ego tanquam peccator iudicor, & non ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala vt eueniant bona.

Aug. de mẽdacio.

Nõ temere cuiſlibet quidei ſanctorum exẽpla externę imitanda.

Nõ cõmittẽdũ mẽdaciũ et uitæ tuẽdæ cauſa.

Eccle. 7

Roma. 3

MEndacium autem iocoſum eſt; quod ut nemini obeſt, ita & nemini prodeſt, oblectãdi cauſa dictum, quod etſi capitale non ſit, minus tamen licet q̃ illud officio-

Mendacium iocoſum.

ſum, futurum etiã capitale, ſi aſſiduitate aggrauetur, quod Eccle.5 *ſatis teſtatur locus ille* Eccleſiaſt. v. *Noli mentiri omne mendacium, aſſiduitas enim illius mala eſt.* Et Paulus *damnat o-* Ephe.5 *mne ſtultiloquium, atq; etiam urbanitatem, quam uocant, ad rem non pertinentem, ac præcipit vt ſermo noſter ſale con-* Licet cõcionatori uti ſimilitudinib^9^ *ditus ſit. Nec mirum, quod & de omni verbo otioſo reddendam eſſe rationem in illo iudicio, Chriſtus affirmarit. Nec tamen propterea putandum eſt præcipi, ne etiam docẽdi cauſa adhibeantur docti apologi aut parabolæ pietatem annexã habentes, modo non neſciat auditor, quo animo & quorſum verba quæ audierit dicta ſint. At qui loquacitatis uitio,* Taxatur abuſus. *uel delectatione mendacii (qua ſe facetos putant) mentiuntur, idq; ad eum modum, ut uel hinc uane placeant, uel ut audientes, uana credulitate imbuant ac fallant, hi quomodo excuſari poſſint non uidemus. quamobrem noſtra ſententia* Aug. ad Hierony. *non leuiter peccarunt, qui hactenus e ſuggeſtis, loco* Euangelii *aniles fabulas ac exempla impudenter conficta vulgo prædicarunt; quod hoc ipſo non vulgarem ſuſpitionem ac contumeliam doctrinæ fidei, quam profitebantur, attulerũt.* Recte dixit Auguſtinus, *Si ad ſcripturas ſacras admiſſa fuerint mendacia, nihil remanet in eis ſoliditatis.*

Mendacium [pe]rnicioſum. MEndacium *pernitioſum ſeu malignum id iure cenſetur, quod nulli prodeſt & aliis nocet, hoc eſt, quod eo fine dicitur, ut proximo, uel uitæ, uel famæ, uel bonorum externorum iacturam afferat, quod omnino damnabi-* Quæſtio. *le eſt, quemadmodum ſtatim oſtendemus. Sed dices, Si hæc eſt* Chriſti *ſententia ut de fratre candide ſemper ſentire, & neminem iudicare debeamus. Nunquid ergo peccabi-* Dilutio *mus, ſi publicum fratris crimen publice etiam deteſtemur?*

Reſpondemus, nequaquam id prohiberi, Nam quod Chriſtus iubet, ne iudicemus, intelligendum eſt, de his rebus, quæ poſſunt & bono & malo animo fieri, tum enim deo iudicium dimittendum eſt, nec de alterius corde (quod non videmus) temere proferenda ſententia, In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Tu quis es, qui iudicas ſeruum alienum, qui domino ſuo ſtat aut cadit. Et iterum Galat. vi. Opus autem ſuum probet vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo gloriam tantum habebit, & non in altero. Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit, Vbi profecto Apoſtolus, in hiſce rebus adiaphoris de proximo, ad deum (coram quo quiſque aut ſtabit aut cadet tanquam domino ſuo) transfert, & ſimul nos ad conſideranda opera noſtra reuocat, nec abs re, quod his acute inſpectis, tantum quiſque uitiorum apud ſe repererit, ut facile neuorum proximi obliuiſcatur. In his autem rebus, quæ ita ſunt, ut eas bono animo & caſto fieri non poſſe manifeſtum ſit, non reprobatur ſi iudicemus. Itaque quod de cibis dicitur (quia ignoratur quo animo fiat) non vult Apoſtolus nos eſſe iudices, ſed deum. De illo autem, qui nefario ſtupro nouercam ſuam uiolauit, præcipit debere iudicari, ſicut ſcriptum eſt, inquit: Quæ occulta ſunt deo, quæ autem palàm ſunt uobis & filiis veſtris. Sed hic ad tria reſpiciendum eſt. Primum, ut non aggrauemus crimen, ſed noſtræ quoque infirmitatis memores, cum odio criminis, charitatem perſonę proximi retineamus. Non inepte monet Bernardus: Si potes (inquit) excuſa actionem, ſi non, excuſa intentionem, ſi nec intentionem, excuſa tentationem. Nam hoc ut facias, charitas poſtulat, quæ multitudinem operit peccatorum. Secundo, ne non ſuo loco

Locus Matth.6. explicatur.

Augu. de ſermone dñi in mõte, lib. 2.

Rom. 14

Galat. 6

Auguſt. ibi. De manifeſte malis nõ prohibemur iudicare.

In iudicãdo de proximo ad tria reſpiciendum.

1

Bernard.

1. Petri. 4 & tempore, quum ſcilicet iudicando profuturi non ſumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicata charitate excidit, & malum non corrigit, adeo vt & deterius faciat: Recte dixit Sapiens Eccleſiaſtici. xxxi. In conuiuiis vini non arguas proximum tuum, quod ſcilicet planè intempeſtiuum ſit, inter pocula corripere, vbi peccantem non ad pœnitentiam, ſed citius ad furorem concitaueris, & compotores non ad miſericordiam, ſed magis ad contemptum & dilacerationem proximi commoueris, Paulus monet, ut Epiſcopi ſeu Parochi publice peccantem coram omnibus arguant, ſed ſic, ut & cæteri timorem habeant, hoc eſt, non ut tribuatur cæteris anſa, alterius uitam inceſſendi, ſed magis occaſio ob fratris caſum ingemiſcendi ac condolendi, utq; cæteri ex fratris periculo commoniti, ſuæ quoq; infirmitatis ne obliuiſcantur, ſed timeant, ne in ſimile peccatum incidentes eandem cenſuram incurrant. Sic Paulus inceſtum illum publicum apud eccleſiam Corinthiorum corripuit, non ut Corinthii inflarentur, ſed ut magis luctum haberent, & contriſtarentur ad eam pœnitentiam, quæ ſalutem ſtabilem operatur, non ut lapſum odio proſequerentur, ſed vt in eum correptum confirmarent charitatẽ, nõ ut eum in deſperationem coniicerent ac cõtumelia afficerent, quin potius ut qui peccantem horruerant, iidem pœnitenti condonarent, ac mœrentem conſolarentur, ne qua fieret vt immodico dolore abſorberetur, ac teſtimonium etiam præbet Apoſtolus Corinthiis, ſuam correptionem in eis non contemnendum fructum feciſſe, Quantam (inquit) in uobis operatur ſolicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed

Eccle. 31

2. Timo. 5 quomodo publice arguẽdus peccans.

1. Corint. 5

Locus 2. Corint. 7 explicatur.

vindictam. Purgarunt enim ſe apud Paulum Corinthii, ac teſtabantur ipſis non probari turpe commiſſum ſe ſtuduiſſe, ut ilico corrigerent quod erat commiſſum quaſi periculum unius eſſet omnibus commune. Breuiter, correctionem huc ceſſiſſet, ut lapſo ſanando ac cæteris deterrendis proficeret, Atque hoc eſt, quod alibi monet Apoſtolus: Fratres, inquit, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſcemodi inſtruite, in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Sunt, qui hodie ex ſuggeſtis, nihil non conuitiorum ac probrorum in eccleſiæ præſides, pontifices ſacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, ut promiſcua plebs (alioqui eccleſiæ præfectis ſuopte ingenio infeſta) eos auribus palpantes non uulgari plauſu excipiat, illos uero ſumma contumelia afficiat, conſpuat, lapidet, atque adeo concitata ſeditione perdat, Qui eccleſiaſtæ, quàm ſuo officio non fungantur, quis non uidet? Bis enim citra controuerſiam peccant, tum quod abſentes & indefenſos peſſimorum criminum inſimulant ac traducunt, tum quod in eos ſæuis uerbis apud inconditam plebem detonantes, nihil aliud agant quàm quod vulgo feneſtra aperiatur, authoritatē ſeniorum ac eccleſiæ præſidum eleuandi, ac ſiniſtrā ſuſpitionem, ad quālibet delationem facile recipiendi, planè obliti Paulinæ modeſtiæ ac doctrinæ, qua monemur, ſeniores ne increpemus, ſed obſecremus vt patres, neue presbyteros, non ſolum non temere accuſemus, ſed ne accuſationem eorum, niſi ſub pluribus teſtibus recipiamus, ut interim ſileamus eiuſcemodi criminatores uerbo dei grauiſſime abuti, quemadmodum

Gala. 6.

Quorūdam petulantia taxatur.

1. Timo. 5

Criminatores.

in ſecundum præceptum oſtendimus. Tertio, *ſi priuatim in nos peccatū fuerit, modus iudicandi a Chriſto præſcriptus,*
3 quo iudicā dū de proxi mo qui pri mum in nos peccat. Matth. 18. *ſeruandus eſt. Si inquit peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſi te non audierit, adhibe tecum unum uel duos ut in ore duorū uel trium teſtium, ſtet omne uerbum, quod ſi non audierit eos, dic eccleſiæ, ſi autē eccleſiā non audierit, ſit tibi ſicut æthnicus et publicanus. Nam & hoc eſt opus charitatis, quando fratrem in te priuatim peccantem, ita corripis ut ſaluetur.*

Qui in hoc pceptū peccent. 1 P*Eccant autem in hoc præceptū in primis ac proprie, qui in iudicio falſum teſtimonium contra proximum perhibent, quos ſcriptura pœnam a deo certo expectare*
Prouer. 18. 21. 25. *aſſerit.* Nam Prouerbiorum. xix. *legis, Teſtis falſus non erit impunitus. Rurſus cap.* xxi. *Teſtis mendax peribit. Item, cap.* xxv, *Iaculum gladius, & ſagitta, acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium.* Alibi
Dan. 13. *quoq;* Solomon *pronuntiat, inter ea quę odit dominus, non extremum locum, tenere teſtem mendacem, mendacia pro-*
Iohan. 19. *ferentem,* Peccati *autē grauitas exemplis declaratur.* Nam *teſtes qui falſum perhibuerunt contra Suſannam teſtimonium, lapidati ſunt,* Iudæi *qui* Chriſtum *falſis nixi teſtimoniis accuſarunt, maiorem etiam culpam, q̃ Pilatus & milites, qui Chriſtum crucifixerunt, habuiſſe aſſeruntur.*

D*Einde in hoc præceptum peccant, quicunq; mendacium aduerſus cognitam veritatem committunt.* Per
2 Pſal. 5 *des(inquit Pſaltes omnes qui loquuntur mendacium.* Et Sa-
Sapiē. 1. *pientię.i. ſcribitur:* Os *quod mentitur, occidit animam. Rurſus, qui loquitur mendacia, peribit.* Item, *Abominatio eſt*

domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt, placent ei. Et vt excuſabilius ſit officioſum illud mendacium, aſſidui tas tamen illius non eſt bona. Potior eſt (inquit Sapiens) fur q̃ aſſiduitas viri mendacis, perditiones autem ambo hæreditabunt. Ad hæc grauiter impingunt in hoc præceptum, qui proximo qualibet detractione iniuriantur, ut famæ & opinioni eius notam inurant, quod ſcriptura vbiq; q̃maxime damnat. Detrahentem (inquit Pſaltes) ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar. Et Sapiens: Si mordeat, inquit, ſerpẽs in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Rurſus Prouer. xxiiii. Abominatio hominum detractor. Et Paulus: Detractores deo odibiles enuntiat, & Galatas ſuos corripiens: ait: Si inuicem mordetis & comeditis, uidete ne ab inuicem conſumamini, Et Iacobus monet: Nolite, inquit, detrahere alterutrum fratres mei. Detractoribus vero non multo meliores ſunt, qui detractionibus facile aures accommodant. Nam ut quidam vir pius dicere ſolitus eſt, detrahere, uel detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, non facile dixerim. Quamobrem Sapiens commonet dicens: Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequã noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Nec habent hi quod dicant, per eos non ſtare quo minus detractores, ſua conuincia effutiant, ꝙ non dubium ſit Sycophantã a maledicentia ſua temperaturum, ſi ipſi audire recuſauerint. Nam ut Sapiens teſtatur: Facies triſtis diſſipat linguã detrahentem. Et antiquum dictum eſt, quod nemo inuito auditori libenter referat. Quam vero inexcuſabiles hi ſint, uel hinc liquet. Nam ſi aſinum aut bouem fratris qui in via ceciderit, ſubleuare iubemur, quanto magis famam proxi-

3 Detractores. Pſal. 110

Prouer. 24. Gala. 5

Iacob. 4

4 Accomodãtes aurẽ detractorib⁹.

mi(qua nihil homo pretioſius habet) defendemus Ergo *vt forte fortuna detractoris conuitia in proximum audieris-*
Deute. 23. *mus,ſapientis conſilium ſequendum eſt.* Audiſti(*inquit*)*ver-*
Sapiētie. 7. Piū cōſiliū. *bum aduerſus proximum tuum,cōmoriatur in te,fidens quo-*
5 *niam te non dirumpet.*Item,*peccant in hoc præceptum ſu-*
Suſurrones. *ſurrones,qui(ut Sapiens ait)conturbant amicos,& in me-*
*dio pacem habentium immittunt inimicitiam.*Non erit(*in-*
quit lex)criminator & ſuſurro in populis. Et *rurſus Sapi-*
ens ait. Suſurro inquinabit animam ſuam, & in omnibus
Suſurrones. odietur.Item, *ſuſurro & bilinguis maledictus erit multos*
Iudæ prodi- *enim turbauit pacem habentes,non temere patres ſuſurro-*
tori aſſimi- *nem* Iudæ *proditori aſſimilant. Qui enim ſocietatem fra-*
lantur.
6
Hypocritæ. *ternitatis aliqua diſcordiæ peſte commaculant,deum pro-*
*dunt.*Præterea *in hoc præceptum peccant hypocritæ, qui*
aliud verbis & externis operibus ſimulant,q̄ mente com-
plectantur,de animo ſuo falſum ferentes teſtimonium,quos
Iob *paſſim deteſtatur: Spes(inquit)hypocritę deperibit,*
non ei placebit vecordia ſua,& ſicut tela aranearum fi-
Matth. 23. *dutia eius.*Rurſum,Non *veniet in conſpectu eius omnis hy-*
*pocrita.*Item,*laus impiorum breuis eſt & gaudium hypo-*
*critæ ad inſtar puncti.*Item, *ſimulatores & callidi prouo-*
cant iram dei,In hos Chriſtus *horrendum illud vę detonat.*
Væ(*inquit*)*uobis ſcribę & phariſæi hypocritæ, qui mun-*
datis quod deforis eſt calicis & paropſidis,intus autē eſtis
pleni rapina & immunditia. Et *paulo poſt:* Væ *vobis*
ſcribæ & phariſei hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris
dealbatis, quæ apparent hominibus ſpecioſa, intus vero
ſunt plena oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia, ſic &
vos apparetis hominibus iuſti, intus autem eſtis pleni hy-

*pocriſi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit:
Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus, deus autem
nouit corda veſtra, quia quod hominibus altum eſt, abomi-
natio eſt apud deum.* His etiam intolerabiliores *ſunt, qui* 7 Iactatores.
publicè ſe iactant, ac ea ſibi glorioſe arrogant quæ non Lucæ.18.
*habent, ut vel hinc proximos deprimant aut contemnant.
Talis erat phariſæus ille euangelicus, qui auſus eſt etiam
apud ipſum deum (qui ſolus intuetur cor) ſe inaniter iacta-
re:* Gratias *(inquiens) ago, quod non ſum ſicut cæteri ho-* Luca.11.
mines, raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publica- 1.Corin.1.
*nus. Diſperdat (inquit Pſaltes) dominus vniuerſa labia do-
loſa & linguam magniloquā. Quamobrem ſerio monet* Pau-
*lus, ut qui gloriatur, in domino glorietur, quod ſcilicet non
is, qui ſeipſum commendat, probatus ſit, ſed quem deus
commendat.* At e regione, *eodem reatu tenentur, qui con-* 8 Deiicientes
trarium vitium incurrunt, ueluti qui ſe fallendi ſtudio humi- ſe ſtudio fallendi.
liant ac deiiciunt, quos ſcriptura vitandos eſſe dicit. Qui
*ſubmiſerit (inquit) vocem ſuam, ne crediderit ei, quoniam
ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.* Et Sapiens *ait: Eſt qui
nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. Pari
reatu tenentur* Adulatores, *qui ad potentiorū gratiam ca-* 9 Adulatores
ptandam, eorū & dicta & facta quæcunq; tandem ea ſint, Pſal.140.
*laudant ac deprædicant, quos Pſaltes auerſatur, cū ait: Cor-
ripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleum* Pſal.9.10. Loquaces
autē peccatoris nō impinguet caput meū. Et *alibi quæritur,
quod laudetur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus
benedicatur.* Nec *omnino non peccant in hoc præceptum
loquaces, ſtultiloqui, ſcurræ, & id genus alii.* Nam So-
lomon teſtatur, in multiloquio non deeſſe peccatum.

Contra vero,cum qui cuſtodit os ſuum,cuſtodire animam ſuam.qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſenſurum mala.Et Eccleſia.xxviii.legis:qui multis utitur uerbis lædit animam ſuam,nam & Pſaltes ait:Vir linguoſus non dirigetur in terra.Tanta eſt autem huius præcepti vis, ut Iacobus hunc perfectum uirum dicat,qui verbo non offendit, tanta difficultas,ut niſi diligentiſſime caueamus,frequenter in hoc pręceptum impingamus. Nam vt idem Apoſtolus ait: Omnis natura beſtiarum,& volucrum,& ſerpentum, & cæterorum domantur, & domita ſunt a lingua. Linguam autem nullus hominum domare poteſt.Quod tamen ne ſic accipias,perinde atq; omnino præſtari impoſſibile ſit,audi quod ſequitur: Sit autem omnis homo velox ad audiendum,& tardus ad loquendum. Gratia ſanè dei opus eſt,ut tam inquietũ malum refrenes, ab ipſo deo nunquam non cum Pſalte poſtulãda in hunc modum precante. Pone domine cuſtodiam ori meo,& oſtium circũſtantię labiis meis.qui linguæ malitiam(modo ea abutamur)rurſus qui linguæ utilitatem ac bonitatem(ſi ea recte uti conſueſcamus)noſſe velit Iacobum Apoſtolum legat cap.iii.Peccant inſuper & in hoc præceptum,qui proximi vitam,verba aut facta male interpretantur, aut in odium adducunt quemadmodum ſupra oſtendimus. Peccant denique,qui mentem habent ab ore quomodolibet diſſidentem,hoc eſt, qui(ut Pſaltes ait)non loquuntur veritatem in corde ſuo, quos ille etiam a tabernaculo dei excludit,veritatem enim et ſimplicitatem cordis hoc præceptum requirit,quam qui non pręſtat,hic non dubium impingit.

[Margin: Eccle.28. Pſal.139. Magna huiꝰ pceptiuis. Iaco.3. Ibidem Pſal.140. Lingua malitia. Bonitas. Iaco.3. Pſal.14.]

Præceptum

PRÆCEPTVM NONVM.

NON CONCVPISCES DOmum proximi tui.

PRÆCEPTVM DECIMVM.

NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

HAec poſtrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo. Non concupiſces domũ proximi tui, nec deſiderabis uxorẽ eius, non ſeruum, non ancillã, non bouem, non aſinũ, nec omnia quæ illius ſunt. In Deuteronomio vero hac ſerie, Non concupiſces uxorẽ proximi tui, nõ domum, non agrũ, non ſeruum, nõ ancillam, non bouem, nõ aſinũ, & uniuerſa quæ illius ſunt. Quo factũ eſt, ut ſupradiximus: ꝙ Origenes ſecutus Hebræos, unũ ex his duobus prę ceptis copulatis fecerit, & tamẽ quo numerus denarius ſolidus & integer maneret, primũ pręceptũ prioris tabulæ in duo ſecuit. Sed magis eccleſiæ placuit Auguſtini ſententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secũdæ in ſex digeſſerit, hæc poſteriora non unũ, ſed duo faciẽs. Et diſerte quidẽ Moſes in Deuteron. (quæ eſt legis repetitio) diſcreuiſſe uidetur concupiſcentiã uxoris alienæ, a concupiſcẽtia cuiuſlibet rei alienę. quibus poſitis cętera cœpit adiũgere, ut quid domus nomine intelligi vellet ſignificaret.

Exo. xx Hæc duo præcepta cõiunctim ponuntur. Deut. 5

Origenes ex duobus vnum fecit.

Deut. 5

SEd dices, quonam differt ſextum illud, Non mœchaberis, ab hoc, ꝙ eſt Nõ concupiſces uxorem proximi tui? quæſtio.

Quo differant ſextũ & ſeptimũ ab his duobus vltimis. Dilutio.

Rurſus ſeptimum, Non furtum facies, ab hoc, quod eſt, Nõ concupiſces domum aut quãcunq; rem proximi tui. Reſpondemus potuiſſe quidẽ hæc duo poſtrema, ſub prioribus ſexto & ſeptimo comprehendi, quod nõ dubium ſit, eum qui malum facinus prohibet, eum ſimul etiã malam prohibere

Act. 7

voluntatẽ. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quẽ prophetæ populum incircunciſi cordis teſtãtur) datum eſt. Ne enim crederet ille hoc non eſſe peccatum apud deum, quod apud homines eſt impunitum, præceptis non mœchãdi & non furandi (in quibus ipſa opera expreſſim notata & prohibita ſunt) hæc poſtrema ſubiunxit, quibus exerte malam etiam uetat uoluntatem, quo magis mirandum eſt, poſt

Error Iudæorum.

hanc latam legem viros etiam quoſdam illuſtres apud Iudæos, hoc craſſo errore laboraſſe, ꝙ putarent non ante committi peccatum, quàm cupiditas, & ſi non in operis perfectionem, ſaltem in conatum maleficii prorupiſſet, e quorũ

Ioſephus. Polibius.

numero Ioſephus fuiſſe uidetur, qui Polibium, hominẽ ethnicum reprehendit, quod ille Antiochum illuſtrẽ miſere periiſſe teſtetur, ob id tantum, quod uoluerit tantum, ac deſtinarit ſpoliare templum Dianæ, quod Ioſephus abſurde dictũ eſſe putat, diffiniens maleſano quidem iudicio, eum nullatenus egiſſe peccatũ, nulloq; reatu teneri, qui tantum peccare cogitaſſet, quæ Iudaica planè Ioſephi ſententia q̃, ſit omni ſcripturæ, præſertim his duobus præceptis contraria nemo non uidet, niſi tamen quis contendat, concupiſcentiæ nomine hoc loco non tam uenire qualemcunq; cupiditatem q̃

Pſal. 36 Eſaiæ. 1 Hiere. 4

conatum maleficii. Sed quo minus Iudæi hoc ſenſu hæc præcepta acciperent paſſim ex prophetis diſcere poterant, qui dei iuſſu hoc vbiq; requirunt ut non tantum externum opus

atq; etiam conatus ipſe, ſed etiam malum cogitationum ab oculis diuinis auferatur. Et Sapiens aperte teſtatur, peruerſas cogitationes ſeparare a deo, nec mirum. Quum enim vt Tertullianus ait: Voluntas *origo culpę ſit, quare non tanto potior ad pœnam eſt, quanto principalis ad culpam? Sed rurſum rogabis cur in præceptis periurium, homicidium & falſum teſtimonium uetantibus, non eſt expreſſim prohibita concupiſcentia, quemadmodum in his, quæ adulterium & furtum reſpiciunt?* Auguſtin. *non inepte reſpondet, libidinis & habendi affectum, penitius eſſe cunctis a natura inſitum, quàm periurii, homicidii, aut ferendi falſi teſtimonii, ab his enim ſuopte ingenio abhorremus, uerum ad illa, nimirum ad corporeas uoluptates, ac huius ſeculi opes ac diuitias, ſtatim ab adoleſcentia proni admodum ac procliues ſumus, idcirco opus erat, ut in his, ad quæ veluti bona quædam corporis inclinamur, ac veluti rapimur, non tantum factum, ſed & affectus prohiberentur, quum in illis nemo non ſanæ mentis, & qui uel naturali iudicio præditus eſſet, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; peſſimam faciendi voluntatem.* Terullianus. quæſtio. Augu.

C*Aeterum horum præceptorum, ut & aliorum omniũ vim nuſq̃ melius ac certius diſces, q̃ ex Chriſti* Euangelio, *qui æternum dei uerbum, ut eſt legiſlator, ita nimirum eſt eiuſdem optimus interpres.* Lex dicit, *non mœchaberis, intellexit* Iudęus, *prohiberi tantum externũ adulterium, Chriſtus interpretatus eſt, non tantum hoc uetitũ, ſed etiam omnẽ mœchandi affectum.* Sic cum lex dicit. Nõ *concupiſces uxorẽ proximi tui, nõ domum, nõ agrũ &c.* Iudęus *intellexit,* nõ *ſic cõcupiſcas, ut nõ tantũ animo uerſes* Horum præceptorum vis.

ſed & perpetrare ſaltem tentes ac coneris maleficium, nimirum ſolum affectum prauum non iudicans uitioſum. Aut ſi quis ex Iudæis ſenſatior fuit: præceptum, non cōcupiſces vxorem, interpretatus eſt, animo ſcilicet cum ea ſi permittatur mœchandi, aut præceptum, non concupiſces domū proximi, animo ſcilicet nudandi proximum tuum facultatibus ſuis, iniuſtis quibusq; rationibus. At Chriſtus horum præceptorum vim latius patere conteſtatur, ſic ſcilicet vt non tātum in hanc legem committant, qui proximi vxorem deſiderant animo cum ea mœchandi, ſed etiam qui proximo inuident, ꝙ talem coniugem nactus ſit, q̄ ipſi ſibi, ſi vlla detur occaſio, uxorem eſſe velint. Itidem quod non tantū rei ſint, qui rationibus manifeſte iniquis, proximi facultates ad ſe pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunq; modo ſe locupletari cum aliena iactura ſeu incōmodo cupiunt, quales ſunt, qui proximum uelint in eam neceſſitatem incidere quæ eum cogat, & ſi cum damno ſui illis diuendere, ſeu qui quouis quæſito ingenio uel colore proximi bonis inſidiantur, quāuis id faciant modis ac rationibus a iure ciuili haud reprobatis, modo ſaltem eo animo res agatur, ut malint ſibi q̄ proximo eſſe proſpectum, In q̄ ſententiam ſi hæc poſtrema præcepta intelligātur, fit ut & ipſa per ſe ſint mandata, non tantū expoſitoria aliorū. Hanc autem eſſe horum præceptorum uim Chriſtus declarat, cum iubet, ut eodem animo ſimus erga proximum, quo velimus viciſſim eum erga nos eſſe, Deinde cum docet totū penè in eo ſitum eſſe, ſi oculus noſter qui eſt totius corporis lucerna, ſimplex fuerit, quod tum totum corpus futurū ſit lucidum, ſin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus

Latiſſime patent hæc præcepta.

Qui velint locupletari cum aliena iactura.

Ius ciuile nō excuſat male affectum a peccato.

Iſta poſtrema ſunt ēt per ſe mandata.

Matth. 6

Aug. de ſer. dñi in monte, lib. 1

tenebroſum fore, quod ſcilicet fieri non poſſit, ubi lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſas tenebras non poſſe nō eſſe maximas: Oculum autem Chriſtus hic appellat ipſam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quæ ſi munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum eſt, omnia opera noſtra quæ ſecundum eam operamur neceſſe eſt eſſe bona. Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipſum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellās, mentis iudicium, quo quiſq; nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, quum ſimplex intentio, non ad dei, ſeu proximi dilectionem, ſed ad ſuiipſius amorem inclinatur. quod cum ſit, hoc eſt, cum ipſa cordis intētio ſordidatur, omnino neceſſe eſt, & ipſum factū (cuius incertus eſt exitus) ſordi dum & tenebroſum eſſe quia etſi bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intētione facis, id te non excuſat, ſed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, conſideratur.

Oculus, intentio.

Lumen mētis iudiciū.

IN ſumma, Chriſtus cor mundū requirit, & ſolos eos qui mundo ſunt corde, beatos pronuntiat. Mundum eſt cor, quod ab omnibus terrenis deſideriis defæcatum eſt. Mundum eſt cor, quod totum in dei & proximi amorem eſt effuſum quod non ſua quærit, ſed ea tantum quæ dei ſunt et proximi, Quod proximū diligit propter deum, nō propter vllum temporale commodum, non ꝙ fratri conſulit, ꝙ hinc aliquid molumenti ſibi rediturum eſt, ſed quia proximus eſt & propter deū. Alioqui ſi temporale commodum tantum ſpectet, ſibi duplex cor facit, quo prohibetur a uidēdo deo in cuius ſola uiſione ſita eſt beatitudo certa ac perpetua. Immundus eſt oculus, qui nō diligit proximū tanꝗ ſeipſum,

Aug. de ſer. dñi in monte lib. 1

Chrūs requirit cor mundum.

Immundus oculus.

Qui ſibi bene eſſe optat, etiam ſi interim proximo ſit male, qui ſibi cupiat omnia ad nutũ adfluere, utcũq; tandẽ cũ proximo res agatur. Is enim oculus a Chriſtiana charitate in ſui amorẽ deflectitur, quẽ Aug. recte dixit, caput omniũ eſſe peccatorũ. Chriſtiana charitas nõ quęrit quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorũ. i. Cor. xiii. Sui amor, deo quæ dei ſunt detrahit, hominibus quæ ſunt hominũ, hũc e mẽtibus noſtris profligatũ eſſe uolunt hæc nouiſſima præcepta. Qui niſi eiiciatur, & ſubintret charitas, non dubiũ eſt nos q̃ lõgiſſime ab adimpletione mandatorũ dei abeſſe, ꝙ ſola proximi dilectio legẽ adimpleat. Scimus ſapientes ethnicos, ſui amorẽ, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata eſt vulgata illa ſentẽtia, charitas ordinata incipit a ſeipſa. Rurſus, Tunica pallio propior eſt. Et ꝙ Terẽtius ait. Omnes ſibi melius eſſe malle q̃ alteri. Item eum optime uiuere, qui ſibi viuit. Sed num hę ſentẽtiæ cũ chriſtiana doctrina cõueniãt, viderint alii, nos certe ſcimus Chriſtũ & Apoſtolos, & verbo & exemplo docuiſſe veram Chriſtianã charitatem exhibere, ut proximi ſalutem noſtræ etiam anteponamus.

Aug. Caput omnium peccatorum ſui amor. 1. Cor. 13

Rom. 13 Sapientes huius ſeculi ſui amorẽ proximi amori præponunt.

NE *tamen hic impingas, ad duo reſpiciendum eſt. In primis, vt ꝙ diximus de non concupiſcendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem committere, ſi eo animo ea concupiſcas, ut in ipſis tua commoda quæras, incurius, interim, num hinc proximo commodes vel incommodes. Nam qui iubemur in omnibus proximi utilitatem quærere, noſtra uero commoda proximi utilitatibus poſthabere, ac proximum (ꝙ in nobis eſt) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, ſi noſtram tantum utilitatem, non proximi ſpectemus. At ſi proximus ſuapte ſponte res ſuas*

Ad duo reſpiciendũ.

Philip. 2

ſi diſtrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem quàm ex re pſa fructum, tuq; bona fide ac mente ſyncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Abſit enim, ut putes per Euangelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod eſt pars iuris naturalis) deſcendunt, abrogatos eſſe. Sed hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus noſtris Chriſtus requirit, ut animus noſter erga fratrem ſyncerus ſit, ut oculus ſimplex, ut intentio recta ſit, ut proximo ſuos ſucceſſus perinde atq; nobis noſtros gratulemur, ut ipſi ſua cōmoda ac diuitias faueamus ut noſtra ſorte contenti eſſe diſcamus, ut noſtram uocationē non aſpernemur, ut proximi conditionem non deſideremus præ noſtra, ut illius res non ambiamus, cum illius iactura. Breuiter, ut uoluntatem nūquam nocendi, ſed ſemper commodandi proximo habeamus. Sic ut interim nobis liceat modo hanc rectam intentionem conſeruemus, iuſto labore ac etiam contractibus facultates nobis parare ſi ſic paremus, ut illis bene utamur, ac egenti proximo (quum opus eſt) ſuccurrere ſponte uelimus.

Quo liceat rem alienā concupiſcere.

Euangelium non abolet legitimos contractus.
Mat. 5. 6. 7

1. Corint. 7.
1. Timo. 6

2 *Secundo non eſt putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi, Nam in uniuerſum duplices ſunt affectus. Quidam ſunt omnino naturales, qui cum dei lege nō pugnant, ueluti iuuare liberos, neceſſarios, cōiuges, bene meritos, Item neceſſariū uictum expetere, poſt fatigationem deſiderio quietis & ſomni affici, & ſimiles id generis, Qui certe affectus nullam habent peccati rationem, Nā & Chriſtus qui peccatū nullum fecit, & eſuriſſe et ſitiſſe, et ad quietem corporis ſe cōpoſuiſſe, Iohānem item Apoſtolum præ cæteris diſcipulis dilexiſſe, perhibetur. Aliæ uero sūt appetitiones et affectus pugnātes ſimpliciter cū lege dei, ueluti ſunt,*

Duplices affectus.
Naturales.

1. Pet. 2

Iohan. 13
Affectꝰ pugnantes cū legem dei.

res alienas aut coniugem cum incommodo proximi appetere, aliis ſuos ſucceſſus ac beneficia dei inuidere, & id genus alii. Atq; hi ſemper mali ſunt & peccatum pariunt, ſi tamē conſenſus accedat, & proinde his præceptis vetiti.

Triplex cō cupiſcentia prohibetur.

QVo vero penitius intelligas, quid ſibi hæc præcepta velint, noſce debes hic triplicem illam concupiſcentiam prohiberi, de qua dixit Apoſtolus: Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitę Concupiſcentia carnis prohibetur, quum dicitur: Non deſiderabis vxorem proximi tui. Concupiſcentia vero oculorum & ſuperbia uitę uetantur, quum dicitur: Non concupiſces domum proximi tui, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. Domus enim in ſcripturis, & genus, & familiam, & famulitium, & ſtatum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter, omnem hominis poſſeſſionem ſignificat, tametſi ſi ſtrictius accipiatur, familiam tantum, non etiam ſeruos, & ancillas, ac reliquas res cōprehendat. quare diſerte hic additum eſt, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quę illius ſunt. Peccant itaque in hoc præceptum, non tantum qui uxorem proximi, animo cum ea mœchandi deſiderant, ſed & qui ſuam uxorem proximi uxori poſthabent. Qui proximo coniugem ſuam non fouent perinde atque ſibi, ſed magis eam accipere cuperent, ſi ulla ratione liceret, etiam cum proximi incommodo, quod vitium apud Iudæos, quibus repudium concedebatur, & frequentius & euidentius erat. Nam permiſſione legis abutentes, alii aliorum uxores ſolicitabant, ut uel moroſitate uel aliaquapiam ratione, diuortii cauſam marito pręſtarent, quo il-

1. Iohan. 2

Domus in ſcripturis.

Quā peccēt in hoc pręceptum.

li ſoluto matrimonio eis potirentur.

Non diſſimili ratione peccant,qui deſponſam alteri ab- 2. Prætextu iuris nō excuſat.
ſtrahunt & abalienant,& ſi id prætextu iuris faciant,quo declaratur,matrimonium per uerba (quæ de præſenti uo-cant) contractum ſponſalia prius inita dirimere. Deinde 3
peccant in hęc pręcepta,non tantum qui rem alterius quā-uis iniuſtis, ſed etiam qui permiſſis apud homines rationi-bus ac(ut dici ſolet) ſub iuris colore,nanciſci appetunt,idq; cum incommodo & proximi iactura.Neq; enim tales tam fouent proximo quā ſibi,obliti pręcepti Apoſtolici,non quę ſua ſunt ſinguli conſiderantes,ſed ea quę aliorum,qui ſibi bene conſultum eſſe uolunt, & ſi interim male conſultum ſit proximo,qui ad iuris rigorem omnia exigunt, ęquitatis Aeqtas rigoru pſtrēda
penitus obliti,idq; ſui commodi gratia,qui occaſionem da-mni dant,& qui damno proximi non perinde atq; ſuo affi-ciuntur,quod exemplis ſuperius allatis fit manifeſtius. Et 4
quis nō uidet ad eundem modum peccare emptores & uen-ditores,itidem permutatores qui ſe in cōtrahendo decipiūt, & ſi intra iuſti pretii dimidium,quāuis lex ciuilis ob id con- Alia lex fori alia lex poli.
tractum non reſcindat.Nam alia eſt lex fori,alia lex poli, quæ pręcipit,ut quod tibi non uis fieri,alteri ne feceris.quā obrem ſiue uenditor ſis, ſiue emptor,omnem dolum detege-re,ac proximum de rei æſtimatione ac pretio admonere de-bes,nec abuti in tuum commodum eius uel ętate,uel rudita-te,uel incuria,uel neceſſitate.Vnde non dubium eſt,& eos Pactum redemptionis, 5
in hoc præceptū peccare,qui pactum redēptionis ſic aſtrin-gunt, ut euoluto certo tempore, res nunquam ad uendito-rem(qui eam diſtrahere coactus eſt)redeat,etſi id lex ciui-lis permittat.Grauius peccant tutores & curatores,& cæ-

6 *teri quibus uel perſonæ uel res aliorum ſunt cōmiſſæ, quum ſinunt eos quorum tutelam gerunt, genio indulgere, ſeu in omnem malitiā ruere, vt ipſi tandem eorum bona ad ſe per trahant, aut qui negligentius in rebus eorum q̄ in ſuis agūt. Ad hæc, peccant in hoc præceptum, qui uirum aliquem præ ſtantem principi uel reipublicę, cui non ſine magno cómo do ſeruit, ſubducere moliūtur, qui ſeruos ſeu ancillas ac mer cenarios etiam, ſuis dn̄is ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dominos ſuos (qui eorum opera libenter utuntur) maneant, ac ſuo officio ſedulo fungantur. Alia ratio eſt, ſi famuli ac famulæ nolint diutius in ſeruitio manere, uel quia dn̄i mali ſunt, uel quia mercedem denegant, uel victum neceſſarium non ſuppeditant uel aliam iuſtam ob cauſam, tum enim lici tum eſt alteri eorum operam conducere, quum id faciat non animo incommodandi proximo, quemadmodum ſoluto ma trimonio licet alterius uxorem (cuius ſolam pudicitiam ac honeſtatem quum adhuc alteri nupta eſſet, quis amauit) in vxorem ducere. In ſumma deſiderant hæc pręcepta ſummā animi puritatē, ac impuritatem, immunditiamq; deteſtātur.*

Puritas animi deſideratur. Difficilimo impletio horum pręceptorū. Roma.7

EX his facile deprehendi poteſt, quàm ſit horum manda torum difficilis impletio, ac quanta uigilantia nobis opus ſit, ne metas nobis a deo præſcriptas excedamus. Ha bemus enim innatam concupiſcentiam omnis mali fomitem, q̄ quidem quàm ſit difficile intra diuinæ voluntatis limites continere non tantum mali, ſed & ſancti ac pii ſubinde ſen tiunt, ac teſtantur. Certe ut poſſibile eſt hominem renatum, non ſuis quidem uiribus, ſed dei gratia hāc dei legem adim plere, tamen hactenus inuentus eſt nemo (virginem matrem

Hierony.

poſt Chriſtum ſemper excipimus) qui ſe hanc legem vndiquaꝗ adimpleuiſſe, & omnino ſine peccato eſſe gloriari audeat, Quum Iohannes Apoſtolus palam aſſerat, nos mendaces eſſe, ſi dixerimus, ꝗ peccatũ non habeamus. Rurſus, noſtra ſententia non recte faciunt, qui aſſerunt nos hic nihil poſſe, atꝗ adeo concupiſcentiã etiam in renatis regnare dicunt, ut etiã impoſſibile ſit nos concupiſcentiæ non ſuccumbere, atꝗ hanc legem adimplere, nam hac doctrina infirmos non leuiter offendunt, quoſdam enim in peſtilentem quandam ſecuritatem inducunt, ut exiſtiment ſe fruſtra gratiã dei ambire, ac conari ut hãc legem adimpleant quæ adimpleri nõ poſſit, ſatis eſſe, ut credant Chriſtũ adimpleſſe legem atꝗ hanc adimpletionẽ ipſis vtcunꝗ de adimpletione incuriis (ſi tamen in Chriſtũ ſuo modo credant) imputandã fore, Quoſdã vero de dei iudicio magis metuentes exanimant, ac in deum murmurãtes faciũt, quaſi ſcilicet is, quę impoſſibilia ſunt, ut faciamus præceperit. Erat itaꝗ regia via pergendũ, hoc eſt, eccleſiaſtica doctrina potius inculcanda, quę (vt ſæpe diximus) ſic de cõcupiſcẽtia ſentit, vt cõcupiſcentia in necdum renatis, non tantũ morbus ſit, ſed etiã peccatũ, ęterna morte dignum, etſi in nullũ actum exteriorẽ prorumpat. Ac concupiſcentiã in renatis morbũ quidem eſſe, ſed non peccatum ſaltem proprie dictum, niſi accedat conſenſus. Nam apoſtoli verba aperta ſunt, quæ eludi non poſſunt, nihil damnationis eſſe iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundũ carnẽ ambulant. Et Iacobus teſtatur, in fidelibus non ante peccatum eſſe concupiſcentiam, niſi conceperit & peperit. Cõcipit aũt ſuggeſtione et delectatiõe & parit aſſenſũ. Suggeſtio fit, uel ꝑ memoriã,

Auguſ. de natura & gratia cap. 36. Hactenꝰ nemo omnino ſine pctõ. Error explodi[tur].

Q̃m doctrĩ de viribꝰ noſtris.

Concupiſcẽtia in non renatis.

Concupiſcẽtia in renatis.

Roma. 8

Iaco. 1

Concupiſcẽtia cõcipit.

Suggeſtio

Delectatio

vel per corporis ſenſus. Cum aliquid ſcilicet videmus aut audimus, uel olfacimus, uel guſtamus, uel tangimus. Delectatio ſubſequitur, ſi fruendi appetitus aſſurgere incipiat, tamen adhuc ſi & ſuggeſtioni & delectationi non conſentimus ſed eam dominantis rationis iure cohibemus, peccatum non committitur. Atſi conſenſio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem deo in corde noſtro, etſi facto non innoteſcat hominibus, atq; hæc ſic ſe habere teſtatur rei geſtæ hiſtoria de lapſu primorum parentum in Geneſi conſcripta. Vides enim quo pacto illic a ſerpente fiat ſuggeſtio, & quædã ſuaſio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio oriatur. In ratione vero tanquam in viro conſenſio. qui tandem conſummato peccato homo tanquam de paradiſo. hoc eſt, de beatiſſima luce iuſtitiæ, in mortem expellitur, idq; omnino iuſtiſſime, Non enim cogit, qui ſuadet, & conſtat omnium naturas, tum demum ſuam ſeruare pulchritudinem, ſi in ſuo ordine gradibus ſuis conſiſtant, ut cõſequens ſit de ſuperioribus, in quibus rationalis animus ordinatus eſt, ad inferiora non eſſe declinandum, Nec quiſquam hoc facere cogitur, & ideo ſi fecerit ſine iuſta defenſione punitur, non enim hoc committit inuitus, Quod ſi ratio in ſua ſede conſiſtit, nec declinat, a peccato immunis eſt homo, etſi fomes ebulliat. In quam ſententiam dixit Gregorius: Cogitatio quantumcunq; turpis mentem non polluit, ſi humana ratio non conſentit.

[Margin: Conſenſio; Gene. 2.; Augu. ibidẽ; Gregorius]

LIbenter fatemur in renatis ac piis hominibus legem peccati reliquam eſſe, habere illos ſemper quod deplorent, quod ſcilicet carnis ſubinde infirmitatem ſentiant, quod experiantur ſe a perfectione legis longe adhuc ab-

[Margin: Lex pctĩ in renatis.]

eſſe, quàm aſſequemur tandem in futura uita. Nam quotuſquiſque eſt, qui in afflictionibus (ut debet) nimirum citra vllam animi moleſtiam obtemperat, qui non interdum ſtomachatur, cũ impiis omnia ex animo ſuccedere videt? Rurſus, quem dabis, in quo aſſiduam illam carnis & ſpiritus pugnam omnino extinctam eſſe reperias?

Iam ſi extincta non eſt, quemadmodum penitus nõ extinguitur, donec per gratiã Ieſu Chriſti de corpore mortis huius liberati fuerimus. qua tãdẽ ratione dices vllũ hominẽ q̃tũuis ſpiritu vegeto et alacri ſit legẽ adimplere, ubi altera adhuc hominis pars repugnat, aut ſaltẽ ut debet ſpiritũ non ſubſequitur, ſed magis remoratur? quẽadmodũ Chriſtus dixit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autẽ infirma. Et Paulus: Condelector enim legi dei, ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati; quæ eſt in mẽbris meis. Et paulo poſt: Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne vero legi peccati. Itaq; non negamus, ſi peccatum largius accipias ſecundum phraſim Hebraicã, vt ſignificat morbum aliquem ſeu defectum, imperfectionẽ ſeu vitium, quod a perfectione legis nos remoratur, in piis, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatum eſſe, Quemadmodum accipiendus venit Apoſtolus ca. vii. ad Romanos. Sed ſi proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, ſeu imputatione peccati, ſeu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum tale peccatum eſſe, quod pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem æternam. Nam

Roma. 7

Matth. 26.

Roma. 7

Pctũ largiꝰ acceptum.

Roma. 7.

Pctũ pro‑prie, reatu ẽ

Iohan. 1

quum Chriſtus per baptiſmum ſeu renaſcentiam omne tale peccatum tollat. Præterea ſi nihil damnationis in his eſt, qui ſunt in Chriſto Ieſu, modo abſtineant a conſenſu, & non ſecundum carnem ambulent, qua tandem fronte diceremus hunc morbum ſeu imperfectionē per ſe ſumptam rem morte æterna dignam eſſe? Quod ſi dicas: qui fit, vt hæc imperfectio in renatis tale peccatum non ſit, quum lex perfecte adimpleri velit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus verbis legis? Reſpondemus, hanc imperfectionem, modo abſit conſenſus in malum, a deo nō imputari piis in peccatum, quin potius pios hanc imperfectionem ex Chriſti (qui ſolus legem perfectiſſime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua membra, inſiti ſunt) perfectione ſupplere, atq; eo modo in Chriſto legem etiam adimplere, quod non tacuit Apoſtolus, quum dixit: Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Roma. 7

queſtio.

Dilutio Imperfectio nō imputatur in pcām niſi accedat conſenſus. Rom. 8.

POtius ergo docendū erat, concupiſcētiam renatis poſt baptiſmum potius ad meritum q̄ ad culpam cedere. Nec ob id reliquum eſſe ut obſit, ſed ut anſam ad capeſſendam uictoriam præſtet, quemadmodum Chananæi in Iſrael a deo relicti ſunt, non in ſubuerſionem ſed in exercitium. Nam qui tandem vincemus, qui coronabimur, niſi legitime certauerimus, quomodo certabimus, niſi hoſtis nobis negotium faceſſat? Deinde docendum erat, Chriſtum huius hoſtis vires ſic fregiſſe, ut nobis (modo in Chriſto per fidem ma-

Quid docēdū de concupiſcentia in renatis. Chananæi in Iſrael relicti.

neamus, ac non noſtra, ſed illius virtute ſuffulti, fortiter reſiſtamus) ab eo timendum non ſit, Conſolatur enim nos Rom.6 Liberi *Apoſtolus, conteſtans nos liberos eſſe a peccato, ſeruos au-* a pecc.to. *tem factos eſſe deo, hoc eſt, fractam eſſe in nobis peccati tyrannidem, non amodo regnare concupiſcentia, ſed debilitatam eſſe, ut niſi contēnatur, ſuasq; vires, nobis obdormiſcentibus ac ſtertentibus reſumat, dominari nō poſſit.* Peccatum *(inquit Apoſtolus) uobis non dominabitur, Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Et rurſum: *Non regnet peccatum in ueſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis eius.* Peccatū nō dñatur exiſtentib' in Chriſto. Rom.6 *Siquidem non perfecte regnat tyrannus, cui reſiſtitur, quod q̃maxime obtinere putandū eſt in hoc hoſte, qui eoipſo vincitur, quod illi reſiſtitur. Reſiſtite (īquit Iacobus Apoſtolus) diabolo, & fugiet a uobis. Spiritu itaq; ac animo prompto ac in Chriſtum ſe inclinante eſt opus, deſides nunquam coronabimur, vigilantes nunquam ſupprimemur.* Diabol' vincitur nō aſſentiendo. Iaco.5. Matth.28 *Vigilate (inquit Chriſtus) & orate, ne intretis in tentationem. Docendi eramus cum Paulo ut accipiamus armaturā dei, ut poſſimus reſiſtere in die malo & in omnibus perfecte ſtare, ut ſtemus ſuccincti lumbos noſtros in ueritate, & induti loricam iuſtitię, & calceati pedes in præparationem Euangelii pacis, in omnibus ſumamus ſcutum fidei, in quo poſſimus omnia tela nequiſſimi ignea extinguere & galeam ſalutis aſſumamus, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum dei.* Ephe.6 *Itidem Petrus monet: dicens: Cui reſiſtite fortes in fide. Cui ſuccinit Apoſtolus Iohānes: quoniā (inquit) omne quod natum eſt ex deo vincit mundū, & hæc eſt victoria, quævincit mūdū, fides noſtra. quis eſt aūt (ut ſubiicit) qui vincit mūdūs niſi qui credit, quoniā Ieſus eſt filius dei? Iam planè vecor,* 1.Pet.5. 1.Iohan.5.

Vecors qui in xp̄m credere nolit. eſt, qui in Chriſtum credere nolit, qui ſe totum illi committe re negligat, quem ſciat (deum & hominem) eum a pecca to liberaſſe, ac uictoriam eſſe de hoſte conſecutum, ſpiritum quoqꝫ efficacem præſtitiſſe, per quem mortificata carne, le-
Iohan. 16 gem adimplere pergamus. Sic enim ipſe inquit: Confidite,
Ibidem. Lucæ. 11 ego uici mundum. Et iterum: Petite, & accipietis, & quic quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Rurſus: Sic pater ueſter cœleſtis, dabit ſpiritũ bonum petentibus ſe.

3 A xp̄o petẽdum & accipiendum ut legi ſatiſfaciamus. Matth. 5 DEinde & hoc in primis ac ſedulo monendum eſt, mo do uelimus dei præceptis ſatiſfacere, quemadmodũ debemus (quod deus nouam uitã in nobis requirat) ut tum ad Chriſtum properemus, daturum ſcilicet nobis ſpiritum ſanctum ac creaturum in nobis animum nouum ad ſpiritua les fructus in nobis gignendos aptum. Siquidem ipſe eſt qui ſolus baptizat in ſpirituſancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflammans. Ita & hoc quoqꝫ docendum fuerat, ne quiſpiam in uacuum dei gratiam recipiat otio torpeſcẽs ſed iam impartitæ gratiæ uires ad opus etiam accõmodet.

Subuertẽdi primi gradꝰ ad peccãdũ. Omnis peccandi occaſio deuitanda. Deinde ut maxime proſpiciat, quo primos gradus ad pec candum protinus ſubuertat. Item, ut omnem etiam exter nam peccandi occaſionem deuitet. Lubricus eſt enim ille ſer pens antiquus, qui niſi capite teneatur, totus elabitur. Quã-
Ephe. 4 obrem Apoſtolus Epheſios ſuos monet: Nolite (inquit) lo
Hiero. cum dare diabolo. Pulchre item dixit Hieronymus, Quia impoſſibile eſt incenſum hominis motum, medullarum calo rem non irruere. Ille laudatur, ille prędicatur beatus qui ſta tim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad
Pſal. 126 petram. Nimirum reſpiciens ad id quod Pſaltes dixit: Bea tus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram. In quem

etiam locum idem ſic ait: Ille paruulos ſuos ad petram allidit, qui cogitationes ſuas prauas, quum primum inſurgunt, & adhuc paruæ ſunt, ad Chriſtum (qui petra eſt) concutit & elidit. Et recte monet quidam, quando inquit te tangit cogitatio praua, ne conſentias illi, ſed ſtatim cum apparuerit ſcorpio; contere eum, calca ſerpentis caput, calca prauæ ſuggeſtionis initium, culpam ibi emenda ubi naſcitur, ſic dum infans eſt hoſtis citius uincitur, q̃ quum pubeſcit, quod breui quodam Compendio ſatis. Sapiens complexus eſt, dicens: Poſt concupiſcentias tuas ne abeas. Abit enim poſt concupiſcentiam, qui ſuggeſtioni locum præbet, qui delectationem ſuggeſtionis comitem, ſtatim cum ſeminatur non eradicat. Fieri enim non poteſt, quin delectationem diuturniorem conſenſus in peccatum (qui nos captiuos in uitium præcipitat) ſubſequatur. quamobrem ſi ſerpens ille tortuoſus in cor tuum, uel ſuperbiæ, uel auaritiæ, uel libidinis, uel iræ, uel gulę, uel inuidiæ, uel accidiæ ſementem iacere incipiat, protinus ad ſemen illud benedictum conuertere; eodemq́; in animum per fidem concepto caput ſerpentis contere. Quod facies ſi contemplere Chriſtum caput tuum (cui per baptiſmum inſitus es) humillimum, omnibus expoſitum, ac liberaliſſimum, caſtiſſimum, mitiſſimum, continentiſſimum, beneuolentiſſimum, deniq; ad faciendam patris uoluntatem ſemper accinctum. Ad hunc enim modum ſuos Philippenſes Paulus monet: Hoc ſentite (inquit) in uobis, quod & in Chriſto Ieſu, hoc eſt, ſic affecti eſſe contendite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirum, qui quum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe; ſe æqualem deo, ſed

Allidere paruulos ad petram.
Hiero. in pſalte.
Eccle. 18
Abire poſt concupiſcentiam.
Pium conſiliū, ac præſens remedium aduerſus tentationem.
Gene. 3
Philip. 2

ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimili-
tudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, hu-
miliauit ſemetipſum, factus obediens uſq; ad mortem, mor
1.Petr.4 tem autem crucis. Et Petrus Apoſtolus: Chriſto inquit, paſ-
2 Mortis & gehennæ meditatio. ſo in carne & uos eadem cogitatione armamini, quia qui
paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis, ut iam non deſideriis
3 Oratio. hominum, ſed uoluntate Dei, quod reliquum eſt in carne,
uiuat temporis. Quod ſi quem, Chriſti uita ac exitus
nondum à concupiſcentia reuocat hunc ſaltem inſtantis
mortis ac gehennæ (quę impios manet) meditatio, à ma-
li progreſſu reuocet, donec ad Chriſtum proficiat. Ad
hæc non eſt remedium efficacius quo inſurgentes carnis ſti
mulos reprimas, q̃ ſi protinus ad piam orationem (primum
Danie.3 illud fidei opus) recurras. Nam ut tres illos pueros He-
bræos, in mediis flammarum ignibus conſtitutos cum ſup-
pliciter Deum orarent, flamma fornacis Babylonicæ per
Angelum excuſſa non tetigit, ſed lenis quidam afflatus
tanq̃ uenti roris flantis refocillauit. Sic & orationis effi-
cacia nos ab omnis concupiſcentiæ incentiuo liberos faciet,
4 Vitanda occaſio peccati. & gratiæ ſalutaris refrigerio leniet. Deniq;, ut diximus,
omnis externa peccati occaſio omnino uitanda eſt, quod
Senſus diligenter cuſtodiendi. in nobis etiam ut fiat, partim ſitum eſt. Id uero facimus
quũ ſenſus noſtros (per quos ueluti feneſtras quaſdam pec-
Viſus. Gene.2 catum ingreditur) diligenter cuſtodimus. Prima feneſtra
2.Reg.xi. uiſus eſt facile admodum peccati uirus intus, ſuſcipiens, ac
in animum tranſmittens, Eua uidit pomum eſſe pulchrum
aſpectu, & per oculos concupiſcentia ad animum profer-
pſit, Dauid uidit Berſabee elegantiam, & ſtatim in eam ex
ardeſcens, adulterium homicidio copulauit, Claudenda eſt

ergo hæc feneſtra, ne crimen ſubintret, intuendum non eſt, quod non licet concupiſci, reprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam, Ne uero cauſeris ac dicas, qui Obiectio. *poſſum in mundo obambulans oculos claudere? Audi atque* Reſponſio. Iob.3 *etiam ſequere ſanctum* Iob *dicentem*: Pepigi *fœdus cum* Grego.in Iob. *oculis meis, ne mulierem alienam concupiſcerem, hoc eſt modis omnibus contendi, ne prius incaute reſpicerē, quod poſtea inuitus amarem*. Rurſus, *ſi replices, quis mihi eam perfectionis gratiam, qua ille uir ſanctus imbutus erat, lar*- Obiectio. *gietur*. Reſpondemus, Deus, *& quo minus uacilles hic pro*- Dilutio. *ponimus tibi imitandum* Dauid, *cum quo ſi ardenter ad dominum oraueris, dicens: Auerte oculos meos ne uideant* Pſal.118 *uanitatem; certum habe, quod petis, te accepturum quod qui id ſe daturum pollicitus eſt, mentiri omnino non poſſit*. Secunda *feneſtra, nimirum* Auditus, *non minori cura cu*ſto- Auditus *diendus eſt, ne uerbis, aut canticis otioſis, blandis, prophanis ac turpibus in aures ſeſe inſinuantibus, criminis uenenum in mentem traiiciatur. quamobrem monet* Solomon Prouer.1 Prouer.i. *Fili, ſi inuitauerint te peccatores, ne audias*. Item Eccle.29 Eccleſiaſtici.xxix. Sepi *aures tuas ſpinis, ne audias linguam* Matth.10 *nequam*. Et Chriſtus *monet, ut ſimus prudentes ſicut ſerpentes*. Siquidem *ſerpentes obſurdeſcunt ne audiant uocem incantantis*. Ab *odoratu quoque ueluti tertia feneſtra,* Pſal.57 *non parum metuendum eſt, nam & res probat &* Solo- Odoratus *mon teſtatur, unguento, & uariis odoribus delectari cor,* prouer.27 *qui & meretricem allicientem in hunc modum loquentem facit, aſperſi cubile meum myrrha, aloe, & cynnamomo,* Eſaias *item odoris luxum notans, Deum comminantem fecit in hunc modū: Auferā olfactoria & erit pro ſuaui odo*-

Guſtus. Gene. 3

re fœtor. Guſtus item quartam eſſe mortis ianuam Euę exẽ plo diſcimus, de ea enim Geneſis. iii. legimus. Vidit quod lignum eſſet bonum ad ueſcendum, &c. & tulit de fructu illius & comedit, deditq́; uiro ſuo. Qua de re Sapiens guſtus temperantiam ſuadens, ait. Noli auidus eſſe in omni

Lucæ. 16

epulatione nec te effundas ſuper omnem eſcam. Et Chriſtus parabola illa de purpurato diuite ſatis indicat, in quam ruinam nos guſtus illecebræ præcipites agant. Poſtremo, tactus, quàm diligentiſſime obſeruandus eſt, Monente So-

Tactus prouer. 6

lomone Prouerb. vi. *Nunquid inquit poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut ueſtimenta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas, ut non comburantur plantæ eius. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus quum tetigerit eam. Item: qui tangit picem, inquinabitur ab illa, & immundum qui tetigerit efficitur im*

Ambroſius.

mundus. Et in tactu (inquit Ambroſius) crimen eſt. Ideo tibi dicitur, ne multus fueris ad alienam, neq; continueris complexibus eius. Hanc ſenſuum cuſtodiam nobis tantopere neceſſariam patres, tum ſpiritalem circuncisionem,

Spūalis circuncisio. Verum ieiunium. Prophanum otium uitandum. Prouer. 22 Lucę. 12 Hiero Peroratio.

tum uerum ieiunium appellant. Hanc autem facile præſtabis, modo omne prophanum uitaueris, ac ſtes ſemper ad bene operandum accinctus. Deſideria enim (ut Sapiens ait) occidunt pigrum. Noluerunt enim quicquam manus eius operari tota die concupiſcit & deſiderat. Proinde Chriſtus monet, Sint (inquiens) lumbi ueſtri præcincti & lucernæ ardentes in manibus ueſtris, & uos ſimiles hominibus expectantibus dominum, quando reuertatur à nuptiis. Semper itaq; aliquid boni operandum eſt, ne nos Diabolus otioſos inueniat, diſcincti & ſupini capiun-

tur ab hoc hoſte, at non facile capitur, qui ſancto uacat exercitio.

*HAbes ſummam diuinæ uoluntatis breuibus conce= Summa diuinæ uoluntatis decalogus.
ptam, hoc eſt decem uerbis comprehenſam, & ab
ipſo domino propoſitam, quā & initio omnis naturæ condi
tor humanę menti inſculpſit. Quam dein quum per lap=
ſum Adæ, ac ſuccreſcentem poſtmodum hominum mali=
tiam obliterata pene eſſet, ac indigne negligeretur, fi=
deli illi & electo populo tabulis inſcriptam impartit, ac
per fidelem miniſtrum eccleſiæ proponi mandauit, quem= Deute.
admodum Moſes ait. Hæc inquiens uerba loquutus eſt do
minus ad omnem multitudinem ueſtram in monte de me=
dio ignis, & nubis, & caliginis uoce magna, nihil ad=
dens amplius, & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis,
quas tradidit mihi, nimirum uobis Iſraelitis promulgan=
da. Tu itaq; Paroche, qui miniſter es eccleſiæ dei, ac= Parenesis ad Parochos
cede mente ad dominum Deum tuum: Accipe Decalogum 1
de manibus eius, & loquere quæ in eo ſcripta ſunt ad po= 2 Deut. 28
pulum tibi concreditum, ut audiens faciat, quæ in eo ſcri=
pta ſunt, ut non declinet, neq; ad dexteram, neq; ad ſi=
niſtram, ſed per uiam, quā pręcepit ei dominus Deus ſuus
ambulet, ut uiuat & bene ſit illi, non tantum in præſen=
ti, ſed & in futura uita: Oſtende quoq; populo tuo, un=
de faciendi uirtutem accipere debeat. quod tum demum 3
feceris, ſi eum aſſidue doceas fidem in Chriſtum, ſi di=
uinis ſacramentis imbuas, ſi deniq; ad precandum ac=
cinctum reddas & alacrem. Hęc autem agens, & te & 1. Timo. 4 1. Petr. 5
illum ſaluum facies, ut quum apparuerit princeps paſtorum
immarceſſibilem gloriæ coronā percipias quā reddet tibi*

dominus in illa die iuſtus iudex, ac ſolus potens & beatus,
Timo. 1. *Rex Regum, & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem, quem nullus hominum uidit, ſed nec uidere poteſt. Cui eſt honor & imperium ſempiternum. Amen.*

FINIS.

REGISTRVM.
Enchiridii Chriſtianæ Inſtitutionis.

* ** *** A B C D E F G H.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN
OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ.
AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK.
Omnes ſunt quaterniones præter KKK. *duernionem.*

Venetiis per Bartholomeum cognomento Imperatorem: & Franciſcum eius generum.
Anno M. D. XLIII.

443 c

FORMVLA
AD QVAM VISITATIO INTRA Diocœſim Colonienſem exigetur.

CHRISTVS IESVS PASTOR ille bonus, qui uenit quærere & ſaluum facere quod perierat, circuibat omnes ciuitates & caſtella, docens in Synagogis eorum, prędicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. Vidēs enim turbas, miſertus eſt eis, quia erant uexati & iacentes ſicut oues non habentes paſtorem. Quæ Chriſti actio, quid aliud eſt, quàm noſtra (qui paſtorum munus in Eccleſia gerimus) inſtructio, & uiua quædam admonitio? nempe, ut eiſdem ueſtigiis incedentes, requiramus gregem noſtrum, quem hac corruptiſſima tēpeſtate partim hæreſum ac ſchiſmatum agminatim in Eccleſiam Dei irrepentium contagione miſere diſſipatum, partim ſœdiſſima ſcelerum, ac malorum morum lue contaminatim ac conſpurcatum cernimus. Atq; adeo nobis requirendi imminet neceſſitas, ut ſi in hoc officio diutius torpentes fuerimus, Dominus ſanguinē ouiū alioqui periturarum de manibus noſtris ſit exacturus. Sed quid attinet in formulam gerendę uiſitationis multis præfari. Cuius nedū utilitas, ſed & neceſſitas præterquàm quod ſeipſam oſtendit, in Prouincialis noſtri Concilii Canonibus ſatis ſuperq; demonſtrata eſt.

IN pręſentiarum ergo de ordine tantum rei gerendę diſpiciemus. Quod non parū referre uiſum ſit in omni re,

præſertim magna ac graui decentem ordinem ſequi.

QVod autem ad præſens negotium attinet: Ordinẽ in duobus potiſſimũ cõſiſtere putamus. Primũ, quo progreſſu loca ſingula Diocæſeos noſtræ, in q̃bus Eccleſiæ ac domus deo dicatæ, ſunt cõſtitutę, uiſitare oporteat.

DEinde quis ordo cum ad ſingula loca deuentum erit, in ipſa uiſitationis geſtione tenendus ſit.

DE ORDINE ET PROGRESSV LOCALI.

VIſitationem noſtrã iamdudum ipſi ab Eccleſia noſtra metropolitana Colonieñ. orſi ſumus. quam intra ciuitatẽ Coloniam per viſitatores noſtros cõtinuari oportebit, nec ante extra hanc Metropolim noſtram progredi, quàm uiſitatio ibidem undiq́; peracta fuerit, quod fieri oportere, nõ tantũ Canones pręſcribũt, ſed & ratio ipſa docet, quę à principali urbe, atq; adeo in omni re à capite ordiri æquum iuſtũq́; cenſet. quãuis nec idipſum ſcripturæ exẽplo uacet. quod Chriſtus uoluerit Euãgelii p̃dicationẽ ab Hieruſalem incipere. Deinde in omnẽ Iudęam & Samariam, deniq́; uſq; ad ultimum terræ propagari.

INtra Ciuitatem noſtram Colonieñ. in primis inuiſenda & reformanda eſt Eccleſia noſtra Metropolitana, quod facere (ut iam diximus) ipſi cœpimus, ac deo dante perficiemus. Viſitatores autem per nos delegati, in primis de loco idoneo conueniant, ubi habita conſultatione diſpicient ante omnia, ut officio noſtro (quod partim Vicarius noſter in pontificalibus, unus ex Viſitatoribus delectis, partim Officialis, partim Vicarii noſtri in ſpiritualibus gerunt) iuxta

cenſuram Canonum Concilii noſtri Prouincialis ſatisfiat. quo etiam uocandi erunt, qui in functionibus hiſce ſubminiſtrant, quatenus uidebitur opus. Et in primis Procuratores Fiſcales. Dein adibunt Eccleſias collegiatas. Subinde ad monaſteria tranſibunt, & uirorum, & mulierum. Poſthæc ad Parochias ibitur, proximum loca hoſpitalia occupabūt. Poſtremo, Vniuerſitatis ac Academiæ noſtræ Ciuitatis conuocatio, & uiſitatio quoq; haud prætermittenda, modo tamen ei, noſtra ope uidebitur opus ad ſtudia ſubleuanda. Pædagogia quoq; omnia tam apud Collegiatas, quàm Parochiales Eccleſias conſtituta, inuiſenda. Et quoniam Scholis cohærent Bibliothecę, nec harum perluſtratio negligenda erit.

POſtquam peracta fuerit in noſtra Ciuitate Colonia Viſitatio, ad oppida & uicos dioceſeos noſtræ eo ordine, quem locorum ſitus aptiorem demonſtrauerit, aut Viſitatorum conditio commodiorem reputauerit, perducenda, ſic ut à uicinioribus ſenſim ad magis diſſita, ac remotiora loca properetur.

ET hic idem quē in Ciuitate noſtra Colonieñ. obſeruādum præſcripſimus ordo, quadātenus fieri poteſt, ſeruandus eſt, Nimirū ut in oppidis inſignioribus, ubi eccleſiæ collegiatæ, monaſteria, parochiæ & reliquæ piæ domus reperientur, eodem progreſſu Viſitatores noſtri incedāt. Porrò, ſi commode omnia oppida adiri poſſint, præſertim populoſa, tam id vt fiat, non inutile ſanè fore arbitramur.

QVod ad uicos attinet & modica oppidula, quæ omnia cōmode adiri non poterunt, hic modus ſeruādus eſt, nēpe ut Viſitatio ꝑ ſingulos archipresbyteratus diſtribuatur, ſic ut uiſitatores accerſitis ī archipſbyteralibus

ſedibus archipresbyteris, qui parochiarum ipſis ſubiectarũ exactam notitiam habent, eidem ut indicibus utantur, præſertim in hoc, num ſufficiat ut parochi ei ſedi ſubiecti, cum presbyteris & clericis, concomitantibus aliquot parochianis potioribus, ad ipſam archipresbyteri ſedem omnes euocẽtur. An uero referat, ut quidã ſigillatim inuiſentur. In hoc enim habenda diſcretio eſt, ſecundum populi uel multitudinem uel paucitatẽ, Deinde habenda etiam ratio neceſſitatis, quod uicus quiſpiam, aut ob unam, aut ob aliam cauſam præſentis uiſitationis remedio magis etiam quàm oppidum aliquod opus habere poſſit.

Cęterum, ſi nulla ſit pręcipua ratio quæ exigat Viſitatorum in ſingulis oppidulis, aut uicis pręſentiam, poſt peractam uiſitationem in una ſede archipresbyterali, ad aliam uiciniorem uti locus & res poſtulauerit, tranſeundum erit.

De quibuſdam initio curandis, quæ utrunq; progreſſum expeditiorem reddent.

IN primis dabimus Viſitatoribus noſtris præſcriptam mandati formã, ſigillo noſtro publico communitam ac autenticã, qua omnibus ſuæ miſſionis ac functionis certam fidem facere poſſint. quod eſt ante omnia neceſſarium, non tam ad conciliandam ipſis ubiq; authoritatem, ſed & ad retinẽdũ eccleſiaſticę regulæ uigorem; quę factæ miſſionis indubitatũ teſtimonium requirit.

DEinde cõuocabimus Clerũ ciuitatis noſtræ Colonieñ. ad locum Viſitatoribus noſtris opportunum, ubi ipſi viſitatores poſt noſtri delegatorii mandati oſtenſionem, totius Cleri animos ad uiſitationem, quam ſtatim aggredien-

tur, præparabunt, ut ſinguli ad Viſitatorum aduentũ parati ſint, ad recipiendos eos nomine noſtro, Ipſiſq; ut dei miniſtris, in eccleſiæ noſtræ cauſa omnium maxima, auſcultandũ ac parendum. Poſtulabũt quoq; Viſitatores noſtri Cleri cõſilium, quo res tãto maturius ac expedientius procedat, quãto fuerit plurium conſilio & aſcenſu comprobata.

QVod ad collegiatas eccleſias ac monaſteria attinet, Viſitatores noſtri, nullis ex ciuili magiſtratu opus habent, qui ipſis adſint, ſed in parochiis, hoſpitalibus, ſcholis ac bibliothecis uiſitandis, cũ ibi magna ex parte res populi ac plebis tractanda ueniat, proindeq; populus, multa reformatione egens, hic potiſſimũ aduocandus ſit. Videbimur operæ pretium facturi, ſi ex Senatu ciuitatis noſtræ quoſdam bene Chriſtianos & integros uiros, deligi ac Viſitatoribus adiungi curemus. qui uiſitationi aderunt, non oſtẽdendæ uirtutis, aut poteſtatis cauſa, ſed tantum ad confirmandam fidem & ad multitudinem populi, attractam interdum prauis inſtitutionibus, ac diſſentientem compeſcendam, ne officio uiſitationis per improbos illudatur.

PRoinde ut eandem ob cauſam intra ditionem illuſtris ducis Cliueñ. vnus aut alter ducalis Conſiliarius, uir pari fidei ac morum integritate, authoritateq; pollens, Viſitatoribus noſtris non aliter tamen q̃ prædiximus, adiungatur, ut referre admodum putamus, ita ut fiat curæ nobis erit.

PRæterea ſub uiſitationem edictum publicum, q̃ late ſe noſtræ diœceſis ditio porrigit, proponemus. Et ut in eandẽ ſententiam per ducem Cliueñ. intra pomeria ſuarũ ditionum publicetur, curabimus. quo ſubiectis omnibus, ut aduenturos Viſitatores ob functionem dei quã gerũt reue-

renter recipiant ut omnes malæ uolūtatis præſumptores forſan repertos (qui uiſitationis progreſſum auſi fuerint, aut uerbis, aut facto impedire, ſeu inceſſere) comprimant, ut deniq; Viſitatores ingredientes, egredientesq; ſecure deducant, omnem iniuriam propulſuri. Idq; ſub grauiſſimarum pœnarum non tantum eccleſiaſticarum, ſed & etiā ciuiliū incurſu, ut factioſi ea quā metuūt magis pœna cōprimātur.

DEniq; Viſitatores priusq̄ ab uno ad alium locum progrediantur, aliquot ante diebus ſuum aduentū Clero & plebi eius loci ſignificabunt, maxime uero ubi ad Archipresbyterales ſedes eundum eſt, Archipresbyteris aduentus denuntiandus mature eſt, quo ipſi Parochos ſub ſua ſedē cōſtitutos ad diem præſtitutum commode euocare poſſint.

ERuntq; omnes admonendi quo ſe ad uiſitatorū aduētum expeditos ad rem, quæ pro manibus eſt agenda, reddant. Vbi autem ad Parochias ibitur, ſub aduentum, ut qui uolent Sacramentum confirmationis recipere, ad illud ſe præparent, ut qui grauatæ conſcientiæ remedium adhiberi velint, aut conſilio opus habeant in re quacūq; perplexa, conſcientiæ tranquillitatem perturbante, ii vt die deſignāda cum bona fiducia adueniant, ſeq; audacter Viſitatoribus præſentent. Deniq; hortabuntur populum, ut mane eius diei quo ipſe populus uiſitandus eſt, ab omni ſeruili opere ceſſetur, quo omnes ad Eccleſiam accedant ad capiendum cibum, qui non perit, hoc eſt, ad percipiendum ea, quæ ad ſuarum animarum ſalutem pertinebunt.

VBi ad locum uentum erit. In eccleſiis Collegiatis, ac Monaſteriis conuocabuntur omnes, ad domum Capitularē. In Parochiis uero Parochus & Clerici ad Sacri-

ſtiam, ſi tamen ad conueniendum ea domus idonea fuerit, populus uero in medio templi, interrogandus, audiendus & instruendus eſt, in eum qui ſequitur modum.

Voniam Viſitatores Chriſti legatione fungũtur nõ quæ ſua, ſed quæ Ieſu Chriſti ſunt quæ ſuturi, ac cũ Paulo dicturi. Nõ enim quærimus quæ ueſtra ſunt, ſed uos, Dignum iudicamus vt initio ipſius gratia & miſericordia imploretur, cuius opus geritur, ſine quo aliqui nihil facere poterimus. Quamobrem principio, miſſæ ſacrum, pro ratione loci, aut decantetur aut legatur. Idq; *deuote magis quã externo apparatu, quo populus tãtũ ad pietatẽ accẽdatur.*

SEcundo: Cum Viſitatoris officium ſit inſtare prædicationi, exhortationi & doctrinæ, ut referat fructum qui non perit, poſt finitum ſacrum per Vicarium noſtrum in põtificalibus, aut ſi is defeſſus fuerit per alium ex Viſitatoribus ſermo commonitorius habeatur, ex ipſiſſimis ſacris literis, ſynceriſſime, omiſſis tropis ac allegoriis, præſertim non admodũ aptis, deprõptus, rei, pſonis ac locis accõmodus. qui ad populum habẽdus, cautiſſima circũſpectione moderãdus eſt, ſecundũ ouium palatum, hoc eſt animorũ adfectus, opiniones, & uitia, quæ licebit ſtatim poſt aduentũ à Parocho, aut Archipresbytero expiſcari, ubi populus à cõtagione dãnatæ doctrinæ, adhuc integer eſt, tãtũ corruptis moribus inquinatus, ibi conſultius in recẽſendis pręceptis dñicis, coarguẽdis (in ſpiritu tñ lenitatis) peccatis, pſertim iis qbus populus ille potiſſimũ ſeruit, incitatiõ. ad pœnitẽtiã, & breui explicatiõe fidei catholicę, cũ decẽti cohortatiõe, ut in ſynceritate fidei, doctrina Chriſti & eccleſiæ, ac obſeruatiõe p̃ceptorũ dei pſeueret. Et ĩ primis, ut ſuis, tam eccleſiaſticis, q̃

Ciuilibus Præpoſitis, Rectoribus & Poteſtatibus debitum honorem & obedientiam præſtet. Vbi uero Viſitatores cõ pererint parochiam aliqua hæreſum contagione infectam, ibi primas partes fidei noſtræ explicatio obtinebit. Vbi uero ad eos articulos uentum erit; à quibus uidebitur praua corruptione diſceſſum (Nam quotquot ſunt hæreſes unico Apoſtolorum ſymbolo retunditur) ubi diutiis immorandum eſt, & quid ille articulus credendum proponat diligẽter explicandum, & tum quaſi per occaſionem & obiter hęreſiis ſuborta per paucos ſcripturę locos, nõ remotius petitos, quẽ nulla detorta interpretatione eludi poſſint retũdẽda, aſtruẽda ueritas eſt, & coarguendus error. Deniq; populus per concordem eccleſiæ diffinitionem, quæ ex aliquo Oecumenico Concilio petenda eſt confirmandus. Deinde coarguẽda ſcelera ſunt, & uia mandatorum dei indicanda. Et hic pręcipue ille locus erudita pietate ac docta breuitate tractandus. Nempe idcirco à deo per ſpiritum ſanctum fidem nobis donari, ut per fidem mandata diuina adimplere poſſimus. Atq; adeo neceſſarium eſſe ut fidem charitatis opera comitentur, ut præter hæc fides non uiua, ſed mortua dicatur, factaq; cohortatione ad pœnitentiã & fructus pœnitẽtiæ dignos, ſermo ea cohortatione qua prior, finiendus eſt.

Poſtremo ad deum publice porrigenda oratio eſt, & commonendus Clerus ac populus, ut idem apud deum oret, in hanc uel ſimilem ſententiam.

OMnipotens ſempiterne deus qui & ſi corda noſti omnium, ad exemplum tamen noſtrũ deſcendere ac uidere uoluiſti, an populus ſceleratus clamorem qui ad te peruenerat opere compleuiſſet. Qui filium tuum unigenitũ in

terras ad requirendum & ſeruandum, quod perierat, miſi-
ſti. Et per eundem, omnes qui gregis paſcendi curam ſuſce-
perunt, & opere & uerbo ut idem ſedulo agerent admone
ri feciſti. Te ſuppliciter exoramus ut nobis indignis famulis
tuis pro tua ineffabili pietate gratiam diuini luminis tui cle
menter infundas, labia aperias, linguam dirigas, omneſq;
actus et cunctas operationes noſtras tua uirtute inſtruas, et
confirmes, ut uiſitationis munere ad quod in nomine tuo ac-
cincti ſumus, ſpiritu tuo cooperante, & beata Maria virgi-
ne genitrice filii tui, ac omnibus ſanctis tuis intercedentibus
ad Catholicæ fidei robur & exaltationem, charitatis aug-
mentum, ac profectum hæreſum ac uitiorum eradicationem
tui Cleri, & populi repurgationem & ſalutem, eccleſiarum
tranquillitatem & conſeruationem, ac demum ad tui ſolius
nominis laudem & gloriam ſempiternam, recte perſungi
ualeamus, per eundem dn̄m noſtrum Ieſum Chriſtum filium
tuum, qui tecum viuit & regnat in unitatem eiuſdem ſpiri-
tus ſancti deus, per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

POſt hæc ad peculiares viſitationis actus progredien-
dum eſt. Idq; certo quodam ordine. Et quanquā in hoc
uarient, nedum qui de uiſitando ſcripſerunt, ſed & ii quo-
rum conſiliis in hac re uſi ſumus, quibuſdam exiſtimātibus.
Ab inquiſitione vitiorum ordiendum. Deinde pœnitentiam
populo indicendam. Poſtremo faciendam reformationem, et
dandam populo benedictionem. Quibuſdam uero ſentienti
bus exteriorem templorum ac aliorum ſuorum locorum fa-
ciem contemplandam ac repurgandam, ac deinde ad reli-
qua ex ordine tranſeundum.

Quanquam autem uterq; ordo Chriſtianiſſimus & à Ca

nonicis ſcripturis ac regulis minime diſſentiens ſit, tamẽ pro ratione temporum & morum præſentium, ita nobis agendum uidetur.

PRimum ut ſingulis hominũ ordinibus, ſigillatim ac gradatim Canones Concilii noſtri prouincialis, quemadmodum illi quenq; ſecundum ſuę uocationis cõditionem reſpiciunt, diligenter ac diſerte relegantur, ac ubi opus erit dilucidius exponantur, utq; deinde diligẽs fiat inquiſitio, num quilibet ad eorumdem Canonum regulam profeſſionem & uitam ſuam hactenus inſtituerit, & inſtituere pergat. Nam ſtatim ab inquiſitione criminum incipere, tale nobis uidetur ut uideantur multi hinc auertendi. Nec id nouæ reformationis conſcribendę gratia ut fiat, neceſſarium putamus cũ iam compertum ſit in omnibus iis eſſe peccatum, de quibus conſilium noſtrum proſpicere opus putauit. Adde q̃ hic agendi modus ſcripturis atq; adeo inſtituto Chriſti ac S S. Apoſtolorum admodum conſentaneus nobis adparet. Nam ſiue ueteris teſtamenti Reformatores (quales poſt diſceſſionẽ Iſrael ab Iuda uſq; in tempus captiuitatis Babylonicæ Ioſaphat, Ezechias, & Ioſias, poſt captiuitatem uero Ieſus Zorobabel, Eſdras & Nehemias fuere, ſiue Chriſtum et Apoſtolos eius ſpectemus, ſemper hic ordo ſeruatus comperietur, ut à doctrina, uel ueteris, uel nouæ legis inciperetur. Sic enim 2. Parali. cap. 17. legimus. Tertio autem anno regni ſui Ioſaphat miſit de principibus ſuis Benail & Abdiam et Zachariam & Nathanael & Michæam, ut docerent in Ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas & ſacerdotes, docebantq; populum in Iuda, habentes librum legis domini, & cir-

cumibant cunctas urbes Iuda atq; erudiebant populum.
Breuiter ubiq; fere reperias librum legis principio lectum, poſt librum lectum ad inquiſitionem proceſſum, & factam ſecundum legem ſeparatiõ. quemadmodum. 2. Eſdræ ca. ultimo uidere licet. Neq; id abſq; magna ratione. Lex eſt enim quæ oſtendit peccatum, ſicut Paulus ait per legem cognitio peccati. Adeo ut fruſtra de peccatis inquiratur, niſi per legem arguantur, qui eſt gladius biceps pertigens uſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus. Itidem Chriſtus cum circuiret omnes Ciuitates & Caſtella, primum docuit in ſynagogis eorum prędicans Euangelium regni, deinde curauit omnem languorem. Et ut cætera ſileamus, Actuum. 16. legimus: Cum pertranſirent Paulus, Sylas & Timotheus (diuini illi Viſitatores) Ciuitates, tradebant eis cuſtodire dogmata quę erant decreta ab Apoſtolis & ſenioribus qui erant Hieroſolymis.

QVamobrem Viſitatores quoq; noſtri primum tradent Decreta ſynodi noſtri prouincialis, quæ nihil aliud quàm legem domini & dogmata Apoſtolica continent, hoc enim agentes, & authoritatem ſibi conciliabunt, & ab omni ſuſpitione longe erunt alieni qui nihil proponent, uel exigent quàm quod eſt ſynodica ſententia per patres unanimiter concluſum.

Vo facto Viſitatores authoritate Dei iubebunt, ut q ſinguli de ſeipſis, totoq; eius eccleſiæ quæ uiſitatur ſtatu, interrogati ſyncere depoſitus omnibus humanis affectibus, amore, odio, ſpe, ſeu timore,

ſola ueritate innixi euidenter quæ corrigenda videbuntur, referant. Nulli tamen crimen imponant, quod probari non poſſit, ne eiuſdem criminis reatu ac pœna, cuius proximum falſo deferre conuicti fuerint, ſe inuoluant. Atq; ſubinde inquirendum. Num ſciant aut credant aliquid in ea quæ viſitatur Eccleſia reformationis uel correctionis tam in capite, quàm in membris indigere.

ET *quo hæc inquiſitio omni conuentionis dedecore uacet, per Viſitatores, non ſolum ex Clero (cum de eius vita & doctrina) ſed & ex populo (cum de ipſius fide & conuerſatione inquiretur) quidam qui ad ueritatem dicendam magis apti uidebuntur deligendi, ac ſigillatim & ſecreto ſuper ſingulis articulis, ac aliis de quibus operæpretiũ uidebitur in modũ qui infra ſequitur, interrogãdi ſunt.*

AT*q; hic iterũ nobis talis agendi ordo conuenientiſſimus apparet, ut ſecuti præceptum domini, primum de his inquiſitionem inſtituamus.*

Primo, quę nam ad repurgationem animorum facere uidebuntur, Mundemusq; prius quod intus eſt calicis & paropſidis ut fiat, & id quod deforis eſt mundum. Nam ipſi homines Chriſtiani in unitate fidei per uinculum charitatis cõgregati, reuera ſunt eccleſia uiſitanda. Et tẽplum illud quod peculiariter ſpiritui ſancto dedicatum eſſe debet.

Secundo. Deinde ut de exterioribus ritibus, aliis rebusq; uel ad conſeruandam, uel ad diſſipandam tranquillitatem facientibus quæratur.

Tertio. Deniq; ut & domum dei, hoc eſt, templorum ac aliarum ſanctarum ædium exteriorem quoq; faciem contemplemur. Illa enim oportet facere, hoc uero non omittere.

GENERALE.

VBi reperientur beneficiorum Ecclesiaſticorum Collatores, Electores, patroni laici, et Archidiaconi, iis generatim prælegantur, & inculcentur. 1. 2. 3. 4. & 5. articuli ſub titulo, de impoſitione manuũ. Speciatim autem collatoribus, articu. 6. Electoribus. 7. 8. & 9. Patronis. 11. 14. & 15. Archidiaconis. 12. & 1 . Super quo tamen neceſſe erit cum ipſis latius agere & inquirere, emendareq; uitioſa, quoad fieri poteſt. Sin Archidiaconi reſiſtãt ad nos referre. Prꝫterea ipſis proponetur articu. 26. ſub titulo de Metrop. Cathedr. & Colle. Eccle. Itidem inculcabuntur omnes articuli, ſub penulti. titulo. De iuriſdictione Eccleſiaſtica contenti. Similiter. 18. cum cꝫteris articulis ſequentibus, ſub titulo, De uiſitatione ac Synodis Epiſcopalibus, Archidiaconalibusq; comprehenſi.

ALIVD.

QVanquam ad viſitationis executionem duo requirãtur: Inſtructio ſcilicet & Coertio Doctrina & virga diſciplinæ, quæ pari gradu incedere oporteat. quia tamẽ hæc uiſitatio noſtra, noua & rara eſt, populusq; tam delicatas habet aures, ut omnis ſeueræ increpationis, priuſquã ad pœnitentiam cordis conuerſus fuerit, ſit impatiens. Propterea hortamur Viſitatores noſtros, ut Paulinã ſententiã, & exemplum potiſſimum ſpectent, nempe, ut ſint patientes ad omnes, conſolentur puſillanimes, ſuſcipiant infirmos. Poſt, non omittant corripere etiam inquietos. Expedientius enim eſt, ut Viſitatores noſtri nunc omnium primũ, potius uideantur in charitate et ſpiritu manſuetudinis ac lenitatis, q̃ in uirga ueniſſe, quare prꝫcipua eorum cura erit,

ut contriſtent quidem eos ad quos mittuntur, ſed ſecundum deum ad pœnitentiam & ſalutem. Coertio *tamen (ut diximus) moderata, maxime in contumaces nequaquam omittenda eſt, aut ad nos referendum.*

DE VISITATIONE EORVM QVI NOſtro officio funguntur.

Vicarius noſter in pōtificalibus ſuiipſius Viſitator erit. Reſpiciunt officium eius Canones ſub titulo, De impoſitione manuum, à. 16. uſq; ad. 30. Quare ſuper ſingulis articulis ſe concernentibus cum collegiis ſuis mature conſultabit, ut omnia quę illis continentur, ad ſuum effectum deducantur.

Sed interim hic duo erunt per Viſitatores agenda. Primum conferetur cum Scholaſtico eccleſiæ noſtræ ut ille ſuis Cōmiſſariis (quos & huic rei idoneos eſſe volumus) Vicario noſtro adiungendos, mandatum faciat his decretis parendi. Deinde ut diligenter unus aut duo Theologi, qui his rebus uacare poſſint, relaturi à nobis ſui laboris mercedem quorum conſcientiam in re tanta onerare cogemur.

Officiali noſtro proponentur articuli ſub tit. de impoſitione manuum, à. 30. cum ſequent. uſq; ad articulum. 35. Deinde omnes qui ſunt ſub titulo. De iuriſdictione Eccle. contēti, Admoneaturq́; ut eoſdem articulos tam ipſe ſeruet, q̃ per alios ſibi ſubiectos obſeruari faciat. Præterea aduocabuntur Fiſcales, quoniam ſunt aliquot articuli, qui illorum officium peculiariter concernunt. Dehortandi ab omni auaritia, ac cohortandi, ut uigilantiſſime proſpiciant, ne alicubi à noſtris decretis praua prǫuaricatione diſcedatur, quibus ſi quid deerit, nos ſupplebimus, de quo ad nos re

ſeratur. Deinde interrogabitur Officialis, an reformatio- ni iuriſdictionis eccleſiaſticæ, per nos promulgatæ, per o- mnia pareatur. Admoneaturq; ut ſi alicubi ceſſetur, id ſuppleatur.

VIcariis noſtris in ſpiritualibus proponẽdus eſt articu lus. 35. ſub titulo. De impoſitione manuum. Et dili- genter cõmonendi, vt in omni permutatione beneficiorum. De ſtatu, & qualitate perſonarum, de conditione beneficio- rum permutandorum, & quis adfectus cõpermutantes mo- ueat ad permutandum, & quæ conditiones interceſſerunt, an ſit permutatio reuera fucus, an uera permutatio, an ue- lint in cõpermutandis beneficiis reſidere, aut illius per alios ſaltẽ ſatiſfacere, an potius pecunia principaliter quæratur, uel iam data, aut per extinctionẽ danda, atq; adeo, an quæ ſtus tantum aut luxus cauſa permutatio fiat, inquirant. Idq; anteq̃ recipiant iuramentum. Alioqui rei eſſent criminis, in quod conſentiendo ſaltem facientibus incurrent.

CVm extra quadrageſimam & aduentum domini Vi- carius noſter in Pontificalibus, paucis diebus cõcione tur. Nos uero ex animo cupiamus perpetuum uerbi concio- natorem, uirum doctum & integrum, tam neceſſario mune ri, in eccleſia noſtra Metropolitana præficere. Idcirco Viſi tatores, poſt maturam mutuo habitam deliberationem, ad nos referent. Quo pacto per unionem, aut ſuppreſſionem ali cuius beneficii eccleſiaſtici, cuius redditus talem uirum ale- re poſſint uoto noſtro ſatiſfieri queat. Quod non tam pium, quàm neceſſarium putamus. Nam hic futurus erit dux gre- gis, quo inſtruente ac arguente, Clerus ac populus tandem ſanctis decretis aſſueſcent.

DE VISITATIONE ECCLESIARVM *collegiatarum tam extra q̃ intra Coloniam conſtitutaꝝ, quę ad inſtar eius, quam nos in Metropolitana noſtra cępimus, peragetur.*

POſt miſſæ ſacrum, Concionemq́; *in domo capitulari habendam,atq; alia ſolennia per* Viſitatores,*omnes articuli, ſub titulis:*De officio priuato ac publico clericorum.*Item ſub titulo,de* Metropolitanis,*cathedralibus & collegiatis eccleſiis, & in his miniſtrantibus.*Primum toti collegio integre ac diſerte prælegẽtur.*Deinde uiris illis integris ex collegio, ut prædictum eſt ad inquiſitionem faciendam delegendis Summaria tantum articulorum diſtincte repetentur. Sic tamen ut articuli illi qui tantum* Eccleſias *intra* Coloniã *conſtitutas concernunt, extra* Coloniam *omittantur.*Fiatq́; *diligens ad ſingulos articulos (quæ factum reſpiciunt) inueſtigatio.* Q*ua nam in parte aduerſus vnum uel alterum peccetur, atq; ibi apponenda manus,ubi lapſus compertus fuerit.*

Referatur ad nos de correctione Breuiarioꝝ *&* Miſſaliũ.

ITem *contendant* Viſitatores *inſpicere ſtatuta* Eccleſiarum,*& quę minus iuſta,ac ſancta erunt, reſecare. quòd ſi capitula reclamauerint, uel in toto, uel ex parte, ad nos referetur.*Præterea,*contendant modum imponere annis carentiæ,ubi reclamatum fuerit,ad nos referent reclamationis cauſas.*

DE *obſeruatione capitulorum,iuxta articulos diligenter inquirent,maxime uero,num ſint in capitulis diſſi*

dia

dia & contentiones. Num prælati omnium uota audiant, Num fauore, aut odio, aut alio deprauato affectu quorundam priuatorum res gerantur, & an expectetur omnium ſententia, aut etiam contemnatur, quantumuis cauſa eccleſię utilitatem reſpiciat.

ITem an fundationibus piis quarum prætextu quotidianæ diſtributiones percipiuntur, ſatisfiat. Et hæ fundationes exhiberi debent, & per noſtros Viſitatores inſpici, ut ſicubi negligentiæ ſuppletione opus fuerit ſuppleatur.

DE DECANIS.

ANte omnia Viſitatores ſe de conditione & moribus Decanorum certiores reddi curabunt, Nam hi ſi cęci fuerint, conſequitur, ut grex quibus ducatum pręſtant in pręcipitium cum ipſis ruant. Quare inquirant potiſſimũ, an bonum exemplum frequentando Eccleſiam, & bene uiuendo cæteris præbeant. An Eccleſiæ laudabilia ſtatuta faciant obſeruari. An ea quæ inordinate & uitioſe fiunt, feruenter reprehendant. An citra perſonarum acceptionem exceſſus puniant. An negligentes in monendo Eccleſiæ perſonas, tam quod ad diuinum officium, quam quod ad uitam & mores attinet, ſint.

HIs Viſitatores ſummo ſerio demandabunt, ut quàm diligentiſſime reſpiciant, quo decretis Concilii in omnibus & per omnia pareatur, utq; cum neceſſe erit, & conſilium & auxilium capituli aduocent. Quod ſi ipſos audire noluerint, ut tum ad nos referant.

QVod ſi inter uiſitandum commiſſarii noſtri inquietos quoſdam, & rebelles Decanis ac Prælatis repererint, hos caſtigabunt & ad obedientiam reducent.

Si reduci nolint, eos noſtro nomine ab officio & beneficio ſuſpendent, donec nobis ſuſpenſionis relaxationem obtinere mereantur, Decani *(quibus cura animarũ commiſſa eſt) interrogandi, cui adminiſtrationem ſacramentorum commiſerint. Ab aliis quoq; inquirendum, quemadmodum ille officio ſuo ſatisfaciat, imò exhibenda perſona eſt. Quæ reſpicere poterit, quid correctione egeat, tam quod clerum, q̃ quod ad familiam attinet, non diſcutiendo perſonas.*

DE PRÆPOSITIS.

N*Ec interim prætereundi erunt* Præpoſiti *(quod ad dignitatis gradum attinet* Decanis *ex more prælati)* Nam *ubiq; fere hi diſſolutiorem uitam gerunt, ignorantes, aut diſſimulantes ad quod munus ſint uocati, cuius admonebuntur.*

N*Am ut de eccleſiæ redditibus luxurientur, non ſunt inſtituti, ſed ut eccleſiam ſuo ſumptu ac opera defendant.* Et *ut excuſet eos coram hominibus, mos aliquis nõ ſatis legitimus à frequentanda eccleſia, præſertim, cum per eccleſiæ negotia minime retrahuntur, admonendi tamen ſunt, ut cogitent ſuam deſidiam nõ ita comprobari deo, ſed iuſtum eſſe, ut officium gerant, propter quod datur beneficium, utiq; dei milites, non ſeculi ſe eſſe meminerint.*

Inſpicienda eorum iuramenta.

Inſpiciendæ ſeparationes, & num illis pareatur.

Ad habitum quoq; & tonſuram clericales reuocandi.

DE SCHOLASTICIS.

Quærendum de Schola : Qualis nam illa habeatur. qui ſint magiſtri puerorum. An eruditi ſatis, an ab omnis in ſynceræ doctrinæ ſuſpitione longe alieni.

AN *fieri poſſit ut iuniores Canonici, qui rudimenta nõ ſatis callent ad ſcholas haſce relegari poſſint, uidendum, ſeu ſaltem ut lectiones aliquot priuatæ per illos inſtituerẽtur, quas ſemotis pueris horis q̃buſdã delectis audirẽt.*

Quod ad Scholaſticum maioris eccleſię attinet, nos uidebimus. quanquàm de ſcholæ theologicę ſtatu ad nos referri uelimus.

DE MAGISTRO FABRICÆ.

Quęrendum ut ſit fabricæ prouiſum.

Si minus prouiſum ſit ex cõmunibus redditibus p̃ p̃bendã (ut uocãt) currentẽ ꝓuideatur, ut ſarta tecta teneãtur.

DE CVSTODE.

AN *Cuſtos (quem alibi Theſaurarium, alibi ſacriſtã appellant) uaſa atq; alia eccleſiæ ornamenta diligẽter faciat conſeruari. Et de ablutione pallarum, quemadmodum habet articulus ultimus, de Metrop. & Cathe. ac Collegi. Eccleſ. ac infra latius dicemus.*

DE CANONICIS.

Satis ſuperq; in Concilio prouiſum eſt, de ipſorum uita & conuerſatione.

DE VICARIIS.

Similiter, cogendi illi interim ſunt, ut fundationes ſuarum uicariarum exhibeant. Quibus relectis, ubi in officio ceſſare comperti fuerint, adigendi, ut illi ſatiſfaciant.

DE RELIQVIS MINISTRIS. QVOS

Cam panarios ac uirgiferos uocamus.

HI *poſthac ſuo officio perſonaliter perfungentur, niſi uel ætate, uel morbo impediantur, aut idoneos delegẽt arbitrio Decani & Capituli admittẽdos, aut reiiciẽdos.*

De collegiis Canoniſſarum Secularium.

Collegia Canoniſſarum, quæ ſeculares uocari delectā-tur, ad inſtar collegiorum quæ uirorum ſunt, ſuos ritus habent. Proinde *multa ſub præcedenti titulo, quæ ibidē, quemadmodum uirorum Collegiis ad cenſuram Concilii reuocanda ſunt.*

Maxime autem uidendum, ut uita illa licentioſa ſub Canonum regulas trahatur. Quod *fiet ſi in ſpiritu lenitatis ex ſcripturis, ſui officii, imo ſaltem uitæ Chriſtianæ admoneantur.* Nam *niſi per uerbum ad pietatem trahā-tur, minæ hic proderunt parum.*

DE MONASTERIORVM VISITATIONE.

Peractis Miſſa ac Contioñ. qua ad Chriſtianam & mutuam charitatem, mundi contemptum & uotorū ſuorum obſeruationem, ad pacem deniq; & tranquillitatē commouebuntur, in domo capitulari habenda per uiſitatores. In *primis abbatibus ac aliis Monaſteriorum prçlatis ſeorſum pauliſper receptis,* Duodecim *priores articuli ſub titulo de uita & conuerſatione monaſtica recenſebuntur diligentiq; cohortatione illi monendi ſunt, ut hiſce decretis tam in nouiter recipiendis monachis ac uelandis monialibus q̄ in reliquis omnibus ſeſe attemperent, pecuniam pro receptione ne extorqueant, utq; in iis ad quæ ipſi corrigenda non ſuffecerint, implorent noſtram authoritatem.*

V*bi uiſitatores noſtri, Abbates ipſos repugnantes reppererint, ad nos diſtincte referant.*

E*T præſertim noſtro nomine in eo erunt, ut ſumptuoſi illi p̄poſiti abrogētur.* Quòd *ſi in ipſorū poteſtate non*

fuerit,ſaltē ad nos referēt poſt uiſitationē,q̄d facto opus ſit.

VBi hæc cum prælatis acta fuerint, Regula ordinis, ſimul cum formula uiſitatioñ. ſi habeatur, petenda eſt atq; relegenda, ſic tamen ut inſtruantur regulam & doctrinam Chriſti ſolam eſſe quæ ducit ad uitam, regulas uero monaſticas expeditiorem tantum ſemitam indicare, qua facilius uiam domini inambulare pergamus. Conſidente iterum toto conuentu, cum prælatis pręmittenda eſt illa generalis adiuratio de non occultanda, ſed ſyncere dicenda ueritate. Deinde ſemotis arbitris.

Interrogetur Abbas, aut eius loco moderator Cōuētus.

QVando proxime uiſitatio obſeruata ſit, & an diligēter, regulā, ac Monaſterii ſtatuta obſeruari procuret, an pax inter frēs, cōuerſos deuotos ac familiares effloreat. Diſſidii ſi q̄d fortaſſe fuerit, origo pquiratur & emēdetur.

Interrogetur Prior.

DE obſeruatione diuini officii. De obedientia. paupertate, continentia, ſilentio. Communi menſa, Mutua reuerentia, Mutuo colloquio, Hoſpitum acceſſu.

Interrogentur fratres ſigillatim.

1 De uita & conuerſatione Prælatorum.
2 An uiſitatio proxima rite obſeruata ſit.
3 An Prælati quę ad obſeruationem religionis & ordinis pertinent, diligenter perſequantur.
4 An uitia fideliter corrigāt citra acceptionē pſonarū.
5 An honeſte cum laicis conuerſentur.
6 An bonum exemplum ſuis ſubditis prębeant.
7 An ī obſeruādis, ordinis regula, ac ſtatutis ſint feruētes.
8 An deſides ſint, an eadē ad xp̄ianā pietatē moderētur.

Item, cum fratribus mendicantibus eadem uia incedendum eſt Ipſis tamē peculiariter articuli, à ſexto uſq; ad. xv. ſub titulo, qui admittendi, legendi & perſuadendi ſunt.

De uiſitatione Monialium.

QVæ eſt forma monaſteria uirorum uiſitandi, eadem recte obſeruatur in uiſitatione monialium, niſi q hic interim quædam addi poſſint.

Præſertim ut quæratur, Quibus affectibus & qua forma ad electionem Abbatiſſarum ac aliarum quibus monaſteriorum moderatio commiſſa eſt, procedatur, An in eligendo ſeruetur regula, ceſſetq; omnis impreſſio ac corruptio.

Admoneātur, ne nō ꝓfeſſas uirgūculas, q̄ nondū de uolūtate ſua ſtatuere poſſunt, ad ꝓfeſſionē mellitis uerbis alliciāt.

Prohibendus omnis ſuſpectus ingreſſus & egreſſus.

Omnis ſuſpecta conuerſatio prohibenda; Et priuata diuerticula penitus tollenda.

De exercitationibus & operibus extraordinariis quærendum eſt. Et in primis dehortandum omne otium. Deinde cohortandæ potiſſimum, ut aſſiduæ ſint in reuoluēdis ſacris ſcripturis & piis opuſculis, quæ poterint ipſis ſecile comparari, & cohortanda lectrix, ut omnē operā adhibeat, quo ſorores ſuas i Chriſti uerbo à ſe doctiores ſemꝑ dimittat.

Quod ſi & corporales exercitatiões amplecti uelint, curādū ut tales ſint, nec mentē deo dicatā euertāt, atq; à Chriſto in mundū retrahāt, qualia ſunt quædā artificiola in texendis ſudariolis ac camiſiis quæ magis prætermiſſa oportuit. Nā diabolus alioqui mille artifex, iuuādus nō eſt ad irritandū ſimplices cōſciētias, ſed modis omnibus abigēdus.

De uictu quoq; diligenter quærendum.

QVibus accitis & congregatis poſt concionem, Imprimis diligenter & exerte totus titulus de officio priuato ac publico, uitaq; ac moribus clericorum generatim prælegetur, et ſicubi uiſum fuerit, latius explicetur. Nam hic reſpicit omnium clericorum ac ſacerdotum uitam & conuerſationem.

POſtea Parocho ſeorſum prælegendus eſt titulus de parochis ac eorum uicariis, aliisq; uerbi miniſtris. Item titulus, Qui admittendi uſq; ad articulum ſextum. Itidem titulus de uita & moribus Parochorum uice ſpeculi, in quo ſuos erratus contemplentur. Deinde totus titu. de diſſeminatione uerbi. Præterea, integer titulus de adminiſtratione ſacramentorum.

Poſtremo, totus titulus de conſtitutionibus ac conſuetudinibus eccleſiaſticis. In his enim tribus proximis titulis Parochorum officium dilucide explicatur.

Quo facto ex ordine clericorum dabũtur aliquot uiri graues. His ſummaria prædictorũ titulorum diſtincte relegẽtur, ac ſuper ſingulis interrogẽtur, nũ oẽs clerici illius parochiæ ſecũdũ eorũdẽ articulorum normã ſua ſtudia et uitã inſtituẽ.

DEinde, num Parochus ad eũ modũ uiuat, uerbũ dei diſſeminet, ſacramẽta adminiſtret, ac ritus eccleſiaſticos populo declaret ac obſeruet, uti articuli ex ordine præſcribunt, & præſertim an populum in priuatis confeſſionibus, et ſubinde ex ſuggeſto ſymbolum fidei, orationẽ dñicam, ſalutationẽ angelicã, decẽ pcepta, et ſacramẽta eccleſiæ edoceat.

Examinandus quoq; ſuper formis ſacramẽtalibus, et ritu ſacramenta miniſtrandi.

Item de lectione precum horariarum.

Quòd ſi hic uel in clericoꝝ et parochi uita corruptio, uel in officio ceſſatio comperientur, ſolerti cura defectus ſuppleantur & exceſſus corrigātur, idq; in ſpiritu lènitatis, nòn omittenda tamē interim uirga diſciplinæ in publice criminoſos & proteruos, qui ſcandalo ſunt domui Iſrael, & propter quos blaſphematur doctrina Chriſti, Sic ut tales è medio tollantur, aut ſuſpendantur, donec reſipuerint aliis in eorum locum ſuffectis. Idem putamus neceſſarium ubi parochi omnium literarum inexperti, & pręſertim tam ignari ut ſummam religionis noſtræ minime callere reperti fuerint, qui ad ſcholas remittantur.

Potiſſimum autem uiſitatores noſtri interrogationibus illis, quæ. 10. 11. 12. 13. 14. 15. ac. 16. articulis ſub titulo de uiſitatiōn. ac ſynodis Epiſcopalibus, Archidiaconibusq; continentur inſiſtent.

Vbi uiſum fuerit uiſitatoribus noſtris & præ temporis penuria integrum, poterint ſemel parochum ex ſuggeſto ad populum audire concionantē, Nam ex una contiōn. ſatis ſuperq; percipient, quid crepet fidelia.

IN ſedibus Archipresbyteralibus, Archipresbyteris, præter articulos iſtos omnes, qui ipſos uti parochos, imo parochorum & presbyterorum patres reſpiciunt, proponendi ſunt articuli. 19. et cęteri ſub titulo de uiſitatiōn. & ſynod. &c. uſq; in finē, qm̄ illi obſeruationem ſynodorum ruraliū reſpiciunt, ad quos articulos deinceps ſuas ſynodos exigēt.

Præterea Archipresbyteri ſeu Decani iſti rurales ſcire debēt ſe uocatos ī partē ſolicitudinis Epiſcopalis, propterea debent eſſe uigiles, & diligenter reſpicere, ut intra limites ſuoꝝ Decanatuū per oēs parochos, presbyteros ac clericos,

ſecundũ formã eccleſiaſticã ac Concilii noſtri Prouincialis doceatur ac uiuatur. Quod ſi cõpererint alicuius Parochi doctrinã & uerbi ꝑdicationẽ de hęreſi, aut nouatione ſuſpectã, aut uitã probroſam, eundẽ ad ſe aduocabũt, & ꝑcedẽte correptione fraterna mouebũt, ut a tali uel doctrinę, uel uitæ impuritate deſiſtant, ac rectã uiam catholicæ fidei pietatis ac charitatis inambulent. Quod ſi hic peruicax eſſe malit, prę ſertim quod ad impuritatẽ doctrinis attinet, debebit hoc ipſum Decanus ruralis ad uiſitatores noſtros, aut nos ſcripto referre, ut apponamus ſecurim ad radicem.

Præterea ſimul oĩbus proponentur articuli. 6. 7. 8. 9. & 10. ſub titulo de iuriſdictione eccleſiaſtica cõtẽtioſa, ut ſciant quã pœnã expectare debeant delinquẽtes, utq; teſtamenta ſuorum confratrum approbari atq; exequi procurent. Vt ſi quos ſciãt teſtamẽta ſuppreſſiſſe, aut minime executos fuiſſe, illos reuelent. Itẽ inſtruantur ſup uotis ſolẽnibus & non ſolẽnibus, ſuper impedimẽtis cõtrahẽdi & cõtracti matrimonii. Interrogandi quoq; de iure patronatus eccleſię quo pacto ſint in eccleſia inſtituti ſacerdotes de iure patroni quod ſibi in eccleſia uendicat. De fundationibus vicariarũ, aut officiorum perpetuorũ, num ſupprimantur, nũ diuinus cultus iuxta piam teſtantium uoluntatẽ peragatur.

ITem quærendũ de dãnata illa diſpẽſatione, q̃ ꝑcepimus in uſu eſſe ſacerdotibus ruralibus fornicariis, qui ſibi mutuo permittunt ſacra myſteria celebrare etiã non confeſſis, donec iterum conueniant, & ſuã, ſi ita dici mereatur, abſolutionẽ rurſus mutuo ĩpartiuntur. Quẽ morẽ uti execrabilẽ dãnamus. His inculcãdũ eſt, deũ nõ impune irrideri. Et q̃d

dicium et condemnationē. Quod ſpe ueniæ peccāt, id q̄d nō procul eſt à peccato in ſpiritūſanctū. Itē quod Pau. ad Ephe ſios ait: Hoc ſcitote, intelligētes q̄d omnis fornicator aut immundus aut auarus, quod eſt idolorū ſeruitus, nō habet hęreditatem in regno Chriſti et dei. Nemo uos ſeducat inanibus uerbis. Nolite effici participes eorum, & cętera eiuſcemodi quæ tales preuaricatores ad pœnitentiā cōmouere poſſint.

SI qui repęriantur clerici aut ſacerdotes qui exorciſtarum officiū aſſumunt, diligenter examinandi ſunt & inſtruendi, ut uel deſiſtant à ſuperſtitiōe, uel officium recte gerant.

De Oratoriis in parochia conſtitutis.

QVæratur de fundatore, ad quos ſpectet præſentatio, inſtitutio ac confirmatio rectoris, cuius authoritate Oratorium erectū ſit, de conditione rectoris, de officio cui aſtringitur, illi ſecundum formam fundationis ſatisfaciat, ac id genus ſimilibus.

DIligenter quoq; proſpiciendū eſt, ubi imagines poſitę ſunt, ad quas ſuperſtitioſius cōcurritur, ut populus doceatur, de uera ac ſyncera imaginum ueneratione, ne ſuperſtitionis reus fiat. Quod ſi tantus eſt abuſus, ad ſublationē etiam citra ſcandalum tum procedendum erit.

De uiſitatione populi.

POſt Miſſam & cōcionem ad modum ſupraſcriptū habendam, quū uiri aliquot honeſtiſſimi delecti fuerit.

Interrogabuntur abſq; exactione iuramenti.

NVm omnes parochiani recte inſtituti ſint in articulis fidei, decē præceptis, oratione dominica ac cæteris prædictis populi Chriſtiani rudimentis, num omnes diebus dominicis ad parochiam conueniant audituri miſſam

parochialem

parochialem et prædicationem Euangelii dei. Num exeant ante finitum ſacrum & ſermonem, quod fieri non oportuit, Num fabulentur in eccleſiis uel cœmiteriis ſub ſacro, An ſemel in anno ſaltem confiteantur & ſacroſanctam Euchariſtiam percipiant.

Interrogabuntur de vita, moribus ac conuerſatione laicorum, de criminibus ac uitiis publicis quibus potiſſimum plebs eſt infecta, ut pro qualitate morbi ſalubris medicina adhiberi poſſit, idq; per ſalubria monita, nunc leuia, nunc aſpera, iuxta datam Viſitatoribus noſtris à deo prudentiã.

Et præſertim rogabuntur, num quempiam in parochia hæreticum, ſchiſmaticum, aut ea de re ſuſpectum. Item, an conuenticulas in domum aliquam, an prædium, agrum, aut alium locum, fieri ſciant, An talium receptatores, fautores, defenſores ac miniſtros, maxime Anabaptiſtarum & Sacramentariorum nouerint. Num ſint qui nouam religionem introducere ſatagant.

Num ſint in parochia publice criminoſi, uelut blaſphemi inceſti, adulteri, homicidæ, ſacrilegi, coniuratores ſeu conſpiratores, vſurarii, ebrioſi, ſolennes ferias non ſeruantes, eccleſiæ laudabiles ritus, veluti ieiunia indicta, & id genus alias pias cerimonias cõtẽnẽtes, decimas denegãtes, ſeu ſimilia crimina, quę eccleſiaſtici aut mixti fori ſunt cõmittentes.

Qua inquiſitione facta, Viſitatores facile intelligẽt, quę

infamatus reputari. Quærant etiã à quibus audiuit. Num à maleuolis, maledicis, aut uillibus. Nã eo caſu ad inquiſitionẽ procedãt. Quod ſi clericũ infamatũ de crimine reperiãt, ac cito illo narrabũt, quid de ipſo fama prædicet, & acri modeſtia obiurgabũt eũ, tamẽ ſe ipſi in præſentiarũ parcituros, nec ſe canonicæ diſciplinæ ſeueritate erga eũ vſuros, tãtũ videat ne poſthac talia cõmittat, quibus in eãdẽ ſuſpitionẽ ueniat. In correptione enim ſicut ſæpe diximus potiſſimũ adhibenda eſt benignitas. Quod ſi infamia tãta fuerit, ut merito ob enormitatẽ criminis inquirẽdũ uideatur. Tum id viſitatoribus noſtris etiã ſolenniter fieri licebit. Præmittẽt tamẽ præfatiũculam quãdã, qua officii ſibi cõmiſſi neceſſitatẽ declarãtũt, in hũc uel ſimilem modũ. Deus omnipotẽs qui eſt ſcrutabor cordiũ & renũ, et ante cuius oculos omnia aperta ac nuda ſunt, ut nos à præcipitãdæ ſentẽtiæ prolatione cõpeſceret nõ antea uoluit cõtra Gomorrhæos ſentẽtiã dãnatiõ. ferre ꝗ̃ cognoſceret de his quæ publicitus ꝑ illos ſceleſtiſſime committebãtur. Vnde (ait) deſcẽdã & videbo utrũ clamorẽ qui uenit ad me, opere cõpleuerint. Quod Chriſtus in parabola de uillico cõfirmat. Is enim licet eſſet diffamatus apud dñm quaſi diſſipaſſet bona illius, tamen nõ eſt damnatus inauditus, ſed accerſito eo, dñs dixit: quid audio de te? redde rationem uillicationis tuæ? Hæc dei & Chriſti monita, inſequentes, licet pleraq; à pluribus fide dignis et idoneis perſonis de te mala referãtur, quæ etſi urgente cõſcientia & officii cõs

AC tum articulis cõfeſſis ſuper diffamatione criminum ſolenniter inquirãt, in qua ſolenni inquiſitione licebit Viſitatoribus cum oportunũ eſſe viderint exigere iuramentum de reſpondenda ueritate.

Poſthæc de victu & ſuſtentatione Parochorum diligenter inquiretur, Idq; ſecundum decreta ſub titulo de victu Parochorum poſita.

Maxime autem uidebunt Viſitatores, num expediat ut uel duę eccleſiæ Parochiales uniantur, aut vicariæ ſeu officia aliqua eccleſiæ parochiali incorporentur.

Item diligenter de Decanis interrogabunt. Et quo pacto ille ſint parochialibus eccleſiis detractę. quod ſi iniuſte factum comperietur, ſtudeant modis omnibus ut eccleſiæ in priſtinum ſtatum reuocentur aut ad nos referant.

Vbi parochiæ ſunt incorporatæ uel collegiis uel monaſteriis. Si cõpererint portionem vicario perpetuo relictam nimis exilem eſſe, eandem ex collegii uel monaſterii redditibus augebunt ac tantum aſſignabunt, ut rector iura epiſcopalia ſoluere & congruam ſuſtentationem habere poſſit, aut ad nos referant.

Item à prouiſoribus eccleſiæ inquirent, an eccleſiæ redditus iuxta fundationem ac alias debite diſpenſent. Num damnum fiat in diuini cultus rectoris ac aliorũ miniſtrorum præiudiciũ ac detrimentum, ac in fraudem piarum uoluntatum.

Item de ſolutione decimarum, de oblationibus ac cæteris interrogandi quę uidebuntur opportuna.

Et in primis inculcandus articulus ultimus ſub titulo de victu parochorum, et ad oblationẽ alias faciẽdas ex ſcripturis (quę victum paſtori ſuppeditari iubent) cohortandi ſunt.

Articulus quoq; poſtremus ſub titulo de conſtitutionibus & conſuetudinibus eccleſiaſticis, qui de fraternitatibus eſt, cõmemorabitur, & fraternitates ad normam illius articuli poſt hac exigentur.

De uiſitatione hoſpitalium.

Magiſtris hoſpitaliũ omnes articuli ſub titulo de hoſpitalibus diligenter proponẽtur declarabunturq; cum feruenti admonitione, ut poſt hac illis obſequantur.

Quęratur, qui ſint patroni, qui prouiſores hoſpitalis, an hoſpitalarius ibi a patronis iſtitutus ſit, à quo, et an ab eccleſiaſtico pręlato cõfirmatus, an res et bona hoſpitalis incuria hoſpitalarii deteriores reddãtur aut itereãt. An luxu ipſius aut alias minus recte dilapidentur, diſtrahantur, ſubtrahanturq;, An infirmis quod ipſis ex inſtitutione hoſpitalis, debetur, præſtetur.

De lectis fulcimentis ac aliis huc pertinentibus etiã perquiretur. An magiſter hoſpitalis erga infirmos ac debiles mitis ſit ac miſericors, an potius durus ac ſeuerus.

De eccleſiaſtico rectore hoſpitalis diligenter quærendũ quis ille ſit, an rite præſit, docendo & ſacramenta ægenis miniſtrando?

Speciatim quoq; de prouiſione hoſpitaliũ q̃ ad eccleſias collegiatas ptinẽt uidẽdũ, qũo paupes procurẽtur, a quibus inſtituãtur, qui ſint prouiſores, an reddatur calculus, et cui?

De viſitatione templorum & aliarum ſacrarum ædium,

Quærendum, an lumen ante hunc locũ perpetuo ardeat, ꝙ ſecundum Canones fieri oportet ad deſignandum quod ibi corpus eius reconditum ſit, qui eſt candor lucis æterne.

Deinde baptiſteriũ inuiſendũ, in quo regenerantur infan tes an mundũ & clauſum retineatur: Nec eſt prætermitten dus reliquiarum locus. Altaria inſuper et capellas inſpiciat, & per totam eccleſiam ſeu templum oculis diſcurrat, uiſu-rus num omnia munda & nitida ſeruentur.

Deinde iuxta articulũ ultimũ ſub tit. de metrop. Cathe. et colleg. eccleſiis uidendum eſt de ablutione corporalium, aliarumq; pallarum.

ET in primis de Sacriſta ſeu Cuſtode. Inquirendum eſt. Num officio ſuo recte pręſit, num redditus illi qui huic officio deputati ſunt ad reformationẽ ornamentorũ, aut pe cunia illa quæ a nouitiis Canonicis pro ornamentis exigitur recte & utiliter expẽdatur, An ſingulis annis legalis calcu-lus et cõputus fiat. An habeat inuentaꝝ de oĩbus capſulis ac thecis reliquiaꝝ ac aliis ornamẽtis receptis, An paratus ſit inuentariũ tradere, & de omnibus reddere rationem.

Item Viſitatores faciẽt ad ſe adferri ornamenta, eadẽq; explicari quo negligentia miniſtrorũ deprehendatur, inſpi-cienda Miſſalia, Gradualia, Antiphonalia, ac cęteri libri ex quibus ſuccinitur, num integri ſeruentur.

Quærendũ an res et bona eccleſię indebite aliencẽtur an hypotecẽtur, an ad tp̃s, aut ꝑpetuo locẽtur, et quoꝝ cõſenſu id fiat, an dilapidẽtur ſeu diſſipẽtur, an mobilia diſtrahãtur. Poſtremo eundũ eſt ad ædes ſeu domos uirorũ eccleſiaſtico-rum. Et curandũ ut domus ruinã minãtes erigantur, ut quæ prolabuntur in ſtatum deteriorem, reſtaurẽtur ac reformen

tur. Quod in primis ut fiat in domibus parochialibus, quas dotales dicimus, curandum eſt.

Videndum etiam ut ſuppellex ad perpetuum uſum Parochi, ſeu alterius eccleſiæ miniſtri, deſtinata, ſalua ſubſtantia manente uſui ſeruiat prẹſentis Rectoris & ſucceſſori tradatur eadem lege cuſtodienda.

Vtile fore putamus ut in ſingulis eccleſiis duo libri conficiantur ſigillandi, aut per notarium ſignandi. In quorũ altero ſcribantur. In primis bona immobilia ipſius eccleſiæ, per uocabula, confines, quantitatẽ ac menſurã pro ratione loci ubi fit uiſitatio. Subinde bona mobilia, in altero ſcribãtur, decimę ac reliqui cenſus ad quos ſoluendos Parochiani obligantur & annotentur non ſoluentes, quod multum fecerit pro conſeruatione rerum & bonorum Eccleſiaſticorum.

Generale.

VBi Solę Archipresbyterales ſedes inuiſuntur, ibi quæ oculis ſubiici nõ poſſunt ea per Archipresbyteros ex Viſitatorum noſtroꝝ mandato deinceps agẽtur, qui & de oĩbus ipſis Viſitatoribus referent, ut uel ipſi proſpiciãt ubi reformatione opus eſt, uel per eos ad uos relatio fiat.

In diſceſſu quid agendum.

SI eccleſiam aut parochiam inuenerint, ubi nec doctrinæ inſynceritas, nec morum turpitudo dominantur publicitus. Inter ualedicendum ex ſuggeſto, aut alioqui in cõ

Sin multa correctione digna compererint, ad pœnitentiam omnes cohortentur, & ad fructus pœnitentiæ dignos. Paulus ubiq; copioſam ſubminiſtrat materiam, neq; incommodum argumentum ex cap. 5. ad Ephe. deſumi poterit. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate et iuſtitia & ueritate, probantes quid ſit beneplacitum deo, & nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum. Et cętera quæ ſequuntur.

De ſcholis, Typographis ac Bibliathecis uiſitandis.

SCholę ac Bibliathecæ diligenter uiſitandæ ſunt iuxta Decretorum ſub tit. de ſcholis Typographis ac Bibliathecis, tenorem.

Academiæ noſtrę Colonień. reſtaurationem ex animo cupimus, ſed quoniam res ad multos pertinet, & ut ſunt in uniuerſitate multa capita, ita multi ſenſus, libenter audiemus ab eis quo pacto ipſi putent, publicis ſtudiis ſubueniendum, faciemus nos deinde quod principem decebit.

Cæterę ſcholæ tam apud Collegiatas q̃ parochiales eccleſias diligenter repurgandæ ſunt, lectiones in bonis literis, in ſacris quoq; præſcribendæ ſunt, Didaſculi quod ad eruditionem & uitam attinet diligenter examinandi, ſimul et eorum libri inſpiciendi; qui ſi ſuſpecti ac nothi fuerint abiiciantur.

Vbi de ſtipendio ſatis prouiſum non erit admodum in Concilio præſcripto prouideatur.

Cætera, Viſitatores pro ipſorum circumſpectione et prudentia a Deo data diſponent.

FINIS.